

Del *Cl. de la Compañia de Jesus de Granada: de la Siberia*

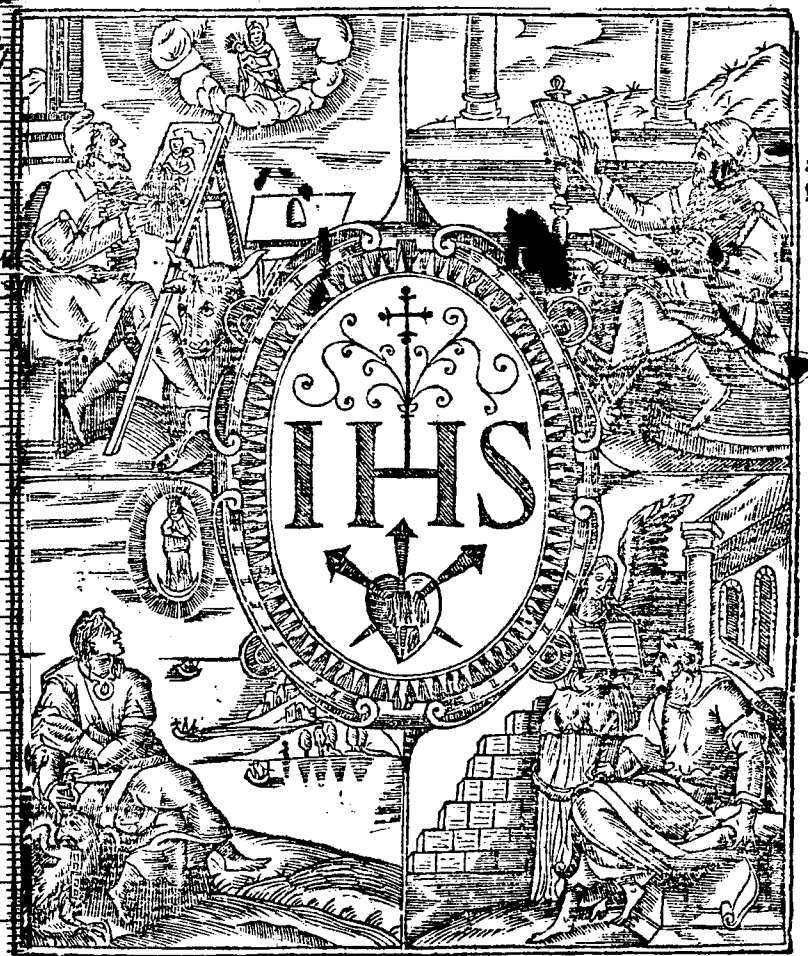
B-5058

ALFONSI
SALMERONIS
TOLETANI,
E SOCIETATE IESV
THEOLOGI,

COMMENTARII IN EVANGELICAM HI-
STORIAM *et in Acta Apostolorum, in duodecim tomos distributi.*

TOMVS OCTAVVS,
QVI DE DISPVATIONIBVS DOMINI
INSCRIBITVR.

*No año de
made el Epa
purgatorio del
año de 1707.*
*Cony. gto. de
por comisión de
el Sr. m. g.
conforme al
dey. de
año 1632.
de
Sr. servidm.*

Anno

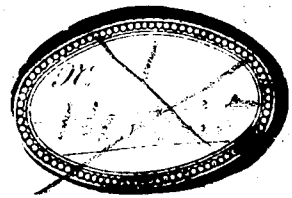
1600.

CVM PRIVILEGIO.

Madriti, Apud Ludouicum Sanchez.

Sala
Estante
Tabla
Numero

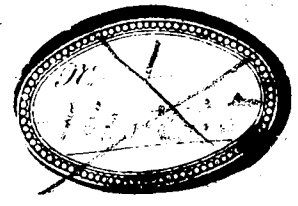
BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: *A*
Estante: *7*
Numero: *399*

3-A-C-R

Del Colegio de la Compañia de Jesus de Granada: de la Sibernia

B-5059

LIBRERIA DE...
Sala: A
Estante: 7
Numero: 399

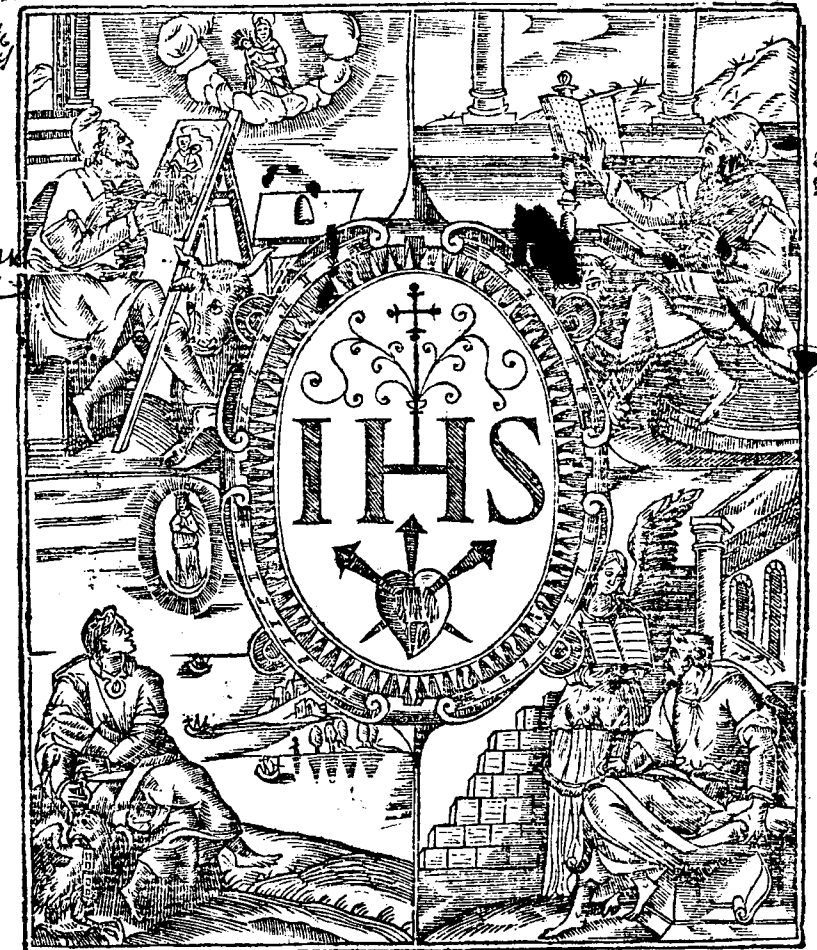
BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: A
Estante: 7
Numero: 399

ALFONSI
SALMERONIS
TOLETANI,
E SOCIETATE IESV
THEOLOGI,

COMMENTARII IN EVANGELICAM HI-
storiam, & in Acta Apostolorum, in duodecim tomos distributi.

TOMVS OCTAVVS,
QVI DE DISPVATIONIBVS DOMINI
INSCRIBITVR.

No aña de
made el Exo-
purgatorio del
año de 1707.
Corregi este libro
por comission de
los S. S. Inquisi-
conforme al
expus. del
año 1632.
Al. Sanchez

M. de
cait.

Anno

1600.

~~3-A-C-R~~

CVM PRIVILEGIO.
Madriti, Apud Ludouicum Sanchez.

EL REY.

POR. Quanto por parte de vos Christoual Lopez, de la Compañia de Iesus, nos ha sido fecha relacion, que con licencia y priuilegio nuestro auades impresso las obras del padre Alonso Salmeron, hasta el octauo tomo, que era el que presentauades, intitulado De disputationibus Domini nostri Iesu Christi, &c. y nos suplicastes os mandassemos dar licencia y priuilegio para imprimir el octauo tomo, o como la nuestra merced fuese. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias que la prematia por Nos vltimamente fecha sobre la impressio de los libros dispone, fue acordado, que deuamos de mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, y nos tuuimos lo por bien. Por la qual os damos licencia y facultad para q por tiempo de diez años primeros siguientes, que corren y se cuentan desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, vos, o la persona que vuestro poder ouiere, y no otra alguna, podais imprimir el dicho libro q de suso se haze mencion por su original, que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado y firmado al fin de Pedro çapata del Marmol, nuestro escriuano de camara, de los que en el nuestro Consejo residen: y con que antes y primero que se vendan los traigais ante ellos con su original, para que se vea si la dicha impressio esta conforme a el, o traigais fe en publica forma, como por corretor nõbrado por nuestro mandado se vio y corrigio la dicha impressio con su original: Y mandamos al impressor que assi imprimiere los dichos libros, no imprima el principio y primer pliego, ni entregue mas de vn solo libro con su original al autor, o persona a cuya costa lo imprimiere, ni a otra persona alguna para efecto de la dicha correccion y tassa, hasta que antes y primero los dichos libros esten corregidos y tassados por los del nuestro Consejo. Y estando fecho, y no de otra manera, podais imprimir el principio y primer pliego, y seguidamente pongais esta nuestra cedula, y la aprobacion q del dicho libro se hizo por nuestro mandado, y la tassa, y erratas, so pena de caer en las penas contenidas en las leyes y prematicas destes Reynos, que sobre ello disponen. Y mandamos que durante el tiempo de los dichos diez años persona alguna sin vuestra licencia no pueda imprimir ni vender el dicho libro, so pena que el que lo imprimiere y vendiere, aya perdido y pierda todos y qualesquier libros, moldes, y aparejos, que de los dichos libros tuuiere, y mas incurra en pena de cinquenta mil maravedis. La qual dicha pena sea la tercia parte para la nuestra camara, y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la persona que lo denunciare. Y mandamos a los del nuestro Consejo, Presidente, y Oidores de la nuestras Audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nuestra Casa y Corte, y Chancillerias, y a todos los Corregidores, Asistente, Governadores, Alcaldes mayores y ordinarios, y otros jueces qualesquier de todas las ciudades, villas, y lugares de los nuestros Reynos y Señorios, assi a los que agora son, como a los que seran de aqui adelante, que vos guarden esta nuestra cedula, y contra su tenor y forma no vayan, ni passen por alguna manera, so pena de la nuestra merced, y de diez mil maravedis para la nuestra camara. Dada en Madrid a veintiu dias del mes de Diziembre de 1599. años.

Y O EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor.

Don Luis de Salazar.

TASSA.

YO Pedro çapata del Marmol, escriuano de camara del Rey nuestro señor de los que en el su Consejo residen, doy fe, que auiendo se presentado ante los señores del dicho Consejo por Christoual Lopez, de la Compañia de Iesus, el octauo tomo de las obras que dexò escritas el Maestro Alonso Salmeron de la mesma Compañia, intitulado De disputationibus Domini nostri Iesu Christi, &c. que con licencia de los dichos señores auia impresso, tassaron a tres maravedis y medio cada pliego del: y el dicho libro tiene ciento y setenta y dos pliegos, q conforme a la dicha tassa, viene a montar cada volumen en papel seiscientos y dos maravedis. Y al dicho precio mandaron se venda, y no a mas: y que esta tassa se ponga al principio de cada vno de los dichos libros. Y para que dello conste de pedimiento del dicho Christoual Lopez di la presente, que es fecha en la villa de Madrid a 26. dias del mes de Agosto, de 1600. años.

Pedro çapata del Marmol.

Monta este tomo en papel dezisiete reales y ventiquatro mrs.

Licencia del Visitador.

EG O Stephanus de Hojeda, Societatis Iesu in Prouintia Toletana Visitator, potestati ad id mihi facta à reuerendo admodum patre Claudio Aquaiua, Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt octauus tomus patris Alfonsi Salmeron (vnius è primis nostræ Societatis) continens disputationes cū Iudæis & Pharisæis à Christo habitas, & grauium, doctorumq; hominum nostræ Societatis iudicio approbatus typis mandetur: in cuius rei fidem has literas manu nostra subscriptas, sigilloq; nostro munitas dedimus. Murtiæ die 21. Octobris, ann. 1599.

Esteuande Hojeda.

Aprouacion.

Inbente Regio Senatu legi octauum tomum, Qui de disputationibus Domini inscribitur, autore patre Alfonso Salmerone è Societate Iesu, viro religione & sapientia clarissimo: & nihil inueni in eo, quod esset Catholica Fidei, sanctis Ecclesiæ moribus, aut antiquorum Patrum, & scholasticorum Theologorum communi doctrina dissentaneum, sed potius magna cū voluptate inter legendum admirabar auctoris ingenium, & eruditionem suis omnibus numeris perfectam, linguarum peritiam, diuinarum, humanarumq; disciplinarum copiam, sermonis puritatem; perspicuitatem in docendo, in disputando acumen, in definiendo iudicium, & in arduis Sacra Scriptura locis explicandis dexteritatem verborum elegantia perpolitam: quibus dotibus Alfonso noster luculentus & opulentus fuit, & aurei cuiusdam fluminis instar omnes omnium antiquorum & recentiorum scriptorum opes secum euoluit ac defert. Dignum ergo censeo librum hunc, qui in lucem prodeat, maximo cum fructu lectorum, eorum præcipue, qui germana intelligentiæ sacrorum Bibliorum studio incitati ad veriorem & reconditiorem ipsorum cognitionem cupiunt pertingere. Madriti, in collegio sancti Thomæ Aquinatis, tertio Nonas Decembris 1599.

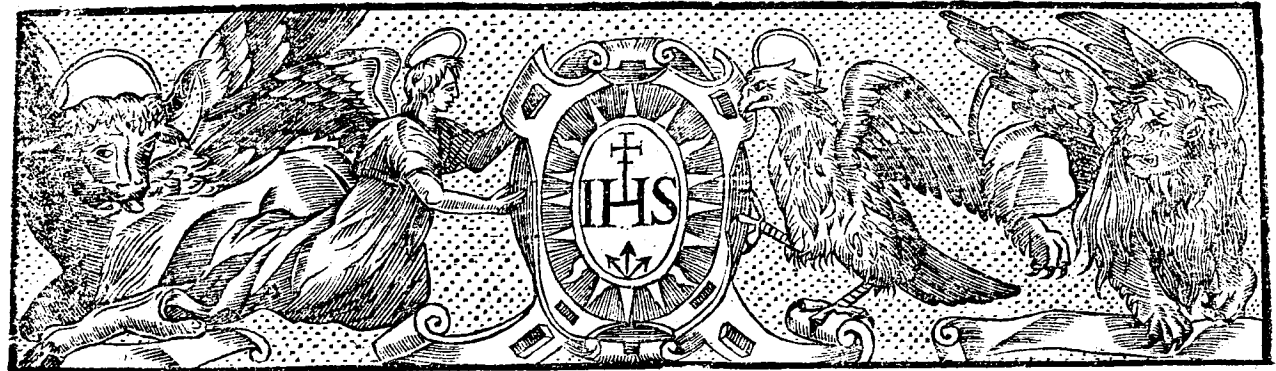
Frater Hieronymus Almonacir.

Erratas.

Página 2. col. 1. lin. 18. lege præster 23. 2. 20. veritati 25. 2. 5. noluit 26. 1. 7. differt 27. 2. 35. per annos 31. 1. 37. supra hominem 34. 2. 45. mecum 43. 1. 40. rat 117. 2. 17. sanauit 122. 2. 44. prodigia 123. 1. 6. siue 157. 1. 15. negantes, in 157. 2. 12. Sacerdotum 170. 2. 12. Lycophron 176. 1. 38. quod in regione 177. 2. antep. Num ariditas 180. 2. 36. siue 181. 1. 47. *τὸν κούριον* 186. 2. 1. sed Men 218. 1. 1. deserturum 285. 1. 42. vitæ, vobis 301. 1. 4. colunt 311. 2. 18. secedunt & lin. 21. geruntur & lin. 45. intraret 320. 1. 46. *αὐτῶν* 321. 1. 24. coniunctio, Et, quam 332. 1. 24. stum 334. 1. 7. caro 336. 1. 22. celebre 341. 1. 33. audiuit 364. 1. 1. putauerint Christum ven- 375. 2. 31. ipse non vult 383. 2. 8. interfectionem 391. 2. vlti. indicant 421. 2. 25. parauit 427. 2. 19. opera eius, 429. 2. 7. quem in egressu 436. 2. 21. articulo. *ἵππῶν* 445. 2. 42. iuuentæ 459. 1. 43. copulandisq; 459. 2. 5. illud & lin. 15. exscandescere & lin. 29. mixtionem 468. 2. 21. ratione pro- 469. 1. 8. permissionem 470. 2. 34. vouit 473. 2. 28. noua vota transire & lin. 29. si diuina 475. 1. 11. vult infidelis 479. 2. 12. aliam 487. 2. 35. quam id 492. 1. 34. lib. Sexto, de 496. 2. 2. volupta- 497. 1. 9. si tale 503. 2. 48. abbatissa 520. 2. 31. tractatu 530. 2. 11. prandio 532. 1. 12. pouita 539. 2. 24. aperiat 540. 2. 33. necem 541. 2. 8. Legimus 555. 2. 29. Larario & lin. 49. veri 562. 2. 23. augu- 567. 1. 37. rationis 570. 2. 24. Euangelij 590. 2. 16. Mammææ & lin. 18. decem 612. 2. 38. vel per 617. 1. 24. no 621. 2. 12. Nemo 622. 2. 32. ad Deum 632. 1. 11. autem diligere, lege diligere 635. 2. 40. noluit 642. 1. 22. Timebant

Iuan Vazquez
del Marmol.

PRÆ-

PRÆFATIO ad Lectorem.

SALOMONEM illum Israelitici populi Regem, mirificè Christum Dei sapientiam atque virtutem adumbrasse, eiusq; typum ac figuram gestasse, multæ, ac illæ quidem præclaræ atq; singulares, rationes nobis abundè restantur. Nam vt ille ab adolescentia sua singulari sapientiæ munere à Deo fuit præditus atque ornatus; regnoq; propterea administrando idoneus iudicatus, in què omnium hominum oculi & animi coniecti, atque intenti essent, vt ad eum cum problematis & enigmatibus, quò ea dissolueret atque explicaret, omnes vndique accurrerent: ad eum ferè modum, si magna licet componere paruis, Dominus Iesus non ab adolescentia ac pueritia, sed ab ipsa statim infantia, seu potius ab ipso sanctissimæ conceptionis suæ momento, plenus fuit gratia, & sapientia, atq; adeò Spiritu sancto; cuius sanè sapientiæ egregium & admirabile specimen in templo coram Sacerdotibus, & Doctoribus interrogado, atq; respondendo, in pueritia sua edidit. Caterùm vbi ad ætatem iam aptam & maturam ministerio euāgelizandi, doctrinæq; suæ reconditos atque abditos thesauros dispensandi accessit, ingens factus est ad eum hominum concursus, graues, sublimesq; disceptationes, & de rebus, quæ naturam totam, & intelligentiæ humanæ superant captum, congressus; in quibus ille acutè, & sapientissimè ad interrogata respondit, & argumetorum tela in ipsum coniecta, magna felicitate ac dexteritate in iaculatores retorfit: in aggrediendo verò &

Salomon
Christū Do-
minum pul-
chrè delinea-
uit.

Christi sapi-
entiæ insignia
meridiani So-
lis luce cla-
riora.

3. Reg. 4. &
5. & alibi.

Luc. 2.

Tom. 8.

¶ 3

interro-

PRÆFATIO

interrogando, tanta argumentorum mole, & veritatis splendore premebat atque obruebat aduersarios, vt illis silentium repentinum imponeret, oraq; ipsorum quasi offa iniecta obturaret; vt non semel Euangelia producit. Adhæc vt Salomō, omnium Patrum consensu, tria librorum genera edidit, nimirum Prouerbiorum, Ecclesiasticis & Cantici Canticorū; in quibus ille varia argumenta tractauit: nam in illo Prouerbiorum, seu potius Parabolarum, singularia bene viuendi monita atque præcepta cuiq; hominum generi accommodata tradidit, & quasi paruulum de officijs per sententias erudiuit, vn de ad filium eius sermo crebro cōuertitur, dum sapius addit, *Audi fili mi: in altero verò, quæ lingua Hebræa Coeleth, Græca Ecclesiasten, Latina Cōcionatorē dicere possumus, egregiè differendo, falsas mundi, vulgiq; de beatitudine atq; virtute opiniones, perniciosasq; sententias insectatur, proprijsq; rationibus refellit, & maturæ ætatis virum instituit, nec quicquam in mundi rebus putat esse perpetuum atq; æternū; hinc crebra illa vox: *Ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus.* Postremum librum, Cantici canticorum nomine inscripsit; nam cū multa millia carminum composuisset, illud, vt summum & præcipuum inter alia habuit; quod videlicet excellentia argumenti de Sponso Christo incarnato, & Sponsa Ecclesia, deq; illorum spiritali coniunctione cætera omnia eius cantica superaret & vinceret, vnde & quasi epithalamium quoddam nuptiarum illud cecinit: vbi Salomon consummatum virum, & proinde calcato iam seculo præparatum instituit, quomodo Sponsi iungatur amplexibus, & dicere valeat cum Sponsa: *Osculetur me osculo oris sui.* De his libris lib. 3. Regum legimus: *Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque millia. Et disputauit super lignis, à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete: & disseruit de iumentis & volucribus, & reptilibus & piscibus. Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis Regibus terra qui audiebant sapientiam eius.* Iesus quoque filius Sirach in libro Ecclesiastici de Salomone in hunc modum scribit: *Et impletus est quasi flumen sapientia, & terram retextit anima sua (id est, naturas rerum terrenarum animus eius aperuit.) & replesti in comparationibus enigmata: ad insulas longè diuulgatum est nomen tuum, & dilectus es in pace tua. In cantilenis, & prouerbis, & comparationibus**

Salomonis tritium, Prouerbiorum videlicet, Ecclesiasticis, & Cantici canticorū, argumenta voluminum.

Salomonis sapientia, eiusq; nominis celebritas in toto orbe terrarum.

Cant. 1.
3. Reg. 4.

Ecclesiastici 47.

& in-

AD LECTOREM.

Rom. 3.

3. Reg. 3.

interpretationibus mirata sunt terra. Et in nomine Domini Dei tui est cognomen, Deus Israel, (id est, scientes quod omnia tibi data sunt à Deo, qui omnium est Deus per creationem, agnouerunt eum distinctius, quatenus est Deus Israel.) Hactenus ille.

Quæ sanè et si magnifica & sublimia esse videantur, vt Salomonis fama in admirationem mundum concitauerit: leuia tamen sunt, paruique momenti, si cum Christi magnificentia nominis atque famæ conferantur, vel si rationem sapientia eius, qualitatemque spectemus. Nam illa Salomonis magna ex parte terrena erat, id est, de lignis, omnisque generis animantibus, de moribus hominum instituendis, sapientiaque Rerum publicarum administratione, in qua ad miraculum vsque ille emiuit, vt iudicium illud de duabus meretricibus de filio inter se inuicem contendentibus ostendit: non tamen negauerim, illum quibusdam in locis, vt prophetam, mysteria Domini nostri præcinnisse, nempe Incarnationis Domini, ac suæ cum natura humana desponsationis, prædicationis, & mensæ Eucharisticae, & quorundam aliorum: in hac re tamen parcus fuit Salomon, vt in naturali rerum cognitione amplius & copiosus extitit. At verò Dominus, qui verus Deus simul, & homo est, sapientia diuina eadem cum Patre & Spiritu sancto, quæ propterea infinita est & incomprehensa, præditus fuit: idem etiam vt homo est, sapientiam habuit, cum rerum omnium naturæ consentientium, tum naturam ipsam exuperantium, illaque cumulatisimè ornatus, atque tanquam caput, quod in omnia membra sua & electos debebat influere, refertus fuit: in prima tamen illa naturalium rerum scientia parcus fuit Dominus, nisi quatenus Euangelio deseruiebat, nec illorum, quorum peritiam Philosophi ambitiosissimè, & contentiosissimè vsurpabant, Doctor aut Magister esse voluit; æternorum tamen & cælestium, & quæ omnem humanum captum longè antecellunt, amplissimum magisterium iure suo vindicauit sibi, & inuictis rationibus, & admirandis signis ad se pertinere comprobauit.

Dominus igitur Iesus Christus, qui sapientia tantum excelluit Salomoni, quantum aquæ stillulæ immensus Oceanus, aut exiguæ candelæ lumini radiantissimus ac me-

Christi sapientia cum illa Salomonis comparatio.

Salomon in quibus se prodiderit prophetam potius, quàm doctorem, & quatenus.

Quæ Dns sapientiam, aut scientiam neglexisse videatur.

P R Æ F A T I O

ridianus Sol; in Rege pacifico, & templi Dei constructore, & plurimarum vxorum viro; sapientissimoque, pulchrè expressus est. Nam Dominus verus Rex non tantum Israelis, sed vniuersi orbis extitit: pacem nouam, & omnem exuperantem sensum in mundum inuexit, de qua Propheta prædixerat; Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis; donec auferatur Luna: Ecclesiam Catholicam ex diuersis Gentibus coactam, in vnum verum Dei templum, in fidei vnitae, & Spiritu sancto construxit, dicente Apostolo; *Superedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Iesu Christo: in quo omnis edificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino.*

Rursus hic sibi Ecclesiã vt Sponsam legitimam despondit, & indies multarum animarum de seculo ad se redeuntium, etiam ethnicarum & alienigenarum, sibi in sponsas copulare non cessat: vt non secus atq; Moyses, qui ad nuptias Æthiopiã admisit, ita Christus infandis peccatis contaminatas animas, & idolorum cultu olim infames, sibi matrimonio iungat: vt quod dicitur de Salomone, quod adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas & Sidonias, & Cethæas; quod sibi scandalo fuit & crimini, in Christo spiritualiter, cum summa eius gloria ac virtute, videamus impletum: ex quibus amplissimam bonorum operum prolem excellētius suscitatur, quàm Salomon, qui vnum tantum filium, eumq; stultorum iuuenum consilia sequentem, Roboam, cuius etiam tempore regnum illius imminutum est, habere potuit; at verò Dominus Iesus polygamus tot deamans animas, & in sponsas assumens, edēdi carmina & cantica spiritualia, quæ per Spiritum sanctum in cordibus fidelium inhabitantem indies canit, tanquã epithalamia quædam, meritò autor existit: de quibus cantilenis Apostolus in Ephesiorum epistola scribit; *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria; sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino: Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo & Patri.*

Parabolas verò innumeras, easque sensibus nostris illustrandis, & affectibus excitandis aptas, accommodatasque, ad diuina verò mysteria explicanda cum primis cōgruas atq;

Idem qualis Rex, & quātus ille fuit.

Christi coniugia, multo quam Salomonis in iōra, prolesque numerosior.

Christi parabolaram cū parabolis Salomonis contentio.

Psal. 71.

Ephes. 2.

Num. 12.

3. Reg. 11.

Infra 12. & seq.

Ephes. 5.

A D L E C T O R E M.

conuenientes edisseruit: de quibus præcedenti libro latè, p̄ nostra tenuitate, sumus philosophati. Disceptationes porrò plurimas, non vnus, aut alterius, sed diuersorum thematicum, neq; paruas aut leues; sed maximè arduas atq; sublimes habere compulsi sumus: in quibus sibi cedere, herbãq; porrigere suos aduersarios coegit: in quibus tantos diuinæ sapientiæ thesauros aperuit, vt omnes vno ore dicere compellerentur: *Vnde hinc hæc omnia? & quæ est sapiētia quæ data est illi, & virtutes tales, quæ per manus eius efficiuntur? & Quomodò hic literas scit, cum non didicerit?* Atq; in ea re profectò agnosco typum Regina Sabæ, cuius ænigmata & problemata Regi Salomoni proposita, pulcherrimè ab eo explicata fuerunt: *Et docuit* (inquit Scriptura) *eam Salomon omnia verba quæ proposuerat: non fuit sermo qui Regē posset latere, & non responderet ei.* Quod sanè in figura gestū ei accidit. Nam & ad Christū venit Ecclesia de Gentibus multo comitatu, & diuitijs, & auro infinito nimis, & gemmis pretiosis stipata: id est, varijs disciplinarum & scientiarum thesauris instructa. Cuius ænigmata obscura, & quæstiones difficiles & planè intricatas, & omnia quæcunq; erant in corde suo, facili & lucido ordine dissoluit: muneraq; allata libèter acceptauit, quatenus Ecclesia Christi omnium disciplinarum, & humanarum scientiarum chorum complexa, illa omnia Christi fidei atq; doctrinæ ornadæ atq; explanadæ adhibere solet. Quis enim ignorare queat, quãta fuerit in veteribus illis & primis Ecclesiæ Patribus ad Fidē euocatis, tum Platonice, tum Peripateticæ philosophiæ singularis cognitio, quãta eloquētiæ facultas & splendor, quanta ex Poetis, Historicis, Oratoribus, alijsq; Scriptoribus, tum Græcis, tum Latinis, supellex? deniq; quãta disciplinarum artiumq; liberalium amplitudo, copia, & ornamentum? Testari hoc abundè possunt nobis Clementes, tum Romanus, tum Corinthius, tum Alexandrinus, Dionysij Areopagita, Aristides, Quadrati, Iustini, Irenæi, Tertulliani, Cypriani, Arnobij, Lactantij, Basilij, Gregorij Nazianzeni, Chrysostomi, Ambrosij, Hieronymi & Augustini: vt nescias discernere, maiores ne & doctiores in sacrarum cognitione literarum, an verò in secularibus, externisque disciplinis extiterint; nam in vtrisque præter modum videntur instructi, & perpolit.

Voluit igitur Dominus totam suam doctrinam in discep-

Regina Sabæ a Salomone de rebus obscurissimis edocta, quem typū gessit.

Quid munera eiusdē oblata Regi Salomoni.

prationem

P R Æ F A T I O

prationem vocare, & ad eotem disputationis exacui atque examinari, vt omnia, quæ in ea doctrina continentur, à Deo profecta esse, veritatiq; ipsi quam maximè niti atque rationi intelligamus; vt de ipsis possit intelligi illud propheticum: *Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne* (scilicet disputationis) *examinatum, probatum terra, purgatum septuplum*, id est, ab omni terreno errore perfectè purificatum. Ita enim naturâ comparatum est, & præclari inter Philosophos tradiderunt, nullam rem satis compertam atque comprehensam à nobis haberi posse, nisi prius in controuersiam adducta hinc inde agitur & ventiletur; eaq; omnia, quæ in ipsam obijciantur, quæq; vim & pondus auditores habeant permouendi, rectè dissoluantur atque diluantur. Nec ob aliam, vt existimo, causam Gentiles Palladè, siue Mineruam, tum armis & bellicæ disciplinæ, tum etiam scientiarum & ingenuarum artium comprehensioni præfecerunt; quàm quò intelligeremus, ingenuas disciplinas tunc nos posse adipisci, cum & falsitatem conuincere, & ea, quæ contra veritatem opponuntur, refellere atque confutare valuerimus: neque minus gloriosos esse triumphos, quos ex literarijs congressibus consequimur, dum aduersarium vincimus; quàm quos ex hostibus bello domitis comparamus. Vnde nos vt certam & indubitam veritatem habere consueuimus, quæ aduersariorum telis petita, non solum succumbere non nouit, sed etiam illustrior & confirmator ex ipsa disputatione emerit, claraq; in luce emicuit: ita de Euangelica doctrina prorsus est sentiendum: vt meritò vniuersus orbis tantis fidei Christi veritatibus, & supra rationem & naturam positis, sponte se subdiderit; atque hac etiam de causâ à Concilio Generali, vel à Romano Pontifice, summo Ecclesiæ pastore & gubernatore, defini legitimè nihil solet, nisi graues vt plurimum præcedant disceptationes, & argumentationes in ytramque partem; sine quibus non solum nihil catholicè decideri, sed potius Deum tentari crederemus. Hinc in concilio illo primo Apostolorum Ierosolymis celebrato legitur: *Conueneruntq; Apostoli & seniores videre de verbo hoc. Quum autem magna conquisitio fieret, siue, vt Græca vox habet, magna disceptatio; quæ sanè de more Ecclesiæ tractanda atq; in Fide discernenda præire debet.*

psal. ii.

act. 15.

Disceptatoria cur sit Christi doctrina.

Eloquia Domini quomodo argentum igne examinatum, probatum terra, purgatum septuplum, teste Propheta.

Palladis, seu Mineruæ scitijs præidentis fabula cui nititur veritati.

Res Fidei de finidæ præiis disputationibus cur fiat.

Quam-

A D L E C T O R E M.

Quamobrem cum disputationum Christi tractatio singulare sibi vendicet ac peculiare sapientiæ diuinæ lumen, pluraq; iocunditatis ac vtilitatis plena contineat documēta: operæpretium ab initio esse duximus, specialem & integrum librum illi assignare, in quo vniuersas Domini nostri disceptationes, siue cum Apostolis & Discipulis suis, siue cū Pharisæis & Iudæis illi aduersantibus, siue denique aliorum inter se de Christi vita, doctrina, morte, & signis ortas, & in Euangeliorum libris comprehensas, complecteremur, atque luculenter interpretaremur. Quod vt magis explicatum reddamus, prudens lector, cum asserimus, nos, omnes eiusmodi disputationes velle hoc libro comprehendere; rectè intelligendum esse volumus. Nam ab hoc libro multa subtrahimus, & in primis illa, quæ puer in templo egit, & disputauit: nam quale fuerit illius congressus argumentum, ex Euangelio satis constare non potest, etiamsi nonnulli diuinare potius, & coniectare potuerint quædam, à ratione, & pietate non abhorrentia. Tantum ex eo colligere certò licet, admirationem magnam omnium concitasse eius intelligentiam, & responsa. Deinde quicquid Dominus vel in cœna cum discipulis, vel in passione cum Caipha & Pilato & Herode, vel cum ipsis Iudæis de ipsa Christi morte disceptantibus egit, vel post resurrectionem cum Apostolis differuit, illa omnia ab hoc loco excludimus, & in proprios libros reijcimus. Eas ergo tantummodò, quas Christus post susceptum à Ioanne baptismum, cum Iudæis, vel discipulis suis, aut cum alijs disputationes habuit, vel alij propter Christum inter se habuerunt, hoc octauo libro perstringendas esse censuimus. Sed hæc ita præstitimus, vt intelligas multas esse prioribus libris; quos De miraculis, vel De parabolis Domini, inserpsimus, insertas concertationes. Nam cum insidiosè & malo animo plerunq; interrogaretur Dominus, vel per parabolam aliquam rectè respondebat; vel signum aliquod, quo illorum superbiam comprimeret, & arrogantiam, edebat: vt mirum prudenti lectori esse non debeat, si quædam parabolica etiam in hoc libro explicentur: quoniam respōdendi gratia à Dño sunt proposita, vt sunt illa: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem: Et, Nunquid possunt filij Sponsi lugere, quandiu cum illis est Sponsus? Et, Nemo immittit*

Luc. 2.

Matth. 26. & 27. & seq. & alibi.

Matth. 15.

Matth. 9.

Cur hic octauus liber De disputationibus inscribitur.

Disputationes Domini quæ in eolibro, & quare prætermisse fuerint.

Christus malo animo se interrogantes, dupliciter confutabat.

A quibus hic liber parabolis Christi minime abhorreat.

commis-

PRÆFATIO AD LECTOR.

Matth. 12. *commiffurã panni rudis in vestimentum vetus. Et infra: Neque mittunt vinum novum in vres veteres.* Rurfus obiectantibus Iudæis, quòd in Beel-zebub eijceret dæmones, respondit multis parabolis, vt hac: *Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: Et, Cum fortis armatus custodit atrium suum.* Item: *Quum immundus spiritus exierit ab homine:* hæc enim, parabolas cap. 3. vocat Marcus, sunt enim pleraq; quæ & partim parabolica, partim historica sunt, & in decertatione à Dño producta, ac proinde in quouis illorum librorum, qui illis rebus peculiariter assignantur, non explicantur. Nemo itaq; miretur, si quædam ex his, quæ hoc libro continentur, in alijs locis, in quibus edisseri poterant, nō pertractentur: rurfus alia quædam alibi elucidentur, quæ poterāt in hunc librum cōmodè transferri: nam ob eandem causam tentatoris dæmonis cum Dño cōgressionem, quæ & ad hūc librum, & ad illum De miraculis, ob ieiunium quadraginta dierum, & ad historiã spectabat, consultò reiecimus in quartum librum: quemadmodum disceptationem Dñi cum Samaritana de loco adorationis, ne filū illius pulchræ historiæ interrumpere, inter historica recensuimus. Illud certè admonendum lectores putamus, bonam partem disputationum Domini, quæ apud Ioannem Euangelistam à 3. c. vsque ad 10. inueniuntur, nos hoc loco expedire, quemadmodum initio libri index ipse appositus indicabit. Sed ante omnia, quædam de arte disputandi, atq; eius vtilitate, & formis argumentorum, quibus vsus est Christus; & de locis, vnde nobis efficaciter petenda sunt argumēta: & quibus potissimum, & quā solidis rationibus inuicta stet Christianæ religionis veritas, in genere differendum erit: quemadmodum in cæteris libris generalia quædam documenta illis opportuna præmissimus. Hæc sunt, de quibus nobis esse præfandum, operæpretium esse existimauimus, candide lector: exordium ergo nobis ab his, quæ Dominus noctu disputauit de Sacramento regenerationis cum Nicodemo; & de cōflictu discipulorum Ioannis cum magistro suo super purificatione, siue baptismi Sacramento, eo quòd Dominus Iesus plures faceret discipulos, & baptizaret, quàm Ioānes. Bene vale ergo; & labore nostro libenter fruere.

Argumētum
huius libri.

INDEX

INDEX TRACTATVVM QVI IN HOC VOLVGINE CONTINENTVR.

- T**Ractatus primus, De artis differentis vtilitate, & formis argumentorum, quibus præsertim vsus est Dñs, & Euangelistæ. pag. 1.
 Tract. II. De locis, vnde petenda sint firma argumenta verbi Dei interpreti & doctori: siue in concertatione cum altero agat, siue de suggestu verbum Dei proponat, & interpretetur. pag. 9.
 Tract. III. Quibus potissimum rationibus, & quàm solidis, inuicta religionis Christianæ veritas nitatur, ostensio. pag. 19.
 Tract. IIII. De disputatione Domini cum Nicodemo de mysterio regenerationis: & habetur tantum Ioann. 3. pag. 31.
 Tract. V. De disceptatione Domini cū Nicodemo, in illa verba: *Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, &c.* pag. 44.
 Tract. VI. De eadem Dñi cum Nicodemo disceptatione, in illa verba: *Respondit Nicodemus, & dixit ei, &c.* pag. 61.
 Tract. VII. De eadem Domini cum Nicodemo disceptatione, in illa verba: *Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum, &c.* pag. 72.
 Tract. VIII. De eadem Domini cum Nicodemo disceptatione, in illa verba: *Non enim misit Deus filium suum, vt iudicet mundum; sed vt saluetur mundus per ipsum, &c.* pag. 81.
 Tract. IX. De disceptatione Ioannis Baptistæ cum discipulis suis super baptismo Christi: de qua Ioann. 3. dicitur: *Facta est autem questio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione, &c.* pag. 89.
 Tract. X. In disceptatione Domini cum discipulis Ioannis, & Phariseorum de ieiunio. Et habetur Matth. 9. Mar. 2. Luc. 5. pag. 101.
 Tract. XI. De disceptatione Domini cum Iudæis post sanatum paralyticum ad piscinam. Et habetur Ioan. 5. pag. 109.
 Tract. XII. De eadem Domini disceptatione cum Phariseis post sanatum languidum ad piscinam, in illa verba: *Amen amen dico vobis quia qui verbum meum audit, &c.* pag. 120.
 Tract. XIII. Eiusdem disputationis Christi cum Iudæis post languidum sanatum ad piscinam, in illa verba: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum, &c.* pag. 127.
 Tract. XIII. De disceptatione Domini cum Phariseis, contendentibus Sabbatum violatum à discipulis eius, quod in eo vellerēt spicas ad edendum. Et habetur Matth. 12. Mar. 2. & Luc. 6. pag. 135.
 Tract. XV. De disceptatione Domini cum Phariseis post curatum dæmoniacum, cæcum & mutum. De quo Matth. 12. Marc. 3. Luc. 11. pag. 145.
 Tract. XVI. De eadem Domini disceptatione cum Phariseis, in illa verba: *Ideo dico vobis, omne peccatum, & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemie non remittetur. &c.* pag. 153.

Tract.

INDEX

- Tract. XVII. De disceptatione Domini cum Phariseis signa de celo petentibus, Matth. 12. & Luc. 11. pag. 163.
- Tract. XVIII. De eadem disceptatione Dñi cū Phariseis, in illa verba: *Viri Ninivite surgent in iudicio cum generatione ista, &c.* pag. 173.
- Tract. XIX. De disceptatione Domini cū Capharnaitis, in qua differit de manducando pane cœlesti. Et habetur Ioan. 6. pag. 180.
- Tract. XX. De disceptatione Domini cum Capharnaitis, in qua differit de pane cœlesti manducando, in illa verba: *Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, &c.* pag. 192.
- Tract. XXI. De eadem Domini disceptatione cum Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa verba: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Vbi nonnullis, & solidis quidem rationibus ex ipsorum verborum Christi contextu desumptis, euincitur de Eucharistiæ Sacramento sermonem à Dño habitum fuisse, ac proinde ex magnificentissimis illis Iesu promissis veram, solidam, ac realē Christi Dñi p̄sentia in Eucharistia apertissimè ostēdi, atq; demonstrari.* 199
- Tract. XXII. De eadem disceptatione Dñi cum Capharnaitis, in illa eadē promissionis Christi verba: *Et panis quem ego dabo, &c.* pag. 209.
- Tract. XXIII. De eadē disceptatione Dñi cū Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa verba: *Litigabant ergo Iudæi adinvicem, dicentes, &c.* Vbi 24. rationes adducuntur, duodecim quidem ex ipso Euāgelico contextu, duodecim verò aliunde petitæ, ad probādū, in hoc. c. 6. Ioann. disputationē esse habitam de Sacramento Eucharistiæ. 219.
- Tract. XXIII. De disceptatione Dñi cū Capharnaitis de pane vitæ edendo, in illa eadē verba: *Nisi manducaueritis carnem, &c.* Quorum verborū catholicus, & germanus sensus producit: neq; per illa arctari laicos ad cōmunicandū sub vtrāq; specie, ostenditur. 243.
- Tract. XXV. De eadem Dñi cū Capharnaitis disceptatione, in quō omnia argumenta diluuntur eorum, qui existimant caput 6. Ioannis nihil continere de Sacramento Eucharistiæ. pag. 256.
- Tract. XXVI. De disceptatione Dñi cum Capharnaitis, in illa verba: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, &c.* pag. 277.
- Tract. XXVII. De eadem disceptatione Dñi cum Capharnaitis, in illa verba: *Sciens autem Iesus apud semetipsum quia murmurarent, &c.* 284.
- Tract. XXVIII. De disceptatione Dñi cū Phariseis, eo q̄ illotis manibus Apostoli panē manducarent. Et habetur Matth. 15. pag. 293.
- Tract. XXIX. De eadem disceptatione Dñi cū Scribis, & Phariseis, eo quōd Apostoli illōtis manibus panem māducarēt, in illa verba: *Et conuocatis ad se turbis, dixit eis, Audite, & intelligite, &c.* pag. 302.
- Tract. XXX. De disceptatione Domini cū Phariseis, & Sadducæis petentibus signa de celo: & habetur Matth. 16. Marc. 8. pag. 315.
- Tract. XXXI. In quo Dñs altero die post Transfigurationē, respōdit interrogationi trium Apostolorū: *Quid ergo scribæ, &c.* pag. 322.
- Tract. XXXII. De disceptatione Dñi cū fratribus suis exhortatibus ipsum, vt ascenderet ad diē festum, de qua Ioā. 7. differitur. pag. 330.

TRACTATVVM.

- Tract. XXXIII. De eadē Domini disceptatione cum fratribus suis exhortantibus ad ascensum in die festo, in illa verba: *Non potest mundus odisse vos, &c.* Ioan. 7. ¶ Et de reprehensione discipulorum, qui, eo quōd non reciperentur in castro quōdam Samaritanorū, volebāt illis imprecati, vt ignis descenderet de celo, &c. Luc. 9. pag. 338.
- Tract. XXXIII. De disceptatione Domini cum Iudæis, postquam venit ad festum Scenopægiæ, Ioann. 7. pag. 345.
- Tract. XXXV. De eadem Domini disceptatione cum Iudæis in festo Tabernaculorum, in illa verba: *Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Quid me queritis interficere? Respondit turba, & dixit, Demonium habes, &c.* Ioann. 7. pag. 356.
- Tract. XXXVI. De disceptatione Domini cum Iudæis, mittentibus ministros, vt apprehenderent eum. Et habetur Ioan. 7. pag. 363.
- Tract. XXXVII. De disceptatione Domini cum Iudæis in nouissimo die magno festiuitatis Tabernaculorum, & de disceptatione Pontificum & Iudæorum cum ministris, quōd Iesum comprehensum non adduxerint; & habetur Ioan. 17. pag. 369.
- Tract. XXXVIII. De disceptatione Domini cum Scribis, & Phariseis adducentibus ad se, & accusantibus mulierē in adulterio deprehensam: & habetur Ioan. 8. pag. 377.
- Tract. XXXIX. De disceptatione Christi cum Iudæis litigantibus cum eo, quōd de seipso testimonium perhiberet, cū dixit: *Ego sum lux mundi, &c.* Ioan. 8. pag. 390.
- Tract. XL. De disceptatione Domini cum Iudæis, quando dixit: *Ego vado, & queritis me, &c.* Et habetur Ioan. 8. pag. 397.
- Tract. XLI. De disceptatione Domini cum Iudæis, quando dixit: *Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, &c.* Ioan. 8. pag. 406.
- Tract. XLII. De disceptatione Domini cum Iudæis: *Quis ex vobis arguet me de peccato? Ioan. 8. pag. 419.*
- Tract. XLIII. De disceptatione cum Iudæis in festo Encœniorum. Ioann. 10. pag. 430.
- Tract. XLIII. De eadem Domini disceptatione cum Iudæis in festo Encœniorum, super illa verba: *Ego, & Pater vnum sumus. Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eū, &c.* & habetur Ioā. 10. pag. 440.
- Tract. XLV. In quo Dominus respondit quærenti, si pauci sunt qui saluantur. pag. 448.
- Tract. XLVI. De disceptatione Dñi cum Phariseis de indissolubili matrimonij nexu: & habetur Matth. 19. Mar. 10. Luc. 16. pag. 456.
- Tract. XLVII. De disceptatione Domini cum Phariseis super insolubili vinculo matrimonij, ibidem. pag. 468.
- Tract. XLVIII. De disceptatione Domini cum Phariseis de matrimonij arctissimo nexu in causa fornicationis. Matth. 19. pag. 478.
- Tract. XLIX. De disceptatione Domini cū Phariseis de nexu perpetuo matrimonij, ibid. pag. 484.
- Tract. L. De disceptatione Domini cum Phariseis de indissolubili

matrimonij vinculo super illa verba: *Dicunt ei discipuli eius, Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere. Qui dixit illis, Non omnes capiunt verbum istud.* &c. Matth. 19. pag. 494.

Tract. LI. De disceptatione adolescentis diuitis, quem Dñs Iesus ad perfectionem inuitauit: & habetur Matth. 19. Mar. 10. Luc. 16. 306

Tract. LII. De disceptatione Domini cum diuite adolescente, quem inuitauit ad statum perfectionis: & habetur Matth. 19. pag. 519.

Tract. LIII. De disceptatione Domini cum diuite adolescente, in illa verba: *Amen dico vobis, quia diues difficile, &c.* pag. 534.

Tract. LIII. De consultatione Pontificum, & Phariseorum inter se post Lazarum suscitatum, de perdendo Domino: & habetur tantum Ioan. 11. pag. 540.

Tract. LV. De disceptatione Domini cum Iudæis, quando Gentiles eius videndi desiderio tenebantur, vt illi per Andream & Philippum est significatum: & habetur Ioan. 12. pag. 553.

Tract. LVI. De disceptatione Domini cum Iudæis, in illa verba: *Pater, saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc,* &c. Ioan. 12. 563.

Tract. LVII. De disceptatione Domini cum Iudæis in die Palmarum, in illa verba: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: vt sermo Esaiæ,* &c. vsque in fine capituli 12. eiusdem Ioann. pag. 571.

Tract. LVIII. De disceptatione Domini cum Phariseis in templo in die Palmarum, super illa verba: *Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum doctores Principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes, In qua potestate hec facis?* &c. Matth. 21. Marc. 11. & Luc. 20. pag. 581.

Tract. LIX. De disceptatione Domini cum Phariseis, & Herodianis de tributo dando Cæsari: & habetur Matth. 22. Marc. 12. pag. 585.

Tract. LX. De disceptatione Domini cum Sadducæis, proponentibus quæstionem de muliere quæ septem viris nupsit, cui in resurrectione sit tradenda: & habetur apud Matth. c. 22. Marc. 12. p. 593.

Tract. LXI. De disceptatione Dñi cū Sadducæis de resurrectione. 601

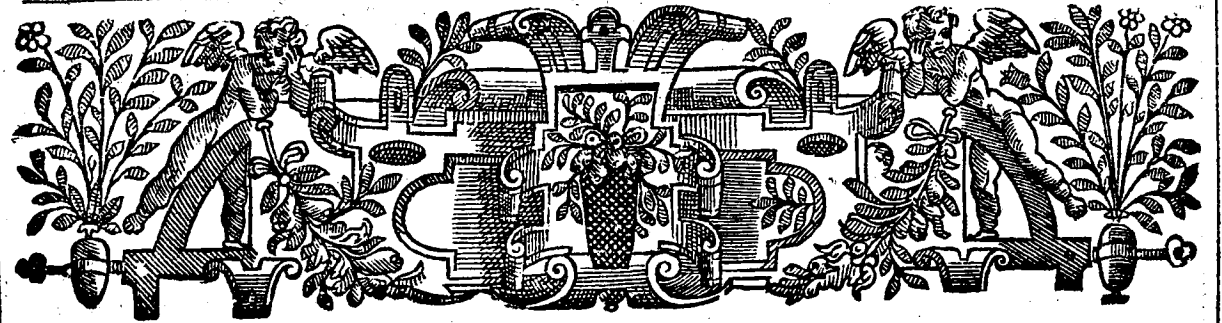
Tract. LXII. De disceptatione Domini cum Phariseis de maximo mandato: & habetur Matth. 22. & Marc. 12. pag. 610.

Tract. LXIII. De disceptatione Domini cum Phariseis de maximo mandato, in quo præcipue explicantur verba primi mandati dilectionis Dei, ibidem. pag. 622.

Tract. LXIII. De disceptatione Domini cū Phariseis de maximo mandato: vbi explicatur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* pag. 628.

Tract. LXV. De disceptatione Domini cum Phariseis, quibus proponit quæstionem de Christo cuius filius sit. Et habetur Matth. 22. Marc. 12. & Luc. 20. pag. 633.

Tract. LXVI. De disceptatione in cõcilio Phariseorum habito ante biduum Paschæ, consilioq; inito cum Iuda de prodendo Dño, in illa verba: *Et factum est quum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis, Scitis quia post biduum Pascha fiet, & Filius hominis tradetur vt crucifigatur,* &c. Et habetur Matt. 26. Mar. 14. & Luc. 22. pag. 639.

LIBRI OCTAVI

TRACTATUS PRIMVS.

DE Artis differentis vtilitate; & formis argumentorum, quibus præsertim vsus est Dominus, & Euangelistæ.

Dialecticæ, differendiue artis vsus, necessitas.

VAM fit cæteris omnibus liberalibus disciplinis atq; scientijs, tum ad contemplationem, tum ad actionem administrationeq; Reipublicæ spectantibus, differendi ars accommoda, vtilis atq; necessaria, vel me ipso tacente, poteras prudens Lector, per te ipsum intelligere: quis enim ignoret, discipulos nihil solidi posse addiscere atque percipere in quacūq; facultate, sine præsidio & patrocinio illius artis, quæ certas disputandi regulas tradit? Quis etiam nesciat, nullum præceptorem rectè alios posse instituere, nec certa aliqua methodo, nisi differendi ratione, vt verū à falso discernere valeat, præeunte, & lucem ministrante. Nullam itaq; ingenuam disciplinam nobis comparare, aut comparatam retinere sine illa rectè valemus. Nam cum mens nostra, propter luminis intelligentiæ tenuitatem, ac debilitatem, facile & à seipsa decipi, & ab alijs circumueniri possit, magnū sit oportet hoc dialecticæ artis donum, cuius adiumento certum disputandi

cursum, & tenorem obseruantes, magna cum luce veritatis, & animi nostri iocunditate atque voluptate, vel ad refellendam alterius falsitatem, vel ad veritatem nostram alijs indicandam, atque persuadendam progredimur. Hinc Plato in dialogo, qui Phædrus inscribitur, *Videtur, inquit, non iniuria Pericles, Oratorum omnium perfectissimus exitisse. Magna enim quælibet artes exercitatione dialectica, contemplationeq; sublimium in natura rerū inuigent: ipsa enim mentis sublimitas, & vis efficax in qualibet re perficienda, hinc quodammodo proficisci videntur: quod Pericles ad ingenij acumen adiunxit.* Sic Plato. Et in dialogo De Iusto, statuit legem esse ferendam in Republica, qua iubeantur discentes eam potissimum disciplinam capessere, ex qua ad interrogandum ac respondendum, vt sciẽtem decet, aptissimi sint: quæ est Dialectica. Rursus Diogenes Laertius in vita Platonis ait: *Vt olim tragædiam prius quidem chorus solus agebat, postmodum verò Thespis vnum inuenit histrionem, vt chorus interdum requiesceret, secundum postea Æschylus adiecit, & tertium Sophocles, atque in hunc modum tragædia consummata est: ita & Philosophiæ ratio dudum circa vnam tantum Physicæ speciem iuxta*

Pericles oratorum cur omnium perfectissimus, Platonis testimonio.

Diogenes libro 3. de vita Philos. Vti tragædiam, ita & Philosophiæ qui penitus absoluerint.

vertebatur. Accessit Socrates, & adiecit Ethicen. Tertiam Plato Dialecticam addidit, & consummato Philosophia operi extremam manum apposuit. Sic ille.

Est igitur huius artis munus non sit scientias alias inuenire: eius tamē est scientias inuentas non solum fouere ac locupletare, verum etiam certa methodo moderari, atq; explicatē tradere, atque in eis moderandis clauum tenere quodammodo. Nam vt in exercitu magnis copijs instructo, non satis est bellica militum fortitudo atque disciplina, nisi aliquis adsit imperator, qui etsi ipse non pugnet, certa tamen ratione & prudentia quomodo praelium ad comparandam victoriam ineatur, praestat, cuius profectō magna pars ad ipsum moderatorem exercitus potissimum spectat, nisi velis totam illi tribuere, sine cuius consilio & sapientia omnia impetu quodam, & sine ratione gererentur: idem profectō in quibuscunque literarijs cōgressionibus praestat Dialectica: nam illa rationem ac modū perscribit, quo ad certam palmā obtinendam disputando perueniatur: nemo igitur victoriā comparatē parte eam defraudare debet, quae hoc effecit vt vinceret. Hinc Cicero lib. 1. De finibus desiderat in Epicuro Dialecticam, nudumq; illum atque inermem vocat, quod definitiones tolleret, de diuidendo ac partiendo nihil doceret: non, quomodo efficiat, cōcludaturq; oratio, traderet: non quae via captiosa soluerentur, vel ambigua distinguerentur, ostenderet. At in libro De claris oratoribus, Seruū Sulpitiū vniuersis eius memoriae Iurisperitis praeferebat: Qui, inquit, nunquam ad tantam scientiam peruenisset, nisi Dialecticam didicisset. Cū igitur tantā sit vtilitatis & dignitatis eius artis cognitio; cuius, sicut & Rhetorices, semina quaedā à natura Deus nobis indidit (ob id enim homo dicitur ζωον λογικόν, hoc est, animal ratione & sermone praeditum, quod nimirum ratiocinandi & loquendi facultatem solus inter cuncta animantia sit nactus) vt interdum videamus quosdam, siue artifices, siue agrico-

las, natura duce, & apte, & ornate, & ad rem ipsam dicere; quosdam acutē & neruose differere, & quod velint, vel impugnare grauitē, vel efficaciter confirmare atque concludere: hae namque duae disciplinae tam affines, & coniunctae inter se sunt, vt (quod rectē ex Zenone accepit Aristoteles) Rhetorica explicatae palmae, complicata sit perfimilis Dialectica: nam quod illa fusiori & politiori sermone praestare consuevit, haec cōcisiori, contractiorique verborum structura rem totam complectitur atque comprehendit. Sed profectō etsi à natura insita quaedam harum artium semina habeamus, plurimum tamen adiumentum atque praesidij ars adferre consuevit: nam quātum fructuum bonitate, atq; praestantia terra aratro excolta atque seminata, rudi atque inaratae praecedere solet; tantum certē ingenia facultate hac instructa atque exposita ceteris, quae suapte natura tantum, & absque artificio philosophantur, praestare dignoscuntur. Certē de Dialectica ita sensisse Stoicos, scribit Diogenes Laertius: Enimvero Philosophiam animanti similem dicunt, osibus ac neruis Logicen, carnibus Ethicen, anima Physicen conferentes. Sive rursus ouo, esse quidem superficiem, (id est, restam) Logicen, sequentia Ethicen, intimam & penitus abstrusa Physicen. Sunt qui agro frugifero, quippe circumiectam sepe Logicen, fructum Ethicen, humum, ac arbores Physicen. Nonnulli ciuitatis maris optime septae, ac pulchra ex dignitate administrata. Sic illi.

Porro inter omnes nationes nulla magis in Rhetorica, atque Dialectica suos adulescentes instituere atq; exercere consuevit, atque Christiana: quod aliarum gentium religio, & doctrina lucem disputationis fugiat, & argumentis contra eam adductis, tantquam in igne posita colliquefcant atque contabescant: quod vaser ille & impurissimus hominum Mahometus intelligēs, omnem legis disceptationem cum externis, grauissimis poenis suis interdixit. Nam vt omnis qui malē agit, odit lucem, & nō venit ad lucem, vt non arguantur opera eius:

Zeno Rhetoricā explicitā, Dialecticā verō compressē in pugnum manū cur similem dicebat. Arist. lib. 1. Rhetor. ad Theode. initio. Cicer. lib. 2. De finib. Quintil. libro 2. cap. 11.

Stoicorū de Physice, Logice, Ethiceq; sententia.

Diog. Laer. lib. 7. de vitis Philosophorum.

Eandem alia comparatio.

Eloquendi, ratiocinandiq; scientiam Mahometus quare suis interdixit vulpes ille callidissimus.

Ioan. 3.

ita

Dialecticae munus proprium.

Eiusdem beneficium in omnes liberales disciplinas. Epicurus cur inermis Ciceroni.

Homo cur ζωον λογικον, a Graecis nominatus.

Quos penes Mahumeti cultores lex illa nihil valet.

1. Pet. 3. Omnium gentium cur maxime Christiana religio Rhetoricā, atq; Dialecticā det operam.

Act. 7. Dan. 1.

Cū is artibus, & alijs multis, tūm verō Sacris, & Diuinis instructissimos quos habuerit religio Christiana.

Quo spiritu impulsus Iulianus Apostata Christianos ab optimarum artium studijs abarcebat.

Lib. 6. cap. 17. August. lib. 18. de ciui. Dei. c. 52. & lib. con. fess. 8. c. 5. Eiusmodi fraudulenta machinationis vmbra, & typus.

ita omne falsum & mendax in publicum prodire erubescit: nec tamē Mahometus à suae sectae professoribus illud obtinere potuit. Nam & Auerroes & Auicenna; viri in Philosophia & Peripatetica disciplina celebres illustresq; quaedā praecipua suae religionis, seu potius superstitionis capita insectati sunt, & scriptis suis reprobauerunt. At verō Christiana religio, cuius professores omni poscenti rationem de ea, quae in nobis est, Spe, & Fide, eam reddere debent, merito his artibus à iuuentute vacat: non quod sine eius adminiculo per homines à Spiritu sancto instructos respondere, & argumentari nostri non valeat; sed vt Dei munera artium harum, multa praesidio maiori luce splendeant; & in disputatione emicent: nam vt gratia Dei naturam, ita neq; arte destruit; sed perficit potius. Vnde & Moyses, & Daniel eruditi dicuntur extitisse in omni scientia Aegyptiorum, & Chaldaeorum: B. Catherina, virgo singularis, & martyr, cū liberalibus disciplinis erudita esset, illustrem de Fidei hostibus, & sapientissimis viris triumphum retulit: vt interim omittam Iustinos, Athanasios, Basilios, Gregorios Nazianzenos, & alios plerisque; nō solum in Dialecticis palaestris, sed etiam in Rhetoricis exercitissimos & florentissimos viros; vt tantus eorum splendor inuidiam concitauerit apud Iulianum Imperatorem, quae legem tulit, ne harum liberalium artium, & ingenuarum disciplinarum scholae Christianis hominibus paterent, easve discerent, vel docerent: vt historia refert Tripartita, & Augustinus libro 18. De ciuitate Dei. Haec autem impietas apte in Philisthaeorum aduersus populū Domini machinatione praemonstrata est: qui vt populum Dei tyrannide sua pacificē possiderent, artem fabrilem de terra Israelitica abstulerant, 1. Reg. 13. cauētes ne Israelitae hastam, aut gladium, quibus se aduersus illos tueri possent, haberent. Hos Philisthaeos, & Iulianū Apostatam secuti sunt impudentes quidā nostri seculi haeretici, qui liberales artes, & scholas, in quibus illae tradun-

tur, summo odio, maledictisq; & blasphemis incessere non cessant, non alio sanē consilio quā Iulianus: quod earum disciplinarū perceptione eorum technae doliq; in argumentando, & in ostentum perspicienda exhiberentur: fucum quoq; suae impietati praetexebant, non decere Christianā simplicitatem hominum argutis ac strophis implicari. Sed sanē salubre est cōsiliū illam artem addiscere, quae haereticorum fraudes detegit, nodos dissoluit, laqueos aperit, persuasiones nullas ostendit. Nam vt omnis, qui bene agit, amat lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta: ad hunc modum veritas (quae virtuti nō secus est cōiuncta, atq; vitio falsitas) Christianae religionis solidissimis & fortissimis nixa firmamentis lucem amat, in publicum prodit, ignem examinis non fugit, argumenta in contrarium obiectatibus neq; terga vertit, neq; cedit, neq; succumbit vnquam; neq; aut virtute Dei, aut signo, si sit opus, aut sapientiae lumine, aut rationum pondere destituitur: vt Martyrū certamina, & Doctorum Ecclesiae cōgressus cum hostibus apertissimē indicant. Proinde Dominus, ab initio cū legem ipsam traderet, multa voluit ab aduersarijs, capitalissimisque hostibus & insidiatoribus Iudaeis argumenta obijci contra doctrinā suā; plurima, ad illam infirmandā, argumentorum tela inuolueri, captiosis rationibus in eam agi, atq; hoc ab initio in finem vsq; vitae suae; sed ita, vt eius sapientia semper agnita fuerit victrix, quae technas, argutias, atque sophismata non secus detexit, atq; ad nihilum redegit, quā soleat tenuis quaedam nebula Solis radijs dissipari, & veluti serpentes magorum à nō strophente in cruce exaltando deuorati sunt; & impletum illud: Sapientia vincit malitiam: vt ait Salomon: de qua in libro Sapientiae scribitur: Etsi multitudinē scientia desiderat quis; scit praeferita, & de futuris aestimat: scit veritas sermonum, & dissolutiones argumentorum: signa & monstra scit antequā fiant, & euentus temporum, & seculorū.

Iuliani Apostate impij illius sectatores.

Quae ars atque disciplina maxime addiscenda, scituque dignissima. Ioan. 3.

Qua Dei prouidentia, & consilio doctrina Evangelica infidelium Iudaeorum telis, ac machinis fuerit impetita olim, atque oppugnata.

Exod. 7. Ioan. 3. Sap. 8. Diuinae sapientiae scientia.

1. Reg. 17. Judith 13.

Luc. 21. Quibus datu os, atque sapientia, ut eis nequiverint resistere, & contradicere aduersarij illorum. Ioann. 9. Act. 6.

Act. 9.

Hæc ibi. Docuit præterea Dominus Apostolos & eorū sectatores, qua via & ratione, vel in Iudæos, vel in Gentiles & Philosophos, vel in Hæreticos, & dæmones per eos loquētes pugnandum sit, atq; decertandum: quo modo eorum argumenta refellenda, & in eos retorquenda: vt instar Dauidis proprio ense iugulent Goliad; & prudentiam fortissimæ Judithæ imitati, Holophernis, vino & ebrietate sepulti, caput mucrone absindat. Ad hæc pollicitus est illis, q̄ in pugna & decertatione, præclara ab eis staret victoria: Dabo, inquit, vobis os & sapientiam; cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Hinc legimus cæcū natū ita fortiter Christum propugnasse, vt eum Iudæi de synagoga eiecerint: cernimus quoque acres Stephani disputationes cum Iudæis; cuius sapientiæ & Spiritui qui loquebatur, nemo poterat resistere, vt Lucas in Actis testatur. Hinc Pauli Apostoli acerrimæ ac densæ cū doctoribus legis conflictationes, dum promissum Messiaæ aduentum iam exhibitum apertè demonstrat: vnde de eo affirmat Lucas; Saulus autē multo magis conualecebat, & confundebat Iudæos qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. Hinc Petri cum Simone Mago cōgressiones: quas ex parte Clemens Romanus libris Recognitionum est complexus: hinc Athanasij cum Arrio Alexandrino hæresiarcha graues altercationes de Christi filij Dei eādē omnino cū Patre substantia; vt semel coram Romano præside, Probō nuncupato, & arbitro iudice controuersia ab ipsis constituto tanquam Palæmone quodam eius sententia gloriosam palmā retulerit. Hinc alterius Episcopi cuiusdam in Concilio Nicæno, simplicis quidē, & nullis Dialecticæ, aut Philosophiæ argumentis armati, sed fide Christi maximè instructi atq; muniti, cum Philosopho quodā artis disserendi exercitatisimo congressus: quem tādē aliorum disputationibus superbientem, & vbi maximè putabatur astrictus, velut anguem lubricum elabentem, vis tamē Spiritus sancti per illū

Episcopum loquentis ita conuicit, & cedere coegit, vt dixerit; Audite d eruditi viri: Donec verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui; & qua dicebantur, dicendi arte subuerti: vbi verò pro verbis virtus processit ex ore dicentis, nō potuerunt resistere verba virtuti, nec homo aduersari potuit Deo. Sic ille: qui Christianus statim effectus est; vt habes lib. 10. historię Ecclesiast. c. 3.

Semper itaq; schola Christiana vel Iudæis, vel Gentilibus, vel Hæreticis disputantibus aperta fuit: nihil enim habet, vnde timendum illi sit, quæ Filium Dei autorem, & Spiritum sanctū protectorem & defensorem habet: vt vel ob hanc causam meritò Ecclesia nomen militantis inuenit, & exercitui bene ordinato in Canticis comparetur: Terribilis, inquit, vt castrorū acies ordinata. Vox etiam Episcopi castrensis est, nempè eius, qui certè exercitus parti præficitur: vnde Paulus Timotheum adhortatur: Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee; secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam. Et iterum; Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus; vt ei placeat, cui se probauit. Nam & qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitime certauerit.

Quod verò Ecclesia hæreticos semel damnatos in disceptationem & congressum non admittat: id rationi maxime est cohærēs. Nam qui semel à cognita ac cōperta veritate sua spōte recedit, desertor est & transfuga; & vt à Fide & castris Dei viuentis discedens, reus est mortis: Solet quidem Ecclesia doctrina sua eos placare atq; sedare, eorumq; rationibus & sophismatibus, ne obstinati pereant, satisfacere: at nolenti oblatam satisfactionem amplecti, sed semper contendēti, & pertinaciter repugnantī, nō p̄ta parcat, quin pœnas debitas, & legi cōsonas subire cogat; nam alioqui nullus vnquam esset contendendi ac litigandi finis.

Iam verò, vt locos tractemus in genere, vnde Christus argumenta defumebat, vel ad sua confirmanda; vel ad aliena, quæ obijciebantur, refel-

Scholæ Christianorū cur omnibus semper patuere.

Cant. 6. Episcopi nomen vnde acceptum sit.

1. Tim. 1.

2. Tim. 2.

Hæreticos semel condemnatos Ecclesia cur omni in posterum de Fide congressu, & disputatione censeat indignos.

lenda.

Quam varijs ac diuersis modis argumentadi Christi vsu vteretur

lenda: præmittendum est, Dominum non vno & eodem modo argumentari solitum fuisse, sed varijs atque longè diuersis. Nam si respondebat, pro natura rerum, quæ obijciebantur, argumenta dissoluebat, & aduersarijs silentium imponebat, vt ultra progredi non valeret: cū verò aggrederetur, & interrogaret, tantum erat neruorum & efficacitatis in argumentis, vt plerunque, quod responderent, aduersarij non habentes, confusi & pudefacti recederent; interdum tamen, pro sua sapientia, & charitate, argumenta & responsiones ita mollebat, & aliquo sermone parabolico temperabat, vt minus perturbati, à veritate intelligenda, vel etiam amplectenda non resilirent, ita vt potius doceret, quàm confunderet; cuius rei gratia interdum parabolis vsus est in argumentando.

Idem suā doctrinam vnde confirmabat, & quā multis modis.

Luc. 4. Psal. 49.

Exempla eiusmodi confirmationis. Luc. 5.

Ioann. 11.

II. locus, modusve argumentandi. Luc. 6.

In vniuersum verò Dominus quæ docebat, aut signis, aut Scripturis sacris, aut traditione, aut rationum momentis confirmabat, corroborabatque: vitæ quoque innocentia, & irreprehensibilis moribus & actionibus, quasi additamento quodam, suam doctrinam ornabat atque illustrabat; ne quisquam posset obijcere, vitam suā ab oratione dissidere, aut illi dicere; Medice, cura te ipsum. Et, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam; & proiecisti sermones meos retrorsum; & quæ sequuntur. Hæc omnia facile est commodis exemplis atque aptis perspicua & plana explicare. Nam signo in paralytico per tegulas demisso sanando, comprobauit se habere potestatem in terra remittendi peccata: in Lazaro quadriduano atque scelerenti à mortuis excitato, precem præmisit ad Deum: qua demonstraret, se vt filium à Patre in hunc mundum missum: plerisque alijs signis vel ad calumnias & criminationes Iudæorum abluendas respondebat, vel eorum impudentissima ora obstruebat. Deinde ex Scripturarum sacrarum fontibus argumenta ad obiecta diluenda, depromebat; vt cū discipulos suos esu-

rientes, & in Sabbato spicas euellentes, exemplo Dauidis, & suorum, facrum edentium panem, tutatus est. Se verò ab iniuria, quod cum peccatoribus & publicanis manducaret, verbo Prophetæ defendit, aientis; Misericordiam volo, & non sacrificium. Interdum verò diuinorum librorum testimonijs aggrediebatur Iudæos, vt aliquam ab eorum mentibus falsam opinionem euelleret; vt cum Matth. 22. interrogauit eos, Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Cumq; respondissent, Dauidis: obiecit illis, dicens: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis? Et ad afferendam deitatis suæ fidem contra Iudæos, testimonium produxit ex verbis Prophetæ: Nomen scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi, Dñs estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum; vos dicitis, Quia blasphemias: quia dixi, Filius Dei sum? Vbi etiam est argumentatio à minori: quæ admodum cū accusaretur de Sabbati violatione, à minori etiam argumentum assumpsit, dicens, Non legitis in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant, & sine crimine sunt? Dico autem vobis quia templo maior est hic. Vbi non tantum à simili, sed ex minori etiā refellit Iudæos. Ad hæc Scripturas rectè intellectas, Scripturis perperam interpretatis acutè opponebat: vt cū Domino diabolus persuadere vellet, vt ex pinna templi sese præcipitem daret; & allegaret Scripturam dicentem, Quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum: obiecit Dominus, Non tentabis Dominum Deum tuum: quibus verbis ostendit, non esse illum verum sensum, ad quem confirmandum diabolus locum illum adducebat. Præterea non tantum ex his, quæ expresse in Scripturis habentur; sed etiam ex ijs, quæ inde subtiliter deducuntur, ac depromuntur, argumentari docuit. Nam resurrectionem mortuorum afferens contra Iudæos abnegā-

1. Reg. 21.

Matth. 9. Ose. 6. III. locus.

Psal. 109.

Ioan. 10. Psal. 81.

Matth. 12.

III. locus.

Psal. 90.

Matth. 4. Deuter. 6.

V. locus.

Matth. 22.
Exod. 3.

Anima hominis, immortalis dupliciter

VI. locus argumentorum Christi.

Matth. 1. & seq.
Luc. 3. & seq.

Exo. 7.
2. Tim. 3.

Ioann. 2.

tes, illam sententiam Exodi in illos intorsit: *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Et subdit: *De resurrectione autem mortuorum non legis quod dictum est à Deo dicente vobis, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Vbi subtili ratiocinatione Abraham & ceteros vivere modo strauit: non tantum ob animam, quæ immortalis est Dei institutione, sed etiam propter certum Dei decretum suscitationem mortuorum pollicentis: nec enim Abraham totus est anima eius, sed corpus & anima simul coniuncta. Viuit itaque Abraham apud Deum, quia sua die à mortuis per Deum est excitandus.

Item ex traditione argumenta petebat, quoties prophetica testimonia in concertatione cum Iudæis, aut in prædicatione proferebat. Nam nemo ex Scripturis argumentari valet, nisi posita traditione quod illæ Scripturæ sint canonicæ, hoc est, à Deo reuelatæ & profectæ: nemo etiã sensum literæ congruum & germanum ex libris Sacris producere potest, nisi illum, quem ipsa traditio commendat. Et quanquam Dominus nullam (quod sciam) ex traditione non scripta rationem protulerit, quod lex illa Moyfis omnia, etiam vsque ad minutissimas circumstantias, explicauit, atque perscripsit: constat tamen Euangelistas Matthæum, & Lucam in genealogia Domini describenda, traditione certa vsos fuisse; alioqui illis fuisset obiectum à Iudæis, multas ex illis generationibus Euangelistas ex proprio capite confinxisse, cum in Scripturis non inueniantur: erant tamen libri indubitata fidei de illis genealogijs. Eadem ex traditione argumentatur Paulus, quando Iannem & Mambre scribit restitisse Moyfi: nam etsi in Scripturis legamus magos Pharaonis se Moyfi opposuisse; non tamen expressit nomina, quæ Paulus accepit ex traditione. Iudæi etiam ex traditione argumentati sunt, quando Christo obiecerunt: *Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc: & tu in tribus diebus excitabis illud?*

Postremo, rationibus etiam eos reuincebat, & ad palinodiam canendam adigebat: atque hac quidem via multiplici vsus est. Nam & interdum rationibus rem ostendentibus ipsam; quarum quædam à priori, hoc est, ex causis; quædam verò à posteriori, scilicet ab effectis, desumuntur, agebat: interdum verò ab absurdo, siue rei ipsi repugnanti, atque impossibili arguebat: nam ex his locis, qui varij sunt, & sub familiarem sermonem quotidie cadunt, Christus argumenta conficiebat; arte tamen Dialectices celata, quo magis persuaderet.

Ad horum intelligentiam perpẽde, quod vt lapidicina non est lapis, sed locus lapidum: ita sedes non est argumentum, sed locus argumentorum. Esi igitur locus, sedes, è qua argumenta ad id, quod incidit in disputationem, eruuntur. Argumentum autem, est ratio, quæ rei, de qua quæritur, facit fidem. Hinc loci desumuntur à genere, ab specie, à proprio, ab accidenti, à definitione, & similibus alijs permultis, quibus aliquid construimus, aut destruimus: quia ad confirmandum aliquid, vel refutandum adhibentur: de quibus hinc non est fufius dicendum: tantum verbi gratia. A priori ergo, & ex causis disputabat Dominus, cum Ioann. 8. dicebat; *Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Sublata enim causa necessaria, eius effectus tollitur: etsi Dominus eo argumento non effectus fidei, qui est iustificare & viuificare, sed eius contrarium, id est, mortem sempiternam ex eo concludit. Similiter cap. 7. ex eo venatur, quemque gloriam propriam quærere, qui à se ipso loquitur: qui autem ea tantum loquitur quæ mandauit is, à quo legatus est, ille gloriam mittentis quærere, non propriam. Sic Paulus arguit nos hæredes cœli, quia hæredes antecedit esse filios: *Si filij, & hæredes.* Et, *Quod si filius: & hæres per Deum.* Et Rom. 5. varijs causis varios effectus concludit vna oratione: *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostram*

VII locus, & vltimus.

Locus: Et argumentum quid, quotuplex.

Christi, & Pauli à causis argumenta nonnulla.

Quis gloriam propriam quærat.

Rom. 8.
Gal. 4.
Vnde nos, hæredes cœli sumus, teste Paulo.

Iesum

1. Cor. 15.

Christi etiam ab effectis argumentationes.

Ioan. 10. & seq.

Pharisæi, & Scribæ, & Pontifices Iudæorum cur Iesu non crederint.

Matth. 21. Christi dilemata.

Matth. 22. Psal. 109.

Luc. 14.
Luc. 13.

Iesum Christum: per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus, & gloriamur in spe glorie filiorum Dei. Non solum autem; sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem. Spes autem non confundit. Paulus etiam argumentatur à causa, cum ait; *Si autem Christus predicatur quod resurrexit à mortuis: quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est.*

Rursus Dominus ab effectis argumentatur, quando probat se bonum pastorem ab ipsius officio; quod est, ponere animam suam pro ouibus suis: & cum suam deitatem ab operibus ostendit, vt cum ait Ioann. 10. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, etsi mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre.* Ioannis etiam 5. ostendit, hominem non posse credere, qui gloriam quærere ab hominibus: illum verò credere, qui gloriam quærit à solo Deo, quærere. Rationes autem, ad absurda & impossibilia plerumque deducebat, vt cum interrogabat Iudæos si baptizatus Ioannis erat è cœlo, an ex hominibus? quo dilemmate restricti, siue affirmarent, siue negarent, videbant se in angustias redactos; & proinde ad asylum silentij confugerunt. Similiter cum Messiam, non solum filium Dauidis, sed etiam Dominum, esse comprobauit ex testimonio ipsius Dauidis, dicentis, *Dixit Dominus Domino meo: ad impossibile deduxit eos; quod videlicet nemo sit alicuius dominus, ac simul filius eius.* Et tamen vtrumque verum erat, ob duplicem Christi naturam, quæ in illo erat: nam secundum humanam, filius erat; secundum diuinam, dominus: Rursus cum accusatus esset quod sanaret in Sabbato, obiecit quod illo die bouem vel asinum ex puteo educerent: & alibi quod bouem aut asinum soluerent, & aequatum ducerent: quasi diceret; Vobis carior videtur bouis, aut asini salus quam hominis, & iudicio vestro, iumentorum salus,

saluti hominum est præferenda.

His argumentandi rationibus, vsu-ratis quidem illis & communibus, à ratione; minimè abhorrentibus, felicissimè vsus est Dominus, atque eandem disputandi rationem consecutari sunt discipuli. Nam & illi miracula edere soliti erant, si res postulabat, quoties in cõtentione de Fide prodendum erat: nec enim dogmata supra naturæ facultatem & intelligentiam posita, nisi argumentis naturam ipsam vincentibus confirmari poterant: atque hoc quidem, cum omnibus, sed præsertim cum Gentilibus Sacrarum literarum ignaris verbum Dei proponitur. Hinc Marcus ait: *illi autem profecti predicauerunt vbique; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* Magnum Ecclesiæ lumen Epiphanius; & vitæ sanctitate, & signorum editione conspicuus, quoties ad cõgrediendum cum Hæreticis in insulam Cyprum venire cogerebatur, si quem pertinaciter & cauillis captiosis agentem cerneret, ad orationem conuersus signum aliquod patrabat, illos aut oculorum lumine, aut aliquo insigni morbo, aut corporis totius tremore & debilitate, aut morte etiam repentina affligebat, atque plectebat: quemadmodum Paulus Elymam magum in eadem insula obsistentem sibi, & prædicationis fructum impediens, repentina cæcitate percussit. Apostoli etiam, præter signa, frequentius Scripturis agebant, vel cum Iudæis ipsis, qui illarum solidam auctoritatem admittebant, & cum fidelibus, qui non semper signis nutriendi erant, sed ab eis paulatim auocandi. Hinc Paulus à causa ad effectum argumentum trahebat, cum diceret; *Si Christus predicatur quod resurrexit à mortuis: quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est?* nam posita causa, ponitur effectus: sicut illa ablata, ita etiam ille tollitur. Vnde subdit: *Si autem resurrectio mortuorum non est: neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicationis nostra, inanis est & fides vestra: quæ argumentandi ratio ponit*

Ab ijs Magistris sui argumentorū formis Discipulos eius minime abhorruisse.

Marc. vlt.

Pertinaces ac refractarios magnus ille Epiphanius quomodo cõfutabat.

Act. 13.

Pauli argumenta ab effectu.

1. Cor. 15.

Christi

Resurrectio- nis nostræ du- plex causa Christus est.

Act. 13. Psal. 15.

Communior huic tempo- ri, & frequen- tior argumen- tandi ratio quæ nam sit.

Christi, Apo- stolorum que argumētatio- nes quales il- læ fuerint.

Quintil.

Christi resurrectionem, nostræ esse causam, non tantum exemplarem, sed etiam effectricem (non tamen meritoriam; quia Christus extra meriti statum, dum resurgeret, erat. Petrus vero ad impossibile deducit, quando pbat ex testimonio Dauidis Christum surrexisse, nempe illo: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*: quæ verba cum de Dauid defuncto iam & sepulto, & vidente corruptionem, intelligi non valeant, docet vel frustra eiusmodi verba dicta; quod est absurdum; vel necessario esse de Messia intelligenda: quam argumen- tandi rationem omnino secutus est Paulus itidem Actor. 13. ex eadem ratione, quod Dauid viderit corruptionem, confirmans de Messia esse locum intelligendum. Hic autem argu- mentandi modus ex Scripturis, siue ex rationibus, nobis communior est & frequentior: at illius prioris per signa probandi aliquis in Ecclesia primi- tiua exitit vsus: sed, Fide iam plan- tata, & altas in cordibus hominum radices agente, non ita eget signorū adminiculis, aut probationibus. Porro cum dixerim, Dominum, & Apo- stolos eiusmodi argumenta in dispu- tatione producere, non intelligimus illos more scholastico conflare inte- gros syllogismos, vt solent Dialectici facere; sed suauiori & splendidiori, more Rhetorū, & qui magis ad com- munem loquendi vsu accedit: nūc quidē suppressa maiori propositio- ne, minori tantum expressa; aliquan- do verò ē contrario; vt potius sint breuiā quædam enthymemata, quàm rotundi atque absoluti syllogismi. Nam vt hi in scholasticis concerta- tionibus præstant, & apud vulgus mo- lesti sunt, & frigent: ita enthymemata communibus colloquijs, & oratori- bus atque prædicatoribus magis cō- ueniunt, atque deferunt: à quorum etiam vsu crebriori est abstinendum. Qua de re eleganter Quintilianus li- bro 5. cap. vlt. admonuit, his verbis: *Namque ego vt in oratione syllogismo quidem aliquando vti nefas non duco,*

*ita constare totam, aut certe confertam esse aggressionum & enthymematum sti- patione minimè velim. Dialogis enim & Dialecticis disputationibus erit similior, quàm nostri operis actionibus, quæ qui- dem inter se plurimum differunt. Nam- que illi homines docti, & inter doctos ve- rum quærentes, minutius & scrupulosius scrutantur omnia, & ad liquidum con- fessumq; perducunt: vt qui sibi & inue- niendi, & iudicandi vendicent partes; quarum alteram *prosumus*, alteram *ignominiam* vocant. Nobis ad aliorum iudicia com- ponenda est oratio, & sæpius apud omni- nò imperitos, atque aliarum certè igna- ros literarum loquendum est: quos nisi & delectatione allicimus, & viribus tra- himus, & nonnunquam turbamus affe- ctibus: ipsa quæ iusta ac vera sunt, tenere non possumus. Locuples & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris, & in vnam propè formam cadentibus cō- cisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadam seruitute; & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis, sed campis: non vti fontes angustis fistulis colliguntur, sed, vt latissimi amnes, totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. Nam, quid lege mise- rius illa velut præformatas infantibus literas persequentium, & vt Græci dice- re solent, quem mater amictum dedit, so- licitè custodientium? Hæc ille, eleganter, & satis ad rem. Hæc pauca de lo- cis argumentandi, quibus Christus vsus est, in medium adduxi: quæ non dubito posse ampliori oratione or- nari, atque explicari: sed nobis pro- pterea à prolixiori sermone abstinē- dum fuit, quod in singulis discepta- tionibus Domini exponendis aliquid dicendum sit, & quæ ratione acutissi- mē aut refellebat, aut confirmabat, aut concludebat Dominus Iesus, cui cum Patre & Spiritu sancto; summus ab vniuersa creatura tribuendus est honos, gloria & impe- rium, in sempiternum. Amen.*

Qualis vellet esse eloquen- tia teste Quin- tiliano.

Græcorum adagium.

TRACTATUS II.

DE locis, vnde petēda sint firma argumēta verbi Dei interpreti & doctōri: siue in cō- certatione cū altero agat, siue de suggestu verbum Dei proponat, & interpretetur.

Arguētum huius tracta- tionis, & or- do.

Humanæ scientiæ præ- cipuum pro- bationis lo- cum rationi & experien- tiæ, postremū autoritati, cur tribuāt, sacre verò & diuinæ cō- trario.

DIXIMVS præcedenti tra- ctatu quibus argumētorum formis, & quibus ex locis desumptis rationibus, tum Dominus ipse Iesus Christus, tum Apo- stoli vsi fuerint. Iam illud in con- trouersia vocamus, qui sint illi loci, & quot, ex quibus firma, solidaq; argumēta eruere liceat sacram Theolo- giam tractanti, ac diuinā Scripturam: siue in arenam, disceptanti, siue verbū Dei apud populum exponat, interpre- tanti: nam etsi de hac re à nonnullis nostro seculo viris eruditissimis multa sint prodita, lateq; disputata, nos tamen, pro loci huius opportunitate, cōtra- ctiori sermone non nihil differēdum esse, operæpretiū existimauimus. Nā etsi quæ diximus de locis, quos Chris- tus & Apostoli vsurparunt, huic tra- ctationi inseruire possunt: nō tamen, sine aliquo fructu, illa eadē nobis re- tractanda erunt, & eis aliqua superad- denda: & cū vniuersa argumēta ab au- toritate, aut ratione peti solcāt, in reli- quis quidem disciplinis humano inge- niō adiuuentis: & locupletatis pri- mum locū tenere solet experientia; se- cundū, ratio ipsa; tertiū autoritas. Nā vbi sensato aliquo experimēto aliud cognoscimus, quàm ratione, vel auto- ritate; tunc autoritas, & ratio deserē- da sunt, & vera, & minimè fallax ex- perientia præferenda: vbi verò ratio aperta est, aut vrgens, & aliud doceat quàm autoritas, amplectēda est ratio, & autoritas deferenda. In sacris verò atq; Theologicis literis diuinitus dis- pensatis maiora sunt autoritatis, quā rationis momenta: nam rationes na- turales etiam si interdum admittāt, &

in suum obsequium vocare sint soli- tæ; locum tamen ab autoritate, tãquā validum, & proprium sibi vendicāt, Nam & Fides ipsa non nisi Diuinæ au- toritati nititur; proinde quæ Diuinæ autoritate fulciuntur, magis sibi sunt propria & conuenientia. Locos igitur Theologiæ Diuinæ de- seruientes, ad tria capita reducere pos- sumus. Primum, ad Diuinā autoritatē Sacris literis expressam. Secūdum, ad Diuinam autoritatē in traditionibus Christi, & Apostolorum nō scriptis, sed viua voce ad nos trāsmissis, vel in autoritate Ecclesiæ Catholice, vel Cō- ciliarum generalium, in quibus tota Ecclesia representatur, vel in testimo- nio vniuersi Patrum, aut etiam Scho- lasticorum Doctorum. Tertium caput est, à ratione naturali per omnes dis- ciplinas humano ingenio excogita- tas, & expolitas: in quo includimus Philosophorum, & eorum, qui na- turam ducem sequuntur, & histori- corum fide dignorum, qui humanas historias cōscripserunt, autoritatem: nam hæc postremum locū fortiūtur. Quod attinet igitur ad primū lo- cum, argumenta valida & certa desu- muntur ex Sacris literis, siue ad ali- quid confirmandum, siue infirmādū, siue ex Nouo, siue ex Veteri Testamē- to: cum vtrumq; æquē à Deo sit pro- fectum. Et quanquā verus illud, quātū spectat ad ceremonias, & iudicia, ex- oleuerit; tamen quantum ad dogmata attinet, quæ credenda sunt, & ad mo- res, eaq; quæ iuris naturæ sunt, firmū est & stabile, & ab eo firma eliciūtur argumenta: nec tantum ab his, quæ expresse & aperte in eis cōtingūt,

Quædam argumēta sunt, quæ sibi sunt propria & conuenientia.

Triplex lo- corum genus Diuinæ theo- logiæ deser- uientis.

I. locus.

Vetus adhuc instrumentū quatenus vigeat.

Qui locus, sensus & Scripturæ tatum valeat ad arguendum, & confutandū.

B. Dionysii in lib. Symbol. Theol.

Optimus Canon intelligentiæ Scripturarum ab Augustino traditus. August. lib. 3. de doctr. Christ. cap. ult. & alibi tom. 3.

II. locus.

2. Thess. 2.

1. Cor. 11.

sed etiam quæ ex illis necessaria connexionem, & evidenti deducuntur; nam talia perinde habenda sunt diuina, & sacra, atque priora illa quæ diximus aperta. Rursus etsi ex quolibet Scripturæ loco arguere liberum sit, non tamen ex omni sensu illius, sed tantum ex literali. Nam etsi liceat ad formandos bonos mores, & ad fideles in doctrina fidei, & morum disciplina edificandos, & concionando ad populum, & scribendo, sensus mysticos, & allegoricos cõsectari: in disceptatione tamen cum hæreticis, vel alijs fidelibus allegoria siue tropologia, siue anagogia, nõ ita validè & fortiter decertatur. Vnde Dionysius Areopagita scribit, symbolicam siue mysticam Theologiam non esse argumentatiuam: quod nimirum ex ea firma non eruantur argumenta. Sensus autem literalis, siue ex proprietate verborum iuxta Grammaticæ rationem, siue tropicè & metaphoricè vocibus desumptis accipiendus est: & iuxta Magni Augustini doctrinam, tunc ad tropum vel metaphoricam locutionem confugiendum, quando in vocum proprietate aliquod, siue scelus, siue absurdum, siue impossibile porrigitur: vnde talis sensus ex tropo, siue ex parabola, siue ex metaphora desumptus, pro sensu literali habendus est. Quod si de alicuius loci intelligentia literali aliqua consurgat ambiguitas, & circumstantiæ præcedentium, aut subsequentium alicui intellectui adminiculentur; pro germano ac literalis intellectu necessario sumendus est. Nõ libet de hoc loco plura differere, quoniam nimirum hæc pauca satis huic loco facere existimemus.

Secundus locus ab autoritate Diuina, in traditionibus Christi & Apostolorum, vel in Ecclesia, multiplex esse potest. Primus quidem à traditionibus Christi, & Apostolorum, non scriptis, verum viua voce ad nos transmissis, autoritatem habet ex Apostolo; qui ad Thessalonicenses scribit; *Itaque, fratres, stete; & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.* Et ad Corinthios sic; *Sicut tradidi vobis, præcepta mea. tene-*

tis. In quæ verba ait Theophylactus: *Perpicuum sit, quod haud pauca qua literis non mandauerint, tradiderint & ipse, & reliqui Apostoli.* Sic ille. Et ad Timotheum; *O Timothee, depositum custodi: deuitans profanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientia.* Neque vera est expositio de gregis commisi deposito: quia ex his quæ subdit de profanis vocum nouitatibus, colligi potest, illum de verbo Dei fuisse locutum. Et pulchrè Vincentius Lyrenensis, antiquus hæresum insectator, in illum locum scripsit: *Depositum custodi: id est, quod tibi creditum est, non quod à te inuentum: quod accepisti, non quod excogitasti. Rem non ingenij, sed doctrina: non priuata usurpationis, sed traditionis publica. Rem ad te perductam, non à te prolata: in qua non autor esse debes, sed custos: non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde. Nolo mihi pro alijs alia subiicias. Custodi propter inimicos, propter fures: custodi etiam diligenter, sedulo, fideliter, vt suo tempore, cum oportuerit, quibus oportuerit, reddas. Deuitans profanas vocum nouitates, id est, sententiarum, dogmatum, rerumque, quæ sunt vetustati contraria. Nulla quippe hæresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore mer sit: nec prius hæresin instituit, nisi qui se prius ab Ecclesia Catholica, & antiquitatis consensione discreuerit. Hoc ergo apud omnes hæreses legitimum fuit, atque solenne, vt profanis vocum nouitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant: Contra vero, Catholicorum hoc proprium, deposita Sanctorum Patrum commissa seruare, damnareque profanas nouitates. Hæc ille doctissimè & eleganter.*

Atque huic traditioni multa debemus, & in primis numerum librorum Veteris, tum Noui Testamenti; Deinde germanam & legitimam ex fontibus Hebræis & Græcis vtriusque editionem Testamenti: alioqui tot antè seculis Ecclesia Catholica & Latina vera Scripturæ interpretatione defraudata fuisset; quod perinde fuisset atque carere Scripturis ipsis: quod absurdum qui admiserit, non rationibus docendus, sed flagris ple-

Theophyl.

1. Tim. 6.

Illud Apostoli, O Timothee depositum custodi, quæ sensum habeat.

Vincent. Lyrenen.

Quomodo custodiendum illud depositum.

Deuitandæ quænam profanæ vocum nouitates.

Traditionum vtilitas in Ecclesia.

attendus

Hæreticorum in editionem Vulgatam vanissimè conatus. B. Hieronymus.

Rom. 12. 1. Tim. 4.

III. vtilitas Traditionum diuinarum, Ecclesiasticarumque.

III. vtilitas

attendus est. Proinde vanissima sunt, quæ nostri seculi hæretici in editionem Vulgatam (quæ in Veteri Testamento, præter Plalterium, à B. Hieronymo, viro sanctissimo, & trium linguarum peritissimo facta est; Noui vero Testamenti, vt ipse testatur libro De scriptoribus Ecclesiasticis, corripuit, ad fidemque Græcam restituit) euomuerunt, & veluti furore perciti debacchati sunt: cum nihil solidi obijciant; editiones vero ab ipsis factæ, innumeris falsitatibus & erroribus scateant, & sibi inuicem mirificè contradicant: vt intelligas, illos non Spiritu veritatis, qui vnus est, & semper sibi constat, ductos, sed à spiritibus erroris illusos fuisse, & agitados, dum plus sapere, quam oportet, vouerunt. Tertio, debemus traditioni sensum ipsarum Scripturarum literalem: neque enim aliqua Scriptura prodit tot esse libros, vel Veteris, vel Noui Testamenti: neque si id maximè diceret, notum nobis atque exploratum esset, an illi sint illi libri quos nos habemus. Rursus nullibi in Scriptura legitur, exemplaria Hebræa, siue Græca, siue Latinâ versionem, sincera esse & pura, omnique errore & vitio carere. Ad hæc nullus liber sacer tradit, hunc vel illum locum, difficile, siue obscurum, hoc, vel illo modo esse intelligendum, vel interpretandum; sed ista omnia in traditione viua, praxique Ecclesiæ asseruata sunt, religiose & fideliter nobis commodata. Quarto, numerum certum Sacramentorum, & Symbola, & verba; quibus, tanquam materia, & forma, intrinsece constituuntur; & eas ceremonias, quibus extrinsecè magna ex parte ornantur, & administrantur, ab vna traditione hausimus; quemadmodum & signum Crucis, quod fronti imprimitur, & Symbolum Apostolorum, & omnia, quæ ad hierarchiam spectant Ecclesiasticam, in qua tot ordinum gradus, tot etiam iurisdictionis variæ facultates se inuicem excedentes, canones item Apostolorum, sine quibus profecto Apostoli officio suo defuisse in tradenda recta Ecclesiæ gubernatione iudicari possent; Ritus inuocandi san-

ctos, & sacrarum imaginum, venerandi quoque sanctorum Martyrum reliquias, & cineres, consuetudinem suffragia defunctis fidelibus impendendi, & pro eis sacrificium Missæ offerendi, vni huic traditioni debentur. Omnia enim hæc, & quæ ad monachorum instituta, & vota emitti solita pertinent, ab ipsa traditione ducuntur originem.

Est ergo solidum & firmum argumentum à traditionibus Apostolicis desumptum: ita vt rectè B. Basilius dixerit; & Concilium Tridentinum definerit, eiusmodi traditiones Apostolicas pari pietatis affectu, atque ipsas Scripturas suscipiendas esse atque venerandas. Cyprianus sermo. De ablutione pedum, eandem sententiam confirmat, dicens: *Nec minus ratum est, quod dicatur Spiritu sancto, Apostoli tradiderunt, quam quod ipse (scilicet Christus) tradidit, & in sui commemoratione fieri præcepit.* Hæc ille sensit. Manca sanè, & diminuta esset Ecclesiæ doctrina, & disciplina Ecclesiastica, si traditionibus Apostolicis destituta esset. Ad quam reduci potest locus is, qui à consuetudine ducitur. Nam cum consuetudo nihil sit aliud, quam viua quædam lex, in viridi obseruatiâ posita: profecto non minores, imò plerumque maiores vires habet, quam leges scriptæ, quarum nonnullæ parum obseruantur. Ideo Paulus à consuetudine fortissimum argumentum trahit, cum ad Corinthios scribit: *Si quis videtur contentiosus esse; nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Vbi, ad loci huius soliditatem nonnulla expendere libuit, atque illud in primis, Apostolum post nonnulla alia argumenta hunc postremum locum protulisse; minimè ignarum, postremo loco esse fortioribus, & firmiter rationibus agendum. Deinde aduerte, Paulum non esse argumentatum ab eo quod Ecclesia facit, quod firmiter esset, & fortius argumentum; sed ab eo quod non facit, quod debilius & infirmius esse solet: quanto ergo magis nobis licebit ab eo quod facit, argumentari? Tertio perpende, Apostolum argumentatum à consuetudine

Traditionibus quantum teste Basilio tribuendum. B. Basilius lib. De Spiritu sancto. c. 27. Sess. 4. B. Cyprian.

Consuetudo quid, quantum pondus autoritatis habeat.

1. Cor. 11.

Expeditur is locus Apostoli, Si quis videtur contentiosus esse; nos talem consuetudinem nec habemus, nec Ecclesia Dei.

Ecclesiæ

Ecclesiæ ante paucos annos natæ, & cuius initia adhuc multos haberent testes superfluitates: quanto ergo magis potentiora, & validiora erunt argumenta, quæ ab Ecclesiæ cōsuetudine ducuntur, per quingentos ac mille annos tractæ? Pilatus per locū à cōsuetudine liberandi vnum ex vincis in die Paschatis, conatus est à morte eripere Dominum Iesum. Hinc Augustinus lib. 10. De Genesi ad literā: *Consuetudo tamen, inquit, matris Ecclesiæ in baptizandis paruulis, nequam spernenda est, neque vllō modo superflua deputanda, nec omnino credēda, nisi Apostolica esset traditio. Habet enim & illa parua etas magnum testimonij pondus, quæ prima pro Christo meruit sanguinem fundere.* De hac rursus cōsuetudine idem lib. 2. De baptismo cō. Donatistas, cap. 7. ait: *Quam cōsuetudinem credo ex Apostolica traditione venientem (scilicet baptizandi paruulos) sicut multa non inueniuntur in literis eorum, neque in concilijs posteriorū, & tamen quia per vniuersam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita & commendata creduntur.* Et rursus lib. 4. cap. 24. *Quod vniuersa tenet Ecclesiā, nec concilijs institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur.* Hætenus Augustinus.

Quantum autem antiquitati, & canonicæ patrum deferendum sit, etiam dum sine probatione aliquid tradit, vel ipsa ratio præscribit; & Cicero quodam loco pulchrè ostendit, dum dixit: *Maioribus nostris sine ratione loquentibus, rationis est credere.*

Tertius locus, ab Ecclesiæ auctoritate desumitur: cuius pondus & robur tantum est, tamq; inuictū, vt ab Apostolo dicatur columna & firmamentum veritatis; & Dominus dixerit: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Et, *Qui Ecclesiā non audierit, sit tibi velut Ethnicus, & Publicanus.* Illi pollicitus est Dominus perpetuam suam præsentiam, cum dixit: *Ecce ego vobiscū sum omnibus diebus (id est, sine vlla parenthesis aut interruptione) vsque ad consummationē seculi.* Illi etiā promissus est Spiritus

veritatis, qui assistat illi in æternum, Ioann. 14. & 16. Adhæc de Christo dictū est ab Angelo, quod regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis: vt intelligamus, Ecclesiam, quæ regnum eius est, deficere posse nūquā, de qua cū tāto verborū pōdere Propheta Esaias prædixit: *Spiritus meus qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedēt de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dñs, a modo & vsque in sempiternum.* Quomodo igitur in tradenda fide errare poterit, quæ columna est & firmamentum veritatis, & in quam portæ inferi non præualebunt? Nec hunc Spiritum veritatis sempiternū habet Ecclesiā vniuersalis, id est, vniuersorum fidelium collectio, in quibus includuntur laici omnes & fœminæ; sed Ecclesiæ primores & pastores: nam ita Ecclesiā interdum accipitur. Et quemadmodum quorundam fidelium error Fidei populi Christiani non derogat, ita pastoris vnius vel alterius error vniuersitati fidei pastorum omnium nihil detrahit. Nam propterea dixit Apostolus; *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores & doctores; ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in adificationem corporis Christi: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: Vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominū, in astutia ad circumventionem erroris.* Hæc ille. Quod si pastores ac doctores à recto fidei tramite discedentes, huc atque illuc errare possent; profectō populus Christianus à fide dilaberetur, & varijs doctrinæ ventis raperetur. Diuinæ ergo prouidentia fuit, de talibus pastoribus ac doctoribus prospicere, quorum auctoritate & doctrinā plebs, sua natura mutabilis, in fidei constantia seruaretur.

Quartus locus est, ab auctoritate diuina in Cōcilijs Generalibus, Ecclesiam vniuersalem repræsentantibus,

Luc. 1.

Esa. 59.

1. Tim. 3.
Matth. 16.
Quæ Ecclesiā propriè habeat Spiritū veritatis, qui ducit eā in omnē veritatem.
Ioann. 16.

Ephes. 4.

III. locus, ab generalium conciliorum auctoritate.

expressa

Plenaria concilia quatenus valeant à posterioribus emendari.
August. lib. 2. De bapt. contra Donatist. c. 3. tom. 7.
Qualia Arrianorum concilia extiterint

Errare cur Concilia prouincialia possint.

Quatenus non possint.

Concilia generalia que sint legitime congregata, riteque procedant.

expressa atq; definita. Et nominatim dico, Concilia Generalia; quæ si legitime coeant ac procedant, summum auctoritatis pondus ipsorum decreta de Fidei dogmatibus edita, obtinere solent: nam in his, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam, & morum reformationem spectant, possunt etiam plenaria concilia à posterioribus emendari; vt quodam loco dixit Augustinus: At in fide, cum illa vna sit, additionem quidem aliquam, siue maiorem expressionem credendorum recipere potest, cum traditione, aut emendatione decretorum Fidei, nunquam. Et ideo vniuersissima extiterunt omnia illa concilia, siue potius conciliabula Arrianorum auctoritate propria coacta, in quibus secus, ac in Concilio Niceno definitum fuerat, temerè atque impudenter ausi sunt statuere; & fidem Spiritus sancti, consensione. CCC XVIII. Patrum traditam, immutare atq; corrigere. Dixi autem Concilia vniuersalia, & œcumenica errare non posse: nam de particularibus, siue prouincialibus, nullus negauerit talem promissionem Christi quod errare nequeat, non habere, & errasse etiam aliquando, & à plenarijs subsequentibus Synodis fuisse correctæ atque emendatæ. Quemadmodum tria illa Concilia Carthaginensia sub Cypriano celebrata, in quibus de rebaptizandis ab Hæreticis baptizatis decretū fuit: quod tamē postea Cōcilio Africano generali abrogatū fuit, & secus Apostolica auctoritate statutū. At verò et si Prouincialia Concilia auctoritatem, sine errore dogmatum Fidei, definiendi non habeat, tamen ab illis solidū petitur argumentū, si eiusmodi concilia sint vel ab Ecclesiā vniuersali recepta, vel in concilijs Generalibus approbata, vel à Sede Apostolica, presentibus ipsius legatis, vel absentibus, postea confirmata: qualia sunt nonnulla Concilia in Græcia, vel Antiochia, vel in Africa celebrata.

Concilia porro Generalia tūm rite congregata dicuntur, quando summi Pontificis auctoritate, atque eius vocatione coacta sunt, aut indicta: quasi carent, infirma sunt & nullius momenti eorum decreta. Ad hæc rectè

procedere dicuntur, quando sine vi, aut fraude, aut metu proceditur, & libera sūt vota, & legitimus ordo disputandi, & inuocandi Spiritum sanctū, diligenter obseruatur. Nam eiusmodi decretis assistere Spiritum sanctū, docuit illud primum Cōciliū Ierosolymis ab Apostolis celebratum; vbi post disceptationem, & numinis diuini præsidium imploratū, vt par est credere de tantis Apostolis, & tantum dubium, quale illis propositum erat, definituris, sententias suas disseruere, & nomine totius Synodi decretū edentes, dixerunt; *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Illis etiam Christū Dñm assistere, suis verbis pollicitus est, cū dixit; *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

Ob huius ordinis & modi præcedendi legitimi defectum, Cōcilia generalia, etiam cum Sedis Apostolicæ legatis interdū errarunt, vt Ephesinum II. Cōciliū; vbi Dioscorus Alexandrinus minis & cædibus Episcopos aliter sentientes est persecutus, & sententiā excommunicationis in Sede Apostolicæ præsidē & Petri successorē dictauit. Ad quā Synodū corrigendā, coacta est quarta synodus Chalcedonensis: quæ admodū ad septimam Synodū quandam sub Iconoclastis celebratam, & impiè pro abolendis definitentē imaginibus, coacta est vera Synodus VII. quæ secunda Nicena dicitur; & pro retinendis & venerandis Sanctorum imaginibus determinauit.

Concilium ergo generale potestate successoris Petri coactū, legitime procedens, & à Sede Apostolica confirmatum, certā facit fidē Catholicorum dogmatū: à cuius sententia recedere, impiū est prorsus & impudentissimum facinus, nā tot & tam magnis & vitæ sanctitatis, & doctrinæ incōparabilis viris, sese, iudiciūq; suū velle præferre, non nisi insignis & arrogantissimæ superbiæ est, vel non nisi à supina, crassaq; ignorantia potest perficisci. Sublata etenim Conciliorū auctoritate, vniuersæ hæreses illorū auctoritate damnatæ redirēt, nullaq; certa via ad cōtrouersias de Fidei dogmatibus dirimēdas nobis relicta esset: nā qui vniuersorū &

Act. 15.

Matth. 18.

Concilia interdum generalia cur errauerint, & quæ nam.

Generalia Cōcilia à Sede Apostolica coacta, riteque ac legitime procedentia, errare nullo modo posse.

II. argum.

Episcoporum, & Doctorum iudiciū detrectat, is nulli iudici viuo acquiescit. Deinde nō solum Symbolū Nicenum in Concilio conditum nobis periret; sed etiam multos canonicos libros ab Hæreticis reiectos, imò sensus quorūdam locorū, de quibus orta fuit cōtrouersia, nobis per Concilia expositos, imò & partē Sacramentorū amitteremus. Ad hæc nulla commodior via Apostolo visa est ad quæstionem de fide Antiochiæ ortam terminandā, quā si ad Concilium Ierolymitanum referretur: quod sanè Cōcilium vanū fuisset, nisi eiusmodi auctoritas inuisa esset, & sacrosancta.

Gregor. Roman. tom. 2. III. arg. Rom. 10. Distin. 15. cap. sicut. Niceno, Constantinopolitano, Ephesino primo, & Chalcedonensi Concilij quantū Gregori ille Magnus tribuebat.

Idem.

August. tom. 7.

V. locus.

Matth. 16.

Ioan. 21.

Hinc Gregor. lib. 1. epist. 241. ad Ioannem Patriarchā Cōstantinopolitanū, & alios Episcopos Græciæ scribens, ait: *Prætereā quia corde creditur ad iustitiam; ore autē confessio fit ad salutem, sicut sancti Euangelij quatuor libros, sic quatuor Cōcilia suscipere, & venerari fateor. Nicenum scilicet, in quo peruersum Arrij dogma destruitur; Cōstantinopolitanum quoq; in quo Eunomij & Macedonij error conuincitur; Ephesinū etiā primum, in quo Nestorij impietas iudicatur; Chalcedonense verò, in quo Euthyctis, Dioscoriq; prauitas reprobatur, tota deuotione cōplector: integerrima approbatione custodio, quia in his, velut in quadrate lapide, sanctæ fidei structura cōsurgit. Et cuiuslibet vita atq; actionis existat, quisquis eorum soliditatē non tenet, etiamsi lapis esse cernitur, tamen extra adificium iacet.* Et lib. 9. epist. 61. redeūtes à Nestoriana hæresi, nisi venerandas Synodos, quas vniuersalis Ecclesia recipit, se recipere, & venerari permittant, nō vult recipi. Et August. lib. 1. De baptis. contra Donatistas rectè ait cap. 18. plenarij concilij sententiā, totius Ecclesiæ consensionem esse. Et hæc sint fati de hoc loco. Quintus locus, firmus & efficax, ab auctoritate Sedis Apostolicæ, siue Romani Pontificis sumitur: qui cū fundamētum Ecclesiæ sit dictus, & ei clauis ligandi atq; soluendi promissæ sint, & demum post resurrectionem à Dño pastor ouium suarum sit constitutus, meritò eius auctoritas in cōprobandis Fidei dogmatis reijci, aut re-

probari nō potest. Vnde quæadmodū Deuteron. 17. quæ difficiliora sunt, & magis ambigua, ad Sacerdotū concilium, & summi Pontificis pro tēpore gubernantis iudicium referri præcipiuntur: & insuper decernitur, vt nolens tanti iudicis sententiæ acquiescere, omninò morte plectatur: quanto magis hoc locū habet in amplissima Christi, & ex multis Gētibus collecta Ecclesia, & in qua paucissima, & generalia tantū erant in Euangelicis tradēda literis; & innumeræ hæreses suscitandæ, quibus nisi vnus pastoris vigilantia vniuersalis succurreret, de Fidei vnitae actum sit. Vnde per illā Sedem potissimū videmus gubernatā fuisse Ecclesiam per trecentos annos vsq; ad Constantinum, sine vlla Conciliorū generalium auctoritate: quo tēpore Cōcilium Nicenū generale primum celebratum est: illis verò seculis hæreses omnes diaboli arte per diuersa sua organa suscitata, eius auctoritate cōpressæ fuerunt atq; extinctæ, & veritatis dogmata stabilita atq; fundata: cōtrouersia omnes Episcoporū, & præcipua religionis Christianæ capita in dubiū reuocata, ad eius tribunal, vt definirentur, relata sunt. Ab eo verò tēpore Cōcilia generalia & œcumenica eius auctoritate cogi & celebrari cœpta sunt: quorum decreta & sanctiones nisi eius auctoritate firmatæ essent, robur aut firmitatem nullā haberent: atq; eius semper fuit & illas cōfirmare, illa interpretari, ab eiusq; decretis appellationē suscipere, eaq; aut abrogare omninò, aut ex causa legitima cū aliquo dispensando, derogare: ita vt si maximè vniuersalia celebrentur cōcilia, semper primæ Sedis necessaria auctoritas existat: cū verò plerunq; celebrari nequeat, intelligamus, quæ ad fidē stabiliedā, & regendam Ecclesiā spectant, rectè per se ipsam posse trāsfigere. Vnde magna pars hæreticorum eius tribunalis iudicio reiecta est: omnia fidei dogmata per illā cōprobata; cōcilia cōfirmata; Doctorum sanctorū scripta prolata: hæreticorū libri damnati: illustres sanctitate viri, & miraculis clari in albū & canonem Diuorū relati: Reges &

Veteris Sacerdotij Iudaici potestas, & iurisdicctio.

Quot seculis per sedem Apostolicam sine Concilij generalibus gubernauit Ecclesiam Deus.

Sedis Apostolicæ sit quanta auctoritas.

Sedem Apostolicam, nō solum nō errare, sed nec errare villo modo posse.

Matth. 16. Luc. 22. Ioann. vlt.

VI. locus ac postremus.

Scripturæ quā mirificè auctoritatē Patrum commendent.

Principes Christiani in officio cōtēti; Episcopi omnes & animarū pastores, siue Orientales, siue Occidentales, siue ad Septētrionē spectent, siue ad Meridiem, in eius obedientia tanquam Vicarij Christi, & successoris Petri retenti: deniq; per eā vnitae Ecclesiæ seruata.

Quicquid autē sit de alijs eius decretis: illud sanè cōstat, in his, quæ ad Fidem spectant, eius Sedis priuilegiū esse, nō solum non errare, sed neq; errare posse; quod ex multorū Patrum sententijs quarto libro ostendimus. Vnde, mirabili Dei prouidentia, cū videamus, cæteras Apostolorū Ecclesias vel ab Infidelib; occupatas, vel ab hæretica prauitate infectas, solā Romanā Ecclesiam fixam & immobilem à tēpore Petri in hanc vsq; diem cernimus, etiā si totus orbis omni machinarū, & tormentorū genere ipsam impetierit, siue illi sint Pagani, siue Iudæi, siue hæretici & schismatici, etiā si numero Episcoporū, & Imperatorij armis muniti essent, nunquā tamen illi aduersus Petrū præualere potuerunt. Quæ igitur ab hoc loco petūtur argumenta, soliditatem habent: nec in hoc loco cōfirmādo sumus prolixiores, ne ea repetendo, quæ in libro quarto diximus, alibiq; dicturi sumus, actum agere videamur. Satisq; est nobis nosse, Petrum esse, cui datæ sunt clauis regni cœlorum: & illi dictum esse; *Ego rogavi pro te, vt non deficiat fides tua.* Et rursum, *Petre, amas me? pasce oues meas.*

Sextus & vltimus locus, à Doctorū veterum siue posteriorū, & scholasticorū consensione deducitur: nō tantū quod ipsi Patres ita fēserint, sed quod ita sensisse totam sui temporis demōstrent Ecclesiam. Pro quorum auctoritate statuendum, quando omnes, aut magna pars eorum, in aliquam vnam sententiam consenserint, eorum, quæ de re sunt Christiana, fidē Catholicorū dogmatum faciunt. Vnde Scripturæ mirificè auctoritatē Patrum cōmendant. Nam Salomon Ecclesiast. 12. ait: *Verba sapientum, sicut stimuli, & quasi clauis in altum defixi, quæ per magistrorum Concilium data sunt à pastore vno.*

Nā Patres veteres, Ecclesiæ magistros fuisse atq; sapientes, nemo negauerit: ab vno verò pastore tā multos diuersis loco & tempore fuisse procuratos, sententiæ vnitae & concordia demōstrant. Vt meritò August. lib. 2. in Iulianū in fine dixerit: *Si Episcopalis Synodus ex toto orbe congregaretur* (scilicet vt cōtrouersiam decerneret circa libros sacros exortam) *mirum si tales possent facile sedere tot, quia nec isti vno tempore fuerunt.* Deinde Ecclesiast. 8. dicitur: *Nō te prætereant narratio seniorum, ipsi enim didicerūt à patribus suis. Quoniam ab ipsis discas intellectū, & in tēpore necessitatis dabis responsum;* Paulus item ad Roman. 12. *Non plus, inquit, sapere, quā oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & vnicuiq; sicut Deus diuisit mensurā fidei. Habentes donationes secundum gratiam qua data est nobis, differentes, siue prophetiam* (hoc est, donū Spiritus sancti ad sacros Scripturæ libros interpretandos) *secundum rationem fidei: id est, ne Sacris literis exponendis acumen humani ingenij consulat, sed eam iuxta fidem à maioribus acceptam exponat.* Præcipit ergo Paulus, vt qui eiusmodi dono sunt conspicui, non plus sapiant quā oportet, sed ad modestiam; & ad Patrum sensum, qui nos antecesserunt, se accommodent. Postremò, Paulus ad Ephes. 4. ait, non solum Apostolos, aut Prophetas, aut Euangelistas à Deo datos, sed etiam pastores & Doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerij, &c. ne circumferamur omni vento doctrinæ: vt intelligamus, Ecclesiam, quæ Doctores sequi iubetur in vna sententia cōformes, sicut nec illos, errare non potuisse. Nam vt corpus oculorum luce dirigitur, ita Doctorum Sanctorum luminibus corpus mysticum Christi. Vnde Hiero. in c. Dani. 12. Scripturæ sanctæ intelligentiam, absque Dei gratia, & doctrina, sibi imperitissimi vel maximè vendicant. Gregorius Nazianzenus, & Basilius, vt tradit Ruffinus lib. 11. Eccles. histor. cap. 9. diuinarum Scripturarum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed maiorum scriptis, & auctoritate secuti sunt; quos

August. tom. 7.

Quid habere prophetia secundum rationem fidei, secundum Apostolum.

Pastores, & Doctores Ecclesiæ cur traditi à Deo.

Quales illi sint.

Hieronym. tom. 5.

Ruffinus. Basilius, Gregoriusq; Nazianze. Sacramentum intelligentiam Scripturarum vnde hauserint.

Dionys. A-reopag.

Clemē. Ro-man.

Distin. 37. cap. relatiū est.

In eos, qui legem Dei secundum propriam ingenij virtutem, vel intelligētiā legunt, docentēve.

A quo oportet sensum Scripturarū discere teste Clemente.

Idem Cle-men. Rom.

Vincēntij Lyrenēnsis elegans dictum.

& ipsos ex Apostolica successione intelligentiā regulam suscepisse cōstabat. Hęc ille ferē. Et Dionysius Areopagita cap. 2. De cōlesti hierarchia: Ad sanctissimarum, inquit, Scripturarum intelligentias (prout illas à Patribus accepimus) contuendas pro viribus pergamus. Denique Clemens Romanus epist. 5. ad Ecclesiam Ierolimitanā, Relatum est etiam nobis, quod quidam in vestris partibus commorantes, aduersantur sanis doctrinis, & (prout eis videtur) non secundum traditionem Patrum, sed iuxta sensum suum docere videntur. Multas enim quidam (vt audiimus) vestrarum partium, secundum ingenium hominum, ex his, quae legunt, verisimilitudines capiunt; & idē diligenter obseruandum est, vt lex Dei cum legitur, non secundum propriam ingenij virtutem vel intelligētiā legatur, vel doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis diuinis, quae possunt trahi ad eum sensum, quem sibi vnusquisque sponte praesumpsit: sed fieri non oportet. Non enim sensum, quē extrinsecus adulteretis, alienum & extraneum debetis querere, aut quoquo modo ipsum ex Scripturarum autoritate cōfirmare; sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis. Et idē oportet ab eo intelligētiā discere Scripturarum, qui eam à maioribus, secundum veritatem sibi traditam, seruaui; vt & ipse possit ea quae rectē suscepit, competenter asserere. Cū enim ex diuinis Scripturis integrā quis, & firmam regulam veritatis suscepit, absurdum non erit, si aliquid etiam ex eruditione, ac liberalibus studijs, quae forte in pueritia attigit, ad assertionem veri dogmatis conferat, ita tamen, vt vbi vera didicit, falsa & simulata declinet. Haecenus Clemens: qui quidem eadē repetit lib. 10. Recognitionum. Propterea sancti Patres, & in Sacris literis nobis proponuntur, & à Sacris Concilijs, & Sede Apostolica probantur, vt in Sacris literis explanādis eorū sequamur sensum: & in omni sciētia vel disciplina aliqui semper insignes Doctores proponuntur, quorum autoritati multum tribuitur. Erat ergo in Sacris literis hoc praestandum, ne deinceps, vt eleganter dixit Vincēntius Lyrenēnsis, ex Scriptura fiat er-

rorum lupanar, vbi antea erat casta & incorrupta veritatis sacra. Quae diximus de veteribus Patribus, idem & de Scholasticis Doctoribus sentiendum est, vbi omnes, aut ferē omnes in vnum aliquid tanquam fidei dogma consenserint: nam etsi non pari eloquentiae splendore, pari tamen fidei professione splendent; & quid suo tempore Ecclesia, cui illi tanquam luminaria quaedam praeluxerunt, senserint, aperte docent.

Aiunt Haeretici, Doctores, homines extitisse. Quis hoc neget? Sed & Petrus & Paulus homines fuere, & vt ille dixit, Homo homini quid praestat? Obijciunt etiam, in quibusdam sibi contradicere. Verum est; sed non in his quae ad substantiam Fidei spectant. Obiectant, praeposterum esse, quod diuinum est, hominū iudicio velle subijcere, sed verbum Dei hominibus vniuersum praefendum. Sed dum verbum Dei exponitur ex traditione, ab Spiritu sancto eius autore exponitur: hominibus tunc subijcitur, cū illi ex proprio spiritu & iudicio explanant. Et vt iudex supra legem non est, dum verum sensum legis declarat esse illum, quem aduocatus rei protulit, & non illum, quem produxit accusatoris aduocatus: ita Ecclesia, vel Papa, siue Doctores dum de sensu alicuius loci definiunt, non sunt supra Scripturam, sed tantum super litigantes ipsos de vero sensu.

Tertius & postremus locus, à ratione, & Philosophorum autoritate desumitur: nam & illi non nisi rationem sequebantur ducem. Porro rationem fidei subijci, illiq; debere ancillari, Apostolus docet, dum ait; Nam arma militia nostra non carnalia sunt; sed potentia Deo ad destructionem munitionum consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Nam lumen rationis fidei, aut veritas veritati contradicere non potest, quia lumen fidei luminis naturae, vel e contrario, cū à Deo vtrumque profectum sit, minimē aduersatur; quanquam vnum altero sit

Haereticorū obiecta diluuntur contra autoritatē Patrum, atq; Doctorum. Terent. in Eumuc. Act. 1. scen. 2. Illi sibi inuicē aduersentur in quib' tātummodo.

Simile.

III. locus & vltimus.

2. Cor. 10.

Argumentum à ratione facere fidē posse in rebus, & dogmatib' diuinis.

excel-

Lumen quadruplex sensus, Rationis, Fidei & Gloriam ad se inuicem componuntur.

Iaco. 1.

In vsu rationum, duplex declinandum extremum.

Eusebius.

August. tomio 2. Bernard.

Clem. Alexand. tom. 2.

excellentius, & praestantius. Hinc scriptum est Ecclesiastici 1. Omnis sapientia à Domino Deo est. Et Exod. 31. de Beseleel Dominus inquit; Impleui eum Spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere; ad excogitandum quicquid fabre fieri potest ex auro, & argento, & are, & quae sequuntur. Sed vt lumen sensus ad obiecta sensibilia rectē diiudicanda valet, non tamen assurgit, vt vniuersalia, & materiae expertia possit apprehendere, cū hoc ad lumen rationis superius spectet tantum: ita ea quae supra naturam sunt, etsi ratione humana minimē capiantur, Fidei tamen lumine apprehendi possunt; lumen etiam gloriae, quod gratiae lumine superius est, capit quaedam quae lumen fidei non attingit. Sunt igitur inter se quatuor ista lumina affecta, se inuicem excedentia; nempe lumen sensus, lumen rationis, lumen fidei, & lumen gloriae: de quibus congruere potest Iacobi testimonium: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendens à Patre luminum.

In vsu autem rationum duplex extremum declinandum est. Nam fuere quidam, qui, neglectis Scripturis, & Sanctorum Patrum testimonijs, rationibus tantum agendum esse putabāt: quos reprehendit Eusebius lib. 5. histor. Eccl. cap. vlt. Atque his non dissimiles fuerunt, qui rationes praeferebant autoritatibus, omnia syllogismis absoluerent: vt testantur Augustinus epist. 56. ad Dioscorum, & Bernard. 189. Alterum verō extremū, est illorum, qui solis Scripturarum testimonijs, & veterum Patrum sententijs omnia volunt definiri: de quibus Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum scribit, dicens: Non me latuerunt ea etiam quae ab aliquibusdam impritē tumultuantibus iactantur, qui dicunt oportere in ijs versari, quae sunt maximē necessaria, & quae fidem continent; externa autē, & quae sunt superuacanea transillire, quae nos frustra conterunt, & detinent in ijs, quae ad finem nihil conferunt. Alij autem etiam Philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vi-

tam esse ingressam, vt qua profecta sit à maligno aliquo inuentore. Hęc ille. Laetantius autem merito videtur notasse Cyprianum, quod scribens contra Demetrianum Ethnicum de abolendo cultu Idolorum, solum testimonijs Scripturarum egerit; cū tamen ille rationibus & sententijs Gentilium foret expugnandus, non Scripturis, quas neque capiebat, neque admittebat: atque in hunc grauissimum errorem impexit Lutherus, asserens non solum esse Theologo inutilem & noxiam Philosophiae cognitionē; sed etiam omnes disciplinas, quae in speculatione versantur, errores esse. Sed certē, vt diximus, rationes etsi non praecedere, saltem sublequi, & famulari Sacrae scripturae Theologiae debent: quemadmodum ex Clementis Romani epistola 5. paullo antē probauimus, & denuo probatur ex eodem lib. 2. Recognitionum, vbi Petrus Simoni disputanti respondet: Noli putare, nos quod ex fide sola recipienda esse dicamus, sed ex responsione asserenda. Neque enim tutum est nuda hac fidei absque ratione committere, cū utique veritas ratione non careat. Et idē qui hac ratione munita suscepit, perdere eam nunquam potest: qui verō absque assertionibus ea suscipit simplicis sermonis assensu, neque seruare ea tutū potest, neque si vera sint, certus est: quia autem rationem quaesuit eorum quae credidit, & accepit, quasi vinculis quibusdam rationis ipsius colligatus, nunquam ab his quae credidit, diuelli aut separari potest. Et idē quanto quis propensior fuerit in expetenda ratione, tanto erit firmior in conseruanda fide. Sic ille. Origenes quoque, vt refert Eusebius libro 6. Eccl. histor. cap. 15. philosophiae studia se consecratum fuisse tradit exemplo magnorum virorum, Pātheni, Heracleae, Clemētis & aliorum. Idem docent Hieronymus & Augustinus in libris De doctrina Christiana. Vnde & Christus Dominus frequenter rationibus vsus est, quas saepe per similitudines & parabolas, vt facilius perciperentur, expressit; & Paulus naturali ratione probat, mu-

Lactan. lib. 5. diu. inst. cap. 4.

Cyprianus à Laetantio notatus in quo, nec immeritō.

Martinus Lutherus argumētum à ratione, & ab humana sapientia sumptum, rationis inops, & insipientis despiciat; arguebatq;.

Clem. Rom. Veritas cur ratione munienda, Petri Apostolorum Principis testimonio.

Origenes quorū exemplo Philosophiae studia est consecratus.

Hierony. epist. ad Magnū oratorem Rom. tom. 2. August. lib. 2. de doctrina Christ. cap. 17. & 40. tom. 3. 1. Cor. 11.

Rom. 3. 4.
5. & 6.
Gal. 3.

Heb. 9.

Rationes
quæ solidæ,
& firmæ sint,
quæ verò p-
babiles dun-
taxat.

Luc. 10.

Act. 17.

Psal. 93.

Act. 2.

Testimonijs
Philosopho-
rum, Poeta-
rum, & Ora-
torum ad ro-
bur Fidei qua
tenus vtrū
Theologo.

Act. 17.

Tit. 1.

1. Cor. 15.

Coloss. 2.

Hierony. to
mo 3.

Luc. 15.

Eiusmodi di-
sciplinarū &
artium huma-
narum in le-
ge typus per
elegans.

lieres capita sua velare oportere, quia natura dedit illis ornamentum capillorū. Et ad Romanos & Galatas multa ratiocinatur de fidei iustificatione. Ad Galatas etiam probat, quod hominis confirmatum testamentū nemo spernit, aut supordinat. Ad Hebræos verò ostendit testamētum inualidum esse, donec accedat mors testatoris: quod à naturali ratione accepit.

Sunt autem hæ rationes interdum quidem firmæ & validæ: vt illud: *In eadem autem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua.* Illud item, *Quāuis non longè sit ab vnoquoque nostrū. In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus:* & Psaltes, *Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, nõ considerat?* Quædam verò probabiles tantum; qualis est illa B. Petri: *Non enim, sicut vos astimatis, hi ebrj sunt, cū sit hora diei tertia.*

Idem dicendum est de testimonijs Philosophorū: quibus sobriè vsus est Paulus, allegans Arati, Epimenidis & Menandri sententias. Sed in hac re, quæ plurimum ad refellenda dicta Gētilium valet, copiosus extitit Iustinus, magis Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Theodoritus; & ex Latinis Tertullianus, Hieronymus, & Augustinus; ad confirmandum verò Fidem non ita sunt firma, & certa argumenta, etsi probabilitatem aliquam adferant. Nec obstat quod ait Apostolus; *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam, secundū traditionem hominum, secundū elemēta mundi, & non secundum Christum.* Dicendum est, in omnibus esse modum quendam, & moderationem seruādā: nec enim omnia nobis recipiēda sūt, nec omnia reiicienda: nec propter falsa, vera, quæ in eis sunt, reprobanda sunt, nec propter vera, praua eorum acceptanda. Vnde Hieronymus in epistola ad Damasum, de parabola duorum filiorum, quibus pater substantiā diuisit; alludēs ad illud Deuteron. 21. *Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dñs Deus tuus in manu tua, captiuosq; duxeris; & videris in numero captiuorum mulierem*

pulchram & adamaueris eam, voluerisq; habere vxorem; introduces eam in domū tuam: quæ radet cæsariem, & circūcidet vngues, &c. sic ait; Huius sapiētiae typus, & in Deuteronomio sub mulieris captiua figura describitur: de qua Diuina vox præcipit; vt si Israelites eam habere voluerit vxorem, caluitium ei faciat, vngues præsecet, & pilos auferat: & cum munda fuerit effecta, tunc transeat in viætoris amplexus. Hæc si secundum literā intelligimus, nonne ridicula sunt? Ita & nos facere solemus, quando Philosophos legimus, quando in manus nostras libri veniunt sapientiæ secularis. Si quid in eis vtile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus: si quid verò superfluum, de idōlis, de amore, de cura secularium rerum, hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc in vnguium morem ferro acutissimo desecamus. Hæc ille. Historia etiam humana (quæ ad hunc locum pertinet) sed ab historicis fidedignis scripta, in sacris libris interpretādis, aut in decertationibus Theologicis Fidem satis probabilem facit, quare nec hæc contemnenda est Doctōri Ecclesiastico, sine qua mutus sit oportet, & elinguis, vtpote cui ignotæ sunt res olim gestæ, & annalium monumenta prorsus incognita: cū tamē ex ignoratione historiæ plurimi in pudendos errores sint prolapsi. Nõ dubito hæc potuisse latius & neruosius à nobis pertractari: sed, pro loci huius occasione, his paucis contenti sumus.

Non potest autem hæc tractatio disputationum Christi, iocunditatem & delectationem non præbere. Nam si tanta frequētia & alacritate ad spectandum duellum concurritur, vt intueamur vter corporis viribus, aut maiori animi fortitudine præstet, etiam si dimicandi arma per omnia paria sint: cum interdum ex huiusmodi spectaculis nihil boni fructus eliciamus, quandoq; verò plurimum mali nobis aduehamus, dum aliorum vulneribus, aut morte delectamur, oculosque nostros cædis spectandæ auidos pascimus: quanto magis ad hæc certamina, quæ Christus pro nobis, & pro nostra salute sæpenumero habuit; libenter accurrendum est? nam

Historiæ de-
mum secula-
ris cognitio
quātū Theo-
logis disci-
plinis deser-
uiat.

Disputatio-
num Domini
consideratio
studio
lectori quā
iocunda sit,
& vtilis futu-
ra.

ad

1. Cor. 4.

2. Tim. 2.

Quibus meri-
tis Angeli
illi spiritus
æterni adepti
felicitate,
quippue doceant nos.

Causæ huius
tractationis.

Act. vlt.

ad spectandum similes conflictus ab Scripturis inuitamur, & nisi oscitantes simus, & somnolenti, fructum magnum colligemus, atque ictus, qui bus nobis prosternendi sunt callidi demones, aut cum omnibus suis proferis rebus, & aduersis mundus contemnendus, aut blanda, & pelliciens caro conculcanda, addiscemus. Nam & nos quoque, qui ad decertandum cum hostibus vocati sumus, spectaculum efficitur Deo, & Angelis, & hominibus: nec aliter nobis patere ad cælum potest aditus, quam fortiter hostibus obstitendo nostris, illisque repugnando: Non enim coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Adde quod nec ipsi beati, & electi Angeli accep-

sum ad æterna vitæ præmia possidēda aliter habere potuerunt, quam viriliter diabolo, & Angelis eius bellū inferendo, victosque illos de cælo de turbando, vnde factum est, vt Michael & Angeli eius, egregium, & gloriosum triumphum sibi de hostibus comparauerint: suo nos exemplo adhortantes, suasionibusq; excitantes, precibusque adiuuantes, vt ad prælium accingamur, & cum hostibus spiritua libus manus conferamus, vt vnā cum illis coronati triumphemus, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto immortales ab vniuersa creatura gratiæ reddendæ sunt, in secula seculorum, Amen.

Apocal. 12.

TRACTATVS III.

Quibus potissimū rationibus, & quàm solidis, inuicta religionis Christianæ veritas nitatur, ostensio.

QVONIAM Dominus Iesus, & Apostoli eius, vt superius ostendimus, acerrimos, & grauissimos conflictus cum hostibus Christianæ religionis in propugnanda Fidei doctrina, atque in impugnanda aliarum religionum falsitate, & superstitione habuerunt, & post illos compertum sit atq; exploratum, Fidem nostram aduersarijs capitalissimis, qui eam odio plusquam Vatiniano, maledicis, & amarulentis verbis, & scriptis plusquam satyricis, aut potius Satanicis persequerentur, expositam fuisse, ita vt Iudæi Paulo Romam venienti, obiecerint: *Rogamus à te audire quæ sentis: nam de seclta hac notum est nobis quia vbique ei contradicitur:* non inuilem rem existinaui futurā, si ex Scripturis sacris, & lectione veterum Patrum, ea potissimū argumenta in medium adduxero, quibus, tanquam firmamētis

quibusdam inter tot tumultus, persecutorum gladios, ignes, bestias, atque adeo inferi portas religio Christiana constiterit, & in hunc vsque diem à Iudæis, Paganis, & Hæreticis agitata, aliarum omnium sectarum vitrix gloriosum triumphum reportauerit: disputationes namque, tum Christi, tum Apostolorum, & aliorum Doctorum, & Martyrum pro illa susceptæ, fortissima argumenta nobis suppeditarūt, quibus eius grauissimam autoritatē, & stabilitatem confirmare possimus.

Quidam sunt tamen, qui Hieronymi sententiam, quam de Lactantij Firmiani, hominis eloquentissimi scriptis proculit, haud satis comprobandā existiment: nam cū alijs religiones egregiè disputando confutauerit, nostram tamen non satis confirmauerit, & vt Hieronymi verbis vtar, vtinam tam nostra confirmare potuisset, quā facile aliena destruxit. Sed certè si Fi-

Hierony. do-
instit. Mo-
nachi, ad
Paulinum,
tom. 3.

dei

Christi Fide non æque facile posse defendi, ac falsa dogmata confutari.

Philosopho 2. lib. Metaphy. initio, tom. 3.

Secunda ratio.

Humana ratio quando Fidei Christi præbeat experimentum.

Ioan. 6.

Esa. 7. iuxta LXX.

Ioan. 7.

dei Christianæ naturam, & ingenium expendamus, promptius illi fuit atq; proclivius aliorum falsa dogmata refellere, quam propria Fidei decreta, quæ supra naturam, & omnem rationis captum sunt posita, comprobare. Nam quemadmodum frustra quis tentaret ea, quæ supra sensum sunt, sensu velle ostendere, ad eum ferè modum quæ rationem longè antecellunt, velle rationibus confirmare, à ratione esset alienum: etenim totius rationis expers iudicandus sit oportet, qui ea, ad quæ ratio, & intellectus noster non secus se habet, quàm oculus noctuæ ad splendidissimum Solem, intelligentia humana velit comprehendere. Deinde an non Fidei meritum nobis excideret, si nostris Fidei dogmatis humana ratio præberet experimentum? Hoc est, si ob eam tantum causam Fidem amplecteremur, vel semel susceptam foueremus? Omnia profecto euentium rationum adiumenta, argumentaque nobis adimi Deus voluit, ne quisquam sit, qui in illa amplectenda se firmis rationibus persuasum, ac non potius tractum à Patre cœlesti, neque ullis inuictis demonstrationibus in ea se retineri, sed sponte, & vltro, vt libera sit, & spontanea non professio solum, sed etiam in ea perseverantia: quanquam credentibus etiam Fidem amplexis, multæ, & mirabiles non desunt rationes, quibus Fidem in nobis confirmatam, sartamque testam reddere possint, secundum id; *Si non credideritis, non intelligetis*, vbi credentibus, intelligentiam pollicetur Prophetæ: & Dominus in Euangelio: *Si quis voluerit voluntatem eius facere* (quæ sane alia non erat, quàm vt Christo prædicanti Fidem haberent) *cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar*, id est, rationibus certis apprehendet veritates Fidei, quas prædico, à Deo profectas esse, atque adeo omni acceptione dignas. Eiusmodi ergo argumenta, demonstrationesve, quæ & credentes solari valeant plurimum, & vacillantes corroborare, & aduersarijs silentium imponere, hoc loco enumerandas suscepimus.

Sed ante omnia statuendum est,

Deum sua omnipotenti virtute, Fidei lucernam in cordibus hominum accendisse, & per illam homines illuminasse, lumenque illud Fidei fortissimè seruasse, vt nihil in illud potuerint, aut dæmones, aut mundus, aut caro, aut heretici, sed inuictum, & viuum permanissè, imò per disceptationes, & tentationes mirabili prouidentia immittas, aut permissas, aut cum, & lo cupletatum: de quo testatur dilectus discipulus: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se*: nimirum testificans de veritate dogmatum Fidei, & quod à Deo profecta sunt. Samaritani quoque hoc testimoniũ in se ipsis sentientes, ad Samaritanam mulierem dicebant: *Quia non propter tuam loquellam credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus quia hic est verè Saluator mundi*. Et Apostolus, *Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominũ, sed in virtute Dei*. Est enim moris sacræ Scripturæ, negare minus principale, ac si præ alio non esset: vt cum Petrus, inquit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo*. Et, *Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum*: ita hic, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Huic igitur diuinæ virtuti intus secretè operanti, Fidei Christianæ religionis omnino adscribenda est potissimum: præter illam verò multa sunt externa atque illa quidè fortissima, inuictaque, argumenta, & quæ merito demonstrationum loco esse videantur; sed talia quidem, quæ Fidem non pariant, nec euacuent, sed quæ corroborent, atque stabiliant.

Sit ergo prima ostensio, ab Scripturæ sacræ testimonijs, & prædictionibus Prophetarum, atque vtriusque Testamenti admirabili concordia; quia nulla illorum pars in vero & germano sensu ab altera dissentit, sed rota est in medio rotæ, & cum sint suapte natura, neque clara, neque euidentia, sed merè arbitraria, & libera, atque adeo à voluntate, vel diuina, vel humana prodeuntia, ideo non sunt humana adinventiones, aut diaboli ad

Lumini sacræ Fidei cur nihil possit omnino resistere.

1. Ioan. 5.

Quid habere testimonium Dei in se.

Ioan. 4.

1. Cor. 2.

Sacræ Scripturæ mos.

Act. 5. Exod. 16.

Veritatis Fidei Christianæ atque Catholice demonstratio prima. Ezech. 10.

Quæ res nulla possit humana ratione comprehendere.

Esa. 41.

Heb. 10. & 1. Cor. 10.

Ioan. 7.

circunueniendum technæ, & fraudes excogitate, aut alterius vilius creature consilia, sed diuinam prorsus habent originem: nam quomodo hæc, quæ causas vllas necessarias non habent, sed à libero arbitrio hominis, & à diuina voluntate pendebant, potuerunt vlli dæmones diuinare, aut vlli acutissimi, & sapientissimi homines coniectare? Nam quæ naturæ necessitate, vel naturalium causarum concursu & efficiencia fiunt, possunt ratione præditæ creature sine vlla noua Dei reuelatione comprehendere; at quæ libero Dei, ac peculiari nutu, aut hominum arbitrio geruntur, impossibile. Vnde per Esaiam prædixit: *Annuntiate quæ ventura sunt in futurũ, & scimus quia dii estis vos*. Licet enim casu possit quis aliquam veritatem, quam vocant contingentem, prædicere: is tamen quia lumine prophetico caret, verus Dei propheta non habetur. At quod tot, & tanta sanctitate conspicui, & antiquitate venerandi vates, non vnã, aut alteram, sed innumeras propè de Messia, atque eius regno actiones, & conditiones vno sensu atq; ore prædixerint, vt potius historicos, quàm Prophetas appelles, manifestè ostenditur, illos vno spiritu diuino afflatos scripsisse. Voluit præterea illos finitimarum gentium, vt Babyloniorum, Ægyptiorum, & Moabitarum, Amonitarum atq; Idumæorum futuros euentus prædicere, vt & ipsi negare tales Prophetias non possent. Non minoris est etiam ponderis, quod lex illa vetus nostræ legis Euangelicæ vmbra quædam extiterit, & figura, illaque in ceremonijs, & sacrificijs adumbrauerit: virique omnes excellentes, tanquam typus quidam Messia venturi, eiusque illustres actiones, doctrinam, mortem, & resurrectionem delineauerint, vt planè eiusdem artificis fuerit, & exemplum & exemplar, & figura & veritas, & vmbra & corpus. Atque hoc argumento ex Scripturis ducto ad obthurandum ora aduersariorum, tanquam telo fortissimo, Dominus Iesus sæpè vsus est, & in genere dixit: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim*

ille scripsit. Et iterum, *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitæ æternam habere: & illa sunt quæ testimoniũ perhibent de me*. Hac via Dominus de morte, & resurrectione sua Apostolos confirmauit: hanc rationem secutus Ioannes Baptista, comprobauit missionem suam: hac denique Apostoli ratione Christi Fidem apud Iudæos & Gentes disseminatam corroborauerunt. Estque nobis firmissimum solatium, quod per Prophetarum oracula instructi, nihil noui de Christo credamus: cum per tot retro secula fuerint à Deo præcognita, amplissimis prædicta verbis, & factis præfigurata.

Secunda sit ostensio, à magnitudine, & multitudine signorum, atq; miraculorum, quibus per ipsum Christum & Apostolos Euangelica doctrina confirmata est: Signa autem, vt sexto libro probauimus, ab vlla creatura virtute, siue humana, siue Angelica, siue diabolica, non possunt edi, sed tantum à solo Deo, de quo dicitur: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus*. Nam quemadmodum solus Deus autoritate sua, Sacerdos autè nudo ministerio, & vt instrumentum Dei, remittit peccata: ita solus Deus eatenus dicitur patrare signa, quatenus, siue per Angelos, siue per homines, tanquam virtutis suæ administratos, illa producit. Fuerunt autem hæc miracula, si multitudinem spectes, innumera; si magnitudinem, ingentia, & admiranda; si qualitatem, Scripturis sacræ Veteris Testamenti consona, atque conformia; si substantiam eorũ, intelliges, illa, & in cœlo ipso, & in aere, & in aqua, & in terra, publicè & priuatim, coram amicis & inimicis, coram sapientibus & insipientibus, denique in omni loco, tempore, coramque Iudæis & Gentilibus fuisse patrata. Si fructum spectes, erant vtilissima, nam morbos depellebant, dæmones fugabant, à morte, vel instante seruabant, vel ab illata ad vitam reuocabant, à miseria subleuabant, Deũ glorificabant, ad Fidem animos spectantium erigebant, vel erectos corroborabant; vt Euangelia testantur. Si respicias modum, non vnus erat,

Ibidem.

Matth. 20.

Ioan. 1.

Mar. vlt.

Secunda demonstratio à signis, atque miraculis.

Tract. 1. ac sapè deinceps. Psal. 71.

Conditiones signorum, & circumstantiæ multiplices.

Magorū miracula qualia sint tantum illa.

Euseb. li. 2. histo. eccle. cap. 2.

Ioseph. lib. 18. Antiq. cap. 4.

Matth. 12.

August. lib. de Ciuitate Dei tom. 5.

sed varius, & multiplex: nunc precē prēmiffa ea faciebat, vt homo, nunc illa omiffa, vt Deus, nunc tactu, nunc verbo, nunc vtroque modo, nunc absentibus infirmis, nunc prēsentibus, nunc nudo imperio: cū tamen magi non nisi feruatis certis temporis, locique conditionibus, nunc certis prēscriptisque ceremonijs, quandoque miracula quēdam potiūs, quā miracula, ad curiositatem hominum alendam, aut ad gloriam venandam, aut ad lucrum captandum operari soleant. Deinde si testes petas horum signorum, inuictam atque grauissimam Evangelistarum autoritatem exhibebimus, vel Prophetarum oracula, quę Messiam patratorum signorum pręcinuerunt: quōd si his non acquiescis, adhibebimus Sibyllarum testimonio, Pilati literas ad Tiberium, quas producit in Anacaphaleosi sua Egesippus. Contestatur & ipse Tiberius, qui diuinos censuit honores Christo deferendos, ob illius miracula opera, quę passim inuulgabantur: de qua re cūm retulisset ad Senatū, obstinatissimē atque pugnacissimē tamen a Seiano vr̄bis Pręfeto, tūm ab vniuerso Senatu fuit reclamatum. Adferemus Iosephi Iudęi testimoniū grauissimum in libris Antiquitatum; postremo Iudęorum posteriorum voces, & attestationes, qui miracula Iesu non denegant, etsi nominis quatuor literarum fabellam adijciant; Mahometus quoque Iesum cum autoritate signorum in mundum missum in suo Alchoranō testificatur: ita vt neque negari possint, neque ab vlla virtute creata profeta asseri a quoquam potuerint, neque arte magica patrari, neque dæmonum potestate, cuius regnum illis destruebatur, fieri: nam vt ipse dixit: *Si Satanas Satanam eijcit, aduersus se diuisus est: quomodo stabit regnum eius?* Quōd si etiam daremus, illa vera nunquam fuisse, sed ab aliquo nebulone conficta, tunc aliud maius miraculum consurgeret, vt Augustinus acutissimē deducit, nam hoc esset omnium signorum summum, & miraculum miraculorum,

vniuersum orbem ad Fidem vnus Christi Crucifixi amplectendam, nullis visis signis accurrisse. Est igitur potentissima firmissimāque hęc confirmatio a signis ad doctrinam supernaturalē comprobandam desumpta, quę vt ad Fidem excitant, ita ad illam non cogunt, ita vt locus sit spontaneo Fidei sacrificio. Ita vt Christus Dominus dixerit inexcusabiles prorsus fuisse Iudęos: *Si non venissem, inquit, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Si opera non fecissem in eis, quę nemo alius fecit, peccatum non haberent, &c.* Et iterum: *Loquor vobis, & non creditis: opera quę ego facio in nomine Patris mei, hęc testimonium perhibent de me.* Et quod caput est, & summa confirmationis huius, non tantūm ipse hac potestate edendi signa pręditus fuit, sed etiam illam transtulit in Apostolos: qui prędicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et vt omnem dubitandi rationem amputaret, illam etiam facultatem in auditores Apostolorum transfundendi voluit: *Signa, inquit, eos qui crediderint, hęc sequentur: In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocet, super agros manus imponent, & benedicti habebunt.* Neque tantum in discipulos, & sectatores Apostolorum illam potestatem deriuauit, sed etiam in eos qui non sequebantur, neque discipuli Christi erant, qui tamen, inuocato nomine Iesu, signa faciebant: quemadmodū ille, quem Luc. 9. Ioannes narrat Domino, a se, & Apostolis alijs fuisse prohibitū: & Scæuę cuiusdam Principis Sacerdotū septem filij adiurantes a maligno spiritu obsessos, per Iesum, quem Paulus prędicabat, dæmones expellebant. Quis ergo tantę nubi testium contradicat? aut tantę luci signorum se opponat? Plura hoc loco dicēda essent, nisi ex his quę primis tractatibus li. 6. protulimus, peti possent. Terria ostensio desumitur ab inuicta, & heroica fortitudine nostrorum,

Ioan. 15. Iudęi quā inexcusabiles de sua perfidia, teste saluatore.

Ioan. 10.

Mar. vlt. Operationē miraculorū quibus cum Dominus cōmunem fecerit, & quare. Ibidem.

Act. 19.

Tertia Fidei, Catholicę demonstratio testimonij Martyrum.

qui

Philosop. 3. li. ethicor.

Traiani, vt est in vita B. Ignatij.

Iustinus Philosophus vnde ad Christi Fidem conuersus, eodē auctore.

Apologia 1. Euseb. li. 4. eccle. histo. 6. 8.

Tertull. in apologetico aduersus Gētes, in fine, tom. 2.

qui pro hac veritate Euangelica vsque ad sanguinem, mortemque trucidatā, & ignominiosam decertarunt. Nam cū omnium terribilium terribilissimum mors sit, & omnes sua natura deprecantur mortem, eamque cauerē ac depellere, omni conatu, & virtute contendant, quod repente tot viri sapientissimi, pueri innocentes, ac tenerę virgines, senes quoque, & omnis sexus, ætatis atque conditionis hominum myriades pro hac doctrina tuenda, incredibilia tormenta, carceres, cruces, ignes, bestias, gladios, mortem denique ipsam, tam constanter, tam læto, & sereno vultu, tanta charitate, vt suimet obliti pro ipsis lictoribus atque satellitibus preces ad Deū funderent, perpessi sint: diuinam manifestissimē indicat virtutem, Deumque tormentis, & morte superiorem, in eorum mentibus inhabitātem plane arguunt: vt cuiusdam Romani Imperatoris, dum martyrio, cuiusdam bestijs obiecti interesset, vox extiterit: *Nullam nationem pro suis dijs tam constanter mortem sustinere, atque Christianam.* Iustinus quoque Philosophus, cū apud Platonem, cuius doctrinam profitebatur, legisset, eos veram religionem colere, qui omni abiecto timore, constanter, & intrepide mortem oppeterent, vidissetque Christianos magna animi constantia, conscientięque serenitate & pace, ad mortem rapi, Christianus effectus est: vt ipsemet refert in Apologia quadam pro Christianis, & Eusebius in libris Ecclesiasticę historię: & postea idem Iustinus martyrij coronam est adeptus. Quid dicam de ipsis lictoribus, & carnicibus, atque adeo de ipsis paganis spectatoribus, qui plerunquę martyris constantia, & charitate permoti, ad Fidem suscipiendam, & martyrij palmam simul cum illis adipiscēdam inuitabatur, vt rectē dixerit Tertullianus, sanguinem Christianorum, semē esse. Tot igitur tormenta tanta animi fortitudine, & illustrandę diuinę glorię, & charitatis ad proximum ostendendę tolerata, & tantę siti plura pro Christo patiendi, vt non tam ipsi tormentis, quā tormenta sibi, & toto

res defuisse viderentur; non obscure demonstrant, diuino spiritu fuisse perlata: cūque supra naturę vires essēt, congruē doctrinam Fidei Euangelicam, quę tota posita est supra naturam, confirmabant atque corroborabant, vt iam, & agere, & pati fortia, nō Romanum sit, vt quidam dixit, sed prorsus Christianum. Epictetus Arrianus, ex Stoica secta Philosophus celeberrimus, scriptis cōmendauit Christianos, quōd mortis essent contemptores: & Hieronymus noster egregiē dixit: *Nisi Fides nostra vera esset, nunquam sanguine defenderetur.* Quę porro fuerit causa profusionis tanti sanguinis, paucis aperiam. Nam ex parte Dei, rationes illę sunt potissimę, quōd cū Christus suo sanguine veritati Euangelicę subscripserit, multi eius religionis professores studio imitandi Domini accensi sunt, vt spontē etiam plurimi ad intrepidam Euangelij confessionem prodirent. Deinde cū maiorem hac dilectionem nemo habeat, quā vt animā suam ponat quis pro amicis suis, atque ad illum gradum Christus perueniret: tanto sanguine Martyrum voluit Dominus indicare, legem quam ferebat, hominibus diuino suo spiritu & gratia roboratis, impossibilem non esse. Adhęc docere voluit, ita esse amplectendam, & colendam virtutem, vt si apertum in discrimen, aut vitę amittendę, aut virtutis deserendę veniatur, potiūs vitę, quā virtutis iactura faciendā sit. Denique cū per mortem Christus ad beatā, & immortalis vitę resurgendo perueniret coronā, & vt Apostolus ait, per mortem destruxerit eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberauerit eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti: voluit nos esse instructos, breuissimo mortis compendio ad beatam vitam possidendam posse perueniri: vt iam non tam sit mors Christianis formidanda, quā ipsi, morti, & diabolo sint formidabiles. At ex parte Diaboli, & Mundi tantus sanguis fusus est, eō quōd diabolus regnum suum per illos euerti cer-

Propriū Christianorū, nō amplius Romanorū, quid Epictetus.

Hieronymus.

Rationes, quā obrem tantus sanguis Christianorū effusus sit.

Secunda ratio, ex parte Dei.

Ioan. 15.

Tertia ratio.

Quarta, & postrema.

Heb. 2.

Ex parte diaboli, ratio prima.

Secunda.

Tertia.

Psal. 26.

Prout. 21.

Quarta de-
mōstratio Fi-
dei Christianae
ab eius
autore, Chri-
sto Domino.

Christi actio-
nes ut esse
poterant di-
uinæ simul,
& humanæ.

Eiusdem ad-
mirabilis do-
ctrina.

neret, idolorum cultum concidere, superstitiones omnes, & fraudes, quibus homines dementabant, detegi, extinguique omnino. Præterea Iudei molestissimè ferebant eorum legem abrogari: Gentiles sua simulachra, deosque innumeros per vnus Christi cultum excindi, eorumque tenebras plusquàm Cymmerias, Ægyptiasve, inducta Euangelica luce dispergi atque dissipari: Philosophi, & Sacerdotes, quod animaduertent eorum dogmata, compendia siue emolumenta, atque adeò autoritatem concidere. Denique vniuersus orbis nouitate Fidei deterritus, & malè habens, antiquas, & auitas religiones de medio tolli: legemque, sensum, & carnem reprimentem, atque coercentem, introduci sub spe quorundam inuisibilium bonorum, quæ in hac vita possideri non queunt, sed in alia cōferenda promittuntur, in nomen Christianum armatus fuit, sequireque cœpit, & omne genus tormentorum excogitare, atque illis ad extinguendam nostram gentem, & reprimendam ferocire. Sed hac via atque ratione mentita est iniquitas sibi, & gens Christiana mirum in modum aucta, & propagata fuit, vt intelligas dictum Prophetæ verum esse: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dñm.
Quarta ostensio sit, à dignitate autoris, id est, Christi Domini, qui perfectus simul Deus atque homo fuit, nam & Dei, & hominis actiones, & proprietates expressit atque exercuit. Vt enim pyrus insita pomo, poma atque pyra producit, neque quisquam agriculturæ peritus admiratur, cum nouerit id secundum naturam arte ad iutam esse. Ad eum modum humana natura Filio Dei insita non tantum diuinos miraculorum fructus edidit, sed etiam humanitatis fructum prouolit. Quid dicam de incomparabili eius doctrina, quæ in disceptationibus semper emicuit, & aduersarijs silentium imposuit, & ad canendam cogebat palinodiam? Eademque sapientia multa eorum, quæ tùm sibi uiuenti, tùm morienti, tùm post mortem resurgenti, & quæ Ecclesiæ suæ vsque in finem

seculi erant euentura, manifestissimè prædixit, vt nullus, etiamsi maximè velit, id possit denegare: hoc sanè manifestè arguit diuinitatem eius. Quid dicam de vitæ suæ innocentia, irreprehensaque morum sanctitate: qui solus tam verè, quàm alacriter dixit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Nam qui ad remittenda peccata à Deo in mundum destinatus fuerat, ab omni peccato suapte natura debuit esse alienus: ita vt si sanctissimos, tùm Veteris, tùm Noui Testamenti viros cum vno Iesu conferas, Solem Meridianum cum cæde lumine conferre videaris. Nam Gentiles absurdum est cum illo componere: etiamsi Philostratus, & Hierocles Pythagoricus suum magum, siue Philosophum Apollonium Tyanæum in cœlũ vsque extulerint, & cū Christo componere tentauerint: sed quàm feliciter illis cesserit, res ipsa indicat. Vniuersus enim orbis Iesum Deum personat, & colit: Apollonij nec nomen quidem, nisi pauculis eruditus, notum est. Quanta verò temeritas sit, hominem magicis artibus præditum, & totum orbem studio discendi peragrantiem, & signa quadam mirabilia ad alendam curiositatem edentem, magnisque peccatorum fordibus madentem, cum vno Iesu, Deo, & homine, atque adeò mundi luce componere, tibi cogitandam relinquo. Tentauit etiam Xenophon Cyrum in star iusti Imperatoris depingere: sicut Cicero in somnio Scipionis, Scipionem Africanum descripsit. Plato vnus Socratis præceptoris vitam, atque doctrinam suis scriptis commendauit; boni, & sapientis viri formam, & imaginem nobis exprimens: sed quis nesciat, illos multis peccatis subiacuisse, multorum criminum reos extitisse, multa ignorantie laborasse, defectibus multis subiectos, vt planè agnoscas homines nudos fuisse, & imperfecta multa, tùm in vita, tùm in doctrina, tùm denique in Imperio administrando commisisse, neque scriptores in illis commendandis, aliquid supra homines cogitare potuisse.
Quinta ostensio est, ab externis Sibyllarum testimonijs, quæ nõ minoris

Ioan. 8.
Idem cur natura impeccabilis.

Philostrati, & Hieroclis, Philosophorum Apollonium Tyanæum Christo exæquantium mira stoliditas.

Humanorum scriptorum multiplex defectus.

Quinta demonstratio à Sibyllis.

erant

Instit. contra Thryphon. to. 2. Lactan. lib. 1. c. 16. Aug. multis in locis. Clem. Alex. li. 6. Stro. to. 2. Tract. 13.

Sexta ab externis testimonijs.

Luc. 4.

Porphyrus

Hecate deq. de anima Christi respōsum.

Act. 1.

Cicer. li. 1. de diuinit.

Horat.

Plutarch.

Oraculis cur silentia aduētu suo imposuit Christ⁹.

Gregij Thaumaturgus in Apollinem imperij, & ius.

erant apud Gentiles autoritatis, quàm apud Iudæos Prophetæ: de quibus Iustinus martyr, Lactantius, & Augustinus proferunt testimonia, & Clemens Alexandrinus in Strōmatũ libris producit ex traditione Pauli Apostoli testimonium exhortantis Gentiles, vt Sibyllinos libros legerent: quod non minus in illis, quàm in Prophetis voluminib⁹, mysteria Christi prædicta inuenire possent. Neq; hoc locopura mihi addēda sunt, quoniam li. 2. tractatu quodã multa de Sibyllis attigimus.
Sexta ostensio ducitur à testimonijs externorum hominum, & maximè ab ipsis inimicis, & capitalibus hostibus demonibus. Nam & in Euangelio legitur, sepius demonia testimonium protulisse de Christo: *Quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te qui sis, sanctus Dei.* Porphyrus Hecaten deam de Christi anima consultam, respondisse scribit: *Viri pietate atq; doctrina præstantis anima fuit illa, in cœlumq; conscendit.* Nonnulla Apollinis oracula Christi gloriam testificantia, & diuinitatem, ab illo, vel inuito prolata sunt. Nam Mylesij Apollinis oraculum Christum prodigiorũ effectorem, vereque sapientem fuisse tradidit. Verum illud grauissimum est testimonium, quod instante Christi aduentu paulatim oracula, & responsa, quæ demones in diuersis locis reddebant, exarescere cœperunt, vt etiam ipse Cicero admiretur, & Poëta Venu sinus cecinerit:
Iam pridem cessant oracula Delphis; & Plutarchus librũ ediderit de oraculis deficientibus. Vt enim Christus testimonium à demonibus redditũ sibi refutauit, & solus ipse ver⁹ Deus, & Patris oraculũ, vt nos alloqueretur, & salutaria respōsa daret, ad nos venit, propterea meritò voluit omnē oraculorũ Fide eneruari, autoritatēq; eorũ cōcidere. Adeò vt Gregorius Thaumaturgus apud quẽdã Symmytē in Alpibus per noctas oraculo Apollinis respōsa ibi dātis, silētiũ indixerit: rursusq; rogatus ab eo, qui illũ exceperat, per literas loqui præceperit: vt nõ nisi ad imperiũ discipuli Christi, & sileret, & loqueretur: quemadmodum testatur Eu-

sebius in libris historiæ Ecclesiasticæ. Septima ostensio sit, ab historicis, siue Euangelistis, qui dicta, & gesta Christi concipserunt: hos enim magna sapientiã voluit Dominus ethnicos fuisse, aut Gentiles, siue Iudæos, qui in historia cōscribenda clarescerent, quemadmodum primo libro ostensum fuit, sed viros simplices, & orationem impolitã atq; inaffectatam sectantes; ne aliquid Fides nostra eloquentiæ deberet: qui propterea Euangelistæ omni acceptione, Fideque digni existunt, quod simpliciter, rudiq; sermone res præclaras, illustres, omnemque intelligentiæ humanæ exuperantes captum enarrauerint; nihil addentes de suo, nihilque subtrahentes, etiam eorum, quæ notam aliquam etiam ipsi suo magistro inurere posse viderentur: nam iniurias illatas, mortemque Crucis acerbissimam à Iudæis hostibus inflictam, fusiori sermone prosecuti sunt; mysteria verò atque miracula, quæ ad gloriam eius illustrandam spectabant, breuissimo sermone, & quandoque vno, aut altero verbo perstringunt. Adde quod discipulorum eius ruditatem, crassitiemq; non dissimulant: peccata, vel ambitionis, vel abieratē Fidei, vel timide fuge non celant. Item conciuēs suos Nazarenos eum in monte compulisse, quo illum inde precipitem darent, & suos venisse, vt eum tenerent, dicebant enim: Quoniam in furorem versus est: fratresq; suos illi fidē non habuisse, apertissime describunt. Nam hæc etsi aliquo modo dignitati eius derogare videantur, plurimum tamen eius doctrinæ arrogant atq; conferunt, vt videlicet intelligat omnes fidē Iesu fauore ac præsidio fratrum, & cōsanguineorũ suorũ qui illi repugnabāt, minimè auerã. Deniq; illud me maximè permouet, & in admiratione rapit, quod homines omni eruditionis secularis cultu destituti, & in genijs crassis præditi, artiumque cōtemptilium professores, vitam Domini Iesu, quæ omnem non solum hominum, sed & Angelorum mentes, cogitationesque excellit, contexere poterint. Quid enim, si personam spectes, altius, aut maius cogitari potest,

Euseb. li. 7. hist. eccles. cap. 25. Septima demonstratio, veritatis nostræ Fidei ab simplicitate scriptorum. Prologo. 2.

Christo quem minimè pepercissent, ad ne sibi quidē ipsi Apostoli, & Euangelistæ in sua narratione. Luc. 4. Mat. 3. Ioan. 7.

Christi magnitudo.

quàm is, qui simul Deus est, & homo? cuius conceptio tota planè diuina fuit, & per Spiritum sanctum; natiuitas præstantissima, nempe seruatis illibata matris virginitatis claustris: per quam, sicut & per conceptionem, differet à reliquis omnibus hominibus. Vita eius principis existimatur excellentissima, quæ omnia bona sua cum subditis communia habet: & quâdo legem, quam ipse tulit, primus seruat: quod Christus præstitit. Nulla lex perfectior, quàm illa, quæ docet perfectionem Adæ comunicatam, & peccato nostro perditâ, recuperare, & cõseruare. Mors nulla, neq; præstantior, neque gloriosior, quàm illa, quæ pro Republica suscipitur: at illa Christi nõ pro vna Republica, aut vna gente, sed pro vniuersis hominibus, quibus peccatû Adæ nocuit, summa cum charitate Patri oblata fuit: quam post triduû cõsecuta est victrix mortis atq; triumphatrix resurrectio. Nullus bellator fortior, quàm ille, qui vincit summos inimicos: at Christus dæmones, quibus non est potestas super terram quæ cõparetur, & quibus nos capitaliores nõ habemus inimicos, deuicit atq; debellauit, nobisq; pedibus nostris conterendos subiecit: nullus Rex maior, quàm qui toti orbi, & perfectiori parti hominû, hoc est, nobilissimis animabus, tû credentibus, tû beatis dominari potest. Nullus etiâ admirabilior Rex illo qui à morte sua incipit regnare, & in perpetuum regnat; cû cæterorum hominum regna sua morte terminentur: nullum verò regnû fortius aut florentius eo, quod ipsis tribulationib; & persecutionib; tã internis, quàm externis, indies augetur, & locupletatur. Cetera enim regna mutuis bellis extinguuntur, & cõcidunt. Adeo vt talè ac tantum Prophetâ, Regē, Deûq; , hominemq; tãta vitæ innocētia, miraculisq; coruscantem, ne cogitatione quidē concipere potuissent Euangelistæ, nedû eum describere, si humano tantum spiritu historiam Euangelicâ contexuissent. Vt planè efficax, & fortissimum argumentum Fidei doctrinam confirmas, ab ipsis Euangelistis deducatur.

legis Euangelicæ, quæ omnem debitû Deo cultum ab homine exigit: quæ nõ tantum Fidem, & spem totâ in eo collocandam, & amorem præcipit; sed etiâ omnia debita proximo officia amplissimè reddi iubet ac dictat: & quæque sibi vim facere, & appetitiones omnes, cupiditatesq; comprimere docet: adeo vt si quis ad præscriptam Euangelij formam vitam instituat, nullus esse possit neq; maior Dei cultor, & vilitatum proximi amator ardentior, aut qui magis interiorem hominem suum, siue exteriorem cõponat. Nam vt (ver. gra.) aliquid de Fide in Deû dicamus, duo sunt, in quibus humanæ vitæ cardo versatur: alterû, quale fuerit huius mundi principium: ex quo prouidentia cognoscitur; alterû, an post hanc, qua fruimur, vitam, alia futura supersit: ex cuius cognitione vera religio deriuatur, & ab vtriusq; vera notitia, honestæ vitæ ratio, moresq; integri proficiuntur. Nam qui mundum genitum existimant, consequentia rationis, vt disertissimus Philo docet, prouidentiam statuit: porro qui hanc statuit, facillè ad numinis vilitatem suam vitam componit, quod post hanc vitam existimat benefactorum, malefactorumq; illi reddendam rationem. At qui mundum æternum credit, & ingenitum, nullam conditoris curam super eum vigilare concedet: quid enim Deo cum mundo, si non est eius factor? Hinc sapientes vniuersi, qui Dei prouidentiam ab orbe expulerunt, non ab vno artifice, sed ex atomis, aut alio temerario concursu mundum conflatum asseruerunt. Qui verò Dei prouidentiam tollit, qua ratione vitam rectè instituet suam? Hinc semper apud credentes prouidentiam, honestissimi quique atque integerrimi; apud non credentes profligatissimi ac perditissimi extiterunt: magnumque profectò est, sibi quemque persuadere quod agat coram oculis cuncta cernentis, perindeque est nullam religionem colere, aut ita colere, vt nullam prouidentiam esse credamus.

Hæc duo humanæ vitæ principia, Philosophis aut ignota, aut parum

dei nostræ ab Euangelicæ legis præstata.

In duob; humanæ vitæ cardo versatur.

Philo. li. de Monarchia

In mundi auctores generantur.

Negantes diuinam prouidentiam, viros esse bonos nõ posse.

comper-

Christi mortis conditiones.

Heb. 5. 6. 9.

Eius in dæmonem potestas.

Iob. 41.

Christi Regis regniq; excellentia.

Octaua demonstratio Fi

Christiane Philosophiæ prærogatiua singularis. Genes. 1.

Legis Euangelicæ cum legibus humanis, Christi, legislatoris cum cæteris legislatoribus contentio.

Athen. lib. 13. c. 27. Libycus.

Athena.

Lucianus.

Idem.

Ouid. li. 10. Metamor.

Nona demonstratio veritatis Fidei nostræ.

Act. 5.

Matth. 15.

comperta, atque explorata fuerunt; neque tanta, quanta oportebat animi fortitudine asseuerata. Christiana verò Philosophia in prima sententia sacrorum bibliorum, & primo articulo Symboli, mundi generationem, & conditionem describit, animorum verò immortalitatem, mundi que procurationem, atq; aliam vitam, nulla non pagina sacrorum voluminum cantat, atque celebrat.

Iam verò si legem nostram Euangelicam cum cæteris ab hominibus traditis legibus componas, cæterosque legislatores cum vno legislatore Christo conferas; tantum inuenies discrimen, quantum inter diuina, & humana, vel inter primas lineas, & viuos colores. Teste namque Athenæo, Minos legislator Theseum Atheniensem adamauit. Rhadamantus, vt Libycus est autor, Thalium puerum deperiit. Demetrius Phalereus, grauisissimus legislator, sua vitia habuit: aderat enim, teste Athenæo, taciti ad mulieres congressus, & nocturni adolescentium amores. Periander Corinthius, vnus è septem Sapientibus, cum Melysæ caduere (quod horrendum est dictu) cõmixtus fuisse dicitur. Socrates ad puerorum amores propensus fuit: quos excusantes Plato, & Alcibiades, in nefcio quas animi pulchritudines retorquent: eos tamen impuros atq; obscænos extitisse, testatur Lucianus in Eunucho. Plato stellam adolescentulum adamasse scribitur; & Febri amores illi impingit Lucianus. Quid dicam de Pythagora, aut Aristippo, aut de Zenone, aut denique de illo magno Theologo Orpheo? quem infandè libidinis autorem tradit Ouidius in libris Metamorphoseos: vt omnes illos, quos tanquam luminaria quædã, atque legum latores habuit Græcia, obscænis voluptatibus, atq; grauisissimis delictis cõaminatos fuisse intelligas.

Nona ostensio accipitur ab stabilitate, cõstãtiaq; Christianæ religionis. Nã si ex hominibus fuisset cõsiliu Christianæ Fidei, iã dissolutu esset? quoniã verò ex Deo fuit, solui nõ potuit. Nã vt omnis plãtatio, quã nõ plãtauit Pater cœlestis, eradicabitur: ita quam ille plan-

tavit, excidere est impossibile. Hinc Christus Dñs dixit: Non præteribit generatio hæc, donec omniã sãt. Cœlũ, & terra trãsbũt; verba autẽ mea non præteribũt. Et alio loco vocat legem suã, Testamentum Nouum æternũ. Et Iustin. Martyr in dialogo cõtra Thrypho. Iudæu, pulchrè scribit: Quod autẽ nos in Iesum credentes, nemo terrere, aut domare valeat, apparet quotidie. Cũ enim obruncemur, crucifigamur, obijciamur bestijs, & alijs tormentis tradamur, tamen à confessione non discedimus: sed quãto magis in nos seuitur, tanto plures pietatem, Fidemq; per nomen Iesu profiteamur: haud secus quàm si quis vitem propuratione prouocet ad vbertatem: nam vitis plãtata est à Deo, & Christo eius populus. Sic ille. Quod autẽ hæc firmissima sit ratio, illud maxime ostendit, quod cũ Deus sit honoris, & gloriæ suæ zelator ardētissimus, & gloriã suã alteri nõ tradat cũ nec superbiam Luciferi in cœlo, quẽ inde præcipitẽ dedit, sustinere potuerit; Pharaonẽ verò arrogatẽ, secũq; de certatẽ, mari Rubro submerferit, & Nabuchodonosorẽ sibi, & suæ statuæ aureæ honores diuinos tribui volentẽ, in bestiam cõmutauerit, sepeq; disperferit superbos mente cordis sui: Christi tamẽ doctrinã, gloriã, regnũ, & parẽ sibi cũ Deo diuinitatẽ tribuetẽ (quod nisi verũ esset, omnia, tũ hominum, tũ dæmonum flagicia, & scelera superaret) non solam sustinuit hætenus per M D LXX. sed etiã gẽtẽ hãc Fidẽ profitentẽ, magna sapiencia, virtutũq; omnium supellectile, innocētissimãq; vitam, sed & ededi signa potestate decorauit atq; illustrauit. Ita vt si populũ Christianus deceptus esset, posset merito Deo obijcere: Dñe, si decepti sumus, ab alio, quã à te, qui tot signis doctrinã Christi cõfirmasti, nequaquam seducti sumus.

Decima demonstratio sumitur à puritate vitæ, & integritate, quã Christi cultores profitentur, quam planè præstare, nisi gratia Dei, & Spiritus Christi adesset, impossibile esset. Est enim prorsus supra humanæ naturæ vires posita, & prorsus diuina, vt diuinę propterea doctrinæ merito attestari possit. Nam quod quis libenter sustineat omnibus bonis propter Christũ spo-

Matth. 24.

Matth. 26. Iusti. to. 2. Christianorum robur quantum, teste Iustino.

Christi diuinitatis ex zelo Patris confirmatio.

Esa. 42. Esa. 14. Exod. 14. Daniel. 3. Dan. 4. Luc. 1.

Richard. li. 1. de Trinitate. cap. 2.

Decima demonstratio veritatis Fidei à stabilitate professorum eius.

liari, inimicosq; proinde, ac se ipsum diligere, perindeque illis, ac sibi ipsi benefacere, naturæ verò suæ deprauatæ motus comprimere atq; coercere, in tribulatione verò constitutum Deo gratias agere, lætoq; atq; sereno animo quæ admouentur tormenta perferre, mortemq; subire pro Christi nomine, gloriosum sibi ducere: diuinâ profectò Spiritus sancti in nobis habitantis virtutem prodit, vt illam ad naturam humanam per virtutes humano studio acq̄sitas referre non possis. Fieri enim non potest, vt arbor mala bonos fructus proferat: aut quod natum est ex carne, spiritus sit. Hanc vitæ integritatem atq; puritatē, vel ipsi Gentiles agnouerunt: vnde Plinius Iunior, Traiani iussu in Christianos inquirens, eos peculiari epistola ad Imperatorem scripta, de puritate, & innocentia vitæ commendat. Iam quid dicam de his, qui in monasteria, vel in eremos, vitæ purificandæ gratia se recipiunt, & vitam prorsus Angelicam in corpore terreno degunt? Quid de ijs, qui virginitatē colunt, & in carne præter carnem viuunt, & aliorum obedientiæ subditi, arctissimâ paupertatē profitentur? hæc enim vitæ traducendæ ratio non tantum ratione gratiæ cõmunē, sed etiã insigne munus, & copiosum Spiritus sancti demonstrat, atq; ob id testimoniũ reddit Euagelicæ veritati: nunquã autē vlla gens tantopere coluit has excelsas, & heroicas virtutes, imò multæ ne nomina quidē earum agnouerūt, q̄ nimirum supra omnē naturæ facultatē longē sint positæ.

Vndecima ostensio capitur à diuina prouidentia, quæ horrēdos, infelicesq; exitus persecutoribus Christianæ religionis intulit. Nã Iudei, & tēplo, & ciuitate, & patria expulsi, per vniuersũ dispersi peregrinatur orbem. PILATVS, qui iniquã in Christũ sententiã tulit, manus sibi iniecit: vt testis est Eusebius. HERODES Antipas, qui Ioannē decollauit, & Christũ irrisit, à Caio est Lugdunũ Galliæ relegatus, donatis omnibus eius bonis Agrippæ Herodiadis vxoris fratri. HERODES Agrippa ab Angelo est necatus, vt testatur Lucas in Act. CALIGVLA

Matth. 7. Ioan. 3.

Plinius Iunior.

Nona demòstratio ab infelici exitu persecutorum Ecclesiæ.

Pilatus.

Euseb. li. 2. histo. eccle. c. 4. ex Iosepho lib. 18. Antiquita. c. 14.

Herodes

Antipas

Matth. 14. Luc. 23.

Act. 12.

Herodes

Agrippa

Caligula.

cõiuratorum vulneribus confossus est, autore Suetonio. CLAVDIVS veneno vxoris Agrippinæ interiit. NERO, scētia lata per Senatũ, vt nudus per publicũ duceretur, furca collo eius inserta, virgisq; ad mortē cederetur, atq; ita è saxo præceps daretur, se ipsũ fugiēs gladio trãsfixit adiuuante Sporo. DOMITIANVS in cubiculo à suis ministris, cõscia vxore Domitia, vulneribus confossus est. TRAIANVS resolutione mèbrorum, & stupore corporis, & intercute repletus, apud Scelinutē Siciliæ vrbē extinctus est, vt tradit Dio Casius. HADRIANVS primũ sanguinis fluxu, deinde pthisi, demũ hydropisi cõfectus, venenũ à Medico, & gladium à seruis, vt se interimeret, poposcit, & tandem cibi, potusq; inedia, ex consilio Medicorum, vt refert Ælius Spartianus, extinctus. VALERIANVS, bello in Saporē Regē Persarũ illato, viuus ab eo est captus, ita vt eius tergo pro scabellò vteretur ascensus equum: quem scribit Eusebius in sermone ad conuentum sanctorum, excoriari à Rege iustum. GALLIENVS, filius Valeriani, atrocissimas rebelliones pertulit, adeo vt scribat Trebellius, eius seculo triginta numero alios alijs in terris exercuisse imperiũ: in quibus & fœminæ essent quædam Romano nomini illudentes. AVRELIANVS à suis amicis inter Byzantiũ, & Heracleam, postquam fulmine territus fuisset, cõfossus est. DIOCLETIANVS, cũ intra fauces vim vermium prorepentium, & fœtentium sentiret, ita vt locum inficeret, more canis latrans, miseram, & blasphemã animã euomuit, vt testis est Ioannes Zonaras, & Nicephorus. MAXIMIANVS Hercules, Diocletianiq; collega, laqueo sibi vitã abruptit. MAXIMIANVS Galerius, per totam Asiam decennalem in Christianos sæuitiam exercuit teste Eusebio: sed vlcere in pectore innato, vermes, & purulenta materia, & fœtida ebullire cœpit, ita vt nemo ferre possit fœtorē: hinc plerosque Medicorum occidit: quorum vnus illi in memoriã reuocauit, tanta in seruos Dei, & Christianos

Sueton. in vita ipsius c. 58.

Sueton. in vita c. 44.

Sueton. in vita c. 49.

Claudio.

Nero.

Suet. c. 17. eius vita.

Domitianus.

Traianus.

Dio Cassi.

Hadrianus.

Hadrianus.

Eusebius.

Valerianus.

Ælius Spartianus.

Trebellius.

Callienus.

Aurelianus.

Diocletianus.

10a. Zona. Nicepho. li. 7. cap. 20.

Maximianus.

Maximianus.

Maximianus.

Maximianus.

Maximianus.

Maximianus.

Maximianus.

Maximianus.

egisse, & quod inde essent sibi remedia poscenda. Vnde cœpit in se reuerti, tresque leges in fauorem Christianorum frustra tulit. Tandem corpore ex penetrabilibus conflagrante, confitente quæ quod propter præsumptã in Christum insaniam hæc pateretur, animam efflauit: vt eodem libro ait Eusebius. MAXENTIVS tyrannus incidit in foueam, quam Constantino fecerat, & in flumine Tiberis præceps factus perijt. LICINIUS CRASSVS cũ in Christiana religione, quam simul cum eo Constantius susceperat, non perstitisset, ad Christianos persequendos conuersus, à Constantino semel & iterũ superatus est, atque eius mandato interfectus, præter vlcus fistulolum & insanabile in pudendis, vnde vermiculatio spirabat ex adipe succulento: vt refert idẽ Eusebius. IULIANVS APOSTATA, à Persa quodam dolo ductus in desertam, conto traictus perijt: vel, vt alij volunt, sagitta de cœlo missa vulneratus, & pugillum cruoris in aërem proiciens, in nefariam vocem erupit, dicēs; Galilæe vicisti. CONSTANTIUS ARRIANVS in bello contra Scythas uperatus est, & vt ait Theodoritus, in domo cuiusdam inter paleas latitans combustus est. Testatur Zonaras in Valente sanctum Isaacium illi in Scythas, Thraciam, & Macedoniam incurstantes proficicenti, spiritu prophético dixisse, Catholicis vt Ecclesias redderet; alioqui inde non reuersurum. Cumque impius his verbis permotus, iussisset virum sanctum asseruari, donec rediret; respondit sanctus: Si inde redieris, non est locutus per me Dominus. VALENS in bello contra Gothos suscepto, cãm sagitta faucibus fageret, & ob dolorem nimium sepẽ equo laberetur; ad cuiusdam villulæ casam deportatus est: quod persequentibus Barbaris, & incensa domo, sepultura quoque caruit: vt Hieronymus in additamento ad chronicon Eusebij testatur. VALENTINIANVS Iunior, à Iustina matre hæresi Arriana corruptus, orthodoxis aduersari cœpit: sed Maximi, & Eugenij tyrannorum po-

idem cap. 19.

Maxentius.

Maxentius.

idem li. 9. c. 9.

Licinius

Crassus.

Julianus

Apost.

Euseb. li. 2.

de vita Constantini, &

Sozomenus

lib. 1. histo. tri. c. 8.

Theodorit.

li. 6. histor.

Trip. cap. 46.

Constantinus

Arrianus

Theodori.

Zonaras.

Valens.

Hierony. to.

2. operũ En

sebij Casarien.

Valentinianus

Iunior.

tentia perterritus, laqueo sibi mortē consciiuit. THEODORICVS Ostrogothorum Rex, Arrianus, qui Ioannem, & Symmachum, Seuerinumque Boëtium interfecerat, dũ cœnati sibi prægrandis piscis caput esset oblatũ, diuino ostento in eodem capite Symmachi à se interfecti caput atrociam nitans representatum fuit: vnde miserẽ mortuus est: cuius animã vidit quidam eremita (vt testatur Gregorius in dialogis) à B. Ioannis, & Symmachi animabus associatam, in Vulcanum Insulam, & sulphuream foueam præcipitem datam. Quid dicemus de hæreticis, & Apostatis? SIMON MAGVS, primus hæresum inuentor, Petri precibus, cũ inaniter volare tentaret, præceps factus, & cruribus fractis, infelicissimẽ perijt. Mordacissimus ille LVCIANVS, deorum, hominumque adlatorator, & legis Christi, quam professus fuerat, irrisor, canum moribus laceratus interiit: vt autor est Suidas. Quis nesciat quas pœnas luit ARRIVS, de quo ita cecinit Sedulius; *Hæc est vera fides, hæc spreuit habere salutem*
Arrius infelix, qui curua per auia rectum
Flectere nisus iter, foueã dilapsus in atrã,
Corruit, & tetri mersus petit ima profundi,
Tã vacuus sensu, iustæ quam tẽpore pœnæ
Visceribus suis vacuus quoq; ventre remansit.
Demens perpetui qui nõ imitãda par entis
Iura caducorum gradibus simulauit honorum.

NESTORIVS lingua à vermibus corrosa, ad sēpiterna supplicia maiores pœnas luiturus migravit: quẽadmodum testatur Nicephorus: Duodecima ac postrema sit ostensio, à tractu totius mundi ad Christum crucifixum Fide suscipiendum, & colendum. Nam quantum quæso, respondeant mihi aduersarij Christianæ religionis, virtute trahebantur? Non quidem sensu, neq; rationibus: quid enim ab ijs magis remotum, quã dicere Deum Crucifixum, Deum mortuum, Deum sepultum? Non voluptatibus, aut licentioris vitæ concessione: nam ad cruciatum, & perhorrenda

Ruffin. lib. 11. Eccle. histo. c. 31.

Theodoricus

Ostrogothorum

Rex.

Grego. li. 4. dialogo. ca.

30. tom. 2.

Simon Magus hæresum

factor primus

fuit.

Simão Magus.

Lucianus.

Suidas. Sedulius.

Arrius.

Arrij qualis

interitus.

Nestori.

Nicepho. li. 14. c. 36.

Septima ac postrema demonstratio.

Quod nulla alia prorsus quã diuina vi, & potẽtia natus ad Christum per ductus sit.

mortis supplicia per legem, quæ nul-
lum crimen admittit, inuitabatur. Nō
Tulliana eloquentia: rudes admodum
erant, & huiusce rei expertes Apосто-
li. Non principum armis: Imperato-
ria edicta, quæ etiam æreis tabulis in-
sculpebantur, omnibus in Christum
blasphemis plena erant. Non vulgi
fauore: à pueris, ab indignissimis mu-
lierculis flagitiosissima in Christum
commenta canebantur in foro. Non
consuetudine: orbis enim aduersis
moribus iam consenuerat. Non dig-
nitate auctoris: quid enim indignius,
quàm filium fabri, in ligno Crucis
pendere in medio latronum, vt Iudæis
esset scandalum, gentibus stultitia?
Non legis facilitate: quid enim magis
durum, aut contremiscendum, quàm
inimicos diligere, quàm carnem re-
primere, & scelera admissa ad aurem
Sacerdoti confiteri? Non otio, aut ex-
terna pace: omnis generis hostes, &
externos, & intestinos nunquam non
habuit Christiana Respublica. Non
casu, & temeritate: diu stetit orbis in
huius religionis examine, antequam
illam Cæsares amplecterentur. Non
fato: fata animis immortalibus non
imperant. Non constellatione: nulla
syderum configuratio tot seculis tam
multas prouintias afflare potuisset.
Non vehementi cogitatione: quàm
paucissimos videas, qui vehementer
cogitare soleant. Qui pro Christo
mortui sunt, myriades myriadam.
Non magicis artibus, atque miracu-
lis: nam Apollonius Tyaneus, homi-
num stupor, quotam orbis portio-
nem ad se traxit? aut quot sapientes
pro eo mortui sūt? aut quis pro illius
gloria, vel sanguinis guttulam profu-
dit? Non illusionibus: quis enim non

vereatur dicere, Paulum Tharsensem,
Clementem Alexandrinum, Diony-
sium Areopagitam, Iustinum marty-
rem, Tertullianum, Cyprianum, Basi-
lium, Gregorium, Hilarium, Ambro-
sium, Hieronymum, Augustinum, &
persimiles multos, sapientissimos, &
sanctissimos viros illusos fuisse? Non
sanctitate, probitateque morum: quo-
modo enim sanctus erat, qui se Mes-
siam, Dei que Filium ac Deum esse di-
cebat, si non erat, vt Ethnicus putat?
Non vi Angelorum celestium: quo-
modo enim cœlites illi crucifixi ho-
minis impiam, ac nulla ratione feren-
dam blasphemiam fouere vellent? Nō
denique cacodæmonum opera: quis
enim se, aut sua regna demoliatur?

Vides igitur, diuina virtute, tan-
quam magnete quodam potentissi-
mo, tractos esse homines ad agnitio-
nem, & cultum Christi. Deinde per-
pende, multas ex ijs, quas proposui-
mus, ostensiones magnum pondus ad
Christi religionem amplectendam ac
retinendam habuisse? Cùm igitur so-
la Christi Ecclesia disputandi scholam
omnibus aperiat: sola persecutioni-
bus sit aucta, & locupletata: solam il-
lam reformident, & pertimescant de-
mones: in illa sola semper demon hæ-
refes ferat, tanquam vermes in perfe-
cto pomo: atque ea sola in finem vs-
que seculi sit duratura: profecto aper-
tissimis, & inuictissimis rationibus
colligimus, eius autoritatem esse sa-
cro sanctam: fidem esse diuinam: veri-
tatem firmam, & solidam existere:
quemadmodum eius autor Dei Filius,
Dei est virtus & sapientia inuicta, &
insuperabilis, cui cū Patre & Spiritu
sacro æternus redditur honor, laus, ac
potestas in seculum seculi, Amen.

Christianæ
insignia rell-
gionis insig-
nia.

1. Cor. 1.

TRACTATVS III.

DE Disputatione Domini cum Nicodemo
de mysterio regenerationis: & habetur
tantum Ioann. 3. *Erat autem homo ex Pharisæis,
Nicodemus nomine, Princeps Iudæorum. Hic venit
ad Iesum nocte, & dixit ei, Rabbi, Scimus quia à
Deo venisti Magister: nemo enim potest hæc signa
facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo, &c.*

Inceptiunt dis-
putationes
primo anno
prædicatio-
nis Christi,
hoc est post
primum Pas-
cha Ioann. 2.

Hæc dispu-
tationis occa-
sio.

Commodiorem, & pla-
norem huius disceptatio-
nis Nicodemum cum Dño
intelligentiam, præmittē-
dum est, Euangelistam paullo antè de-
scripsisse signa, quæ in templo Domi-
ni Iesus ediderat, & quomodo mul-
ti ab illis conuicti credidissent in eū.
Ipse autem non credebat semetipsum
eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia
opus ei nō erat, vt quis testimonium
perhiberet de homine: ipse enim scie-
bat quid esset in homine. Subnectit
autem Nicodemi ad eum aduētum &
interrogationem: cui Dominus paul-
latim se detexit; vt intelligamus non
esse ex illorum numero, sed dignum,
cui crederet Sacramenta fidei; & pro-
pterea dixit cum aduersatiua: *Erat au-
tem homo ex Pharisæis, &c.*

Nicodemus
ab Euangeli-
sta cur vaca-
tur homo.

Matth. 3.
Matth. 23.
Act. 23.
Quales ferè
Pharisæi erant

Ioan. 3.
Matth. 22.
Act. 23.

Vocat autem illum hominem; nō ser-
pentem, aut genimen viperæ, aut se-
pulchrum seu parietem dealbatū, aut
aspidem surdam, quomodo Spiritus
sanctus Pharisæos alijs locis vocat; ne-
que iumentū, id est, non quærens quæ
salutis æternæ sunt; neque supra ho-
minem existentem; sed hominem, id
est, terrenum, nondum supra, hominē
eleuatum, cū nondum esset regene-
ratus; aptus tamen factus, vt eleuaretur.
Eratq; secta Pharisæus; quia Sad-
ducæi hæretici erant negantes resur-
rectionem, & spiritum, ac idcirco in-
epti ad capiendum mysterium rena-
scentiæ ex aqua & Spiritu sancto: Pha-

risæorum autem secta, præcipua & il-
lustris, non minus sanctitatis opinio-
ne, quàm præstantia doctrinæ habe-
batur.

Nomen eius erat Nicodemus. Vn-
de bonum augurium primo desumi-
tur, quod nominatus sit in Scripturis
non sine laude; vt proinde merito cre-
datur conscriptus in libro vitæ. Est
autem Græca vox, quemadmodū Phi-
lippus, Andreas, Stephanus: à quo e-
nim tempore Græci imperium in Iu-
dæos obtinuerunt, multa Græcorum
ab Hebræis propria nomina vsurpata
sunt: vt habetur ex libris Machabæo-
rum. Significat autem Nicodemus vi-
ctorem populi: nam hæc est victoria
quæ vincit mundum, sensum, cogita-
tionesq; fides nostra. Quidam tamē
eruditi existimant, posse esse Hebræam
vocem, & significare, innocentem, vel
mundum sanguinem, aut sanguine: à
verbo Nacah, quod est mundare, &
Chaldaice iustificare: & dam, sanguis,
pro quo Thargum habet dema: tales
quippè homines fiunt per Sacramen-
tum regenerationis; quamquam pro-
babilius sit, potius Græcam vocem ef-
se, quàm Hebræam, quia nusquam in
Veteri Testamento quisquam sic est
nominatus. Et in Euangelio Syriaco
nomina propria illius linguæ Syræ
terminantur in O, vt Meschicho, Ci-
pho; at ex Græco idiomate vsurpata
terminantur in ous, vt Philippous, Ni-
codemous, Stephanous, Nicolaous,

Nicodemus
quale nomen
sit, quid so-
net.

1. Ioann. 5.

Alter signifi-
catus eius vo-
cis secundum
alios, minus
tamen proba-
bilis.

Propria no-
mina Syriaca
qualem ter-
minationem
habeant.

Nicodemus qualis Princeps Iudæorum fuerit. Qui nā Principes Sacerdotum apud Iudæos.

Matth. 2. & 26 & 27 & alibi. Principes Synagogæ quid curarent.

Marc. 5. Luc. 13. Act. 18. Principes Iudæorum quales illi.

Ioan. 7. Ibidem.

Infra 12.

Non iisdem Principes Iudæorum, qui & Pharisei.

Ioan. 3. Quare Nicodemus dictus sit ab Evangelista Principes Iudæorum.

1. Cor. 1. Sap. 6.

Mundi sapientes, & potentes cur pereant.

Ioan. 12. Humilitas, & pietas Nicodemi.

Psal. 33. Esa. 2.

Andreaus. Tertio, dicitur Princeps Iudæorum. Qualem principatum apud Iudæos gereret, haud satis liquet. Sunt enim Principes Sacerdotum, qui in spiritualibus præerant: quorū frequenter Evangelistæ meminerūt. Rursum erant Principes Synagogæ, qui Synagogæ conuocandæ præfecti erant, qui dicuntur Archisynagogi: de quibus Marcus, & Lucas commemorant; & in Actis Crispus Archisynagogus nominatur. Alij verò absolute dicuntur Principes, vel Principes Iudæorū: quorum meminit Ioannes, dicendo: *Miserunt Principes, & Pharisei ministros, vt apprehenderent Iesum; & rursus; Nunquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis?* Et iterū: *Veruntamen & ex Principibus multi crediderunt in eum; sed propter Phariseos non constebantur, vt è Synagoga non eijcerentur.* Et tales tanquam primates, opibus, & nobilitate alijs præcellentes, cæteros regebant, atque gubernabant. Et vt ex tribus postremis ex Ioāne testimonijs productis constare potest, alij erant Principes, & alij erant Pharisei; quāquam quandoque vnus simul esset & Phariseus, & Princeps, quemadmodum hic dicitur de Nicodemo: qui fortassis non tantum opibus, sed etiam doctrina, & magisterio (quia subiungitur: *Tu es magister in Israel*) Princeps erat Iudæorum. Atq; hoc dictum est; ne quis putaret solos populares Christo adhæsisse. Nam etsi Deus infirma mundi eligat, vt fortia quæq; confundat; nō tamē omnes doctos, aut potentes abiecit, quia Puffillum, & magnum ipse fecit, & æqualiter cura est illi de omnibus. Quod verò ex eis pauci salui fiant, non Dei, sed ipsorum vitio prouenit: difficile enim credere possunt, qui gloriā mūdi amant.

Hic venit ad Iesum nocte. Mirum fuit studium, & sollicitudo Nicodemi, qui magister erat in Israël, vt se submitteret ad discendum, impleturus illud propheticum; *Accedit ad eum, & illuminamini.* Et id Esaie, *Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domū Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius.* Qui enim ma-

gis dispositus est, maiora accipit dona, quā qui negligit: Beati enim qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Et vide quā recte nomen Pharisei ei cōgruit. Interpretatur enim Phariseus, vt quidam volunt, segregatus, siue diuisus: hic autē seipsum à cæteris Phariseis segregauit, atque diuisit, vt ad Christū discēdi gratia veniret: quemadmodum Ioan. 7. ipse solus diuisus ab alijs apud Phariseos Christum defendit, dicens; *Nūquid lex nostra iudicat hominē, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat?* Rursus seipsum à cæteris segregauit, vt Christum mortuum honorifice sepeliret: vt intelligamus, nos, quæ Christi sunt mysteria, discere nō posse, neque doctrinam eius tueri apud alios, neque Christum cum aromatatum, id est virtutum fragrantia, suauitateq; in nobis sepelire, nisi nos ipsos à cæteris mundi dilectoribus, & viris seculi segregauerimus, atque abstraxerimus. Alij Phariseum docent significare, interpretem, & Doctorem diuinæ legis: quod probabilius esse indicat Syriaci Euangelij scriptio, in qua Pharisei vocantur Perischæi, vbi aperte scribitur illud nomē cū Schin, non cum Samech: cum hoc enim elemento interpretantur, diuisi; cū priori verò, Doctores, & interpretes. Talis hic erat olim, sed multo plus, ex quo à Domino instructus fuit.

Quod autem nocte venit, vel idē factum est, vt secreto posset colloqui cum Christo nullo impediēte; aut quo diutius cum eo clam immorari posset; vel metu fecit, ne cæterorum Phariseorum offensam incurreret; vel aliquid humani passus est vt erubesceret, si discipulum se profiteretur eius, quem constabat non didicisse literas: & vt imperfectus, imbecillusq; in amore erga Iesum, nolebat eius causa, suæ gloriæ facere iacturā apud homines, nec in sui ordinis inuidiā pertrahi. Iesus autem māfuetissimus Doctor, qui calamum quassatum non cōterit, & linum fumigans non extinguit, & qui gloriā sui magisterij ab hominibus non quærebat, eum non repulit vt timidum, & intempestiuū

Matth. 5.

Phariseus duo significat.

Ioan. 7.

Infra 19.

Diuina Christi mysteria, instar Nicodemi, quādo tantum valebimus apprehendere.

Alter significatus vocis Pharisei.

Perischæi Syro sermone qui.

Cur nocte Christum Nicodemus accesserit.

Matth. 13.

& Ioan. 7.

Doctor qualis Iesus.

Esa. 42. &

Matth. 12.

Ioan. 7. &

infra 8.

Amor sui, & timor mūdi, humana saluti magna sunt impedimenta.

Ephes. 5. Luc. 22.

Nocte ad Iesum qui veniant cū Nicodemo.

Matth. 11. Supra 10.

Ioann. 12. Rom. 10.

Quid est quod ait Nicodemus, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister.

Ierem. 23. Qualis Christi doctrina. Matth. 7.

saluatorem, sed comiter excepit, & ad se venientem instruxit. Difficile vincitur & expellitur tam amor sui, quā timor mundi: quæ plerunq; nostram salutem impediunt. In tenebris igitur ad Christū venit Nicodemus: quia adhuc in tenebris erat, vt qui nō dum renatus esset. Solis enim renatis dicitur: *Eratis aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino; vt filij lucis ambulate.* Et vt Pharisei tempore nocturno abusi, miserunt ministros ad comprehendendum Iesum: ita hic bene vtens nocte, doctrinæ aptum nocturni silentij captauit otium, per quā comprehensus, & ligatus est à Domino. Sunt autem Nicodemitæ nocte venientes ad Iesum, quotquot furari volunt, non rapere cælum; cū tamē regnū cælorū vim patiantur, & violenti rapiant illud, & iterum dictum sit: *Qui negauerit me coram hominibus; negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est.* Hi rursus sunt, qui credūt quidem in eū, sed propter Phariseos confiteri non audent: *Quia dilexerunt magis gloriam hominum, quā gloriam Dei;* cū scriptum sit: *Corde creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.* Sunt & adhuc multi, qui occulte volunt audire verbum Dei, occulte cum viris spiritualibus salutis suæ gratia congregantur; occulte sacrosanctæ Eucharistiæ communicare volūt; cū tamen, si ad mensam Regis inuitati essent, id sibi gloriæ ducerent, & omnes homines rescire vellent.

Et dixit ei, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister. Rabbi dixit in vocādi casu, magister in casu nominandi. Et magistrum vocat, & eum à Deo in magistrum missum proficitur, & præconijs celebrat. Quasi diceret; Tu, qui à Deo nobis magister datus es, doce quæ maximè necessaria sunt, & de magnis dubijs instruere nos ne dedigne re. Quo verbo Christi doctrinā proficitur esse veram, & à Deo profectā: & simul illum seiungit à falsis prophetis, qui Domino eos non mittente currebant. Scimus, inquit, id est per spectum habemus, doctrinam tuā nō esse, qualis est Phariseorum, aut aliorum: res ipsa loquitur, autoritatē ipsā

docendi non esse ab homine traditā, sed à Deo: nec solū traditam vt doceret, sed vt signis, & operibus admirandis illi adstipularetur, atque subscriberet. Moses enim, & Propheta nonnulli doctrinam attulerunt, illāq; signis confirmarunt: sed illam nequam sibi adscripserunt, nec sibi, sed Messia venturo testimonium reddēre. Alij rursus (inter quos est Ioannes Baptista) magna sanctitate, sed nullo signorū præsidio fulti, missi sunt: sed tanquam serui, nihil sibi tribuebant. At Iesus singulari vitæ innocentia, prodigijsq; admirandis doctrinā nouam confirmauit; sibiq; tanquā Filio Dei, testimonium reddidit. Ideo recte ait, Scimus: quia iam multi per suasi erant à signis, & doctrina, quod esset missus à Deo, secundum illud: *Et me scitis, & vnde sim, scitis.* Nullā igitur Pharisei obtendere possunt ignorantiam: sed etsi credebant illum esse prophetam quendam, nondum tamē esse Messiam, ac Filium Dei: & nisi restitissent, seq; ipsos obdurassent, & minus se veritatis capaces reddidissent, poterant facile illa cogitatione, & fide assequi.

Quod ergo dicitur Ioann. 12. quod cū tanta signa fecisset coram eis, nō credebant in eum, prædictis non cōtradicit. Dicuntur enim non credere, qui in vera Fidei luce, quæ à Deo est, nolunt credere: nemo enim credere potest nisi volens, vt Augustinus ait: Deus autem neminē vult perire, imò omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: omni volenti, ac lumen desideranti fidem infundit: *Scimus igitur, à signis, & ex eo, quod in lege instructi sumus, quod à Deo veneris magister.* Tribuit magnificum titulum Christo, nominando eum Rabbi; quem Pharisei omniū maximè ambiebant.

Nemo enim potest hac signa facere qua tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Recte argumentatur Nicodemus ex signis quæ Christus edebat, Deum esse cum Iesu. Est enim Dei proprium, aut per se, aut per suos edere signa. Nam & diabolus cum suis ministris signa faciet, quæ videbuntur esse miracula,

Propheta quales erant tatummodo.

Ioan. 1. Infra 10.

Vnde scierit Nicodemus, & alij; Christum à Deo magistrum venisse.

Supra 7.

Si Pharisei Christum cognouerunt à Deo missum, vt ait Nicodemus; cur a libi in eum non credidisse perhibentur?

Ioann. 12. August. contra Faustū Manic. tomo 6.

1. Tim. 2. Deus omnes homines cupit saluos.

Matth. 23. Pharisei, teste Christo, vti vocari ab hominibus vehementer optabant, Dei propriū quid sit.

Signa Antichristi qualia sint futura.

2. Theff. 2. Matth. 7. Ibidem.

Pfal. 6. Quomodo iniquis signa operantibus Deus adfit.

3. Reg. 17. Marc. vlt.

Miracula à Christo cur fierent.

Apostoli cur signa ederent.

Aliter Nicodemus, aliter alij signorum magnitudine atque vi ad Christum attracti sunt.

Excellens Nicodemi fides

sed non erunt revera, nisi vel per sensuum ludificationem, vel per causarum naturalium, & occultarum conjunctionem, ut ait Apostolus in posteriori ad Theffalonicen. de adventu Antichristi. Nec obstat dicto Nicodemi, quod Dominus dixit, *Multos dituros, Domine Domine, nonne in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* quibus tamen respondebit, *Quia nunquam novi vos: discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Dicendum est enim, quod etsi Dominus his non adfit per gratiam suam, nec sit cum eis in omnibus quæ faciunt, adest tamen eis in patratione signorum, quæ cum non fiant in nomine ipsorum, non probant illos esse sanctos, sed sanctum esse nomē illud, in quo facta sunt, ac veram quā prædicant doctrinam. Idcirco mulier Sarephana dixit ad Heliam: *Nunc in isto cognovi quoniam vir Dei es tu, & verbū Domini in ore tuo verum est.* Et Marc. vlt. Apostoli prædicauerunt vbiq; Domino cooperante, & sermone confirmante sequentibus signis. Magnifica ergo Nicodemi opinio de Iesu, in fra Domini dignitatem erat: nam & miracula ipsa quæ patrabat, Deū etiā ipsum esse indicabant, quod nimirum ea patraret, vt Deum se esse ostēderet. Huic etiam dicto, quod maximā blasphemiam contineret, si verum non esset, minimē Deus per signa, & prodigia subscriberet, ne suæ gloriæ derogaret. Quod si Apostoli signa ediderunt, ad illustrandam tamen Christi gloriam, & nomen eius clarificandum, non quo sibi quicquam tribuerent, ea effecerunt. Sed Nicodemus nondum eō fuerat progressus, vt hoc intelligeret: id tamen ex hoc loco intelligimus, Nicodemum ex eorū fuisse numero, qui à miraculis cōiuncti, ad credendum in Christum, tanquam in magnum aliquem Prophetam, permoti sunt: etsi maiore ratione, quā alij. Quidam enim ad signa tantum, & nō ad verba Christi attendebant: ideo celsantibus signis, à fide defecerunt; hic autem præter signa, etiam verbū Christi requirebat, illiq; hærebat. Vnde quo tempore alij fidem amiserūt, iste

constans in fide permanfit, nempē in morte, quando eum sepeliuit. Quod nobis valde perpendendum est: cum enim nulla signa videamus, debemus nihilomin⁹ firmissimē verbo Dei tot signis olim corroborato hære.

Respondit Iesus, & dixit ei. Dominus, qui frequenter Phariseos respōso nō dignabatur, propter malam eorū mentem, & malum animum, aut saltē duriter respondebat, vt cum dicebat: *Quid me tentatis, hypocritæ?* ad candidam tamē Nicodemi interrogationē, & bonum animum discendi avidum, benignē, & cum mansuetudine respōdit. Quanquam autem Nicodemus nihil eum interrogasset, sed tantum animum aperisset suum, & fidem, quod venisset à Deo magister: tamen fortasse vel tacita animi cogitatione interrogavit, qua ratione consequi posset vitam æternam, & regnum cœlorum, quod Ioannes & Christus iam prædicauerant; atq; hanc interrogationem insinuasse Euangelistam in respōsione Christi: secundum illum canonem pulcherrimū, quo ex respōsione coniectamus dubiam interrogationem: si cut cap. 1. interrogationem Phariseorum indicavit Ioannis respōsione, dicentis: *Non sum ego Christus.* Ad mentis ergo cogitationem respōdisse dici potest. Quasi Dominus diceret: Tu ad me accedis doctrinæ meæ audientæ cupidus, video te simplici peccatore adesse, ac proinde indignus non es, vt de cœlestibus donis instruaris, & primum de regeneratione baptismi, qui est principium Christianismi: ostendā ergo tibi, quæ maximē necessaria sūt: nempē vt primo innoues vitam tuā, & nascaris Spiritu, qui hactenus carne vixisti. Tu me quidē confiteris à Deo missum magistrum, & à signis elicis me eum Deum esse: sed hoc non est videre me nisi longē, per indicia videlicet: quemadmodū ex fumo ignē adesse cognoscimus.

Et subdit: *Amen amen dico tibi, Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* Id est, Nemo potest me videre, & regnum meum, quod illi est modō præparatum, quæ est Ecclesia præsens, vt in ea regeneretur,

Ioan. 19.

Cur fæpe Christus Phariseos indignos suo haberet responso.

Matth. 22.

Supra 3. Infra 4.

Ioan. 1. Quo schema te Nicodemo (cuius nimirum interrogatio nulla fuit) dicitur Dominus respondisse.

Quod sit regnum Dei.

atque

Quæ fides sit in Christum necessaria.

Geminatio illa: Amē amē dico tibi, &c. cur Ioāni frequens, ac familiaris.

Ruper. Tui-tien. in Ioā. lib. 3. Amen quid significet.

Apoc. 3.

Ioan. 14.

Aduerbiū denuo, Græcē ἀνωθεν duo significat, & quid hoc loco, cum dicitur: Nisi quis renatus fuerit denuo, &c. Ioan. 3.

Ibidem.

atque educetur, neq; in regnum meū cœleste, quod est omnibus regentis in Ecclesia triumphanti in præmium præparatum, & seruatur, introire, nisi denuo, vel desuper sit renatus, & suū per fidem dilectione operatē agnoscat regeneratorem: non futurum, sed præsentem Messiam: non purum hominem, sed Deū etiam: ad quod opus est alia fide, quā illa, quā in circūcisione habuit: debet enim esse maior, & perfectior, vt ad hæc singularia extendatur, ob quam quisq; eijci à Synagoga, & principatum suū amittere gloriosum ducat. Solet autem plerūque Ioannes, vt restatur Rupertus Abbas, qui maiora, diuinioraq; Christi mysteria profert, gemina affirmatione, vt attentum reddat auditoris animum, vt, dicēdo, *Amen amen.* Et quoniam amē, pro nomine veritatis, quæ ipse est Filius Dei, aliquando vsurpatur, secundum illud Apocalypsis: *Hæc dicit Amen, testis fidelis, & verus:* cum sæpē dicat, *Amen amen,* posset exponi, Ego veritas veritatem dico; Vel, Ego veritas per essentiam, quatenus Deus sum, & Ego summaveritas participata, in quantum homo sum, dico vobis, &c. Verbum, *Renatus*, Græcē simpliciter profertur natus, γεννηθῆναι: interpres tamen eo consilio renasci, pro nasci posuit, quod non de natiuitate carnali, quæ prior est, & vetus, ac terrena, sed de spiritali, quæ est quasi secunda, & noua, atque cœlestis natiuitas, sermo habeatur.

Verbum autem denuo, quod Græcē ἀνωθεν, ambigua est apud Græcos significationis: nam signat idem quod desuper, siue de supernis; in qua significatione inferius accipitur, cum ait: *Qui desursum venit, super omnes est;* nā ibi legitur ἀνωθεν. Deinde significat idē quod denuo, aut de integro, siue iterum: quam significationem interpres noster sequitur, & quam Nicodemus videtur intellexisse, quia subdidit: *Nūquid potest in ventrem matris suæ iteratō introire, & renasci?* Nam si intellexisset, hominem debere nasci ex supernis, stulta videretur interrogatio de iterato introitu in vētrem matris: quo in loco Nicodemus voce illa am-

bigua ἀνωθεν non est vsus, sed altera, nēpē ἀνωθεν, id est, secūdō, iteratōve, quā apertius respōdet ad denuo, quā ad desuper. Neque Nicodemus ambiguitate vocabuli prædicti falsus fuit, vt Theophylactus illi impingit, quod videlicet dictionem illā in alia significatione acceperit, quā Saluator protulerit: non enim vocabulū illud Græcū audiuit Nicodemus, sed Hebræū, siue Syriacum; quod etsi desuper significet, tamen quia natus renasci debebat, rectē dixit, *Iteratō introire in vētrem matris, & renasci.* Rursus si Dominus dixisset: Oportet vos nasci supernē, non obiecisset Nicodemus ea quæ sunt generationis carnalis: vt cōstat ex eo, quod postquam Iesus explicuit quod oporteret nasci ex aqua, & spiritu, nihil tunc opposuit de modo generationis secundum carnem. Ex quo habetur, quod si in primis verbis Dominus dixisset: Oportet vos nasci supernē, iam Nicodemus intellexisset quod non de carnali generatione loqueretur; & ob id quæ opposuit, non opposuisset. Atque huic sensui, ne sit battologia, satis erat verti, natus, & non, renatus. Iuxta priorem verō significationē intelligit Cyrillus: Nisi quis renatus fuerit denuo, hoc est superna, cœlesti, diuinaq; generatione, quæ sit per Spiritum sanctum desuper à Patre venientem, *Non potest videre regnum Dei.* Et subdit Cyrillus: *Cum verō desuper regenerationem istam, quæ per Spiritum est, fieri asserat, aperte ex substantia Dei Patris Spiritum esse demonstrat. Ita certē vt de se quoque ipse alibi dicit: Ego desursum sum: Et Euangelista: Qui desursum venit, super omnes est.* Eundem sensum sequitur Theophylactus, Euthymius, & Chrysostramus, vel eius interpres vtriusq; meminit inrelligentia. Certē Syriacum Euangelium habet risch, id est ex capite, siue desuper. Et vt notauit B. Augustinus ad Dardanum, renatus non refertur nisi ad natiuitatem naturalē, siue in vtero, de qua: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est:* siue ex vtero, de qua dicitur: *De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus:* quia illa naturalis vna est, siue ex vtero, siue in

Theophyl. in c. Ioan. 3.

B. Cyri. lib. 2. in Ioann. c. 40. tom. 1. initio.

Ioan. 8. Supra 3.

Theophyl. Euthym. Chrysostr. homil. 23. in Ioan. tom. 3. in princip. B. August. epist. 3. tom. Matth. 1.

Ibidem.

vtero:

vtro: aliò qui esset secunda, & tertia natiuitas, quod absurdum videtur. Lege, si placet, verba Augustini.

Incipit ergo Dominus instruere Nicodemum, inchoans à lege regenerationis per Baptismum: quod enim mandandum erat Apostolis, scilicet; *Eútes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*, incipit facere ipse, docendo Nicodemum de fide Sacramenti Baptismi. Et dicendo, *Amen amen dico tibi*, legem mundo promulgandam de Baptismo indicauit. Et non dicens, *Hac dicit Dominus*, vt Moses, & Prophetæ dicebát, sed autoritate magna decernebat: dicens; *Dico tibi*, se Deum depromebat, & Nicodemum ad maiorem de se fidem concipiendam excitabat.

Illud quoque perpende, variá fuisse regenerationem hominis. Et quamquam in Nouo Testamento fiat per aquam, & Spiritum sanctum: tamen in lege Moyfis, per fidem, & circúcisionem; in lege verò Naturæ, siue per fidem, siue per alias ceremonias cum fide coniunctas, quæ nobis non sunt factis cognitæ, vt nec in Scripturis expressæ, homines proculdubio à Deo regenerabantur, qui per Messia venturi fidem non secus atq; nos, qui eú iam venisse credimus, salui fiebant. Propterea sapientissimus Dominus Iesus in hac doctrina de regeneratione tradenda, primum proponit regulam generalem, nimirum: *Nisi quis renatus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei*: quæ mortales vniuersos, siue in lege Naturæ, siue Moyfis, siue Gratia, quomodocunq; regenitos complectitur; deinde verò peculiarem, & singularem Nouo Testamento renascentiæ modum, & rationem declarat, cum inferius ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*.

Postremo expende, cuiusnam generationis, aut natiuitatis gratia homo dicatur regenitus, aut renatus. Si enim referas ad generationem corpoream, in primis obstabit, quòd natiuitas carnis, & natiuitas spiritus non sunt vnius, & eiusdem generis, cum altera sit carnea, altera verò spiritua-

lis, quæ plusquam genere inter se differre videntur. Deinde illud obstat, posse interdum hominem nasci antequam nascatur: nam quis negauerit Ieremiam ab vtero matris sanctificatum, & Præcursores Domini non solum à ventre matris sanctificatù, sed etiam, quod maius, & celsius est, Spiritu sancto repletum fuisse, quam maximè renatos, regeneratosq;? Vnde quod Augustinus quadam Epistola asserit, vterum matris nondum egressos non posse dici renatos; si ad Sacramentum Baptismi referatur, vt ex ipsius verbis videtur referendum; verum est: si autem referatur & ad virtutem Dei, quæ potest & in vtero, & post vterù, & cum aqua, & sine aqua quem voluerit sanctificare, & regenerare, non est vsquequaq; firmum, & solidum. Vnde, vt notauimus ex Græco fonte, nõ dicitur quis renatus, aut regenitus, sed natus, aut genitus. Quòd si obijcias, nasci denuò, quod perinde est ac dicere, renasci; nec hinc habere locum, quod aduerbium *duò* desuper significet. Respondeo: Si possumus vtrâq; huius vocis significationem seruare, profectò amplectendum est, & sensui, qui alteram tantum retinet, præferendum. Ergo vt propositam quæstionem dissoluamus, dicimus aliquem regenerari, non respectu corporeæ natiuitatis, sed respectu antiquæ illius spiritualis, & primariæ, quam in Adam habuimus: nam vt in illo cadente cecidimus omnes, ita in illo stante, & per gratiam Dei ad æterna, & superna bona renato stetimus omnes, & Spiritu nati fuimus: atque huius comparatione renasci iure dicimur, cum vtraque natiuitas sit eiusdem rationis, & generis. Nisi quòd illa est prior, hæc posterior; & vtraque significatio aduerbio illi competit; nam & desuper est, & iteratò.

Dicit ad eum Nicodemus, *Quomodo potest homo nasci, cum sit senex*. Prudens lector, quo melius huius disputationis progressum valeas apprehendere; ostendit Dominus Nicodemo, terminum gloriæ, & modum illam comparandi, & vtrumque intelligendi, esse regenerationem, & ex carne fieri Spi-

Ierem. 1.

Luc. 1. August. epistol. 57. q. 2.

Vt verum sit dictum Augustini: vtero adhuc matris inclusos renatos dici nõ posse.

Gen. 3. Rom. 5.

Ratio omnis disputationis Christi cù Nicodemo qualis sit.

Nicodemum quid docet his verbis Dominus: Amen amen dico tibi, Nisi quis renatus fuerit denuò, & reliq. Infra vlt.

Quotuplex hominis regenerationis sit.

Quo nam modo renasci dicatur homo; secundum corpus, an secundum spiritum?

Vnde Baptismo inquit virtus hominem regenerandi.

Num. 21.

Quid proprium humanæ rationis.

1. Cor. 2.

Euangelium si ne fide velle comprehendere, quid sit.

D. Chrysof. Quare Nicodemus impossibile ostendere volens regenerationem, senis potius quam iuuenis exemplum produxerit.

Nicodemi grauitas, & constantia.

ritum per aquam, & Spiritum sanctum. Deinde explicat vnde Baptismus tantam regenerandi viam habeat, nimirum ex incarnatione Filij Dei, de qua subiungit: *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo Filius hominis, &c.* Et ex eiusdem morte, & exaltatione in Cruce, vnde dixit: *Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis*. Hic est ordo, & ratio præsentis colloquij inter Christum & Nicodemum habiti.

In primis igitur argumentatur ab impossibili: quod rationi humanæ procliuè est non cognoscenti infinitas Dei vires. Ita Samaritana eadem imbecillitatis causa adducta, dicebat Ioannis capite 4. *Domine neque in quo haurias, habes; & puteus altus est: vnde ergo habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?*

Capharnaïtæ etiam eadem opinione ducti, decertabant ad se inuicem, dicentes, *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim est illi. Et qualis est vnusquisque, talia cogitat, & ratiocinatur. Proinde qui mysteria Evangelica sine fide intelligere tentat, atque de illis differere, similis est cæco volenti iudicare de coloribus, aut ingrediendi mare sine arte natandi, aut volenti nudis manibus, & sine forcipe contrectare ferrum ignitum: vt pulchrè docet Chrysofomus homilia in priorem ad Corinthios. Perpende cur magis dixerit de senex, quam de puero, vel adolescente: nimirum vt de se ipso, qui senex erat, sermonem faceret, ac vt ab ætate omnino contraria nascenti, obiectio esset euidencior. Deinde quia putabat Nicodemus, pueros, & adolescentes bene habere, & renascentia minime indigere, quòd prolixioris vitæ spem concipiant; senes verò vitæ, quam sibi deficere sentiunt, cupidiores sint. Ideò de senex produxit exemplum: Hoc in Nicodemo commendandum

est, quòd non cessat interrogare, vbi fortasse alij Pharisæi audito Christi verbo risissent, atque abijissent; hic verò perseuerat pulsando, donec apeririatur ei.

Respondit Iesus, *Amen amen dico tibi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. In eo quod dixit, *Ex aqua, & Spiritu sancto*, alludit ad baptismum Ioannis Baptistæ, qui solum erat in aqua; at verò ille Christi in aqua & Spiritu sancto. Et quemadmodum cum Iudæi impossibile esse suæ carnis iudicarent, ac dicerent; *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* replicauit Dominus, & dixit non tantum esse possibile, sed etiam necessarium, vt sine illo vita non constet diuina in nobis, subiungendo: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*; ita hinc Nicodemus impossibile iudicanti renascentiam, respondit non tantum esse possibile, sed etiam necessariam ad ingressum regni cælorum: & quod superius dixerat, *Non potest videre regnum Dei*; modò planius tradit, dicendo, *Non potest introire in regnum Dei*. Vt intelligas idem esse videre regnum Dei, & introire in regnum Dei. Est enim Baptismus non solum ianua Sacramentorum, sed etiam ingrediendi in regnum Dei, id est Ecclesiam Militarem & Triumphantem, cuius caput & Rex Christus est. Et fides, quæ in eo infunditur, vel cum qua ad baptismum accedunt, virtus est ad videndum regnum Dei. Hæc est igitur peculiaris, singularisque Noui Testamenti lex, siue statutum diuinum ad ingressum regni Dei obligans vniuersos vtriusque sexus homines, qui accessum ad regnum illud habere volunt, siue sint paruuli, siue adulti, siue filij Iudæorum, aut Ethnicorum, siue filij fidelium regeneritorum. Nam vt olim in lege filios circumcisorum hominum, etsi iustitia & sanctitate fulgerent, oportebat circumcidi: ita in lege noua baptizatorum, baptizandi sunt: filij: imp-

Matth. 7. & Luc. 11.

Baptismi Iudæis ab illo Christi discrimen. Sapientia 3.

Ioann. 6.

Spiritualis per baptismum renascentiæ necessitas.

Videreregnū Dei, & intra re in regnum Dei, non differunt.

Baptismi virtutes.

Eius necessitas.

Gen. 17. & Leuit. 12.

non solum filij masculi, sed etiam foeminae, quae in lege expertes erant Sacramenti Circumcisionis: at in Euangelio tam mares, quam foeminae baptismi capaces sunt.

Cur autem viri sancti in vtroque Testamento filios generent Sacramento Circumcisionis & Baptismi indigentes, in promptu causa est. Quia viri baptizati, & spirituales, quatenus tales sunt, non generant, sed quatenus animales sunt, & carnales, & veri in hac parte filij Adam praevicatoris: non quod vllum in se sit carni, aut femini vitium, quod proprie sit peccatum, cuius caro subiectum esse nequit; sed quod omnes, qui per illam generationem seminariam deriuantur, ad antiquum patrum a Deo cum Adam initum spectent: vnde & peccatores cum ipso Adam praevicante censentur.

Porro etsi lex haec vniuersos, tam mares, quam foeminas complectatur: non tamen indistincte omnes non suscipientes baptismum, ad peccatum novum ob non susceptum baptismum obligat: nam ab eo primum subtrahendi sunt infantes & pueri, qui praecipit alicuius capaces non sunt, quoad perueniant ad vsum rationis.

Deinde subtrahendi omnes, quotquot Euangelicae legis praedicationem non acceperunt: cum enim haec diuina lex positiua sit, nisi praedicatione ad persuasionem proponatur, nemo ad illam diuinandam, & humana ratione coniectandam obstringitur, & per consequens nec ad iugum eius suscipiendum. Hinc Dominus cum dixisset Apostolis; Praedicate Euangelium omni creaturae, subdit legem baptismi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: quam legem non videtur praefigere, nisi, vt ponderavit B. Bernardus epistola 190. scribens ad Innocentium Papam, praecedente praedicatione aut catechismo, aut aliqua instructione priuata, aut inspiratione, quae instructioni aequipolleat.

Tertio, demendi veniunt, quotquot baptismum sitientes, & ad il-

lum peruenire festinantes, vt sunt Catechumeni, aut alij in articulo mortis constituti, Sacramentum poscentes, & morte praevienti, inopia ministrorum illud non sunt affecuti: nam tales votum baptismi concipientes, pro baptizatis coram Deo habentur: quanquam omnimodam illam munditiam, & gratiae sanctificationem, quam baptismus actu susceptus conferre solet, eiusmodi votum baptismi non conferat: quod certe a ratione non abhorret. Nam voluntas illius, & Sacramentum re ipsa collatum, copiosiore gratiam tribuere debet, quam nudum baptismi votum. Quare beatus Thomas 3. parte quaestione 68. articulo 2. ad secundum tomo 12. non promittit omnino Catechumenis sine baptismo discedentibus ingressum in regnum caelorum, absque aliqua poena eos prius purgante atque expiante.

Quod vero tales non pereant, cum ratione est coniunctum. Nam a quois Dominus non petit nisi fidem, & fructus fidei, quos praestare potest: vnde & latroni absque baptismo, promissit paradysum. Pater etiam Magni Theodosij cum apud Carthaginem iussu Valentis Imperatoris interfici iussus esset, baptismum postulavit: quod nemo illi, ne Imperatorem offenderet, conferre ausus fuit: quis cum ratione asserere valeat, hunc saluum minime fuisse?

Valentinianus Imperator Iunior baptizari ab Ambrosio desiderans, morte praeventus a vita discessit: & vt testatur Ambrosius in Oratione de obitu Valentiniani, tomo 3. vitam aeternam non amisit. Et vt habet Augustinus libro 4. De baptismo contra Donatistas capite 22. tomo 7. contra eosdem Donatistas agens, Baptismus inuisibiliter impletur, quum mysterium baptismi, non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Lege Innocentium III. in capite Debitum, De baptismo; & eius effectu; & in capite Apostolicam, De presbytero non baptizato, comprobantem hanc eandem Augustini sententiam & producentem.

Quae ratio sit cur Sanctorum vtriusque Testamenti filij aequantur Baptismi Sacramento, & regenerationis.

Gen. 3. & Rom. 5.

Qui lege Baptismi minime teneatur.

Marc. ult.

Bernard.

Catechumenos sine baptismo decedentes minorem gratiam consequi, quam actu baptizatos.

B. Thom.

Illos saluari apud Deum.

Luc. 23.

Ambros.

August.

Innoc. III.

Solum

Lex baptismi quos obliget.

Bernard.

Gen. 17.

Ierem. 1.

Luc. 1.

Leuit. 12.

August. lib.

4. De bapt.

cap. 22. 24.

& 25. epist.

108.

Act. 10.

Matth. 3.

Pueri, & infantes cuius baptismi participes esse nequeant.

Supra 2.

Caiet. in. 3.

part. Gerfo.

Gabr. in 4.

dist. 4. q. 2.

Pueris sine baptismo decedentibus regni Dei introitum nullum esse posse.

Solum igitur ad baptismum suscipiendum haec lex sub peccato eos adigit, qui praedicatione nouerunt eius necessitatem, nec temporis angustijs ab eo suscipiendo exclusi sunt; sed vel negligentia, vel contemptu illum non receperunt. Comprehendit etiam haec lex non minus iustos, ac sanctificatos, quam peccatores. Nam vt pulchre testatur Bernardus epistola 71. ad Hugonem de Sancto Victor. fidem conuincitur non habere perfectam, si negligit (scilicet Sacramentum Baptismi) vera enim & plena fides vniuersa praecipua complectitur. Sic ille in sensu. Hinc & Abraham etsi iustificatus, ex praecipuo Dei accepit Sacramentum Circumcisionis. Similiter Ieremias & Ioannes Baptista, etsi in vtero sint sanctificati, circumcisi tamen sunt octaua die, iuxta legis praecipuum. Quod dogma Augustinus in libris contra Donatistas, & Epistola ad Seleucianam desumit ex Petro, qui iussit baptizari Cornelium & domum eius, postquam perfusi erant Spiritu sancto visibili forma in eos descendente. Et subiungit ibidem, quod ob id Christus a seruo suo Ioanne baptismum accipere voluit, vt declararet quanti pendendum esset suum baptismum, quo ipse baptizaturus erat, & nullus sanctus vel iustus illud respiceret.

Etsi autem praeter baptismum aquae, infantes capaces esse possint baptismi sanguinis, proptereaque salui fieri possint, vt de Innocentibus nondum circumcisis propter Christum interfecit pie, & certo tradit Ecclesia, eorum memoriam quotannis recolens: non tamen baptismi flammis, nec enim hi vsum rationis habent. Vnde corruit illorum sententia, qui paruulos in maternis vteris constitutos, vel etiam natos, in causa necessitatis per baptismum voto parentum, cum aliqua benedictione prolis, siue eius ad Deum oblatione, cum inuocatione Trinitatis, saluari posse tradunt. Sed haec sententia & veterum Patrum traditioni, & Scripturis repugnat, & huic sententiae: Nisi quis renatus fuerit ex aqua

& Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Cum autem hic & aqua, & Spiritu destituatur, quomodo certus in regnum Dei ingressus promitti potest? Efferetque nouum genus baptismi, Ecclesiae ignotum haec tenus: nec fluminis est, nec sanguinis, nec flammis.

Augustinus quoque ad Hieronymum scribens, Propterea, inquit, cum baptizandis paruulis festinatur & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos in Christo viuificari omnino non posse. Idem libro 5. de origine animae, Noli credere, noli dicere, noli docere, infantes, antequam baptizentur, morte praevios posse peruenire ad originalem indulgentiam peccatorum, si vis esse Catholicus.

Rationes etiam, quibus id persuadere nonnulli conantur, debiles sunt & infirmas; & alio loco, commodiori fortassis, a nobis soluentur. Hanc ipsam doctrinam Caluinus, & alij confectantur; qui baptismum nullam vim, & efficaciam gratiae conferendae tribuentes, docent pueris contra baptismi susceptionem, salutem constare posse.

Quod igitur attinet ad institutionem baptismi, & eius necessitatem indicandam, satis hac sententia declarauit Dominus: praecipuum autem, ad suscipiendum baptismum conscientiam obligans, non est hoc loco traditum: vt recte docent Rupertus Tuitiensis hoc loco, & beatus Bernardus in epistola ad Hugonem: etsi aliter tradit liber ille De Fide ad Petrum capite 3. Nam Dominus cum misit Apostolos ad praedicandum per Iudaeam, nihil de baptismo praecipuit; sed tantum cum post resurrectionem misit eos, dicens Matthaei capite ultimo: Euntes docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti: nam ex quo praedicatione Apostolica coepit hoc Sacramentum innotescere, baptismi praecipuum obligare coepit. Et haec tenus explicuimus verbum id: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.

Quod subdit, Ex aqua & Spiritu

August. epist. 28. tomo 2.

Caluini somnium, & quorundam aliorum.

Ruper. Tuitien. Bernard. epistola. 77. August. tomo 3. Matth. 10.

Tom. 8.

D 2 sancto,

Basil. lib. De Baptif. Ambros.

August.

Cum dicitur: Nifi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, in voce Spiritus articulum cur Ioannes omisit.

Baptifmi spiritalis regeneratio cum opus sit totius Trinitatis, quare Spiritus sanctus trinitur.

Cum voci Spiritus non apponitur articulus, unde intelligi poterit tunc significare Spiritum sanctum.

Tit. 3.

sancto, siue ut Græcè tantum habetur, ex Spiritu, sicut etiam Syriacus codex Euangeliorum, & Basilius libro De Baptifmo, sub initium tomo 1. & Ambrosius in iibris De Spiritu sancto, capite 11. tomo 2. etiam citata litera Græca, & Augustinus ad Bonifacium epistola 23. sub initium tomo 2. habent.

Quod si obijcias, Græcè hoc loco Spiritus vocem esse sine articulo: respondebo, id factum ad significandum, regenerationem nostram toti Trinitati esse tribuendam, & propterea caret articulo, quemadmodum cum Ioannis 4. ait Dominus, Spiritus est Deus, ubi etiam vox Spiritus est sine articulo, quia de tota Trinitate habente diuinitatem loquitur: ita nos ex aqua & ex Deo, qui Pater est, & Filius, & Spiritus sanctus, renascimur. Et quantum attinet ad efficientiam, non minus à Patre & Filio, quam à Spiritu sancto regeneramur: quoniam, cum hoc opus bonitatis sit & charitatis Dei, merito personæ Spiritus sancti per appropriationem adscribitur; ut infra facit apponendo semper Euangelista articulum voci Spiritus. At verò possumus & aliam rationem reddere. Nam si hic Spiritus sine articulo positus, pro Trinitate non esset accipiendus, crediderim omnino Latinam lectionem magis esse sinceram & veram: nam, ut infra è regula tradita ab Athanasio, Didymoque ostendimus, ubi Spiritus pro Spiritu sancto accipitur, aut præfixum habet articulum: aut, si illo caret, verbum habet aliquod, quod eius maiestatem ostendat: ut verbi gratia, Sanctus Domini, vel Dei, vel Patris, vel Filij, vel quid simile significans. Atque hoc declarant ipsæ Scripturæ: nam Ioannes Baptista testatur, Christum baptizare in Spiritu sancto, Ioannis 1. & Matthæ. 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni: & Paulus, Non ex operibus iustitia quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, & Princeps Apostolorum Petrus

Actuum cap. vndecimo ait; Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat, Ioannes quidem baptizauit aqua; vos autem baptizabimini Spiritu sancto; quibus locis agnoscitur planè de persona Spiritus sancti ibi fuisse sermonem.

Hac autem voce, & Spiritu sancto, aptè nobis repræsentatur baptifmi substantia. Nam ut homo, qui baptifmi subiectum capax est, duabus partibus constat, altera corporea & visibili, altera spiritali, quæ sub aspectum non cadit: ita etiam summa sapientia constituit, ut remedium ad vtramque partem significandam, & sanctificandam apparatus, altera parte sensibili, id est, materia & forma; altera verò sub vllum sensum nõ cadente, hoc est, Spiritu sancto constaret, ut semper locus esset Fidei in omnium Sacramentorum susceptione: nam omnia primum verbo, & elemento, deinde Spiritus sancti secretè operantis efficientia constant. De forma autem hinc nihil Dominus tradit Nicodemo, sed Apostolos post resurrectionem de illa instruxit, cum dixit; Baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, nam ibi primum expressa est forma ipsa, et si cum Apostoli viuente Christo baptizarent, formam aliquam baptizandi à Domino acceperant: quæ autem fuerit illa forma, an videlicet illa sub expressione trium personarum, an alia ad tempus, in aperto nõ est.

Quare autem Dominus diuerso tempore tradiderit huius Sacramenti materiam, & formam, cum summa sapientia Dei coniunctum est. Quoniam nos non simul omnium rerum capaces sumus, sed sensim discimus, & à minoribus ad maiora progredimur; ut hic à materia ad formam nobiliorem est progressus. Initij etiam, illis prædicationis Christi mysterium Trinitatis abditum erat: necdum satis cognitum aut confirmatum, quod ipse Christus esset Filius Dei, & quod patrem haberet Deum, & quod Spiritus sanctus ex ipsis procederet, aut ab ipsis esset mit-

Baptifmi substantia quo verbo hic à Domino expressa.

Baptifmi forma ab eodem tradita. Matth. vlt.

Materiam eius, & formam non eodè tempore Christus nobis commendauit, & tradidit.

tendus

Lib. 4.

De materia baptifmi agitur.

Thaletis opinio de aqua. Baptifmi aquæ mysterium.

Trina immersio quid denotet. 2. Cor. 4.

Coloss. 3.

Prophetarum de Baptifmi aqua testimonia. Ezech. 36.

Zacha. 13.

Gen. 1.

Tertull.

tendus ad nos: at ubi Christus prædicationem absoluit, signisque, quæ docuerat, comprobauit, & ipse multa de Patre, multa de se filio, multa de Spiritu sancto dixisset, par erat, & rationi consentiens, vt forma baptifmi sub expressione trium personarum, quæ vnus Deus sunt, traderetur. Suo igitur loco de forma dictum est: nunc de elemento aquæ, quæ materia Sacramenti est, aliquid dicamus.

Non enim ex vino, aut ex oleo, aut aceto, aut ex quocunque alio liquore sensibili Sacramentum hoc perfici voluit: non solum quia aqua communis est, & vbique inueniri potest, vt, ob defectum materiæ, nulli claudatur ianua regni cœlestis; quod non est de alijs liquoribus; sed etiam quia omnes generationes ex humida materia fiunt. Thaletis sententia fuit, aquam principium esse generationis omnium rerum. Vnde aptè aqua baptifmi repræsentat regenerationem spirituale, & abiectionem peccati, refrigerationem concupiscentiæ, immersionem Christi in aquis passionum, emersionem eius per resurrectionem, qua nõ viuuit peccator, id est, vt ei satisfaciatur amplius, mortem peccati nostri, & vitam nouam, ne peccato viuamus. Trina verò immersio ad trinitatem personarum, & triduum mortis Christi representanda valet; & ad significandum quod per totam vitam in vasis fictilibus debet vita spiritus abscondi cum Christo in Deo; donec appareat. Has autem proprietates nullus alius liquor ita perfectè refert, atque aqua. Vt interim omittam, quod in Prophetis prædictum erat de aqua baptifmi, iuxta illud; Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris; & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos: & Zacharias, In die illa erit Fons patens domui David, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Ad hæc aqua familiare erat elementum Spiritui sancto, nam In principio Spiritus Domini ferebatur super aquas: Vt Tertullianus lib. De baptifmo docet, & Ecclesia in hymno Spiritus san-

cti canit: Tu super aquas futurus eas, numen tuum expandisti Spiritus. Præcesserunt etiam multæ figuræ aquam baptifmi adumbrantes: vt, Aqua expiationis, de qua Numer. 19. Aqua, quæ vidit Ezechiel exire à latere dextro templi; deinde aquæ diluuij, vt Petrus ait, adhæc transitus maris Rubri, & nubes, de quibus Apostolus; Omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari. Adde quod etiam Gentiles idolis seruietes, aquis ad expiationem utebantur: de quibus Tertullianus libro De baptifmo sic habet: Sed enim nationes extraneæ ab omni intellectu spiritualium potestatum eadem efficacia idolis suis subministrant; sed viduis aquis sibi mentiuntur. Nam & sacris quibusdam per lauacrum inicianitur, Isis alicuius aut Mithræ, ipsos etiam deos suos lauationibus efferunt. Caterum villas, domos, templa, totasq; vrbes aspergine circumlata aqua expiant passim, certè ludis Apollinaribus, & Pelusijs tinguntur. Idq; se in regenerationem, & impunitatem periuirorum suorum agere præsumunt. Item penes Veteres quisquis se homicidio infecerat, purgatrice aqua se expiabat. Igitur si de sola natura aqua, quod propria materia sit adlegendi auspicij emundationis blandiuntur: quanto id verius aque præstabunt per Dei auctoritatem, à quo omnis natura earum constituta est? Si religione aquam medicari putant, quæ potior religio quam Dei viui? quo agnito, hic quoque studium diaboli recognoscimus res Dei emulantis, cum & ipse baptifmum in suis exercet, quid simile? Immundus emundat, perditur liberat, damnatus absoluit: suam videlicet operam destruet diluens delicta, quæ inspirat ipse. Hæc quidem in testimonium posita sunt repellentibus Fidè, si minime credant rebus Dei, quarum affectationibus apud amulum Dei credunt: an non & alia sine vlllo Sacramento immundi spiritus aquis incubant, affectantes illam in primordio diuini Spiritus gestatione? Sciunt opaci quique fontes, & auj quique riuu, & in balneis piscina, & in euripi domibus, vel cisterna & putei, qui rapere dicuntur, scilicet per vim spiritus nocentis. Nam & cnectos & lymphatos,

Aqua baptifmi quibus olim figuris fuit adumbrata.

Ezech. 47. 1. Pet. 3. 1. Cor. 10. Exo. 14.

Tertul. Aqua expiantis vsus apud Gentiles, ter sacer, impius & profanus, ille. Isis. Mithræ.

In eos, qui Baptifmi aquam habere vim sanctificandi negat.

Enecti, Lymphati, & hydrophobi qui Barbaris, teste Tertulliano.

& hydrophobos vocant, quos aqua necauerunt, aut amentia, vel formidine exuerunt. Haecenus Tertullianus. Habes igitur, aquam baptismi ad expiandum, & apud Iudæorum & Gentilium ceremonias adhibitam fuisse; quominus nos miraremur de tanti institutione Sacramenti.

Cum igitur aqua altera pars essentialis baptismi sit, profecto sicut forma omissa, ita & aqua quouis modo deficiente, Sacramentum non perficitur: unde vana sunt baptismata aut igni, aut spūto, aut arena peracta. Nā hæretici quidam extiterunt, qui ignito ferro notam fronti imprimebant, atque hoc pacto ineptè interpretabatur baptizari Spiritu sancto, & ignitales fuerunt Seleucus & Hermias Galatæ, qui non baptizabant in aqua, vt Augustinus lib. De hæresibus, etsi nō exprimit, in quo baptizarent; Philaster tamen de eis loquens, expressit eos baptizasse in igni. Præterea paruulos propter aquæ penuriam, & Sacerdotis absentiam, quorundam simplicitas, in caput ac pectus, ac inter scapulas pro baptismo saluæ consperione liniuit: quos Innocentius III. tanquam nondum baptizatos, dæcernit esse baptizandos. Iudæus etiā quidam in locis aridis iter faciens, cum aquæ inopia laboraret, arena est baptizatus, quæ res vbi ad Dionysium Alexandria Episcopum relata fuit, præcepit vt aqua, iuxta Ecclesiæ traditionem, ablueretur; vt ita quod Sacramentum defuisset, sarciretur: vt docet Nicephorus in libris historiæ Ecclesiasticæ. Illud verò prorsus intolerabile, quod Caluinus in Institutionum suarum libris negat, in his Christi verbis sermonē esse de baptismo, & pro eodem vult haberi aquam & Spiritum: unde renasci ex aqua & Spiritu, non est, inquit, aliud, quàm vim illam Spiritus recipere: quæ in anima facit, quod aqua in corpore. Atque idem in pestifero libro, quem inscripsit Antidotus Concilij Tridentini, eadem agitans verba, aquam refert ad mortificationem, & epitheti loco aquam spiritui adiunctam esse. Sed quanta hæc est audacia, & impudentia? Cur ergo

facit mentionem regenerationis? cur aquæ, quæ materia est baptismi, iniqua Ioannes solum baptizabat? an nō Paulus ait, Dominum sanctificasse Ecclesiam, mundando eam lauacro in verbo vitæ? & alibi vocat baptismum lauacrum regenerationis; & renouationis Spiritus, quem effudit in nos abunde. Præterea quid magis contra omnium Patrum sensum, & consensum? Bullingerus quoque in hæc verba Ioannis scribens, spiritum, pro aëre vel flatu, vel vento interpretatur: quod faciunt, vt consulto nobis hoc telum adimant. Sed isti hanc doctrinam acceperunt à Balthasare Pacimontano Anabaptistarum autore: qui, vt testatur Ioannes Faber, negauit verba hæc Christi ad Nicodemum ad aquæ baptismum & regenerationem hominis spectare; & aquæ nomen allegoricum facit. Brentius quoque in Matthæum cap. 3. sic hæc verba exponit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua; hoc est, Nisi penitentiam egerit.* Et Petrus Martyr in 3. Regum 8. producit nouam regenerationem, quæ gemina voce aquæ & spiritus denotatur. Sed ista mera sunt somnia, & figmenta hominum Scripturas corruptentium; & Ecclesiam totam & patres contemnentium, id eod cum sine verbo Dei pronuntiet, & sine vlla rationis scintilla loquantur, vt hostes Christi capitales, atque eius Sponsæ Ecclesiæ, sunt deserendi & fugiendi. Tantum enim studium eludendi Scripturas, & peruertendi, libidine rerum nouarum, & anxium ardorem nobis eripiendi Sacramenta ostendit. Rectè autem non est scriptus (vt ponderat Augustin. epistola 23.) Nisi quis renatus fuerit, ex parentum voluntate, aut ex offerentium, vel ministrantium fide; sed, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu.* Aqua igitur exhibens forinsecus Sacramentum gratiæ, & spiritus operans intrinsecus beneficium gratiæ, soluens vinculum culpæ, recõcilians bonum naturæ, regenerat hominem in vno Christo ex vno Adam generatum. Hæc ille. Pulchrè etiam non dixit, nisi quis baptizatus fuerit; ne videlicet quisquam sola externi baptismi susceptione gloriaretur. Ne-

Matth. 3.
Ephes. 5.
Tit. 3.

Bullingeri,
Brentij, Petri
q; Martyris
in eam Christi
sententiã
vanissima cõ
menta.

Ioan. Faber
in disput. de
baptis. par-
uulorum.

Ijs in verbis
quid magis
expendit Au-
gustinus. &
subtiliter, &
doctè.

August. to-
mo 2.

Quare Chris-
tus non dixit:
Nisi quis
baptizatus
fuerit sed Ni-
si quis renatus
fuerit.

Inania quæ
baptismata
ac nulla,

August. lib.
de hæresi. c.
59. tom. 6.
in princ.
Philaster
lib. De hæ-
resib.
Innoc. III.
c. postulasti.
de Baptis-
mo, & eius
effectu.

Nicephor. li-
bro 3. histo.
Eccl. c. 37.
Caluin. lib.
4. c. 16.

His verbis:
Nisi quis re-
natus fuerit
ex aqua, &
Spiritu san-
cto, sermonē
esse de regene-
rationis Sa-
cramento,
multis osten-
ditur aduersus
Caluinum,
& suos.

Ephes. 4.
Coloss. 3.

Act. 8.

Baptizati,
nec tamè re-
nati, quales
illi sint.

1. Cor. 10.
Num. 14.

Spiritualis na-
tiuitas cum
corporea va-
rie componi-
tur.

Qui rebapti-
zant, quid a-
gant miseris,
& baptisma
cur iterandū
non sit.

mo enim quantuncunq; sit baptizatus, nisi renascatur, & renouetur in spiritu mentis suæ, veterem hominem cum actibus suis exuendo, & nouum induendo, saluus esse potest. Constat autem, nonnullos fide ad baptismum accedere, & renouationis spiritum non accipere, vt certum est de Simone Mago, & plerisque alijs, quia aut incredulitatis, aut alicuius criminis obicem ponunt, quo minus renouari queant: similes illis, qui mare quidem transferunt; sed in deserto prostrati sunt, & repromissionis terram non sunt ingressi: quanquam recedente fictione, aut mala peccandi voluntate ablata, plenum suum baptismus fortiaur effectum. Postremo aduerte, venustè baptismum vocari à Christo spiritualem natiuitatem: nam vt ad generationem carnalem pater & mater concurrunt, sic in spirituali Deus pater est, Ecclesia autem mater: & Deus quidem Spiritum impertit, Ecclesia autem aquam ministrat, & verba, hoc est, materiam, & formam. Et vt in natiuitate corporea homo ad vitam, & lucem, & ad huius mundi bona perfruenda nascitur: sic in baptismo ad vitam spiritus, & veram lucem, atque bona cœlestia possidenda renascitur. Ad hæc vt homo tantum semel nasci potest, sic tantum semel baptizari: nam & originale, ad quod remittendum potissimum instituitur baptismus, ablatum semel, non redit; & passio Christi, quæ in baptismo representatur, non nisi semel contingit. Unde qui baptismum iterata, Sacramentum illud contemnit, vt olim Donatus, qui causatus nescio quæ vitia in ministris, rebaptizabat homines: quasi ministri virtute sua, &

non potius virtute Dei niterentur: quemadmodum etiam nostri seculi Anabaptistæ, docentes infantes ignorare prorsus quale Sacramentum suscipiant, & quod Fidem propriam non adferant; propterea quod dictum sit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit;* censent illos, cum ad maturam ætatem peruenerint, & propriam Fidem attulerint, rebaptizandos esse. Sed proculdubio vtrique longè ab scopo iaculantur. Nam si pueris nocere potuit Adæ delictum proprio voluntatis actu non admissum: quanto magis poterit Ecclesiæ Fides ad salutem infantium valere, ita vt perfectè sint baptizati? an procliuior Deus ad puniendum, & perdendum, quàm ad sanctificandum, & seruandum?

Contra Donatistas verò certam, & Catholicam regulam statuimus. Qualiscunq; sit minister, siue sacerdos, siue laicus, siue fidelis, siue infidelis, vt est Iudæus, Paganus, & Saracenus, modò baptismus integer sit sua materia, & integræ verborum forma collatus; efficax est ad salutem: nec efficitur melior ex bonitate conferentis, nec peior ex malitia ministri. Hinc Paulus arguit eos, qui de ministris gloriabantur, & dicebant: *Ego quidem sum Pauli:* alius autem: *Ego Apollo: nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? Quid verò Paulus? Ministri eius, cui credidistis, & vnicuique sicut Dominus dedit.* Nemo igitur ministris quicquam tribuat in his, ad quæ nudi ministri sunt, sed omnia dona agnoscat à Deo ad nos proficisci per mediatorem nostrum Iesum Christum, qui cum Patre in vnitatem Sancti spiritus viuit & regnat per omnem æternitatem, Amen.

Mar. vlt.

Rom. 5.

Minister bap-
tismi quis.

1. Cor. 3.

TRACTATUS V.

De disceptatione Domini cum Nicodemo, in illa verba: Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mire- ris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuò. Spiritus ubi vult, spirat: & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu.

Scopus Eu- gelizæ.

Est quam Evangelista i- cecessitatem nascendi den- uò, aut desuper, declarauit, iã explicat quidnã sit, quod hac natiuitate nascitur. Vtiturq; simi- litudine carnalis generationis, dicen- do, quod vt id, quod natum est ex car- ne, hoc est, ex carnali principio produ- cente, assimilatur suo principio, ac proinde caro est, vt dilucidum fieri potest, si per omnes animalium spe- cies discurras; Omne enim quod ge- nerat, in specie sibi simile generat: ita quod natum est ex spiritu, vt princi- pio producente, spiritui assimilatur, ac proinde spiritus est. Reddit etiam rationem bonus doctor Iesus, quare nemo, nisi renatus ex spiritu, possit intrare in regnum cœlorum; ne vide- licet quisquam arroget, sine regenera- tione per propriam vim, siue sapien- tiam, siue iustitiam, posse se intrare in regnum cœlorum: id quod non tan- tum Iudæi, & Pelagiani, sed etiam faci- unt plerique, qui se Christianos ha- beri volunt. Sed hæc arrogantia de- primitur hac sententia Christi, cum ait: Quod natum est ex carne, caro est: id est, ex generatione carnali non nisi carnales, bruti, ferini, & mortales pro- seminantur homines, & bellua bel- luam, & putredo putredinem gene- rat, nec spina profert uas, nec tribu- lus ficos, & vt habet Prouerbiu: Ma-

Nemo ex a- qua, & spiri- tu nisi rena- tus, quare nõ potest introi- re in regnum Dei.

Aduersus Pe- lagianos.

Quid: Quod natum est ex carne, caro est. Matth. 7.

Prouerbiu.

li corui malum ouum: denique nihil aliud est homo secundum carnem, quã vniuersa vanitas, vel vanitas vanita- tum. Omnis enim caro, vt fœnum; & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Hoc est, feruus est peccati, omnibus bonis dispoliatus, diaboli mancipiũ, mortis, & inferni captiuus, expressa- que similitudo Satanæ, cuius filij, & nominamur, & fumus, iuxta illud: Vos ex patre diabolo estis: & Apostolus: Era- mus natura filij ira: & Sapiens: Semen, inquit, erat maledictũ ab initio: de qua natiuitate loquentes Iob, & Ieremias, dicere audent: Maledicta dies, in qua natus sum, & nox, in qua dictum est, con- ceptus est homo. Vt vel ex his constare possit, quã sit necessaria regenera- tio ex spiritu, de qua subdit: Quod na- tum est ex spiritu, spiritus est: non qui- dem natura, sed participatione, & gra- tia Dei: nam teste Theophylacto, bap- tizatus, siue spiritualis dicitur hoc lo- co spiritus: sicut etiam Apostolus lo- quitur: Qui adhæret Domino, vnus spiri- tus est: nam in eo, qui talis est, spiritus vincit carnem, & immortalem eam, atque cœlestem reddit; vt quemadmo- dum caro quasi terra quædam ire in cœlum non potest, ita nec spiritus in terra detineri, quin suo Marte spiri- tualia atque superna petat, & ob id potest introire in regnum Dei: quod proposuerat probandum. Idem est

Psal. 33.

1. Pet. 1.

Esa. 40.

Natiuitatis carnalis in- commoda.

Ioan. 8.

Ephes. 2.

Sap. 12.

Iob. 3.

Ierem. 20.

Natiuitas ex spiritu quo- modo acci- pienda sit.

Theophyla.

1. Cor. 6.

enim

Euthymius. Carnalis nati- uitatatis, & spiritualis dif- crimem.

Ioan. 4.

Eccles. 11.

Gen. 2.

Corporea, & spiritualia in creatione quid differat

Matth. 1.

Gal. 4.

enim de spiritu nasci, ac desuper. Euthymius edifferens hunc locum, scri- bit: Carnalis itaque natiuitas est sensibi- lis; spiritualis verò intellectualis: nec o- portet quod intellectuale est sensibilibus indagare; neque humano modo opus quod diuinum est, siquidem ex quo prior gene- ratio facta est inutilis, data est secunda regeneratio excelsior, & honorabilior. Dei opus est prior, Dei opus est & poste- rior; Deus enim spiritus est. Quom igitur audieris quod spiritus regenerat, ne modum queras. Nam si incomprehensi- bilis est in vtero formatio, longè incompre- hensibilior est qua in aqua fit: quod si de illa non ambigimus, omnipotenti Dei sa- pientia credentes, de hac multo magis credere oportet. Sicut autem in prima ho- minis formatione subseruiuit terra ele- mentum, cũ vniuersa in manu essent crea- toris, ita & nunc subseruit aqua elemen- tum, cũ vniuersa sint in voluntate spiri- tus. Quod si me interrogas, quare nunc aqua: è diuerso te interrogabo, quare tũc terra. Poterat siquidem sine terra fieri homo. Nam & quod sine verbo nihil fa- ciat Deus, confiteor: & quod solus omnium verba exactè nouit, & dico, & credendũ suadeo. Quod autem in carnali genera- tione est vterus, hoc in spirituali est a- qua: sed ibi quidem ad generationem opus est tempore, hic autem non ita: quia car- nalia in tempore perfectionem assumunt spiritualia verò statim perfecta crean- tur. Perfectum itaque verbum per aqua ministerium soli Deo manifestum est: hoc autem à sanctis Patribus vt cunq; com- prehensum est: quia diuina in eo signa ad implentur, sepultura videlicet, ac resur- rectio. In eo nanque, tanquam in quodam sepulchro, capite mergimur, vetusque ho- mo sepelitur, ac demergitur, deinde cum exilimus, nouus resurgit, & ostenditur. Quemadmodum enim nobis facile est de mergi, & exilire: ita Deo facile est vete- rem hominem sepelire, nouumque excita- re. Hoc autem tertium fit, vt scias poten- tiam Patris & Filij ac Spiritus sancti, omnia efficere. Nam si quod natum est ex spiritu, spiritus est, Christi certè caro spi- ritus erit. De Virgine enim dicit Ange- lus; Quod in ea natum est, à Spiritu san- cto est. Quibus nos dicimus, quod hoc di- xerit docens quod à viro non esset, non

quin esset à muliere. Dicit enim Aposto- lus, Factum ex muliere, caro videlicet de carne. Natus est ergo à carne Virginea, ne ab humana natura esset alienus. Nam si & hoc factò quidam non credunt incar- natum, quomodo in impietatem non ceci- dissent, si ita factum non esset? In Virgine ergo natus est à Spiritu sancto, siue super- naturaliter, quia non à viro. Nam hoc sig- nificat quod dicitur, à Spiritu sancto. Hactenus ille, egregiè certè. Sed nos huic dubio faciliè satisfacere possumus, carnem Christi ex Virgine pro- genitam propterea dici spiritum non quidem natura, sed non solum quia à viro decisa non est, sed etiam quia nul- lum vitium, aut labem habebat, & tanquam iumentum obedientissimũ spiritui parebat: cum nostra ex immũ do concepta sit semine, & spiritui ad- uerfetur, ac remittatur. Non mireris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuò. Concludit, ex declara- tione gignentis, & geniti, cessare de- bere admirationem Nicodemi de eo quod dixerat: Oportet vos nasci denuò, pulchraq; ratione necessariam ex spi- ritu generationem concludit esse. Di- xit enim: Quod natum est ex carne, ca- ro est. Sub qua propositione subsumi- mus; sed omnes homines nati sumus ex carne peccatrice Deum nesciente, mundum diligente, & post concupis- centias suas eunte: concludit Domi- nus, Ergo nihil mireris, quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuò; siue desu- per. Vel sanè quia Nicodemi admira- tio de renascètia ista ex spiritu, quam non capiebat, nondum extincta erat, Dominus pergit, & vult illam decla- rare, qua ratione fiat ex Spiritu sancto spirante vbi vult, vt ita tandem illa co- gnita, cesset admiratio. Et hæc vide- tur magis apta horum expositio ver- borum, & sequentibus magis cõgrua. Nam quomodo quis ex aqua genere- tur, fortasse non est ita obscurum ac difficile, quin aliquo modo percipi queat: at quod quis regeneretur ex spi- ritu, illud abditum, & nostro sensui incomprehensibile videtur, & prop- terea hoc esse explicandum, opere pre- tium existimauit esse, cum ait; Spiritus vbi vult, spirat. Hoc tantum hic

Luc. 1.

Caro Christi spiritus ap- pellatur dua- bus causis.

Iob. 14.

Gal. 5.

Quare Nico- demus Chri- sti dictum de renascètia mi- rari non de- buit.

Eccle. 18.

Alter sensus congruèior.

notan-

Nasci de super, vel denuo, id est atque nasci de spiritu. Huius dicti Spiritus ubi vult spirat, duplex intelligentia.

Chryso. Cyrillus. Theophyla. Euthymi. Nonnus. Leontius.

Chryso. hom. 25. in 1o. Jo. 3.

Scriptura mos.

notandum est, Dominum declarare, idem esse, nasci de super, vel denuo, atque nasci de Spiritu.

Spiritus ubi vult, spirat: & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Hic locus duplicem potest habere sensum, & utrumque quidem verum, Catholicæque Fidei consentientem, & à vocibus literæ non abhorrentem, & ab orthodoxis traditum Patribus: fideliter utriusque referam, & quis cui veniat præferendus, prudentem lectorem minimè celabo. Primus sensus est, Græcorum quorundam Patrum, ut potest Chryso. Cyrilli: quos Theophylactus, Euthymius, Nonnus Panopolites, Paraphrastes, atque Leontius sectantur. Nam hi omnes volunt produci à Domino exemplum venti spirantis quocumque vult: & licet sonitum eius sentiamus, ignoramus tamen eius ortum, atque terminum. Et concludit: Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Ut quemadmodum ventus auditur quidem, sed oculis minimè percipitur, ita etiã spiritalis generatio sub aspectum non cadit, etiam si sentiat. Audi Chryso. verba: Cum ergo dixisset Christus: Qui natus est ex spiritu, spiritus est, & his verbis etiam perturbaretur Nicodemus, rursus ad sensibile exemplum descendit. Ne mireris, inquit, quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult, spirat. Hoc verbum mireris, eius animi perturbationem significat; perturbabatur enim quod non intelligebat: qui natus est ex spiritu, spiritus est. Qua particula ab omni eum corpore Christus abduxerat. Quamobrem ad id quod magis de corpore communicat, non tamen corporea crassitudini omnino subiectum est, descendit, puta incorporea omittit, qua ille capere non poterat. Inuenit igitur medium quoddam inter corpus & incorporeum, hoc est venti impetum; hinc eum excitat, cum inquit: Vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Quod autem dicit: Ubi vult, spirat; non loquitur ac si voluntate aliqua feratur ventus, sed liberum eius à natura impetum significat. Mos enim est Scriptura, ita etiam de inanimatis loqui: quemadmodum cum inquit, Vanitatis creatura subiecta est no-

lens. Significat igitur non posse contineri, & quocumque vult, diffundi, neque posse prohiberi, quin huc illuc feratur. Et vocem eius audis, hoc est, sonitum; sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Ita vultu venit his qui spiritu generantur. Hac conclusio est. Nam si huius, inquit, spiritus, quem auditus sensu accipis, & tactu impetum intelligis, ne viam quidem nosti: quo nam pacto diuini spiritus operationem perscrutaberis? Præterea ubi vult spirat, ad Paracleti potentiam ostendam dixit. Nam si ventum nemo cohibet, quin quo vult, feratur: quanto magis Spiritus operationem nulla natura leges, nulli corporea generationis fines, nulla alia huiusmodi vis potuerunt cohibere? Quod autem de vento loquatur, inde perspicuum est, cum inquit, & vocem eius audis. Non enim infideli, & spiritus operationem nescienti, de spiritu dixisset, & vocem eius audis. Sensus igitur est, quod quemadmodum ventus non videtur, sentitur tamen, ita spiritalis generatio corporeis oculis non comprehenditur. Verum ventus corpus est, quamuis tenuissimum. Nam quod sensui obiectum est, corpus est. Quod si non doles, cum corpus non videas, & esse eum credis, quid hoc spiritali sermone perturbaris, & tam curiose rationes exigis, cur idem in corpore non facias? Hæc ille Pater sanctissimus: Cuius sensus eodem tendit, ut per similitudinem venti, qui non oculis cernitur, sed auditu sentitur, intelligas operationes Spiritus sancti in Sacramento operantis, inuisibilem esse, & imperscrutabilem. Verum beatus Augustinus huic sensui nequaquam acquieuit. Unde scribens in hunc locum ait: Deinde fratres, inquit, quis nostrum non videat, verbi gratia, Austrum euntem de Meridie ad Aquilonem, aut alium ventum venientem ab Oriente ad Occidentem? Quomodo ergo nescimus unde veniat, & quo eat? Quid ergo dixit terrenum, quod non credebant homines? &c. Et paulo ante explanans verba ipsa, nempe, Spiritus, ubi vult, spirat, &c. Nemo, ait, videt spiritum, & quomodo audimus vocem Spiritus? Sonat Psalmus, vox est spiritus: sonat sermo diuinus, vox est spiritus.

Rom. 8.

Paracleti Spiritus quæta vis.

Alterta intelligentia. Aug. tract. 12. in 1o. tom. 7.

Vocem

Vocem eius audis, & nescis unde veniat, & quo vadat. Sed si nascaris & tu de spiritu, hoc erit ut ille. Qui non est adhuc natus de spiritu, nescit de te unde venias & quo eas. Hoc enim securus ait: Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Et reuera carnaliter non intelligebat. In illo fiebat quod dixerat Dominus: Vocem spiritus audiebat, & nesciebat unde venerat, & quod ibat. Hæc tamen Augustinus absque metaphora venti hanc Domini explicans sententiam: admittens tamen similitudinem, ut quemadmodum spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audimus, & nescimus unde veniat, aut quo vadat: ita omnis qui natus est ex spiritu, vocem quidem eius audimus, sed unde veniat, aut quo vadat, ignorat omnis qui expers est spiritus. Et hoc est illud quod concludit: Sic est omnis qui natus est ex spiritu.

Beda to. 5.

August. lib. quæst. Vere. & Noui Testamenti. q. 59. tom. 4.

Auh. li. 13. de Civ. Dei c. 7. tom. 5.

Grego. Nazianz. ora. 5. in sancta Pentecostæ.

Idem lib. 5. de Theologia. sub jnè

Hunc sensum sequitur Beda, & plerique alij Patres, tum Græci, tum Latini. Nã quod Augustinus dixit in alio loco contra huius sensum, quis nesciat, librum illum ab eruditis in dubium vocari, an eius sit; præsertim cum stylus Augustinum non redolet, & plurima, quæ aliàs asseuerauerat, in dubium reuocet. Et idem in libris de Ciui. Dei ait: Sed quando, sine abundantia gratiæ, spiritus illius, qui ubi vult, spirat, amare possent? Hæc ille. Producam igitur profensu B. Augustini primo loco Patres Græcos, deinde Latinos. Et ex Græcis princeps in medium prodeat Gregorius Nazianzenus, qui de sancta Pentecoste edisserens, ait: Quæ verò sunt Spiritus sancti, adstet mihi Spiritus, ac eam, quam cupio eloquentiam tribuat; quod si non tantam, at tantam, quantam tempori huic conuenire nouit, aderit omnino heriliter, & non seruiliter; neque, ut quidam arbitrantur, mandatam expectans, spirat enim ubi vult, & super quos vult, & quando, & quantum, ita enim nos & sentire, & dicere, inspiramur à Spiritu. Idem alibi dicit: Spiritus qui operatus sit omnia, qui Reges faciat, idque per baptismum, per resurrectionem: qui cognoscat omnia, doceat omnia, spiret ubi, & quantum velit, qui ducat, qui loqua-

tur, qui mittat, segreget, &c.

Secundus sit Gregorius Nissenus, qui de Baptismo loquens, sic inquit: Quare bina illa, & non solus spiritus sufficiens existimatus est ad completionem baptismatis? Compositus est homo, & non simplex, ut certo scimus, atque idcirco duplici coniunctoq; cognata, similiaq; medicamenta ad curationem destinata atque attributa sunt: Corpori quidem, quod apparet, aqua, quæ sub sensum cadit, anima verò quæ visum effugit, Spiritus, qui non apparet, qui Fide vocatur, qui ineffabiliter accedit. Spiritus enim ubi vult, spirat, & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, & quo vadat. Aqua quoque, quæ baptismati adhibetur, corpori, quod baptizatur, benedictionem addit.

Tertius, Origenes, qui de principiis agens: Et ita, inquit, sciendum est, quod sicut Filius, qui solus cognoscit Patrem, reuelat cui vult: ita Spiritus sanctus, qui solus etiam scrutatur alta Dei, reuelat cui vult. Spiritus enim ubi vult, spirat.

Quartus, Dionysius Areopagita, diuinus ille; qui quidem alludens ad hæc eadem Christi verba, videlicet: Nescis unde veniat, aut quo vadat, ut interpretes eius exponunt: Porro, inquit, aduentum illum secretissimum Spiritus (scilicet in baptizatum, de quo est sermo) qui intelligibiliter odore suauiter fragrantem facit ac perficit, cum sit prorsus ineffabilis, illis spiritaliter intelligendum dimitto, qui diuini Spiritus sanctam ac deificam societatem in anima sua percipere meruerunt. Quamquam non videatur in illo sensu constans: quia alibi ait: Dicit fortasse aliquis, hunc aereum spiritum, qui ventus dicitur, diuinam quoque celestium spirituum præferre speciem. Habet enim & ipse diuina actionis imaginem atque figuram (sicut in symbolica Theologia, iuxta quatuor elementorum expositionem, pluribus documentis ostendimus) secundum naturalem mobilitatem, vimq; animandi, & celerem insuperabilemq; discessum, & mobilium principiorum atque finium incognitas nobis, atque inuisibiles latebras. Non enim scis (inquit) unde venit, & quo vadit. Hæc ille ponens ibi esse sermonem de vento, quam etiam interpretandi ratio-

Grego. Nissenus li. de sancto Baptismo.

Orige. li. 1. in Principiis, tom. 1. Matth. 11. 1. Cor. 2.

Dion. Areo. lib. de eccl. hierar. c. 3. par. 3.

Secretissimè aduentus Paracleti in baptizatum effectus.

Idem lib. de cæle. hier. c. 15.

Symbolica Theologia.

nem

Nicetas. 1. Cor. 12.

nem sequitur Nicetas in commeterijs suis initio. Gregor. Nanzianz. in sanctam Pentecosten.

Oecumeni

Quintus, Oecumenius in Apostoli verba: Diuidens singulis prout vult, scribens, ait: Propter eos qui Spiritus sancti diuinitatem impugnant, animaduerte. Nam illi impiè aserunt, Spiritum sanctum à Patre factum esse. At hinc perspicito, Spiritum sanctum non esse aliud eorum que fiut, sed que faciunt: idè, tanquam Deus ac dominus, & propria potentia. Simile quoque est quod alio loco dicit: Spiritus vbi vult, spirat.

Cyrill. Ierosol. cateche. 7. Act. 2.

Sextus, Cyrillus Ierofolymitanus, qui loquens de Iudeis, qui admirabantur Apostolos varijs linguis in die Pètecostes loquentes, scribit: Nihil admirandum, si vos ignoratis, cum & Nicodemus ignorabat Spiritus aduentum. Ad illum enim dictum erat: Spiritus vbi vult spirat: & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat, & cum audiendo vocem illius, nescimus tamen vnde veniat, aut quò vadat. Substantiam eius quomodo enarrauerimus? Hec ille, non minus ostendens in die Pentecostes impletam sententiam Domini, quã cum olim loqueretur ad Nicodemum.

Epiph. hare. 74. ex sermone An corato. Spiritus sancti charisma.

Septimus, Epiphanius contra Pneumatomachos differens, vbi multos spiritus ex Scripturis attulisset, subdit: Verum Spiritus sanctus solus appellatur à Patre & Filio, Spiritus veritatis, & Spiritus Dei, & Spiritus Christi, & Spiritus gratie. Largitur enim unicuique bonum diuersimode, alteri spiritum sapientie, alij spiritum cognitionis, alij spiritum fortitudinis, alij spiritum sanationum, alij spiritum prophetie, alij spiritum discretionis, alij linguarum, alij interpretationum, & reliqua dona, velut ait: Vnus autem, & idem spiritus est, qui diuidit unicuique vt vult. Quoniam spiritus tuus bonus deducet me, inquit Dauid. Et Spiritus vbi vult, spirat, substantiam sancti Spiritus per talia nobis ostendens: & vocem eius audis, sed non scis vnde venit, & quò vadit. Et nisi nati fueritis ex aqua, & Spiritu: & que sequuntur.

B. Basili. lib. 5. in Euno. vel de Spiritu sancto

Octauus sit B. Basilius, qui agens in Eunomium, sic inquit: Quod si omnia operatur Deus sicuti vult, omnia verò hæc vnus ac idem Spiritus operatur, di-

uidens singulis prout vult: quomodo diuersitas substantia illic est, vbi operatio ni identitas esse cognoscitur? permutatis enim substantijs, secundum impiissimum Eunomium, diuersas esse oportebat & operationes: Eandem autem autoritatem, & potestatem Spiritus Saluator attestatur: Spiritus, inquit, vbi vult, spirat.

Nonus erit Cyrillus, qui in libro quodam Thesaurorũ ita scribit: Quomodo igitur Spiritus sanctus non erit Deus, per quem nos dii per gratiam effici mur, ab ipso regenerati? Quod autem de Spiritu sancto fideles renascuntur, ipse Saluator testatur, dicens ad Nicodemũ: Spiritus vbi vult spirat: & vocem eius audis, sed nescis vnde venit, & quò vadit: Sic est, inquit, omnis, qui natus est ex spiritu. Idem quoque alibi eisdẽ omnino verbis comprobatur diuinitatem inesse Spiritui sancto.

Decimus sit Chrysostomus ipse, qui eandem quam Oecumenius Apostoli sententiam explicans, ait, illa verba: Spiritus vbi vult, spirat, et si de vento dicantur, posse tamen intelligi & de Spiritu sancto, & confirmare hanc sententiam Apostoli, dicentis quod Spiritus omnia operatur prout vult, quemadmodum etiam suo loco exponens hæc verba Ioannis, post dicta nõ nulla de vento, subiungit: Praterea vbi vult, spirat, ad Paracleti potentiam ostendendam dixit. Nam si ventum nemo cohibet, quin quò vult, feratur, quanto magis Spiritus operationem nulla natura leges, nulli corporea generationis fines, nulla alia huiusmodi vis potuerunt cohibere?

Redeo ad Latinos Patres. Et præter Augustinum iam dictum, primo loco produco Hilarium, qui in libris de Trinitate ita scribit: Nam vt in eo, quod ante aterna tempora vnigenitus tuus est, cessante omni ambiguitate sermonis, atque intelligentia difficultate, solùm quod natus est, manet: ita quod ex te per eum sanctus Spiritus tuus est, et si sensu quidem non percipiam, sed tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum, vnigenito tuo dicente: Ne mireris quod dixerim tibi, Oportet vos nasci denuò. Spiritus vbi vult, spirat: & vocem eius audis, & non scis vnde

ad Amphilo chium, in c. quod Spiritus creator est, to. 1. Aduersus Eunomij blasphemiam contra Spiritum sanctum. Cyrillus li. 14. Thesa. c. vlt. tom. 2.

Idem in li. 6. quẽ inscripsit: Argumenta euidentia, quod Spiritus sanctus non sit creatura. Chrysosto. hom. 29. in cap. 12. prioris ad Corinth.

Idem hom. 26. in 10a.

Aug. tract. 12. in 10a. tom. 9. Hila. li. 12. de Trinit. sub calcem

veniat, & quò eat. Sic est omnis qui natus est ex aqua, & Spiritu sancto. Regenerationis mea fidem obtinens nescio, & quod ignoro, iam teneo. Sine sensu enim meo renascor, cum efficiencia renascendi. Modus autem spiritui nullus est loquenti cum velit, vbi velit: & cuius aduentis atque abeuntis causa, sub assistentis licet conscientia nesciatur, huius naturam inter creaturas referam, & origines sue definitione moderabor? Ambrosius disputans in hæreticos, ait: Nullum damnum esse in diuisione gratie spiritualis, Domino attestante, cognouimus. Qui enim vbi vult, spirat, vbi que sine damno est. Idem alio loco, comprobans diuinitatem Spiritus sancti: Assute cognouistis, inquit, loci istius vos attestacione conuinci, nec argumenta vestra aduersus id posse testimonium conuenire. Quò enim possit alio intellectus loci istius deriuari, cum series lectionis tota de spiritu sit? Nicodemus querit de regeneratione: respondit Dominus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam, & Spiritum, non potest introire in regnum Dei. Et vt ostenderet aliam generationem secundum carnem esse, aliam secundum spiritum, addidit: Quod natum est de carne, caro est, quia de carne natum est: & quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est. Prosequere ergo totam seriem lectionis, inuenies quod Dominus impietatem vestram plenitudine assertionis exclusit. Noli, inquit, mirari, quia dixi, Oportet vos nasci denuò. Spiritus vbi vult, spirat: & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat: sic est omnis, qui natus est de spiritu. Quis est qui nascitur de spiritu, & qui efficitur spiritus, nisi qui renouatur spiritu mentis sue? Et post paucaproducto testimonio Pauli, quo ait per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, & alio testimonio Petri, qui Act. 11. ait: Vos autem baptizabimini Spiritu sancto: concludit illud dictum: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam, & Spiritum, non potest introire in regnum Dei, intelligendum esse de Spiritu sancto. Quarto loco producit B. Hieronymus, qui scribens ad Hedibiam: Repleti sunt, inquit, omnes Spiritu sancto,

Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto c. 3. tam. 2.

Idem lib. 3. de Spiritu san. c. 1.

Tit. 3.

Hierony. ad Hedib. q. 9. Act. 2.

& coeperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Spiritus enim sanctus vbi vult, spirat.

Loco quinto adducitur Leo Papa, qui quodam loco sic scribit: O quam velox, inquit, est sermo sapientia, & vbi Deus magister est, quam citò discitur quod docetur. Non est adhibenda interpretatio ad audiendum, non consuetudo ad vsum, non tempus ad studium, sed spirante vbi voluit, spiritu veritatis, propria singularum gentium voces, facte sunt in Ecclesia ore communes. Hec ille, alludens ad id: Spiritus vbi vult, spirat: que verba Sedulius in illud Pauli: Diuides singulis prout vult, coprobatur testimonio verborum Dñi in c. presentis.

Sexto Gregorius Romanus lib. 2. dialog. cap. 21. Prophetia Spiritus, Petre, Prophetarum mentes non semper irradiat: quia sicut de Spiritu sancto scriptum est, vbi vult, spirat: ita & sciendum est, quia & quando vult, adspirat. Rursus in Moralibus pulchre ait: Sed istam vocem superuenientis spiritus, qua se in aures cordis insinuat, nec ipsa mens, qua per hanc illustrata fuerit, inuestigat. Pensare enim non valet, inuisibilis virtus quibus sibi meatibus insuat, quibus ad se modis veniat, quibus recedat. Vnde & bene per Ioannem dicitur: Spiritus vbi vult, spirat: & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, & quò vadat. Vocem enim spiritus audire, est vim compunctionis intimæ in amorem inuisibilis conditoris assurgere, sed nemo scit vnde veniat: quia ignoratur per ora predicantium, quibus se ad nos occasionibus fundat. Et nemo scit quò vadat: quia cum vnã predicationem multi audiunt, intelligi proculdubio non potest, quem deserens abiciat, aut cuius ingrediens in corde requiescat. Vna quippe res foris agitur, sed non per hanc vno modo intuentium corda penetrantur: quia qui inuisibiliter visibilia modifcat, in humanis cordibus causarum semina incomprehensibiliter plantat.

Septimo Bernar. in Canti. scribens: Fa teor, & mihi, inquit, aduertasse Verbum, in insipientia dico, & pluries. Cumq; sapius intrauerit ad me, non sensi aliquotiens cum intrauit. Adesse sensi, affuisse recordeo, interdum & presentire potui introitus, sentire nunquam, sed ne exi-

Leo Papa ser. 1. de Pètecoste. Quam velox sermo sapientia.

Sedul. in c. 12. prioris ad Cor. Greg. Rom. lib. 27. Moral. ca. 16. tom. 2.

Vocem spiritus audire, quid idè cur nemo scit vnde veniat, & quò vadat.

Bern. 74. in Canti.

tum quidem. Nam vnde in animam meam venerit, quove abierit, denud eam dimittens, sed, & qua, vel introierit, vel exierit, etiam nunc ignorare me fateor, secundum illud: Nescis vnde veniat, aut quod vadat.

Innocentius III. de renūtiatio. c. Ni si cum priorem.

Rom. 8. & supra. 6. 2. Cor. 3.

Postremo loco venit Innocentius III. qui quidem ad Episcopum Arelatensem scribens, ubi ponit sex causas, in quibus cedere consueverunt Episcopi de Papæ licentia, subdit: Sed dices, ubi spiritus ubi vult spirat: & nescis vnde venit, aut quo vadat, &c. Non est qui possit vias illius spiritus perscrutari. Qui vero Spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege: quoniam ubi Spiritus Dei, ibi libertas. Quare si cedendi tibi ab homine licentia data non fuerit, nihilominus tamen cedes: quia data est tibi libertas cedendi à Deo. Certè desipis, si sic facis, nam quomodo Spiritu Dei agitur, qui contra Spiritum Dei agit? Hæc illi Patres sanctissimi, atque doctissimi. Explicauimus igitur vtrumque sensum: produximus Patres, quorum testimonijs vterque niti possit: declarauimus vtrumque, vt pote verum, & à Fide, & à ratione non abhorrentem posse sustineri, & cum omni veneratione suscipi. Si vero lector vrgcat, & interroget, vter illorum præfret, aut quis veniat alteri præferendus, ingenuè, & liberè fatebor, sensum Augustini mihi magis probari, & illi literam, & voces magis fauere, vt faciliè ex multis ostendā. Quod tamen sine aliqua contentione, atque comparatione inter ipsos præstari à nobis non poterit.

Posterior intellectus, de Spiritu vide licet sancto, non de vèto, multis rationibus probatur. Luc. 24.

Cyrrill. Iero solym. cateche. 16.

Placet igitur initium sumere à leuioribus. Nam in primis vox ipsa Latina Spiritus, siue Græca πνεύμα, propriè rem materiæ, siue corporis expertè significat: vnde Dominus ad Apostolos existimantes ipsum esse spiritum, dixit: Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum: palpate, & videte: quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere, quasi diceret; Spiritus neque vi su, neque tactu, neque alio aliquo sensu percipi potest. Vnde Cyrrillus Ierofolymitanus: Spiritus, inquit, nomen medium quoddam est: nam omne quod est absque corporis

mole, in vniuersum Spiritus vocatur.

Hæc ille. Et nunquam in Nouo Testamento (quod sciam) ea vox pro vento accipitur, etiam si in Veteri aliquando vsurpatam fuisse non negem, idque per metaphoram potiùs, quam per proprietatem, quia ventus inter corpora tenuissimus est, & subtilissimus, & proximè accedit ad ea, quæ sunt expertia corporis: & in Nouo Testamento quoties ventorum fit mentio, non Spiritus, siue πνεύμα, sed Græcè ἀνεμος perpetuò dicuntur. Quod si aliquis locus posset cogitari, ex quo constet Spiritum dici ventum; maxime ille Actuum. 2. Factus est repente de cælo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, vel, vt alij vertunt, tanquam aduenientis venti validi. Sed profectò eo in loco doctè B. Lucas abstinuit à verbo πνεύμα, dixitque ἀνεμος ὁμοιωσεν πνοῆς βίας: Est enim πνοή, diuersū longè & πνοῆ πνεύματος significatq; flatum, afflatumve. Spirare etiam, viuentibus Scriptura duntaxat tribuit: hinc dicitur in Genesi, inspirare in faciem hominis spiraculum vitæ; & Saulus in Actis, spirare minas, & cædem in discipulos Domini, & Ecclesiastes: Sicut moritur homo, sic & illa (scilicet iumenta) moriuntur, similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Legitur etiam in libro Iosue, illum non dimisisse vllas reliquias, sed omne quod spirare poterat, interfecisse. At verò, vt Tertullianus scribit: Quid est, oro te, spirare? Flatum ex semet ipso agere. Vides igitur, spirare, propriè pertinere ad rem animatam, & statum ex se ipsa emittentem.

Spiritus cur sit medium quiddam, teste Cyrillo.

Πνοή quid significet.

Gen. 2.

Act. 9. Eccle. 3.

Iosue. 10.

Tertull. li. 6. de anima Spirare quid.

Spiritus sanctus cum inanimis sit, qui spirat?

Gen. 2.

Act. 17. 2. Tim. 3.

Iob. 32.

Quod si quis opponat; spirationè minus conuenire Spiritui sancto, qui corporis est expers, & anima non constat, vt cæteræ animantes; Respondemus, in sacris literis hanc loquendi rationem frequentius, & libentius Deo accommodari, quam vlli rei inanimæ. Dicitur enim Deus inspirasse in faciem hominis spiraculum vitæ, dedisseque omnibus, teste Paulo, vitam, & inspirationem: iuxta quem modum sermonis ait idem Apostolus: Omnis Scriptura diuinitus inspirata, & liber Iob: Inspiratio Omnipotentis

2. Pet. 1.

Secunda ratio.

Spiritus sanctus quid significet.

Ioan. 20.

Diuiinarum attributa personarum.

Ioan. 16. Matth. 10. Hierony. in Mich. c. 2. tom. 6.

Aug. lib. 2. Quæstio. ad Simplicia. q. 1. to. 4. Matth. 18. Orig. lib. 1. Πνεύμα, c. 3. to. 1.

Galat. 5.

tis dat intelligentiam. Quæmirum non est, si quod Deo proprium est, nempe spiratio, siue inspiratio, Spiritui sancto, qui Deus idem est, tribuatur: vnde dicitur hoc loci vbi vult spirare, & apud Petrum: Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.

Hoc etiam proximum est maxime proprietati eius, si Theologiam sacrâ consulimus: non est enim aliud Spiritus sanctus, quàm spiratio quædam sua ex Patre & Filio ab æterno procedens: ob quam etiam causam Dominus in die resurrectionis donans Apostolis Spiritum sanctum, insufflauit, siue inspirauit in eos: qui ergo suapte natura spiratio quædam patiens est, quid mirum si in rationalem creaturâ spiret, suæque bonitatis ac spirationis illam participem faciat? Vt ergo toti Trinitati, & singulis eius personis, per essentiam conuenit potentia, sapientia, bonitas, & inspiratio: ita Patri potentiam, Filio Sapientiam, Spiritui sancto bonitatem ac inspirationem tribuimus per appropriationem quemadmodum Theologi dicunt; vt merito de illo asserat Petrus inspirasse Prophetas. Et quod in Missâ sacrificio legitur Symbolum, loquutum fuisse per Prophetas, & Christum, Apostolos docere omnem veritatem, atque regulam, tum Hieronymi, tum Augustini, tradentium: Vbi in Sacris literis Spiritus dicatur absolute, de Spiritu sancto esse accipiendum. Quam (vt in ore duorum, vel trium stet omne verbum) autoritate Origenis confirmo, qui in libris Πνεύμα in huc modum scribit: Quidam sanè ex prædecessoribus nostris in Nouo Testamento obseruant, quod sicubi spiritus nominatur sine adiectione ea, qua assignet qualis sit spiritus, de sancto Spiritu deberet intelligi, vt puta, Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, & pax, & cætera. Idem & ibi; Cùm ceperitis Spiritum, nunc carne percipimini. Nos verò etiam in Veteri Testamento putamus distinctionem istam posse seruari, sicut cum dicit: Qui dat spiritum populo, qui est su-

Quarta ratio

Didymus li. 1. de Spiritu sancto, tom. 9. operum B. Hierony. Amos. 4.

Articul. Græcè quid significet.

Rom. 8.

Didymi, & Athanasij regula ad intelligendum vbi vox spiritus de sancto Spiritu accipi debet. Gal. 5.

Athanas. in epist. ad Serap. tom. 1.

Ioan. 14.

per terram, &c. Ita ille: cuius sententiam libenter attulimus, quoniam nõ tam sua, quàm quæ in Ecclesia ex traditione acceperat, docet. Accedit & his, quod τὸ πνεύμα, cum articulo positum, pro Spiritu creatore sumendum, tanquam rem indubitatam ac certam tradunt Patres, sed inter eos magna Ecclesiæ lumina Didymus, & Athanasius Alexandrinus, Patriarcha vterque. Prior quidem lib. de Spiritu sancto edifferens locum illum Prophetæ Amos: Quia ecce formans montes, & creans ventum (siue spiritum, nam Græcè dicitur κτίζω πνεύμα) ponderans cur πνεύμα, sine articulo sit positum, sic loquitur: Nec enim frustra sine articulo, qui in Græco sermone singularitatis signator est: nunc Spiritus creatus dicitur, quoniam non est sanctus: cum penè semper Spiritus sanctus cum articulo nominetur: vt in illo, ἀὐτὸ τὸ πνεύμα: Id est, ipse spiritus testimonium reddit Spiritui nostro, productis que duobus alijs testimonijs, subiungit: Quod sicubi raro, sine articulo nominatur Spiritus sanctus: sciendum est cum additamento eum nominari significare magnificentiam eius. Siquidem dicitur aliquando & sine articulo, cum non ipse per se, sed participatio eius ostenditur: vt puta Spiritus Heliæ; & spiritu ambulate: & quacumque his familia sunt. Hec ille, distinctè atque aperte regulam de articulo voci Spiritui apposito tradens. Athanasius verò, scribens ad Serapionem Episcopum, vbi differit contra eos, qui Spiritum sanctum dicebant creaturam esse, eandem regulam his verbis confirmat. Nam Arrianis allegantibus eundem textum Amos 4. obijcit: Dicite saltem, vbi in Scripturis sanctis reperitis, Spiritum sanctum simpliciter nominari spiritum, sine additamento Dei, aut Patris, aut à me, hoc est, ex Deo, vel absq; articulo, vel Christi, vel Filij, aut non adiungatur sanctus, aut Paracletus, aut veritatis, hoc est, Filij, qui seipsum nominat veritatem, vt simpliciter allegata hac voce spiritus, de Spiritu sancto hoc dictum suspicemini. Accipiat ab hac ratione & quasi regula, quum quod prius distinctè commemoratum est de Spiritu, postea simpliciter repetitur: ibi enim ex supe-

rioribus præcognoscitur, de quo spiritu mentio fiat, etiam si in sequentibus nudum tantummodo spiritus vocabulum sit positum. Aut quando ad illos fit sermo, qui iam sciunt de quo spiritu intelligendum sit quod dicitur. Alioqui certe sine articulo rō, aut adiectionibus ceterarum notarum, nunquam spiritus nudi vocabulum trahi potest ad significationem sancti spiritus, ut apud Paulum ad Galatas. Hoc solum cupio ex vobis resciscere, ex operibus legis accepistis spiritum, an ex auditione fidei? ut pote quibus cognitum erat, se eum spiritum accepisse, qui datur credentibus, & renatis per lauacrum regenerationis. Quale illud ad Thessalonicenses: Spiritum nolite extinguere: qua forma verborum uti voluit, quia & ipsi sciebant, quem spiritum accepissent: scilicet ne spiritum, qui gratiam in ipsis accendebat, extinguerent. In Evangelijs vero si Evangelista loquantur humano more de Salvatore ob carnem, quam assumpsit: Iesus autem plenus spiritu, reuersus est à Iordane; aut illud; Iesus abductus est à spiritu in desertum; eandem rationem ista dicta in se continent. Si quidem prædictum fuit à Luca: Contigit autem dum baptizaretur vniversus populus, Iesusque baptizatus esset, & oraret, aperiri cælum, & descendere spiritum sanctum corporali specie, instar columbæ super eum. Vnde liquet quomodo spiritum postea simpliciter dicit, Evangelistam hoc de spiritu sancto intelligere. Ita apud quos est spiritus sanctus, cum illis nude dicitur de spiritu, sine additamento Dei, aut alterius notæ, ambiguum illis esse non potest, quin spiritus sanctus intelligendus sit; maxime si adsit articulus rō. Et respondens ad argumentum sumptum ex testimonio Amos Prophetae, post nonnulla subiungit: Qui igitur sit, ut vos tale quid in Propheeta conspiciatis? si quidem πνεῦμα illud, hoc est, spiritus apud Prophetam, ne articulum quidem rō sibi adiunctum habet, ut vel inde occasiones captaretis. Hactenus diuinus Athanasius.

Illud edem: Spiritus vbi vult, spirat, de spiritu fa-

cto: nam aperte præcessit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, & post illam planam sancti spiritus expressionem, ponitur spiritus absolutè, & cum articulo rō. Ergo, sicut Athanasius loquitur, de spiritu sancto desumendum esse, ambigi non debet; vel ei doctrina ibi tradita planè ruit. Deinde cum hi duo grauissimi Patres generalem regulam tradant, neque hunc locum, de quo existit controuersia, excipiant (quem profectò, si de vento esset intelligendus, excipere debuissent propter articulum affixum) imò verò vterque, sed præcipuè Athanasius eodem loco, ex Scripturis omnes per censeant locos, vbi πνεῦμα, pro vento accipitur, atque huius qui controuertitur, ne meminerint quidè: profectò eum sub illa regula generali inclusum esse, Didymus, & Athanasius voluerunt. Tertio illud magna consideratione dignum se offert, quod cum prædicti Patres, & cum eis Cyrillus Ierosolymitanus antistes, omnes Scripturarum enumerent locos, in quibus πνεῦμα, vsurpatur pro vento: qui sunt, in Genesi, *Adduxit spiritum super terram, & imminuta sunt aqua*, in libris Regum dicitur de Achab: *Cumq; se verteret huc atque illuc, ecce cæli contenebrati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis*: In Psalmo legitur: *In spiritu vehementi conteres naues Tharsis*; Alibi, *Dixit, & stetit spiritus procella*, rursus Psalmista: *Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius*. Idem quoque: *Ignis, inquit, & sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum*: Sapientia in persona Salomonis ait, sibi Deum dedisse, ut cognosceret naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, siue ut Græcè dicitur, πνευμάτων βίαι id est, violentias ventorum: Amos quoque inquit, *Creans spiritum, siue ventum*: Esaias: *sicut mouentur, ait, ligna sylvarum à facie venti*: In Ezechiele dicitur: *In aquis multis adduxerunt te remiges tui: ventus Auster contriuit te in corde maris*: Ionas & ipse: *Dominus autem misit ventum magnum in mare, & facta est tempestas magna in mari*: in vnuerfishis locis, & singulis cõstare liquido potest cõsultenti lectione 70. Inter

cto accipiendum, quadruplici adhuc argumento deducitur.

Secundum argumentum.

Tertium argumentum.

Quibus locis Græca vox πνεῦμα significet ventum.

Gen. 8. 3. Reg. 18. Psal. 47. Psal. 106. Psal. 148. Psal. 10. Sap. 7.

Amos. 4.

Esa. 7. Ezech. 27.

Iona. 1.

portã, vbiq; & semper in articulo carere: qua ratione igitur articulus, qui in Veteri Testamento denegatur, dum pro vento sumitur, hic contra omnem morem oppositus esset? an forte imperitiã linguã B. Ioannis Evangelistæ est adscribendum? quod horteo dicere; nam esset inficitie notam inurere spiritui sancto, qui tamen, ut Sapientia liber restatur, scientiam habet vocis. Postremo, alia ratione in isto. Cum enim Ioannes ait: *Spiritus vbi vult, spirat*; articulum habet spiritus: rursus cum eodem articulo subiungit: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu*. Cum itaque sub eodem verbo tam contextu bis de eodem spiritu, & cum articulo fiat mentio; proculdubio mens fuit spiritus sancti insinuare se de illo ipso spiritu loqui, nã articuli Græci vim habent determinandi ac designandi id, quod nomen in communi significat. Atq; ita, aut in vtroque est sermo de vento, sicq; quod subiungitur: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu*, non nisi inanem, inutilem, atque absurdum sensum contineret; aut vtrumq; intelligendum est de spiritu sancto, ut nos ex Veterum Patrum regulis euictum ostendimus; aut salte ad distinctionem faciendam inter vnum, & alterum spiritum, priori voci subtrahere articulum, vbi ventum significat, oportebat, & adiungere inferiori, dum spiritum sanctum denotat. Et confirmatur validissime hæc ratio. Nam cap. 1. cum diceret Ioannes: *Et Verbum erat apud Deum*, Græcè legitur cum articulo, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸ θεόν, per τὸν θεόν, certa designans in diuinitate personam, nempe Patrem, ad quem Verbum refertur, dicentem. Et subditur, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, vllò sine articulo affixo voci θεός. Ex quo quidem Arriani ansam accepere dicendi, Deum Verbum esse, sed sine articulo; ac proinde inferiorem Patre. Et tamen nelebant aduertere, Christum pluries in Evangelicis, Apostolicisque voluminibus pronuntiatum esse Deum cum articulo: verum eo loci magna ratione, articulum subtractum fuisse ne persona Patris, cum illa Filij confunderetur, v-

Sap. 1. Quartum argumentum, & vltimum.

Articuli Græci quã vim habeant.

Hoc loco Ioannis: Et Verbum erat apud Deum, quare articulus in voce Deum, fuerit omiffus.

Arrianorum Sabellianorumq; impia dogmata cõfutantur.

naque eademque Pater & Filius crederetur esse persona: ut dogmatizabat Sabellius. Igitur sicut ad distinctionem personarum seruandam in eadem deitate voci priori Deus additur articulus, & posteriori negatur: ita sanè (si magna licet componere paruis) debuit spiritui, dum sumitur pro vento, subtrahi articulus, & apponi; cum significat spiritum sanctum, imò tanto magis debuit, quanto hic erat distinctio faciendã inter hypostasies, & naturas in infinitum distinctas, & seiunctas à se inuicem, id est, naturam diuinam, & venti.

Atque hactenus leuioris armaturæ milites in campum produximus: ad grauiora iam, valentioraque argumenta accedo. Magnum Ecclesiæ lumen Augustinus libris de Doctrina Christiana, certam quandam Scripturas interpretandi regulam proponit; nimirum quod vbi Scriptura, verborum proprietate seruata, bonum, & commodum sensum recipere potest, non est in illa interpretanda explicandaque ad tropum, figuratamq; locutionem confugiendum: sin verò, sermonis proprietate retenta, facinus aliquod, vel impossibile quid, aut absurdum prima facie porrigitur, tunc à litera recedendum est, & tropus atque metaphorica locutio amplectenda. Nam in vniversum quæ figuratè dicta sunt à Domino, velle propriè, & absque figura intelligere: vel rursus à regione quæ propriè intelligenda sunt, & sine tropo, per figuram velle accipere: vtrumque perinde in sacris literis interpretandis, hæreticum sensum efficere consuevit. Nam ut hæc exemplis aliquo modo illustrentur, si quis verba illa Domini: *Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te; abscinde eum, & projice abs te*, &c. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice abs te: si quis inquam, ad literam, ac præter tropum intelligenda esse contenderet, facinus indignum admitteret, seipsum vel oculis priuando, ut fecit Democritus, vel membra sibi præscindendo, quod celebrem quendam atq; in Ecclesia Dei nominatum virum fecisse,

Fortioribus eadem sententia de spiritu sancto vbi vult spirare, rationibus cõfirmatur.

Aug. lib. 3. de doctrina Christ. cap. 37. tom. 3. B. August. regula ad Scripturas interpretandas ac comoda.

Domini verba quæ figurate, & non propriè sint accipienda.

Matth. 18.

Democritus & Origenes quibus se membris priuauerint.

historiæ produnt Ecclesiasticæ: sed ita narrant, vt zelum hominis laudarint quidem; factum verò vituperauerint quam maximè: cum in ea sententiâ Dominus sub allegoria membrorum, affectus carnis, vitiosasque cupiditates nostras amputandas esse docere voluerit, atque cõprimendas. Rursus si verba Christi in cœna Dominica prolata: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, non proprio sensu, verum allegorico, vel metaphotico esse exponenda quisquam contendat, vt nostri seculi hæretici, ob eam causam Tropici nuncupati, impiè ac pertinaciter exposuerunt, haud dubie sensum hæreticum, ab Ecclesiâque damnatum eliceret.

Matth. 26.

Tropici hæretici cur ita nominati.

Ex regula Augustini prædicta vtiliter tria deducuntur.

Hac regula, quæ certè ipsi veritati nititur, & pretiosa quædam clavis est ad multarum Scripturarum mysteria aperienda, sic constituta atq; declarata, ex ea colligo. Primum, vbi bonus, & cõmodus sine metaphora, aut tropo, sensus haberipotest, minimè esse opus ad schemata confugere: rursus vbi locus aliquis cum tropo, & sine tropo exponi valet, semper ille sensus, qui tropum verborum abijcit, & proprietatem retinet, præstantior est, atque alteri antefendus, maximè si cætera sint paria. Deduco postremò ex illa regula: Si duæ tropicæ, figuratæve locutiones alicui loco adhibeantur Scripturæ, illa est præferenda alteri, quæ magis accedit ad proprietatem, quâ quæ longius ab illa recedit; vel quæ minus à proprietate discedit, quàm quæ magis. Cum itaque in præsentis loco tropus necessarius non sit, sensusque illustris absq; illo eliciatur: frustra ad metaphoram venti confugimus: qui enim ex proprijs verbis intellectus accipitur, neq; facinus, aut impossibile quicquam, & absurdum continet, imò præstantiam gratiæ, atq; potentiâ sancti Spiritus, tanquã hypostasis diuinæ, pro voluntate, & libertate sua in factis animabus operantis, comprehendit: quis nesciat hæc longè esse altiora, & maiora, quàm quæ de vento per tropum eruditi quidam hoc loco meditantur, commentanturq;? Abstinent præterea à nota aliqua similitudi-

Contra primum sensum de vento, cõfectura.

nis, dicendo, sicut, vel quemadmodum spiritus vbi vult, spirat, ne verba textus iuuarent illam de vento intelligentiam, & ad illam cogitandam moueremur: qua cum careat hæc litera, & sine ea constet alius grandior, & prægnantior sensus, certè nulla ratio ad ventum comparationem cogere videtur. Singula iam inspiciamus.

Ait siquidè: *Spiritus vbi vult, spirat*: at certè vento, citra tropum, voluntas tribui nequit, cum sit prorsus animæ expers, atq; potius agatur ipse, quàm agat; nec tam spirat, quã spiratur; nec spirat vbi ipse, sed vbi Deus vult. Sed vt interim demus, per tropum aliquè de vento dici posse, quòd spirat vbi vult, an non magis rationi est consonum, tribuere per proprietatem, Spiritui sancto voluntatè, qui infinita præditus est libertate? qui teste Apostolo, diuidit singulis prout vult, & omnia quæcunq; voluit, fecit, in cœlo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis? De quo Rupertus Tuitiensis, egregius Scripturæ interpret, in libris Cõmentariorum in Ioannem, edisserens huc locum, scribit: *Spiritus vbi vult, spirat. Quo dicto gratiam simul, & potentiam Spiritus sancti commendat. Nam quòd non debet, & vult, gratia est: quòd vbi vult, spirat, omnipotentia est. Et reuera nulli hominum quicquam debet hic Spiritus, quia cunctorum pater Adam primus præuicatus est, & iusta lege, Dei regno, de quo nunc agitur, exheredatus est. Cũque omnibus regnum Dei iuste clausum fuerit, quòd quibusdam aperitur regenerate hoc spiritu, gratuita misericordia, vel misericordis gratia est: quòd verò quibusdam non aperitur, iusta vindicta, vel vindicis iustitia est. Ait ergo: Spiritus vbi vult, spirat. Ac si dicat; Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cœlum, hunc Spiritum sanctum deducere, vt in illo possimus renasci, & sic in regnum Dei introire: ipse enim gratis & vltro dignatur, & potest aspirare. Qui mox vt virtute sua, qua vbi vult, spirat, emiserit se super aquas, mirificum agit opus sue potentia, vt elementum inanimatum viuificetur, non quidem vita animali, sed virtute spirituali, fiatque ianua regni Dei, sit torus cœlestis gratia, fiatq; veter*

Quam verè, ac propriè Spiritus sanctus vbi vult spiret, non ventus.

1. Cor. 12.

Psal. 134. Rupert. Tuitien. lib. 3. Commentariorum in Ioannem.

Sancti Spiritus gratia, & potentia quãta sit. Gen. 3. Rom. 5.

Quid est dicere, Spiritus vbi vult spirat, secudum Rupertum.

Gen. 1.

super-

superna matris Ecclesiæ. Hæc ille. Vides igitur, quàm sint hæc, magis magnifica atque sublimia de Spiritu sancto exposita, vt præijs, quæ de vento dicuntur, penè fordere hõbis videatur?

Deinde discutiamus quod sequitur: *Et vocem eius audis*. Certè enim vox cum propriè & secundum naturã sit animantis, vento, nisi impropriè & figuratè conuenire haud quaquam potest. Cum tamen, si sermo esset de vento, non deerat propria locutio, si videlicet pro voce dixisset sonum, sicut superius si dixisset *auis*, quòd propriè ventum significat, & non *uivus*, quòd & ad ventum, & ad spiritum cõmune est. Quòd si contendas, neque etiam Spiritui sancto vocem propriè cõuenire: equidem haud ibo inficias: verumtamen nõ vsque adeò vsitatam esse in sacris libris metaphoram tribuentem vento vocem, quàm Spiritui sancto, planè affirmabo: nam hæc frequentissima est, trita atque celebris. Propterea enim traditur scientiã habere vocis, & in Symbolo: *Qui locutus est per Prophetas; & in Euangelijs; Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*: ac rursus, *Non enim loquetur à semetipso, sed quacunque audiet, loquetur*. Et Apostolus ad Hebræos, *Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*. Dies me deficeret, si vniuersos locos huiusmodi recensere vellem. Vnde Cyrillus Ierosolymitanus probat ex multis locis Noui Testamenti, præter eos, quos nos produximus, loquelam domini Spiritui sancto attribui in Scripturis. Tribuitur porro Spiritui sancto vox propriè quidem, & metaphoricè. Ac propriè quidem nihil est aliud, si res ipsa spectetur, quàm quædam spiritalis oratio persuasione in mentibus hominum efficiens, quæ nullo sensu externo, at solo intellectu percipitur: de qua ait Propheta; *Audiat quid loquatur in me Dominus Deus*; & Apostolus: *Ipse enim Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro quòd sumus filij Dei*. Metaphoricè verò datur Spiritui sancto vox, per figuram Metonymiæ. Dicitur enim loqui, quia loque-

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

2. Tim. 1. 1. 1. 1.

res reddit alios: quemadmodum postulare gemitibus inenarrabilibus, quæ eiusmodi voces, gemitusve per nos edat deprecantes. Estq; hæc figura frequens & familiaris: quippè ita loqui consueuimus, Semiramis construxit muros Babylonis. Artemisia condidit viro suo mausoleum. Romulus à fundamentis erexit urbem Romam: non quasi illi hæc suis manibus effecerint, verum quod eorum imperio & autoritate condita sint. Eadem ratione vocem nos assignamus Spiritui sancto, quòd olim Prophetas, & post hæc Apostolos instruxerit ad loquendum: ac vt olim vates sacri dicitur; *Hæc dicit Dominus exercituum, ita in Nouo Agabus dicit: Hæc dixit Spiritus sanctus: Virum, cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem Iudæi*.

Illud præterea suo pondere nõ caret, quod Dominus de presenti dixit: *Vocem eius audis*: quod singulariter dictum est Nicodemo, qui nocte venit ad Iesum: quem verisimile est domi, & non in platea offendisse, & secretum hoc cum illo colloquium habuisse; ac proinde nullus tunc (vt opinor) in præsentiarum, vbi mutuo loquebantur, cubiculum perflabat ventus, vt sonum eius, siue vocè audiret: quis enim hoc temere asserat, & sine ratione? at non temerè, imò cum ratione asserimus, sanctum Spiritum id temporis affluisse Nicodemum ad baptismum suscipiendum, vocemq; Spiritus sancti per os Domini loquentis in presenti audisse. Nam vt Christus nouus homo, de Spiritu sancto conceptus est, & per eundem Spiritum edebat signa, ita vt diceret; *Si ego in Spiritu Dei eicio demones; igitur peruenit in vos regnum Dei*. Ita per Spiritum sanctum loquebatur, & prædicabat, ita vt illum locum Esaiæ conuenire sibi sit testificatus, quem Lucas refert: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me*. Vt interim omittam quòd Nicodemus, vtpote legis doctor, voces Prophetarum, quæ Spiritus sancti sunt, quotidie audiret in lectione Scripturæ: nec tam rudis erat, vt si ei enarrauerit Dominus mysterium Patris Filium mittentis in mundum

Rom. 8.

Act. 21.

De presenti tempore dictum expenditur: Vocem eius audis.

Matth. 12.

Esa. 61. Luc. 4.

exal-

exalandum in Cruce; vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam, vt non possit esse capax, cui reuelaretur mysterium Spiritus sancti, in aquis baptismi ad regenerationem nostram operantis; vt existimat Chrysostomus. Cur enim alias prædixerat, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto?* Nunquid his obscuriora erant, quæ dicebat de Spiritu vbi vult, spirante? Cum ergo hic sensus de Spiritu Dei, magis proprietatis vobis, verborumq; tempore de præsentis contineat rationem, rectè alteri venit præferendus. Sed ad reliqua pergamus.

Subdit Euangelista: *Nescis vnde veniat, aut quò vadat.* Vbi duo subtiliter sunt dispicienda: alterum, quòd venire, & vadere, aut hominis sunt, aut certè rei animam habentis; quum motum progrediendi significant. Vnde Dominus sibi illa tribuit aliquoties, inquit enim; *Audistis quia ego dixi vobis, Vado, & venio ad vos.* Rursus, *Exiui à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* quare vento anima carenti, quiq; mouetur potius & impellitur, neq; propriè venit, aut vadit, nequeunt illi, præterquam figurate translateq; quadrare. Respondebit aliquis conuenire posse, neque diuino Spiritui, qui anima motuq; progrediente destituitur, quique diuinitate sua cælum & terram implet, secundum illud Prophetæ: *Quò ibo à Spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Admitto e quidem de diuinitate Patris, aut Filij, aut Spiritus sancti nihil posse nos omnino propriè, quemadmodum est in se, vel concipere, vel loqui. Vnde quo incomprehensam ipsius maiestatem, & actiones eius inenarrabiles, alio modo capere valeamus, captu nostro, siue more humano, hoc est, quæ hominum sunt, illi accommodates loquimur: at verò de vèto propriè ac sine vlla translatione loqui cum volumus, possumus, & consueuimus. Deinde respòdeo, eiusmodi metaphoram veniendi & discedendi, familiarè esse Scripturis sacris. Cumq; de eo

frequenter dicatur mitti, descendere, effundi, extingui, contristari: ita etiam dicitur venire, cum per nouam actionem nobis præsens est; & discedere, cum negligentia nostra, peccatisve à nobis abest, aut in nobis extinguitur, ac perimitur. Hinc illud, *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre;* Et, *Quum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio, &c.* Et quanquam ad vtrumque sensum opus sit metaphora, siue tropus: illa tamen de Spiritu Deo est notior in Scripturis, & frequentior, quàm de vento: tantoq; magis necessaria, quanto de vento propria significatione loqui possumus, de Spiritu sancti diuinitate, actionibusq; non nisi impropriè.

Alterum verò hoc loco considerandum, est Verbum illud: *Nescis vnde veniat, aut quò vadat.* Nam, vt Augustinus est autor, hoc vento competere nequaquam potest, nam & de ventis vnde veniant, aut quò vadant, non est ignotum. Neque hoc rectè solui videtur, dicendo, illam partem, vnde oritur, etsi in genere sciatur esse ab Oriente, vel Occidente, vel ab Aquilone, aut Meridie; non tamen præcise illum locum, vnde perflat. Nam si chartam, aut tabulam, quam nauigandi vocant, consulas, in qua sunt descripti xxxij. venti, in medioq; ferrum magnetem illitum, polare sidus perpetuo spectans; dubium non est quin peculiarem, ac certam venti flantis apprehenderemus cognitionem, nõ minus in terra, quàm in mari, si eam adhiberemus: & qui illam apprehendit, habet de ventis vnde oriantur, & quò tendant, cognitionem tantam, cu iuxta haberi potest humanitus; vt ob id illi nõ queat congruere, *Nescis vnde veniat, aut quò vadat.* Nam quod communiter ignoremus vnde spiraret ventus, id negligentia fit nostra; siquidem ignoratio illa adhibito eiusmodi instrumèto nautico, quod diximus, facile expugnari atque expelli potest. Et tamen hic agit Dominus de Spiritu, cuius aduentus, vel recessus sciri non valet. Ad hæc, ne quisquam cogitet, generationem vètorum, vel interitum nobis,

Ioann. 15.
Ioann. 16.

Perpèditur & hæc particula: Et nescis vnde veniat, aut quò vadat.

August. tra. 12. in Ioan. tom. 9. Dilatit obiectio quorundam.

Chrysol. ho mil. 25. in Ioannem.

Verbum veniendi, & vadendi, nisi quibus propriè tantum conueniat.

Ioann. 14.
Ioan. 15.

Ea vti verba Spiritui sancto, vt pote Deo, & vbiq; præsentis valeant conuenire.

Ierem. 23.
Psal. 138.

Alteri solutio.

De quibus thesauris producit ventos Deus. Psal. 134.

Damascen. lib. 2. De fide orthodoxa. cap. 8. Ventus quid.

Quam secrete, ac citra sensum omnem penè nostrum adueniat nobis Spiritus sanctus.

Ecclesiastes 11.

Quo de spiritu Salomò loquitur hoc loco: Quomodo ignoras quæ sit via spiritus.

esse ignotam; doctrinam habemus à Philosophis traditam, qua ex materia, vel ex quibus vaporibus à Deo naturæ opifice efficiantur. De quo illud venit intelligendum: *Qui producit ventos de thesauris suis;* vocans thesauros, materiam illam copiosissimam, ex qua, tanquam de thesauro quodam, venti producuntur atque depromuntur. Nã vt ait Damascenus, Ventus, est multitudo exhalationis calidæ, & siccæ, mota circa terram: nec opus est ad antrum Æolicum aliquod vnde educantur, iuxta Poëtam, confugere: neq; rursus aliquem locum, in quem, se, postquam spirauerint, recipiant venti, confingere: nam deficiente materia intereunt, atque in materiam proximam, cognatamq; illi, vnde sunt geniti, resoluuntur. Non ergo generationis eorū, aut interitus ignorari locus potest. Enimverò Spiritus diuini aduentus de cælo ad creaturam ratione præditam, & cum venit, & cū recedit, prorsus ignotus & obscurus est, neque sensus alicuius experimento, aut notitia euidèti mentis apprehendi ac percipi potest. Merito vt hinc de Dei operibus dixerit Salomò: *Quomodo ignoras, quæ sit via spiritus, & quæ ratione compingantur ossa in ventre pregnantis: sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium.* Vbi Spiritus, cui tribuitur via vt rei animatæ, & iungitur cum cõpactione ossium in ventre, spiritus humanus, siue animus noster est, qui creatur, & infunditur corpori: ignoratur tamen via eius, quia nemo certo statuere valet momentum quo creatur, aut infunditur, illiq; comparantur opera Dei, qui in Trinitate perfecta consistit, vt intelligas hinc de Spiritu sancto esse sermonem: nam si creaturæ vias ignoramus, quæ ratione viam Creatoris operantis in nobis intelligemus?

Nec obstat voci illi Spiritus hoc loco tam in Hebræo, quàm in Græco, appositum esse articulum. Quia ex adiunctis de compingendis ossibus in ventre matris, satis indicabat se de humano, siue rationali spiritu nostro loqui: & ex eo etiam, quòd eiusmodi Spiritus nostri via & ossium compingendorum in ventre matris ignora-

tio, assumitur ad indicandum quàm sint nobis ignota opera Dei, qui omnia condidit. Præterea de Deo Iob dixit; *Qui facis magna & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus. Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam.* Et Christus de se ipso: *Et si ego, inquit, testimoniū perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio vnde venio, & quò vado; vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado.* Ergo vt de Deo, ac Filio Dei non habemus vnde veniat, aut quò vadat: ita Spiritus sanctus, qui vnus est, & idem essentia cum illis Deus, nescitur vnde veniat, aut quò vadat, vt vel hæc nota, quæ Dei est solius, Spiritus sanctus verus Deus ostendatur. Et vt moris est, vnum locum Scripturæ obscuriorem exponi per alium apertiore; ita per locos prædictos de Spiritu sancto & hic venit intelligendus: alibi autem sacra pagina, quatum memini, nunquam tribuit vento, quod nesciatur vnde veniat, aut quò vadat.

Deinde licet ex præcedentibus & sequentibus, efficacius hanc sententiã de Spiritu increato, quàm de vento colligere. Præcesserat etenim; *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei;* ac subdit: *Quod natum est ex carne, caro est: & quòd natum est ex Spiritu, spiritus est:* in quibus nemo negauerit de Spiritu sancto sermonem esse, præsertim cum spiritus opponatur carni: quorū iam verborum intellectum supra tradidimus. His dictis, subiungit ad Nicodemum; vt tolleret admirationem eius, qui non satis capiebat, quomodo quis posset nasci desuper: *Non mireris, ait, quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuo;* siue, vt dicitur Græcè, desuper: explicansq; modum & rationem, qua quis renascatur ex Spiritu, quæ renascentia lógè posita est ab illa carnali, subinfert; *Spiritus vbi vult, spirat: & vocem eius audis:* quod perinde est ac si dixisset; Hæc regeneratio de Spiritu, valde est dissimilis atque difformis ab ijs, quæ secundum carnem fiunt, generationibus; sed per merum Diuinæ bonitatis fit beneplacitum ac voluntatè, atq; adeo adoptioni humanæ,

Iob 9.

Ioann. 8.

Certissimum argumentum diuinitatis Spiritus sancti.

Ex ijs quæ præcedunt, & quæ consequuntur, eundem sensum de Spiritu sancto apte colligi posse.

Regeneratio ex Spiritu qualis sit: eundem effectus.

quæ artificialis est, ac volūtaria, vt ita dicā, filiatio, quā proxima: per quā qui renatus est, Spiritus Dei est, non natura, sed gratia, & participatione. De qua generatione Apostolus Domini frater sic loquitur: *Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creatura eius.* Nam vt ex limo terræ, & inspiratione Dei in illum productus est homo animalis: ita ex aqua & inspiratione Spiritus sancti homo fit ex carne, spiritus, ex terra, cœlum. Porro in hac sanctificatione cum anima Christo velut sponso legitimo copuletur; opus est, vt & sponsæ accedat consensus: quem externè quidem minister exigit à baptizando, dum interrogat, Vis baptizari? cui ille respondet, Volo: interius autem ipse Spiritus verbum veritatis, vt tæq; proponendo sibi postulat fidem exhiberi: ac de hoc quidem verbo siue interius prolato, siue exterius, subdit: *Et vocem eius audis:* id est, per fidē accipis, illiq; acquiescis: hoc est enim in Sacris literis audire, iuxta id: *Si Moyses & Prophetas non audiunt: neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent:* Vbi idem est, non audire, atque non credere. Qui igitur proposito verbo consentit, & exterius lotus est aqua voce adiuncta, nēpè forma baptismi, quæ sic habet: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti;* hic profectò regeneratur, renouaturque, recipitq; in corde suo fidem, spem, & charitatem, atq; ad eodē ipsum sanctum Spiritum inhabitantem, signaq; mirabilia suæ inhabitacionis prodeunt, Spiritui quoque nostro contestantem quod sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes. Quis non videat, prudens lector, quā magnificum & excelsum, quāq; salutarem sensum citra similitudinem venti hæc verba cōtineat? & quid necesse est venti similitudinē affingere illis verbis, nisi vt in vna eademq; sententia mira amphibolia, & verborum ambiguitas inueniatur? qđ certè durum ac violentum est. Qui enim, per Deum immortalem, literæ suauiter cohæreat, vt modò τὸ πνεῦμα significet Spiritum sanctum, cum dicitur, quod natum est ex Spiritu, Spi-

ritus est? rursus eadē vox sumatur pro vento, Spiritus vbi vult, spirat: & infra idem verbum, cum ait, *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu,* significet Spiritum sanctum? quid, obsecro te, durū est, si hoc non est? Cognosce autē prudentiam Spiritus sancti, quāq; verè de illo sit dictum: *Scientiam habet vocis.* In illa sententia; *quod natum est ex Spiritu, spiritus est:* qua Græcè habetur τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμα ἐστίν, perpende quod cum ait, *Quod natum est ex spiritu,* quoniam de Spiritu creatore est sermo, articulus appositus est: cum verò subiungit, *spiritus est,* quia de spiritu humano per gratiam Spiritum sanctum participatē loquitur, articulum consultò subtraxit.

At dices; *Quid est igitur illud, quod sequitur: Et nescis vnde veniat aut quò vadat?* quæ verba etsi de Spiritu sancti voce intelligi queant, minus tamen translata atque improprie expōnuntur de vento. Respondeo, vocem Spiritus sancti, siue sit illa, qua instrui-mur & catechizamus ante baptismū, siue illa, qua vtitur minister, dum baptizat, tanquam forma, siue denique interna, qua ad suscipiendū baptisma impellimur ac præparamur, quāq; auditu mentis per fidem percipimus, proculdubio à Spiritu sancto proficisci, nobisq; euidentia naturali, aut experientia, vnde proficiscantur, aut quò tendant eiusmodi voces, cōper-tum non esse. Quod diuino consilio, & prouidentia censem factum: nimirum vt locus sit fidei; atque vt nobis incomprehensas illius diuini Spiritus actiones, tanquam eius qui per essentiam est Deus, voluit illas esse abditas atq; secretas: quanquā fidei beneficium intelligamus illas ab immensa charitatis Diuine atq; bonitatis abyfso nostræ salutis sitientissimæ, in nos emanare. Tendunt porro hæ voces ad efficiendum spirituales hominem, & inferendum corpori Christi; eleuandumq; ad cœlestis possessionem hæreditatis: quippè eò tandem illa vox tendit Spiritus, atque hic est eius potissimus finis, vt bona illa cœlestia, cogitationes nostras, & linguas exuperantia, quæ nec oculus vidit, nec auris

Sap. 1.

Si de Spiritu sancto id accipiendū est: Spiritus vbi vult, spirat; quorsū illud: Et nescis vnde venio?

Vocem Spiritus intus loquentis credentes cur minime percipiant.

Diuini Spiritus in nobis vox illa quò tendat.

audiuit,

Esa. 64. 1. Cor. 2.

Esa. 11.

Vt congruit nota illa similitudinis: Sic est omnis qui natus est ex Spiritu, nisi ille Spiritus spirans ventum significat.

Luc. 12. Luc. 14.

2. Pet. 1. Ephes. 2.

Infra 5.

audiuit, nec in cor hominis ascendent, tanquam legitimi filij, ac proinde hæredes possideamus. Imò in reliquis quoq; Sacramentis omnibus, in quibus Spiritus sanctus operatur, vocem quidem Spiritus audimus, at nescimus vlla euidenti notitia, vnde veniat, aut quò vadat: quemadmodū nec Nicodemo cognitum erat, atque exploratum, quo ex tempore, quantaq; plenitudine super Christum, per quē ista effert, idē Spiritus requiescat: quale ad regnū; qualive ordine perducere disponat.

Rursus inquires; verba illa: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu,* videtur ad similitudinem aliquam præcedentem referenda, quomodo plerunque Dominus parabolas concludit; vt, illā diuitis apud Lucam; *Sic est qui sibi thesaurizat, &c.* & apud eundem de turrim ædificanti, ac de Rege ituro committere bellum, & reliqua, quæ parabola (vt nonnullæ aliæ, quas breuitatis causa omitto) terminatur eodem modo: *Sic ergo omnis ex vobis, &c.* Vbi verò non similitudo, sed doctrina aliqua, aut locus Scripturæ aperitur, aut dubium aliquod dissoluitur, ac modus illa percipiendi declaratur, ac traditur, rectè finies; sic se res habet: hunc ad modum locus is Veteris Testamenti quadrat isti: sic soluitur hoc argumentum. Cum igitur dubitaret bonus & simplex Nicodemus, quomodo posset homo renasci desuper, an etiam oporteret iteratò in ventrem matris introire, explicassetq; rationem; quæ hæc generatio contingeret, nimirum ex bona sancti Spiritus voluntate nos afflante, & ad baptismum suscipiendū inspirante, ex interno prætereā auditu vocis eiusdem sancti Spiritus, quā per fidē percipientes, maxima ac pretiosa dona recipimus, & ex carne spiritus, cœlum ex terra, atq; ex filijs, iræ, & tenebrarum, filij lucis efficiamur & misericordiæ; subiicit; *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Quasi dicat; Renascentia spiritualis se habet ad hunc modum, vt propterea, o Nicodeme, non sit opus cogitare de iterato in ventrem matris introitu, neque de vlla alia generatione corporea siue naturali

susplicari: cum hæc prorsus supra naturam sit, penitusq; spiritualis atq; volūtaria. Atque ita frequenter accipitur particula illa, Sic; vt non tā parabolas seu similitudines referat, quā præcedentes res. Ait siquidem Dominus apud Ioannem; *Sicut Pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult, viuificat;* vt Sic, tantum referatur ad verbum Viuificat. Apostolus etiā, differens de cœna Dominica, de que fructuosa Christi corporis susceptione, subiungit; *Probet autem seipsum homo; & sic de pane illo edat:* Hoc est, sic probatus, securè ad eum panis illius accedat. Petrus quoque cum exhortatus esset ad recta officia charitatis, quibus certam vocationem nostram & electionem faciamus: *Hæc enim facientes, inquit, non peccabitis aliquando,* subdidit: *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnū Domini nostri, & Saluatoris Iesu Christi.* Idem Paulus ad Hebræos, postquā dixisset: *Nec quisquam sumit sibi honorē, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron:* accommodansq; hanc doctrinam Domino, subiungit statim; *Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt Pontifex fieret; sed qui locutus est ad eum,* & reliqua. Est ergo natura huiusce particulae, modum indicare eius rei, quæ præcessit, siue illa induta sit aliqua similitudine, vt exemplo parabolarum planum fecimus, siue nudè & simpliciter doctrina nonnulla sit proposita, vt posterioribus Scripturæ testimonijs comprobauimus: quare nec hic necesfario ad similitudinem quampiam cogimur accedere. Nam plerunque vt non videtur anteisse similitudo vlla, & præcessit tamen, vt in quibusdam parabolis perspicuum existit: ita interim videtur præcurrisse, nec tamen præcurrit, sicut hoc loco.

Sunt qui hæc verba, *Sic est omnis, qui natus est ex spiritu,* ita interpretentur: hoc est, Omnis qui genitus est ex spiritu, in his tribus descriptis conditionibus spiritus assimilatur regeneranti. Nam in primis vbi vult, spirat; ne putares regenitos ex spiritu, impetu, aut furore agi, & dominos suarum actionū non existere: natiuitas

Distio, Sic, in Scripturis quibus sæpe respondeat. Ioan. 5.

1. Cor. 11.

2. Pet. 1.

Heb. 5.

Eius vocis in genium, & naturam.

Quid illud: Sic est omnis qui natus est ex Spiritu, secundum Caietanum, sed minus apposite.

enim

1. Cor. 14.
2. Cor. 2.
Luc. 6.

enim ex spiritu non tollit, sed firmat libertatē liberæ electionis, & proprii operis spiritualis: vnde & Apostolus alibi ait; *Et spiritus prophetarum, prophetis subiectus est: Et iterum: Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.* Deinde renatus vocem ex spiritu sensibilem profert, quia ex abundantia cordis os loquitur, & opera, quæ voces firmiores sunt, spiritualia edit; ex quibus agnoscitur potest delitescens spiritus. Præterea ignoratur ab alijs, vnde veniat, & quò vadat: quia etsi voces & opera eius audiant, & videant, nesciunt tamen euidenti cognitione Diuinum principium vnde venit, vel similiter diuinum terminum, quò tendit. Sed hæc expositio dura & coacta quibusdam videtur. Et ita intellige illud; Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu; intellige, sic, actu, vel habitu, ne infantes baptizatos ex spiritu negare valeam, quia carent actibus voluntatis, & loquendi, vel intellige, sic, nempe quantum est ex natura ipsius spiritus, ex quo quis nascitur, vt excludamus eos, qui fide, aut tepide baptismum suscipiunt.

Aprior intelligentia.

Bezæ, hæretici hominis versio illa: Ventus vbi vult spirat, &c. dupliciter peccat.

Solum superest hoc loco Bezæ hæreticum reprehendere; qui hæc verba infideliter vertit, dicendo: *ventus quò vult, spirat; & sonum eius audis, & nescis vnde venit, aut quò vadit: Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Dupliciter ibi peccat: primo, vertendo ventum, & non spiritum, quæ amplior est vox, & potest ad Spiritum sanctum, & ad vntum referri, & vtrumq; sensum complectitur; ventus verò non nisi ad alterum tantum, & minus probabilem, vt late ostendimus. Tum quia in Nouo Testamento, nunquam vox illa *ventus* accipitur pro vento; tum quia in Veteri nunquam pro vento cum Græco articulo. Misere deinde labitur, quòd regulam B. Didymi de voce illa cum articulo posita, id est (*ὁ πνεῦμα*) quæ etiam est Athanasij, semper accipi pro Spiritu sancto; irridet quasi falsam:

Quia etiam, inquit, ponitur sine articulo pro vero spiritu sancto: cum in hoc eodem capitulo dicat Dominus, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu: ibi Spiritus sanctus nimirum articulo caret.* Verum Beza non considerauit, Didymum, vel Athanasium non tradidisse canonem de voce illa, quando caret articulo, sed quando tantum habet articulum. Neque necessarium est, cum capitur pro Spiritu sancto, semper habere articulum, maxime si addatur illi aliquid quod explicet diuinitatem: vt cum dicitur Spiritus Dei, vel Domini, vel Patris, vel Filij, vel sanctus, vel quid simile, quod declarat eius potentiam & maiestatem, vt notauit Athanasius. Hic verò, secundum lectionem Latinam, ponitur verbum sancto, id eò non opus erat articulo.

B. Didymus, Athanasijque de voce Spiritus, sanctum spiritum denotate, vbi locum habeat.

Quòd si vrgeat, lectionem Græcā esse præstantiorem, & fideiorem, quæ caret, sancto: Respondemus, etiam si id concedamus hæretico, non defuisse causas, propter quas ille articulus sit illo loco subtractus, nimirum vt significetur, renascētiam tam opus esse Spiritus sancti, quam Patris atque Filij; & id eò nomine Spiritus totam Trinitatem nostræ regenerationis effectricē esse intelligendam: quemadmodum apud Ioannem dicitur sine articulo: *Spiritus est Deus*, quia ibi Spiritus pro tota Trinitate vsurpatur; & ibi Spiritus, prædicatum est, nō subiectum. Et ita remanet integra, vera, & illæsa illa tradita à Didymo, & Athanasio regula. Sed hic sit finis huic tam prolixæ disputationi; in qua pro Spiritu creatore, contra Spiritum creatum decertauit, & pro Latinis contra Græcos, verum non nisi armis & autoritate Græcorum; quorum plures non agnoscunt hinc venti similitudinem. Tanto igitur Spiritui cum Patre & Filio grates immortales persoluamus, omnēq; sanctæ Trinitati honorem, gloriam, & imperium tribuamus, in secula seculorum. Amen.

Ad obiectionem de Græca lectione, quæ habet: Nisi quis renatus fuerit ex Spiritu, &c. responsio.

Ioan. 4.

Didy. lib. 1. De Spiritu sancto. Athanas. epist. ad Serapionē, De Spiritu sancto.

TRACTATVS VI.

DE Eadem Domini cum Nicodemo disceptatione, in illa verba: *Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur, & testimonium nostrum nō accipitis. Si terrena dixi vobis, & nō creditis: quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis? Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, &c.*

Christi de spiritali renascētia doctrinam Nicodemus cur minime capiebat.

Tupet Nicodemus velut ad nouam, & inauditā Christi doctrinā de renascētia, quia tantum se ipsum & rationē consulebat, quæ ea, quæ supra rationē posita sunt, videre non potest; & velle ea rationibus perferuari, impossibilia rationi videntur: hinc scriptum est: *Plurima super sensum hominum ostēsa sunt tibi: id eò in vocem infidelitati proximā prorupit: Quomodo, inquit, possunt hæc fieri? Sicut olim Capharnaïtæ, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Id eò meruit audire à Domino: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Vel vt Græca litera habet, Tu es magister Israelis. Quasi diceret, Cū tu sis Doctor eius populi, qui deos habet appropinquantes sibi, & legem à Deo accepit, non erant hæc principia legis & vitæ, à te magistro ignoranda. Vnde iura referunt cuidam dictum: Turpe est Patrio, & nobili viro, ius, in quo versaretur, ignorare: quo verbo stimulat, euasit magnus Iuris peritus. Ita Dominus hic obijcit Nicodemo ignorantiam earum rerum, quas maxime scire ad eum spectabat, & quas cognitas atque compertas habere oportebat: nam & Prophetæ in Sacris literis hanc renascētiam non ignorabant. Nam de aqua & Spiritu apud*

Ecclesiasti. 3.

Ioan. 6.

Deut. 4. Exo. 19. & 20. & seq.

L. 2. ff. de orig. iur. Qua Nicodemus ignorantiā laborabat

Ezechielem est sermo, vbi cor nouum, & spiritus nouus, nouam significat creaturam: & Saul vnctus à Samuele, mutatus est in virum alterum, & quasi renatus: in libris Regum, sic & qui inter Prophetas conuersabatur, mutabat eum Spiritus. Ioel etiam ait: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem: & rursus Elaias, Effundam, inquit, aquas super sitientem, & fluenta super aridam. Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam: quibus verbis & aquæ, & Spiritus, & benedictionis Dei super baptizatos effundendæ meminit. Idem alibi inuitans, ait: Omnes sitientes venite ad aquas. Innouatio cordis, & spiritus promittitur Ezech. 11. & David, Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum inuoua in visceribus meis: & in lege Deuter. 30. Circumcidet Deus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Deum: Si ergo est circumcisio spiritualis, cur non etiam natiuitas? Hinc Euthym. scribit: Signa siquidem regenerationis spiritualis continent libri Iudaorum, puta quæ de Rubro mari scribuntur: in quibus aqua typus erat mare, nubes verò Spiritus. Et quæ de leproso Naaman, quædo in Iordane lotus est, & reuersa est caro sua ad ipsum, sicut caro pueri paruuli: aliæq; plurima generis eius dē. Habebat insuper & prophetias. Dixit,*

Ezech. 36.

1. Reg. 10. & seq. Ioel 2. Esa. 44.

Infra 55. De innouatione spiritus, & cordis, spiritaliq; natiuitate vaticinia Prophetarum.

Exo. 14.

Psal. 21. enim David: Et annuntiabunt iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus. Et: Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Psal. 31. Et; Renouabitur sicut aquila iuuentus tua. Hæc ille. Debebat ergo Nicodemus hæc non nescire. Dominusque obscurioribus verbis respondit Nicodemo; ut qui noctem quæsierat, noctem inueniat. Huic enim opitulabitur mors Christi: & post mortem cõparebit, qui viuenti non affuit. Neque tamen adeo rigidè hæc interpretanda sunt, ut obstinatam aliquam voluntatem tribuamus Nicodemo: nec enim si illam attulisset, dignus fuisset habitus, quem Domini erudiret, & instrueret: nam potius illum à se conuictum repulisset. Sed hæc dicebat, animi sui angustias, scrupulosque aperiendo, quod ab eis liberari promereretur, & eius difficultates maiore luce explicarentur. Nam ut Philosophus ait; *Dubitare de singulis non erit inutile*: & ut vetus habet prouerbiu: *Qui nihil dubitat, nihil nouit.*

Amen amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur; & quod vidimus testamur. Cum cerneret Dominus se nihil acturum cum Nicodemo, quando ille pergeret sola humana ratione verba sua metiri, propterea illi persuadet, ut postpositis carnalibus cogitationibus, ad vnicum fidei præsidium confugiat, & simpliciter credat quæ non capit intellectu. Discitem namque, ut Philosophus ait, oportet credere, illic scilicet, vbi ab eo fidem postulat, qui docet, etiam si demonstrationem non adferat, aut vllam probationem. Et ita iste sermo in speciem, ut increpatorius referendus esse videtur: in quo Dominus post declarationem vtunque sufficientem, quantum res illa pariebatur, ab vltiori inquisitione discipulum prohibet; & ad fidem præstandam dictis perurget. Id enim est frequens præceptoribus, ut immodicum discendi studium, vel importunam inquisitionem eorum, quæ vltius non possunt, vel non debent demonstrari, per quandam increpationem compescant. Et idcirco Dominus doctri-

næ suæ certam, & constantem autoritatem proponit, dicendo, Quod scimus, loquimur; & quod vidimus, testamur, nempe de spiritu, eiusque effectu. Nam testis ex scientia debet loqui: & scientia ex visu est certissima: & verè scientis est, ut Philosophus egregiè dixit, posse loqui, & docere. Et quidam scite tradidit:

Cui lecta potenter erit res, Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Viderat autem apud Patrem, quem admodum de se sciebat vnde venerat: hoc est, à Patre, & Spiritu, quatenus homo est, missus erat: & quod vadebat, quia ad Patrem per mortem & resurrectionem redibat. Dixit porro in plurali, *Scimus*, aut propter duplicem notitiam, & vtramque claram, & euidentem, creatam scilicet, quæ in anima erat Christi; & increatam, quatenus Deus erat. Sed melius meo iudicio (ut Cyrillus exponit) refertur ad Patrem, vel ad Spiritum, qui simul cum Filio sciebant, & loquebantur per illum ac testabantur: nam actiones potius ad hypostasas, seu personas spectant, quam ad naturas. Et magna vis est testis de visu. Nam ut ille dixit: *Pluris est oculatus testis vnus decem auritis*: maxime si alij sint, qui idem ex oculata cognitione contestentur. Propterea tanta asseueratione ait, *Amen amen dico tibi*. Quasi diceret; Quæ docemus, non ex fabulis hausimus, nec ex coniecturis, sed ex constanti, & certissima scientia. Non desunt qui dicant, Dominum plurali voce vsu, ut alios Prophetas ac Ioannem Baptistam, secum adiungeret, qui etiam suo modo sciebant quæ loquebantur: nam intelligentia opus est in visione prophetica: & quod in illa viderant, testabantur, etiam si eorum testimonium non reciperetur. Ut intelligant verbi Dei ministri, & concionatores, suas ad populum conciones fringere, parumque persuadere ex eo quod interdum nesciunt, quid loquantur, neque viderunt illa, de quibus testantur, sed tanquam picæ quædam, aut psittaci, profundunt verba: quæ

Boni testis conditio. Scientia quæ nam certissima. Arist. Horat. De arte.

Ioann. 7. & alibi. Vbi viderat quod testabatur, Christus.

Notitiæ duplex Christo infuit.

Cyrl. lib. 2. in Ioann. c. 48. tom. 2. Actiones quorum sint proprie.

Plaut. Trucul. 10.

Expenditur id, Amen amen dico tibi.

Qui simul cõ Christo testati sint.

Dan. 12.

Concionatores quod minus in populo proficiant.

dili-

diligenter memoriæ commendarunt: qui autem possidet quæ docet, & qui vsu & praxi ea degustauit, quæ tradit alijs, non potest eius oratio neruos & aculeos non habere, & auditoribus persuadere, fidemque ab eis non impetrare.

Et testimonium nostrum non accipitis. His verbis perstringit Phariseos, qui testimonium Ioannis de Messia, omnibus rationibus firmum & validum, & à viro tantæ sanctitatis profectum, & quem credere parati erant, si sibi Messia dignitatem vindicasset, non receperunt. Vnde ipse se vocem Christi in se clamantis vocauit quemadmodum Apostolus; *An experimentum quaritis eius, qui in me loquitur Christus?* Rursus testimonium Domini Iesu, per signa & prodigia se manifestum Messiam comprobantis, non solum non recipiebant, sed etiam calumniabantur, vnde inexcusabiles redditi sunt. Quare rectè ait, Testimonium nostrum, scilicet Ioannis, & meum, vel meum, & Patris edentis per me signa, vel Spiritus sancti per me loquentis, non recipitis: quod tamen contra omnem legem vestram est, quæ duorum, vel trium testimonium ad omne negotium satis esse existimauit. In numero multitudinis dixit Dominus, *Dixi vobis & non creditis*; & si terrena dixi vobis & non creditis, siue quod cum Nicodemo aliqui venerint, ut putat Caietanus, nam dixit à principio, *Scimus quia à Deo venisti magister*, siue quod Nicodemus Princeps erat Iudeorum, ad quem, tanquam ad omnes Iudeos, Dominus sit locutus. Quoniam etiam non solus Nicodemus regeneratione opus habebat, nec solus, etsi magister esset in Israël, diuinarum rerum inscius erat, nec solus testimonium Christi non accipiebat, sed plerique nostrum idem facimus: vniuersa verba hæc non minus ad nos, quam ad illum spectant.

Et subdit: *Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixerero vobis cœlestia, creditis?* Quærit beatus Augustinus in hunc locum scribens, quæ

Christi testimonium qui minime recipiebant præceteris. Ioann. 1.

2. Cor. 13.

Matth. 12. & alibi.

Ioan. 15.

Deut. 17. De multis Christus cur dixerit: Dixi vobis, & non creditis.

Caiet. in Ioan.

Aug. tract. 12. in Ioan. tom. 9.

fint illa terrena, quæ præcesserant, & quæ non crediderant? Respondetque de sententia quorundam, terrena illa ressa, quæ dixit de vento, qui vbi vult, spirat; & vocem eius audis: quod ille redarguit. Euthymius proponit: sed in eo non quiescens, aliam expositionem adducit. Profecto si rationem cõsulamus, si prædicta expositio de vento vera esset, cum similitudo tantum quædam sit, & ad aliud adducatur explicandum, non minus res ipsa explicata, quam similitudo explicans terrena esset. Deinde illud de vento sub fidem non cadit, sed sub sensum potius; ergo non dicendum erat, *Dixi vobis terrena, & non creditis*: neque Nicodemus dixisset, *Quomodo possunt hæc fieri, si de vento erant intelligenda?*

Quare Augustinus docet illa verba referenda esse, non ad ea, quæ disceptarant cum Nicodemo de renascencia illa nocte, sed ad ea, quæ Dominus paullo antè, hoc est in fine secundi capitis cum Iudæis differuerat: dixerat enim, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: constat autem sermonem esse de templo corporis sui, quod terra est, & per mortem violentam Iudeorum solutum, atque die tertia post resurrectionem reedificatum est. Hæc sunt terrena illa: quæ si quis non credit, multo minus credat cœlestia. Sed & in hunc sensum Augustini, quem sequitur Rupertus, aliquid obijci possit. Nam in primis durum videtur, Dominum argumentari ex his, quæ in templo differuerat cum Iudæis, & nõ potius ex his, quæ ex dictis Nicodemi secum colloquentis colligebat. Ad hæc si rationem expendamus, & mysterium Christi resurgentis cum regenerationis Sacramento componamus: etsi vtrumque sit diuinum, & infinitam arguat potentiam, profectò non minus, imò magis cœlestis Sacramentum dicetur regeneratio Christi per resurrectionem: quam regeneratio hominis ex Spiritu, quæ fit in Baptismo.

Propterea ea expositio mihi magis arridet, ut per terrena intelliga-

Quæ terrena sint illa, quæ Dominus dixerat, secundum aliquos.

Euthym. De vento nõ posse illud intelligi, dupliciter.

Alter sensus, Augustini, & Ruperti Tuitiensis.

Improbatur duplici ratione.

III. sensus longe probabilior.

Chrysof. ho
mil. 26. in
Ioann. tom.
3.

Qui ignorantia,
qui verò
incredulita-
tis merito ac-
cusetur.

B. Ambros.
lib. 3. De
Spiritu san-
cto. c. 11. to-
mo 2.

Euthymius
in Ioan.

mus renascentiam istam ex aqua & Spiritu sancto; per cœlestia verò, generationem Verbi æternam ex Patre, quæ omnem mentem, & sermonem excedit, & processione[m] ex utroque sancti Spiritus; Incarnationis Verbi Sacramentum, humanæ redemptionis mysterium, Filij Dei descensum, & ascensum: non quod de his aliquid dixerit, sed quod ea explicare in animo haberet. Hinc Chrysofostomus, qui autor est huius sensus de vento, scribit: *Terrena autem hoc in loco nonnulli de vento dictum arbitrantur: hoc est, si exemplum à terrenis sumptum non creditis; quo nam pacto altiora creditis? Verum terrenum potius baptisma dicit, vel quod in terra perficitur, vel quod ad sua ipsius ineffabilis generationis comparationem ita appellat. Nam etsi cœlestis ipsa generatio sit, ad illam tamen veram ex Patris substantia comparata, terrena est. Et non dixit, non intelligitis, sed non creditis. Siquidem qui intellectu difficilia non intelligit, merito ignorantia accusatur: qui verò quæ non ratione, sed fide intelliguntur, non accipit, non amplius stultitia, sed incredulitatis arguitur. Beatus Ambrosius sic ait: *Quæro tamen, cur si non dubitatur per Spiritum sanctum nos renasci, dubitetur de Spiritu sancto nos nasci, cum ipse Dominus Iesus de Spiritu sancto & natus sit, & renatus? Quem si natum de Spiritu sancto confitemini, quia non potestis negare, renatum autem negatis, magna insipientia, ut quod singulare Dei confiteamini, quod commune est hominum, denegetis. Et idè benè vobis dicitur, quod Iudæis dictum est: Si terrena vobis dixi, & non creditis; quomodo, si dixero vobis cœlestia, creditis?* Hæc ille, innuens regenerationem nostram esse terrenam respectu generationis Christi, quæ cœlestis est. Euthymius quoque ait: *Videns autem Nicodemum, neque spiritua[m] posse intelligere, nihil de illa dicit, sed causam talis silentij docet, quod sit videlicet propter auditorum incredulitatem. Horum ergo incredulitati, aut imbecillitati tribuendum est, quod sapius mediocria, aut humilia loquatur. Terrena autem intelligunt hic quidam de vento dictum esse: ac**

si diceret; si terrenum proposui exemplum, & non creditis; quomodo si cœlesti aliquid, aut sublimius dixero, creditis? Alij verò, Terrena, de regeneratione dictum astruunt; interpretantes quod terrenam hanc dixerit, etsi cœlestis sit ac diuina, tanquam super terram impleta, & comparando ad suam ineffabilem generationem. Nam ad illius celsitudinem hæc terrena est, & humilis. Hæc ille: quæ mihi à ratione minimè abhorre videntur. Nam ista ex aqua & Spiritu sancto renascentia, quod attinet ad aquam, & verbum, seu formam, quæ vox Spiritus sancti sensibilis est, oculorumque sensu atque aurium percipitur, profectò terrena est; actio verò, siue effectus Spiritus sancti interius animam sanctificantis, etsi sub aspectum, vel alium sensum non cadat, à fructibus tamen, & effectibus regeneratorum non solum ipsis genitis, sed etiam alijs oculis Spiritus ac mansio-fatis innotescit. Nam quod vitia & peccata, prauorumque hominum consuetudinem, quæ prius mihi erat charissima, post renascentiam pertimescam atque horream, atque illam, tanquam mortiferam, amaram, & noxiam fugiam, certè opus est Spiritus sancti, & mutatio dexteræ Excelsi. Similiter quod virtutem, orandi studium, Diuinæ obseruationis legis, quæ prius fugiebam, ac ne nomine tenus quidem mihi nota erant, libentissime amplectar & colam, satis Spiritus sancti efficientiam demonstrant. Est ergo sensus, si de regeneratione hominis, qui terra est; quæ ex aqua fit & Spiritu sancto, vobis locutus, illam non percipitis, neque fide apprehenditis hoc est, rarus est, qui fide accipiat, quomodo cœlestia, hoc est, generationem meam ex Patre, & Spiritu sancti processione[m] ab utroque; quæ ratione nostræ regenerationis ex Spiritu sancto & aqua tantum distat, quantum cœlum à terra, capere possitis?

Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis qui est in cœlo. Nemo negauerit hunc locum difficilem esse & subobscurum: nam

Hominis re-
generatio ex
aqua & Spi-
ritu sancto qua
tenus terre-
na, & quate-
nus spiritua-
lis sit.

Spiritualis
renascentiæ ef-
fectus admi-
rabiles atque
diuini.
Psalm. 76.

De hoc Chris-
ti dicto: Nemo
ascendit
in cœlum nisi
qui descen-
dit de cœlo,
&c. impius Va-
lentinus quid
sensit.

ex

ex eo præ intellecto Valentinus dogma illud terrenum, & inualidum de corpore Christi ex cœlesti natura assumpto accepisse videtur. Deinde multiplex horum verborum intelligentia, quæ à diuersis adfertur enarrationibus, planè obscurum esse arguit. Tertio, quid potissimum illis velit probare, non satis liquet: nam illam coniunctionem, Et, tanquam causalem exponunt quidam, ut moris est Hebræis interdum, Et, vsurpare pro Quia. Præterea illud verbum *Ascendit*, neque futuri est temporis, neque præteriti, sed præteriti perfecti, dicitur enim Græcè ἀναβήσκειν, ut nemo existimet sermonem esse de ascensione corporea post resurrectionem; quia illa verbo futuri temporis, & non præteriti designaretur.

His positis, duos asseram sensus præsentis loco explicando non incongruos. Alter est; ut Dominus reddat rationem, cur videlicet doctrinæ integræ præstare debeant fidem: nam cum testimonium merito sit amplectendum ab eo maxime pronuntiatum, qui ea, quæ testatur, ipse vidit, & oculata visione hausit, profectò Dominus Iesus fidedignus est, is etenim dicere potest; Nemo vnquam hominum in cœlum conscendit, ut quæ ibi sunt occulta, videat, & de illis postea testetur, præter vnum me, qui in temporis plenitudine per assumptionem humanitatis homo factus, & ex homine natus de cœlo descendit; manens nihilominus secundum diuinitatis naturam in cœlo, sicut ab initio in cœlo eram, ab æterno in Patris sinu quiescens: merito ergo mihi cœlestia prædicanti, vos, puri homines, fidem plenissimam debetis, tanquam ei, qui illa nouit exactissime, præstare. Estque velut enthymema quoddam, quod ad syllogismi formam quidam reducit in hunc modum: Nemo de spiritualibus & cœlestibus idoneè te instruere potest, qui in cœlum non ascenderit, & ibi verfatus fuerit; in cœlum autem nunquam quisquam ascendit, neque quisquam ibi conuersatus est, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis; ergo de his

erudire quempiam nemo potest, nisi Filius hominis: illi ergo dicenti, quod renasci oportet ex aqua & Spiritu sancto, etiam si rationem, aut modum, quo id fiat, non adferat, plenissima, fides simpliciter est habenda. Et videtur hic sensus confirmari ex alio loco eiusdem Euangelij. Nam in eius principio dicitur: *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Perinde enim est dicere; *Deum nemo vidit vnquam;* ac dicere; *Nemo hætenus descendit in cœlum,* neque Moyse, neque Prophetæ, quantumcunque insignes, & excellentes. Idem est dicere, *Vnigenitus Filius nobis enarrauit;* atque, *Nisi qui descendit de cœlo Filius hominis:* eius enim descensus in hoc terminatus est, ut fieret Filius hominis, & nobis diuina mysteria patefaceret, & enarraret, quæ admodum nunc cum Nicodemo faciebat. Postremo idem est sensus, si dicatur de præsentis: *qui est in sinu Patris;* ac dicere: *qui est in cœlo:* ut intelligamus, non ita illum è cœlo ad nos profectum, ut desinat esse in cœlo, vel in sinu Patris, cum quo naturæ eiusdem, & inseparabilis communicatione coniunctissimus existit: propterea tanto maiori fide testis dignus habetur; quanto ea, de quibus testimonium reddit, non solum aliquando vidit, sed etiam semper, & æterno intuitu de præsentis videt. Similisque hæc est sententia illi, quæ quis formaret de summo Pontifice in Veteri Testamento, si in hunc modum ratiocinaretur. Nemo nouit quæ sunt intra Sanctum Sanctorum, nisi summus Sacerdos, qui solus in anno semel illuc ingreditur. Atqui Dominus Iesus in Veteri illo pontificatu præfiguratus fuit summus Sacerdos; eius igitur solius est æterna illa & cœlestia mysteria (in Sancto Sanctorum, iuxta doctrinam Pauli adumbrata) nobis aperire & enarrare: quæ non semel, ut ille typicus Sacerdos, sed perpetua & perfectissima scientia vidit & videt. Et huc sensum confirmat Cyril. dicēs; *Si dicenti mihi non creditis, sed multos in singulis testes poscitis: quis cœlestia vidit mysteria, quem posim in testem vo-*

Ioan. 1.
Quis illa
Domini sen-
tentia: Nemo
ascendit in
cœlum.

Alterum ex-
plum.

Heb. 10. &
Exo. 30. &
Leuit. 16.

Cyrillus li-
bro 2. in Ioan.
n. c. 49. to-
mo 2.
Christus qua-
lis Propheta.

bis adducere? Nemo enim ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo Filius hominis. Haecenus ille. Et si Theophylactus non inconcinne asserat, haec ita esse superioribus coniungenda, ut quia Nicodemus significavit se Christum habere tanquam Prophetam aliquem, Dominus eius de se corrigat sententiam, ostendens se non esse de numero prophetarum qui de terra existentes a Deo missi sunt, sed esse supernis esse, ac proinde prophetis omnibus superiorem, quorum nullus in caelum unquam ascendit.

II. sensus.

Alter sensus est, ut hoc loco Dominus causas spiritualis generationis assignet, nempe mysterium Incarnationis Christi, & passionis eius, quae post sunt merito dici caelestia, si cum regenerationis Sacramento comparentur: quanto causa nobilior est atque praestantior effectu. Mirabatur etiam Nicodemus, quomodo posset vox spiritus audiri, nesciri tamen unde veniat, aut quod vadat. Declaratque, aduentus Spiritus sancti ad regenerandum causam esse incarnationem, passionemque Filii Dei: nam ille sua morte & obedientia hoc promeruit, ut homines regenerationis Sacramento per Spiritum sanctum iustificarentur, & ut in caelum ad aeterna bona possidenda eueherentur; ac proinde declarat quod sit illud regnum Dei, ad quod sine regenerationis mysterio nemo peruenire potest; simul etiam explicat quae sint illa, quae maxime credi oportet, & quae a Nicodemo maxime exigebat, ad hoc ut quis cum fructu salutis suae aeternae suscipiat Sacramentum: haec autem sunt Incarnationis, & Passionis mysteria. Ait igitur: *Et nemo ascendit in caelum*: ubi mysterium duarum naturarum in persona Verbi unitarum patefacit: & quia ascendere in caelum, non est divinae, sed humanae naturae, nullaque extiterit praeterita Ascensio Christi ad caelum, cum haec loqueretur, ideo cogimur exponere de ascensu animae ad visionem Dei beatam, & fruitionem, quam a principio suae conceptionis, tanquam verus comprehensor habuit: & a qua descendisse dici potest, qua-

Christi mors, & obedientia quid contulerit nobis.

Illud: Et nemo ascendit in caelum: quo modo accipitur sit.

tenus iuxta portionem animae inferioriorem, & corpus, viator erat, & necdum illa parte beatus; ut ita ascensus, & descensus eidem Christo, quatenus homo est, quadrent. Et ad illam Dei visionem nemo ascenderat, quia solus ipse inter homines fuerat hoc donum assecutus: imò etiam Angeli, quantumcunque beati, excluduntur, quia nullus Angelus ex vi suae hypostasis, & suo marte, ut sic dicam, sed ex Dei gratia assecutus est beatitudinem. Christus autem ex vi suae propriae personae ad illam peruenit: non quidem sine gratia Dei, sed in quo gratia summa unionis non distinguitur a natura, cum divinam hypostasin Verbi, & per consequens divinam naturam ille homo gratiosissime acceperit. Et propterea rectè dixit, *ascendit*. Nam sicut Christus solus propria virtute caelum conscendit secundum corpus (nam reliqui sancti veluti rapuntur, & assumuntur ad illud, & non nisi innixi super dilectum ascendunt) ita sanè ad caelestem felicitatem, & visionem Dei solus Christus propria virtute peruenire potuit, reliqui non nisi diuino gratiae munere, & veluti Christi pastoris humeris aduecti atque gestati.

Subdit: *Nisi qui descendit de caelo Filius hominis*: Ne loci aliquem descendium intelligas, declarat terminum descensus non esse locum (qui enim descendere queat, qui caelum, & terram implet, & ubique est?) sed esse Filium hominis: nihil est enim aliud descendisse de caelo, quam illud ipsum, quod dixit initio huius Euangelii: *Verbum caro factum est*. Esse autem factum Filium hominis, non tantum significat quod Deus effectus est homo (quod equidem in caelo fieri potuisset) sed quod effectus est Filius hominis, hoc est, ex homine, siue ex matre natus. Quod quia in terra, ubi mater erat, factum est, merito videtur verbo Descendit, ad inferiorem locum designandum: nam caelum hoc loco, pro caelesti habitatione sumitur. Nam etsi Deus ubique existat, ab omnibus tamen existimatur habitator loci.

Hic autem pulcher sensus excludit

Christi praerogatiua.

Angeli vnde felicitate consecuti.

Christi in caelum ascensus qui differat ab illo Sanctorum.

Luc. 15. Ierem. 25.

De caelo descendisse Christum, quid sit Ioan. 1. Filius hominis factus quomodo Christus.

somnium

Valentini de carne Christi, de qua eiusdem anima Origenis quaedam falsa dogmata confutantur. Rom. 1.

fomnium Valentini praedictum. Nam si Filius hominis factus est in terra ex Virgine; ergo verus homo factus est. Sicut alibi Apostolus dicit: *Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem*. Rursum & aliud somnium Origenis ruit, dicentis animam Christi ante multa secula conditam, & in caelo seruata, suo tempore descendisse ad mysterium Incarnationis peragendum. Nam anima illa sanctissima eodem momento temporis condita est, quo, & formatum corpus eius: quod habet Ecclesiae Fides, Concilijs generalibus confirmata: tradit etiam in genere, animas ante corpora non extitisse, sed in illis creari, atque infundi. Christus ergo, neque corpore, neque anima de caelo descendit, sed tantum quantum ad hypostasin Verbi, quae facta est Humanitatis subsistentia, de caelo descendisse metaphoricè dicitur, propterea quod vilem, & contemptam Humanitatem nostram assumpsit.

Quid rursus sit Christum de caelo descendisse.

Matth. 1. Luc. 1.

1. Cor. 15.

Id etiam: Filius hominis qui est in caelo: quem sensum habeat.

Hierony. in caput Esaiæ 50. 10. 5. Cyrill. li. de Incarnatione unigeniti, c. 3. in fine, tom. 4. circa finem. Aug. tract.

Potest etiam dici de caelo descendisse, quantum ad efficientiam: caeterae enim conceptiones hominum terrenae sunt, & carnales, & naturae rationem consequuntur; haec vero cum super naturam extiterit, & peculiarem Spiritum sanctum habeat autorem, nihilque sit in illa sordidum, aut vitiosum, sed totum sit purum, illibatum, & sacrosanctum, merito caelestis dicitur. Atque ad illud respiciens, rectè Paulus dicit: *Primus homo de terra, tertius: secundus homo de caelo, caelestis*.

Subditur: *Qui est in caelo*. Quia Diuinitas eius Humanitate assumpta includi nequiuit: quod alteri quam Deo vero non potuit conuenire. Potest & hoc verbum exponi de Christi Humanitate, quae quantum ad portionem animae superiorem beata erat, & in caelo. Etsi nonnulli ex veteribus Patribus hoc testimonium ad comprobendam eius Deitatem usurpauerint: sed hoc erat, dum in Arrianos decertabant, ut Hieronymus, & Cyrillus, ac Augustinus hoc loco. Quare de utroque potest exponi iuxta regulam B. Augustini: *Cum Catholicus*, inquit, *sensus habetur de vtraque natura, de vtraque possunt exponi Scriptura*. Haec ille. Pos-

sunt ergo vtrique naturae optimè adptari, ac diuinæ quidem, si dicamus hic in caelum ascendere, non esse aliud, quam per metaphoram contemplatum esse omnia caelestia, & quaecunque Dei sunt, perfecte cognouisse: sicut Psal. 72. simili phrasi videtur Dauid, dicendo: *Existimabam ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei; & intelligam in nouissimis eorum*: hoc est, Donec a rebus terrenis abstractus, diuinæ dispensationis, & prouidentiae rationem cepero expendere, & penetrare. Non dissimili ratione loquendi usus est Dominus superius in hoc colloquio. Nam dixit: *Nisi qui natus fuerit de uero, non potest videre regnum Dei*: & rursus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. Idem ergo est introire in regnum Dei, ac, videre, seu intellectu per Fidem illustrato perspicere, & possidere Christum, eiusque Ecclesiae, siue regni fieri participem. Ad hunc ergo modum explicato ascensu Christi in caelum, sicut etiam necessario interpretandus est eius descensus per metaphoram, quadrat veterum Patrum expositio, qui ex hoc loco pugnant in Arrianos. Quo ex sensu elicimus, primum, quod Filius hominis est verus Deus, & quod Deus est verus Filius hominis: quod ratione vtriusque naturae Diuinæ, & Humanæ ad vnam hypostasin Verbi coniunctarum verum est. Etsi enim in Christo sint duae naturae, non sunt tamen duae personae: quæ admodum, etsi sit vna persona, non propterea sequitur quod sit vna natura. Et ut acutè, doctèque magnus Theologus Gregorius Nazianzenus docet, in mysterio Incarnationis aliter loquendum est, atque in illo Trinitatis. In hac enim etsi dicere liceat, alius, & alius; non tamen aliud, & aliud, cum vna sit substantia communis tribus personis re inter se distinctis: in illa verò etsi dicere liceat aliud, & aliud, ob distinctas substantias; non tamen alius, & alius, quia vnica est tantum diuini Verbi hypostasis, per quam vtraque natura subsistit: quæ quidem hypostasis facit ut verus Deus, & verus Filius Dei appelle-

12. in Ioan. tom. 9. initio. Idem li. 2. de Trinitate. c. 2. 10. 3.

Ioan. 1. ibidem.

Contra Nestorium, & Eutyche confundentes naturas in Christo. Grego. Nazianze. epistol. 1. ad Clidonium. Aliter de Triadis, de Incarnationis aliter mysterio sentiendum, loquendumque, teste Nazianzeno.

tur:

tur:facit etiam vt ratione naturæ humana assumptæ verè nuncupetur homo,& filius hominis,etiam si humana substantia in eo nulla sit.

Homo dicitur esse in cœlo quando.

Luc. 23.

Matth. 18.

Ioan. 17.

Supra. 3.

Hæretici nostræ tempestatis ex his Domini verbis,Nemo ascendit in cœlo,&c. quid falso deducant.

Micha. 2. Ioan. 14.

Deinde elicimus, animam Christi ab initio beatam: quod est in cœlum ascendisse: quia tunc homo dicitur esse in cœlo, quando videt Deum: quo sensu dicitur Latroni: *Hodie mecum eris in Paradiso*, quia eadem die Diuine erat essentia visionem habiturus: & Angeli dicuntur esse in cœlis, quia semper vident faciem Patris, qui in cœlis est, etiam si in terra sint. Ante Christum igitur nemo Deum viderat, nemoque in cœlum ascenderat.

Et vt intelligas sermonem hunc de Christo homine esse accipiendum, subdit: *Filius hominis qui est in cœlo*: id est, qui Dei visione fruatur. In quem sensum dictum est à Christo in alio loco: *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi*. Et hanc excellentiam testimonij Christi præ suo, explicat Ioannes Baptista, dicens: *Quod vidit, & audiuit, hoc testatur*. Atque ita hic locus videtur astruere animæ Christi gloriam.

Tertio malè colligunt ex hoc loco quidam ex nostri seculi hæreticis, nullam hætenus animam cœlos conscendisse, atque videre Deum. Nihil enim hic tale Dominus adstruit, sed tantum eo vsque à mundi initio neminem cœlos conscendisse, qui posset de cœlestibus, ac diuinis testimoniis ferre: quod verissimum est. Non tamen ait in futurum conscensurum ne minem, quia vt Propheta ait: *Ascendet iter pandens ante eos*: & ipse locutus est: *Vado parare vobis locum*. Et si tale aliquid dixisset, nihil aliud significaret, quam nullum suo marte, suisque viribus in cœlum posse conscendere. Propterea superflua est illa questio, quam quidam ex hoc loco excitant: *Quid futurum est de nobis, si nullus alius possit in cœlos conscendere præter vnum Iesum, qui inde descendit?* quia hoc loci non est sermo de ascensione corporis, sed de ascensione animæ ad bonam æternam possidenda, vt explicauimus, ad quem nemo hominum, imò spiri-

tuum beatorum suo marte peruenerit. Quod si etiam ad corporis ascensum spectare velis hæc verba, vt sermo Christi de præterito sit instar Prophetarum ob firmitatem Prophetiæ, sicut cum Mariæ Magdalene dixit: *Noli me tangere (nondum enim ascendi ad Patrem meum)* hoc est, nondum tam citò ascendam; ita hic perinde esset dicere, *Nemo ascendit*, atque dicere, *Nemo ascendere poterit*, siue anima sola, siue cum suo corpore coniuncta ad Dei visionem. Et ita quadrabit huic sensui ascensionis, & descensionis mysterium, de quo Paulus ad Ephes. philosophatur. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Tamen vt liberè dicam quod occurrit, his verbis de ascensione corporea intellectis non esset perinde efficax probatio, quod ipse esset visurus Deum, ac dicere de præterito, quod ipse viderit per ascensum animæ ad beatitudinem ad probandum sibi dicenti de cœlestibus fidem esse habendam. Intellige tamen ideo dictum, vni Christo tantum cœlos patere, intelligendo Christum cum corpore suo, & vniuersis membris quæ illi hærent per fidem, & Sacramentum: nam omnes illi vnum cum Domino, & capite Christum conficiunt, vt pulchrè docet Augustinus hoc loco, & alijs libris frequenter. Ita enim (vt vnum de multis testimonium producam) enarrat de symbolo ad Catechumenos: *Vt sint cœlestes*, inquit, & aeterni, & spiritualis regni participes fiant, id nullo alio modo adipisci poterunt, nisi Christo per Spiritum agglutinati membra eius efficiantur: vt sic solus Christus, qui tanquam caput descendit cum corpore quod assumpsit, & omnibus membris, quæ ei per fidem adherent, ascendat. Sic ille peruenuit.

Quomodo autem ille, qui ascendit in cœlum cum corpore, sit idem ipse qui descendit de cœlo sine corpore, explicat August. lib. de agone Christiano his verbis: *Nec eos audiamus qui negant ipsum corpus secum leuasse in cœlum Dominum nostrum, & commemorant in Euangelio quod scriptum est. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo*

Præteritum profuturo accipere, moris est Prophetis.

Infra. 20.

Ephes. 4.

Vni Christo cœlos patere, vt ipsemet dixit, quomodo verum.

Aug. tract. 12. in Ioan. tom. 9. initio. Idem.

Qui ascendit in cœlum cum corpore, Filius hominis vt sit idem ipse qui descendit de cœlo sine corpore, secundum Augustinum. Idem li. de agone Christiano. cap. 25. tom. 3. longe à meo.

descen-

descendit: & dicunt quia corpus non descendit de cœlo, non potuisse ascendere in cœlum. Dominus enim ascendit, corpus autem non ascendit, sed leuatum est in cœlum, illo leuante qui ascendit. Si enim quisque descendat, verbi gratia, de monte nudus, cum autem descenderit, vestiatur se, & vestitus iterum ascendat, rectè utique dicimus, *Nemo ascendit, nisi qui descendit: nec vestem consideramus quam secum leuauit, sed ipsum qui vestitus est, solum dicimus ascendisse*. Hætenus ille magnus Pater.

Augustini similitudo.

Moralis intelligentia.

Philipp. 3.

1. Ioan. 4.

Coloss. 3.

Philipp. 1.

Num. 21.

Potest etiam hic locus moralem suscipere intelligentiam, videlicet vt qui ascendere velit ad cœlum, is exemplo Christi prius descendat, hoc est, se gratia Dei indignum agnoscat, deinde sit, & permaneat in Ecclesia, quæ regnum cœlorum in plerisque parabolis dicitur. Qui enim ab ea semetipsum segregant, ad cœlos ascendere nequeant. Vel potius nemo ascendet in cœlum, nisi ille, qui descendit ex eo: nam præter descensum ad locum, est alius inter eruditos vsitatus. Dicitur enim Maria descendere ex Regia progenie Dauidica: solet dici Imperator Carolus ex domo Austria descendere. Ita nemo ascendet ad cœlum, nisi is, qui prius genus, & originem ducat ex cœlo, vt verè sit, & nominetur filius Dei, Patrem habens in cœlis. Et sequitur: *Filius hominis qui est in cœlo*. Quia quiuis debet primum conuersatione esse in cœlo, vt Paulus testatur ad Philippen. Debet etiam affectu in illis esse, secundum illud: *Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet*. Denique per viuam spem in cœlo plusquam in terra versari, iuxta dictum Apostoli: *Quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*; ac rursus: *Cupio dissolui, & esse cum Christo*. Sed hæc mihi dicta sint ad mores edificandos, non autem ad literam.

Sequitur Dominus dicere: *Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, &c.* Vel reddit rationem descensus Filij hominis de cœlo, quo in sensu conuictio, Et, causaliter ponitur, vt apud probatos autores, sed præsertim sa-

culos accipi consuevit. Vt sit sensus: et si dixerim Filium hominis esse in cœlo, descendit tamè inde ad nos, vt more serpentis exaltati morbis mederetur hominum spiritualibus. Vel subiungit priori Incarnationis mysterio alterum de Cruce, & morte sua: quam testè, & metaphoricè exaltationem vocat, etiam si ad literam qui crucifiguntur, in altum tollantur, & omnibus spectandi proponantur. Vnde cum apud Ioannem alibi dixisset: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*, explicando subiungit Euangelista: *Hoc autem dicebat, significans quia morte esset moriturus*. Et quamuis ad sensum, exaltarentur ad Crucem damnati; tamen Dominus Iesus intendit significare mysterium exaltationis ad suum meritum, quoniam ex morte Crucis meruit exaltari, vt Apostolus ait: *Propter quod & Deus exaltauit illum*. Meruit etiam exaltationem omnium qui se humiliauerint credendo, & Baptismi Sacramentum suscipiendo. Est ergo mysterium Crucis Christi, causa efficacia baptismi; ac proinde iuxta Apostolicam doctrinam, in illo mors, sepultura, & resurrectio representatur, nec nisi ijs, qui huius mysterij Fide imbuti sunt, valere baptismus potest. Vnde Paulus hæc duo mysteria ad Corinth. scribens coniungit, cum ait: *Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis: aut in nomine Pauli baptizati estis? Nam & regenerationem tribuit, vt mundaret nos à peccatis nostris: & crucifixus est, vt in æternam viuamus*. Detegit igitur Crucis mysterium suæ, vt & ostendat quod eam multo ante nouerit; & ex consequenti quod voluntariè ad eam, ad hominum procurandam salutem, accesserit. Et vide Domini sapientiam: nõ de ea apertè locutus est, sed exaltati à Moyse serpentis sumpsit exemplum: docens quod vetera nouis cognata sint, eorumque figuræ, ne putaret Nicodemus noua Dominum introducere. Atque ita docuit nos, Scripturas non superficie tenus legendas, sed intus penitus inuestigandas, & scrutandas, secundum illud: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illa sunt*

Quid significet, & sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto.

Ioan. 12.

Philipp. 2.

Crucis Christi mysterium quid operatur.

1. Cor. 1.

Crucem, & mortem suam Christus cur obscuriori auctori serpentis in deserto exaltati exemplo nobis exhiberit. Quale studium esse debeat Scripturarum.

Ioan. 5.

qua

Cum alie plures mortis Christi figure suppetent, cur hac serpetis exaltati potius Dominus v-surpauerit.

Optima Iudæos confundendi via.

Sap. 2. & Matth. 27.

Num. 21.

Ioan. 2.

Aenei serpētis in deserto a Moyse exaltati historia describitur.

Num. 21. Exod. 16.

Murmurationis peccati grauitas. 1. Cor. 10.

Quibus tanquam Iudæis serpentes ignitos Deus immittat.

qua testimonium perhibent de me.

Et cū plures aliæ essent mortis Christi figure, inter omnes hanc serpentis exaltati in ligno producit, quia in ea non tantum passio, sed & causa patiens, & conditiones eiusdem, & fructus ipsius, & modus, quo eius participes efficiamur, continetur. Et quia vix est alia, quæ Iudæos Christi Crucem deridentes fortius confundat. Nam cum aiunt Iudæi: Quomodo crucifixus, qui se ipsum saluum facere non potuit, alios saluare valebit? Et nos respondemus, Quomodo potuit serpens æneus, res inanimata, & vita carens, vitam conferre? Ne etiam Nicodemus Crucem auditam horreret, molluit sermonem suum voce exaltationis; Deinde figura producta ex Vereri Testamento. Tertio designans illam ab eo, quod precipuum, & potissimum erat, nempe ignominia, nuditate, morte ignominiosa. Simili ratione cum Iudæis in templo differens, mortem suam vocauit solutionem; acriorem sermonem Crucis molliori temperans.

Fuit autem historia hæc de Serpente in hunc modum. In eremo olim serpentes igniti, siue vrentes, morsu necabant Israëlitas murmurantes in Moyse, imò contra Deum: vnde dicebat Moyse: Non contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum: nos verò quid sumus? Populus enim ille in prosperis gaudebat, & laudabat Deum; at in fame, siti, & aduersitate murmurabat: ob quam causam misit Deus serpentes ignitos murmurationis vindices; vt agnoscas quàm sit graue murmurationis peccatum. Vt enim amicus commouetur, & dolet, quòd videat suam reprehensionem indignè accipi: ita Deus, qui te aliqua afflictione visitat, si de illa murmurat, indignatur, & mittit serpentes ignitos, id est, alias acerbiores, & grauiores pœnas, quæ tradunt nos dæmonibus puniendos.

Sed Deus huic tanto malo prospiciens, iussit Moyse vt faceret serpentem æneum, & eum in ligno excelso, siue in pertica poneret pro signo: ad quem quicumque à serpentibus percussus aspiciebat, non solum viuebat, sed & sanabatur. Et propterea inquit:

Sicut Moyse exaltauit serpentem in deserto.

Omittit Dominus finem, propter quem fuit exaltatus, nimirum vt sanarentur aspicientes: quia cum legis perito Nicodemo, & in Scripturarum lectione versato sermonem habebat: & nobis ad complementum similitudinis illa verba supplenda sunt. Subdit, Ita exaltari oportet Filium hominis. Illud verbum, Oportet, rectè intelligendum est: non enim simpliciter mors Christi necessaria erat nullo existente peccato, quia vbi non est morbus, aut vulnus, neque medicina opus est: morbo autem peccati in mundum intrante, & plagis à serpente antiquo inflatis, diuina bonitas de medicina profexit, sine qua non constabat salus. Propterea rectè ait: Oportet, necessitate scilicet, Diuinæ prouisionis: atque præscientia, quanquam ipse scelus Iudæorum, quò impulsus Christum in crucem adegerunt, nequaquam prouiderit, verum ex illo præcognito, Diuinæ prouidentia fuit munus gloriam suam, & humani generis elicere salutem. De hoc serpente ita loquitur Macarius Ægyptius homil. 11. de virtute Spiritus sancti: Verum quid indicat serpens ille mortuus, qui affixus ad summitatem ligni sanabat vulneratos? Ille vtiq; mortuus serpentes viuos superabat. Certè typus est corporis Domini. Nam corpus quod accepit ex Maria, exaltauit in cruce, appendit, & affixit ligno: & ita corpus mortuum vicit, & interfecit serpentem, qui viuebat, & reptabat in corde. Hic grande miraculum est, quomodo serpens mortuus occidit viuum. Alio quoque modo nouum opus fecit Moses, quando similitudinem viui serpentis effinxit. Ita etiam Dominus nouum opus ex Maria condidit, quod ipse induit, non autem attulit corpus à cælo: Spiritum cælestem introentem in Adam creauit, & hunc cum diuinitate temperauit: induitq; carnem humanam, quam formauit in utero. Sicut ergo vsque ad Mosem non præceperat Dominus in mundo fieri serpentem æneum; ita corpus nouum à peccato immune, non apparuit in mundo, vsque ad Christum. Cum enim primus Adam transgressus est

mandatum, regnauit mors in vnuerfos

Quare Dominus exaltat causam in deserto serpentis suppressit.

Quomodo, vt Christus inquit, oportuerit exaltari Filium hominis, id est, crucifigi.

Genes. 3.

Matth. 26.

Macarius Ægyptius.

Rom. 5.

filios

B. Aug. ser. 101. de Temp. tom. 10.

Quid sit Moyse fecisse sibi serpentem.

Ioan. 19. Gen. 6.

Num. 21.

Luc. 12.

Serpentis æneici Christi serpente comparatio.

Rom. 8.

Aeris proprium quid sit.

Ioan. 18.

filios eius. Haftenus ille sanè perelegāter. August. etiam feria 3. post 4. Dominicam in Quadragesima, serm. 2. Et tamen fratres etiam secundum Medicorum carnalium disciplinam, quibus de morte serpentis contra viuorum serpentium venena salubria preparantur antidota, non est incongruum, vt mortuum debeat serpentem intendere, qui à viuorum serpentium venenis desiderat liberari. Sic Augustinus.

Ac dicitur Moyse fecisse sibi serpentem, hoc est, in vtilitatem suam, & redemptionem, quatenus peccato per legem aucto, teste Apostolo, opus redemptore fuit: quomodo percussit pertram, quòd lege sua occasionem, qua Christus feriretur, dederit, vt sanguine, & aqua, quæ de latere eius fluxit, satiaremur, & redimeremur: Ita dicitur à Domino Patriarchæ Noë: Fac tibi arcam de lignis leuigatis, in qua scilicet saluus sis tu, & tui. Fuit porro serpens ille, aptus, & commodus typus Domini Iesu: vt enim ille erat serpens æneus, id est, ignito similis, vel ignitus; siue vrens; Hebraicè enim dicitur Scharaph; ita Christus alio igne fuit incensus, & quem venit mittere in terram. Rursus vt ille erat durus; ita durus ac seuerus contra peccatū, & peccantes obstinatos fuit Christus. Ille serpens factitius, similisque serpentibus viuus: ita Christus arte sapiētiae, & Spiritus sancti conceptus, similisque per omnia, alijs hominibus. Ille absque veneno, & Christus absque peccati toxico. Vt enim ait Apostolus, similitudinem carnis peccati habuit; peccati carnem haud quaquam. Ille in ligno eleuatus, & hic in ligno Crucis exaltatus: ille erectus in signum salutiferū, & hic in signum latentis. Filij Dei, & excellentissimæ charitatis, qua redemptionis generis humani peracta est. Ille æneus erat, non ligneus, vel terrenus, sed ignis conflatione formatus, & absque rubigine (cuius æs solet esse expers) ac proinde sonorus: ita Dominus Iesus veri ignis; hoc est, Spiritus sancti actione, tanquam conflatione quadam formatus est, & absque vlla vitij rubigine, & per prædicationem sonorus extitit: Ego, inquit, palam locu-

tus sum mundo, &c. & in occulto lucutus sum nihil. Ille morsus à serpentibus, & in se intendentibus præbebat vitam: hic morsus à serpentibus spiritualibus, vitam tribuit sempiternam, si Fide in ipsum intenderint. Sed ibi sanè serpens æneus erat propter serpentes mordentes, hic autem homo propter homines morsos. Ibi, quia propter serpentes prouenerat egritudo, per serpentem erat & curatio: hic verò quoniam propter hominē intrauit mors in mundam, datur & vita per hominem, eumq; mortuum, vt ei, qui mortem induxerat, vitam tribueret. Cūq; reliqui omnes serpentes, vt insidientur calcaneo, vt mordeant, delitescere soleant: solus Iesus serpens salutiferus in alto, tanquam præsentanea quædam antidotus, & pretiosum medicamentum, omnibus spectandus propofitus est. Atque de hac vtilitate subiungit:

Vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. Rectè ait: Vt omnis qui credit in ipso: Nam vt illic opus erat oculis corporis ad spectandum, vt sanitatem recuperarent, ita hic opus est oculis spiritus, vt per Fidem spectare possimus Iesum pro nobis crucifixum: quam Fidem non tantum videntes, sed etiam oculis carentes habere possunt. Nam si quis cæcus fuisset, cùm à serpentibus Israëlita infestabantur, fructum sanitatis non assequeretur: secus se habet res in mysterio Crucis, nam nouum non est plus aliquid continere rem figuratam, quàm figuram. Sicut ibi vnus serpens erectus, & mortuus satis fuit contra varia genera serpentum: sic vnus Christus in Cruce extinctus innumera peccatorum genera auferre valet, siue sint originalia, siue personalia, siue venialia, siue in Deum, siue in proximum, siue in se ipsum sint admissa, siue corde, siue ore, siue opere, siue per commissionem, siue per omissionem patrentur. Adhæc vt serpens ille non nisi Israëlitis prægrinantibus, & in Terram promissam contendentibus salutem præstabat: ad hunc modum Dominus Iesus nos saluos reddit, modò peregrinos & aduenas nos cognos-

tus sum mundo, &c. & in occulto lucutus sum nihil. Ille morsus à serpentibus, & in se intendentibus præbebat vitam: hic morsus à serpentibus spiritualibus, vitam tribuit sempiternam, si Fide in ipsum intenderint. Sed ibi sanè serpens æneus erat propter serpentes mordentes, hic autem homo propter homines morsos. Ibi, quia propter serpentes prouenerat egritudo, per serpentem erat & curatio: hic verò quoniam propter hominē intrauit mors in mundam, datur & vita per hominem, eumq; mortuum, vt ei, qui mortem induxerat, vitam tribueret. Cūq; reliqui omnes serpentes, vt insidientur calcaneo, vt mordeant, delitescere soleant: solus Iesus serpens salutiferus in alto, tanquam præsentanea quædam antidotus, & pretiosum medicamentum, omnibus spectandus propofitus est. Atque de hac vtilitate subiungit:

Vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. Rectè ait: Vt omnis qui credit in ipso: Nam vt illic opus erat oculis corporis ad spectandum, vt sanitatem recuperarent, ita hic opus est oculis spiritus, vt per Fidem spectare possimus Iesum pro nobis crucifixum: quam Fidem non tantum videntes, sed etiam oculis carentes habere possunt. Nam si quis cæcus fuisset, cùm à serpentibus Israëlita infestabantur, fructum sanitatis non assequeretur: secus se habet res in mysterio Crucis, nam nouum non est plus aliquid continere rem figuratam, quàm figuram. Sicut ibi vnus serpens erectus, & mortuus satis fuit contra varia genera serpentum: sic vnus Christus in Cruce extinctus innumera peccatorum genera auferre valet, siue sint originalia, siue personalia, siue venialia, siue in Deum, siue in proximum, siue in se ipsum sint admissa, siue corde, siue ore, siue opere, siue per commissionem, siue per omissionem patrentur. Adhæc vt serpens ille non nisi Israëlitis prægrinantibus, & in Terram promissam contendentibus salutem præstabat: ad hunc modum Dominus Iesus nos saluos reddit, modò peregrinos & aduenas nos cognos-

tus sum mundo, &c. & in occulto lucutus sum nihil. Ille morsus à serpentibus, & in se intendentibus præbebat vitam: hic morsus à serpentibus spiritualibus, vitam tribuit sempiternam, si Fide in ipsum intenderint. Sed ibi sanè serpens æneus erat propter serpentes mordentes, hic autem homo propter homines morsos. Ibi, quia propter serpentes prouenerat egritudo, per serpentem erat & curatio: hic verò quoniam propter hominē intrauit mors in mundam, datur & vita per hominem, eumq; mortuum, vt ei, qui mortem induxerat, vitam tribueret. Cūq; reliqui omnes serpentes, vt insidientur calcaneo, vt mordeant, delitescere soleant: solus Iesus serpens salutiferus in alto, tanquam præsentanea quædam antidotus, & pretiosum medicamentum, omnibus spectandus propofitus est. Atque de hac vtilitate subiungit:

Rom. 5. Gen. 3.

Serpentis astutia.

Ibidem.

Christus serpens figuratus quibus præstet vitam æternam.

Res figurata aliquid plus continet, quàm figura.

Christi serpentis exaltati virtutes.

1. Pet. 2.

canus,

camus, & in hac vita, tanquam in deserto quodam serpentibus pleno versemur, vt ad cœlestem patriam perueniamus: vt si absque moribus serpentum hanc vitam nostro vitio non traducimus, saltem frequenter erigamus oculos Fidei in serpentem nostrum, respiciamusque in faciem Christi nostri, quod nos ipsos illi, nostramque salutem commendemus, ab eoque virtutem corrigendi vitia nostra traha-

mus, & tanquam in speculo quę nobis sunt facienda, & sustinenda propter Dei gloriam, & nostrorum fratrum salutem, atque aded propter Diuinę legis obseruantiam addiscamus, prestante eodem salutari Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto, æternum tribuatur imperium, laus atque gloria ab omni creatura, Amen.

TRACTATUS VII.

De eadem Domini cum Nicodemo disceptatione, in illa verba: *Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam.*

QVOTIES apud me Euangelica hæc verba meditor, aut audio, aut pronuntio, videor mihi videre tot micantissima lumina, splendorisque, quibus omnes meę tenebrę, scrupuli, & animi angustię pellantur: videor etiã mihi tot ignes, & flammæ cordi meo gelato adhibere, vt non solum incalecam ipse, sed & alios possim calefacere, & inflammare, nunquamque verbum Christi magis impletur, cū dixit: *Ignem veni mittere in terram; & quid volo nisi vt accendantur?* & Propheta, *Ignitum eloquium tuum vehemēter;* & seruus tuus dilexit illud; & Petrus ad Dominum: *Domine ad quę ibimus? verba vite æterna habes,* quam in his aureis, & ignitis verbis Domini ad Nicodemum. Merito ex his elici potest, cur scilicet doctrina Christi dicta sit Euangelium: vbi tantus Dei amor erga hominum genus annuntiat. Beatę aures Nicodemi, qui primus tanta verba audire promeruit, felix & illa vox, quę tantis verborum luminibus, & velut Solis iustitię radijs illustrata fuit. Nec enim simplex amoris diuini gradus no-

bis proponitur, sed summus, qui est ponere animam pro amicis suis: nec summo illo contentus fuit, sed vt Apostolus ponderat, nouum & insolitum dilectionis specimen ostendit, ait enim: *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est, &c.* Si verba quidem hæc enumeres, pauca sūt, sed multa sensibus, plana, sed plena, facunda, sed fecunda, & ad exprimēdam amoris nostri viscera erga Deum potentissima, quippe cum tanta emphasi à Domino pronuntiata: *Sic enim,* inquit, *Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Magna proinde ratione hoc Euangelium per dilectum discipulum Ioannem conscriptum est; & Ecclesia in die secundo Pentecostes, hoc est, in festiuo die, & solennitate amoris; ad excitandum amorem nostrum legi voluit. Etenim Incarnationis Christi mysterium in illis verbis propositum, & per Spiritum sanctum vt artificem peractum, à nobis nõ poterat nisi per Spiritum sanctum, cuius aduentus illo die celebratur, vel

Ioan. 15.

Rom. 5.

Quid est quod hoc nobis Euangelium in die sancto per recollēs in Ecclesia recitatur.

cognosci, vel degustari. Nec nisi merito Incarnationis, & mortis Filij Dei hoc tantum donum spiritus nobis impetratum est, vt non nisi per Spiritum sanctum redamemus, & tanto gratias agamus muneratori. Nam vide quęso, prudēs lector, & singula verba mecum expende. *Sic,* inquit, *modus excellentior, & admirabilior amoris nullus existit.* Deus. Alius non licet conficere, neque sublimius quicquam cogitari potest. *Dilexit.* Nullus actus munificentior, gratiosior, liberaliorve concipi à nobis valet: *Mundum.* In humilior omnino, & abiectius descendendi non potest. *Vt Filium suum vnigenitum daret.* Deum maius aut pretiosius, ne mente quidem complecti possumus, aut cogitatione: *Vt omnis qui credit in ipso.* Quid suauis, aut facilius à nobis exigere diuina bonitas poterat? Fide enim, tanquam cognata naturę nostrę, atque illi maxime coniuncta, viuimus: *Non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ad finem feliciorē, præstantiorē, denique diuiniorem, à nobisque magis optabilem ac gloriosum peruenire non possumus: quo enim alio vniuersa desideria hominum comprehenduntur, nisi vt à nobis omnem arceamus miseriam, felicitatemque omnem accersamus? Et quid homines ardentioribus votis expetunt, quàm diuine, & feliciter viuere? Cernis igitur quantum mysteriorum pondus insit in his paucis verbis? Vt omnia videantur esse quasi stimuli, & aculei quidam, siue titillationes incensi ad amorem. O huius prouocandum, & à nobis exculpendum? Et si singula per se ipsa admiranda singularia, maxima, diuinaque sint, quanto magis si multa, vel omnia simul contemplerur. Proponit igitur magnitudinem quod illud ad verbum sic, tūm ex comparatione amantis ad amatum, id est, Dei ad mundum, tūm ex muneris magnitudine: cum probatio dilectionis, exhibitio sit operis, tūm ex fructus magnitudine, & simul facilitate consequendi hunc fructum, cum dicitur, *Vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.*

Huius sententię: Sic Deus dilexit mundum, &c. singula verba perpenduntur

Qua fide viuimus nos.

Quid homini optabilis, & charius.

Sed age, initium dicendi sumamus ab illa paricula: *Enim.* Sic enim, inquit, Deus, &c. Nam cum superius describeret Euangelista colloquium Domini cum Nicodemo, & Sacramentum regenerationis proposuisset, & eius efficacię causam, nempe Incarnationem, & passionem Filij Dei produxisset, de quę serpente exaltando in Cruce mentionē fecisset, subiungit: *Sic enim Deus dilexit mundum:* id est, d Nicodemo, roli admirari si Deus homo factus est, & mortem Crucis pro humano genere sustinebit, quia illud infinitę Dei bonitati, & incomprehensę eius erga nos charitati tribuendum est: nullum hic locum habet vis aliqua compellens, aut necessitas, aut vlla nostra merita præcedentia, aut vllę nostrę preces sua dignitate hoc impetrantes, sed hoc ipsum totum diuini amoris, & immensę eius beneuolentię opus fuit. Et vt mundum, cum non esset, ex nihilo sua bonitate condidit: ita illum perditum (quod maius, & præstantius est) si a mera charitate per hoc Sacramentum reparare disposuit. Explicat igitur hoc verbo illud quod dixerat: *Oportet exaltari.* Nam illud: *Oportet,* non absolutam, & simplicem necessitatem significat; sed posita Patris dilectione ad mundum, ad hunc excellentiorē dilectionis gradum indicandum, & ad condignam satisfactionem Patri reddendam, ita vt iustitię simul, & misericordię eius esset satisfactum: illis enim positis, necessaria erat Christi mors ad mundi redemptionem. Apertę igitur, & ad adimendam admirationem de sua in Cruce exaltatione dixit: *Sic enim Deus dilexit mundum.* Nos enim quia pusilli sumus, & aliorum, imò ipsius Dei cor ex nostro metiri cõsueuimus, dicere possemus; *Quis fieri potest, vt Filium suum Pater tam male tractet, vt faciat illum serpentem, & morti ignominiosę, acerbissimęque pro vilissimo seruo exponat liberando?* hoc non faceret vllus cordatus ac prudens. Sed quod non peruenit humana sapientiã, aut amicitiam, eõ diuina supra omnem nostram intelligentiam sua benignitate peruenire voluit. Propterea dixit, *Sic enim Deus dilexit*

Quid sit dicere: Sic enim Deus dilexit mundum

Mortis Christi necessitas explicatur.

Humani ingenij imbecillitas.

Diuini in nos amoris viscera propositis Domini verbis nõ obscure patefacta.

Luc. 12.

Psal. 118.

Ioan. 6.

Doctrina Christi Euangelium cur dicta.

2. 33.

mundum, vt Filium suum vnigenitū daret. Et hactenus explicauimus particulam Enim iam reliquas perfequamur.

Huius particulae sic Deo, mysteriū exponitur.

Et prima occurrit aduerbium, Sic. Quo Christus admiratur, & stupet de Dei erga mundum amore: & docet quid nos admirari conueniat. Cetera enim omnia hominum opera, siue in victoria inimicorum, siue in aulis, & castris fabricandis, siue in sapientia, siue in potentia, siue in liberalitate sita sint, si cum hac vna conferantur, nihil habent prorsus dignum admiratione. Hinc Augustinus in libris confessionum, non satis poterat admirari diuinæ, & inscrutabilis sapientiæ consilium de Incarnationis Filij Dei mysterio: neque vlla res esse potest, quæ ita intelligentiam nostram excedat, vel voluntatis nostræ affectum rapiat, & proinde in admirationem deducat, atq; Filij Dei Incarnatio, & mors. Soletque Dominus isto aduerbio Sic, plerunq; mysteriorum magnitudinem explicare. Hinc Matthæus in principio sui Euangelij de Natiuitate Christi ex Virgine, non sine admiratione dixit: *Christi autem generatio sic erat.* Et cum describit Christi aduentum ad baptismum, inducit Dominum ad Ioannem loquentem: *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam.* Et cum Samariam venisset, & mulierem ad sui Fidem traducendam expectaret, vt eius charitatem, & humilitatem describeret, inquit Euangelista: *Iesus autem fatigatus ex itinere; sedebat sic supra fontem.* Cum etiam de incomprehensibili diuinæ prædestinationis mysterio loqueretur, dixit apud Matthæum: *Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te.* Rursus de morte sua differens: *Nonne hac oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Nec nõ de admirabili ascensionis Sacramento Angeli cum loquerentur, dixerunt: *Viri Galilei, quid statis aspicientes in cælum? hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, quæ admodum vidistis eum euntem in cælum.* Et ita particula ista, omnia Christi mysteria omni admiratione digna complectitur.

Aug. to. 1. propè init.

Incarnatio Christi, & mors, quanta sint Dei beneficia.

Matth. 1.

Infra. 3. Ioan. 4.

Matth. 11.

Luc. vlt.

Act. 1.

Sic ergo, id est, infinito, immenso,

incomprehenso, atque inenarrabili modo. Sic, sapiens, liber, & sine intuitu alicuius utilitatis propriæ. Sic, vere, dulciter, fideliter, perseueranter, tantoque, tamque inaudito opere amorem declarando. Quod si Deus tanti fecit Abrahæ dilectionem, & obedientiam, qua voluit propter sepuerum suum charissimum immolare, & licet per Angelum impedierit immolationem, dixit tamen illi, admirans perinde atque si illum actu immolasset: *Per me metipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam que est in litore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum.* Quanto magis par est omni cum admiratione nos spectare tantam Dei erga nos liberalitatem, quia non pepercit vnigenito filio suo propter nos, & factò præstitit sacrificium in sanguine Filij sui, vt iam omni iure Deus multiplicare habeat eos, qui semet eius sunt, & præstare vt possideat portas inimicorum suorum?

Secundum verbum, Deus: Quod, numẽ illud, & pelagus diuinitatis infinitum, à ratione videndi, siue prouidendi, & gubernandi sumptum, in sui notione includit. Magnū etenim fuisset, si potens aliquis Rex, aut Imperator, aut summus Antistes, aut sanctus aliquis, vel Angelus nos amore suo præuenirẽt: sed hæc parua sunt, & exigua, cum Deus ipse fuerit, qui nostri non solum meminisse, sed etiam tali amore nos dignatus est, vt pro ingrato seruo dilectissimum Filium exponere, atque inter iniquos reputari voluerit.

Tertio subdit: Mundum. Vt videas vilitatem, paupertatem, & abiectio-nem amati. Certè mirum nõ est quod Deus diligat, quia omnis natura intellectu prædita geminam habet, & intelligendi, & amandi perfectionem, sine qua nequaquam Dei nomine dignus existeret, essetque planè asopros, tanta amoris dignitate destitutus, nec iuste agere videretur. Sed illud omni admiratione dignum, quod cum immensitas sui amoris in se ipso diligendo plenè compleatur,

Quomodo dilexerit hominem Deus.

Gen. 22.

Rom. 8.

Dei nomine quid significetur.

Esai. 53. & Mar. 15. Deum dilexisse mundum, quid sit.

Diuinæ dilectionis mundi conditiones sex.

Psal. 16.

1. Ioan. 4.

Mundi indignitas describitur.

1. Ioan. 5.

1. Cor. 1.

Iaco. 4.

Esai. 64.

Ioan. 1.

Esai. 64.

Luc. 15.

Infra. 16.

Sap. 14.

Ioan. 14. & 12.

& habeat tantum obiectum amabile in se ipso, diligat tamen creaturas, quæ imbecillæ sunt, & pauperes. Deinde quod quicquid extra se est, sine vlla necessitate amat, nec vlla est in rebus tanta bonitas, quæ illum ad diligendum cogere possit, cum extra se non nisi liberè operetur. Adde, quia sine vlla sua utilitate hunc affectum dilectionis præstat, quia cum Deus sit, bonorum nostrorum non indiget, nec mundi cognitione, aut eius amore perficitur. Quarto, sine vilo iusto titulo ad amorem prouocante impendit hunc Deus creaturis affectum. Nam vt creaturas, antequam essent, dilexit, vt esse inciperent; ita conditas, vt sint, seruat. Et quamuis apud nos amor ponat bonitatem rei amatae; in Deo tamen non ponit, sed bonitatem amantis, vt illam exerat in actum. Quinto, dilexit mundum, non quidem vlla amoris vi, aut cupiditate perturbatus, ita vt insipienter dilexisse iudicari possit, sed sciens & prudens, ab omni amoris perturbatione liber omnino, & immunis, ne quis obijcere valeat ceçum fuisse, & sine ratione eiusmodi amorem. Denique mundum amauit ex olim dilecto, & beneficijs cumulato, hostem factum, & cum eius capitalissimo inimico, id est, peccato ac Satana, amicitia coniunctum strictissima.

Merito ergo admiratur Dominus de tanto ad mundum dilectionis affectu. Est enim mundus non tantum deformis, monstrosus, imperfectus, ac tanto dono indignus, atque adeo obliuiosus, & Deum suum nequaquam intelligens, sed iniquus, & hostis rebellis, atque ingratus, qui totus in maligno est positus: cuius sapientia stultitia est apud Deum: cuius amicitia, Dei est inimicitia: qui totus est immundus secundum illud; *Et facti sumus velut immundi omnes nos:* cuius opera mala sunt: Cuius iustitiæ quasi pannus menstruatus: Cuius deliciae amaræ, & velut porcorum siliquæ: Cuius diuitiæ diuitiarum sunt umbrae: Cuius altum abominatio est apud Deum: Cuius pax verum est bellum: Cuius species, & figura more amnis prætereuntis transit. Cuius princeps est Saranas, & qui cogit

bat Deum dicere, Pœnitent me fecisse hominem: Cuius nomen decipit homines non minus quam res ipsa. Nam vt Hebræi benedicendi verbum vsurpant pro verbo maledicendi, & חַדְשָׁה Chedoscha, nempè sanctificata pro meretrice designanda vtuntur: ad hunc modum mundus Latinis à munditie, & Græcis κόσμος, ab ornatu, pro eo quod immundus, & inornatus per antiphrasin fit. Quia etsi mundus, & purus in se sit, tamen dum nos finem vltimum in eo collocamus, efficitur nobis immundus, aut potius rete, & laqueus, decipulaque pedibus inspicitium, vt Sapiens inquit.

Intellige autem per mundum non partes eius animæ, siue sensus expertes, sed hominem præcipuam eius partem: in quovno amante mundus amat Deum, atque in illo odio Deum prosequente, odit. Nam vt homo simpliciter dicitur ratiocinari, aut loqui, nec tamen ratiocinatur nisi tantum per rationem, neque loquitur nisi lingua, ita mundus à Deo diligitur, cum hominem ad salutis æternæ bona possidenda vocat. Rursus mundus Deum diligit, cum homo ex charitate eum reliquis omnibus præfert, ac diligit. Est ergo mundus præcipue homo: sed adde quod per amorem vitiosum mundi in mundum erat transformatus, & mundus in malam partem hic accipitur, & omnes includit homines, quia tales omnes sunt sua natura, nepe impij in Deum, iniurij in proximum, in se ipsos flagitiosi, & mundi maximi amatores.

Dicas, Quis fieri potest, vt Deus mundum tam ingratum diligere quiverit, & non tantum vilo beneficio Dei indignum; sed etiam omni supplicio dignum? Respondeo; magna est Dei virtus, & sapientia: vt enim perfectus est Lyricen, qui etiam in instrumento intemperato egregie pulsare nouit, & magna ignis virtus, quæ etiam ligna viridia comburit: ita ingens est Dei dilectio, quæ etiam amare nouit improbos, & inimicos. Adhæc Deus non ob bonum præsens, quod mundus habet, sed quod per amorem Dei est consecuturus, eum diligit. Non secus

Gene. 6.

Hebræi verbum benedicendi pro verbo maledicendi non raro vsurpant.

Mundus cur sic dicitur.

Sap. 14.

Quem mundum dilexerit tantopere Deus, & qua ratione.

Deum verò è cõtrario vt diligat mundus.

Deus cur mundum tam ingratum, tam impium, tam immundum dilexerit.

In quo distinguitur Dei amor ab amore hominum.

Expenditur verbum Dilxit.

Jerem. 31.

Aliter Deus amat nos, aliter nos Deum. Ioan. 4.

Diuisi amoris perfectiones.

Tit. 3.

Scala quadruplicis amoris statuitur, qua peruenitur ad amorem diuinum. Primus gradus.

atque agricola terram aliquam sterilem diligit, quia cultura sua, & industria confidit se illam fertilem redditurum: ad eum modum Deus in nobis naturam suam à se conditam diligit, quam ablatis vitijs, & peccatis, no- uit bonum fructum producturam. At que in hoc distinguitur Dei amor ab amore hominum. Nam nos quatenus homines sumus, tantum ea diligimus, quæ iam bona sunt; at quatenus filij Dei, & gratia spiritus illustrati sumus, malos diligimus, non ut tales, sed ut boni nostra incitatione, exemplo que fiant: præterquam quod natura Dei in illis bona est.

Quarto subiungit, Dilxit, & de præterito, quia in charitate perpetua, & non interrupta dilxit nos, & solus propriè amat, nos propriè redamamus: ut propterea scriptum sit: Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilxit nos. Iunge iam Deum cum mundo, id est, sanctitatem cum peccato, sapientiam cum stultitia, cum infirmitate potentiam, vitam cum morte, cum reo iudicem. Iunge deinde cum aduerbio Sic, verbum Dilxit, quod est præteritum perfectum. O immensa perfectio, & pelagus charitatis Dei! O perfecta immensitas diuini amoris! O charitas omni admiratione digna, & omnem Angelorum, nedum hominum, superans intelligentiam! Omnia bona Dei opera sine amore, fuissent parui momenti: contra, Dei amor sine omni opere plurimum valet; & maioris dignitatis, & pretij est amari à Deo, etiam sine paradiso, quam totus paradysus, si fieri posset, sine amore Dei.

Atque hoc verbo in primis arguitur superbia nostra: quia apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Deinde apparet quanta sit vis dilectionis. Quam ut melius agnoscamus, constituamus scalam quadruplicis amoris, & per eam conscendamus ad amorem diuinum. Primus gradus sit dilectionis vitiosæ, quæ mille pericula adire, gra- uia tormenta sustinere dilectores mun-

di facit, ut constat in auaris, in ambitiosis, & obscœnis voluptatibus deditis, qui pro rebus amatis libenter famem, sitim, carcerem, ignominiam patiuntur. De auaro enim dixit quidam externus: Impiger extremos currit mercator ad Indos, Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Contra ambitionem aut quidam ex nostris: O ambitio ambientium crux, quomodo omnes torques omnibus places? Nihil acrius cruciat: nil molestius inquietat: nil tamen apud miseros mortales celebrius negotijs eius. Secundus gradus sit amoris naturalis, quo, tum species conseruantur, tum indiuidua tuentur vitam suam, eiusque commo ditates: atque ita hic amor quodam- modo seruat hunc mundum, & sine illo non indiuidua solum, sed etiam species interirent. Tertius gradus sit amoris, qui cum honestate, & virtute est coniunctus, qualis est patriæ, parentum, coniugum, liberorum, fratrum, & amicorum: quæ officia, vel heroica non extorsit hic amor? Con- sule historicos: lege quid Decij, quid Curtij, quid Reguli, quid Fabij pro Republica tolerauerint. Quid Codrus Rex Atheniensium; qui certus ex oraculo ab eo exercitu stare victo- riam, cuius Rex in bello occumberet, intrepidus in prælium irrupit. Quid referam Damonis, & Pythiæ ar- tissimum amicitij vinculum? quod al- terum pro alterius vita vadem consti- tuere potuit. Ut interim omittam Ti- tum Manlium Torquatum, & Iunium Brutum, qui pro libertate patriæ, vel bellica disciplina, proprijs filijs mi- nimè pepercerunt. Quid dicam de Iacob? cui videbantur dies pauci ser- uitutis; præ amoris magnitudine. Om- nia enim excelsa atque magna offi- cia ab hoc amore profecta sunt.

Quartus gradus amoris, est ille cha- ritatis à Domino diffusæ in cordi- bus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Hæc enim om- nia vincit peccata; quæ remittit, & à quibus in futurum seruat: Om- nia mundi huius bona in Religio-

Horat. 1. e. pistol. 1.

Ambitionis malum. Bernar. ad Eugenium li. 3. de consi- dera. Secundus.

Tertius.

Quantum valeat patriæ amor.

Gene. 29.

Quartus gra- dus amoris. Rom. 5. Amoris diu- ni virtutes.

Car. 3.

Traiant Im- per. t. & B. Paulini Epif- copi. charitas insignis.

Gene. 22.

Secundus ef- fectus chari- tatis.

Exod. 32.

Rom. 9.

Tertius effe- ctus.

Exod. 32.

Gene. 18.

Vltimus effe- ctus.

Exod. 32.

sis paupertatem colentibus superat: carnis illecebras, & blandissimas vo- luptates, in virginibus, & cœlibem vitam agentibus compefcit: vitam ip- sam tam charam in martyribus præ di- lecto Deo contemnit. Nam fortis est ut mors, dilectio: dura sicut infernus, æmulatio. Iam ut nihil sit, si Traianus dederit se ipsum in filium viduæ, ut consolaretur eam, mortem filij inter- fecti deplorantem: cum vnus Pauli- nus Nolanus pro filio viduæ redimen- do se in seruum vendiderit. Parum sit, Iunium Brutum in proprios filios contra libertatem patriæ conspiran- tes animaduertisse, cum illi vltimo supplicio digni existerent: cum vnus Abraham ad simplicem Dei vocem, sanctum, & obedientem atque adeo dilectum, ac vnigenitum Isaac immo- lare non dubitauerit. Ad hæc chari- tas propriam etiam salutem, & eter- nam suam felicitatem pro Dei gloria negligere videtur, ut exempla excel- lentium virorum, Moyfis, & Pauli te- stantur: Quorum prior dixit: Obsecro, Domine, peccauit populus tuus, &c. Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti, posterior dixit: Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, &c. Nec his contenta charitas creata, audet se potentæ Dei oppo- nere, ut Dominus dixerit Moyfi: Di- mitte me ut irascatur furor meus contra eos, & deleam eos: Deo ipsi quasi mi- nus sapienti aut prudenti audet con- siliium præstare: hinc Abraham dixit: Absit à te, ut rem hanc facias, & occidas iustum cum impio. Denique diuinæ bo- nitati oblectatur, ita ut Moyfes dix- erit: Ne queso dicant Ægyptij, Callide e- duxit eos ut interficeret in montibus, & deleret e terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super malitia populi tui. Si ergo amor creatus, siue ille sit natura- lis, siue vitiosus, siue studiosus, siue cha- ritatis, qui à Deo infunditur, tanta præstare potest, cum tamen sic scin- tila quædam, & sti- lula diuini, & in- creati amoris: quid præstabit for- nax illa ardentissima increatæ chari- tatis? quid immensum illud mare di- lectionis? quid substantialis, & crea-

tor ille amor, de quo ait Dilectus: Deus charitas est: & qui manet in cha- ritate, in Deo manet, & Deus in eo? Si Dominus tanti facit amorem tuum, ut pro illo exprimendo mortem sub- bire non formidauerit: quantum vi- cissim tu debes ponderare, ac mag- nificere. amorem illum increatum, ex quo omne bonum tuum pendet, & per quem omnium bonorum fis particeps? eum tamen amor tuus ad Deum sit prorsus sterilis, cum ille bo- norum nostrorum non egeat.

Quinta particula est: Ut Filium suum vnigenitum daret. Vbi nobilitas do- ni proponitur: quicquid enim Deus dedisset, sui erga nos amoris idonea fuisset confirmatio. Nam magnum est, vel paruulis munusculis à mag- nis Principibus donari, ut quidam dixit: sed eius immenso amanti voluit commensuratum esse donum. Non enim dedit tam ad nos, quam ad se ipsum respiciens: quemadmodum A- lexander Magnus Perillo vni ex ami- cis suis petenti dotem pro filiabus suis, iussit illum capere quinquagin- ra talenta: cumque Perillus respondi- set decem satis esse, respondisse fer- tur, se non ad eum qui peteret, sed ad suam dignitatem in donando respexisse. Non voluit ergo dare Pro- phetam, vel sanctum, vel Angelum a- liquem ex primarijs, sed Filium, hoc est, summè dilectum suum, id est, na- turalem, & solum ex sua substantia, non ut nostri filij, quorum partem si- bi vendicat pater, & partim mater, sed totum ex se solo, quia in singulari dicitur filius. Et Vnigenitum. Nam si ex pluribus vnum dedisset: maximū do- num fuisset, sed illum vnicum, & ex natura sua genitum, ac proinde infi- nitum, & infinitam vim Patris gene- rantis ad æquantem: hoc certè omnia nostra vota superat, & intelligen- tiam. Quia ergo Filius Dei est, potest seruare: quia verò Filius hominis, ut paullo antè dixit, se ipsum fratri- bus negare non poterit. Ne ergo ado- pitium filium cogites, vocat vnigeni- tum; & verum eum Deum docet, dum subdit: ut omnis qui credit in ipso, non pereat: nam hic honor, & cultus

1. Ioan. 4.

Amoris no- stri in Deum sterilitas. Psal. 15. Quid: Ut Fi- lium suum vni- genitum da- ret.

Alexandri ma- gnificencia.

Aduersus Ar- rianos Chris- tum verum Deum & Dei filium natura- lem negantes.

Dei nota. Cyrill. li. 2. in Ioan. ca. 51. tom. 2.

Heb. 10. Cōculcet Filium Dei quis, teste Cyrillo.

Pater Deus Filium suum vnigenitum nobis donando, quid dedit.

Rom. 8. Christianorum tituli per quā honorificentissimi.

1. Ioan. 3.

Rom. 8.

1. Cor. 6.

2. Pet. 1.

Deus Filium suum mundo vnigenitum, vt dedit.

Chryso. ho. 26. in Ioan. tom. 3.

foli Deo est debitus : & quia iterum subiungit: Non pereat, sed habeat vitam aeternam, eum feruare, & vitā dare indicat, q̄ & ipsum propriū est Dei. Hinc Cyrillus in hæc verba scribit: Vt ergo mirabilis sit hæc Dei Patris charitas, Filius datus non creatura esse credatur. Filium autem eum dico, qui cum ex substantia Patris sit, genitori est consubstantialis, & verus profectō Deus. Nam si, vt vos dicitis, ex substantia Dei Patris non est, non poterit secundum naturam Filius Dei esse; ita mirabilis illa charitas Patris nulla esse videbitur. Creaturam enim pro creaturis, non verè Filium dedit. Et ad hæc frustra nos Apostolus terret, cum dicat; Si qui duobus aut tribus testibus legem Mosaicam spernit, morte puniatur: quanto peiore putatis dignum supplicio eum qui Filium Dei conculcauit? Conculcat enim qui spernit. Cur igitur si filius verus non est, sed Mosis conseruus (cognata enim est creatura creatura, creationis ratione, etiam si quadam præstantia dignitatem alterius superare videatur) maiora supplicia luet qui eum spernit, quā qui legem Moseos contempnit? quia videlicet non in creaturam, neque in Mosis conseruum peccauit. Ingens igitur atque admirabilis charitas Dei Patris est, qui Filium suum, qui ex substantia eius est, pro mundi vita misericorditer tradidit. Hactenus ille.

Quia verò hic Filius dilectus est, & vnicus, propterea totus Patris amor vnitus, & non diuisus (quemadmodum in habentibus plures filios contingit) nobis, communicato Filio, donatus est: & quia filius est heres omnium, quomodo non etiam cum illo etiam omnia nobis donauit? Et cum eandem habeat cum Patre, & Spiritu sancto substantiam; ideo in Filio datus est nobis Pater, & Spiritus sanctus, ita vt dicamur Filij Dei, fratres Christi primogeniti, templa Spiritus sancti, & diuinæ consortes naturæ, & spiritus omnes cœlestes, atque adeo quæ à sanctissima Trinitate condita sunt.

Porro dedit, vt Chrysofomus expendit, non vt Dominus dat alteri falconem vt viuat, & prædetur, & prædando delectetur, vel seruum, vt mi-

nistret, & inseruiat in omnibus, dum viuat; sed ad mortem pro impijs ferendam, ad sanguinem suum ministrandum, quo peccata nostra ablueret. Et ne Dei increata charitas, ab Abrahamæ creata charitate superetur, obtulit Filium suum ad mortem; ne plus possit in bono creatura, quā creator. Et cum naturæ instinctu parens velit in morte filium præcedere: Pater æternus voluit Filium suum in mortem tradere: nec dedit necessitate, aut meritis nostris compulsus, nec contentus fuit accommodato nobis illum tradere, quod satis nobis fuisset, sed non Deo, ad indicandum suum amorem: Nec voluit rursus commutare, nullū enim erat pretium æquiualens, sed gratis dare sine vllo pretio, irreuocabili donatione, iureiurando interposito inter viuos, secundum illud: Tusiurandum: quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, dedit, non expectando etiam æquam persolutionem, quia nouerat nos illam præstare non posse: cumque satis fuisset ostendere nobis eius faciem, quemadmodum cum Moyse, & Iacob fecit, & maius, si missus fuisset ad visitandum, quomodo Ioseph missus à patre ad inuisendos fratres pascetes oues, & Dauid missus ab Isai, vt fratres in bello degentes visitaret: sed hæc omnia parua erant tantæ Dei benignitati. Propterea dedit illum liberaliter ad omnia nostra commoda, nempe in socium existentibus in exilio, in lucē tenebrosi, captiuis in pretium, in medicinam ægrotis, in vestimentum nudis, in cibum, & potum famelicis, & sitientibus, dissentientibus in pacem, discen- tibus in magistrum, bellantibus in Imperatorem, claudis in vehiculum, peregrinantibus in ducem, in salutem perditis, in misericordiam miseris, mortuis in vitam, peccatoribus in sacrificium & sacerdotem, lugentibus in consolatorem, litigantibus in aduocatum, certantibus in coronam, & remuneratorem. Vt enim qui alterum ad conuiuium vocat, nec aliud habet quod proponat, quā oua, arte, & industria illa multipliciter condit, vt diuersa videantur fercula, quæ-

Rom. 5. Apoc. 1.

Luc. 15

Exo. 33. Gen. 32. Gene. 37.

1. Reg. 17. Ad quid Filium suum Deus dedit nobis.

Similitudo elegans ad exprimendū Patris Aeterni erga mūdum amorem.

admodum

In his verbis: vt omnis qui credit in ipso, quid dignum consideratione.

A nobis quid solum exigat Deus.

1. Cor. 16.

Credens in Christum filium Dei, duo beneficia consequitur. Psal. 126.

admodū, de linguis Æsopi fabulatoris narratur: ita vobis Pater æternus donauit Filium suū, & miris modis, & varijs pro diuina sua sapientia condiuit eū, vt vnus ad omnem nostram miseriam depellēdam, & ad omnia nostra bona desideria explenda sit satis. Quasi Dñs nobis diceret: Assumite vobis eius opes, ditamini eius virtutibus, induimini eius iustitia, cibamini eius carnibus, sectamini eius exempla, deriuatē vobis merita sua.

Sextum verbū est: Vt omnis qui credit in ipso. Repetit hanc clausulā prius dictam de Filio hominis exaltato in Cruce: nunc autem de Filio Dei vnigenito, quasi diceret; Ideo est salutiferum credere in Filium hominis, quia ille ipse est Filius Dei. Quia distinctē ait, in ipso. Et sequitur: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vbi de fide per dilectionem operante manifestus est sermo: quæ tanto Dei amoris ex parte nostra respondere debet. Et facile est, Dei gratia opitulāte, Deo amorem reddere, quia bonus est in se, & nobis tot modis beneficus, solumque petit amorem sibi exhiberi: & non amanti, excommunicationem, & anathema interminatur: Si quis, inquit Apostolus, non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema, maranatha. Non dixit vt omnis qui cum illo moritur, vel patitur, sed qui credit, quo credēdi actu nihil est homini, vel promptius, vel facilius: & cum lex vetus innumerabilium præceptorū suorum obseruatoribus vitam pro omni ipso labore promiserit temporalem, Euangelium tamen vitam æternā credenti pollicetur. Omnis ergo qui credit eum esse Filium Dei, Melsiam, Redemptorem, Iudicem, & glorificatorem: Subdit postremo; Non pereat, sed habeat vitam aeternam. Duo pollicetur omni credenti: alterū, quod non pereat, id est, non maneat in perditione naturali ob peccatum originale in troducta, hoc est, in morte animæ & corporis, ex qua mors secunda prouenit: quod si obijcias, etiam credentes in Christum, perire; quia moriuntur: Respondeo, mortem corporis, bonis esse instar somni, de quo: Cum dederit

dilectis suis somnum; pretiosaq; est, secundum illud, Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius; & à iustis exoptata atque concupita, quorum personam induens Paulus, ait; Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo: multo magis melius, &c. Recte ergo dixit Dominus; Si quis sermonem meum seruat, mortem non videbit in aeternum. Quod ait, non pereat, intellige sobrie, & prudenter, nempe quatenus spectat ad Christum, & Patrem æternum, & ipsius charitatem infusam: secus est ex parte ipsius fidem recipientis, qui se potest à Christo seipere, seq; per peccatum occidere, atque præcipitem dare: quemadmodum medicus asserit de infirmo iam reualescente, & extra periculum posito, Hic non peribit; si scilicet denuo lethale vulnus nō infligat sibi, vel volens causas morbi augeat.

Alterum erat; Sed habeat vitam aeternam. Satis equidem fuerat, seruum ingratum liberari in gratiā filij, tamen si non videret faciem Dei, vt Dauid fecit cum Absalone: sed in misericordia exundare voluit Deus. Et poterat hūc finem æternæ vitæ dare sine Christo; sed non fuisset nobis tam saporis & gratius, atque nunc est per Christum effectus. Voluit præterea plura dare, quā homo posset vel expetere, vel cogitatione concipere; vt ostenderet thesauros diuinitatis suæ: Ego, inquit, veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant. Expedit Theophylactus dici vitam æternam, ad differentiam legis, in qua vitæ tēporalis erat promissio: Honora, inquit, patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi: & rursus; Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, que faciens homo, viuet in eis. Notat Chrysofomus, quod qui morte sua perpetuam vitam alijs elargitur, ipse perpetuo in morte non erit. Habet autem credens vitam æternam in spe, & in semine, & in merito, & in arrha Spiritus sancti, nondum tamen actu: quemadmodum filius dicitur habere hæreditatem, quia ius habet ad illam, & alius dicitur habere certam summā pecuniæ, cuius idoneos habet vades, & sponsores, vel cuius pignus

Psal. 115.

Philipp. 1.

Ioan. 8.

In Christum credentes quatenus non percant.

Quantum & hoc Dei beneficium, de quo dicitur: Sed habeat vitam aeternam. 2. Reg. 14.

Ioan. 10.

Theophyl. Nouæ legis supra veterē excellentia. Exo. 20.

Ezech. 20.

Chrysof. homil. 26. in Ioan.

Credens in Christum, vt habeat vitam æternam.

æqui-

Quam ordi-
nata fuerit
charitas Dei,
mundo minus
dilecto Filiū
suum vnige-
nitum dāris.

Ioann. 1.

Infra 8.

Qualis Dei sa-
piētia fuerit,
Filiū suū
pretiosissimū
planeq; inco-
parabilē p
vilissimo mū-
do tribuētis.
Psal. 16.

Christus Dei
Filius cū sit
finis noster,
cur ergo est
propter nos,
& salutē no-
stram incar-
natus?

Heb. 2.

æquiualens aut superans habet. Sed quoniam in libro Disceptatio- num versatur, non abs re erit disputa- re contra hunc Patris ad mundum amorem. Videtur enim quod Pater prædixit mundum ipsi Christo: quod in primis posset sic ostendi: Quia ma- gis diligi solet id, quod emitur, & em- ptione fit proprium, quam pretium, quod pro illo pēdimus, & alienamus. Sed hæc ratio vera est, quādo pretium ab emente omnino alienatur: sed Pa- ter non tradidit Filium, ut eum, qui a se seiungi nequit, & eiusdem prorsus naturæ est, alienaret. Semper enim Fi- lius vnigenitus est in sinu Patris: Non creditis, inquit, quia ego in Patre, & Pa- ter in me est? Et alibi, Cum exaltauerit- tis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui misit me, mecum est, &c. Vbi etiam cum tra- ditus est Cruci, à Patre non esse sepa- ratum se indicat. Pater ergo tradidit Filium suum mortalem in pretium ad tempus, non tamen sine spe habendi ipsum gloriosum.

Deinde obijci posset, stultum esse mercatorem, qui pro re minoris valo- ris, rem maioris pretij cōmutat, quod est Filium dare pro mundo, & idem esset, ac annulo aureo piscari. Respo- deo, verum esse in mercatore, qui pre- tio eget, & potius emendo in animo habet ditare sese, quam alienam ino- piam tollere. Non sic Deus emit quic quam, qui bonorum nostrorum non eget, sed ut nos releuet, ditetq; sum- mamq; suam liberalitatem erga nos ostendat: ut igitur hūc suum amorem apud nos illustrē redderet, multo nos maiori pretio voluit redimere, quam valeremus.

Præterea obijci posset regula illa topica: Propter quod vnumquodque tale, & illud magis: sed Filius Dei incar- natus est ob genus humanum ex obe- dientia Patris saluandum; ergo mun- dum plus dilexit, quam Christum. Respondeo; Nos nō sumus finis Chri- sti, sed ille est finis noster, de quo ait Apostolus, quod ipse est, per quem om- nia & propter quem omnia: & ut membra sunt propter caput, & natura

minus nobilia referuntur ad nobilio- ra, ita nos propter Christum Deum, & Dominum nostrum sumus: sed ut nō repugnat, dominum pro seruo suo pu- gnantem (quod est pro seipso pugna- re) vulnus suscipere: ita non repugnat Dei Filium, propter quem nos sumus, pro nobis seruis suis de manu hostis & deprædatoris nostri liberandis oc- cumbere.

Sed hætenus de his dulcissimis ver- bis Christi philosophati sumus: vela contrahamus, & nauem in portū sub- ducamus, dicamusq; cum Propheta; Quid retribuā Domino pro omnibus que retribuit mihi? Si sic Deus te dilexit, di- lige, amoremq; tuū illi impende. Nul- lus tua dilectione dignior: nullus ita illum abs te promeritus est, atque ille: nemo pluris facit, neque maiori præ- mio remunerare valet. Etsi non vis di- ligere, saltem non pigeat rediligere.. Si ille dilexit mundum pauperem & inopem, discite tu non tam diuitibus, quam egentibus ex amore beneface- re. Deinde si Deus sic dilexit, ut Pri- mogenitum, vel vnigenitū daret: discite & tu dare primogenitum tuum Deo, hoc est, rectam intentionem, quā sola charitas præstat. Si ille dilexit dando Filium ad mortem, & ad omnia com- moda tua: ita intellige ut te Deo de- das ad mortem spiritualē peccatorū, & passionum atque cupiditatū. Con- di te ipsum ad omnes Dei voluntates, ut eius palato sapias: ideō enim dedit Filium suum tibi, ut tu illi reddas tuū. Nam ut obsessa ciuitate Samariæ (ut est in Regum libris) & vrgenti famis necessitate, quædam mulier dixit; Da filium tuum, ut comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras: quod cum fecissent, altera sequenti die abscondit fi- lium suum: ita Filium suum tradidit Pa- ter, non solum ad mortem in Cruce, sed etiam ad edendum in Eucharistia, quod fami nostræ vrgentissimæ succur- reret: nos verò instar mulieris filium abscondentis, filium nostrum primo- genitum, id est, cor nostrum, quod fi- bi dari postulat, cum ait, Probe fili mi, cor tuū mihi, infideliter celamus. Nam si, ut Chrysostomus ait, vel innumeræ animæ nobis inessent, omnes pro eo

1. Cor. 12.
& seq.

Psal. 115.
Ad amorem
diuinum ex-
hortatio.

Primogeni-
tam, vel vni-
genitum no-
strum quem
Deo dare de-
beamus, &
quomodo.

4. Reg. 6.

Prou. 23.
B. Chrysof.
hom. 26. in
Ioā. sub fin.
tom. 3.

ponere

Gen. 22.
Abrahā pro
Isaac arietem
hærentē cor-
nibus sacrifi-
cans, quid de
notet.

ponere oporteret; & nec sic parē gra- tiam retulisset. Cumq; omnibus creaturis cor nostrum, non sine pericu- lo & perniciē tribuamus: soli Christo, cui omnibus iuribus debetur, & quod dando, non moritur, sed viuit, dene- gamus. Nam Abraham cum voluisset filium suum quē diligebat Isaac, Deo immolare, & offerre in sacrificium, non certē ipsum Isaac filium, sed arie- tem hærentem cornibus inter vepres litauit: ita intelligamus quod nos ip- sos in victimam Deo offerimus, si de- lectatione sensus & gaudio, atq; risu mundi in ariete designato priuamur, manemusq; cum Isaac, id est, cum spi- rituali gaudio, & risu: quemadmodū Christus vita corporis, non autem illa

spiritus, aut spiritualibus delicijs & consolationibus per mortem Crucis spoliatus fuit, quanquā & ad illa cu- mulatissima gaudia post tertium diē à mortuis resurgens redierit, & cum Propheta dixerit; *Notas fecisti mihi vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vul- tu tuo: delectationes in dextera tua vsq; in finem.* Quo exēplo excitati, siue mo- ri in Domino, siue pro Domino contigerit, nostrum Saluatorem expecte- mus Dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ: ipsi cum Patre & Spiritu sancto red- datur omnis nostra dilectio, honor, gloria, & imperium in secula seculor- um. Amen.

Psal. 150

Philip. 3.

TRACTATVS VIII.

DE Eâdem Domini cum Nicodemo disce- ptatione, in illa verba: *Non enim misit Deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur: qui au- tem non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine vnigeniti Filij Dei. Hoc est autē iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera, & reliq. Ioann. 3.*

Scopus Chri-
sti.

CVM Magnifica & subli- mia essent quæ Dominus pollicebatur omnibus in se- credentibus, Filiumq; Dei vnigenitum se appellasset; ostendit à magnitudine & qualitate rerum se ta- lem esse; propterea cum coniunctio- ne causam reddente ait: *Nō enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum: & quia Iudæi abscondendi erant, & perdendi, ostendit quod non suo vitio, sed ipsorum culpa id euen- turum esset. Et ut docet Euthymius,*

Euthymius.

aliam Dei ostendit humanitatem, ac ineffabilem quam erga nos gerit cu- ram. *Neque enim, inquit, solum dedit Fi- lium suum vnigenitum, sed & iudicium reiecit, ac in secundum eius distulit ad- uentum. Duo siquidem Christi sunt ad- uentus: qui iam factus est, & qui futurus est. Non sunt autem hi duo ad eosdem fi- nes. Est enim primus non ut inquirat, sed ut remittat quæ ab hominibus perpetrata sunt: secundus verò non ut remittat, sed ut inquirat. Hic ergo de primo loquitur. Sic Euthymius. Porro verbum iudi-*

Duplex Chri-
sti aduentus
sine diuersus.

Verbum iudi-
candi in Scri-
pturis varia si-
gnificat.

candi,

Pfal. 71.

Iudic. 16.

I. Reg. 2.

Iudæorū de aduentu Christi rudis opinio.

Primi Christi aduentus officia.

Luc. 12.

Ioan. 18.

II. significatio verbi iudicandi

Heb. 13.

1. Cor. 9.

Quid illud Apostoli: Si nos metipsos diiudicemus: nō utique iudicemur.

candi, multa in Scripturis significat. Interdū enim regnare, siue gubernare significat, vt ibi; *Deus iudicium tuum Regi da: & iustitiam tuam filio Regis, iudicare populum tuum in iustitia; & pauperas tuos in iudicio, &c.* quod perinde est, ac dicere, Deus Regi tuo Mesiæ tribue imperium, & regnum, quo ille gubernare valeat subditos suos. In hunc sensum dicitur, Samson, vel Samuel iudicauit populum, id est, rexit; siue gubernauit. Atq; in hunc sensum si hoc loco verbum iudicandi sumeretur, ageret Dominus contra carnalē Iudæorum opinionem, qui putabant adueniente Mesiā regnum eius temporale & carnale futurum, nec ab alijs dissimile principibus. Contraq; hanc sententiam dixit Dominus: *Non enim misit Deus filium suum, vt iudicet mundū,* hoc est, vt terrena curet, & in temporalibus regnet; sed vt saluet mundum, id est, ea peragat mysteria, quibus homines æternam salutem queant adipisci, prædicando, signa edendo, peccata remittendo, Sacramenta instituēdo, tanquam victimam in Cruce se offerendo, & à morte resurgendo, in cœlosq; conscendēdo: hæc enim sunt, ad quæ præstanda propriè missus est Filius Dei in primo suo aduentu. Propterca causas temporales ad se relatas reiecit: *Quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos?* Et Pilato obiecit; *Regnum meum non est de hoc mundo.*

Deinde hoc verbum interdū significat damnare, siue sententiam damnationis inferre: in quo sensu inquit Apostolus; *Fornicatores & adulteros iudicabit Deus,* hoc est, puniet; & alio loco; *Si nos metipsos diiudicemus; non utique iudicemur. Dum iudicamur autem; à Domino corripimur, vt non cū hoc mundo damnemur.* Quorum verborum hic est legitimus sensus. Si nos ipsi Dei iudicium præueniētes, malefacta nostra pœnitentia, & condignis satisfactionibus puniremus; Dei ultionem nostra peccata vindicantis, euaderemus: quoniam verò salutis nostræ negligentes sumus, Dñs iudicat nos; flagella immittens; sed non existimemus illa hostili & inimico animo à Deo

nobis immitti, sed ob hanc tantum causam, ne cū Infidelibus pereamus, & in æternum damnemur. Vnde ibidem Apostolus dixit; *Qui enim manducat, & bibit indigne; iudicium sibi manducat, & bibit,* hoc est, condemnationem. Ita apud Ioannem Dominus ait; *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectione vitæ: qui verò mala egerint, in resurrectione iudicij:* vbi ex oppositione ad vitam æternam, iudicium vocat condemnationem æternam. Atq; hæc significatio magis congruere videtur huic loco: quia saluti opponit iudicium, sicut etiam facit apud Ioannem, vt diximus. Et ita, vt Cyrillus annotat, differentiam inter suā, & Moysi doctrinam indicat: quasi diceret; Moyses lege sua peccatum ostendit, & Dei iram; ac ob id omnes homines damnationis reos exhibuit: Mea autē doctrina longè alia est: Non enim veni vt peccata ostendam, & pro commissis sceleribus condemnem homines, quod satis est à Moysē præstitum; sed vt lege territos, Euangelio recrearem, & subleuarem; comminantemq; legem in iustificantem gratiam permutarem. Et vt decebat per seruū Moysen legem tradi condemnantem; ita me, qui filius Dei sum, decet à maledictione legis Iudæos liberare, ægritudinemq; mundi curare misericordia. Qua ratione suum primum aduentum à secundo discreuit. Nam Nicodemus audito aduentu Filij Dei, poterat formidare, vt olim Adam ad vocem Domini expauit, & se abscondit, & ad vocem Dei legem ferentis populus ille pertimescebat, & tremebat: propterea Christus hoc verbo illum, & in eo nos omnes consolari voluit; vt intelligamus, eius priorem aduentum non esse ad iudicandum, & terrēdum, sed ad saluandum, & ad sistendū se iudicio, vt pro nobis iudicatus, nos redimat: vnde dixit; *Non est opus valētibus medicus, sed malè habentibus.* Et, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.*

Quod autem alio loco dixit; *In iudicium ego in hunc mundū veni, &c.* huic sententiæ non repugnat; sed alio modo ab his; quos diximus. Nunc enim

Ioan. 5.

Quo sensu dicitur, Nō misisse Deum Filium suum in mundum, vt iudicet mundum. Cyril. lib. 2 in Ioann. c. 52. Rom. 7. Veteris legis, & nouæ discrimen.

Gen. 3.

Exod. 20.

Matth. 9.

Matth. 11. Ioan. 9.

Id: In iudicium ego in hunc mundū veni, quomodo accipiēdū

Ibidem.

Infra 12.

Cur pauci saluentur.

Mores Hæreticorum. Ioan. 15.

Qua ratione Christus hominibus salutē impertiat.

Matth. 9.

Matth. 7.

iudicium quoddā exercet Dominus, dum vel suos defendit, vel impios puniit, vel bonos à malis signo aliquo, faetove discernit, vel denique ingratis offert bona sua: tale ibi accepit iudicium pro cæco nato cōtra Pharisæos. Nec obstat quod alibi dixit: *Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eycietur foras:* quia sicut Dominus hoc primo aduentu venit ad condemnanda peccata, iuxta illud Apostoli, *De peccato damnauit peccatum in carne:* ita & ad damnandum diabolum, & omnes qui illi hæere contenderēt sicut dicitur Ioan. 16. *Princeps huius mundi iam iudicatus est.* Re & ergo ait, *sed vt saluetur mundus per ipsum.* Non est enim Dei voluntas perdere, sed saluare: non enim ideo aduersa & crucē immittit, vel verbo suo peccata nostra arguit, neque pœnam minatur, vel gehennam, vt perdat, sed vt ad pœnitentiam prouocet, & feruet; vt verum sit, quod vita in voluntate eius est, etiam si iram & indignationem præ se ferat. Quod verò tam pauci saluentur, non est medico adscribendum, sed ægroto, qui vel medicinam respuit, nō accedens ad Sacramenta, & bona opera; vel ea abutitur, vt hæretici peruersos sensus verbo Dei affingentes faciunt, vel Sacramenta mutilantes; vel denique in medicum insanientes: vnde ipse dixit: *Si non venissem, & locutus fuisset eis; peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.*

Qui credit in eum, non iudicatur. Cū dixerit se ad saluandum mundum venisse, nunc indicat, quomodo hominibus salutem communicet. Et cū occultè indicasset futurum iudiciū, modum, quovtrumq; effugere possimus, ostendit, nempe fide in Filium Dei. Quam præcedit detestatio peccati, & pœnitentia: nec enim mittitur vinum nouum in vtres veteres; neque margaritæ proijciuntur in porcos & indignos: Fidem verò consequuntur tūm Sacramenta, tūm charitas, fructus & officia operum bonorum. Quamobrē nihil hæc sentētia pertinet ad eos, qui de fide gloriantes, aut pœnitentiam spernunt, aut Sacramenta negligunt,

aut mandata Dei contemnūt. Tribuit autem fidei salutem, quod radix sit, & principium omnium bonorum operum; & ne graue aliquod onus Christum exigere existimarent; & vt Nicodemum à fiducia operum legis auocaret: non autem quasi tota lex Christi in vno fidei actu contineatur, vt hæreticus somniat: nam hic, vt diximus, de fide per dilectionem operante, pro loco, & tempore, est sermo: ne que sunt ab se inuicem segreganda, scilicet fides & opera; neutrum enim illorum segregatū Deo placere potest.

Qui autem non credit, iam iudicatus est. Quemadmodum superiori clausula fidei salutē adscribit; ita in hac, incredulitati damnationem attribuit. Dicitur autem non credere, non quum fidem non audierit, non credit, & negatiuè est incredulus, vt Theologi loquuntur; sed qui propositā fidem respuit, neque vult credere, atque hic iure iudicatus est, siue damnatus: quia incredulitas Deum ignominia afficit, facit enim eum mendacem; deinde radix est, & origo omnium peccatorū. Et vt salutem quandoq; tribuit fidei, quandoq; bonis operibus ex fide profectis; ita damnatio quandoq; soli incredulitati, vt hoc loco, adscribitur, ne quis existimet sola mala opera externa nocere, interdum malis operibus: vt cum paullo post ait: *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectione vitæ: qui verò mala egerint, in resurrectione iudicij.* Et Apostolus, *Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci.*

Dicitur autem iam iudicatus, scilicet lege naturæ, & conscientiæ dictātis, hominem suam salutem non debere spernere, quod est non suscipere fide nomen Iesu. Et talis per legem fidei non iudicatur, quasi eam violauerit, ita vt cum eo disceptandum sit in iudicio, iuxta illud Dauidis; *Ideo non resurgunt impij in iudicio; neque peccatores in consilio iustorum:* non enim resurgit cum iustis iudicandus, qui iam iudicatus est: quemadmodum hostis, non iudicatur vt hostis per legem ciuilem, sed quod eā naturæ violauerit:

Cur fidei salus à Domino hæc tribuatur cum ait: Qui credit in eū, nō iudicatur; & quomodo.

Gal. 5.

Qui cōfetur non credere; ob idq; merito iudicetur.

Infidelitatis atq; perfidiæ damna.

Ioan. 5.

Rom. 2.

In Christum non credens; vt sit iam iudicatus.

Psal. 1.

Hostes per quam legem iudicetur.

Gregor. lib. 23. Moral. c. 6. tom. 1. Rom. 2.

Qualis infidelis iam iudicatus, qualis vero fidelis sit iudicandi conditio.

Matth. 25. Lib. 7. Paralipolarum.

Hunc locum ijs, qui nullum iudicium futuram arbitrantur, nihil patro. inari.

Tit. 3.

Et loles vario modo iudicantur.

Infideles, atque demones quomodo sint venturi in iudicium.

vt Gregorius in Moral. docet. Hinc Apostolus ait; *Quicumque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Quemadmodum ægrotus suscipiēs medicinam à medico indictā, iudicatur quidem ex euentu; respuens vero illam, à principio iudicatur: Ad hunc modum se habet conditio fidelis, & infidelis: siquidem infidelis à principio renitens fidei & Sacramento, ab initio iam iudicatus est, tanquā qui respuit medicinam; qui vero illā amplectitur, iudicandus venit ex his, quæ aut benè, aut malè operatus fuerit. Vnde sententias iudicis apud Matthæum, ad solos fideles spectare, suo loco docuimus. Etsi igitur qui nō credit, nondum igni gehēnæ sit traditus, habet tamē futuri supplicij in se causam: eo modo quo homicida etiā si nondum luerit poenas vitæ alteri præreptæ, habet tamen in se causam cur cōdemnetur.

Quidam ex hoc loco prauè intellecto comminiscuntur, nullum futurum iudicium. Nam fideles, inquit, non iudicantur; Infideles autem iam iudicati sunt: ad quid ergo iudicium? Respondeo; eiā si omni homines malè ratiocinari. Iudicium enim hic sumitur pro cōseminatione, quam fideles nō consequentur: Infideles autem suo iā iudicio damnati sunt: quemadmodū Apostolus de heretico ait; *Hereticum hominem post vnam & secundam correptionem: deuita; sciens quia subuersus est, qui eiusmodi est, & delinquit, cū sit proprio iudicio condemnatus,* siue vt Græcè vno verbo dicitur *ἀποκατάκειται*, id est à se ipso condemnatus. Inter fideles vero magnum erit discrimen in iudicio: Nam ex eis quidam, qui fidei, opera misericordiæ non adiunxerūt, merito damnantur; alij vero cum fide officia charitatis exercentes, seruātur: quinimō ipsi Infideles, atque aded demones iam igni adiudicati, venire dicuntur in iudicio, quatenus eorū iusta damnatio omnibus conspicua reddetur & manifesta.

Hoc est autē iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quā lucem. Declarat Domi-

nus incredulos non defecit Dei, qui vult omnes, homines saluos fieri, salutem amittere, sed suo vitio, & peccato; & propterea ait, *Hoc est iudicium,* id est, legitima, iustaq; cōdemnationis causa, quod cum lux venerit in mundum, nēpē illa insignis & magna, hoc est, Christus, de qua initio dixerat Euāgelista: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mūdū,* & quæ propriè dicitur venisse per assumptam carnem, omnibus accommodata, & oculorum imbecillitati conformata, miraculis coruscans, & diuinæ suæ lucis radios emittens, cordaq; hominum ad fidem sibi præstandam sollicitans: dilexerunt tamē homines magis tenebras, quā lucem. Ideo nemo potest prætexere ignorantiam; nisi fortè crassam & affectatam; nec obtendere seueritatem iudicis: quia non vt iudex, sed vt lux mirificè delectas, & vt potentissimus Saluator venit: homines tamen, quod incredibile, & mirum esse videtur, si nō res ipsa plus satis testaretur, homines, inquit, quos oportebat eam diligere, non solū eā non auersarentur; sed etiam diligerēt tenebras, quæ sui natura horribiles sunt; nec dilexerunt tantū, sed etiā defenderunt, ac lucem oderūt. Vocat autem hoc loco tenebras, non tantū cæcitatem, errorem, mendacium, & ignorantia, sed etiam peccata omnia, quæ opera tenebrarum vocat Apostolus; non tantū quia ea horret ipsa ratio, sed etiam quia Principis tenebrarum impulsu fiunt, & ad externas, æternasq; tenebras nos condemnant. Possunt etiam per tenebras intelligi huius mundi sensibilis bona, vt sunt opes, fastus, potentia, nobilitas, delicia, & sapientia, & similia; nam hæc cum diuina luce comparata, & ad nos missa, meræ sunt, & plusquā cymmeriæ tenebræ: ad hæc etsi in se lucis aliquid habere videantur, & in magno pretio habeantur: cum tamen nimio immoderatoq; affectu diliguntur, & magno studio inquiruntur, nobis tenebræ sūt, tenebrososq; nos efficiūt, & ad Christi fidem & agnitionē amplectendam impedimento sunt. Nam cum Christus venerit, vt nobis suas

Infidelis homines vnde pereant. 1. Tim. 2.

Lux in mundum veniens qualis Christus. Ioan. 1.

Christo lucis tantæ increduli, quā sint inexcusabiles.

Quas tenebras dilexerunt homines magis, quā lucem, & quare. Rom. 13.

Alter sensus.

Christi finis aduentus.

Canem Aescopium qui imitentur.

Gen. 25.

Ad iustificationis lucem quis perueniet nunquā.

Qualia hominum opera Christo luci resistunt.

Matth. 7.

Cur illis coelestia, & diuina non sapient.

veras diuitias communicaret, verāq; gloriam, potentiam, iustitiam, & sapientiam; erant proculdubio nobis deserenda omnia nostra, contemnendaq;: at quia homines illis nuncium mittere noluerunt, aut postquam miserūt, redeūtes ad vomitum, canem illum Aescopium imitari sunt, qui pro ampla carniū in aqua apparētium vmbra, veras ac solidas, quās in ore habebat, amisit. Ita isti dum temporalia cōsectantur, æterna perdiderunt, & cum profano Esau pro vna ruffæ lentis esca vendiderunt primogenita sua.

Videtur igitur Dominus hac sententia declarare, neminem ad perfectam cōdemnationem etiam propter peccatum Adæ adiudicari; sed tantū quod apertam lucem Christi oblatam sponte recusauerint, seiposq; ad amplectendam lucem non disposuerint: nisi enim quis seipsum, suaq; omnia paruipenderit, damnaueritq; tanquā imperfecta & sordida, ad iustificationis lucem non perueniet: quemadmodum nec ægrotus vitionem & sectionem non ferēs, sed se pertinaciter incolumem esse affirmans, ad sanitatem peruenire non potest.

Erant enim eorum mala opera. Præterito imperfecto vitur, Erant, ad significandam perseuerantiam eorum in malis operibus. Ostenditq; quales sint illi homines qui lucem respiciunt, & quos superius cū articulo Græco nominauit, vt insignes quosdam in malitia & peccatis viros intelligas: nam vulgus & populares non ita se Christo, aut fidei eius opponerant. Erant ergo illi insigniter mali, qui luci resistebant, & veritatem agnitam impugnabant, & quorum opera manifestè mala erant; vt ex putredine operum colligas malitiam arborum. Nō enim potest arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus proferre. Proinde mali erant, atq; idcirco Christus, & cœlestia illis non sapiebant; sed more febricitantium, quibus dulce amarum videtur, & amarū dulce, quæ Christi sunt, improbābāt, & impugnābāt: quæ sua sunt, hoc est, quæ veteris hominis sunt, probābāt, & propugnabant. Offensi enim hu-

manitate, & humilitate Christi suo vitio sunt: & quicquid docebat, etiam si signis confirmaret, in calumniam rapiabant, & tanquam atrocissima crimina insectabantur: & quod actum est cum Christo, idem posteri eorum fecerunt cum Apostolis, & cum vniuersis fidelibus Dei ministris idem indes fieri contingit, & in finem vsq; seculi continget. Ex quib; elicimus, omnes, qui bono affectu, bonaq; mente præditi erant, ad Christum accurrisse, fidemq; eius complexos fuisse; vt rectè docet Irenæus. Tātus enim erat Dei tractus, & pulsatio Angelorum ad hominum corda, tanta signorum coruscatio, tantum, tamq; euidentis diuinæ sapientiæ lumen, vt omnes non malè affecti proptè in Christum crediderint: non obstante malitia aut pertinacia Iudæorū reluctantium. Quodq; tunc accidit, omnibus seculis euenit: quia boni omnes salui fiunt; & non nisi diligētes tenebras magis quā lucem pereunt.

Omnis enim qui malè agit, odit lucem. Lanius exponit quod dixerat, ostēdens segnitie & oscitantia homines impediri à bonorum consecutione: & similitudinem adducit pulchram, ad piorum & impiorum condiciones describendas. Producit igitur vniuersalem rationem; *Omnis, inquit, qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt nō arguantur opera eius.* Hæc autem vera est enuntiatio, si secundū suam formā intelligatur, hoc est, quatenus malè agit, nam tales omnes vellet latere, & affectu interno oderunt lucem, & non veniunt exteriori opere ad lucem, siue ad manifestum, ne videlicet reprehensibilia appareant opera eorū: hinc deprehēsi in facinore aliquo mox erubescunt, aut sese in secretum abdunt locum. Quod verò sint nonnulli, qui mala agendo appetunt lucem, voluntq; in manifesto mala agere; hoc fit, non quidem quatenus mala agunt, sed quatenus vindictam exercent, aut quatenus potentiam, gloriā, aut excellentiam suam delinquendo produunt: sic enim vel peccantes spectari volunt.

Et quamuis Græcè dicatur, mala, & illi respondeat membrum cōtrarium:

Scribarū, & Pharisæorum insignis nequitia.

Christo qui adhæserit ex Iudæis, teste Irenæo. Iren. lib. 2. cap. 34.

Quæ sensum habet hæc sententia: Omnis qui male agit, odit lucem.

Hæc lectio: Omnis qui male agit, cur præstet alteri quæ habet: Omnis qui mala agit.

Philoso. lib. Ethicor.

1. Reg. 12.

Iob 24.

1. Theff. 5.

Cyrril. lib. 2

in Ioann. c.

55. tom. 1.

in princ.

Alter sensus

loci huius: O

mnis qui mā

lē agit, odit

lucem, minus

tamen con-

gru⁹, ac prior

Duplex hominū genus, lucem odio prosequētū.

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, tamen præstator videtur lectio Latina, quæ habet malè. Constat enim apud Philosophū, peius esse malè operari, quàm malum. Nam illud significat studiose, & cum contemptu, & perseueranter malè agere: & hi propriè oderunt lucem. Nam & pij malum interdum faciunt, hoc est, peccant, non tamen ex habitu malitiæ malefaciunt, nec etiam oderunt lucem, nec fugiunt, imò currunt ad lucem vt videant suos defectus, & gratum animum suum erga reprehensores testantur, vt fecit Dauid cum Nathan propheta. Verum est ergo in vniuersum, quod omnis malè agens, odit lucem. Nā oculus adulteri obseruat caliginem, teste Iob; & Apostol. Qui dormiunt, inquit, nocte dormiunt: & qui ebrj sunt, nocte ebrj sunt.

Cyrrillus verò huius loci alium adducit intellectum. Scribit enim. Recusat enim, inquit, omnis qui malè agit, lucis illuminationem: non quia malorum eū pudeat, pigeatq; (saluaretur enim, si id esset) sed quia ignorare meliora mauult, ne conscientia stimulis quotidie peccans exagretur: & quoniam putat maiora sese supplicia subiturum, si quum exquisitiorem bonorum cognitionem teneat, voluntatem Dei agere nolit. Hæc ille: cuius sensus etsi verus sit, non ita tamen videtur id comprobare, cuius rei gratia allatus est. Qui enim odit lucem, ne diuino lumine perfusus, grauiora peccata committat, non quadrat cum his, quæ subiungit; vt non reprehendantur opera eius: magis autem ei cōueniunt, qui peccando delitescere cupiunt: non quod eos peccatorum pudeat propter Deum, aut verum de illis pudorem concipiant, sed ad homines tantum respiciunt: qui cū illa sint damnaturi, & malam existimationem de illis habituri, nolunt propter seipfos prodi.

Duplex autem est genus hominum, quibus inuisum est lucis beneficium: alterum est, eorum, qui lippī sunt oculis, quemadmodum noctuæ lucē auersantes, noctu volitant & peruagātur; alterum verò est eorum, qui aliquod flagitium admittunt, vt proditionis,

homicidij, adulterij, & similiū, ad quæ perpetranda nox ipsa fauet, & tenebræ seruiunt. Ad hunc modum lux Euāgelica, quibusdam est inuisa ob inuisitā cæcitatem, quam cum peccato originali trahunt, propter quam tanquam debiles oculi ac lippī, lucē spiritualium & æternorum bonorū non sustinent: ex quo & illam negligunt. Alij verò sunt, qui veritatis lucē suis flagitijs obsistentem declināt, & quasi molestam, & à delicijs suis reuocantē respuunt: & tales sunt omnes, qui peccatis personalibus additi magnas sibi tenebras pepererunt, & magnū lucis, hoc est, Christi, siue fidei eius, quæ nullum peccatum admittit, odium cōceperunt: quale quidem erat Iudæorū multorum, & Phariseorum odium, tale & Hæreticorum omnium, & apostatarū à fide, imò & Saracenorum odium: qui tantam puritatem Euangelij sibi congruere non posse existimantes, à veritate fidei sunt extorres.

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem. Locus hic est frequens in Christi, & Apostolorum doctrina: qui est dissimilib⁹ dissimilia cōuenire. Hinc Paulus ait ad Corinthios; Nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est. Et probat hoc, subiungens: Animalis autem homo nō percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim est illi, & nō potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia; & ipse à nemine iudicatur. Et rursus volens docere bonos non secundum carnem ambulare, sed secundum spiritum, ait; Qui enim secundum carnem sunt; quæ carnis sunt, sapiunt: qui verò secundum spiritum sunt; quæ sunt spiritus, sentiunt. Ita hīc, cum malè operantes dixisset odisse lucem, & ad eam non venire, vt non arguantur eorum opera, subiungit, benè operantes amare lucem, & ad illam venire, vt manifestentur opera ipsorum.

¶ Dicitur porro veritatem facere more Hebræorum (apud quos frequens est hæc locutionis forma: vnde Ezech. 18. de viro iusto dicitur: Et iudicia mea custodierit, vt faciat veritatē, hic iustus est: & Apostol. Veritatē autē faciētes in charitate crescāmus in illo: & Dilectus,

Lux Euangelica quibus inuisa, & quā obrem,

Quale Pharisæorum, Hæreticorum, Apostatarū, Saracenorūq; odium.

Hoc dictum Domini: Qui autē facit veritatē, venit ad lucē, quibus Pauli dicitis consentiat.

1. Cor. 2.

Rom. 8.

Qui nam dicitur facere veritatē, more Scripturæ.

Ephes. 4.

Menti-

1. Ioann. 1.

Esa. 38.

Opera bona veritati triplicis legis respondere debent.

Ioann. 7.

Facientium veritatē opera vti manifestentur qd in Deo sint facta.

Matth. 5.

Infra 10.

Matth. 6.

Quid est, opera in Deo esse facta, manifestare.

Esa. 26.

Os. 13.

Mentimur, & veritatē non facimus) qui mādari, seu legis Dei opus, ei se per omnia cōfigurando, pficit: quæadmodū veritas dicti est, cū conceptus, vel verbū internū cōforme est rei, quæ vt est, cōcipitur, & pfertur. Eadēq; prorsus esse videtur hæc sentētia: Qui facit veritatem, venit ad lucem; atq; illa, quam coram Pilato dixit: Omnis qui est ex veritate, audit vocē meā. & illa in veritate ambulare, de qua Ezechias 4. Reg. 20. Memento quæso qd ambulauerim corā te in veritate: & Dilectus, Maiorem horum nō habeo gratiam, quam vt audia filios meos in veritate ambulare. Et cum dicēdum esset: Qui autem facit bona opera, cōtrario eorum, quæ dixerat, qui malè agit; odit lucē, dixit; Qui facit veritatem, hoc est, opera conformia veritati: tū illi, quæ à natura inserta est mentibus humanis, tū euāgelizata: nam hi tales tandem ad lucem Euāgelicā amplectēdam perueniunt, & ad illam etiam cognoscendam, & ad alijs de ea rationem reddendam, secundū illud: Si quis voluerit voluntatem eius (id est Patris) facere; cognoscat de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.

Vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Faciētes veritatē, produciunt in publicum, quod eorū opera ad Dei gloriam manifestentur: sicut Dñs dicebat: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est. Nam publicè profitentur se Christianos, & Christū non erubescunt, sed confitētur illum corā hominibus, vt manifestentur eorum opera: nō autē vt manifestentur ipsi, quia ita quærent propriam gloriā, contra verbū Domini: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: nā tales iā recepissent mercēdē suā. Et subdit: Quia in Deo sunt facta. Vbi ostendit, omne bonum opus nostrum ex Deo proficisci: nam ita Propheta dixerat; Domine dabis pacē nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis. Quod de omnibus bonis operibus tantum intelligendum est. Nec enim ipse mala in nobis operatur: cū scriptum sit; Perditio tua Israel: Fiunt autē

eiufmodi bona opera tū à nobis, tū à Deo: à nobis quidē vt causis posterioribus; à Deo verò, vt ex causa prima: quæ si in effectis naturalibus plus efficit, quā causæ secundariæ, multo magis id locū habebit in effectis, quæ supra naturæ facultatē sūt. Christus etiā vitis est, cui insiti tāquā palmites, succū & virtutē ab eo trahimus, vt bona nostra sint opera, Deiq; oculis grata, & quibus ille æternā remunerationē præparauit, quæadmodū & ipsa bona opera, quæ, vt testatur Apostolus, præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Testēq; Dñs his verbis Nicodemum percucit: qui volebat venire ad lucem, nō tamē nisi nocte, vt occultus maneret: atq; ita Dñs aprè declarauit, se omnium salutē sitire, & neminem ab ea excludi, præter illū, qui sua spē se à tātis bonis cernēdis excæcauerit, & se ipsū ab illorū possessione distraherit.

Sequitur in textu: Posthac venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terrā: & illic morabatur cū eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenō iuxta Salim: quia aqua multa erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nōdum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Quauis hæc ad historiam spectarēt, quia tamen pauca erāt, & nihil magni continēt, non putauī operæpretium è loco suo diuellere, & in libro historiæ vitæ Christi reponere: breuibus hīc igitur illa absoluemus. Et in primis qd ait: Post hæc venit Iesus in Iudæam terrā: quidam interpretantur ex Ierusalem venisse in Iudæam, nam colloquium hoc Dominus Ierosolymis cum Nicodemo habuit: quanquā durum videatur, quod ex Ierusalem, Iudææ capite & metropoli, venerit in Iudæam. Propterea alij, verisimilius fortasse, existimant, primū rediisse è Ierusalem in Galilæam, quod supprimitur in textu, & inde venisse in Iudæam ad baptizandum. Sed parum videtur referre vtro modo exponamus. Deinde dicitur: Et illic morabatur cum eis, & baptizabat. Fuit igitur aliquod temporis interuallū, quod Dominus partim doctrinæ communicandæ, partim baptismo vacabat, quanquā Dominus ipse, vt infra dicitur, per se

Opera bona à Deo & à nobis quatenus fiant.

Ioan. 15.

Ephes. 2. Nicodemi te netræ.

Christi fitis animarum.

Lib. 4. Vnde venit Iesus in Iudæam terram, ibi vt cū discipulis baptizaret.

Iesus quomodo baptizaret.

non baptizabat, sed discipuli eius: internè tamen ipse est qui baptizabat, & baptizat semper dādo spiritum suum ijs, quos Apostoli externè tingebant. Porrò Ioannes manibus suis, & non per alios baptizabat.

Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim. Loca hæc duo non longe à Iordane dissita erant; vbi, ob commoditatem aquæ Ioannes baptizabat. Hieronymus de his locis sic scribit: *Aenon, inquit, iuxta Salim, vbi baptizabat Ioannes, sicut in Evangelio karè Iωάννου scriptum est: & ostenditur nunc vsq; locus in octavo lapide Scythopoleos ad Meridiem iuxta Salim & Iordanem.* Sic ille. Interpretatur porrò Aenon, oculus, vel fons eorū, teste eodem Hieronymo. Nec sine causa refert Evangelista fuisse ibi multas aquas: quia alioqui raræ sunt in Iudæa, illic autem frequentes. Vnde & Salim Syriacum vocabulū scatebram significat, siue vulpem. Dicitur in Aenon iuxta Salim, ad differētiā alterius Aenon, qui terminus est Damasci, ut dicitur Ezechi. 47. Salim verò, ut putat Hieronymus in epistola ad Euagriū, fuit ciuitas, cuius mentio fit Gen. 33. cū dicitur Iacob transiuisse in Salem urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaam: & Gen. 14. dicitur Melchisedech Rex Salem. *Nec refert (inquit) an Salem an Salim nominetur, cum vocalibus in medio literis perrarò vtantur Hebrai; & pro voluntate lectorum, atque varietate regionum, eadem verba diuersis sonis, atque accentibus proferant.* Sic ille. Et Ioannes & Christus nō in eisdem fontibus: sed Ioannes iuxta Salim in fonte quodam certo atque vicino; vt Cyrillus ait, vt etiam hac fontis determinatione ænigmaticè subaperiret, cū esset imperfectus, introductorium ad perfectionē fuisse. Nam veluti lex Mosaica futurarum rerum, & spiritalis cultus præparatio quædam fuit, occultam veritatem parturiens: sic baptismus Ioannis ad baptismum Christi collatus, præparationis vim

obtinebat. Ita Cyrillus. Ac Ioannes quidem baptizabat, & baptizatos ad Christum mittebat; Christus venientes recipiebat, & vel baptizabat ipse per Apostolos, vel de baptismo suo recipiendo admonebat; vt hinc fortassis orta fuerit controuersia de baptismo, quæ subtexitur. Quemadmodum autem ad modicum tempus concurrir nox cum ipsa die, nempe ab eo tempore, quo Lucifer incipit apparere, & clarescere, vsque ad ortum Solis suo splendore stellas omnes offuscantis: ita ad modicum tempus durauit concursus baptismi Christi cum illo Ioannis Baptistæ, donec paullatim præualete Christi baptismo, ille Ioannis immueretur, ac deficeret. Tūm vt aperitius ostēderet ipsum esse illum quem Ioānes post se venturum dixit, & baptizaturum in Spiritu sancto, & cui viam parabat: tūm quia si subito cessasset baptismus Ioannis, inuidia, aut ira aliqua commotus Ioannes cessasse iudicari posset à quoquam. Debit igitur Christi baptismus concurrere cum illo Ioannis, præsentē Ioanne, vt agnosceretur ab illo diuersus, quia baptizati à Ioanne, iterum baptizabantur; & ne putarent Iudæi Christū successorem Ioannis in eius baptismo.

Subditurque, eo tempore nondum Ioannem in carcerem missum. Ex quo habemus, solū Ioannem scripsisse Christi res gestas, à tentatore deuicto ad carcerem vsque Ioannis præcursoris, quæ alij tres omiserant; sed à carcere ad mortem diligēter omnia persequuntur. Pulchrè autem vt imperfecto baptismo, successit ille Domini perfectus, & discipulis Ioannis discipuli Christi: ita & ipsi Ioāni Iesus Dominus & Magister, sicut voci succedit verbum, & Lucifero Sol, & testi aurato testis oculatus, Filius Dei, cui cum Patre & Spiritu sancto perpetuus à creatura rationali impēdatur honor, & gloria, & imperium in secula seculorum. Amen.

Vtriusque baptismi quàm paruo tempore concurrerint, & quare.

Quas res Christi gestas Ioānes, quas verò ceteri Evangelistæ descripserint. Matth. 4.

Ioan. 13.

Quid Aenon iuxta Salim, vbi Ioannes baptizabat, teste Hieronymo. Hieron. lib. de locis Hebraic. tom. 3.

Aenon & Salim quid significant, eodem autore. Hieron. lib. de nominib. Hebraic.

Hieronym. epist. 126. tom. 3.

Christus & Ioannes an eodem in loco Salim, & fonte baptizarent.

Cyril. lib. 2. in Ioann. c. 57.

Baptismi Ioānis, & Christi discrimen.

TRACTATUS IX.

DE Disceptatione Ioannis Baptistæ cum discipulis suis super baptismo Christi: de qua Ioann. 3. dicitur: *Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione: & venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanē, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum, &c.*

Absoluta Nicodemi (cū Christo scilicet) colloctione, vt Cyrillus ait, aliud iam utilissimum Euangelista enarrat. Videbat enim Spiritus gratia illuminatus, quàm necessarium esset, ea narrare, quibus quantum Christi baptismus, Ioannis baptismum præstaret, aperiretur: perspexit non multo post aliquos futuros, qui aut nullam inter baptismum & baptismum differentiā facerent, sed pari laude vtrūq; coronarent, aut ob imperitiam & lapsum hominum meliorem esse baptismum Ioannis putarent. Nullum enim est tā turpē facinus, quod imperitia nō audeat aggredi. Nulla blasphemiam magna, vt aduersus sacratissima Ecclesiæ dogmata non dicatur libenter ab ijs, qui omnia (vt scriptum est) recta peruertunt. Ne igitur temerarij homines aquam Ioannis, qua in pœnitentiā baptizabat, spiritali baptismo Christi anteferre auderent, causas tam turpis temeritatis euertens, ipsum Baptistam exponit huius quæstionis fragile nodum dubitantibus suis discipulis dissoluisse. Baptizabat enim Christus per discipulos suos. Ioānes quoq; ipse nō per alios, sed manibus suis; nec in eisdem fontibus, in quibus Christus hæc faciebat, sed iuxta Salim, & in fonte quodam certo atq; vicino: vt etiam hac fontis determinatione sub obscure ac ænigmaticè subaperiret, baptis-

mus suum, cū esset imperfectus, introductorium ad perfectionē fuisse. Nam veluti lex Mosaica, futurarū rerum, & spiritalis cultus præparatio quædam fuit, occultam veritatem parturiens: sic baptismus Ioannis ad baptismum Christi collatus, præparationis vim obtinebat. Hæc Magnus Cyrillus: quæ consulto attulimus: non tā vt Hæreticorum nobis ingenium detegatur, quorum est omnia recta peruertere; sed ob id potissimū, vt ratio & scopus huius disceptationis, qualis extiterit, intelligatur, & vt hostes Ecclesiæ tanti Patris auctoritate conuincantur, qui existimant Ioānis inter & Christi baptismum nullam esse differentiā: de qua re etsi nos latè differuerimus in lib. 4. libet tamē hoc loco quædam adiungere, meo quidē iudicio non contemnenda; propter Melchior Canum, qui lib. 8. cap. 5. probare contendit, Christum ante mortē baptismum Ioannis, non suo vsu fuisse; idq; ob eam potissimū rationē, quod Christus Sacramētum baptismi ante passionem suam non instituisset. Qua in re pugnat cum Magistro Sententiarū, ac B. Thoma, qui secuti sunt Augustinum tract. 5. in Ioannem, & in epistola ad Seleucianā, vbi habet: *Tunc ergo quando ab Ierosolymis cū discipulis suis in Iudæam terram, & illuc morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus iam*

Hebr. 10. & 1. Cor. 10.

Hæreticorū ingenium omnia recta peruertere.

Christum ante mortē suā Ioānis baptismum vsu fuisse, Melchior Canus vnde probare conetur.

4. sentent. distinct. 3.

B. Tho. Augus. tom. 9.

9. & epist. 108. de baptismo & pœnitentiā. Pa-

tri, tom. 2.

Proposita narrationis argumentum, ex Cyrillo. Cyril. lib. 2. in Ioann. c. 57. tom. 2.

Imperatorum hominum auidacia.

Mich. 3.

Ioannis Baptistæ prudentia.

fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur, siue, quod magis credibile est, baptismo Christi. Sic ille. Afferit item, baptismum, quo Apostoli baptizabant, posse dici Christi, eoquod ipso institutore celebraretur, non autem quod gratiam conferret.

Sed hæc falsa sunt, & contra ipsos Patres. Nam in primis baptizantibus discipulis, dicitur Christus baptizare hoc eodem capite, & sequenti: & de Ioanne traditur quod baptizabat in aqua, Christus verò in Spiritu sancto: Ergo baptismus quem cõferebant Apostoli, Spiritum habebat & gratiam. Deinde Ioannes baptizabat in eũ, qui v̄turus erat; at hæc forma falsa esset, si illa, præfente Christo, Apostoli v̄terentur, cũ iam Christus venisset. Adde, indignum prorsus esse, Dominum baptismum serui, & gratia destituto vsum fuisse; sed potius sua dignitate & autoritate baptismum Spiritum sanctũ cõferete. Præterea Christus ante mortem baptizauit Apostolos suos, vt dignè possēt alios baptizare: quod Christus non fecisset, si idem fuisset suum, & baptismus Ioannis, quo prius erant tincti: nec dixisset de illis Dominus:

Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus; neque rursus eos ad Eucharistiæ Sacramentum admisisset, & Sacerdotes creasset, ad offerendum sacrificium, & ad remittenda peccata, cũ ianua Sacramentorum omnium sit baptismus. Insuper hic locus, & hæc quæstio superflua fuisset, & nulla, si vnus & idẽ fuisset vtriusq; baptismus. Postremò ipse Ioannes ad quæstionem respõdēs discipulorum, satis excellentiam baptismi Christi supra suũ ostendit. Nam cũ dixit, *Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, &c.* satis declarauit, Christum Sponsum esse, qui per gratiam sibi Ecclesiam desponderat, quã amicus præstare non poterat. Eò quoq; cæteræ laudes, quas Ioannes tribuit Christo, spectant: vnde quod dixit, *Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur; qui de cælo venit, super omnes est;* & *Illũ oportet crescere, me autem minui;* perinde est, ac si dixisset baptismum Christi esse de cælo; suum autem terrenũ, &

in aqua tantũ, atque illo Christi suũ imminuendum, atq; abrogadũ. Quod verò obijcitur, Sacramenta Ecclesiæ de Christi latere orta esse: nõ tollit quin prius per baptismum suam gratiã dederit, sicut & illam dabat per fidẽ, vnde dicebat, *Fides tua te saluam fecit:* alioqui si nullam gratiam contulissent Sacramenta Christi ante passionem, nec in Eucharistia aliquem fructũ gratiæ illis dispensasset: neque cũ eos creauit Sacerdotes, vt offerrent, & remitterent peccata, nullũ iustitię, aut gratiæ augmentum per illa eis præstisset, quod falsum est, & à Sacramentorum pactis alienum.

Quòd etiam Hieronymus dialogo in Luciferianos disputas, distinxit baptismum in perfectum, & imperfectum; & nisi in Cruce, & resurrectione nullum baptismum perfectũ fuisse: sensum suum habet Catholicum. Quia nondũ baptismus ianuam cœlestis aperiebat regni, sicut post resurrectionem aperuit. Nam simili ratione circumcisionem, quæ olim non secus peccata remittebat, quàm nunc baptismus, imperfectum Sacramentum quidam vocat, quod ianuam cœli minimè aperiret. Cæterum quod Leo epistola quadam scripsit, Christum post mortem baptismum præcepisse: non est id simpliciter, vt sonat, intelligendum, cũ viuente Domino Apostoli ex mandato eius baptizarent; sed de præcepto dato ad baptizandos non tantũ Iudæos, sed etiam vniuersas gentes, intelligendum est, dixit enim Dominus, *Euntes docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti:* & ad præceptum his verbis datum alludit Leo in epistola illa.

Fuit ergo Christi baptismus eo viuente institutus atq; consultus, & ipse Apostolos suos per se ipsum baptizauit, & alios suo præcepto, dũ viuere, baptizare iussit: sed nihil adhuc de baptizandis Gentibus præcepit: imò verisimile est Apostolis, ne Gentes baptizarent, interdixisse, sicut & prædicationem interdixit. Quòd postremò Theophylactus in Ioannem, & Chrysostomus similiter, diserte negent illud baptismum, de quo egimus, Sacra-

Ad illud: Ecclesiæ Sacramenta de latere Christi prodire: responsio. Luc. 7.

B. Hieronymi distinctioque dam baptismi in perfectum & imperfectũ, quem sensum habeat.

Circumcisio olim peccata remittebat.

Leo epistol. 62. ad Episcopos Sicilia.

Leonis Papæ dictum, quod Christus Apostolis post mortem baptismum præcepit, quomodo intelligendum. Matth. vlt.

Baptismus Christi quando fuit ab eo institutus, atq; præceptus.

Matth. 10. Theophy. in cap. Ioan. 3. Chrysost. homil. 28. in Ioann.

Hoc dogma Melchioris multis refellitur. Matth. 3.

Act. 19.

Christus cur ante mortem Apostolos suos baptizauerit.

Ioan. 13. Matth. 26.

Ianua Sacramentorum omnium baptismus est.

Ioannis Baptiste de Christo honorifica testimonia

Ioan. 3.

Ioann. 19.

mentum esse, & peccata remittere, aut gratiam conferre, minus solide, & rectè dictum esse videtur. Verba enim Theophylacti hæc sunt: *Baptizant igitur discipuli Christi baptismo, quod nihil habebat amplius, quàm baptismus Ioannis; ambo enim imperfecti, & nondum habentes spiritum, eademque vtrique causa, vt adducantur ad Christum baptizandi.* Et paullo ante dixerat: *Sed queris; Quare non ipse baptizauit? disce. Superius dixit Ioannes quod ille vos baptizabit spiritu sancto. Spiritus autem sanctus nondum erat datus, eo quod nondum tempus erat. Igitur si baptizasset, vel absque spiritu baptizasset: & quid igitur præstabat Ioannes? vel de dissest spiritum, atque ante tempus, sed id indignum Deo, qui in tempore facit omnia.* Hęc ille. Sed hæc ratio Theophylacti, propter quã Christus non baptizabat, ne suo baptismo ante tempus daret Spiritum sanctum, falsa est: certum est enim quod baptismus suo cõferret gratiam Spiritus sancti, licet non in ea plenitudine donorum, sicut fuit, datus in Pentecoste. Ad hæc baptismus non est minoris virtutis ante aduentum Spiritus sancti, quã post. Nam Samaritani (vt est in Actis) erant baptizati in nomine Domini Iesu; qui tamen nondum receperant Spiritum sanctum, in dono videlicet confirmationis.

Hęc ergo sententia Theophylacti, & Chrysostomi, quam etiam sequitur Euthymius, merito deserenda est, quod eam etiam Patres communiter deserant, præsertim verò Cyrillus supra citatus, & Augustinus, qui quidem expendens illud Ioannis: *Quoniam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius: Ipse, inquit, & non ipse. Ipse potestate, illi ministerio seruitutem ad baptizandum illi admouebant; potestas baptizandi in Christo permanebat.* Ergo baptizabant discipuli eius, & ibi adhuc erat Iudas inter discipulos eius. Si quos ergo baptizabat Iudas, non sunt iterum baptizati, & quos baptizauit Ioannes iterum baptizati sunt? Plane iterum: sed non idem erat baptismus. Quos enim baptizauit Ioannes, Ioannes baptizauit: quos autem baptizauit Iudas, Christus baptizauit. Sic ergo quos baptizauit ebriosus, quos ba-

ptizauit homicida, quos baptizauit adulter, si baptismus Christi erat, Christus baptizauit. Hęc ille, tam exerte, & constanter, vt certum Fidei dogma, tradēs differētiam horum baptismatum. Sed iam ad verba textus explicanda accedamus.

Ait igitur Euangelista: *Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.* Iis scilicet Iudæis, qui visis Christi miraculis, & prædicatione, à Ioanne ad Christum conuolabant, & Græci quidam codices habent non cum Iudæis in plurali, sed cum Iudæo in singulari, qui primus de ea re contendebat cum discipulis Ioannis, atque illum Iudæi alij confectati sunt; vt merito dicatur orta quæstio inter discipulos Ioannis, & Iudæos: & quæstionem vocat honestiori vocabulo, quam poterat vocare contentio nem. Sed charitas, quæ non gaudet iniquitate proximi, proximi lapsus, aut tegere, aut excusare, aut extenuare cõsuevit: & diaboli ingenium est semper zizania ferere, & persecutiones, aut contentiones excitare, quò vitæ emendatio impediatur, aut pax, & concordia fratrum dissoluatur. Et primò Ioannis discipulos ad emulationem, & inuidiam incitauit contra Christum: porro emulatio contentiones gignit, & vbi res agitur contentionibus, ibi plerunque charitas periclitatur, & veritas negligitur; vt verum sit illud: *Nimium altercando amittitur veritas.* Nec mirum, discipulos Ioannis, inuidentię, & emulationis vitio subiacuisse; cum etiam Christi discipuli hoc morbo non caruerint. Nam cum quidam non sequens Dominum, demonia tamen in nomine Iesu eijceret, volebant illum prohibere, ni Christus illis restitisset. Ita & Iosue (vt est in Numeris) emulatus pro Moysẽ quod Eldad, & Medad in castris prophetarent, & Iosue diceret: *Domine mi Moyses, prohibe eos.* At ille: *Quid, inquit, amularis pro me? Quis tribuat vt omnis populus propheteret, & det eis spiritum suum?*

Quæstio autem orta, erat de purificatione, hoc est, de baptismum, quem Iudæi aiebant pertinere ad solum Messiam, discipuli autem Ioannis putabãt

Quibus cum Iudæis incidit quæstio discipulis Ioannis de purificatione.

Charitatis propriũ quid sit. Diaboli ingenium.

Emulatio quæ pariat.

Terent.

Luc. 9.

Emulatione etiam Christi discipulos laborauisse. Num. 11.

Qua de purificatione quæstio fuit inter discipulos Ioannis, & Iudæos.

Ephes. 4.

1. Cor. 1. Infr. 3.

Ioannis discipulorum in ipsum, aequo adeo in Christum nequitia.

Ioannis discipulorum in ipsum, aequo adeo in Christum nequitia.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Ex quibus illi a muliere, atque inuidi Christi conflagret inuidiam, at frustra.

B. Thom. in hunc locum tom. 1.

Ioan. 1.

vnus debere esse baptismum, vt vnus est Deus, & illum esse Ioannis, quare illum Christi non conuenire: sicut nec probabant Ioannis de Christo testimonium. Litigabant igitur, cuius eorum baptismus melior esset, discipulis Ioannis magistri sui baptismum summa contentione tuentibus. Similis propemodum in Ecclesia Corinthi orta est questio de baptismo propter alios & alios ministros: nam à sanctitate maiore ministri sanctius baptismum conferri existimabant: vnde illæ voces prodierunt: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollonis, ego vero Cepha, ego autem Christi*: quas Paulus reprehendit: cum minister nil efficiat, vel det, vel adimat, verbo Dei.

Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, &c. His verbis apud Ioannem inuidiam Christo conflare volebant, nec satis fuit demoni discipulos corrupisse, etiam ipsum magistrum per eos aggreditur, si posset eum ad inuidiam perducere. Et in singulis verbis vis quedam delitescit, quæ etiam constantem hominem deturbare posset, nisi spiritu esset stabilis: nominant enim eum adulatoriè Rabbi, suæ magistrum, quod aliàs nunquam legatur, vt eum facilius seducant; deinde rem odiose proponunt: *Qui erat, inquit, trans Iordanem, & se tuis manibus baptizandum, tanquam minor, submitit, ecce hic nunc baptizat; & cui tu testimonium perhibuisti, per humilitatem te illi subiciens, & gloriam tuam dans alteri, ecce omnes, te neglecto, ad eum accurrunt. Cernis fraudes, & technas serpentis per illos loquentis? Omnia enim ad excitandum Ioannem aduersus Iesum tendebant. Et humiliorem statum Iesu significant, dicendo: *Qui erat tecum, non, tu cum eo, vt expendit B. Thomas, sed ipse tecum, velut sub magisterio, & umbra tua: Cui tu testimonium perhibuisti*: commemorant beneficium, vt velut ingratus Iesus haberetur, qui fauore testimonij eius cognitus esset, & nomen, & famam Ioannis obscuraret. Tertio aiunt, Ecce hic baptizat, quando se tibi, vbi insinuat*

tam citò vsurpationem officij Ioanis à Iesu factam. Quarto, *Et omnes* (inquiunt) *veniunt ad eum*, quod maxime eos vrebat, & molestè ferebant, hoc erat, concursus scilicet omnium ad Iesum, vt videretur Ioannes desertus. Tales videas hodie contentiones plerumque oriri inter verbi Dei interpretes, & concionatores: videas enim discipulos eorum pro concursu auditorum ampliori habendo contentiose litigare, & interdum mutuis se iniurijs proficindere, vt iam liberum non sit, quem magis ex prædicatoribus ex impulsu Spiritus sancti eligere debeant, dum huc atque illuc studijs partium feruntur. Sed hæc tolerabilia essent, nisi & ipsi concionatores ista magno studio affectarent, & literis commendatitijs potius, quam doctrina, aut gratia sermonis copiosum auditorium comparare conarentur. Sed hæc quid aliud sunt, quam caro, vel mundus, vel diabolus, vel omnia simul, seque ipsos, non Christum prædicare, & aucupium ex auditoribus facere? vt verbum Prophetæ adimpleatur: *A minore quippe vsque ad maiorem omnes auaritia student: & à Propheta vsque ad sacerdotem cum eï faciunt dolum*. Et Paulus de alijs: *Omnes quæ suæ sunt quarunt; non quæ sunt Iesu Christi*: de se vero ait ad Corinthios: *Incipimus iterum nos metipsos commendare? aut nunquid egemus (sicut quidam) commendatitijs epistolis apud vos, aut ex vobis?*

Sed redeamus ad Ioannem. Quod vero aiunt: *Qui erat tecum trans Iordanem*: non intelligas ex altera parte ripæ versus Orientem, nec enim Ioannes ibi vnquam baptizauit, sed citra Iordanem: vnde, vt diximus in miraculo quinque panum, trans, accipitur pro apud, vel iuxta, & existentes in Iudæa, ita consueuerant loqui, vt trans Iordanem dicerent ea, quæ iuxta Iordanem sunt. Constat etiam ex hoc loco, Christum post tentationes deserti superatas, rediisse ad Ioannem in Iordanem baptizantem, vt ab eo monstraretur, & illi testimonium perhiberet, sicut hic dicitur. Est autem hoc, quintum ac postremum testimonium Ioannis de Christo, antequam in carcerem

Hos discipulos Ioannis, nimirum contentiosos: quoniam imitentur eorumque oburgatio.

Quorundam concionatorum damnabiles abusus.

Jerem. 6.

Philip. 2.

2. Cor. 3.

Trans propositionis pro circa freques in Scripturis vsus.

Ioan. 6.

Matth. 4.

Ioannis discipulorum de Christo constantia.

Ioan. 1.

Matth. 11.

Ioannis Baptista in pacandis suorū discipulorū animis Christo baptizanti suboffensis, sapientia, & humilitas planè singularis.

Gen. 37. Infr. 41. & seq.

Rom. 8.

Chryso. ho. 28. in Ioan.

Aug. tract. 13. in Ioan. Cyril. li. 2. in Ioan. ca. 59.

Hoc dictum: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum à Deo dupliciter accipi potest.

mitteretur, post illa quatuor testimonia, quæ habentur apud Ioannem in principio Euangelij, sed in nullo his quæ supra dixit, dissimile; vt vel hinc videas Ioannem non fuisse arundinè vento agitatum. Sæpe enim, & à Iudeis, & à discipulis suis tentatus est, vt mutaret sententiam: sed ille semper animi sui constantiam retinuit.

Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de celo. Bonus magister Ioannes ab vniuersalibus, & communibus, quæque nota erant discipulis, in titium respondendi sumit: & contentionem inter discipulos ipsius, & Iudeos excitatam, pro more suo in vtilitatem, & doctrinam ipsorum conuertit: quemadmodum olim Dominus venditionem Ioseph ad bonum totius Egypti, imò ipsorum, qui vendiderunt, disposuit: velut etiam omnes hereses in Ecclesiam concitatas, in ipsius Ecclesiæ cedere facit beneficium: tanta est Christi potestas, & magnificentia, de quo Apostolus: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ijs qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Ait ergo: *Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de celo*. Quod refertur potest, vel ad Christum cum Chrysostomo in hunc sensum. Quia nemo potest perfectionem aliquam accipere, nisi de celo datum, credere deberis hunc accepisse à Deo, vt baptizet, & supra se crescat, nõ autem ei inuidere, nisi velitis Deo esse contrarij. Vel ad Ioannem ipsum, cum Augustino, & Cyrillo, quod literæ videtur congruentius, quasi diceret: Immodicè pro me zelatis, cupientes, vt me maiorem faciam quam sum: sed ego, nec possum, nec volo mihi vsurpare aliquid, quod mihi cælitus nõ sit concessum: quem sensum confirmat, quod subdit, in quo illos testes facit, quod dixerit: *Non sum ego Christus*, licet talis à multis crederetur, sed se esse missum ante illum, vt Præcursores Messias. Sensus ergo illius vniuersalis propositionis est, non potest homo licet, quicquid ille sit, vllum officium, titulum, dignitatem, aut gradum habere, nisi quantum fuerit ei à Deo ha-

bitante in cælis concessum. Nam ipse est, qui alios quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores, & Doctores: & propterea seruanda est modestia, & sapiendum ad sobrietatem, & intra cancellos vocationis sue continendus vnusquisque: & vt in inferiores non debet efferi, aut superbiere, ita neque superioribus debet inuidere, aut superiorum munera sibi vsurpare: quemadmodum Core, Dathan, & Abiram, & Ozias Rex diuinitus vitionis experimento cognouerunt. Nemo igitur vestrum existimet, me de Iesu præclarius sentire, aut de me contemptius loqui in gratiam cuiusquam, aut humilitatis, & non potius veritatis causam: natura enim duce nos ipsos magis quam alios amamus, atque alijs eminere contendimus. Neque vos mihi quicquam tribuere plus, quam sim, potestis, neque celsiorem mihi, aut inferiorem locum statuere, quam illum, quem mihi Deus præfixit. Ideo rectè dixit: *Non potest homo accipere quicquam*, vt cum se Christo subiecerit, non ex vlllo gratuito reuerentiæ, aut humilitatis studio; sed ex æquo iustitiæ debito hoc facio: & vbi in Iordane dixi, meum esse, baptismum ab illo suscipere, non illum à me, qui baptismo non egebat, imò ipse est in Spiritu sancto baptizare, vt tunc testificatus sum, meum autem tantum in aqua tingere. Nolite igitur, aut Iesu corde inuidere, aut verbis detrachere, aut de me plus æquo sentire, aut verbis magnificis arrogare. Estque hæc verissima, sanctissima, & planè aurea rectè viuendi regula. Inde enim peccata nostra oriuntur, quod nos ipsos pe de nostro non metimur, sed supra vocationem nostram erigimur, aut gloriose loquimur; de alijs vero, etiam si maioribus Dei donis sint fulti, minus sentimus, & abiecius prædicamus. Est ergo perfecti simus, homines nos tamen esse agnoscamus, nihil que nos ex nobis habere, ingenuè confiteamur, iuxta illud Apostoli: *Quid autem habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?* Deinde sumus contenti his quæ

Ephes. 4. 1. Cor. 1. 2. Pet. 2. Rom. 1. 2. 3.

Num. 16. 2. Pet. 2. 6.

Matth. 23.

Optima viuendi regula.

1. Cor. 4.

accepimus, & gratias agamus; ad hæc alijs sua dona non inuideamus.

Exhibiti de Christo testimonium Ioannes cur in mentem discipulis reducit.

Ioan. 1.

Qualis præ Christo Ioannes fuit Baptista.

Luc. 1.

Quæ spōsam

Ioannes Baptista abstrahere ab sponso, nepe Christo, minime debebat, sui ut discipuli perperam suadebant.

Gen. 2.

Alia Christi Messia, alia Precursoris officia.

Vos ipsi mihi testimonium perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus; sed quia missus sum ante illum. Reducit discipulis in memoriam ea, quæ sapius ab eo audierant: tum ut eos, quasi legentes, ad res præclaras erigat, tum quod eis persuadeat, ut Scripturas diligentius perscrutentur, & ex illis discant quantum sit inter Christum & eius Precursorem discrimen. Et quia ipsi dixerant: Cui tu testimonium perhibuisti: propterea ait: Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim, Non sum ego Christus. Neque meis verbis ille auctus est, sed ipse suapte natura maior est, fortior, Messias est, Dominus est. Ego vero tanquam seruus, siue tanquam vox, & Præcursor missus sum ante illum, ad præparandam illi viam, & indicandum quantus ille. Propterea cum hoc ab initio contestatus, indecorum est ac turpe, planeque mendacem ostenderem, & inconstantem, ut qui omnes alios ad Iesum pro uocaui, tanquam ad Messiam, cum possem mihi eam dignitatem vindicare, si aunc vicinus morti, & a multis iam desertus, illam mihi vix surpare tentare.

Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi: Hoc ergo gaudium meum impletum est. Eleganti exemplo indicat, quam essent impia ad quæ discipuli cohortarentur Ioannem. Nam ut prorsus execrandum est, si quis, ut amicus ex gratia vocatus ad nuptias, sponsam ad se abduceret, illamque sibi copularet, profecto non secus ego facerem, si Ecclesiæ de lauacro baptismi surgentem tanquam sponsam, ad me tanquam ad Messiam traherem. Est igitur Dominus Iesus sponsus: data est illi Ecclesiæ in sponsam, vel ab eo tempore, quo in typo & figura Eua tradita fuit Adæ. Ipse sponsus est, qui de cælo sibi datam sponsam habet, & ad illam sibi copulandam ius habet: quia nemo potest accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. Illi data est sponsa, mihi amici, siue paranymphi munus. Ipse sponsus potens est, sponsam suam donare,

ipse eam nobilitare, ipse eam fecundare, & fructum benedictionis, hoc est, bona opera ex ea suscipere potest. Ipse denique eam, quam sibi coniungit, summè diligere, & cum ea perpetuo permanere, eamque bonorum suorum participem facere solus valet, proinde iniquum est, contraque omnem rationem, Ecclesiam, aut quamlibet animam fidelem ex hoc felici coniugio à Christo distrahere, & tanquam in posterum alienam rapere sponsam, quæ omnem fidem, amorem, obseruantiam, & placendi studium sponso suo Christo debet. Frequens est in Scripturis hæc metaphora, qua Christus sponsus dicitur humani generis, & apta ad mysterium Incarnationis Domine significandum; nam per illam exprimitur summa Dei charitas erga illum populum, cur soli Deo, ut sponso suo debebat adherere; atque ex ea coniunctione fructus bonorum operum producere: sed illam coniunctionem per Incarnationem confirmavit magis, atque stabilivit, & rectè nunc Christus sponsus, non vir Ecclesiæ sponsa, non vxor appellatur, nimirum quod pro suo aduentu Ecclesiam veluti sibi desponsauit, consummaturus cum ea nuptias secundo suo aduentu, quia tunc implebitur illud Apoc. 19. Venerunt nuptia Agni, & vxor eius præparauit se.

Quod verò Pontifex sponsus dicatur Ecclesiæ suæ, sicut & quilibet Episcopus; vnde & anulum gestant desponsationis suæ testem, nequaquam repugnat his verbis. Quia ut nomen Filij Dei, & Pastoris, & Iudicis, quæ sibi sunt propria, voluit alijs communicare, ita etiam nomen sponsi perfectioribus communicat, iuxta illud Esaiæ: Induit me vestimentis salutis; & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsam decoratum coronam, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. Vnde B. Thomas in hunc locum rectè scribit: Qui habet sponsam, sponsus est. Ipse enim de Ecclesiâ nomine suo filios generat; alij autem dicuntur sponso exterius cooperantes ad generationem spiritualium filiorum, quos quidem non sibi, sed Christo generant: & qui in tantum sponsi dicuntur, in quantum vicem veri sponsi gerunt.

Exemplum de sponso, & sponsa sumptum mysterio Incarnationis explicando quam apte de seruat.

Si Christus Ecclesiæ suæ sponsus est, cur sponsi Papa, & Episcopi nominantur. Esa. 61. B. Thom. in Ioannem, 10. 14.

Papa ac quilibet Episcopus, Ecclesiæ suæ quomodo sponsus dicitur.

B. Thom. 4. ser. dist. 27

Se amicum sponsi, Christi scilicet, Ioannes cur nominet.

Ioan. 1.

Eliezer seruus Abraham quomodo typus.

Gen. 24.

2. Cor. 11. Quando fiat sponsalia animarum cum Christo.

Amicus sponsi ut stat, id est & gaudet iugua deat propter vocem sponsi.

Et ideo Papa, qui obtinet vicem veri sponsi in tota Ecclesiâ, vniuersalis sponsus dicitur. Idem in quartum sentent. scribit, quod Episcopus, cui Ecclesiâ committitur, virgines desponsat, non sibi, sed Christo, quasi sponsi Paranymphus, & amicus. Et subdit: Quod et si Episcopus sua diocesis sponsus sit, & presbyter sua Ecclesiâ, & illius sit sponsus Papa, sicut & parochia presbyteri Episcopus, non tamen per hoc sequitur, quod sint plures sponsi vnius Ecclesiæ: quia sacerdos suo ministerio cooperatur Episcopo tanquam principali, & Episcopus Papa, & Papa ipsi Christo. Vnde Christus, Papa, Episcopus, & sacerdos non computantur nisi pro vno cum vna sit iurisdictio, sicut vnus sponsus, & vna sponsa. Hæc ille egregie.

Vocat autem se amicum sponsi, qui prius indignum se dixerat, qui solueret eius corrigiam calceamenti: non quod seipsum laudaret, sed ut ostenderet, se, qui propria natura erat indignus, & seruus, ex accepta gratia factum amicum, neque sibi displicere quæ per Christum fiebant, imò se ex animo eius gloriæ fauere, seque pro maximo habere beneficio, quod ut amicus ad nuptias has admissus sit. Imò ut amici ad conciliandas nuptias eius, quem amant, solent honestius ipsi nuptiarum negotia peragere: instar illius Eliezer procuratoris Abraham, qui Rebeccam coniunxit Isaac filio Abraham, & officium gessit paranymphi: ita Ioannes baptista, & prædicatione sua, imò Apostoli, & omnes eorum successores, qui Episcopatus munera exercent, denique omnes legitimi Verbi Dei interpretes, & Sacramentorum ministri, se paranymphos agnoscere debent, ut animas Christo despondeant, ac cum Apostolo dicant: Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo: nam in baptismo fiunt sponsalia animarum cum Christo. Et de hoc ait, quod, Stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi. Stat quidem, animo erectus, & ministrare paratus, si opus sit, & magnitudine mysteriorum attonitus, & nuptijs intendens perficiendis, audit eum cum sponsa sua colloquentem, illamque componentem, ac instruentem: gaudio autem gau-

det; id est, congratulatur, gaudijque interioris signa adhibet externa.

Et subiungit: Hoc ergo gaudium meum impletum est. Cum ad eum, à quo prius fugiebam, videam mea prædicatione, baptismoque omnes confluere: illumque verum sponsum atque Messiam agnoscere: tantum abest ut ego illius gloriæ inuidere, aut ipsi quasi æmulus velim existere, ut etiam ex eo ipso capiam, vel maximam voluptatem. Hunc locum pulchrè Gregorius explicat, dicens: Eius (scilicet Baptiste Ioannis) esse sponsam Ecclesiam credebant, qui hunc Christum esse existimabant. Sed ait: Qui habet sponsam, sponsus est. Ac si diceret, Ego sponsus non sum, sed amicus sponsi sum. Nec propter vocem suam sed in voce sponsi se gaudere perhibebat, quia non ideo letabatur in corde, quoniam à populis humiliter audiebatur loquens; sed quia ipse veritatis vocem audiebat intras, ut loqueretur foris. Quod bene gaudium impletum dicit, quia quisquis de sua voce gaudet, plenum gaudium non habet. A quo & subditur: Illum oportet crescere, me autem minui. Hæc ille.

Illum oportet crescere, me autem minui. Noli hinc aliquid augmentum corporis, siue ætatis perfectæ cogitare, quia iam perfectus erat vir, trigintaque annos compleuerat. Rursus noli putare, sermonem esse de villo augmento gratiæ, quia ut paullo post ait in hoc eodem colloquio, non ad vllam mensuram dedit ei Deus spiritum: & ille, qui fuit ab initio plenus gratiæ, & veritatis, crescere non potuit. Sed eo modo crescit, quo nimirum Deus dicitur exaltari, & magnificari. Nam neque Deus altior, aut maior fieri potest: sed quod indies maior, & altior ab hominibus concipitur, atque in opinione hominum magnificentior, & illustrior habetur, eatenus dicitur exaltari, & magnificari. Simili ratione Dominus Iesus, qui ab initio humilis atque contemptus in oculis hominum erat, vbi publicè prædicare, signaque edere cœpit, mortemque pro nobis subiit, & mortis victor resurrexit, in cordibus hominum per fidem creuisse dici potest, dum Filius Dei, vnicusque humani generis assertor, non solus

Ioan. 1. Ioannis Bapt. charitas in Christum, reuerentia.

Gregor. h. 20. super Euang. 2.

Quid est quod suum gaudium de Christo sponso sponsam Ecclesiâ habente Ioannes dicit impletum, teste Gregorio. Id de Christo: Illi oportet crescere, me autem minui, quid significet.

Luc. 3.

Ioan. 1.

Alia ratio
crescendi in
Christo.

Matth. 14.
Ioannes quo
modo minu-
tus, Christo
crescente.

Ioan. 1.

Cyril. li. 2.
in Ioan. ca.
64.
Exemplū Cy-
rilli pulcher-
rimū, de mo-
do imminu-
tionis Ioan-
nis.

Quid Ioānes
p̄ Christō
diminutus do-
ceat nos.

in Iudæa, sed vsque ad finem terræ ab omnibus agnitus est, & prædicatus; eius gloria, fama, autoritas, & doctrina vsque propagata. Creuit etiam alia ratione, quæ cum priori coniuncta est, nimirum in corpore suo mystico, & in membris suis indes fructum amplio- rem proferendo. Omnis enim hu- iusmodi Ecclesiæ fidelium profectus, Christi sanè est profectus.

Cum verò ait: *Me autem minui*: non corpore aut ætate, aut gratia Dei intelligas: qui enim pro veritate in car- cere occubuit, quomodo ille gratia imminutus esset. Ergo quod imminu- tus sit, intellige in opinione, & fama hominum: quia cum prius existima- rent illum esse Messiam, postea agno- uerunt illum hominem nudum, & ser- uum, & Præcurso-rem Messie. Diminu- tus est etiam, quod a d. concursus, & discipulos eius spectat, quia posito il- lo in carcere, cessauit concursus ad Ioannem; & omnes accurrerunt ad Ie- sum. Oportet etiam ex decreto Patris pro salute hominum illum crescere, me minui, utpote functū officio meo, & cedentem baptismo, & doctrinæ Messie: quemadmodum aurora, siue lucerna cedit Solis splendori. Hanc sententiam hoc sensibili exemplo il- lustrat Cyrillus hoc loco: *Certa cuius- dam magnitudinis lignum videre singa- mus, iuxtaque ipsum magna futura arboris plantam nunc primum è terra prodire imaginemur. Num igitur si vocem lig- num assumeret, ac diceret, Hanc plantam crescere oportet, me verò minui, detri- mentum quoddam ligno futurum intelli- geremus? Minimè arbitror, sed ideò mi- nui dicemus, quia dum ad plantam con- fertur, minus atque minus quotidie repe- ritur.* Hæc ille eleganter, ac eruditè.

Instruimur igitur hoc verbo, ut om- nem nostram dignitatem, autoritatē, iustitiam, sapientiam contemnamus; ut illa Christi autoritas, dignitas, & iustitia statuatur, & inclarescat. Multi enim ut ab officijs humilitatis absti- neant, dignitatem suam caussantur, & illam, quæ stimulus, & calcar ad sub- missile agendum debebat esse, concipiunt ut impedimentum, cum Chri- sto omni autoritate, & dignitate cu-

mulatissimo, obstaculum non præsti- terint.

Qui de sursum venit, super omnes est. Qui de terra, de terra est, & de terra lo- quitur. Assignauerat Ioannes inter se & Iesum magnum descremen, & qua- le esse solet inter sponsum sponsam habentem, & amicum sponsi, qualeq; esse consuevit inter eum, qui augetur, & eum, qui minuitur: addit nunc ter- tiam differentiam de Iesu his verbis, dicendo: *Qui de sursum venit, super om- nes est*: de se verò: *Qui de terra, de ter- ra est, & de terra loquitur.* Dicitur au- tem desursum venire de præsentī, ut Græca habet litera: non solum quia di- uina hypostasis Verbi, hoc est, vnigeni- tus Dei Filius, humanam naturam as- sumpsit; sed etiam quia ex Spiritu san- cto conceptio eius formata est, & na- turam habuit incontaminatam, & qua- lis in primo homine creata sine vlla peccati labe fuit, cum omnes alij deor- sum in peccatum ceciderint; & venit, Humanitate assumpta ad prædican- dum, & baptizandum. Ait autem: *Super omnes est*, vbi Græcè dicitur *ἄνω- τω*, quod verti potest, super omnes, & super omnia, quo secundo modo Cy- rillus legit: sed quoniam hic collatio est Christi ad Ioannem, & per conse- quens ad vniuersos homines, præstan- tior est lectio nostra Latina. Est enim Christus super omnes, tam homines, quàm Angelos, ac proinde Deus, nam hic solus est super omnes, siue super omnia. Et si enim altitudine mons ex- cellat, altius tamen semper est cælum. Et sic docet, cur dixerit, *illum oportet crescere, me autem minui*, ac si dicat, Par est, ut humana diuinis, & perfe- ctis imperfecta cedant. De se verò ait: *Qui de terra, de terra est*, non est nuga- tio hæc repetitio, sed confirmatio hu- militatis hominum. Id est, qui proficif- citur ex terra, & originem ex ea ha- bet, terrenus est, & mortalishomo, & sermo eius non nisi terram sapit, & ex se terræ placentia loquitur: atque hæc naturalia sunt omnino, & communia omnibus hominibus, non solū quan- tum ad substantiam, sed etiam ad ad- ctum ratiocinandi, quia etiam ille à terra ortum habet, quatenus cognitio

Christus de-
sursum est du-
plici modo.

Matth. 1.
& Luc. 1.

Gen. 1.

Esa. 64.
Christus qua-
re super om-
nes est.

Cyril. loco
prescripto.

Quorsum id:
Qui de terra,
de terra est.

nostra

Christus vt
de terra lo-
qui potuerit.
Ioan. 3.

Idem quomo-
dò vidit, &
audiuit, quod
testatur, vt
inquit Ioan-
nes.

Heb. 1.

Alter sensus.

Discipulorū
Ioannis de
Christo cæca
impiaq; opi-
nio,

Quos inter
sit amicitia.

Christus qua-
nam ratione
testatur.

Fidei in Chri-
stum necessi-
tas.

nostra oritur à sensibus. Ioannes igitur se terram agnoscit, & non nisi ter- rena ex se loquitur: quatenus autem illu- minatus est à Deo, & reuelationem ac- cepit, cœlestia, & diuina proponere potest, quemadmodum Christus, qui de sursum venit, etiam terrena loqui potuit, id est, quæ à terra capi possunt, secundum illud: *Si terrena dixi vobis, & non creditis.*

Et quod vidit, & audiuit, hoc testatur. Explicat membrum oppositum illi, de quo dixit: *de terra loquitur.* Qui enim terrenus est, non nisi terrena apprehendere, & intelligere potest: Christus autē, qui desursum venit, vt Deus & beatus in cœlo vidit: & vt Prophe- ta audiuit, quemadmodum Apostoli, quod in terra locutus est in Filio. Si ergo vidit, certum est testimonium eius: si audiuit, ergo ab alio est, à Patre nimirum. Vt enim nemo audit, nisi quod ab alio ad se deriuatur: ita Filius habet quidem visionem, sed simul cum natura ipsa acceptam. Quamquā possimus tribuere videre, diuinitati; audire verò, Humanitati; vt distinctæ duæ cognitiones, increata, & creata denotētur. Vel vidit, & audiuit, id est, certissimè, & exactissimè cognouit, perinde, ac si visu, & auditu certissi- mis sensibus ea percepisset. Et ita Ioā- nes excludit opinionem discipulorū suorum comparantium cum Iesu Ma- gistrum suum, & illum ei præferentiū, quia cum terreni essent: qui cœlo ter- ram, hoc est, creaturam præferabant Creatori. Dixit hoc etiam, ad mollien- dum verbum superius dictum, quod dixit se esse amicum sponsi, ex quo il- li poterant cogitare paritatem esse in- ter Christum, & Ioannem, cum amici- tia sit inter pares. Declarat igitur se tā- tum ab illo distare, quantum persona terrena, & abiecta distat à persona di- uina. Testatur autem Christus, & præ- dicando, & docendo, & miracula, quæ ad verum Messiam spectant, fa- ciendo.

Subditque: *Et testimonium eius ne- mo accipit.* Quo verbo docet necessi- tatem credendi in Iesum, vt non sit li- berum credere, vel non credere, quæ- admodum liberum erat baptizari à

Ioanne, vel non baptizari. Tradit enim nolentes Iesu credere, damna- tionem æternam incurrere. Et ait: *ne- mo accipit*, intellige ex primoribus, & Phariseis: vel per hyperbolen, pau- cos intelligit credentes. In quo per- cutit querulos discipulos de multo concursu hominum ad Iesum, cum di- cerent: *Et omnes veniunt ad eum.* Pau- ci enim erant reuera, etsi, ex inuidia, illis multi viderentur: quo morbo af- fecti Pharisei, dicebant: *Videtur quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit.*

Qui autem accepit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Accipitur testimonium Christi per Fidem, quod generale est omnibus testimonijs, quæ credulitate accipiuntur, incredulitate reiiciuntur. Verbum *signauit*, Græcè est *σφραγισ*, id est, signauit, vel sigil- lauit, vel sigillo obsignauit, & muni- uit, hoc est qui Fide accipit testimo- nium eius certo comprobauit, & con- firmavit: qua voce vtitur Dominus in ferius, cum de se ipso ait: *Hunc enim Pater signauit Deus*, id est, certo demonst- ravit, & confirmavit verum esse Filium suum. Cyrillus plus aliquid tribuit huic verbo, nempe quod sigil- latur, siue signaculo munitur, non tan- tum verum esse comprobatur, verum etiam sigillo ocluditur, vt in signa- tione approbatio, & occultatio videantur includi. Vt sit sensus. Qui cre- dit Christo missio à Patre, & doctrinā eius susceperit, cōprobat, & quasi sigil- lo opposito confirmat Deum esse ve- racem, qui promissionem suam demit- tendo Filio compleuit, & per Filium suum loquitur, & in Filium credēdo, credit in Patrem, & quasi occultum quoddam, & conclusum seruat in cor- de suo, non posse diuinam naturam mentiri, quemadmodum è contrario qui Filij testimonio non credit, quasi sigillando comprobare videtur quod mendax sit Deus, cui recusat præstare Fidem de quo I. Ioan. 5. loquitur: *Qui credit in Filiū Dei, habet testimoniū Dei in se. Qui nō credit filio, mēdacē habet cū: quia nō credit in testimoniū, quod testifica- tus est Deus de Filio suo.* Vt enim qui p- prio sigillo approbat scripturā, aliquā

Inuidorū in-
genium.

Ioan. 12.

Quemadmo-
dum accipia-
tur testimo-
nium Christi

Ioan. 6.
Signare quid
Iesu testimo-
niū accipies,
quomodo si-
gnet quia
Deus verax
est.

Cyril. li. 2.
in Ioā. c. 69
signare quid
secundū Cy-
rillum.

Cyrilli iēsus.

Simile.

firmitatem dat illi, quantum ad se spectat: ita qui credit Iesu filio Dei, sua professione confirmat, & tanquam sigillum imprimit ad hoc, quod Deus verax est, cuius rei causam declarans, subiungit: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.* Ecce cur accipiens testimonium Iesu, confirmat Deum esse veracem: quia verba Iesu sunt Dei verba, nempe immediata, & non Angelorum, ut erant verba Moysis: unde de Messia ait Deus in Deuteronomio: *Ponam verba mea in ore eius: & ipse alio in loco: Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me Patris.*

Potest & quod dixi, signavit, sic interpretari, quod qui accipit testimonium Christi, ob signavit, id est, accepit in corde suo signum, vel testimonium, quod quæ loquitur Christus verba Dei, veracia sunt: hoc autem signum est Spiritus sancti corda nostra veluti sigillo quodam confirmantis hunc esse filium Dei: & huius verbum, esse verbum Dei. Hinc Ioannes dixit: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit; ille testimonium perhibebit de me.* Et Apostolus in posteriori ad Corinthios: *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos, Deus: qui & signavit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris:* & iterum ad Ephesios: *In quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto, Qui est pignus hereditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius, ut ex his locis illustrare valeas presentem locum.*

Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Supererat scrupulus quidam, quod Prophetæ missi à Deo, non semper loquuntur verba Dei, sed quandoque ex proprio spiritu; ut constat de Nathan Propheta, quando in verbo Domini dixit Dauidi, ut templum ædificaret, quod verbum tamen statim reuocauit: & ita non sequeretur quod accipiens testimonium Iesu, subscriberet verbis Dei: posset enim cogitari quandoque, quod Iesus propria, & non quæ Dei sunt, loqueretur. Hinc scrupulum eximit, ut ait Cyrillus A-

lexandrinus, dicendo: *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, hoc est; Non est sermo de quocunque misso à Deo, sed de illo eminenter, & singulariter misso loquor, non seruo, sed filio, cui non ut cæteris, datus est Spiritus ad mensuram, sed sine mensura; huic autem non ad mensuram, sed in omni plenitudine dedit, ita ut in eo totius diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, ut sit ipse vnum cum Patre; ac homo existens, sit nihilominus verus Deus: propter quod aliud, quam verba Dei, loqui non potest; sicut nec aliud operari, quam opera Dei Patris: & cum ait: Non enim ad mensuram dat Deus spiritum, subintellige ipsi scilicet Iesu, est enim dare ad mensuram proverbialis sermo, pro eo quod est dare parcè, nam qui sic donat, aut meretur, aut numerat: qui verò effuse, & immodicè, sine mensura, & numero largitur.* Est igitur dare spiritum ad mensuram, distribuere diuersis diuersa dona Spiritus, & dare illa ad limitatos actus, ad certum terminum, tum ipsorum donorum spiritus, tum ipsius recipiētis: Deus enim fregit, & dedit, & non omnia integre ad apti sumus percipere. Et per oppositum, dare spiritum non ad mensuram, est dare vniuersa secundum suum gradum dona spiritus, illisque totam capacitatem recipientis implere. Et quanquam hic locus pulchre, ac verè expositus sit de diuinitate, quæ data est illi Homini, & per quam accepit omnia quæcunque Pater habet, ut verum sit, quod non dedit illi Deus spiritum ad mensuram, cum diuinitas Verbi immensa sit, & infinita: potest tamen egregiè de Spiritu sancto, atque eius donis illi Humanitati communicatis sermo esse; ut videlicet cæteris omnibus Prophetis aliquam partem donorum spiritus distribuat, in Iesu verò non vnam aliquam partem, sed vniuersa dona in sua plenitudine, & quantum Humanitas Christi capax erat, cumulatissimè acceperit; ut merito dicatur ab Esaia: *Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis.* Et replebit eum spiritus timoris Domini: ut proinde qui plenè erat donis spiritus,

Coloss. 2.

Spiritum dare ad mensuram, quid sit, & cui nō ad mensuram det Spiritum Deus

Spiritum dare non ad mensuram, quid verò.

Matth. 11.

Altera interpretatio.

Esa. 11. Christi plenitudo gratiæ, & scientiæ.

alia

Iesu testimonium accipiens cur Deū esse veracem confirmet.

Deuter. 18.

Ioan. 14.

Quid rursus: Qui accipit eius (Iesu) testimonium, signavit quia Deus verax est.

Ioan. 15.

2. Cor. 1.

Ephes. 1.

Obiectioni discipulorum suorum tacite, ut Prophetæ cæteri interdum, ita Christus proprio loqui spiritu potest: magnus ut occurrat Ioannes.

2. Reg. 7.

Cyril. li. 2.

in Ioan. ca.

72. tom. 2.

Hieronim. c. 11. Esaia, tom. 5.

2. Cor. 3.

Aug. lib. 2. de Trin. c. 2. tom. 3.

Ioan. 1.

Act. 2.

Ioel. 2.

Ioan. 15.

Act. 2.

Alijs, præter Christum, spiritum dari ad mensuram, unde etiam constat.

Ephes. 4.

Rom. 12.

1. Cor. 12.

alia quæ Dei verba loqui, sicut nec alia quam Dei opera patrare non poterit. Et Hieronymus super Esaia in illa verba iam dicta, citat ex Evangelio eorū, quod Hebræo sermone conscriptum legunt Nazaræi: *Descender super eum omnis fons spiritus sancti.* Dominus autem spiritus est, & vbi spiritus Domini, ibi libertas. Atque hic sensus secundum regulam à B. Augustino traditā, negari non debet, quemadmodum nec superior, sed hic posterior tanto videtur suauior, quāto Christus Dominus quæ accepit dona Spiritus, tanquam caput, & fons accepit, ut in omnia membra sua effunderet, secundum illud: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vni geniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis:* Et paulo infra subdit: *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Hinc quo repleri sunt Apostoli, & credentes, Spiritus Christo tribuitur, qui per Ioëlem ait: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem;* & rursus: *Quam uenerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, & alibi: Vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.* Rursus hic sensus confirmatur ex Scripturis, in quibus Spiritum dari ad mensuram legitur. Paulus enim ait ad Ephesios: *Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi:* Et ad Romanos: *Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: Ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes donationes, secundum gratiā, quæ data est nobis, differentes, siue prophetiam secundum rationem, siue ut Græcè dicitur, portionem Fidei. Ad hæc ad Corinthios: Alij quidem, inquit, per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum: Alteri fides in eodē spiritu, alij gratia sanctorum in vno spiritu: Alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidēs singulis prout vult.* Hactenus Paulus. Qui ergo membris distribuit spiritus dona prout vult, in caput ipsum Christum se totū cum

tota plenitudine donorum infudit: & qui alijs eum mensura dedit, soli Christo sine mensura datus est, & omne cogitabile, & optabile donum accepit. Non est autem sensus, quod Deus dei prout vult sine regula: quia dat cuique, ut congruat corpori Ecclesiæ, & cuilibet eius membro, ita ut mira in animā Christi elegantia atque pulchritudo resulteret. Hinc Spiritus sanctus in specie integri animalis, hoc est, in columba apparuit: prout reliquis in specie alicuius membri, ut lingue igneæ, vel flatus donatus est. Esti verò dona illa Spiritus sancti creata fuerint, & ad ornandam finitam, & creatā Christi animam dispensata: dicuntur tamen infinita, quia maior gratia non est quodā modo creabilis; & maior capacitas esse non potest. Atq; hic intellectus plane mihi magis arridet, & allusionem habet ad Scripturas.

Subdit: *Pater diligit Filium.* Videtur reddere rationē, cur videlicet Deus Christo non dederit Spiritum ad mensuram. Pater enim cœlestis dilectione æterna, & infinita Filium suum sibi substantiali diligit, & omnia, quæ ipse habet, ab æterno ei communicat, ipsam quoque eandem substantiam, & esse idem ei donans. Vel fortassis, & magis ad rem: *Pater diligit Filium,* quatenus homo est, ut bis testatus est voce sua: *Tu es Filius meus dilectus.* Nam quod ut Deum diligat, neque mirum, neque nouum: & quod ei omnia dedit in manu, magis ad Christum hominem spectat. Dedit ergo omnia in manū eius, sicut Pater solet cū dilecto filio facere, ita ut omnium salus ab eo penderet, & initio, præsertim à baptismo, dati omnes, ut eos saluos faceret: *Omnia, inquit, mihi tradita sūt à Patre meo: & iterum: Sciēs quia omnia dedit ei Pater in manus: Cui, ob meritū obedientiæ, & passionis sue, omnes dedit, ut gubernet, & iudicet, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi Gētes hereditatē tuā, & possessionem tuam terminos terræ.* Et ipse dixit: *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad me ipsū:* id est, lucrabor omnes, & mihi illos adiungā. Propter eā suscitatus dixit: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra:* & Aposto-

Improbatur hic sensus: Deus dat prout vult sine regula.

Matth. 3. Quid quod soli Christo Spiritus sanctus in specie integri animalis apparuit.

Act. 2.

Ioan. 19. Animæ Christi dona, infinita cur dicantur.

Deus Pater cur Christo non dedit spiritum ad mensuram.

Matth. 3.

Matth. 17.

Matth. 11.

Ioan. 13.

Psal. 2. Quid illud: Ego si exaltatus fuero, omnia trahā ad me ipsum.

Ioan. 12.

Matth. vlt.

Philip. 2.

Contra Philip. 2.

Crederet in Filium Dei

Contra Philip. 2.

Luc. 3. & Matth. 3.

Aduersus Brentij

Chryso. ho. 30. in Ioan.

Matth. 7. infra. 2. Ioan. 17.

lus postquam locutus est de morte, subdit: Propter quod & Deus exaltauit illum. Si ergo omnia data sunt illi, & nos illi iam donatos non subtrahamus, & velut serui fugitiui nos non subducamus, vel ad confitendum nomen eius non erubescamus: nec enim leue, aut inane praemium consequemur. Subiungit enim: Qui credit in Filium, habet vitam aeternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum. Hac sententia concludit coeptam disputationem, & necessitatem Fidei in Filium Dei, & susceptionem baptismi ab eo tanquam necessariam ad salutem suis discipulis indicat. Est autem credere in Filium Dei, opus Fidei per dilectionem operantis; nam alioqui vitam aeternam non haberet credens: Et credere, non solum ipsum esse Filium hominis, sed etiam Filium Dei; ac idcirco potentem ad praestandum vitam aeternam, quam ipse in se habet ut credentibus illam communit. Scribit in haec verba Philippus: Verbaclare iubet, ut credas tibi remitti peccata, & te recipi a Deo, & fieri haeredem vitae aeternae. Sic ille, confundens more suo fidem cum fiducia. Nec ex hoc verbo possunt rejici bona opera, quia idem Ioannes, qui haec dixit, dixerat quoque: Facite fructus dignus poenitentiae. Et, Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Quare ruit Brentij sententia, qui hoc 33. in Ioan. stultè definiuit: Omnia merita politicorum, & moralium operum hoc dicto abrogantur, & omnes hic exaquantur homines in vitam aeternam consequenda. Sed audi verba Chrysol. in haec verba: Nunquid, ergo satis est ad vitam aeternam in Filium credere? Minime: Non enim omnis, inquit, qui dicit mihi, Dne Domine, intrabit regnum caelorum. Et peccatum in spiritum, vel solum est factis, quod in gehenam detrudat. Et quid de Patre loquor? Nam si in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum rectè credideris, non autem rectè vixeris, nulla tibi ad salutem utilitas. Cum ergo dicit: Ipsa est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum: nolimus hoc nobis ad salutem satis arbitrari. Opus namque nobis est, & vitæ, & morum pu-

ritate pollere. Et Augustinus: Hoc est credere in Christum, diligere, Christum. Et rursus: Quid est, inquit, credere in Christum? Credendo amare, credendo diligere, credendo in eum ire, & eius membris incorporari. Ipsa est ergo fides quam de nobis exigit Deus: non qualiscumque; fides, sed fides quae per dilectionem operatur. Sic ille magnus Pater.

Habet autem credens vitam aeternam de presenti velut in semine: gratia namque semen est vitæ æternæ tanquam certi fructus, ut Paulus dixerit: Gratia Dei, vita aeterna. Habet etiam eam in spe, quæ non confundit: spe enim salui facti sumus. Habet etiã in artha, quia ob signatus est spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. Habet quoque eam iure hereditario: quia si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Habet simul eam in obedientiæ, & patientiæ, & bonorum operum merito. Nam si commortui sumus, & conuivemus. Si sustinebimus, & conregnabimus. Qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam.

Intellige aeternam, cuius pignus, nempe vitam per gratiam non habet. Incredulus est, qui testimonia Messie tam credibilia à Domino reddita non credit, de quibus ait Propheta: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, ob tot nimirum signa quibus sunt comprobata, & quæ non nisi increduli nimis non recipiunt. Neque dixit, Non habebit vitam; sed, non videbit, more Hebræorum: quia perinde est habere, vel videre vitam aeternam: nam vita in visione consistit, iuxta illud: Hac est vita aeterna, ut cognoscant te solum, Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Non etiam inquit de presenti, Non habet, vel non videt vitam: sicut de credenti in presenti dixit, quod habet vitam aeternam: quia incredulos non habere vitam in presenti, factis notum erat, & exploratum: at de futuro poterant fingere increduli, & dicere credentibus. Non minus ad nos spectat vita æterna, quam ad vos, imò magis. Ad hoc excludendum ait Ioannes de futuro, non videbit. Neque incredulus tantummodo poenam damni sustine-

Aug. in Ps. 130. initio tom. 3.

Idem tract. 29. in Ioan. circa finem, tom. 9.

Gál. 3. Quomodo credens in Christum habet vitam aeternam.

Rom. 6. supra. 5.

Infra. 3. Ephes. 1. Rom. 8. 2. Tim. 2. Incredulus quis Dei Filio.

Psal. 92. Testimonia Dei quare credibilia facta sint nimis. Habere, & videre vitam aeternam Hebræis est idem. Ioan. 17.

Increduli Filio Dei duplex poena.

bit,

Rom. 2.

Psal. 6.

Gen. 3.

bit, sed etiam poenam sensus: de qua subdit: Sed ira Dei manet super eum. Sub qua metaphora vindictam Dei vltrem, & supplicium æternum designat secundum illud: Thesaurizas tibi iram in die ire, & reuelationis iusti iudicij Dei: quam deprecatur Dauid, dicens: Dne ne in furore tuo arguas me; neque in ira tua corripas me. Neque dicit, ira Dei veniet, sed manet, vel ut Græcè dicitur, manebit (quod responderet verbo predicto, non videbit vitam) sed, inquit, ira Dei manebit super eum. Quia ab eo tempore quo Adam peccauit, ira Dei fuit super eum, & in omnes eius posteros nondum regenitos. Erasmus enim natura filij iræ, unde qui non credit,

iam iudicatus est. Sed tunc apparebit Dei iustitia, quæ nunc in Christo est abscondita, & omnibus manifesta red-detur. Et manebit super eum quasi in illum dominans, ita ut non possit diuertere cogitationem, aut detestationem poenæ affligentis à vexatione tormentorum, ut ita grauius crucietur. Et hinc nota, poenam sensus ob personale tantum peccatum incurri, & non ob originale à quo nos liberauit Iesus Christus, filius hominis, & filius Dei, animorum, & corporum innovator, ac regenerator, cui cum Patre & Spiritu sancto merito omnis creatura famulatur, illum laudat, ac predicat in secula seculorum, Amen.

Ephes. 2. Ioan. 3.

Poenam sensus ob personale, non originale delictum incurri.

Apocal. 21.

TRACTATUS X.

In disceptationem Dominicum discipulis Ioanis & Phariseorum de ieiunio. Et habetur Matth. 9. Mar. 2. Luc. 5. Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes, Quare nos, & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? &c.

In libro septimo explicauimus, Dominum hinc parabolicè respondisse huic quæstioni à Phariseis propositæ: unde Lucas scribit: Dicebat autem & similitudinem ad illos, Quia nemo commissuram à nouo vestimento immittit in vestimentum vetus, &c. Sed quoniam hæc magis ad exempla quædam, siue pro- uerbia, quibus suam illustraret respon- sionem, spectant, quam ad parabolas, cum posset, & inter historias, & inter parabolas, & inter disceptationes enu- merari; hanc postremam sententiam prætulimus, & huic libro inferendam existimauimus. Orta autem videtur quæstio ex eo quod Dominus ad con- uuium Matthei cum discipulis accer- situs, Pharisei murmurabant de Do- mino coram discipulis eius, quod cum

publicanis & peccatoribus manduca- ret. Et hoc significat aduerbium illud: Tunc. Erat autem Ioannes in vinculis, & adhuc viuebat: nã c. 4. Matth. dicitur in carcerem coiectus, & c. 14. occi- sus: fuitque in vinculis anno integro. Et quanquam Matthæus tantum nominet discipulos Ioanis, quia primi in inter- rogando extiterunt, & ex eorum parte maior erat murmuratio, & ut videatur omnis secta Iudeorum conspirasse contra Dnm; Lucas verò solū mentionem faciat de Phariseis, quia pertinaciores contra Christum, & qui conciliū in eum fecerunt, ut ait Ioannes, & princeps ob illos non confitebantur, ut idem refert: tamen ab vtrisque, hoc est, Ioannis & Phariseorum discipulis, orta vi- detur hæc quæstio, ut Marcus expresse asserit: Et erant, inquit, discipuli Ioan-

Ioannes quæ- diu Baptista fuit in carce- re.

Qui nã cum Christo expo- stulauerint de discipulis suis non ieiunan- tibus, Ioanis discipulorum exemplo.

Luc. 5. Ioan. 11. Ioan. 12.

Luc. 5.

Ratio huius historie dis- putationibus inferende quæ- suberat.

nis, & Pharisaei ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi, Quare discipuli Ioannis, & Pharisaeorum ieiunant; tui autem discipuli non ieiunant? vel, vt Lucas, ait: tui autem edunt, & bibunt? ad rem exag- gerandam, & exulcerandam magis. So- lus autem Lucas etiam obsecrationum mentionem facit. Ait enim: Quare disci- puli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt?

Sed iam quaestio- nis huius occasio quaerenda est. Nam Ioannes Baptista cum esset confinium legis mox cessa- turae, & Euangelicae libertatis qua pri- mum emerfere; quaedam tradiderat, quae speciem quandam Pharisaei instituti habebant, & Christus magis detesta- tus est operum Pharisaeorum fiducia, quam ipsa opera: Pharisaei autem, praeter ea, quae ex lege communis turba fa- ciebat, certas praecum, & ieiuniorum sta- turas horas, & dies habebant: sic & Ioannes discipulis suis nonnulla eius- modi praescripserat. At Iesus quanquam ipse frequenter oraret, & ieiunaret, ta- men suos docuit, & paucis, & clara ora- dum esse. Non quod certis quibusdam horis precari sit impiu, sed quod Pha- risaeorum mens in hoc negotio non om- nino pura esset. Quod vero Christus precatores amet, comprobatur illud ver- bum: Oportet semper orare, & non de- ficere; & Paulus, qui in ieiunijs multis gloriatur, docet sine intermissione ora- dum esse.

Dicunt ergo: Quid causae est, quod discipuli Ioannis ieiunant, & orant pro- lixe, & stricta conscientia obseruant, quae maiores custodienda tradiderunt? tui vero, minus religiosi, pro suo arbi- trio edunt, & bibunt? neque perinde conspiciuntur frequentes in orando? Quasi dicerent; Si constanter probas Ioannis sanctimoniam; cur disses ab eius moribus, & institutis? Magna quae- stio, homini, qui reformare Israel vel- le videbatur, opponitur, habere disci- pulos ceteris licentiosiores, & haec in- famia toleratur ab eo, qui mederi vel- lit, & tamen respondit se allaturum noua omnia. Erat enim qui nouum pactum afferret, vt Ieremias ait, & Malachias Propheta; nouum autem non erat statim Veteribus placitum, vt exemplo eius,

qui bibit vinum vetus, cui non statim placere potest nouum, ostendit. Hinc magna Apostolis facta est quaestio ab his, qui Veterem legem statuebant: in quos, ad Romanos, & ad Galatas, & in Actis Apostolorum acriter disputa- tur. Sed nota, quod nota vult facere omnia, & nos vult facere nouam crea- turam, & induere Iesum Christum, vt eius spiritus viuat in nobis.

Ac vide insignem malitiam Pharisaeo- rum. Primum traducunt Christum apud discipulos suos, dicentes: Quare cum peccatoribus & publicanis manducat Magister vester? vt ita auocarent disci- pulos a Christi sequela, vt qui huius- modi bonis viris indignus esset. Nunc alia via aggrediuntur, & traducunt disci- pulos apud Magistrum, vt ipse etiam nolentes, a se abigat. Neque enim equo animo ferre potest inuidia iniquitas fratrum concordiam. Veniunt autem maxime reprehendendi Ioannis disci- puli: non solum de iactantia sui ieiunij, sed etiam quia calumniantur eum, quem sciebant a magistro suo praed- icatum, eo quod iunguntur Phari- saeis, quos nouerant a Ioanne acer- be fuisse reprehesos. Iunxit enim inui- dia, quos disiunxerat disciplina (sicut modò inuidia in Ecclesia iungit Luthe- ranos Sacramentarijs, & Anabaptistis) quia Pharisaei praeferebant Christo Moy- se, discipulo Ioannis magistrum suum Iesu, cuius signis moleste ferebant obscurari Ioannis auctoritatem, & famam, vtrique; ta- men liuore communi fremunt in Chri- stum. Discipuli igitur Ioannis haec in- terrogant ex inuidia: quae de maiori concursu hominum ad Christum con- fluentium coepit, vt refert Ioannes; & ex arrogantia, vt se discipulis Christi sanctiores ostenderent, & quia rogati a Pharisaeis, vt olim Herodiani, vt Matthaeus testatur, se cum illis coniu- xerunt, & quia in illo conuiuio Mat- thaei ieiunabant ipsi, & discipuli Do- mini manducabant: & quia materia de manducatione cum publicanis, & peccatoribus coepit: nunc quaerunt a discipulis, non a Christo, ob- timorem, & quia dixerat, quod vt me- dius comedebat, & quoniam Chri- stus aliquo modo tangebatur: ita eum

Act. 15. & seq. Apocal. 21.

Pharisaeorum insignis nequitia. Matth. 9.

Inuidiae iniquitatis ingenium.

Saepe iungit inuidia, quos disiungit disciplina.

Ioannis discipulorum inuidia arrogantia. Ioan. 3.

Matth. 22.

Vnde ortum habuerit haec expostulatio

Christus quid in Pharisaeis magis detesta retur.

Matth. 6.

Christo pre- cantes cordi esse, vnde co- stet.

Luc. 18.

2. Cor. 11.

1. Thes. 5.

Quae est haec querimonia: Quare disci- puli Ioannis, & Pharisaeo- rum ieiunant, tui autem disci- puli non ieiunant.

Ierem. 31.

Malach. 3.

tantopere

Matth. 3. Idem, atque Pharisaei quod ieiunium frequenter.

Leuit. 10. & Num. 6. Ieiunium, cur luctus nomi- netur. August. lib. 2. De consen. Euang. cap. 27. to- mo 4.

Quare Chris- tus Pharisaeis, Ioannisque discipulis de eo quod discipu- li sui non ieiunarent eorum exemplo, murmuranti- bus, tam be- nigne, aman- terque respon- dit.

tantopere a Ioanne laudatum arguen- tes, & se viperis a Ioanne Baptista dam- natis iungentes, & de ieiunio iactan- tes se; proculdubio peccabant: loque- banturque de ieiunio, non praecocepto a lege, sed de supererogato; ideo aiunt, frequenter; & se, non omnes Iudaeos allegant: nec vt legis transgressores in ieiunio eos arguebant, nam tales in li- bro Leuitici plecebantur.

Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij sponsi lugere, quoadiu cum illis est sponsus? Vt annotauit Augustinus in libris De consensu Euangelistarum: id quod Mat- thaeus vocat lugere, Marcus & Lucas vocant ieiunare; imò ipse Matthaeus inferius ait, tunc ieiunabunt. Est enim ipsum ieiunium, species quaedam luctus ipsius carnis: vt lib. 4. latius annota- uimus. Porro Christus blandius eis respondit, etsi Pharisaei duriora me- ruerint, & discipulos amice excusat. Quod vero blandius responderit, pru- denter factum est: vel primò, quia non confundebat publicanos infirmos, vt paulò ante; vel deinde quia contra se directè non agebant; vel quia re ma- gis rationi consonam interrogabant; non est enim contra charitatem fre- quenter non ieiunare, sicut despiciere peccatores. Urbanè ergo illis respon- dit, ita vt nec Ioannis institutionem, nec aliorum ieiunia damnet, sed ta- rum ostenderet, indulgentiam, qua in suos utebatur, non esse negligentiae, sed temporis praesenti debitam, & esse prudentis cuiusdam, quo paulatim il- los ad meliora formaret. Dupliciter ergo proposita quaestioni satisfacit. Pri- mò, ratione sumpta a sua persona, & conditione praesentis temporis, quia tempus praesens ieiunio discipulorum non quadrabat, nam erat tempus va- cantium laetitiae nuptiali cum sponso praesenti, vbi obiter in memoriam discipulorum Ioannes reuocat testimo- nium Ioannis de se, quo prius testifi- catus erat Iesum esse sponsum, cui a Pa- tre caelesti sponsa esset deputata: dein- de arte, & sapientia quaedam osten- dit se abstinere, ne a discipulis suis ieiunium exigeret, propter eorum scilicet imbecillitatem, & imperfectam vir- tutem.

Porro Dominus ieiunia discipulis non imposuit suis: primò, ne, illis praescriptis, retrocederent; si durum ser- monem non poterant ferre; deinde etiam alij ad eum venire impedirentur. Tertio, non conueniebat tempori gaudij & nuptiarum, hoc est, praesen- tiae suae. Nam vt pulchrè docet Cyril- lus: saluatoris nostri in hoc seculo de- monstratio nihil aliud fuit, quam quadam festiuitas, intelligibiliter quasi quadam sponsam copulans illi naturam nostram, vt quondam sterilis, fieret fecunda. Igitur filij sponsi esse noscuntur, quicumque vocati sunt ab eo per nouam, & Euangeli- cam disciplinam. Sic ille. Quarto, non ita congruebat per se, & principaliter statui Noui Testamenti, in quo per fi- dem iustificamur, id est, gratiam, qua iusti sumus, accepimus, & per qua po- stea placent Deo nostra ieiunia, & ab- stinentiae. Nam dictum est; Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: & gratia potest castos efficere, quanquam postea per Ecclesiam congrue illa in- stituerit.

Christus autem non ieiunabat fre- quenter, vt ostenderet, non egere se sa- tisfactione pro peccatis suis, nec ha- bere carnis rebellionem, nec augeri posse in gratia, nec illo indigere ad impetrandas gratias, & beneficia; & vt cum discipulis, tum nobis sese accom- modaret, nec putaremus perfectionem potius in ieiunio, quam in charitate consistere. Est ergo sensus: Non conue- nit temporis nuptiarum, filijs sponsi ieiunium indicere: gaudendum enim est cum gaudentibus; & flendum cum fle- tibus: finite filios sponsi cum sponso laetari; nam breuissimum tempus ipsis ad hoc concessum est: sed vbi nuptiae finem habuerint, tunc succedent ma- gni labores, & curae tristes, & ieiuna- bunt, & precabuntur, quo possint con- sistere in tentationibus & tribulatio- nibus.

Ad haec, vt haec responsio melius in- telligatur, aduertendum est, ieiunium, quod ex se, & natura sua afflictio car- nis est; nihil boni ex se habere, imò potius corpori nocere: non enim lo- quimur de illo, quod indicit medicus ad medelam corporis: nam vt emissio

Ieiunia disci- pulis suis cur Christus non imposuit?

Cyrrillus, vt citatur a B. Thom. in ca- the. aurea super Lucam. Filij sponsi qui sint.

Rom. 5. Quid in No- uo Testamē- to, iustificari ex fide.

Ioan. 1.

Quomobrem Christus non ieiunabat fre- quenter.

Quid sit, spò si filijs non posse quadiu cum illis est sponsus, luge- re, siue ieiuna- re.

Rom. 12.

Ieiunium (vt & sanguinis em- issio) quatenus bonum sit.

sanguinis

Quæ nō sint honestæ ieiunij causa, at que legitime

Luc. 18. Matth. 6.

Honestæ causæ ieiunij quæ nam sint.

Gen. 2.

Secunda. Aristot.

Iona 3.

Tertia.

Rom. 6.

Luc. 7.

sanguinis de vena per se bona nō est, nisi præcedat febris, aut casus ex alto, aut copia sanguinis humano corpori nocens: ita & ieiuniū per se quidē bonitatem non habet, sed vt fiat honestum & laudabile, opus habet aliqua iusta & laudabili causa honestari: porro honesta causa non est auaritia, vt videlicet quis bursæ parcat, vel gula, nempe vt auidius, & cum maiori voluptate edat; denique legitima causa non est gloriolæ captatio, vt ille, qui animo Pharisæico tumens dicebat, *Ieiuno bis in Sabbato*, & illi, qui exterminant facies suas, vt pareat hominibus ieiunantes. Vera autem & honesta causa ieiunij, prima est, debitum, quod contraximus cum Deo, cui debemus de bonis, quæ nobis præstitit, veluti congruum quendam censum illi reddere, in recognitionem quod omnia, quæ habemus, ab eo accepimus; cæterum de externis bonis, vt cum lege tenemur reddere elemosynas pauperibus, in quibus ipse accipit; & de bonis animi preces & gratiarum actiones, ita & de bonis corporis ieiunium. Vnde etiam certam abstinentiā Adæ præscripsit, vt cognosceret à quo accepisset omnem cibum corporeum ad sustinendam vitam: atq; hæc est optima ratio ieiunium, honestandi. Accedit & secunda, quam Aristoteles vocat contrapassum: quia enim caro peccauit, & in delictis delectata est, rationi congruit, vt illa pœnas luat suæ impudentiæ, & vt ieiunio affligatur: hinc Ninuiter, duce ratione, ad ieiunium amplectendum conuersi sunt; vt placarent Dominum pro peccatis; & imminens ciuitati excidium effugerent. Tertia ratio honestandi ieiunium est, quàm hic Dominus docet, nempe cōmiseratio, quàm Deo propter Christum debemus: quia enim ille suo ieiunio & luctu perniciosum illum nostrum esum purgauit, cōstituit nos debitores, vt per baptismum complantati in ipso nos etiam propter illum lugeamus, & illum nobis promereamur, sicut ipse pro nobis ieiunans & lugens, nos est lucratus. Hanc legem Ioannes Baptista ab initio videns, venit neque manducans panem, neque bibens vinum, & suorum

discipulorum ieiunia ad hoc tendere volebat, quanquam discipuli eius tanti mysterij capaces tūc non essent. Ad hanc legem aspiciens Dominus, & cernens eam discipulis suis adhuc durā, ostendit illis nondum venisse tempus luctus & ieiunij, quia nondum Dominus sponsam suam perditam suo luctu & sanguine redemerat; necdum præsentiam suam sensibilem ab illis subtraxerat. Et hoc est, quod ait, *Nunquid possunt filij sponsi* (vel filij nuptiarum, vt ait Marcus, siue thalami nuptialis, vt Græca habet litera Matthæi, quod idē est; nisi quod filij nuptiarum non tantum sponsi, sed etiam sponsæ intelliguntur, vt notauit Augustinus) *lugere aut ieiunare, quandiu cum illis est sponsus?* scilicet præsens. Ipse enim Christus verus est sponsus & thalamus nuptiarum. Amici ergo sponsi, ieiunare tempore nuptiarum non debent, nam eiusmodi ieiunium tristitiā pareret; vnde sponsi in lege non cogebantur ad bellum: ita præsentē Christo, non decebat Apostolos affligi ieiunijs, nā ieiunio inducente ad Christum contemplandum, vel rogandum Deum, vt illum mitteret, non egebant, cū præsens illis esset: nec ieiunio præcedente ex gustu contemplationis, vt Moyses in monte ieiunauit, quia tanta perfectio ab imperfectis nondū erat exigenda: nec rursus indigebant ieiunio propter mortem amicorum, quemadmodum Dauid pro Ionatha, & pro Saule interfectis, luxit & ieiunauit vsque ad vesperam, vt habes in primo Regum libro. Et idem audita morte Abner, voluit omnem populum vsq; ad vesperam ieiunare, vt refert liber Regum secundus. Hoc autem ieiunio non egebant Apostoli, habentes ante oculos victorem mortis Christum: nō ergo ardeant nunc ad ieiunium, & ego interim pro illis ieiuno. Pōderat Augustinus lib. 2. De consensu Euangelistarum, Lucam rectē dixisse, *Nunquid potestis filios sponsi, quandiu cū illis est sponsus, facere ieiunare?* In quo & ipse ad aliud quiddam insinuandū, eandem sententiam eleganter aperuit: sic enim intelligitur, eosdem ipsos qui loquebatur, fuisse facturos, vt lugetes

Filij nuptiarum Apostoli etiam cur dicantur secundum Augustinum.

August. lib. 2. De consensu Euang. cap. 27. tom. 4. Quare amici sponsi ieiunare tempore nuptiarum non debeant.

Deuter. 20.

Exo. 24. & Deuter. 9.

2. Reg. 1. 1. Reg. vlt.

2. Reg. 3.

August. lib. predicto. His in verbis Lucæ: Nunquid potestis filios sponsi, quandiu cum illis est sponsus, facere ieiunare? quid magnus expectat Augustinus.

Quo sensu dictū sit: Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.

Matth. 25. August. epistol. 86. tomo 2.

Epiphanius in Cōpēdiaria doct. de Fide Catholica, &c. in fine operis.

Futurum sæpe pro Imperatio ponitur more Hebræorum.

Exod. 20. & alibi.

Leuit. 19. Gen. 2. & alia.

Epiphanius ibidem.

Matth. 27. Cur vsq; ad horam nonā in quarta, & profabbato Græci ieiunarent teste Epiphanius.

Supra 26. Can. 69.

Vltus panis benedicti in quibusdā Ecclesijs mansit loco Eucharistiæ, quæ dabatur in Dominica die.

ieiunarent filij sponsi, quem ipsi essent sponsum occisuri. Hæc ille. *Veniet autem dies quum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Quod dicitur, auferetur ab eis, non videtur loqui de carentia verbi Dei, aut Eucharistiæ, vt quidam exponunt, quia non esset ad propositum, nec Apostoli illis caruerunt post ascensionem; nec loquitur de ablatione sponsi per peccatum, quia Apostoli post Pētecostē amplius nō peccarūt, etsi antē peccauerint: sed intelligēdū est, *auferetur sponsus*, scilicet à Iudæis, per mortem violentam ad crucem; & ad gustū fellis & aceti ille adigeretur. Quod ergo ablatus est sponsus, significatur, illum aliquando reuersurum ad nuptias cum prudētib; virginibus, vt habes in parabola apud Matthæum. Et quod ait: *tunc ieiunabunt*: nō tam prophetia est, quàm præceptum: quemadmodum Augustinus ad Casulanum, & Epiphanius interpretantur. Et est sensus: Tenebūtur lege ieiunij. Futurum enim apud Hebræos vim habet Imperatiui. Nā illud, *Nō habebis deos alienos*; &, *Diliges Dñm Deū tuum*, perinde est ac imperādo dicere: *Noli habere deos alienos*; &, *Lege dilectionis adstringeris*. Sicut illud: *Erūt duo in carne vna*: id est lege matrimonij cogentur simul esse. Addit Epiphanius, quod quia hora nonā Dominus expirauit, & per mortem ablatus est sponsus; ideo vsque ad eam horam durabat ieiunium in quarta, & profabbato; qui sunt illi dies, in quibus ablatus fuit sponsus. Quarta enim feria Iudæi pactum inierunt cum Iuda de Domino prodendo: sexta verò feria ablatus est de medio per crucem. Idcirco illis diebus per vnīuersas Orientis Ecclesias Christiani vsque in hodiernum diem ieiunant, sicut illis à sanctis Apostolis traditum est. Cuius rei vestigium quoddam nobis remansit in Ecclesia Latina: nam & apud nos interdum horæ nonæ officium, & vesperæ quandoque præcedunt, antequā soluamus ieiunium: quemadmodum pro Eucharistiā, quæ olim dabatur Ecclesijs: & pro ieiunio quartæ feriæ, & profabbati relicta fuit abstinentia à carnibus die Veneris per vnīuersam

Ecclesiam Latinam, & die Mercurij in quibusdam prouincijs. Hinc legimus Apostolos post diem Pentecostes assidue ieiunasse, vt Paulus diceret, *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros*. Et subdit, *In ieiunijs multis, in castitate, quæ ieiunij solet consequi*. Petrus etiam Apostolorum Princeps ieiunijs vacabat cum reliquis Domini discipulis, vt docet Clemens in libris Recognitionum: ob Christum mortuum, & quod desiderarent dissolui, & esse cum Christo: ob exemplum aliorum, castitatemq; seruandam: denique ob meritum accumulandum, & charismata Domini impetranda, & expellendum illud genus dæmoniorum, quod non eijcitur nisi in oratione, & ieiunio. Obijcies; Si non debent filij sponsi ieiunare, quandiu cum eis est sponsus; cur Ioannes, qui maximè est sponsus, & amicus sponsi, ieiunabat? Respondeo: Sponsus iamdiu abscesserat à Ioanne, ante cuius oculos erat ab initio occisus. Nam talem eū prædicauit agnū Dei, & suo sacrificio tollentem peccatum mundi: cū discipuli Domini non possent hunc articulum mortis capere, de quibus dicitur: *Et erat verbum istud* (scilicet mortis) *abscōditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur*: & Petrus, *Abstine à te, Domine, nō erit tibi hoc*. Quod si hūc articulum firma fide Apostoli credidissent, sublatus fuisset ab eis sponsus, & per cōsequens fuisset causa ieiunij, & vt mortuū eū spectassent, & commiseratione, ac luctu præuenissent eum, & vnixissent in sepulturam, quemadmodum Maria Magdalena fecit. Hinc colligere licet, tria esse discipulorum genera in ieiunijs: videlicet discipulos Pharisæorum, qui ad mundi gloriam venandam ieiunant: secūdos, discipulos Ioannis, atque hi ad imitandum magistrum assuefunt: oportet tamen eos peculiari spiritu duci, aliās in spiritu nihil proficiunt, sed semetipsos destruant, & sine ratione laceant, & in spiritu Pharisæorum, aut in phrenesi, vel melancholiā incidūt. Quod si qui sint, qui hoc spiritu & gratia ducantur; nauigent vento suo,

2. Cor. 6. Petrus & alij Apostoli quare frequenter ieiunarent.

Clem. Rom. lib. 7. Recognitionum.

Philipp. 1.

Mar. 9.

Ioan. 3. Cum B. Ioannes Dominus præcursor, & ipse sponsus esset, & amicus sponsi, cur tamen ieiunaret.

Supra 1. Luc. 18.

Matth. 16.

Mar. 14.

Triplex discipulorum genus ieiunantium, ex Euangelio.

Hierony. in cap. 9. Mattha. lib. 1 tom. 9. in princ.

Quale discipuloru Christi ieiunium efficit.

Optima ieiunandi ratio quænam illa.

Budæi interpretatio.

Commisura propriè quid sit.

Quid pânus

Acuq; etiam, & c. Græcè quid.

& à temerario iudicio alioru caueant. Ex huius autem occasione testimonij (vt hoc loco scribit Hieronymus) Mōtanus, Prisca, & Maximilla etiam post Pentecosten faciunt Quadragesimam: quod ablato sponso, filij spōsi debeat ieiunare. Ecclesiæ autem consuetudo ad passionem Domini, & resurrectionē per humilitatē carnis venit, vt spiritali faginæ, ieiunio corporis præparemur. Tertij, erant discipuli Christi, qui communem, & rationabilem ieiunandi modum obseruant, nec de extremo ad extremum continuo profiliunt, sed paulatim, & eatenus, quatenus in eis sciētia Dei crescit, & Christi luctus in animo sedet. Non enim in omnibus moritur Iesus, sed quandoq; cum quibusdam dulciter, & leniter per sermones, ac miracula versatur, donec eos ad horam suam perducat, vt auferatur sponsus, & tunc assumunt luctum: atque hæc est prudens, & tuta in ieiunijs doctrina. Nam quæ perfectionis sunt, non sunt statim ab omnibus assumenda.

Ad quod duas alias similitudines producit: prior est: *Nemo autem immitit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius à vestimento, & peior scissura fit.* Quæ Græcè sic habetur: *Ουδεις δε επιβαλει επι ρυτιδιαν ραινο. & γναφθ επι ιματιω μαλακω. αρι γαρ το πληρωμα αυτη απο τω ιματιω.* Quod sic vertit Budæus: *Nemo autem adsuit additamentum panniculi impoliti vesti vetustæ: aufert enim supplementum eius à veste, & deterior fit scissura.* Vbi vox illa *επιβαλει*, quam interpres hic commissuram, & Mar. 2. vertit, assummentum, magis additamentum, seu auctarium significat: nam commissura, coniunctionem, siue adiunctionem potius, quam rem adiunctam significat, licet pro re ipsa Vulgatus acceperit: *ραινος* autem, etsi vestem laceram, & detritam significet, quadoq; tamen panniculū, seu linteolum rudem & impolitum significat, etiam si non sit detritum. Vnde & Græcè dicitur *αυραπος*, id est, qui nondum à fullone (qui *ραπισ* appellatur) apparatus, sed est adhuc impolitus, & impexis, veluti pannus à textore confectus venire solet.

Est ergo sensus: Imprudenter faciet sartor, si veteri pāno, ac vetustate iam detrito additamentum adhibeat pāni rudis, & noui, quod eum fortius sit veteri, facile ab ipso exscinditur, & deterior fit scissura ex scisso nouo, & partem aliquam veteris secum rapiēte. Et quanquam scissura noua nō fieret, veteri tamen non conueniret assummentum panni noui, sicut Lucas ait: incongruum enim est videre vestem lacerā, & detritam, noui panni additamentis refertam. Et quod subdit Matthæus: *Tollit enim plenitudinem à vestimento:* hoc est, Id noui panni, quod assumptū erat ad supplēdum quod deerat veteri, scinditur à plenitudine noui. Quæ sententia apertius explicatur à Luca, dicente: *Nemo commissuram à nouo vestimento immitit in vestimentum vetus: aliō qui & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo.* Ita doctrina perfecta Spiritus sancti, quæ per vestimentum nouum significatur, non potest conuenire cum veteri conuersatione, quæ per vetus vestimentum significatur. Neque pars eius aliqua durior scindenda est, & superadijcienda veteri: quia & noui plenitudo scinditur, & non conuenit veteri, sed scissuram etiā in eo facit peiorem: quæ tria absurda sunt, & inconuenientia: sed opus est dare totam legem Euāgelicam cum Spiritu sancto, qui non potest dari, nisi ablatus ab eis fuerit sponsus. *Si enim, inquit, non abiero, Paracletus non veniet ad vos.* Tūc enim virtute induti ex alto, frequentiores esse cœperunt in orationibus, & ieiunijs.

Propterea autem fieri peior scissura dicitur: quia obseruatum est frequenter in multis, qui ab initio assumunt nimiam vitæ asperitatem, non benentus purgatis, tandem ad laxiorem viuendi rationem, & licentiosam vitam irrupere, ac declinare, quæ peior multo est scissura, & interim elati sunt, & superbi, & aliorum, qui eam viā non aggrediuntur, iudices, & queruli murmuratores.

Non sunt autem vtres veteres, Scribæ & Pharisei intelligendi. Et additamentum panni noui, & vinū nouū,

Quorum hoc: Nemo immitit commissuram panni rudis in vestimentum vetus, &c.

Quid vestimentum nouum, & quid vestimentum vetus significat.

IOAN. 16. LUC. 24.

Quid illud, quod fieri peior scissura dicitur.

Vtres veteres quid. I. sensus, qui rejicitur.

Hilar. can. 9. in Matt. Hierony. in cap. 9. Mattha. tom. 9.

Alter sensus commodior.

Pannus quid, & pannus vetus, quid mystice.

Vini noui quanta vis.

Vtres vnde conficiatur.

Horat. lib. 2. episto. 2. ad Lollium, sub fin.

Christi de vino nouo, & vtres veteribus, vel nouis explicatio similitudinis.

præcepta Euāgelica sentienda, quæ non possunt Iudæi sustinere, ne maior scissura fiat, vt Hilarius & Hieronymus accipiunt; quia hæc applicatio parabolarum non est ad propositum Satoris, qui volēbat ostendere, quare ieiunij præcepta nō indixerit suis, nō autem quare Euāgelica præcepta Phariseis non tradidisset, quod quærebatur.

Ideo aptius intelligimus, Christum discipulos suos cōparare voluisse vtres veteribus, & vestimento veteri, propter eorum imbecillitatem, & imperfectam virtutem. Pannus ergo rudis, perfectio est ieiuniorum: pannus vetus, infirmitas Apostolorum. Non ergo venit Iesus, vt aliquid noui veteribus assueret institutis, sed vetera veteribus resarcienda erant. Et ita Ioannis discipuli, & Pharisei cadentem veterem illam legem & ipsi veteres resarciebant ieiunando, orando, & legē melius quam ceteri obseruando: at discipuli Christi, qui detracto veteri velamine, nouum pro infirmis oculis velamen attexturi erant, non erant resarcienda veteri legi admouendi.

Secūda similitudo: *Neq; mittūt vinū nouū in vtres veteres: alioquin rūpantur vtres, & vinū effūdatur, & vtres perent: sed vinū nouū in vtres novos mittūt; & ambo conseruantur.* Vinum nouum, ad literā, ob ebullitionem separatē purum ab impuro, etiam lagunculas nouas, quæ absque spiraculo sunt, dirumpit: & vtres veteres, id est vasa putria, ac vetustate detrita, quæ hic vocat vtres (alludens ad morem Iudæorū) qui ex caprinis pellibus sūt: sicut lagenæ, quæ fictiles sunt, & dolia lignea, velut cadi, & deniq; vt Horatius dixit: *Sincerum est nisi vas, quodcumq; infundis, acescit:*

Porro vtres diruptis, vinum funditur: ita ieiunia ardua, si antequam Spiritu sancto Apostoli renouarentur, & per eum spiraculum acciperent, infirmos Apostolos quasi vtres veteres frangere possent, donec vitam veterem exuant, & nouam, ac fortem induant. Perfectio enim non purgato animo conuenire nequit: quæ si violentē intentetur, non habet bonum exitum: si

cūt pānis solidus non conuenit infanti, se illic: sed vinum nouum in vtres nouos mittat; id est fortes, ac spiritu confirmatos homines difficilibus virtutum præceptis onerare non formidet.

Iam vt exemplo aliquo ea quæ diximus, illustrentur, de Apostolis Spiritu sancto repletis dictum est per Iocum, *Musto pleni sunt:* quod tamē præter loquentium mentem verissimum fuit: nam eo tempore Apostoli ex vtres veteribus in novos erant reformati. Nicodemus ille, qui ad Iesum noctu venerat, vtrem veterem secum ferebat, volens haurire mustum Euāgelicæ doctrinæ: sed vtri veteri nō conueniebat illa doctrina, vt stultæ eius interrogaciones declarant: quare vt Euāgelicam doctrinam caperet, Dominus eum adhortatus est, vt ex vtre veteri fieret nouus, & per Sacramentum regenerationis renouaretur. Et alibi apud Ioannem cum de comestione corporis sui disputaret, quidam abierunt retro, dicentes, *Durus est hic sermo, & quis potest eū audire?* Animalis enim homo non percipit ea, quæ sūt Spiritus Dei, teste Apostolo. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere: & ad Apostolos nondum renouatos dixit Christus, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Et Petro, *Quod ego facio, inquit, tu nescis modò: scies autem postea.*

Subdit solus Lucas tertiam similitudinem: *Et nemo bibens vetus, statim vult nouum, dicit enim, Vetus melius est.* Vel suauius est, vt Græcè dicitur. *Qui bus apertè significat, assuetos ad vñ vitæ genus, non statim libenter posse aliud aggredi è diametro oppositum: quia à contrario in contrarium, in natura non est transitus nisi per medium.* Et offenditur ad gustum inusitatæ rei: quanquam innouatus, vt ait glossa Interlinearis, paulatim vellet nouum. Atque hæc sententia, *Vetus melius est,* vox est Iudæorum præferentium Vetus Testamētum Nouo, & peccatorū, anteferentium delicijs spiritus, peccatorum veterum gustum; ad quem, tanquam ad vomitum, vt canes immūdi redeunt. Atq; hæc tenus respōsiones

1. Cor. 3. & Heb. 5.

Aptæ similitudines quædam pro explicatione dctorum.

Act. 2.

IOAN. 3.

IOAN. 6.

1. Cor. 2.

IOAN. 16.

IOAN. 13.

Quid est: Et nemo bibens vetus statim vult nouum, dicit enim: Vetus melius est.

Glos. Interlin.

PROU. 26. & 2. Pet. 2.

Christi congruas, & accommodatas ad excusandum Apostolos; & reuincendos Phariseos, & Ioannis discipulos vidimus.

August. lib. 2. De consen. Euang. c. 27. tom. 4. Duplex ieiunij genus Augustino.

Egregia documenta quædam.

II. docum.

In eos qui filias suas vel inuitas monasterijs includunt.

5. tom.

81.

Aduersus eos etiam, qui in episcopos multiplici ratione filios suos ad gradus Ecclesiasticos promoueri curant.

deliciati fuerint in Christo, aut conuolant ad nuptias, aut recte vendunt beneficium: & ita perit anima vendentis, & ementis, atque scandalum cæteris datur.

1. Tim. 5.

III. docum.

Tertio docemur, Phariseos & discipulos Ioannis certas preces, & ieiunia non præcepta sua sponte seruasse: quomodo ergo noua hæresis docet, omnia, quæ præter præceptum Domini facimus, peccata esse? Et enim Dauid citra præceptum Domini Ephod in eo indutus coram arca Domini saltauit, deridente vxore eius Michol: quare filij Rechab laudatur à Domino in Ieremia, quod ex præcepto patris sui abstinerent à vino. Quis iussit Mariam Domini pedes, & caput ungeret? aut illas tres Marias, quæ nocte resurrectionem Dominicam præcedente uenerunt ad sepulchrum cum aromatis, ut ungerent Iesum? cur ab Euangelistis de re à Domino non præcepta commendantur? aut cum Dominus instituerit, ut qui Euangelium annuntiant, de Euangelio & uiuant, cur Paulus non semel gloriatur, se noluisse uti hac Domini constitutione, ac potestate?

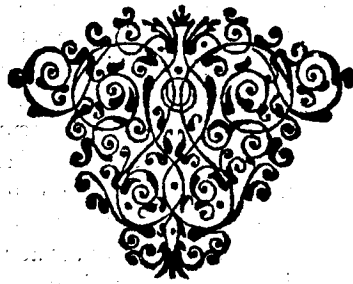
1. Paral. 15. Ierem. 35. Matth. 26. Mar. 16.

Institamus igitur bonis operibus, & primò quidè ijs, quæ præscripta sunt à Domino, deinde & alijs spontaneis, & voluntarijs: ut ita efficiamur noui vires, & capaces huius noui musti, quo Apostoli in die Pentecostes repleti sunt, quò intus calefacti spiritu ferueamus, & extra humanæ prudentiæ sensum alienemur, & vestem nouam ex vellere agni contextam induamus, ut ad bona opera præstanda exterius calefiamus, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto in æternum sua diuinitate fruatur. Amen.

1. Cor. 9. 2. Cor. 12.

Quibus præcipue operibus insistendum.

Act. 2.

TRACTATUS XI.

De disceptatione Dñi cū Iudeis post sanatum paralyticum ad piscinam, & habetur Ioan. 5. Propterea persequēbatur Iudæi Iesum, quia hoc faciebat in Sabbato: Iesus autem respōdit eis, Pater meus usq; modo operatur; & ego operor. Propterea ergo magis querebant eum Iudæi interficere, &c.

Incipiūt disceptationes Christi secundo anno prædicationis eius, hoc est post secundam Pascham quod habetur Ioan. 5. c. dicitur.

Iudeorū malignitas in Christum.

Iesu benignitas aduersus Iudeos.

B. Ambros. tom. 2.

Anato languido ad piscinam in die Sabbati, gradis orta est cōtrouersia Iudeorū, nō solum cōtra languidū in Sabbato gestatē grabatū, sed etiā cōtra medicū Iesum potētissimū, q. præcipiēdo illi grabatū rollere, religionē Sabbati, & obseruāmiā uiolare uideretur. Et quāquam maligno cogitaret de morte illi inferēda: Iesus tamē māsuētissim⁹ magister, & medicus, nō minus uulnera Iudeorū, quā languidū curare uolēs, cogitauit, de danda illis uita, & eorum animis, offeratis sedādis, atq; placādis. Quare etiā oratio disceptatio de Sabbati religionē orta esset; Dñs multis, & magnis rationibus illorū ruditati, aut potius malignitati satisfacere studeat. Recte autē pōderat Ambros. lib. 2. De Fide. c. 74. Propterea enim uolebant eū occidere Iudæi; quia non solum soluebat Sabbathum, sed & Patrem proprium dicebat Deum; æqualem se faciens Deo. Non Iudæi hoc dicunt, sed Euangelista testatur, quod æqualem se faciebat Deo; proprium se Filium Dei dicens: Non enim scriptum est ex persona Iudeorum dicentiam, Propterea uolebant eum Iudæi occidere, sed Euangelista ex sua persona dicit: Propterea enim uolebat illum Iudæi occidere. Et interpretatus est causam, ideo Iudeos ad necem eius esse conuinctos, quod eū & Sabbathum quasi Deus solueret, & Deū Patre sibi proprium uendicaret, nō solum in solutione Sabbati maiestatem Diuinā potestatis, sed etiam in Patris proprii nominis sibi æternæ æqualitatis adscisceret. Quibus aptissime respōdit eis Filius, ut & Dei Filium, & æqualem probaret. Quæ-

cū enim Pater fecerit, eadem & Filius facit similiter. Filius igitur Patris & dicitur, & p̄batur æqualis. Bona æqualitas, quæ & differentiam diuinitatis excludit, & cum Filio Patrem signat, cui Filius sit æqualis. Non est enim diuersa, nec singularis æqualitas, quia nemo æqualis ipse sibi solus est: ergo Euangelista interpretatus est, quid sit propriū Filium Dei se dicere, hoc est, æqualem se facere Deo: Hæc uentus ille. Hoc est ergo quod ait Euangelista: Propterea persequēbatur Iudæi Iesum. Nimirū q. in Sabbato curaret infirmos, ob quā causam magis erat diligētis, & amplectendū; q. semper tribus diebus paratus esset succurrere. Sabbatho potēto Dñs Iesus languidus, ut se Messias ostenderet: in Sabbatho autē id sæpe faciebat, ut iuxta doctoratus sui ministeriū, instrueret zelātes pro Sabbatho, vel ex infirmitate, vel forte ex malitia ob uisū, ut Pharisei faciebāt: nec posse illos Sabbathū obseruare, uti à Deo est præceptū; nec expedire, ut à Moysē est traditū. Deus em̄ omnibus, & nō tantum Iudæis, diē Sabbati obseruari præcepit; ut quēmadmodū Deus post opera sex dierū requieuit, ita ipsi uacarent cultui Sabbati: in signū quodd homo debet in uia hac operari, & in gloria quietem sperare. Homo autē, qui sub peccato iacet, & feruit, nec operari ualet, neq; sperare, donec à peccato saluus fiat per Iesū. Moyses autē p̄cepit Sabbathū; ut uideret in indicaret, q. Deus per agnū sacrificatū liberatōs de Egypto duxit in terrā Promissā: at hoc, ueniente uero agnō educerē e uera Egypto in uerā terrā Promissā,

Deo in cur...

quæ uolunt...

quæ uolunt...

Ioan. 5. Quare Iudæi persequantur Iesum.

Quæ ob causam Dominus infirmos curaret, & quidè frequenter in Sabbatho.

Exo. 20. Deut. 5.

Gen. 2.

Cur Deus Sabbathum instituerit, sicut & Moyses.

Sabbati ob-
feruantia ver-
bo memoran-
di cur a Mose
tradita.

Iudæi vt per-
sequerentur
Iesum.
Matth. 12.
Mar. 3.
Luc. 6.

Cur hæc Do-
mini cum Iu-
dæis discepta-
tio a solo Ioa-
ne præscripta
fuerit.

Christi sapien-
tia in aduer-
sarijs confu-
tandis.

Exo. 20.
Gen. 1.
Infra 2.

Quomodo
Deus Pater
vsque modo
operetur.

id est à peccato in gratiam, merito cessare debuit: vt figura, veniente veritate euacuari solet. Quoniam autem præceptum Sabbati, quatenus à Deo est, obligabat vniuersas gentes, etiam ante Moysen, illudque iam in obliuionem venerat: propterea in tradendo præcepto illò, Moyses vsus est verbo illo memorandi: *Memento, inquit, vt diem Sabbati sanctifices.*

Vbi autem nostra litera habet: *Propterea persequerentur Iudæi Iesum: Græcè additur: Et querebant Iesum interficere.* Quod videtur confirmari ex eo, quod paullo post subiungit: *Propterea ergo magis querebant eum Iudæi interficere, quia non salum soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum.* Ex quo innuitur, quod ob vitamque causam voluerint eum interficere. Et cum aliàs frequenter Dominus violati Sabbati sit accusatus, per gesta à Dauide, à Sacerdotibus in templo, ab ipsismet Iudæis extrahentibus ouem, aut asinam, die Sabbati ad aquam, se defenderit, has defensiones, eo quod humane essent, nec Christum nisi hominem tantum arguebat, reliqui tres Euangelistæ literis suis consignarunt, quia simpliciora Christi hominis verba, & facta persecuti sunt: solus Ioannes, cuius scopus erat diuinam in Christo naturam enarrare, hanc defensionem perscripsit, qua seipsum ex diuina Patris operatione etiam in Sabbatis defendit.

Iesus autem respondit eis, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Vt tur Dominus figura occupationis: retorquet enim id, quod Iudæi erant Domino obiecturi. Hoc est, si quæ ratio firma existeret feriandi in Sabbato, illa potissimum, quæ in ipsius Sabbati præcepto à Deo expressa fuit, nimirum: Sex enim diebus fecit Dominus cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo: sed hanc rationem præcipuam, deque literis sacris depromptam infirmat Dominus, ostendens Patrem suum vsque modo operari. Quasi dicat, Erratis putantes Patrem ita requieuisse in Sabbato, vt nihil postea fecerit: nam et si requieuerit à nouis con-

dendis creaturarum speciebus, tamen vsque modo operatur noua indiuidua secundum illas species, vt creatio animarum quotidie testatur. Quare Scriptura non simpliciter dixit, requieuit, sed adiecit, Ab vniuerso opere quod patrârat. Præter hanc autem condendi operationem est alia gubernandi, & seruandi mundum, & collapsa restaurandi. Hinc Augustinus ad Consentium, expendit verbum illud Prophetæ: *Priusquam te formarem in vtero, noui te: & illud: Si fenum agri quod hodie est, Deus sic vestit: & Apostolus ad Corinthios de semine, & de grano ait de præsentis: Deus dat illi corpus sicut vult, & vnicuique seminum proprium corpus.* Ait etiam Salomon: *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* Non dixit, disposuit, de præterito: cuncta enim quæ Deus à principio condidit, moderatur, ac regit, & ea, quæ malè habent, instaurat. Ita & ego, more Patris mei, vsque nunc operor ea opera, quæ Sabbatum sanctificant, ac propterea ipsum non violant. Nam cum Iudæi propter imperitiam, naturam Vnigeniti penitus ignorarent, ac soli Deo Patri Mosaicam legem attribuerent, cui omnino parendum censebât: hac oratione breui apertissimè docentur in omnibus se Patri cooperari, quoniam eiusdem est naturæ & substantiæ, & ob id vnam & eandem habent virtutem communem, & operationem.

Est ergo sensus: Si creditis, nutu & voluntate Dei opificis, Sabbati quoque die omnia gubernari, ac Solem quidem oriri, fontes fluere, plantas è terris prorumpere, ignem vsui hominum etiam die Sabbati seruire, cur temerè, atque imperitè accusatis eum, per quem omnia Pater operatur? Omnia enim Deus per me, qui filius eius sum, tanquam per virtutem, & sapientiam condidit: omnia etiam per me regit & moderatur. Et vbicumque Pater meus operatur, & ego operor: siue creando, siue seruando, & moderando, siue instaurando, & miracula edendo, & quotidie mortalibus, ac rebus omnibus benefaciendo, etiam in

August. epi-
stol. 6. tom.
2. initio.
Ierem. 1.
Matth. 6.
1. Cor. 15.

Sap. 8.

Christus quæ
opera vsque
modo opera-
tur cù Patre.

Quid est: Pa-
ter meus vsq;
modo opera-
tur, & ego o-
peror.

Sabba-

Ruc. 6.
Iudæi nõ so-
lũ in Filium,
sed & in Pa-
trem blasphem-
mi.

Ioann. 15.
Cyril. lib. 2.
in Ioann. c.
133. tom. 2.
Theophy. in
Ioannem.

Creare, & cõ-
seruare, vtrũ-
que æque in-
finita arguit
Dei virtutè.
Ouid. lib. 2.
De arte a-
mandi.

Iudæorum
obstinatio.

Nam. 15.

Iere. 17.

Sabbato. Et videtur Dominus quod in alijs locis dixerat: *Dominus est Filius hominis, etiam Sabbati*, hic exponere, cur & quomodo, Dominus sit ipse Sabbati: nempe quia eius conditor & moderator, & vnus, & idem est cum Patre suo Deus, eiusdem proinde substantiæ, virtutis & operationis. Et ita tacitè indicat Iudæorum calumniam, quam sibi impingebant, in ipsum Patrem recidere: sicut aliàs dixit: *Qui me odit, & Patrem meum odit.*

Illud verbum, *vsque modo*, Cyrillus, & Theophylactus interpretantur idè valere, atque dicere, *etiam in Sabbato*. Potest tamen generalius accipi, vt sensus sit, ab initio quod cœpit operari Pater, nunquam eum ab operando cessasse, cum ab initio creaturæ nunquã desisterit à sustentatione, & gubernatione mundi: si operationem in Sabbato, nouam eius violationem existimant, necessarium erit tot Sabbathorum meum Patrem esse violatorem, quot præcesserant ab initio creaturæ. Nec quisquam dicere potest, minoris virtutis opus esse, mundum conseruare, moderari, aut instaurare, quàm ipsum condere, quia vt quidam dixit: *Non minor est virtus, quàm querere, parta: tueri.*

Casus inest illic: hic erit artis opus. Propterea ergo magis querebât eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Hoc est, tantum aberat, vt prudenti hac respõsione placarentur, vt in eius odium ac eadem Iudæi magis ac magis accēderentur, non solum quod Sabbathum solueret, sed quod se Dei filium, & æqualem Deo faceret: quia Deum, suum, siue proprium (nã Græcè dicitur *ιδιου*) Patrem faciebat: vnde & infra subdit, vt Cyrillus adnotat, Pater meus, siue *πατήρ μου*, cum articulo. Sabbati nãq; violatio, mortis pœnam habet, vt traditur in libro Numerorum: facere se æqualem Deo, mortis pœnã habebat, tanquam maxima in Deum blasphemia. Ad literam, soluit Sabbatum, tollere, & portare grabatum: hinc Ieremias ait: *Custodite animas vestras, & nolite portare pœdera in die Sabbati; nec*

inferatis per portas Ierusalem. Ad mentem autem legislatoris, Dominus ostendit, à nobis solui, & à se instaurari: vt qui in die Sabbati circumcidit, ad litteram soluit Sabbatum, sed sine crimine est, quia non ad mentem legislatoris: ita Christus soluebat Sabbatum ad mentem Iudæorum, sed non reipsa, neque ad mentem Dei.

Errabant ergo Iudæi circa Sabbathum, primò, putantes quædam opera prohiberi, quæ erant concessa, vt, quæ ad salutem animæ, vel corporis spectabant, imò etiam bestiarum, & iumentorum propter homines, quæ licebat in Sabbato aquatum ducere, & ex fonte, vel ex puteo extrahere: adhuc ob hominem est Sabbathum, nõ homo ob Sabbathum: etsi opera diuini cultus, & sacrificiorum licebat propter templum, ergo & opera, quæ hominis, veteris templi, gratia fiunt: vnde & Machabæi etiam in Sabbato pugnandum esse cognouerunt. Deinde errabant, quia etiam prohibita opera ex causa poterant dispensari: quemadmodum colligere, & fricare spicas, ob vrgentem esurient: quomodo esus panum propositionis, quos non licebat manducare laicis, concessus est Dauidi à Sacerdote Achimelech. Tertio, in errore versabantur circa Christum, quem nudum hominem putabant, quia ille, etiã quatenus homo, Sabbati erat Dominus: licet enim per se voluerit esse sub lege, tamen id erat, vt alios redimeret, quod incipiebat facere per ipsa opera, quæ prudens faciebat in Sabbato.

Quod verò subdit, *æqualem se faciens Deo*: rectè intelligendum est, hoc dictum ab Euangelista in persona Iudæotum, quasi secundum eorum mentem se faceret, cum non esset: reuera autem erat æqualis, nec se faciebat: quemadmodum etiam ad mentem Iudæorum, & non reipsa Sabbathum soluebat; rectè vt dixerit Apostolus: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*: Id est, cum in diuina natura, & substantia inueniretur, ac se arbitratus esset Deo esse æqualem, nihil raperet, quia quod suum est, tantum sibi tribueret, & id-

Qua ratione
Christus Sab-
batum mini-
mè violaret;

Quot modis
Iudæi errarēt
circa Sabba-
tum.

Luc. 14.

Mar. 2.

2. Mach. 15

II. error.

Matth. 12

1. Reg. 21

III error.

Luc. 6.

Illud de Chri-
sto: Aequalè
se faciens Deo,
quorũ in per-
sona dicatur;

Philip. 2.

Christus æquale se Deo faciendo, cur nihil rapiebat, secundum Apostolum.

Alter sensus. Ambros. lib. 3. De fide, ad Gratianum, cap. 4. tom. 2.

Quid incommodi habeat hic sensus.

Ioann. 10.

Ioann. 19.

circò si æqualis erat, sibi profectò non minus condere mundum, illumq; seruare, & moderari atque instaurare, quàm Patri conueniebat: nam hæc opera sibi tribuendo, sicut faciebat, cū dixit; Pater meus vsque modo operatur; & ego operor, æqualem se profectò Patri esse ostendebat. Vt enim Filius hominis homo est, & homini æqualis; ita Filius Dei Deus est, & Deo æqualis.

Ambrosius tamen ostendit, hoc verbum non esse Iudæorum, sed ex Euangelistæ sensu & mente profectum. Scribit enim: Denique Filium non esse eominorem quia filius est, Euangelista restatur, & aequalem esse, quia filius est, ipse significat, dicens: Propterea enim volebant eum occidere Iudæi; quia non solum soluebat Sabbatum, sed & Patrem proprium dicebat Deum, aequalem se faciens Deo. Non Iudæi hoc dicunt, sed Euangelista restatur quod aequalem se faciebat Deo, proprium se filium Dei dicens. Non enim scriptum est ex persona Iudæorum, dicentium; Propterea volebant eum Iudæi occidere; sed Euangelista ex sua persona dicit, &c. Et infra; Ergo Euangelista interpretatus est, quid sit proprium filium Dei se dicere, hoc est, aequalem se facere Deo. Hæc ille.

Sed reuera etsi Christus se prædicans Dei filium, necessaria consequentia se eandem cum Deo habere naturam ostenderet, & consequenter se Deo æqualem esse comprobaret, non tamè propriè se faciebat. Nam ille dicitur se facere, qui non est, aut qui sibi vsurpat. Vnde Iudæi, teste Ioanè, hoc Christo tribuebant, quod se Deum faceret: dixerunt enim: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Ideò Iudæi coram Pilato Domino obiecerunt: Nos legem habemus: & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit, hoc est, diuinitatem vsurpauit, quã non habebat. Omnis enim filius eiusdem naturæ est cum patre. Propterea magis quadrat, vt Euangelista illis verbis exprimat mentem Iudæorum, qui sicut putabant Christum Dominum soluere Sabbatum, cum non solueret, ita putabant ipsum Deo æqualem se fa-

cere, quasi non esset; cum tamen reuera Christus se ostenderet, non faceret. Nec enim ipse se fecit Filium Dei, imò neque Pater: qui etsi gignere de sua substantia, facere tamen nequaquam potuit. Miracula etiam declarabant eum filium Dei esse, non faciebant. Hinc Theophylactus, Iudæis hoc tribuens, ait: Vbi hoc loco est Arrius? Profectò cæcus factus est circa lumen. Filium enim nominans Christum Patris, non dat ei, quòd eandem naturam habeat cum Patre; sed creaturam increati Patris Filium fatetur. Tametsi vel Iudæos oportebat in magistros assumere, qui propter hoc persequebantur Dominum, quòd se Filium diceret Dei: vnde necessario colligebant quòd æqualis esset Deo. Quoniam nisi magna fuisset Filij dignitas, & fecisset se æqualem Deo, quare persecuti fuissent illum Iudæi? Hæc ille: quæ verba propterea libenter allegauimus, non solum vt propositum euincamus, sed etiam vt ostendamus quàm turpiter olim Arriani, & quam impudenter Erasmus ex eo quòd Christus dicitur esse Filius Dei, non eius diuinam naturam agnouerint, & confessi fuerint. Nam profectò confunduntur à Iudæis, qui hoc loco ex eo quòd se Patris Dei Filium vocaret, colligebant, illum æqualem esse Deo, & alibi apud Ioannem colligebant tãquam blasphemiam, quòd se faceret Deum: & Pilato dixerunt ob id dignum morte, quòd se Filium Dei faceret: quòd nequaquam de filiatione per adoptionem, sed de naturali intelligendum est. Nam nouerant Dei per adoptionem se filios esse, de quibus dictum est: Filius meus primogenitus Israel: & alibi; Nunquid non ipse est pater tuus qui possedit te, & fecit, & creauit te? Et Propheta; Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Quod si à Iudæis nolunt addiscere; illud saltem à dæmone addiscant, qui dixit Christo; Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant: intelligens Filium Dei naturalem: nam proprium Filij Dei est, & non filiorum adoptiuorum, pro voluntate sua signa edere. Propterea quoties in Euangelicis, aut Apostolicis literis Iesum Filium Dei vocari legimus, necessario,

Christum nullo modo factum esse, neque fieri potesse filium Dei.

Theophyl. in Ioannem

Aduersus Arrianos, & Erasum Christum Deum, ac verum Dei filium pernegantes.

Ioann. 10. infra 19.

Exo. 4. Deut. 32.

Esa. 1.

Matth. 4.

Proprium Filij Dei quid sit.

Matth. 16.

Ioan. 20.

1. Ioan. 4.

Heb. 1.

Psal. 2.

Iudæorū duplex Christi calumnia ab eodem depulsa.

Humana verba quatenus conueniant rebus diuinis.

Cyrl. lib. 21. in Ioan. cap. 135. init. tom. 2. initio ferè. Opus diligentis magistri quodnam, teste Cyrillo.

si catholici sumus, exponere debemus de Filio Dei naturali. Vnde Petri confessio illa fuit: Tu es Christus Filius Dei viui: quæ fidei confessio tanta remuneratione digna fuit. Et Ioannes ait; Hæc scripta sunt, vt credatis quia Iesus est Filius Dei. Credere autem, Iesum esse filium adoptiuum, non satis est ad salutem, quia subdit: Et vt credentes, vitam habeatis in nomine eius. Idem Ioannes in priori epistola sua; Quisquis confessus fuerit quoniam Iesus est Filius Dei; Deus in eo manet, & ipse in Deo. Et Apostolus ad Hebræ. ponderat illi dictum esse singulariter; Filius meus es tu, ego hodie genui te: quòd nec hominibus, nec Angelis vnquam dictum fuit. Et hæc satis sunt quòd ad hunc locum attinet.

Respondit itaq; Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest Filius à se facere quicquam, nisi quòd viderit Patrem facientem. Quæ dixit, latius exponit: & quæ intelligere nõ potuerunt, varia oratione pertractat: præsertim cū Iudæi non tantum Domini factum, sed etiam facti defensionem calumniarentur. In hac autem responsione, quoniã hi quibus loquebatur, veritatè ipsam apertè explicatam ferre non poterat, attemperat se Dñs eorum ruditati, loquens quandoq; de se humilia, quò sic facilius eius dicta susciperetur: & modo ad sublimia sermonè erigit, ac de nouò ad humilia demittit, quæ & æqualitatem cum Patre demonstrabant, & eius minoritatem, vt & acutiores, & rudiores pariter consolationè capiãt. Verba etiam humana, quibus explicaturus erat conditionem, quæ est inter ipsum & Patrem, cum creaturis propriè conueniant, nõ possunt omnino quadrare in rebus diuinis, nisi ab illis auferamus quicquid est imperfectionis, & tantum quòd est perfectionis, retineamus, vt Patres veteres de Dei natura, & mysterio Trinitatis verba facturi, plerunq; prudenter admonerent. Et vt pulchrè Cyrillus admonet; Opus diligentis magistri est non transcurrere, neque altiora prius menti auditorum ingerere, quàm priora cognouerint. Sic ille. Hinc rectè dixit cum illo asseuerationis symbolo Christo familiari,

Amen amen dico vobis, non potest Filius à se facere quicquam, nisi quòd Patrem viderit, & habuerit secum facientem.

Illud, à se, siue ex se, dupliciter iungitur, vel cū verbo Potest, quomodo accipit & Hilarius, & Augustinus, vt sit sensus, Filium non habere ex se potentiam faciendi aliquid, sed eum habere illam à Patre, à quo habet naturam, & substantiam. Filius ergo ex se non potest quòd potest. Cui lectioni videtur ob stare quòd sequitur: Nisi quòd viderit Patrem facientem: quia hæc exceptio cū indicet quid possit Filius facere, sequitur in priori mēbro quid non possit facere: & ita illud, à se, vel ex se, iungendum esset cum verbo facere, vt significet; Filius non potest facere aliquid ex se, sed tantum (id enim significat nisi) quòd viderit Patrem facientem, quomodo interpretatur Chrysostomus.

Nec est sensus: Non potest Filius à se facere, id est, nõ potest licitè facere, vt interdum accipitur, & dicimur id posse, quòd iure, & licitè possumus: nã si ille esset sensus, nil singulare de se Dominus diceret: nã nec Angelis, nec hominibus potestas inest licitè aliquid efficiendi ex se ipsis, quia id cõstat illos posse peccare: quòd cū faciunt, ex se faciunt. Ex se enim facere dicimus illos, qui illius non habent alium quàm seipsum autorem: sic & Filius faceret aliquid ex se, cuius autor non esset sibi Pater: qui cū illi autor sit omnium quæ facit, sequitur illum eiusdem secum esse naturæ. Et idcirco verbum Non potest, non solum non arguit potentia defectum, quomodo nec cum dicitur Deum nõ posse peccare; sed potius summam Filij perfectionem, qui Patri contrarius esse non poterat ob identitatem naturæ Patris & Filij. Propterea enim Filius non potest ex se ipso facere quicquam: contra verò, omnis creatura rationalis ob id potest aliquid ex se, quia habet aliam à Deo naturam. Filius enim signa à se ipso efficere nequit, nec à se ipso est, nec aliud principium habet quàm Patrem. Quapropter cū me arguitis, quòd hominè in Sabbato curauerim; Patrem quoq; arguatis necesse est, cū

Quid illud: Filius nõ potest à se facere quicquam, &c. secundum aliquos.

Hilar. lib. 9. de Trinit. post med.

August. tracta. 18. in Ioann. tom. 9.

Huius sensus incommodum.

Chrysos. homil. 37. in Ioan. tom. 3.

Alterata interpretatio minus idonea reijcitur.

Facere ex se quid dicatur.

Rationalis omnis creatura ex se facere cur aliquid possit.

Opera Trinitatis indiuisa.

Filius a se ipso non potest se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem, quid significet.

Non potest aliud facere quam quod Pater facit, in Filio magna libertatis esse symbolum, sicut in nobis magna seruitutis aliud posse facere.

Posse, vel non posse in Scripturis quam varie accipitur.

Gregor. Nazianz. lib. 4. Theod. I. significatus.

Secundus.

Matth. 5.

Tertius.

Infra 9.

Mat. 6.

eadem vtriusque nostrum sint opera: indiuisa enim sunt opera Trinitatis. Et sicut in eo quod dicit non posse a seipso facere quicquam, ostendit identitatem naturae, & substantiae; ita, cum ait, nisi viderit Patrem facientem, personarum distinctionem indicat. Est enim sensus; Nisi quod Pater persona distinctus ab eo facit. Sicut enim imago quae in speculo est, nihil agit nisi quod agit is, cuius est imago: sic Filius cum sit imago Patris, nihil aliud agit quam quod Pater. Non sic in patiendo: nam in patiendo, actio est aliorum, qui disturbant imaginem, & non eum, cuius imago est. Quod vero Filius non possit facere aliud, quam quod viderit Patrem facientem: non tollit libertatem, quia ideo liberè facit, ut Pater facit, cum sit imago viua Dei viuētis, & liberè operantis. Et non posse aliud facere, magna libertatis est symbolum. Nos autem aliud facere possumus: quod est magna seruitutis: possumus enim peccare, quod nec Deus, nec Christus potest.

Quoniam verò in his verbis potentia Filio Dei negari videtur, considerandum est, hoc verbum Possesse, vel non posse, varijs modis in Scripturis accipi: quemadmodum ex doctrina Nazianzenii in libris de Theologia desumi potest. Interdum enim significat defectum virium, ac pro tempore, & ratione aliquis. Sic enim dicimus infantem pugnare, aut catulum recens editum aspiceri non posse: nam forte aliquando pugnabit, cum nunc infans sit; & catulus suo tempore aspiciet: aut qui cum hoc non potest pugnare, cum alio pugnabit. Capitur interdum non posse pro eo quod est maiori ex parte, ut illud; Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: nam potest fortassis alterius montis obiectu abscondi. Dicimus quandoque id non posse fieri, quod æquum & rationabile non est: ut cum dicitur, Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? & illud apud Marcum, non potuisse Dominum in Nazareth virtutem ullam facere. Nam cum ad curationes vtriusque sit necessarium: & fides curandorum, & curantis potentia; deficiente

fide, non erat rationi consentanea curatio. Adhuc ponitur non posse, pro, non velle, ut; Non potest mundus odisse vos: & Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ideo enim horum vtrumque non poterant, quia nolebant. Sicut & illud: Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias. Et de continētia dixit: Qui potest capere, capiat. hoc est: Hæc corona omnibus proponitur: qui velit illam assequi, pro ea decertet, & habebit. Sunt etiam quaedam, quæ naturam quidem fieri non possunt, sed Deo volente sunt possibilis, ut; Potēs est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: quod naturam impossibile est; & non posse eundem secundo nasci, vel camelum per foramen acus transire, & virginem parere: hæc enim, & multo maiora, volente Deo fieri possunt. Et ad hoc significatum reducendum est illud Apostoli: Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati: & illud Ieremias: Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas: nam naturam impossibile, & cum gratia Dei rarum esse significat. Ut Dominus Apostolis dicentibus; Quis ergo poterit saluus esse? respondit; Apud Deum autem omnia possibilis sunt. Postremo dicitur non posse, quod prorsus fieri possibile non est: Ut, Deum non esse, aut malum esse, aut seipsum negare, aut metiri, de quo dixit Apostolus; Negare seipsum non potest. Et alibi; Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, &c. Nam ad Diuinam potentiam imminutionem pertineret magis, quam ad potentiam, si diceretur, Deum posse non esse, aut posse esse malum, aut mori, aut negare seipsum, aut mentiri. Atque hac eadem ratione asserimus fieri non posse, ut quod non est, sit dum non est; aut quod est, non sit dum est; aut bis duo non esse quatuor, aut bis quatuor non esse octo. Et hoc modo dicitur, Non potest Filius a se facere quicquam: nam impossibile est quicquam facere Filium quod non faciat Pater, aut Patrem quod non faciat Filius, quia omnia sunt communia, & substantia, & potentia, & operatio: quantum Filius sit à Patre, iuxta illud, quod dixit: Et ego viuo propter Patrem.

Quartus. Ioan. 7. Matth. 12.

Ioan. 12. & Esa. 6. Matth. 19.

Quintus. Matth. 3. Ioan. 3. Matth. 19.

Heb. 6.

Ierem. 13.

Matth. 19.

V. ac postremus.

Quæ fieri non possint vlllo modo.

2. Tim. 2. Heb. 6.

Cum dicitur: Filius a se non posse facere quicquam: id quomodo verum sit.

Ioan. 6. Quomodo Christus videt Patrem facientem, & idem ipse facit?

Legit Ambrosium li. 4. de Fide, ad Gratianum, hæc latius disserentem, tom. 2.

Expenditur hæc verba: Non potest Filius a se facere quicquam nisi quod viderit Patrem facientem.

Christum non ut instrumentum, sed ut diuinum agens, non minus quam Patrem, operari.

Sed dices; Quomodo videt Patrem facientem, & idem ipse facit? nūquid ut qui formas describunt, & literas, quia aliter assequi veritatem nequeunt, nisi ad archetypum spectent, ut inde dirigantur? aut quo pacto Sapientia egeat eo qui se doceat, vel non faciat quicquam, nisi doceatur? nam hoc dixerunt Heretici, ut derogarent Filij dignitati: sed absit. Quomodo autem Pater facit, aut fecit? nunquid alium subsistere mundum prius fecit pro præfenti, aut subsistere faciet futurum? Et ad illa exemplaria spectans Filius, alium quidem effecit, alium autem effecturus est? Quatuor enim secundum hæc rationem mundi extarent, alij quidem duo Patris, alij verò duo Filij opus: quod absurdissimum est. At sanari à lepra, à malignis spiritibus liberare, mortuos viuificare, super mare ambulare, & alia facere, quæcumque fecit Dominus, quo exemplo Patris illa fecit? aut quando Pater talia operatus est? Nec dixit, Nisi quod viderit Patrem fecisse, sed: Facientem: Nec quale viderit, sed, nisi quod; ut Filium vnum, & idem facere cum Patre accipiamus. Et non ait, nisi quod Pater facit, sed, nisi quod videt Patrem facientem; ne casu putes accidere quod in operatione concurrat Filius cum Patre, aut ne non liberè, sed naturaliter putetur facere Filius: nam & de naturalibus agentibus rectè dici potest quod non possunt aliquid ex se facere, nisi quod Deus facit. Denique non dixit, Nisi quod sciuerit Patrem facientem, sed potius verbo videndi est usus, ut significaret Patrem primum operis autorem, & ipsi Filio esse autorem ut etiam operetur secum.

Subdit: Quacunque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit. Quibus verbis apertiore facit sententiam, & ab humiliori sermone ad sublimiora cōscendit, explicans quæ male intelligi poterant: Igitur ostendit se non ut instrumentum operari, sed ut diuina est hypostasis, & idem cum Patre principium. Nam si duo essent principia, & Filius imitaretur Patrem, non idem opus numero cum Patre faceret, sed aliud, & à se, ut discipulus imitans ma-

gistrum. Cum ergo Iesus infirmo dixit: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula, hoc idem Pater dicebat: & sanitas quæ à Filio data est, & à Patre data: quia vnus actus à duobus præstari nequit, nisi simul fiat. Sententia ergo illa prima sic est Catholicè interpretanda: Quæcumque Pater facit, hæc eadem omnia & sola Filius similiter facit: ex quo sequitur, nihil Filium ex se facere, sed tantum id quod Pater facit. Nec dixit; Quæcumque Pater facit, talia & Filius facit; sed, Quacunque ille fecerit, hæc & Filius similiter facit: ut sit vna, & eadem Filij, & Patris operatio, & non. Filium imitari Patrem. Et ne intelligas Patrem & Filium in omni opere, quod communiter fit, concurrere ut causam superiorem, & inferiorem, aut sicut duas causas partiales, aut sicut agens & instrumentum, adiectum est aduerbium Similiter, ut intelligas Filium eadem facere quæ Pater, & eodem modo. Similitudo autem hæc non consistit in eo quod quocunque modo Pater facit, etiam dici possit Filius facere: non enim Filius dicitur facere ex se, sicut Pater facit, neque Filius per Patrem, sicut operatur Pater per Filium: sed similitudo consistit in qualitatibus agentis ad ipsum opus. Quia etsi Pater & Filius non similiter se habeant ad se inuicem, tamen similiter se habent ad communia ipsorum opera. Similiter ergo Filius operatur, id est, cum æquali potestate, dominio, libertate, & scientia.

Subdit: Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. Ostendit frustra exacerbatos propter Sabbatum, dicendo se à Patre diligi: nec enim Pater offendentem, & se iniuria afficientem diligeret: & calumniando propterea me, Patrem arguitis à vobis non diligi, quippe qui Filium, quem ille diligit, non amatis. Diligit autem Pater Filium necessario; ideo ante omnia opera producit eius amorem, id est, Spiritum sanctum, & omnia opera propter illum operatur, & eodem oculo, eademque virtute communi tribus

Ioan. 5.

Quid proprie significet: Quæcumque enim Pater facit, hæc & Filius similiter facit.

Pater uti diligit Filium.

personis vult Filium cum Spiritu sancto ea videre, & operari. Alij alia ratione inducunt hunc textum. Ostendit enim (explicando priorem sententiam) unde fiat ut omnia faciat; & videat Filius quæ Pater facit: nimirum quia Pater Filium diligens, demonstrat ei omnia quæ facit. Nam ita est in humanis, Pater carnalis filium diligit: & ideo non patitur aliquid suorum esse illi occultum: ita Pater cœlestis vnicè Filium suum diligit sibi simillimū, & in nullo contrarium; idcirco demonstrat ei omnia quæ facit.

Subiungit autem: *Et omnia demonstrat ei quæ ipse facit.* Quod humano more, & humili dixit: nec enim quæ sunt de diuinis personis, earumque actionibus, aliter, quàm nostro modo nobis exprimi poterant. Non autem demonstrat ei ut sciat quod nesciebat: quomodo enim à quoquam summa instrui posset Sapientia: sed ut didiceret omnia. Nam Pater facere quicquid non vult, nisi Filio suo placeat antequam faciat. Neque per hoc quicquam derogatur auctoritati Patris; imò plurimum laudis ei irrogatur. Nā Filius quid aliud est nisi Sapientia Patris? & quis laude magis dignus, quam qui, antequam opus aggrediatur, Sapientiam consulit? Hinc dictum est: *Omnia in Sapientia fecisti.* & perfectō opero rursus attendit an aliquid ei desit. Unde quotiescunque aliquod opus perfectum dicitur in Genesi, continuo subditur: *Et vidit Deus quod esset bonum.* Nihil ergo Patri derogat quod sine Filio nihil agat: quemadmodum econuerso nihil derogat Filio, quod à se nihil possit operari: quia cum à se non sit, nec operationem à se habet.

Ne tamē Arrianus aliquis existimet, hæc Christi dignitati, & sapientiæ derogare, audi quid Patres prescribant in hunc locum. Cyrillus enim sic ait: *Cum vna Patris & Filij substantia sit, naturali quadam (ut ita dicam) lege in vnam virtutem, & voluntatē condantur.* Nihil ergo præter voluntatē Patris Filius facit; sed quæ ipsum facere videt, ea peragit, cum propter identitatem substantiæ à voluntate Patris ex eadem nequeat. *Expers enim omnino muta-*

tionis est: idem autem semper manet, ut Psalmista cecinit. Pater etiam rursus Filio demonstrat quæ ipse facit, non quasi depicta in tabulis, nec quasi ignorantem doctrinā iuuans (omnia enim Filius veluti Deus nouit) sed totum se ipsum in natura Filij sic pingens, ut quacunque in se habeat, in Filio demonstret. Ita ut ex quibus quænam sit natura Patris cognoscitur, ex illis etiam natura Filij demonstratur.

B. Augustinus in Ioannem eandem prorsus amplectitur intelligentiam: ait enim: *Non ergo carnaliter accipiamus, quia Pater facit opus, & demonstrat Filio, & viderit Filius opus quod Pater facit, & facit illud in alio loco, aut de alia materia: Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Verbum Patris est Filius, nihil dixit Deus, quod non dixit in Filio. Dicendo enim Filio quod facturus erat Pater per Filium, ipsum Filium genuit, per quem faceret omnia.* Theophylactus ait: *Igitur interrogo talia nugantes, Arrium, & Eunomiū, quomodo docet Pater Filium? in sapientia, vel non? Omnino in sapientia. Quæ autem sapientia Dei? Nonne ipse Filius? Etiam profectō. Itaque Filius docet se ipsum. Pater, quanta vestra insipientia? Si quidem quasi puerum quendam traditis Patri Filium erudiendum. Ego autē cum Dei sapientia assero, si quid nouit Pater, non sine Filio nouit. Ipse enim est sapientia eius. Si quid potest Pater, non sine Filio potest: ipse enim est eius potentia. Quod autem hac vera sint, audi: quia quacunque facit Pater, ea & Filius similiter facit. Si Pater cum potestate, & virtute, & Filius similiter. Non igitur inferior Filius Patre. Quod autem humiliter dicta sint: Ostendit ei omnia; Et, Maiora his ostendet: non oportet admirari. Nam ad homines loquitur, qui contra ipsum clamabant, & præ inuidia dissecabantur. Et nisi ubique humilia summis interseruisset, quid non tandem fecissent? quandoquidem insaniunt, cum tam multa humiliter loquitur. Hæc illi, egregie certè.*

Licet illi intelligentiæ obijci possit, quod id, Pater diligit Filium, videtur hic positum tanquam causa, ob quam Pater Filio omnia demon-

strat Filio ac quæ ipse facit, teste Cyrillo. Psal. 101. Heb. 1.

B. Aug. tra. 21. in Ioan. ante mediū tom. 9. prope initium.

Ioan. 1.

Theophyl. ibidem.

Arrij, & Eunomij mira insipientia.

1. Cor. 1.

Ibidem.

Iudeorū Inuidia, atque odium Iesu.

Illud: Pater enim diligit Filium, quid secundū alios.

Qua ratione Pater omnia demonstrat Filio quæ ipse facit.

Hoc ipsum (nec dum de deo) maius etiam Patri decus, & gloriā arrogare. Psal. 103.

Genes. 1. & seq.

Qua inepte Arriani hinc colligant Filij Patre minorem.

Cyrl. li. 2. in Ioan. ca. 137. initio, tom. 1. prope initium.

Pater ut omnia demon-

Quum dicitur: Pater enim diligit Filium, &c. illud, enim, sit ne causa, an signum quod Pater Filio demonstrat omnia quæ facit.

Si Pater maiora Filio demonstrabit opera, qua ratione scit Filius omnia quæ Pater. Aug. loco citato. Secunda solutio.

Tertio solutio. Exod. 33. Ostendere quid more Scripture.

Psal. 4.

Psal. 33. Ioan. 3.

Psal. 15. & Act. 2.

Quarta solutio.

Materia quæ Pater Filio demonstrat opera.

strat. Iam verò dilectio Filij ut nō est causa generationis Filij; ita nec causa, ob quam demonstrat omnia Filio Pater, si demonstrare, sit generare Filium. Sed dici huic obiectioni posset: Pater diligit Filium, non positum ut causam, sed ut signum ex quo à posteriori colligitur, Patrem omnia Filio demonstrare, & ipsi suam naturam, & potestatem communicare. Deinde obijci posset; si propter eternam generationem dicitur Pater omnia Filio demonstrare, quomodo mox dicitur, Et maiora his demonstrabit ei opera? quasi nondum ei omnia demonstraerit. Ad hoc responderi posset cum Augustino, non loqui de diuinitate Verbi amplius, sed de eius Humanitate. Vel intellige more Scripture (in qua quædam fieri dicuntur, cum innotescunt) maiora his demonstraerit, vel demonstrare ostendet in futurum. Vel tertio, Patrem demonstrare Filio omnia, est donare Filio, ut eadem faciat: quomodo in Scripturis ostendere, vel demonstrare est dare, & videre, est habere, vel accipere. Sic enim dicitur: *Ego ostendam omne bonum tibi*, id est, dabo. Et Dauid: *Quis ostendit nobis bona?* id est, dabit bonis perfrui. Rursus: *Diligit dies videre bonos*, id est, habere. Sic superius dixit Nicodemo: *Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei*: id est, non ingredietur, vel non accipiet regnum Dei. Ita dicitur de Christo: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, id est, habere, vel accipere corruptionem. Et videtur hoc quadrare cum his, quæ subiungit: *Sicut enim Pater suscitatur mortuos, &c. in qua sententia declarat in demonstratione quam Pater Filio facit, intelligi dari Filio eadem facere quæ ipse facit. Demum dici etiam verè potest, Pater omnia, quæ ad restaurationem humani generis pertinent, Filio, quatenus homo est, demonstrare, ut eadē simul cum illo perficiat, & nullum miraculum, vel opus ad redemptionem spectans, sine illo operatus sit. Et ita vno verbo omnia obiecta Hereticorum diluuntur.*

Et maiora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. Quoniam enim para-

lyticum solidauerat, & mortuos suscitaturus erat, rectè dixit: *Maiora his videbitis*, ut sit quod amplius miremini: Dabit enim illi potestatem corpus suscitandi, & animam vita gratiæ, & gloriæ viuificandi. Et cum prius dixisset, demonstrat omnia de tempore præfenti, ut non tantum creationem, & moderationem cum consilio, & sapientia perfecit, sed etiam opus redemptionis, quod iam cœptum erat, & breuè consummandum: ideo subdit de futuro, *Demonstrabit*; scilicet Pater in Filio, ut digna fiant admiratione vestra. Vel melius, per Filium ipsum reuelabit, & mundo conspicuū reddet. Nam Christus signo sic sanabit languidum, ut Pater declarauerit quod potentiora his opera demonstraerit in Filio. Quid enim prodesset, si Christus tantum corporibus succurrere posset? Maiora igitur hæc sunt: mortem ipsam vincere, è morte resurgere: ascendere in cœlum; mittere Spiritum sanctum; viuificare credentes; suscitare mortuos, & iudicare vniuersos homines, de quo Dominus expresse facit mentionem. Maiora ergo vocat, beneficia ad animam pertinentia, quàm corporea, ut illa magis quæramus. Et licet in hac vita magna nobis Christus ostendat, longè maiora demonstrabit in futura.

Ac subdit: *sicut enim Pater suscitatur mortuos, & viuificat; sic & Filius quos vult, viuificat.* Docuerat externo signo se corporis morbos tollere; deinde eandem se naturam, & voluntatem, idem esse, posse, operari, & scire, cum Patre habere: nunc his omisissis, ad ea, quæ magis necessaria nobis sunt, pergit, & palam indicat cum Patre eandem se habere potestatem suscitandi mortuos, viuificandi, iustificandi, iudicandi. Quæ non tantum audienda sunt, ut miremur, sed ut inde salutem nostram operemur, & quæramus. Suscitatur enim Pater mortuos, nō vnum, aut alterum, sed omnes: non tantum eos qui naturaliter moriuntur, sed omnes qui concremantur igni, vel aqua submerguntur, vel quorum caro, ossaque in puluerem sunt redacta. Ut ne mini propterea impossibilis videri debeat resurrectio mortuorum, si po-

Alter sensus congruētor.

Patris opera quæ cum Filio communia.

Quos Pater mortuos excitet cum Filio.

Sap. 2.

tentiam Dei spectat. Suscitatur etiam Pater eos, qui mortui sunt secundum spiritum, ea morte, quae per diaboli inuidiam intrauit in orbem terrarum: quos suscitatur ad vitam gratiae, & fidei. Nemo ergo habet unde timeat, vel à peccatis suis, vel à morte, omnium rerum extremo formidabili, si Christum habet iustificatorem, & viuificantem. Nam si de viuificatione animarum non loqueretur, superfluum videretur verbum Viuificat: quia suscitare mortuos, nihil est aliud, quam eos ad vitam reducere.

Filius ut mortuos viuificet.

Sic, inquit, & Filius quos vult, viuificat. Vno verbo complectitur quod duobus superius expresserat. Nam viuificat, & corpora, & animas per gratiam primum, deinde per gloriam. Et recte ait: Sic, id est, non fide, quemadmodum mulier pythonissa suscitauit Samuelem, ut quidam sentiunt. Non etià sicut Helias, & Heliseus, qui mortuos suscitauerunt, sed non propria virtute, & autoritate, ut Pater. Solus ergo Christus suscitatur mortuos, sicut Pater: in quo ostenditur par potentia. Viuificat etiam quos vult, ut liberum agens à proposito Filius concurrere cum Patre ad faciendum indicetur: sicut superius ex parte intellectus explicauerat, dicendo: Nisi quod viderit Patrem facientem. Vult autem, quia libere viuificat, quos dignos, ac prae paratos ad gratiam inuenerit. Vnde de illo Sapientia ait: Dignos se ipsa circuit quarens. Quemadmodum etiam Pater non alijs vitam impertit, quam quos aptos iudicat, & capaces.

1. Par. 10. 3. Reg. 17. 4. Reg. 4. & 13.

Quos tantum viuificet Pater, sicut & Filius. Sap. 6.

Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Coniunctio, Enim (de qua: Neque enim) optime refertur ad probandum non tantum opera maiora, quae demonstrabit ei Pater, sed etiam ad probandam vim suscitandi mortuos. Nam ex eo quod omne iudicium Filio est commissum, quae summa est potestas Deo conueniens, consequitur etiam, eum viuificare posse quos velit, ut integrà ferat de hominis partibus, id est, corpore, & animo sententiam: & in vtraque puniat, vel remuneret. Est enim

Quid significet: Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.

iudiciaria potestas Dei propria, ut tradunt Scripturae: Surge Deus, iudicaturam: & alibi: Quoniam Deus iudex est. Hunc humiliat, & hunc exaltat. Aliud ergo opus excellentissimum proponit à Patre sibi datum, nempe potestatem iudicandi. Etenim iudicare vniuersos homines, conuenit Deo secundum propriam naturam deitatis; & quod conuenit vni personae, conuenit alijs. Sed Pater illam à se habet, quia à se est, Filius autem, qui à Patre esse habet, illam ab eo accepit: quam vterque donat Spiritui sancto.

Psal. 81.

Psal. 74.

Sed haec potestas exhibita est Christo, ab aeterno quidem per generationem, ut Hilarius, & Chrysostomus interpretantur.

Hilarius in Psal. 61. in fine. Chrysostomus in Ioan. 38. in Ioan. Aug. lib. 1. de Trinitate. 6. 14. 10. 3. Altera sententia, & quidem huic loco congruentior, B. Augustini.

Sed hunc sensum ut incongruum, reiecit Augustinus libr. de Trinitate. Quod dicitur, Omne iudicium dedit Filio: non secundum illam locutionem dictum est, qua dicitur: Sic dedit & Filio habere vitam in semetipso, ut significaret quia sic Filium genuit. Si enim sic diceretur, non vtiue diceretur, Pater non iudicat quemquam: secundum hoc enim, quod Pater equalem genuit Filium, iudicat cum Filio. Secundum hoc ergo dictum est quod in iudicio, non in forma Dei, sed forma Filij hominis apparebit. Ita etiam Cyrillus intelligit: Datum, inquit, sibi à Patre ait iudicium, non quia potestatem hanc ipse natura non habeat; sed per dispensationem, ut homo. Sic ille. Potestas ergo iudiciaria data est Christo homini in Incarnatione, quia ille sensibilis est iudex, & sensibilem sententiam pronuntiabit coram mundo sensibili: ob quam causam non ita conuenit, vel Patri, vel Spiritui sancto. Nec enim Pater desijt habere prouidentiam, cui dicimus: Iudica me, Deus, & discerne causam meam; & Christus: Ego non quero gloriam meam: est qui querat, & iudicet. Sed praedicto modo solus Christus erit iudex, non Pater. Vnde in parabola vineae, procuratori comparatur, qui reddit vnicuique denarium; Et, Tunc dicit his qui à dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, &c. Hinc Atheniensibus, concionatur Apostolus; Deus, inquit, nunc annuntiat hominibus,

Cyril. li. 2. in Ioan. ca. 140. initio, tom. 1. prope initium. Iudiciariam Christum potestatem quam accepit à Patre.

Psal. 42. Ioan. 8.

Qua ratione Christus, non Pater mundum iudicabit. Matth. 20. Infra. 25. Act. 17.

2. Cor. 5.

Illud: Ego non iudico quemquam, quod quae, quomodo verum.

Quemadmodum Pater omne iudicium Filio dedit, teste Gregorio. Grego. lib. 22. Moral. 6. 19. to. 1.

vt omnes vbiq; penitentiam agant: eo quod statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in aequitate, in viro in quo statuit, & reliq;. Et ad Corinth. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.

Illud verò Ioann. 8. Ego non iudico quemquam: huic sententiae nequaquam contradicit: quia intelligendum est, solus, ut ibidem subiungit, dicens: Et si iudico ego; iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego, & qui misit me, Pater. Se enim deprimere solet respectu Patris, ut Humanitatem insinuet. Dedit ergo omne iudicium Filio, quae admodum per eum omne nobis tradidit Euangelium suum. Haec autem verba edifferens Gregorius in libris Moralium, ait: Quia enim timenti adhuc populo lex est transmissa per seruum, diligenti verò filijs. Euangelij gratia est callata per dominum, qui ad redemptionem nostram veniens, Nouum nobis Testamentum condidit, sed de eiusdem nos Testamenti mandato discutens, quandoque etiam iudex venit: necessarium non est ut per expositionem clarescat: quia librum scribit ipse qui iudicat. Ipsa enim per se veritas dicit: Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Erit ergo tunc auctor iudicij, qui nunc est conditor libri, ut tunc districtius exigat, quod modo mansuetus iubet. Sic namque quotidie conspiciunt, quod magistri pueris literarum elementa blandientes imponunt, sed haec ab eis sciientes exigunt, & quae dant cum mansuetudine, cum verberare requirunt. Blanda namque nunc sonant. Euangelij diuini mandata, sed erunt aspera in exactione sentienda. Mansuetam modò est admonitio vocantis, sed tunc districta verura est iustitia iudicis: eo quod certum est, quia nihil, vel minimi mandati sine discussione praetereat. Sic ille magnus Pater.

Quodnam illud sit omne iudicium, quod dedit Filio Pater.

Cuius tantum, & non alterius iudicio stare debemus?

Dedit autem Pater Filio omne iudicium, id est, vniuersale, & postremum, ad quod omnes creaturae ratione praeditae sistendae sunt. Et quia hoc erit post resurrectionem vniuersalem, propterea, postquam dixit quod Filius viuificat quos vult, subiungit cum particula causali: Neque enim Pater iudicat quemquam. Si ergo Pater omne iudicium dedit Filio, non stemus iudicio alterius, vel rationi ipsi nostrae, vel cupiditati. Item de nullo iudicemus, ne praeripere videamur iudicium Filio datum. Nemo de Christo Filio Dei iudicet, à quo vno sumus iudicandi.

Alter sensus de iudicio, quod dedit omne Filio Pater.

Christi iudicium qui praestant in Ecclesia.

Quomodo debeant omnes honorificare Filium, sicut honorificant Patrem. Matth. 5.

Ioan. 17.

Cyril. li. 2. in Ioan. ca. 141. non procul ab initio, tom. 1. sub initium.

Cyrilli Magni regula ad cognoscendum, particula Sicut, quando similitudinem quandoverò aequalitatem signet.

Exemplum eiusdem appositum.

Possimus etiam per omne iudicium non tantum illud quod futurum est post resurrectionem, intelligere, sed illud etiam, quod interim in praesenti seculo in Ecclesia exercetur, siue in foro conscientiae per Sacerdotes, siue in foro externo per Pontifices, Episcopos, & Concilia generalia, ad continendas oues Christi in officio. Christi enim iudicium praestant, quicumque in Ecclesia Dei iudicant. Quamquam prior sensus de iudicio vniuersali, sit magis ad rem, quo voluit terrere Iudaeos, ut qui virtutis amore nolebant sibi credere, iudicij formidine perterrefacti, Filio honorem debitum impendant. Vnde subdit: Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. In primis perpende, hoc loco aduerbium Sicut, non similitudinem tantum, sed aequalitatem significare, id est, identitatem, siue omnimodam similitudinem. Interdum enim similitudinem imperfectam denotat, ut cum ait: Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est; & alio loco: Et dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Notanda ergo est Cyrilli regula: Quando, inquit, aduerbiu Sicut de rebus dicitur diuersis, ac natura differentibus, tunc non aequalitatem, sed similitudinem, ut etiam vos (scilicet Arriani) dicitis, significat. Quando autem de his dicitur, quae eiusdem naturae sunt, tunc ultimam similitudinem, imò identitatem, & aequalitatem ostendit. Nam si quis candorem argenti miratus, sicut Solem splendere argentum quisquam dixerit: quoniam diuersa haec natura sunt, non aequaliter soli splendere argentum intelligemus: sed similitudinem quandam splendoris propter dictionem illam, Sicut, ostendi concedemus. Sin verò de Petro & Paulo natura hominibus, ac discipulis Christi, aliquis dixerit honorari oportere Paulum, sicut & Petrum, nemo ambiget quin aequalem velit vtrique honorem contribui. Sic ille.

Nota. verbum, Omnes. Quotquot

viuifi-

Attributa Dei.

Christo Dei Filio qualis sit debet honor.

Pater quidzelet pro Filio.

Philipp. 2.

Ephes. 1.

Histor. Tripart. lib. 10.

Amphilochij Iconij Episcopi.

Argumentum.

viuificari volunt, & de sepulchris ad salutem eternam excitare, siue Iudaei sint, siue Gentiles, honorem quem tribuunt Patri, credentes, & confitentem eum esse verum Deum, & Dominum increatum, immensum, aeternum, omnipotentem, sine initio, sine fine, eodem prorsus honore prosequantur & Filium; non tantum ob potentiam viuificandi; sed ob supremam iudicariam potestatem. Iudici enim debetur honor maxime ab his, qui ab eo sunt iudicandi. Et non sint contenti illo honore, quem tribuere solent Regibus, aut magna potestate praeditis in hoc seculo, aut qui Angelis, & sanctis exhibetur; sed multo maiori, & excellentiori, quo nimirum Deum ipsum honorificant. Atque adeo Pater huius honoris est zelator, ut si quis eum talis honorificentiae cultu defraudauerit, etiamsi alio modo non offendat, intelligat se in Patrem, qui Filium misit in mundum, iniuriam extitisse. Hinc Pater, gloriae, & honoris Filij studiosus, teste Apostolo, dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Iesu omne genu flexatur, caelestium, terrestrium, & infernorum: & ipsum posuit supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Refert historia Tripartita, Amphilochium Iconij Episcopum, tempore quo factio Arriana Ca-

tholicos Episcopos sedibus spoliabat suis, venisse ad Theodosium Imperatorem, ut vellet partes suas interponere, quod Catholici restituerentur, Arrianorum consilia comprimerentur, & Christus Filius Dei debito sibi honore afficeretur, quem Arriani zelo honoris Patris illi subtrahebant. Cum igitur Episcopus ingressus esset ad Imperatorem, illique magnum honorem detulisset, Honorio autem filio eius, qui prope assidebat, nullam honorificam salutationem impendisset: miratus est Imperator, & admonuit Episcopum ut filium oscularetur, & honorifice saluaret. Tunc respondit Episcopus: *Si tantopere, inquit, te tangit, o Imperator, cura honoris filij tui, ut nolis te sine illo honorificari: quanto magis Aeternus Pater pro Filij sui gloria, & honore est anxius, & sollicitus? vultque, ut omnes non minus Filium, quam se, honorificent?* Hoc arguto, & Catholico responso excitatus Imperator, diligentius Catholicorum partes tutatus est, & Arrianorum consilia, & impetus magis fregit. Contendamus igitur, ut omni debito cultu, reuerentia, honorificentia, & indefessis laudibus prosequamur Iesum Filium Dei, suscitatore mortuorum, & viuificatore, & vniuersorum iudicem: cui cum Patre & Spiritu Sancto, in perpetuas aeternitates hymnos, & laudes, & gratiarum actiones decantemus, Amen.

copi profillj diuinitate egregie, & factum, & dictum.

TRACTATUS XII.

De eadem Dni disceptatione cum Phariseis post factum languidum ad Piscinam, in illa verba: *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam aeternam: & in iudicium non venit, sed transijt a morte in vitam, &c.*

CVM superius proposuisset, Patrem Filio maiora opera demonstraturum, inter quae enumerauit suscita-

tionem corporum, & viuificationem animarum, potestatem iudicariam, & parem cum Patre honorificentiam, iam singula illa latius explicando

perfe-

Vt quis in spiritu viuificetur, duo requirantur.

Rom. 10.

In Christum peccet quis.

Quibus duobus articulis hic a Christo insinuat relinqui comprehendantur.

His verbis: Qui credit ei qui misit me, quid. Christus nos doceat. Gen. 2.

Aalterum documentum. Deuter. 18.

Tertium documentum, & quartum.

persequitur. Et a viuificatione animarum exordium sumit: ubi declarat, quod sicut Pater viuificat mortuos, sic & Filius viuificat. Et incipit cum solita asseueratione, qua frequenter vitur, cum alicuius magni momenti expressurus est, nempe, *Amen amen*. Et subdit: *Quia qui verbum meum audit*. Ad hoc ut quis in spiritu viuificetur, duo exiguntur: alterum ex parte Christi, nempe verbum Euangelicum, per se, siue per Apostolos, vel per Ecclesiam praedicatum: alterum ex parte eorum, qui vitam recipere debent. Nam in his requiritur auditus verbi Christi, & deinde fides. Nam ut Apostolus ait, fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Peccatum autem est, vel nolle audire, vel audita, & credibilia reddita, nolle credere.

Porro mysteria quae credenda sunt, illis verbis complectitur: *Et credit ei qui misit me*. Vbi tum mysterium Trinitatis inmittente, & misso; tum Incarnationis Sacramentum in missione continetur, in his praecipuis, & summis articulis reliquos omnes comprehendit. Atque in his verbis alludit in primis ad primum hominem, qui in omnem miseriam prolapsus est, eo quod a diabolo persuasus, non credidit verbo Dei, dicenti: *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris*, antidotum praeparauit Dominus contra hanc mortiferam diaboli persuasionem, affirmans quod si homo auertat aurem suam a lingua, & suggestionibus serpentis demonis, & fide praestet Verbo Incarnato, & serpenti in Crucem exaltando, qui non nisi vera loqui potest, ut pater mendacij non nisi fallax: hic vitam in primo homine perditam recuperabit. Deinde alludit in hac sententia ad verba illa Deuteronomij, quibus Prophetam promittit, & ait: *Ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi. Qui autem verba eius loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam*. Tertio, dixit: *Credit ei qui misit me*, potius quam credit mihi, omnem fidem ad Patrem referens, quod per humilitatem sermonem suum redderet magis acceptione dignum, nec illi ipsum,

ut arrogantem reijcerent. Significauit etiam, eum qui habet fidem verbis eius, non tam sibi, quam Patri credere. Credenti autem, tria videtur polliceri. Primum, quod habet vitam aeternam, intellige quantum ad inchoationem quandam: nam gratia Dei, vita aeterna. Intellige etiam quod ad ius attinet, quia Filius, & quantum ad meritum propter bona opera, & quantum ad arrham Spiritus sancti, & denique in spe, & promissione Dei. Alterum est, quod in iudicium non venit: id est, in damnationem generi humano ob peccatum Adae infectam, non incidat propter plenam remissionem peccatorum, quam assecutus est. Beati enim, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum testa sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Ergo in iudicium damnationis non veniat (nam id significat hoc loco illa vox, *iudicium*, ut notat Theophylactus) non asseritur tamen, quod in iudicium discussionis, & probationis non sit venturus. Est autem Venit verbum de presenti, quae admodum *ἐπισημα*, Graecum, sed pro futuro accipitur. Tertium est, quod transijt a morte in vitam. Transijt quidem in praeterito, ut Graeca habet litera, a morte peccati, ad vitam gratiae, quando iustificatus est, iuxta illud: *Nos scimus quod translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*: sed postea transiet in futurum a morte ad vitam, quia per mediam mortem irumpet ad vitam, quia mors in eo fit ianua vitae. Nam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius: sed magis placet, transibit ab statu mortalitatis, ad statum gloriose immortalitatis, & incorruptionis.

Amen amen dico vobis, qui venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filij Dei: & qui audierint, viuent. Declarauit quomodo Filius viuificaret animas: explicat iam, quomodo mortuos corpore resuscitet. Nam puellam filiam Iairi, & adolescentem filium viduae suscitauit, & Lazarum paulo post suscitaturus erat. Atque ita Dominus arguit Iudaeorum duritiam, ut qui etiam mortuis stupidiore essent, Quasi

Credens in Deum, ut habeat vitam aeternam. Rom. 6.

Idem in quod iudicium non venit.

Psal. 31.

Theophylactus.

Fideles boni quomodo iudicabuntur, ac nunc etiam iudicentur.

1. Ioan. 3.

Credens in Deum qui transijt, & transibit de morte ad vitam.

Psal. 115.

Iudeorum in Christum non credentium quatus stupor.

Mar. 5. Luc. 7. Ioan. 11.

Matth. 8.
Mar. 11.

Secundus sensus horum verborum: Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filij Dei, &c.
Matth. 11.
Luc. 10.

Tertius sensus.

Apocal. 20.

Cyril. li. 2.
in Ioan. ca.

143. to. 2.
Theophyla.
Quid ad literam: Venit hora, & nunc est.
Matth. 26.
Ioan. 17.

diceret; Loquor mortuis, & audiunt: loquor vobis, & non creditis. Vnde rebus inanitis interdum imperavit, & obediunt, vt ventis, & mari, & ficui animæ sentientis experti. Sunt verò alij, qui hæc ad vocationem Gentium, quæ facta est post missionem Spiritus sancti referenda existiment. Etenim Gentes planè mortuæ erant præ Iudæis. Ira vt sit sensus: Multa inter vos docui, & operatus sum, quæ si in Tyro, & Sidone, vel etiam in Sodomis dicta, vel facta fuissent, olim penitentiam egissent. Sed quia homines audire nolunt, ad lapides me conuertam, id est, ad gentes lapidibus duriores: & quia viuentes mihi auditum non præstant; ad mortuos me conuertam; qui me audient. Sunt tertio qui hæc verba referunt generaliter ad primam resurrectionem: quæ per iustificationem fit, & per quam peccator à morte peccati ad vitam iustitiæ reuocatur, de qua dicitur in Apocalypsi: *Beatus, & sanctus qui habet partem in resurrectione primâ: in his secunda mors non habet potestatem.* Et quanquam hi duo posteriores sensus veri sint, & à Catholicis probentur; tamen, si rectè expendamus quæ superiori clausula huius tractatus exposuimus, vbi de viuificatione animarum per gratiam loquitur, & quæ sequuntur de audienda voce Filij Dei ab ijs qui in monumentis sunt: & quod procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui verò mala egerint, in resurrectionem iudicij; & quod Ecclesia hoc Euangelium legit in officio, & Missa pro defunctis: profectò colligo, primam expositionem præstantiorem esse, & textui magis congruere: & ita exponunt Cyrillus, & Theophylactus.

Ait ergo: *Venit hora, & nunc est.* De præsentem loquitur pro eo, quod futurum est breui, more Hebræo: vt illud: *Apud te facio pascha cum discipulis meis,* id est, faciam. Et alio loco: *Pro eis ego sanctifico me ipsum,* hoc est, sanctificabo. Propterea de præsentem subdit: *Et nunc est:* & illud Nunc, non tantum referendum est ad tempus illud, quo Christus visibilis in terra apparuit, sed ad totum tempus à primo eius aduentu

vsque ad secundum. Et ad hanc horam alludit Ioannes, cum ait: *Filioli, nouissima hora est.*

Quando mortui audient vocem Filij Dei. Mortuos intellige corpore, quia aliqui tantum significantur resuscitandi in imminente hora, vt adolescens filius viduæ, filia Archisynagogi, & Lazarus, & illi, qui ad testificandam mortem Christi resurrexerunt, & innumeri paulò post per Apostolos, & Apostolicos viros, & Martyres resuscitati sunt: quorum suscitationes Christo, cuius in nomine fiebant, adscribendæ sunt. Non dicit verò *Omnes,* ne intelligas resurrectionem in iudicio, de qua paulò post ait: *venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei, &c.* Mortui ergo audient, id est, ad similitudinem audientium obediunt; nam mortui propriè non possunt audire. Audient vocem, intellige sensibilem, qualis est: *Adolescens, tibi dico, surge: Lazare, veni foras:* & Petrus: *Tabitha, surge.* Et rectè ait: *Vocem Filij Dei,* ad significandum quòd etsi vox formabatur à Filio hominis, vel ab aliquo Apostolo, & viro sancto, tanquam ministro, virtutem tamen habebat ex hoc quòd erat vox Filij Dei.

Et qui audierint (inquit) uiuent. Non ait, in æternum, quia resurgebant ad vitam præsentem. Vbi aduerte, quosdam annotasse, nullum aliud miraculum Iesum attulisse in testimonium suæ æqualitatis ad Patrem, & idcirco suæ veræ deitatis, nisi mortuorum resuscitationem, & illam per modum imperij sola voce, ad hunc enim imperij modum declarandum tendit, quod ait, *Mortui audient vocem Filij Dei.* Vnde colligunt, Antichristum, etsi signa magna, & prodigia sit editurus; nunquam tamè hæc, quæ sunt Dei propria, nempe animarum viuificationem, & corporum resuscitationem perfecturum. In cuius signum Simon Magus cum Romæ tentasset mortuum suscitare, illud assequi minimè potuit. Quem tamen, inuocato nomine Iesu, Petrus confestim excitauit.

Sicut enim Pater habet vitam in semetipso; sic dedit & Filio habere vitam

Ioan. 2.
Qui mortui audient vocem Filij Dei.

Luc. 7.
Mar. 5.
Ioan. 11.
Matth. 27.

Quomodo mortui audient vocem Filij Dei, & qualem vocem audient.

Luc. 7.
Ioan. 11.
Act. 9.

Propriè Deo opus resurrectionis mortuorum.
Caietan. in Ioan.

Filius Dei vnde habeat virtutem, & potestatem mortuos viuificandi.

Deus vt vitam habeat in semetipso.

Filius Dei vitam habere in semetipso, sicut & Patrem.
Ioan. 1.
Ioan. 14.

Alia ratioe Filius à Patre vitam habet: hanc vero Spiritus sanctus.

B. Chry. ho. 38. in Ioan. Aug. tract. 19. in Ioan. tom. 9. Cyril. li. 2. in Ioan. cap. 14. to. 2. Ioann. Damascen.

in semetipso. Reddit rationem, cur in Filio, & eius voce inest potestas viuificandi animas, & corpora, quemadmodum & in Patre: quia, inquit, sicut Pater habet vitam in semetipso: hoc est, vitam ab alio non pendentem, siue quod quod attinet ad esse, siue conseruari, ita etiam & Filius. Vt enim ferrum ignitum calorem habet; sed non in semetipso, idè ab igne separatum, calorem amittit. Simili ratione oculus lucem quidem habet, sed non in semetipso, quare absente Sole videre nequit: at vero ignis calorem habet in semetipso, & Sol lucem, idè ignis nunquam sine calore est, nec Sol sine luce, imò ignis alia intendere, & Sol alia illustrare potest. Ad eum modum, Deus sine vita esse non potest, quia eam ab alio pendentem non habet; ideoque eam alijs conferre valet. Verbum etiam: *Vitam habet in semetipso,* de quo dixit Ioannes: *In ipso vita erat,* & alio loco: *Ego sum via, veritas, & vita.* Vt ergo vita sine vita, ne cogitatione quidem concipi potest: ita Iesus vitam habet in semetipso, nec ab vlllo alio pendentem, vt illam amittere valeat; & propterea illam alijs communicare valet, & non minus illud potest, quam ipse Pater: nam cum vna & eadem numero sit vita Patris, & Filij; quicquid potest in Patre, potest in Filio: vterque igitur vitam habet in semetipso, & eandem habet viuificandi potestatem. Vno differunt tamen, quòd Pater habet vitam in semetipso, & à semetipso; Filius vero in semetipso quidem, sed non à semetipso, sed à Patre, à quo esse accepit, & propterea ait, *Sic dedit & Filio habere vitam in semetipso,* nempe per viam generationis naturalis, & non per modum doni, velut Spiritus sanctus. Et ita hæc sententia de vita Filij Dei, quatenus est Deus, intelligenda venit, vt Chryf. & Aug. interpretantur, & non de vita diuina homini illi donata per incarnationem, vt vult Cyrillus. Nam homo ille etsi vitam habeat diuinam, non tamè in semetipso, quia deficere potest, si Deus vellet. Quanquam quemadmodum quod semel assumpsit, nunquam dimisit, ita quod semel donauit illi homini, nunquam repe-

titurus est: illi; quatenus homo est, potestatem iustificandi atque viuificandi mortuos tradidit. Et proinde hic locus nihil facit pro Arrij dogmate, imò potius illud iugulat, & æqualem per omnia Filium Patri facit.

Subdit: *Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est.* Declarauit hætenus potestatem Patris & Filij ex opere resuscitandi, & viuificandi: explicat modò illud: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio: & ex opere iudicandi, illum Deum ostendit. Et vitam, & iudicium vbiq; coniungit. Vitam quidem, ad consolandum credentes; ad incredulos terrendos, iudicium. Præmittit verò vitam iudicio; vt ostendar, quòd non vult mortem peccatorum, sed magis, vt conuertantur, & uiuant. Subiungit, iudicium non impunè euasuros, qui oblatam vitam respuerint: estque sermo de iudicio vniuersali, quo iudicabitur mundus: Hoc ergo iudicium datum est ipsi Filio Dei, non solum ipsum ab æterno generando, vt Verbum, per quod condidit Humanum genus; legemque dedit, & talenta distribuit, quorum exigenda est ratio: sed illi etiã dedit, quia Filius hominis est, hoc est, quia homo factus est, obediens vsque ad mortem Crucis, & iudicatus in illa ad destruenda vniuersa hominum peccata. Ita vt qui ex misericordia, omnium peccatorum iudicium in se suscipit, legitimus sit iudex omnium eorum, qui vel fide eum amplexi sunt, vel incredulitate respuerunt. Propterea enim meruit exaltari: quia omnis qui se humiliat, exaltabitur, & coram Caipha rogatus an esset Christus Filius Dei, respondit: *Tu dixisti, Veruntamen dico vobis, amodò videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei:* hoc est, meritò huius meæ subiectionis in iudicio vestro euadã iudex supremus vniuersi generis humani. Deinde etiã conueniebat, vt iudex, dum ius dicit, à iudicandis videatur; porro Deus cum Spiritus purus sit, à magna parte iudicandorum videri non posset: Filius autem Dei in natura humana assumpta, ab omnibus, tam malis, quam bonis spectabitur, ac ob id datum est ei iudicium facere. Tertio, dici potest, ob id datum

Hunc locum Arrio nedum fauere, verum etiam non minimum officere.

Vitam habere, & iudicium facere, Dei proprium.

Ezech. 18. & 33.
Quare Christus vitam se habere prius dixerit, quã potestatem iudicium faceret.

Matth. 25.

Philip. 2.

Tribus modis datum est iudicium Christo.

Luc. 18.
Matth. 26.

Secundus.

Tertius.

Iudex supremus Deus, & homo quibus de causis debuit esse.

Esa. 53. 1. Pet. 2. 1. Ioan. 3.

Iudices quicumque, tam facti quam profani, peccatores esse quo Dei iudici permittatur, Prima interpungendi ratio horum verborum: Quia filii hominis est.

Chryso. ho. 38. in Ioan. Theophyla.

Secunda. Aug. tract. 19. in Ioan.

iudicium Christo, quia Filius hominis est, hoc est, singulari ratione Adæ filius, videlicet, sine peccato vilo; ideo apte potest exercere iudicium. Puram enim creaturam non decebat potestas iudicandi: ad creaturam etiam peccato infectam & contaminatam minus iudicandi officium pertinebat, ne summa iudicandi potestas cum aliquo peccato esset adiuncta; & iudicium per consequens censeretur iniquum. Propterea congruum fuit, atque Diuinæ sapientiæ consonum, ut supremus iudex Deus esset, & homo innocentissimus, qui peccatum non fecisset, nec dolus inuentus esset in ore eius. In reliquis autem iudicijs, & tribunalibus, tam sacris, quam profanis, permittit Deus, ut iudicium qui exercent in alios, peccatores sint, ut conscij suarum infirmitatum, mitius, & cum maiori mansuetudine, & clementia coniunctum iudicium faciant, lenioremque sententiam ferant, etiam qui iudices sunt in foro conscientiarum.

Nolite mirari hoc: quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei: & procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerint, in resurrectionem iudicij. In primis præmittendum est, variam esse huius loci interpungendi rationem. Chrysofomus enim, & Theophylactus cum sequentibus verbis coniungunt illud: Quia Filius hominis est. Ita ut sit sensus: Nolite mirari quod tam magna sibi Christus tribuat, quæ non modo supra homines sunt, sed etiam super Angelos, ut potest mortuos suscitandi, & viuificandi potestatem, cum homo sit, & filius hominis: nam Filius etiam Dei est, quemadmodum demonstrabitur, quando omnes de monumentis prodibunt in generali hominum resurrectione. Augustinus vero cum superioribus coniungit. Ut sit sensus, Nolite mirari quod dederit ei potestatem iudicium facere, quia Filius hominis est. Vnde interpretatus hæc verba, ait: Neque enim ad iudicium viuorum, & mortuorum Pater ipse venturus est, nec tamen recedit à Filio Pater. Quo ergo non ipse venturus est? quia non ipse videbitur

in iudicio. Videbunt in quem transfixerunt. Forma illa erit iudex, quæ stetit sub iudice: illa iudicabit, quæ iudicata est: iudicata est enim inique, iudicabit iuste. Veniet ergo forma serui, & apparebit iustis, & iniustus? Nam si iudicium non fieret nisi inter solos iustos, appareret tantquam iustis forma Dei. Quia vero iudicium futurum est iustorum, & iniquorum, nec licet ut iniqui videant Deum: Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbant: talis apparebit iudex, qualis videri possit, & ab eis, quos coronaturus est, & ab eis, quos damnaturus est. Forma ergo serui videbitur, occulta erit forma Dei. Occultus erit in seruo Filius Dei, & apparebit Filius hominis, quia potestatem dedit ei, & iudicium facere, quia Filius hominis est. Et quia ipse solus apparebit in forma serui, Pater autem non apparebit, quia non est indutus forma serui; ideo superius ait: Pater non iudicat quenquam sed omne iudicium dedit Filio. Hæc ille. Cuius sententiam sequitur Cyrillus: et si aliter explicet: quia Filius hominis est. Inquit enim, ideo datam in tempore hanc potestatem Filio Dei, quia Filius hominis est. Quatenus enim homo est, dari ei debuit in tempore, quod secundum diuinitatem habet in æternitate. Et licet vtraque lectio possit sustineri, præstantior tamen videtur lectio Augustini, quæ coniunctim legit: Dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est; aliàs superius non negasset Patrem iudicasse quenquam eo modo quo iudicat Filius in forma visibili, sed Pater omne iudicium dedit Filio. In quo videtur alludere ad nomen Elohim, hoc est, deos iudices, siue iudicantes, quod nomen commune est Patri, Filio, & Spiritui sancto.

Nec ratio B. Chrysofomi aliter legitis valet: quia si iudicium cõpetit Christo, quatenus Filius hominis est, competeret omni homini: sed non aduertit, Filium hominis non simpliciter quemuis hominem significare, sed solum Messiam in Scripturis, dum in singulari dicitur. Sicut solus, in singulari vocatur Filius Dei. Neque quicquam ponderis habet quod Paulus

Zach. 12. Ioan. 19. Apoc. 1. Filius Dei quare iudicabit in forma serui, teste Augustino.

Matth. 5.

Cyril. li. 2. in Ioan. ca. 144.

Vtra lectio magis probetur.

Elohim quid.

Chrysofomi ratio infirmatur.

Samofa-

Ex hoc verbo: Quia Filius hominis est, quid impie de Christo sentiret Paulus Samofatenus.

Quorsam id: Nolite mirari hoc.

Alter sensus, minus tam aptus, ac prior Cyril. li. 2. cap. 145.

Ioan. 5.

Que venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei.

Lucanus li. 7. Pharisæa in fine.

Samofatenus hæreticus nostram lectionem probaret, & sequeretur: quia non sequebatur eam in Catholico sensu: volebat enim Christum esse hominem purum, non ut Filium Deo æqualem & propterea dictum esse quod Pater ei dederit iudicandi potestatem, sed nos oppositum docemus, etiam ex eodem loco.

Est ergo sensus secundum nostram lectionem, quam sequitur Augustinus: Nolite mirari hoc, quod scilicet debeam iudicare, cum homines moriantur: quia suscitabuntur prius, ut queant iudicari. Vel, Nolite mirari quod ego Filius hominis sum iudicaturus; quia ego sum ille, per quem prius homines à mortuis sunt suscitandi. Cyrillus vero interpretatur: Nolite mirari miraculum sanationis paralytici, & quod vnus longo morbo dissolutus, verbo fuerit corroboratus, & grabatum tulit, & abiit: cum mortem omnino sim destruturus, & orbem terrarum iudicaturus. Sed hæc intelligentia, et si recta sit, illud tamen pronomen, Hoc, magis est referendum ad id, quod immediate præcessit, quod est habere potestatem iudicandi, quod & admiratione maiori dignum est, quam quod paralyticum sanauerit. Atque illud opus iudicandi vniuersum orbem, probat per aliud non minus excellens, neque minus admirabile, & illud immediate præcedens, nempe per resurrectionem vniuersalem imperio suo perficiendam, de qua ait: Venit hora, sed incerta iudicij vniuersalis, quæ quod attinet ad singulos quosque, venit, in particulari iudicio de præsentibus. Omnes, non aliqui definiti superius, sed omnes, tam boni, quam mali, qui in monumentis sunt, corpore mortui: siue sint à belluis, marinis, siue terrestribus deuorati, siue igne combusti, siue in puluere redacti. Omnes enim isti non minus sunt in monumentis, quam ceteri, qui traditi sunt sepulture: quia ut Cælo legitur, qui non habent vnam, ita monumentum omnium terra mater est, ad quam per mortem perueniunt omnes. Et subdit: quod audiet vocem Filij Dei. Quia idem omnino modus suscitandi in resurrectione vniuer-

sali describitur eodem modo quo excitati sunt illi tres à Christo, nempe imperio, & voce Christi, quæ per Archangelum edetur: cuius vox dicitur tuba Dei ab Apostolo, cum ait in priori ad Thessal. Quoniam ipse Dominus in iussu, & in voce Archangelij, & in tuba Dei descendet de celo, &c. Et iterum: in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. (canet enim tuba) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur: & Dominus in Parabola Virginum: Media autem nocte clamor factus est.

Et subdit: Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerint, in resurrectionem iudicij. Hæc tenus indifferenter de omnibus mortuis locutus est. Omnes enim audient vocem Filij Dei. Omnes procedent de monumentis, siue boni, siue mali: sed alio atque alio modo. Boni quidem ad vitam æternam, mali vero ad supplicium æternum. Notat Theophylactus quod cum superius de credente dixisset, quod in iudicium non venit, sed transit à morte in vitam, ne quisquam putaret satis esse fidem habere, sine operibus, subdit, quod excitandi sunt ad iudicium, in quo, cuiusque operibus examinatis, & discussis, boni accipient præmium vitæ æternæ, ut iustum præmium operum: mali vero accipient supplicium æternum, tanquam iustam mercedem suorum malefactorum. Resurrectio enim iudicij nihil aliud significat, quam resurrectionem ad condemnationem: nam iudicium vitæ opponitur.

Non possum ego à me ipso facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Postquam Dominus expressit modum iudicij, declarat iam iustitiam ipsius sui iudicij, ut nemo metuat ipsius iudicium fore iniquum, eo quod omnis homo mendax, & Christo datum est iudicium, eo quod filius hominis sit: & quia ex tribus contingit iudicium à recto declinare: vel ex parte potentis, vel ex parte intellectus, vel etiam voluntatis: ex his omnibus ostendit iudicium suum esse iustum. Et in primis incipit à potentia, dicendo, quod et si Filius hominis sim, non possum facere à me quic-

Quid tuba Dei, & nouissima tuba apud Paulum. 1. Thess. 4. 1. Cor. 15.

Matth. 29.

Aliter boni, aliter mali procedent in iudicio.

Theophylactus. Vt Christus infinuauerit fidem absque operibus non sufficere ad salutem.

Iaco. 2.

Resurrectio iudicij quid significat.

Ex tribus contingit iudicium à recto declinare: à quibus videlicet omnibus Christi iudicium absuit.

quam. Non solum non possum declinare a iusto iudicio, & facere violentiam; sed nec quicquam possum facere a me ipso, quod videlicet non faciat Pater; propterea nullum signum, vel fructum viuificandi animas edere possum. Quatenus autem homo est, nihil horum a se facere potest: quia etiam homo, aut parum a se nihil aliud potest facere, quam malum. Deinde excludit defectum ex parte intellectus, siue scientiae, cum ait: *Sicut audio, & iudico.* Auditus, sensus est disciplinae, & ideo disciplinae, quae doctus est Filius hominis a Deo, illo verbo, significat. Sicut audio, scilicet a Patre me hominem docente, iudico iudicio praecedente actionem quamuis liberam: etsi ergo sim homo, iudico tamen secundum regulam Diuinae scientiae; ac ob id ex ea parte violari nequit iudicium: sed subdit: *Et iudicium meum iustum est.* Quae conclusio videtur praecedentium, & sequentis partis in medio locata: *Quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* In quo tertio excludit violationem iudicij ex parte voluntatis. Solent enim affectus nostri immodici corrumpere, & ad se trahere voluntatem, quae corrupta, facile peruertitur atque violatur iudicium. Voluntas autem diuina lex est omnis iudicij: & propterea qui conformatur se Diuinae voluntati, non errat iudicando. Quodque sermo sit de voluntate humana Christi, illud indicat quod subdit: Sed voluntatem eius qui misit me. Videtur autem Dominus in his verbis, omnibus, qui iudices agunt, formam bene iudicandi praescripsisse: quae forma in eo sita est, ut primum agnoscat iudex a se ipso nihil posse, & quod tantum est nudus minister legis, siue Vicarius Domini, loco eius substitutus. Hinc Ambrosius iudices vult esse velut paedagogos quosdam, qui cum disciplina, & rigore nutriunt filios

Dei, quandiu sunt in infantia, & pueritia sua; ut poenae formidine fugientes flagella, grandiores facti, patibulum crucis in inferno euadant. Propterea iudices, dii dicuntur: *Dij*, inquit, *non detrahes*: ac rursum: *applicabitur ad deos*, id est iudices. Deinde, ut iustum sit iudicium, debet, sicut audit, sic iudicare, id est iuxta allegata, probata, & per ius determinata pronuntiare sententiam. Tertio, ut nullo affectu se trahi sinat, nec ullam suam propriam voluntatem efficere debet, quae plerumque peruertendorum iudiciorum causa existit. Proinde debet illam subijcere Diuinam, si quam propriam habet, & cum Christo dicere ad Patrem: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Ut enim oculus recte de coloribus iudicare non valet, si ipse aliquo colore sit infectus: ita neque magistratus, neque consiliarij rectam poterunt sententiam pronuntiare, si aliquo propriae voluntatis affectu deprauati, atque corrupti existant. Quisquis ergo in iudicando tria haec quae praediximus, obserauerit, non poterit eius iudicium reprehendi. Narrat Petrus de Palude, ut citat B. Antoninus, iudicem quendam Gentilem extitisse, tam veritatis amatem, atque illi additum in iudicando, ut eius anima post mortem multis annis permaneret in lingua: donec accito, & consulto Episcopo, baptizatus est, & statim in puluerem redactus est; ita ut mors in eum praeualere non poterit, qui custos obseruantissimus veritatis extiterat, donec ad Baptismi gratiam vocaretur, ut ita dignus esset incretam, & aeternam veritatem, & supremum iudicem agnoscere Dominum nostrum Iesum Christum, cui cum Patre, & Spiritu sancto, sempiternus est honor, gloria, atque felicitas in sempiterna secula, Amen.

Exod. 22. Ibidem.

Iudices cur dii appellantur.

Propria voluntas iudicis, & affectus plerumque quid pariat.

Luc. 22. Temerarij iudices quibus valeant comparari.

Petrus a Palude.

Iudicis cuiusdam Gentilis veritatis amatis memorabilis exitus narratur.

Quid sit iudicium, & iudico.

Voluntas quae doctus solet deprauare iudicium.

Quid sit Diuinae se voluntati conformare.

Boni iudices tria obseruare debent a Christo tradita.

Quales illi sint secundum Ambrosium.

TRACTATUS XIII.

DE Eadem disputatione Christi cum Iudaeis post languidum sanatum ad piscinam, in illa verba: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso; testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quia verum est testimonium eius quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati, & caetera usque in finem capitis.*

Explicauit haec Dominus spectantia ad opera iustificationis, & iudicariae potestatis, quibus aequalitatem suam cum Patre comprobabat: nunc tertium, quod proposuerat, de debito honore perinde Filio, atque Patri reddendo, persequitur. Dixerat enim: *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Cum autem honor Filio exhibendus sit per fidem, fides autem innitatur testimonio: propterea testimonia diuina explicat, quae de ipso sunt, ut illis per fidem adherentes, honorent Dominum: & qui honorificare nolunt, conuincantur, eo quod tot diuina testimonia repulerint. Vel potius: cum in superioribus sublimia quaedam, & admiranda de se praedicasset, vocando se Dei Filium, & potentiam suam in suscitando, & iudicando vniuersum orbem, declarando: haec iam firmis, & solidis confirmat testimonijs.

Et vide quam artificiosè in hunc tractatum ingrediatur. Quoniam enim dixerat: *Non possum ego a me ipso facere quicquam: sicut audio, iudico; & iudicium meum iustum est: quia non quero voluntatem meam, & c. in quibus videbatur seipsum commendare: propterea cum particula reddente rationem instat: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, ac reliqua.* Circa testimo-*

nia autem de se ipso, primo quidem excludit proprium testimonium tanquam apud Iudaeos inuaidum. Deinde profert testimonium humanum Ioannis Baptistae. Postremo producit testimonia diuina. Et quia testimonium proprium ipsius Christi re ipsa verissimum erat, atque omni dignum acceptione, cum nec in quantum Deus erat, nec in quantum homo, metiri posset, qui de se dixit: *Ego sum via, & veritas, & vita: & idcirco non posset simpliciter excludere testimonium proprium tanquam non proprium: ideo hypotheticè, seu sub conditione loquitur. Conditionalis enim propositio, quemadmodum Dialectici docent, vera est, etiam si tam antecedens, quam consequens, sint impossibilia.*

Verum dubium emergit de veritate huius hypotheticae propositionis: quia eius contradictoria a Domino Iesu affirmatur cap. Ioan. 8. cum ait: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est.* Sed in proptu hoc soluitur. Nam quod hoc loco ait, ut Chrysostomus, & Cyrillus annotarunt, non simpliciter de se ipso loquitur, sed secundum opinionem illorum, ad quos loquebatur: nec Christus sua autoritate asserendo pronuntiauit, sed pro auditorum suspitione locutus est. Quasi diceret, *Si ego de me ipso testimonium perhibeam, vobis*

Quomodo honorificetur Filius.

Cur rei innitatur fides.

Christi artificium in dicendo.

Christus est verissimus duli nominis testis.

Ioan. 14. Quare sub conditione Christus dicat: Si ego testimonium perhibeo de me ipso, & c. Hypotheticae propositionis natura.

Ioan. 8. Quomodo Christus hunc suum de se testimonium falsum, alibi verum esse pronuntiet.

Chryf. homil. 39. in Ioan. tom. 3. Cyril. lib. 2 in Ioan. c. 147.

non est verum, vos non credetis, vobis frustra dabitur. Et confirmatur: nā in verbis præcedentibus tria dixerat, quibus se quodammodo à seipso distinguebat. Dixit enim: Non possum ego à me ipso facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum verum est, quia non quæro voluntatem meam. Et confestim subiungit: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso: vbi p-nomen, ego, non absolutè ipsum demonstrat, sed secluso auditu à Patre, studioq; faciendi voluntatem Patris. Ac si diceret: Si ego affectans quæ testimonij proprii sunt, à me ipso testarer de meipso, testimonium meū non esset verum apud homines: quia non creditur vnus, sed bene plurium testimonium, licet falsum. Vel sensus est: verum non est, id est, non est admittendum vt verum. Alibi autem dixit, suū testimonium, quod esset lux mundi, esse verum, hoc est esse admittendum tanquam verum, ad quod opus est non tantum vt res sit vera, & quod sciatur à dicente, sed etiam quod sit cum alio illius cōtestis. Et in se quidem verum erat, quod ipse esset lux mundi, & id sciebat: quia sine luce nesciret quod veniret à Patre, & ad eum iret, & Pater idem testabatur.*

Et subdit: *Alius est qui testimonium perhibet de me.* Contra proprium testimonium producit alienum. Et quoniam duo producit, Ioannis, & Patris testimonia, ad illorum vtrumq; posset referri, cum indistinctè dicatur, Alius est, siue Ioannes, vt Chrysostomus exponit; siue Pater, vt Cyrillus. Et vt subdit, nouerat Christus ex certa sciētia, vera esse illorum testimonia: nā Christus videt quæ ipse Pater videt. Sed quia homines mouentur humano testimonio, & nō possent videre Solem in se, sed in lucerna; ideo refert primò illud Ioannis, dicendo: *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati.* Ioannes magnæ erat apud illos autoritatis, vt ad eum legatos miserint, tanquam parati dicto eius stare. Nam vt turpe est, suas aliquem virtutes laudibus celebrare, etiam si vera dicat: sic vltro, & non vocatum ad testificandū accedere, improbari solet. Ioannes au-

tem non vltro ad vos accessit, sed à vobis interrogatus fuit per legatos vestros. Quasi dicat Dominus; Non potestis tergiuersari, quasi leue pondus apud vos habuerit Ioannis testimonium; nam quod illum fide dignū haberetis, vos ipsi graues viros misistis ad illum. *Et ille testimonium perhibuit veritati.* Nō ait, mihi, sed, *veritati:* quia Ioannes testificatus est veritatem non solum de Iesu, sed etiā de se ipso: quia confessus est, & non negauit: & confessus est, quia non sum ego Christus: & me Messiam expectatum, qui tollem peccata mundi, prædicauit, & digito intento ostendit. Vt ex hoc videatur Ioannis testimonium inuictum, & firmum, quod veritatem ipsam propriæ gloriæ prætulerit, ac seipsum semper depresserit.

Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hac dico vt salui sitis. Posset hoc obscurum videri, & dubitatione dignum, cum scriptum sit: *Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine, & illo tutatus sit seipsum apud Matthæum: & Christus dixerit Apostolis: Eritis mihi testes in Ierusalē, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ; iterumq;: Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis:* quomodo igitur dicit: *Ab homine testimonium non accipio?* Dicendum est, non vno modo posse huic dubio responderi, sed diuersis. Primū quidem, vt significet, se, quantum ad se at tinet, vt seipsum cognoscat quātus & qualis sit, non egere humano testimonio: egebat tamen propter alios: quia cum infirmus, & humilis, ac obscurus propter assumptam humanitatem appareret, opus fuit lucerna Ioannis diuinitatem in ipso delitescentem indicante, vt alij, quibus non datum erat, videre illum, tantum thesaurum agnoscerent occultum. Et huic sensui fauet quod sequitur: *Sed hac dico, vt salui sitis.* Id est: quod testimonium Ioannis allegauerim, & Apostolos in meos testes constituturus sim, nō propter me, sed propter vestram salutē assero, qui illi magis, quàm mihi attendistis, & eius autoritatem meæ prætulistis; vt vos more vestro per humana testimo-

Quæ duo testimonia minus probentur.

Ioannes cur dicatur testimonium perhibuisse veritati.

Ibidem. Ibidem. Cur verum & omni acceptione dignum Ioannis testimonium.

Ibidem.

Matth. 21.

Act. 1.

Ioan. 15.

Eius sententia: Ego non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico vt salui sitis, tres sensus producuntur.

I. sensus.

Supra 5.

1. IOANN. 5.

Ioan. 14. Diuini testimonij, & humani differentia. Alter sensus.

Act. 10.

Ab hominibus testimonium accipere, quod sit.

Ioan. 5.

Vera gloria vnde quaerenda.

III. sensus, & vltimus.

Cur laudet nūc Christus Ioannem.

Cyril. lib. 3 in Ioan. c. 1 tom. 1.

Ioannes cur dicitur lucerna; vbi præfiguratus, prænuntiatusq;.

LUC. 1.

nia credatis. Nam indignum erat, vt Iesus verus Deus, & veritas, quæ nequit falli, humano testimonio vteretur, quod constat falli, & fallere posse.

Altero modo dici potest, se accipere quidē testimonium hominis, vel per homines, sed non ab hominibus. Constat siquidem; Prophetas omnes testimonium perhibere de Iesu, vt Petrus ait in Actis: sed illi non à seipsis testati sunt, sed Spiritu Dei afflato, & missi, testimonium de eo perhibuerūt, seu potius Deus per eos testatus est. Ab hominibus autē testimonium accipere, est laudem, & gloriam, quæ nō est ex Deo profecta, sed ex hominibus nata, & conflata, quærere. De quo infra dixit: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & gloriam quæ à solo Deo est, non queritis?* Et quia à Ioanne non acceperat testimonium, sed à Deo per Ioannem, vt indicet illud Ioannis à cœlo fuisse, & non tam humanum, quàm Diuinum testimonium extitisse; ideo ait: *ab homine testimonium non accipio.* Et quod ait: *Sed hac dico, vt salui sitis;* referendum est ad id quod sequitur: *Ille erat lucerna ardens, & lucens:* quasi diceret, Iustum est vt fidem illi habeatis, quia dignus est per omnia testis, & à Deo missus propter vestram salutem.

Alij alia ratione soluunt, dicentes, sensum esse, se ab homine testimonium non accipere, quasi summum, & præcipuum, cum aliud eo maius habeat, nempe Patris: sed interim & alio minori vsus est Ioannes, propter aliorum salutem.

Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Quia videbatur reiecisse Ioannis testimonium, vt potè humanum, vt ait Cyrillus, commendat Ioannem, vt eius commendabile reddat testimonium. Ac primò vocat eum lucernam; non lucem: quia non est lux per essentiam; nec per se lucet, sed per lumen in ea constitutum: ita Ioannes ex participatione Diuinæ lucis, cuius capax fuit, eamq; seruauit, nec in se extinxit, quasi in tenebris Iudæorum præfulsit, de quo pater dixit: *Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent.*

Atque hic Ioannes adubratus fuit per lucernam, teste Cyrillo, quæ iugiter corā Domino ardebat in Tabernaculo, vt scribitur in libro Leuitici, & de qua loquitur Propheta; *Parauit lucernam Christo meo.* Erat autem lucerna ardens, & lucens. Ardens quidem, charitate; & lucens, scientia, quæ sine charitate præcedente est velut esus sine gustu. Et vt Bernardus ait: *Est tantum lucere, vanum: tantum ardere, parum: ardere, & lucere, perfectum.* Sic ille. Sunt ergo lucernæ ardentes, & lucetes; aliæ vero neque ardentes, neque lucentes, sed extinctæ. Sunt rursus lucentes, sed non ardentes, vt bene prædicātes, qui in se non sunt igne charitatis accensi. Sunt postremò aliæ lucernæ ardentes quidem, sed non lucentes, vt quæ sunt positæ sub modio, non super candelabrum, vt luceant omnibus qui in domo sunt, vel vt boni subditi. Instruimur ergo, vt omnis, qui prophetandi, & concionandi munus accipit, non solum ardeat in corde, sed & luceat foris per opera: nec tantum luceat per sciētiā hominibus communicatam, sed & ardeat ad seipsum per charitatem.

Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Tangit hoc verbo Dominus eorum conscientias; & viuum, ac si diceret; Non me latet, ob quā causam misistis ad Ioannem, nempe vt si ille oblatum honorem agnosceret, eo ad me persequendū abuteremini; id eò voluistis ad horam exultare, id est magno gaudio affecti fuissetis, si ipse consensisset vobiscum aduersum me. Vel eorum potius inconstantiā denotat; quia cum gauderent in luce doctrinæ eius; quia pulchra, nolēbant tamen vilo pacto ei obedire, quia hoc contra voluptatem erat. Nam hortabatur ad pœnitentiā, & baptismum, quæ Pharisei, & Legisperiti contempserunt. Vel exultastis, concurrentes ad baptismum eius; & doctrinam; sed testimonium eius, quod Iesus esset Christus, non accepistis. Lucernam accepistis, quæ sub ortu Solis non luceret; ad Solem cæci facti estis. Et ita hodie quisquis cū delectatione percipit verbum Dei, nec tamen opere præstat,

idem ibidē. Leuit. 24.

Psal. 131. Ioannes cur lucerna ardens, & cur lucens. Bernard. in natiui. san. Ioan. Baptista.

Quæ sint lucernæ lucentes, & non ardentes, & contra.

Matth. 5. Concionatores, & Prophetæ quales esse debeant.

Quomodo Iudæi voluerint ad horam exultare in luce Præcursoris, vt Christus inquit.

Ioan. 1. II. sensus. Iudæorum seuitas & incōstantia.

Matth. 3. Luc. 7.

Tertius. Ioan. 1.

Qui similes hac in parte Iudæorum existant.

quod

Altera solutio. Ioan. 8. Testimonij alicuius veritas quæ requiritur.

Chrysost. ibid. Cyril. ibid. Quare Christus prius Ioannis, quam Patris proferat testimonium de seipso. Ioan. 1. Cur Iudæi miserint ad Ioannem legationem.

Ibidem.

Matth. 3.

Quid sit Christum testimonium habere maius Ioanne.

Ioan. 1.

Potentissimum testimonium Christi quod

Infra 10.

Infra 13.

Patris de Christo plura testimonia, proferantur.

Prima.

Quae nam opera dedit Filio Pater, & quid testetur.

quod verbu Dei suadet, profecto exultat ad horam in praedicator, & non credere vt debet, conuincitur. Et ad literam bene dicit, ad horam Iudaeos exultasse, siue ad tempus: nam statim vt Messiae titulum sibi oblatum recusauit, & vos acerbe increpauit, vocas genimina viperarum, in eo exultare desistis.

Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim qua dedit mihi Pater vt perficiam ea; ipsa opera qua ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me. Reiecerat testimonium Ioannis tanquam humanum, quo non propter se eguit, sed propter nos: pro ducit iam maius testimonium illo Ioannis, quod ex parte sua Christus habebat: atque illud quidem ab operibus; quod est firmum, & inuidum. Quod ait, maius Ioanne, intellige testimonio Ioannis: non enim confertur cu Ioanne, sed cum testimonio Ioannis. Testimonium enim Ioannis ab extrinseco est, virtus vero operum ab intrinseco. Et Ioannes digito corporeo demonstrauit Christum; signa vero, & miracula digiti Dei erant, quae ipsum Deum indicabant. Ex quo testimonium operum omnia alia testimonia vincit. Vnde Christus plerumque ad illud testimonium nos dirigit: Si mihi, inquit, non vultis credere, operibus credite. Et iterum: Si opera non fecissem in eis, qua nemo alius fecit, peccatum non haberet; nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum. Haec autem opera ait sibi a Patre data, & simul ipsum ea operari; vt intelligas sic esse concessa Christo Domino, vt non minus ipse Filius auctoritate, & potestate propria illa faciat, atque Pater: eadem enim est Patris, atque Filij potestas.

Possumus etiam opera ipsa redemptionis intelligere, quae signa complectuntur: quae vt Dominus perficeret, ad mortem vsque damnatus est. Testantur autem haec opera, quod Pater miserit Christum, hoc est mysterium Trinitatis, & Incarnationis Filij Dei. Nam ad haec comprobanda, & confirmanda; Dominus ipse signa edebat. Verbum autem illud: vt perficiam ea, non tantum significat satis non esse

scire Dei voluntatem, sed opus esse illam facere, & ad finem vsque perducere; verum etiam signa corporum tunc perfici, cum fiunt spiritali modo in cordibus hominum, illa illuminando, sanando, suscitando, mundando, & faciando.

Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis. Aliud Patris producit testimonium, nempe vocem Patris, qui in baptismo dixit: Hic est Filius meus dilectus; & postea repetitum est in Transfiguratione: de quo testimonio ait Petrus; Sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapsa ad eum huiusmodi a magnifica gloria, &c. quod etiam sensibile testimonium fuit. Fuere autem aliud Patris testimonium ipsa Ioannis verba, qui dixit cap. 3. Qui accepit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Fuit & insensibile Patris testimonium, de quo, Caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Et alio loco: Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Sed hoc loco praecipue de testimonio primo in baptismo perhibito videtur Dominus loqui. Sed quia Iudaei aut nulli, aut pauci hanc vocem audierat, & gloriabantur se audisse vocem Dei in Horreb, & speciem eius vidisse, ait: Neque vocem eius audistis, neque speciem eius vidistis. Tollit illorum gloriationem, & ait, non fuisse veram vocem, neque speciem Dei, sed signa tantum veritatis, quae in corde loquitur, & solitudine. Quia cum Deus spiritus sit, nec habet vocem, quae audiri possit humanis auribus, neque speciem, quae cerni possit oculis corporis. Quod si obijcias, in Deuteronomio scriptum esse: Locutus est Dominus ad vos de medio ignis: vocem verborum eius audistis, & formam penitus non vidistis: vbi concedit auditam vocem, sed speciem non visam. Dicendum est, illos vocem Dei non in seipso, sed in Angelo Deum referente audiuisse: quemadmodum testatur Stephanus in Actis, & Paulus ad Galathas, non autem vocem propriam, quae Patris esset, quomodo vox est ali-

Secunda. Matth. 3.

Infra 17.

2. Pet. 1.

Tertia.

Ioan. 3.

Matth. 16.

1. Ioan. 5.

Deut. 4.

Cur Iudaei vocem Dei non audierint, neque speciem eius viderint.

Ioan. 4.

Deut. 4.

Exo. 19. & 20.

Quod Iudaei vocem Dei nunquam audierint, quomodo.

Act. 7.

Gal. 3.

qua

Quid per verbum quod Iudaei non habebant in se ipso manens.

Altera sententia.

Deut. 18.

Exo. 19. & seq.

Coloss. 1. Hebr. 1.

Christi proprium.

Christum non audire, nec videre, quid.

Christiani vt vere Christiani sint, tria testimonia habere debent Matth. 5.

2. Pet. 1.

2. Cor. 1.

qua animalis formata instrumentis.

Et verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. Per verbum hoc, intelligunt plerique voces Scripturarum, & Prophetarum, quae verba quidem Dei sunt, sed non manebant in illis: quia cum applicanda essent Christi doctrinae, & signis, vt per illa eum agnoscerent, resiliabant a verbo Dei, & oculos veritati clauderant: & ita excabatur, & Scripturis non proficiebant. Suauiter tamen posset intelligi locus iste de verbo illo, quod in monte Sinai dixit Dominus: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui; & ponam verba mea in ore eius, & quae sequuntur. Nam cum Iudaei gloriarentur de voce eius audita, & de specie eius visa, nempe in monte Sinai, & lege ab eo accepta; ostendit illos neque veram vocem Dei, aut veram speciem eius percepisse, neque verbum de Messia mittendo ad illos, habere firmum, & stabile, cum ipsum Messiam missum agnoscere nollent. Proindeque subdit: Quia quem misit ille, huic vos non creditis. Est enim Christus Verbum, & vox Dei, ipse est expressa imago eius, & species; denique ipse est viva lex, & legis impletio. Qui ergo Christum non audit, vocem Dei non audit: qui non videt Christum, non videt speciem Dei. Qui Christum non habet per fidem habitantem, legem non habet, nec illam potest implere: nec promissionem Dei de Messia mittendo possidet. Verum vt Christus tria pro se produxit testimonia, ita Christiano triplex testimonium est necessarium, vt tanto respondeat nomini. Primum quidem ab hominibus, de quo Dominus: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Secundum, a proprijs operibus: nam sic vult Petrus, vt vocationem, & electionem nostram certam faciamus per opera bona. Tertium, a Deo, hoc est a bona conscientia, in qua loquitur Deus, & de qua ait Paulus; Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae: quod vnus priora testimonia confirmat.

Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere, & il-

la sunt qua testimonium perhibet de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Producit tertium & solidum Scripturarum testimonium, quod etiam Dei est, & maius illo Ioannis. Verbum illud, Scrutamini, tam Graecis, quam Latinis ambiguum est: & potest esse praesentis Indicatiui, & item Imperatiui. Cyrillus sensum illum Imperatiui reijcit; & indicatim contendit accipiendum, in hunc sensum: vos quidem Scripturas scrutamini, putantes in illis vitam inuenire: sed quae vobis erit ex hoc vtilitas, cum in illis de me testimonia deprehendentes, nolitis tamen ad me venire, vt vitam habeatis? & tantum illis vacatis, vt contradicere veritati possitis? In hunc modum ille exponit. Caeterum Chrysostomus Imperatiue accipit; dicens, Christum hoc verbo mittere Iudaeos ad diligenter perscrutandas Scripturas, & non tantum ad superficie tenus legendas. Atque haec expositio suauior videtur: Nam cum prius duo testimonia Patris produxisset, nempe operum, & vocis in baptismo, iam tertium producit magis firmum ac validum: non tamen magis verum, de quo Petrus dixit: Et habemus firmiter prophetarum sermonem, cui bene facitis attendentes, & reliqua: vbi prophetarum testimonium, & voci de caelo delapsae, & signo ipsi Transfigurationis praefere videtur. Na Scriptura antiquitate, & omnium acceptatione, maximum sibi auctoritatis, & firmitatis pondus comparauerat: quam auctoritatem necdum signa Christi eo tempore apud Iudaeos affecuta erant: nunc autem signa Christi cum in Canonicis libris sint recepta, parem cum illis auctoritatem habent.

Expendit autem Chrysostomus verbum perscrutandi, his verbis: Propter ea Christus Iudaeos ad Scripturarum non simplicem & nudam lectionem, sed ad investigationem per quam diligentem relegauit. Non dixit, Legite Scripturas, sed scrutamini. Diuina enim summa indiget diligentia: in umbra enim & obscure maioribus illorum non ab re Deus locutus est. Idcirco effodere profundius iubet, vt quae alta delitefcunt, inuenire possimus. Sic ille. Vnde beati dicuntur, qui scri-

Illud: Scrutamini Scripturas, dupliciter accipitur.

Cyrill. lib. 3. in Ioan. 6. 4. tom. 2. Primus sensus.

Secundus, & melior ac suauior.

Chrysof. homil. 40. in Ioan.

Matth. 3. & Ioan. 1. & seq.

2. Pet. 1.

Scripturarum conformius, quam signorum testimonium.

Signa Christi cur parum cum Scripturis auctoritatem habeant.

Chrysof. loco citato.

Iudaei Scripturas quare non legere, sed iubentur scrutari Scripturas.

tantur

Pfal. 118. Act. 17.

Qui scrutatores Deo non probentur.

Ecclesiastici 3.

Prover. 25. Christum in Scripturis querere, quatenus utile sit ac necessarium

Libri Talmudici à quibus Rabbini scripti: eorum vanitas, & leuitas.

Cabala quid.

Optima, & præstantissima quænam illa sit ad intelligentiam Scripturarum Cabala.

tantur testimonia eius; in toto corde exquirunt eum: & in Actis laudantur Thessalonicenses credentes, quod scrutarentur Scripturas: si hæc, quæ ab Apostolis erant prædicata, ita se haberent, ut prædicantur: & scrutantes, ad fidelem perscrutationem, non autem ad curiosam, siue immoderatam adhortatur, quia quisque non contentus necessarijs, difficilia, & quæ ultra propriam capacitatem sunt, discutere nititur, & illas proprio ingenio metiri: nam tales scrutatores reprimat Spiritus sanctus, cum ait: *Altiora te ne quaesieris, & fortiora te ne scrutatus fueris.* Et iterum, *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Quæren autem Christum in Scripturis, neque curiosum est, neque inutile; sed maxime necessarium, & salutare. Non quidem proprio ingenio, sed fide & desiderio agnoscendæ veritatis.

Expende autem quod ait: *Scrutimini Scripturas:* non libros Talmudicos, aut Cabalisticos, quos Ioannes Reuelinus & quidam alij, curiosi magis, quam solidi nostri seculi Scriptores, siue tractatores, nobis commendarunt: nec enim eiusmodi libri Scripturarum nomine veniunt; neque eo tempore, quo Christus loquebatur, scripti erant, sed post Christum à Rabbini quibusdã excæcatis, & veri Messia luce destitutis conscripti sunt; nec in eis Iudæi vitam æternam, sed mortem præsentaneam habent: neque arcana illa Cabalistica, quæ tantopere commendant, plus veritatis Christianæ, quam mendacio Iudæorum fauent, cum ad vtramque trahi possint: neque denique vllam aliam Cabalam, id est, scientiam interpretandi Scripturas veteres, præstantiorem, aut celsiorem agnouerunt, quam Euangelicam doctrinam & Apostolicam cum Ecclesiæ viua traditione: extra hanc qui contendat Moysen & Prophetas interpretari, profecto nihil proficiet, ut constat ex Rabbini, qui multa volumina ediderunt in Veteris Testamenti libros. Hac ergo sententia, *Scrutimini Scripturas,* docemur omnes aliàs præ istis non tanti facere Scripturas; quia in istis tantum vita æterna conseruetur. Putabant enim Iudæi tunc temporis in Sacris literis promitti sibi vitam æternam, & non solum regnum temporale: nam Scripturæ aliter non habent vitam æternam, quam promittendo: quamquam Iudæi illas detorquendo, & prauè interpretando putabant se quidem vitam habere, sed non habebant.

Et ait, illas perhibere de Christo testimonium: & cum locum aliquem non signet Dominus, intelligimus earum argumentum, siue scopum eo tendere; ut vel verbis prophetando, vel gestis & operibus præfigurando, vel umbris & ceremonijs delineando, de Christo egregium reddant testimonium, modo eas perscrutetur, & in profundum illarum sensum penetretur, & non tantum literæ cortex attendatur; nam in earum medulla continetur Christus, & vita æterna. Et vide sapientiã Christi: mittit Iudæos ad Scripturas, nullam Sacrarum literarum refutans, nullam mendosam, falsam, aut suspectam dicens: quemadmodum Hæretici faciunt & Mahometani, qui Scripturas deprauatas contendunt. Et ait: *Non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.* Non dicit, Non potestis, aut nescitis, sed, non vultis; ut inexcusabiles reddantur. Et ad me, inquit, qui sum autor vitæ æternæ, & qui solus possum vobis eam donare. Emphasim suam habet, quod ait, Non vultis venire; cum tamen ad vos venerim, ut vobis vitam donarem.

Claritatem (siue gloriam) ab hominibus non accipio. Multa hæcenus produxerat testimonia, ut honorem debitum Filio, sicut Patri, in fide sibi habenda euinceret: iam ostendit, sibi eiusmodi honorem (qui in Fide consistit) propter seipsum non ambire. Nam ut nox est, quæ claritatem accipit à candelis accensis, dies autem Sole perspicuus & illustratus illis non eget: ita Iesus claritate diuina conspicuus, laudibus, aut gloria hominum nequaquam indiget. Quod verò hunc honorem debitum illi non reddant, ostendit, illud proficisci non ex defectu suo, aut ex inopia idoneorum testium, sed ex defectu charitatis eorum. Claritatem ergo ab hominibus non accipio, id est, nullam propter me. quæro gloriam ab

hominibus, ut vobis videtur, sed habeo testimonium Patris gloriosum, & operum, & Scripturarum sacrarum testimonium: sed vos ita video dispositos, ut quantumuis efficacia Dei de me testimonia, non sint apud vos autoritatem suam habitura, aut fidem factura.

Scripturæ quomodo vitam habeant æternam.

Scripturæ quò tendant.

Hæretici ac Mahometani de Scripturis quid sentiāt.

Iudæi vnde inexcusabiles.

Quare Christus gloriam ab hominibus non acciperet.

Cur gloriam Christo Iudæi non darent.

Iudæorum ad omne bonum vnde tarditas proueniret.

1. Ioann. 3. Effectus charitatis. Ioan. 8.

Christi à nobis iudicium cur, nequeat eludi.

Nomine Patris quis veniat.

Quis veniat nomine suo.

2. Thess. 2.

Barchoziba duo tempore Iudæorum pseudochristi extiterunt.

Iosephus Iuda.

hominibus, ut vobis videtur, sed habeo testimonium Patris gloriosum, & operum, & Scripturarum sacrarum testimonium: sed vos ita video dispositos, ut quantumuis efficacia Dei de me testimonia, non sint apud vos autoritatem suam habitura, aut fidem factura.

Sed cognoui vos, inquit, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Defectus enim charitatis ad Deum, causa est vestra tarditatis ad omne bonum: qui autem non diligit, manet in morte. Nam ubi ignis charitatis est in corde, fieri nequit, quin foras flamma erumpat in verbis, & operibus. Et capite 8. *Si Deus pater vester esset, diligeretis vti que me, ego enim ex Deo processi, & veni.* Et obserua, quod Christus, omnes agnoscit, non solum quales extra, sed etiam quales intus existant: ideo eius iudiciū nemo fallere potest.

Ego, veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Ostendit Dominus illos carere charitate; & nihil in se esse, quod causari possint homines, quo minus illum excipiant. Quod vti nam omnibus Ecclesiæ ministris, & verbi concionatoribus contingeret. Et nomine Patris venit, qui se ab illo missum fuisse, & eius gloriã quærere, argumentis, & miraculis idoneis comprobauit. Suo nomine venit, qui missus à Deo non est, nec Dei negotium agit, nec gloriam eius, aut proximorum salutem, sed proprium commodum, vel utilitatem quærit. Et si autem hoc verbum de Antichristo accipi solet, cuius est aduentus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis ijs qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salui fierent. Potest tamen intelligi de quocunque suo nomine Messia dignitatem vsurpanti: quemadmodum fuit Barchozibas primus sub Tito, & Vespasiano (de quo Iosephus lib. 2. De bello Iudaico cap. 12.) occisus à Iudæis quod non vaticinaretur futura: & alter Barchozibas sub Hadriano Imperatore in Bitter ciuitate occisus à milite, de quo ex li-

bris Talmudicis producit testimonia Petrus Galatinus lib. 4. cap. 21. Et vtraque obsidio, tam Ierusalem à Tito, quàm Bitter ab Hadriano, tribus annis eum dimidio peracta est: ubi multæ Iudæorum myriades extinctæ sunt. Nam eum vidissent tempus Messia impletum, verumque Messiam refutassent, falsos in suam perditionem acceptare non formidarunt: quia promittebant gloriam, & diuitias, & felicitatem huius mundi. Vnde & Barchozibas, Filius mendacij interpretatur, quemadmodum in passione, Christo reiecto, & condemnato, latronem Barabbam sibi poposcerunt.

Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriã quæ à solo Deo est, non queritis? Iudaicæ perfidiæ causam docuerat extitisse defectum charitatis Dei, iam aliam causam adiungit, nempe ambitionem, & gloriæ cupiditatem, quæ homines longè à Christo stare facit, qui eiusmodi re discipulis nec promittebat, nec dabat: vnde timebant se contemnendos, si Christo credidissent. Et Phariseos præsertim videtur Dominus his verbis perstringere, de quibus est illud à Domino dictum: *Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus.* Et capite 12. huius eiusdem Euangelistæ habetur: *Ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Phariseos non cõfitebantur, ut è Synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.* Afferit ergo, non bene inter se conuenire, nec in vna fide morari, ambitionem, & Fidem: siquidem Fides euacuat hominem, ambitio inflat: Fides omnia propter Deum relinquit, ambitio sibi soli bene cupit, & omnia sibi adscribit. Gloria autem, quæ à solo Deo prouenit, est testimonium bonæ conscientia, quæ omnia præsentia contemnit, & ad futura aspirat. Fideles igitur, si verè fideles sint, in hoc vno speculo se agnoscant, an videlicet gloriam, quæ solus Deus tribuere potest, corde ambiant, & bonorum operum studio quærant: nam inde facile se ipsos agnoscent.

Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: est qui accusat vos

Petrus Galatinus.

Barchozibas quid sonet.

Matth. 27.

Quæ duo vitia Iudæos à fide Christi impediunt ac retardant.

Supra 23. Ioan. 12.

Ambitio & fides cur nequeant simul consistere.

2. Cor. 1. Veri fideles vnde perspicui ac dignosci valeant.

Iudæorum pœnæ Christo non credentium.

Moyſes, in quo vos ſperatis. Declarat Dominus ſupplicium imminens illis, qui Chriſto non credentes, non ſolum Filium non honorabant, ſed nec Patrē. Imò etiam Iudæos percutit, qui ex zelo legis Moyſi, quam putabant violari ſanando Iaguidos in Sabbato, hinc punitionem illorum ab accuſatione deſcribit. Significat ergo, non ſolum Patrem iniuria affectum ex eo quod non honoraret Filium, ſed etiã ipſum Moyſen, pro quo zelabant, & cuius præceptum de violato Sabbato contemptum obijciebāt Domino Ieſu, accuſatorem eorum futurū. Ait igitur, Non eſt quod à me accuſatore timendum ſit vobis apud Patrem: cum ipſe Moyſes non accuſabit, ſed iã accuſet laceſſitus iniuria à vobis, quod eius præcepta, & promiſſa, & minas contemnitis. Eſt autem, Moyſen accuſare Iudæos, nihil aliud, quàm legem eius punitione dignos oſtendere in eo quod nollēt credere in Ieſum. Porro non accuſaturum aſſerit, vſitato loquēdi more ſignificans non opus fore ſua accuſatione, aut ſe non primum accuſaturum Iudæos: ſignificat etiam, ſibi non competere accuſationē, quod iudex eſſet cōſtitutus omniū à Patre, vt ſuperius dixit. Et ait de Moyſe: In quo vos ſperatis. Hoc eſt: credebāt quidem Moyſi in genere vera eſſe quę ſcripſit, ſperabantq; ſe poſſe cōſequi illa, quę Moyſes promiſerat, ſed non credebāt in ſingulari hunc eſſe Ieſum à Moyſe prædictum, neque promiſſiones in eo factas peculiariter præſtandas, de quibus ait Paulus: Quotquot enim promiſſiones Dei, ſunt in illo eſt. Simili errore in Ieſu ſperant Hæretici, & Scripturas paſſim verſant, in quibus putant ſe certiffimam habere vitam æternā. Sed cum verba Ieſu, & teſtimonia deprauent atque peruertant, ſuiſq; ſomnijs atque deprauatis dogmatis inſiciant, profecto continget illis quod Iudæis, qui cum de Meſſia gloriarentur, atq; illis miſſum non agnouerint, extra promiſſiones, & prærogatiuas Meſſiæ inuēti ſunt. Simili ratione Hæretici dum Ieſum iactant, dum Euangelio gloriātur, dū Apoſtolicam Pauli doctrinam efferūt; à Chriſto extorres

ſunt, ab Euangelio exhæredati, à recta Pauli intelligentia alieni. Vna enim vera clauis inueniendi verū Ieſum, verū Euangelium, & Paulum intelligendi, eſt Eccleſiæ Chriſti viua traditio. Græcè de præterito dicitur, In quo vos ſperatis, hoc eſt, Moyſes, in quo olim ſperatis, nunc vos accuſat: cauſa verò accuſationis eſt, quia iã amplius in Moſe non ſperabant, nec credebant; amiſerant enim ſpem, & fidē in illū, poſtquam credere in Ieſum noluerunt. Si enim crederetis Moyſi; crederetis forſitan & mihi. Ex quibus aperte oſtenditur, quod credere Moyſi, inferat neceſſario credere in Ieſum: & hæc eſt iniuria, quam inferunt Moyſi, ob quā ſit eos accuſaturus, ex eo videlicet quod Ieſum non credant. Et probat confequentiam conditionalis; quia ſubdit: De me enim ille ſcripſit. Ridiculum autem eſt quod quidam exponūt: De me enim ille ſcripſit. Scilicet in libro Deuteronomij: quaſi nullus eſſet alius locus præter illum: cum ipſe ſit ſemen mulieris conterens caput ſerpentis, & ſemen Abrahæ, vt Paulus exponit, & tempus aduentus eius expreſſerit Iacob, cum dixit, Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, & reliqua; cum etiam ſit agnus Dei tollens peccatum mundi, vt Ioannes Baptiſta declarauit, & cuius oſſa non eſſe confringenda, Ioannes Euangelista oſtendit; alludens ad agni ſanguinem, quo educti ſunt de Aegypto; & ipſe ſit ſerpens exaltatus in deſerto, vt explicuit Dominus Nicodemo: innumeri deniq; ſunt loci, in quibus ſi perſcrutemur Scripturas, & non tantum cortice tenuis legamus, in ijs de Ieſu mentionem fieri, dubium nobis eſſe non debet. Et ita, quod dictū eſt, De me enim ille ſcripſit, poſſet non minus verè, quàm apte exponi: id eſt, Ego ſum ſubiectū librorum Moyſi, & de me nō tantū aperte locutus eſt, vt prædicto in libro Deuteronomij, ſed etiã ſpiritualiter in vmbriſ, ſacrificijs, expiationibus, ceremonijs, ſanguinibus, præceptis, & alijs legis ritibus, atq; inſtitutis, quæ vnum Ieſum intellectū habentibus ſpirāt, & ad eū ducunt, tanquam pædagogus ad Chriſtum. Hinc Theophylactus: vbi

Iudæos accuſaret cū Moyſes.

Qua de illos accuſaret iniuria.

Vbi ſcripſerit de Chriſto Moyſe cōtra Caietan. Deuter. 18. Gen. 3. Gal. 3. Gen. 49.

Ioan. 1. Ioan. 19. Exo. 12. Num. 21. Ioan. 3.

Gal. 3.

Theophyl.

Quid ſit Moyſen Iudæos accuſare; & cur Chriſtus non erat accuſaturus Iudæos incredulos apud Patrem.

Deuter. 18

2. Cor. 1.

Hæretici in Ieſu ſperant quā fruſtra, vt Iudæi olim in Moſe.

Iudæi Ieſum, diuinasq; Scripturas ſoſas & ſimplices iactantes, cæterasq; contēnentes, quid aſſequantur.

autem

Deute. 18. Exod. 3. Ignis rubi quid ſignauerit.

Iudæi nō ſolum Chriſto, ſed & Moſi quidem ipſi extiterunt increduli.

Impedimenta quænam tria Iudæos à credendo retardarunt.

Firmius eſſe ſolet quod literis mandatur, quā quod verbis.

autem ſcripſit de eo? Etenim dictum hoc: Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus; de Chriſto erat, & alia multa tā in verbis, quàm in ſignis, & ſymbolis; vt miraculū rubi. Nam & ignis quidem deitas; rubus autem ſpinofus, peccatrix natura: quā ſuſcepit ignis deitas, & incōbuſtā ſeruauit luce fulgidam, & ſuos quidem radios illi cōmunicauit; imperfektionen autē illius in ſe non ſuſcepit. Sic ille.

Si autē illius literis non creditis: quomodo verbis meis crederis? Arguit à maiori ad minus negatiue: nam ſi Moyſi, quem vos tāti facitis, & cuius ſcripta ſectari profitemini, nō creditis, multo minus mihi crederis, quem nec magni penditis, nec meæ doctrinæ ſectatores eſſe vultis, & quem maximè vobis in lege inſtructis, propter ipſum Moyſen credere oportebat. Comparat ergo ſe cum Moyſe, & ſcripta Moyſi cum verbis ſuis. Secus eſt de Gētib; quæ propter Moyſen, vt pote ignotū ipſis, nō compellebantur credere in Ieſum, ſed propter ſigna, tractumq; internum, atque legis cum ratione conueniētiam, conformitatēq; Ieſum amplexæ ſunt, & propter Ieſum ipſum Moyſen.

Tria igitur credendi impedimenta Iudæos habere declarauit. Primū, defectum charitatis Dei. Secundum, ambitionem, ſiue glorię propriæ amorē. Tertium, incredulitatē ad literas Moyſi conſcriptas. Vnde mirum non eſt, quod verbis Ieſu non crediderint: firmius enim eſſe ſolet quod literis mandatur, quàm quod verbis. Et ſi legem Moyſi ſcriptam tenentes, & quotidie

legentes, paruifacitis tamen, & transgredimini: quomodo verbis, quæ vix ſemel auditis, & negligenter, benè aſſeſti eritis? Rurſus, ſi literas Moyſi, quæ quaſi elemēta ſunt doctrinæ meę, & prima principia, non ſuſcipitis, & legem, quæ ad me ducit, ſpernitis: quomodo pacto ad altiora hæc mea peruenire poteritis? Vt ergo prius de Ioanne, quem admirari videbantur, conuicti ſunt quod eum deſpicerent: ita & nunc de Moyſe, cui credere ſibi videbantur, oſtendit quod ei eſſent increduli, ſicut aliās putabant ſe eſſe filios Abrahæ: quod Dominus illis abſtulit, dicendo; Si filij Abrahæ eſtis; opera Abrahæ facite. Et ita ſemper in caput illorum retorquet, quæcunq; pro ipſis facere videbantur, vt vel conuicti, vel conuicti, tandem reſipiſcerent, & Fidē amplecterentur. Sed ſurdis ſanè canebat fabulam.

Ioan. 3.

Surdus canere fabulam.

Studeamus igitur, vt tanta teſtimoniorum omni acceptione dignorum plenitudine erecti atque animati, Ieſum, vnicum vitæ autorem, & mundi aſſertorem amplectamur, omniq; cultu, honore ac veneratione dignum exiſtimemus, & eodē prorfus cultu, quo Patrem ipſum honorificemus: vt ſi teſtimonia Iudæis producta non profecerunt, ſaltem in nobis fructus dignos edant, & vitam æternam conſequi mereamur propter pretioſa & eminentiſſima merita Dñi noſtri Ieſu Chriſti, quem cum Patre & Spiritu ſancto omnes creaturæ colunt, & venerantur, in ſeculis ſempiternis. Amen.

TRACTATUS XIII.

DE diſceptatione Dñi cum Phariſæis, contētib; Sabbatū violatum à diſcipulis eius, quod in eo vellerent ſpicas ad edēdū. Et habetur Matth. 12. Marc. 2. & Luc. 6.

QVAM TRIBVS Euangeliftis hæc diſputatio ſcripta ſit, proponemus

verba Euangeliftæ Matthæi, quibus adiungemus, ſi quid fuerit noui ex alijs adiiciendum. Sic ergo habet Mar-

Vnde Phari-
sei putauerit,
Apostolos in
Sabbato spica-
s vellendo
peccasse.

Quid est ad
literam, In il-
lo tempore
Iesus abijisse
per sata.
Glos. Ord.
August. lib.
2. De con-
sen. Euang.
6. 34. tom. 4

Alter sensus,
qui est prædi-
ctorum auto-
rum.

Ioan. 5.

Quid sata.
Euthym. in
Matthæ. c.
20.

Apostoli spica-
s quare vel-
lebant.
1. Reg. 21.

Marc. 11.
Iudeorum
imimercor-
dia.

thæus: in illo tempore abijt Iesus per sa-
ta, Sabbato: discipuli autem eius esurien-
tes cæperunt vellere spicas, & mandu-
care: his addit Lucas: Confricantes ma-
nibus: Pharisei censebant illicitum cõ-
fricare spicas. Sabbato, quoniam spe-
cies erat præparationis cibi: præpa-
rare enim cibos, vetitum erat in Sab-
bato: sicut nec licitum erat accende-
re ignem, nec colligere manna. Exod.
16. Marcus verò iuxta literam nostrã
apponit adverbium, iterum: quod cum
non sit apud Græcos, non significat
Dominum secundo transiisse per sa-
ta; sed referrì debet ad calumniã Pha-
risæorum: nam cum apud Marcum
præcedant aliquot Phariseorum cal-
umniæ, significatur aliam sequi alia
occasione Domino obiectam. Primo
loco quod Matthæus ait, in illo tem-
pore: non puto esse continuationem
historiæ ad immediatè præcedentiã:
sed perinde est, in illo tempore, ac si
dixisset, quodam tempore. Glossa ta-
men ordinaria, & beatus Augustinus
docent, quod narrata prædicatione
cum miraculis vnus anni ante quæ-
stionem Ioannis factam, transit ad ea
quæ facta sunt in alio anno, nempe
post mortem Ioannis: & ita, quæ se-
quuntur ab hoc loco, facta sunt in
secundo anno prædicationis Christi,
Ioanne iam extincto. Quod mihi cõ-
ratione coniunctum esse videtur: ma-
ximè si secundum Pascha à baptismo
Christi sit ille dies festus, de quo Ioã-
nes loquitur, cum languidum ad pi-
scinam curatum esse à Domino do-
cet: vt aliàs libro sexto latè compro-
bauimus.

Vocat autem sata, siue fegetes, hoc
est, agros seminatos frumentis; vt Eu-
thymius exponit. Vellebant autem
spicas, & fricabant manibus; esurien-
tes non fame aliqua miraculo indu-
cta, sed naturali, in conspectu Phari-
sæorum: quemadmodum Dauid natu-
rali fame oppressus fuit, quando
panem sanctum propositionis com-
edit: poterantque famem illam susti-
nere, aut quia Iudæi illiberales erant,
& parum misericordes, vt cum apud
Marcum Dominus omnes circumspi-
ciens an aliquis eorum ad eoenam in-

uitaret, redijt in Bethaniam; aut quia
interdum exibat de loco, sine cibo, vt
Marcus ait; aut quia interdum in cam-
pum prodibat cum populo, & diu
prædicabat, ex quo panibus siue ci-
bis destituebantur, discipuli autem
cum Christo loculos portabant, vt sup-
plerent necessitates illorum. Et aduer-
te quod discipuli ambulabant vt vel-
lerent spicas, non autem vt iter face-
rent; accusarentur enim alioqui, quod
contra legem, Sabbati, iter longius in-
stituerent. Quanquam autem discipu-
li non haberent in animo id facere,
vt legem, cui erant subiecti, viola-
rent (nam id proculdubio peccatum
est) Dominus tamen intendebat, vt
extrinsecè Sabbatum violando, habe-
ret occasionem docendi, & rigorem
illum in obseruantia Sabbati à Iudæis
exactum tollendi; quod paulatim, &
suauiter religio Sabbati cessaret, de
medioque omnino tolleretur. Con-
sidera etiam quo tempore illud gestu
sit. Ait enim textus, in Sabbato, Græ-
ci codices habent, in Sabbatis *ἡ σάβ-
βατος* (nam Græcè & tertiã est declina-
tionis *Σάββατος*, & quinta *Σάββατος*, &
ἡ σάββατος) quæ lectio confirmatur ex Mar-
co, qui legit in plurali Sabbatis, &
hoc loco Pharisei obijciunt: Ecce, di-
scipuli tui faciunt, quod non licet eis
facere Sabbatis. Hilarius etiam simi-
liter legit & interpretatur: vnde col-
ligit diem aliquam fuisse, in quo duæ
festiuitates concurrerent, siue festum
aliquod solenne, quod pluribus die-
bus festiuus constaret; vt erat festum
Paschæ, vel Tabernaculorum. B. Lu-
cas hanc eandem texens historiam, sic
scribit: *Factum est autem in Sabbato se-
cundoprimum*. Quo verbo expressit qua-
le esset hoc Sabbatum: etsi codex Sy-
riacus habeat tantum in Sabbato. Sed
cum hoc verbum secundoprimum, siue
ἡ σάββατος, non minus sit obscu-
rum, quàm quod alij Euangelistæ di-
cunt Sabbatis: hinc factum est, vt va-
ria & diuersa à Patribus adferantur.
Illud constat certè B. Hieronymum
difficultatem & obscuritatem in hoc
verbo olfecisse: quia ita scribit in e-
pistola ad Nepotianum, De vita cle-
ricorum: *Præceptor quondam* (inquit)

Mar. 6.

Sabbati die
iter facere o-
lim non lice-
bat.
Cur Sabbatũ
violari adisci-
pulis Domi-
nũ pateretur.

Mar. 23

Hilar. can.
12. in Mat-
thæum.

Luc. 6.

De Sabbato
secudoprimum
fufe disertur.

B. Hierony.
ad Nepotia.
tom. 1.

meus Gregorius Nazianzenus, rogatus
à me, vt exponeret quid sibi velleret in Lu-
ca Sabbatum *ἡ σάββατος*, eleganter lu-
sit, Docebo te, inquit, super hac re in
Ecclesia: in qua mihi omni populo accla-
mante, cogèris inuitus scire quod nescis:
aut certè si solus tacueris, solus ab o-
mnibus stultitia condemnaberis. Hæc
Hieronymus, nec tamen explicat, quo
modo exposuerit Gregorius præce-
ptor. Vel significare voluit Grego-
rius se nescire docto Hieronymo sa-
tisfacere, benè autem plebeculæ: vn-
de & Hieronymus ibidem subdit; *Ni-
hil tam facile, quàm vilem plebecu-
lam, & indoctam concionem, lingua vo-
lubilitate decipere, quæ quicquid non
intelligit, plus miratur*. Sic Hierony-
mus.

Quidam igitur existimant, Sabba-
tum secundoprimum dici, quod in
eo præter commune Sabbatum & or-
dinarium, aliud incideret festum: què-
admodum dicimus, hoc est bis pul-
chrum, ita Sabbatum secundo, siue bis
primum, quod dies esset præclarissi-
mus; vt cum apud nos dies Natalis in-
cidit in diem Dominicum, & sicut
cum ait Ioãnes, *Erant enim magnus dies
ille Sabbati*. Sed profectò vocabulum
illud vix id significat, & potius ali-
quod Sabbatum consequens alterum
explicat. Vnde Theophylactus, expli-
cans Lucæ 6. hanc vocem, scribit: *Iu-
dæi omne festum sabbatum nominabant,
sabbatum enim quies dicitur. Sæpè igitur
occurrebat festum in Parasceue, &
vocabant Parasceuen sabbatum propter
festum; deinde quod propriè est sabbatum,
nominabant secundoprimum, eo
quod sequatur festum & sabbatum quod
precesserat*. Chrysostomus in Mat-
thæum interpretatur Sabbatum secũ-
doprimum. Quando festum duplex
erat, tam Sabbati Domini, quàm so-
lennitatis alterius succedentis. Ille sic
sentit: hoc est, festiuitas prima, quæ
proxime Sabbatum secuta fuisset. Ne-
que hæc sententia Chrysostomi di-
stat ab illa Theophylacti: nisi quod
Chrysostomus vult præcedere diem
Sabbati, & immediatè subsequi aliam
festiuitatem: contra Theophylactus,
vult præcedere festiuitatem aliquam,

Plebeculæ in
genium.

Prima opi-
nio, sed ine-
pta.

Ioan. 20.

Theophy. in
Lucam.

Secunda.
Chrysof. ho-
mil. 40. in
Matth.

Tertia.
Ambros.

Quarta.

Quinta opi-
nio.

Sabbatum se-
cudoprimum
de quibus fe-
stis intelligi
non possit.

& illam proximè consequi diem Sab-
bati: & ita ferè in idem recidit.
Porro Ambrosius in Psalmum 47.
& in Lucæ 6. caput, Sabbatum secun-
doprimum intelligit diem Domini-
cãm nostram, quam præcessit vetus
Sabbatum. Dicitur secundum tempo-
re, primum verò dignitate, & præ-
destinatione Dei: quod in illa, præ-
clariora Deus gesserit, & gerat: au-
di verba Ambrosij in Psalmum præ-
dictum: *Vbi enim Dominica dies cæpit
præcellere, quæ Dominus resurrexit, Sab-
batum quod primum erat, secundum ha-
beri cæpit à primo: prima enim requies
cessauit, secunda successit*. Non de-
sunt qui intelligant per hoc Sabba-
tum, diem Pentecostes: eo quod com-
mune & ordinarium Sabbatum sim-
plicitè dicebatur, dies Paschatis Sab-
batum primoprimum; Pentecostes ve-
rò Sabbatum secundoprimum. Sed
cum hæc dicantur, & non probentur,
non videntur aliquid solidi, qui hæc
sentiunt statuere. Dicam igitur quid
mihi magis probetur, & præmit-
tendum, quod cum ab Euangelistis
sit sermo de festo aliquo constante
pluribus diebus, Sabbata dicebantur
more Iudæorum, & Sabbata in plu-
rali vocant Matthæus, & Marcus. Et
perpende, quod eo tempore sege-
tes produxissent spicas, quæ mani-
bus confricari possent, & manduca-
ri. Primo ergo ex his colligimus, non
fuisse aliquod festum simplex vno die
tantum constans; vt festum Neome-
niæ, vel Pentecostes, vel similibus.
Deinde excluditur festum Scenope-
giæ, siue Tabernaculorum & Encæ-
niorum, quia etsi constarent septem
diebus, incurrebant tamen in men-
sem Septembrem & Nouembrè, quã-
do iam segetes in agris non sunt. Co-
gimur igitur necessario intelligere
de festo Paschatis, quod, sicut festum
Tabernaculorum & Encæniorum, se-
ptem diebus cõstabat, & præterea nul-
lum aliud. Eo etiam tempore Pascha,
quod solet incidere in finè Martij, aut
in principio Aprilis, segetes in agris
sunt, & in terra illa calidiori, & ad fru-
ctus edendos celeriori, segetes si spi-
cas producant, mirum non est, vt tra-

Euthym. c. 14. in Lucam. Leuit. 23. Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 13. Quod fuerit Sabbatum secundoprimum. Leuit. 23. Deuter. 16. Altera solutio. Leuit. 23. Euthym. loco predicto. Sabbatū simpliciter omne festū curuocent Hebræi. Leontius Episcopus in Luca 6. c. Epipha. Haresi. 51. Iosephus loco predicto.

dit Euthymius. Vnde vel Deus ipse instituerat, vt primo die Azymorum manipulum spicarum, tanquam primitias messis eorum, ad Sacerdotem deferrent, & vt eleuarent coram Domino, & sanctificarent illum: quod vbi factum esset, vt testatur Iosephus in Antiquitatibus suis, licitum erat publicas ac priuatas messes demetere. Erat igitur Sabbatum secundoprimum vel secunda dies Azymorum, in qua manipulus offerebatur, & quæ secunda erat à prima præcedenti Paschatis, & quæ in libro Leuitici dicitur dies altera Sabbati, & à quo enumerandæ erant hebdomadæ septem dierum, & die illas consequenti erat festum Pentecostes. Vel sanè, vt alij volunt, septima dies à Paschate, quæ eadem religione erat veneranda, ac sanctificanda, atque prima, Sabbatum secundoprimum dicitur. Quâ sententiam Euthymius his verbis prosequitur. Scribit enim in Lucam: *Sabbatum, inquit, simpliciter omne festum vocant Hebræi propter requiem. Nunc autem dicit Festum azymorum. Hoc itaque Sabbatum vocatur secundoprimum, tanquam secundum quidem à Pascha, primum verò ab Azymis, Post festum enim Pascha Festum azymorum peragebant, quod primum erat septem dierum quibus vescebantur azymis.* Ita Euthymius. Huius sententiæ est Leontius in Lucam: addens, illo tempore Paschæ spicas impleri, & tertia die manipulus spicarum offerebatur. Sic ille sensit, secutus sententiam Epiphaniij, & Iosephi, qui tertio die à Paschate putabant præcipi oblationem manipuli: cum tamen fuerit secunda die à Paschate, siue primo die Azymorum, si rectè ratione subducamus. Nam si Hebræam litteram consulas, vbi bis dicitur, *Altero die Sabbati*, profertur mimacharath asabbath, nempe in crastinum Sabbati, hoc est, primum diem Azymorum, & Septuaginta habent τῆς ἐκείνου τῆς πρώτης τῶν Σαββάτων, id est, *in crastinum prima Sabbatorum.* Et quod dicitur Iosue 5. *Et fecerunt Phase quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Iericho, & comederunt de frugibus Terra die altero:* idem verbum habetur, & in Hebræis, & apud

Septuaginta: hinc Suidas in verbo Sabbatum *ἡ δὲ πρώτη ἡμέρα. Sabbatum, inquit, qui secundus erat Paschatis dies & primus azymorum* Illam eandem sequitur Irurozquuz Dominicanæ familiæ Doctor, qui Euangelicam Christi historiam ex quatuor in vnum corpus cõpilauit; docens rectè dici septimum diem à primo die azymorum, id est, secundum à primo. Et quoniam in omnibus diebus Azymorum præter primum, & vltimum, licebat vellere spicas, & alia opera agere, quia non erant venerationis tantæ: ideo dicendum est in eorum altero, quod hic dicitur, Apostolis contigisse. Prima enim dies Azymorum, secundum Euthymium, est secundum Sabbatum ab illo primo Paschatis, septima verò dies rectè dicitur secundoprimum, quia erat eadem veneratione sanctificanda, atque prima. Hanc etiam sententiam confirmat Epiphanius contra Alogianos. Exponens enim quid sit Sabbatum secundoprimum, ait: *Factum est in Sabbato secundoprimum, vt ostendat Sabbatum primum esse, quod ab initio decretum est, ac dictū à Domino in mundi creatione, quod per circuitum ab eo tempore vsque huc iuxta septem dies reuoluitur, hoc scilicet primum esse; secundum verò Sabbatum, quod decretum est à lege. Dicit enim Lex: Accipies tibi ouiculam anniculam immaculatam, masculam (quæ sanè erat imago Saluatoris) à decima die mensis, & erit seruata vsque ad decimam quartam, & mactabis ipsam vesperi decimaquarta die, & erit tibi Sabbatum dies sancta, & edetis azyma septem dies, & septima die facies sanctum Sabbatum diem sanctam. Et videtis, quod secundum appellatur Sabbatum post Sabbatum, eiusmodi sancta prosabbati dies in Sabbatum sanctificata, siue Dominica fuerit, siue secunda, siue tertia occurrerit. In septem verò dies rursus reuolutum secundoprimum vocatur; vt ostendat hinc, quod non solum Ioannes de circuitu dierum anni duorum, & trium festorum Pascha indicauit, sed etiam Lucas, & alij. Hactenus ille, indicans septimam diem Paschæ esse Sabbatum secundoprimum: quæ rationi magis congrua videtur sententia, quam etiam sequitur*

Irurozquuz.

Sabbatum secundoprimum de primo die Azymorum nõ posse intelligi.

Epipha. Haresi. 51. in Alogi.

Exo. 12. Ovicula annicula immaculata quid signabat.

Sabbatum secundoprimum cur dicatur, secundum Epiphanium.

Caietanus. Ioan. Gagneus. Cornel. Ianfenius. Leuit. 23.

Sabbatū ite secundo primum die minime significare.

Quæ dies illa fuerit Sabbati secundo primi.

Caietanus, & Ioannes Gagneus, & Cornelius Ianfenius in sua concordia Evangelica, & alij plerique. Et ita *ἡ δὲ πρώτη ἡμέρα*, perinde est ac si dicitur, alterum primum: nam dies septima pari erat, imò maiori ratione venerabilis atque prima.

Vnum habet scrupulum hæc opinio, minime dissimulandum, quod Sabbatum secundoprimum nõ esset Sabbatum propriè dictum, hoc est, septima hebdomadæ dies: at interdictum non erat alijs Sabbatis parare necessaria ad vescendum præterquam in Sabbatis propriè dictis, ita vt succendere ignem illis non liceret in tabernaculis suis, vt est Exod. 35. in alijs verò etiam in die primo Azymorum licebat, vt habes Exod. 12. Non est ergo verisimile, Phariseos id criminatos in Christi discipulis, quod omnes sciebant aperte in lege permitti. Nec Christus hac defensione vsus est contra Phariseos calumniatores.

Dicendum igitur aliter esse videtur fuisse diem verum, & proprium Sabbati, qui simul cum aliquo aliodie Azymorum concurrebat, vt locum habeat criminatio Phariseorum: quoniam à reditu ex Babylonia ex traditione sapientum institutum, vt dies Paschæ non præcederet immediatè, vel consequeretur diem Sabbati: idcirco non potuit Sabbatum secundoprimum incidere in primam diem, vel in vltimam, hoc est, septimam Azymorum. Quare iste dies Sabbati secundoprimum incidisse videtur in aliquo die Azymorum, exclusis primo, & septimo: & hoc videtur consentaneum sententiæ Chrysostomi, & Hilarij. Primo ergo, illarum dierum non vsquequaque solennium, Sabbatum secundoprimum dicebatur à celeberrimo illo, & maximo Sabbato: & primum illud Sabbatum sequentium dierum. Et ita qui secunda die ambulat in Sabbatis, ambulat iuxta Mattheum, & Marcum, & iuxta Lucam Sabbato secundoprimum. Qui etiam paullo post subiungit: *Factum est autè & in alio Sabbato, scilicet immediatè sequente Sabbatum secundoprimum, aut de quodam ex alijs, qui non proxime seque-*

bantur, sed intra illos septem dies.

Deinde aduerte, ex hoc loco deduci Pascha quoddam, vt ait Epiphanius in præsentem locum, & illud quidem distinctum ab illo Ioan. 2. quia nondum cõperat Dominus prædicare: & ab illo eiusdem Ioan. cap. 6. quod fuit Proximum miraculo multiplicationis panum: quia Dominus tunc erat in Galilæa, non in Iudæa; at in signo ad Probaticam manifestè erat Iesus Ierosolymis. Et cum historia hæc non possit ad illa Paschata accommodari, necessariò statuendum est, illud Festum, quo languidum sanauit ad Piscinam, quod narrat Ioannes, fuisse festum Paschæ, vt aliàs diximus: & propterea hæc disputatio de Sabbato violato in septima die Paschæ, merito subsequitur dispositionem alterius violationis Sabbati per languidum sanatum ad Piscinam, & portantem grabatum. Merito etiam colligimus, quatuor Paschata fluxisse à prædicatione Christi ad mortem eius, qui in vltimo Paschate mortuus est, & tres annos, & paullo plus prædicationi impendit. Et hactenus de hac quæstione dictum sit.

Sequitur in textu: *Pharisei autem videntes dixerunt ei, Ecce, discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere Sabbatis.* Hic locus, atque alij aperiunt, quomodo Pharisei, quasi vehementer iusti, & sancti, Christum comitabantur inter reliquam turbam: non quidem vt ab eo quicquam discerent, sed vt obseruarent eius dicta, & facta, haberentque quod carperent, tanquam diuinæ legis zelatores. Eorum tamen exprobratio maximum fructum nobis attulit, quoniã eius occasione didicimus quid sit sentiendum de obseruatione non solum Sabbati, sed etiam aliarum legum politicarum, vel ceremoniarum. Detegitur etiam hypocritarum vitiũ, qui maximorum suorum peccatorum obliui, semper inueniunt in altero quod calumnientur, & reprehendant. Non ergo reprehendunt quod die Sabbati iter faciant, quia, vt diximus, non instituebant iter. Neque rursus reprehendunt quod alienas segetes inuadunt quasi fures: quia nihil præter legem faciebant. Nam in Deuteronomio, scri-

Epiphan.

Quo festo die Paralyticum ad Probaticam Christus sanauit. Ioan. 5.

A Christi prædicatione vsque ad eius mortem quatuor Sabbata fluxerint.

Pharisaica, tũ Christi dicta, tũ facta calumniandi libido.

Phariseorum Domini exprobratio de Sabbato violato quid nobis contulerit.

Hypocritarum vitium quodnam sit.

Deut. 23.

Luc. 15.

Leuit. 23.

Luc. 6. Pharisæi ne Christo dixerint, an discipulis quod contra legem vel lerent spicas in Sabbato.

Præpositus culpe subditorum quando minimè sit expers.

1. Reg. 1.

Leuit. 8. & Nu. 24. & Nu. 28.

Pharisæis cū signo Domini posset, cur solis scripturis responderit.

bitur id licuisse: Si intraueris, inquit, segetem amici tui, franges spicas, & manu conteres: falce autem non metes. Cū igitur nihil horum arguere possent, conuertunt se ad ceremoniam legis violatam de Sabbato, quasi dicerent; Con donare tibi possumus vt edas cum peccatoribus, & vt Pharisæicas constitutiones non obserues, at tolerari nequit, vt lex Diuina per te violetur. Nā diei Sabbati obseruatio ab omni opere seruili, Diuina institutione ordinata est.

Vbi aduertendum est, Lucam describere Pharisæos collocutos cum discipulis: Quid facitis, inquit, quod non licet in Sabbatis? Apud Matthæum autem & Marcum alloquuntur Iesum contra discipulos, dicunt enim: Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere Sabbatis. Sed hæc discrepantia facile conciliatur, si dicamus, quosdam ex illis discipulos reprehendisse, vt ait Lucas; bonam tamen eorum partem cum Iesu collocutam, & quasi ei exprobrasse delictum discipulorum, quanquam non directè, sed vt permit tens obliquè argueretur. (Præpositus namque videns suos subditos delinquere, nec prohibens, peccati non est expers) timebant enim cum eo rectè congregari, & quia ipse non vellebat spicas, sibi durior, alijs blandior: vel prius egerunt cum discipulis, deinde cum magistro, & Domino Iesu.

At ille dixit eis, Non legistis quid fecerit Dauid, quando esurit, & qui cum eo erant: Quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Cū Apōstoli essent rudes, & ignari, & non tantum ipsi, sed & Dominus peteretur, pro se, & suis respondit, eorumque calumniam duobus exemplis refellit, legemque Sabbati exponit. Et cum orta esset controuersia ex Scripturis, quibus ipsi credebant, & in quibus gloriabantur, Dominus respondit non signo aliquo edito, ne ita aliquo modo designaretur quod rectè, & secundum legem accusarent, Deus tamen se cum illis disputare signo ostendit, quare solis Scripturis eos reuincere vo-

luit, vt maior esset eorum confusio, ideo notat eos de Scripturarum ignorantia, vel non recto intellectu, cū ait: Non legistis, & iterum: Aut non legistis, & si sciretis quid est misericordiam volo, &c. Primum igitur exemplum desumit ex Dauide Propheta, & Rege, cui nusquam aduersari vellent sanctissimi illi Pharisæi, quasi diceret; Sancti non solent contra legem Dei agere: nota est vobis historia de Dauide, qui cū paucis comitatus esset seruis, & fugeret Saulem persecutorem suum, diuertit ad urbem Nobe, in qua habitabat summus Sacerdos nomine Achimelech, & cū esuriret, postulauit à Sacerdote panes: cumque Sacerdos respondisset, se non habere panes laicos ad manum, sed tantum panes propositionis, id est, Hebræa phrasi propositos ante Propitiatorium: Si mundi sunt, inquit, pueri, maxime à mulieribus, manducant. Et respondit Dauid Sacerdoti, & dixit ei: Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri, & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta: porro via hæc polluta est, sed & ipsa sanctificabitur in vasis. Significat; Scimus quidem, non licere in lege laicis manducare panes Propositionis, sed quia fame cogimur, & mundi sumus, & mūdīs omnia sunt munda; ideo licebit nobis ex eiusmodi panibus vesci. Et tunc tradidit eis sacerdos panem sanctum, de quo edere non poterant præter Sacerdotes, vt iubetur in libro Leuitici, qui panes singulis Sabbatis renouabatur, & in mensa proponebantur ante faciem Domini: vnde & Panes facierum Hebræicè dicuntur, quoniam coram facie Domini, id est, Sanctosanctorum ponebantur: non autem quod haberent duas facies: Decocti instrumento aliquo ferreo, nec poterant coqui extra clibanum. Proponebantur autem ob honorem Domini, vt res pretiosa, & ob gratiarum actionem de cibo, & vt eum perseueranter largiatur. Erantque duodecim: quod duodecim essent tribus æquales, quæ offerebant, ne æmularentur, vt magis spectantes ad Deum hi, quam illi: ob quam causam principum oblatio æqualis fuit, vt in

Ignaros Christi Pharisæos calūniatores de Sabbati violatione quo primum exemplo confutet. 1. Reg. 21. & seq.

Quid panes propositionis ad litera.

Verborum Dauidis ad Achimelech Sacerdotem explicatio. Tit. 1.

Leuit. 8. & 24.

Cur isti panes vocentur panes propositionis, vel facierum: quo instrumento, & vbi coque rentur.

Quare isti panes proponantur coram Domino, & cur tantum erant duodecim.

Num. 7. Exod. 39. Idem cur ponebantur ad mensam, quæ erat ad latus Aquilonare tabernaculi.

Cur seni, & seni essent. et positi hi panes, id est, in duobus ordinibus, vel lineis.

Cur isti panes propositionis manebant per septem dies coram Domino.

1. Par. 24. Quid quod illos soli comiciebant Sacerdotes, non alij. Num. 4. & 1. Reg. 6. Leuit. 24. 1. Paral. 9.

Panes factos qui solus etiam comedeat. Psal. 15. Iosue. 13. Qui cibi Iudæis liciti essent, qui non.

Deute. 12. 14. & 16. Leuit. 10.

Exod. 29. Leuit. 8.

Numeris, & primogenitorum, vt in Exodo habetur: nimirum dimidiū fidei pro anima cuiusque. Erant autem hi panes in mensa sita ad partem Aquilonarem: quia tabernaculum significat mundum, & in parte Aquilonare, in qua nos sumus, fruges sunt, sicut in parte Meridionali positum erat candelabrum: designans planetas septem. Erant autem duo ordines panum, vt seni, & seni essent repositi: non tantum ob pulchritudinem, & conseruationem ipsorum, sed etiam quia mensa longior erat, quam latior, non tamen vt omnes vna linea capere posset, quia debebat esse mensa longior; neque vnus alteri superponebatur, alioqui contraherent panes mucorem, & parum occuparent. Et quia semper debebant manere, oportebat mutari: non quidem post plures quam septem dies, quia non essent apti cibo: non antea, quia vices ministerij Sacerdotum durabant per septem dies, vt traditur in libro Paralipomenon primo, & vt in Sabbato cultui dicato fieret eorum oblatio. Ac licet panes sancti non formarentur nisi à Sacerdote, nam videntes arcam nudam, moriebantur, vt est in libro Numerorum, & Regum; ita cum panes isti Propositionis essent sanctissimi, qui eos facere audent laici, perirent. Tamen farinam dabant laici, cū pro illis essent, vt est in libro Paralipomenon primo. Sacerdos porro cum eos tolleret, comedeat eos: quia Deus erat pars eorum, id est, diuina sacrificia, Deoque oblata, vt in Iosue libro perscribitur.

Circa cibos autem aduerte: Quosdam fuisse Iudæis licitos, vt communes; Quosdam vero omnibus mundis tantum, vt pars hostiæ pacificæ offerenti mundo licita erat; Quosdam vero non nisi Sacerdotibus, & illis quidem mundis, atque ijs, qui de eorum familia erant, vt habes in libro Leuitici; Quosdam præterea Sacerdotibus, & masculis eorum filijs mundis, quia Sacerdotes generatione fiebant, & habebantur: non enim habebant characterem in ordinatione, ante quam ordinationem, siue consecrationem, Domino non ministrabant: & tales erant

panes Propositionis quorum vsus in Sacerdotum, & masculorum filiorum cibum cedebat; Quosdam denique extitisse legimus, quos Sacerdotibus tantum sacro in loco edere licebat, vt erat pars hostiæ sacrificij pro peccato, de qua scribitur in Leuitico. Tora autem sanctitas, maior, vel minor, quæ erat in cibis istis, ex sola voluntate legislatoris pendeat. In extrema porro necessitate etiam immundis dedisset Achimelech: quia misericordia, quæ est iuris nature, præferenda est pure positiuus de Dei cultu. Quæ fuit tamen à Dauide si mūdīs essent: quia maior causa mouens (licet non maior potestas) requiritur ad dispensandum in lege positiuus de immunditia, & esu sacerdotum, quam in altero tantum, alioqui interrogassent de maiori fame. Nec introiuit Dauid in Sancta tabernaculi, sed tantum in atrium, seu domum, in qua erat situm tabernaculum, vt habes in libro Iosue: in quem locum licebat laicis ingredi, quia ibi erat Doeg Princeps pastorum Saul.

Hic expendendum est, hanc historiam Dauidis contigisse in die festo Calendarum, vt habes 1. lib. Reg. 20. Deinde tantum legi in libris Regum, quod Sacerdos dederit panem ipsi Dauidi soli; nihil vero loquitur de pueris, qui secum erant. Sed credi debet Dauidem panem acceptum cum pueris suis communicasse, vt hinc declarat Dominus, ne quis dicat Prophetæ, & Regi id licuisse, non alijs. Quanquam quia textus habet: Quare tu solus, & nullus est tecum? nullos comites habuisse videatur, quia solus venit ad Ionathan, & solus venit ad Achimelech, & solus tandem venit ad Regem Achis: & quod quæsiuit Achimelech, Si mundi essent pueri à mulieribus: hoc est, quia Dauid putabatur habere comites in hunc, & in illum locum conditos. Idcirco dicendum est, Dauidem ostendisse se habere comites secum, pro quibus panem sanctum accepit, & id satis esse ad propositum Saluatoris: quia Dauid non dubitauit postulare pro seruis suis, nec Sacerdos pro illis panem postulatum porrigere.

Tertio aduerte, Marcū c. 2. scribere

Leuit. 6. & 10.

An hosce panes factos sacerdos Achimelech Dauidi, ac pueris eius, etiam immundis, in extrema necessitate constitutis dedisset.

Quo intrauit Dauid cum pueris suis, vt panes propositionis acciperet. Iosue. 18.

1. Reg. 21. Quo anno tempore acciderit hæc Dauidis historia. Supra. 204

An Sacerdos iste Achimelech panem sanctum dederit soli Dauidi, an etiam pueris eius.

Sub quo prin-
cipe Sacerdo
tam eadē hi-
storia conti-
gerit.

Theophy. in
Marcum.
Beda ibidē,
tom. 5.
Theophy. in
Marcum.
Euthym.

1. Reg. 22.

Secunda Co-
lutio.
Theophyla.
vbi supra.

Matth. 1.

Exo. 29. &
Leuit. 8. &
24. & Nu.
28.

hoc factum sub Abiathar Principe Sa-
cerdotum; cum tamē historia libri Re-
gum referat accidisse sub Sacerdote
Achimelech: pro quo male legitur in
quibusdam Græcis, Abimelech, vt le-
git Theophylactus, & ex Latinis Be-
da. Sed facile hic nodus soluitur, si di-
camus, vt quidam volunt, id est, Theo-
phylactus, atque Euthymius, binomi-
nem fuisse, vt Achimelech fuerit no-
men proprium, Abiathar verò cogno-
men ex progenitoribus. Videntur e-
nim hæc duo nomina Abiathar, & A-
chimelech, communia fuisse patri, &
filio: quia 2. Reg. 8. & 1. Paralip. 15. &
18. dicuntur in diebus Dauid fuisse
Principes Sacerdotum Sadoch, filius
Achitobet, & Achimelech, filius Abia-
thar: vbi per Achimelech non potest
accipi nepos Achimelech, qui occisus
fuit à Saul: nam huius Achimelech, fi-
lius Abiathar, scilicet fuit cū Sadoch
omnibus diebus Dauidis etiam vsque
ad Salomonem Summus sacerdos: à
Salomone autem eiectus fuit Abia-
thar, & priuatus summo Sacerdotio,
& datum Sadoch, vt habetur 3. Reg. 2.
Hinc qui 2. Reg. 8. & 1. Paralip. 18. di-
citur Achimelech, is est qui in 1. Reg.
21. dicitur Abiathar; & qui dicitur A-
biathar, is est qui in 1. Reg. 22. & 30. di-
citur Achimelech: nam qui dicuntur
Principes Sacerdotum in diebus Da-
uidis Sadoch, & Abiathar. 1. Paralip.
15. alibi vocantur Sadoch, & Achime-
lech filius Abiathar. Aut sanè, vt alij
tradunt, Achimelech erat simplex Sa-
cerdos, Abiathar verò Princeps Sacer-
dotum, cui ille ministrabat. Dicitur
autem Abiathar princeps Sacerdotū,
quia successit patri in principatu: vel
si pater non fuit prin ceptus Sacerdotū,
postea Dauid instituit filiū eius sum-
mum Sacerdotem, sicut dicitur: *Iesse
genuit Dauid Regem*, qui scilicet pos-
tea fuit Rex.
Sola igitur necessitate excusat Do-
minus Apostolos edentes non prohibi-
tum quidem cibum, sed communē,
prohibito tamen tempore illum sibi
parantes. Si ergo fames, & necessitas
Dauidem, & socios excusauit, absol-
uat & discipulos à crimine legis vio-
latae fames, & necessitas: nam in lege

non minus præcipitur, vt laici nō ve-
cantur panibus Propositionis, quā
vt sancta religione obseruetur Sabba-
tum. Leges enim institutæ sunt non
ad perniciem hominum, sed ad salu-
tem, idcirco cessare debent, vbi maior
vrget necessitas: & sæpè fit vt lex le-
gi cedere cogatur, nempe minor ma-
iori: id quod Dominus apud Ioānem,
cum de Circumcisione, & Sabbato col-
lationem facit, indicat. Et hic summè
obseruandum est, in quem finem vi-
delicet humanæ leges, & promulgan-
dæ, & interpretandæ sunt, nimirum
vt charitati non sint aduersæ: nam vt
rectè dixit Bernardus: *Quod pro chari-
tate institutum est, contra charitatē mi-
litare non debet.*
Virtus igitur argumenti huius nas-
citur ex comparatione quæ fit à ma-
iori: nam si urgente fame, contra man-
datum legis panes solis Sacerdotibus
concessos edit Dauid cum pueris suis,
in quo facto Dauidis ipsum etiā sum-
mum Pontificem legis vtique non ig-
narum habuit consentientem, & coo-
perantem, nec à nobis in hac parte re-
prehenditur; cur non eadem neces-
sitas famis apud vos excuset meos dis-
cipulos, qui rem multo leuiorem fa-
ciunt?
*Aut non legistis in lege quia Sabbatis
Sacerdotes in templo sabbatum violant,
& sine crimine sunt?* Alterum producit
exemplum ex sacris literis. Ne enim
posset dici, Dauidem peccasse in vnī-
co illo actu permisso; inducit quoti-
dianos actus Sacerdotibus à Deo præ-
ceptos in sacrificando, & alijs cere-
monijs, & lustrationibus peragendis. Si
ergo sanctitas templi excusat Sacerdo-
tes exercentes opera ex sua natura ser-
uilia, & quæ secundum materiam vio-
lant templum, dum pecudes iugulāt,
dum detrahunt pellem, dum secāt, dū
construunt struem lignorum, dum in-
cendunt, dum coquunt: quāto magis
Christo dante Apostolis licentiam, vt
in Sabbato vellant spicas, excusandi
sunt? De quo subdit: *Dico autem vobis
quia templo maior est hic.* Hoc per oc-
cupationem dictum videtur, quo an-
teuerteret id quod obijci poterat, Sa-
cerdotes quidem illos qui ea faciunt

Legum finis

Lex legi quā
do cedere de-
beat.
Ioan. 7.

Humanæ leg-
es quatenus
ferendæ, & in-
terpretandæ,
recte Bernar-
do.
Bernar. lib.
de precepto
& dispensa-
tione.

Robur, & vis
argumentatio-
nis Christi ab
exemplo Da-
uidis in quo
nitebatur.

Num. 28.
Secundū ex-
plum Domi-
ni ex lege de
sumptum pro
licita vellica-
tione spica-
rum.

Quæ opera
Sacerdotes in
Sabbato fa-
cientes, nihil
peccabant.

Sabba-

Gen. 2.
Exod. 20.
Sabbati præ-
ceptum quod
opus tantum
modo prohi-
bebat.

Raphael Vo-
laterra. li.
3. Geogra.
Iudæi cuius-
dam arctiori
religione Sab-
bati colen-
tis, ridiculus,
miserāculus ta-
men euentus
Ose. 6. &
Matth. 9.
Tertium ex-
plum, seu te-
stimoniū pro
innocentia
vellentiū spi-
cas discipulo-
rum in Sabba-
to.
Ibidem.

Euthym. in
Matth. ca.
4.

Lib. 4.

Sabbatis, ideo vacare crimine; quia
quæ faciunt, pertineant ad vsum tem-
pli. Ad hoc, tanquam obiectum, res-
pondet, illos, qui decerpas spicas co-
medentes refellere conabantur, sibi
ministrare, qui maior sit ipso templo,
& tanto maior, quanto res vincit figu-
ram, & corpus vmbra. Particula *Hic*,
non est pronomen, sed aduerbium: si-
cut paullo post dicit: *Et ecce plus quā
Ionas hic; Et, Ecce plusquam Salomō hic.*
Græcè enim legitur *αὐτῷ*. Manifestum
igitur est, præceptum illud de requie
Sabbati, nō omnia opus excludere, sed
tantummodo seruile; nequaquam vel-
lenti de illis, quibus per charitatem, vel
colitur Deus, vel succurritur hominis
saluti: quod qui non considerant, in su-
perstitiones incidunt. fœdas, & perni-
ciosas. Qualis fuit illius Iudæi, de quo
scribit Raphael Volaterranus, qui tē-
pore Henrici III. Regis apud Teuf-
keurum in cloacam delapsus Sabbato,
obdici religionem noluit extrahi eo
die. At Comes eius loci nec in sequen-
ti die permisit, ob Dominicæ diei reue-
rentiam. Vnde ille antequam extrahe-
retur, extinctus est.
*Si autem sciretis quid est, Misericor-
diam volo, & non sacrificium; nunquam
condemnassetis innocentes.* Tertium te-
stimoniū ex Scripturis producit, ex
quo eandem sententiam colligit, in
hunc videlicet modum. Si propter sa-
crificium Sacerdotes Sabbatum sol-
uunt, & culpa vacāt; multo magis pro-
pter misericordiam culpa vacare de-
bent ij, qui fame adacti spicas decer-
punt vt edant; cum Oseæ testimonio
Deus misericordiam præferat sacrifi-
cio. Vel; si vos Pharisei intelligeretis
quāto sit misericordia sacrificio præ-
stantior, commiseremini hos paupe-
res, qui fame urgente spicas in Sabba-
to vellunt. Quia enim odiosius vide-
batur quod dixerat: *Tēplo maior est hic*,
sermonem ad veniam mutauit, vt ait
Euthymius, sed cum increpatione. Nā
rursus illis ignorantiam improperat
Scripturarum (quemadmodum in re-
liquis duobus exemplis fecerat) di-
cens: *Si sciretis quid significet Prophe-
tæ dictum, quo misericordiam præ-
ponit Deus sacrificio, miserti vtique*

fuisseis adeo esurientium, vt imma-
turum ederent triticum; nec eis indig-
nati fuissetis, cum culpa vacarent, et si
non ob aliud, at saltem propter famē.
De hoc autem loco Oseæ quoniam
Matth. 9. cum de vocatione eius age-
retur, multa dixerimus, non est quid
hic illa repetamus. Sed hoc tantum no-
tandum est, Dominum vno & eodem
testimonio bis se defendisse, & à con-
uitio quoddam manducaret eum publi-
canis; & peccatoribus: nunc eodem
tuetur suos discipulos vellentes spi-
cas in Sabbato. Sed hic pro opere mi-
sericordiæ corporalis; illic verò pro
opere misericordiæ spiritualis.
Et concludens disputationem, sub-
iungit: *Dominus enim est Filius hominis,*
etiam Sabbati. Quo verbo, & innocen-
tiam discipulorum probat, quos non
pōtuit obligare præceptum de Sabba-
to obseruādo, dum ipsius Sabbati Do-
mino ministrabant: suam etiam diui-
nitatem insinuat, cum nō possit alius
sibi vindicare dominium Sabbati præ-
ter illum; qui Sabbatum instituit, &
hominibus eius obseruantiam manda-
uit. Is autem, Deus verus est: itaq; me
Domino præsentē, ac tolerantē, vos
frustra meos condemnastis. Et nota re-
gulam pulchram: quod vbi Princeps
videt factum in legem, & tolerat, lex
suum amittit vigorem. Et aduerte, Do-
minum duabus sententijs postremis
corroborare quæ dixit: priori quidē,
quæ est apud solum Marcum, reddit ra-
tionem eius quod dixerat, nempe ob
necessitatem non esse seruandam le-
gem, quia videlicet Sabbatum prop-
ter hominem factū est, non homo pro-
pter Sabbatum, ob cuius proinde ne-
cessitatē, vel magnam vtilitatem lex
Sabbati cessare debebat.
Quod autem Sabbatum propter ho-
minem sit institutum, colligitur ex e-
ius institutione Exod. 20. Deutero. 5.
Exo. 31. vt corpus quiesceret, nec per-
petuis laboribus frangeretur; aut auar-
itiæ totus deseruiret, & vt Dei bene-
ficia, siue in creatione, siue in redem-
ptione à seruitute corporis, mente re-
colens sanctificaretur. Secunda verò
sententia declarat cur discipulis per-
miserit Dominus Sabbati violationē,

Christus qua-
re Sabbati do-
minus.

Lex quando
suum vigore
amittit.

Sabbatum ef-
fectū pro-
pter hominē,
vnde cōstet.

vt Sacerdotibus permittit Dominus violationem Sabbati ob sanctitatem templi: quod sine nota causa, aut illationis dictum est à Luca: *Et dicebat, ait illis, Quia Dominus est Filius hominis, etiam Sabbati: vbi, Quia, accipitur, vt moris est, pro, Quod.* Matthæus autem exponit, vt causam probantem præcedentia: Dominus enim est Filius hominis etiam Sabbati. Marcus verò ponit eandem sententiam inferendo eam ex superioribus verbis; itaque, ait, Dominus est Filius hominis etiam Sabbati. Sed Matthæus omisit illud, ex quo inferitur à Marco; ideo non posuit illam inferendo, sed cum coniunctione causali ad probandam innocentiã discipulorum, ad quam confirmandam intulit eam Marcus ex præcedenti sententia. ¶ Quidam verò hoc loco per Filium hominis non Christum peculiariter, sed quemlibet filium Adæ intelligunt: iuxta quem sensum Chrysostomus putat apud Marcum esse scriptum, cum hanc eandem historiam narrat: *Sabbatum propter hominem factum est; non autem homo propter Sabbatum.* Id est; Quiuis homo est maioris valoris Sabbato, quod est propter hominem: ideo potius homini, quam ceremonijs cultus prospiciendum. Ac subdit: *Itaque Dominus est Filius hominis etiam Sabbati.* Sed præstat vt cū Theophylacto, & Euthymio intelligamus Christum vti Deum, dominum esse, & conditorem Sabbati, atque ob hoc ipsum Sabbatum condidisse ad vtilitatem generis humani, vt, vbi necessitas postulaerit, Sabbati religio cedat vtilitati humanæ: & Sabbatum, quemadmodum omnes alij dies, homini seruiat, non autem contra, vt vtilitas hominis cedat religioni Sabbati. Quod ad mores attinet, ita Beda edidit hanc historiam: *Per facta ambulat cum Domino qui diuinis obtempera-*

re studentes imperijs, solerter eloquia sacra meditari delectantur. Esuriunt in factis, cum in eisdem sacris eloquijs qua legendo pertransseunt, panem vitæ inuenire desiderant, Hoc est, ad illa curant verba peruenire, quibus ampliorem in se sui conditoris amorem incendunt. Et hoc in Sabbatis, cum sopitamento à turbulentis cogitationibus vacare gaudent, & videre quam suavis est Dominus, quamq; beatus vir qui sperat in eo. Vellut spicas que fortè occurrunt, & tandiu versant manibus, contritasq; purgant, donec ad escam perueniant; cum testimonia Scripturarum, ad qua legentes perueniunt, meditando assumunt, & tandiu scrutatione sedula discutunt, donec in eis medullam dilectionis, qua latere videbatur, inuenientes extrahant. Verum hac mentium refectio stultis quidem Sabbati defensoribus displicet, sed à Domino Sabbati probatur. Hæc ille.

Christum igitur, atque eius doctrinam sanctam & firmam consecratur, legesque vniuersas ad Dei honorem, & proximi salutem interpretemur: nec quicquam sit in legem aliquã peccatum, quod ceremoniæ alicuius causa omittatur, aut neglecte, nostro præiudicio damnemus, cum plerumque charitas doceat illam omittere, quæ, vt dixit Apostolus, finis est omnis præcepti. In omni enim quæstione de lege, ratio, & finis legis venit ponderandus. Charitatem ergo, quæ finis est omnium legum, diuinarum, & humanarum, amplectamur, illi indiuisse heremus, ab illa nos diuelli non patiamur, per quam vnam singulariter apprehendimus, & promeremur Christum Dominum Iesum Filium Dei, & legislatorem sapientissimum, qui cum Patre, & Spiritu sancto sempiterna fruitur gloria, honore, ac imperio in secula seculorum, Amen.

Moralis huius historię sensus à Beda traditus.

Psal. 33. ibidem.

1. Tim. 1.

Charitas finis omnium legum, Diuinarum, & humanarum.

Luc. 6.

Quid Filius hominis Dominus Sabbati. Primus sensus Chryso. ho. 40. in Matthæo, to. 2.

Alter sensus, & quidē probabilior. Theophyl. Euthym. c. 20. in Matthæum.

Beda in Marcum, to. 5.

TRACTATUS XV.

De disceptatione Domini cū Phariseis post curatum dæmoniacum, cæcum, & mutum: de quo Matth. 12. Marc. 3. Lucæ. 11. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis, *Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se, non stabit: & si Satanas Satanam eiicit, aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? &c.*

Ordo, ac series huius narrationis.

Textum B. Matthæi, vt solitum, declarabim, addentes ex Marco, & Luca, quæ Matthæo defuerint. Ad huius disceptationis intellectum, præmittendum est, has Dñi rationes, quibus contra Phariseos agit, cõsecutas fuisse eorum caluniã, & murmuratiõem. Nam cū Dñs dæmonium à quodã cæco, & mutuo expulisset, atq; illi integritatẽ sensuum restituisset, visum est id signum admiratione dignum, & in eo illi turbæ quasi Messiam agnoscentes dixerunt: *Nunquid hic est filius David? Pharisæi, & Scribæ inuidia deprauati hæc audientes, iniquo animo tulerunt, & vt tãt miraculi gloriã denigrarent, dixerunt: Hæc non eiicit demones nisi in Beelzebub principe demoniorum.* Ad hanc tantam blasphemiam, & calumniam Dñs multis rationibus responderet: quas Marcus parabolas vocat, ait enim: *Et cõuocatis eis, in parabolis dicebat illis, Quomodo potest Satanas Satanam eiicere? Pugnat enim Dominus rationibus ex vulgaribus exemplis, vt sensibilibus similitudinibus adductis, quo re magis dilucidam, & perspicuã redderet, & Pharisæorum, & Scribarum mala mens, & malus animus etiam apud populũ detegeretur, & denique eorum auctoritas concideret apud omnes, & interiret. Vnde tractat iste poterat in libro Parabolarũ apponi, poterat etiam in libro miraculorum collocari: cum tan-*

Pharisæorũ, & Scribarum caluniã operam Christi vnde oriebantur.

Mar. 3.

Quibus eos exemplis, & similitudinibus, Christus reuincibat, & quare.

tum rationes contineat, quibus comprobatur, se ope, siue adminiculo dæmonum signa non edere: nobis tamen magis placuit, vt inter disceptationes Domini hæc verba exponeremus atq; interpretaremur.

Sed ante omnia Matthæus, & Lucas præmittunt: *Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis.* Vbi cū superius narrasset illos dixisse, Iesum in Beelzebub eiicere dæmonia: quid opus fuit videre cogitationes eorum? Dicendum est, vel eos tacitè illa misitasse, & in aures populi, vel secretò in cordibus dixisse, vel cogitasse plus hæc publicè do scandalizare, & populo posse hæc suadere, quod alibi apud Matthæum in simili calumnia non fecerunt, quod non intenderent illa turbæ suadere, vel si palam oblocuti sunt, vt ad eũ calumniæ peruenerint, diuino suo spiritu cognouisse quo animo detraherent, odio scilicet, & inuidia. Sæpe enim accidit, vt per ignorantia, vel incitiam præposterè iudicent homines; alij verò occultum, & reconditũ virũ non fouent, sed affectu quodam, aut temeritate feruntur præcipites: Isti autem malitiose, & contra conscientiam loquebantur; ideo ptimum statuitur, Dominum eorum corda cognouisse, & ipsorum conscientie testem fuisse; vt ita fortiora sint argumeta, & rationes quibus cum illis agit.

Atq; hac cognitione, & scrutatione

Quid est, & eorum dicitur in Beelzebub eũ eiicere dæmonium, non ad verba, sed cogitationes Christus respondit. Matth. 9.

Pharisæorũ, & Scribarum odium, & litior in Christum.

Pfal. 7. Christi humanarū cogitationū cognitoris argumentū detatis.

Cur illi in fides Christi calumniarentur in Beelzebub quod demones ei jceret.

Matth. 11.

Matth. 9.

Mira illorum imperitia: varietate calumnie & in Christi maledictio, de tractionesq.

Ioan. 7.

Ioan. 9.

Ioan. 7.

Ioan. 11.

Matth. 27. Act. 5.

cordiū, ostendit se verum Deum esse, quo dicitur: *Scrutās corda, & renes Deus*, vel saltē Deū sibi reuelantē, & familiā rē habuisse, adeo vt non egeat ope demonum, qui Dei fauorē habeat. Signa etiam subscribebant suā diuinitati, & sanctitati apud populum, qui nō ignorabat arreptitios nescire corda aliorū, nec solitos esse tam miti, & mansueto animo respondere, vt Dñs, cum omnia ob timorē agerent. Erat autē insignis blasphemia dicere: *In Beelzebub ei jcit demones*, siue vt Marcus ait: *Beelzebub habet*, id est, arreptitius est, & virtute, opeq; spiritus cuiusdā familiaris, ac domestici id præstat. Ideo nolite eū credere Mesiā ob miracula, ob odium enim Iesū, etsi existimaret omne bonū suū in Mesiā sitū esse, malebat qđ nō veniret, quia qđ ipse Iesus esset. Odiū enim in causa erat, vt primo denigraret Iesū colore quodā: vt cū dicebant: *Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorū, & peccatorū amic⁹*. Et cū remitteret peccata, aliqua pietatis specie dicebāt: *Ecce hic blasphematur*, postea etiā sine colore, vt modō dando Beelzebub opera Dei. Nesciebāt etiā detrahere, quia dicebant qđ Satanę virtute exhibat dæmoniaque colebāt: cū dicēdū esset, eū occulto pacto cū dæmonibus inuito agere. Vrebantur autē inuidia, qđ tāto honore à plebe exciperetur, & tātum fructū in illis ederet: quē tētabat impudē, dicēdo: *Nūquid ex principibus aliquis credidit in eū, aut ex Pharisæis?* Et cū putaretur missus à Deo, illi obijciebāt: *Nō est hic homo à Deo, qui sabbatū nō custodit*. Et cum existimaretur Mesiās, de illo dicebāt: *Scrutare Scripturas & vide quia à Galilæa Propheta nō surgit*. Nec hæc tamē omnia satis erāt, vt populū à Fide impedirēt, quin etiā volebāt eū occidere, quare dicebāt: *Si dimittimus eū sic, omnes credēt in eū*. Post mortē adhibuerūt custodes: prohibuerūt Apostolis ne loquerētur in nomine ei⁹, sed nō præualuerūt, vt dixit Gamaliel. Nūc ergo dixerūt: *Hic nō ei jcit demones, nisi in Beelzebub principe dæmoniorū?* ob inuidiā videlicet, & invidiā Christi eos reprehēderis, & vt se meliores, & sanctiores ostenderent. Vidimus calumniā hæc tenus, audia-

mus nunc Dñi responsa. Prima ratio est: *Omne regnū diuisum contra se, desolabitur*. In qua per tria exēpla, tāquā per gradus quosdā descēdens, ostēdit quā sit absurda, & ab omni ratione aliena illorū calūnia. Firmissimū quiddā in rebus humanis videtur esse regnū, proximū ciuitas, hinc domus; & tamē nihil horū tā firmū est, qđ non statim euertere queāt intestina discordiæ, & seditiones. Quod hoc loco ait Lucas: *Et domus supra domū cadet*, Græcè *ὁ οὐρανὸς ὡς οὐρανὸς*, præpositio illa *ὡς*, ponitur pro cōtra; sicut & in præcedēti sentētia: *Omne regnū in se ipsum diuisū, vbi in, & Græcè ἑαυτοῦ*, eodē modo accipitur. Ira etiā apud Marcū interpretandum, quod dicitur: *Etsi domus super (pro cōtra) semetipsam dissipatiatur*. Neq; verō (vt ad sensum explicādum redeamus) sunt tā hebeti, tamq; stupido ingenio dæmones, vt ignorent idē euenturum esse regno suo, si ipsi inter se dissideāt & tumultuentur, vt vnus alium ex homine, quem fortē occupauit, ei jciar. Quod verō dæmones tā stupidi non sint, vel hinc licet coniectare, qđ nihil maiori conatu in his quæ ad nos pertinet (quos capitaliter oderūt) machinantur, quā vt dissidia inter nos, & contentiones excitent.

Est igitur hic syllogismus ver⁹: *Omne regnū in se diuisū, vel ciuitas secū dissidēs, vel domus contētionibus, & dissidijs agitata, diu stare non potest: sed si Satanas Satanā ei jcit de corpore, dæmonū regnū est diuisum, & secū disfidet: ergo regnū dæmonū euertendū erit, & à se ipso destruetur: cū tamē regnū diaboli Scripturæ per Mesiā tradat destruedū. Maior hui⁹ syllogismi propositio, prouerbialis est sententia, atq; illi Sallustianæ similis: *Concordia parua res crescūt; discordia maximadlabūtur*. Atq; eius veritatē exēpla Romanorū cōprobāt. Nā postquā Romana Respublica sub Sylla & Mario, Cæsare & Pōpeio, M. Antonio, atq; Augusto disfidere, & tumultuari non cessauit, cœpit tendere in interitum. *Nulla fides (ait ille) regni socijs, omnisq; potestas Impatiens consortis erit*.*

Et vt quiddā Poëta Christianus cecinit:

Prima ratio Christi ad pbandum non in Beelzebub ei jcere se demonia.

Discordie quanta vis.

Luc. 11.

Mar. 3.

Dæmonū caliditas ac verfuria vnde perspici possit, vel maxime.

Sallust. in Iugurtha. Discordia quantum malum fit, & bonum concordia.

Lucan. li. 1. ferē in principio.

Josephus.

Que nam he res per discordiam, paulatim refrinxerint, atq; conuulserint.

B. Aug. ser. 9. de Verb. Domini, to. 10.

Hilar. li. 6. de Trinita.

Satanę illi fiones quod tēdant.

B. Thomas quodlib. 3. art. 10. to. 8.

An vnus dæmon possit expellere alium virtute inferiorē, & quatenus.

Nō capit vñ aduersus maiestas regia fratres. Fraterno rubuit sanguine Roma. recens. Docuit hoc experientia ciuitatis Ierolyme euerit, & cōtra se ipsi tribus exitibus se dis diuisē: quartū capitā extiterunt, Simō, Iōānes, & Eleazarus. Lege Iosephi li. 1. de Bello Iudæico, in principio. Dissidiū duorū Imperatorū Cōstantinopolitanorū via apta est Imperia Turcico, & labefactioni Imperij Romani. Cauda equina Sertorij in singulos pilos diuisa, & postea toruinitas & fæces virgātū Siluri Regis soluti; & post cōiūcti: & Fluui⁹ Euphrates vni⁹, & in feceros alucos à Cyro diuisus in capiēda Babylonē, ostēdūt quātū malū sit discordia; & quātū bonū cōcordia. Hæresis etiā Ariana cū cōiūcta; & vni⁹ ta fuit, firma erat: vbi in tot capitā diuisa, cœpit infirmari. Ita etiā hæresis Donatistarū in Africa, teste Aug. vbi in Maximianistas, & Circūcelliones, & alios dissipata est; cōcidere cœpit: sicut etiā de Lutherana hæresi, quæ in tot sectas dissecta est, & dispersa, idē est sperandum. Nam in vniuersū recte scripsit Hilar. li. de Trinit. Diuisio hæreticorum, victoria est Ecclesię.

Minor verō prædicti syllogismi infringi potest. Quia sepe Satanas illud suis prestigijs, quo superstitionib⁹ illaqueet mētes hominū, & se vinci simulat: & de Apollonio Tyane mago cōstat inter alia miracula, qđ dæmonia expelleret de obsessis: ac proinde si vnus alterū ei jceret, nō euerteretur regnū ei⁹. Dicēdū est, Christū apertō martirio illi fuisse cōföderatū: deinde Christū de corpore & anima pellere dæmones, vt testabatur obsessorū ad Fidē cōuersio, & facta vitæ cōuersio. Ex quo patet, qđ nō virtute Satanę dæmones expelleret. Qui etsi possit à corpore, expellere aliū dæmonē virtute inferiorē, vt docet B. Thom. nō tamē facit etiā in magia mēdaci, & sifacit, hoc est vt magis triūphet, & regnet, videlicet vt exēdo de corpore vni⁹ ad obediētia alteri⁹, pluriū animas sibi credētū decipiat. Sed hoc nō est vi expellere, sed ipōtē exire. Quod egregiē docuit Aug. li. 83. quæst. q. 79. *Quod autē dicit Dñs: Nō potest Satā Satanā excludere*.

*ro, ne forte quisquam vtens nominibus aliquarum infirmarum potestatum, cum dæmonium excluderit, falsam putet esse istā Dñi sententiā, aut hoc modo intelligat dictū, quia etiam si Satan corpori, aut corporis sibus parit, ideo parit, vt ipsius hominis valūtati par impietatis errorē vñ phomaiore dominatur. Hoc autē modo nō exiſtatur: sed potē in intima ingreditur: in eo sic operetur, quod admodū dicit apostolus: *secundū principē potestatis arbi huius, qui nūc operatur in filios diffidentia*. Hæc ille. Præterea neque Domitius hac vñ ratione voluit per omnia Iudæis satisfacere, vt nihil sibi in contrariū posset obijci: vnde & alijs subiungit rationes, quibus ostendit se nihil habere commune cum Sūana, imō planē ab illo disidere, vt non possit dici inter illum, & dæmones quos expellebat, esse aliquā collusionē. Quod si etiam admittamus, Christum tātummodo de corpore ei jcere spiritus: eū tamē hoc faceret ad confirmationem doctrinæ Euāgelicæ, quæ tota militat cōtra dæmones; si de mō Christo opulatur in edēdis signis, diaboli cōtra se ipsū faceret, & regnū suū destrueret; atq; illud Christi cōfirmaret. Præterea vt nequeat spiritus cœlestes, à bonitate naturali mutari in cōtrariā malitiā, vt noceat hominibus, & in hoc sibi esset diuersi; & cōtrarij: ita mali spirit⁹ nequeat mutata malitiā ad cōuertit, vt incipiat in bonitatem bene uelle, aut benefacere; nā ita à se ipsi discreparet. Proinde cōsiderandū est, in dæmonibus ordinē, & regnū inueniri. Nā dicitur dæmō, Rex super vniuersos filios superbię, Princēps huius mūdi; & in Matthæo, ac Apocalypsi Diabol⁹ vocatur; & Angeli eius. Est igitur in illis ordo rex parte nature; & qua superiora inferioribus vim cōmunicat, & illa in finem deducunt: & vt homo dominatur brutis; ita dæmō superior inferiori: tūm ex parte Dei dantis potestatem ad nocendum. Ergo ordinata est illa potestas: quia, vt Apostolus ait, quæ sunt à Deo ordinata sunt: tūm ratione iniquitatis: nam vt magis noceat qui ingenio præualēt; præfunt alijs ad tentandum, eosq; dōcent, ac pantiunt inuitē agentes, cum*

Doctrina Christi dæmonibus est omnino contraria.

Cur Angeli boni hominibus obesse, & mali iisdē prodesse non possint.

Quod in malis dæmonibus regnum, & ordo inueniatur.

Job. 1. 10.

Ioan. 14.

Matth. 25.

Apoc. 12.

Quot modis ordo in eis insit.

Rom. 13.

viribus, illis sint inferiores, quoadmodum, & animam nostram: nec tamen propterea recedunt ab obedientia, ut possint nocere. Inter daemones ergo est regnum, quia vni subditi sunt ad vnu aliquem finem. Ex hominibus autem atque eis non fit vnu regnum, quia non conueniunt in fine: daemones tamen tyrannice regnant super homines, quatenus eis nocent. Atque de hoc regno Iudaeis tantum noto loquitur Christus: regnum autem hoc ipso quod est bellum inter ipsos regnicolas, desinit esse regnum.

Non est etiam ordo beatitudinis in illis, sed potestatis nocendi: quae si de medio tolleretur, nolent inuicem subijci praesumptio: quia a quo quis superatus est, eius & seruus est, ut a Lucifero omnes daemones superantur: volunt quidem sibi inuicem subijci, nolunt autem subijci Deo, quia non noceret: & potestas maioribus concessa super alios non imminuit, vel adimit illis maiora tormenta, quia magis, & grauius peccarent. Inter damnatos autem homines, non est praesentatio, aut dominium, quia est eadem species: nec nobis uiuentibus nocent, eo quod non sunt fortiores: nec inuident nobis, ob naturam unde damnatus diues dicebat: *Ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.*

Daemon vero quia fortior viribus est, potest alium eijcere de loco, & impedit ab actione, & torquere illum, sicut & animam, per vires naturales fortiores, sed non eijcit de loco, vel corpore alterum: non quidem ob amorem daemone, cum quo in specie, vel cognatione, ut damnati homines, non conuenit, sed ne pereat eorum regnum. Si enim eijceret: vel hoc esset in gratiam hominis, & hoc dici nequit, quia viatoribus inuidet, eosque odit, etiam damnatos, vel ob odium daemone, qui torquet, & hoc nequaquam fit, quia plus odit homines a se magis specie differentes, & eis miseris non inuidet, vel hoc facit, ut ipse torqueat; quod dici etiam non potest, quia possunt simul torque, alioqui destrueretur regnum; & satis est illi quod homo torqueatur, licet ipse mallet per se torque.

Iam consequentia propositae argumentationis discutiamus: *Esti Satanas* (inquit

Marcus) *resurrexerit in semetipsum, dispersit est, & non poterit stare, sed sine habet.* Dicimus consequentiam bona esse. Quia ut nulla res machinatur in sui ipsius destructionem, ita nec daemones sagacissimi, sui regni excidium moluntur: quod sine quidem habere debet, ut ait Marcus, sed per Messiam eius demolitorum: ita tamen erat destruendum regnum Saran in homines usque, ad iudicium, ut exponit Hiero. *Quomodo ergo stabit regnum eius, quod scilicet ipse firmare querit, & ei conatum stabilire studet, ut Theoph. unde docet, & Iudaei se ad regnum Dei, & non daemone spectare corde debent. Nam quod dicitur: Nunc princeps huius mundi eijcitur foras: intellige, extra potestatem, & principatum: potest tamen retinere, ut fecit cum Adam tentauit, in quem nullum habebat principatum: sicut illud: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, scilicet potestatis.*

Et si ego in Beelzebub eijcio daemones, filij vestri in quo eijciunt? ideo ipsi iudices vestri erunt. Haec est secunda ratio, siue argumentum a comparato, quo probat se non praesidio Beelzebub eijcere daemones. Quod Hiero. his explicat verbis: *Etilios Iudaeorum, vel exorcistas gentis illius ex more significat, vel Apostolos ex eorum stirpe generatos. Si exorcistas, qui ad inuocationem Dei eijcebant daemones, coarctat interrogatione prudenter, ut confiteatur Spiritus sancti esse opus. Quod si expulsio daemone, inquit, in filiis vestris Deo, non daemonebus deputatur, quare in me idem opus non eandem habeat causam? Ergo ipsi iudices vestri, non potestate, sed comparatione, dum illi expulsionem daemone Deo assignat: vos Beelzebub principi daemoneborum. Sin autem de Apostolis dictum est, quod magis intelligere debemus (quia certo sciebant se in nomine Iesu illa expellere) ipsi erunt iudices eorum, quia sedebant in duodecim solijs iudicantes duodecim tribus Israel. Hactenus ille. Et vocat filios vestros, ut idem non imponat illis, & scilicet datur ad similia facienda. Atque haec est expositio Patrum Graecorum. Quasi diceret, iniquum est, & plenum acceptione personarum, in eadem causa non idem prorsus pronuntiarum iudicium: quomodo in mediantis, quod in filiis vestris laudatis? non hoc ex ignorantia, sed ex malignitate animi, & inui*

Mar. 3. Expenditur talis consequentia Saluatoris: estis Satanas conseruit in semetipsum, dispersit est, & non poterit stare, sed sine habet.

Theophyla.

Ioan. 12.

Gene. 3. Ioan. 14.

Secunda ratio Christi contra Pharisaeos quod in Beelzebub daemone nanequaquam eijceret. Hierony. in Matth. 10.

9. Qui nam erant filij Iudaeorum eijcientes daemone.

Alter sensus.

Matth. 19. & Luc. 22.

dia procedit. Si enim illi in virtute daemone pellunt malos spiritus, esset a vobis vituperandi. De his exorcistis qui fuerunt apud Iudaeos ex institutione Salomonis, habes Act. 19. septem filios Sceuae cuiusdam Principis Sacerdotum, habes etiam Iosephum lib. 8. Antiq. c. 2. loquentem de ratione expellendi daemone, quam instituit Salomon. Solent autem homines daemones pellere in Beelzebub, quando, vel maleficium solunt maleficio, vel quando tentationes daemone, vel obscena delectatione carnis, vel grata mundi musica expellunt, vel quando illicitos, & vsurarios contractus consulto coloribus quibusdam exornant, vel quando ambitio sus, ut ascendat ad aliquem gradum altiore, hypocritam agit, aut quando quis reddit malum pro malo. Sed istae omnes eiectiones vere non sunt, sed falso confictae, & in virtute daemone.

Si autem ego in Spiritu Dei eijcio daemone: igitur peruenit in vos regnum Dei. Tertium est argumentum, vel potius pars praecedentis. Nam postquam ostendit absurdum esse dicere, aliquem eijcere daemones per principem daemoneorum, reliquum erat ut fateretur virtute Dei fieri. Ex quo inferit, iam ad esse Messiam illum Regem a Deo vnum, qui victo diabolo, atque in vincula coniecto, regnum a Deo esset vindicaturus iuxta Prophetarum oracula. Ne vero inciuilius, aut arrogatius de se dicere videretur apud illos, qui parati erant omnia calumniari, quantumuis bene dicta, non dixit: Igitur ego sum Messias, sed per enallagen personae, & metonymiam nominis, Ergo peruenit ad vos regnum Dei, ut quod ipse ciuilliter tacuit, illi ex connexo facile possent intelligere: ita temperate sermone modestae, ut tamen ille non fraudaret eius rei doctrinam, cuius cognitio necessaria erat ad salutem. Loquitur igitur non de regno, quo Deus regnat in caelo, & in terra, sed de illo quod promissum est in hoc mundo per Messiam reuelandum, & administrandum, de quo Moyses dixit: *Ipse conteret caput tuum, & Zacharias in eius persona, Spiritum immundum auferam de terra.*

Per regnum Dei intelligunt Hiero.

Quando foliant homines, daemones pellere in Beelzebub perperam tamen.

Tertia ratio Christi pro suo veritate signorum in Dei Spiritu factorum, non diaboli.

Christi modesta, plane ad mirabilis.

Quod regnum Dei, ut Christus affirmavit, peruenierat ad Pharisaeos, ipso in Spiritu Dei eijciente daemone.

Gen. 3. Zacha. 13. Altera interpretatio. Hierony. in Matthaeu.

& Chrysofostomus Christum, siue doctrinam Euangelicam, de qua, Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius: vel, quod idem est, regnum illud caelorum, quod iam appropinquare praedicarunt, tum Ioannes, tum Christus. Et eum praecedenti ratione probasset se non eijcere daemone in virtute Beelzebub, iam ista amplius probat, quod spiritus Dei virtute eijceret, per quem confitebantur exorcitas Iudaeos eijcere. Ex qua conclusionem infert & aliam contrariam conclusionem, quam volebant Pharisaei statuere. Nam asserentes, Dominum in virtute daemone pellere spiritus, volebant regnum daemone statuere, & confirmare: contra vero Dominus, eo quod probat in Spiritu Dei eijcere se daemone, infert per se diaboli regnum euerti, & regnum Christi adferri.

Quod si rursus quaeras, quomodo ex eo inferat Dominus venisse iam regnum Dei inter Iudaeos, cum & ante Christum exorcistae Iudaeorum eiecient daemone in spiritu, siue indigito Dei? Dicendum ex eo recte inferri aduentum regni Dei, quod passim, tam multos eijceret daemones, quo ostendebatur insolita ratione regnum Sathanae destrui. Adhaec corporalis daemone eiectione eo tendebat, ut intelligerent Iudaei ipsum Messiam aduenisse, qui ex animis, & mentibus hominum eijceret daemone, ut ablato peccato, & incredulitate Deus iam regnaret per fidem, & sanctae vitae mores in eis.

Et quod hic dicitur, In Spiritu Dei, Lucas, inquit, in digito Dei, alludens ad illud, quod Magi Pharaonis non valentes cinipes producere, dixerunt: *Digitus Dei est hic.* Est ergo Spiritus sanctus digitus Dei: quemadmodum Christus dicitur manus, & dextera, & brachium. Nam digitus in substantia conuenit cum manu, & brachio, siue corpore, & digitus procedit ex corpore, siue brachio per manum, ut manus ex brachio, vel corpore: ita Spiritus sanctus consubstantialis est Patri, & Filio, & ex Patre per Filium procedit, ut Filius ex solo Patre. Et ut facile digito pellimus quae nobis faceffunt negotium; ita Spiritu sancto pellitur

Chryso. ho. 42. in Matthaeu, to. 2.

Matth. 3. Infra. 4.

Rudis plane, & inepta Scribarum, & Pharisaeorum argutatio.

Obiectio.

Corporalis daemone expulso, quid significabat.

Luc. 11.

Exo d. 8. Spiritus sanctus quare digitus Dei appellatur.

Inter spiritus malignos ordine esse, non quidem beatitudinis, sed solum potestatis nocendi.

Daemonebus minori potestate praedictis tormenta non minui.

Inter damnatos homines nullus cur sit ordo, aut praesentatio.

An vnus daemone alij eijciar de loco, vel corpore obfessi.

vilan tot...

spiritus malignus, & quasi clauo clausus truditur.

Deus quādo perfectē in nobis regnet

Elicimus ex hac ratione, tunc perfectē Deum regnare in nobis, quando ex nobis digito Dei dæmon pellitur. Quādo enim dæmon corpus cruciās, & vires nostras debilitans expellitur, in Patre, cui potentia attribuitur, exire cōgitur: quādo verō ignorantiam Dei, & rerum salutarium quasi tenebras spirituales à nobis Deus pellit, in Filio, cui sapientia adscribitur, dæmon ex nobis eijcitur. Cū verō peccatum, siue malitiā Deus adimit, non nisi in Spiritu sancto, siue digito Dei, qui bonitas, & charitas est, eijcitur: & tūc verē Deus regnat in nobis per Spiritum suum. Nā qui Spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Diuiinarum proprietates personarum.

Rom. 8.

Aut quomodo potest quisquam intrare in domū fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiat? Hanc rationem latius persequitur Lucas, dicens: Cū fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa eius arma auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Hoc est quartum argumentum ab omnibus Euangelistis positum, quō Dominus agit in Phariseos. Quōd si velis forma dialectica disponere, hic est ordo. Nemo potest intrare in domum potentis munitam, & vasa illius diripere, nisi prius vicerit potentem; At qui ego, vt videtis, ingressus in hunc mundum, quem diabolus vt dominus possidebat, per Spiritum Dei tyranno illo eiecto vasa illius diripio; ergo peruenit ad vos regnum Dei, & ego sum Rex ille vobis à Deo promissus. Atque hac ratione ostendit quōd nullum habet cum Satana commercium, sed quod potius vt hostis, & debellator Satanae cum eo agit. Et bene Matthæus cōtinuādo subiungit: Aut quomodo potest, &c. perinde ac si dixisset, Alioquin nisi sic esset, vt dixi, posset.

Luc. 11.

Quarta ratio Christi cōtra Phariseos sua opera dæmonij tribuentis.

Matth. 12.

Verba, Auferet, & distribuet, Græcè de presenti sunt, & vetusta exemplaria Latina sic habent. Non enim vaticinatur quod futurū est, sed quod fieri solet, proponit. Dæmon dicitur mundi

Ioan. 12. & 14.

princeps, & tyrannus, resistēs Christo Dño: qui quoniam potentior est, & superior, ligat eum, & tunc vasa eius diripit, quæ non nisi coactus dimittit ille. Et significat, homines frustra liberationem sperare, donec violento conflictu subacti sit Satanas. Vasa vocat, arreptitios, siue idololatrias. Ligauit autē dæmonē Dñs passione, & morte sua, ne tantū noceret, imō quasi nihil cōparet, sed soluendus est tēpore Antichristi, vt plus noceat quā antea.

Possimus autem hunc locum sic ab absoluere: Fortis est dæmon, non est enim super terrā potestas quæ cōparetur ei, qui factus est, vt nullū timeret. Et rectē à fortitudine denominatur, non à sapientia quam perdidit: nō ab amore, vel decore, & pulchritudine, qua omnino nudatus est: solū superest illi fortitudo ignorantie, malitięq; admixta, & ligata ad nutum Dei: quæ admodū ensis vim habet scindēdi, sed repositus in vagina non secat. Censetur armatus potius offendentibus, quā defendentibus armis, quia nihil potest eum lædere. Arma verō sunt, mēdacia errores, calūnię, peccata, rabies, inuidia, odiū, & interdū quo plus decipiat apparet Angelus lucis, & adducit Scripturas, & rationes. Atrium eius, est hic mundus; Domus verō eius, vel aēr est iste caliginosus, vel infernus locus: & atrio custodito, erat in pacifica possessione. Fortior autem superueniens, est Christus, virtus Dei, & sapiētia, & vincens malitiam. Vicit autē illū in deserto tribus testimonijs Scripturarū quasi tribus ictibus eum confodiens: & ita verbo, tactu, nutu, per se, vel per suos Apostolos eum de corporibus expellebat. Abstulit eius arma; quatenus eius technas, fraudes, & mendacia detexit, & vitia, ad quæ impellit, igni gehennę digna ostendit, vt à quouis discipulo eius possint calcari. Ingressus Christi in domum dæmonis, siue in regnum diaboli, etsi communiter intelligatur de ingressu Christi per Incarnationē, rectius tamen accipimus eius manifestationem per prædicationem, & miracula: nam tunc primum cepit dæmonem alligare, & potestatem eius comprimere. Et quod tunc se alligasse

Vasa fortis armati, id est dæmonis, quæ sint. Apoc. 20.

Job. 41.

Cur Satā fortis potius, quā sapiens, aut aliter cognominetur.

Quæ sint dæmonis arma.

2. Cor. 11.

Atrium dæmonis quale sit.

1. Cor. 1.

Sap. 7.

Matth. 4. Vbi, quādo & quonā modo dæmonem fortē fortior superueniens vicerit Christi.

Dæmoni arma quādo sint per Christum ablata.

Christi ingressus in domum fortis quis ille.

Spolia dæmonis, ac vasa eius Christus quā ratione distribuerit.

Ioan. 21.

Ratio quinta signa Christi à digito Dei, non in Beelzebub facta demonstrans Hierony. in Matth. 10. in initio. Græci autem res.

Chrysof. homil. 42. in Matth. 10. mo 2.

diabolū, & arma illius distribuisse indicat, prudenter intellige iam tūc ceptum fieri: quod postea perfectius per Crucem, & mortem suam, perque Apostolorum signa, & prædicationem fecit. Spolia verō distribuit, siue vasa eius; quādo homines, siue corpore arreptitios, siue anima per peccata eius suggestione admittit cruciatis liberauit, & renouauit, vt tanquam pretiosa spolia Christi bello parata, partim Patri suo, ac Deo obtulit, & assignauit, partim in ministerium eorum qui salutem consequuntur, Ecclesiæ distribuit, quatenus oues suas ei pascendas commisit.

Sequitur quinta ratio: Qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit. Hæc ratio breuis, & efficax, ad duo respicere videtur: partim enim pertinet ad refutationē blasphemiarum illorum, quod vi Satanae dæmones expelleret, vt Hieronymus, Græciq; interpretantur. Est autem in hoc sensu syllogismus in hūc modum constandus: Qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit: Diabolus, siue Beelzebub non est mecum, neq; colligit mecum: ergo diabolus contra me est, & non pro me, vel mihi cōfœderatus. Minor propositio ex factis vtriusque cōprobatur: ego enim salutem adfero hominibus, ille perniciē machinatur: Ego cōgrego homines in vnam Ecclesiam ad vnum Dei cultum, ille distribuit in varias sectas, & varia idololatrię genera: Ego adhortor ad virtutes, ille ad vitia: Ego voco ad regnum cœlorum, ille captat quos detrahat secum ad inferos. Incredibile ergo est illum mihi esse auxilio in eijciendo ex hominibus suos satellites dæmones. Partim verō hic locus respicit Iudæos iuxta eam interpretationem, quā magis probat Chrysofostemus in hunc locum, cuius hæc sunt verba: Quāuis mea quidem sententia Iudæos hic occultius denotasse videatur. Qui enim aduersus ipsum inuigilabant, & quæ ipse congregasset, dissipare conabantur, cum diabolo constituti sunt: quod significauit, dicens: Omne, inquit, peccatum, & blasphemia dimittetur hominibus; blasphemia verō Spi-

ritus non dimittetur. Hæc ille. Est ergo sensus: Qui nō est mecum, id est, Qui non patitur se liberari per me à dæmone, cum hoste & meo aduersario manet. Et qui nō congregat mecum, hoc est, sectatores sub me, vt sunt capita sectarum, id est, polentes natura, vel arte, quos alij sequuntur, vt Pharisei, & Scribæ, qui cum Christo colligere debebant: ideo vestrum erat mihi adesse, manumq; porrigere in erigendo regno Dei. Nam quisquis non adiuvat, & non fit cooperator meus, vel adiutor in sua, & aliorum salute procuranda, quodammodo sese mihi opponit, & hostibus sociatur. Cum Christo colligunt veri Dei ministri, cum sua doctrina demessos colligunt, & congregant in horreum Dei, filios Patris dispersos, vt apud Matthæum, & Ioānem dicitur, metaphora à messis tempore sumpta, vbi omnes accurrunt, & colligunt messem metuentes tempestatem. Satā verō rapit de corde quod seminatum est, & rapit, & dispergit oues ab ouili Christi, quod est Ecclesia. Porro Christus medium nō relinquit inter hæc duo: Aut colligere cū Christo, aut dissipare cum Satana. Vnde merito damnantur, qui in bello Ecclesiæ ab Hæreticis infesto, indifferētes, & vt sic dicam, neutrales haberi cupiunt, & qui in duobus sellis federe volunt, catholicam, & hæreticam doctrinam tuentes. Cuius rei gratia merito damnatus fuit Erasmus à Iacobo Latompo Louaniensi Doctore, eo quod medius & neutralis haberi voluit inter Lutheranos & Catholicos. Sensus enim est: Tempore quo opusest, vt me quis consteatur, & non facit, contra me est: & qui non colligit tempore quo est colligendum, ille cum Satana dispergit.

Quod verō dicitur in alio loco: Qui non est aduersus vos, pro vobis est: intellige de tempore quo non est necessaria confessio. Et qui tacet, consentire videtur, quādo illi aliquid, quod eum tangat, dicitur: in alijs verō filere, non est cōsensus, vel dissensus. Vel etsi medium non sit inter esse Dei, vel esse dæmonis; secus tamen de hominibus est dicendum. Ideo dixit, Qui

Quid est dicere: Qui nō est mecum, cōtra me est.

Quādo cum Christo colligant veri Dei ministri. Matth. 3. Ioann. 4. & 11. Marc. 4. Ioan. 10.

In eos, qui Hæreticos simul & Catholicas partes volunt tueri.

Erasmus Lutherānorum, & Catholicorum defensoris nomen assectauit.

Illud Domini verbum: Qui non est aduersus vos, pro vobis est, vt verum sit.

Luc. 19. Quod Dominus Apostolos minime docuerit artem magicas, multis ostenditur.

Marc. vlt.

Act. 19.

Supra 3.

Infra 13.

Tract. 3.

Spiritus maligni, voces inter se an habeant.

Matth. 25.

Apocal. 12.

Sap. 2.

Ephes. 4.

1. Pet. 5.

non est aduersum vos, pro vobis est. Et Iulius Cæsar sæpe dicere solebat: Qui contra me non est, mecum est. Satis ergo Dominus his rationibus comprobauit se non edere signa in virtute dæmonis, neque Christum fuisse maleficum: solent enim malefici omnia nocendi studio operari. Christus autem Iudæis hostibus benefaciebat, & videns ciuitatem Ierusalem, fleuit super illam, & pro ea passus est. Deinde malefici vtuntur annulis, characteribus, & similibus; quorum ne nomina quidem in Euangelij inuenire possumus. Tertio si magiam docuisset suos Apostolos, & Discipulos Dominus, Euangelium exprimeret; quos tamen nihil aliud docuit, quam in nomine suo Iesu signa edere. Quarto, quomodo miraculis arte magica factis doctrinam confirmasset, quæ tota artes magicas destruit, & libros eorum comburit, vt constat in Actis, & eorum autorem, & Principem Satanam detestatur, ac destruit, ac eius professores præcipuos, vt Simonem Magum, & Elymam? Quinto, non solent magi tam sancte viuere, nec tam felicem exitum mortis habere; qualem tamē describunt Euangelistæ de Domino nostro Iesu Christo. Si quis verò plura, & grauiora argumenta, ad comprobendam Christi sanctitatem, & alienam ab artibus magicis in edendis signis, legat quæ libro sexto in principio docuimus, vbi latius de his differuimus.

Quia verò hoc loco maligni spiritus dicuntur dæmonia, Satanæ, Beelzebub, aduerte, quòd cum nomen ad vocandum impositum sit, vt signum rei: spiritus maligni voces inter se non habent, quibus distinguantur: sed nos eis nomina imponimus, quemadmodum canibus, & alijs brutis animalibus. Diabolus igitur quandoq; est nomen Luciferi, vt est apud Matthæum, & in Apocalypsi, vbi vocatur Diabolus, & Angeli eius. Sicut cum dicitur: Inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum: Quandoq; verò quæuis spiritum malignum significat, vt cū Paulus ait, Nolite locum dare diabolo: & Petrus, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem deuoret. Ita etiam Satanus quandoq; Prin-

cipem dæmoniorum significat, vt cū Dominus inquit, Vade Satana; scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis. Quandoq; sumitur pro quouis dæmone, vt cum ait, Si Satanas Satanam eijcit: quandoq; pro dæmonū vniuersitate, vt cum dicit: Si Satanas aduersus se diuisus est. Belial, apostatam, vel recedentem significat: & quandoq; est nomen omnibus commune: quòd; tantum pro Principe dæmoniorum capitur. Sicut Leuiathan, de quo scriptum est: Ipse est Rex super vniuersos filios superbia: & interpretatur, additamentum eorum, siue luctus eorum, quia adiungit se nobis ad deuorandum nos: vt Leuiathan deuorat pisces, quod est materia luctus. Lucifer, nomen est stellæ, quæ Venus dicitur, & ita vocatur Nabuchodonosor apud Esaiam; qui de cælo regie potestatis cecidit, & humanitatem in bouem fœnum comedentem conuersam amisit. Atque hoc nomine, ob insignem pulchritudinē, & gratiam, in qua conditus fuit, primus Angelus dicitur Lucifer: & nos metaphoricè superbum, Luciferum appellamus, quemadmodum Christus Iudam vocauit diabolum, cū dixit apud Ioannem, Vnus ex vobis diabolus est. Beel verò à Beli patris Nini statua, in qua dæmon colebatur, sumitur: & cœpit tunc idololatria, & inde Baal Moabitum, & Beel, & Baalim Sidoniorum, & Beelphegor, quia in monte Phegor, hoc est, Deus tentiginis, siue Priapi, & Beelzebub; Zebub enim dicitur, minister quidam idoli huius in abigendis muscis. Dicunt autē hunc, Principem dæmoniorum, in quo Christus omnia dæmonia possit expellere: quia de nullo tantam famam audierant, atque de hoc, qui erat in terra Philistinum in ciuitate Accarō. Eratq; fortè is, qui à Græcis dicitur Apollo: qui, quoniam sapientiam in respondendo ostendebat, plus Ioue colebatur, etiā si haberetur summæ potestatis. Omnes enim dij Gentium, dæmonia. Horum igitur commercia, & societatem fugiamus, quibus à principio in baptismo renuntiauimus, illorumq; opera, & volūtates præstare recusamus, quin potius si Christi sumus, illis bellum

Matth. 4. Satanas, triplex significat.

Belial quid sonet.

Iob 41.

Leuiathan, & Lucifer, quid verò.

Esai. 14. Daniel 4.

Dæmon Lucifer cur dicitur.

Ioan. 6. Beel vnde, ortus idololatriæ; mons Phegor, & Zebub quid sibi velint.

Cur Beelzebub Princeps dæmoniorum vocetur.

4. Reg. 17. Quis Apollo Græcis; eius quanta religio.

Psal. 95.

indicemus, eisq; tum in nobis, tum in alijs aduersum. Nam in pace cum illis contrahenda perditio nostra; atq; damnatio sita est; in bello verò cum illis gerendo salus nostra, felicitas, vi-

taque ipsa æterna, adiuuante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto pari honore, gloria & imperio potitur, per omnia secula. Amen.

TRACTATUS XVI.

De eadem Domini disceptatione cum Pharisæis, in illa verba: Ideo dico vobis; Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro, & reliqua.

De peccato in Spiritum sanctum differitur.

August. sermo. 11. De verb. Domini tom. 10. De hoc articulo quid senserit, ac dixerit B. Augustinus.

Mar. 3.

Rectius de peccato in Spiritum sanctum philosophari possumus, in quo interpretando multas & graues molestias atq; angustias magnum Ecclesiæ lumen Augustinus passus est, vt ipse testatur sermone De verb. Domini, vbi de peccato agit contra Spiritum sanctum, vnde & de ea re loqui apud populum verebatur, quòd existimaret omnium quæ sunt in Scriptura difficillimam esse quæstionem; quod etiam tot veteres Patres de ea re interrogati, & peculiare tractatus conscribentes abunde testatur. In primis præmittenda esse duximus verba Domini apud Marcum: nam illa inuicem cum istis collata lucem adferent disputationi propositæ. Ait igitur Dominus apud Marcum: Amen dico vobis, quonia omnia dimittentur filijs hominum peccata, & blasphemia, quibus blasphemauerunt: Qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternū, sed reus erit æterni delicti (siue vt Græcè dicitur, æterni iudicij, siue æternæ damnationis) quoniam dicebant, Spiritum immundum habet.

Secundò præmittendum est, aliquos existimasse, peccatum quoduis lethale post baptismum admissum, vel quantumq; Christi negationem, vel apostasiam à Fide, esse peccatum in Spiritum sanctum. Et huius sententiæ fuit Nouatus hæreticus; nixus prauæ intelligentiæ illius loci: Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui in cælis est. Sed si hoc verum esset, Pharisæi non peccassent in Spiritum sanctum, cum nondum essent baptizati, & Christiani vbi semel peccauissent, nulla esset illis spes resipiscentiæ; contra totam Scripturam. Errabat etiam in intelligentia illius loci: quoniam hinc dicitur: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, siue ante, siue post baptismum; nullam enim Dominus distinctionem fecit; & ita omnibus peccatoribus, secundum Nouatum, negaretur venia, non minus peccantibus contra Filium, quam contra Spiritum sanctum. Adhæc si ex illis verbis, Omnis qui confitebitur me

Nouati, ac similitudine de peccato in Spiritum sanctum opinio. Matth. 10.

Nō esse illud quolibet negatione Christi, seu defensionem à Fide, multis ostenditur. II. argum.

Tertium.

coram hominibus, non colligit Nouatus poenitentem impeccabilem esse: cur ex negante colligit irreparabilem ruina?

Cum ergo Scripturae iram & indignationem peccatis interminantur, sobrie sunt intelligendae: si videlicet non rescindantur per poenitentiam, ut explicat Dominus apud Ieremiam, & Ezechielem.

Quemadmodum quando promittunt misericordiam, & beatitudinem benefactis, intellige si in cis ad vitam usque terminum perseveretur. Sed Nouatus deceptus est exaggerando locos, qui condemnationem sonant, non expendendo illa, quae misericordiam vident.

Unde Ambrosius libro De poenitentia, quia non dixit, Omnis qui me negauerit, sicut Omnis qui me confessus fuerit, ait: Gratia promittit omnibus, non omnibus minatur iniuria: (legendum puto ruina) quod, est miserationis, exaggerat, quod ultionis, extenuat. Basilii quodam loco, ex illis verbis colligit etiam eum, qui negauerit, posse reparari: quia Diuinam bonitatem non decet, ut mala feruet, & bona reprobet: & plus imputet ad poenam unam linguae negationem extortam, quam multas postea spontaneas verbo & opere sui nominis confessiones.

blasphemia Ethnici peccant, in Filium peccant, quoniam ille in illis est, possunt tamen veniam consequi. Cum vero baptizati, in quos collatum est donum regenerationis, peccant, istiusmodi iniquitas in Spiritum sanctum sese extendit: quoniam cum Spiritu sancto continentur, delictum faciunt, ac proinde in condonabilem esse illorum culpam. Hae ille ferè. Theognostus vero hanc rationem addit: Qui primos & secundos fines transgressus est, minori poena dignus videri possit: Qui autem tertios fines contempserit, venia excluditur. Primos autem & secundos terminos transmitti existimat, cum quis contra parentem & filium obloquitur: Fines autem tertios constituit in Initiatione per Baptisma, & in Spiritus sancti participatu.

Sed Athanasius merito hanc impugnat. Quia cum Filius sit in Patre, & Pater in Filio, à quibus minime abstrahitur Spiritus sanctus, vbicumque est vnus, est alter: & qui in vnâ personâ peccat, in totam Trinitatem peccat. Indiuisa siquidem est illa sancta, perfecta, & beata Trinitas. Adhuc cum non tantum in nomine Spiritus sancti, sed etiam in nomine Patris & Filij baptizemur: non minus in Patrem & Filium, quam in Spiritum sanctum peccaretur. Præterea cum Dominus ad Phariseos hæc verba faceret, qui lauacrum Christi non acceperat, sed & baptismo Ioannis derogauerant, quomodo nondum initiatos diceret peccare in Spiritum sanctum? Locum verò Pauli ad Hebr. interpretatur de non iterando baptismo: quemadmodum Hebræis mos erat pluries se baptizare. Ideo eos ad poenitentiam hortatur: & vnâ esse renouationem per baptisma, & non secundam, ostendit. Sicut & in alia epistola dicit: Vna fides, vnum baptisma. Neque dixit, rem impossibilem esse poenitentiam; sed, impossibile esse per viam poenitentiae quempiam iterato baptismo renouari. Estque inter Poenitentiam & Baptisma non leue discrimen. Quem enim poenitet, is desinit quidem peccare, sed tamen retinet vulnerum cicatrices: qui autem baptizatur, tum veterem hominem exuit, cum supernè renouatur, quasi de inte-

Heb. 6: Iudæi frequenter se baptizare confueverant.

Ephes. 4: Inter Poenitentiam, & Baptisma quantum inter sit.

Ioan. 3.

Scripturae peccantibus poenam quantum committentur eternam, seu iustitiam pollicentur æternam.

Ierem. 18. Ezech. 18.

Ambro. lib. 1. De poenitentia. c. 2. tomo 3.

Basil. hom. 57.

Athanas. in illud Evangelij: Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, &c. Unde acceperit errorem hunc suum Nouatus. Heb. 4. Origenis, Theognostis & Nouati de hoc peccato opinio eadè, sed probatio diuersa.

Quodnam sit peccatum in Spiritum sanctum. I. opinio. 1. Ioan. 5. II. III. & IIII.

Peccatum ex malitia quod duplex secundum Scholasticos.

Quinta. Ricard. de S. Victo. Sexta. August. tomo 5. Idem in Enchiridion. cap. 83. tom. 3. sub init.

VII. opinio. Idem lib. 1. Retract. c. 11. tom. 1. initio. Idem serm. 11. de verb. Dom. tomo 10. Idem lib. 1. de ser. Dom. in mon. tom. 4. prope fin.

VIII. opinio. Idem Aug. lib. de Fide ad Petrum cap. 3. tom. 2. Prædicti omnes sensus dupliciter improbantur. Matth. 11.

gro regeneratus Spiritus gratia. Hæc Athanasius in illos; quæ doctissima, & verissima sunt.

Deinde præmittendum, alios sensitisse, extremam impoenitentiam (quæ sola videtur non posse remitti) esse peccatum in Spiritum sanctum: quod & peccatum ad mortem à Ioane dicitur. Alij rursus, obstinationem in peccato, de quo quis deliberat nunquam poenitere, esse tradunt; Alij, desperationem de Diuina misericordia; Alij delictum ex malitia, non ex ignorantia, vel infirmitate: quod Scholastici, & præsertim B. Thomas, in tres species diuidunt, nempe in Præsumptionem, Desperationem, Obstinationem, Impoenitentiam, veritatis agnitæ impugnationem, & fraternæ gratiæ Inuidiam: Quia omnia hæc bonitati Spiritus sancti aduersantur. Alij verò, ut Ricardus de S. Victore, odium Dei esse hoc peccatum in Spiritum sanctum, explicant: Augustinus verò lib. De vnico baptismo, tradit, contemnentem veritatem, peccare in Spiritum sanctum: & in libro Enchiridion reum prodiit esse peccati in Spiritum sanctum, qui in obstinatione diem claudit extremum: & de peccatore claudente vitam sine fide, idem docet in lib. Retractationum, & de verbis Dom. necnon & lib. Sermo nis Domini in Morte, inuidiæ facibus fraternitatem impugnare, ait esse peccatum ad mortem, & peccatum in Spiritum sanctum: & lib. de Fide ad Petrum, in Spiritum sanctum peccare eos ait, qui desperant de indulgentia peccatorum, vel qui sine meritis de misericordia Dei præsumunt.

Sed certè etsi hæc vera sint, & in Spiritum sanctum delicta hæc interpretari possimus, quod in genere charitati, & bonitati Spiritus sancti aduersentur: tamen hoc loco Dominus de certa quadam specie peccati loquebatur. Distinguit enim inter peccatum in Filium hominis, & peccatum in Spiritum sanctum: & tamen peccatum admittere quis valet in Filium hominis ex malitia, atque in eo potest quis discedere, & obdurari perinde atque ille qui peccat in Spiritum sanctum. Imò verisimile est nonnullos ex illis,

qui eum voracem, & vini potorem vocauerunt, & quibus ipse dixit, Morie mini in peccatis vestris, in illo extinctos fuisse. Deinde ab huiusmodi, quæ dicuntur peccata in Spiritum sanctum (nisi in eis vita finiatur) plerumque homines resipiscunt; & propterea non videtur quo modo non remittatur nec in hoc seculo, nec in futuro. Hinc Augustinus rectè dixit: Neque verisimile est tot homines committere hoc peccatum in Spiritum sanctum, quot sunt qui moriuntur in peccatis absque poenitentia.

Quomobrem dicendum videtur, Christum Dominum ad literam vocasse blasphemiam in Spiritum sanctum, vocem illam, qua signa digiti Dei expellentis demones, quæ apertè arguebant digitum Dei, siue Spiritum sanctum, scienter & malignè tribuebant spiritui maligno: quod tum ex textu ipso, tum ex Patribus declaratur. Ex textu quidem, quia dixerat: Si ego in Spiritu Dei eicio demonia, igitur peruenit in vos regnum Dei. Et Marcus subdit, quare rei essent æterni delicti, siue peccati in Spiritum sanctum: Quoniam, inquit, dicebant, spiritum immundum habet. Ex quo constat peccatum hoc in verbo maledico consistere: & ad illa verba supplendum est: In quo dicunt, eijcere demones: nam aliò qui simpliciter dictum, videri posset potius esse blasphemiam in Filium, quam in Spiritum sanctum. Quoniam ergo Pharisei Dominum Iesum dicebant Spiritum immundum habere, & in illo eijcere demonia, cum tamen illis oppositum constaret; propterea rectè dicuntur blasphemasse, attribuentes quæ Dei sunt, demoni eius hosti capitali, à quo se in infinitum distare ostendebat Dominus Iesus, non solum in vita sancta, & irreprehensa, sed etiam in doctrina ipsis demonibus contraria. Idem etiam confirmabat signis, & discipulis, & ipso-rum à demonio liberatorum honesta, & sancta conuersatione, ut vndiq; tot testimonijs veritatis obruti, non possent contra veritatem cognitam & conscientiam loqui. Deinde idem probatur ex eo quod distinguit peccatum in ter illud quod in se Filium hominis, & id, quod in Spiritum sanctum com-

Ioan. 8.

August.

IX. opinio, ac postrema acceptione dignissima.

I. argum.

Mar. 3.

Dæmonibus Christus repugnabat simpliciter.

II. argum.

mittitur:

Matth. 13.

Ioan. 7.

Matth. 27.

Luc. 19.

Ioan. 4.

Esa. 6.

Athanasius loco prædicatorio.

Athanasij in eos, qui mundi ordinem arguunt, quæ providentiam Beelzebubuli tribuebant, imprecatio.

Gen. 1.

Quorum se filios proderet illi infelices. Exo. 32.

Amos 3.

Exo. 17.

Exo. 16.

mittitur: ut peccatum illud in Filium hominis videatur habere aliquem excusationis prætextum, ut cum dicebant, Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et rursus, Unde huic sapientia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Et, Si Filius Dei es, descende de cruce. Ad hæc enim peccata, tanquam in Filium hominis delinquentes, dissimulabat Dominus, ferebatque illos, & dicebat: Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: at postquam perspicua & manifesta diuinitatis opera, quæ quidem Spiritus est, & sanctus, iuxta illud: Spiritus est Deus; & acclamationem Seraphin, dicentium: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, dæmoni adscribebant, & Deum diabolum, siue diabolum Deum faciebant, contra omnem conscientiam, non fuerunt amplius tolerandi, sed terribilem in illos sententiam pronuntiavit ob tam impudicam blasphemiam: quam rectè Athanasius in eos, qui mundi creationem diabolo tribuebant iaculatur his verbis: Idem erat, & paris audacia, si videntes mundi ordinem & providentiam erga mundum, dixissent rerum naturam à Beelzebule conditam esse, ac proinde Solem obedientem diabolo in ortus suos prodire, & per diabolum astra in cælum circumagi. Nam quemadmodum ista sunt Dei, ita & illa erant opera Patris. Quandoquidem si illa Beelzebulis fuisset, necesse foret & ista Beelzebulis fuerint. Et ubi nam illis illud Genesios, In principio creavit Deus cælum, & terram? Ceterum nihil est quod mireris istiusmodi, quum & patres eorum eiusdem sententia fuerint. Siquidem in eremo nuper ad modum egressi ex Aegypto, in vitulum quem fixerunt, Dei in se collata beneficia retulerunt, dicentes, Illi sunt dii tui Israel, qui te ex Aegypto eduxerunt. Propter istam igitur blasphemiam, & eorum qui talia tunc ausi fuerunt, multi sublati sunt. Quum ita denuntiet Dominus, dicens. Quacumque die visitabo, inducam super eos peccata ipsorum. Nam quando & illi ob aquam, & panem murmurabant, ferebat eos, non aliter quam mater alumnum suum. Vbi

autem magis insanierunt, & (ut psallit contra eos spiritus) mutauerunt gloriam eius in simulacrum vituli comedentis scænum, iam deinde ut incondonabili crimine perpetrato, flagellati sunt ob vitulum quem fecit illis Aaron: ut ait Scriptura. Eadem hæc perpetrantes Pharisei, tale responsum à Domino acceperunt, quale Beelzebub ab ipsis excogitatus, & iam habet, & olim habuit, scilicet, ut cum eo simul in igne ipsi preparato, absumatur. Hæc Athanasius, & eleganter, & doctè. Tertiò hæc comprobantur testimonijs Patrum. Nam in primis B. Basilii in Regulis breuioribus: Quid est, inquit, quod faciens aliquis, blasphematur in Spiritum sanctum? Responso. Ex ea blasphemia, quam Pharisei tunc usurparunt, de quibus etiam lata est huiusmodi sententia, perspicuum est, eum etiam nunc blasphemare Spiritum sanctum, hoc est, detrachere Spiritui sancto, quicumque effectus & fructus Spiritus sancti, aduersario ipsius attribuit: quod peccatum incurrimus plerique nostrum, qui securi periculi temere strenuum sæpe numero appellamus ambitiosum; & ei qui iuxta indignationem per zelum moueatur, & eam re indicans, iracundia calumniam impingimus, & ad eundem modum alia iniquis adducti suspicionibus, euentis nominibus de aliquo dicimus.

Hilarius in Matthæum: Cum cetera dicta gesta, liberali venia relaxentur, caret misericordia, si Deus negetur in Christo: & in quo sine venia peccatur, benevolentiam iterata admonitionis impedit. Omnino peccata cuiuscunque generis remittenda, blasphemiam in Spiritum sanctum non remittendam. Quid enim tam extra veniam est, quam in Christo negare quod Deus sit, & consistentem in eo patris Spiritus substantiam adimere: cum in spiritu Dei opus omne consummet, & ipse sit regnum cælorum, & in eo Deus sit mundum reconcilians sibi? Hieronymus in hunc locum, allatis verbis ex Marco, ait: Ergo quicumque opera Saluatoris Beelzebub Principi demoniorum deputavit, & dixerit Filium Dei habere spiritum immundum; huic nullo tempore blasphemiam remitteretur. Vel ita locus iste intelligendus est. Qui verbum dixerit contra Filium hominis scandalizatus carne

Psal. 105.

Exo. 32.

III. argum. p. vltima sententia ex testimonijs patrū. Basil. in Regul. breuior. in terrog. 273 tom. 2.

Spiritum sanctum qui blasphemetur, secundum Basilium.

Hilar. can. 12. in Matthæum.

2. Cor. 5.

Hierony. in Matth. tom. 9.

Matth. 13.

Supra 11.

Idem epist. De blasphem. in Spir. sanctum. tom. 3.

Matth. 26.

Chrysof. homil. 42. in Matth. tom. 2.

Theophyl. & Euthym. in Matth. Damasus Papa.

mea, & me hominem tantum arbitrans, quod filius sim fabri, & fratres habeam Iacobum, & Ioseph, & Iudam, & homo vorator, & vini potator sim; talis opinio absque blasphemia, quanquam culpa non careat, erroris tamen habet veniam propter corporis vilitatem. Qui autem manifestè intelligens opera Dei, cum de virtute negare non possit, eadem stimulatus invidia calumniatur, & Christum Deique verbum, & opera Spiritus sancti dicit esse Beelzebub; isti non dimittetur neque in presenti seculo, neque in futuro. Idem Hieronymus ad Marcellam ait, in tormentis compulsos negare in Spiritum sanctum non delinquere, sicut nec Petrus negans: Manifestum est, inquit, peccatum in Spiritum sanctum: ideo non posse dimitti, quod habeat blasphemiam; ut cum videas in virtutibus Deum, Beelzebub calumneris in factis. Et subiungit: Aliud est tormentis cedere, & se Christum negare, aliud Christum diabolum dicere: sicut tibi ipsa Scriptura atque contextus lecta attentius poterunt demonstrare. Chrysofomus in Matthæum: Quicumque dixerit sermonem aduersus Filium hominis, dimittetur ei: quicumque autem aduersus Spiritum sanctum dixerit, minime. Quare sic? quoniam cum Spiritus iam vobis notus esse debeat, rem claram atque manifestam oppugnatis. Nam si me ignoratis, ignorare tamen non potestis expulsio-nem demonum, curationesque hominum mirificas Spiritus sancti esse operationes. Non ergo mihi, sed Spiritui sancto contumelias exaggerare conamini; quapropter nisi penitentiam agatis, nec in presenti vita, nec in futura punitionem effugietis. Vniuersorum enim hominum alij & hic, & ibi supplicia dabunt; alij in presenti solummodo vita, alij in futura tantum; alij nec in presenti, nec in futura; ut illi ipsi, de quibus nunc agitur. Nam & hic ipsos vltimus est, quoniam intolerabilia passi sunt, vrbe ipsorum vi à Romanis expugnata, ibi autem acerbissima eos expectant tormenta, ut Gomorrhæa ac Sodomorum ciues, alijque complures. Similia ferè Theophylactus, & Euthymius. Damasus Papa in epistola ad Aurelium Episcopum Carthaginiensem: Bla-

phemare Spiritum, ait, sanctum non incongruè videntur, qui contra sanctos Canones Patrum, qui sancti Spiritus instinctu dictati sunt, libenter aliquid, aut proteruè agunt, aut loqui presumunt, aut facere volentibus sponte consentiunt. Hæc ille, innuens Hæreticos propriè peccare in Spiritum sanctum, qui veritatem notam impugnant, & Ecclesiam docent per Spiritum Satanæ tradidisse præcepta de ieiunijs, de cælibatu Sacerdotium, de votis & monachatu, & de ceremonijs Ecclesiasticis obseruandis: quod est manifestè opera Dei tribuere Spiritui immundo, & peccatum inexcusable.

Hic verò notanda sunt quatuor. Primum, cur hoc peccatum dicatur in Spiritum sanctum. Secundum, cur dicatur blasphemiam. Tertium, cur nec in hoc seculo, nec in futuro sit remittendum. Quartum, an idem iudicium sit ferendum de alijs peccati in Spiritum sanctum speciebus. Ad primum, dicendum, quædam esse peccata in personam Spiritus sancti, quæ erant blasphemiam Macedonij, qui Spiritum sanctum creaturam esse assererat, & Filij feruum, siue minorem. Sic etiam peccarunt Græci in personam Spiritus sancti, affirmantes ex Patre tantum, & non ex Filio procedere, quem admodum blasphemiam Arrij, dogmatizantis Filium non esse Patri consubstantialem, propriè & rectè militabat in personam Filij. Alia verò peccata sunt, quæ in attributum ipsius Spiritus sancti, id est, charitatem, & bonitatem eius, quæ illi attribuitur, tendunt. Atque ita superius enarrauimus sex illas species peccati in Spiritum sanctum, inter quas illam potissimum speciem attingit hoc loco Dominus: Quando veritas nota impugnatur, & quæ Dei sunt, dæmoni tribuuntur: itaque Spiritum sanctum hoc loco, diuinitatem, quæ tribus personis communis est, intelligit, à qua prodeunt omnia miracula: ut ante Euthymium, doctè Athanasius in prædicto libro annotauit. Ponitur autem nomen Spiritus sancti, & non diuinitatis, quia illud opponitur spiritui

Hæretici vti Spiritum sanctum blasphemant.

Cur hoc peccatum dicatur esse in Spiritum sanctum.

Macedonij, Græcorum, & Arrij, in Spiritum sanctum blasphemiam.

Sex peccati species in Spiritum sanctum, & quæ potissimum à Domino hic attinguntur.

Quid Spiritus sanctus hoc loco significet.

Athanas. loco citato.

immundo, cuius virtute dicebant Dominum eijcere dæmones. Tūm etiam quia iustificatio, & sanctificatio Spiritui sancto attribuitur; & miraculorum operatio quæ ad sanctificationem, & cōuersionem nostram fiunt; ideo qui illa adscribit cacodæmoni, in Spiritum sanctum peccat. Si tamen ex malitia fiat: fecus, si ex ignorantia. Vnde Bernardus, blasphemum Paulum fuisse tradit; non tamen in Spiritum sanctum. Verba Athanasij superius producti sunt hæc: *Non enim ob hoc quod comparisonem faceret de blasphemia sui, vel Spiritus sancti, quasi maior sit ille, ac proinde grauioris sit sceleris blasphemia in illum, hoc locutus est; absit. Nam & antea docuerat; omnia quæ Pater habet, ea Filij esse, & quod non Spiritus daret Filium, sed quod Filius Spiritum discipulis praberet, & per discipulos illis, qui in ipsum crederent. Non, inquam, ita de ea causa locutus est Dominus; sed quod amba blasphemia in ipsum caderent; usq; inter se collatis, altera minor, altera maior esset: Pharisei enim sunt, qui in vtroque genere blasphemia peccant. Siquidem & illi humanitatem eius intuentes, in hac conuitia proruperunt: Vnde huic sapientia? Et, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Et Patris opera speculantes, non solum eius Diuinitatem insciati sunt; sed loco Deitatis dixerunt, Beelzebulem in eo esse, Beelzebulisq; esse opera qua faceret. Atque ideo ambobus istis contra ipsum dictis, altero tamen ob humanitatem corporis sui, minoris blasphemia; altero vero ob deitatem, grauioris, de grauiori pœna indeprecabilem pronuntiauit. Et infra: Atque ita se in Spiritu eijcere dæmonia locutus est: non quasi Spiritu sancto minor esset, aut quasi Spiritus ea in eo operaretur; sed vt ostenderet, se, cum esset Verbum Dei, omnia per Spiritum facere; & doceret auditores suos, quod in quantum opera Spiritus Beelzebulei imputarent, in tantum eos blasphemare in Spiritum sanctum, istorū operum choragum. Nam per hæc verba ostendit, ipsos non per ignorantiam, sed sponte se in hanc ineluctabilem blasphemiam insigere, nec pudore villo duci, cum*

Bernar. sermo. 2. in cōuersione B. Pauli.

Matth. 11.

Duplex Pharisæorum blasphemia. Matth. 13. Ioan. 8.

scirent istiusmodi opera Dei esse, eaq; vt amentes Beelzebulei adscriberent, affirmantes ea per spiritum immundum fieri. Hætenus ille.

Alteri dubitationi respondemus, Dominum rectè dixisse apud Matthæum, *Omne peccatum & blasphemiam; vt distinguat inter ea, quæ facta, & verbo committuntur. Est autem blasphemia, cum illud, quod Dei est proprium, tribuitur creaturæ, & maximè si tribuatur creaturæ damnatæ: (nam horrendissima est blasphemia, cum opera Dei, immundo spiritui, & igni æterno adiudicatio tribuuntur) vel cum id, quod Deo conuenit, illi negatur, vt potentia, sapientia, iustitia, misericordia, & similia. Vel rursus cum id, quod imperfectum est, & creaturæ tantū propriū, Deo adscribitur, vt qui dicit, illū posse peccare, posse mentiri, aut posse mori.*

Cum igitur hæc tres sint blasphemiarum species, quibus diuinus honor & fama, quantum ad nos spectat, offenditur, & diminuitur: de prima specie blasphemiarum hoc loco locutus est, nimirum cum sublimia, & celsissima Dei opera diabolo adscribuntur. Et dicitur spiritus blasphemiarum, de desiderium blasphemandi ex malitia, siue voluntaria blasphemia in Christum Deum cognitum: vel potius Spiritus blasphemia, nam Spiritus Græcè est gignendi; & blasphemia nominandi casus; vt blasphemia fit in Spiritum.

Ad tertiam quæstionem, cur videlicet hoc peccatum nō remittatur, neque in hoc seculo, neq; in futuro, quidam respondent, hanc comminationē intelligendam sub cōditione, scilicet nisi pœnitentiam agant: quemadmodū interpretatur Dominus apud Ioānem illa verba: *Moriemini in peccatis vestris, intelligenda esse sub cōditione: Nisi, inquit, credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro: & apud Ieremiam cū loquitur aduersum gentem, & eius regnum, vt illud eradicet, & disperdat, accipiēda esse, nisi pœnitentiam egerit de peccato suo. Amphilocheus etiam ita legit: Omne*

Cur hoc peccatum dicatur blasphemia: & quid sit blasphemia.

Tres blasphemiarum species, quibus offenditur Deus.

Qua de specie blasphemiarum hæc Dñs loquatur.

Spiritus blasphemiarum quis nam sit.

Cur hoc peccatum in Spiritum sanctum dicatur non remitti, neq; in hoc seculo, neq; in futuro.

I. solutio, sed in cōmoda. Ioan. 8. Ierem. 18.

Amphiloch. lib. De pœnitentia.

peccatum & blasphemia remittetur hominibus pœnitentibus; spiritus autē blasphemia non remittetur. Et ponderat sæpe verbum, *pœnitentibus*; vt ita eliciamus, peccatum in Spiritum sanctum secundum eum esse *ἀμετάνοια*, hoc est, impœnitentiam. Quæ expositio huic loco non quadrat: nā quodcumq; peccatum, de quo quis non agit pœnitentiā, nec hęc, nec in futuro remittitur. Theophylactus intelligit blasphemiam in Filium hominis remittendam dici, quia remittitur hominibus sine pœnitentiā: blasphemiam verò Spiritus nō remittendum, quia non remittitur sine pœnitentiā: quæ expositio aut falsa est, aut intelligenda de pœnitentiā: superior, quæ necessaria est ad expianda grauiora peccata. B. Chrysostomus in Matthæum, dupliciter soluit. Primū, quod tales hęc supplicium non euadent, neq; in futuro. Quæ sententia dubia est: quia multi sunt, de quibus Iob ait: *Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducūt in bonis dies suos, & in puncto* (siue vt Hebraicè habetur, absq; affectione) *ad inferna descendunt*: quemadmodum etiā ille dicit Epulo Euangelicus. Et si ergo verum sit quādoq; tales diuina iudicia experiri; vt constat de multis tyrannis & Hæreticis, & præsertim de Iuliano Apostata, & de Arrio Hæresiarcha, & Nestorio, multi tamen impijssimi viri, & veritatis agnitæ impugnatores in pace & tranquillitate hinc discedunt.

Deinde Chrysostomus adfert aliam solutionem, quæ melior est, & præstantior: nempe difficillimè & rarissimè his peccata remitti, quia huiusmodi delictum minus est venia dignum, quàm reliqua omnia. Nam illa peccata habent vel ignorantiam, vel infirmitatem, vnde condonari possunt: at quæ ex malitia, & de studiosa voluntate impugnandi veritatem, & dona Dei respuendi, & dæmoni illa tribuendi procedunt, non habent vnde remittantur (licet Deus plerunque remittat) sed rarissime, & nunquam fortè in Hæresiarbis, qui pugnant contra veritatem cognitam, vt aliquādo quodam loco dixit Lutherus; im-

pellente fortassis Spiritu sancto, vt in seipsum diceret. Nam vt inter morbos is dicitur incurabilis, qui peccat in principijs vitæ, vel viam obstruit medicinis salutaribus ad vitam: ita inter peccata omnia peccatum in Spiritum sanctum cęsetur inexpiabile, quia aduersatur principio iustificationis, seu dispositionibus ad habendam remissionem peccatorum institutis; nihilque in se habet, vnde Diuinam clementiam ad miserandū inflectat: quæ admodum delicta ex ignorantia, infirmitate, siue subreptione admissa, de quibus Dauid; *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris; & alio in loco: Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa meæ.* Adhæc quomodo assequetur misericordiam, qui ipsi misericordiæ iniurius existit, & qui ipsi Spiritui sancto, per quem datur remissio, iniuriam facit? & qui Filium abnegat, vt ait Athanasius, quæ deprecari potest, vt propitiatorem, & vitam inueniat? Hinc in Scripturis impossibilia dicuntur, quæ difficilè fiūt: & Philosophus in Metaphysicis impossibile vocat, quod vix fieri queat: & in Ethicis intemperatum vocat impœnitentem, quod difficilè pœniteat, non quod omnino pœnitere nequeat. Et impossibilia vulgò vocantur, quæ creditu, vel factu sunt difficillima. Vnde Apostolus, qui dixerat: *Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, & c. & prolapsi sunt: rursus renouari ad pœnitentiam: ne lector simpliciter impossibile existimaret, subdit: Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniora salutis, tamen si ita loquimur.* Atque hæc expositio maxime bonitati Dei, & æquitati est cōsona. Tūm quia nulli Deus absolute reuelauit suam damnationem, vt Doctores tradūt: quia esset irritamētum ad desperationem. Tūm quia aliqui sic blasphemantes, cōsecuti videntur misericordiam, propter precationem Christi in Cruce, vt tradit Chrysostomus: & aliqui ex illis ex ignorantia delinquebant, vt dixit Petrus: *Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & Principes vestri*; quibus idem Petrus Apostolo-

Peccatum in Spiritum sanctum cur dicatur inexpiabile.

Peccata quæ facie apud Deum sint expiabilia. Psal. 24.

Psal. 6.

Per quem datur remissio peccatorum.

Athanas. libro de communi essentia Patri & Filij & Spiritui sancto.

Quæ ferè impossibilia habeantur & Scripturæ, & communi more loquendi. Arist. lib. 5. Metaphysicæ & Ethic. 7. Heb. 6.

Cur vtrquam nemini Deus suum patefecerit interitum.

Luc. 23.

Chrysost. loco prædicto Act. 3.

III. Theophylacti.

Chrysol. homil. 42. in Matth.

III. solutio B. Chrysostomi.

Iob 21.

Iobis illud dictum: in puncto ad inferna descendit, Hebraicè quod sonet.

Luc. 16.

III. etiam probabilior.

Dictum Luthero.

Supra 2.

Rom. 1.

An eadem ratio sit de alijs peccati in Spiritum sanctum speciebus;

Hic Marci loquitur: Non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro, tria nobis documenta suppeditat.

Orige. Est. 10. Rom. 9. Eadem opinio antiquorum Patrum dicitur comprobatur.

August. lib. 21. de ciuit. Dei. c. 24. tom. 5.

Idem lib. 6. contra Iul. c. 5. tom. 7. Gregor. lib. 4. dialog. c. 39. tom. 2. Beda super Marc. c. 3. tom. 5.

rum Princeps indiscriminatim remissionem peccatorum per baptismum penitentiae pollicetur, iuxta illud: *Penitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in remissionem peccatorum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum.* Tum quia Dominus non dixit: *Blasphemia Spiritus est irremissibilis; sed, Non remittetur,* non asserens impossibilitatem; sed euentum, vt plurimum tale delictum non consequitur remissio ob eius enormitatem, per quod homines traduntur in reprobam sensum. Tum denique, quia Ecclesia pro ijs, qui eiusmodi peccatis sunt obnoxij, orare consuevit: quod non fieret, si peccatum eorum esset omnino ad mortem, & deploratum, & absque vlla facultate resipiscendi. Ad quartum: idem omnino sentiendum de alijs peccati in Spiritum sanctum speciebus, si ex malitia, & in apertam veritatem admittantur: quoniam suo modo non remittuntur, neque in hoc seculo, nec in futuro. Et haec tenus de hac quaestione dictum sit.

Ex ijs autem verbis: *Non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro:* in primis refellitur error Origenis, dicentis, Omnes peccatores aliquando in futuro seculo veniam consecuturos. Deinde confutatur error negantium statum purgatorij post hanc vitam. Et aliud elicimus dogma; nempe, quaedam peccata esse, quae possint hic, & in alia vita remitti. Nam alioqui vanum, ac superfluum videretur, ponere illud verbum, *in futuro,* praesertim in Euangelio, & verbo abbreviato, si nulum in futuro remitteretur: sicut verbum id, in praesenti seculo, si nullum hic peccatum remitteretur. Quod & Patrum, ac veterum Doctorum sententiae confirmant. Nam ita Augustinus ponderat hunc textum lib. De ciuitate Dei, & lib. contra Iulianum, atque alijs in locis; Gregorius item in libro Dialogorum, & Beda super Marcum, Bernardus, quoque super Cantica, Petrus Cluniacensis, Bernardo ipsi aequalis in epistola contra Petrobruissanos, & Rabanus lib. De institutionib. Clericorum, denique Anselmus in priorum epistolam ad Corinthios, quorum

testimonia, ne prolixiores simus, non producimus.

Nec bene soluitur hoc argumentum, dicendo quod consequentia mala est, quae ex negatiua colligitur. Etsi enim non sit collectio formalis, ratione tamen materiae, & communis phrasos loquendi optimè colligit. Valet enim ex vsu sermonis: Romanus Pontifex non parcat homicidam, Bononiam, aut Romam: ergo potest remittere Bononiam, & Romam. Nam illa negatiua propositio virtute continet hanc affirmatiuam: Pontifex potest parcere & Bononiam, & Romam. Alij autem se putant euadere, si dicant, his verbis Dominum voluisse incutere timorem peccantibus in Spiritum sanctum. Sed certe terror falsitatis, aut mendacio non incutitur.

Tertio alij dicunt, esse tropum Hebraicum, quo significatur aliquid nunquam remittendum: quia & in futuro, & in hoc seculo poterat dimitti. Quemadmodum Paulus ad Ephesios, docet, Deum constituisse Christum super omnem principatum, & potestatem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Sicut ergo si nulla esset potestas, vel nomen in alio seculo, super quod Christus constituitur, frustra dixisset Apostolus, sed etiam in futuro: ita si nullam peccatum alibi remitteretur, frustra dixisset Dominus non remitti peccatum in Spiritum sanctum in futuro seculo.

Quarto, alij euadunt, allegando verba Marci, qui ait, quod Spiritus blasphemiae non remittetur in aeternum, sed reus erit aeterni delicti: vnde colligunt idem esse: neque in hoc seculo, neque in futuro, ac dicere, nec in aeternum. Ex quo non licet colligere: ergo aliquod peccatum in futuro remittetur. Respondeo: haec dictam veritatem infringere non posse: quod vt solidè confirmem, talem formo rationem. Nam aut Christus Dominus dixit ipsa verba quae habet Matthaeus, aut illa per compendium, quae continet Marcus, aut vtraque. Si, vt Matthaeus habet, pronuntiavit: efficaciter colligimus, aliquod peccatum re-

Bern. serm. 66. super Cantica.

Petrus Cluniacensis.

Raban. lib. 2. De instit. cleric. cap. 4.

Ansel. in c. 1. prior. ad Corinth. par. 2.

Variae soluedi rationes proponuntur, ac refelluntur in quaestione proposita.

Solutio prima.

II. solutio.

Tertia.

Ephes. 1.

Quarta. Marc. 3.

mitti in futuro seculo. Sin vero, vt Marcus refert, qui, vt pote posterior, Matthaei Euangelium compilauit, & abbreviauit, vt quidam sentiunt; tunc sequitur, quod cum Matthaeus, Spiritu sancto dirigente, apertius & latius scripserit, sententiam compendiosam, & obscuram Domini apud Marcum interpretatus est, declarans illud verbum: *Non remittetur in aeternum,* intelligendum esse, hoc est; *neque in hoc seculo, neque in futuro.* Si vero vtraque dixit (quod impossibile non est) hoc modo: *Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non remittetur in aeternum, neque in hoc seculo, neque in futuro:* tunc verba illa, neque in hoc seculo, nec in futuro, declaratio quaedam, & expositio essent verbi illius, in aeternum. Non est autem probabile Christum dixisse: *Non remittetur in aeternum in hoc seculo, nec in aeternum in futuro:* quia praesens seculum aeternitatem non habet anteriorem, nec posteriorem: quod si etiam sic dixisset, adhuc sequeretur postea remitti: nisi frustra asseramus pronuntiarum, nec in aeternum in futuro.

Adhaec, ex solis verbis Marci, etiam si non essent verba Matthaei, liceret colligere purgatorium. Ex eo enim, quod asserit, esse delictum aeternum, seu dignum aeterno iudicio, sine condemnatione, vt habet Graeca litera, factis innuitur esse aliquod peccatum dignum transitorio, & temporario iudicio, etiam post hanc vitam. Quomodo, etiam ergo conetur quis euadere hunc locum, magis inuoluitur: tam potens est veritas. Vnde vel Martinus Lutherus in disputatione Lipsiae si confessus est veritatem purgatorij ex hoc loco educi.

Sequitur in textu: *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Siquidem ex fructu arbor agnoscitur.* Refert Augustinus sermo. 12. de verb. Domini ad Pharisaeos dicta haec verba, vt indicet bona eos loqui, & facere debere, si modo boni sunt: contra malos habendos, si pergerent malos fructus edere. Et ait, illud, *Facite arborem bonam,* praecipuum esse; face-

re vero arborem malam, non esse praecipuum, sed monitionem vt caueatur: qui sensus durior paullo esse videtur. Sed praestat sequi B. Hieronymum, qui pulchre absoluit hunc locum, his verbis: *Constringit eos syllogismo, quem Graeci vocant ἀποκρυφ, nos inenitabilem possumus appellare; qui interrogatos hinc inde concludit, & vtròque cornu premit. Si, inquit, diabolus malus est, bona opera facere non potest. Si autem bona sunt, quae facta cernitis; sequitur vt non sit diabolus qui ea facit. Neque enim fieri potest, vt ex malo bonum, aut ex bono oriatur malum.* Haec ille. Quod autem ait, *facite;* idem valet ac si diceret, *concedite.* Et arbor bona, Deus est natura, & voluntate: daemon, mala est voluntate, sed non natura. Fructus bonus, opera sunt Christi bona, & daemone impossibilia. Cognoscitur autem arbor ex fructu: quod non esset, si posset esse mala, & fructus bonus: vel contra bona, & fructus eius malus.

Vnde subdit: *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis loquitur.* Quasi diceret Dominus, Non mirum est, si huiusmodi conuitia iactatis: nam cum mali sitis, & progenies viperarum, similes eis in veneno inuidiae, vel filij daemone (quippe isti de genere gloriabantur) non potestis bona loqui. Et vt iudex iactat in eos contumeliosa verba in poenam, non in vindictam: quia poterat eos occidere. Vel, filij viperarum daemone, non minus me, quam vos odio prosequeremur. *Quomodo, inquit, potestis bona loqui, cum sitis mali? Simile est huic illud Ieremiae: Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & c.* quibus verbis non magis impossibilitas, quam difficultas indicatur. *Siquidem ex abundantia cordis os loquitur.* Haec sententia eadem est cum ea, quam Dominus apud Matthaeum alibi dixit: *De corde enim exeunt cogitationes mala, homicidia, adulteria, fornicationes, & quae sequuntur.* Hanc autem sententiam secutur in duas partes: Quia sicut aliae cogitationes bonae, & aliae malae, sic & verba. Propterea subiungit: *Bonus homo de bono thesauro cordis profert: & malus ho-*

Hierony. in cap. Matth. 12. tom. 9. initio. Aquinas Graecè quid.

Arbor bona quae sit, quae mala. Fructus bonus quinam.

Pharisaei cur disti a Christo progenies viperarum. Matth. 3. & Ioann. 8.

Ierem. 13.

Matth. 15.

Thesaurus cordis cor cultum est.

Eadem Marci sententia vel ipsi Lutherus extorsit purgatorij veritatem

Veritatis quae tavis.

Quid illud: Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, & c. August. tomo 10.

Alter sententia congruentior.

Cor bonum thesaurus est, letitiam De operum, origo bonorum. Prou. 4. Cordis mali thesaur' quis ille. Rom. 2. Martial libro 2. epigr. 34.

Maledicendi morbo Lutherus quato infelix laborauerit.

De verbo otioso differitur. Quodnam sit verbum otiosum. Prima opinio. Chrysol. ho mil. 43. in Matth. sub init. lib. 2. tom. 2. Secunda opinio, magis probabilis. Hierony. in Matth. tomo 9. Tertia opinio. Basil. in regu. breuior. interr. 22. tom. 2. ante med.

mo de malo thesauro profert mala. Thefaurum vocat, cor occultum, ex quo quasi ex aceruo cogitationum promitur bona, vel mala: quod si bonum est, bona loquitur semper; si autem malum, vt plurimum mala: nam vel desinit mala loqui, ne impurus habeatur, vel si bona loquitur, plerunq; vt decipiat, vel vt bonum nomen habeat apud homines, non propter Deum loquitur. Et vide, cor bonum thesaurum esse, in quo delitescit Deus, & ex quo pretiosa opera, & vitam aeternam promerentia prodeunt: de quo: *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit.* Mali autem, thesaurum malum habent, hoc est, diabolum in corde, quo sibi indies thesaurizant iram in die irae. Ponderanda est haec sententia, quia vt Poeta quidam dixit: *Lasciuia est nobis pagina, vita proba est.* Sed certe ex abundantia cordis os loquitur. Id etiam ob insatiabilem maledicendi libidinem, qua ad miraculum refertus fuit Lutherus, expendi oportet; vt intelligas ex quo fonte tanta debacchandi in Ecclesiam, illamq; criminandi, & atrocibus iniurijs calumniandi licentia prodierit.

Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum: quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Quia Dominus dixerat de blasphemia Spiritus, ne quis putaret peccata magna tantum esse fugienda; subiungit doctrinam de fugiendo verbo otioso. Nam vt verbo bono homo iustificatur, & verbo malo condemnatur; ita ex otiosis discutitur, & examinatur in iudicio. B. Chrysostomus exponit, verbum otiosum esse calumniosum, & mēdax, & quasi vacuum veritatis, quodq; nulla de re profertur. Sed probabilis Hieronymus distinguit inter otiosum, & criminiosum, ait enim: *Otiosum verbum est, quod sine vtilitate & loquentis dicitur, & audientis: si omis serijs, de rebus frivolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Caterum qui scurrilia replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid profert turpitudinis, hic non otiosi verbi, sed criminiosi tenebitur reus.* Basiliius in regul. breuiorib. scribit: *In vniuersum,*

omne verbum, quod ad propositum in Domini usum non facit, otiosum est: & aded magnum est huiusmodi verbi periculum, vt licet, genere ipso de numero bonorum sit, quod dicatur; tamen, nisi ad adificationem fidei dirigatur, nequaquam propterea quod bonum sit, liber sit a periculo, qui illud locutus sit: quippe qui videlicet ex eo, quod ad adificationem illud non accommodauerit; contristasse noscitur Spiritum sanctum Dei. Hoc enim aperte docuit Apostolus, cum dixit; *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis ad adificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Et subiicit illud: Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis.* Sic ille. Est ergo in his Domini verbis argumentum a minori ad maius: nam si omnis sermo inutilis ad districtum iudicij examen est vocandus; quanto magis blasphemiae, & maledicæ in Deum voces?

Quod si vrgeas, quomodo verbi otiosi, id est, ratione carentis, possit reddi ratio? Dicendum est, quia de eo homines examinabuntur, & ratio exigetur: quam qui reddere non poterit, condemnationem accipiet, iuxta illud Apostoli; *Vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo:* id est, a Deo exigetur ratio dictorum, & factorum. Rursus si intes; Verbum otiosum dicitur omne vanum verbum: quomodo ergo de verbo otioso exigetur ratio in nouissimo iudicij die, quo tantum punientur delicta mortifera aeterna damnatione? Dicendum est, hunc locum intelligi de particulari vniuscuiusq; iudicio, quod fit in morte. Vel si retineam' haec delicta illo nouissimo die, intellige damnatos etiam puniendos in aeternum pro leuioribus delictis quæ admiserunt, quia non solum impia, & peruersa verba, sed etiam otiosa eos cruciabunt, & leuiora peccata iustorum, & electorum apparebit iuste in illis fuisse vel poenitentia, vel purgatorio punita.

Non ergo loquitur de verbo blasphemiae, aut de verbo pernicioso, aut detrahente, neq; de turpi, aut subobsceno: nam haec per se mala sunt; sed de verbo otioso: quod nimirum est, quando sine ratione, aut vtilitate, aut

Qua magnū sit otiosi verbi periculum teste Basilio.

Ephes. 4.

Qualis de beat sermo ex ore nostro pcedere secundum Apostolum.

Verbi otiosi qualis ratio reddi valeat.

Rom. 14.

Cum in nouissimi iudicij die mortifera sint tantum delicta punienda; cur etiā de verbo otioso reddenda ratio sit.

Otiosum verbum quale peccatum sit.

necef-

Iustis, & iniustis hinc migrantibus de verbo otioso vt reddenda ratio sit.

Quarta opinio. Gregor. li. 7. Moral. 6. 25. to. 1. & lib. de cura pastora. Ad monit. 15. tom. 2. prope initium. Iaco. 3.

Lingua coercedere debeant qui maximè.

necessitate effunditur. Estque semper veniale ex genere suo, reddeturque ratio de eo in iudicio particulari, etiam a discedentibus in charitate: in iudicio autem vniuersali reddetur ratio de eo ab omnibus discedentibus in mortifero delicto; & secundum quosdam nunquam remittetur, quia nulla erit eius poenitentia. Gregorius in Moralib. vocat otiosum verbum omne illud, quod caret, aut ratione iustae necessitatis, aut intentione pie vtilitatis. Cum igitur in lubrico versetur lingua nostra, & tam procliuēs simus ad verba profundenda, & linguam nemo domare possit, vt dixit frater Domini: diligenter Dei gratiam, & spiritum ambianus, vt tantam feram intra cancellos rationis retinere possimus, ne quenquam mordeat, aut veneno infamiae denigret. Cumque huic vni domandae omnes incumbere oporteat:

præcipue tamen hoc ad viros Religiosos spectat, qui cum multa, & grauiora peccata seculum fugientes declinauerint, adhuc tamen linguam suam moderari nesciunt. Quos illa sententia fratris Domini & Apostoli recte admonitos velim: *Si quis putat se religiosum esse, non refranans linguam suam, sed seducens cor suum; huius vana est religio. Et planè cor hominis vanum ostēdit.* Et quoniam Religiosi perfectionem profitentur, ne pigeat illos tam sancto exercitio frænandae linguae vacare: quia vt idem Apostolus testatur: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir:* quam perfectionem vtinā ferio; & ardentem expetamus, vt illam impetremus a Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto sempiterna concedatur laus, gloria, principatusque in secula seculorum, Amen.

Iacob. 1.

Infra. 3.

TRACTATUS XVII.

De disceptatione Domini cum Phariseis signa de caelo petentibus Matt. 12. & Luc. 11. *Tunc responderunt ei quidam de Scribis, & Phariseis, dicentes, Magister, volumus a te signum videre. Qui respondens, ait illis, Generatio mala, & adultera signum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Iona Prophetæ. Sicut enim fuit Iona in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.*

Quomodo hæc cohercat cum præcedentibus.

Explicabimus pro more nostro verba Matthæi, & si quid huic disceptationi ex Luca sit adiiciendum, non prætermitemus. Hæc autem interrogatio, & Christi responsio iuxta ordinem historiæ coherant cum immedia-

tè præcedentibus: nam postquam Dominus respondit ad illam blasphemiam obiectam, quod in Beelzebub eijceret demonia; proximum fuit vt responderet ad alteram, de qua dixit Lucas; Et alij tentantes, signum de caelo quererant ab eo: quam tentationem veri-

simi-

simile est illos confusos prioribus rationibus in vindictam excogitasse, atque illi proposuisse, etiam si Lucas vtramque blasphemiam simul proposita enarrat. Sed verisimilius est quod Matthæus describit, nimirum Dominum prius respondisse ad priorem calumniam, deinde eos secundam tentationem adiecisse, atque illi similiter respondisse. Et ut in priori captiosa interrogatione, ita in hac de ijs triumphum agit.

Ait igitur Matthæus: *Tunc responderunt quidam de scribis, & Phariseis.* Illo adverbio Tunc, proponit tempus huius tentationis, id est, postquam liberauerat obsessum à dæmonio, & surdo restituerat auditum, & muto loquelam, & cæco visum: & in vno miraculo quatuor signa apparebant. Quod verò ait: *Responderunt*, intellige large, ut quandoque vsurpari solet pro eo quod est dixerunt, etiam si nulla præcedat interrogatio. Peccabantque petendo signum superfluum, cum tot cernerent, tamque manifesta, & quia petebant ut Christum confunderent: quæ admodum Achaz non acceptando signum, Deo præcipiente, ne honorificaretur, peccauit. Designantur autem fuisse Scribæ, & Pharisei, id est, docti, & religiosi, penes quos erat doctrinæ misterium, & sanctæ vitæ exemplum. Addit Lucas hanc interrogationem factam turbis concurrentibus, siue, ut Græcè dicitur, conglobatis, quia doctrinam hanc de non petendis signis, tanquam vtilissimam, voluit Dominus omnibus esse communicatam, & turbam in aliorum capitibus addiscere Deum non esse tentandum; quod horrendum est delictum: *Magister*, inquit, *volumus à te signum videre*: Mollior loquuntur, ut magis decipiant, secundum illud: *Molliti sunt sermones eius super oleum; & ipsi sunt iacula*: & Poeta:

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Magistrum ergo vocant, cuius nolunt esse discipuli. Siquidem cæco nato dixerunt: *Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli sumus.* Sed eius, qui verè est discipulus Christi, non est dice-

re, volumus, vel volo, sed: *Fiat voluntas tua*, nec eius est petere signa, nec magistri est ea dare, sed docere veritatem. Insignisque est insipientiæ, signa præferre rationi, & veritati, propter quam mortui sunt tot martyres, totque admiranda signa edita. Nos, inquit, eruditi, & docti in lege, non plebei, aut idiotæ, aliquid te, & nobis dignum signum videre cupimus. Quo verbo denotatur curiositas, ut olim Herodis signum aliquod à Iesu fieri videre cupientis; non autem ob fidem accipiendam, vel confirmandam. Bene etiam dicunt, videre: quia quæ hæcenus fecerat, videntes non viderant: verè enim nihil vident, qui sensibus tantum, sine ratione, & fide illa vident: & tolerabilior esset petitio, si ad fidem alendam illa postularent. Quanquam hæc, in congrua, inutilis, atque inepta fuisset postulatio, quandoquidem signa fidem non præstant: quia multi, qui viderunt ea, non crediderunt: multi etiam qui non viderunt, credunt, & latro in Cruce sine signis credidit, & Samaritana ad fontem, & Dominus simpliciter dixit: *Neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Petere præterea signa ad credendum, est, nolle mutare Deo sine pignore, ut Iudæus consuevit, etiam si non petentibus, sed simpliciter credentibus detur pignus, & arrha spiritus: ut testatur Apostolus. Petebant autem signum non quodcumque, sed ut Lucas ait, de cælo, ut Moses obtinuit manna de cælo: Iosue stare fecit Solem, & Lunam: Samuel tempore sereno fecit descendere grandinem, pluiam, & tempestatem: Esaias Propheta obtulit Regi Achaz, ut peteret sibi signum à Domino Deo suo, siue in profundum inferni, siue in excelsum supra, quod proculdubio in cælo significabat: Helias fecit ignem descendere de cælo, Ezechias fecit umbram Solis retrocedere per decem lineas in horologio Achaz. Sed & stultum hoc est pro libidine sua petere signa, videlicet violationem, peruersionemque ordinis rerum naturalium, quod est tentare Deum de improvidentia. Deinde omne verum signum de cælo est, quia omnem vim

Matth. 6.

Quorundam insignis stultitia.

Luc. 23.

Vere qui nihil videant.

Signa fidem non præstant, sed extingunt.

Luc. 23.

Ioan. 4.

Luc. 16.

Petere signa ad credendum quod sit.

Pharisei quæ signa à Domino postularent.

Exod. 16.

Iosue. 20.

1. Reg. 12.

Esa. 7.

4. Reg. 1.

Esa. 38.

Stulte admodum illos signa petijisse de cælo.

Ioan. 12.

Ioan. 3.

Matth. 7.

2. Thess. 2.

Esa. 33.

Signa omni-um max-ima quod ha- sit.

Quæ signa raro facit Dominus nos- ter: quæ sap- ius.

Ioan. 6.

Mat. 11.

Matth. 17.

Luc. 21.

Rom. 1.

Psal. 96.

agentis creati superat, & infinita Creatoris virtutem poscit. Ad hæc signa in Sole, igne, & nubibus, non minus calumnijs exposita sunt, quam alia: possunt enim occultis aëris tribui impressionibus, aut adscribi Angelis malis, aut bonis, qui cælorum possunt impedire motum: vnde vox illa: *Et clarificauit, & iterum clarificabo*, de cælo descendens, dicta est à quibusdam esse tonitruum. Præterea sine ratione petebant; cum Moysen sine signis cæli, paucisque in terra miraculis, id est, tribus, receperint. Rursus Niniuitæ Ioanam sine signis acceptarunt, sicut Iudæi alios Prophetas. Contra pseudo-prophetæ cum signis apparuerunt, ut illi, de quibus apud Matthæum Dominus ait: *Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Et Antichristus veniet in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus: & Simon Magus signa falsa edebat, & ira nonnulli alij. Amplius signa Messie in primo suo aduentu prædicta sunt quod essent futura in terra, & non in cælo: vnde Esaias dixit: *Deus ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Rursus cum oim Deus esset in cælo, congruum erat, ut tanquam cælorum habitator signa ederet: ex quo autem cœpit esse in terra, & cum homine, qui terra est, coniunctus fuit, quod est signorum omnium maximum, decebat ut & signa fierent in terra, & in vtilitatem hominum terrigenarum. Cæterum signa, quæ tantum potestatem indicabant, & vtilitatem minimè adferebant hominibus, raro faciebat Dominus: ut ambulare super aquas, a-refacere ficulneam, immittere demones in porcos, transfigurari in monstera quæ simul cum potestate amorè indicabant erga nos, frequenter edebat. Signa item in cælo propria sunt secundi aduentus Christi in gloria, de quo dicitur: *Erunt signa in Sole, & Luna, & Stellis.* Et Apostolus: *Reuelatur enim ira Dei de cælo, & Pfaltes: Ignis ante ipsam præcedet, & inflammabit in cir-*

cuitu inimicos eius. Postremo certum signum malitiæ est non fatiari signis ad credendum quæ ut diximus, non dant fidem; aut quasi non fuerint signa de cælo apertio cælorum in baptismo, & Ioannis cælestis vox, & testimonium Patris, aut quasi vita Christi & doctrina cælestem non se proderet & diuinam, signorumque aliorum testimonijs non indigere.

Qui respondens, dixit eis, *Generatio mala, & adultera signum querit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.* Annotat diuus Chrysostomus: Iesum Dominum tacere solitum in iniurijs sibi illatis, ut cum dicebant: *Demonium habet, & insanit: quid eum auditis?* Et rursus: *Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, & demonium habes?* Cui vero laudaretur, acriter se laudantes redarguebat, ut hic facit, quia Christus, & laudationibus, & vituperationibus nostris superior erat. Ut hinc nos discamus, qui delectamur laudibus, & vituperijs perturbamur, & hæc equanimiter tolerare, & illas magno, & excelsio animo contemnere: tantumque Dei commendationem communem bonis, atque eius extremam confusionem, quæ malorum erit in iudicio, magni facere, ac curare, atque interrim bonæ conscientie nostræ quæramus testimonium; atque eius reprehensionem perhorrescamus, de qua Dilectus ait: *Si reprehenderit nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro, & non vit omnia.* Docet igitur scutum quo excipiendæ sunt iniuriæ, id est, patientiam: & scutum, quo excipiendæ sunt adulationes, & blandi sermones, nempe verbum asperum, quo repellatur adulator.

Dominus igitur vocat illos generationem malam, siue ut Græcè dicitur, *κακὴν γενεάν*, id est, prauam, siue curuam, seu ut Lucas ait, nequam, quæ nõ vult corrigi, & quæ se iactat: patrem habere Deum, & Abraham filiam, & Moyse discipulam: cum tamen, & à Deo, & ab Abraham, & à Moyse longè degenerauerint. Generatio enim significat, habentes vnum genus vitæ, vel in bonum, iuxta illud, *Generatio rectorum benedicetur, vel in malum, secundum*

Phariseorum, Scribarumque nequitia.

Matth. 3.

Christi nos in opibus robrij & contumelijs sibi illatis patientia, in laudibus verò quid doceat impatiētia.

Chryso. ho. 44. in Matthæum.

Ioan. 10.

Ioan. 8.

Ioan. 3.

Quonam te- lo excipiēdi sint, cum detractorij, tū adulatorij sermones.

Pharisei, & Scribæ cur generatione præua nominentur.

Ioan. 8.

Generatio quid.

Psal. 111.

Pfal. 77. id, Generatio que non direxit cor suum, & non est creditus eum Deo Spiritus eius. Adulteram vocat, non carne, quia non decebat tam grauem magistrum talis verbi acerbitas, & acrimonia, maxime quia non est culpa vlla ipsius de generis; quia esset corroborare opinionem illorum, qui in sanguinis nobilitate magnam religionis partem sitam esse putant, sed spiritu adultera, quae a patrum fide, obedientia, & ceteris virtutibus degenerabat; & quia vt adultera fingebat se suum sponsum Christum, cui erat desponsa, diligere, vt isti, qui verbis mollibus dicebant: *Volumus a te signum videre*, verè autem amabat adulterum, hoc est, dæmonem, siue peccatum. Nam Iudæi apparebāt quidem Dei cultores, verè autem erant diaboli sectatores, & alumni. Adultera etiam non tantum intellectu deprauata, sed etiam quæ non credit aduentum viri sui Christi, nec soluitur ab adulteri amplexibus, donec videat signum aduentus viri sui, quem metuit.

Cur Pharisæis signum petebat illud non eo necessit. Et signum non dabitur ei, Idem ex eunda est voluntas propria; quia signum non datur ad malorum hominum voluntatem, & libidinem. Non exaudivit ergo Dominus Iudæos: tum quia malo animo petebant, neque signis erant conuertendi; tum quia nunquam satiabantur signis; tum quod signum de celo non faciebat cõmuniter, quia volebat se ipsum superare faciendo signa vtilia hominibus, ob quos fiebāt, & maxime illa, quæ ostendebant Dei potestatem sine curiositate: qualia erant illa, quæ expressit apud Marcum: *Signa autem eos, qui crediderint, hac sequentur: In nomine meo demonia eijciēt, linguis loquentur mouis; serpentes tollent; & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super agros manus imponēt, & bene habebunt.* Signa etiam de celo, ob ignorantiam nostram, quæ, quæ naturalia sunt miracula, & contra, quæ miracula sunt, naturalia putaremus, non minus, vt diximus, refutari poterant. Et cum Dominus venisset ad saluandum, bonumque nostrum sit potius in ordine cõbõrum, quam in illo nam permutatione: Christus in celo

Quare Christus de celo signum non faceret. signa non edebat. In Veteri autem Testamento, cum nondum esset ostensa Dei benignitas ad homines, raro signa: circa homines operabatur Deus. Vnde dixit Dominus apud Lucam: *Multa vidua erant in diebus Helia in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus, & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra: & ad nullam illarum missus est Helias, nisi in Sarepta Sidonia, ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Helisao Propheta, & nemo eorum mundatus est nisi Naamã Syrus.* In celo tamen aliquando operabatur, vt potentem se indicaret. Expediebat autem nobis ostendere, Christum habere potestatem in terra, postquam iam Deus erat in terra.

Olim Deus cur signa raro ederet humano generi vtilia. Subdit: *Nisi signum Iona Propheta.* Hic dubium occurrit non dissimulandum: quia post hæc verba Christus illuminauit cœcum natum, suscitauit Lazarum, obscurauit Solē in morte sua: quomodo igitur verum est, & signum non dabitur ei, &c. cum tot alia dederit? Respondent quidam, Dominum, etsi signa multa post hæc verba ediderit, non ea dedisse generationi malæ, quia non propter illos signa fecit, sed ad aliorum vtilitatem. Vel signum non dabitur ei, scilicet quale petunt de celo, sed de terra. Sed exceptio illa: *Nisi signum Iona Propheta*; illi intelligentiæ obviare videtur. Nam cum id, quod excipitur, cõprehendi debeat sub eo, à quo fit exceptio; significari videntur signum Iona, factum ad generationis malæ vtilitatem, ob quam non sint edita alia signa; aut signum Iona fuisse signum quale petebant Pharisæi, nempe de celo. Posteriori se sui etiam obest, quod Dominus post hæc alia dederit signa de celo, vt illam vocem de celo: *Et clarificauit, & iterum clarificabo, de qua dixit Dominus: Non propter me hac vox venit, sed propter vos: addidit ascensionem suam; & aduentum Spiritus sancti: Factus est, inquit, repente de celo sonus, tanquam aduentus spiritus vehementis.* Quæ quidem signa Iesum verum esse Messiam sunt cõtestata.

Quomodo verum sit Dñi verbu: & signum non dabitur ei, &c. cum paullo post cœci nati, Lazari suscitati, solisq; obscurati patrauerit signa. Dicendum ergo, distinctionem exclusiua; *Nisi*, accipiendam pro aduersatiua

Olim Deus cur signa raro ederet humano generi vtilia.
Luc. 4. 3. Reg. 17.
4. Reg. 5. Si quando in celo signa Christus edebat, cur id faceret.
Ioan. 9. Infra. 11. Luc. 23.
Quomodo verum sit Dñi verbu: & signum non dabitur ei, &c. cum paullo post cœci nati, Lazari suscitati, solisq; obscurati patrauerit signa.
So luto prima, & quid incommodi habeat. Exceptionis natura. Secunda, etiã incommoda.
Ioan. 12. Ibidem.
Luc. vlt. & Act. 1.
Infra. 2.
Tertia, magis probabilis.

Ioan. 5. tria sed, vt superius hoc libro in illa verba: *Non potest Filius facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem*, accipiendam esse admonuimus, & vt ad Gal. 2. sumi debet in illa sententia: *Scietes quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per Fidem Iesu Christi.* Vt ita accipiendo, sensus horum verborum sit, non dabitur eis signum petentibus: quale petunt, sed aliquando dabitur signum longè diuersum: ab eo quod petunt, non quidem de celo, sed de profundo terra. Vel si, *Nisi*, exceptiua sit particula, sensus esset Domini accipientis ad Ioan. 2. vbi dixit: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud* in hunc modum huic generationi petenti signa, aliud non dabitur, quam quod olim illi dandum constituiti, nempe resurrectionis in Iona præfiguratum. Quod potest intelligi datum dupliciter. Primo quidem, quia Iudæi quærebant signa pro voluntate sua, fingentes quod crederent in eum, & Dominus noluit dare ad eorum voluntatem, nisi tantum signum Iona Propheta, vel id quod per ipsum signum est designatum: quia enim Iudæi desiderabant Christi mortem, hoc eis datum est ad eorum arbitrium, quod videlicet sit in sepulchro tribus diebus, & noctibus, vt Ionas fuit in ventre ceti. Cetera verò signa, quæ edita sunt Christo viuente, magis fuerunt eorum voluntatem, & fomenta inuidiæ, & odij. Quasi diceret, Petut à me signa, vt periculum faciant mearum virium, & potentiam, & tamen signum illis erit, vt videant me infirmum, & inter duos latrones animam agerem, & sepultum: ex quo scandalizari, atque adeo indurari, & excæcari mereantur, ita vt minus me agnoscant, vt eorum iniquitas, & curiositas merentur. Dicebant enim Iudæi: *Si est verus Filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum, & non morietur. Si autem moriatur, sciemus quia verus est seductor, & impostor, & pseudopropheta.* Hoc ergo erit signum ad voluntatem vestram, quod calumniari abunde poteritis, vt optatis; non valentes ferre scandalum Crucis. Atque ita in verbis ex comparatione Iona: non appropinquat

verba gloriæ, & triumphi, id est, resurrectionis, sed tantum quæ infirmitatis sunt, & ignominie. Fauet autem huic sensui, quod dicitur: *Viri Niniuite surgent in iudicio: quibus verbis ostendit, Iudæos non profecisse in signo per Ionam denotato, id est, in morte sua.* Altera solutio est, vt dicamus Iesum petentibus signa de celo, dedisse signum Iona de terra, & in Scripturis cõtentum, quæ superiores, & certiores signis sunt, iuxta illud: *Et habemus firmiorem Prophetica sermonem: & illud Domini: Si Moysen, & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Fuit autem signum Iona, quod sicut Deus vt parceret Niniuitis, non peperit ipsi Iona; ita erit Filius hominis generationi isti. Atque hoc explicauit Lucas hanc eandem narrans historiam; ait enim: *Signum non dabitur ei, nisi signum Iona Propheta. Nam sicut fuit Iona signum Niniuitis, ita erit & Filius hominis generationi isti.* Atqui neuter Euangelistarum integre refert signum Iona: sed Lucas, quod attinet ad officium; Matthæus, quantum ad mortem, & resurrectionem. Modus quo Iona fuit signum Diuinæ legationis eius ad Niniuitas, cõstat ex factis, & verbis eius. Factis quidem, quia mirabiliter in ventre ceti tribus diebus existens eiectus est viuus, & incolumis ad salutem Niniue. Verba autem in prædicatione ipsius apparuerunt non sine fructu. Putauit ergo Deus expedire proprio Filio suo non parcere, sed pro nobis illum tradere, vt ille moriatur pro gente, & vt Filios Dei qui erant dispersi, congregent in vnum. Illa autem verba Lucæ interpretatis Euthymius, in hunc modum habet: *Quem admodum ille fuit signum apud Niniuitas, hoc est, res nunquam audita, quod supernaturaliter de ventre ceti tertio die liberaretur, ita hic erit signum apud generationem infidelium Iudæorum, siue res inaudita, quod supernaturaliter de ventre terra tertio die surrexerit. Sed Niniuita sanè crediderunt audita nouitati, ac obediunt his quæ Iona prædicauit: hi verò nec crediderunt, nec obediunt, idè quoque illi condem-*

Alter sensus.
Scripturarum firmitas quarta.
2. Pet. 1. Luc. 16.
Ioan. 2.
Luc. 11.
Modus quo Iona fuit signum diuinæ legationis, vnde cõstat.
Rom. 8.
Ioan. 11.
Euthy. cap. 42. in Luc.
Vnde Iudæi se magis obcecauerint, indurauerint que contra Christum.
Matth. 26.
Sap. 2.
1. Cor. 1.

habunt istos, sicuti paulo post manifesta- bitur. Haecenus ille.

Signum autem illud Christi, dupli- ci ratione admirabile extitit. Nempe, & quod Deus moriatur, & quod ho- mo propria virtute à mortuis resur- gat. Estque signum potentiae, quia in eo fortem armatum, & custodientem atrium suum, tanquam fortior alliga- uit, vt & probabilem occasionem scan- dali Iudaeorum in Cruce, & morte sua penitus refecaret, & incredulitatem resurrectionis refelleret. Est & signum sapientiae vincens malitiam, atque adeo bonitatis Dei, de quo Dominus dixit: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. Est & signum idoneum, & accommodatum ad rec- tam, & legitimam reddendam gene- rationem prauam, & adulteram. Quia traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem no- stram: mortuusque facit filios gratiae, & adoptionis; suscitatus vero filios gloriae, & immortalitatis. Et ita visis signis caeli, & tenebris factis super v- niuersam terram, terramotu, petris scissis, monumentis apertis; & mor- tuis excitatis cognouerunt eum: & tur- ba, quae venerat ad spectaculum, reuer- sa est percutiens pectora sua: & tunc crediderunt Christum omnia posse. Quemadmodum alias futurum dixe- rat: Quum exaltaueritis, Filium homi- nis, tunc cognoscetis quia ego sum: id est, agnoscere poteritis me Messiam, & Deum potentem, & vera vobis praedixisse, ex eo quod omnes in me cre- dent. Et cum Iudaei apud Ioannem in- terrogassent; Quod signum ostendis nobis quia haec facis? id est, potentis tue, & autoritatis, qua haec ausus es fa- cere? Respondit Iesus, & dixit eis: Sol- uite templum hoc, & in tribus diebus ex- citabo illud. Id est, tunc cognoscetis pos- testatem meam; & fidei excipietis il- lam. Qui autem credere noluerint, e- rit Christus signum maximum obstina- tionis eorum, & signum conuersionis Ierusalem intra quadraginta annos: vt subuersionem Ninive intra quadra- ginta dies Propheta comminatus est. Hic igitur alia multa signa ante mortem Christi ediderit, illa tamen

sine signo mortis, & resurrectionis non valebant, neque nobis ad salutem efficacia erant, sine illorum singula- rium, & excellentissimorum signo- rum fide.

Alludit ergo, & quasi tacite indica- uit Christus quid Pharisaei, ac Scribae moliantur, quodque non sint cessatu- ri à malitia, donec eum in Crucem e- gerint, & in mortem: at vbi resurrex- rit, re ipsa declarabit qualis sit, & quid de se sit sentiendum. Cui impossibile nihi sit, qui nec à morte, nec ab in- ferno teneri potuit. Et cum nostri se- culi Iudaei bonam partem miraculo- rum Christi in Euangelio perscripta credant, non tamen adduci possunt vl- lis rationibus sibi vt persuadeat Chri- stus sua potestate à mortuis surrexisse: & vereres illi Iudaei, qui Christo bel- lum indicebant, nullum magis signum occultari, & perpetua oblivione sepe- liri curauerunt, etiam redempto à cu- stodibus magna pecunia mendacio; at- que gloriosam Christi ex mortuis re- surrectionem. Stulte enim putarunt posse dolis detineri, qui non potuit in- ferno, vel sepultura. Haec autem secun- da solutio quia amplior est, & conti- net priorem sensum, & in eo magis amor Christi salutem Pharisaeorum in- terrogantium sciens ostenditur, priori merito preferenda videtur.

Hoc signum mortis, & resurrectio- nis praedicans Petrus, vt in Actis refer- tur, conuertit primo tria millia, dein- de quinque millia Christiana quoque generatio, & quaeuis anima peccatrix praua est, & adultera, quae frangit Fi- dem Christo datam in baptismo; & si- gnum quaerit dicendo: Si sentirem vo- cem de caelo vocantem me, vel si mor- tuus ad me de inferno veniret, vel si daret signa caeli, hoc est, gustus, & con- solationes spiritus; vel de terra, hoc est, bona temporalia, honores, opes, magistratus, & similia; ego sane illi fi- dem praestarem, & penitentiam age- rem. Sed profecto huic signum non da- tur nisi signum Ionae Prophetae, hoc est, mors, & resurrectio Christi, quem enim tanta Dei bonitas, tanta; Chri- sti patientia, charitas, & humilitas non emoluit, nullum signum emolliret, ac

Quo tendit Christus his verbis: Est signum non dabitur ei, nisi signum Ione Prophetae.

Iudaei recen- tiores quod signum Chri- sti nulla ra- tione adduci possint vt cre- dant, omniq; ratione illud obfcurare co- tendant.

Matth. xli.

Iudaeorum in- signis stultitia.

Act. 2.

Act. 4. Aduersus quo- rundam sig- na, dilutasq; patetatio- nes minime necessarias, sa- lutis gratia poscentium, curiositate.

Christi signu à mortuis re- surgentis ra- tionibus ad- mirabile.

Matth. 12.

Ioan. 3.

Rom. 4.

Matth. 27.

Ioan. 8.

Ioan. 2.

Luc. 21.

Ioan. 3.

Scita atq; cle- gans compa- ratio a b amo- re Diuino fat- superque no- bis declara- to.

permoueret. Nam quemadmodum princeps si seruum ob grauissima sce- lera in carcerem coniectum, ad mor- temq; damnatum videns, charissimo suo filio diceret; Fili mi, habeo seruum in carcere, mortique adiudicatum, quem tamen saluum, & incolumem habere vellem, vis ne mihi gratifican- di causa, ferre pro eo, quae ille mere- tur supplicia? quod si filius annuat, & in carcerem ingressus illum liberet, & se pro eo compedibus vincien- dum, & catenis exponat, & paulo post pro eo sustineat ignitos forcipes sibi adhiberi, & tormentum Crucis, ac ignominiosae mortis, an posset ma- ius signum amoris Rex ad seruum in- dicare? Quod si seruus liberatus, & hæ- res factus, Regi diceret: Domine da mihi aliquod signum quo agnoscam amorem erga me tuum, & quod velis me heredem constituere, Nonne iure indignaretur dominus, & diceret, im- properando, Non peperi filio mio charissimo propter te, sed illum permi- si crucifigi pro te redimendo, & ad- huc dubitas infelix? magnam profecto sibi iniuriam irrogari dominus cense- ret. Sed maiorem nos Deo inferre non valemus, quam post mortem filij sui pro nobis mancipijs redimendis, & à gehennae supplicijs liberandis, & ad caelestem hereditatem euehendis, si increduli adhuc beneuolentiae erga nos suae signa petamus.

Deo quæ ma- xima infera- tur iniuria.

Quum tenta- mur vt signa quaeramus, quid agendum

Chryso. ho. 9. de feren- dis reprehē- sionibus, & conuersione Pauli. Act. 9. Matth. 3.

Ergo sponte venit Paulus ad Christum, & non per vim. Tu ergo, vel credis Paulum vocatum de caelo, vel non credis. Si quidem: crede etiam te simul cum eo ad Christum vocatum: quod si non cre- dis, vt pote in sacris literis positum: nec si centies de caelo vocem allatam audires, crederes. Inquies, Nonne signa facta sunt ab initio? Maxime, sed non minus pro ijs qui viderunt, quam pro te, qui non vides: quemadmodum ad teneras plantas fulciedas, & ad fornices siue opera concamerata, ligna fortia tanquam sustentacula, & praesidia ad- mouemus: quae vbi coaluerint, auferuntur: ita fides, dum nouella erat, & tene- ra, his praesidijs indiguit: sed vbi plan- ta in magnitudinem suam excreuit, & ventorum flatus non timet, & vbi con- camerata desiccata sunt, & solidiora facta, eiusmodi fulcimenta subtrahimur: ad hunc, inquam modum fides iam au- cta, & fortissima reddita, signis am- plius non eget vllis.

Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tri- bus diebus, & tribus noctibus: sic erit Fi- lius hominis in corde terra tribus diebus & tribus noctibus. Non est ignota haec historia ex ipsius Ione Propheta; cer- te constat illud maximum fuisse chari- tatis argumentum, quo cum nauis tota periclitaretur, ipse se sponte obtulit in mare proijciendum, vt aliorum salus con- staret. Quod longe maiori charitate ex- pressit Dominus: quia sponte se pro salute mundi morti tradidit. Deinde illud admiratione dignum, quod Ionas in ven- tre ceti per triduum vixerit, & viuus reuomitus sit à pisce in aridam, etiam si inter omnia animantia pisces citissi- me digerant quae deuorant, & comedunt. Sed maius, quod Dei Filius verè in Cru- ce mortuus, morte deuorari non potue- rit, sed illum tanquam cibum durum (erat enim Christus petra) mors euomuerit & non aliter atque potio sumpta ad vo- mitum prouocandum Christum cum alijs sanctis Patribus euomuit. Quod si cui incredibile videatur, Ionam in ventre ceti per triduum viuere potuisse, audiat Hieronymum in caput 2. Ionae: Nec ignoro, inquit, quosdam fore, quibus incredibile videatur tri- bus diebus ac noctibus, in ventre ceti, in

Aduersus di- centem, O si me Deus, Pau- li instar, è cae- lo vocaret, ad Deum couer- terer sanè, at- que seruarer.

Signa cur fa- ctauerint ab initio in Ec- clesia, non mo- do.

Christianæ fi- dei robur, ac firmitas.

Ionæ, & Chri- sti compara- tiones.

Ionæ. 1.

Iesra. 2.

Secunda.

1. Cor. 10. Hieron. to. 6.

Ionæ in ven- tre ceti per triduum vita multis exem- plis credibili- a Hiero- nymo ostenditur.

Dan. 3.

Exod. 14.

Dan. 6.

Impudice deorum metamorphoses à Gétibus credit.

Matth. 19.

Theophyla. in c. Ion. 2.

Theophyla. Et de eodem demòstratio, ab Herculis confimili exemplo.

Ceti in materno aluo modus vitæ admirabilis.

quo naufragia digerantur, hominè potuisse seruari, qui utiq; aut fideles erunt, aut infideles: Si fideles: multò credere maiora cogentur. Quomodò tres pueri missi in caminum astuantis incèdij, in tantum illasi fuerint, vt ne vestimenta quidem eorum odor ignis attigerit. Quomodò recesserit mare, & ad instar murorum hinc inde rigidum steterit, vt praberet viam populo transeunti Quomodò humana ratione, aucta fame Leonum rabies prædâ suâ timens aspexerit, nec tetigerit; & multa huiuscemodi. Sin autem infideles erunt, legant quindecim libros Nasonis metamorphoseos, & omnem Græcam Latinam historiam; ibiq; cernent, vel Daphnen in laurum, vel Phaetontis sorores in populos arbores fuisse cõuersas, quomodò Iupiter eorum sublimissimus deus, sit mutatus in cygnũ, in auro fluxerit, in tauro rapuerit & cetera, in quibus ipsa turpitudine fabularum diuinitatis denegat sanctitatem: illis credunt, & dicunt Deo cuncta possibili. Et cum turpibus credant, potentiãq; Dei vniuersa defendant; eandem virtutẽ non tribuunt & honestis. Hæc ille.

Theophylactus in Ionam scribens, sic habet: Deuoratur ergo à ceto Ionas, tresq; dies, ac totidem noctes in eo permanet vates: qua res omnem excedere fidẽ audientibus videtur, maxime ijs, qui ex Græcorum scholis sapienteq; doctrina, ad hanc historiam accedant. Quos equidem non satis demirari possum, qui fiat quòd hæc non intelligant, cum suis ipsorũ alis capiantur. Apud ipsos enim non nihil tale de Hercule narratur, nempe quòd & ipse à ballena deuoratus, incolumis remanserit, nisi quòd tantũmodò depilatus redierit, idq; ob ingenitam, & internam bellua caliditatem. Aut igitur nostra suscipiant, aut sua reiiciant. Atqui eum nõ oporteat à Græcarum fabularum putredine, nõ strã veritatis soliditatem commendare; cogitandum primum Deo volente, & præcipiente nihil non fieri posse; Deinde hic considerãda sunt, qua circa in vtero materno factum miranda contingant; vbi fetus naturali quidem innatat humiditati, estq; veluti absorptus & obrutus pregnantis aluo, viuit tamen, & conseruatur, Dei humanum ingenij captum excedente, nutu, & consilio. Neq; enim vlla humana ratio ista percipere potest, credit ta-

men vt qua vbiq; cõspiciantur, ita se se habere, reg; ipsa rara sint, & indubitata. Hæc tenus Theophyla. Ad hæc, vt Ionas, teste Iosepho à ceto eiectus fuit in aridam in ponto Euxino, terra Gétiliũ longè disita ab Ioppe, vbi nauem cõfenderat, vt inde commodè posset pedestri itinere peruenire in Ninie metropoli Assyriæ: ita mors euomit Christum, qui per Apostolos suos ad Gentes docendas, & Euangelio cõuertendas missus est. Quòd verò Lycophorò tragœdus in Herculis tragœdia tradit, Herculem cũ rediret ex Colchide cũ Argonautis, inuento vellere aureo tempestatem passum, & in mare proiectum, à pisce deuoratum fuisse, & post triduum saluum in mare proiectũ, arbitror eũ illud ex traditione Ionæ in ponto Euxino euomito à pisce, accepisse, & in Herculis personam transfuisse: cum nauigatio Argonautarum in ponto Euxino fuerit.

Tribus autem diebus, & noctibus fuit Ionas in ceto, & Christus à morte deuoratus, vt vera mors eius probaretur, & Trinitas peccatis nostris offensa placaretur, & restitueretur violata eius imago in nobis, nempe Fides, Spes, & Charitas pro omnib; hominibus triũ legũ, Nature, Moyfi, & Christi: in omni statu, incipientium, proficientium, & perfectorum. Quomodò autẽ hĩ tres dies, & tres noctes veniant enumerãdæ, multis magnis viris olim, & nũc etiam negotium faceffere nõ cessauit. Nam cum Christus hora nona diei Parasceues emiserit Spiritum; & in auro ra diei Dominicę surrexerit: quòd per quadraginta horarum spatium, vt diligenter supputat B. Aug. tres dies artificiales, de quib; hic est sermo, per figuram synecdoches effluxerint, difficile non est tres dies colligere. Nã vna est integra dies Sabbati, & per synecdochẽ habes trium horarum spatium ex Parasceue, & mediam horam, aut alteram ex die Dominico: at quomodò tres noctes effluxerunt artificiales, valde dubium est, & anceps: cũ duẽ tantũ noctes Veneris, & Sabbati inueniantur. Quidam ex recentioribus existimant, Hebraismum esse dicere, tribus dieb; ac trib; noctibus, ac dicere

Tertia Ionę & Christi cõparatio. Ioseph. li. 9. Antiq. cap. 11.

Lycophoron tragœdus qđ de Hercule tradit à pisce deuorato, in terramq; viuo proiecto, vnde accepit.

Quo in loco Ionas à pisce fit eiectus in aridam.

Christi in sepulchro triduo commorationis mysterium.

Tridui illius supputatio.

Matth. 27. Matth. 28.

Aug. lib. 3. de consens. Euang. ca. 24. 30. 4.

Prima opinio, minus solida, & probabilis.

Psal. 1. Matth. 4.

Gen. 7. 17.

Secunda opinio, & incepta Greg. Niss. orat. 1. de Resurrect. Ambros. li. 1. de interpellatio. Dauid. cap. 5. tom. 4.

Leo ser. 2. de Pass. circa med.

Hierony. in c. 2. Iona.

Aug. lib. 3. de consens. Euang. cap. 24.

Tercia sententia.

Grego. ibid. Ruper. Tui. Faber Stapulen.

Matth. 26.

Mar. 14.

Ioan. 17.

Quarta opinio.

tribus diebus, qđ mihi verisimile non fit. Nam si illud verum esset, superflue, & per battologiam adderetur, noctibus: & Scriptura cum præter dies supputat noctes, ob aliquam peculiarem causam id facit: vt cũ iustum ait meditari in lege Dei die, ac nocte, & Christum ieiunasse quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & cũ dicitur: Pluam super terrã quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, poterat enim quis cogitare satis esse ad salutẽ, si tantũ die iustus meditaretur. legẽ Dei, etiam si nocte nõ meditaretur, & Christum ieiunasse 40. diebus, tamen si noctibus solueret ieiunium, more Iudæorum, & Deum pluuisse per 40. dies, interpolatis tamẽ, & demptis noctibus. Propter eã hæc solutio non satis ratio ni consona videtur.

Quidam ex antiquis, vt Grego. Nisifenus, & Ambros. intelligunt tertiam noctem in illa ecclipsi computãdam, & quam Leo ser. de Passione, vocat extraordinariam noctẽ. Sed non probat hanc sententiam B. Hierony. in Ionã, Aug. etiam libr. de consens. Euang. eãdem impugnat: de qua re nõs alio loco copiosius. Tertia sententia est eiusdem Gregorij Nisieni, quam sequuntur Rupertus Tuitiensis, & Faber Stapulensis, horum trium dierum, & noctium exordium sumendum à vesperẽ diei Iouis, qua tradidit suũ corpus edẽdum discipulis, vel ab ea hora, qua coepit pauere, & tãdere, & obtulit se morti, & dixit: Et iam non sum in mundo & hi in mundo sunt, & ego ad te venio: Et hos dies terminandos die Dominica sub vesperam, quando amplius apparuit. Verum hæc sententia sua inconuenientia habet, & minus probabilis videtur.

Quarto; quidam dicunt: Cũ tempus trium dierum, & trium noctium, contineat spatium 72. horarum, quãrũ Christus vix 40. expleuit, à morte sua ad resurrectionem: vnã diẽ artificialem volũt esse quẽ in Equinoctio, quòd tunc erat; perlicitur 12. horis in nostro hemisphærio: & quẽ totidẽ horis in opposito hemisphærio effluxit secundũ istos, nõ est artificialis, ita vt si hanc rationem computandi serue-

mus, tres dies artificiales in nostro hemisphærio, quẽ concurrunt cũ totidẽ noctib; artificialib; in alio hemisphærio; conficerent prædictam summam trium dierum, & trium noctiũ: vt hæc ratione constet Christum Redemptorem nostrum, Saluatorem exitisse nõ tantũ nostri hemisphærij, sed etiam alterius, & totius orbis. Sed hæc mediatio noua est, & fundamẽto sacrarũ literarum destituta: & cũ omnes Christi actiones omnibus hominibus qui sub vtroq; hemisphærio viuunt, voluerit esse salutes, sicut reuera sunt, euinceret, Christũ non 33. sed 66. annos exegisse, & puerũ Iesũ diuinitatẽ 12. annorũ, euinceret fuisse 24. videtur absurdũ. Non etiã videtur tradita certa ratio, cur magis in his tribus diebus, & noctibus tribus sit duplicandum tempus, propter vtramque hemisphæriũ, quã in alijs Christi actionibus.

Dicendum est igitur, rationẽ trium noctium, & trium dierũ constare, vel per figuram synecdoches, vt docent Hieronymus, & Augustinus: in hunc videlicet modum; vt quoniam Iudæi dies festos à vesperã in vesperam celebrabant, prima dies sit nox præcedens diẽ Veneris cum ipsamet die; quã per synecdochẽ est vna dies, & nox: secunda dies sit nox consequens diẽ Veneris cum tota die Sabbati: tertia nox sit illa, quã consequitur Sabbatum, quã cum parua portione diei Dominicę, in qua surrexit Dominus, est tertia dies, & tertia nox. Nec enim; vt pulchrẽ ait Hieronymus in Ionam, si quis ab hora nona egressurus sit de mansionẽ, & alterius diei hora tertia ad mansionem alteram peruenerit, & dixerit eum bidui iter fecisse; statim veniam reprehendendus mendacij, quia ille qui ambulauit, nõ omnes horas vtriusq; diei, sed quandam partem in itinere consumpsit. Sic ille ferẽ. Ad hæc Euthymius in Mathæum scribens, cũ tractat quomodò tam citò die tertia surrexerit; hæc loquitur: Nam quòd citius, inquit, quã sit constitutum efficitur, potentia est: quòd autem tardius, imbecillitatis. Etenim Rex quog; qui ad certum diẽ beneficium quibusdã conferre promisit, si ante statutum diẽ benefi-

Abfurda huius opinionis quã plurima.

LUC. 12.

Quinta & vltima.

Hieronymus August. locis præcitatis. Leuit. 23.

Hieronymus in c. Ionæ: 22. aptissimũ exemplũ pro tridui Christi supputatione.

Euthy. in c. 28. Matthæi, seu c. 68. in illud & ecce tẽrremotus. Euthymij exemplum alterum.

cum eis conferat, non solum promissum compleuit, sed & aliam gratiam velocitatis addidit. Talia Euthy. & doctè, & eleganter asseruit. Sed ante hos omnes Leo Mag. ser. de Resurre. elegãter ait: *Vnde ne turbatos discipulorũ animos longa mœstudo cruciaret, denuntiata tridui morã tam mira celeritate breuiavit, vt dum ad integrum secundum diẽ, pars primi nouissima, & pars tertij prima concurrit, & aliquantum temporis spatio de cederet (alij legũt decideret) & nihil diurno numero deperiret.* Hæc ille. Aliud præterea est dicere, Feci hæc tribus diebus; aliud, Feci hoc in tribus diebus integris. Nam ad primum satis est, fuisse trium dierum partes aliquas.

Quod si quis velit aliter soluere, illud præmittat oportet, more Romano dies à medietate noctis incipere, & in medio noctis subsequẽtis desinere: vt habetur in Iure, tam Ciuili, quã Canonico. Atq; hanc computandi rationẽ sequuntur Astrologi: quod certior sit, & minus fallax, quã quæ à principio noctis incipit, & terminatur in finem diei, vel à principio diei in finẽ vsque noctis sequentis. Hanc rationẽ si subduxeris, apertè inuenies tres dies, & tres noctes. Non tamen sine synecdoche: nam ab hora nona ad mediam noctẽ Veneris habes manifestè diem, & noctem, hoc est, tres horas diei, & sex noctis, deinde à media nocte Veneris, ad mediam noctem Sabbati, habes diẽ & noctem artificiales integras; à media nocte verò Sabbati vsque ad Auroram Dominicæ habes sex horas noctis, & portionem aliquam lucis, siue diei, vt possit dici tertija nox, & dies. Et ita habes apertius tres noctes, quã tres dies: nam tres dies non potes conficere nisi in quindecim, vel sexdecim horis; ad tres verò noctes efficiendas, habes 24. horas: atq; ita facilius est ex 24. horis noctis efficere tres noctes, p synecdoche, quã ex sexdecim horis diei efficere tres dies.

Quod si quis obieciat, hunc modũ supputandi ignorum fuisse Hebræis, & præceptũ esse eis: *A Vespera, inquit, vsq; ad vespẽram celebrabitis sabba*ta vespere, vsq; ad vespẽram celebrabitis sabba

diebus festiuis seruasse, in alijs verò negotijs profanis, vt in locationibus, cœsibus, iudicijs, alium morem fuisse supputandi à mediã nocte in mediam noctem: maximè cum tunc subditi essent Romanis, & eorũ legibus, quod ad externam politiam arretet, viuerent. Quod sanè nec impossibile, neq; absurdum vi detur.

Porro quod ait: *Erit in corde terra:* non tam de sepulchro, in quo per 36. horas mansit corpus eius, vt docet Beda; quã de Limbo Patrũ, in quo mansit anima per 40. horas, est accipiendũ vt exponit Tertull. Ex eo enim, quod cor in mediõ animalis est situm, propterea rectè significat medium cuiusuis rei. Sic enim dicimus, cor pomi, cor tẽpli, cor ciuitatis, id est, mediũ. Ita medium terræ, infernus est locus: nã hac ratione dicitur Tyrus in corde maris sita, à Propheta. Christus etiam magis est anima, quã corpus, etiam si vtrũque diuini Verbi hypostasi sustetetur, & aliquo modo etiam possit applicari sepulturæ. Quia sicut in corde animalis sunt animales operationes, vt viuificatio per spiritus, calefactio, & motio: ita in illa parte terræ, quæ non longè est à superficie, & in qua conduntur corpora ob Solis calorem, & humorem aëris, & aquæ receptus maximè sunt transmutationes, & corruptiones, vt ibi citò corpora reposita corumpantur: vt ex sepulchro illæ sum, & viuum redierit corp⁹, quod mortuum acceperat.

Cũ igitur tanta sit Deĩ potentia in seruandis suis: omni nos studio cõten dere oportet, vt illi per fidẽ viuã adhareamus, & nostros cogitatus in eũ confidenter iactemus, quia ipsi est cura de nobis: & quã in Christi corpore cernimus factum, vt post tridũ inco lumẽ, & saluum, omniq; gloria, & pulchritudine vestitum restituit, ita de nostris idem omnino futurum suo tempore certissimè statuamus: hoc ipsum Deo nobis promittente, & in seipso spectandum, & sperandum ostendente. Filio eius Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto omni venerationis cultu est prosequendus in omnem æternitatem, Amen.

ad vespẽram celebrabit sabba vestra, vt custodirent.

Verbum id, In corde, explicatur. Bed. in Matthæũ, to. 5. Tertull. li. de anima c. 30.

Ezech. 23.

Fructus huius disputationis Psal. 5. 40.

1. Pet. 2.

TRACTATUS XVIII.

De eadem disceptatione Domini cum Pharisæis, in illa verba: *Viri Niniuitæ surgẽt in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in predicatione Ionæ: & ecce plusquam Ionas hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, &c.*

HÆC proculdubio connectenda erant Tractatui præcedenti, sed ne æquo longior prodiret, coacti sumus illa, quæ in eo dicenda videbantur, distribuere in præcedentem, & præsentem tractatum; addentes nonnulla ex beato Luca. Illud in primis leue est, quod cum duo hic exempla ad inuitandum ad pœnitentiam producantur, primum quidem Niniuitarum, secundum verò Reginæ Austri: Lucas, inuerso ordine, primum fecerit mentionem Reginæ Austri, deinde verò Niniuitarum. Et magis rationi consonus videtur ordo à Matthæo seruatus: quia præcesserat sermo in vtroque Euangelista de Iona Propheta. Et secundum mysterium, datum signum fuit Ionæ Iudæis infidelibus qui Christo suscitato non profecerunt: Gentilitas verò in Regina Austri designata, ad Christi fidem amplectendam sponte accurrat; & propterea Lucas, qui ad Gentes scripsit, præponit Reginam Sabæ Niniuitis. Facit autem hoc loco Christus nobiscũ, quod magister interdum cum discipulis suis agere consuevit. Commendat enim puerũ octo annorum, qui plus vno anno in literis profecerit, quã alij grandiores in multis, vt ita ad æmulandum eos prouocet. Non secus Dominus fecit celebrans Niniuitas, homines Gentiles, & illos Iudæis proponens imitandos.

Ac vide quã pulchrè connectat resurrectionem cum iudicio. Nam re-

surrectionem generalem; iudicium confestim vniuersale cõsequetur; ideo ait Niniuitas surrecturos in iudicium. Et si autem dicatur à Dauide: Non resurgunt impij in iudicio: neque peccatores in concilio iustorum: dicendum est tamen, Niniuitas, de quibus hic est sermo, qui crediderunt Domino, & placarunt eum, non fuisse impios, aut si impij resurgent, non tamen in iudicium examinationis, & discussio nis; sed benè condemnationis. Qui enim non credit, iam iudicatus est. Vel sermo Davidis est, quod impij non resurgunt in iudicio iustorum, de quo idem David, declarando priorem clausulam, subdit: Neque peccatores in concilio iustorum.

Et condemnabunt generationem istam Non quidem sententia, & potestate, sed comparatione, & exemplo. Dicere enim solemus, hunc, aut illum in futuro iudicio nos condemnaturum: non quasi ille futurus sit iudex (siquidem omnium iudex vnus erit Christus) sed quod illius operatio nostris collata, confundet nos. Sic dicitur in libro Sapientiæ: *Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, & iuuentus celeris consummata longam vitam iniusti.* Et Ezechiel: *Iustificasti sorores tuas.* Imo etiam Ethnici ab hac loquendi ratione non abhorrent, ait enim Cicero in Pisonem: *Quid enim refert, an conscientia tuorum scelerum oppressus, nihil ad Senatum ausus sis scribere; an amici tui tabulas abdiderint, idemque silentio suo temeritatem atque audaciam*

Horum ordo cum præcedentibus à Christo seruatus.

Psal. 1. Si impij non resurgent in iudicio, Niniuitæ quomodo resurgẽt? Ioan. 3.

Quale Niniuitæ iudiciũ exercebunt.

Sap. 4.

Ezech. 166

Tullius oration. 38. in L. Pisonem

Cuius ordo seruatus in hac disputatione, Matthæi ne, an Lucæ.

Regina Austri quorũ typus.

Quemadmodum cũ Pharisæis Christus egisse videatur signa de cœlo potentibus.

Tertium.

Alta soluendi ratio nõ incerta.

L. More Romano. ff. de ferijs, & in c. cõsuluit, de offi. iudicis delegat. Roman⁹ mos computandi dies, & noctes, communis, & ab Astrologis seruatus.

Leuit. 23. Hebræi illud mandatum: a vespere, vsq;

ad te Pharao Rex Aegypti draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. Cō firmantur hæc omnia, quia Reges Magi, qui venerunt ad adorandum Christum, & offerendum ei munera, ex ipsa Arabia Felici profecti sunt, & in Regiam illius Reginae successit Gaspar vnus ex illis, qui Christum adorant. vt nonnulli tradunt: inde etiam attulerunt aurum, thus, & myrrham, quæ similia sunt ijs, quæ obtulerat Regina Austri Salomonis; præsertim cum prædictum esset à Propheta: *Et dabitur ei de auro Arabia: & adorabunt eum, & quæ sequuntur.* Elicimus, hanc Regiam Arabici Sinus, typum extitisse Magorum Regum, qui venerunt ad Christum adorandi gratia. Hanc sententiam tradit Nicephorus Callistus in historia Ecclesiastica, sic dicens: *Indi autem Saboci primum, deinde etiam Homerita sunt appellati. Nationem eam ex Abraham & Catura prognatam; regionemq; eam, quæ Graeci magnam & Felicem Arabiam nominant, esse, extremumq; Oceanum fines eius pertingere dicunt: cuius metropolis & primaria vrbs est Saba. Vnde ad Salomonem, fama obtinet, aduenisse Regina illam Austri. Gens ipsa circumciditur, ac soli, Lana eiusq; regionis incolis demonibus sacrificat.* Hæc Nicephorus. Hæc rationem secutus est Augustinus Eubabinus in annotationibus suis in Genesin. De his populis Poëta cecinit: *India mittit Ebur, molles sua thura Sabai.*

Tantum vnum huic sententiæ opponi posset, quod regio Æthiopiæ, quæ sub potētissimi Regis Presbyteri Ioānis ditione tenetur, fertur esse regnū quoddam Saba, ex quo Regiam Saba ortam, atque ibi dominatam tradunt. Sed hæc traditio non est in Sacris literis, vt piaculum sit illam negare. Et vt olim certabant septem ciuitates de vendicanda sibi gloria patriæ Homeri, vnde illud distichon: *Septem vrbes certant de stirpe insignis Homeri, Smyrna, Rhodolus, Cholophon, Salamin, Chios, Argos, Athena:* ita fortassis illa ciuitas Æthiopiæ eiusdem nominis, æmula fuit gloriæ imperij huius Reginae, quæ venit ad

Salomonem. Adhæc, etiam si demus, Regiam Saba in Æthiopia regnasse, non tolleretur veritas, quin esset Regina in Arabia Felici, & in Saba eius metropoli habitaret. Nam cū Arabia Felix sit in faucibus ipsius Arabici sinus, à quo ad Æthiopiam non est nisi breuis traiectus maris: fieri poterat, vt partem aliquam Æthiopiæ obtineret, cuius non minus esset Regina, quàm in Arabia. Quemadmodum Rex Catholicus, qui in Hispania, & magna parte Italiæ regnat, habet tamen quædam oppida in Africa suæ ditioni subiecta, etiam si ad illa non sit accessus nisi per mare. Et hæc sint satis de Regina Saba: quæ mihi veritati ipsi propinquiora, quàm quæ tradit Iosephus, esse videntur: prudentium tamen lectorum esto iudicium.

Sequitur Dominus dicere: *Quum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, & quærens requiem: & non inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui.* Et si hæc reuera sit parabola quædam, vt ex epiparabola siue conclusionem colligitur; & idcirco in libro Parabolarū fuisse recensenda; quia tamen à Domino dicta fuit ad calumniam Iudæorū depellendam; quemadmodū priores parabolas, quibus respondit ad illos, ita hanc, qua etiam illis satisfecit, à libro Parabolarum subtrahendam duximus, & huic libro Disputationum inferendam. Leue illud est, & parui momenti, quod apud Lucam cum alijs quinque parabolicis rationibus proximè coniungitur, antequam Pharisei petant signum de cælo, & Dominus illis satisfaciat; hic verò proponitur post illam quæstionem. Fortassis vt intelligamus vtrique iniuriæ depellendæ accommodatam esse, nempe priori illi, quod in Beelzebub eijceret demonia; & posteriori, qua signum petunt de cælo. Nam populus inhabitatus à demone indignus erat, cui signa de cælo exhiberentur, nisi quis vellet illa exponere calumniæ: & quia à demone possidebantur, non debebant Christo obijcere quod in Beelzebub eijceret demonia. De hac igitur considerandus est scopus, cortex eius atque

Altera solutio.

Situs Arabiæ Felicis.

Exemplum.

Huius parabolicæ doctrinæ de immundo spiritu ex euntis ab homine, & ambulantis per loca arida, & in aquosa, & rel. hoc loco explicandæ ratio.

Lib. superiori, id est 7.

Leucula quorundam in hunc locum obseruatio, curiosa, & inutilis.

3. Reg. 10. Psa. 71. Regina hæc Austri quorum typum gerit.

Niceph. lib. 8. c. 35. Indi, Sabzi, Homeritæ, qui sint.

Plin. lib. 6. cap. 23.

August. Eubabi. Virg. lib. 1. Aeneid.

Diste opinionis incommodum, sed leuc.

Lib. 7.

De scopis huius parabolicæ variæ interpretationes. Beda lib. 2. in Matth. tom. 3. Hierony. libro 2. in Mattha. tom. 9.

Iudæorum peruersitas.

Chrysof. homil. 45. in Mattha. tom. 2. Ambrosi. in Lucæ tom. 5. Hierony. libro 2. in Mattha. tom. 9.

Homo, à quo spiritus immundus exiit, quis ille.

Exo. 19. & 1. Pet. 2. Loca arida, & in aquosa quæ nam Dominus appellet.

applicatio, vt soliti fuimus facere in explicandis parabolis: quamq; graue sit peccatorum reciduum, exaggerare.

Ad primum igitur docet Beda in Matthæum, hanc parabolam eo tendere, vt ostendat differentiam suorum operum mundorum ab operibus demonis pollutis. Hieronymus verò ex sententia quorundam refert intelligendam esse hanc parabolam de Ninivitis: quam ipse reprobat, quia non conuenit cum applicatione facta à Domino. Alij verò ad Christianos illam extendunt: Quod etsi aliquo modo verum sit, non tamē in sensu principali, aut literali. Statuendum igitur est, Dominum hoc loco agere de Iudæis; à quibus cum olim pulsus esset dæmo, redijt tamen tempore Christi: & extendunt verba vltima applicantiæ parabolam: *Sic erit & generationi isti pessimæ*, vbi manifeste sermo est de Iudæis, quos prius vocauerat generationem prauā, & adulteram. Ciuilitatq; atque eleganter docet, se nō solum ab immundi dæmonis commercio alienum, vt Iudæi obiectabant, sed quod ipsi Iudæi septem malignis spiritibus, id est, vniuersis pleni essent. In cortice duplex potest esse metaphora: vel enim, vt scribunt Chrysostomus, Ambrosius, & Hieronymus, de homine semel à dæmone obsidente liberato loquitur, ad quem postea si cōtingat ob demerita sua reuerti, grauius ei nocet, vel ad hominem alludit, qui tædio domus spurcæ, & inornatæ ab ea recedit, sed vbi mundata est & ornata, cum vicinis, & amicis ad eam redit, vt in ea cum illis delectetur. Et vtraque metaphora seruire potest applicationi. In qua considera, quod homo iste, à quo spiritus immundus exiit, populus est Iudæorum: à quo diabolus exiit, quādo sibi populum illū primum per Patriarchas, deinde per circūcisionem, & legislationem segregauit in peculiū ex omnibus gentibus: Egressus autem ab illo populo, & exclusus ob ambulabat loca deserta Gétium, aquis salutaribus Scripturarum, & donorum Spiritus sancti vacuarum. Nam Christo venienti Gentilitas credidit, & idcirco locum iam in eis nō habuit dæ-

monium; quod videns se vndique exclusum, dixit: *Reuertar ad domum meam, vnde exiui.* Hoc enim solēt omnes belluæ facere, vt leones, vrsi, lupi, apes, & formicæ, vt redeant ad eadem iustra, vt dæmon ad Iudæos, quos dimiserat. Quod factum fuit, quando Christum non solum non receperunt, sed occiderunt: nam tunc dæmon dominatus est eorum, nam inuenit domum eorū vacantem hospite Christo, & mundatam scopis ceremoniarum à cultu idolatriæ: vnde & erant sepulchra dealbata, quibus Christus dixit: *Nunc vos Pharisei quod de foris est calicis, & cisterni, mundatis.* Erat etiam ornata lege, sacrificijs, & ceremonijs. Et ingressus diabolus habitat in eis, plene eos possidendo: Ignorantes enim iustitiā Dei, & suā quærentes statuere, iustitiæ Dei, id est, gratiæ, & Euangelio, noluerunt subijci. Plena autem possessio significatur per septem spiritus nequiores scilicet, id est, vniuersitatem dæmonum in Iudæis habitantium, & ad omnia peccata sollicitantium, ne rursus ab eis expellatur. Atque ita fiunt posteriora generationis huius peiora prioribus: quoniam longè peior horum conditio, & maior damnatio Christum blasphematum in Synagogis suis, quàm olim essent in Aegypto possessi, ante legis notitiam, & populus Iudaicus peius habet sub Romanis, quàm sub Aegyptijs, & Assyrijs, vt habet Chrysostomus.

Et concludens ait: *Sic erit & generationi huic pessimæ.* Significat: Longè peiora euenient generationi Iudæorum, quàm omnibus prioribus generationibus. Nam gens illa habitata aliàs fuit à dæmone, & vexata multis calamitatibus, curata tamen est medio Moyse, & Prophetis: sed post resurrectionem Christi habitat vltimè, in hodiernum diem ab vniuersis dæmonibus, & obstinata effecta est, & in sua perfidia contra Messiam perseverans: quod est peius omnibus prioribus delictis. Illud dignum est expositione, quod dicitur dæmon exiens ambulare per loca arida. Nā ariditas loci dæmonem, vtpote incorporeum, potest offendere: Deinde quomodo dicitur

Matth. 23.

Luc. 11. Eant habeat, & habitent spiritus immundi, Rom. 10.

Per septem spiritus nequiores scilicet, quid Dominus voluerit indicare.

Illud: & fiunt posteriora hominis illius peiora prioribus, quid significet.

Chrysof. homil. 44. in Mattha. 2. med. tom. 2.

Quomodo dæmon dicitur ambulare per loca arida.

Hieronymus hoc loco.

I. sensus, minus aptus.

Secundus, item incongruus.

III. sensus.

Luc. 8.

Marc. 5.

inuenire domum suam vacantem, scopis mandata, & ornata? nunc ergo incorporei spiritus capiuntur huiusmodi elegantijs & ornamentis? Dicendum, quosdam (inter quos est Hieronymus) per loca arida intelligere corda Gentilium ab omni humore salutarium aquarum Spiritus sancti destituta: & per domum purgatam, & ornata, intelligere Synagogam Iudeorum, Dei, & Angelorum presidio vacantem, & superfluis Pharisaeorum observationibus ornata. Verum hec expositio potius est parabola applicatio, & eius sensus intentus, quam nuda exempli propositi narratio. Nam si sic in primo sensu corticis esset explicanda parabola, non erat opus Matthaei subiungere: Sic erit & generationi huic pessima. Alij per loca arida intelligunt corda iustorum, quae excicata sunt ab omni carnalis concupiscentiae humore: & per domum vacantem, scopis mandata, & ornata, conscientiam hominis a bonis actibus vacantem per negligentiam purgata a prioribus vitijs, & simulatis virtutibus ornata. Sed haec expositio recte conuenit sensui morali, quo ad Christianorum exhortationem hanc parabolam adaptamus: non tamen seruit primo Domini scopo, quo illam propter gentem Iudeorum potissimum dixit.

Dicendum ergo est, Dominum in his duabus locutionibus locutum de demone per figuram dictam *deserta loca*: nam arida loca deserta sunt, & squalida, & inepta, ut habitentur ab hominibus; sicut & contrario domus purgata, vacans & ornata allicit & prouocat hominem ad sui in habitationem. Quia ergo demon quando pellitur virtute Dei de corpore, non habet potestatem eundi quo velit, nisi quod tantum permittitur, hinc apud Lucam rogabant Dominum ne mitterentur in abyssum. Etsi hanc facultatem concedat Deus, assignat eis locum, in quo maneant: ut cum rogabant daemones (ut scribit Marcus) ne se eiceret extra regionem illam. Et quia eiectione demonio de corpore non datur ei potestas nocendi communiter alteri homini,

vel in corpore, vel in animalibus, vel in plantis ad eum spectantibus, dicitur ambulare per loca arida, id est, ubi nihil est virens, quod homini prodesse possit. Nam ubi daemones eiectione non possunt in persona nocere, desiderant saltem vel in rebus, & facultatibus offendere, ut Iob; vel in animalibus, ut porcis; vel in plantis, ut dicitur in Apocalypsi: *Nolite, inquit, nocere terra & mari, neque arboribus.* Quando vero nulli rei ad nos spectari nocere valent, dicuntur ambulare per loca arida & inaequalia; ex quibus nulla prouenit utilitas: nam daemones ibi esse dicuntur, ubi operantur. Ideo apud Tobiam Raphael Archangelus apprehendit Asmodeum daemone, & religauit illum in deserto superioris Aegypti. Vel omnis locus videtur daemone aridus, & squalidus praehabitatione hominis: & ut magnus hospes non excipitur domi nisi alijs exclusis; ita demon, nisi Angelo excluso, & Christo discedente a corde hominis. Quod vero ait, daemone quaerere requiem, & non inuenire: intellige de requie malae suae voluntatis, quia aliam requiem, quam istam phantasticam, non habet: sicut cum quis iratus est, & non punit pro mala voluntate sua, non potest quiescere: ideo dicitur quaerere requiem, & non inuenire. Non potest autem nocere nisi a Deo permittatur: etiamsi ei nocere non praecipitur. Quemadmodum Angelus bonus nemini nocere vult, nisi quando Deus id iubet: ita demon mala voluntate praeditus offendere cupit: nec Dei praecipitum ad hoc expectat, sed ipse potius petit, ut permissum sit illi nocere, vel intrare in porcos, vel euertere Iobis facultates. Adhuc si Deus inueneret demoni cui esset nocendum, non circueiret terram, & perambularet eam, nec ut Leo rugiens circuiret obambulans, indifferenter querens ob inuidiam, cui in humana natura posset nocere.

Dicendum igitur est, quod demon nouit illos, quibus potest nocere: quia Deus per Angelos, homines custodit, quos nostrae custodiae assignauit: ubi ergo hominem videt Dei auxilio, vel Angelo custodiente destitutum, illum

Quid sibi volunt loca arida, & inaequalia.

Iob 1. Marc. 5. Apocal. 7.

Tob. 8.

Alter sensus.

Quid est quod demon quaerit requiem, nec inuenit.

Malus demoni quatenus noccat

Iob 1.

1. Pet. 5.

Demone homini quando potest nocere.

inuadit,

Quae sit eius requies, in quoq. illa certatur.

Fructus huius parabola.

Escae demonis electae quae non sint.

Habacuc 1. Iob 40.

Relabi, & continere peccatum in animo, differunt.

Relabi in peccata qui minime cessantur.

Non facile hisce ad Sacramentum confessionis esse, vel communionis accedendum. Iisdem peccata recidua quid noceat.

inuadit, & vexat, quia nouit sibi permissum illud petere, ut requie habeat; cuius requies aliud non est, quam vexatio nostra. Et hinc apparet, quod inuenit domum vacantem, & hominem nullo Angelo custodiri: nec si in Angelica custodia destitutos habet plenum dominium, sed tantum, quantum Deus permittit; quia alias omnes occideret: coercetur autem demon, tum per Deum, tum per Angelum, ne plus noceat.

Et haec de parabola: cuius fructus est, ut nos Christiani, a quibus semel demon expulsus est per baptismum, vel per absolutionis Sacramentum, timeamus ne demon fortior & potentior in nos redeat: nam demoni plus sapit vnus Christianus, quam decem Iudaei vel Pagani: unde apud Prophetam dicitur: *Cibus eius electus*; & ut ait Iob, habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius. Ad peccatum autem reciduum vitandum, praemittendum est in primis, aliud esse relabi, aliud continere peccatum corde, etiamsi quis ab eo opere cesset ad tempus. Nam qui in Quadragesima, vel infirmitate, a turpibus actionibus vacant, non sine animo ad illas redeundi, vel non cum firmo proposito abstinendi a mortifero delicto, vel restituendi aliena bona quae possident, vel malas societates vitandi, vel vsurariam vitam relinquendi, vel foeminam, cum qua prius consuetudinem habuit, abigendi; vel falsa pondera, & mensuras iniquas frangendi, vel iracundiam & odium in fratrem deponendi, iniuriamque de corde remittendi; tales cum in eodem facinore reuoluantur, proprie relabi non dicuntur. Nec enim potest dici iterum cadere, qui a priori casu nunquam surrexit, sed perpetue in eo iacuit: nec redire in carcerem qui nunquam inde egressus est. Nec possunt tales nisi periculose accedere ad Sacramentum. Nam sicut vrtica cito renascitur, cuius radix in terra dimittitur; & plaga male sanata periculosius vrget, quam ante: ita si malae voluntatis radix in corde permaneat, peccatum semper manet. Aliud vero est recidere in peccatum, etiam iam dimissum, quod tanquam circum-

stantia quaedam aggrauans est: quia ingratus est de dono Dei accepto, & me dico, qui tot suis expensis illum curauit. Non tamen redeunt peccata ipsa quod ad substantiam, vel reatum debitum illis peccatis attinet: quia Deus voluit priora delicta ita esse recta, ut diuina iustitia illorum poenam aeternam commutauerit in temporalem. Nec tantum nocent peccata admissa stulte in peccata recidenti tanquam circumstantia aggrauans; sed etiam bona opera in statu gratiae facta, non omnino pereunt: etiamsi dicatur a Propheta: *Omnis iustitia eius quas fecerat, non recordabuntur*: quia ipso peccatore poenitente reuiuiscunt, & ex misericordia Dei illa bona opera semper viuunt in accepta ione Diuina: & semper esset eis praemium vitae aeternae reddendum, nisi suscipiens per nouam culpam esset indispositus. Unde Iurisperiti dicere solent, alicui remanere ius, cui non competit actio propter aliquod impedimentum: quo durante, cessat & actio; illo vero ablato, redit actio. Denique incidere in priora dimissa, non facit priora delicta redire, nisi quantum ad circumstantiam aggrauantem: quia difficilius impetratur venia a Principe pro secundo delicto homicidij, quam pro primo; membrum eodem loco fractum aegrius sanatur; maiori cum difficultate expugnatur castrum ab hoste recuperatum, quam prius: vix concipere potest spem regni caelorum, qui vno tantum die versus illud profectus, cum multis diebus in gehennam iter instituerit: & ubi primum furtum flagellis, secundum morte punitur: & quanquam quis uxori primum adulteranti iniuriam remittat, pluries tamen illud delictum repetenti nequaquam parcat.

Quisq. igitur nostrum illud ante oculos habeat, quod hic dicitur, Assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, & intrantes habitant ibi. Illud etiam verbum Ieremiae alte cordi infingat: *Quam vilis facta es nimis iteras vias tuas?* Et illud Petri: *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post agnitionem retro sum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

An nocent operibus bonis olim factis in gratia, necne.

Ezech. 18.

Iurisperitorum dictum.

Quam difficile iterum admissa delicta condonetur.

In peccata relabentibus quam consideranda tenente, & diligenter.

Ierem. 2. 2. Pet. 2.

Contigit

Prou. 26.

Luc. 11.

Quo fit hæc de lucerna su per candelabro ponenda a Dño. quæ dicuntur, pertri near.

et dicitur

Finis Christi aduentus ad Iudæos.

in illis usque

in munitur et

in illis

in illis

Hanc histo- riam de pane cœlesti solus enarrat Ioan- nes.

Quo tempo- re eadem, & loco contige- rit.

Contigit enim eis illud veri prouer- bij: *Canis reuersus ad suū vomitum: Et, Sus lota in volutabro luti.*

Sequitur apud Lucam: *Nemo lucer- nam accendit, & in abscondito ponit, ne- que sub modio, sed supra candelabrum, vt qui ingrediuntur, lumen videant. Lucer- na corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, &c.* Hæc omnia, quæ sub- iungit, latè exposita fuerunt in V. li- bro, cum in sermone Domini in Mō- te continerentur: reposita sunt tamen hoc loco à Domino; ad indicandum fi- nem & fructum Euagelicæ doctrinæ. Nam cum paullo ante dixisset se fore in signum generationi illi, quemad- modum Ionas fuit in signum Niniui- tis, & subiunxisset effectum contrariū: quia illi pœnitentiam egerunt; isti au- tē, vt impœnitentes, ab illis conde- mnandi sunt: ne quis putaret, ipsum

venisse in damnationem generationis illius; ideo hac similitudine lucernæ, & super candelabrum Ecclesiæ positæ ostendit, se in salutem omnium venis- se, vt agnoscant veritatem, nisi ipsi ho- mines sponte velint lucem odisse, & sibi viam præcludere salutis. Hanc igitur lucernā doctrina, signis, & sanctis operibus lucentem fide amplectamur, eamq; in cunctis nostris exercitijs siue spiritualibus, siue corporeis ante ocu- los habeamus, vt, quid nobis, & quo- modo sit faciendum, & in quem finē, intelligamus; & tenebras dæmonum, & sensus nostri, & rationis nostræ in- firmæ fugiamus, & ad æternam lucem perfruendam perueniamus, gratia & merito Dñi nostri Iesu Christi, quem cum Patre & Spiritu sancto, vniuersi nos, atque adeo omnis creatura, colere ac venerari debet, nunc & semper, & in seculā seculorum. Amen.

Quomodo accendemus lucernam, & super candelabrum, nō sub modio pone- mus.

TRACTATUS XIX.

DE Disceptatione Dñi cum Capharnaitis, in qua differit de manducādo pane cœlesti. Et habetur Ioan. 6. *Altera die, turba quæ stabat trās mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi vna, & quia nō introisset cū discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abyssent. Alia verò superuenerunt naues à Tiberiade, iuxta locum vbi manducauerunt panem, gratias agentes Deo, & reliq.*

EVANGELISTA An- tequam disceptationē istā de pane viuo, qui de cœlo descendit, quā solus ipse, & nullus alius enarrat, auspicietur; prius nobis describit & tempus, & locum, & disceptantes ipsos, quæ omnia ad rei euidentiā, historiæq; veritatem valent plurimum. Tempus igitur de- scribitur fuisse altera die, siue postero die, vt Græcè habetur: intellige autē

postero diem à signo illo, quo Do- minus quinq; panibus satiauit tot ho- minum millia; vt ab illo pane miracu- lo edito, instituatür disputatio de pa- ne cœlesti, sine Sacramentali, quo om- nes in Ecclesia Dei pacimur. Locū verò declarat Euangelista fuisse ciui- tatem Capharnaum, quam in patriam suam Dominus acceperat. Et vt infer- rius ait Ioannes, hæc disputatio nō in platea, aut extra portam; sed in ipsa

Quibus cum Dominus dis- putauerit de pane cœlesti. Euthym. c. 9. in Ioann.

Populi illius Iudaici stul- titia.

A quibus fu- git Christ⁹, cum quibus verò maneat. Philip. 3.

Dan. 14. Reg. 2.

Græcorum codicum hoc loco diuersi- tas.

Euthym. lo- co practica- to.

Synagoga Capharnaū habita est. Dis- putatores verò describit, dicēdo quia Turba quæ stabat trans mare, siue ad mare, & quæ voluit Christum rapere, & facere Regem, vt testatur Euthy- mius: nam cum illam nō inuenissent, stabant in littore, cogitantes quid actū esset de eo; vidit quia nauicula alia nō erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim.

Turbæ igitur pars illius, quæ satia- ta fuerat, hanc instituit cum Christo disputationē: & occasio sermonis fuit, quod populus ille quærebat, & mira- batur cibum corporis, vnde stultitia non mediocri laborabat: cum enim vi- disse Christum aduersari regno mun- dano, & ab eis confugisse, videretque Apostolos redisse, & noctem appe- tere, cibumq; deesse, adhuc tamē per- manebat vsq; in alterā diem. Interim Christus fugit ab eis, qui tantū carna- lia quærunt, & quorum Deus, venter est: & discipulos sequitur, apud quos solos manet. Mirabatur enim illa tur- ba, vbi nam Iesus esset, quia nec viderant eum cum discipulis nauem con- scendisse: vnde coniectare poterant eū vel pedibus super mare ambulasse, aut à Spiritu Domini raptum fuisse: quæ- admodum Habacuc ab Angelo, aut Helias à Spiritu Domini de loco in locum translatus. ¶ *Alia verò superue- nerunt naues à Tiberiade, iuxta locū vbi manducauerant panem.* Hoc opus erat describi, ne quis cogitaret, quo modo turba trajcere potuit, cum prius di- xisset nullam aliam nauim affuisse præ- ter eam, in qua Apostoli abierant in Capharnaū, & quæ ad littus, vnde sol- uerat, redierat. Subdit: *Iuxta locum vbi manducauerant panem gratias agētes Deo.* Græci codices in hoc loco varij sunt: nam quidam illam particulam, *gratias agentes Deo*, non habent; qui- dam in Genitiuo absolutè posito ha- bent *ἐὺν ἐπισημασμένῳ τῷ ὑψίστῳ*, hoc est, Cū gratias egisset Dominus: nam cum pa- nes fregit Dominus, præcesserat gra- tiarum actio, vt ait Euthymius: alij ve- rò Codices habent, quemadmodum Latina lectio habet: nā cum miraculo saturati fuissent, proruperunt in gra- tiarum actionem; vel gratiarū actionē

vocat, illa verba quæ dixerūt, *Quia hic est verè Propheta, qui venturus erat in mundū*: nā agnitio erat beneficij Mes- siæ à Deo missi, & à se accepti: vnde & Regem eum facere meditati sunt.

Quum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neq; discipuli eius, ascende- runt in nauiculas, & venerunt Caphar- naum quærentes Iesum. Fructus prædi- cationis est, Iesum cognitum quærere: & quia omnis qui quærit, inuenit; p- pterea subditur: *Et cum inuenisset eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti?* Vbi notandum est, illā par- ticulam *trans*, vt libro 6. diximus, non tantum significare traiectionem ex vna ri- pa in oppositam, sed etiā ex vna ripa, ad aliam eiusdem ripæ partem, quæ & itinere pedestri cōfici poterat, quāuis cōpendiosiori, & cōmodiori viā nauigando. Et ita eadē turba, quæ erat in loco, vbi Christus satiauit turbā, dicitur hic fuisse trans mare. Et rursus cū venerūt Capharnaum, dicuntur venisse trans mare; & tamen mons ille, in quo illud miraculū fuit editum, situm erat in deserto Bethsaidæ, à quo ad Caphar- naū pedestre erat iter. Interrogant autē quando venisset, & vt ait Euthy- mius, non interrogant quomodo ve- nisset, vt tantū signum discederet; neq; de regno dixerunt; sed his relictis cœ- perunt assentari, dicentes, *Quando huc venisti*, ignorans quod nos à te pēde- remus? vel ex tempore quo aduenisset putabāt se asscuturos num Dominus pedes venisset, an nauigio. Assentabā- tur autem dicendo Rabbi, vt mensam iterum eis apponeret, nā semel satia- ti, & ligurientes, cæteris omnibus iā cō- sumptis, de secundarijs cogitabant. Ita Euthymius. Nō produnt cōsiliū quod habuerāt de eo cōstituēdo Rege, quia tutū nō erat in ciuitate prodere: Cæ- terum cū hæc interrogatio vana esset, nihilq; fructus contineret, & quia in- utilem quæstionē silētium debet sol- uere: Christus respondit, non ad eorū mētē, quod indigni essent, & ne vide- retur ostendere virtutē suam, cum su- per mare ambulando venisset, quam etiā ex discipulis agnoscere poterāt; sed respondet fructuosius eorū mēti, & factō, quo cum quærebat; & qui-

Fructus præ- dicationis Christi.

Matth. 7:

Trans parti- cula duo si- gnificat in sã- cris literis.

Iudæorum as- sentatio, cu- riositas.

Euthym. eo dem. c. 9. in Ioan.

Inutilis quæ- stio silētio soluenda est.

Christi respō- sio ad Iudæos prudens.

dem paullo asperius ob id quod viderent blandius sibi assentari, quo ostenderet se eorum non capi blanditijs. Respondit itaque: *Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.* Dominus quia turbas eum quærentes, ut Regem facerent, fugerat, iam eis nihil de regno loqueribus se præsentat: & qui prius eorum ventrem saturauerat, nunc tentat satiarentem. Et obiurgatiuncula quadam eorum assentationem reprehendit; ut eos excitet ad attentius tantam doctrinam excipiendam. Primò ergo illis obijcit, quòd eum quærent propter ventrem & corpus, & non propter animam: quòd Messias spiritualis missus ab eis agnitus non esset, sed tantum carnalis, id est, à quo tantum carnalia, & temporalia expectarent. Quòd Dominus pati non debuit, sed ostendere se animarum iustificatorem, satiatoremq; ut iustificati, & satiati, possint dicere cum Paulo: *Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam nouimus.* Aliqui enim illorum sequebatur Christum ob signa, quibus corpus curabat; alij ob panes, quibus corpus satiabat, non autem quatenus significabant spiritualem sanitatem, aut satietatem mentis. Propterea illos reprehendit quòd se quærent, nò propter signa, sed quòd de panibus manducassent. Non vult Dominus Iesus, amicos socios mensæ, & qui non permanent in die tribulationis, ut ait Salomon. Hic autem exurgit dubium: Quomodo dicit, non quia signa vidistis: cum superius dicatur: *Sequebatur eum turba, quia videbant signa quæ faciebat.* Et iterum: *Illi ergo homines cum vidissent quod fecerat signum, dicebant, Quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum.* Sed dupliciter potest hic nodus dissolui. Primùm, ut dicamus, illos nò vidisse signum oculis spiritus, siue oculis fidei; sed tantum oculis carnalibus. Erant enim Domini signa ad id vnum à Deo ordinata, ut verus & spiritualis Messias ex illis agnosceretur, & crederetur: at illi ex signo colligebant eum Messiam carnalem, siue carni tantum fauentem. Secundò dici

potest, illos quidem recès facto signo permotos fuisse, ut eum Messiam spirituales agnosceret; postea verò eius rei obliuione capti, ut constat ex litera, non tam ob signa, quam ob saturitatem ventris, eum quærebant: sperabant enim semper in posterum illum prospecturum de alimèto, ut fecerat. Et tales sumus nos vsque in hodiernum diem. Nam cum illum Dei filium, & Messiam spirituale agnoscamus: semper tamen ad eum accurrimus, temporaria, aut corporea bona postulantes. Docet hinc etiam Dominus, ut ne in beneficijs temporalibus, siue sanitatibus corporis sistamus; sed per illa, tanquam per gradus, ad dona spiritualia, ac diuina petenda conscendamus: ut non semel aliàs diximus.

Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hic promittit per verbum de futuro, quòd dabit panem sanctum Eucharistiæ: & hortatur, ut illum operentur, id est, ut ad eum habendum se disponant, ac laborent: illum loquendi modum vsurpans, quo soliti sumus dicere: Mercenarius laboras, operatur cibum suum; & sicut Dominus dixit, *Dignus est operarius cibo suo,* id est, labore suo illi promeretur: sic operarij missi sunt in vineam, ut operarentur sibi denarium. Proinde idem est operari, atque per opera promereri: & occasione capta saltat Dominus à cibo corporeo ad spirituales, ut cum Samaritana ab aqua terrena ad celestem & spiritualem ascendit: docuitque Dominus pastores omnes, ut à corporalibus ad spiritualia auditores traducant, & à rebus inferioribus occasionem de spiritualibus differendi prudenter quærant. Quòd verò ait, *Non cibum qui perit,* dubitationem porrigit. Videtur enim Dominus damnare eos, qui labores manuum suarum manducant, & omnes eos, qui ex artificio viuunt. Respondemus, Christum hoc verbo non damnasse laborantes manibus suis, qui faber à turba vocabatur; & Apostolus laborabat manibus suis, ne quem grauaret, erat enim scenofactoriæ artis: nec prohibet pro cibo corporis laborare: qui per se di-

Similes qui Iudeis illis, vident possint.

A terrenis Christi beneficijs ad celestia, & spiritualia ascendendum nobis est.

Quid est: Operamini nò cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam

Matth. 10.

Matth. 20.

Ioann. 4. & seq.

Psal. 127. Si cibis corporis non est nobis operandus, quorsum id: In sudore vultus tui vesceris panem tuo?

Mar. 6. 2. Theff. 3.

Act. 18.

Christi humilitas, animarum zelus.

Iudæi ab Messia quid tantum expectarent, iudei.

2. Cor. 5.

Quos socios Christus de dignetur, auertereturq; Ecclesiastici 6.

Quom verum sit Iudæos Christum (vt ipse ait) non ob signa quæ viderant, sed quia ex eius panibus manducauerat, se qui velle.

Altera solutio.

xit,

Gen. 3. Psal. 127.

2. Theff. 3.

Præcipuus laborandi finis quis ille.

Altera solutio.

Matth. 6.

Cur Dominus inquit. Quem Filius hominis dabit vobis, & nò potius Filius Dei.

Ioan. 6. Quibus detur panis vitæ.

Exo. 12.

Matth. 8.

xit, *In sudore vultus tui vesceris panem tuo;* & per Dauidem: *Labores manuum tuarum quia manducabis; beatus es, & bene tibi erit;* & per Paulum; *Si quis non vult operari, nec manducet.* Christus ergo non prohibet ne laboremus propter panem qui perit, sed ne præcipue ob finem faciendi ventris operemur; sed maxime ob finem gloriæ Dei, qui finis more olei superenatare debet cunctis alijs laborandi studijs & consilijs. Nam ille superemus finis tanquam insitum quid, virtutem totius arboris ad se attrahit: ita ille omnium opera: ut iam qui sic laborat, non propter cibum qui perit, sed propter cibum, qui permanet in vitam æternam, operetur. Vel sensus Domini est; *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet.* Id est, Si licitum est laborare propter cibum perentem; multo magis propter cibum permanentem. Et si anima præstantior est corpore, multo magis laborandum est propter cibum animæ, qui præstat vitam æternam, quam propter cibum pereuntem, qui præsentem ad tempus vitam sustentat.

Est ergo sensus: *Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius; & hæc omnia adiicientur vobis.* Quo verbo nò prohibet panem quærere corporeum, sed præcipuam eorum adhibendam in cibo spiritus. Cum autem potuisset dicere, *Filius Dei dabit vobis,* dixit: *Filius hominis;* ut ostendat Christi humanitatem quasi Diuinitatis instrumentum, ea, quæ salutis nostræ sunt, exequi. Adhæc in Humanitate sua nobis ea bona promeruit, & Humanitatem suam integram cum Diuinitate nobis in Eucharistia tanquam Panem vitæ porrigit: contra eos, qui putant in hoc textu nihil dici de Eucharistia, allegando illud, sed sine fructu; *Caro non prodest quicquam.* Dabit autem Filius hominis ad vitam operanti, & cum fide ad Sacramentum accedenti, & cum factis eis aggressibus penitentiam eum sumentem. Et si enim omnes præparaciones adferamus ex parte nostra ad hunc cibum percipiendum, ad huc tamen nobis dicendum est: *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum:* ut agnoscamus illum pa-

nem potius dari, quam reddi, vincit enim omnia merita nostra tanti beneficii magnitudo. Ostendit etiam hoc verbo se non venisse in mundum ad pascendum corpora, ut illi pasci quærebant, sed ad pascendas mentes & animos fidelium. *Hunc enim Pater signauit Deus.* Siue sigillauit; & pronomen *Hunc*, Græca litera demonstrat non ad cibum *Βρωτόν*, qui fœminini generis est, sed ad Filium hominis esse referendum. Ideò sensus Ruperi Tuiensis, quòd Deus illum panem signauerit, siue ab alijs profanis cibis discreuerit atque distinxerit, ita ut qui illum non diiudicat, iudicium sibi manducet & bibat, stare non potest: etiam si alioqui sensus sit verus; & catholicus. Sed Filius est qui signatus dicitur: qui etiam signabit panem, quem dabit; & omnes comedentes signaturus est Spiritu promissionis sancto. Est ergo sensus, iuxta Chrysostomum, & Augustinum, Deum signasse siue sigillasse Filium homini, notam nobis illum faciens, & quasi sigillo suo, hoc est, testimonio suo atque miraculis demonstrans, illum singularem Filium Dei esse, & Filium hominis; & per consequens idoneum, ut non tantum cibum corporis, sed etiam ut cibum animæ largiri valeat. Cyrillus hoc verbo explicat Patrem filio dedisse omnimodam idèritatem. Nam vt sigilli figura in obsignatis rebus imprimitur: ita Filio hominis quodammodo impressus est Filius Dei, qui est figura eius, & character, iuxta illud Apostoli: *Qui cum sit splendor gloria, & figura substantiæ eius,* siue vt Græcè habetur, character hypostasis eius. Augustinus tract. 25. in Ioann. *Quid est, Pater illum signauit? proprium quiddam illi dedit, ne ceteris cõparetur hominibus. Ideò de illo dictum est: Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis participibus tuis: ergo signare, quid est? Exceptum habere, hoc est, præ participibus tuis. Et paullo post, Quid est signaret? Proprium aliquid mihi daret, quo non confunderer cum genere humano, sed per me liberaretur genus humanum.* Hucusque Augustinus. Potest etiam esse sensus, Christum propterea dici si-

Quid est: Hunc enim Pater signauit Deus.

Ruperi Tuiensis de pane celesti interpretatio minus congrua rejicitur.

Ephes. 1.

Chrysol. homil. 43. in Ioann. tom. 3. August. tract. 25. in Ioann. tom. 9.

Altera comodiore.

Hob. 13.

August.

Tertius huius loci intellectus.

Rom. 3.

Heb. 12.

Esa. 11.

Ioann. 3.

Num. 21.

Cur Iudæi Christo dixerint: Quid faciemus ut operemur opera Dei?

Summe gratum Deo opus, & acceptum.

Psal. 142.

Ioan. 4.

Altera sententia.

Cyri. lib. 3 in Ioann. c. 30. tom. 2.

Opus Dei in Christum fides qualis sit

gnatum; quia cum Deus signum nobis videndum atque spectandum pro salute nostra ab eo participanda ac deriuanda proposuit, velut Apostolus inquit: *Quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius: & alibi, Aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum.* De hoc signo dixerat Propheta: *In die illa radix Iesse qui stat in signum populorum (tanquã serpens in Cruce exaltatus) ipsum Gentes deprecabuntur.*

*Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus ut operemur opera Dei? Quia Iudæi credebant cibum hunc, quem promittebat, diuinum prorsus esse, rectè, & consequenter intellexerunt opera, quibus ille cibus acquirendus erat, oportere esse diuina. Quasi diceret, Proponis nobis cibum diuinum; hortaris ut illum operemur: opera ergo illa p̃tanè diuina fore necessum erit: sed cū nos homines simus, quid facere possumus ut diuina opera præstemus? Quod si hæc ex animo dixerunt, commendandi sunt atque laudandi: nihil enim sanctius & laudabilius homo facere potest, quam ut semper diuinam inquirat voluntatem, teste Propheta: *Doceme, inquit, facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.* Ita etiam Samaritana Christo promittenti aquam viuã, *Domine, inquit, neque in quo haurias habes, & puteus altus est; vnde ergo habes aquam viuam?* Et postea, *Domine da mihi hanc aquam.* Quidam tamen hæc tanquam irrisorie, ac veluti ex contemptu quodam & fastidio dicta esse interpretantur, inter quos est Cyrillus. Sed nobis prior sensus magis arridet; ut simpliciter, & ex bono animo dicta fuerint, ut ita digni fierent, quibus Dominus tantum mysterium panis detegeret. Et opera Dei vocat, opera Deo grata; & idcirco non sine gratia eius facta.*

Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Id est, Maxima dispositio, seu opus, quo sumendus ad salutem hic cibus, fides est formata: qua qui me accipit, operatur cibũ qui non perit. Et quærentibus de operibus, Iesus respondet de vno opere in singulari, significans

vnum esse opus veluti fontem & substantiam omnium bonorum operum. Nam ut inquit Apostolus; *Omne quod non est ex fide, peccatum est; Et credere oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Et vocat illud, opus Dei; non legis: siquidem ab Apostolo fides contra opera legis distinguitur; non contra opera fidei, cum ipsa sit actio non minus Dei, quam nostra, & per eam offerimus intellectum Deo, captiuantes illum in obsequium Christi. Offerimus etiam voluntatem tendentem in Deum, per amorem, & confidentiam. Credere autem in eum, quem misit Deus, complectitur mysterium Trinitatis, & in ea Incarnationis; & proinde dignum est quod Deus respiciat, & quod tanto Pane remuneret: Musculus arrodes hæc Domini verba, scripsit: *Quod si alicui Phariseo proposita questio ista fuisset: Quid faciemus ut operemur opera Dei? longè alia responsione vsus fuisset: dixisset potius, Hoc est opus Dei, ut circumcidamini, ut purificemini, Sabbata custodiatis, & qua alia sunt huiusmodi opera, faciatis. Aut si cui Papiſta eadem questio proponeretur, statim proponens audiret, hoc esse opus Dei, frequenter ieiunare, multum orare, Missas audire, aut id genus reliqua, quibus impuri homines se indies magis ac magis contaminarent.* Sic ille infelix, ex suo aliorum ingenia metiens. Quasi verò infidelem ad Fidem venientem, relicta Fide, id doceamus, quin potius ab accedente ad baptismum, Ecclesia petit primo loco fidem, deinde charitatis opus, quæ omnẽ legem includit. Certè Christus ab infidelibus ad se venientibus fidem exigebat; ab habentibus verò Apostolis fidem exigit, præter eã humilitatem, charitatem, patientiam, & legis totius obseruatiam, perseuerantiam. Et ab exigente, *Quid boni faciam, ut habeam vitã aternam?* non respondit, Crede; sed, *serua mandata;* & maximum legis mandatũ dixit esse dilectionem. Illud verò ridiculum est, quod ait, ieiunium, orationem, Missã auditum homines cõtaminare: cū hæc opera sancta sint, & de illis laudentur homines in Sacris literis: & Sacramenta

Rom. 14.

Heb. 11. Opus fidei, cur opus Dei dicatur.

Rom. 4. 2. Cor. 10.

Fides in Christum, quæ duo in se mysteria complectitur.

Musculus hæc reticet hoc loco quid musculetur.

Ab ijs, qui in se non credent, quid Christus exigebat; quid verò etiam Apostolis requirebat.

Matth. 19.

Quæ opera sancta immundus ille Musculus & peruersus homines atebat cõtaminare.

1. Cor. 13.

Ioan. 6.

Quid hæc rursus heretica mente præditus nuntiauerit Beza.

Rom. 3.

Fides sine confidentia secũdum se quidnam sint.

Elegans hæc de fide, & operibus doctrina traditur.

Rom. 4.

recusare, vel contemnere opus sit inobedientis, & contumacis, & bellum Deo ipsi indicentis, qui alia via adipisci nititur vitam æternam, quam præscripserit Dominus. Certè nulli Christi, aut Paulus soli fidei quicquam promisit: quæ etiam si montes transferat, nihil prodest, si charitate sit destituta. Et hic præter fidem exegit esum Sacramentis: *Nisi manducaueritis, inquit, carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Deinde etiam hoc loco Beza aſſerit, nos paralogizare, quoniam ex eo elicimus fidem esse opus, & per consequens ex operibus iustificari; & id eod docet fidem improprie dici opus. Sicut Paulus ad Romanos scribens, vocat legem fidei: *Quemadmodum, inquit, si quis medicum gratia sanitatis recuperande, accedat & offerat illi quantumcunque velit pecuniam; Medicus verò respondeat; Omnis pecunia, quam a te peto, hæc est; ut mihi credas, & confidas tanquam salutaris tuæ sitientissimo. Si sic medicus respondeat, non confestim consequitur pecuniam esse confidentiam, vel fidem.* Sic ille. Sed ut apertius hæc falsa esse reuincamus, aduerte, fidem siue confidentiam, ut in Scripturis frequenter accipiuntur, manifestè suapte natura esse actiones quasdam, quæ illas Deo, siue homini accõmodemus; quemadmodum secundum suam substantiam cætera bona opera, quibus mandata Dei perficimus, sunt. Sed quod Paulus distinguat fidem ab operibus, vel legem fidei à lege operum, inde est, quod Apostolus per opera, intelligit ea, quæ ex se meriti rationem habent, & illis aliquid iure debetur; fidem verò, intelligit actionem, quæ omni caret ex seipsa merito, Sed soli nititur Diuinæ misericordiæ, & liberalitati; & id eod reputatur ad iustitiam, hoc est, Dei munere, & misericordia acceptatur à Deo, quasi opus esset verè iusti & iustificati, ac promerentis aliquid apud Deum: ut Apostolus apertè tradit ad Romanos. Non minus ergo opera fidei, quam ipsa fides ad iustitiam, & meritum apud Deũ propter Christum acceptantur: at pro-

prie, iuxta Pauli doctrinam, opera nõ sunt, id est, merita ex natura sua vim promerendi habentia: & ita non sola fides, sed & opera ex illa prodeuntia, si ex gratia procedant, vim habent iustificandi, ut B. Iacobus frater Domini tradit. Opera verò, vel operum legem intelligit Apostolus, quæcumque sine fide fiunt, & existimantur ex se excluso Christo, & gratia eius, vim habere iustificandi, & promerendi vitam æternam. Nam tales olim erant Iudæi, & Pelagiani postea extiterunt: cõtra quos Apostolus edisserit ad Romanos, & alijs locis, quos conuincit opus habere gratia Dei, & fide, quæ ex misericordia deputatur ad iustitiam, ut possiat meritum apud Deum habere.

Ad hæc distingue inter opus Dei, ut hic Dominus loquitur, & opus hominis, siue inter opera Dei, & opera hominum. Nam fides, & quæ ex ea oriuntur opera, Dei opera sunt, atque ex Spiritu Christi profecta, & ex Dei gratia, & misericordi pacto consentur ad meritum: opera verò hominum possunt valere, & promereri apud homines, tamen omni merito apud Deum carent. Et confirmatur hæc doctrina Augustini testimonio, qui libro De prædestinatione Sanctorum ita habet: *Sed forsitan dicunt; Ab operibus fidem distinguit Apostolus: gratiam verò non ex operibus esse dicit, non autem dicit, quod non sit ex fide. Ita verò est: sed ipsam quoque fidem opus Dei dicit esse Iesus: & hæc ut operemur, iuber. Dixerunt enim ad eum Iudæi: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Iesus; Hoc est opus Dei, ut credamus in eum, quem misit ille. Sic ergo distinguit Apostolus ab operibus fidem, quemadmodum in duobus regnis Hebraeorum distinguitur Iudas ab Israel, cum & ipse Iudas sit Israel. Ex fide autem id eod dicit iustificari hominem; quia ipsa prima datur, ex qua impotentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus iuste viuuntur. Hactenus Augustinus.*

Sequitur Euangelista: *Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducauerunt man-*

Iaco. 2.

Rom. 3. Infra 4.

Opera Dei, & opera hominum quid differant.

August. lib. De prædest. Sanct. c. 7. tom. 7. prope fin.

Ioan. 6.

Quemadmodum distinguit Apostolus ab operibus fidem.

Cur Apostolus ex fide iustificari hominem, non ex operibus, dicat.

Exo. 16. Moſis cum Chriſto, Iudæorum contentio.

Supra 12.

Māna, panis de cælo cur dicitur.

Pſal. 77.

Exo. 16. Manna quid ſignificet.

Altera etymologia.

Santis Pagnini, & Vatabli minus ſolida vocis manna interpretatio rejicitur.

Hieron. Iosephus Iud.

na in deserto, ſicut ſcriptum eſt, Panem de cælo dedit eis manducare. Videntur eruditi fuiſſe iſti, qui cum Domino congregiebantur: nam & allegabant ſacras Scripturas, & non ſine ratione loquebantur. Quasi dicerent, Exigis vt tibi præſtemus fidem tanquā ſummo duci, & Meſiæ; opus ergo eſt, vt præſtes maiora ſigna quāmi Moſes: quod hætenus tamen non feciſti. Nā tu tantum commiſiſti panes, & hordeaceos, & ſemel quidem dediſti; Moſes autem præſtantiorem panem, vt pote māna de cælo, & non ad horam, ſed per ſpatium quadraginta annorū; & non tam parua turbæ atque tu dediſti, ſed vniuerſis filiis Iſraël, qui excedebant ſummam ſexcentorum ferè millium hominum, præter paruulos, & mulieres, & vulgus Egypti promiſcuum innumerabile. Et ita intendunt, quod ſigna quæ hætenus fecerat, non erant idonea & ſufficientia, niſi māna aliquod protuliſſet. Et ita exaggerant miraculum Moſi, vt extenuent miraculum Chriſti. Et manna, dicitur panis de cælo; non quod de cælo deſcenderet, ſed quod in aëre miſteſſo Angelorū conderetur. De quo Pſaltes: *Pluit illis manna ad manducandum: panem cæli dedit eis.* Eſt autem manna, vox Chaldæa, eo quod cū primū decidit de cælo, dixit populus admiratus, Manhū, id eſt, Quid hoc? pro Ma. hū interiecta litera nun, euphoniæ gratiā. Vel interpretatur Donum hoc; ſeu, donum eſt: nam כֶּבֶד donare ſignificat, vt videlicet populus rei nouæ; & incognitæ nomē generale indiderit, vocans eam donum, ſcilicet Dei: Syriacè verò מַנָּה Manē no pronuntiat, ſed contractis punctis manna dicitur cum duplici nun. Et rectè aiunt; *Vt videamus, & credamus:* Hoc eſt, vt videamus ſigna; & credamus non viſa. Vana ergo videtur etymologia Pagnini in Theſauro ſuo in verbo Māna, & Vatabli in Exo. 16. qui dicunt, Manna ſignare donum vel oblationem, à verbo מָנָה quia in voce Māna deficeret litera radicalis מ. Melius ergo accipitur, vt ſit verbum admirantis & dicentis: *Quid hoc?* & falſo aiunt Hebraicè Man, non ſigna-

re quid, ſed Man: quia Man vox eſt & Hebræa, & Chaldæa, & ita Hieronymus intellexit. *Quid hoc?* & Septuaginta verterūt, *Quid eſt hoc?* & Chaldæa paraphraſis: noſtræ etiam verſioni cōgruit quod ſequitur: *Ignorabant enim quid eſſent:* vnde Daniel. 3. bis dicitur Man: *Si quis non proſtratus adorerit.* Et infra: *Quis eſt Deus qui eripiat vos de manu mea?* Et Pſalm. 60. *Miſericordiam & veritatem eius quis requirit?* Iosephus quoque lib. 3. Antiquit. cap. 1. ait Manna vocem eſſe Hebræam, *Nā man in noſtra,* inquit, *vernacula vox eſt percunctatiua interrogans:* quare nō eſt adiectio ſyllabica, vt putauit Caietanius, Exo. 16. & Ianſennius in Euāgelia. Quia verò cum ratione coniunctum erat quod dicebant; ideo Dominus reſpondit ſe maiora & præſtantiora exhibere velle, vt poſſet eis obijcere: *Si opera non feciſſem in eis quæ nemo alius fecit; peccatum non haberent.* Ideo aptè reſpondendo, ſubdit: *Amen amen dico vobis, Non Moſes dedit vobis panem de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim verus eſt qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo.* Minimè Dominus moleſtè tulit Moſen ſibi præponi: nec obijcit illis quæ iuſtè dicere poterat maiora ſe edidiſſe miracula illis Moſi: nec quod Scriptura nuſquam Moſi illud miraculum mannae tribuat, vt ipſi indicabant, ſed Deo: nec denique componit ſignum ſuum cum Moſi miraculo; ſed illis omnibus omiſſis, ſalutis eorum magis quāmi propriæ gloriæ audis, aggreditur explicare tractatum de cibo illo, qui præſtat vitam æternam. Et quia illi tanti faciebant vetus illud manna; Dominus contra, illud extenuat, ac deprimit in comparatione panis, quem Pater ſuus mūdo tunc offerret. Sensus eſt ergo: Manna illud à Moſe datum, in quo vos gloriāmini, non erat verè cœleſtis, & diuinus panis Spiritus veſtros nutriens, ac mentes paſcens, nec dabat vitam toti mundo, ſed paucis tantum Iudæis, & ad tempus; Ego autem ſum panis, qui non vitam temporariam, ſed æternam tribuo mundo.

Contra Caietanum, & Ianſennium. Ioan. 15.

Chriſti mo-deſtitia Diuina, incomparabilis.

Quem panem Moſes de cælo Iudæis dedit.

Quod

Quem panem Moſes Iudæis de cælo non dederit.

Qualis Moſis panis præ Chriſti quem Deus Pater mundo cœlitus donat.

Aug. tract. 25. in Ioā. ante mediū to. 9. initio. 1. Cor. 9. & Deut. 23.

Ioan. 1.

Luc. 18. Job. 25. Ioan. 5.

Gen. 1.

Quæ proprie quæ verò im proprie def-

Quod ait, Moſen non dediſſe panem de cælo; dictioni panem præponitur articulus τὸν ἄρτον, vt cōſtet quod non neget Moſen dediſſe panem patribus eorum de cælo: ſed negat Moſen dediſſe illum panem de cælo, hoc eſt, in ſignem illum panem cœleſtem, qui vitam æternam præbeat: nam de illo panem talem vitam dante erat ſermo, dixerat enim: *Operamini non cibū qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.* Et reuera ille panis de cælo non erat, ſed ex aëre deplut⁹ cadebat, vnde volucres aëre dicuntur volucres cœliſecus eſt de hoc pane, è vero cælo ſupremo depluto. Expēde etiam duos ex oppoſito aſſignari panem dantes; alterum Moſen, alterum Patrem. Et Moſes quidem dedit manna, verum quidem; quod ad ſubſtantiam attinet, & corporeum panem: quod ſi conferratur cum Chriſto, nō eſt panis verus, ſed tantum typicus, & figuratiuus: id circò cum articulo eſt dictū τὸν ἀληθινόν. Verum enim hoc loco non opponitur falſo, ſed opponitur vmbraſtili, & figurato, vt etiam Auguſtinus interpretatur. Quæ enim figuram alterius gerunt, præ illis quæ figurata ſunt, nō eſſe talia, aut vix eſſe dicuntur, vt illud: *Nunquid de bobus cura eſt Deo?* Quandoque etiam participata præ eo quod per eſſentiam eſt: tale, non eſſe cenſetur: vt cum Ioannes ait: *Non erat ille (ſcilicet Præcurſor) lux; ſed vt teſtimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera.* Et alibi: *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, niſi ſolus Deus;* Et: *Stella non ſunt munda in conſpectu eius;* cum tamē Ioannes dicatur lucerna, & alij ſint boni, & ſtellæ bonæ exiſtant. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Chriſtus verò panis eſt verus cum articulo, & deſcendens de cælo, quia figuratus, & adumbratus in illo manna. Et ille quidem ad tempus alere potuit; hic autem, vitam æternam præſtat mundo. Et ille etiam de cælo proprie non deſcendebat, ſed ex aëre non procul diſſito, vbi congregantur nubes; hic autem panis verè de cælo deſcendit. Nam deſcendere, actus voluntarius viri eſt, & animati, qui non competit inanimatis: quæ mouentur

quidem, & cadunt deorfum, ſed non proprie, vel verè deſcendunt. Et ſignificat diuinam hypoſtaſim Humanitati coniunctam, ad alimoniam, & paſtū hominū. Et nota, prudēs lector, quod cū prius dixiſſet Dominus de futuro: *Quæ Filius hominis dabit vobis,* dein de præterito ſubiunxiſſet: *Non Moſes dedit vobis panem de cælo:* tertio iā loquitur de præſenti: *Pater meus dat vobis panem.* Si exa⁹ hæc excutiamus, dedit quidem manna, dat verò de præſenti panem Verbi Incarnati Pater: dabit de futuro Filius hominis in myſterio Eucharistiæ, de quo paullo ante: *Quem Filius hominis dabit vobis:* & de quo paullo poſt dicit cum eodem verbo de futuro: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Deinde expende differentiam vtriuſque panis. Nam ille non erat de cælo deſcendens, ſicut iſte: ille non erat verus, ſed figurans, & typicus, quæ admodum eſt iſte. Ille non dedit niſi vitam temporalem, hic æternam: Ille Iudæis tantum, hic toti mūdo. Quod ergo dicitur: *Panis enim verus eſt, qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo:* explicat duas conditiones panis veri, quibus diſtinguitur à manna, & à quoniam alio corporeo pane. Et Græci Codices, & Syriacus non habent, Panis enim verus eſt, ſed; Panis enim Dei eſt, quam lectionem habent multa Latina exemplaria vetuſta, & agnouit Auguſtinus. Et eſt ſenſus; Panis ille, qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo, non poteſt dici panis alterius quāmi Dei, qui eſt in cælo: nec poteſt dici terrenus, aut humanus; ſed tantum diuinus. Et hoc merito adductū eſt ad probandum quod præceſſit, nē pe ſolum Patrem dare panem de cælo, & verum panem. Habes præterea præter panem corporealem, quem ederunt in deſerto multiplicatū à Domino, tres alios panes, nempe illū typicum dictum manna, & Chriſtum incarnatum iam datum; & ipſum Chriſtum in myſterio Eucharistiæ nondū quidem tunc datum, ſed dandum. *Dixerunt ergo ad eum, Domine, ſemper da nobis panem hūc.* Senſim eos Dominus ad intellectum panis ſpiritualis

cedant. Et quid panis veri de cælo deſcenſus ſignificet.

Elegans temporum henalage in verbo Dandi.

Panis à Moſe dati è cælo Iudæis, & panis Chriſti differētis.

Corrupt⁹ locus.

Aug. tract. 25. in Ioā. qui eſt habitus, Panis enim Deus eſt, legendū eſt Dei. Panis Chriſti qualis.

Triplex panis à Deo datus.

Quem panem Iudæi ſibi ſemper dari à Chriſto expe-terent.

perdu-

Ioan. 4.

perducit. Et quāquam illi necdum perfecte intelligerent; tamen concupiscentia quadam tacti, & panem aliquem corporeum somniantes, qui à morte corporis. præsaueret, dicunt: *Domine, semper da nobis panem hunc.* Ad quem modum Samaritana, & ipsa cogitabat quandam aquam corpoream, qua semel hausta omnino pelleretur fitis in æternum, cum inquit: *Domine, da mihi hanc aquam vt non sitiam, neq; veniam huc haurire.* Ita hic Iudæi dicunt: *Da nobis panem hunc,* quæ dicis verum, & vitam æternam præstare. Tu ergo, qui nos pridem satiasti pane, ne que pellente famem, neque tollente mortem, fortassis iam habes alium altiore panem, qui nos satiet in æternum: ad quem obtinendum si preces nostræ valent quicquam, rogamus vt illum semper nobis largiaris. Et petunt hunc panem sibi à Domino dari, cum prius dixisset: *Pater meus dat vobis panem:* quia intellexerunt Patrem dare per Filium: præsertim cum prius de se dixerit: *Quem Filius hominis dabit vobis.*

Dixit autem eis Iesus: Ego sum Panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternum. Cum hætenus in tertia persona credendum in se esse, quem Pater Deus misit, modestè dixisset, iam in prima persona apertè se ipsum pròdit, etsi non ignoraret quosdam derisuros, erant tamen quidam cum fructu audituri. Et se, panem vitæ vocat phrasi Hebræa, id est, verè viuificantem, & vitam veram largientem, non quidem naturalem, aut sensibilem, aut rationalem, quam quisque in sui conditione accepit, sed vitam cœlestem, & diuinam, quæ hinc inchoatur per gratiam, & consummatur in gloria. Nam gloria, siue vita æterna, gratia est consummata; sicut gratia, gloria est, siue vita æterna inchoata. Huius autem vitæ autor est Christus, siue effectus, quatenus Deus est; merens verò illam, in quantum homo est, illius verò conseruator atque amplificator Christus, vt Deus simul, & homo est; adde etiam exempla, & forma, vt magna ratione se panem vitæ nominauerit.

Panis vitæ quid more Scripture.

Rom. 6.

Qui bus modis Christus panis sit vitæ

Nec tamen hætenus in his verbis videtur loqui de Eucharistia, quāquā hæc verba proœmum quoddam sint ad illam. Nam etsi, cum sit Filius Dei, & Filius hominis, virtutem habet satiandi, pellendi famem, & sedandi sitim eorum, qui fide ad se accedunt: positus postea in Eucharistia sub speciebus panis, & vini, eandem vim habebit ad eos omnes, qui eadem fide eum amplecti voluerint. Pondera etiā quæ ratione Christus Iudæos à carnalibus, & corporeis cogitationibus auocat, & ad spiritualia, excelsa, dignaque cogitatu erigit, dicendo: *Qui venit ad me, non esuriet.* Cum enim debuisset dicere: & qui manducat me, vt consequenter ad panem loqueretur, dixit: *Qui venit, & qui credit;* vt abstrahat à cogitatione manducandi, & bibendi corporaliter, siue secundum carnem, sed spiritualiter, & panem esse spirituales, & similiter manducationem. Et cum prius dixisset: *Qui venit ad me,* postea subdit: *Qui credit in me,* vt explicet quid sit venire ad ipsum, nimirum credere in ipsum. Et cum tantum dixerit se esse panem vitæ, non autem potum: declarat tamen se non tantum tollere famem, sed etiam sitim, vt intelligas quæ diuisa sunt in alimentis corporis, vnita esse in alimento spirituali. Est ergo credere, ipsum venire, & edere. Nec enim magnū est appetere bonum, nam dixerant; Semper da nobis panem hunc; sed illud magnum, & vtile, panem quærere, siue vt superius dixit, panem operari. Et ait de futuro: *Non esuriet:* quia agnito Christo, quiescit famem illo recepto per fidem, & amorem, & ait cum Sponsa: Inueni quæ diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam. Non ergo esuriet, id est, habebit intra se vnde edat, vt extra illi prodeundum non sit. Sic enim dicimus de diuite; Ille non esurit, id est, habet vnde famē sedet. Alioquin beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Nō ergo erit ad tormentum esuries, vel sitis, vt in his, qui non habent quod manducant: quia in se ipsis habent iustitiam, & pacē, postquam ad Christum venerunt. Habet enim credens in Iesum à Patre nobis

Christi Dei, & hominis eiusdem, & in eucharistia positi virtus & potentia.

Expenditur à Christo dicitur: Qui venit ad me, non esuriet.

Ad Christum venire, quid sit.

Alimentum spiritualis proprium

Magnū opus credentis in Christum, vt re quod.

Cant. 3.

Eius famem quando exturabitur.

Matth. 5.

missum,

Eccle. 15.

Christus vnde panis sit vitæ.

Fames, & sitis spiritualium.

Quid sit non sitire in æternum.

Eccle. 24.

Iudæorum incredulitas in Christum, & vnde proueneret.

missum, panem vitæ, & intellectus, & aqua sapiētiae salutaris potatur, vt quæ duriora cibi erant, ac vix credibilia, mollescant aqua Spiritus sancti, & pe netrabilia reddantur.

Declarat igitur se esse panem vitæ ab effectu, quia scilicet præstat non esurire, neque sitire vnquam: quasi dicat; Alius quicumque panis, non est panis vitæ absolute; sed panis vitæ ad horam, quia non tollit famem, & sitim absolute, sed pro tempore; Ego autem tollo in æternum. Quia reliqui cibi transeunt, & ad tempus durant, propterea à redit famem, & sitis; ipse autem solus est panis permanens, idē pascit in æternum, tollendo famem. Quia verò hæc famem plenissimè in gloria euacua bitur; propterea de futuro dixit, non esuriet.

Et qui credit in me, non sitiet in æternum. Hoc verbo credendi, explicauit superius verbum veniendi. Et quantum ad rem, in spiritualibus eadē est fames, & sitis; ac proinde eadem extinctio vtriusque. Non sitiet ergo in æternum, id est, sitim æternam non patietur, nec aliam sitim habebit nisi visionis meæ, & fruitionis. Nam qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient.

Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis. Tacitam soluit obiectionem: poterant enim dicere, quod poterat facto monstrare se ipsum panem vitæ, & non verbis: Respondet Dominus, Dixi vobis atque explicauit me esse panem vitæ, quia vidistis me in signis quæ edidi, & non creditis me esse quem signa indicant (sic enim de præfenti habent codices emendationes, & Græca exemplaria, & Syriacū) id est, Saluatorem, & panem mundi. Quod verò non crederent; dixerat illis, Cum venientibus ad se quærendum obiecit: *Amen amen dico vobis, quæ ritis me, non quia vidistis signa, sed quia de panibus manducastis:* hoc enim est videre, & non credere. Volebat autem Dominus vt ex signis discerent eum Messiam esse: sed impediēbar eos carnis infirmitas; quæ tamen, vt in ea patiens saluaret mundū, assumenda fuit. Viderunt etiam Iudæi per inspiratio-

nem, quando dixerunt: *Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum:* Sed tamen non crediderunt se per illum salutem æternam consecuturos. Ad humanam naturam defecerunt, & Regē eum constituere voluerunt: quod Iesus refugit, vt ad fidem maioris regni, & æterni adduceret. Non crediderunt etiam se illi, sed opus facere voluerunt, quo eum sibi obligarent, eligendo scilicet eum sibi in Regem: neque securos se fore putabant per Iesum, nisi eū Regem facerent, & ita ipsi eo dūce pugnarent: nam in solo Iesu absque comitatu, & armis, non putabant salutē esse sitam. Dixi ergo vobis quia vidistis me, & non credidistis: id est, propterea vos non satio; quia licet oculis corporeis, & me, & mea signa videatis, cum non credatis.

Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eijciam foras. Quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Declarat modum habendi hunc panem, & veniendi ad eū, dicendo neminem posse ad se venire proprio Marte, vel propria virtute, sed opus esse dono, seu tractu Patris dantis, siue trahentis homines ad Filium. Quod & Paulus confirmat, cū ait: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filij eius Iesu Christi Domini nostri.* Sed licet sua interna inspiratione trahat, & ad Filium adducat, nō tamen dat Filio nisi venientes, id est, spontè, & liberè dationi consentientes per fidem. Qui ergo sequuntur tractum Patris, dantur Filio à Patre, & ille seruat eos: quia sequitur: *Et eū, qui venit ad me, non eijciam foras, vel vt Græca habent, vō eijcio, scilicet à me, hoc est, non destituam mea cura, sed regam, pascam, & viuificabo.* Verum si venit is ad Filium qui datur à Patre (vt obijcit Euthymius) culpa ergo carebit, qui non venit, vt potè non datus à Patre. Sed Pater illos dat, in quibus præcedit bonā voluntas: neq; enim hæc per se facere potest vt credat, absente Dei adminiculo, neque illud auxilium, nisi præfens sit, & bonā voluntas. Sic ille. Etsi ergo vos ipsos infi-

Cur ne Rex fieret, in mortem fugerit Christus.

Quare turbæ Christum Regē facere voluerint.

Panem vitæ Christum cuius beneficio quis cōsequi possit, ac debeat.

1. Cor. 1.

Euthy. c. 9. in Ioan.

Quos tradat Filio Pater.

delitate

delitate possitis perdere, mea tamen culpa non erit, nec peribit quisquam eorum quos dat mihi Pater, quia ego eos non eicio foras, sed seruo. Loquitur enim Dominus ad similitudinem acceptantis venientem ad se in domum suam: siquidem non acceptans venientem, eicit eum foras; admittens autem, retinet eum intus. Ego igitur venientem ad me, non eiciam foras, sed ero eius Rex, regam, & pascam eum, quoad usque restituam eum Patri: neque hic eiciam a familiaritate mea, neque postea a regno caelorum.

Ac subdit: *Quia descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Illius ergo voluntas fuit, quod ego in montem fugerim, ne Rex a vobis salutarer, quos mihi Pater non dabit, sed voluntas manducandi panem. Existimabant Iesum esse, qui eos ad tempus, & non in aeternum pasceret, & propter corporalem cibum quem viderant, eum sequebantur: aeterni cibi potestatem non credebant, & sic Patris ductum, & inspirationem non sequebantur. Qui ideirco noluit eos pasci corporeo cibo, sed miraculo procurato, ut inde ad aeterni cibi fidem conscenderent. Ratiocinatur ergo Dominus in hunc modum: Veni de caelo ut faciam voluntatem Patris mei: sed eius voluntas est, ut omne quod dedit mihi Pater, non perdam, vel perire non sinam, sed recipiam, & resuscitem illud in nouissimo die: ergo omne quod datum a Patre venerit ad me, recipiam, & non abiiciam.

Ex hoc loco Arriani argumentantur, Filium minorem Patre, quia Filius faciebat voluntatem Patris. Quibus respondet Athanasius libro de concordia essentia Patris, & Filij & Spiritus sancti, dicens: *Si probro est Filio adimplere voluntatem Patris, probro quoque est Deo, & Patri adimplere voluntatem iusti, cum David de eo loquatur: Voluntas tua timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet.* Hae Athanasius. Non ergo venit facere voluntatem suam, siue propriam carnis suae, sed voluntatem eius qui misit illum, hoc est, communem, quae & Christi est, & Patris: quorum sicuti est vna diuinitas, ita est

vna voluntas. Et ita hic locus explicat duas esse voluntates in Christo, humanam scilicet, & diuinam. Et voluntas humana nuda secundum naturam accepta non habet bonitatem inevitabilem, cum eiusdem sit naturae cum ea quae fuit in Adam ante peccatum, & haec peccans desereretur a Deo, ut autem adhereret, & coniuncta est diuinae voluntati, declinare non potest ad malum. Et quia haec Filij voluntas, siue humana, siue diuina, non est a Patre se iuncta, vel diuersa, propterea dictum est: *Non ut faciam voluntatem meam.* Non quod sit talis, sed potius quod non sit, ut docet Gregorius Nazianzenus: *Et plerumque, inquit, eius generis Scriptura loca communiter dicuntur, non ut aliquid affirmant, sed negent: de quorum numero est hoc; Non enim ex mensura dat Deus Spiritum. Nam cum Deus a Deo ad mensuram non aestimetur; neque spiritus datur vnquam mensura aestimatis. Tum hoc: Neque peccatum meum, neque iniquitas mea: hic enim sermo non quod sit, sed quod non sit nec iniquitas, nec peccatum, ostendit. Item illud; Non propter iustitias quas fecimus. Sentiunt enim nullas esse iustitias suas.* Haec ille latiori sermone persequitur.

Hae est enim voluntas eius, qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Explicat voluntatem patris nam, tum respectu eorum, qui sibi datur a Patre, deinde respectu datorum ad se venientium. Et in neutro genere dicitur: *Omne*, ut generalis sit sermo, & ostendat plenitudinem fidelium. Et quod ad primam attinet, declarat voluntatem Dei esse, ut quod pertinet ad spiritum, non perdat quenquam eorum quos sibi Pater tradit, sed si quis perit, ipse sibi perditionis suae est causa, vel quia non venit ad Christum, vel quia postquam venit ad eum, recedit ab eo vel per apostasiam a fide, vel per extinctionem charitatis, & mortiferum delictum. Tuti ergo sumus omnes, qui illius fidei committimur, quia ille reget, & pascet, & seruabit nos: deinde, ut seruet quantum ad corpora. Quod si contingat, ut pro Christo sit moriendum (siquidem omnino quandoque

Christus habuit duas voluntates.

Voluntas Christi humana peccare quatenus non possit.

Grego. Nazian. lib. 4. Theologiae.

Ioan. 3.

Psal. 54.

Tit. 3.

Quae sit voluntas Dei Patris a Christo facienda.

Heb. 11.

Eijcere quis quem censetur.

Quam Christus venerit facere voluntatem Patris.

Huius Arriane cauilatio nis: Christus faciens voluntatem Patris, ut est ei equa lis? Magni illius Athanasij confutatio. Magnus Athanas. to. 2. Psal. 144.

Ioan. 10.

Dabitantiu de sua in bono perseverantia consolatio.

1. Cor. 10.

Philip. 1.

1. Cor. 1.

Christi pro nobis apud Patrem aduocatio salutaris, atque illi perquam honorifica.

1. Io. 2.

Matth. 9.

Ioan. 10.

Ab his, qui accedunt ad Christum, Deus quid requirat.

moriendum est) non est quod perditos nos putemus, quoniam ipsi, cui datum est ponere animam suam, & iterum illam sumere, & seipsum a mortuis excitare, suscitabit & nos in nouissimo die. Nihil ergo habent quod dubitent, aut haesitent.

Supereest vnus scrupulus. Dubitare enim quisquam de se ipso poterit, num perseveraturus sit? Sed & hic scrupulus vincendus est fide tanti Regis, & nostrae salutis sitientissimi, qui non patietur nos retari supra id, quod possumus, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possimus sustinere; & de quo idem Paulus testatur: *Qui cepit operari in vobis bonum, perficiet usque in diem Christi Iesu, & in alio loco: Qui confirmabit vos usque in finem, sine crimine, in die aduentus Domini nostri Iesu Christi.* Ut enim gloriosum est Aduocato vincere causas suorum clientulorum, & Medico sanare infirmos, quos curandos suscepit, & pastori seruare oves suae fidei creditas: ita honorificum est Domino Iesu suos seruare, & custodire, qui Aduocatus est noster apud Patrem, & Medicus missus propter male habentes, & Pastor ille bonus ponens animam suam pro ouibus suis.

Deinde explicat voluntatem respectu venientium ad se, & sibi a Patre datorum, dicendo: *Hae est enim voluntas Patris qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam aeternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Declarat Dominus quid velit Pater ab his, qui ad Christum accedunt, nimirum ut videant Filium, & credant in eum. Et quia dicit: *Ut omnis qui videt Filium*, quod non potest intelligi nisi de visu spirituali, & non de corporali, quem sequitur fides: nam prius

dicitur videre Filium, quam credere in eum, constat visionem Filij nihil aliud esse, quam videre Filium credendum, vel ex euidencia signorum, vel ex testimonio Scripturarum, vel ex interno lumine, & inspiratione. Atque ita Euthy. interpretatur: *Omnis autem qui videt Filium, oculis videlicet fidei, ut quod sequitur, Et credit in eum, veluti explicatio quaedam sit.* Et credit in eum. Nam modus, & ratio credendi non aliunde oritur, quam ex visione credibilium. Ut enim nos remotissimas, & Occidentales Indiae partes, quas nunquam vidimus, credimus tamen, ob tot hominum testimonia quae de illis perhibentur, quibus illas credibiles esse videmus: ita diuinis mysterijs fide praestamus, non solum ob signa, & Scripturas sacras, sed maxime ob internum testimonium Spiritus sancti illa in cordibus nostris confirmantis, & obsequantis. Credit autem in eum, qui se fide, & fiducia totum ei committit, & rationabili obsequio in eum tendit, & hostes fide superat, & virtutum officia amplectitur. Et duplex praemium credenti proponit: alterum ad spiritum spectans, nempe habere vitam aeternam, scilicet inchoaram per fidem; alterum ad corpus pertinens, nempe resuscitari in nouissimo die, ut firmius discant, futuram esse resurrectionem ad fidei, quae in ipsum est, repensionem, spiritualiumque certaminum, quae hic tolerantur, retributionem: quia si non sunt fruituri in praesenti vita, at saltem in futura: ad quam ut perueniamus, praestet nobis hic Panis vitae de caelo descendens Dominus Iesus, qui cum Patre, & Spiritu sancto, delicatissimum praebet vescendum panem diuinitatis beatis in sempiterna secula, Amen.

Videre Filium quid sit.

Euthy. c. 19. in Ioan.

Modus vnde ratioque credendi oritur

In Iesu quis credat.

Duplex praemium crediti in Christum.

TRACTATUS XX.

De disceptatione Domini cum Capharnaitis de pane coelesti manducando, in illa verba: Murmurabant ergo Iudaei de illo, quia dixisset, Ego sum Panis vitae qui de caelo descendi: Et dicebant, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de caelo descendi? &c.

Iudaeorum duplex murmuratio de Christo.

Iudaeorum carnalium humanae rationes videlicet argumenta contra fidem, Diuinaque mysteria.

Ioan. 3.

Ioan. 4.

Explicit murmuratio Iudaeorum in hoc capite legitur de duobus maximis, ac ineffabilibus mysterijs, quae cum pro sua ruditate capere non possent, verbis Iesu offendeantur. Prima fuit, de mysterio Incarnationis Filij Dei, altera de Sacrosancto Eucharistiae Sacramento. De priori ait: Murmurabant ergo Iudaei de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de caelo descendi; & opponebant ratiunculas humanas, quibus a veritate capienda impediabantur, dicendo: Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Simili ratione Nicodemus non capiens renaescentiam, dicebat: Quo modo potest homo nasci, cum sit senex? nunquid potest in ventrem matris suae intrare, & renasci? Et Samaritana non intelligens aquam viuam, & sensum consulens, aiebat: Domine, neque in quo haurias habes, & putens altus est: vnde ergo habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob? & quae sequuntur. Ita isti argumentis carnalibus ducti, viam fidei sibi pracludebant. Venerant isti ad Iesum, & dixerant: Hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum; sed non crediderunt ei, & recesserunt ab eo, & tamen pro Rege terreno eum habere voluerunt. Nunc ex his verbis Domini offenduntur, & longius etiam recedunt, & quo magis

inuitantur ad credendum; eo amplius refugiunt ab eo. Iesus autem rursus ut tractum Patris sequantur, inuitat, & a consideratione carnalium rerum, & consanguinitatis eos deterret, & ad tractionem Dei respicere eos iubet. Tum quod nemo aliter venire ad ipsum potest, tum quod ita praedictum erat. Quare sperare, credereque debebat diuinam inspirationem esse, quam patiebantur, ut quae secundum promissionem Dei esset, qua dictum erat futurum esse, ut omnes a Deo docerentur. Haec est summa responsionis Domini. Quod referunt Christum dixisse: Ego sum panis viuus, etiam si Graece non habeatur Viuus, tamen satis Christus dixerat, cum se panem vitae vocauit: & panis viuus opponitur mannae mortuo, sicut verus opponitur umbratili, & figuratino. Ex eo vero quod dicitur: Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem, intelligimus Iudaeos quam essent carnales, nam spe pastus corporei adempta vertuntur ad murmur, & calumniam. Deinde agnoscimus ingenium carnis, & mundi huius. Nam in praedicatoribus Verbi Dei, & peculiari Spiritus dono dispensantibus doctrinam Euangelicam, & mira eruditione praeditis, plerumque ad progeniem, & sanguinem eorum discutendum conuertimur, etsi ille minus excellens, minusque illustris existat,

Mira Christi benignitas aduersus Iudaeos, salutis, quae eorum desiderium.

Esai. 54. Ierem. 31.

Iudaeorum, carnis scilicet, ac mundi, ingenium.

Hos Capharnaitas Christo generis obscuritatem obijcientem, quinam hodie imitetur.

confe-

Iosephum Virginis prosumptuam, & aduersum, tempore humanitatis Christi cum Iudaeis superstitie non fuisse.

Luc. 1. 1. Cor. 15.

In Deum murmuratio quae grauis. Num. 21. 1. Cor. 10.

Vnde manifestum sit Iudaeos hoc a Patre ad Christum tractos non fuisse.

Triplex patris tractus.

confestim datinamus, & docentem, & doctrinam quam tradunt: & nobis via pracludimus, quo minus eorum doctrina, vel exemplo proficiamus: tam ingeniosi sumus, ut nobis ipsis noceamus, & horum Iudaeorum, qui cum Christo differebant, egregij euadamus imitatores. Deinde ex hoc quidam colligunt, Iosephum eo tempore vixisse. Quod satis efficaciter non deducitur, sed mera coniectura: quia etiam tunc viuebat sanctissima Dei para Maria. Sed certe fieri potuit, ut illis esset motus, & quod paulo ante decessisset. Non intelligebant mysterium Incarnationis, ac proinde de ignorantibus Iesu diuinitatem, secundum quam de caelo descendit, hoc est, a Patre, nec etiam Humanitatem mirabili modo conceptam de Spiritu sancto, ratione cuius dicitur, secundum hominem de caelo, coelestis. Sed nequaquam excusantur, qui ex signis debuissent credere, eum esse Messiam, & ex Scripturis quoque nosse poterant Messiae diuinitatem. Dominus autem non pergit haec mysteria eis declarare, & quomodo descenderit de caelo, quod videret eos minus esse capaces tantae veritatis intelligendae; sed tantum eos mansuetissimè monet, eosque placare conuenit, ne diuino tractui, & vocationi obstitant. Nolite, inquit, murmurare in inuicem. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. Ostendit se eorum cogitationes videre, & peccatum murmurandi contra Deum, grauissimum esse, illudque olim Deus seuerè in Patres animaduertisse. Recteque ait: Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum, quasi dixerit: Nemo potest capere ista, quod quilibet homo sim, de caelo descenderit simul, nisi a Deo tractus, & illectus. Non traxit vos Pater, sed corporalis commodi auaritia non trahit vos: Pater idem vos ad Ioseph, & matrem meam respicit, atque ita non ad me, sed ad carnem meam venire contenditis. Nolite igitur, praeter insitam salutis vestrae ignorantiam, & procliuatam ad malum, addere peccatum murmurationis, quo tractum Patris, & inspiratione,

nem eius amittatis, sine quo tamen trahente, siue per verba, siue per signa, siue per internam persuasionem, non potestis ad me edendum per fidem venire, qui tamen ad me tractum, resuscitabo in nouissimo die. Nec est sermo de potentia remota, quae inest natura in homine, ut possit per Dei donum, & gratiam diuina apprehendere, & consecrari. Nam ut saepe dicit Augustinus: etsi credere, sit opus gratiae, posse tamen credere, naturae est. Sed est sermo de potentia quae vocantur propinquam, per quam elicitur actus credendi, & veniendi ad Christum. Quae talis facultas ponit diuinos habitus Fidei, Spei, & Charitatis in homine, vel peculiarem Spiritus sancti operam, sine qua homo simpliciter non potest ad ea quae Christi sunt, vel credenda, vel speranda, vel amanda, & operanda assurgere. Neque te conturbet verbum trahendi, quasi violentiam, aut coactionem significet: quia hic de eo tractu loquitur, qui libertatem non solum non tollit, sed ponit: vnde eos qui trahuntur, ait venire, qui actus est ultro, & sponte venientis, & sponte se agentis, & se mouentis. Quemadmodum in Cantu Sponsa ait: Trahe me post te: & ne putes aliquam violentiam, subdit: Cur remus in odorem vnguentorum tuorum. Et Christus de se exaltando in Cruce, ait: Si exaltatus fuerim a terra, omnia traham ad me ipsum; Cuius tamen tractui resisterunt Iudaei, qui Christo insultabant, & amarulentis conuitijs pungebant: Quia trahit a Patre, est interna persuasione, & amoris ingentis detractione ad Christum duci. Nec vis huius verbi ignota est Latinis autoribus: nam quidam dixit: Trahit sua quemque voluptas. Et Cicer. Trahimur omnes cupidine laudis; Agnouerunt etiam Patres huius verbi significatum: nam Cyril. hoc loco ait: Non enim, cum dicit, nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum, vi. quae dicitur, trahit, & edentes putandum sit, sed monitione, doctrina, & reuelatione ineffabiliter facta, ut ille, qui dignos cognouit, unde intulit: Omnis qui audiuit a Patre, & dicit, venit ad me. Vbi enim au-

Cum dicitur, Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum, de qua potentia sit sermo, Augustinus?

Quis ille trahit, & sic, & trahit.

Cant. 1. Ioan. 12.

Tractus Patris ad Christum quae resisterint Iudaei.

Matth. 27. Trahi a Patre, quod sit. Virg. eelo. 2.

Cic. pro Archia Poeta. Cyril. li. 4. in Ioan. ca. 6. & 7. to. 2.

Vbi nam fides non vi, sed persuasione oritur, teste Cyrillo.

Aug. tract. 26. in Ioan. tom. 9.

Idem lib. contra duas epist. Pelagian. c. 19. in fin. to. 7. inter med. & finem.

Theophy. in Ioan. Chryso. ho. 44. in Ioan. to. 3. a medio.

Quos trahat Deus Pater ad Christum, quos in time. Exemplu de magnete.

Qualis videri possit tractus ille diuinus.

Manichaeorum Lutherano- rumque con-

ditus, disciplina, doctrina, adest, ibi fides non vi, sed persuasione oritur: patrocino igitur Dei Patris, quod ex charitate dignis praestatur, non vi, fideles Christum agnoscunt. Non enim possumus secundum Ecclesiam, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis (quod liberum arbitrium appellamus) villo modo negare. Ita, iusti quidem premijs propter iustitiam afficiuntur, qui vero male vixerunt, non iniuria puniuntur. Et Augustin. in hunc locum: Porro si Poeta dicere licuit: Trahit sua quemque voluptas: non necessitas, sed voluptas, non obligatio, sed delectatio: quanto fortius nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beaitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est? Idem lib. contra duas epistolas Pelagianor. Trahitur, inquit, miris modis, ut velit ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari, non ut homines quod fieri non potest nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Denique Theophylactus secutus suum magistrum Chrysostomum, scribit: Hoc autem dicit (nemo scilicet potest venire ad me) non ut libertatem tollat arbitrij, absit; sed ut ostendat quod multa habet opus cooperatione a Deo is, qui crediturus est. Et aliter: Illos trahit Pater, qui habent voluntatis aptitudinem. Eos autem, qui se ipsos non faciunt idoneos, non trahit ad Filium. Nam sicut magnes non omnia, sed solum ferrum attrahit; ita & Deus ad omnes quidem appropriat, eos autem qui magis idonei, & familiaritatem erga ipsum praeserunt, trahit. Haec Patres illi doctissimi.

Non trahit ergo ut saxum, & lignum, sed ut olim Herculem Gallicum fabulae memorant attraxisse catenis ab ore eius pendentibus; & auriculis hominum infixis, id est, eius oratione persuasos, ut ultro ad eum accurrerent. Ita Orpheus, & Amphion feruntur quereus, & saxa traxisse, imo etiam feras, quia verbo, & orationis efficacia ad civilem vitam syluestres, & efferas homines reuocarunt.

Falso ergo olim Manichei, & nostra aetate Lutherani, ad eleuandum liberum arbitrium hunc locum addu-

cunt. Obserua illa duo verba Venire, & Trahere: primum ostendit arbitrij nostri in credendo libertatem: secundo significatur gratuita Dei bonitas omnem nostram voluntatem, & meritum praueuiens, & gratiae diuinae efficacia, quae ex nolentibus volentes efficit. Hac ergo sententia non eripi nobis libertatem arbitrij, ex Patribus ostensum est. Ut ergo Christum de caelo venisse cognoscamus, opus est Patre trahente, & reuelante, quia ut Dominus dixit Petro confitenti eum Filium Dei: Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Qui ergo interrogauerit, Nunquid Pater omnes trahat? Dicendum est, eiusmodi homines prius discutere debere an postea nos, quos trahit, sequamur, omnes. Et si quidem nos non sequimur euncti, conijcere poterimus non omnes alios trahi, ne ipsi maiori scelere intricetur, quos grauius proculdubio manet iudicium.

Hic autem tractus etsi non minus fit Filij, qui dixit: Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum, vel Spiritus sancti, de cuius tractu dicitur: Vos semper Spiritui sancto restistis, quam sit Patris: peculiariter tamen tribuitur Patri. Non solum quia Christus homo omnia referre solet ad Patrem; sed etiam quia quae potestatis sunt, & autoritatis, per appropriationem quandam Patri tribuuntur, tanquam omnium bonorum primo fonti, secundum illud: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre lumine: Sicut quae sapientiae, Filio, quae benignitatis, Spiritui sancto. Trahere autem, siue per signa, siue per internam persuasionem, potestatem sonat: ut ergo Patri tribuitur, mittere Filium, ita etiam trahere, siue mittere homines ad Christum.

Est scriptum in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei. Probat Scripturae testimonio necessarium tractum paternum, & simul declarat quis sit tractus paternus, nempe interna Dei doctrina, & persuasio. Sententia huius verbi non apud vnum aliquem Prophetam, sed apud multos descripta est,

tra liberu hominis arbitrium ex hoc loco venenata doctrina.

Matth. 26.

An Pater omnes trahat?

Ioan. 12.

Act. 7. Tractus credentium ad Christum cur Patri tribuatur potius quam Filio, aut sancto Spiritui.

Iaco. 1.

Vnde nam Christus hoc dixit: Erunt omnes docibiles Dei, mutatus sit, & quid significet.

Esai. 54.

Si omnes docibiles dicit, Deus quod docet omnes, cur tot indocti sunt, & imperiti? Cyril. li. 4. in Ioan. c. 7. tom. 2. Chryso. ho. 45. in Ioan. tom. 3. A terna solutione. Aug. tract. 26. in Ioan.

apud quos cebro fit mentio de instructione, & eruditione diuina, ideo dixit in plurali: In Prophetis, maxime tamen hic locus habetur apud Esaiam, vbi legitur: Ponam vniuersos filios tuos doctos a Domino. Quasi diceret Dominus: Haecenus per alios docui vos, at vero hisce extremis temporibus per me ipsum vos docturum polliceor: Quare igitur ipsum Deum in vobis loquentem repellitis, ut sensus vestros, rationemque; sequamini? praesertim in his, quae omnes scire debetis, neque sensu, neque ratione humana percipi possunt? Illos igitur ostendit aduersari, & refragari Diuino lumini Patris mouentis, & trahentis. Quod ait: Docibiles Dei, Graece est per nomen, non per participium, nempe *didaktos*, id est, discipulos dociles, siue docibiles Dei: quod magis quadrat, quam participium, doctos, ad quae verba alludens Apostolus. 1. Thess. 3. dixit composita voce *euaisyas hadididaktos*, id est: *Ipsi vos adeo docti estis*. Sed hinc aliquot dubia emergunt. Primum est, an hoc in vniuersum veritatem habeat, omnes esse discipulos, siue docibiles Dei. Si enim Deus docet omnes; quare tam multi indocti, & ineruditi inueniuntur? Respondeo, Cyrillus hoc intelligere de dignis hominibus, quibus diuina fidei mysteria reuelantur. A quo non longe disidet, quod ait Chrysol. hunc sermonem dirigere ad omnes erudiri volentes, qui diuino lumine non destituuntur. Magister tamen omnibus proponitur ad docendum, & communicandum doctrinam suam. Aug. vero hunc locum explicans, inquit: Omnes regni illius homines docibiles Dei erunt, non ab hominibus audient, & si ab hominibus audiunt, tamen quod intelligunt, intus datur, intus coruscant, intus reuelantur. Haec ille: qui sensus est magis genuinus: non enim in Isaiam dicitur vniuersos docendos a Domino, sed: Vniuersos, inquit, filios tuos ponam doctos a Domino, vbi Propheta alloquitur fidelium Ecclesiam. Ideo verbum: Omnes, etiam ad gentes spectat. Quasi diceret Dominus: Cauete, ne tanquam patres murmurantes in manu, deseramini a Deo; qui facile alium populum, quem doceat ea, quae salutis sunt, habere poterit.

Alterum dubium est: Si omnes erunt docti a Deo per inspirationem; quid ergo Scripturis sacris opus est? Quas propterea quidam phanatici heretici nostri seculi reiciebant; & ad antra se recipientes, expectabant Dei voces, & inspirationes; quorum vnus, Ortho Brunselfphius vocatus; Carthufianae familiae apostata, eo demerentiae, & caecitatis progressus est, ut in impiam vocem proruperit, Scripturas sacras somnium esse phantasticum, & Cabalisticum; & soli inspirationi adhaerendum. Sed tantam insaniam recitasse, confutasse fit: Nam quia Satan transfiguratur se in Angelum lucis; facile nobis seductor ille imponeret, nisi Scripturis sacris praemuniti essemus, quibus Catholicam, & Apostolicam doctrinam, a falsa, & adulterina discernere possemus. Et Christus non nisi Sacris Scripturis, demonis imprecisiones, atque conatus eludit; & Iudaeos ad scrutandas Scripturas misit, & Paulus ad Scripturarum lectionem Timotheum, & in eo Episcopo omnes adhortatur. Nam cogitationes, & inspirationes Dei, & quid velit de nobis ipsis, Canonicis libris consignauit, ut qui illas legit, non nisi voluntatem Dei, & inspirationem consulat, neque illas, sine diuinae gratiae opitulacione, quisquam valeat intelligere.

Tertium dubium existit: Si Deus per se ipsum homines docet, quid opus est praedicatoribus, aut doctoribus; cum vnctio eius doceat nos de omnibus. Respondeo: Institutio ipsius Christi est Apostolatus, & ministerium verbi, sicut pastoratus, & doctoratus in hoc ipsum potissimum constitutus, ut homines loco Dei doceant, & Euangelica mysteria annuntient. Quia suauis est, & consonum homini, per homines, a quibus accipit esse, & vitam, accipere etiam instructionem, & eruditionem. Sed quamquam homines officio suo docendi, non desint; opus tamen est Deo intus cor illustrante, atque intus docente, ut quae verbo dicuntur per hominem, intus per fidem apprehendantur. Quae admodum praedicante Paulo, aperuit cor Spiritus sanctus Lydiae Purpurariae, ut intenderet his quae dicebantur

Quid Scripturis opus est homini, quae Pater, interna vi delicti inspiratione, iam docilem effecit?

Othonis Brunselfphij in sacras literas blasphemia.

2. Cor. 11.

Sacrarum scripturarum necessitas.

Matth. 4.

Ioan. 5.

1. Tit. 3.

Quid ite praedicatoribus, aut doctoribus; cum vnctio eius doceat nos de omnibus. Respondeo: Institutio ipsius Christi est Apostolatus, & ministerium verbi, sicut pastoratus, & doctoratus in hoc ipsum potissimum constitutus, ut homines loco Dei doceant, & Euangelica mysteria annuntient. Quia suauis est, & consonum homini, per homines, a quibus accipit esse, & vitam, accipere etiam instructionem, & eruditionem. Sed quamquam homines officio suo docendi, non desint; opus tamen est Deo intus cor illustrante, atque intus docente, ut quae verbo dicuntur per hominem, intus per fidem apprehendantur. Quae admodum praedicante Paulo, aperuit cor Spiritus sanctus Lydiae Purpurariae, ut intenderet his quae dicebantur

1. Ioan. 2.

Quamobrem Deus per se ipsum homines non doceat, sed per homines.

Act. 16.

à Paulo. Hoc enim, quod homo præstare non potest, ut est intus illuminare, & fidem infundere; Deus per se ipsum præstat, quemadmodum in Sacramentis, minister quidem verbum & elementum adhibet; Deus autem per se ipsum effectum gratiæ operatur, animamque sanctificat; quod minister nequit. Vnde Apostolus dixit: *Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.* Plantationem intelligit, planam, & primam doctrinam; rigationem verò, baptismum, per quem aqua ministratur, augmentum verò præstat Spiritus sanctus: ut interpretatur autor explanationum in Paulum, Ambrosij nomine. Quia igitur Deus per ministrum suum verbum salutis proponit, & doctrinam Evangelicam dispensat, & per se ipsum ut à nobis si de capiat, præstat, rectè dicitur homines docere, & homines dicuntur dociles, siue discipuli Dei. Nam quemadmodum si lucerna utaris ad aliam lucernam accendendam, non est lucerna, quæ accendit, sed ignis, qui est in illa: ita minister non ex sua luce, vel ex suo igne alios accendit, sed igne atque luce, quæ ministro prius à Deo communicata fuit, ut tandem idem sit ignis, qui accendit utramque lucernam, & priorem, & posteriorem.

Subdit: *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo; hic vidit Patrem.* Declarat hoc verbo efficaciam tractus diuini consistere, ex parte Dei, in docendo; ex parte verò hominis, ut fructuosus sit tractus, opus esse audire, deinde etiam discere. Nam quemadmodum discipulus (ut humano, & vsitato modo nobis diuina describat) primum quidem audit à magistro, & audiendo discit; sed auditus perceptio est eorum, quæ dicuntur; discere autem continet in se, & credere, & proficere (oportet enim addiscentem credere præceptoris suo, in quibus fidem exegerit) & quamuis credat, non tamen discit, nisi in his, quæ audiuit proficiat. Ad hunc modum inspirante Deo, & media inspiratione, docente quæ Fidei sunt,

audit qui diuinam sentit inspiratio- nem; discit verò, qui diuinæ eidem inspirationi consentit, eamque totam admittit, eique credendo, & obediendo, ac nulla in parte obfistendo, is, qui discit, venit ad Iesum, & intelligit Deum esse ex Deo, & Messiam à Deo promissum, id quod nulla ratio humana docere potest. Hoc dixit, quoniam hi audierunt à Patre, & discere noluerunt, confugientes ad humanas rationes. Hos quoque docuerat, & adduxerat ad Patrem, ita ut dicerent: *Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum: sed quia perstare noluerunt, eiecerunt se ipsos foras.* Ne quis verò existimaret, Deum perinde docere, atque hominem, qui ei, quem docet, sub aspectum cadit; propterea subiungit: *Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est à Deo; hic vidit Patrem.* Quod dictum est, ne putarent Deum etiam sensibus agnoscendum atque ita ab eò de Filio discendum: ut intelligant de interiori auditu ipsam loqui, iuxta illud Prophetæ: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Quocirca aliud est audire, aliud est videre. Addit hoc præterea, ut se inexcusabiles esse intelligant, neque illis profuturum, si ita dicturi sint: *Nos Patrem non vidimus, inspirationi, quia vnde esset, nesciebamus, non consensimus.* Nam cum Deus à nemine vnquam sit visus, ita ut quamuis in hac, vel illa forma sanctis apparuerit; sine interna tamen inspiratione, & eruditione discerni à falsis, & illudentibus dijs minimè potuit: quia neque sensus, neque humana ratio inter Deum & Angelos, vel alias res discernere potest. Cumque sit dictum: *Erunt omnes docibiles Dei,* cumque item miracula ostendantur quæ ab illa vi descendunt; quæ ab hominibus propria ratione percipi nequeunt: quid contra inspirationem dicere quisquam poterit? Num illam à Deo non esse, sed à diabolo, iure dicet, quæ sit à Deo promissa, & miraculis comprobata? Num quod per seipsum facere promissit Deus, alios facere permittet? idque miraculis probari sinet & sibi tribui, & se testem approbari

Iudæi audientes à Patre, cur discere noluerint.

Ioan. 6.

Deum Patrem cur Christus afferat visum ab eo, qui est à Deo.

Psal. 84.

Vnde inexcusabiles Iudæi

Ioan. 1.
1. Ioan. 1.
2. Tim. 6.

Diuinam ad visionem Patris, inspirationis necessitas.

eorum, quæ ipse non faciat? Cum ergo nulla ratio sit cur hæc inspiratio, aliter, quam Deo tribuatur, magnaque ratio sit, cur Deo tantum tribuatur: qui audierit, & dicere, voluerit, & ob id ad Iesum non venerit, iure condemnabitur: quia non credit in nomine vnigeniti Filij Dei.

Ac subdit: *Nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.* Tantum Filius est ex Patre, & naturali facultate, solus videt Deum Patrem; quemadmodum Pater videt se ipsum, verum Deum. Atque hæc exceptione declarauit Christus se verum Deum, & ex Deo genitum. Nec excluditur Spiritus sanctus. Nam videre Deum, actus est ad essentiam spectans, cuius exclusio, siue exceptio adiuncta Patri, aut Filio, excludit quidem alias creaturas, non tamen alias personas. Ut cum dicitur solus Pater nosse Filium, vel solus Filius nosse Patrem; vel solus Pater immortalis, & inuisibilis, vel solus Pater, verus Deus: nequaquam Spiritus sanctus excluditur, sed includitur potius, iuxta dictam Theologorum regulam.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Dixit vnde habet homo, ut ad se veniat, & in se credat: ostendit iam quis sit fidei in se fructus. Iterumque monet his verbis Dominus, ut inspirationem sequatur, vel trahentem eos Patrem, & simul eos promissis allicit. Promittit enim vitam æternam credenti, id est, seipsum, qui vitæ æternæ est autor, & qui se patrem vitæ appellat, ut in æternum a lat, & pascat. Et iterum se cum manna comparans, ait: *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est Panis de celo descendens; ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.* Cum hætenus egerit Dominus de mädicatione spirituali sui per fidem in mysterio Humanitatis: iam agere incipit de eadem in mysterio Eucharistiæ. Et sicut cum Samaritana ex aqua corporea, transtulit sermonem ad quam spiritualem: ita Dominus ex manna dato Patribus, de quo gloriabantur Iudæi, sermonem traducit ad Eucharistiã, dicens: *Patres ve-*

stri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Assignat differentiam inter esum mannae, & esum panis à se dandi, hoc est, Eucharistiæ: quod illud non præstiterit vitam, ad quam fouendam institutum erat: nam multi ex his qui illud commederunt, perierunt in deserto etiam morte violenta, non attingentes periodum suam naturalem; & ita manna non erat efficax ad tuendam vitam corpoream: at facer panis vitam æternam, ad quam conferendam destinatus est, maximè præstat. Posset aliquis contra hanc rationem Domini obijcere; etiam illos mori, qui sancto pane Eucharistiæ vescuntur quod sic ostendi posset. Nam, aut loqueris de morte corporis, aut animæ: Si de morte corporis sermo est: nec hic, nec ille panis mortem tollit, cum vtrique moriantur. Si autem sermo sit de morte animæ: dicere fortè Iudæus, quod etiam suam manna conferebat gratiam, & adiuuabat vitam spiritus. Paganus autem dicere posset, quod neuter panis vitam spiritus tueri, & fouere valeret. Respondeo; Paganus non est arguendus Scripturis, sed primùm est illi Christus proponendus: quem ubi semel fide apprehenderit, facit, & Sacramenta, & Scripturas recipiet. Iudæo verò respondendum est; illum credere debere, quod ille cibus erat tantum corpori sustinendo à Deo datus: alioqui non debebat in Terra promissionis cessare, ut cessauit; nec in deserto promissionis bonis, & malis donari debuit: quemadmodum & apud nos diuinus panis omnibus indifferenter non donatur, Superest igitur, ut merè corporeus esset cibus, nihil per se animæ, sed tantum corpori vitam ad tempus præstans. At verò sacrosanctus altaris panis cum non ordinetur ad vitam hanc corporis, ex defectu eius non est quod moriatur homo: & hoc illi accidit quod homo moriatur, vel non moriatur, vel volens, aut inuitus, vel serius, aut tempestiuus occumbat. Institutus est enim ad vitam spiritus, & hanc æternam præbet, cuius spiritus immortalis capax esse potest, si quis tamen illam vitam à se nouo scelere non abijciat.

Componitur manna cum pane cœlesti

Eucharistiæ cœlestem panem, ut olim manna Iudæi manducantes cum moriantur, ut viuunt in æternum?

Qua ratione cum Pagano agendum sit, ut conuertatur.

Quid sit respondendum Iudæo, cœlestis panis Eucharisticus veritatem negati.

Panis Eucharisticus vitam præstet æternam.

1. Cor. 3.

Ambrosij in 3. c. prioris epist. ad Corinthios. Quæ ratione Deus homines doceat, & homines dociles sint.

Tractus diuini vis in quo consistat.

Discere à Deo duo includit.

Audiat quis à Deo, qui verò adducat, & quæ.

Ioan. 3.

In Christo Patrem videt tantummodo, omnino Spiritum sanctum includi

Matth. 11.
1. Tit. 1.
Ioan. 17.

Fidei in Christum fructus.

Christi ad futuram de pane cœlesti disputatio in finitio.

Ioan. 4.

Exo. 16.

Ideo aperte in litera dicitur: *Hic est panis de caelo descendens, ut si quis ex ipso manducauerit, nempe in Eucharistia: non moriatur*, id est, a morte spiritus praeseruet: ad hoc enim de caelo descendit, ut praeseruet nobis vitam, & non moriamur: Nihil enim nos potest separare a charitate Dei, quae est in Christo Iesu Domino nostro. Qui vero ab eo separatur; non ab alio separatur, sed a se videlicet nihil est, quod eum separet a Christo, sed ipse seipsum separet a Deo. Restat autem ait, *Patres vestri*, referentes ingenium vestrum, & nauseantes super cibo illo leuissimo, ut vos de meo, & ut ait August. Murmuratorum patrum murmuratores filij. Mortui sunt etiam quantum ad animam: secus patres vestri spirituales, qui ut Sacramentum, & figuram veri cibi Christi, manna sumebat. Et in hoc Dominus respondet Iudaeis, dicentibus: *Quid operaris tu plusquam Moy ses, qui dedit manna?* Respondit, inquam: *Ecce quid ego maius operor. Quoniam manna ad alendum corpus datum non tollebat mortem: iste autem panis destinatus ad vitam spiritus, tollit ex se mortem, quia idoneus est tantam gratiam fructuose illum comedenti porrigere, ut liberet ab omni peccato, & praeseruet a futuro, quo solo moritur spiritus.*

Et adiungit: *Ego sum Panis viuus, qui de caelo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in aeternum*. Rursus inculcat, & repetit, ut magis imprimat tantam, ac tam insolitam, & nouam veritatem in cordibus Iudaeorum, ut ita magis illos excitet ad credendum. Et cum prius dixerit se panem vitae, id est, seruantem vitam aliorum in aeternum, iam se viuum vocat, quia in se ipso hic panis viuit, & vitam diuinitatis continet. Subdit: *Qui de caelo descendi*. Nimirum quia caelestis est natura, & ecclestes facit manducantes, quia in se conuertit eos. Et hinc patet differentia huius panis ad manna, quoniam ille cibus non tollebat mortem, sed res mortua erat in se ipsa, & inanimis, & cadebat de caelo aereo, & de nubibus tanquam res non viuua. At Christus se vocat panem tollentem

mortem, & in seipso viuum, & de caelo tanquam rem viuam descendentem. Si quis, inquit, manducauerit ex hoc pane, viuet in aeternum: ut non solum intelligas per hunc cibum propulsari mortem, sed etiam conferri aeternam vitam spiritualiter manducanti, id est, sibi adherenti per fidem, & dilectionem. Cibus autem corporeus nequaquam dat vitam corpori, sed tantum conseruat ad tempus; hic autem dat vitam, & seruat illam in aeternum. Vnde qui talem edit panem, non vere moritur, quia anima eius gratia Dei viuit, corpus autem eius habet spem aeternae vitae: sicut toties superius pollicitus est.

Dices, Nonne multi, qui manducant ex hoc pane, moriuntur vita spirituali per peccatum? Vtique, suo tamen vitio & voluntate mortem sibi accersentes: sed ex vi, & potentia huius panis datur aeterna vita omnibus nolentibus dono Dei abuti: & ex his, qui abutuntur, quidam recuperantur, ut Apostoli. Et hoc ipso quod peccauerunt, argumentum est, eos non deserui ab eo qui eos suscepit regendos. Nam et sic saepe regit, scilicet permittens eos cadere, ut de filio prodigo, & Petro, & Paulo videmus, ad hoc scilicet, ut firmitus postea maneant. Si nunquam caderent, diceremus id ipsis euenisse, quia perseuerarunt, & non quia custoditi sint a pastore, & cibo suo. Cum ergo tales peccant, & alieni sunt a regno Dei, non tamen omnino mortui sunt, quod ad Dei bonam voluntatem attinet, quae decreuit saluare: sed oppressa passionibus in eis est virtus: ut in grauibus infirmitatibus videmus, quas tamen Medicina, vel natura ipsa excutit. Sicut ergo olim in statu innocentiae prospexit Deus de ligno vitae, quo vita prorogari poterat in aeternum nulla accedente morte; ita nunc in Ecclesia sua, quae instar est cuiusdam spiritualis paradisi amoenissimi de vero vitae cibo, & pane salutis prouidit Dominus Iesus, quo vitam spiritalem integram atque incolumem producere in aeternum valeremus. Omnes homines aeternitatem inquirimus, atque eam alibi, quam in Christo inuenire

Corporel cibi defectus.

Ioan. 5. Ioan. 6.

Vnde nonnulli caelestem Eucharistia panem manducantes, mortem incurrat aeternam.

Luc. 15. Matth. 26.

Quo iudicio Dei interdum cadant electi

Gen. 2.

Ecclesia Dei qualis paradus.

Rom. 8. A quo separatur quis a Christo.

Num. 21.

Aug. tract. 25. in Ioan.

Exod. 16.

Quid operetur Christus plus Mose panem de caelo dante.

Panis Christi viuus appetitur.

Manna altera cum caelesti pane Christi comparatio.

In Christo non victuri quod reciderit

haud possumus: in Christo nobis viuendum est, aut ad nihilum, vnde sumpti sumus, redeundum, aut certe in supplicijs aeternis miserè viuendum. Coelestem ergo panem hunc, dum tempus est, dumq; offertur, manducemus, ut

caelo digni esse mereamur: gratiam nobis impertiète Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto, sempiterna diuinitas est, imperium, atq; maiestas. Amen.

TRACTATVS XXI.

DE eadem Domini disceptatione cum Capharnaitis de pane vitae ededo, in illa verba: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Vbi nonnullis, & solidis quidem rationibus ex ipsorum verborum Christi contextu desumptis, euincitur de Eucharistiae Sacramento sermonem a Domino habitum fuisse; ac proinde ex magnificentissimis illis Iesu promissis veram, solidam ac realem Christi Domini praesentiam in Eucharistia apertissime ostendi atque demonstrari.

Vnde Iudaei de Christo carnem suam ad vitam promittente murmurauerunt.

Proposita sententia intelligentiam plenius accipiendam, quaedam praemittenda sunt, quae disputatio futura lucem in primis adferant, & veritati commodius percipiendae viae praemuniant. Atque illud primo loco dicimus, Iudaeos illis Domini verbis valde offensos fuisse atque scandalizatos, adeo ut subiungat Euangelista: *Litigabant ergo Iudaei ad inuicem, dicentes, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Intelligentes nimirum Domini verba carnalissime, & literalissime: quemadmodum nostri seculi Haeretici Zuingliani, & Calvinistae figuratissime, & tropicissime, ut sic dicam, exposuerunt: ideo utriusque magnas contentiones & tragaedias contra Dei Ecclesiam, & olim, & modo suscitauerunt. At vero non desuerunt quidam ex nostris Catholicis, sicut etiam

ex Haeticis quamplurimi, qui haec spiritualissime intellexerunt, usque adeo, ut omnem de Eucharistiae Sacramento intellectum ex hoc loco eripere nobis contenderint, ad eundem prorsus lapidem impingentes.

Ceterum Ecclesia, Christi Domini sponsa, sensum carnalem ac ferinum abhorrens, & spiritualem cum primis amplectens, & Sacramentum corporis Domini non excludens, verum, germanum atque perfectum huius loci intellectum, sicut & legitimum usum ad ministrandam, & suscipiendam Eucharistiam, sola affecta est. Deinde, quoniam in praesenti, & futuris tractatibus non minus subtiliter, quam copiose de manducatione spirituali, atque Sacramentali differendum est: statuere primum oportet, quid sit proprie spiritualis manducatio, & quid Sacramentalis: nisi enim haec explicacionis lucem prius accipiat,

Ecclesia verborum Christi de pane caelesti optima interpres.

Eorum alumni qui, successores.

cæca planè, & tenebrosa erit; ac proinde molesta & inutilis omnis disputatio nostra.

Est igitur spiritualis manducatio, illa propriè, quæ gratiam Christi, ac vitæ æternæ semè prius insitum fouet ac nutrit; non autem quæ primùm accipit cœlestis vitæ originem, & causam, id est, Dei gratiâ. Non enim propriè ille dicitur edere spiritualiter, qui primùm particeps fit vnitatis Ecclesiæ, & in illam inseritur: siue id fiat in adultis per actum fidei viuæ in voto baptismi, siue in paruulis per baptismum sine actu fidei, non tamen sine eius habitu, quemadmodum interdum quidam hæc inuicem implicantes, veritatem obnubilare, & obscurate solent.

Probat igitur prædicta definitio manducationis spiritualis ex verbis Augustini. Sic enim ille doctissimus Pater sermone 11. de verbis Domini scribit: *Aliud est, inquit, nasci de spiritu, aliud pasci de spiritu: sicut aliud est nasci de carne, quod fit, cum parit mater, aliud pasci de carne, quod fit, cum lactat infantem, ad hoc conuersum; ut cum voluptate biberet, vnde natus est ut viueret: ut inde acciperet viuendi alimentum, vnde accepit nascendi initium.* Sic ille scitè, & éléganter. Nec enim propriè māducat quisquam, nisi qui viuunt: nec manducat spiritualiter, nisi qui prius vitam in se habuit spirituale, qua māducandi officium exercere valeat.

His ita positis, illa erit tantum propriè spiritualis manducatio, quæ gratiam Dei semel adeptam, quæq; spiritualis vitæ est principium, ex internæ charitatis actu, absq; vilius Sacramenti non quidem voto, sed vera atq; actuali perceptione alit atq; sustentat. Nam spiritualis actus manducandi, semper in se desiderium complectitur, vel expressum, vel tacitum, Christi Domini Sacramenta percipiendi, ea qua sunt ab ipso magna ratione instituta. Cum igitur per Eucharistiam, donum Dei, quo pascimur, exhibetur, idq; à nobis non solo corpore, sed spiritu præcipuè participatur: erit vtiq; manducatio, & Sacramentalis propter externum specierum signum; & spiritualis

propter internum gratiæ fructum. At verò illa manducatio, quæ solo corporis ministerio, absque spiritus fructu ac cooperatione, indignè & inutiliter exercetur, Sacramentalis tantum vocanda est. Et si spiritualis aliquo modo dici queat; quoniam eo ritu externo, quo fuit à Spiritu sancto instituta, in sancto fidelium cœtu peragatur. Tripliciter itaq; edere dici possumus corpus Christi: vel solo Sacramento absque gratiæ fructu, vel solo spiritu, nunquam tamen sine spiritus fructu: vel tam spiritu, quam Sacramento, quod cum maiori, & vberiori fructu contingere solet. Atq; idem profusus discrimen seruandum est inter bibitionem merè spiritalem, & purè Sacramentalem, & spiritalem simul, & Sacramentalem.

Tertiò loco præmittimus, sensum historicum, siue literalem, quem Spiritus sanctus principaliter spectat, suas habere peculiare regulas, atque certissima indicia, ex quibus in lucem eū eruere valemus: alioqui malè esset Ecclesiæ de Sacris libris prospectum, nisi eorum sensum literalem, tum ad ædificandos fideles, tum ad confutandos Hæreticos certis rationibus indagare, atque inuenire possemus. Solet igitur literalis alicuius loci intelligentia facile apprehendi, & inueniri: aut à proprietate verborum, & genuina sermonis significatione, quæ sepe præsumitur, nisi res ac ratio ipsa aliud vehementer persuadeat; aut à ratione dicti, si qua fortè reddita perspiciatur, quæ à Græcis *ἱστολογία* dicitur, quæ de germano loquentis sensu audientes, siue legentes illuminare cōsuevit: aut tertiò à totius rei, siue orationis, qua de agitur, structura, & circumstantijs, quæ ad percipiendam auctoris mentè, & sensum ab eo primùm excogitatum, & sensum ab eo primùm excogitatum, auditores facile commonefaciunt; aut quartò à similibus, & dissimilibus locorum Sacra Scripturæ mutua collatione: nam vt quidam sapiens rectè definiuit, inciuile est, de dubio aliquo, non perspecta tota lege, proferre sententiam; aut denique ab vnanimi probatissimorum Patrum, veterumq; Doctorum cōsensu, per quos Spiritus

Sacramentalis tantum Domini corporis quæ sit appellanda perceptio.

Quot modis Christi corpus dici possimus nos edere.

Literals, seu historici sensus necessitas in Ecclesia Dei.

Historici, seu literalis loci alicuius intelligentia quinq; ex capitibus potissimum accipi debet.

Aethiologia quid.

Dictum sapientis.

Spiritualis quid sit manducatio.

Spiritualiter propriè non manducet quis.

Augustini de spirituali manducatione sententiæ quàm conformis illa definitio.

Explicatur eadem, magisq; confirmatur de spirituali manducatione doctrina.

Ephes. 4.

In Prolegomenis alicuius lib. 1.

Nicolaus Sanderus qualis nostri seculi scriptor.

I. locus arguitorum ad probandum vbi de panis cœlestis esu Dominus loquitur, de Eucharistia sermonem haberi.

L. nō aliter lib. 3. De legatis.

Jurisperitorum regala

August. lib. 3. de doctr. Christiana. c. 10. & 11. tom. 3.

Tertul. lib. de carne Christi.

Fides nominum, salus est proprietatū: ait Tertul.

Basil. orat. 9. in Hexameron tom. 1.

sanctus, ne nos omnes omni circumferamus: vento doctrinæ in explicandis Sacris literis, loqui consuevit. De his enim canonibus, ad sensum literæ in Scripturis venandum, aliàs à nobis cōpiosè tractatum est.

Si ergo, non vna aliqua ex prædictis, sed vniversis istis quinq; regulis ostendamus, in prædictis Domini verbis de panè sancto Eucharistia sermonem esse, pculdubio quod volumus, apertissimè euincemus; ac simul docebimus, catholicum non sine insigni temeritatis nota, nec sine aliqua Catholicorum Patrum iniuria; nec hæreticum sine magna impudentia, aut obstinata malitia hunc germanum, & orthodoxum sensum deserere, aut repudiare posse. Libet enim mystica, & altissima huius capituli verba altius cōtemplari, quemadmodum Doctor Nicolaus Sanderus Anglus, insigni doctrina, & magna ingenij dexteritate cumulatus, proprio, & cumulatisimo tractatu ante nos præstitit. Vt igitur, quod instat, & polliciti sumus, præstemus: primò à verborum Domini proprietate, siue propria sermonis significatione nobis exordiendum est: à qua minimè nobis recedendum est, nisi mens loquentis, siue scribentis alia fuisset, vel ex ipsius rei absurditate, vel ex alijs manifestis indicijs constare possit. Et Iurisprudentes tradūt, quorum est de verborum significatione (quoties, de alicuius orationis, vel verbi vera interpretatione ambigitur) iudicare atque statuere; & veteres Theologi, præclara Ecclesiæ Christi lumina, docent. Nam vt Augustinus noster egregiè tradidit: Quod perspicuè sonat, non est ad aliud referendum, quasi figuratè dictum sit: nisi flagitium, aut facinus aliquod præcipi videatur. Et ante eum Tertullianus: *Certè peruersissimum est, inquit, vt carnem nominantes, animam intelligamus; & animam significantes, carnem interpretemur. Omnia periclitantur aliter accipi, quàm sunt; & amittere quod sunt, dum aliter accipiuntur, si aliter quàm sunt, cognominantur.* Fides nominum, salus est proprietatum. Et post eum Basilus: *Ego verò, inquit, cum sœnum audio, sœnum intelligo,*

& stirpem, & piscem, & bestiam, & auè, omnia vt dicta sunt, accipio. Et Epiphanius: *Nec verò omnia diuina verba opus habent allegoria, sed prout se habent, accipienda sunt: speculatione autem indigent atque sensu ad cognoscendum vnus cuiusq; argumèti vim, & facultatè.* Hæc illi veteres, & eruditissimi Patres.

Et si autem in rebus diuinis, quæ omnem dicendi facultatem, & humanam superant intelligentiam, vix vlla ratio, aut sermonis forma penitus propria esse valeat: tamen quia aliter quàm humano more apud homines dici atque agi non possunt: illa oratio in sacris rebus propria censenda est, quæ ad familiarem, & vsitatam inter homines loquendi consuetudinem quamproximè accedit. Vt igitur ad propositum locum hæc accommodentur, aduerte, antequam Dominus dixisset, *Patres vestri manducauerunt manna in deserto; & mortui sunt,* se quidem pluries panem nominasse; nunquàm tamen de sui manducatione quicquam locutū fuisse, tantum dixisse in illum credere, & ad illum venire eos oportere; & ideo in toto illo sermone murmurauerunt de eius incarnatione, eo quod dixisset, *Ego sum panis viuus, qui de caelo descendit.* Postquam verò se de cœlis venisse confirmauit; & hortatus fuit vt à murmuratione abstinere, addidit, se non solum panem de cœlo, hoc est, Deum, & hominem esse; sed etiam se manducandum, nimirum in Eucharistia mysterio. Quemadmodum Nicolaus demo admiranti quomodo quis possit renasci denuo; adiunxit opus esse ex aqua & Spiritu sancto, siue intermedio Baptismi Sacramento regenerari; ac rursus illo de tali renascentia, quasi de re aliqua communi & terrena quodammodo dubitanti; adiecit ad huc maiora, & cœlestia, dicendo: *Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixero vobis cœlestia, creditis? Et, Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de caelo Filius hominis, qui est in caelo.* Ita hic cum prædixisset se panem vitæ, addidit carnem suam necessario fore manducandam, & sanguinè suæ potandum.

Iam verò in illis verbis: *Et panis quæ*

Epiph. Hæres. 61.

In rebus sacris quæ propria censenda sit oratio.

Ad quem vsque locum de pane cœlesti incarnationis, non autè Eucharistia, Christi sese verba protendant.

Ioan. 3.

Nomē dationis ad quid propriè pertinet.

ego dabo, caro mea est pro mundi vita, propria singularum verborum examini. is significata. Ac datio quidem apud homines, rei corporeæ, quæ mo ueri potest, est exhibitio, quæ de ma nu dantis, in manus accipientis trans ire solet. Item manducatio carnis, aut cibi cuiusque propriè, ac naturaliter oris, ac dentium fit exercitio; sicut & bibitio rei liquidæ est ore facta deglu titio. Adhæc cum hoc verbum, Dabo, futuri sit temporis, quemadmodū cū de manna locutus est, per præteritum dixit: Non Moyses dedit vobis panem de cœlo; & cū de se incarnatō loque retur, verbo præsentis est vsus; Pater meus dat vobis Panem de cœlo verum: ita, cum de futuro pronuntiat, Panis quem ego dabo, propria futuri tempo ris significatio seruanda est. Est enim promissorius Christi sermo, quo car nem sub specie panis, vel cibi dādā, & manducandam, æternæ vitæ causa, designat. Porro huius promissionis exhibitio, ac datio, nullibi magis pro priè videtur impleri, quàm cum dixit Dominus Apostolis in cœna: Accipite, & manducate: hoc est corpus meum; ibi enim & datio manibus facta est, & acceptio, & manducatio manibus, & ore discipulorum perfecta. In rebus autem maximis, antequam dentur, so lita est præcedere, & naturali-er, & ex Christi instituto promissio. Nam ma xima quæq; vt mortem, resurrectionē suam, & aduētum Spiritus sancti, pol licitus est: eo autem libentius de Eu charistia prædixit, ac promissit, quod magis inusitatum, insolens atque in auditū discipulis videri poterat, Chri sti carnē, salutis æternæ gratia re ipsa in Sacramento edendam; atque ideō maximè fuit rationi consentaneum, il lud prius fuisse prædictum atq; pro missum. Quare Chryostom. in Mat thæum, quærit, quī factum sit, vt non turbarentur discipuli, cum audirent Christum dicentem, Accipite, & comē dite: hoc est corpus meum: Quia, inquit, multa iam, & magna de hoc ante disse ruit: at vbi nam, quæso, nisi Ioan. 6. Idē quoq; annotauit Cyrillus in Ioānem: Ne scilicet re noua, & inaudita disci pulos in vltima cœna obstupesceret.

Panis Eucha ristici datio quando fuerit exhibitā.

Matth. 26.

Etus prædi cendæ, atque promittendæ à Domino cruisse.

Chrysof. ho mil. 83. in Matth. to mo 2.

Cyrl. lib. 3 cap. 37. in Ioā. tom. 2.

Si ergo verba Ioan. 6. ad Sacramen tum proprijsime referri possunt, nec id antè promissum fuisse vilo modo sit absurdum, quod ratio naturalis, & consuetudo Christi, & autoritas sapiē tissimorum hominum in eam sententiam inclinānt: profectō nulla grauis existit causa, ob quā hic sensus, à proprietate verborum ductus, deserendus sit: hæc enim intelligētia, legitima est, literalis, atque cæteris, quæ adferuntur, præstantior. Adde quod dixit, Pa nis, quem ego dabo, caro mea est: non ait, Carnem meam significat, aut carnis meæ similitudinē gerit; sed caro mea re ipsa existit: quod idē est atq; illud: Accipite, & manducate: hoc est corpus meum.

Quod si interrogas; Cur nō inquit textus Græcus, & noster, Corpus meū est, sicut in cœna dixit? Respondeo: Iu stis de causis factū ab æternā illa Dei sapientia. Tūm vt vnum vocabulum, alterius sit interpretatio, quare Syrum Euangelium, vbi nos habemus Caro mea, in tota hac disputatione, habet idē id est, corpus meum. Tūm quia in hoc admirandō mysterio duo continentur; alterum est, corpus Christi verum, ac viuū, sed in cœna Domini, passioni, & morti obnoxium, modo tamen impānsibili, & immortalī; post resurrectionē verō, & mortis, & pas sionis omnis expers, atque modo pā riter incorruptibili, ac immortalī; al terum verō est, repræsentatio, & annū tiatio mortis Christi: Hoc facite, ait Do minus, in meam cōmemorationem. Pro pter primum igitur rectè appellatur corpus, quod viuum, animatum, fir mum, ac forte esse solet: complectitur enim, non vnum membrum, vt Apo stolus ait, sed omnia, non tantum car nem, sed etiam ossa, & neruos, & mus culos, & chartilaginem habet; ideō & fortia corpora dixit Poëta, & Paulus ait alia esse corpora cœlestia, alia ter restria, & Christum tradit reformatu rum corpus humilitatis nostræ, con figuratum corpori claritatis suæ: tale enim est corpus Christi in Eucharistia. Propter secundum autem significan dum, id est, mortis infirmitatem de clarandam, & in qua corpus ab anima

Contra signi ficatios, Si militudina riosvc.

Matth. 26.

Quare Chri stus dixit: Pa nis quem ego dabo, caro mea est: non autem, corp meum est, vt in cœna.

In sacrosan cto Eucha ristiq; mysterio duo continē tur.

1. Cor. 12. Corporis par tes.

Virgil. 1. Aeneid. 1. Cor. 15.

Philip. 3.

fuit

Matth. 26.

2. Cor. 13. Caro, & cor pus differūt.

Carnifices qui dicantur.

Cur hīc car ni, quā cor poris frequē tior mentio habeatur.

Expenditur Dominū mi nime dixit se: Et panis quem ego da bo, ego ipse sum; sed, Caro mea est.

Alteri eius dicti ratio.

fuit seiuncta, & sacrificium peractum, rectè dicitur caro, quæ respectu spiri tus prompti, vocatur infirma: & Dñs, vt ait Paulus, crucifixus est ex infirmi tate. Quare caro propriè dicitur esse mortuorum, & ex eo quod careat ani ma, rectè dicta est caro: sicut carnifices vocantur, qui ex viua, mortua carne faciunt. Aptè igitur & fortitudo, & infirmitas vestimenti humani, quod induit Christus, in vocibus corporis, & carnis repræsentantur. Hic autem frequētius vritur nomine carnis, quia magis vsitatus, & familiaris sermo est, edi carnes, quā corpora, nam corpora potius edere (vt pote animata, & ore alimentum trahentia suum) quàm edi dicuntur. Familiare etiam, sub panis forma porrigere carnes edendas, vt in artocreis, quæ carnes sub se continēt, conditas atque concisas: in quibus vt carnes distinctæ sunt à pane, ita in hoc venerabili mysterio humanitas distin cta est à speciebus, siue accidentibus panis.

Si rursus interrogas, cur non dixit, Panis quem ego dabo, ego ipse sum sponte dandus ad mortem pro mundi vita? Respondeo, Christum non ab horruisse ab hac dicendi forma, cum inferius dixit, Et qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic autem tantū carnis mentionem fecit, quoniam sub specie panis ex virtute verborum nō nisi corpus, aut caro Christi continē tur; sanguis autem, anima, atque diuinitas, non nisi per naturalem coniun ctionem, sub specie vini autem ex vi verborum non est nisi sanguis; corpus verō, anima, atque diuinitas, non nisi per dictam connexionem. Si enim dā remus (id quod fieri non potest) diuinitatem separari à corpore Christi, iā diuinitas non esset in Sacramento. Si militer etiam, si in triduo mortis Chri sti aliquis consecrasset; non fuisset ibi anima Christi; sed tale corpus, & talis sanguis, qualis erat in Cruce, seu in sepulchro. Adde, non omnia potuisse vno verbo exprimi, sed pro captu eorum, qui audiebant, diuina sapientia suum attemperabat sermonem: vnde paullatim in promissione sua progrediebatur, & thesauros in hoc myste-

rio delitescentes detegebat.

Adhæc considerandum, non posse habere locum illam interpretationē, qua quidam exponunt: Et panis quem ego dabo: id est, quem dedi, aut do. Nam facile confutari poterit ex Græca litera, quæ bis repetit verbum Da bō: Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Et ex Græcis rectè Cyrillus, Theophy lactus, & Euthymius; & ex nostris B. Rossensis eiusmodi repetitionem pō derarunt. Et vbi Græca lectio Latinæ non aduersatur, non est deserenda: & etiam si non esset illa verbi repetitio, necessariō supplenda erat, propter ver bum Apostoli: Quotiescunq; enim mā ducabitis panem hūc, & calicem bibetis; mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Cum igitur illud: Caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita, interpreta tionem illam præteriti, aut præsen tis temporis, id est, dedi, vel do, cape re non possit, id enim morte præstan dum erat, quam nondum subierat: vt etiam Euthymius exponens illud ver bum, indicat, Quam ego dabo pro mudi vita: Dabo (ait) in mortem: hic enim cru cifixionem præsignat: dicens autem, quam ego dabo, vltionem esse significat huius modi passionem. Sic ille. Cum inquam, illud, Caro mea est, quam ego dabo, &c. interpretationem illam præteriti, aut præsentis capere nō possit: ita illud primo loco dictum, Et panis quem ego dabo, necessariō pertinet ad tempus fu turum. Vnde sequitur per vtramq; da tionem in futurum tale aliquid signifi cari, quale hætenus factum nō erat: ac priore quidē, in cœna, posteriore verō, in cruce compleuisse. At verbū illud Pro mundi vita, accommodari potest vtrique dationi, & panis in cœ na incruentē oblati, & carnis in Cru ce cruentē sacrificatæ, & sensum verū porrigit. Eadem enim Christi caro, quæ sub specie carnis Deo immolata est in Cruce pro mundi vita, hoc est, pro hominum, qui sunt in mundo, vi ta, & salute comparanda; sub specie pa nis incruentē sacrificata, & à nobis per fidem manducata, æternam, quam cu pimus, & petimus vitā, nutrit, & alit: vitam ergo, quam donat caro Christi

Improbatur ea quorundā explicatio: Panis quem ego dabo, id est, dedi, aut do.

Cyrl. Theo phyl. Euth. in Ioan. Ros sen. art. 14. in Lutherū.

1. Cor. 11.

Panē Eucha ristici quan do Christus dederit. Euthymius cap. 9.

Duplex Chri sti datio com pleta.

in cru-

in Cruce, eandem feruat, & sustinet in Eucharistia mysterio.

B. Thom. le
du. 6. in c.
6. Ioan. to-
mo 16.
Fructus huius
Sacramenti
quantus sit.

Os. 13.

1. Cor. 15.

Heb. 2.

Quam late
patet fructus
huius Sacra-
menti.

Eucharistia
a reliquis Sa-
cramentis dif-
ferimen.

Laius com-
municas qua
tenus alijs
prodesse pos-
sit.

De fructu huius carnis sub specie panis exhibitio, doctè philosophatur B. Thomas super hæc verba Ioannis, dicens: *Utilitas autem huius Sacramenti magna, est. vniuersalis. Magna quidem: quia efficit in nobis nunc vitam spiritualem, tandem eternam, vt dictum est. Nam (vt ex supradictis apparet) cum hoc Sacramentum sit Dominica passionis, continet in se Christum passum: vnde quicquid est effectus Dominica passionis, totus etiam est effectus huius Sacramenti. Nihil enim aliud est hoc Sacramentum, quam applicatio Dominica passionis ad nos. Nō enim decebat, Christum secundum presentiam suam esse semper nobiscū. Et ideo voluit hoc supplere per hoc Sacramentum. Vnde manifestū est, quod destructio mortis, quam Christus moriendo destruxit, & reparatio vitæ, quam resurgendo effecit, & hoc est effectus huius Sacramenti: vniuersalis autem, quia vita, quam confert, non solum est vita vnius hominis, sed quæ tum in se est, totius mundi, ad quam sufficiens est mors Christi. 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & nō pro nostris tantum, sed etiam totius mundi. Notandum autem est, quod aliter est in isto Sacramento, & aliter in alijs. Nam alia Sacramenta habent singulares effectus, sicut in Baptismo solus baptizatus suscipit gratiam, sed in immolatione huius Sacramenti est vniuersalis effectus: quia non solum sacerdos effectum consequitur, sed etiam illi, pro quibus orat, & Ecclesia tota, tam viuorum, quam mortuorum. Cuius ratio est: quia continetur in ipso ipsa causa vniuersalis omnium Sacramentorum, scilicet Christus. Nec tamen, si laicus sumat hoc Sacramentum, prodest alijs quantum est ex opere operato in quantum consideratur vt perceptio, quamuis ex intentione operantis & percipientis possit communicari omnibus ad quos dirigit suam intentionem. Ex quo patet, quod laici sumentes Eucharistiam pro his qui sunt in Purgatorio, errant. Hactenus B. Thomas. Cuius in verbis perspicè considerari à B. Doctore fructum huius Sacramenti in quantum sacrificium est: Nam ea ratione vniuersalis est eius fructus: sicut ea ratione,*

qua Sacramentum, peculiare in quolibet digne fumente fructus operatur. Simul etiam perspicere, Thomā eos merito reprehendere, qui pro alijs afferunt se Christi corpori communicare; cum ex opere operato nullus fructus queat in alios deriuari ex mera Sacramentorum perceptione, licet ex animi nostri intentione possimus alijs, tum viuentibus, tum mortuis suffragari, & bona nostra opera applicare.

Quod igitur hic panis vitam conferat eternam: intelligendum est, si digne, & cum spiritu ad eius esum accedamus. Nam alioqui si quis indignè accedat, iudicium sibi manducat, & bibit. Hinc Rupertus in hæc Ioannis verba: *Qui manducat hunc panem, Vel Qui manducat meam carnem, habet vitam eternam, semper Digne subaudiendum esse tradit. Et Glossa ordin. in idem: Qui manducat meam carnem, habet vitam eternam. Subdit, Querūt quidam quomodo fiat in vitam eternam, cum quidam ad mortem, vt dicit Apostolus: Si quis comedit in altari cū hac comestione de qua agit hic, scilicet, cum fide operante ex dilectione, hic comedit in vitam eternam: si quis vero aliter, in mortem. Sic ille Glossa.*

Ita igitur explicato hoc vero sensu, qui à proprietate verborū accipitur, & qui exhibitionem in cœna cū promissione conformem tradit (est enim Dominus fidelis in omnibus verbis suis; & Sanctus in omnibus operibus suis) stultum est alios sensus somniare ad eludendam vim tanti Sacramenti, vt quidam faciunt. Nō ergo loquitur de se dando per incarnationem, cum ait; *Et panis quem ego dabo: quia iam datus erat, iuxta illud: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis; & de quo superius dixerat, Non Moyses dedit vobis Panem de cœlo, sed Pater meus dedit vobis panem de cœlo verum: dabat autem Pater, se panem regnū cœlorū prædicantem, signa admiranda edentem, ac quotidie diuinitatis sue diuitias depromentem.*

Deinde non loquitur de passione, & morte sua, in qua dedit corpus, & sanguinem pro salute nostra, ita vt intelligatur excludi Sacramentū, quem-

Panis Eucha-
risticus vitæ,
vt conferat
eternam.

1. Cor. 11.
Ruper. lib.
6. in Ioan.
Gloss. ordi.

Hæc verba:
Et panis quem
ego dabo, ca-
ro mea est,
&c. de incarna-
tione Chri-
sti nequaquam
accipienda.
Psal. 144.

Esa. 9.

admodum

Neque etiam
(iuxta Caietanū)
de passione, & mor-
te accipi pos-
se.

admodum accepit Caietanus. Cuius expositio in hæc verba talis est: *Postquam declarauit seipsum ratione sua deitatis panem viuum qui de cœlo descendit, transit modò ad declarandum rursus seipsum etiam secundum humanam naturam. assumptam esse panem viuum, & incipit à morte, passioneq; sua, dicens esse similiter cibum mundi. Ita quod nō solum ipse Verbum est cibus, & vita mundi, sed etiam ipse crucifixus, mortuus, &c. est panis & vita mundi. Propterea enim hactenus seipsum dixit panem, modo autem cum coniunctione copulatiua, accumulando ait, & panis. Significanterq; dicit dabo, & non dicit do: quoniam futura erat donatio eius. Similq; petentibus da nobis hunc panem, declarat qualis est panis quem ipse dabit. Caro mea est. Desunt tres dictiones, scilicet, Quam ego dabo. Et sequitur, Pro mundi vita. Manifestissime explicat panem hunc fore passionem, & mortem suam: dicendo quod panis quem ego dabo, est caro mea: non mystica, non spiritualis; sed quam ego dabo pro mundi vita, constat enim quod in passione, & morte sua daturus erat carnem suam naturalem pro mundi vita. Hactenus ille.*

Primum hoc
dictum Caietani,
Christus ante hæc
verba: & panis
quem ego dabo,
&c. se panem
ratione
Deitatis de-
clarauerit in
quo peccet.

Panem viuū
de cœlo des-
cendere, quid
sit.
Ephes. 5.

quomodo cum manna quod ab aëre in terram descendebat, vt ab Israëlitis ederetur, compararetur Christus nisi ratione Humanitatis, per quam descendit de cœlo, & in terris visus est, & cum hominibus cōuersatus? Aut quis alius, quem Iudæi viderunt, & nō crediderunt, nisi Christi caro, quam non agnoscebant Verbo ipsi coniunctam esse? Ergo Christus ante illa verba: *Et panis quem ego dabo, seipsum declarauerat panem esse, tam ex vnitæ carnis natura, quam ratione deitatis, etsi hactenus de Sacramentali modò manducandi carnem suam non egisset, sed modo agere inciperet.*

Deinde subiungit Caietanus, Christum incipere à morte, passioneque sua; dum ait, quod Iesus ipse crucifixus est panis, & vita mundi. Cui respōdemus, Hoc quidem Christum dixisse, sed ab eo non incepisse. Nā priusquam hoc diceret, præmisit, *Et panis, quem ego dabo, caro mea est: vbi de morte nihil adhuc est dictum, quanquam de illa mox subiungat, Quam ego dabo pro mundi vita: nam ita Græci habent codices, vt notat Caietanus. Licet ergo eadem sit Christi carnis substantia, quæ tum datur vt panis, id est, vt manducanda, tum pro mundi vita, vt immolata in Cruce, & fide amplectenda; tamen datio est alia, atq; alia. Et prior datio eius est, vt ad cibū pertinet; posterior verò illa, quæ pro mundi vita est: sicut etiam re ipsa Eucharistia ordine temporis, ante Christi mortem est instituta. Panis ergo, quem ego dabo, id est, cibus quem vobis porrigam, nihil est aliud, quam ipsa caro mea, quam ego offerā Patri meo pro mundi vita. Aliud est autem dare hominibus, aliud, dare Deo: hominibus siquidem à Christo dantur res prius consecratæ, & immolatæ; at Deo ipsa immolatio, & consecratio exhibetur ac datur: illis Sacramenta, huic soli sacrificia debentur. Panis ergo, quem ego dabo in Sacramento, caro mea est mystica, & spiritualis, quam ego dabo, non mysticè, seu sub velamento aliquo, sed palam, & in aperta hominis specie pro mundi vita, quod in cœna videmus completum. Nam Christus*

Exo. 16.

Baruch 3.

Alterum di-
ctum Caietanū
refellitur
in dicta sen-
tentia.

Tom. 8.

S panem

Matth. 26.
Luc. 22.

Tertium Ca-
ietani dictū
refellitur.

panem sanctum porrigens, Apostolis dixit: *Accipite & comedite: hoc est corpus meum: quod pro vobis datur*, ut ait Lucas: aliter ergo corpus suum dedit discipulis, dicens, *Accipite*; & aliter pro illis, & pro mundi vita, cum illud Patri in Cruce obtulit. Tertio considerat Caietanus, significanter dictum Dabo, & non do: quia futura erat eius donatio. Et postea, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*, non mystica, non spiritualis; sed quam ego dabo pro mundi vita. In cuius verbis admittimus ponderationem verbi illius de futuro Dabo: sed quando futura erat donatio, non ait in cœna, sed in Cruce. Caro etenim mea crucifixa, cibus est mundi. Verum hæc interpretatio etsi in se vera sit, non est tamen propria huius loci. Quia ponderat significanter dici de futuro etiam in priori loco Dabo, & non do: & tamen cum ad rem ventum est, non explicat nobis prius illud Dabo: sed conuertit perinde, ac si dictum esset, panis quem ego do. Dicit enim, similiter humana Christi natura est cibus mundi, atque diuinitas. Sed cur non potius dixit, ut dicendum erat de futuro, erit? Videbat se totam veritatem non fuisse expressurum, si dixisset, Humana Christi natura, siue Christus crucifixus, & mortuus, erit panis, & vita mundi: æquè enim verum erat, quod incarnatio, & mors Christi iam ab orbe condito fuit, atque etiamnum est, ac non solus erit panis, & vita mundi. At si explicatè agere voluisset, dixisset: Et panis, id est, cibus, quem ego dabo posthac aliter, quam antehac dederim, est caro mea, quam ego dabo pro mundi vita.

Panē Eucharisticum in Cruce datum à Christo nõ fuisse.
I. argum.

Iam vrgendus esset, ubi exhibitus sit hic cibus, siue panis, qui tam significanter promissus est per verbum de futuro: ubi ergo Christus dedit hunc panem, vtrum in Cruce? Minimè: quia nec id dixit Christus, nec Caietanus. Effet enim sensus. Et panis, quem ego dabo in Cruce, est caro mea, quam ego dabo pro mundi vita. Et licet quando id fecerit, non certò perscribat, excludit tamen cœnam, sed non affirmat in Cruce. Licet necessariò id sit

conijciendum: quia dixit, panem hunc fore passionem, & mortem suam. Posita verò illa expositione; quærendum cui fuit facta promissio illa prior dandi panis, Deo, ne an hominibus? Si dixeris Deo: sensus esset, Panis quem ego offeram Deo, caro mea est, &c. Sed certè panis, per quem nutrimentum intelligitur, hominibus datur, non Deo, non enim solet Deo dari cibus. Deinde oblatio, quæ Deo soli facienda est, in posteriori membro significatur, dum ait: *Caro mea est, quam ego dabo*, id est, Deo Patri offeram pro mundi vita. Est enim verus sensus: Panis, seu cibus, quem ego vobis dabo, non est profanus, aut communis; sed sanctus. Est enim caro non alterius, sed mea, qui sum panis viuus: & illa quidem sacra, non solum quod mea sit, sed præterea etiam, quia per me offeretur Deo, non ad meam priuatam utilitatem, sed pro mundi vita, in quo donum Christi longè excedere manna Hebræorum indicatum est. Adhæc cum eadem sit dationis ratio in his duobus locis, *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis*, Et, *Panis quem ego dabo, caro mea est, &c.* sicut constat Christum in priori loco de datione, quæ hominibus fit, loqui, & non de ea, quæ fit Deo: ergo in posteriori hominibus quoque promittit panem, qui fit pro mundi vita. Et confirmatur ex Iudæorum intellectu, qui putarunt Christum dicere, *Panis quem ego dabo vobis*: quia quæsierunt post hæc verba: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* quam eorum intelligentiam non solum Dominus non reprehendit, sed potius constabiliuit, dicens: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & quæ sequuntur*. Ex quo apparet, Christum, cum dixit, *Panis quem ego dabo*, cibus nobis, & non Deo sacrificium promississe. Cui sensui antiqui omnes Patres concorditer assentiunt.

Illo igitur sensu posito ut vero; iam quæritur, quomodo Christus promittit nobis cibum? Nam aut promittit daturum se nobis hunc cibum spi-

II. argum.

III. argum.

Modus celestis panis manducandi quilibet à Christo promittitur.

ritaliter

ritaliter tantum manducandum, aut tam in spiritu, quam in Sacramento: quod secundum si concedatur, euicimus quia hoc ipsum est, quod quærebamus. Sin verò spiritualiter tantum, iam quærimus cur ista donatio in futurum rejiciatur, cum spiritualis manducatio non minus olim data sit ante incarnationem Christi, quam etiam tunc dabatur, quum loquebatur: quãdoquidem illum spiritalem cibum Christus vnã cum Patre suo semper donat. Quare ergo tam significanter dicitur de futuro, *Quem ego dabo*, & quem Filius hominis dabit vobis, si alio modo non dabitur nobis, quam antea fuerit datus? Si ergo ad spirituales dationem referunt, superuacaneam faciunt Christi promissionem, quasi denuò tunc demum promittat, quod olim semper dedit; aut prorsus inexplicatum relinquunt, quando, aut ubi, aut quomodo illa prior datio præstabitur. Adhæc si de passione esset sermo, minimè eam vocasset panem, nam illic alimenti formam non habet; sed potius dixisset, suppresso nomine panis, Caro, quam ego dabo, salus est, aut pretium est pro mundi vita.

III. dictum
Caietani impugnat.

Quarto, non satis explicatum est à Caietano in hac, expositione, quod illa verba: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*; per illa alia exponantur: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis*. Nam cum Christus duplicem dationem commemoret, alteram, qua nobis dabit carnem suam in cibum, alteram, qua dabit eandem pro mundi vita: cumque Iudæi non de illa posteriori, sed de priori, quæ in cibum fiet, interrogauerint, *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Et Christus de eadem responderit, *Nisi manducaueritis*: frustra profecto Caietanus laborat, ut hæc verba, *Nisi manducaueritis*, immediate connectat cum illis, *Caro mea est quam ego dabo pro mundi vita*; cum ad priorem pertineant de pane edendo promissionem, de qua dixit: *Panis quem ego dabo*.

Alter sensus horum verbo

Iam alteram aliorum expositionem expendamus: ob id Dominus, ut a-

iunt, dixit se daturum carnem suam edendam; quia ipse secundum humanam naturam ex voluntaria obedientia Patri quidem seipsum nouo modo in Cruce dedit; nobis verò non nisi per fidem carnem suam tunc edendam dedit: hoc autem est illam veteri, & non nouo modo edendam dare. Nouo modo carnem suam in Cruce nobis daturus erat, sicut tunc eam dabat, exponendo eam varijs miserijs & afflictionibus. Sicut enim iuxta illud Ioannis: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum vnigenitum daret; ut omnis qui credit in ipso, non pereat, &c.* Deus Pater dedit Filium suum, ut nasceretur in similitudine carnis peccati, & crucifigeretur, vnde ab Esaia filius nobis datus dicitur: ita & Christus rectè dicitur carnem suam edendam, & sanguinem bibendum de disse, dum crucifixus est, & mortuus. Et paulò post: Vnde ubi ait, *Dabo carnem meam*, dicit se esse panem vitæ, sed & carnem esse cibum, & sanguinem potum: nomine carnis, & sanguinis, miseriam, & mortem suam, & nõ solum humanam naturam significans. Ita illi exponunt.

In quorum sensum nonnulla occurrunt. Primum, quia non videtur quo nouo modo caro Christi nobis datur in Cruce. Etsi enim Patri nouo modo offeratur, tamen nobis non nisi per fidem etiam tunc data est. Modus autem edendi Christum crucifixum per fidem, nouus non est: cum omnes Patriarchæ & Prophetæ, iam inde ab origine mundi carnem Christi illo modo comederint: quare ergo illa datio carnis suæ in futurum rejicitur? Deinde, si principium, & progressus orationis Christi rectè expendatur, apparebit, eum seorsim à Patre suo peculiarem quandam cibum nobis promississe. Dixerat enim ab initio: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis*. Et mox Patris sui donum interponit, ut ad suum postea recto ordine perueniret: *Pater*, inquit, *meus dat vobis panem de celo verum: Ego sum panis vitæ: Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet. Et, Qui credit in me, habet vi-*

rū: Et panis, quem ego dabo, caro mea est, &c.

Ioan. 3.

Rom. 8.

Esa. 9.

Prædictæ intelligentiæ tria incommoda.

II. Incommod.

tam aeternam. Pater ergo dat Filium suum, qui est panis verus, mundo per incarnationem eius; idem dat nos Filio per fidem viuam in Christum, & propter illam dat nobis vitam aeternam. Hæc omnia Pater, hoc est, tota Trinitas donat: sed Filius hominis iussit nos etiam operari panem, & cibum, quem ipse nobis daturus erat. Et eum tandem explicans, ait: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Hic alia ratio dandi quærenda est in Filio hominis, quam in Patre. Nam & personam Filij, à Patris persona distinguitur. Et aliud tempus dandi, Filio, aliud Patri assignatur: quia Pater dat presentem panem, Filius dabit de futuro: ergo in Filij dono talis quærenda est interpretatio, qualis penitus in Patrem non cadat. Nam si eodem utraque modo dona accipienda essent, nunquam adeo distincte, ac variè in Scripturis proponerentur: at si panem Filij hominis, quem ipse dabit in Cruce, per fidem nobis edendum exponamus; nihil peculiare in Filij dono inueniretur, de quo tam significanter de futuro diceretur, quod illum dabit. Nã etsi ratio, qua Filius Patri per mortem suam dedit se in Cruce pro mundi vita, ipsi Christo valde sit peculiaris, ac propria: tamen ratio, qua per fidem viuam velut crucifixus, & mortuus, nobis dat panem mortis suæ, nõ est illius personæ, aut naturæ assumptæ propria, sed vnã cum Patre omniratione communis est: quoëunque modo enim dat seipsum nobis Filius, dũ in Cruce moritur, eodem prorsus & Pater dat Filium nobis. Vterq; enim dat nobis eum in cibum per fidem & charitatem. Quod si, vt par est, donũ Filij à dono Patris distinguamus: ita interpretandum est donum Filij, vt aliqua ratione differat à dono Patris, quod in cœna Domini perspicue cernitur. Ibi siquidem Filius hominis in quantum homo est, & secundum naturam assumptam Patre minor, per manus unitas personæ Verbi, quas Pater sic unitas non habet, cibum illum diuinum nobis largitus est. Quare verior est interpretatio, & literæ, ac ver-

borum intelligentiæ magis consentanea; vt dicamus, Christum nobis promississe Eucharistiam, quam fidem, aut dilectionem mortis, & passionis suæ.

Tertiò, si voluisset Dominus dicere: Panis quem ego dabo vobis in Cruce, est caro mea pro mundi vita; cum caro sua pro mundi vita, fuerit etiam data in Cruce: priorem certè donationem non aliter explicasset, quam per eandem repetitam donationem: ac si dixisset; Panis quem ego dabo vobis in Cruce, est caro mea, quam ego dabo in Cruce pro mundi vita: Crucis vero nomen & ratio certissimè conuenit posteriori membro, & non priori, quo Christi caro danda in cibum promittitur. Nam cum in verbis Christi duplex datio commemoratur, quarum posteriorem constat in Cruce impletam fuisse: putandũ igitur est priorem datationem alibi quam in Cruce ante illam completam, vel post illam Crucis fuisse complendam: certè in cœna Dominum illam compleuisse, satis eius indicant verba. Dedit enim panem benedictum, dicens, *Accipite*: dedit cibum, dicens, *Comedite*: dedit cibum, qui est caro sua, dicens, *Hoc est corpus meum*: dedit carnem suam pro mundi vita, dicens, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*: Dedit corpus suum nouo modo, nimirum sub specie panis; vt non immeritò admonitio præcesserit illa: *Et panis quem ego dabo, caro mea est.* Etsi enim Dominus nominando panem, corporalem non intellexerit, sed verum illum panem, qui dat vitam mundo: ipsum tamen panis nomen nõ frustra interpositum est à Dei sapientia. Quis ergo tantillo zelo gloriæ Christi sit præditus, qui æquo animo ferat, ab illa promissione facta apud Ioannem, reijci Dominicam cœnam, cui tam mirificè, significanter, & adamussim respondeant, & facta, & dicta in præclara illa & magna cœna, instituta à Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu sancto, omni felicitate gaudet in sempiternum. Amen.

III. Incommodum.

Matth. 26.

Luc. 22.

Opus nostræ redemptiõnis per Crucem, & mortem, commune est toti Trinitati.

Beneficium propriũ Christi in nos colatum.

TRACTATVS XXII.

DE eadem disceptatione Domini cum Capharnaitis, in illa eadẽ promissionis Christi verba: *Et panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.*

Hæc ætenuis disputatum nobis est, & firmis rationibus corroboratum, verba Domini apud Ioannem, si vocum proprietatem spectemus, & genuinam vocabalorum significationem, necessariò ad Eucharistiæ mysterium esse referenda, atque alias expositiones violentas esse ac deorsas, locoq; illi minime cõuenire. Iam alijs quatuor vijs à nobis superius propositis insistendũ est, vt eandem expositionis lucem de venerabili corporis Domini Sacramento proferamus. Erat igitur secunda rectè interpretandi via, illa, quæ desumitur ab ætiologia: vbi enim à propria verborum receditur significatione, proximas partes tenet reddita dictorum ratio, si quæ fortè adhibita inueniatur. Hinc enim legimus libellum repudiij Iudæis olim permissum fuisse: & ne inde colligi videretur diuortium aliquando apud fideles permitti posse, Christus ratione permissionis veteris reddita, istam collectionem infirmam esse demonstrauit. Fuit enim libellus permissus, non quod ea res esset honesta, sed propter duritiam cordis Iudæorum: vt similem permissionem nemo debeat sperare, nisi qui similem duritiam sibi inesse fateatur: qui proculdubio in Christianorum numero haberi non mereretur. Ita hoc loco videnda est verborum Christi ratio. Nã qui post simplicem enũtiationem posita id in mediũ adfert, quo aliquod verbum præcedens ad certam, & indubitam significationem restringat, quiq; ipsum quod profert, iuratus asseuerat, & qui sæpius idem repetit, & prioris dicti causam adfert, & qui per

similitudinem quandã animi sui priora sensa declarat; ille vtiq; hæc omnia consultò fecisse cõseri potest, & quod sua verba primò significabant, magis ac magis confirmata esse voluisse, merito existimatur.

Cum ergo Dominus dixisset, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*, videretque Iudæos ea verba intellexisse de carne sua in cibum accipienda, adeo, vt de priori dicto nihil mutauerit, sed iuratus dixerit, *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Omnis autem controuersiæ finis, ad confirmationem, solet esse iuramentum. Adhæc nec illa contentus, nomen carnis & manducationis sæpè inculcauit, forma verborum septies, aut octies paullulum mutata. Vt huic merito liceat accommodare, quod Augustinus quandoq; dixit: cū enim acriter contenderet, laborem, & operationem manuum, quam Apostolus toties repeteret, non aliter quam litera sonabat, intelligendam; *Non enim, ait, aut in vno loco, aut breuiter dictũ est, vt possit cuiusuis astutissimi tergiversatione in aliam traduci, peruertiq; sententiam.* Ita idem hic posset dici, vbi toties repetitur manducatio carnis. Tertiò, illic causam subiunxit, dicens; *Caro enim mea, verè est cibus.* Id est, Nemo miretur manducandam carnem meã, quæ verè cibus est: quod enim verè cibus est, verè manducatur; at caro Christi verè cibus est; ergo verè apud homines manducatur, qui ex corpore, & spiritu constant; vt ita totus homo impleat manducationis officium. Hæc autem manducatio cum

Rationes ab textu desum præ pro illa sententiã, quin que.

Heb. 6.

II.

August. lib. De ope. Monach. c. 13, tom. 4.

1. Tim. 4.

III. ratio.

Quartã.

II. locus argumentorum.

Deut. 24.

Matth. 5.

& 19.

Iudæis cur permissus libellus repudiij.

Cõsultò quis quid ac serio fecisse, aut dixisse censeri debet.

non nisi in Eucharistiam cadat: fatendum est, carnem Christi, quæ sic hominibus promittitur, ut verè cibus existit, verè manducandam in Eucharistia, de qua promittit, Et panis quem ego dabo, caro mea est. De illius enim carnis, quæ ibi promittitur, manducatione, in posterioribus agit. Postremo similitudinem adiecit: *Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse vivet propter me.* Quibus in verbis manducatio Christi describitur: ut qui ipsum manducat, sic vivere habeat propter ipsum, quemadmodum ille missus à Patre, vivit propter Patrem; sed Christus in carne missus vivit propter Patrem; non quidem veluti participans vitam per fidei, spei, & charitatis donum, quæ à Patre extrinsecus adveniunt; verum velut participans vitam ex ipsa Patris sui substantia naturaliter præsentis, & corpore ipso carnem suam inhabitante: ergo etiam manducantes Christum vivere propter ipsum docemur: non tantum quia per fidem vitam participamus de illius carne extra nos agente, & ad Patris dexteram in cælo collocata, sed etiam quatenus participamus de illius carne corporaliter in nobis manente, & nostra corpora ut tæpla sua inhabitante, dum dignè accipimus Eucharistiam. Tolle corporale hæc Christi præsentiam in nobis, quæ per solam Eucharistiam efficitur, ut tradit Patres, sed præsertim Hilarius, Cyrillus, atque Basilus; & Christi similitudo partium singularum proportionem omnino non servat. Nam si nos Christum sola fide ac spiritu manducamus, ac sic propter illum vivimus: utique inferret Arrianus, etiam Filium à Patre missum non aliter quam fide, ac spiritu propter Patrem vivere. Quod si Filius propter Patrem non fide, sed substantia præsentem vivit: utique & nos manducantes Christum non fide sola, sed etiam per naturalem Filij substantiam: non quod ille convertatur in nos; sed nos in illum, qui fortior nobis est: ut aliquando dictum est ab August. Atq; hætenus de priori illa ætiologia, in qua subiunctas rationes examinavimus, dictum sit.

V. ratio.

Christus ut vivit propter Patrem, & panem celestem manducantes, propter Christum vivunt.

Hilar. lib. 8 de Trinit. Cyril. lib. 10. in Ioan. c. 13. tom. 2. Basil. epist. 141. tom. vltim.

August. lib. 7. confes. c. 10. tom. 1.

Iam tertio loco, à circumstantijs præfertim eorum, quæ præcedunt, cum collatione quadam ad ea, quæ consecuta sunt, quoniam magnam vim ad mentem loquentis declarandam habent, argumenta petenda sunt: hunc enim interpretandi Scripturas canonè, tradidit nobis Augustinus. Primum igitur advertit, cap. illo 6. Ioannis, Dominum quinq; millia hominum pavisse; Deinde turbis eum cõsecrantibus dixisse: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis.* Sed partim ne putarent Christum aliquid sibi sumere, quod Deo interim detraheret; partim ut per doni paterni explicatione mentes eorum ad æquiori animo suum donum accipiendum præpararet, intermissa paulisper eius cibi declaratione, quam ipse daturus erat, subiecit, non Moysen dedisse eis Panem de cælo, sed Patrem suum dare illis panem de cælo verum, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. Et quisnam sit hic panis, declarat, dicens; *Ego sum Panis vita: qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternum.* Et infra: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Ex quibus verbis elicimus primum, non Moysen, sed Patrem dare panem verum. Deinde, Christum in carne missum, esse hunc panem. Tertio, eum qui credit in Christum, manducare hunc panem. Quarto, eum, qui sic manducat, in æternum vivere. Ita ergo auditorum animis præparatis, redit Christus ad primum illud verbum, unde cõperat, nempe: *Operamini non cibum qui perit, &c. quæ Filius hominis dabit vobis:* nunc genus, & cibi nomen enuntians: *Et panis,* inquit, *quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita:* quæ verba mirificè quadrat cum superioribus: Dicebat superius, *Filius hominis dabit vobis;* hæc autè: *Ego dabo:* Ibi cibum; hæc panem, qui est caro sua: Ibi promittebatur cibus qui permaneret; Et hic dicitur: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo:* Ibi cibus dicebatur permanere in vitam æternam; & hic dicitur: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam:* ibi turbæ iube-

III. locum gumentorum pro eadè sententia.

August. lib. 83. quæst. q. 69. tom. 4.

Corollaria quatuor ex textu Ioannis.

Eorum quæ præcedunt Ioan. 6. cum tjs quæ sequuntur, collationes nonnullæ.

bantur

bantur eum cibum operari; & hic iubentur eundem manducare, si nolint carere æterna vita. Vides igitur illa quatuor explicata esse à Christo: genus cibi, quod Filius dat, est caro sua: operatio huius cibi, est manducatio: fructus eiusdem cibi, est manere in Christo: finis postremus, vitam æternam habere. Ex quibus in primis apparet, non minus Filij, quam Patris donum quoddam esse: Patrem iam dare, Filium non quidem adhuc dare, sed se daturum promittere. Pater dat mundo Filium suum in carne, & dat nobis fidem in Filium suum Incarnatum, ut per donum fidei ex illo manducemus, & in æternum vivamus; Filius verò in carne ambulans iterum promittit carnem suam in cibum, ut in illo maneamus, & ipse in nobis, atque ut hunc panem manducantes, vitam æternam consequamur.

Tertius huius probationis ordo.

Sed quoniam Patris inter ac Filij donum per multa sunt similia, & quædam alia diuersa: primum omnia illa verba Evangelica ante oculos lectori proponenda sunt; deinde illa fecerenda, quæ utriusque, & Patri, & Filio sunt similia; postremo, quæ utriusque, ac diuersa. Nam ex illis facile eis satisfiet, qui propterea de spiritali tantum manducatione in posteriori cap. 6. parte agi putant, quia totus præcedens sermo fuerit de actibus merè spiritalibus credendi, & amandi habitus: cum tamen postea etiam de alijs actibus, ut manducandi, & bibendi, qui ad Sacramentum spectant, fiat mentio. Verba igitur Domini apud Ioannem de dono Patris æquè ac Filij, incipiunt ab illo loco: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis: hunc enim Pater, signavit Deus (hoc est, Trinitas) Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus, ut operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille, & reliqua usque ad illud: Ego sum Panis vivus qui de cælo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Verba verò, quæ ad donum Filij propriissime pertinent, incipiunt ab eo loco: *Et panis quæ ego dabo, caro mea*

Vbi tantum de Filij dono fit sermo in eodem capite.

est pro mundi vita. Litigabant ergo Iudei &c. usque ad id: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Eatenus enim de dono Filij hominis Evangelista sermonem contexit. Cõveniunt porro hæc duo dona in hoc: quod cum Pater & Filius, quod ad naturam diuinam attinet, vnum sint, uterque dat nobis eundem panem vitæ, siue Verbum Incarnatum, licet Patri per attributionem soleat illa datio accommodari: unde Dominus: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; & Apostolus: Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Ad hæc utriusque donum appellatur, & hic panis, & Christus: de utriusque dono per fidem ab utroque donatam comeditur, & qui manducat ut debet, ex utriusque dono resuscitatur, & in æternum vivit: & res donata, hoc est, Christus, & digna eius manducatio ex utriusque dono veteris manna figuram implent: utraque manducatio spiritalis est: *Verba;* inquit Christus: *quæ ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt:* nec enim de corpore ad vitam animale nutriendo, sed de spiritu ad æternam vitam pascendo hic agitur.

Ioan. 3.

Rom. 8.

In his ergo omnibus illa duo dona conveniunt; differunt porro in multis, atque illa expe dit diligenter annotare: quoniam ex his verus horum verborum intellectus detegatur. Primum igitur discrimen in dantibus fitum est. Cum enim Pater Spiritus sit, ei nos spiritaliter tantum pascere convenit: & cum Filius carnem pro nobis assumpserit, & secundum eam sensibilia Sacramenta instituerit, ei convenit, ut non solum spiritaliter vna cum Patre nos pascat, sed etiam Sacramentaliter quoque pascendos promittat, maxime cum se non modo Filium, sed etiam Filium hominis pronuntiet: quoverbo indicavit se nobis daturum panem, ut homines hominibus dare solent, hoc est, non tantum spiritali, sed etiam Sacramentali, & corporeo modo.

Patris inter & Filij donum, celestis scilicet panis, multiplex discrimen asignatur.

Secundum discrimen, à tempore dandi pendet. De Patris enim dono

Secundum discrimen.

dicitur

dicitur de præsenti: *Pater meus dat*; de suo verò per futurum ait: *Et panis quem ego dabo*: Cur autem cù Pater iam nùc det panem suum, Filius tamè, qui dat eundem panem, quem Pater, etiam daturum se posthac affirmat; nisi quia posthac aliter dabit Filius panem suum quàm Pater, hoc est, tota Trinitas, vel eum dat de præsenti, vel eum ante dederat? Siquidem Trinitas ab initio mudi carnem Christi Filij hominis omnibus Patriarchis atque Prophetis spiritu participandam per fidem dedit. Cùm igitur Filius, non obstante illo suo, & Patris dono, adhuc se daturum polliceatur, quod antè datum non erat, nec putandum sit quod frustra tã significanter dictum sit: *Quem Filius hominis dabit vobis*; Et, *Panis quem ego dabo*: proculdubio significare voluit non tantùm spiritali modo carnem suam daturum, vt hætenus data erat, sed præterea iuxta aliquod Sacramentum: cuius Sacramenti naturam, vim, & potestatem licet Pater æquè, ac Filius operetur, tamen id propriè Filij donum esse dicitur: tum quia Filij ore, ac manibus fuit institutum, tum quia in persona Christi ob mortem eius annuntiandam in hodiernum vsque diem consecratur.

Tertium discrimen in rei datæ diuersis appellationibus consistit. Nam Patris donum, Christus appellat panem de cœlo verum; Filij verò munus, carnem Christi, verè cibum, & sanguinem eius verè potum: plus autem significantis cuiusquam proprietatis per aduerbium hoc verè, quàm per verum nomen designatur. Neque idem est apud Apostolum, verè vidua, quod vera vidua. Nam vera vidua est femina, quæ suo viro orbara est: at verè vidua non est, nisi illa, quæ, tum viro, tum cæteris mundi consolationibus destituta est. Quod igitur ad rem ipsam attinet, verius quidem non pascit Filius, quàm Pater: nam Pater quod summum est, panem scilicet viuum, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo per Incarnationem, totum videlicet Christum, tam Deum, quàm hominem, nobis donat: & tamen donum Christi appellatur verè cibum, quia

propius accedit ad naturam cibi corporei, quàm donum, quod spiritali modo per fidem, & dilectionem accipitur. Nam Filij donum, significatur per manus Christi, aut ministrorum eius dandum, & ore tenus à nobis accipiendum, vt cibi ratio postulat, & vt dari, & accipi inter homines cõsuevit. Plus ergo proprietatis corporeæ in Filij dono, quod verè cibus est, insinuat, licet plus interdum in ipso nomine veri scilicet panis, dignitatis apprehendatur. Sic enim significatur manna nõ verus panis fuisse, eo quod non tantam dignitatem obtinuerit, vt panis verus esset, cùm tamen verè panis fuisse non negetur. Quia vt dixit Moyses: *Ille est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum*: verè autem panis est, qui propriè ad vescendum datur. Cùm verò caro Christi, quam se daturum promittit, quantum ad nos verè cibus sit, nec tamen ita dicatur verè cibus, quasi verius, quod ad ipsius naturam attinet, non pascat, quàm Patris donum, quod est omnino verus panis, quia id cogitare nefarium esset, sed quia verius accedit ad naturam cibi naturalis, cuius proprium est ore accipi, & in os immitti: idcirco secundùm hanc corpoream cibi rationem donum Christi appellatur verè cibus. Adeo vt Chrysostomus hæc verba pòderans, dicat: *Quid autem signat: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus? Aut quod is est verus cibus qui saluat animam, aut vt eos in pradiçtis cõfirmet, ne obscure locutum in parabolis arbitrarentur*. Sic ille. Si autem Christi caro verè cibus est, & absque parabola, ea est omnino comedenda. Quod enim non parabolicè est cibus, vtique re ipsa, & ratione aliqua corporea cibus esse iudicatur. Nam Deus, ac diuina Christi natura, non est cibus absque parabola. Quare Cyrillus ad Euopium, diuinitatis inquit naturam minime edi, sed idcirco cibum dici, quia pascit animam nostram ad eam similitudinem, qua cibus pascit corpus nostrum. Ex cuius verbis elicitur, parabolicè dici illum panem, quem Pater dat, non autem illum, quem Filius donat: quæ tota differentia ab Eucharistia

Donum Christi per quos erat, dispensandum.

Exod. 16. Chryso. ho. 45. in Ioan. tom. 3.

Cyrl. Anathematism. 11. to. vlti.

Tertium discrimen.

1. Tit. 5. Aliud est vera vidua, aliud verè vidua.

Christi donum cur toties caro, & sanguis appelletur.

Quartum discrimen inter Patris donum, & Christi.

Christus bis dedit carnem suam.

pendet, in qua Christus verè dat in cibum nostrum corpus suum in Sacramento, vt anima ex cibo intra se sumpto amplius nutriatur. Atque hæc est ratio, cur Christi donum toties dicatur caro, & sanguis: non quafideitate sint vacua, spiritus enim est qui viuificat; caro non prodest quicquam; sed quia per solam fidem, & charitatem donum Patris non datur, sed per Sacramenta, quæ sub sensum cadunt, quibus modis verè caro manducari, & sanguis bibi potest, etsi anima Christi atque diuinitas per naturalem vnionem edantur.

Quartum discrimen est, quod Patris donum, nobis tantùm; Filij verò, & nobis, & Deo pro nobis datur: *Pater*, inquit, *meus dat vobis panem de cœlo verum*. Vbi nomine Patris intellige totam Trinitatem, quæ vt nobis dat panem, ita pro nobis aliquid offerre, aut immolare non potest: quia Deo nihil est sublimius, cui diuina Maiestas sacrum faciât, cùm tamen omnè sacrificium maiori, ac sublimiori potestati debeatur. Cæterùm Filius hominis, qui per naturam humanam minor est Patre, ita carnem suam daturum se nobis promittit, vt interim promittat se eandem Deo daturum, hoc est, oblaturum, & immolaturum pro mundi vita: *Et panis*, ait, *quem ego dabo* (scilicet vobis) *caro mea est, quam ego dabo*, scilicet Deo in hostiam, pro mundi vita: Vbi bis promittit se daturum carnem suam, semel quidem nobis, & iterum Deo pro nobis. Cumque prioris intelligentia pendeat à sequenti datione: qui cupit intelligere quomodo prior completa sit, animaduertat prius quo pacto posterior datio completa est. Christus enim non solo spiritu, sed per interpositam carnis sue substantiam posteriorem impleuit dationem: dedit enim, id est, obtulit Deo carnem suam vsque ad mortem Crucis pro mundi vita: ergo promisit eandem carnem non solo spiritu, sed per interpositam ipsius rei substantiam à nobis manducandam: quod alibi profectò, quàm in Eucharistia Sacramento non contingit. Nulla autem ratio patitur, vt priorem dationem à posteriori separemus;

cum posterior ideo sit adiecta, vt priorem interpretetur, atque declarer. Panis inquit, quem ego dabo, caro mea est; quod quid est aliud, quàm dicere; Ego dabo carnem meam in panem; seu manducandam: at quæ nam hæc est caro? quam dabo, inquit, pro mundi vita: non tantum per fidem cordibus nostris infusam, sed re ipsa in Cruce immolatum: ergo in eadem carnis veritate, ac substantia prior datio accipiendâ est, in qua posterior completa.

Deinde aduertit; hostiam pacificam, & pro peccato (qualis fuit hostia Christi in Cruce) non solum spiritu, sed etiam corpore partem à Sacerdotibus, ac Leuiticis, partim ab offerentibus atque astantibus in lege manducari solitam: quare Elcana, postquam immolauerat Domino, & Annæ uxori suæ partem honorificam, & Phenennæ, & cunctis filijs, & filiabus partes dedit: ita Christus, qui propitiatio est pro peccatis nostris, & pacificauit per sanguinem Crucis eius, siue quæ in terris siue quæ in cœlis sunt, cùm dixit: *Panis quem ego dabo, caro mea est, &c.* significauit, carnem, quam daturus erat manducandam, esse ipsam eandem, quæ sacrificanda erat in cruce. Talem ergo Christus intellexit dationem, qualis de re sacrificata fieri solet: quæ nõ tantum est spiritalis; sed etiam corporea, & Sacramentalis datio; & acceptio. Nam Sacramentum, à sacrificio non re ipsa, sed ratione sola differt. Agnus enim, & vitulus, qui sacrificium est, ea ratione qua offertur Deo super altare, idem ipse Sacramentum est, quatenus in epulo sacro à fidelibus manducatur. Vna enim pars adurebatur in altari, & altera coquebatur, vt ab his, quorum intererat, manducaretur: vt traditur primo libro Regum. Quæ omnia cùm Christus optime nosset, dum promittit nobis carnem suam in cibum, & illam carnem, quæ dabitur pro mundi vita: profectò nil aliud promissit, quàm eam carnem suam dandam in Sacramentum, quam dabit, & offeret Deo in sacrificium. Ob id enim in his verbis: *Quam ego dabo pro mundi vita*, meminit sacrificij, vt in prioribus illis, *Panis quem ego dabo, caro*

Hostia olim pacifica, & pro peccato quid figurabat, & à quibus manducabatur. 1. Reg. 1.

1. Ioan. 2.

Coloss. 1.

Sacramentum à sacrificio quid differat.

1. Reg. 2.

mea est, memoria salutaris Sacramen-
ti nobis repræsentaretur.

Quintū discrimen inter
Patris, &
Christi do-
num.

Ioan. 6.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

Vbi, & quo-
modo fideles
carne Christi
manducate
Marth. 26.

Sextum dis-
crimen.

1. Cor. 15.

Quibus ex
verbis Chri-
sti Capharna-
ta occasione
captarint de
illo murura-
di.

Quintum discrimen sumitur ex di-
uersitate illorum, qui operantur, aut
Patris, aut Filij donum. Nam de prio-
ri dicitur: *Hoc est opus Dei, vt credatis
in eum, quem misit ille.* Vbi fides in Fi-
lium Incarnatum, opus Dei, non no-
strum dicitur: qui nisi trahamur à Pa-
tre ad Filium, credere in Filium non
possumus. At in Filij dono, etiam no-
strum opus imperatur, ait enim: *Opera-
mini cibum, quem Filius hominis da-
bit vobis.* Cur autem id ponitur, nisi
quia per donum Patris multi, qui no-
dum crediderant, & propterea talem
cibum operari non poterant, ad Chri-
stum in primis veniunt, cum Filij Dei
donum, hoc est, Eucharistiæ Sacramen-
tum, ad solos fideles perueniat, qui-
bus semper integrū est (cum post ac-
ceptam fidem, sine cooperatores gra-
tiæ Dei, vt Apostolus ait) operari ex
ea fidei gratia, quam à Patre, hoc est,
à Sanctissimā Trinitate, ante acceperunt.
Sic ergo oportet interpretari do-
num Filij Dei, vt non intelligatur de
alio cibo, quam de eo, quem fideles o-
perari possunt. Et sanè modus operan-
di, appellatur ab ipso Christo mandu-
catio, manducant verò propriè fide-
les carnem Christi in Sacramento, se-
ad illam sanctæ, & dignè edendā præ-
parantes. Iustificati enim prius per fi-
dem ex dono Patris, possunt postea o-
perari cibum Filij hominis in Eucha-
ristia, in qua dicitur: *Accipite, & come-
dite.* Id est, operamini cibum, quem e-
go porrigo, non tantum mente per fi-
dem, sed etiam corpore per Sacramen-
ti susceptionem.

Sextum discrimen colligitur ex di-
uersa auditorum opinione de Patris,
ac Filij dono, Iudæi enim non repre-
henduntur quasi nō intellexerint ver-
ba Christi, sed quia non crediderunt
ei: Sunt, inquit, quidam ex vobis, qui
non credunt. Cum ergo Christus os-
tendisset Patris opus esse, vt in eum
crederent, nondum valde ex horruerunt,
quoniam audientes, Patrem dare
ipsis panem de cælo verum, mox di-
xerunt, Domine, semper da nobis Pa-
nem hunc, idem verò post carnis Chri-

sti promissionem exhorrescentes, li-
tigabant, ac dicebant: *Quomodo potest
hic nobis carnem suam dare ad mandu-
candum?* Ex quo planum redditur, eos
non in eo deceptos fuisse, quod puta-
uerint Christum carnem suam reipsa
daturum vt ederetur, sed in eo, quod
nolebant, aut credere eam rectè dari
posse, aut expectare quomodo eam ef-
ferret daturus: sine controuersia autem,
nisi aliter quam per solam fidē ex ip-
sius Christi verbis carnem eius dan-
dam iudicassent, non adeo illis durus
sermo Christi visus fuisset. Nec enim
litigabant, cum prius in se credi po-
stularet, etiam si voci eius non obedi-
rent: at nunc præterquam per fidē vi-
uam alio modo non datur nobis Chri-
sti caro nisi in Sacramento. Christus
ergo, qui Iudæorum intelligentiam
comprobauit, quantum attinet ad ve-
ram suæ carnis manducationem, cor-
poreo more illam fore complendam
intellexit, licet non membratim, &
per frustra, vt Iudæi putabant.

Septimum discrimen situm est in
diuersitate, quæ inuenitur inter veni-
re ad Christum, & manere in Christo.
Nam per donū Patris, quod est fides,
venitur ad Christum, ipso testate: Om-
ne quod dat mihi Pater, ad me veniet:
nec dubium etiam quin per idem do-
nū in Christo aliquousque maneri pos-
sit, ab illis præsertim, qui per ætate m
recedere à Deo non possunt. Sed qui
manducant carnem, & bibunt eius san-
guinem, prout Filius Dei hoc loco in-
tellexit, non propriè veniunt ad Chri-
stum, sed potius in Christo manent, &
Christum, in se ipsis manentem habet,
qui Eucharistiæ proprius est effectus.
Nunquam enim Eucharistia per se &
principaliter dat primam gratiam, cū
ad id non sit instituta, sed inuentam
priorem auget: sicut & cibi proprium
est, non inchoare vitam, sed inchoa-
tam nutrire. At ablata Eucharistia, nul-
la est causa, cur venire, Patris dono;
manere autem, Filij muneri tribua-
tur: quia fidem vterque ex æquo præ-
stat. At Spiritus sanctus in verbo Dei
attribuit primum accessum ad Chri-
stum Patris dono, quia per fidē, quam
Deus dat, venitur ad Christum, Idem

Septimū dis-
crimen.

Eucharistiæ
proprius effe-
ctus.

Spiritus san-
cti donum.

Eucharistia
ad quid potis-
simum insti-
tuta.
Cypri. ser-
de oratione
Dominica.
Ambros. li.
5. de sacra.
cap. 5.
Cyril. li. 3.
in Ioan. ca.
37. tom. 2.
Octauum dis-
crimen.

Nonum dis-
crimen do-
ni Patris, &
Christi.

quoque per mansionem in gratia Dei,
filij dono attribuit: quia etsi per fidē
absque Eucharistia manere in Christo
aliquantisper possumus, non tamen
semper id possumus: quia Deus voluit
salutem nostrā consummari per Chri-
sti carnem & sanguinem in Sacramen-
to participatam. Nā vt sine cibi sum-
ptione vita corporea paulatim defi-
cit; ita spiritalis extinguitur vita abs-
que cibo Eucharistiæ, quæ ad hoc pro-
priè est instituta, vt maneam⁹ in Chri-
sto; & perseueremus in eius gratia:
quod Cyprianus, atque Ambrosius,
nec non Cyrillus docuere.

Octauum discrimen sumitur ex di-
uerso vitæ spiritalis medio, siue in-
strumento, quod per cibum aliter, &
aliter præsentem efficitur. Etsi enim
vterque in æternum viuat, siue quem
Pater, siue quem Filius pascit: tamen
alio eiusce rei adiumento hic quam il-
le viuat. Nam modus viuendi ex dono
Patris, est is, de quo dicitur: *Qui credit
in me, habet vitam æternam:* modus au-
tem viuendi ex dono Filij, est propter
carnem Christi viuere, quæ fidem no-
stram sua auget substantiali præsentia.
Quare in Filij dono legitur: *Sicut mi-
sit me viuens Pater, & ego viuo propter
Patrem: & qui manducat me, & ipse vi-
uet propter me.* Quæ verba significat,
ea ratione Filiū in carne missum pro-
pter Patrem (qui præsentia suæ naturalis
substantiæ carnem eius viuificat) vi-
uere, sicut & nos manducantes Filium
Dei, & corporea suæ præsentia nos vi-
uificantem, & vitam nobis præben-
tem propter illum viuimus: Per fidem
igitur viuimus spiritaliter ex dono Pa-
tris, at Filium Dei manducantes, viu-
imus propter illum: Perinde atque is,
qui cibum capit, propter illum viuat,
ira vt cibus corporeus in illo sit, qui
propter cibum viuat. Sic Filius, quem
manducamus, & propter quem viu-
imus; corporaliter nobis inesse inue-
nitur, quod rectè, aut propriè intelli-
gimus de Eucharistiæ Sacramento non
potest.

Nonum discrimen accipitur ab eo,
quod manna duobus modis aliter per
Patrem, & aliter per Filij donum im-
pletur. Cum enim manna, & corporea

esca fuerit propter externam eius mā-
ducationem, & spiritalis, vel propter
mirabilem eius affectionem, & suaui-
tatem, quod vnus cuiusque volunta-
ti deseruiens, ad quod quisque volebat,
conuerteretur, vel propter internam
eius significationem, qua eos prouo-
cabat, vt de Messia futuro cogitarent
spiritaliter manducando: merito illa
figura dupliciter impletur: altero qui-
dem modo tantum spiritali ex Patris
dono, cum reuera in Christum credi-
mus, quem manna designabat, altero
verò, & spiritali, & Sacramentali ex
Filij dono, cum in Christum creden-
tes, ipsius etiam carnem in Sacramen-
to edimus. Et prior quidem edendi ra-
tio aliquanto est imperfectior, quod
attinet ad modum, quia tam spiritua-
lem, quam corporalem escam solo spi-
ritu non omnibus numeris adimple-
mus: posterior perfectissimè figuram
illam implet, dum carnem Filij homi-
nis, in quem credimus, in Sacramen-
to accipimus. Atque hæc est causa, cur
ad finem orationis eius, quæ tā de Pa-
tris, quam de Filij dono habetur, men-
tio fiat manna: quod etiam Augusti-
nus in Ioannem annotauit, quod vide-
licet de eadem quidem re cœlesti, sed
non eodem modo manducanda con-
cluditur. Nam post Patris donum pro-
positum, & explicatum in compara-
tione manna (quod qui edebant, mor-
tui sunt) subdit: *Hic est panis de cælo
descendens, vt si quis ex ipso manduca-
uerit, non moriatur: Ego sum Panis viuus,
qui de cælo descendi. Si quis manduca-
uerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Dein-
de, postquam promississet daturum se
panem, qui esset caro sua, & illum cū
manna iterum conferret, nō amplius
dixit: *Si quis ex hoc pane manduca-
uerit, vt supra, sed dixit: Qui mandu-
cat hunc panem, viuet in æternum:* at ex
pane aliquis manducat, qui partē eius
aliquam edit, & aliam intactam relin-
quit; manducat verò hunc panem, qui
nullam eius partem, quæ non mandu-
cetur, post se relinquit. Ibi enim ve-
lut de maximo flumine vas aque ple-
num, quod sitim extinguit, ad nos de-
fertur: hic flumen vniuersum per no-
stras gressus trahit, vt de toto alueo liceat

Exod. 16.

Sap. 16.

Aug. tract.
11. in Ioan.
tom. 9.

Aliud est ex
pane mandu-
care, aliud
hunc panem
manducare.

haurire. At manducantes per fidē ab- que Sacramento, non nisi ex hoc pane, qui Christus est, edimus. Nec enim totus Christus sic intra nos est, vt cibus intra manducātem accipitur, quo inde nutriamur; sed gratia quādā viuificans à Christo in nostra corda diffunditur. Sed in Filij dono totus panis, quantus Christus est, à nobis manducātus inuitur; quia Christi, & sanguis, & anima, & diuinitas à nobis, vt cibus, ore accipiuntur, quod alibi, quā in Eucharistia non contingit. Ibi autem sic præstantur, vt & hunc panem, qui est Christus, manducemus, & prætereā ex hoc pane: Panem quidē hūc, dum Eucharistiam ore percipimus; ex hoc autem pane, dum gratiam ex Eucharistia sumptā accipimus.

Decimum ac postremum discriminē sit, à diuerso responso, quod murmurantibus datum est. Nam cum vtrobique Iudæi murmurarent, nec in Patris dono per Filium explicato, nec minus in ipsius munere Filij conquiescerent: aliter tamen Christus hic, & aliter ibi murmurantibus respondit. Nam cum murmurarent de Filio hominis à Patre dato: Dominus nil aliud replicauit, quā se panem vitæ esse, & ad se venire posse neminem, nisi Pater attraxerit eum: traus autem Patris totus spiritalis est, non enim corpora Pater, sed corda ad Filium trahit, vt eum fide complectamur. Idcirco ex eo quod Filius in sola Patris attractione orationem concludit, de sola spiritali manducatione intelligimus egisse. Secus se res habet, cū de proprio dono murmurant. Non enim spiritali, quid tantum attulit, qualis est attractio Patris, sed prætereā corpoream quādam potestatem addidit: *Hoc vos*, inquit, *scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius?* Agit enim de corporali ascensione; vt vel ipso rei corporeæ exemplo demonstraret, se etiam de corporali quādam manducatione verba fecisse. Ac si dicit: *Nō sit vobis mirum, quod carnem meam promitto vobis in cibum dandam: nam hæc ipsa caro quæ videtur inæpta vt manducetur, adeo spiritalis est (vt pote à Spiritu sancto formata,*

& diuini Verbi Spiritui secundum veritatem humanæ naturæ vnita) vt virtute inhabitantis Verbi ascensura sit in cælum, non secus, ac si Angelus foret, vel spiritus. Vt ergo ascensus in cælum, qui naturæ grauis, & corporeæ vires superat, meq̄ tamen carnis, qui Deus sum, facultatem, ac vires non excedit: ita etsi caro hominis ex se non prodest quicquam, tamen caro mea Verbo vnita non prodest modò, sed etiam viuificat, nam spiritus, id est, diuinitas mea, est, quæ viuificat, caro abque diuinitate nō prodest. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt, seu spiritalia, & vitalia sunt: hoc est, ita intelligi debuerunt, vt ab eo prolata, qui Deus cum sit, viuificare etiam spiritus humanos per carnem comestam potest. Nam ea caro, quæ etiam in cælum ascendet, vitam potest ijs præstare, qui dignè eam accipiunt.

Disputatio ergo Christi fuit de corpore quadam manducandi ratione. Quod si de illa, quæ tantum fide fit, egisset, ascensionis exemplum ad rem non ita pertinuisset. Interest igitur inter donum Patris, & Filij: quod ibi res donata, quæ est Filius in carne missus, corporaliter quidē abest, sed per gratiam accipitur, hic autem præsens est in corpore nostro. Ibi manducatur ex ipso tantum, hic & ipse, & ex ipso. Ibi fides tantum est instrumentum, quo manducatur, hic & fides, & os nostrū concurrunt ad manducationem. Et vt in dono Patris opus est vt credamus in eum quem ille misit, ita & in dono Filij & ipsi credentes iubemur operari cibum, quem ille dabit. Ibi venimus ad Filium: hic manducando carnem, manemus in Filio: ibi panis de cælo verus proponitur, hic datur caro verè cibus: Ibi credimus in Filium, hic vnā cum Filio manducamus carnem, & sanguinem eius bibimus: Ibi per fidem vitam æternam habemus: hic non modò viuimus per fidē, sed etiam propter Filium, quem manducamus, idque vt ille viuat propter Patrem, à quo mittitur. Denique spiritali tantum manducationem à Patre, qui spiritus tantum est, duntaxat per

Quid est: Spiritus est qui viuificat, caro nō prodest quicquam. *Ioan. 6.*

Verba Christi vti spiritus, & vita sint.

Discrimē Patris inter, & Filij donum, omnium epilogus.

Decimū discriminē, & vltimum.

Tractus Patris ad Christum qualis sit.

Tractus Patris ad Christum qualis sit.

Luc. 1. & Matth. 1. Carnis Christi virtus quāta.

medium

Propriū spiritus quid.

medium spirituale, quod est fides in Christum, & soli spiritui nostro (qui solus credere, & ex Christo manducare potest) exhiberi docuit, idque perpetuo, & sine vlla tēporis dilatione, quia spiritalis operatio certis temporibus, aut locis non includitur. Contra verò Filius cum non sit tantum spiritus, sed etiam carnem assumpserit, nec donū suum statim offerat, sed in futurū differat, idque corporali nomine designauerit, carnem, & sanguinem Filij hominis appellans, nec solum in eam credere, & ex ea manducare iusserit: omnino cogimur interpretari hæc Filij promissionem non solum de spiritali, sed etiam de Sacramentali manducatione. Et hætenus de rationibus, à circumstantijs huius loci petitis.

Sequitur quarta via, de collatione horum verborum cum alijs Scripturæ locis, sed maximè cum his, quæ dicuntur, & fiūt in cœna Domini. Nam hæc cum illis composita tantum sibi consentiunt atque conueniunt, vt ipsa sibi inuicem explicatio quædam, commentarius, atque interpretatio existant, & non secus inter se cōnectuntur, quā promissio, & exhibitio illius, qui fidelis est in omnibus verbis suis, & qui dixit: *Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Vt magnæ temeritatis existat, negare Christum in hoc loco de Sacramentali corporis, & sanguinis sui communicatione proprie egisse. Principio itaque, tempus anni vtrobique, persimile fuit. Nam cœna vesperi ante diē Paschæ celebrabatur, & Ioannis 6. dicitur cum hoc signum fecit, & sequenti die cum Capharnaitis disputauit: *Erat autem proximum Paschæ, dies festus Iudæorum:* Atque Paschate vno vt minimum hæc contigit disputatio, vsque ad illud, in quo Dominus vltimam cœnam exhibuit: quod ita discipuli Domini per annum integrum parati essent ad futuram Domini cœnam, & reducerent in memoriam per idem anni tempus præteritam de pane edendo disputationem. Deinde apud Ioannem promittit Dominus panem, & in cœna panem acceptum porrexit. Ibi Christus gratias egit, cum benedixit, & multiplicauit;

Quartus locus argumentorum, vt probetur de pane celesti manducanda, quod dicitur de Eucharistia esse accipiendum.

Psal. 144. Matth. 24. Cœnæ Dominiæ Martij 26. cum 6. c. Ioannis cū sermo est de celestipane manducando, congruitates decem, comparationes. Matth. 26. & seq.

Secunda congruitas.

Ibidem.

hic etiam gratias agens benedixit. Ibi turbis distributus est panis; hic Iesus, & fregit, & dedit discumbentibus. Ibi grāde miraculum operatus est in multiplicatione panum, sed hic maius, & in commutanda in corpus suum panis substantia, & in multiplicanda sui corporis vnitate. Quare fit, vt illa apud Ioannem panis acceptio, benedictio, & discumbentibus facta distributio, imago quædam putari potuerit eorū, quæ postea in cœna gerenda erant. Nā vt ex miraculo illo quinque panum Iesus occasionem sumpsit promittendi carnem suam in cibum, iuxta illud: *Operamini nō cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis:* sic in cœna anam accepit ex azymo pane conficiendi corpus suum, & sub forma panis eundem porrigendi, vtrobique transiens à pane ad carnem. Tertio, ibi verbo, siue prophetica oratione pollicitus est, hic re ipsa veritatem promissam præstitit. Quarto, vt ibi Filius hominis est, qui & facit miraculum, & carnem suam promittit: sic in cœna idem Filius hominis, Desiderio, inquit, desiderauit hoc Pascha manducare vobiscum, & solus mysterium perfecit. Quinto, ibi ait de futuro Dabo, hic de præterito dedit: Ibi ait, Panis, non quem ego accipiam, sed quem ego dabo, caro mea est, hic alium accepit panem, alium dedit: accepit enim triticeum, & azymum, dedit verò nullum alium, nisi carnem suam, dicens: *Hoc est corpus meum.* Sexto ibi promittebatur in cibum illa caro, quam daturus erat pro mundi vita; hic porrigitur in cibum corpus, quod pro nobis datur. Septimo, ibi dicitur: *Caro mea verè est cibus: & sanguis meus verè est potus:* hic autem: *Accipite, & comedite: hoc est corpus meum; Et, Bibite ex hoc omnes. Hic est ovinus sanguis meus.* Octauo, vt apud Capharnaū turbis recedētib⁹, soli duodecim à Christo nō recesserūt, sic in cœna, cæteris exclusis, soli duodecim cū Iesu discubuerunt. Nonò, vt ibi dixit Apostolis: *Nūquid, & vos vultis abire?* & Petrus respondit: *Dñe ad quē ibimus?* sic post carnē Christi Apostolis dispensata, Petrus in cœna negat se Dominum

Tertio, & quarta congruitates.

Luc. 22. Quinta.

Sexta, & septima.

Matth. 26.

Octaua.

Nona.

Tom. 8.

T aliquan-

Decima.
Ioan. 13.

aliquando desertum, & idem reliqui discipuli affirmarunt. Decimo, ut apud Capharnaum dixit: *Unus ex vobis diabolus est*: sic in cena Domini narrat Iohannes, Satam introisse in Iudam unum ex duodecim. Cum igitur tot, ac tanta, & dicta, & facta inter se conspiraret, ut nil prope aliud intersit, nisi quod in cena praestatur, quod Ioan. 6. cap. aut rebus praefiguratum, aut verbis promissum erat: profecto ipsa vtriusque loci collatio aperte probat, ea quae Ioan. dicto capite commemorantur, coniuncta esse cum cenae Dominicae celebratione. Illa autem inter omnes maxime ad rem facit, quod Dominus ibidem apud Ioannem dixit: *Et panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita*: quod idem est atque illud, quod in cena dixit: *Accipite, & comedite; hoc est corpus meum*: ubi facile percipitur, panis vitae promisso, manducationem panis viuæ exhibitam. Dationi acceptionem, carni corpus; Dationi carnis pro mundi vita, dationem corporis pro nobis respondere. Duplex enim utrobique est dandi ratio: altera in Sacramentum, quae verbo prior nominatur; altera in sacrificium, quae in proposito Christi utroque in loco prior intelligitur. Ut ergo illa Domini verba in cena prolata: *Accipite, & comedite; hoc est corpus meum*, sic interpretatur est Paulus: *Quotiescunque manducabitis panem hunc* (qui est Corpus Christi) *& calicem bibetis; mors Domini annuntiabitis, donec veniat*: sic & verba illa Christi: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, ita intelligenda sunt: *Quotiescunque manducabitis panem, qui est caro mea, sacrificium meum pro mundi vita in Cruce peractum annuntiabitis*: Hoc autem nemo ignorare potest in sola Eucharistia contingere, ubi caro, quae mortua pro nobis est, comeditur, mors Domini facta ipso recolitur, & annuntiatur. Et de hac collatione locorum satis sit.

Eucharistia duplex exhibenda ratio.

Quintus locus argumentorum.

Accedit quinta ac postrema via, quae a consensu veterum Patrum accipitur, qui omnes concordibus sententijs Dominum Ioan. 6. de Sacramento corporis sui locutum fuisse tradunt, & verba huius capituli cum cena Dominica

coniungunt, sed praecipue Basil. hoc in baptismum, vel tract. c. 2. Chrys. Cyrill. & Aug. in Ioannem scribentes, Ambrosius, Hierony. Tertullia. atque Cyprianus, Theodoritus, Isychius atque Eusebius Emiffenus, Haymo, & Beda, Paschasius, atque alij innumeri, qui verba Ioannis interpretantur per illa cenae Dominicae. Inter quos ut vnum, aut alterum proferamus, prodeat Theoph. qui in illa verba: *Et panis quem ego dabo*, ait: *Manifeste autem nobis hoc loco de mystica comunione corporis sui dicit*. Et Euthymius in eadem verba: *Non autem dixit, Quem do, sed, Quem dabo: daturus namque erat in vltima cena, quando sumptum panem, actis gratijs fregit, deditque discipulis, & ait: Accipite, & comedite: Hoc est corpus meum*. Sic illi, imitantes Chrysostomum praepceptorem suum, qui haec verba citra vllam parabolam de mysterio Eucharistiae tradidit intelligenda. Adde Rupertum Tuitiensem, qui in illa verba Ioannis ait: *Panis quem ego dabo, dicens, Accipite, & comedite, caro mea est*. Et Petrus Cluniacensis, disputans contra Petrobruifanos, & Hereticanos: *Longe (ait) ante passionem commendatum dicit salutare Sacramentum in ijs verbis: Et panis quem ego dabo, caro mea est. Idque, ut si nomine corporis diuersa corpora cogitando vagaris, audito nomine carnis ab innumera corporum multitudine reuocaris*. Adde quod Glossa, quam vocat interlinearē, in illud: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum*: vsq. modum, inquit, non fecit mentionem de sumptione Sacramenti altaris. Quasi dicat, ex hoc loco incipit de illo agere. Et Lyranus in illud: *Panis quem ego dabo*. Postquam (ait) egit de pane spirituali, qui est verbum, hic consequenter ait de pane spirituali, qui est Sacramentum. Sic illi, nec ero prolixior in illis producendis, quos sequenti tractatu vberius sumus adducturi: ubi diligens lector comperiet verum esse, Patres permultos verba Ioannis cum verbis cenae Dominicae coniunxisse. Ex hac igitur tam longa disputatione, comprobatur satis atque confirmatum relinquitur, sacrosanctam Domini carnem & sanguinem reipsa substantialem, & praesentem exhiberi

1. Cor. 11. Aug. in Ps. 33. & 98. tom. 8. Ambros. li. 4. de Sacramento. 5. Hierony. q. 2. ad Hedibiam, to. 3. Tertul. de oratio. Dominica. Cypria. ser. de cena Dominica. Theodo. dialog. 1. to. 2. Isychius li. 6. in Leuiticum. Euse. Emis. hom. 5. Paschatis. Haymo in 1. Cor. 10. & 11. Beda in ca. 6. Ioan. & in. 1. Cor. 16. Paschasius lib. de corpor. & sag. Dni c. 14. Theophyla. Euthy. cap. 9. in Ioan. Chryso. ho. 45. in Ioan. Ruper. lib. 6. in Ioan. Petrus Cluniacen. Gloss. interlin. Nico. à Lyra.

beri in venerabili Eucharistiae Sacramento, quicquid haeretici superbia sua decepti, in Christum, & Ecclesiam blasphemari deblaterent, a quo tam pernicioso errore ut aliquando tandem resipiscant, & digni qui veritatem certant, habeantur, imploranda est nobis,

ac deprecanda Diuina misericordia per mediatorem Dei & hominum Filium eius Iesum Christum Dominum nostrum, cui cum Patre, & Spiritu sancto immortales debentur honores, ac laudes ab omni creatura aeternis seculis, Amen.

1. Tim. 2.

TRACTATUS XXIII.

De eadem disceptatione cum Capharnaitis de pane vitae ededo, in illa verba: *Litigabant ego Iudaei adinuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ego eis Iesus, Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, &c.* Vbi permultae rationes adducuntur, tum ex ipso euangelico contextu, tum verò aliunde petitae, ad probandum in hoc c. 6. Ioan. disputationem esse habitam de Sacramento Eucharistiae.

Luc. 2. Quibus perditionis, qui bus verò salutis occasio sit Christi doctrina. 1. Cor. 1.

Quemadmodum Dominus Iesus Christus positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur, teste Simeone; ac proinde Iudaeis fuit scandalum, & Gentibus stultitia, ipsis verò vocatis Iudaeis, atque Graecis, Dei virtus, & Dei sapientia extitit: ita sanè sacrosancta, & salutaria eius verba infirmos quidem, & pusillos offendebant, & ad murmurationem propter illorum imbecillitatem excitabant; nos verò iam fidei dono illustratos, mirifice recreant, confirmantque, & ad perennes gratias tanto largitori agendas, vehementer alliciunt, & permouent: talia sunt haec verba, quae praemanibus exponenda habemus.

Primum scandalum Capharnaitarum à Christo sublatum

Quae ut melius intelligantur, praemittendum est, Dominum in superioribus se appellasse panem vitae, ac de caelo descendisse, ac mannae praerulif-

se, nihil tamen de se manducando dixisse: propterea Iudaei non intelligentes mysterium diuinitatis eius, & Inarnationis, murmurarunt, dicentes, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Sed illa murmuratione sedata, rursus Dominus se panem viuum inculcauit, & manducandum fore praedixit, & manducantes nunquam morituros, sed in aeternum victuros. Hic iam secundo offensus Iudaei coeperunt inter se decerta re, rationes tantum humanas consulentes, & quae impossibilia se sui videbantur, impossibilia simpliciter iudicantes, quae ad modum fecit Nicodemus, fide autem quam sepius in hac disputatione exegerat, non attendentes. Nam illa consulta agnouisset Verbi diuinitatem, & infinitam potentiam, & meminisset verbi Prophetae: *Omnia quaecumque voluit Dominus fecit in caelo, & in terra, in mari, & omnibus abyssis*. Quod ergo dicitur: *Litigabant*, Graecè legitur, *ἐμάχοντο*, id

Alterum.

Ioan. 3.

Psal. 134. Gen. 1. & sequentibus.

est, pugnabant, vel certabāt: verū quia pugna hæc, & certamen verbis tantū peragebatur, rectè vertit noster interpres: *Litigabant.* Debebant autē Iudæi Christo dicenti, & signis dicta sua probanti, fidem habere, etiāsi modū eden di ignorarent: sicut viderāt ex quinq; panibus quinq; millia hominū Dñm satiāsse, modum autem, & rationē non capiebant. Deinde in verba illa incredulitatis plena proruperūt: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* quæ certè ex parte in illis tolerabilia fuere, quoniam Iesu diuinitatem nondum agnoscebāt: at in nostris Hæreticis, Sacramentarijs, & Hugonotijs (vel melius dicam, Hugonotius) qui diuinitatem Iesu, & verba eius admittūt, negare Christum, aut dedisse, aut potuisse nobis in pane factō se ipsum dare, intolerabile est prorsus, & plenum summę arrogantię, ac impudentię. Argutatur enim; Qui fieri potest, vt tantus Christus sub tãtilla loci portione queat existere, vt olim pãtes eorum promissa in deserto mensa murmurabant, dicentes: *Nunquid poterit Deus parare mensā in deserto?* & iterum: *Nunquid, & panē poterit dare, aut parare mensam populo suo?* In quę verba Haymo Episcopus scribit: *Sic quidam in Ecclesia licet Christum pro nobis mortuum considerant, & baptismi aquam in remissionē peccatorum valere concedant: tamen de mensa, id est, refectioe corporis Domini dubitant, non credentes quod Deus possit eos corpore, & sanguine Filij sui in hoc deserto huius vita pascere.* Hęc ille. Audi iam Chryl. super Ioan. *Quando subit questio quomodo aliquid fiat, simul subit & incredulitas.* Ita & Nicodemus perturbatus est, inquit; *Quomodo potest homo in ventrem matris sue iterato introire?* Idem & hi nunc, *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Nam si hoc inquis, cur non idē in quinq; panum miraculo dixisti, quomodo eos in tantum auxit? *Quia tunc tantum saturati curabant, non considerare miraculum.* Sed res ipsa tunc docuit, inquit. Ergo ex eo, & hæc credere oportuit ei facilia factu esse. Propterea id prius fecit miraculum, vt per illud non essent amplius increduli his quæ

postmodum diceret. Et Cyrillus item in Ioannem: *Animus malignus quæcumque non intelligit, statim tanquam friuola, falsa que per arrogantiam eijcit, nulli cedens, nec aliquid supra ipsum esse existimans: quales Iudæos fuisse comperimus. Nam cum oporteret eos, qui diuinā virtutem Saluatoris, ac potestatem, signorum miraculo perceperunt, sermonem eius libenter suscipere, & si qua difficilia videbantur, eorum solutionem querere; contra omnino faciunt: Et quomodo potest hic carnem suam nobis dare? De Deo non sine magna impietate conclamant, nec in mentem venit nihil esse impossibile apud Deum. Nam cum animales essent (vt ait Paulus) spiritualia intelligere non poterant. Sed fatuitas quadam tam magnum sibi videtur mysterium, sed nos magnum quæso à peccatis aliorum profectū faciamus, & firmam fidem mysterijs adhibentes, nunquam in tam sublimibus rebus, illud quomodo, aut cogitemus, aut proferamus. Iudaicum enim hoc verbum est, & extremi iudicij causa. Et infra: Si verò tu, d Iudæe, quomodo, etiam nunc clamas; hanc tuam imperitiam ego quoque secutus, libenter quomodo ex Ægypto exiisti, rogabo: quomodo in Serpente Mosaiica fuit virga conuersa? quomodo lepra manus affecta? vno momento temporis in pristinum statum restituta iterum fuit? quomodo in naturam sanguinis aqua transferunt? quomodo patris tui per media maria, vt per aridam effugerunt? quomodo per lignum amaritudo aquarum in dulcedinem recidit? quomodo è lapide fontes aquarum fluebant? quomodo stetit Iordanis? quomodo solo clamore inexpugnabilis Iericho cecidit? Innumerabilia sunt, in quibus si quomodo quæris, vniuersam euerte re tibi Scripturā necesse erit, Prophetarum doctrinam, & ipsius Moysis scripta contemneris. Hactenus illi. Sed in hoc Capharnaitæ errabant, quod hæc intra se ipsos quærent; & non ad Dominum accurrerent, vt ab eo dissoluerent, & expediri peterent, vt fecit Nicodemus qui dixit: *Quomodo possunt hæc fieri?* Et Iesus ibi responde de spiritu, & aqua: hic verò respondet, necesse esse, vt manducant carnem hanc, si vitam velint, vt scilicet tanto magis quærent ab ipso, vel saltem*

Cyrl. li. 4. in Ioan. ca. 13. propè initium, to. 1. sub init. Animi maligni quid proprium, teste Cyrillo.

Muth. 19. & Luc. 1.

1. Cor. 2.

Iudæorū incredulitatis Chrysofomiana consultatio, ex testimonijs Scripturarum. Exod. 14. Supra. 4. Ibidem. Infra. 7.

Infra. 15. Infra. 17. Iosu. 3. Infra. 6.

Ioan. 3.

In Hugonotios atq; Sacramentarios veram Christi præsentiam in Eucharistia impossibilem dogmatizantes.

Quorum illi perfimiles. Psal. 77.

Haymo Episcopus copus Albertacen.

Chryso. ho. 45. in Ioan. a medio to. 3.

Ioan. 3.

eius verbo confisi expectarēt, vt viderent modum quem tunc ignorabant. Putabant ergo Christum loqui de carnali esu corporis sui; Christus verò tantum innuit, non autem declarat spirituales manducationem esse debere. Quomobrem respondet: *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Cum illud impossibile iudicarent, id non tantum fieri posse, sed etiam interesse magnopere ad salutem ostendit. Magnoque, & perspicuo verborum pondere legem hanc pronuntiat: *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis;* vt intelligant vitam æternam homini constare non posse, sine impleione huius legis. Estq; sensus; Quia animal quodcunque sine cibo vivere non potest, hinc est, vt neque vos spiritualiter vivere possitis, sine spirituali esu, & potu, qui cibis, & potus sunt spirituales ad alendam, & fouendam in vobis vitam æternam. Et quod ait: *Non habebitis vitam in vobis,* non est sensus, non acquiretis, siue non comparabitis vobis vitam: quoniam ad vitam spirituales comparandam non Eucharistia, sed Sacramentum Baptismi, quod est lauacrum regenerationis, est institutum: at ad alendam vitam gratię, & fouendam, hoc altaris mysterium ordinatum, sicut & esus panis, & potus vni ad vitam corporis tuendam referunt tantum. Est ergo sensus; Non habebitis, id est; Quam habebitis, aliter tueri, & sustinere non poteritis. In vobis, inquit, quia etsi in se hic panis sit panis vitæ, & viuus, in vobis tamen nisi dignè, & fructuose manducatus, vitam spiritus non tuebitur. His adiungit Dominus multa in hunc sensum, ad ostendendum carnem suam verum esse cibum, & sanguinem suum verè esse potum; & ad designandum diuinos, & sublimes fructus, qui ex esu, & potu huius carnis, & sanguinis eliciuntur. Adiecit præterea, ex hoc sermone scandalizatos multos retrocessisse, & Apostolos tantum firmos, & solidos perstitisse, etiamsi sermonem Dñi non omnino caperent: cre-

Diuina legis manducati carnis Filij hominis, & sanguinis eius bibendi necessitas.

Illud: Nō habebitis vitam in vobis, quomodo accipiendum.

Baptisma ad institutū, ad quid verò Eucharistia.

Huiusce digressionis de pane cœlesti manducatio causa.

Digressionis prima pars.

Secūda pars.

Tertia pars.

per in se virtutem sacrificij conseruatis
vbicunq; per inuentam consecra-
tionem sistatur: licebit etiam collige-
re modum communicandi, num sub
altera, an sub specie vtraque sit partici-
pandum. Rursus num sub vtraq; per-
cipiens Sacramentum, maiorem acci-
piat fructum, quam qui sub altera tan-
tum communicat. Quæ res grauissi-
mi sunt momenti, & in controuersia
ab Hæreticis vocatæ, vt propterea per
utilis, ac periocunda censenda sit ei-
usmodi tractatio.

Quæ vt cum luce, & ordine tradam-
us, primùm ostendam, Dominum
de Eucharistia Sacramento in hoc ca-
pite sermonem habuisse: secundò, ver-
ba ista: *Nisi manducaueritis carnem Fi-
lij hominis, & biberitis eius sanguinem,*
& reliqua, ad summptionem vtriusque
speciei non constringere, quemadmo-
dum olim Bohemi contendebant, &
ex Sacramentarijs nonnulli nostro se-
lo vrgent. Postremò, argumenta quæ
fiunt ad probandum nullam hoc loco
mentionem fieri de Sacramento Eu-
charistia, diligenter dissoluentur.

Quod ad primum caput attinet,
non est Ignorandum, caput sextum
Ioannis in tres partes principales dis-
tingui. Et in priori narrat signum Do-
mini quod edidit, dum ex quinque pa-
nibus satiavit quinque millia homi-
num, quo signo agnitus est Propheta
ille, qui venturus erat in mundum. In
secunda parte, quæ incipit ab illis ver-
bis: *Queritis me, non quia vidistis signa,*
*sed quia manducastis ex panibus, & satu-
rati estis;* Et, *Operamini non cibum qui*
perit, sed qui permanet in vitam ater-
nam; agit de pane diuinitatis qui de
cælo descendit, & dat vitam mundo.
Quamquam quædam non ineptè, vel
incommodè ad Eucharistiam valeant
accommodari: certius tamen, & veri-
tati magis consonum videtur, vt di-
camus, Dominum nihil ad literam de
Eucharistia in his duabus partibus dis-
seruisse, quamquam principia quædam,
& fundamenta iaciat, & veluti proce-
mium quoddam præmittat, ad oppor-
tunè, & commodè de illa loquendum.
In tertia parte, quæ incipit ab illis ver-
bis: *Ego sum Panis viuus, qui de cælo des-*

cendi. Si quis manducauerit ex hoc pane,
viuet in aeternum: & panis quem ego da-
bo, caro mea est pro mundi vita, &c. vs-
que ad finem capitis aggreditur tracta-
tum de Sacrosancto Eucharistia Sacra-
mento, vt clarissimi Patres ex Græcis
docèt, Chrysostomus, Cyrillus, Theo-
phylactus, & Euthymius: ex Latinis
verò omnes ferè insignes Doctores,
vt Cyprianus, Hilarius, Augustinus,
Rupertus Tuitiensis, sanctus Tho-
mas, Nicolaus de Lyra, & B. martyr
Rossensis, & plerique alij, quos opere-
sum esset recensere.

Quod igitur in hæc signata, & po-
strema parte cap. sexti Ioannis sit ser-
mo de Eucharistia Sacramento, præ-
ter ea, quæ superioribus diximus tra-
ctatibus, nonis, ac multis, & quidem
validis rationibus, tum ex textu ipso,
& serie verborum Domini, tum aliun-
de petitis, quæ tamen vim magnam,
& energiam habent, probari potest.
Sumamus igitur dicendi initiu à ver-
borum Domini serie, & consequen-
tia. Sitque prima ratio: Constat in illo
capite sermonem haberi de quinque
panibus, quos benedictione Dominus
multiplicauit, & per Apostolos distri-
buit, & turbam satiavit, ita vt supera-
uerint duodecim fragmentorum co-
phini, & popul^o acclamauerit, Hic est
verè Propheta, qui venturus est in mū-
dum. Huic autem signo aptius, & me-
lius coniungitur tractatio de mandu-
cando pane vitæ in Eucharistia, quam
de manducatione purè spirituali pas-
sionis Christi per fidem, cum in specie
bus Sacramenti vera māducatio inter-
ueniat, quemadmodum in pane Dñi
multiplicato euenit. In illa etiam præ-
cessit benedictio Dñi, quasi typus qui-
dam illius benedictionis, qua vsus est
in cœna, & modò vitur pro ora sacer-
dotu. Nā vt ipse Dñs est, qui baptizat
per ministros, ita ipse est qui conficit,
& benedicit Eucharistiam per Sacer-
dotes; nam in eius persona dicit Sacer-
dos: Hoc est corpus meū. Deinde sicut
panis ibi distributus fuit per Aposto-
los, ita Sacrosanctæ Eucharistia distribu-
tio non nisi per Sacerdotes, & Episco-
pos fuit. Ad hæc sicut ibi turbam satia-
uit, ita hic Dominus miraculo existēs

In tertia par-
te cap sexti
Ioanis de Eu-
charistia à
Domino ser-
monem habe-
ri, multis ra-
tionibus ostē-
ditur.

Prima ratio.

Matth. 26.

Propositio
eorum quæ
in vniuersa
hac disputa-
tione tracta-
da sunt.

Sexta ca-
pitulis Ioannis
partitio.

in Eucharistia, dignè & rectè sumetes
reficit, & implet. Adde, qvt ibi multi
cophini superauerunt, quibus alios pos-
sent Apostoli satiare; ita hîc integer
agnus sumitur, & vbi manducatus est
à populo, integer perseverat: vt dixit
B. Andreas: & vt Ecclesia canit:

*Sumit vnus, sumunt mille:
Quantum isti, tantum ille:
Nec sumptis consumitur.*

Et vt ex cibo assumpto turba cogno-
uit Iesum esse Prophetam, qui vêturus
erat in mundum: ita fideles agnoscunt
Dominum in fractione panis, vt agni-
tus fuit ab euntibus in Emmaus.

Secunda ratio sumitur ex sermone,
quem præmisit de manna, quod secū-
dum omnes Patres, & Apostolum in
priori ad Corinthios, figura erat, non
Christi in Cruce, sed Christi sub Saera-
mento Eucharistia. Nam vt ille panis
non sine admiratione hominū de cœ-
lo descendebat, & omne delectamen-
tum in se habebat, vt conuerteretur ad
quod quisq; vellet, & qui plus colli-
gebat, vel minus, non propterea ma-
gis, vel minus habebat, atq; illo cibo
patres vsque ad ingressum Terræ pro-
missæ sustentati sunt: quis ignorat, in
his expressam fuisse imaginem, non
qui dem Christi patientis, sed Christi
in Eucharistia collocati, qui verè de
cælo descendit, non tantum quantum
ad Diuinitatem, sed etiam quatum ad
Humanitatem de Spiritu sancto con-
ceptam? Hic panis omnium morborū
spiritualium est medicina, & omnium
desideriorum completum, omniū-
que spiritualium deliciarum delecta-
mentum; vt ad omnes vsus nostros, &
necessitates supplendas, pro volunta-
te hominis conuertatur: neq; qui ma-
iorem hostiam, minorēve accipit, aut
duab⁹, aut vna specie vitur, propter-
eā maiorem, aut minorem fructū ac-
cipiat. Denique hic cibus, vtilis est no-
bis peregrinātib; in hac vita, donec
perueniamus ad Terram illam viuē-
tium, vbi sine velo Dominus visus,
manducatus & potatus, omnes Ange-
los, & Sanctos beat, & felicitate sa-
tiat.

Tertia ratio sumitur ex nomine pa-
nis, toties, hoc est, quindecies replica-

B. Andrea A
postoli verba
de Eucharis-
tia Sacramē-
to.

Luc. vlt.
II. ratio.

1. Cor. 10.

Exo. 16.
Sap. 16.
Exo. 16.

Iosu. 5.

Eucharistici
panis veri mā-
næ virtutes.

III. ratio.

ti & repetiti: quod quidē nomen sua-
uius repræsentat nobis Eucharistiam,
quàm Corpus Christi in Cruce; præ-
sertim cum ex Paulo, & Actis Aposto-
lorum, vbi fit mentio de fractione pa-
nis, apertè colligamus, nomine panis
Eucharistiam intelligi. Quemadmo-
dum in prece Dominica cum petimus
Panem nostrum quotidianum nobis
dari, de sacro pane altaris sumendum
esse, docent Cyprianus, Ambrosius, &
Hieronymus, atque alij nonnulli.

Quarta ratio, ex vocibus cibi, &
potus, & ex verbis manducandi, & bi-
bendi deducitur: nam ad significandā
solam Christi mortem, & passionem,
non ita commodè, sed durè ac incom-
modè ponerentur; commodissimè au-
tem ad Eucharistia aptantur, in qua re
ipsa comedimus, & bibimus, & mor-
tem Domini annuntiamus, donec vē-
niat, atque eius fidem factō tali, ac tam
insigni protestamur. Maximè cum Do-
minus dixerit, *Caro mea verè est cibus,*
id est, Habet rationem alendi, & factē
spiritualem pellendi. Et sanguis meus
verè est potus, id est, habet rationem
potandi, & extinguendi sitim. Atqui
passio vel fides eius, vel spiritualis mā-
ducatio à Sacramento seiuncta, non
verè, & propriè sed valde metaphori-
cè habet rationem cibi, & potus. Quo
circa egregiè Euthym. pōderans illud
aduerbium, *Verè: Verè,* inquit, *hoc dixit*
confirmans quod non anigmaticè, vel pa-
rabolicè loqueretur.

Quinta ratio fit, à verbo futuri tē-
poris, *Quem Filius hominis dabit: &, E-*
go dabo.
Sexta, à verbo illo, *Dabo,* bis in ea-
dem sententia posito, vt superiori tra-
ctatu ponderauimus; quæ non minus
hîc seruiunt, quàm ibi. Nā ex illa pro-
missione, *Et panis, quem ego dabo, caro*
mea est pro mundi vita, pender in telli-
gentia illius præcepti, *Nisi manducau-*
eritis carnem Filij hominis, &c. quas ra-
tiones hîc non repetimus, ne actum a-
gere videamur.

Septima ratio est: quia cum Iudæi
obiecissent Christo: *Quod ergo tu facis*
signum, vt videamus, & credamus tibi?
quid operaris? Patres nostri manducau-
erunt manna in deserto. Quibus verbis

1. Cor. 10
Cinfra 11
Act. 2.

Matth. 6.

Cypria. ser-
mo. De ora-
tione Domi-
nica.

Ambro. lib.
5. De Sacra-
men. cap. 4.
tom. 2.

Hieromy. in
Matth. 26.
cap. tom. 9.
1. Cor. 11.
III. ratio.

Quid est: Ca-
ro mea verè
est cibus; &
sanguis meus
verè est pot⁹.

Euthym. in
Ioann. c. 9.

Ratio V.

Ratio VI.

VII. ratio.

ostendunt se credidisse Moyfi, quod tale, & tantum signum ostenderit dando manna. Quibus Dominus respondens, ait, *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de caelo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Vbi petentibus signum sensibile, vt illi crederent, proponit carnem suam sub specie panis: ergo signum a Christo exhibitum debet esse sensibile, & per consequens panis Sacramentalis, non manducatio pure spiritualis, aut fides, quae insensibilis est: maxime cum corporis Christi, vel carnis eius praesentia nobis subtrahatur, secundum Haereticos. Et vt illo signo mannae patres agnouerunt, se Dei potentia, & virtute eductos de Aegypto transisse mare Rubrum, vt etiam de inimicis reportasse, & sperabant se illo cibo vsuros, donec ingrederentur in Terram promissam: ita facer panis signum est manifestum, Christum nos suo sanguine de potestate Pharaonis, id est, demonis, redemisse, eiusque sanguine mare Rubricatum baptismi pertransisse, vt eisse nos hostes nostros; & sperare vitam illam immortalem, & aeternam, si tam non solum in anima, sed etiam in corpore per resurrectionem a mortuis exiit, cuius resurrectionis pignus est Eucharistia: vnde de edente huc panem dicitur a Christo, Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

VIII. ratio. Octaua ratio, a modo tradendi hoc praecipuum est desumpta. Nam sicut Nicodemo ambigenti ex possibili renascentia ex spiritu, Christus respondit legem ferens, & necessariam esse indicans renascentiam per baptismum, & vsus est illa solita asseueratione geminandi, *Amen amen, & illo aduerbio nisi, quod necessitatem indicat, & comminatus est: Nisi quis, inquit, renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei:* ita hoc loco, vt pulchre annotauit Euthymius in haec verba, de altero Sacramento, quod maius & admirabilius est, & de quo praecesserat dubitatio Iudaeorum, & of- fensio, non tantum possibile, sed & necessarium, indicauit, in quo tradendo

vsus est eisdem verbis autoritatis significantibus pondus, & comminatus est, non habebitis vitam in vobis. Adeo vt qui illud praecipuum Baptismi, in quo quis ex aqua & Spiritu sancto regeneratur, admiserit, necessum sit vt & hoc de manducanda carne, & bibendo Christi sanguine in Sacramento admittat; & qui hoc loco negauerit de Sacramento esse sermonem, neget & ibi, nempe Ioannis 3. de baptismo Dominum loqui.

IX. ratio. Nona ratio sumitur ab effectu, siue fructu huius Sacramenti, nempe manendi in Christo, & Christum in nobis manducantibus & bibentibus; viuendi deinde, & non moriendi: ait enim Dominus; *Nisi manducaueritis, &c. non habebitis vitam in vobis.* Et rursus, *Qui manducat meam carnem, &c. in me manet, & ego in illo. Et qui manducat me, & ipse viuet propter me:* vbi manifestus est sermo de seruanda, & alenda vita; non autem de ea acquirenda, siue de integro comparanda. Quod etiam ipsa verba manducandi, & bibendi satis indicant: quia sunt actus viuents, non mortui, aut certe illius, qui non existit: nam tales eiusmodi actus habere est impossibile. Atque ita effectus praecipuus a nobis Sacrosanctae Eucharistiae (si manducare & bibere est duntaxat credere) soli fidei tribuerentur; & idem fieret in adulto sacramento Baptismi suscipiente, quia ibi est fides Christi in Cruce pro nobis carnem suam immolatis, & sanguinem suum fundentis, & in actu mergendi & emergendi significatur & representatur mors Christi & resurrectio: quae mihi prorsus sunt absurda, & a tanta Sapietia, ac Dei Filio aliena.

X. ratio. Decima ratio capitur, tum ex lite Iudaeorum, tum ex scandalo discipulorum. Cum enim prius Iudaei, antequam Christus loqueretur de Eucharistia, solum murmurauissent de hoc quod dixerat, Descendi de caelo, postea vero Iudaei litigarunt, dicentes, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? intelligebant enim manducationem quandam ferinam. Et post eorum litigium & decertationem Dominus perseverans in asser- tione sua, subiunxit, *Nisi manduca-*

IX. ratio.

Qui proprie manducet, & bibant.

X. ratio.

ueritis

ueritis carnem Filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, discipuli vero perstantes in eorum sensu carnali, dixerunt, non quidem vt Iudaei, *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum,* nam videbant forte aliquas particulas, fragmenta a carne Christi posse abscindi, & proponi ad edendum; sed dicebant, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Quasi dicerent, Possibile hoc est, durum tamen, inhonestum, atque belluinum; quod animus etiam audire horreat. Ergo tam discipuli, quam Iudaei intellexerunt Dominum loqui de manducatione suae carnis: quod si nullo modo haberet locum, vel ferinam manducatio, quam ipsi intelligebant; vel esus in Eucharistiae mysterio, vt Christus volebat, & insinuabat: re profecto declarata, atque a Domino explicata, facile eorum scandalum, & offensio sedari potuisset. Poterat siquidem Dominus dicere; Nemo offedatur verbis meis: intelligo tantum in fide, & spiritu sumendum esse corpus, & sanguinem meum: nihil a vobis meis verbis aliud exigo, quam vt simpliciter in me credatis. Ergo tam Iudaei ipsi, atque discipuli, suis verbis, & factis retrocedendi, quam Dominus ipse non sedas illorum scandalum, & eorum retrocessionem non occurrens; apertissime demonstrant, sermonem de manducanda Christi carne, & bibendo eius sanguine, verum esse, & proprium, & citra metaphoram intelligendum.

XI. ratio. Vndecima ratio accipitur ab illis verbis: *Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat huc panem, viuet in aeternum.* Vbi Dominus panem suum aliter edendum docet, atque manna: constat autem, manna in figura, & typo sumptum fuisse, & spiritualiter, per fidem saltem, a bonis manducatum fuisse: hic ergo non tantum fide, & in figura, vt Haeretici volunt, sed re ipsa in Sacramento edimus; aliam boni Iudaei olim manducantes manna, nobiscum in edendo conuenirent, si panis noster tantum figura est: quod tamen Dominus ipse negauit.

XII. ac postrema ratio. Duodecima & postrema ratio de-

promitur a verbis Petri: nam rogati Apostoli, an & ipsi vellent retrocedere, respondit Petrus, Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes. Nam cum cibi sic vitam praebere, & diuini diuinam, & aeterni aeternam: intellexit Petrus, verba Domini de cibo diuino vitam aeternam praebente esse accipiendam, qualis est ille Eucharistiae. Hinc Augustinus in haec ipsa verba ait: *Vitam enim aeternam habes in administratione corporis, & sanguinis tui.* Chryostomus etiam in eadem verba ait, Petrum illam Christi sententiam: *Qui manducat meam carnem, habet vitam aeternam,* de resurrectione recte intellexisse, de quo Dominus praedixerat, *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Ex quibus deducimus, consulenti verba Euangelistae, atque illa diligenter examinanti; sermonem esse de venerando Eucharistiae Sacramento.

Idem etiam probatur alijs fortissimis rationibus; non tam ex ipso contextu, quam aliunde desumptis. Quarum prima sit: A consensu Patrum; & Doctorum, qui ita verba Domini interpretantur, & de tali manducatione spiritali loquuntur; vt non excludat Sacramentum. Sacrorum porro librorum autoritas tanta est, vt non modo primum cor scribi, sed neque recte de clarari potuerint priuati alicuius hominis sensu, & opinione. Quare Deus pro sua immensa bonitate, dedit Ecclesiae suae Prophetas, Apostolos, & Euangelistas, qui Spiritu sancto praerite sacros conscriberent codices; dedit idem pastores, & Doctores, qui conscriptos ad nostram vtilitatem interpretarentur, vt non sine causa exclamauerit Augustinus: *Quid temeraria superbia plenius, quam diuinorum sacramentorum libros ab interpretibus suis nolle agnoscere?* Sic ille. Cum ergo vnus alicuius loci multae expositiones adducantur, ea caeteris merito praeferenda est, in qua plures, & maiores ingenij, & antiquitatis, & grauitatis Patres consentiunt. Producemus igitur Concilia generalia, Pontifices Romanos, Graecos Patres atque Latinos; vt ita traditionem perfectam habeamus. Nam si in primis Concilia generalia

Ioan. 6.

August. tra. 27. in Ioan. tom. 9 Chrysol. hd mil. 46. in Ioan. tom. 3.

Aliae rationes non a textu, sed praecipue aliunde petita, sequuntur.

Sacrorum librorum autoritas quanta sit.

1. Cor. 12. & Ephes. 4.

August. lib. De vtilitate cred. cap. 12. tom. 6.

confu-

Legalis manna euangelici item mannae, scilicet Eucharistiae symbola.

VIII. ratio.

Ioan. 3.

Ibidem.

Euthym. loco praescripto.

Cōcil. Ephe
sini . I. sine
III. synod.
Oecum.

Nestorij dua
bus de Chri
sti personis fi
gnētum quā
leui palea ful
cietur.

Cyrril. Ale
xand. tomo
postremo.

confulamus, occurrit tertia Synodus
Oecumenica, siue Concilium Ephe
simum primum, quod in epistola ad Ne
sto. ium, interpretatur illud verbum:
Nisi manducaueritis, &c. Cū enim
Nestorius impiè duas fuisse personas
in Christo doceret, vnam Dei, alteram
hominis: eam hæresim ex eo confir
mabat, quod Dominus dixisset: *Qui
manducat meam carnem, & bibit meum
sanguinem, in me manet, & ego in illo.*
Item, *Et qui manducat me, & ipse viuet
propter me: Quid, inquit Nestorius, mā
ducamus carnem, an eius diuinitatem?*
Vnde syllogizabat: *Diuinitas Christi
non comeditur; caro autem Christi, &
ipse Christus in Sacramento comeditur;
Ergo alius est Christus Deus, qui non
comeditur, & alius Christus homo, qui
comeditur.* Sic enim Cyrillus ad Euo
ptium in oppositione ad anathematif
mum II. sed Cyrillus cum Synodum
Alexandriæ indixisset cum Episcopis
Ægypti contra Nestorium, respondet
ad hoc argumentum, non quidem ne
gans apud Ioannem cap. 6. sermonem
esse de Eucharistiæ Sacramēto, aut de
sola manducatione spiritali, quæ per
fidem fit, Dominum tractasse, & qua
diuinitas edi potest, sed admittens de
Sacrosancto Corporis Christi in Eu
charistia Sacramento esse sermonem:
Rc ponderunt per epistolam ad Ne
storium, quæ habetur in Concilio E
phestino, ad hūc modum: Ad mysticas
benedictiones accedimus, & sanctifi
camur, participes facti sancti corporis,
& pretiosi sanguinis Christi, om
nium nostrum redemptoris effecti: nō
vt communem carnem percipientes
(quod absit) nec vt viri sanctificati, &
Verbo coniuncti secundum dignita
tis vnitatem, aut sicut diuinam possi
dentis habitationem; sed verè viuifi
catricem, & ipsius Verbi propriam fa
ctam. Vita enim naturaliter, vt Deus
existēs, quia propriæ carni vnitus est,
viuificatricem eam esse professus est.
Et ideò quamuis dicat ad nos, *Amen
amen dico vobis, Nisi māducaueritis car
nem Filij hominis, & biberitis eius san
guinem;* non tamen eam, vt hominis
vnus ex nobis existimare debemus
(quomodo enim iuxta naturam suam

viuificatrix esse caro poterat homi
nis?) sed vt verè propriam eius factā,
qui propter nos Filius hominis est fa
ctus, & vocatus. Hæc ibi. In quorum
verbis illud notandum est, quod cū
Nestorius verba capitis sexti Ioannis
ad Eucharistiam referret, tantum ab
est, vt hoc in eo sancta Synodus repre
hēderet, vt potius ipsa Synodus vltro
confiteatur, illa verba: *Nisi manduca
ueritis carnem Filij hominis, &c.* ad be
nedictiones mysticas spectare; quan
quam non eo sensu, quo Nestorius ac
cipiebat.

Accedit secundum Nicænum Con
cilium, siue VII. Synodus Oecumeni
ca. A. & 6. tom. 3. vbi probatur substan
tialis Christi, & vera præsentia in Eu
charistia ex illis verbis: *Nisi manduca
ueritis carnem Filij hominis, & reliqua.*
Eius hæc sunt verba: *Nemo vnquā San
ctorum Apostolorū, qui tuba sunt Spiritus
sancti, aut glorioforum Patrum nostrorū
incrumentum nostrum sacrificium in me
moriam passionis Christi Domini Dei no
stri, & totius sue dispensationis facta ima
ginem corporis illius dixerit. Nā is qui
accepit à Domino, sic non dicit, aut cōfi
tetur, sed audiunt sic dicētem euāgelicè:
Nisi comederitis carnem Filij hominis, &
biberitis eius sanguinem, non intrabitis
in regnum cælorum. Et, Qui manducat
carnem meam, & bibit sanguinem meū,
in me manet, & ego in eo. Et cum acce
pisset panem, & gratias egisset, fregit,
& dedit discipulis suis, & dixit, Acci
pite, edite: hoc est corpus meum. Hæc
enim Synodus illa, reatè, & catholicè
interpretans verba Ioannis, & illa cū
verbis quæ Dominus protulit, vt pro
missionem cum exhibitione compo
nens.*

Synodus Tridentina sess. 21. cap. 1.
vbi tradit doctrinam de communione
sub vtrâq; specie, comprobat, capitulum
hoc Ioanis sextum de Eucharistia
esse intelligendum, neq; ex eo quen
quam cogi ad communionem sub v
trâq; specie: quia ibidem legitur: *Qui
māducat hunc panem, viuet in aeternum:*
quibus verbis vel soli manducationi
panis promittitur vita æterna. Etsi au
tem voluerit Synodus nominatim illo
tempore decernere, quis esset maximè

Concil. II.
Nicænum, si
ue 7. Syno.
Oecumen.

Apostoli, tu
bæ erant Spi
ritus sancti.

Matth. 26.

Synod. Tri
dentina.

proprius

Cabilonē.
Concil.

Ab autoritā
te Romanorū
Pontificum.

Innocen. I.

Pelagianorū
de baptizatiōis
dogma per
uersum.

Ioan. 3.

Matth. 25.

proprius & germanus verborū illorū
Christi sensus apud Ioannem, propter
varias sanctorum Patrum, & Doctorū
interpretationes in vtrâq; partem al
latas, nec tūc vacaret, omnia, quæ quo
quomodo in quæstionem inciderent,
definire: tamen id maximè constat,
quod cum facillimus defensionis mo
dus occurreret, negando sextum Ioan
nis caput ad Eucharistiam facere, non
tamen ausam esse Synodum ea defen
sione vti, ne ab antiquorū Patrū, quos
semper secuta est, consensu discedere
videretur. Cabilonense Conciliū cap.
46. probat ex illis verbis: *Nisi manduca
ueritis carnem Filij hominis:* non esse
diu differendam Sacramentorum par
ticipationem. Verba eius hæc sunt: *In
perceptione corporis, & sanguinis Domi
nici magna discretio adhibenda est: ca
uendum est, enim ne si nimium in longum
differatur, ad perniciē animæ pertineat,
dicente Dño, Nisi māducaueritis carnem
Filij hominis, & biberitis eius sanguinem,
nō habebitis vitam in vobis. Si verò in
discrete accipiatur, timendum est illud,
quod ait Apostolus: Qui manducat, & bi
bit indigne, iudicium sibi manducat, &
bibit.* Hæc enim de Concilijs dictū sit:
Si verò consulas Pōtifices Romanos,
quorū grauissima existit autoritas in
Ecclesia Dei, in ijs, quæ ad credendum
spectant; Primò occurrit Innocentius
primus in epistola ad Episcopos Afri
canos in Concilio Mileuitano cōgre
gatos, vbi affirmat, ex illis eisdem ver
bis, *Nisi manducaueritis carnem Filij ho
minis,* necessitatem comunicādi pue
ros aperte deduci. At que hæc epistola
habetur tom. 2. operum Augustini epi
stola 93. Pro cuius verborum pleniori
intelligētia aduerte ante omnia, olim
Pelagianos impiè dixisse, baptizatos
posse vitam æternam habere, etiam si
faterentur, eos in regnum cælorū in
gredi non posse propter Domini ver
ba: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &
Spiritu sancto, non potest introire in re
gnum Dei:* Stultè tamen putabant aliud
esse regnum Dei, aliud vitam æternā,
cū Dominus apud Matthæum pri
mum dicat, *Posidete paratum vobis re
gnum;* & pauld post, *Ibunt hi in suppli
cium æternum, iusti autem in vitam eter*

nam. Idem ergo regnum Dei est, & vi
ta æternā. Cū igitur Pelagiani sine
baptismo velint infantes habere vitā:
responderunt Patres atque obiecerūt,
voluisse illos id infantibus tribuere,
quod nemini datur, qui non particeps
Eucharistiæ sit iure cōmunicationis,
vel propriæ, vel alienæ, propter illā
verba, *Nisi manducaueritis carnem Filij
hominis, &c. non habebitis vitam in vo
bis:* quæ propriè & principaliter de
Eucharistia intelligi admittebant tam
Catholici, quàm Pelagiani. Subdunt
autem Patres contra illos, quod ad Eu
charistiam nemo, nisi baptizatus, rite
accedit: sicut nec olim ad esum agni
paschalis nisi circumcisus, vt præcipi
tur in Exodo: Ergo baptismus neces
sarius est infantibus, vt vitam in se ha
beant. Cū ergo de hac re Apostoli
cam sedem consultassent Carthaginē
sis & Mileuitani Concilij Patres, vt
habetur epist. 106. Augustini, Innocē
tius Primus ita respōdit in hæc verba,
vt illa recitat Augustinus ad Bonifa
cium: *Illud verò quod eos vestra frater
nitas asserit predicare paruulos æterna
vita præmij, etiam sine baptismatis gra
tia posse donari: per fatuum est. Nisi enim
manducauerint carnem Filij hominis, &
biberint eius sanguinem, non habebunt vi
tam in semetipsis. Qui autem hanc eis si
ne regeneratione defendunt, videntur mi
hi ipsum baptismum velle cassare; quod
in eos credimus non nisi baptisate con
ferendum.* Quam Innocentij sententiā
Augustinus sæpè inculeat contra Pe
lagianos. Sic enim Patres illi, Inno
centius, Augustinus, & Eusebius Emisse
nus, siue Ecclesia Catholica ratio cina
batur: *Hæc verba, Nisi manducaueritis
carnem, &c. dicuntur propriissime de Eu
charistia;* quod Pelagiani non nega
bant: Deinde addebant: *Eucharistiam
non nisi soli baptizati recte ac iure parti
cipant,* quod constabat ex vsu, & mo
ribus Ecclesiæ; soli igitur baptizati
possunt habere vitam.

Nec hīc quæritur, an omnes bapti
zati mox Eucharistiam re ipsa perci
perent, nec ne: constat adultos eam ac
cipere solitos, paruuli autem alicubi
sumebant, sed id nunquam fuit lege
aliqua vniuersali præscriptum, aut in

Regnum cœ
lorum, & vita
æterna non
differunt.

Exo. 12. &
seq.

August. lib.
2. ad Boni
facium con
duas episto.
Pelagia. 6.
4. tom. 7.

Ecclesia

Ecclesia receptum. Et omiffa hac quaestione, quae potius est facti, quam iuris, illud perpende. Patres docere, neminem posse rite Eucharistiam percipere, nisi prius fuerit baptizatus: qui vero non potest suo aliquo iure sumere, non potest habere vitam; quia nisi manducantibus carnem Filij hominis non praestatur vita, ut Dominus suis in verbis indicat. Cum ergo paruuli baptizantur, suo modo manducant carnem Christi, & sanguinem bibunt, quia in illam societatem cooptantur, in qua ipsa caro Filij hominis re ipsa comeditur, & sanguis bibitur, ob aeternae vitae praemia: etsi non baptizantur, nullo modo sumunt Eucharistiam: non fide, quia credere adhuc per aetatem pueri non possunt; non Sacramento, quia nullum tale existit in Ecclesia, quod baptismum praecedat. Qui ergo sine baptismum volunt infantes habere vitam, volunt eos id habere, quod nemini datur, qui non sit particeps Eucharistiae. Huius totius ratiocinationis fundamentum est, quod illa verba dicuntur maxime, proprie, & principaliter de Sacramento: quod si aufertur, vana est omnium Pontificum, & sanctorum Patrum conclusio. Quod si oppositum tueamur, & dicamus, Dominum de mystica Ecclesiae unitate, & communione, non de Eucharistia dixisse illa verba: *Nisi manducaueritis carnem, &c.* idem afferent, eos non habere vitam, nisi qui Ecclesiae incorporantur suae, sed ad istam unitatem nemo rite, nisi baptizatus accedit; Ergo baptismus est necessarius infantibus, ut vitam habeant in se. Haec tertia propositio non erit vera, quia aliquis rite accedet ad mysticam Ecclesiae participationem, & societatem, absque baptismum: ut illi qui olim ante institutum baptismum ad illam unitatem accesserunt, & post Christi aduentum omnes, qui vel pro Christo moriebantur, antequam possent baptizari, & unitatis Ecclesiae particeps fieri; vel qui perfecta fide praediti vehementer baptismum, & alia Ecclesiae Sacramenta desiderantes, destituti tamen occasione illa percipiendi decesserunt; qui tamen eiusdem unitatis interim compotes erant; denique iam adultus ad fidem vocatus, incipit

unitatem Ecclesiae participare ante baptismum, licet perfecte non uniatum antequam baptizetur. Atque haec est Augustini fides, & doctrina quaestione 2. ad Simplicianum, ubi habetur: *Incipit homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel in terrena, vel ex terrena admonitione motus ad fidem. Sed interest quibus articulis temporum, vel celebratione sacramentorum gratia plenior, & euidentior infundatur. Non enim Catechumeni non credunt, aut verum Cornelius non credebat Deo cum elemosynis, & orationibus dignum se praeberet, cui Angelus mitteretur: sed nullo modo ista operaretur, nisi ante credidisset. Nullo modo autem credidisset, nisi vel secretis per visa mentis, aut spiritus, vel manifestioribus per sensus corporis admonitionibus vocaretur. Sed in quibusdam tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum caelorum, sicut in Catechumenis, sicut in Cornelio, antequam Sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesia. In quibusdam vero tanta est, ut iam Corpori Christi, & sancto Dei sanctum est, inquit Apostolus, quod estis vos. Et ipse Dominus, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non intrabit in regnum caelorum. Fruunt ergo inchoationes quadam fidei, coceptionibus similes, non tamen solum coicipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perueniatur aeternam. Nihil horum tamen sine gratia misericordiae Dei, quia & opera si qua sunt bona, consequuntur, ut dictum est, illam gratiam, non praecedunt. Et alibi: Nonnulli, inquit, & ante perceptum Baptismi Sacramentum cognouerunt eam (scilicet voluntatem Dei, de qua loquitur ibi) Nam & Cornelius Centurio voluntatem Dei utique Apostolo Petro docente cognouit, & ipsum spiritum sanctum manifestissimis coattestantibus signis antequam baptizaretur accepit: quanquam non ideo Sacramenta illa contempserit, sed multo certior baptizatus sit, ut etiam ipsa sacrosancta signacula, quorum res in eo praecesserat, ad perficiendam scientiam veritatis percipere nullo modo moraretur. Ex quibus Augustini sententias accipimus, nem Sacramentorum, id est, unitatem, & societatem Ecclesiae, interdu-*

August. lib. 1. quaestio ad Simplic. tom. 4. Act. 10.

Cornelius Centurio vnde ad fidem euocatus teste Augustino.

1. Cor. 3. Ioan. 3.

August. in lib. Expositionis epistolae ad Romanos inchoate, sub fin. tom. 4.

Augustin. & Innocentij opinionis explicatio.

Quomodo paruuli Eucharistiam percipiant, qui vero non sunt baptizati, nullo modo.

His verbis contendentes: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis &c. de mystica Ecclesiae unitate, & communione sermonem habent, non optime ratiocinari.

praecedere ipsa signacula, & Sacramentum; quanquam necesse sit eadem postea signacula recipere.

Ergo mens Innocentij Primi, & Augustini de illis verbis: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis*, fuit, non modo infantes, sed prorsus neminem posse ad illam manducationem rite accedere, nisi sit baptizatus: dixit enim, quod manducare carnem Filij hominis, & bibere eius sanguinem, nisi baptizati utriusque non possunt. Dixit etiam, ea verba non de Sacramento lauari, sed de Sacramento sanctae mensae suae, quo nemo nisi rite baptizatus accedit, esse accipiendam. Et ne de solis infantibus illud dictum putes, audi quid in Ioannem scribat: *Si dixerimus Catechumeno, Credis in Christo? respondet, Credo, & signat se Cruce Christi, portat in fronte, & non erubescit de Cruce Domini sui. Ecce credit in nomine eius: interrogamus eum, Manducas carnem Filij hominis, & bibis sanguinem Filij hominis? Nescit quid dicimus, quia Iesus non se credidit ei. Vides quam recte distinguat Augustinus inter credendi actum, & manducandi carnem Christi?*

August. tra. 11. in Ioann. tom. 9.

Quibus non se credit Iesus, & quibus se credit teste Augustino Ioan. 3.

1. Tim. 3.

Exo. 16. supra 14.

1. Cor. 10. Iudaeorum transitus maris Rubri ad manna mysterium ex eodem Augustino.

Subdit Augustinus ibidem: Qui ergo renati sunt, noctis fuerunt, & diei sunt: tenebrae fuerunt, & lumen sunt. Iam credit se illis Iesus, & non nocte veniunt ad Iesum, sicut Nicodemus, non in tenebris quaerunt diem; tales enim iam etiam profitentur. Accessit ad illos Iesus, facit in illis salutem: quia ipse dixit, *Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam.* Et quod signum Crucis habent in fronte Catechumeni, iam de domo magna sunt, sed fiant ex seruis filij: non enim nihil sunt, quia iam ad domum magnam pertinent. Quando autem manna manducauit populus Israel? cum transfisset mare Rubrum. Mare autem Rubrum quid significet, audi Apostolum: *Nolo autem vos ignorare fratres, quia omnes patres nostri sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt.* Et infra: *Quo traiecit fratres mei? quo traiecit per baptismum Iesus, cuius figuram tunc gerebat Moyses, qui per mare traiecebat?*

Quo traiecebat? ad manna: *Quod est manna? Ego sum, inquit, panis viuus, qui de caelo descendi, &c.* Vbi ter Augustinus confitetur, illa verba: *Nisi manducaueritis*, dixisse; ut ostendat Iesum se credere baptizatis; hoc est, eos ad carnem suam, & sanguinem sumendum admittere. Accedunt ergo multi ad unitatem Ecclesiae ante baptismum actu susceptum: sed ad Eucharistiam nemo prorsus nisi baptizatus accedit, adeo ut ne intueri quidem Eucharistiam Catechumenis licuerit. Et Eusebius Emisenus, qui sub idem tempus Augustini floruit, de Pascha edisserens, sic contra Pelagianos interpretatur illa verba: *Quid adhuc de hac duplici specie inquirere debeas, ipso Domino attestante cognosce: Nisi, inquit, manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis: Quod testimonium contra Pelagij blasphemias euidentissimum, ac validissimum est, qui asserere arripit, non propter regnum caelorum baptismum paruulis conferendum. Sub his enim Dei verbis, quibus Euangelista pronuntiat, Non habebitis vitam in vobis, aperte intelligenda est omnis anima nuocere baptismi, non solum gloria carere, sed vita. Haec ille. Et haec tenus de testimonio Innocentij Papae sit dictum. Secundo occurrit Leo Magnus, qui quidem de ieiunio septimi mensis edisserens, confirmat veritatem Corporis Christi ex eodem loco: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & nihil de hac re esse a communicante dubitandum.* Gregorius Magnus dum iam porrigeret sacram Eucharistiam populo (ut in eius vita legitur) & quandam nobilem mulierem de veritate Corporis Christi dubitantem, visibili miraculo conuertisset: *Disce, inquit, vel modo contentanti credere: Panis quem ego dabo, caro mea est: & sanguis meus vere est potus.* Innocentius III. lib. De officio Missae, ostendit veritatem Corporis Christi in Sacramento ex eisdem verbis, atque ex illis, *Caro mea vere est cibus.* Ego, inquit, corde credo, & ore confiteor, quod ipsum Dominum nostrum Iesum Christum in hoc Sacramento manduco:*

Quid est, Christum se credere baptizatis.

Euseb. Emis. sen. hom. 5. Paschatis.

Leo Magn. serm. 6. De ieiunio septimi mensis.

Gregor. Romanus.

Innocent. III. lib. 3. De officio Missae. 6. 7.

Clemens V.

Græci Patres.

D. Ignatius epist. 15.

Dionys. Areopag. c. 3. Eccles. hierarc. par. 3.

Irena. lib. 4 in Valentinianos.

Origen. homil. 7. in librum Numerorum tom. 1.

Gen 7. 1. Cor. 10. Basil. reg. 21. c. 2. tomo 2.

ffetus autoritate qua dicitur: Qui manducat carnem meam, viuet propter me. Sic etiam Clemens V. De reliquijs, & veneratione Sanctorum cap. vnico interpretatur: vbi instituit solennitatem Corporis Christi religioſe à fidelibus obseruandam: & ex verbis Ioannis nõ solùm Christi præſentiam in Eucharistia; sed etiam dignè illam sumētis fruētus.

Si verò Græcos Patres consulamus; innumeros inueniemus, qui sextū caput Ioannis vel explicant, vel allegāt, vel in Hæreticos disputando de Sacramento exponūt Eucharistia; Quò eorum fides de hoc Sacramento, & intelligentia de verbis Ioannis facilè accipi queat, primus prodeat diuus Ignatius: qui in epistola ad Romanos desiderium percipiendi Sacramentū Eucharistia; indicat, & alludens ad verba Ioannis, ait: *Meus enim amor crucifixus est, & non est in me: aqua autem alia visa manet in me intrinsecus mihi dicens: Veni ad Patrem, non comedam escam corruptionis, neque voluptates huius mundi desidero; Panem Dei volo, panem caelestem, panem vita, qui est caro Iesu Christi Filij Dei viui (qui natus est in nouissimo ex semine Dauid, & Abrahæ) & potum volo sanguinem eius, qui est dilectio incorruptibilis, & vita æterna.* Dionysius Areopagita in Ecclesiastica hierarchia asserit, Ioannem Euangelium suum Sacramentorum traditione radicaſſe, & confirmaſſe: at quæ sunt alia maiora Sacramenta Baptismo, & Eucharistia, de quibus 3. & 6. capitibus agit? Irenæus in Valentinianos scribens, confirmat, Eucharistiam habere vim suscitandi, ex illis verbis: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Origenes in librum Numerorum: *Antea, inquit, in enigmate fuit baptismus in Noe, & in mari; nunc autem in specie regeneratio est in aqua, & Spiritu sancto. Tunc in enigmate erat manna cibus; nunc autem in specie caro Verbi Dei est verus cibus, sicut & ipse dicit: Quia caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Basilius in Moralibus, docet necessitatem commu-

nicandi corporaliter ex dictis verbis: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis, &c.* Athanasius in tractatu in illud Euangelij: *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, & reliqua, explicat illa verba: Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam.* Postquam enim dixit, vtramque blasphemiam in Filium hominis, & in Spiritum sanctum ad Christum pertinuisse, subiungit: *Istiusmodi characteristicam etiam in Ioannis Euangelio vidi, vbi de esu corporis disputans, ac propterea multos scandalizatos conspiciens, ita locutus est: Hoccine vos scandalizat? quid si igitur Filium hominis spectaueritis ascendentem vbi prius erat? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam.* Verba qua ego locutus sum vobis, spiritus sunt, & vita. Hic enim de vtroque, carne & spiritu suo, locutus est, & spiritum à carne discriminauit: vt non solùm in eo quod oculis apparebat, sed naturam quoque inuisibilem credentes, disceremus ea qua loqueretur, non carnalia esse, sed spiritualia: quot enim hominibus corpus eius suffecisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia fieret? Sed propterea ascensionis sue in caelum mentionem fecit, vt eos à corporali intellectu abstraheret; ac deinde carnem suã, de qua locutus erat, cibum è supernis caelestem, & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligerent. *Qua enim locutus sum vobis, inquit, Spiritus est, & vita. Quod perinde est, ac si diceret, Corpus meum quod ostenditur, & datur pro mundo, in cibum dabitur, vt spiritualiter vnicuiq; tribuatur, & fiat singulis tutamen, praeseruatioq; ad resurrectionem vitam æternam.* Hæc ille, optimè interpretans Domini verba, nõ quam excluso Sacramento. Idem in Synopsi diuinæ Scripturæ summam percurrens, vbi ad sextum caput Ioannis venit, hæc habet verba: *Discipuli nauigant Capharnaum: huc & Iesus venit, & turba; disserit illis de mysterijs. Nihil apertius, & breuius dici poterat: nisi per mysteria aliud quippiã intelligas, quàm illa quæ verè sunt, & communi consensu illa voce à Patribus appellatur, Corporis & sanguinis Dñi Sacramēta.* Theophilus Alexand. lib. Paschali contra Origenem, & Manichæos,

Athanas. tomo 1. Matth. 12.

Quid est q mirabili de caelesti pane manducando doctrinae Christi ascensionis suæ suble cit exemplū.

Idem in Synopsi lib. 4. tom. postremo.

Theophil. Alexand. lib. 2. Pasch.

Chrysof. homil. 44. in Ioan. & 45. & 46. tom. 3.

Cyrrill. Alexand. lib. 3 & 4. in Ioan. per multa cap. tom. 2. Theodor. libro 7. histo. Tripart. c. 11.

Idem.

Euseb. Emis. sen. hom. 5. de Pascha.

Ioann. Damasc. lib. 4. De fide Orthodox. c. 14. S. Ephrem libro 5. De die iudicij. Iſych. libro 6. in Leuit. cap. 22.

1. Cor. 11. Euseb. Emis. senus.

Proclus.

Matth. 26. Pallad. cap. 58. histo. Sanctorum Patrum.

Olympiodorus.

Nonnus Ioanis paraph.

dicētes creaturam corpoream malam esse, producit verba Domini: *Nisi manducaueritis, &c.* Chrysoſtomus in Ioannem, & alibi sæpius, exponit de Sacramento, & in hæreticos disputat; reddiq; rationem cur de mysterijs Christi ibidem egerit, eumq; parabolicè locutum fuisse negat, & omnino loca distinguit, vbi de spiritali tantum, & vbi de Sacramentali mādicatione differatur. Cyrrillus Alexandrinus in Commentarijs in Ioannem; & libro capitulorum in Theodoritum, anathematismo II. multa dogmata probat ex hoc loco contra Nestorium, & Arrianos. Theodoritus in histor. Tripartita disputat contra Meſſalianos, dicentes diuinum cibum nihil nec prodesse, nec lædere, ex illis verbis: *Qui comedit carnem meam, & bibit sanguinem meum, viuit in æternum.* Idem in Dialogo I. De mysterijs edifferens, cum verbis cœnæ Dominicæ coniungit illa verba: *Et panis quem ego dabo, caro mea est, &c.* Eusebius Emisenus, homilia De Pascha, pro vera Christi præſentia in Eucharistia comprobanda citat illa verba: *Caro mea, verè est cibus; & sanguis meus, verè est potus: quemadmodum etiam Damascenus libro quarto De fide Orthodoxa. Sanctus Ephrem libro. De die iudicij: Cū manducamus, ait, corpus, & sanguinem bibimus, & ipse in nobis est, & nos in eo Iſychius in Leuiticum; ista duo cōnectit: *Panis quem ego dabo, caro mea est: & illud Apostoli: Probet autem se ipsum homo, & sic māducet.* Et Eusebius Emisenus homilia 5. post Pascha: *Necessarium, inquit, erat, vt vobis Sacramentum corporis & sanguinis, sui consecraret.* Et adiecit postea: *Vnde merito caelestis confirmat: autoritas, quia caro mea verè est cibus; & sanguis meus verè est potus.* Proclus Constantinopolitanus. Episcopus; in tractatu De traditione diuinæ liturgiæ, verba illa cœnæ Dominicæ, *Hoc est corpus meum,* interpretatur per illa: *Qui manducat meam carnem, & reliqua.* Palladius in historia Sanctorum Patrum, ex illis verbis: *Nisi manducaueritis;* probat necessitatem communicandi. Olympiodorus in Ecclesiasten, allegat ex hoc capite pro Sacramento Eucharistia. Nonnus*

paraphraſtes Ioannis, verſu heroico, ante mille annos, interpretatur verba Ioannis: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus;* de Sacramento. Theophylactus in cap. 6. Ioannis probat veram, & substantialem Corporis Christi præſentiam ex illis verbis, *Panis quem ego dabo, caro mea est; & necessitatem communicandi, ex illis: Nisi manducaueritis carnem, &c.* & fructum Eucharistia; ex alijs verbis. Euthymius verba Domini, *Et panis, quem ego dabo, caro mea est,* asserit esse completa, cū Dominus dixit: *Hoc est corpus meum.* Nicolaus Methonēſis Episcopus ante 330. annos, in oratione cōtra hæſitantes quòd Corpus Chri sit in Eucharistia, pbat eius existētiã, & fructus, ex illius capituli verbis. Nõ dubito, alios multos esse ex Græcis Patribus, qui hæc expositionem quam nos tuemur, teneant. Accedo ad Latinos Patres. Inter quos Tertullianus antiquior, libro De oratione Dominica, illa verba: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,* docet non de vsitato, & terrestri pane; sed spiritaliter de ipso Christo intelligenda: *Christus enim, inquit, panis noster est, quia vita Christus, & vita panis; Ego sum, inquit, panis vita.* Et paulò supra: *Panis est sermo Dei viui, qui descendit de caelis. Tum quod & corpus eius in pane censetur: Hoc est corpus meum.* Cyprianus sermone de Cœna Domini pluries citat ex hoc capite pro Sacramento, & in oratione Dominica exponit illud: *Panem nostrum quotidianum de Eucharistia, allegatis verbis illis: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Idem lib. 3. ad Quirinū, cū illos duos locos citasset, *Nisi quis renatus, &c.* ad baptismum, ita hoc, *Nisi ederitis carnem Filij hominis,* ad Eucharistiam spectare contendit; quare frustra eum locū Ricardus & Caietanus aliò spectare detorquent. Hilarius lib. 8. de Trinitate in hunc modum scribit contra Arrianos agens: *Si enim verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum: carnem cibo Dominico sumimus: quo modo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostra iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit; & naturam carnis sua ad naturam æterni-*

Theophylactus.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Nicolaus Methonē. Episcopus.

Latini Patres. Tertullian. Matth. 6.

Cyprianus.

Idem. c. 25. Ioan. 3.

Ricardus. Caietan. Hilarius. Ioan. 1.

Vnde naturaliter in nobis Christum manere, Hilarius demonstrat.

latis sub Sacramento nobis communicāda carnis admiscuit? Et infra: Ipse enim ait: Caro mea verè est esca, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnē meā, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De veritate carnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus: nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est. Et hæc accepta atque hausta id efficiunt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Victorinus Martyr lib. De Trinitate sic scribit. Deinde vitam esse, & æternam, sic testatur, sic docet: Nisi acceperitis corpus hominis sicut panem vitam, & biberitis sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui autem edet carnem eius, & biberit eius sanguinem, habet vitam æternā. Omne ergo quod Christus est, vita æterna est, vel spiritus, vel anima, vel caro. Horum enim omnium ipse logos est; logos autē principalis vita est; ergo etiam ea, quæ induit, vita est. Vnde & ista vitam æternam merebuntur per spiritum, quem Christus nobis dat, facta ista spiritualia. Ac ne quis crederet de Christo carnali (id est, sola carne eius) Christum de se ipso dicere, & non de toto se, qui est spiritus, anima, & caro, quid ait? Quid si videritis Filium hominis ascendentem? Quis est Filius hominis? Spiritus, anima, & caro. Hoc enim habuit, cū ascendit. Arnobius interpretatus illā Davidis sententiam: Tu es Sacerdos in æternum, secundū ordinem Melchisedec, adducendo verba huius capituli, ad Sacramentum refert. Ambrosius lib. De Sacramento, ex hoc capite citat pro Eucharistia: Vera, inquit, est eius caro, quā accipimus, & verus eius sanguis, quē potamus. Sic ille ferè. Et tractās illud: Vbi cūq; fuerit corpus, illuc congregabūtur & aquila, ait: Est etiā corpus, de quo dictū est: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Circa hoc corpus aquilæ sunt quæ aquilis circumuolant spiritualibus. Idem paullo ante dixerat: Est ergo cibus resurrectionis, id est, cibus sanguinis: sicut enim caro Domini verè est cibus, ita sanguis verè noster est potus. Hæc ille, alludēs ad hæc verba Ioānis: Caro mea verè est cibus, &c. Idem alio loco declarans quomodo Filius viuuit propter Patrē, cū citasset illa verba: Nisi

manducaueritis carnē, & illa, Caro enim mea verè est cibus. subdit: Carnē audis, sanguinē audis, mortis Dominica Sacramenta cognoscis, & diuinitati calumniaris? Audi dicentē ipsum, quia spiritus carnem & ossa non habet. Nos autē quotiescūq; Sacramēta sumimus, quæ per sacrationis mysterium in carnem trāsfigurantur, & sanguinem, mortē Domini annuntiamus. Hieronymus in epistolam ad Ephesios: Dupliciter verò, ait, sanguis Christi, & caro intelligitur, vel spiritualis illa, atq; diuina, de qua ipse dixit: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Et, Nisi manducaueritis carnē meam, & sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam æternam: Vel caro, & sanguis, quæ crucifixa est, & qui militis effusus est lancea. Hæc ille, cuius distinctio, sine Sacramento non potest intelligi. Vt planè hæc sit diuini Hieronymi sententia: Dupliciter intelligitur sanguis, & caro Christi: vel prout est in Eucharistia significans & nutriēs vnitatem Ecclesiæ, vel prout erat, quando redemptionem eiusdem Ecclesiæ operabatur. Illum priorē intelligendi modum, per quem est in Eucharistia, spiritalem, & diuinum vocat, ac de eo dicitur: Caro mea verè est cibus. Vnde & Algerius ante quingentos annos verba eiusdem Hieronymi exponens ait: Non, inquit, hoc dixisse Hieronymus quātum ad duplicem substantiam credendus est; sed quantum ad duplicem substantiam formam, quæ nunc in humana, nunc in panis & vini intelligitur forma. Sic ille. Nec obstant quæ ex secundo libro in Iouinianum producentur, vbi ait: Vis scire quomodo cum Christo vnū corpus efficiamur? Doceat te ipse, qui condidit: Qui comedit carnem meam, & bibit sanguinem meum, hic in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuēs Pater, & ego viuo propter Patrem; & qui comedit me, viuet propter me. Et post: In hoc intelligimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, quoniā de spiritu suo dedit nobis. Ex quibus apparet, Hieronymum illa verba Ioannis ad id protulisse, vt ostēdat nos manere in Christo, & viuere propter illum, quia spiritu, non quia Sacramento vnimur; & ideo de spirituali tantum loquitur manducatione. Re-

Victorinus Martyr lib. 4. De Trinitate.

Arnob. in Psal. 109.

Ambro. lib. 6. De Sacramento. cap. 1. tom. 4.

Luc. 17. Idem lib. 8. in Lucā. c. 17. tom. 5.

Idem lib. 4. De Fide. c. 5. tom. 2.

Luc. 24.

Hierony. in cap. 1. epist. ad Ephes. tomo 5.

Ioann. 19.

B. Hieronymi sententia explicatio.

Alger. lib. 1. c. 17.

Hierony. tomo 2.

Quo sensu Hieronymus hæc verba: Qui manducat meā carnem, &c. ad spiritalem referat vniōnē fidelium.

1. Ioann. 4.

Baptismi, & Eucharistia: proprii effectus.

Hierony. ad Hedibian. q. 2. tom. 3.

Idē in Psal. 109. tom. 8.

August. tomo 9.

Idem lib. 1. c. 20. tomo 4.

Idem tomo 10.

Idem cap. 2 tom. 4.

Idē tom. 7.

Gaudentius Episc. Ambros. lib. 6.

De Sacram. c. 1. tom. 4.

Sermo Christi quam potēs & efficacit, secundum Ambrosium.

spōdemus, Hieronymum nil aliud ibi spectare, quā spiritalem vniōnē: sed hæc tam per baptismum inchoatur in parvulis, quā per fidem viuā in adultis, per Eucharistiam verò augetur. Cū ergo duo apud Ioannem proponantur, promissio Sacramenti in illis verbis: Et panis quem ego dabo, caro mea est; & effectus eiusdē Sacramenti digne sumpti, in illis verbis, manet in me, & ego in eo; Cū inquam hæc duo ibi proponantur, quæ ratio cogit, vt Hieronymus alterum vrgens, ideo reliquū negare censeatur: ad rem enim suam faciebat, ostendere nos vnum fieri cum Christo per gratiam, quæ manemus in illo, non propterea tamen negauit de Eucharistia illic haberi sermonē. Ad hæc Hieronymus ad Hedibian conuiguit verba Ioannis cū Dominica cœna, dicens: Si ergo panis qui de celo descendit, corpus est Domini; & vinum quod discipulis dedit, sanguis illius est; &c. Nær Moyses dedit vobis panem verum, sed Dominus Iesus: ipse conuiuia, & conuiuium: ipse comedens, & qui comeditur, ac reliqua: Idem exponens illud Psalmi: Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec, hoc ipsum apertè tradit. Augustinus tract. 26. & 27. in Ioānem late exponit de Eucharistia totū hoc caput: licet in quibusdam opus habeat interprete. Et idem libro De peccatorum meritis, & remissione. Et sermone secundo de verbis Apostoli; & de Verbis Domini 46. libro etiam primo in Iulianum Pelagianum. Idem lib. sexto Hypognosticon. Gaudentius Episcopus Brixiensis: cuius consecrationi interfuit B. Ambrosius. Ambrosius libro De Sacramento: Sicut verus, inquit, est Dei Filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus est potus. Sed forte dicas quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi audientes dicentem: Nisi quis manducauerit carnē meā, & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam. Fortè dicas; Quomodo vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de ser-

mone Christi, qui operatur vt possit mutare; & conuertere generalia instituta natura. Deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius; sed audientes quod carnem suam daret manducare, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant: solus tamen Petrus dixit, Verba vite æternæ habes, & ego à te quod recedam? Idem sermone secundo Paschali ait: Hoc est illud viaticum, quo in hac via vita alimur, ac nutrimur, donec ad ipsum perueniamus de hoc seculo recedentes: vnde dicebat; Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sedulius in priorē epistolam ad Corinthios adiungit duo illa dicta: Calix benedictionis, cui benedicimus: Et, Qui manducat meam carnem. Isidorus De officio bapt. Eaque ad institutionem Sacramenti pertinent, cum ijs, quæ cap. 6. Ioānis leguntur, variè permiscet. Prosper, discipulus Augustini, tractatu De promiss. & tradit. cap. 39. ponderat, quod Deus dedit populo panē manē, & vespere carnes: quia primò populus suscepit panem sanctum, qui de celo descendit; deinde carnem Christi in passione confectam, de qua ipse Dominus ait: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Petrus Rauēnas, discipulus & ipse B. Augustini, sermone in orationem Dominicam, in illud: Panem nostrum quotidianum, idem testatur. Primasius quoque discipulus Augustini, in verba illa Apocalypsis: Et preceptum est illis (scilicet scorpionibus) ne laderent fœnum terra, &c. nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis: Illo locutionis genere vti voluit, qd multis locis Scriptura diuina frequentat, quo dicit: Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Ac si diceret: Qui sic edent, vt edenda est: & sic bibent, vt bibendus est sanguis meus. Multi enim cū hoc videantur accipere, in Deo nō manent, nec Deus in ipsis: quoniam iudicium sibi manducant, & bibunt. Iunilius in Commentarijs super Genesim explicat de mysterio sui corporis & sanguinis dixisse Dominum: Qui mā-

Idem tom. 3.

Sedulius in 10. & 11. c. prioris epist. ad Corinth. Isido. De offic. bapt. c. 18.

Prosper Episcopus Aquitania. Exo. 16.

Petrus Rauēnas. sermo. 67. Matth. 6. Primasius Episcop. Apocaly. 9.

1. Cor. 11.

Iunilius.

Victor Episcopus Cumanus.

Patris substantia Filius est. Sap. 16.

To Maxentius lib. 2.

Dialog.

Etter Ioannis Maxentij.

Vvalffrid.

Strabo lib. De reb. Eccl. cap. 17.

Sacramento rum nomen vnde.

S. Chromatius in 6. c.

Matth.

S. Fortunatus.

Paschasius.

Cassiodorus

Petrus Damianus.

1. Cor. 6.

Lanfrancus Cardin.

ducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, &c. Victor Episcopus Cumanus, libro De fidei ratione ad Genserium: Patris substantiam, Filium esse, prophetis iam olim designatum est oraculis, dicente Salomone; Substantiam enim, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas, quam in figura & imagine panis caelestis, populo Israel caelitus apparet profluxisse: quia ipse Dominus in Evangelio exposuit dicens: Non Moyses dedit vobis panem de caelo: se utique panem esse designans, cum dixit, Ego sum panis vivus qui de caelo descendi. Ioannes Maxentius in Dialogis in Nestorium, inducit Nestorium disputantem ex illis verbis: Nisi manducaveritis carnem Filij hominis: neque dixisse carnem Dei, vel Filij Dei, ponens de Sacramento intelligi. Sed non intelligebat quod ipsa caro Filij hominis, caro Dei sit: quomodo enim alias praestaret vitam aeternam? Vvalffridus Strabo libro De rebus Ecclesiasticis, non esse diu abstinendum a communionis Corporis Domini, ex illis verbis probat: Nisi manducaveritis carnem Filij hominis; & subdit: Cum ipse Filius Dei dicat: Caro mea, verè est cibus; & sanguis meus verè est potus: ita, intelligendum est eadem redemptionis nostra mysteria, & verè esse corpus, & sanguinem Domini; ut illius unitatis perfectæ, quam cum capite nostro iam habet, postea re tenebimus, pignora credere debemus: inde & sacramenta a sanctificatione, vel secreta virtute dicuntur. Sanctus Chromatius, qui vixit ante annos mille, interpretans orationem Dominicam; & S. Fortunatus Episcopus Pictaviensis tractatu in orationem Domipicam, idem affirmant. Paschasius libro De corpore & sanguine Domini cap. 19. probat ex illis verbis: Caro mea verè est cibus: &, Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita, veritatem corporis Christi in Sacramento Eucharistiae. Quemadmodum Cassiodorus in Psalm. 129. idem ex illis verbis declarat: Nisi manducaveritis carnem Filij hominis. Adhæc Petrus Damianus in dictum Apostoli: Qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur: & Lanfrancus Cardinalis libro De veritate Corporis Domini in Eucharistia cõtra B.

rengarium, & Algerius Cluniacensis libro De veritate Corporis Christi in Eucharistia, & Guimundus Episcopus Auerfanus lib. 1. in Berengarium: omnes isti quatuor contemporanei floruerunt anno Domini M. D. & probat veritatem Corporis Christi contra primum huius hæresis suscitatore, ex verbis Ioannis: Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita: Nisi manducaveritis carnem Filij hominis. Et, Caro mea verè est cibus, & reliqua. Adelmanus Episcopus Brixiensis in epistola ad Berengarium: Patres, inquit, nostri audiverunt Christum de se ipso in Evangelio prædicantem: Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Dabo, inquit, non dedi. Quando ergo cepit dare? Quando pridie quam pateretur, accepit panem, & quæ sequuntur. Rupertus etiã Tuitiensis lib. De operibus Spiritus sancti, & in Commentarijs in Ioannem; ex cuius verbis egregiè probat præsentiam Christi in hoc Sacramento. Bernardus in tertium versiculũ 90. psalmi, & Ricardus de Sancto Victore in explicatione quarundam difficultatum ad B. Bernardum, & Petrus Cluniacensis lib. 1. in Petrobruifanos, & Henricianos, sui temporis Hæreticos, ait, ex illis verbis: Panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita; Et, Caro mea verè est cibus; Et, Nisi manducaveritis carnem Filij hominis, colligi veritatem Corporis Christi: nam & hi quatuor videtur eodem tempore vixisse. Bonaventura in quarto probat Corpus Christi secundum veritatem in altari, ex eo: Caro mea verè est cibus: sed cibus, qui non exponitur ad cibandum, est cibus frustra: ergo si caro Christi non est cibus, frustra exponitur ad cibandum: sed non in se, scilicet visibiliter, ne generet horrorem, ergo est vera caro Christi sub Sacramento. Adde Ioannem Duns, qui Scotus dicitur, in quarto: Veritas (inquit) ista, quod Corpus Christi realiter continetur sub specie panis, & vini, fundata est Matth. 26. & Luc. 22. Hoc etiam manifestè patet ex alio loco Scripturæ, scilicet Ioann. 6. ubi est diffusa prædicatio de isto Sacramento. Ut interim omittam sanctum Thomam iam productum superius, Albertum Magnũ,

Algeri Cluniacensis. Guimundus Episcopus Auerfanus.

Adelmanus Episcopus Brixiensis.

Rupertus Tuitiensis lib. 3. De operibus Spiritus sancti, & lib. 6. in Ioannem. Bernardus Ricardus de S. Victore. Petrus Cluniacensis.

Bonaventura in 4. dist. 11.

Scotus in 4. distinct. 10.

S. Thomas. Alb. Magn.

Hugo Cardinalis. Dionysius Carthusius. Nicolans de Lyra.

Simon de Cassia. Nicolaus de Cussa episcopus. 7. ad Bohem. Indocus Chlichtoneus. Santes Pagninus. 10. Isagoga. Nicolaus Sanderus. Ambrosius Catharinus. Roffensis martyr. Idem.

Idem B. Thomas lectura 6. in 6. cap. Ioan. tom. 16.

Desertus quis, reiectus atque reprobatum a Deo, secundum Roffensem.

Ruardus Tapperus tom. 2. art. 15. Ruardus Tapperi de sensu Chryostomi

Hugonem Cardinalem, Dionysium Carthusianum, Nicolaum de Lyra, Simonem de Cassia in verba huius Evangelij, Nicolaum de Cussa in epistola ad Bohemos, & in libris excitationum, Iudocum Chlichtoneum de Sacramento in Oecolampadium. Accedit illis Santes Pagninus Lucensis in Isagoge ad sacras literas; Nicolaus Sanderus, & Ambrosius Catharinus peculiaribus tractatibus de hac ipsa re, magna eruditione, & singulari pietate editis pro nostro sensu decertarunt. Denique Roffensis assertione 16. in Lutherum scripsit: In hoc non minus abs te dissentio quam Cyrillus, Hilarius, Cyprianus, ac ceteri Patres eximij, qui non solum palam usurpant huius capitis verba pro testimonio Eucharistiae, sed etiam a pertissimis rationibus id docent usurpandum. Idem in Præfatione libri. 5. in Oecolampadium, docet ab illis verbis: Et panis quem ego dabo, inchoari tractum de Eucharistia, quæ continet carnem Domini, & sanguinem, quemadmodum etiam B. Thomas in eundem locum affirmat, his verbis: Quod dixit supra, Ego sum panis vivus, pertinet ad virtutem verbi. Hic verò quod subdit, pertinet ad communionem sui corporis, scilicet ad Eucharistia Sacramentum. Adijcit Roffensis, illustris Christi martyr, non dubitare se eum dicere desertum, & reiectum, atque reprobatum a Deo, qui diutius contenderit, aut non esse veram Christi carnem, & sanguinem in Eucharistia, aut verba Ioannis in 6. capite ad eandem Eucharistia nequaquam spectare. Ex quibus habes, perinde esse sententia Roffensis reprobatum eum, qui negat verba Ioan. 6. ad Eucharistiam ad literam non spectare, atque illum, qui simpliciter negat veram Corporis Christi, ac realem præsentiam in Sacramento altaris. Quis ergo se audeat opponere tantæ testium Catholicorum nubi, etiam si omnes aliarum rationes deficerent? Quod verò Ruardus Tapperus asserit, Chryostomum, ac Cyrillum, aliosque Patres scribentes in c. 6. Ioannis, ideo præcipue Sacramenti Eucharistiae mentionem facere, quia ibi Dominus differit de re, quæ per Sacramen-

tum significatur, nempe de societate, & participio Passionis Christi, & vniõne cum Ecclesia, quæ est mysticum Christi corpus: penitus est perspiciendum. Nam respondemus, illos Patres de Sacramento ipso, velut de re à Domino intellecta clarissime loqui, & non tantum de re per Eucharistiam significata. Neque enim illi mentionem tantum fecerunt Eucharistiae, velut fortuito, & ex occasione quadam in eius rei sermonem inciderint: sed ea mente & animo, ut putauerint quædam eius capitis verba germanam, & propriam intelligentiam non habere aliam, quam ut Eucharistia Sacramentum pollicitarentur. Ad quod aperte indicandum, illud vni in primis spectare debemus, quas rationes illi Patres adferant suæ interpretationis: non eas quæ solum rem significatam per Eucharistiam spectant, sed illas, quæ ipsius Sacramenti essentiam attingunt. Chryostomus in Matthæum quærit, quid factum sit, ut non turbarentur discipuli, cum Christum audirent dicentem: Accipite, & comedite: hoc est corpus meum: Quia, inquit, multa iam, & magna de hoc antè disseruit. At ubi nã Christus multa, & magna disseruit de Sacramento corporis sui, nisi in Capharnaõ, & paulo post ipse quoque bibit ex eo, ne auditis his verbis diceret, Quid igitur sanguinem bibimus, & carnem comedimus? ac ideo perturbarentur: nam & quando prius de his verba fecit, multi solummodo propter verba scandalum passi sunt. Ne igitur tunc id quoque accideret, primus ipse hoc fecit, ut tranquillo animo ad communicationem mysteriorum induceret. Deinde in illa verba: Et panis quem ego dabo, quærit, cur hæc solis discipulis communicata non sint, uti Matthæus eum priuatim cum ipsis loqui testatur? Sed ubi testatur Matthæus, Christum priuatim loqui cum discipulis de carne sua in cibum data, præterquam in vltima cœna? Idem explicans illa verba Ioannis: Nisi manducaveritis, ait: Frequenter in mysterijs versatur, & omnino id fieri oportere demonstrat. Et superius: Hoc discipuli est, quæ magister asserit, non curiosius inuestigare,

& Cyrilli in verba Ioannis proposita, obiectio diluitur.

Cur ad ea Christi verba: Accipite, & comedite: hoc est corpus meum, Apostoli minime exhorruerint. Chryso. ho. 83. in Matthæum, to. 2.

Idem ho. 45.

Matth. 26.

Idem hom. 46. in Ioannem, to. 3.

Idem ho. 45.

Cyrillus li.
4. in Ioan.
c. 14. to. 2.

sed audire, & credere, & idoneum solutionis tempus expectare. Cyrillus quoque in illa verba: *Nisi manducaueritis, ita proponit: Quomodo quidem carnem suam dabit ad manducandum, non docet: quia intelligere illi non potuerunt: quam magna verò bona, si cum fide manducabunt, adipiscuntur, id iterum atque iterum aperit; ut aeternae desiderio vita ad fidem compellantur, per quam etiam doceri facilius poterant.* Et infra: *Sic credentibus discipulis fragmenta panis dedit, dicens, Accipite, & manducate, hoc est corpus meum, &c. Perspicis quia sine fide quaerentibus, mysterij modum nequaquam explanauerit; credentibus autem etiam non quaerentibus exposuit?* Sic ille. Vbi per manducationis modum declarat se intelligere ipsius Eucharistiae institutionem. Cyrillus ergo, & Chrysostomus idcirco de Sacramento exponunt verba Domini, non quia Dominus de mystica vnione ibi differat; sed quia verè credebant Dominum de Eucharistia propriè locutum.

Ruardi altera obiectione dicitur.

Adiicit Secundo Ruardus, idè sanctos interpretando accommodasse verba Saluatoris ad esum, & potum Sacramentalem; quia in eorum Ecclesijs mos obtinebat, quòd sub vtraque specie toti populo Sacramentum administraretur; & quia hic modus manducandi carnem, sub Sacramento presentem perfectius implet verba Christi in Sacramentali manducatione, & cum maiori fructu, idcirco moris fuit Patribus in homilijs ad populum Scripturas accommodare pro captu, & aedificatione auditorum. Sed hic dicendi modus ponit hæc verba sexti capituli ad aliquem sensum nec germanum, nec literalem accommodari, quod falsum est omnino, ac fragili nititur fundamento. Nam quis probabit vllum sensum literalem esse verborum Domini, si hic non est? Quod si aliter quàm Christus intellexit, accommodantur verba Domini ad Sacramentalem esum, idè quoque iudicium de iisdem Patribus in verbis primi, secundi, aut tertij capituli apud Ioannem exponendis fieri poterit: mox enim Caluinus contendit, illa verba Domini: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, ad baptismi*

Tertia obiectione.
Ioan. 3.

Sacramentum aliter quàm Christus intellexit, veteres Patres accommodasse.

Si dicas, ibi aquam esse nominatam: non euinces, nã & hæc nominata sunt caro, sanguis, & panis, & verbum de futuro Dabo. Certè tempore Cypriani solum Eucharistia sub specie panis dabatur, vt constat ex sermone s. de lapsis. B. etiã Thomas, & Albertus, qui nouerant sui seculi populum sub vna tantum specie communicare consuetius esse: nihilominus caput illud de Eucharistia propriè loqui interpretati sunt. Non ergo vtriusque speciei cõfuetudo fuit, vt sextum caput ita explicaretur ab antiquis Patribus.

Quòd verò caro Christi perfectissimè in Sacramento manducari, & verba Domini in Sacramentali manducatione plenius impleri dicuntur: hoc totum pro nobis est. Nam quid obstat quo minus ea interpretatio cuiusque Scripturæ sit maximè propria, per quam & res, qua de agitur, perfectissimè fit, & verba, quæ illam præcipiunt, plenius implentur? Christus apud Ioannem promittit perfectissimam sui corporis manducationem, per quam non solum venitur ad ipsum, sed præterea manetur in ipso, vt eam, ex qua viuunt propter ipsum, quæque implet figuram mannae perfectissimè, & ob quam viuet in æternum, & resuscitabitur in nouissimo die. Si ergo verba Christi ex cõfessione aduersariorum in Eucharistia plenius implentur, quã alibi: ergo apud Ioannem de manducatione Christi in Eucharistia differitur. Demum addit Ruardus, Patres in homilijs accommodare Scripturas pro auditorum captu, & aedificatione, quod interdum facere non negamus, quando non dedita opera, sed ob explicationem Euangelij per aliam occasionem id faciunt: at Chrysostomus, & alij hoc agebant in homilijs, vt literalem, & germanum Christi, & Pauli sensum plebi exponerent, quo certè nullus Patrum magis accuratè verum Scripturæ, & literalem sensum explicauit. At Cyrillus non videtur ad populum suas interpretationes tam frequenter proposuisse, & licèt proposuerit, tamen literalem in primis verborum

Tèpore Cypriani Eucharistiam solù sub specie panis dari solitam, vnde patet.

Quarta obiectione.

Spiritualis Eucharistiae manducationis effectus.

Quinta obiectione.

Domini

Qui Patres raro, aut non quam homilias dictauerint.

Qui verò ab historico ad allegoricum Scripturarum sensum in distatis homilijs non facile descendat.

Prima ratio ab Doctorum communi cõsensu.

Ephes. 4.

Aug. lib. 2. in Iulianum in fine, to. 7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

Domini sensum quærit, ac sectatur. Sed certè multi sunt Patres, qui homilias, aut raro, aut nunquam dictauerunt, vt Athanasius, Paulus, Augustinus, Theophylactus, Euthymius, Rupertus: nec minoris ponderis sunt Basilii, Hilarius, Ambrosius, & Damascenus, Hieronymus, Theodoritus, Sedulius: qui etsi Euangelium Ioannis non interpretarentur, tamen in disputatione, quam contra hæreticos instituerunt, eandem intelligentiam verborum Domini pro notissima, & catholica veritate habuerunt. Ex his verò qui homilias dictauerunt, Cyprianus, Eusebius, & Leo sunt, qui non solent à literalis sensu ad allegoricum Scripturas accommodare.

Sit igitur hæc prima ratio à traditione sumpta, & conformi Doctorum consensu, qui dati sunt nobis, ne circumferamur omni vento doctrinæ: quem numerum Patrum fortassis difficile esset, vel in vna Synodo Oecumenica inuenire. Sic enim olim Augustinus disputans contra Pelagianos, cum produxisset quorundam Catholicorum Doctorum testimonia, eleganter dixit: *Si Episcopalis Synodus ex toto orbe congregaretur, mirum si tales possent illi facile sedere tot, quia nec isti vno tempore fuerunt.* Post hæc est illud, quod ibidem paulò superius ait Augustinus de veteribus Doctoribus: *Neque nobis, neque vobis irati sunt, neque nos, neque vos miserati sunt. Quod inueniunt in Ecclesia, tenuerunt: quod didicerunt, docuerunt: quod à patribus acceperunt, hoc filijs tradiderunt. Nondum vobiscum apud istos iudices aliquid agebamus, & apud eos acta est causa nostra. Quæ sanè verba rectè nos aduersarijs obijcere iure valeamus. Nam quod post mortem dicitur, vel amicitie, vel inimicitie suspicioni obnoxium est.*

Secunda ratio etiã firma est, ab vsu, & consuetudine Ecclesiæ Catholicæ, quæ in die solenni Corporis Christi Euangelium accipit ex capite sexto Ioannis. Nam etsi quandoque Ecclesia vbi non est Euangelium, vel lectio propria in officio Missæ, soleat lectionem aliquam alicui solennitati applicare non iuxta sensum, litteralem: vt facit

in festo Assumptionis B. Mariæ, in quo legit Euangelium de historia Mariæ, & Marthæ: vbi tamen est lectio propria de aliquo mysterio loquens, non illam prætermittit, sicut videmus in festo Natiuitatis Christi, Transfigurationis, Resurrectionis, Pentecostes, vel Trinitatis, Annuntiationis B. Virginis, Visitationis eius ad Elisabethã, & Purificationis, & quorundam aliorum Apostolorum. Cum ergo extra controuersiam sit, tres priores Euangelistas ad literam loqui de institutione huius Sacramenti à Christo facta: Ecclesia sanè non vsurparet verba cap. 6. Ioannis, si non crederet, & à maioribus semper accepisset, hoc caput ad litteram de illa esse intelligendum: Dixit enim eleganter Augustinus libro de Doctrina Christiana, interpretans verba illa Apostoli: *Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus: eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnibus, vel penè omnibus frequentat Ecclesia.* Ita si quærat de interpretatione sexti capituli Ioannis, eligo in eius verbis hoc intelligere; quòd omnis, vel penè omnis in die solennitatis Corporis Christi frequentat Ecclesia. Sic etiam pars quædam huius capituli legitur in Euangelio defunctorum: non solum quoniam illis hoc sacrificium sub ratione non quidem Sacramenti, sed hostiæ, siue oblationis; fructuosum existit, vt habet perpetua Ecclesiæ traditio; sed ob id maxime, quòd edenti hunc panem, & tantquam viaticum, cum quis decedit, accipienti, promittitur à Domino resurrectio ad vitam: quemadmodum in testimonij superius allegatis peculiariè tradunt Ireneus, & Athanasius.

Tertia ratio sit: Quia etsi Ioannes quædam, quæ alij Euangelistæ enarrant, præmittat, vt pote idonee ab illis perscripta: profundiora tamè mysteria solet altius enarrare, vt de Incarnatione, Passione, Resurrectione, Ascensione, & Pastoris Ecclesiæ constitutione. Cum ergo hoc tam magnum, & tam singulare mysterium existat: verisimile non sit ab eo fuisse silentio suppressum, maxime cù Paulus,

qui

Luc. 10.

Aug. lib. 2. de Doctrina Christi. ca. 8. tom. 3. 1. Tim. 2.

Tertia ratio.

1. Cor. 10. & 11.

Quare Christus sua mysteria Apostolis de more prädiceret.

Matth. ult.

Su. 16.

Ioan. 21.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Chryso. ho. 83. in Matth. 2.

Aug. lib. 3. de cōsen.

Euang. c. 1. tom. 4.

Cur Ioannes cenę Domi

qui non texuit historiam Euangelicā, de illo pertraheret.

Imò, quo fortius sit argumentum, aduerte, quodd. Dominus Iesus pro sua incomparabili sapientia, ne incredibilia viderentur futura sua mysteria ipsis Apostolis in primis credenda, & ab ipsis prædicatione in alios euulganda, solitus erat ea longè ante prædicere, ne postea eorum nouitate, aut turbarentur, aut offenderentur, sed promptiori fide amplecterentur. Et hanc rationem secutus Deus voluit omnia Christi mysteria prius per Prophetas prædici, maxime Incarnationem, & mortem, ac resurrectionem. Ideo Dominus transfigurationem prædixit prius, quàm demonstraret, passionē, & multas eius circumstantias, resurrectionem, & tempus eius, antequam resurgeret, ascensionem sæpius prænuntiavit priusquam ascenderet, prædicationem Euangelij per vniuersum orbem, tribulationes Ecclesię, & cum ea suam assistentiam. Promisit Auentum Spiritus sancti in Apostolos, ante mortem suam. Promisit clauis regni cælorum Petro, ne, cum darentur illi rursus, admirarentur: hinc frequenter dicebat: *Hæc locutus sum vobis, vt cū venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis.* Et ipsi postea recordabantur verborum, quæ dicebat illis Dominus Iesus, quado implebantur. Rursum: *Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cum factū fuerit, credatis.* Iterum: *Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini. Absque Synagoga facient vos.*

Cum igitur Sacrosanctum Eucharistię mysterium tam longè à sensibus sit positum, & à ratione tam remotū, quàm quoduis aliud mysterium Christianum: opus fuit, vt Christus suauiter procedens, Apostolos præmoneret, prædicando eis hoc Sacramentū esse à se instituendum: quod nullibi reperiretur factum, nisi cap. 6. Ioannis. Hanc rationem agnouerunt Chrysostomus in Matthæum, & Cyrillus in Ioannē, vt superius produximus. Vnde & Augustinus lib. 3. de Consensu Euangelistarum quærit, cur non fecerit Ioannes mentionem cenę Domini: Respondetque: *Quia (inquit)*

planè alibi multò vberius hinc Dominum locutum esse testatur, nimirum Ioan. 6. Quarta ratio sit: Quia hoc caput si de simplici duntaxat incorporatione per fidem in Christum passum esset accipiendum, profectò præceptum hoc: *Nisi manducaueritis carnē Filij hominis, cum illo incideret: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto: atqui hoc falsum est, nam aliud est nasci spiritualiter; aliud verò nutriri in vita accepta, vel vitam tueri: manducare ergo, & bibere carnem Christi, & sanguinem eius; quod est iam viuentis, aliud Sacramentum continet, quàm illud renascentiæ, quod est nondum existentis, neque viuentis. Quinta ratio, quia cum in controuersijs Fidei Ecclesię & Patres vtantur hoc capite Ioannis intellecto de Eucharistia, non soleant autem illi contra hæreticos decertare nisi in sensu literali: sequitur, vel Patres illos turpissimè hallucinatos fuisse, si sensu mystico disputabant; aut hæreticos nostros (quod verisimilius existit) longè ab scopo aberrare, qui nolunt in eo capite mentionem de Sacramento fieri. Quæ vt exemplis fiat dilucida, ecce Synodus Ephesina prima, & Cyrillus anathematizans Nestorium contra Theodoritū, propterea reprehendunt Nestorium ponentem duas personas in Christo, quod si ibi esset persona humana, caro Christi non esset viuificatrix, sicut nec Verbo vnita. Pōnit autem esse viuificatricem, ex illo loco: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Concilium Nicænum secundum probat veritatem Corporis Christi; & substantialis eius presentię in Eucharistia, ex verbis huius capitis: quemadmodum ex Græcis Origenes, Eusebius Emiffenus, Damascē, Theophylactus, Euthymius; & Nicolaus Methonenfis: ex Latinis verò acriter disputant ex hoc loco Cyprianus, Hilarius, Leo Papa, Paschasius, Lanfrancus, Algerius, Guimēdus, Petrus Cluniacensis, Rupertus Tuitiensis in Berengarium, & in Petrobruifanos, & Henricianos hæreticos, ac Innocentius Tertius, Hilarius libro octauo de*

nica mentionem non facit, teste Augustino. Quarta ratio

Ioan. 3.

Quinta ratio.

Cōcil. Ephe sinū. Cyr. 10. vlt.

Conc. Nicænum.

Veritatē corporis Christi in Eucharistia ex verbis Christi Ioan. 6. præallegatis, qui probet autores.

Ioan. 1.

Theophilus Alexan.

Theodori. tom. 2.

Sexta ratio.

Eucharistię Sacramenti virtus, & necessitas.

Matth. 26. 1. Cor. 11.

Trinitate, & Cyrillus, probant verè Christum in nobis manere. Quia sicut Verbum caro factum est, ita in Eucharistia vera caro est, & verus cibus, iuxta illud: *Caro mea verè est cibus, &c.* Innocentius quoque Primus, & Augustinus in locis prædictis, confundunt dogma Pelagianum, concedens salutem paruulis sine baptismo; probantes paruulis non solum baptisum necessarium, sed & Eucharistiā per corda, & orationum gestantium suscipiendā. Theophilus Alexandrinus confirmat contra Origenem sequentem Manichæos, afferentes creaturam Dei corpoream esse malam, ex hoc loco, esum carnis, & potum sanguinis Christi habere vitam æternam. Theodoritus agens contra Messalianos, dicentes sanctum cibum, nec iuuare, nec lædere, eos reuincit verbis huius Euangelij, & ante hos omnes Irenæus lib. 4. ca. 34. probat, fideles ex huius sancti panis esu, consecuturos immortalitatis alimoniam, & probat ex eo quod edentibus hunc panem promittitur resurrectio ad beatam vitam in nouissimo die. His autem omnibus armis, & similibus, quibus Catholici contra hæreticos decertarunt, Ecclesiā spoliaretur, nisi intelligerentur de Sacramento Eucharistię.

Sexta ratio sit: Quia si Sacrosanctum Eucharistię mysterium rectè expendatur, adeo est ad salutem necessarium, vt eius virtutē actu, vel voto accepti, omnia alia Sacramenta habeant suam efficaciam: sicut riuuli à fonte, & vmbra à corpore, & figuræ à re ipsa figurata. Necessarium enim est omni homini in Christo existenti, actu vel voto communicare Eucharistię: sicut necessarium est nondum in Christo ingresso baptizari, vel ei, qui iam ingressus est, sed in peccatum relapsus, penitentię Sacramentum. Cum ergo ad salutem tam necessarium sit fideli communicare corpori, & sanguini Domini: si hoc Ioannis caput de illo non esset intelligendum, nullibi in Scripturis esset expressum illud sumēdi mandatum. Nam illud, quod Dominus dixit in cenā: *Accipite, & comedite:* Et, *Bibite ex hoc omnes;* Et, *Hoc facite in*

meam commemorationem; Sacerdotes tantum obligat.

Quod autem hoc Sacramentum etiam paruulis necessarium existat, docet Innocentius Primus in epistol. 93. Augustini ad Patres Concilij Mileuitani, cuius verba superius protulim. Augustinus verò libro de peccatorū meritis, & remissione, ad Marcellinū, sic habet: *Auferatur ergo iam dubitatio, Dominum audiamus, non suspiciones, coniecturasque mortalium: Dominum audiamus, inquam, non quidem hoc de Sacramento sancta mensa sua, quod nemo rite nisi baptizatus accedit: nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Quid ultra querimus? Quid ad hoc respondere poterunt, nisi pertinacia pugnaces nervos aduersus constantiam perspicua veritatis intendant? An verò quisquam etiam hoc dicere audebit, quod ad paruulos hæc sententia non pertineat, possintque sine participatione corporis huius, & sanguinis in se habere vitam, quia non ait, Qui non manducauerit, sicut de baptismo, Qui non renatus fuerit, sed ait, si non manducaueritis, velut eos alloquens, qui audire, & intelligere poterant, quod vti que non valerent paruuli. Sic Augustinus, docens etiam ad paruulos extendi cibum Eucharisticum, quanquam perse ipsos non comedant, neque bibant. Sed vt credunt per corda, & orationum gestantium, ita etiam manducant, & bibunt. Idem etiā tradit Basilus in moralibus, & Cyrillus in illa verba: *Nisi manducaueritis carnem, &c.* Chrysostomus libro de Sacerdotio. Rupertus verò Tuitiensis in illa eadem verba in commentarijs suis, ita ferè ait: *Illud quoque scire oportet, quod ob causas aliquas certas cum his duobus salutis nostrę necessarijs Sacramentis, scilicet Baptismo, & carnis suę, sanguinisque cibo, potuque venire oportuerit. In vtroque enim est representatio mortis Domini, ait enim 1. Cor. 11. Mortem Domini annuntiabit. Et de Baptismo ad Rom. 6. Consepulti enim sumus per baptismum. Et idè de his duobus ait Paulus: Omnes in mari, & nube baptizati sunt: & omnes eandem escam spiritualem manduca-**

Eucharistię Sacramentum etiā paruulis necessarium esse, ex Patrum consensu. Aug. lib. 1. c. 20. to. 7.

Contra Pelagianos.

Ioan. 3.

Paruuli quæ ratione corpus Christi edant, & sanguinē bibat.

Basil. in moralib. reg. 21. c. 2. to. 2.

Cyrl. li. 4. in Ioan. c. 14. tom. 2.

Chryso. li. 3. de sacerdotio, to. 3.

Rupert. Tuitien. lib. 6. in Ioan.

Ioan. 6.

uerunt, & eundem potum spiritalem biberunt. Et infra ait: Notandum verò quòd cum superius dixerit: *Hac est voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam aeternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die: hic itidem sub eadem distinctione, prius inquit habet vitam aeternam, & deinde subiungit, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Videlicet ne quis existimet, se absque corporis, & sanguinis eius cibo, potuque visibili vitam vtrâque, corporis, & animae, scilicet fide recuperasse, & isto Sacramento non egere, hoc ipsum repetiuit, proculdubio contestans quod non verè credat, quisquis manducare, & bibere contemnit. Nam, quantumuis fidelis, & Catholica professionis homo sis, si manducare, & bibere recuses de hoc cibo, potuque visibili, eo ipso quod tibi hunc necessarium non esse praesumis, à societate membrorum Christi, quod est Ecclesia, te praecidis; neque rectè credis in eum, cuius in hoc cibo, potuque ab ipso tam diligenter commendato, derogas auctoritati. Nonne primi patres nostri, & prius intrinsecus inuisibiliter corrupti spiritu diaboli, contra creatorem suum intumuerunt, & deinde per serpentem suasi, visibili quoque cibo perierunt? Ita planè oportet penitentem hominem, ut prius inuisibili fide subijci creatori, corde credendo ad iustitiam; & ore confitendo ad salutem, & deinde visibili quoque cibo, & potu vitae aeternae necessariam perficere iustificationem. Sic Rupertus. B. Thomas interrogans an hoc Sacramentum sit de necessitate salutis, respondens scribit: *Dicitur est supra, quòd res alicuius Sacramenti haberi potest ante perceptionem Sacramenti, ex ipso voto Sacramenti percipiendi. Vnde ante perceptionem huius Sacramenti, potest homo habere salutem ex voto percipiendi hoc Sacramentum, sicut & ante baptismum ex voto baptismi. Est tamen differentia quantum ad duo. Primo, quidem, quia baptismus est principium spiritualis vitae, & ianua Sacramentorum, Eucharistia verò, est quasi consummatio spiritualis vitae, & omnium Sacramentorum finis (ut supra dictum est) per sanctificationes enim omnium Sacramentorum, fit preparatio ad suscipiendam, vel consecrandam Eucharistiam. Et ideo per**

In Christum filium Dei verè quis non credat.

Gen. 3.

Rom. 10. An Sacramentum Eucharistiae sit ad salutem necessarium.

B. Thom. 3. par. quest. 73. arti. 3. rom. 13.

Baptismus, & Eucharistia in duobus differunt, secundum Thomam.

Quest. 68. arti. 2.

ceptio baptismi est necessaria ad inchoandam spiritalem vitam; perceptio autem Eucharistiae est necessaria ad consummandam ipsam: non ad hoc quòd simpliciter habeatur, sed sufficit eam habere in voto, sicut & finis habetur in desiderio, & intentione. Alia differentia est: quia per baptismum ordinatur homo ad Eucharistiam; & ideo ex hoc ipso, quod pueri baptizantur, ordinantur per Ecclesiam ad Eucharistiam, & sic sicut ex fide Ecclesiae credunt, sic ex intentione Ecclesiae desiderant Eucharistiam, & per consequens recipiunt rem ipsius. Sed ad baptismum non ordinantur per aliud praecedens Sacramentum, & ideo ante susceptionem baptismi non habent pueri aliquo modo baptismum in voto, sed soli adulti: vnde rem Sacramenti non possunt percipere, siue perceptione Sacramenti. Et ideo hoc Sacramentum in hoc modo est de necessitate salutis sicut baptismus.

Idem alio loco quaerens vtrum liceat omnino à communionem cessare, respondet allegata sententia: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, quòd omnes tenentur, saltem spiritualiter, manducare: quia hoc est Christo incorporari. Spiritualis autem manducatio includit votum, seu desiderium percipiendi hoc Sacramentum: ut supra dictum est. Et ideo sine voto percipiendi hoc Sacramentum non potest homini esse salus. Frustra autem esset votum, nisi impleretur quòd oportunitas adesset. Et ideo manifestum est, quòd homo tenetur hoc Sacramentum suscipere: non solum ex statuto Ecclesiae, sed ex mandato Domini, dicitur Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem. Idem postremo alibi docet, necessariam esse sumptionem Eucharistiae etiam infantibus: votum autem pueri implendum esse suo tempore: secus est si nunquam perueniat ad usum rationis.**

Septima ratio fit: Quia si hoc caput de Eucharistiae spirituali sumptione in Sacramento non intelligeretur, nūquam in Euangelio explicatus esset nobis rectus Sacramenti huius usus, vel fructus. Non quidem fructus, quia in alijs Euangelistis solum narratur, commemoracionem fieri, & annūtiacionem

Alterum delictum.

An liceat omnino à communionem cessare. Idem. q. 80. arti. 11.

Quest. 73. arti. 3.

Idem q. 79. artic. 1. ad primum.

Septima ratio ab incommodis.

mortis

Eucharistiae fructus.

Matth. 26.

Fides viua quae nā illa.

Inutiles Eucharistia manducandi.

Vtilis modus communicandi.

Octava ratio à commodis quae consequuntur eius modi intelligentiam.

Trident. sess. 21. c. 1. Concil. Constantiense.

Conci. Cabilonen. cap. 46.

mortis Christi, qui fructus non est solum huius Sacramenti, sed etiam manere in Christo, & illum in nobis; illo viuere, & nutrirī, nunquam mori, vitam aeternam, & pignus resurrectionis habere: quae omnia apud caput sextum Ioannis solum explicatur. Vfus etiam rectus non alibi explicatur; cum tantum dicatur: *Comedite*, nec declaretur modus. Nam et si Paulus dicat: *Probet autem seipsum homo; & sic de pane illo edat; non tamen declarat quid sit illud salutariter comedere, quod hic Dominus explicat, dicens esse manere in illo, vel venire ad illum, ut ipse ait in praesentia. Fides ergo viua, quae mentem firmat, & roborat, illa est, qua Christum manducamus in hoc Sacramento; Quatenus verò recreat, reficit, & sedat sitim spiritus, illa est, qua illud in Sacramento bibimus. Et excluditur omnis inutilis modus manducandi: qui est, vel ferinus, & qualem cogitabant Capharnaite, vel purè Sacramentalis, qualem adhibet indignè accedens ad Sacramentum, vel purè spiritualis sine Sacramento, qualem somniant haeretici. Et constituitur utilis modus, nē pe spiritualis in isto Sacramento sub vna, vel sub duabus speciebus, prout Ecclesia tradiderit.*

Octava ratio: Quia controuersia illa Bohemorum, & nunc Lutheranorum atque Sacramentariorum de administrando calice laicis, nunquam, vel aperiens, vel fortius, quam hoc ipso c. 6. Ioannis repellitur, ut declarauit Concilium Tridentinum: nullibi etiā fortius confirmatur dogma illud probatum in Concilio Constant. & Basiliē. totum Christum ita sub vna specie, atque sub duabus contineri, quā in isto capite: rursus parè esse fructum gratiae communicantis sub vna, atque sub duabus, quantum attinet ad vim huius Sacramenti. Adhuc egregie ex hoc loco probatur, quā sit utilis, & fructuosa frequentatio huius Sacramenti, ut Concil. Cabilonen. superius citatum confirmat. Omnia igitur dogmata haec, quae huius sexti capituli verbis comprobantur, magna ex parte debilitarentur, & nobis eriperentur arma ad decertandum contra haereticos, & ad statuenda, & confirman-

da Ecclesiae Catholicae recepta Eucharistiae dogmata.

Est haec ratio nona: Quoniam ferè omnes Catholici autores, qui pauci, & noui sunt, ab eo tempore coeperunt nouam illam expositionem introducere, nempe de purè spirituali manducatione excludente Sacramentum, ex quo Bohemi illum locum pro vtraque specie sumenda vrgere coeperunt. *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, & eo conati sunt, quamquam frustra; trahere aliquos Patres Veteres: quod fecerunt Armacan, Thomas Vualdenſis in libro de Sacramentis, & Aeneas Pius, Gabriel Biel in Canonem Missae, Cardinalis Nicolaus Cusanus, & Gaspar Sagerus scribens in haereticos, & Caiet. in tertia parte D. Thom. & in Ioan. & Ruand. Fapper Decanus, Louaniensis, in explicatione articulorum facultatis Louaniensis, & Ioan. Hessel. lib. de comunione sub vna specie, & Cornel. Ianſen. in Ioan. & pauci preter ea alij. Nouitas ergo sensus illius, & causa nouitatis eius, quae fuit, nescire se facile expedire ab eo loco Ioannis, ut etiam testatur Clichtoueus libro de Sacramento Eucharistiae contra Oecolampadium, arguit sensum hunc non esse verum, & illum priorem amplectendum, maxime ubi non defuerit comoda atque apta illius loci Ioannis expositio, atque argumenti haereticorum dissolutio. Imò illi ipsi autores, qui hoc sensu excludere Sacramentum vsi sunt, respondentes haereticis postea, & animaduertentes eam soluendi rationem non satis esset tutam, quòd antiqua Ecclesia aliter iudicasset; ad aliam responsionem, quae Sacramentum includit, confugerunt: ut Tho. Vualden, vir doctus, & haereticorum suu temporis egregius expugnator, qui lib. de Sacram. asserit, sub qualibet specie sumi carnem, & sanguinem. Et ad id producit testimoniū Innocent. V. qui dicitur est Petrus de Tarantasia, & ex Dominicanorum familia assumptus est ad Pontificatum, cuius in 4. dist. ii. haec sunt verba: *In Sacramentis, inquit, est ratio signi, & ratio cause. Significatio pertinet ad sapientiam, sed causalitas ad gratiam: Quia igitur gratia omni-**

Nona ratio.

Armacan. li. 9. co. 8. de quaestio. Armenorum.

Tho. Vualdenſis.

Aeneas Pi.

Gabr. Biel.

Nicola. Cusa.

sa. Card.

Gaspar Sagerus.

Caietanus.

Ruand. Fapper.

Ioan. Hessel.

lis.

Cornelius

Iansenius in

Ioan.

Nouitatis huius

opinione causa.

Clichtoueus.

lib. 1. c. 8.

Tho. Vuald.

to. 2. de Sacram.

cap. 92. & 94.

Innocent. V.

alias Petrus

de Tarantasia.

lia.

In Sacramen-
tis duo sunt.

bus communiter necessaria est, sed non sic sapientia, efficacia vero equalis est sub vtraque specie, sed non significan-
tia, ideo omnibus traditur sub altera specie, in qua potest tradi cum reuerentia, & cautela maiori. A maioribus vero tantum, id est, presbyteris, vel ministris, sumitur sub vtraque specie. Ad obiectum autem, quod in cibo sine potu non est re-
fectio: dicendum, quod sub vtraque specie est cibus & potus secundum rem significatam, quamuis non secundum speciem significantem. Et cum arguitur illud Euangelij: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, &c. Dicendum quod sub vtraque specie corpus manducatur, & sanguis bibitur in re, licet non in expresso signo. Sed Graci, vt dicitur, instituti per Paulum, in vtraque omnes communicant. Dico (inquit) quamuis illi benefaciant: Latini tamen melius ratione prædicta. Hactenus ille. Similiter Ioannes Gerson de Communionem Laicorum contra Hussitas vrgentes Ioannis verba, respondet. Christum nihil ibi locutum de potu. Et tamen idem Gerson in libro, quem inscripsit, Monotesseron, sexto capiti Ioannis hanc apposuit inscriptionem, de prædicatione Eucharistiæ Ioann. 6. Simili ratione Nicolaus de Cussa cum primum contendisset, illa verba: Nisi manducaueritis, de sola spiritali manducatione intelligi debere, sicut & illud: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, interpretabatur impleri in omnibus sanctis, tam Veteris, quam Noui Testamenti: & non posse de visibili baptismo, sed de renascentia inuisibili, & spiritali, quæ per fidem fit, accipi: postea tamen hanc sententiam nouam cepit ad antiquitatis consensum reuocare. Vnde epistola 7. de amplectenda vnitatem, ad Bohemos scribens, obijcit sibi: Sed si quis (inquit) dixerit; Nonne quidam hunc textum, Nisi manducaueritis, exponunt de esu Sacramentali: scilicet quod quamuis intelligatur de spiritali esu, tamen in hac Ecclesia consistere debet. Christianum sub signis Sacramentalibus confiteri Christum esse esum, & potum vitæ. Sic edens spiritaliter, quasi corde credens ad iustitiam, etiam tenetur

ad esum Sacramentalem, quasi confessio oris fiat ad salutem, sicut etiam de baptismo fidelium dicitur. Tenetur igitur in voto esum Sacramentalem habere: aliquando ergo dicitur communicare, vt arguit sanctus Thomas: fatemur hoc sic se habere, sed non potest quis obligari ex voto ad impossibile: hoc dicit de laico, qui non potest accipere Eucharistiam aliter, quam ab Ecclesia dispensetur; & idcirco ad vtramque speciem, si non datur, minimè arctatur.

Decima ratio, ad hoc facit, quod recentiores omnes hæretici vnanimi consensu expositionem de manducatione purè spiritali excludente Sacramentum, libentissimè amplectuntur, consentanturque, vt Lutherus, Zuinglius, Brentius, & Oecolampadius, Caluinus, Beza, Petrus Martyr, atq; alij innumeri. Cum autem constet, illos malo spiritu duci in his, quæ ad hoc Sacramentum spectant: probabile maxime redditur, expositionem illam de falsitate suspectam nobis esse debere. Quod etiam hæreticis maxime fauet: quia illa dogmata, nempe veram Christi præsentiam in Eucharistiæ Sacramento, & panis substantiam & vini à Sacramento abiisse, & Eucharistiam esse verum Noui Testamenti sacrificium; & totum Christum sub qualibet specie contineri, & tantum fructum percipi sub vna, atque sub duabus, quæ ex hoc textu comprobantur, redduntur infirma, & inualida.

Vndecima ratio est: Quia nihil noui Dominus hic adferret, vel promitteret, & inutilem rem tam longis metaphoris inuolueret, si de illa manducatione purè spiritali loqueretur: cū omnia posset vno verbo absoluere, & sedare offensionem Iudæorum, & discipulorum, dicendo, Credite in me, & habebitis vitam; aliàs certa condemnatio vos manet: quod cum non fecerit, qui omnia suauiter pro sua sapientia disponit, & salutem nostram ardentissimè sinit, proculdubio mens eius erat astringere nos ad esum sui ipsius in venerando mysterio Eucharistiæ.

Duodecima ratio fit, ac postrema: Quandoquidem in exponenda sacra

Rom. 10.

Decima ratio à sensu hæreticorum merito suspecto

Vndecima ratio.

Duodecima ratio, ac postrema.

Ioan. Gerson.

Idem.

Mar. vlt.

Nicola. Cus-
sa.

Scip-

Vtilis Scripturæ interpretandæ ca non.

Scriptura, vbi proprius sensus haberi potest, non est quærendus figuratus, siue metaphoricus: ita vbi haberi potest figuratus, & metaphoricus minus remotus à litera, & minus prospectus, non est quærendus remotior, & magis tropicus. Cum ergo à verbis panis & vini, cibi & potus, carnis, & sanguinis, famis, & sitis, satietatis cibi & potus, manducationis & bibitionis, remotior sit, alieniorque ille sensus, qui tradit spirituales manducationem per fidem tantum sine Sacramento, quam ille, qui manducationem spirituales tradit in vsu Eucharistiæ, quia saltem sunt species panis, & vini corporales,

quas sensibilibus edimus, & bibimus, & in eis re, vel voto acceptis, vel in quauis illarum omnia vberius, & spiritaliter faciamus: venit ergo hic sensus alteri magna cum ratione præferendus, ac proinde solus amplectendus. Quæ omnia nobis disputata sunt ad confusionem hæreticæ prauitatis, & ad confirmationem Catholicæ fidei, & ad gloriam huius sanctissimi Panis, qui verè de cælo descendit, & dat vitam mundo, Dominus noster Iesus Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto perpetuo vquit, & regnat in secula seculorum, Amen.

TRACTATUS XXIII.

De disceptatione Domini cum Capharnaitis de Pane vitæ edendo, in illa eadè verba: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quorum verborum Catholicus, & germanus sensus producitur, neq; per illa arctari laicos ad communicandum sub vtraque specie, ostenditur.

Propria huius loci disputatio.

Quoniam in sequenti libro late differendum est de venerabili, & Sacrosancto Eucharistiæ mysterio, in eoq; luculenter ex hoc Ioannis capite confirmanda dogmata, quæ ab hæreticis sunt in controuersiam vocata; propterea hoc loco tantum nobis est explicandus Ioannes; & sensus Catholicus Eucharistiæ stabiliscendus; & ea quæ sunt argumenta contra illum sensum, diluenda. Inter quæ potissimum, & vt hæreticis indissolubile videtur argumentum pro dispensanda laicis vtraque specie Sacramenti, quod ex illis verbis deditur: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius

sanguinem, &c. soluendum est. Nostri igitur est, hoc tractatu perspicue quam sit infirmum, ac debile hoc argumentum, ostendere; & verum, ac germanum illorum verborum sensum aperire. In primis igitur statuendum est, communicationem sub duabus speciebus, laicis nullo modo diuino præcepto esse mandatam: quæ admodum in Concilijs Generalibus; Constantiensi, & Basiliensi, definitum est; & postremò in Synodo Tridentina Sessione 21. anathema pronuntiatum in omnes qui aliter sentiant: neque de hoc pluribus hic agendum est, quia sequenti libro intuietè demonstrabitur.

Communio-
ne sub vtra-
que spectem
nimè laicis
fuisse præcep-
tam.
Sap. 8.
Conc. Con-
stantien.
Basilien.
Trid. can.
1.

Handem ex cap. 6. Ioan. ab hæreticis non nisi falso, & impudenter affirmari.

Aneas Silvius lib. de origine Bohemorum. c. 35.

Proposita Ioannis sententia quæ tradenda sit, & explicanda.

Verus sensus Scripturæ quis, & ubi reperitur.

Secundò statuendum, hereticos nostri seculi non posse, sine magna, & aperta impudentia, hunc locum producere pro confirmanda laicorum communione sub vtraq; specie. Nam, vt superius ostendimus, omnes illi magno consensu docent, nihil in hoc capite Dominum de Eucharistia locutum fuisse, sed tantum de nuda fide, qua Christum pro nobis passum, & mortuum amplectimur, & manducamus. Si qui vero sunt ex hæreticis (quia non semper sibi constant) vel etiam ex Catholicis, qui admittant, sermonem esse in hoc capite de Sacramento Eucharistiæ; & propterea urgeant communionem laicorum sub vtraque specie participandam, vt olim fecerunt Bohemi, de quibus testatur Aneas Silvius, quod destituti omnibus alijs locis pro ruenda sua opinione, quasi per illa parum assequerentur, quod vellent, huic vni, tãquam Achilli fortissimo & inuicto innitebantur, nempe: *Nisi manducaveritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, &c.* Propterea contra hos, qui olim fuerunt, & si qui etiam nunc existant, siue heretici sint, siue Catholici, laborem hunc assumimus: vt etiam, illo posito quod hæc verba de Sacramento intelligantur, non tamen adstringant laicos ad vtramque speciem participandam, vel Sacerdotes ad vtramque illis dispensandam, demonstremus.

Tertiò præmittendû, nos in his verbis verum, & suauem sensum explicare velle: qui certè verus non erit, si cum sententia ab Ecclesia definita, & pro Fide in Concilijs proposita pugnet, & aduersetur: quantumuis illi cortex literæ magis arrideat, & faueat, quàm sensui Ecclesiæ. Nec enim propterea est sensus Scripturæ, qui non est ille, quæ literæ cortex primò porrigit, cû multa falsa, & absurda superficies literæ continere videatur: quemadmodû in Canticis, & in alijs locis patet: sed ille est verus sensus, quem Spiritus sanctus autor Scripturæ, qui in Ecclesia proculdubio relictus est, potissimum voluit significare: quamquam sensus hereticorum ipsi textus cortici vicinior sit, quàm sensus Ecclesiæ. Nam vt hæc ali-

quo exemplo illustrentur, considera nonnullos hæreticos extitisse, qui dicerent nullo modo iusiurandum licitum esse: quibus cortex verborum Domini, dicentis: *Ego autem dico vobis non iurare omnino*, magis applaudit, quàm Catholicis, dicentibus illud quandoque licitum esse. Ad eundem modum Manichæi damnabant omnes Patres Veteris Testamenti: & suæ damnationi attestari, & fauere putabant verba Domini apud Ioannem: *Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones: quorum tamen sententia damnata est, & est ab omnibus damnanda.*

Quartò præmittendum, quod sensus literalis, de quo in præsentibus disputamus, quandoque est ille, quem Scripturæ verba propriè sumpta significant, quandoque vero ille, quem porrigunt vocabula metaphoricè sumpta, siue per tropum. Neq; hic tantum aliquem sensum talem quærimus, qui in se verus sit, quia huiusmodi multi occurrunt: sed inter veros quærimus illum, qui sit germanior, suauiorq; atque ille ipse quem præcipue, dum Dominus hæc verba dixit, cogitabat. Quod præterea à nobis dictum est, quia non omnia vera omni loco quadrant: neque omnia in omni loco Scripturæ dicuntur ab Spiritu sancto, sed quædam in vno loco, quædam in alio. Ideo in quibusdam locis merito quædam excluduntur, non tanquam falsa aut heretica, sed tanquam ea, quibus non sit in illis sententijs locus.

His igitur positis, & tanquam veris, & omni acceptione dignis admittis, quatuor sensus huic sententiæ tribui possunt. Primus, ferinus, vt cogitabant Capharnaitæ: alter est purè Sacramentalis, qui varius esse potest, tertius est purè spiritualis, qui excludit & Sacramentum, & votum eius; quartus vero, Sacramentalis simul, & spiritualis, ita vt necessarium sit manducare spiritualiter, & Sacramentaliter, & bibere Sacramentaliter, & spiritualiter: nullusque istorum quatuor ad verba Christi intelligenda, & ad definitiones Ecclesiæ accommodari potest. Superest igitur quintus sensus de spiritali manducatione, &

Matth. 5.

Ioan. 10.

Scripturæ sensus literalis ex duobus dependet,

Sensus verus vero alteri sensui qui præstet.

Huius sententiæ: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, & reli. quatuor sensus proponuntur, ac discutuntur.

bibitio-

Primus sensus, ferinus videlicet, & inhumanus.

B. Aug. formula. li. 3. de doct. Christ. c. 16. Scripturis interpretandis accommodata, to. 3.

Greg. Mag. c. 4.

Sensum etiam modo nullo esse à Christo

bibitione in Sacramento indistinctè, vel sub vna, vel sub duabus speciebus, actu, vel voto accepto, prout Ecclesia porrexerit, & dispensauerit. Primus sensus, quem prædictæ sententiæ à nobis sumptæ porrigunt verba, est, quod oportet manducare carnem Domini, eam dentibus dilaniando, & conterendo, atque in stomachum traiciendo: & sanguinem eius bibere ferino more eum hauriendo vt Scythæ faciunt, & Anthropophagi; alioqui nobis non costaret vita. Hic autè sensus, ex eo aperte significatur per verba propriè accepta, quia manducare carnem, siue hœdinam, siue bouinam, siue arietinam, siue humanam, siue quamuis aliam: & bibere sanguinem humanum, vt lepra laborantes quadoq; facere solent, hoc ipsum quod dictum est, propriè significat: hic autè sensus propterea falsus esse cõuincitur, quia est regula B. Aug. lib. 3. de doct. Christ. Quod ubi in Scripturis factis verba propriè, & iuxta rationem Grammaticæ accepta, sensum alicuius rei inutilis, aut impossibilis, aut in honestæ porrigunt, non est ille sensus literalis, & germanus illius loci, & quem præcipue Spiritus sanctus intendit: sed tunc ad metaphoram, & figuram, siue figuratam locutionem est accurrendum, & per tropos locus explicandus. Quemadmodû Aug. de hoc ipso loco testatur, cuius verba hæc sūt: *Si præceptiua locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut vitilitatem, aut beneficentiam iubens, nõ est figurata. Si autem flagitium, aut facinus videtur iubere, aut vitilitatem, aut beneficentiam vetare, figurata est.* Hæc ille. Cui subscribit Gregorius in epist. ad Leandrum Episcopum, quæ prologus est librorum moralium: *Nimirum*, inquit, *verba litera dum collata sibi conuenire nequeunt, aliud in se aliquid quod queratur, ostendunt, ac si quibusdam vocibus dicant: Dum nostra nos conspiciunt superficie destrui: hoc in nobis querite, quod ordinatum, sibiq; cõgruens apud nos valeat intus inueniri.* Hactenus ille.

Porro omnia illa, quæ Aug. ait esse iuxta literam absurda, hic concurrunt. Primò enim Dominus hunc sensum à Capharnaitis acceptum, quasi inutilè

reprobauit, dum dixit: *Caro nõ prodest quicquam: spiritus est qui viuificat. Verba qua ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sũt.* Carnalis igitur intellectus verborum Domini nihil prodest; & idcirco inutilis est talis manducatio, sic intellecta. Secundò, hæc manducatio inhonesta est, & horrida, imò sacrilega, & ad Anthropophagos, id est, voratores humanarum carniũ, & auctans tantum; quare indigna quæ, vel à prudente legislatore humano, nedum à Christo, qui infinita est, & æterna Dei sapientia, præciperetur. Ideo horrebant, & auersabantur eam Capharnaitæ, dicentes: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Imò Augustino teste, horribilius est manducare carnem humanam, quàm hominem perimere: & humanum cruorem potare, quàm fundere. Et tales merito vocandi essent Sarcophagi, Sanguisugæ, Thyestæ, Capharnaitæ, & quod horribilius est, Filij Dei carnifices, & laniones. Tertio, hæc manducatio impossibilis est: tum quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra nõ dominabitur, ideò dentibus arteri non potest, qui impassibilis est, & immortalis: tum quia si mortalis esset, vt erat in cœna, dum Sacramentum instituit, tamen vt est sub Sacramento, non potest pati, nam est in eo modo quodam inuisibili, & non quanto, siue extenso, sed potius modo Angelico, & substantiali: actio autem omnis per contactum fieri debet: vnde sicut Christus in Eucharistia tangi nequit, ita nec pati, vel frangi, vel comburi ab igne, vel inquinari luto, etiam si species tangantur, comburantur, & inquinentur; tum demum quia impossibile erat, vnum Christum in propria specie manducatum Capharnaitis omnibus, ad quos loquebatur, nedum toti Ecclesiæ præsentis, & futuræ sufficere, vt quisque modicum quid acciperet. Huc sensum de ferina manducatione reijcit Cyril. comment. in Ioannem, his verbis: *Ex imperitia multi qui Christum sequebantur, verba ipsius non capientes, perturbabantur. Nam cum audissent, Amen amen dico vobis, nisi comederitis carnem Filij hominis, & biberitis eius*

Secundum argumentum.

Qui sint Anthropophagi

Aug. lib. 2. con. aduers. sa. le. & proph. c. 9.

Humanae carnis eius, aut sanguinis potus humani, quæ ferinus, teste Augustino.

Tertium argumentum. Rom. 6.

Quemadmodum in Eucharistia sit Christus.

Cyrl. li. 4. in Ioan. cap. 22. to. 2. Capharnaitarum mira imperitia.

sanguinem, non habebitis vitam in vobis, ad immanes ferarum mores vocari se à Christo arbitrabantur, incitariq; vt velent crudas hominis carnes manducare, & sanguine bibere: qua vel auditu horribilia sunt. Non dū enim mysterij huius formam, & dispensationem pulcherrimā cognouerant. Hæc ille.

His verbis: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, &c. quæ in sint metaphora.

Quamobrem deferendus est hic sensus de ferina manducatione, & intelligendum, in verbis Domini subesse figuratam locutionem: vt citato loco affirmat Aug. Quæ metaphora multiplex esse potest: prima, vt per māducationem carnis intelligamus sumptionem corporis sub specie panis: & per potū sanguinis, sumptionē sanguinis sub specie vini: qui sensus propterea nō proprius, sed metaphoricus dicitur. Nam licet species panis propriè edatur, & species vini propriè bibatur, caro tamen ipsa Christi in Sacramēto existens etsi sumatur, non propriè manditur, nec conuertitur in substantiā summentis; nec est modo quāto, & diuiso, vt possit propriè edi. Et idem suo modo dicendum de sanguine. Figuratè ergo caro dicitur manducari, symbolo eius (hoc est, specie panis) propriè māducato: & figuratè sanguis dicitur bibi, eius signo, nempe specie vini propriè epotā.

Carnē Christi figuratè manducādi, & sanguinē eius bibendi triplex modus, ineptus tamē illē, & falsus.

Hic autem sensus figuratus comedēdi, bibendiq; tripliciter cōtingere potest. Vel enim intelligimus quod Christus omnes fideles, & omni tēpore ad percipiendum vtramq; speciem astringere voluerit, vel omnes quidem, sed non omni tempore; vel omni quidem tempore, sed non omnes. Atq; hi tres sensus, & à diuersis asserti, falsitatis cōuincuntur, & constare nō possunt. Primus enim sensus ex eo cōuincitur falsus, quod inde eliceretur, communicare laicos sub vtraque specie, præcepto diuino esse institutum: cuius tamē oppositum ab Ecclesiā Catholica in Concilijs generalibus est definitum, & vsu atque consuetudine Ecclesiæ vniuersalis reprobatur; & à principio Ecclesiæ vsq; ad illud tempus semper in aliqua causa communitio sub altera specie licita, & fructuosa est habita: vt suo loco ostendemus.

Secundus sensus: quod illis verbis obligat omnes fideles ad vtramq; speciem, sed pro certa tantum tate Ecclesiæ existentes, quā transacta succedentes Christiani non obligantur ad illū sensum, sed ad alium; falsus est, & à veritate longè alienus. Hæc autē fuit sententia Cardinalis Nicolai de Cussa in epistola quadam ad Bohemos, in qua ait; quod sicut Ecclesia vno tēpore potest vti vno ritu, & succedēti tempore illum tollere, & diuersū inducere: ita potest pro varijs tēporibus varios sensus eidem Scripturæ porrigere. Quæ admodum ait, verba Dñi, in quibus fit mentio de renuntiatione bonorū temporalium, nempe illa: *Nisi quis renūtiāuerit omnibus quæ possidet, nō potest me esse discipulus*, in primitiua Ecclesia fuisse intellecta, & in praxim deducta vt præceptum; in succedenti verò Ecclesia tantum vt consilium: ita igitur scribit, quod in primitiua Ecclesia, verba Dñi prædicta: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinē, & reliqua, intellecta, & probata sūt* tanquam præceptum sumendū vtrāq; speciem; non tantum Sacerdotes, sed etiam laicos astringens: in Ecclesiā verò sequenti accepta sunt tanquam præceptum communicandi, siue sub vna, siue sub duabus. Verum hic sensus minus verus videtur: tum, quia falsum est quod illa Domini verba vnquam intellecta fuerint tanquam præceptum omnes sub vtraque specie cōmunicandi adstringens, vt ostenditur libro sequenti: quia ab initio sēper aliqui sub altera cōmunicarunt, & nunquā saltē in aliquo euētū fuit habitum illicitū, etiam vbi communiter laici vtramq; speciem percipiebant. Tum etiā, quia sine reuelatione non videtur quod Ecclesia nouerit voluntatē Dei esse, quodam tempore aliquem sensum Scripturæ accipi, & in praxim adduci, & quod pro alio tempore velit illū sensum Scripturæ abrogare. Cum igitur non cōstet quod Ecclesia de hac re reuelationem habuerit, videtur gratis afferi illa sensus mutatio, & dari occasio pro libito veros & antiquos Scripturæ sensus abrogandi, & nouellos introducendi: quod periculosum est:

Secundus sensus, Nicolai Cussani.

Nicola. Cussanus.

Luc. 14.

Refellitur multiplici ratione.

nam ex eo principio periret Scripturæ autoritas.

Rerum abdicacione præceptam non fuisse in Ecclesia primitiua.

Ephes. 4. Act. 2. & Act. 4.

Act. 5.

Iuliani Apostata calumnia.

Tertius sensus quorūdā.

Multis rationibus impugnatur eiusmodi sententia.

Exemplum verò, quod adducit, ad rem non facit: nunquam enim in primitiua Ecclesia habitum est vt præceptum, quod quis debeat bonis temporalibus renuntiare; sed vt consilium. Quod quidem de conuersis Gentibus ex Pauli epistolis constat euidenter: habebant enim bona, vnde, iuxta consilium Pauli, tribuerent necessitatem patientibus. De conuersis etiam ex Iudæis; qui magis in vniuersum hoc Domini consilium ab initio sunt amplexi, idem ex verbis B. Petri ad Ananiā ostenditur, dicentis de pretio agri: *Nōne manens tibi manebat, & venditum, in tua erat potestate?* Ex quibus cōstat, quod si non vouisset hanc agri venditionem, liberè, & absque peccato pouisset vel agrum, vel eius venditi pretium, hoc est, pecuniam retinere. Ideo falso Iulianus Apostata Christianis imponebat, non licere eis habere possessiones temporales; vt hoc prætextu bona illorum inuaderet, eaq; vsurparet.

Tertius sensus erat, illis verbis Dominum omni quidem tempore obligasse, sed solos Sacerdotes. Et hoc modo sensus esset, quod nisi in Ecclesia essent aliqui, qui vtramq; speciem sumerent, non essent Christiani, vitam habituri; & propterea Sacerdotes Missæ sacrificium facientes, sicut ad vtramq; speciem conficiendam, ita ad vtramq; percipiendam Diuino iure tenentur. Hic sensus productus fuit à quibusdā Doctōribus in Gymnasio Salmaticēsi, instructis atque eruditis: & videtur esse desumptus ex verbis Innocentij V. alias dicti Petri de Tarāstia, cuius verba superius produximus. Sed & hic aliqua incommoda patitur. Primò em, secundum hanc sententiam, Christus ad Ecclesiam loqueretur; cum tamen textus planè dicat, eum hæc dixisse Iudæis Capharnaitis, vel, vt Ecclesia interpretatur, discipulis suis, & turbis Iudæorum; nam & discipuli retro abierunt, tanquam ad se etiam hunc sermonem dictum intelligentes. Non ergo ad Ecclesiam, iuxta literam, dictus est iste sermo. Et quanquam admitti possit, Dominum Ecclesiæ locutum in

stantibus tanquam in typis Ecclesiæ: oportet tamen ita ad Ecclesiam extendi hunc sermonē, vt impleatur in præsentibus. Non videtur autem aliquo pacto verum, quod nisi aliqui ex Capharnaitis sumerēt vtramq; speciem, salui fieri non possent: potuissent namque omnes illi Christum fide suscipere, & laici permanere poterant, & cōmunicantes tantum sub altera specie seruari. Deinde ex textu ipso videtur, quod impleta illa sententia Domini, salus illis, ad quos loquebatur, contingeret. Dicitur enim: *Qui māducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Sed iuxta hunc sensum hoc stare non potest. Non enim ob id quod aliqui in Ecclesia vtramq; speciem sumunt, omnes Christiani propterea saluantur; cum ex ipsis Sacerdotibus, qui sub vtrāq; sumunt, multi damnentur: sicut etiam ex laicis plurimi damnantur. Tertio, quia nec ipsis Sacerdotibus videtur necessitas indicata vtramq; speciem percipiendi: quoniam interdum licite vnam speciem sumunt: vt cum ægrotant, aut cum non conficientes communicāt. Imò etiam aliquando accidere posset, vt per totam vitam à celebranda Missa abstinerent: vt si quis ad Sacerdotium promotus, aut oculis priuaretur, aut dextrā illi amputaretur, aut aliqua alia causa incidenti, facultate sacrificium celebrandi destitueretur; & ita ad legem communicandi sub duobus symbolis non arctaretur. Quarto, si hæc licentia tribuitur vniuersales sententias Scripturæ passim restringendi ad paucos, imò paucissimos, multa Fidei Catholice dogmata abolerentur. Dicit enim posset, non omnes cogi ad Baptismi legem, interpretando illam Domini sententiam: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c.* & dicendo ad paucos pertinere: & cum dicitur, *Nisi penitentiam habueritis, omnes similiter peribitis*, non omnes, sed quosdā tantum peccatores obligari ad penitentiam. Nec omnes ad humilitatem adstringerentur, ex illa sententia: *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum:* neq; rursus ad fidem suscipiendam, ex

Cur Capharnaitæ vnam tantum Eucharistiæ speciē sumentes, salui esse potuissent. Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quibus causis Sacerdos ad communicandum sub duplici specie minime arctetur.

Quarta ratio.

Quæ Domini præceptum obligandi habeant. Ioan. 3.

Luc. 13.

Matth. 18.

Esa. 7.
Ioan. 8.

illo, Nisi credideritis, non permanebitis, siue non intelligeris: iterum, Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

Sententia e- iudicatio cofir- mator & alia ratione.

Ex quibus omnibus colligimus, hanc primam metaphoram, qua per manducationem carnis, & potum sanguinis, intelligimus perceptionem vtriusque speciei, locum in predictis verbis non habere, quia siue extendatur ad omnes personas, & omne tempus, vel ad certas personas, & omne tempus, habet inconuenientia iam dicta. Præter hoc etiam, quod cum nullam faciat mentionem de spiritali manducatione, & potu, videretur iuxta hunc sensum Dominus approbare, tanquam ad vitam æternam sufficientem, quamvis sumptionem Sacramentalem vtriusque speciei: cum tamen multi, tam laici, quam Sacerdotes, vtramque speciem in iudicium sibi & interitum interdum accipiant. Alia secunda metaphora est, sed priori maximè vicina & coniuncta, qua per manducationem carnis, & potum sanguinis, intelligimus sumptionem vtriusque speciei in Sacramento Eucharistiæ: intelligendo tamen per Sacramentum, vel vtramque, vel alteram speciem. Nam quod in vtrâque sit manducatio, & potus metaphoricus, iam est probatum.

In altera tantum specie carnis manducari, & sanguinem bibi æque atque in vtrâque, multis ostenditur.

Secund. arg.

Quod verò in altera etiam, sic ostenditur. Primò ab explicatione nominis: quia hic per manducationem intelligimus, solam sumptionem: constat autem quod in altera tantum specie vtrumque sumitur, nempe caro, & sanguis, quorum alterum ab altero suapte natura est inseparabile post Domini resurrectionem: etiam si antea, dum esset mortalis, corpus à sanguine fuerit in Cruce separatum. Secundò etiã patet ex simili: quia idem nutrimentum potest dici cibus, & potus, quemadmodum buccella panis vino infusa, qua hausta simul edimus & bibimus. Peppo etiam ita comeditur, vt propter copiosum succum, sitim sedet, perinde atque potus: lac quoque cibus, ac potus est infantis, vnde in Scripturis dicitur edi, & bibi: ait enim Apostolus, Lac vobis potum dedi, non escam. rursus

Qui cibi etiã potus rationem habeant

1. Cor. 3.

idem: Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nam vt sub eadem lactis specie quod solidum est, manducari dicitur, & quod liquidum, bibi: sic sub eadem panis specie cum Christi solida caro manducari, tum eiusdem liquidus sanguis bibi rectè censebitur: præsertim si is, qui communicat, fidem & cogitationem ad sanguinem Domini sub specie panis præsentem ac delectentem dirigat. Tertio confirmatur hic sensus: quia idem est cibus & potus in spiritualibus: vnde Raphael dixit ad Tobiam: Ego cibo inuisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor. Et Dominus, Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater, regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Et alibi loquitur Scriptura, Qui edunt me, adhuc esuriunt: & qui bibunt me, adhuc sitient. Quibus in locis cibus & potus idem sunt, nempe beatitudo ipsa. Quarto confirmatur hic sensus. Quia si imperares alicui in hunc modum: Præcipio tibi, vt parum panis edas, & modicum vini bibas: si ille intingeret panem vino, & sic ederet, vel panis in vino liquefieret, & in fluidam, & liquidam materiam conuerteretur, & sic sumeretur, nonne ille morem gessisset domino suo præcipienti edere, & bibere, merito iudicaretur? Et confirmatur iterum: quia Dominus non tam ad modos sumendi, videlicet manducationem, quam ad ipsas res sumptas verba sua aptanda esse voluit. Nec enim ipsa manducatio, vel bibitio est, quæ animam edentis, & bibentis sanctificat, sed ipsa Christi caro, & sanguis, quæ si nobis, & stomacho nostro applicari possent, proculdubio sanctificarent: & ita in hunc ferè modum Christi præcepto satisfacimus. Quinto, cum Christus se panem vitæ esse declarasset ratione deitatis, quæ non nisi per fidem viuam manducatur: mox adiecit se facturum, vt etiam caro sua nobis efficiatur panis vitæ, dicens: Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Quæ propositio cum id totum in se contineat, quod postea per varias conclusiones explicatur: dicunt vtiq; iuxta primam enuntiationem intelligi, vt siue dicamur postea manducare

1. Cor. 9.

Tertium argum.

Tobia 12.

Luc. 22.

Ecclesiastici 24.

Quartum argum.

Quintum argum.

carnem,

Sap. 16.

Sextum arg.

Rom. 6.

Septimū argum. & vltimum.

Hæc sententia quid comodi habeat, quid incommodi.

B. Thom. super Ioan. 6. cap. tom. 16. & opusc. 58 c. 29. tom. 8.

Roffen. art. 16.

Alfonso de Castro.

Thom. v. d. d. lib. 2.

De Sacram. c. 92. & 94

Ruardus Tapper.

Prima ratio contra illam.

carnem, siue bibere sanguinem, id de pane illo, qui caro Christi est in Sacramento edendo accipiatur, absque eo quod ad species panis, & vini (quorum Dominus in illo capite non meminit) necessario referatur. Sic etiam manna, cuius ibi mentionem fecit, quod instar cibi erat omne delectamentum, & saporis suauitatem in se habens, ac propterea tam instar potus, quam cibi erat. Tamen id totum sub vnica specie, non sub duabus exhibuit speciebus. Adhuc quod alibi dixit, manducare carnem, & bibere sanguinem suum, hoc alibi appellauit manducare seipsum, dicens: Et qui manducat me, & ipse viuet propter me: Christus vero totus manducatur sub vna qualibet specie, quia non amplius diuiditur caro à sanguine, cum nec amplius moriatur. Denique idem effectus apud Ioannem tribuitur soli manducationi huius panis, qui attribuitur manducationi & potioni simul, frustra ergo vrgetur manducatio carnis sub specie panis: & potio sanguinis sub specie vini.

Verum & hic sensus quamquam verus sit in se (quantum ad hoc quod sumens vnã speciem, scilicet carnis sumit & sanguinem: & qui bibit sanguinem, sumit & carnem, cum Christus totus sit sub qualibet illarum) & à quibusdam Patribus assertus, vt à B. Thoma super Ioannem, & alibi, & à Roffensi articulis in Lutherum, & ab Alfonso de Castro in libro de Hæresibus, & à Thoma Valdensi lib. De Sacramētis, & ab Ruuardo Tapper in articulis explicandis facultatis Louaniensis: non tamè videtur spectari per illa verba Domini: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nec explicari. Primò, quia hic sensus accipitur de Sacramentali manducatione pura, & in vna specie prætendit quod sit manducatio, & potus Sacramentalis, eo quod sub qualibet specie totus Christus contineatur. Sed hoc modo videretur sufficere ad salutem pura Sacramentalis manducatio: quod tamen est falsum. Nam sicut ferina sumptio non prodest quicquam, ita nec sola Sacramentalis: & non secus ista potest perfici in peccato, atque illa, quæ

sub duabus fit speciebus. Vocamus autem manducationem, & bibitionem pure Sacramentalem: quæ ad Sacramentum tantum, non autem ad rem, vel fructum Sacramenti pertingit: quæ usus est, vt multi tradunt, Iudas, dum honorandum illud & grauissimum prodèdi Dominum scelus designaret, & quæ vtuntur nonnulli fideles, qui in delicti mortiferi proposito persistentes, vt honori tamen suo consulant, in Paschate ad hanc sacramentam accedere non verentur, iudicium sibi manducantes, & bibentes, vt Apostolus inquit, Christus autem Dominus disertis verbis loquitur de manducatione, & bibitione tali, quæ gignat vitam æternam, & mansionem Christi in nobis, & nostri in Christo, & corporum resurrectionem præstat. Deinde improbat iste sensus. Nam qui non manducat, non manducat carnem: & qui non bibit, non bibit sanguinem, licet carnem, & sanguinem sumat. Estque hæc recta argumentatio, à genere ad speciem negatiue: si enim non est animal, ergo nec homo est. Nam quemadmodum qui caponis carnes distillaret, & succum illum distillatum sumeret, vt faciunt ex consilio medicorum infirmi illi & debiles, qui vel edere quicquam non valent, vel qui in extremo vitæ periculo versantur: licet enim talis sumeret caponis substantiam, non tamen diceretur caponis carnes manducare: & qui sanguinem iam coagulatum in ipsis carnibus, vel desiccatum, & coctum, vt contingit in Lucanicis, & sarciminiibus, sumeret, non diceretur bibere sanguinem. Ad hunc prorsus modum qui manducat carnem Christi, sumit quidem sanguinem, non tamen eum bibit: & qui potat de calice Domini, bibit quidem sanguinem, sed carnem etiam sumat, haud tamen illam edit: vt doctè & acutè docuit Innocentius III. libro De officio Missæ. Cuius hæc sunt verba: Quamuis sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, & sub specie vini corpus sumatur cum sanguine: tamè nec sanguis sub specie panis, nec corpus sub specie vini bibitur, & comeditur: quia sicut nec sanguis comeditur, nec corpus bibitur, ita neutrum sub specie panis bibitur,

Manducatio pure Sacramentalis quæ sit.

1. Cor. 11.

Secunda ratio.

Innoc. III. lib. 4. De officio Missæ. c. 21.

aut

aut sub specie vini comeditur. Et si comestibile videat, quod corpus bibedo, aut sanguis comedendo sumatur. Est ergo modus sumendi carnem, & sanguinem, quod neutrum manducatur, & bibitur. Hæc ille. Ex eius verbis notandum est in primis, Pontificem hunc, & Doctorem, sumptionem corporis & sanguinis superiorem facere ad manducationem carnis, vel potus sanguinis. Vbi enim est manducatio carnis & potus, ibi est & sumptio. Sed non est contratio: quia sumptio est quasi genus ad manducationem, & potum, quæ sunt veluti quædam sumptionis species. Quædam enim sunt, ut cataportii, & medicinales ex casia buccellæ, & pillulæ, quæ sumuntur, non tamen manducantur, vel bibuntur.

Deinde notandum quod dicit: *Quia sicut nec sanguis comeditur, nec corpus bibitur: ita neutrum sub specie panis bibitur, aut sub specie vini comeditur.* Quod certe ponderandum est, non solum ob autoritatem dicentis, sed etiam ob dicti ipsius rationem. Validum est enim argumentum: Hoc non comeditur, ergo non comeditur sub hac, vel illa specie: quæmodum firmum est: Non est animal, ergo non est homo. Ita in materia subiecta valet consequentia: Non manducat, ergo non manducat carnem; non bibit, ergo non bibit sanguinem; loquendo semper de eadem manducatione, & potu, nempe vel carnali, vel Sacramentali, vel spirituali; & non æquiuocè loquendo, vel de vna ad alteram transeundo.

Tertio in prædicto sensum est, quia cum hic sit sermo de manducatione Sacramentali, & Sacramentum sit signum sensibile, manducatio Sacramentalis, vel potus Sacramentalis, non est nisi ille tantum, qui habet suum signum sensibile. Sed species panis non est signum sensibile potus Sacramentalis; nec species vini symbolum est sub sensum cadens manducationis Sacramentalis; cum species panis non bibatur, nec species vini comedatur; ergo sub altera non potest esse simul manducatio Sacramentalis, & potus item Sacramentalis: licet sit sumptio realis carnis, & sanguinis, quia ad hoc sufficit altera species; nã

quælibet species re ipsa, & propriè sumitur, & sub quavis illarum re ipsa est caro, & sanguis.

Nec vrget quod in contrarium primo adductum est, per manducationem hæc intelligi sumptionem. Quia nõ est commoda explicatio per manducare, intelligere sumere; cum hoc sit superius ad illud, ita vtrali quid propriè sumatur, siue re ipsa, siue Sacramentaliter; quod tamen propriè nec manducatur, nec bibitur vtrouis modo. Quemadmodum explicatio hominis bona nõ est, si quis dicat, illum esse animal tantum, non habens vllam differentiam speciei. Secundo, non valent, ut videtur, exempla adducta. Quamuis enim buccella vino intincta, & pepo sedentis sitim, non tamen dicantur potiones: multi enim cibi sunt, qui hument, ac idcirco sedant sitim, hæc tamen dicuntur potiones. Nec enim dicimur buccellam panis vino immersam bibere, nec etiam propriè bibimus pepones, vel malogranata, vel quæuis alia sitim extinguentia. Idem de lacte iudicium est. Est enim nutriat, & conuertatur in sanguinem, & sanguis in carnem; non tamen puer fugens purum lac, aut adultus sorbens lac, id dicitur comedere, sed potius bibere; licet cum admiscerentur offæ panis, quæ intinctæ panem propriè comedi censentur, dicimur interdum lac comedere: eo modo quo dicimur comedere ius, cum offulas iure intinctas comedimus: quæ etiam ratione possemus dici comedere vinum, quando panem vino madefactum sumeremus; quod tamen non ita admittit vsus. In quo sensu propheta Esaias inuitat omnes sitientes ad aquas venire, & inquit: *Properate, emite, & comedite; venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vini, & lac.* vbi ad comedendum aquas, vinum, & lac inuitamur. Quod ad literam posset accipi, ut illa tria panis infusa edidi dicantur vel secundum spiritum, quod gratia Noui Testamenti non solum in istar aquarum sedet ardorem sitis; sed etiam famem auferat, quæ famis & sitis vnum & idem in spiritualibus sunt. Oua tamen si sub specie liquida sumantur, bibi, vel sorberi, & oua sorbillia vocantur.

Prædictæ opinionis argumenta soluntur.

Secundum argumentum.

Esai. 55.

tur: si tamen elixa, vel frixa, vel alio modo sub specie solida condita sumatur, dicuntur manducari.

Tertio, quod dici solet de cibo, potuque in paradiso communi Domino, beatis, & Angelis, qualis erat ille Tobias: omnino extra rem est. Nã hic est quæstio de cibo & potu Sacramentali; quem ratio, & autoritas Innocentij III. negat esse sub altera tantum specie: in celo autem est cibus & potus spiritualis, & inuisibilis, ut Angelus Raphael dixit. Et cum non sit nisi metaphoricè, & figuratè, & spiritualiter, sufficit, si eadem res spiritualis, nempe Deus mente beatorum apprehensus, faciat officia cibi, & potus, hoc est, confirmet, & corroboret ut panis: recreet, & lætificet, ut solet vinum cor. Ut autem sit cibus, & potus sensibilis, oportet ut sint duæ res, altera sicca, & solida, altera liquida, & fluida. Sic etiã ut sit cibus, ac potus Sacramentalis, opus est ut sint duò symbola, alterum quod ut panis species manducetur; alterum quod ut species vini bibatur. Per ea igitur exempla, quæ spiritualia sunt, nequaquam efficere possumus, ut in altera specie sit Sacramentalis cibus, & Sacramentalis potio: etiam si, ut dicemus, in vna specie rectè sumpta sit etiam spiritualis cibus, & potus spiritualis. Hinc etiam deducimus, quod si in altera specie hic dum in via sumus, incidunt in vnum & idem cibus & potus spiritualis, absque dubio in paradiso, vbi propter perfectionem magis vniuntur quæ hic dispersa sunt, idem, & vnum maxime erunt. Sed nihil hæc ad Sacramentalem manducationem, & potum, de quibus est sermo. Omnes enim sciunt in paradiso non fuisse Sacramenta, ac proinde extra chorum saltant, qui potum illum ac cibum celestem adducunt ad istum Sacramentalem; vel adferunt autoritates quæ de illo loquuntur, & illis contendunt sententiam Innocentij resoluerent.

Quod quarto loco adductum est: Si quis præciperet, ut tantillum panis ederet, & tantillum vini degustaret, profecto non obediret qui vel panem in vinum conuersum sumeret; vel vinum sub specie solida panis gelatum,

aut alio modo conuersum caperet: sed opus esset, ut distinctè rem solidam, quæ manduci possit, & rem liquidam quæ potari possit, acciperet. Secus si diceret, Degusta parum panis, & vini: quia degustatio non necessario quod degustat, trajicit in stomachum; ideo nec propriè ederet, nec biberet talis, qui sic degustaret.

Quod quinto loco dicitur, non modus sumendi, sed res ipsas sub Sacramento contentas sanctificationem operari: omnino falsum est. Nam Iudas proditor, & quicumque peccator Sacramentum accipiendo, nullum fructum percipit; & tamen Christum ipsum, & carnem eius & sanguinem accepit. Contra vero in Baptismo, etiam si in aqua non sit Christus, ut sub speciebus panis & vini; regenerationem tamen, & sanctificationem in his, qui bene dispositi sunt, operatur. Non igitur ex ipsis rebus cõrentis, sed potius ex modo pendet sanctificatio. Vnde Dominus manducanti carnem, & bibenti sanguinem, promittit vitam æternam: Quod verò adducitur ex prima illa enuntiatione, & promissione Domini: *Et panis quem ego dabo, caro mea est, vbi nil de potu, & ad eam referenda cetera quæ sequuntur, ut promissio sit vnius tantum speciei, vnde & disputationem absoluit: Qui manducat hunc panem, viuet in æternum:* locum aliquem haberet, nisi Dominus augendo promissiones suas progressus fecisset. Primo enim de pane corporeo, quæ multiplicauit, ascendit ad manna, inde ad se panem per incarnationem iam datum, inde verò ad panem dandum, qui esset caro sua, inde ad carnem, & sanguinem, magis aperient diuitias suarum promissionum, significauit in dono suo promisso contineri non tantum quod edi, sed etiam quod bibi posset.

Quod verò manna sub vna tantum specie porrigeretur, nihil refert, quia non est opus in typis, & figuris antiquis omnimodam reperiri ad rem figuratam similitudinem. Quod verò idem præmium polliceatur solū edenti, atque edenti, & bibenti: potest quidem probare, vnius speciei sumptionem satis esse vtilem; sed non tollit

Tertium argumentum. Tob. 12.

Psal. 103.

Quartum argumentum.

Quintum argumentum.

Ioan. 13. Vnde perdat sanctificatio.

Sextum argumentum. Exod. 16.

Septimum & postremum.

duplicis speciei vsum, quem perpetuo Sacerdotes omnes celebrantes obseruant, & olim tota Ecclesia, & modò Græci etiamnum obseruant: quare nihil ex ijs solidum inuenitur, quod indicet, vtrum antrum vnus speciei futurum in Ecclesia, scilicet sub specie mādicationis, & nō sub specie potionis. Et hactenus de ista secūda metaphora.

Tertia metaphora esset, qua per mādicationem carnis, & potum sanguinis, intelligamus spiritualem manducationem, & potum; absque aliqua ad Sacramentum relatione. Atque in hac manducatione, potūq; manducans est membrum viuum Christi in via existens: eibus, & potus, est ipsemet Christus, secluso tamen omni ad Eucharistiam respectu: actus autem manducationis, & potionis, actus est fidei viue, qua Christo incorporamur. Et hic actus idem & vnus, quatenus viatorem sustentat, & corroborat, dicitur manducatio, Christo māducantem vnies, iuxta illud: *Qui manducat meam carnē, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Is autem in Deo manet, qui in charitate manet, quæ sine fide hīc non est. Eadem etiam fides charitate ornata, actus est bibēdi, quatenus delectat, & sitim spiritus sedat: quem admodum Dominus dixit, *Qui venit ad me (nempē per fidem) non esuriens, & qui credit in me, nō sitiet in aeternum.* Vbi satis apertē declarat fidem esse cibum, dum ait per eam venientem non esurire: & potum esse, dum ait illam, sitim sedare. Perinde igitur erit iuxta hunc sensum: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem*; ac si dixisset Dominus: *Nisi fide viua, quæ cibus, & potus spiritualis est, mihi incorporati fueritis sine aliquo respectu ad Sacramentum, vita vestra non constabit.*

Ista autem exclusio respectus ad Sacramentum, seu abstractio ab illo, vt quidam loquuntur, duplicem sensum habere potest. Primum, quod ita Dominus velit nos incorporari sibi, vt prohibeat omnem coniunctionem, & incorporationem, quæ fit per Eucharistiam: Et hīc sensus non potest esse viri Catholici; esset enim prohibitio

communione, & destructio illius Sacramenti, quod institutum est vt Christo incorporemur. Alius sensus est: quod relatio ad Sacramentum excludatur, non tanquam huic præcepto repugnās, sed tanquam inferior, & quasi species sub genere. Sicut dicimus animal abstrahere ab rationali, & irrationali: non quod repugnet ei esse rationale, vel irrationale; sed quod animal sit commune vtrique, & neutrum exprimens in sua definitione. Est enim animal substantia animata sensibilis: quæ definitio non arctatur ad rationale, vel irrationale, nec illa excludit, sed potius includit in sua ratione generali. Ita ergo duplex est incorporatio Christi, & ob id duplex manducatio, & potus spiritualis. Quædam quidē generalis, includēs omnem rationem, & modum, quo quis olim potuit, vel potest modò in Nouo Testamēto Christo incorporari, siue sine Sacramento, siue cum illo. Et hæc generalis nō est aliud, quàm fides viua, siue cum Sacramento, siue sine illo, siue explicita, siue implicita, siue de Christo futuro, siue præsentī, siue præterito. Est alia magis peculiaris, & particularis, quàm ista, & hæc est fides, quam quis singulariter exercet circa Sacramentum Eucharistiæ, illud actu, vel voto suscipiēdo: quæ priori non repugnat, sed est species sub ea contenta.

Tertia igitur metaphora per manducationem intelligit, incorporationem in Christo generalem, de qua aliqui Catholici, vt B. Augustinus in quibusdā locis, & Gaspar Sagerus, & Gabriel Biel super Canonem Missæ, & Caietanus in cap. 6. Iōannis, ac Ruardus Tapperus Decanus Louaniēsis, & Ioannes Hessels, & Cornelius Iansenius, istum locum explicant, & absolunt.

Sed quanquàm iste sensus in se verus existat, nam reuera illa incorporatio ad salutem fuit, & est necessaria: nō tamē videtur hæc veritas per hæc verba Domini explicari. Tūm quia hic sensus militat contra torrentem veterum omnium Doctorum; tūm quia repugnat illis omnibus rationibus, quibus ex verborum serie, & contextu

Eucharistia ad quid instituta.

Animal quid sit.

Duplex incorporatio Christi, & ob id duplex māducatio, & potus spiritualis.

B. August. Gaspar Sagerus. Gabriel Biel. Caietanus. Ruard. Tapperus. Ioannes Hessels De communione sub vna specie Tertiæ illius metaphoræ sensusve con futatio.

Tertius sensus, metaphora, in verbis Christi de esu carnis, & potu sanguinis sui contēta.

1. Ioh. 4.

Ioan. 6.

Fides viua cibus, qualis sit

Esus carnis, & potus sanguinis Christi vilo sine respectu ad Sacramentū, dupliciter accipi potest.

probauimus sermonem esse in hoc capite de Sacramento Eucharistiæ; tūm quia hic sensus nouus est, & ab vniuersis nostri seculi Hæreticis productus, ne eius capitis verbis, & sententijs eorum peruersa dogmata reprobentur, ac iugulentur. Tūm denique quia magnæ tenebræ tantæ luci Evangelicæ offunderentur; dum à manducatione Christi spirituali in Sacramento, ad manducationem quandam speculatiuam per fidem in Christum passum indignè hoc caput Iōannis traheretur.

Supereff igitur quarta metaphora, sensusve, quo explicamus sermonem esse de manducatione spirituali per viam fidem, relatam ad Sacramentum, actu, siue voto susceptum. Quod dupliciter contingere potest. Primò vt sit sensus de mādicatione carnis Christi spirituali simul & Sacramentali sub specie panis, & de potatione sanguinis Christi spirituali simul & Sacramentali sub specie vini. Nam ita exponunt Albertus Magnus in caput sextum Iōannis, & sanctus Thomas O-pusculo de Sacramento, vbi hæc verba interpretatur de Sacramentali, & spirituali manducatione simul, atque alij permulti. Atq; hæc manducatio & bibitio fructuosa est, & vtilis.

Verūm hic sensus etsi pro ea parte, qua manducationem, & bibitionem spiritualem continet, verus sit; pro illa tamen, qua esum & potum Sacramentalem comprehendit, falsus est, & contra communem Ecclesiæ consuetudinem prorsus militat; atque ex hoc sensu colligeretur præceptum, & necessitas communicandi laicos sub vtrâque specie, etiam si cum fieret eū fide viua, vt præmittitur, fructuosa existeret, & salutaris eiusmodi communicatio.

Quare hic sensus omnino deferendus est: & alius solus, qui in hac quarta metaphora continetur, amplectendus; nimirum vt per hanc manducationem, & potum, intelligamus spiritualem manducationem, & bibitionem per fidem viuam, restrictam, & ordinatam ad Sacramentum Eucharistiæ, actu, siue voto perceptum, & indi-

stinctè, siue sub vna, siue sub duabus speciebus ab Ecclesia dispenferur, & à populo participetur. Qui sensus vt magis intelligatur, explicandus est; atque illustrandus. Hæc siquidem spiritalis manducatio carnis Christi non quidem est sumere speciem panis. Primò, quia hæc Sacramentalis est manducatio, quemadmodum etiam spiritalis bibitio sanguinis Christi, non est sumere speciem vini: quia hæc etiam est Sacramentalis. Secundò, quia etiam dignè sumēs Sacerdos calicem, sine dubio etiam spiritaliter manducat, quia corroboratur, & manet Christus in eo, & ipse in Christo: laicus quoque sumens dignè speciem panis, spiritaliter etiam bibit, quia per hoc delectatur in Domino: & sitis spiritus eius extinguitur. Igitur spiritalis manducatio huius Sacramenti est cum fide, quæ veritate confirmat: ad hoc Sacramentum accedere; spiritalis verò bibitio est cum eadem fide, quæ nos charitate recreat, & delectat Sacramentum hoc percipere, iuxta illud: *Vt educas panem de terra: Et vinum latificet cor hominis; Vt exhilaret faciem in oleo: Et panis cor hominis confirmet.* Et quia vtrumque fit, siue à laico dignè communicante sub vtrâque specie, vt olim mos erat; vel sub altera, vt nunc fit; siue à Sacerdote dignè etiam communicante sub vtrâque specie, vt communiter facit; dum conficit, vel sub altera, vt in die Parasceues, cum celebrat, & quoties infirmus, vel sanus non celebrans. cōmunicat: sequitur quod tam Sacerdos, quàm laicus, dignè accedens ad hoc Sacramentum, & prædicta fide viuā ornatus, siue sub vna, siue sub vtrâq; siue sub nulla specie communicet, vt quando concipit votum Sacramenti, & non potest habere; vel etiā possit; ob nauream, & periculum vomitus, reuerenter à Sacramento adorato abstinet, vniformiter, & vnioce māducat carnem, & bibit sanguinem Domini in hoc Sacramento: Proinde Dominus omnibus citra omnem ambiguitatem & æquiuocationem dixit: *Nisi manducaueritis carnē Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, & quæ se-*

Spiritalē manducationē carnis, potūq; sanguinis Christi nequaquam in sumptione speciei panis; vinive conficere.

In quo sensu sit ille esus, & potus spiritalis corporis, & sanguinis Christi.

Psal. 103.

Quartus sensus, siue metaphora.

Alber. Magnus. S. Thom. O-pusc. 58. c. 20. tom. 8.

Ea metaphora quatenus possit admitti.

V. sensus, verus ac proprius.

Quid est dicere, Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nō habebitis vitam in vobis.

Matthi. 26.

Marc. 14.

Luc. 22.

1. Cor. 10.

& 11.

Cur Dominus

his verbis, Nisi

manducaueritis carnem

Filij hominis, & biberitis

eius sanguinem, panis

& calicis voces minime

vsurpauit.

Ecclesie

Aethiopicæ

mos, Latinæ

q. vetus.

Expenditur

etiam nō dicitur:

Nisi manducaueritis

panem, & propinaueritis

calicem, &c.

quantur. Hoc est, Nisi spiritu fidei viuæ dictæ, cibantis, & potantis spiritum, Eucharistiam sumpseritis, non habebitis vitam in vobis. Quibus verbis ita intellectis planè apparet, non præcipi sumptionem Eucharistiæ determinatè sub altera, vel sub vtrâque specie, sed vtrouis modo id fiat ab Ecclesia: quod non fieret, si Dominus Iesus vsus fuisset verbis alijs, nempe istis: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis sub specie panis, & biberitis eius sanguinem in calice, nō habebitis vitam in vobis. Quia etiam qui fide accederet ad sumptionem vnius speciei, non impleret hoc præceptum, quia si illa species esset panis, violasset hoc præceptum de non bibendo de calice: si verò vini species, idem mandatum esset transgressus nō manducando panem; atque ita opus fuisset cum fide sumere vtramq; speciem. Proinde Dominus consultò omisit illa verba panis, & calicis (quibus iuxta tres priores Euangelistas, & B. Paulum, Eucharistia in duplici specie significatur) & tantum dixit, *Nisi manducaueritis carnem, & biberitis sanguinem*: quod videret per illa necessitatem induci vtriusq; speciei: cū fide viuâ sumende; per hæc autem, manducandi carnem, & bibendi sanguinem, quæ non species, sed res ipsas cōtentas sub speciebus significant, libertatem relinqui vtrouis modo faciendi, percipiendi alteram, vel vtramq; prout Spiritus sanctus pastoribus Ecclesiæ pro locis, & tēpōibus, & personis faciendum suggereret. Constat enim, Græcā Ecclesiam, & Aethiopicam etiamnum sub vtrâq; specie laicos cōmunicare. Constat etiam, Ecclesiam Latinam aliquando sub vtrâque, nunc sub altera dispensare.

Nec dixit Dominus, Nisi manducaueritis panem, & propinaueritis calicem, non habebitis vitam in vobis: quia his verbis obligasset Sacerdotes ad dispensandum Sacramentum sub vtrâq; specie. Cū igitur tripliciter contingat spiritaliter manducare carnem, & bibere sanguinem Christi, nimirū vel solo spiritu absq; vlla specie, vt quidā exponūt, vel sub vtrâq; specie dignè,

& fructuose communicando, vel denique sub altera tantum specie spiritaliter, & per fidem accipiendo Eucharistiam: omisis duobus prioribus modis, declaramus tertium modum aptū & accommodatum esse ad interpretanda Domini verba, & modos omnes salutare, quibus vsa est Ecclesia in dispensanda Eucharistia fidelibus cōprehendendos. Et profectò si absq; vlla specie conceditur posse cōtingere spiritalē māducationem, & potionem carnis, & sanguinis Christi: multo magis sub altera specie, quæcunq; illa sit, venit asserendum.

Hunc autem sensum multa cōprobant, & in primis quæ præcedenti tractatu disseruimus, Dominū de Sacramento Eucharistiæ in hoc capite loqui, & de manducatione relata ad Sacramentum ipsum, maximè ex quo cœpit dicere: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Deinde idem colligitur ex Patribus citatis: qui hanc māducationem non sine Eucharistia intelligunt. Nam & Augustinus, quem in contrariam citant sententiam, huic sensui fauet in multis locis, & inter alios lib. 3. De consensu Euangelistar. reddit causam quare Ioannes de cœna Domini tractans, Eucharistiæ mentionem non fecerit, sicut alij tres fecerunt? Et ait: *Ioannes autem de corpore & sanguine Domini hoc loco nihil dixit; sed planè alibi multò vberius hinc Dominum locutum esse testatur*. Hæc ille, de sexto capite Ioannis proculdubio intelligens, quia alibi non narrat Ioannes Christum locutum de Eucharistia. Tertio iuuat hunc sensum: quia sicut si verba Scripturæ possunt propriè accipi, sensus, quem ita accepta porrigunt, præferendus est illi, quem porrigerent metaphoricè sumpta: ita, cum inter metaphoras gradus existat, & quædam ipsi veritati longius, quædam verò propius ac vicinior petantur, sensus quem metaphora minus longè petita facit, anteponeendus est illi, quem longius accersita porrigeret. Sed sic est, quod in hoc capite proprietas est de carnali, & ferina manducatione, quæ locum non habet, vt probatū est; metaphora autem explicans Eucharistiam,

Corporis Christi manducatio, & sanguinis potio triplex.

V. ille sensus verborū Domini, Nisi manducaueritis, &c. de spiritali videlicet māducatione per fidem sub vna tantū specie, multiplici ratione firmatur.

Secunda ratio.

August. lib. 3. De cōsen.

Euang. c. 1.

tom. 4.

Tertia ratio.

Sensus metaphoricus alteri metaphori co quis præstet.

stiam, vicinior sit, quàm illa, quæ continet manducationem purè spiritualem: quia in Eucharistia etsi secundum se propriè non manducetur caro, nec bibatur sanguis, in signo tamen, siue specie, propriè manducatur, & bibitur: in spiritali autem nec in se, nec in signo; & ideo magis recedit à proprietate. Ob quâ etiam rationem deduceretur, quod si non fuissent rationes fortissimæ, & in Fide certissimæ, quæ obstarent; potius intelligere deberemus hunc locum de vtriusq; speciei sumptione, quoniâ illa fuisset vicinior metaphora, quàm aliæ tres prædictæ. Quarto idem ostenditur: siquidè hic sensus alijs omnibus certo modo est vniuersalior, ac generalior; ac proinde cæteris anteponeendus. Vniuersitas autem consistit tam circa modos viatori conuenientes, quàm circa personas. Modus enim ad rem faciendū duplex est, spiritalis, & Sacramentalis. Rursus hic posterior subdiuiditur: nam vel in vtrâque specie edicitur, vt à Sacerdotibus apud Latinos, vel in ea panis tantum; vt à nostris laicis, vel in ea vini tantum, vt esset, si in aliqua regione decisset panis: nam secundum Innocentium III. lib. De officio Missæ, posset confici, & sumi Eucharistia in sola specie vini; vel si aliquis tā grauitè infirmaretur, vt etsi posset aliquid liquidum accipere, nihil tamen solidi valeret trajicere; nā ille tunc sub specie vini tantum posset communicare, vbi esset vsus vtriusq; speciei. Hic ergo sensus omnes hos cōmunicandi modos amplectitur, & ex omnibus conflatur, dum asserit debere esse manducationem, & potū spiritualem; sed in Sacramento; quoniam tam altera species, quàm vtrâq; Sacramentum est. Et licet in altera tantum nō sit cibus, & potus Sacramentalis, vel corporalis; est tamen spiritalis, si rectè, & dignè sumatur. Deinde, quod ad personas attinet, etsi non sit tā generalis, quàm est ille de māducatione purè spiritali abstractenti à Sacramento, quia illa cōplectitur omnes, tam paruulos, quàm adultos, qui vnquam in Dei gratia aut fuerunt, aut sunt, aut erunt: est tamen tam generalis, quàm

status Noui Testamenti post Eucharistiæ institutionem requirat, & quàm ipsius Christi de Eucharistia, & Christianis loquentis proposito cōueniat. Nam omnes tales complectitur; quatenus reficiuntur hoc Sacramento, vel re, vel voto proprio suscepto, vt adulti; vel voto per alios, vt paruuli. De quibus ita scribit Augustinus ad Vitalem Pelagianum: *Scimus etiam, inquit, paruulos secundum eam, quæ per corpus gesserunt, accepturos vel bonum, vel malū*. Et infra: *Vnde & ipsi, sicut dixi, si in illa parua aetate moriuntur, vtrique secundum eam, quæ per corpus gesserunt, id est, tempore, quo in corpore fuerunt, quando per corda, & ora gestantium crediderūt, vel non crediderunt; quando baptizati, vel non baptizati sunt; quando carnem Christi manducauerunt, vel non manducauerunt, quando & sanguinem biberunt, vel non biberunt*. Sic ille, qui profectò de manducatione Sacramentali loquitur: non solum quia cum Baptismi Sacramento illam coniungit; sed etiam quia præmisit per corda & ora gestantium illam fieri: non haberet autem locum os gestantis in manducatione purè spiritali. Paruuli igitur necessitate tenentur manducandi Eucharistiam, vt sæpe testatur Augustinus, maximè libro primo De peccatorum meritis, & remissione supra citatus: vbi ad illos cōtendit dictum esse, *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Ita tamen ad māducandam carnem obligantur, vt intelligit Augustinus: non quidè vt per se, sed vt per alios sumere debeant. Vt enim Ecclesia eis fidem accommodat vt regenerentur; ita etiā pro illis sumit Eucharistiā, vt reficiantur: sic enim paruuli in vtero matris refici solent: vt pulchrè docet Augustinus ad Bonifacium scribens. Nec hoc in iniuriā baptismi cedit: qui tūc non satis esse videretur ad salutē paruulorū sine Eucharistia: hoc enim non est contra baptismū, quia illi satis tribuimus murus suum, quod est regere rare: vltra regenerationem autē opus est infatibus in Christo recēs natis refectio; seu alimento, cuius votū hoc ipso quod baptizantur, habet, & ob cōmunionem Sanctorū, Eucharistiā, quâ

August. epi-
stol. 107. cō-
mo 2.

2. Cor. 5.

August. lib. 1.

De pecc.

meri. & remiss.

cap. 20

tom. 7.

Paruuli qua lege teneantur sumendi Eucharistiā.

August. epi-

stol. 23. ad

Bonifa. De

baptif. paruulorum,

tom. 2.

Munis baptismi quodnam sit.

Quarta ratio, à varijs cōmunicandi modis.

Innoc. III. lib. 4. De of-
fic. missæ. c. 22.

Postremi huiusce modi cum reliquis comparatio.

Quinta ratio, triplicem excludens com- munitandi modum.

1. Cor. 11.

Sexta ratio, ab incommo- dis item & a commodis.

alij percipiunt, reficiuntur. Ad quod opus nō est alijs ceremonijs, per quas illis applicetur manducatio, quā quod Ecclesia, quæ illos quodammodo in ventre gestat, per corda, & ora maiorum, & Sacerdotum, Eucharistiam pro illis sumit. Quinto probatur hæc sententia: Quoniam hic modus manducandi, ultra hoc quod continet omnem utilem, & necessariam manducationē, excludit etiam omnem inutilem, nempe illam, quæ carnalis existit, & sacrilega, ac propria Capharnaitarum; eam etiam, quæ est solū Sacramentalis, qua quis iudicium sibi manducat, & bibit, non diiudicans Corpus Domini; eam demum, quæ in via solū imaginaria esset, & qualem quis fingeret purē spirituales, nimirum excluderet omnē similitudinem, & ænigma fidei: nam talis est manducatio Beatorum, quā in via tantum concipere possumus; non autem experiri. Carnalis igitur māducatio, & Sacramentalis tantum sine spiritu, satis excluditur per spiritalem cibum, & potum, quem necessariō hic sensus asserit: illa verō beatorū excluditur per hoc quod dicitur, hunc spiritalem cibum, & potum in Sacramēto esse percipiendum. Sexto deniq; si in his verbis non haberetur respectus ad Sacramentum Eucharistiæ, nullibi in Nouo Testamēto esset explicata necessitas Sacramenti Eucharistiæ, dum dicitur, sine illo nō esse vitam: nullibi etiā fructus Eucharistiæ in eo qui di-

gnē communicat, magis explicatur, quā in hoc loco: nullibi fructuosa, & salutaris sumptio huius Sacramēti, aptius exprimitur, vt ostensum fuit præcedenti tractatu: nullibi Eucharistiæ dignitas commodius explicatur; dum declaratur, quod sicut omne donum spirituale à Deo per meritū passionis Christi ad nos deriuatur; ita omnis spiritualis refectio, ab hoc admirabili Sacramēto in nos proficiscitur: adeo vt dici queat, non solū Christianos omnes, etiā paruulos per illud refici; sed etiam vniuersos fideles ante Christi incarnationem refectos fuisse: quia omnes in figuris hoc Sacramētū commemorabant; & sumebant, vt ex Pauli priori epistola ad Corinthios scripta deducitur, vbi ait; *Omnes eandē escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt: bibebant autem de spiritali consequente eos, petra; Petra autem erat Christus.* Ita enim exponit illum locū B. Augustinus. Ex quibus constare potest, omnes fideles, qui ante Christum extiterunt, implicitam fidem huius Sacramēti habuisse; quemadmodum Messia, & passionis eius fidē. Ex quo immensa quedam, & ineffabilis dignitas, & magnificentia huius Sacramenti nobis elucet; propter quā immortales gratias agere debemus Domino nostro Iesu Christo, quem cum Patre, & Spiritu sancto merito laudamus, atq; benedicimus per omne tempus. Amen.

1. Cor. 10.

B. August. tract. 26. in Ioan. tom. 9.

TRACTATUS XXV.

De eadem Dñi cum Capharnaitis disceptatione: in quo omnia argumenta diluuntur eorum qui existimant cap. 6. Ioannis nihil continere de Sacramento Eucharistiæ.

CONFIRMATVM & comprobatum reliquimus, Christū de sacrosancto Eucharistiæ Sacramento sermonē ac dif-

putationem cum Capharnaitis inijsse, atq; pro tenuitate nostri intellectus declarauimus illorum verborum, Nisi māducaueritis, & reliqua, germanum,

& pe-

Duo catholico Doctore præstanda sunt.

Triplicis argumentorum genus.

Primum argumentum hæreticorum.

Ioan. 3.

Secundum argumentum.

Varia solutio.

& peculiarem intellectum. Sed quoniam satis non est veritatem statuere atq; explicare, nisi illam ab argumētis in contrariam partē quæ fiunt, tuearis ac defendas; propterea nobis incumbit, obisitiones, quæ vtrāq; veritatē duobus præcedentibus tractatibus definitam oppugnant, accuratē diluere atq; refellere. Obijciuntur igitur quædam ex ipso textu, deinde quædam ex Patribus, postremo ratiunculæ nonnullæ, siue argumētationes à ratione desumptæ.

Primo igitur obijciunt ex textu, & serie Euangelij illud verbum: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.* Vbi fidem in se exigit, non māducationem alicuius cibi. Sed, vt notauimus superius, nondum tunc erat sermo Domini de Eucharistia: & quæquæ esset, facile soluitur: quia ipsa fides nō est cib⁹, sed opus, quo præparamur ad cibum, & quem Dominus exigebat, cū diceret: *Operamini non cibum qui perit.* Et licet hæc verba sint fundamentum eorum omnium, quæ postea dicuntur: erat tamen super hoc fundamentū superædificandum, vt à fide Christi in se ipso, ascenderet ad fidem eiusdem sub Eucharistia: sicut alibi apud Ioanē à re nascētia desuper vel denuo, ascendit ad illā, quæ fit ex aqua, & Spiritu sancto.

Deinde obijciunt illud verbū: *Qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternum.* Vbi quia loquitur de præsentī, & nondum erat instituta Eucharistia, quæ in cœna instituta est, & explicatur actus interni credendi, & veniendi qui sufficiunt, non videtur quod de Eucharistia loquatur in hoc capitulo. Respondetur, verum esse, nihil hætenus Dominum dixisse de Eucharistia: & licet loqueretur de ea, non conuinceret manducationem spirituales excludentem Sacramētū, quia illa etiam exercetur, maximē in Sacramēto. Nec quod aiunt, illam māducationem sufficere: quia cōcluderet Christum nec hīc, nec alibi locutum fuisse de Eucharistia; & illam manducationem Sacramenti superfluum esse. Ad hæc illud verbum, *Operamini non cibum qui perit; sed qui permanet in vitam æternam; quem Filius hominis dabit vobis, nō propriē de cibo: merē*

spirituali dicitur dabit, vel dabo (Spiritus enim Dei non alligatur ad certas temporum circumstantias) cū Cyrilus in Ioannem, ac Theophylactus verbum Dabo, ad mysticā benedictionē, seu ad Eucharistiam referant. Deinde etsi actus veniendi ad Christum, & nō esuriendi neq; sitiendi, itemq; credēdi, & vitam æternā habendi, merē sint spirituales, tamen interponitur promissio actus nō solū merē spiritualis, sed etiam corporei, cū dicitur: *Et panis quē ego dabo, caro mea est.* Futura enim datio, quæ ab initio sermonis tam significanter exprimitur, & post repetitur, corporeo modo (licet ob finem spiritalem) futura significatur: ideo illa māducatio, quæ tali dationi, & promissioni respōdet, nō sine aliquo actu corporis fiet. Præterea ob id est, quod cū Christus prius diceretur verus panis; postea eius caro dicatur verus cibus; ibi viuatur credendo, hīc verō habetur vita non fecus propter Christū, quā Christus propter Patrem. Cūq; ad illum veniretur per domum fidei; in illo manetur per gratiā Eucharistiæ: ibi manducatur ex hoc pane, qui est Christus, hīc verō manducatur ipse panis, quia totus intra nos recipitur. Ibi figura mannae ostenditur impleri per fidem in Christum incarnatum, quatenus de cælo pluebat; hīc eadē figura impletur, quatenus edebatur.

Vel secundo loco figura mannae impleri censetur tam in spiritu, quā in Sacramento: vt Augustinus elegāter, & acutē notauit in Ioanem. Ibi Iudæi petunt, panem de quo agebatur, sibi dari; hīc litigant negantes Christum posse dare panem, quem promittebat. Ibi murmurant, sed sedatur eorū murmuratio; hīc murmurant, & recedunt. Ibi opponitur murmurantibus spiritualis attractio Patris ad Filium, hīc corporalis ascensus Filij ad Patrem. Ibi à Patre, qui Spiritus est, omnes actus verē spirituales profluunt: hīc à Filio hominis, qui carnem assumpsit, actus etiam mixti, id est, corporales, & spirituales imperantur. Ibi Deus operatur in hominibus; hīc ipsi homines operari iubentur cibum; quem dabit Filius hominis. Fauet igitur textus mi-

Cyrrill. lib. 3. in Ioann. c. 28. tom. 2. Theophyl.

Christus per fidem & panis est, & cibus per carnem suam.

Manna typus dupliciter impletur in Christo.

August. tract. 11. in Ioan. tom. 9.

Ioan. 6.

Supra 4.

Obiectiuncula diluitur.

Ioan. 7.

Tertium argumentum.

Rupert. Tuitien. lib. 6. in Ioan. Chrysol. homil. 44. in Ioan. tom. 3.

Ioan. 10.

Quartum argumentum.

Theophyl. Cyril. lib. 4. in Ioan. c. 12.

Eucharistia quare non minus pro mundi vita sit, quam passio & mors Christi.

Quintum argumentum.

rificè propositæ à nobis expositioni. Et quod dicitur, Christum inuitare ad præsentem epulas: non refert; quia factis erant præsentem. Nam Christus, cuius erat in Eucharistia collocandus, qui etiam citò institutus erat Eucharistiam. Sicut alibi inuitat, cum ait: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat*: quod tamen dicebat de Spiritu à credentibus accipiendo in die Pentecostes, ut explicauit Euangelista.

Tertio, vrgent illud verbum: *Pater meus dat vobis panem de celo verum*: vbi de præsentem ait Dat. Sed respondetur ex Ruperto Tuitien. *Cum ait, Pater dat, loquitur de incarnatione: cum vero ait, dabo, sermonem habet de Eucharistia*. Et ante eum Chrysostomus in Ioan. nem, exponens illa verba: *Ego sum panis vita: Neque enim (inquit) de corpore hoc dictum est, de quo circa finem inquit: Panis quem ego dabo caro mea est; sed adhuc de diuinitate*. Sic ille. Et si hoc demus argumentati, quod loquitur ibi de Eucharistia: quia tamen breui erat instituenda, poterat dicere, dat, eo quod iam erat panis præsentem, licet nondum inclusus in Eucharistia. Propterea subdit: *Panis enim verus est, qui de celo descendit, & dat vitam mundo*. Et tamen, secundum argumentantes, non dedit vsque ad Crucem, quemadmodum alibi ait de ouibus, *Et ego vitam æternam do eis*; id est, Dabo breui post mortem eam.

Quarto, adducunt illud: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*: vbi videtur loqui de carne in Cruce danda. Nam in illa, & non in Eucharistia caro Christi data est pro mundi vita. Sed ut ex Theophylasto, & Cyrillo constat, bis dixit Dominus Dabo, semel de pane, scilicet Eucharistia, & iterum de pane dando in Cruce: & præcessit illa istam, ut consonet res ipsa pollicitationi. Eucharistia etiam est pro mundi vita non minus, quam ipsa passio Christi: quia ut passio vitam diuinam gratiæ confert; ita pro omnibus illis, qui per fidem viuunt, instituta est Eucharistia ad eam vitam alendam & tuendam.

Quinto argumentantur ex illis verbis: *Nisi manducaueritis carnem Filij ho-*

minis: quasi admittamus paralogismum, quod ex illa manducatione, & bibitione generali inferamus; Ergo iam est in Eucharistia; cum à genere ad speciem affirmatiue non valeat argumentum: ac si quis ex eo quod dicat, Dabo tibi carnes, inferat; ergo elixas, vel ergo afflas. Sed soluitur hoc argumentum. Quia non dicitur reuera manducari caro, aut bibi sanguis, nisi in Eucharistia: & ex nullo Scripturæ loco id nobis valent ostendere. Ex præcedentibus etiam iam erat sermo Domini restrictus ad Eucharistiam: ex quo dixit, Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

Sexto, ex eisdem verbis arguunt, necessarium, & præceptum esse omnibus, etiam laicis usum vtriusque speciei. At hoc superiori tractatu luculenter est expeditum; sicut etiam illud aliud, quod ex eadem sententia astringerentur pueri ad vtriusque usum speciei, quod est error Græcorum, & item illud aliud, quod sequeretur ex eodem Domini dicto ad communionem sub altera, vel sub duplici specie, redderetur baptismus minimè sufficiens ad salutem, ut syllogizatur, vel potius paralogizatur Caietanus. Sed & hoc quoque abundè solutum est. Cum enim obijciunt, firmiter credi, baptismum solum absque alio Sacramento sufficere infantibus ad salutem, qui autem dicit hæc verba, *Nisi manducaueritis*, intelligi de Sacramentali, vel spirituali manducatione ipsius Sacramenti, nihil aliud dicit, quam baptismum non sufficere ad vitam spiritualem in nobis habendam; cum tamen Dominus dicat, *Quod natum est ex spiritu, spiritus est*. Respondemus concedendo, baptismum solum sufficere infantibus ad vitam, nec arctari ad Eucharistiam, vel re ipsa, vel voto quopiam suo percipiendam, quo non obstante, cum adoleuerint, arctari verbis illis Domini ad illam accipiendam, & per illorum spiritalem manducationem etiam infantes, qui de eodem corpore sunt, & societate, suo modo, id est, per votum, & desiderium Ecclesiæ suæ participes fiunt. Sic etiam docet Augustinus sermone ad infantes, ut eum producit Beda in Commentarijs prioris epistolæ ad Corinthios: *Nulli*

est ali-

Sextum arg.

Græcorum error.

Caietani paralogismus.

Ioan. 3. Pueris Sacramentum Eucharistiæ non sit necessarium quando.

August. Beda in 1. Cor. c. 10. tom. 6.

Baptismi virtus in pueris quanta, Augustinoteste.

Mar. vlt.

Legibus, non exemplis iudicare solent sapientes.

est aliquatenus ambigendum, tunc vnum quemque fidelium corporis, sanguinisque Domini participem fieri, quando in baptismo membrum Christi efficitur: nec alienari ab illius panis, calicisque consortio, etiamsi antequam panem illum comedit, & calicem bibat, de hoc seculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat. Sacramenti quippe illius participatione, ac beneficio non priuatur, quando ipse hoc quod illud sacramentum significat, inuenit. Sic ille. Ex quibus habes, Augustinum sentire, infantes huic manducato, quo Eucharistiam percipere iubentur, satisfacere, dum per baptismum incorporantur, & membra illius Ecclesiæ fiunt, quæ re ipsa Eucharistiam percipere consuevit; quare baptismus infantibus satis est. Quia cætera, quæ sunt necessaria, ut fidei confessio, & inuocatio nominis Dei, & dilectio Dei, & proximi, per eos suppleantur: qui ut sunt eiusdem corporis membra, sic possunt fratri suo spirituali sua bona spiritalia communicare, ut partem illum reddant omnium eorum, qui timent Deum, & custodiunt mandata eius. Est enim communio sanctorum in Ecclesia Dei. Ut enim dicitur: *Qui non crediderit, condemnabitur*. Et tamen infantes non credentes per se ipsos salui fiunt. Ut ergo illis prodest aliena fides, ita aliena Eucharistiæ perceptio prodest. Omnia enim fecisse iudicatur, cui ciuitatis Dei ius concessum est, & per quæ non stetit, quo minus cætera omnia completeret.

Quod ergo Lutherani asserunt contra Patres, tanquam non rectè interpretantes verba hæc Domini, paruulis Eucharistiam absque ob quædam Domini in illo capite verba ministrasse: quia in re si semel ponamus eos errasse, adiungunt simul quoque in eo, quod omnino caput hoc ad Eucharistiæ Sacramentum retulerint: Respondemus libere concedendo Eucharistiam paruulis necessariam non esse: nec tamen propterea errarunt paruulis Eucharistiam dispensando: quia multa consuetudo vitandi periculi causa fiunt, quæ necessariò faciendæ non credebantur: nec ex eo quod cautè fit, imitandi necessitas alijs imponitur; cum legibus,

non exemplis sapientes iudicare soleant. Ex quo elicitur, nec eos aut iudicasse, Ecclesiam illis dare oportuisse, aut semper, & vbiq; eam paruulis dedisse; alioquin in hodiernum vsque diem illis data fuisset; quod vtiq; non fit. Quod ergo iudicauerint Patres non esse necessariam paruulis Eucharistiam, docet Augustinus in paullo ante allegatis verbis; ut intelligas ob securitatem potius, & cautionem, quam ob necessitatem paruulis aliquando dispensatam fuisse, adeo ut Rupertus in caput 6. Ioannis scribat in hæc verba: *Sane qui vel tenerrima cohibetur infantia, priusquam ex hac luce migrant, quam manducare, aut bibere possint; vel qui articulo temporis constringuntur, sicut nonnulli confessores, quos nec baptizari aqua, persecutionis, & mortis instantia permittit, non praiudicantur hac sententia veritatis. Nec enim iudicatur apud Deum non manducasse, nisi qui manducare noluit, qui non curauit, qui neglexit. De sensibus enim, & de voluntatibus iudicat Deus, quæ in infantibus edentibus mala esse non possunt, & in eiusmodi confessoribus cum bona sint, non fraudantur effectu, quia manifestè Christi communicant passionibus. Proinde nec paruulos, quos ætatis impotentia manducare vetat, qui mox ut baptizati fuerint, ab hac luce migrant, æterna vita exortes arbitramur, nec prauentos à persecutore confessores pios, in sanguine suo baptizatos, corpori Christi communicasse, vel calicem Domini bibisse, quod ad vitam æternam proficiat, dubitamus*. Sic ille. Et Concilium Tridentinum perspicuè testatur, pueris Eucharistiam ante usum rationis non esse necessariam, nec omnino dari solere Eucharistiam. Patres ergo omnes, & Ecclesiæ praxis consentiunt in eo, quod in sexto capite Ioannis Eucharistiæ Sacramentum promittatur. Cui igitur ob aliam causam olim à certis Patribus certis in locis data sit infantibus; ob aliam verò dixerint verba Ioannis referenda ad corporis Christi mysterium, quia illud ad cautelam, ad tempus; hoc tanquam ex mente Domini, & perpetuò sit expositum, & interpretatum: sequitur, ut certum & vniuersale amplecten-

Rupert. in Ioan. li. 6. Quomodo excusantur paruuli, & morte præoccupati, ab Eucharistiæ perceptione; teste Ruperto.

Sess. 21. ca. 3. & can. 3.

dum,

dum, illud ut incertum, & particulare factum deferendum esse.

Septimū argum.

Septimō: Non poterat Dominus (inquiunt) in illis verbis loqui de Eucharistia, cum nondum esset instituta. Ait enim: *Caro mea, verè est cibus: & sanguis meus, verè est potus.* Et, *Qui manducat meam carnem, & reliqua.* Vbi aperte de presenti loqui videtur Dominus.

Christi Dñi leges, & præcepta contin. so haud seper obligabant.

Ioan. 3.

Ante legem Baptismi promulgatā, vnde Iudæis, vel Ethnicis salus contin gebat.

Matth. 26.

Respondemus, Dominum solum dare præcepta, quæ non statim sua obligandi vim habeant. Ut de baptismo dixit Nicodemus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei:* & tamen constat ab eo tempore usque ad tempus Apostolorum, qui baptismum promulgarunt, multos obiisse, & servatos fuisse ex fide, & circumcisione, si Iudæi erant; vel ex fide unius Dei, si Gentiles. Ergo ut illud præceptum intelligi debuit post promulgationem, ita de Eucharistia, quam Dominus prædicavit non institutam, sed instituentam esse, cum dixit: *Et panis, quem ego dabo (proculdubio in cœna instituentum) caro mea est promundi vita.* Et si ergo dixerit de presenti: *Caro mea verè est cibus;* Et, *Qui manducat meam carnem,* prius tamen dixerat: *Panis quem ego dabo,* ut ex præcedentibus suppleri debeat subsequens illa Christi oratio: *Caro mea,* de qua iam loquor, velut si adesset tempus, quo eam sub pane manducandam dabo: *verè est cibus.* Et tempus præsens etiam futurum in se complectitur, præsertim cum is, cui omnia futura velut præsentia sunt, ita de presenti loquatur, ut prius futurum tempus significanter expresserit: adhuc tempus ipsum Paschæ, quo hæc disputata sunt per annum ante inducebat, & admonebat discipulos ea prædicare, quæ anno sequenti sub idem tempus in cœna præstiturus erat.

Dei propriū.

Neque verum est, Christum his verbis obligasse ad Eucharistiæ perceptionem nisi pro illo tempore, quo illa instituenda erat. Interim tamen dicimus, eos, qui audiebant ipsum, ad fidem & expectationem cibi eius, de quo præmiserat: *Et panis quem ego dabo, fuisse inuitatos, cuius carnis datio*

nem qui futuram non credebatur per fidem, non manducabat, quia Verbo Dei fidem non habebat: qui verò credebatur Christum quandoque carnem suam daturum, interim fides ei fuit loco Eucharistiæ. Est enim fides, sperandarum substantiarum rerum, quæ in mente fidelis illa subsistere, & esse facit quæ in rerum natura non nisi cum Deus vollet, existunt. Tales erant Apostoli credentes, qui dixerunt: *Domine, ad quem ibimus? verba vita aeterna habes, expectabant enim ipsius promissionem.*

Carnē Christi ante institutionē Eucharistiæ non manducabat quis. Heb. 13. Fidei effectus.

Quare quod dicitur: *Nisi manducaveritis, &c.* hunc habet sensum genuinum: Nisi iam nunc assenseritis mihi, ut indignè tunc edatis carnem meam, quando ego illam dederam, non habebitis vitam in vobis. Nam qui manducat carnem meam (nunc per fidem, expectationemque doni mei; tunc autem, quando illam dabo re ipsa) habet vitam æternam. Et cum datio carnis Christi tam in cibum, quam in mortem, ex æquo in futurum differatur, manducatio autem præsens postulat, quæ ab illa datione pendet, necessariò faciendum est, ut potius manducatio trahatur ad futurum tempus dationis, quam datio ad tempus manducationis, quia datio futura, res principalis est, à qua primò cœpta est disputatio, & ad cuius confirmationem toties postea manducandæ carnis fit mentio.

Quid significat propriè: Nisi manducaveritis carnem Filij hominis, &c.

Octavo colligunt ex eodem loco: Quia Christus loquebatur Capharnaitis presentibus, qui cum infideles essent, non erant præcepti Eucharistiæ fumendæ capaces, benè tamen credendi in eum, tanquam Messiam. Respondendum est: non tantum Capharnaitis presentibus Dominum locutum, sed etiam Apostolis, & discipulis, qui Ecclesiam representabant: satisque dici potest eo tempore institutam Eucharistiæ, quia decreto immobili mentis suæ statuerat suo tempore tantum mysterium conficere, & conficiendum tradere. Et illos hortatur non ut increduli existant, sed ut sibi prius fidem comparent, ut dignè possint sumere, & cum fructu, iuxta illud: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in*

Octavum argum.

1. Cor. 11.

Nonum argum.

Decimum argum.

Quorsum id: Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius.

Aug. tract. 27. in Ioan. tom. 9.

Alter sensus.

Vndecimū argum.

Quid significet Dominus his verbis: Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam. Aug. ibid. 1. Cor. 8.

Illud Apostoli, Scientia inflat, quid sit Augustino.

vitam æternam: nimirum, Præparate vos ad hunc cibum, siue prius probate vos ipsos, antequam edatis: ut docet Apostolus.

Nonò obiectant illa verba: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo:* quæ promissionem non assequimur per manducationem Sacramentalem, sed per spiritualem ex fide. Respondetur, idem accidere edenti spiritualiter ipsam Eucharistiæ: quæ ad hoc instituta est, ut edenti per fidem conferat vitam, & mansionem in Christo, & Christi in nobis. Decimò opponunt: *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* Ex quo inferunt hæretici, quod si ascensus erat in cœlum, non erat necessum manere Christum nobiscum in Eucharistia. Sed hoc ideo dictum est, ne putarent carnem eius frustillarim manducandam, & dentibus conterendam, ut ipsi existimabant. Quod Dominus negat, cum sit in cœlum integra transferenda: ut exponit Augustinus. Vel dicendum est: quod post mysterium Incarnationis, & Eucharistiæ, addit tertium, Ascensionis, quo maxime ostendit diuinitatem, ac potentiam suam Dominus; ut credat ipsum hoc quod promisit de se in cibum in Eucharistia dando, præstare facile posse.

Vndecimò, hic est inuictus hæreticorum, ut ipsi putant, Achilles: *Caro non prodest quicquam: spiritus est qui vivificat. Verba que ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt:* Vbi aperte videtur excludere quamcumque carnis manducationem, & spiritualem, quæ per fidem dilectione operantem fit, stabilire. Responderi potest, illis verbis tantum excludi manducationem, vel ferinam, vel purè Sacramentalem non attingentem ad fructum Sacramenti, non autem excludit spiritualem in Sacramento. Vnde Augustinus hoc loco ait: *Proinde sic dictum est: Caro non prodest quicquam, quomodo dictum est: Scientia inflat. Iam ergo debemus odisse scientiam? Ibi sit. Et quid est, Scientia inflat? sola, sine charitate. Ideo adiungitur, charitas vero edificat. Adde ergo scientia charitatem, & utilis erit scientia, non per se, sed per*

charitatem. Sic etiam nunc caro non prodest quicquam, sed sola caro. Accedat spiritus ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam, & prodest plurimum: nam si caro nihil prodesset, verbum caro non fieret, ut inhabitaret in nobis. Ita Augustinus. Quanquam diuus Chrysostomus Christum asserat hoc loco vocare carnem, ut opponitur spiritui, id est, carnalem sensum, & intelligentiam, quæ non prodest, sed spiritualis, quæ prodest, nempe in mysterio Eucharistiæ, in quo non est locus oculis, aut sensibus, sed tantum oculis fidei spiritualibus.

Duodecimò argumentantur: *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt;* Ergo de manducatione per fidem loquitur. Respondemus, contentes loqui de manducatione per fidem; sed non de excludente Sacramento, verum de illa, quæ coniuncta est cum eo: ut dictum est.

Decimotertio adferunt illud: *Domine, ad quem ibimus? verba vita aeterna habes. Et nos credimus, & cognovimus quid tu es Christus filius Dei.* Vbi Christus videtur exponere, totam disputationem de edenda carne, & bibendo sanguine, fidem esse. Responsio sit, esse quidem sermonem de fide Messie; sed in hoc ut dicitur eius crederetur, quibus se asserit panem de cœlo venisse, & in Eucharistia manducandum. Ut enim Scriptura, & Petrus in libris recognitionum Clementis docet, tantum Christus debebat laborare, ut agnosceretur verus Messias, & summus Propheta: quo probato, postea dicitur suis in omnibus credendum erat. Vnde Augustinus in hæc verba scribit: *Verba vita aeterna habes. Vitam enim æternam habes in ministracione corporis, & sanguinis tui.* Et infra, explicans illud: *Quia tu es Christus filius Dei, inquit, id est, quia ipsa vita aeterna tu es, & non das in carne, & sanguine tuo nisi quod es.*

Vltimò obijciunt, quod Ioannes debuisse postea narrare exhibitionem, & impletionem eorum, quæ hic promissit: quod non intelligitur: ergo non est sermo de Eucharistia. Respondeo, Ioannem scripsisse post alios Euange-

Ioan. 1.

Chryso. ho. 46. in Ioan. tom. 3. Altera solutio.

Duodecimū argum.

Decimū tertium argum. Ioan. 6.

Explicatur id: Domine, ad quem ibimus? verba vita aeterna habes.

Clemens li. Recogniti.

Aug. ibid.

Decimū quartum argum. & vltim.

litas, & ei, quæ ab alijs erant prætermiſſa, diligenter perſequi, vt hæc promiſſionem, quæ apud nullum alium legitur; exhibitionem autem, & impletionem huius promiſſionis, quia vidit ab alijs tribus eſſe narratam, filio ſuppreſſit. Sicut è contrario promiſſionem Chriſti de dandis clauibus regni cælorum Petro apud Matthæum deſcriptam ipſe Ioannes ſilentio præteriens, exhibitam tamen atque impletam ſcriptis commendauit. Scribit enim, Chriſtum dixiſſe Petro: *Paſce oues meas*, & Apoſtoliſ in die Reſurrectionis dictum eſſe: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt*. Et hæcenus ex Scripturis argumenta eorum produxi muſ.

Matth. 16. & 18.

Ioan. 21.

Ioan. 20.

Hæreticoſum ab autoritate Patrum proponuntur argumenta, atque ſoluuntur

Tertii, & ſeptima Synodi.

Secundum argumentum.

Hieron. to. 2.

Deinde produciunt argumenta ex Patribus antiquis. Et argumentantur negatiue, dicentes; Nullum Conciliū vel Patrem antiquum intellexiſſe hoc caput de Euchariſtia, ſed de ſpirituale manducatione Chriſti per fidem. Reſpondemus, eos, qui hoc argumento vtuntur, manifeſte oſtendere ſe parum eſſe in lectione veterum Patrum verſatos, quos ferè ad vnum vſque allegauimus ſuperius. Vidiffent enim tertiam Synodum, & ſeptimam ex hoc loco argumenta, ad firmam dogmata Filij ſumpſiſſe. Cognouiſſent etiā, quoties Patres, vel decertando contra hæreticos, vel exponendo Scripturam ſacram ad populum, argumenta firma ex hoc capitulo accipiunt. Nam etſi interdum Patres in diſputationibus, vt hæreticis repugnent, ſoleant in alterum extremum vergere: populis tamen concionando non niſi certa, & indubitata ſolent proponere; Deo peculiariter eos mouente propter bonum populorum.

Secundo produciunt Hieronymum libro in Iouinianum ſecundo, vbi, allegatis iſtis verbis: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*, concludit, vnionem noſtram cum Deo eſſe, non in natura, ſed in gratia, & ſpiritu tantum. Dicimus, veriſſimum eſſe dictum Hieronymi: Verum hæc vnio noſtra per gratiam cum Deo, effectus eſt Euchariſtiæ

dignæ, & per fidem ſumptæ. Et Hieronymus non ſcribit illo loco, quod Ioannes agat de ſpirituale manducatione excludente Sacramentum; cum alibi, vt dictum eſt ſuperius, de Sacramento expoſuerit. Tertio loco decertant verbis B. Baſilij, qui epiſtola ad Cæſarienſes, vbi apologiam facit pro ſua ab illis diſceſſione, & de fide, ita loquitur: *Et primum proponatur nobis illud: Ego viuo propter Patrem. Hoc enim vnum eſt ex iaculis, quæ ab impijs hominibus vſurpata in cælum mittuntur. Dictum autem hoc, iſto loco, vt arbitror, non de ſempiterna vita loquitur (Nam quicquid aliunde vitam habet, per ſeipſum viuere, quemadmodum & quod aliunde inſcaluit, ex ſe ipſo calidum eſſe nequit. Chriſtus verò, ac Deus noſter dixit, Ego ſum vita) ſed de ea, quæ carnis eſt, & in hoc tempore orta, quam vixit propter Patrem. Nam ex illius conſilio in hac mortalium vita conuerſatus eſt. Et non dixit: Ego vixi propter Patrem, ſed, Ego viuo propter Patrem, aperte præſens tempus ſignificans. Poſt autem & vitam dicere eam, quam ipſe Chriſtus etiamnum viuunt, Verbum Dei habens in ſe ipſo. Et quod hoc ipſum ſit, quod innuitur, ex eo quod ſubiungitur, ſcimus, vbi dixit, Et qui edit me, viuunt propter me. Carnem namque ipſius edimus, ac ſanguinem bibimus, conſortes ipſius eſſe facti, per Incarnationem, & ſenſibilem Verbi, ac ſapientia vitam. Carnem enim, ac ſanguinem, totam ſuam myſticam in carne conuerſationem vocauit, doctrinamque illam, quæ ex vita ipſius, actuali, & naturali, & Theologica conſtat, manifeſtavit, per quam nutritur anima, & ad cæleſtium rerum contemplationem interea exercetur, & imbuitur. Hucusque Baſilius. Quibus verbis innuitur, illiſ verba Ioannis de ſpirituale manducatione intellexiſſe. Sic enim argumentantur ex verbis Baſilij: Si per carnem, & ſanguinem doctrinam ſuam, & totum ſuum myſticum aduentum intellexit, cum dixit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem*, hoc vtique intellexit: *Qui credit doctrinam meam, & totum meum myſticum aduentum ſuauius in corde recondit, in me manet. Porro totus non manducatur, niſi quoties credimus in eum præ-**

Tertium argumentum. Baſil. epiſt. 141. tom. vlt. Ioan. 6.

Illud: Ego viuo propter Patrem, quid ſecundum Baſilium. Ioan. 14.

dican-

dicantem, crucifixum, & ſedentem à dextris Dei: ergo de illa manducatione agit, quæ fit per fidem. Cui argumento eruditè admodum, & luculenter reſpondet Nicolaus Sanderus tractatu ſuo peculiari de hoc loco Ioannis. Cuius præclaram doctrinam inſequentes, dicimus in primis, quod etſi Baſilius id ſentiret, quod ab aduerſarijs obijcitur, nõ eſſet magnopere curandum, ſi contra torrentem Patrum ita loqueretur: nunc autem ſecus ſe reſ habet. Quod vt melius capias, attēde: Arriani coeſſentialem Patri Filium Dei eſſe negabant, & id volebant ex verbo Chriſti confirmare: *Ego viuo propter Patrem: Quicquid (inquiunt) viuunt propter aliud, non eſt vita per ſe: quod autem non eſt vita per ſe, non eſt eiſdem ſubſtantia cum Deo Patre, quem per ſe vitam eſſe conſtat*. Sic illi. Quorum argumento duplex adhibet reſpoſum Baſilius: Primum, vt dicat Chriſtum temporali quadam vita viuere cœpiſſe, quando Verbum caro factum eſt, & præter eam æternam ante ſecula vitam habuiſſe apud Patrem. Quod ergo legamus, eum viuere propter Patrem: id putat non de æterna, ſed de temporali vita dictum eſſe. Vnde non ait Chriſtus, *viui*, ſed *viuo propter Patrem*. Deinde adijcit Baſilius: *Poteſt & vitam dicere eam, quam ipſe Chriſtus etiamnum viuunt, Verbum Dei habens in ſe ipſo*: quo ſignificat Chriſtum viuere propter Patrem: quia Verbum Dei cum ſit illud ipſum quod à Patre emanauit; Patris naturam & ſubſtantiā totam in ſe ipſo habuit: atque ita Filius viuunt propter Patrem: tum quia temporalem carnis vitam Patri, à quo eſt miſſus in mundum, acceptam fert, quod verum eſſet, etiamſi Pater extra ipſum eſſet, tum quia ſubſtantiā Patris in ſe præſentem habet, à qua viuificatur eius caro: quæ interpretatio priori adijcit aliquid. Nam illa id tantum docemur, quod de illa vita Chriſti agatur, quam ſecundum carnem à Patre habet; poſteriori verò etiam quod propter Verbi præſentiam in ſe, vitam in carne habet. Et probat hoc ex verborum illoruſ Chriſti collatione: *Et qui manducat me, & ipſe viuunt propter me*. Cum ergo ea ſit

D. Sanderus eruditus noſtri ſæculi ſcriptor.

Expenditur ſenſus Baſilij de propoſito loco Ioannis aduerſus Arrianos. Ioan. 1.

Altera Baſilij reſponſio.

Chriſti caro vnde vitam habeat.

vite Chriſti ratio ad Patrem, quæ eſt vite noſtræ ad Chriſtum; melius intelligitur quo ſenſu Chriſtus dicatur viuere propter Patrem, ſi alteram ſimilitudinis partem agnouerimus: videlicet quo ſenſu manducantes Chriſtum dicamur viuere propter ipſum. Incubet ergo Baſilio probare quod Chriſtum in nobis habeamus (vtique per manducationem carnis eius) ſicuti & Chriſtus Dei Verbum in ſe habet; Dein de quod viuimus propter Chriſtum, ſicut & is viuunt propter Patrem. De manducatione ita ait: *Carnem namque ipſius edimus, ac ſanguinem bibimus*: Vt ergo caro, & ſanguis corporaliter eſt in vobis, dum per Euchariſtiā accipitur, ſic Verbum Dei eſt in Chriſto corporaliter, dum is in carnem mittitur. Et ita prior ſimilitudinis pars inter Chriſtum & nos explicata eſt.

De ſecunda verò, quod propter Chriſtum viuamus, ſequitur in Baſilio: *Conſortes, inquit, ſeu participes euadentes Verbi, ac ſapientia per Incarnationem, & ſenſibilem Verbi vitam* (ſic enim, iuxta Græcam veritatem; vertendum eſt, vt etiam interpretatus eſt Godefridus Tilmannus Carthuſianæ familiæ, & grauius errarunt qui verterunt, Participes euadentes ſenſibilis vite). Neque affirmat Baſilius, ſenſibilis vite nos fieri participes, ſed per ſenſibilem vitam Chriſti, nos ait euadere Verbi, ac ſapientia participes. Nam Incarnatio, & ſenſibilis vita Chriſti, eſt modus; quo participes reddimur carnis eius. Tria ergo hæc ſunt ordinem inuicem habentia. Primum eſt; Chriſtus Incarnatus, & ſenſibilem vitam hic agens; ſecundum; ſanguinem ſuum potandum, & carnem ſuam edendam nobis in Sacramento dediſſe; Tertium, ex hac comæſtione reddi nos Verbi, ac ſapientia participes, vt ita viuamus propter Filium, quem in nobis habemus, ſicut Chriſtus viuunt propter Patrem, cuius naturam in ſe ipſo habet. Ex ijs tribus primum & tertium concedunt Arriani: nam & Chriſtum Incarnatum, & nos per quandam comæſtione illius viuere fatentur: ſed quod Baſilius ſignificet; huius vite cauſam in Sacramento collatam eſſe; id egregie perne-

Quomodo propter Chriſtum viuamus, ſecundum Baſilium.

F. Godefridus Tilmannus.

gant.

Arrianorum de Christo blasphemia.

gant. A quibus primùm quæro, an Ba- filius, quando Dominus ait se viuere propter Patrem, non doceat Christum illam vitam dicere, quam viuunt Christus Verbum Dei in se agens. Deinde quæro, an illud, In se ipso, nõ intelligatur secundum id quod homo est; de hac enim vita Christum loqui, Basilium ante explicauit. Tertio quæro, quando Basilium ait, Christum habere Verbum Dei in se ipso, an per illud habere nõ intelligat plenitudinẽ diuinitatis corporaliter inhabitare in carne sua. Nã quod per solam participationẽ Christus habuisset vitam in se ipso, id nunquam Arriani negarẽt: sed quod Christus Verbum Dei promanans ex naturali Patris essentia in se ipso habuerit, id Arriani negabant, & Basilium credens affirmauit.

Ex illo ergo: *Et qui manducat me, & ipse uiuet propter me*, elicimus, quod & manducamus Christum, & quod uiuimus propter illum: ex quibus per modum similitudinis Basilium probat, nõ modo quod Christus uiuit propter Patrem, sed quod uiuit Verbum Dei in se habens. Illud autem, quod Christus Verbum Dei in se habeat per illam similitudinis partem, in qua nos dicimur propter Christum viuere, probat Basilium, nam illa respondet ei vitæ, quam uiuit Christus in carne: restat ergo, ut probetur per aliam partem, qua nos dicimur manducare Christum, quod Christus Verbum Dei in se habeat. Nam hæc propositio nondum probata est ex illa similitudine, quæ a Basilio uiget hæc uerba: *Qui manducat, & cetera, nec unquam ostenderunt Christum habere Verbum Dei in se ipso, hoc est, in carne, nisi intelligatur quod ita manducemus Christum, ut eum etiam habeamus in nobis ipsis, hoc est, in corpore, ac non tantum in spiritu. Nam etsi Christum per fidem tantum manducare intelligamur: ex illis uerbis nil aliud inferretur, quam Christum Verbum Dei per fidem, aut spiritum, hoc est, non in ipsa Dei substantia habere. Qui sensus, longè abest a Basilij proposito, & nihil eorum, quæ proponuntur, probaret. Vult enim ostendere ex nostra manducatione quod Christus*

habet Verbum Dei in se ipso, & ita quod uiuat quidem in carne propter Patrem; sed ita uiuat, ut causa vitæ (quæ est Verbum Dei Deus ipse) in ipsa carne habitet. Idque probat: quia nos manducantes Christum, uiuimus propter ipsum: non potest autem fieri ut per manducationẽ habeamus Christum in corpore nostro: atque ita ut uitã ex ipso substantialiter præsentem hauriamus, nisi Sacramentum Corporis Christi dignè sumamus. Ex quo apparet, Basilium illa uerba attexuisse: *Et qui manducat me, sine quibus nihil eorum, quæ proposuit, posset concludere, ob id enim probandum dixit: Carnem ipsius edimus, ac sanguinẽ bibimus. Quod uero uiuamus propter Christum, explicauit illis uerbis, Participes euadentes Verbi, ac Sapientiæ per Incarnationem, & sensibilem vitam: hoc est, humana Christi natura vitam in se ipsa recipit: non ueluti à Patre lõgè posito, sed ueluti ab essentiali eius Verbo præsentem, & uiuificante ipsam naturam humanam. Nam ut is, qui carnem Christi in Eucharistia dignè recipit, habet id in se ipso, propter quod uiuit: sic etiam humana Christi natura uiuens propter Patrem ipsum, Patris Verbum, & naturam unde uiuit, in se ipso habet.*

Quod ergo ait: *Carnem ipsius edimus, ac sanguinem bibimus, participes euadentes Verbi*: non sunt hæc duo pro eodem habenda, nec participatio est comestioni præferenda, uel par faciẽda: quasi uoluerit Basilium dicere: *Qui cunque fit participes Christi, is edit carnem Christi: quod si dixisset, de spiritali tantum comestione loqueretur, in qua idem est, edere, & participem fieri, sed nunc potius contrarium docet, eum scilicet qui edit Christi carnem, uicturum propter Christum, seu participem futurum vitæ, quæ est in Verbo Dei. Nam spiritalis tantum manducatio, in eo differt à spiritali simul, & Sacramentali, quod illa, & participando manducat, & manducando participat, ita ut unum eorum alterum minime præcedat, sed ambo idem significant, uel si differunt, participatio manducationẽ præcedat. Nam quia primùm*

Basilij sententia explicatio.

Spiritalis manducatio in quo differat ab spiritali simul, & Sacramentali.

ad

Christus quod primùm cepit viuere propter Patrem.

Alterum dicitur Basilij expenditur.

Hereticorum ex Basilij dictis obiectio diluatur.

Qui dignè manducet Christi carnem

ad fidẽ vocatur, is quidẽ participat do- nõ fidei, sed in ea receptione fidei, & gratiæ Dei nõdum māducat. Est enim māducatio actio uiuẽtis. In Sacramẽta li uero, & spiritali māducatione ipsa māducatio sēper præcedit nouã vitæ participationẽ, quæ per Sacramẽtũ au- gerur. Cũ ergo Christus, & Basilium de eã agat māducatione, in qua māducatio participationẽ sēper præcedit, ut causa effectũ suũ, necessario uterq; de mādudatione Sacramẽtali, & spiritali simul agit: quia in ea tantũ māducatio præcedit participationẽ. Nã & Christi nõ priº uixit ppter Patrẽ in carne, quã carnẽ haberet: sic & nos uiuimº ppter Christũ, uelut carnẽ eius comedentes, abre quã uerẽ comederimº Christi car- nẽ. Quod uero Basil. ait: *Participes Verbi, ac Sapientiæ, euadentes per Incarnationẽ, & sensibilem Christi vitã*: nõ eo sēsu dixit, quasi per solã Incarnationẽ, & sen- sibilem Christi vitã participes euadamº Verbi, alioquin nulla prorsus māducatio, uel spiritalis per fidẽ, uel Sacramẽ- talis exigeretur, sed quod absq; Incar- natione Verbi caro nulla fuisset, quã ederemus. Porro absq; sensibili uita eiº nec passio, nec Sacramẽtorũ uilla fuisset institutio. Quod ergo inferunt ex uerbis Basilij: Si Christus per carnẽ, & sanguinẽ doctrinã cœlestẽ, & totũ suũ mysticũ aduẽtũ intellexit, cum dixit: *Qui māducat meã carnem, & bibit meũ sanguinem, in me manet*, igitur de man- ducatione agit, quæ per fidem est: non negamus. Nã manducatio, quæ fit per Sacramẽtũ, sēper ex institutione Chri- sti per fidem etiam fit, ut dignè, & cũ fructu percipiatur: cum ergo fides in Sacramẽtali māducatione concurrat non ex eo quod fit per fidem, ex- cluditur Sacramẽtalis māducatio, nec enim per carnis & sanguinis no- men toties repẽtũ hoc solũ signat, ut caro sua sit uelut quidã corporeus cibus ore tantũ vitæ animalis nutriẽdi causa sũptus, sed intellexit per Eucha- ristia Sacramẽtũ simul omnia à nobis esse māducandã, hoc est, participanda, quæ uel fecit in carne, uel passus est. Is ergo dignè māducat carnẽ Christi, qui & omnia quæ gessit, & omnia quæ præ- dicauit, quãtũ in ipso est, suauiter cogi-

tans, ac mēte uolutas, opereq; imitas, in eã fide, & pietate Eucharistia percipi- pit. Cũ ergo docet Basilium, in carnis & sanguinis nomine, tum facta, tum uer- ba Christi comprehendere, nõ remouet Sacramenti intelligentiã, quã prius ne- cessario posuit, sed uisum rectẽ celebrã- di Sacramenti prudenter adiunxit. Nã & aliàs cum cœnæ Dñi uerba percur- risset, & quæsiuisset à se ipso quid pro- desset uerba hæc, subiicit: *Ut edẽtes, & bibentes, memores simus eius, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit.*

Et ne ullo modo quis negare ualeat, Basil. de Eucharistia apud Ioãnẽ loqui, perpẽde quid post doctrinã baptismi explicatã, de Eucharistia tradat in præ- dicto loco: *Necesse*, inquit, *nos est deinceps nutriri alimẽto uita aeterna, qđ ipsũ rursus idẽ unigenitus Dei uiui filius nobis tradidit: nũc quidẽ dicẽs, Nõ in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod progreditur per os Dei. Et quomodo hoc fiat docuit, ubi dixit: Meus cibus est, ut faciã uolutatẽ eiº qui misit me, Patris. Et iterũ secundo, amen, ad confirmandum, qua in- ferebat, ac persuadẽdũ auditoribus adie- cto, Amen amẽ, inquit, dico uobis, nisi māducaueritis carnẽ Filij hominis. Et con- sequenter cum permulta ex cap. 6. re- citasset, subiungit: *Et ad finẽ Euangelio- rum scriptum est: Accepit igitur Iesus pa- nem, & c.* Hæc illẽ magnus Pater uerba Ioan. 6. cum historia cœnæ Dominicę coniungens, & illa uerba pro priẽ, ac uerè ad Eucharistia referens.*

Quãtũ agũt autoritate B. Aug. qui inter dum hæc uerba de manducatione spiritali exponit; & ait, idem esse manducare, & bibere, qđ comunicare Christi passionibus, siue inferi, & cõiũ- gi eõrpori Christi mystico. Sed ut hoc argumentũ plenè diluamus, in primis præmittẽdũ est, mēte Aug. tã in cõmẽ- tarijs Ioãnis, quã in alijs locis, planam fuisse, & exertã, in hoc capite Christũ loqui de Sacramẽto altaris; Deinde uerò adducemº quãsdã eiº sãtẽtias, quibº aduersarij innituntur, ostendemus quẽ eas huic ueritati nõ aduersari. Ad primũ igitur Aug. lib. 3. de Confen. Euãg. Ioannes, inquit, *de corpore, & sanguine Dñi hoc loco (id est, cum ad cœnæ histo- riã uentum esset) nihil dixit, sed planè*

Basil. lib. de Baptism. c. 2. tom. 1.

Deut. 8. Matth. 4.

Ioan. 4.

Quartum argum. Aug. tract. 25. 26. ad 27. in Ioã. tom. 9.

Aug. lib. 3. de consen. Euang. c. 1. tom. 4.

Tom. 8.

Z alibi

alibi multo verbius hinc (id est, de hac re) Dñm locutum esse testatur. Hæc ille. Si ergo verius, quã in cœna Dñs de corpore & sanguine suo locutus est, nec id alibi, quã apud Capharnaitas: sequitur, sextum capitulum Ioannis, secundum Augustinum sententiã, proprie spectare ad cœnam Dñi. Idem super Leviticum scribit: *Cum Dominus dicat: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c. quid sibi vult, quod a sanguine sacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, tantopere populus prohibetur: si illis sacrificijs vnũ hoc sacrificiũ significabatur, in quo vera sit remissio peccatorũ, a cuius tamẽ sacrificij sanguine in alimentũ sumendo nõ solũ nemo prohibetur, sed ad bibendũ potius omnes exhortatur.* Sic eo loco Augustinus cõferens nostrã Sacramentalẽ sanguinis potationẽ illis verbis præcepit cũ veterum factis, qui vt prohibebãtur re ipsa potare, aut edere sanguinẽ, sic per fidẽ, & edere carnem Christi, & sanguinẽ eius bibere necessarium debet. Idẽ lib. 17. de Ciui. Dei: *Panis, inquit, quẽ ego dederõ, caro mea est pro seculi vita: ipsũ est sacrificiũ nõ secundũ ordinẽ Aarõ, sed secundũ ordinẽ Melchisedec.* Et epist. ad Innocentiũ Papã expresse tradit, quod Melchisedec pro lato Sacramento mense Dominicæ, nouit aternũ eiũ Sacerdotiũ figurare. Ex quibus habes illa verba: *Et panis quem ego dabo, ad mensã Dñi pertinere.* Itẽ libro in Cresconiũ Grammaticũ: *Quid de ipso corpore & sanguine Dñi, vnico sacrificio pro salute nostra, quãuis ipse Dñs dicat, Nisi quis manducauerit carnẽ meã, & biberit sanguinẽ meũ, nõ habebit in se vitam? Nonne idem Apostolus docet etiam hoc perniciosum male vtentibus fieri, ait enim, Quicunq; manducauerit panem, & biberit calicẽ Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini? Sic ibi. At si de spiritali tantũ manducatione, aut de re per Eucharistiã signata apud Ioanẽ sermo esset, nemo posset illa male vtĩ. Vnde ipse lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione: *Dñm audiamus inquit, nõ quidẽ hoc de Sacramento lauacri dicẽtẽ, sed de Sacramento sancta mensa sua, quod nemo rite nisi baptizatus accedit: Nisi manducaueritis carnẽ meã, & reliqua. Nihil apertius, aut expressius dici potuit. Nec potest intelligi de re signifi-**

cata per Sacramentũ, vt quidã cõrẽdũt, id est, de vnitãte Ecclesiẽ, vel corporis mystici cõfociatione: quia hæc per vniã fidẽ cũ voto baptismi, & per martyriũ illis cõfertur, quos Deus tãto voluit beneficio cumulare, etiãsi nondũ baptizati sint. Deinde illa mystica vnitãs, quẽ ponitur per Eucharistiã significari, proprie ab Eucharistiã pẽdere intelligitur. Eo ergo posito, quod Dñs de re proprie per Eucharistiã designata loquatur, etiã ponitur. quod de ipsa loquatur Eucharistiã: quãlibet enim res cũ sua propria nota necessariõ cohæret, aliã propria eiõ nota nõ esset. Accedunt ad hæc multæ fectiã Aug. super Ioã. Nã Tract. 26. in illaverba: *Patres vestri manducauerũt mãna, & mortui sũt, scribit: Nã & nos hodie accepimus visibilẽ cibũ. Sed aliud est Sacramentũ, aliud est virtus Sacramenti. Quã multi de altari accipiũt, & moriũtur? vnde dicit Apostolus, Iudiciũ sibi manducat, & bibit. Nõne buccella Dominicã uenẽũ fuit Iudæ? Et tamẽ accepit, & cũ accepit, in eũ inimicõ intrauit: nõ quia bonũ accepit, sed quia bonũ malẽ malus accepit. Videte ergo fratres, panẽ celestẽ spiritaliter manducate, innocentiã ad altare apportate. Et paulõ inferiũs super illo verbo: *Vt si quis manducauerit ex ipso, nõ moriatur, inquit, Sed quã pertinet ad virtutẽ Sacramenti, nõ quã pertinet ad visibile Sacramentũ. Qui manducat intõ nõ foris, qui manducat in corde, nõ qui premit dẽte.* Et infra: *Quomodo quidẽ edatur, & quisnã modus sit manducãdi istũ panẽ, ignoratis: Quod hæc respiciũt, nisi ad modũ cœnẽ? vbi post panẽ acceptũ, & benedictũ dicebatur: Hoc est corpõ meũ? Nã modũ manducãdi, qui per fidẽ est, iã sæpẽ in hoc eodẽ capite Christiõ dixerat, vt illũ ignorare nulli possẽt: rat modũ cœnẽ etiã fideles discipuli adhuc ignorabãt. Idẽ explanãs illaverba: *Qui manducat carnẽ meã, & bibit meũ sanguinẽ in me manet, & ego in illo: Hoc est ergo, ait, manducare illã escã, & illũ bibere potũ, in Christo manere, & illũ manẽtẽ in se habere.* Ac per hoc qui nõ manet in Christo, & in quo nõ manet Christus, proculdubio nec manducat spiritaliter carnẽ eius, nec bibit eiõ sanguinem, licet carnaliter, & visibiliter premat dẽtibũs Sacramentũ corporis, & sa-**

Idem Aug.

Aliud est Sacramentũ, aliud virtus Sacramenti. 1. Cor. 11. Ioan. 13.

In Iudã cũ Satan intrauit.

Matth. 26.

De Consec. dist. 2. cap. qui discor-dat.

Matth. 5. Idem tract. 27. in 10ã.

1. Cor. 8.

Idẽ ser. 11. de ver. Dñi tom. 10. Mar. vlt. Iaco. 2.

Act. 8.

guinis Christi: sed magis tãtã rei Sacramentũ ad iudiciũ sibi manducat, & bibit, quia immũdus ausus est ad Christi accedere Sacramenta, quẽ aliquis nõ dignẽ sumit, nisi qui mũdus est: de quibõ dicitur: *Beatitudo corde, quoniã ipsi Deũ videbũt.* Idẽ explicãs illa verba: *Caro nõ prodest, quicquã. Sed quomodo, ait, illi intellexerũt? carne quippe sic intellexerũt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in matello veditur, nõ quomodo spiritu uergetur. Prãinde sic dictũ est, Caro nõ prodest, qui equã, quomodo dictũ est, scientia inflat, &c. Et in fine huius tractatus, & capitis, ait: *Hoc totũ, quod Dñs de carnẽ & de sanguine suo locutus est, & quod in eius distributionis gratia vitã nobis promisit aternã, & quod hinc uoluit intelligi manducatores, & potatores carnis, & sanguinis sui, vt in illa maneat, & ipse in illis, & quod nõ intellexerũt qui nõ crediderũt, & quod spiritalia carnaliter sapientia scãdalizati sũt, & quod eis scãdalizatis, & perẽntibus, cõsolatio Dñi affuit discipulis qui remãserãt, ad quos probandos interrogauit, Nũquid & uos uultis abire? Vt respõsõ per masonis eorũ innotesceret & uobis, nã & illẽ nouerat, qui manebãt. Hoc ergo totũ ad hoc nobis ualeat, dilectissimi, vt carnẽ Christi, & sanguinẽ Christi nõ edamus tãtũ in Sacramento, quã & multi mali, sed usq; ad spiritus participationẽ: vbi per sepicuẽ Sacramentalẽ manducationẽ intra spiritalẽ includit. Ad hæc ser. de ver. Dñi interpretãs illa verba: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: Nõ utiq; intelligamus, inquit, eo modo credẽtẽ, quo & demones credũt, & cõtremiscũt nec in eo numero baptizatos, in quo Simõ Magus baptizari potuit, sed saluus esse nõ potuit sicut ergo cũ dice: et, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, non omnes credẽtes, & baptizatos, sed quosdã intuebatur, in ea scilicet fide cõstitutos,***

quã Apostolo distinguẽtẽ per dilectionem operatur: ita, cũ dixit, *Qui blasphemauerit in spiritũ sanctũ, nõ habet remissionẽ in aternũ, nõ omnẽ, sed quẽdã in spiritũ sanctũ intẽdebat reatũ, quo quisquis fuerit obligatus, nulla vnquã remissione soluetur. Illud etiã quod ait: *Qui manducat carnẽ meã, & bibit sanguinẽ meũ, in me manet, & ego in illo, quomodo intellexit si mus? Nũquid etiã illos hic poteram accipere, de quibus dicit Apostolus, & iudiciũ sibi manducet, & bibat, cũ ipsã carnẽ manducet, & ipsũ sanguinẽ bibat? Nũquid & Iudas Magistri veditor, & traditor impiõ, quãuis primũ ipsũ manib; eiõ cõfectũ Sacramentũ carnis, & sanguinis eius cũ cateris discipulis, sicut apertõ Lucas Euãgelista declarat, manducaret, & biberet, mansit in Christo, aut Christus in eo? Multi deniq; qui vel corde fito carnẽ illã manducãt, & sanguinẽ bibũt, vel cũ manducauerint, & biberint, apostata sũt, nunquid manent in Christo, aut Christus in eis? Sed profectõ est quidã modõ manducãdi illã carnẽ, & bibẽdi illũ sanguinẽ, quo modo qui manducauerit, & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Nõ ergo quocũq; modo quisquis manducauerit carnẽ Christi, & biberit sanguinẽ Christi, manet in Christo, & in illo Christus: sed certo quodã modo, quẽ modũ utiq; ipse uidebat, quãdo ista dicebat. Nõ potuit certẽ Aug. vllis clauiorib; uerbis animi sui scãla aperire, & Ioãnis uerba rectius explicare de Sacramento Eucharistiã. Idẽ docet ser. de ver. Apost. cuius uerba inferius citabũtur, & ser. de uerb. Dñi, & in Psal. 98. edifferẽs illud uerbũ: *Adorate scabellũ pedum eiõ,* ait, *Tũc autẽ, quãdo hoc Dñs cõmẽdauit, de carne sua locutõ erat, & dixerat: Nisi quis manducauerit carnẽ meã, nõ habebit in se vitã aternã. Scãdalizati sũt quidã discipuli eius, septuaginta ferme, & dixerũt, Durus est hic sermo, quis potest hoc intelligere? & recesserũt ab eo, & amplõ cũ eo nõ ambulauerũt. Durũ illis uisũ est quã ait, Nisi quis manducauerit carnẽ meã, nõ habebit vitã aternã. Acciperunt illud stultẽ, carnaliter illud cogitauerũt, & putauerũt quod precisũ esset Dñs particulã quãsdã de corpore suo, & daturõ illis, & dixerũt, Durus est hic sermo: ipsi erãt duri, non sermo. Etenim si duri nõ essent, sed mires essent, dicerẽt sibi, Nõ sine cau-***

Gal. 5.

Mar. 3.

1. Cor. 11.

Non omnes Christũ manducantes, in Christo manent, & Christus in illis.

Luc. 22.

Idẽ ser. 20. de uerb. Apostoli, & ser. 46. de ver. Domi. Idem. Capharnaitarũ durities.

Ioan. 8.

11. 270.

Quaedam ex Augustino, & alijs Patri bus aduersa- riorum obie- ctiones incō trariū dilu- tur.

Secunda ob- lectio. Idem tract. 26. in Ioan.

sa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod Sacra-
mentū latens, maneret cū eo lenes, nō du-
ri, & discerent ab illo quod, illis discedē-
tibus, qui remiserūt, didicerūt. Nā cū re-
māssissent cū illo discipuli duodecim, illis
recedētibus, fugerūt illi tanquā dolen-
tes illorū mortē, quod scādalizati sūt in
verbo eius, & recesserūt. Ille autē instru-
xit eos, & ait illis: Spiritus est qui uiuifi-
cat: caro autē nihil prodest: Verba, qua lo-
cutus sū vobis, spiritus est, & vita: spirita-
liter intelligite quod locutus sū. Non hoc
corpus, quod videtis, māducatur estis, &
bibitur illum sāguinē, quē fuseri sūt, qui
me crucifixerūt. Sacramētum aliquo d vobis
cōmendauit, spiritaliter intellectū uiuifica-
bit vos: et si necesse est illud visibiliter ce-
lebrari: oportet tamē inuisibiliter intelli-
gi. Hęc ille, qui in omnibus his sentē-
tijs apertissimē docet, & Christū lo-
qui in hoc capite de Eucharistia, & nō
loqui de sola sūptione Sacramētali, vel
de carnali, siue ferina, sed de spiritali
in Eucharistia: vt clarē videbitur ex solu-
tione obiectionū. Quarū prima est: q̄
in illa verba: Hoc est opus Dei, vt creda-
tis in eū, quē misit ille, Tract. 25. in hūc
modū scribit: Hoc est ergo māducare ci-
bū, non qui perit, sed qui permanet in vitā
aternā. Vt quid paras dentes, & vētrem?
Credes, & manducaisti. Sed profecto in
his verbis Aug. nō prohibet parare dē-
tes, & vētrē: quia, vt ex locis citatis cō-
stat, hortatur ibi accedere ad altare, &
dicit malos ore premere Eucharistiā,
sed prohibet opinionem, qua quis exi-
stimaret, sine fide satis esse parare den-
tes, & vētrem, hoc est, solū Sacramen-
taliter sumere: & docet fructū māduca-
tionis ex fide haberi. Ultra hoc quod
posset dici, in illo loco excludi etiā Sa-
cramentalē māducationē, quia necdū
Dominus loquebatur de Eucharistia.
Secunda: Idē tractatu sequenti in il-
lud: Nōne hic est Iesus filius Ioseph, cuius
nos nouimus, & c. ait Aug. Daturus ergo
Dominus Spiritum sanctum, dixit se pa-
nem, quide cælo descendit; hortans vt cre-
damus in eum. Credere enim in eum, hoc
est manducare panem viuum. Qui credit
in eū, manducat, inuisibiliter saginatur,
quia & inuisibiliter renascitur. Sic ille.
Quibus sanē verbis nō tollit, quin in
hoc capite loquatur de manducatione

Eucharistie; sed dicit, in illo loco Chri-
stū de illa nō agere. Et verū est: quia tūc
loquitur de fide in Christū Incarnatū,
quasi p̄miū futuræ disputationis de
Eucharistia. Tertia: idē in illa verba:
Qui māducatur carnē, & bibit meū sā-
guinē, habet vitā aternā: Hęc itaq; in-
quit, cibū, & potū, societate vult intelligi
corporis, & mēbrorū suorū, q̄ est sancta
Ecclesia in predestinatis, & vocatis, & iu-
stificatis, & glorificatis factis, & fidelib;
eius. Et infra: Huius rei Sacramētum, id
est, vnitatis corporis, & sāguinis Christi
alicubi quotidie, alicubi certis interuallis
dierū in Dominica mēsa preparatur, & de
mēsa Dominica sumitur, quibusdā ad vitā
quibusdā ad exitiū, quicūq; ei⁹ particeps
fuerit. Hacten⁹ ille, qui videtur vocare
māducare, & bibere, seu cibū, & potū,
in incorporationē in Ecclesia; & ita de spi-
rituali tātū sūptione per fidē loqui vi-
detur. Respōdeo; Quātū licet cōiecta-
re, Aug. in Eucharistia tria constituit:
Primū, Sacramētū corporis Christi, id
est, ipsas species, & hoc vocat cibū cor-
poralē: Secūdū, ponit carnē, & sāguinē,
siue ipsū Christū contētū, & signifi-
catū. Tertiū, ponit effectū, siue rē Sa-
cramenti, hoc est, incorporationē, siue
cōiūctionē cū Ecclesia. Et quia hac nu-
tritur anima nostra, illā vocat cibū spi-
ritualē; & propterea dicit: Hunc itaq;
cibū, & potum societate vult intelligi
corporis, & mēbrorum suorū, quod
est facta Ecclesia, scilicet ipsa incorpo-
rationē cū ea: per quā nō intēdit exclu-
dere Sacramentalē sūptionē, imō poti⁹
eā includit, vt inferiūs ostēdit; & per
quā habetur prædicta incorporatio, si
fide sumatur. Quarta: Aug. li. 3. de do-
ctri. Chri. expēdes illa verba: Nisi mādu-
caueritis carnē Filij hominis, & c. quiavi-
dētur flagitiū, vel facin⁹ iubere: Figura
est, inquit, præcipiēs passioni Dominica cō-
municādū, & suauiter atq; vtiliter recon-
dēdū in memoria, q̄ pro nobis caro eius
crucifixa, & vulnerata sit. Respōdeo, q̄
tā passioni Christi, quā corpori ei⁹, qd
est Ecclesia (quē pro eodē sumit Aug.)
satis cōmunicam⁹ p Eucharistiā, & eā
dē etiā in memoria luauiter recōdim⁹,
iuxta illud: Hoc facite in meā cōmōra-
tionem, & iterū: Mortem Dñi annuntia-
bitis, donec veniat. Ad eundem modum

Tertia obie- ctio. Idem ibidē.

Tria sunt in Eucharistia secundum Augustinum.

Cur spiritalis cibus vocetur Eucharistia.

Quarta obie- ctio. Idem li. 3. de Doctrin. Christiana. c. 16. to. 3.

Ephes. 1. & Coloss. 1.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

intelli-

Idem Aug. epistol. 23. tom. 2.

Ruper. Tui- tien. lib. 6. in Ioan.

Exod. 16.

Infra 17.

Actio A. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Rom. 10.

Matth. 19.

intelligenda est. sententia Aug. epist.
ad Bonifac. Nulli est aliquatenus ambi-
gendū; tunc vnūquēq; fidelium corpo-
ris, & sāguinis Domini participē fieri,
quandā in baptisimā nec alienari ab il-
lius panis calicisq; cōsortio, etiam si ante
quam panem illum comedat, & calicem
bibat; de hoc seculo in vnitāte corporis
Christi constitutus abscedat. Hęc ille;
quā similiter atque superiora, exponē-
da sūt. Quāquā Ruper. Tuitiensis
suis in caput Ioannis sextum cōmme-
tarijs inuere videatur, B. Aug. aliq̄
tulum durius locūtum in hac re, expli-
cādo istam manducationem spiritalē
per illud: In me manet, & ego in illo:
tū confugiēdo ad corpus Ecclesię, per
qd videtur obscurare veritatē corpo-
ris Christi in Eucharistia: tū explicādo
manna, & aquā deserti, quasi eūdē fru-
ctū fidelibus, attulerit atq; Sacramētū
Eucharistia, in quo ei⁹ fructū videtur
obscurare. Sed præstat subijcere verba
ipsius Rupertii: Hoc, inquit, fundamēto
fidei non benē custodito, illam prædicatio-
nē Dñi, dicētis: Qui māducatur carnē meā,
& bibit sāguinē meū, in me manet, & ego
in eo, quidā ita recipiāt: Qui manet in
me, & ego in eo, hic māducatur carnē meā,
& bibit sāguinē meū: illo sēsu præoccu-
pati, quod manere in vnitāte fidei, hoc sit
māducare carnē, & bibere sāguinē Chri-
sti, & ad eō sibi necessariā arbitrātur ef-
se ad salutē corporalē Dominica mēsa cō-
municatiōnē. Sed quid si omnes hoc idem
dicāt, & omnes hoc idē sapiāt? Nōne otio-
sa reputabitur illa traditio Dñi, & ad ni-
hilū redigetur, vt nūquā obseruetur mo-
dus ille manducandi, & bibendi, quē ipse
ore suo prædocuit, sub ipso articulo sacro
sacra passionis? Percat igitur a corde Chri-
stiano hic sensus, quē importat hac inuti-
lis reciprocatio. Hoc planē Christus nou
docuit, sed qui manducat, inquit, carnem
meam, & bibit sāguinē meū, eo videlicet
modo quo traditus sū, corde credēdo ad
iustitiā, & ore manducando, ac bibēdo ad
salutē, hic in me manet, & ego in eo, ita
vt iā nō sint duo, sed vna caro. Manduca-
re nāq; & bibere, efficiēs est: effectū autē,
vt in me maneat, & ego in eo. Hęc ille
de primo dicto Augustini.
De secūdo paullo antē dicit: Proinde
nō ita sumus incauti adulatorēs B. Aug. vt

cū dicat ille, Sacramētū, & rē Sacramē-
ti, vnitātē corporis Christi, qd est Ecclesia,
rē dicēs esse Sacramētū, panē autē Domi-
nicū huius rei Sacramētū, statim acquisi-
camus eis, q̄ hęc diuisionē in patrociniū
sui sēsus arripiūt; dicētēs, Sacramētū id
esse sacra rei monimētū, & hoc modo nul-
lū faciamus locū Dominica diffinitioni,
quā ita est elocutus: Hoc est corpus meū,
quod pro vobis tradetur. Hic est sāguis
meus, qui pro vobis effūdetur. De tertio
verō dicto paullo superi⁹ in illa verba:
Nō Moyses dedit vobis panē de cælo, sed
Pater meus dat vobis panē de cælo verū.
Aduersus hanc, inquit, detestabilē præsu-
ptionē, quamlibet paucis respōdēdū est.
Primōq; dicēdū, Apostolum non eo sensu
dixisse, quo isti accipiunt, Et omnes eandē
escam spiritalē māducauerunt: & om-
nes eundem potum spiritalē biberunt,
neq; dictiunculē relatiuam, scilicet Eādē
escam, vel eūdē potū, ita posuisse, vt refer-
ri velit ad illā escam, illūq; potū, de quo
ipse Dñs: Hoc est, inquit, corpus meū. Hic
est sāguis meus: sed eandem (inquit) es-
cam māducauerunt, & eundem potū bi-
berunt Dathan, & Abiron, quam Moses,
& Aaron, eandem vtiq; Chorē, quā Cha-
leb, aut Iosue. Hoc enim intēdit Apostolus
ea lectione, vt sollicitū reddat omnē homi-
nē vt se arbitretur iā cōprehendisse, quia
cōsecut⁹ est Sacramēta Fidei Christiana.
Nā hęc omnia, inquit, in figura facta sunt
nostri. Videlicet vt antiquis sciam⁹ expe-
rimētis, quod licet omnes baptizati sim⁹
in eodē nomine Patris, & Filij, & Spiritus
sacri, & omnes māducemus idē corpus, &
sāguinē Christi, nō tamē arbitrādū nobis
sit, quod aque omnibus nobis beneplacitū
sit Deo, quomodo cūq; viuamus, quāliacūq;
post baptisimū operemur. Quia quē admo-
dū cū omnes illi eisdē signis, eisdē (inquā)
mali, quib⁹, & boni fuerint glorificati, in
pluribus tamen eorū nō beneplacitum est
Deo, vt introduceret eos in terrā repromi-
ssionis: sic nimirū nō cōplacebit ei, vt
introducat nos in regnū Dei, si fuerim⁹ cō-
cupiscētēs malorum, quē admodū & illi
concupierunt: Si fornicati fuerimus, sicut
quidam ex ipsis fornicati sunt: Si tenta-
uerimus Christum, sicut quidam eorū ten-
tauerunt: Si mormurauerimus, sicut qui-
dā eorū mormurauerūt. Igitur textus
Apostolica litera nōmī succurrat, volē-

Sacramētum sacra rei monimētum.

1. Cor. 11. Matth. 26.

1. Cor. 10.

Num. 16.

Quid illud A postoli: Hęc omnia in figura facta sūt nostri, secundū Rupertum. Ibidem.

Matth. vit.

In quibus (vt olim Iudæis) non sit Deo beneplacitū, terrā vt promissam ingre diatur. Ibidem.

Num. 11.

Exod. 32.

Num. 21.

Psal. 106.

Num. 14. Iud. 8.

ti accipere sic eandem escam, vel eundem potum esse dictum, ut referat ad identitatem cibi & potus viuifici, quem sumimus in commemorationem Domini nostri Iesu Christi. Sed neque illud, quod escam, & potum spirituales idem Apostolus dicit. Nam si aliter velis accipere escam, & potum spirituales, quam in figuram spiritualis contingentem, & idcirco non naturali rerum ordine, sed spirituali virtute prodeuntem: ipse Apostolus in eisdem literis te constringit quantumvis recalcitrantem. Dicit enim paullo post: Hac autem omnia in figuris contingebat: proinde non magis illud manna panis iste verus erat, nec magis ille potus idem erat, quod iste vitalis potus, quem verè Christi sanguinem credimus, & confitemur, quam illa petra Christus erat, petra utique inanimata, & insensibilis, quam Moyses virga percussit. Et infra in eodem agens: Alioquin si dicas, vel Apostolum dixisse intelligas, eandem escam illos in illis vmbribus manducasse, quam & nos manducamus hoc tempore reuelata gratia, & dicas cum supradicta quorundam auctoritate, manna illud, & hunc panem mensa Christi, in signis diuersa, in re, quae significatur, paria esse, & cetera, quae supradicta sunt, ac proinde fatearis, hunc panem non magis quam illud manna, corpus esse Christi, nec plus spiritualis habere virtutis: consequitur plane, ut dicas sacrificia agnorum, & arietum, nouo sacrificio panis & vini fuisse sanctiora, veteresque panes Propositionis digniores hoc pane, qui ponitur, & sacrat in mensa Christi. Prædicta namque sacrificia longè sanctiora fuerunt, quam illud manna, vel aqua illa, quae de percussa fluxit petra, quippe cum de sacrificijs, vel Propositionis panibus non nisi mundis, & Sacerdotibus, aut Leuitici generis hominibus edere liceret; illud autem manna indifferenter cuncti manducare, & illam aquam, utpote nulla diuini nominis inuocatione sanctificatam, licet spirituales, id est, non naturali ordine, sed spirituali virtute productam, vel spiritualis potus significatiuam, iumentis aque, ut hominibus bibere, & canibus quoque lambere impunè licuerit. Hactenus Rupertus, qui idem docet libro de Spiritu sancti processione.

Exo. 17. & Num. 20.

Manna de caelo cadentis, cum legibus sacrificijs comparatio Ruperti. Exod. 29. Leuit. 8. Matth. 12.

Idem Rupert.

In cuius verbis in primis ponderandum, illum directè agere contra quosdam negantes veritatè corporis Christi, & asserentes non ibi plus esse, quam in manna, vel aqua de petra; & hos ut hæreticos reprehendit, & in hos demonstrat manna, vel aquam illam nullam habere virtutem, ex mente Pauli, sed tantum signa esse Sacramenti illa habentis: obliquè autem agit contra Augustinum, cui illi innitebatur. Qui quidem explicans illa verba Ioannis: Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt; Et, Hic est panis, qui de caelo descendit, ita scribit: Hunc panem significauit manna, hunc panem significauit altare Dei. Sacramenta illa fuerunt, in signis diuersa sunt, sed in re, quae significatur, paria sunt. Apostolus audi, Nolo enim vos, inquit, ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transferunt, & omnes per Moysen baptizati sunt in nube, & in mari. Et omnes eandem escam spirituales manducauerunt. Spirituales utique eandem, nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud, spirituales verò, quam nos, sed patres nostri, non patres illorum, quibus nos similes sumus, non quibus illi similes fuerunt. Et adiungit: Et omnes eundem potum spirituales biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili quidem, tamen hoc idem significante virtute spirituali. Quomodo enim eundem potum bibebant, inquit, de spirituali, sequente petra, petra autem erat Christus. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in Verbo, & in carne. Sic ille. In quorum verborum sententia contradicit illi Rupertus: tum in eo quod per id, Patres nostri omnes sub nube fuerunt, intelligit solum bonos, cum etiam illi in quibus non fuit in Domino beneplacitum, veniant intelligendi, quam in eo quod per escam spirituales intelligit ipsum Christum, & non potius manna, vel petram eius significatiuam, ut verè omnia in figura contingerent illis. Sed ne quisquam inter hos Catholicos Patres, quod ad rem attinet, existimet aliquam esse dissensionem, & uterque ab hæreticis dissentire monstretur; aduertendum, hæreticos non plus tribuere gratiæ,

Ruperti dictum multifariam expeditur.

Aug. tract. 26. in Ioan.

1. Cor. 10.

Num. 9. Exod. 13. Exod. 14. Exod. 16.

Illud Apostoli: Bibebant autem de spiritali conlequente eos petra, &c. quid August.

Augustini, ac Ruperti sensus concilian tur.

signis,

Signis, & Sacramentis Veteris Testamenti quantum tribuit Lutherani.

August. lib. 3. De consens. Euang. cap. 1. tom. 4.

Idem tract. 11. in Ioan.

Lib. 17. De ciu. Dei. c. 5. tom. 5. Lib. 1. De pecc. me. & remis. c. 20. tom. 7. Lib. 1. Con. Cresco. cap. 25. tom. 7. In Psal. 33. & 98. tom. 8.

Tract. 26. in Ioan.

Tract. 27. in Ioan.

signis, & Sacramentis Noui Testamenti, quam Veteris; ideo verba Augustini in eum sensum trahebant. Cuius tamen mens erat, quod in illis signis antiquis dabatur quidem gratia; sed iuxta modum, & qualitatem fidei eorum, qui Sacramenta illa suscipiebant, & non aliquid plus ex pacto, & benignitate Dei, vel ex vi signorum: in Nouo autem Testamento allerit dari gratiam super illam, quae dispositioni fidei debetur ex vi Sacramenti, siue pacti Dei. Rupertus ergo negat in manna datam gratiam; sed ex vi Sacramenti, quam fateretur dari in Eucharistia; Augustinus verò concedit in illis signis datam esse gratiam ex vi fidei, non ex vi ipsius Sacramenti. Cum igitur Augustinus aperte tradat Ioannem Euangelistam nihil in cap. 13. de cœna Domini tradidisse, quia vberius alibi erat locutus; & nulla ferè clausula est in posteriori parte capitis sexti, quam non & in Ioannem, & alibi docuerit ad Eucharistiam pertinere, ut singulas expediti constare potest: cum præterea doceat à nobis edi manna, de quo apud Ioannem agitur non nisi post baptismum, quod indubitatum est; Asserit præterea, verba Ioannis pertinere ad sacrificium secundum ordinem Melchisedec: restatur item verba sexti capitis ita dici de Eucharistia, ut eodem modo non dicantur de baptismo. Ostendit quoque, malè uti aliquem posse illo cibo, qui apud Ioannem commendatur: etsi de eo non sic loquatur, ut nos eò malè utamur. Alibi confert verba sexti capitis, cum historia cœnæ Domini, vel ut res omnino easdem: distinguat alio loco Sacramentum à virtute Sacramenti, quantum ad Sacramentum, de quo fit mentio apud Ioannem. Negat auditores, qui Capharnai erant, modum manducandi illum panem sciuisse, & tamen declarauerat illis modum se manducandi per fidem. Idem in Ioannem, scopum totius disputationis colligens, dicit: Hoc totum quod Dominus de carne & sanguine suo locutus est, & in eius vobis distributionis gratia vitam promisit eternam: & tamen quam distributionem Augustinus dicat præter Sacramentalem non video, præser-

tim cum ibidem adiungat (ut carnem Christi & sanguinem non edamus tantum in Sacramento, sed vsque ad spiritus participationem maducemus & bibamus, ut in Domini corpore tanquam membra maneamus) Quis ergo posthac persuaderi poterit, Augustinum non intellexisse Ioannis verba de venerando Eucharistia mysterio? Quarto, obijcitur Bernardus in expositione psal. 90. vbi citatis illis verbis: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, &c. Quid autem est, inquit, manducare eius carnem, & bibere eius sanguinem, nisi communicare passionibus eius, & eam conuersionem imitari, quam gessit in carne? Respondetur, quod non loquitur de spiritali nuda manducatione, sed de fructuosa, & spiritali sumptione Eucharistia: quae tum digne fit, facit hominem communicare passionibus Christi, & eius conuersionem imitari. Unde subdit Bernardus: Unde & hoc designat illibatum illud altaris Sacramentum, vbi Dominicum corpus accipimus, & reliqua. Vbi apertis verbis Bernardus explicat se loqui de manducatione includente Sacramentum. Non ergo valet ista consequentia: De spiritali manducatione interpretatus est Bernardus Ioannis verba: Ergo non possunt exponi de Sacramentali. Nam nisi manducatio Sacramentalis & spiritalis toto genere distent, nunquam illa consecutio bona erit, siquidem spiritalis & Sacramentalis simul coniungi possunt, & debent: nam alioquin cum dixit Dominus: Accipite, & comedite, hoc est corpus meum, interpretandum esset, Communicate passionibus meis, & conuersionem meam imitamini, quam in carne egi. Idem Bernardus in vigilia Natiuitatis: Quanta potes, inquit, deuotione suscipias panem illum, qui de caelo descendit, & dat vitam mundo, Dominicum videlicet corpus; ut veterem virem corporis tui noua illa resurrectionis caro reficiat, ac sustineat. Adde quæ sermone i. De Resurrectione scribit: Venturo parastis hospitium, consistentes peccata cum gemitu, castigantes corpora, elemosyne intendentes; & ecce susceptum proditis inimicis, priores nequitas

Quarta obiectio. Bernardus sermo 3. in ps. 90.

Matth. 26.

Idem sermo i. in vigilia Natiuitatis.

Idem.

admit-

Iob 40.

1. Cor. 11.

Quinta. obis
B. Thom. in
4. tom. 4.
Alexan. de
Hales.
Alber. Ma-
gnus.

Thom. 3. p.
q. 80. art.
11. tom. 12
Idem tomo
16.

Cap. 6. &
20. tom. 7.
Idem q. 75.
art. 1.

Idem q. 76.
art. 1. ad 2.

Idem q. 79.
art. 1.

admittedo. Et paulo post: Irritavit vos inimicus perplexis, ut ait Scriptura, nervis testicularum, si hac conscientia Christi Sacramenta refugitis, nihil vobis commune cum Christo, non habetis vitam in vobis. Ipsum audite, si indigne suscipitis, iudicium vobis manducatis, sanctum Domini non diiudicantes. Hæc ille, aperte verba Ioannis de Eucharistia explicas.

Quinto, adducitur B. Thomas, qui in quarto sententiarum negat vllum extare Divinum præceptum de percipienda Eucharistia: quod etiam docet alij antiqui Scholastici, vt Alexandr de Hales, & Albertus Magnus. Fuisse autem eorū modò error crassissimus, cum hæc verba: Nisi manducaveritis carnem Filij hominis, apertum contineant comunicandi Eucharistia præceptum: ergo Thomas, & alij non intelligebant hæc verba de Sacramentali manducatione, sed de purè spirituali. Dicendum, quod etsi olim Thomas junior secutus aliorum Scholasticorū sententiam, sic senserit, tamen senior & maturior secutus est Scripturas, Sanctorum Patrum expositiones, & aliter opinatus est, & aliter scripsit in tertia parte: vbi perceptionem Eucharistia tradit esse Divinam præceptum; allegato etiam textu Ioannis, Nisi manducaveritis. Idem quoq; B. Thomas tum in Ioannis verba, hoc est, in Ieaura 7. cap. 6. tum in Opusculo 58. De Sacramento Eucharistia, plane de Sacramento hæc verba intelligit. Idè quæst. 75. probat ratione charitatis: quicquid est proprium coniuere amicis, quod per veritatem corporis & sanguinis nos sibi coniungit per hoc Sacramentum, de quo dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Idem quæst. 76. tradit, quod cum Dominus dixit: Caro mea verè est cibus, caro ponitur ibi pro toto corpore: quia secundum consuetudinem humanam caro videtur esse magis manducationi accomodata, prout scilicet homines carnibus animalium vescuntur communiter, non autem ossibus, vel alijs huiusmodi. Idem quæst. 79. probat conferri gratiã in hoc Sacramento per illa verba: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et

per illud: Qui manducat me, viuet propter me. Et infra confirmat per hoc Sacramentum feruari hominem à peccatis futuris, ex illo: Hic est panis de celo descendens; Vt si quis ex ipso manducaverit, non moriatur: quod cum non possit intelligi de morte corporis, intelligendū est de præseruatione à morte spirituali, quod est peccatū. Sexto obijciunt recentiores quosdam doctores; vt, Æneam Pium in epistola quadam ad Bohemos, Thomam Vvaldensem, Gabrielem Bielem, Caietanum, & Gasparum Sagerum, Ruardū Tapper, Ioannem Hessels, Cornelium Ian senium, & alios; qui de manducatione purè spirituali, excluso Sacramento, hunc locum intellexerunt. Respõdeo, id verum esse; sed illis opponimus Verum Patrum torrentem; opponimus & Catholicos tractatores, qui nostro seculo contra Hæreticos gloriose decertarunt; vt, Nicolaum Cussanum, Roffensem Martyrem contra Lutherum, & Oecolampadium, Pigium, Ekiū, Ambrosium Catharinum, Nicolaum Sanderum Anglum, Dominicum à Soto in 4. sententiarum. Præterea illi Doctores non tam moti sunt ratione, vel autoritate, vel contextus suauitate; quam difficultate soluendi argumentum Bohemorum, à quo vt se facilius expedirēt, sic opinati sunt. Laudandusq; est eorum zelus, etsi præferenda altera sententia, quæ, retento sensu de Eucharistia, leuius, & commodiùs argumentum dissoluit. Et hæcenus ex Patribus.

Tertio loco producent argumenta à ratione desumpta. Quorum primū est: Quia in illo capite nulla fit mentio de speciebus Eucharistia: nõ enim dicitur fractio, benedictio panis, & calix, & voces similes; ac ob id, vt colligunt Ruardus Tapper, & Caietanus, de Sacramento non est sermo. Respõdemus, verum esse, non fieri mentionem huius vocis, Species Sacramenti, vel species panis, & vini: quod quia nec alibi fit in Nouo Testamēto, euinceretur hoc argumento, nullibi Christum tractasse de Eucharistia. Si autem per species intelligunt has voces, Panē & vinum, siue calicē, quantum attinet

Artic. 6. in
concl.

Sexta obiectio.
Aene. Pius
epist. 7.
Tho. Vval-
den.
Gabr. Biel.
Caietanus.
Gaspar Sa-
gerus.
Ruardus
Tapper.
Io. Hessels.
Cornel. Ian-
sen.
Nicol. Cus-
sanus.
Roffensis.
Pigius.
EKius.
Ambros. Ca-
thari.
Nicol. San-
derus.
Dominicus
de Soto.
Alter a solu-
tio.

Aduersario-
rum rationi-
bus respõde-
tur.
Ruard. Tap-
per art. 15.
Caiet. 3. p.
q. 80. art.
10. q. 1.

ad nomen vini, nullibi etiam in Nouo Testamento reperitur, bene autem calicis. Quod verò hic non fiat mentio calicis, non est sine mysterio. Noluit enim Dominus per id excludere manducationem Sacramenti, sed tantum obligationem vniuersalē sumendi vtramq; speciem: quam rem iudicio Ecclesie reliquit, quæ varijs temporibus modò vtramque, modò alteram tantum dispensauit. Si de nomine panis, est quidam hic sermo multus. Et sicut frequenter alibi Eucharistia per id designatur, vt cum dicitur fractio panis; ita etiam hic, cum ait, Et panis quem ego dabo; Et, Qui manducat hunc panem, viuet in aeternum. In prædictionibus etiam, siue promissionibus, quæ de aliqua re fiunt, non est necesse vt modus, & species declaretur: satis est ipsam rei substantiam verbis idoneis exprimi. Quando enim Christus promissit aduentum Spiritus sancti, non prædixit quod fieret repente de celo sonus, aut quod apparet dispertitæ linguæ tanquam ignis. Ad hæc cum non semel dicat Dominus, Ego resuscitabo eum in nouissimo die, nunquid quia speciem & modum non expressit, ideo de vera corporum resurrectione non egit? Res ipsa præterea docet, tantum in illo sexto capite dictum esse, vt inde admoniti Patres, nullum alium sensum literalem tribuerint illis verbis præter illum de Eucharistia Sacramento. Quid quod & panes quinque insigni miraculo benedicti, & turbis discumbentibus fracti, seu distributi fuerunt, & inde occasio sumpta de pane loquendi? De quo Chrysostronus in Ioannem, super id: Et panis quem ego dabo: Propterea id prius fecit miraculum, vt per illud non essent amplius incredulihis, quæ postmodum diceret. Sic ille. Itaque multiplicatio illa quinque panum, velut præparatio quædam fuit ad ea, quæ postea Christus de carne sua manducanda differuit. Cum ergo ibi fiat mentio panis, gratiarum actionis, & distributionis, satis indicant, quod ille sermo Christi ad Eucharistia spectet. Facit etiam mentionem mannae, quod opponit panem se dando, quod constat significare Christum sub Echari-

Act. 2.

Prædictionū,
promissionū
& conditio.

Ioann. 14.
15. & 16.

Act. 2.

Ioan. 6.

Ibidem.

Chrysof. ho-
mil. 45. in
Ioann. tom.
3.

stia, vt Paulus, & Patres exponunt. Et simile videtur argumentum cuiusdam, qui de ea re mecum differebat: Paulus non declarauit verba Ioannis de Sacramēto Eucharistia, sicut verba institutionis cœnæ Dominicæ; Ergo spiritualiter, & citra Sacramētum Eucharistia sunt intelligenda. Sed certè consequentiã hæc nulla est. Nec enim Paulus agit ex professo interpretem omnium verborum Domini: itaque non valet: Nõ declarauit: ergo spiritualiter intelliguntur: multa enim non declarauit, quæ tamen ad literam sunt intelligenda. Ad hæc, præposterum est quod dicitur, Paulum non declarasse verba Ioannis: quia Ioannes in scribendo posterior multo fuit ipso Paulo; & ita potius è contrario, Ioannes debebat declarare verba Pauli.

Secundò argumentantur: Quoniam effectus, qui tribuuntur manducationi, & bibitioni in hoc capite, qui sunt, non mori, habere vitam æternam, manere Christum in nobis, & nos in Christo, & suscitari, tribuuntur ab eodem Ioanne ipsi nudæ fidei, dicitur enim: Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Et de secundo inquit: Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam. De tertio habetur in epistola Catholica Ioannis: Quisquis confessus fuerit quoniam Iesus est Filius Dei; Deus in ipso manet, & ipse in Deo. De quarto dixit Marthæ: Ego sum resurrectio, & vita: qui credit in me; etiam si mortuus fuerit, viuet. Et omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in aeternum.

Sed hæc ratio si valida esset, euinceret, Baptismum & Eucharistiam vnū & idem esse Sacramentum; quia vtrique datur idem effectus, nempe vita, & induere Christum, vel manere in Christo; imò idem essent fides & charitas, & obedientia mādatorum, quia tribuitur illis tribus idem effectus, nempe mansionis in Christo, & Christi in illis. Dicitur enim de charitate apud eundem Ioannem: Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et de obedientia mādatorū:

1. Cor. 104
1. Cor. 11.
Inepa cuius-
dam ratiocina-
tio.

Secundā
ratio.

Ioan. 8.

Ioan. 3.

1. Ioann. 4.

Ioan. 11.

1. Ioann. 4.

1. Ioann. 3.

Qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. Ergo ut alio modo dat vitam Baptismus, quia regenerat, alio modo Eucharistia, quia alit, & sustinet vitam diuinam baptismo partam: ita alio modo fides, quatenus ostendit autorem vitæ Christum, & modum hauriendi ab eo vitam, nempe per charitatem, obseruantiam mandatorum Dei, & per Sacramentum, & maxime per hoc Sacramentum Sacramentorum, in quo autor vitæ, & caro eius viuificatrix sumitur.

Eucharistia est Sacramentum Sacramentorum.

Tertia ratio. Ioan. 4.

Tertio aiunt, Dominum apud Ioannem, ab aqua corporea paulatim erexisse Samaritanam ad aquam spiritualem gratiæ Dei, & fidei: ita hic à panibus corporeis, ad panem fidei spiritualem, & incorporeum. Respondemus, verum esse, Christum ad fidem in se ipsum incarnatum, humiles, & carnalia cogitantes Iudeorum mentes à principio erexisse: sed addimus, quod ab hoc mysterio perduxit eos ad se manducandum sub Sacramento Eucharistiæ. Et cum non caperent eius potentiam, ab hoc euexit ad mysterium Ascensionis, dicens illis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius? Ita etiam superius disputans cum Nicodemo de renascentia desuper, vel denuo, quam præ imbecillitate capere non poterat, Dominus perduxit ad renascentiam ex aqua & Spiritu sancto, quæ Baptismi est Sacramentum: ita hic à pane corporis ad sanctum Eucharistiæ panem, qui maximum est Sacramentum, ascendit.

Quarta ratio aduersariorum

Quarto colligunt, prædictum sensum illis Domini verbis datum, fictum esse, & nouum: quia tantum à Doctoribus ponitur spiritualis manducatio, vel Sacramentalis; hic verò ponitur tertium quid, nempe spiritualis in Sacramento. Sed certè sensus ille neque fictus est, neque nouus; imò & verus, & antiquus. Vt enim Doctores omnes tradunt, quandam esse manducationem spiritualem tantum, & quandam Sacramentalem tantum; ita tertiam quandam ex vtraque conflata ponunt, nempe spiritalem, & Sacramentalem simul, & hanc in hoc sensu vocamus spiritualem cibum, & potum in Sacramento:

& iuxta Patrum doctrinam: inter quos est ipse Augustinus, qui sermone 2. De verbis Apostoli, ait: *Manduca vitam, bibes vitam, habebis vitam, & integra est vita. Tunc autem hoc erit, id est, vita vnicuique erit corpus, & sanguis Christi, si, quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Audiuimus enim ipsum Dominum dicentem: Spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam.* Cyprianus etiam sermone de Coena Domini agens de Sacramento, ita habet: *Nobis itaque, pro quibus sanguis Christi oblatum est in Cruce, & quos reconciliauit Deo, omnes excedens victimas hoc sacrificium singulare, ipse Christus pincerna porrexit hoc poculum, & docuit, ut non tantum exterius hoc sanguine liniremur, sed & interius asperione omnipotentis animæ muniremur, & penetrans omnia tanti medicamenti virtus, quicquid esset intus ibi durum, effugaret, & renouaret, sanaretque, quicquid morbi carni, vel spiritui veteris vitæ adlincerat corruptela.* Et infra explicans hanc internam asperionem, quam ultra exteriorem sanguinis linitionem dixit requiri, quod est dicere, ultra Sacramentum, sumptionem requiri etiam spiritualem, subdit: *Potus, & esus ad eandem pertinet rationem, quibus sicut corporea nutritur substantia, & viuit, & incolumis perseverat; ita vita spiritus hoc proprio alimento nutritur: & quod est esca carni, hoc anima est fides: quod cibus corpori, hoc Verbum spiritui, excellentiore virtute peragens aternaliter, quod agunt alimenta carnalia temporaliter, & finaliter.* Et ibidem ait: *Vt sciremus quod mansio nostra in ipso sit manducatio, & potus quasi quadam incorporatio, subiectis obsequijs, voluntatibus iunctis, affectibus vnitis. Esus igitur carnis huius quædam auiditas est, & quoddam desiderium manendi in ipso.* Hæc Cyprianus, qui præter Sacramentalem manducationem requirit spiritualem; & manducationem & potum ad eandem rem ait pertinere, nempe ad incorporationem cum Christo in hoc Sacramento per fidem, & desiderium.

August. tomo 10.

Cyprianus.

Sanguinis Christi virtus.

Ratio V.

Quinto ratiocinatur, aientes, quod de ea manducatione hic est sermo, quæ

est

est necessaria ad vitam, ut Dominus testatur: sed sola spiritalis est necessaria ad vitam, quia baptizatus adultus in charitate existens, si desideret Eucharistiam, & non possit habere, ac mori contingat, sine ea saluus erit: ergo de spiritali manducatione est tantum sensus. Pueri etiam sine illa saluantur: ergo simpliciter non est necessaria. Respondemus negando, Eucharistiã non esse necessariam ad vitam, actu, vel voto susceptam: atque ille adultus, qui moritur sine illa, voto iam eam suscepit, ac idcirco saluatur. Alioqui simili argumento concluderetur, non esse necessariam externam baptismum, quia sine illo si quis crederet, & non posset illum habere, saluus fieret: ut accidit Theodosio parenti Theodosij Imperatoris apud Carthaginem. Vt igitur ille necessarius est, ut fides actu eum suscipiat, vel eum desideret: ita dicendum est de Eucharistia; ac de alijs necessarijs Sacramentis, quæ quidem licet exigant fidem, fides illa exigit illorum sumptionem, vel re ipsa, si fieri potest, vel voto, si non adest facultas, ut obediatur Deo precipienti. Quod pulchre in Euangelio est adumbratum in muliere illa fluxu sanguinis laborante: quæ quidem etsi haberet fidem, voluit tamen tangere simbriam, ad cuius contactum exiit virtus Domini, unde est curata. Et quanquam Dominus commendauerit eius fidem, tribuens illi sanitatem, dum dixit: *Confide, filia: fides tua te saluam fecit:* simul tamen commendauit tactum simbriæ, quia fides, quam commendauit, veram proculdubio fuit, & illa indicabat vtilem esse tactum. Sic enim dicebat fides huic mulieri, Si tetigeris tantum vestimentum eius, salua eris. Ita ergo licet in primis necessaria sit fides, ut Sacramenta profint, opus est nihilominus fide illa Sacramenta, quasi simbrias Domini, tangere, hoc est, actu, vel voto ea suscipere. Adulti ergo non diu manent in Christo, nisi Eucharistiã subinde accipiant. Hinc Cyprianus sermone De oratione Dominica: *Timendum est, inquit, & orandum, ne dum quis abstemius separatur à Christi corpore, procul remaneat à salute, comminante ipsa, & dicente, nescis*

Hæmorrhysæ in Christum fidei cum simbriæ eius tactu mysterium. Matth. 9.

Fides quid etiam necessaria requiritur.

Cyprianus.

manducaueritis carnem, &c. Et Chrysostomus in Ioannem, versans, & exponens hæc verba, Christum ait frequenter in mysterijs versari, & demonstrare omnino id fieri oportere (& post) quo scirent omnino necessarium esse, ut corpus comederent. Et Cyrillus ite in Ioannem: *Sciatis baptizati homines, & diuina gratia participes facti, si rariùs in Ecclesiam proficiantur, & longo temporum spatio propter simulatam religionem mysticè communicare Christo recusent, ab aeterna se vita procul depellerent.* Et Ambrosius lib. 5. De Sacramentis: *Medicina est, inquit, celestis, & venerabile Sacramentum: qui vulnus habet, medicinam requirit.* Sic illi.

Chrysost. hom. 46. in Ioann. tom. 3.

Cyrl. lib. 3. c. 37. in Ioannem tom. 2.

Ambro. lib. 5. De Sacram. c. 4. tom. 4.

Ad hæc quæro, quæ alia manducatio præcipiatur adultis iam baptizatis, in illis verbis? Respondet Caietanus, & animæ adultorum debent sustentari fide mortis Christi, velut cibo, & delictari in illa, velut potu. Quæro vnde hunc sensum elicit? Respondebit, ex illis verbis: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita:* quod in morte eius contigit. Ex quo? dum dicit, *Nisi manducaueritis carnem, &c.* intelligit nil aliud, nisi mortem meam per fidem & charitatem suauiter & studiose recollit. Sed ego negabo ista verba: *Nisi manducaueritis,* immediate ad illa referri; *Caro mea est, quam dabo pro mundi vita;* sed potius ad alia, *Panis quem ego dabo, caro mea est.* Vbi significat carnem suam in cibum dandam: vnde Iudæi quæsierunt: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare, ad manducandum? quæ eadem dabitur pro mundi vita.* Cum ergo ibi duplex sit datio altera in cibum, altera in mortem; illa nobis, hæc pro nobis; quia prior fit hominibus, posterior Deo: cum ergo nihil statuat de datione carnis in mortem, ut illa videlicet crucifixa; & mortua vescamur, nam sic nobis data est: sequitur, ut de priori modo danda carnis sub specie panis sermo sit, in qua verè manducatur; & verè in ea, & per eam recollitur mors Domini, iuxta illud: *Quotiescunque manducaueritis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.*

Caietanus.

1. Cor. 11.

Quod

Quod verò argumētatur de pueris: plus satis in superioribus discussum est, & explicatum: vel illos hoc præcepto, quod tantum adultis datur, non teneri, dicitur enim, *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis: & rursus, Qui manducat meam carnem:* quod de adultis, qui capaces esse possunt huius mādāti, & actus per illud exacti, dictum esse videtur, vel pueris, illos ad Eucharistiam voto Ecclesie teneri; quod tamen suo tempore, hoc est, cum adulti fuerint, & rationis capaces, perficere, atque explere debēt, quemadmodum adultus cum potest.

Sexto obiectant, expositionem de manducatione pure spiritali, minus esse scrupulosam, & pauciora dubia continere, quam illam spiritalem in Sacramento, quæ videtur plena scrupulis; ergo illa isti præferenda est. Respondeo, illam expositionem de spiritali maiora dubia continere; quia tollerēt sensum de Sacramento, & aduersaretur omnium Patrum traditioni, & consuetudini Ecclesie legentis illud Euangelium in solennitate Corporis Christi. Quod verò hæc expositio de spiritali manducatione in Sacramento, aliqua dubia contineat, nō propterea explodenda est; alioqui reijciendæ essent magna ex parte expositiones Doctorū: quia nullus ita seriē literæ exponit, ut eius in explicacione non possit occurrere aliquis scrupulus. Et satis est illos facile adimi, & dubia resolui: sicut hic cumulatē (nisi fallor) præstitimus.

Septimo opponunt ex officina Cæietani, quod hic est sermo de Sacramento, & fructibus eius; sed in prædictis verbis: *Nisi manducaueritis carnem, &c.* non esse sermonem de manducatione Sacramentali. Respondeo; præposterum esse; & à ratione alienum. Dominum loqui de pane Sacramentali, qui est eius caro, cum dixit: *Et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita:* Et quod immediate subiungat: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* Et quod non loquatur de illa carne sub pane Sacramentali posita, maxime quia postea redit ad panē, dicendo: *Qui manduca-*

panem, viuet in aeternum. Sicut enim cum loquitur de quinque panibus corporalibus, manducatio fuit vera, de qua dicitur, *Manducauerunt omnes; & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.* Et quando loquitur de manna typico, ait, quod Patres manducauerunt manna; quod etiam de vera, & propria manducatione est intelligendum: ita quando loquitur de Sacramentali pane, dicendo, *Nisi manducaueritis, & quæ sequuntur, de digna, & fructuosa Sacramenti Eucharistie summatione loquitur.*

Postremo argumentantur. Quia verba illa: *Nisi manducaueritis*, vim habent præcepti, & secundum Augustinum, intelliguntur de esu spiritali: ergo cum præceptum non possit habere duos sensus literales, non poterit intelligi de manducatione Sacramentali. Respondeo, falsum esse, apud Augustinū caput hoc intelligi de manducatione spiritali excludente Sacramentum: quia siue intelligat in illa sententia Domini necessarium esse communicare Christi passionibus, siue incorporari corpori Christi mystico, ut solet interdum interpretari; nunquam tamen excluditur Sacramenti manducatio: quia suauis, efficaciusque per fructuosam venerabilis Eucharistie perceptionē incorporamur capiti, & corpori, quam per nudam fidem, vel contemplationem. Et ita ipse nunquam reijcit Sacramenti manducationem; nisi illam, quæ fide, & spiritu destituta est, qualis est ferina, siue carnalis, & pure Sacramentalis. Et ita vnicus est tantum sensus, de digna, & fide viuā ornata manducatione, quam facimus in Sacramento. Quemadmodum quando præcipit baptizari, vel ieiunare, vel orare, non intelligimus nudas illas actiones citra fidem, & spiritum, nam sic infructuosæ essent; sed illas, quæ fide viuā, & cum spiritu fiunt: nec propterea duplicem continent sensum illa præcepta, sed vnicum tantum de dignè suscipiendo baptismo, vel de fructuose orando, vel ieiunando. Atque his solutionibus putamus argumentis, & rationibus aliter sententiam, siue

Luc. 9.

Octaua, & postrema ratio.

August. tra. 26. & 27. in Ioannem, tom. 9.

VI. ratio aduersariorum.

Eorum Intellectus, sensusve incommoda.

VII. ratio.

11. 700

illi Hæretici sint, siue Catholici, abūde esse satisfactum, ad gloriam sacrosancti huius, & omni religione, pietate, cultuque venerandi Sacramenti Eucharistie; in quo vno verus ipse Sacramentorum institutor, & innocentissimus agnus Dei tollens peccata mundi

di, & animorum nostrorū sanctificator, admirabili & sapiētissimo modo continetur, Iesus Christus Dominus noster, cui cum Patre, & Spiritu sancto nullum nō honorificentie genus ab omni creatura merito defertur, in æternis seculis. Amen.

Ioann. 1.

TRACTATUS XXVI.

DE Disceptatione Dñi cum Capharnaitis, in illa verba: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam: Ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea, verè est cibus: & sanguis meus, verè est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo, & reliqua.*

De quibus differendum hoc loco.

DACTENVS Tribus precedentibus tractatibus disputauimus nō quidem omnia, quæ ad Sacramentum spectant, nam hoc nos præstituros promissimus sequenti libro, vbi etiam nonnulla dogmata Fidei ex huius capitis verbis confirmabimus: hinc tantum duo assequi volumus: alterum est, Ioannem non posse catholice, aut rectè intelligi, citra sanctissimæ Eucharistie Sacramentum; alterum eo posito quod de Sacramento sit sermo, non posse ex eo efficaciter colligi, laicos adstringi ad vtramque speciem Sacramenti percipiendam. Iam ad verba textus explicanda redeundum est. Cum igitur Dominus hætenus pollicitus sit panem, qui esset eius caro, & ad eius perceptionem, tanquam ad salutem, & vitam æternam necessariam, omnes obligauerit; incipit iam pretiosos fructus tantæ manducationis proponere. Et primo loco duos proponit manducanti, & bibenti, nempe spiritaliter in Sacramento, ut declaratum est; habere vitam æternam, & suscitari in nouissimo die: in qui-

bus ferè vniuersos fructus huius Sacramenti comprehendere videtur. Nā in primis vita æterna haberi non potest in hoc præsentī seculo, nisi per gratiam, quæ arrha est vitæ æternæ, & per quam modò viuimus vitam diuinam, & spiritualem, ac ob id tollit peccata, si quæ sunt, quæ cum tali vita possint consistere, ut sunt leuia & minuta delicta; sine quibus vix à iusto etiam, & perfectò hæc vita traducitur. Seruat etiam à futuris delictis magnis, in quæ quisque ex se incidet, nisi virtute huius cibi sustineretur. Atque hanc vitam denuò Sacramentum hoc non donat, quia non est institutum ad illam dandam, ut Sacramentum Baptismi, sed ad illam semel datam alendam, & tuendam; ideo esus huius cibi confert toti homini manducanti, conseruationē vitæ spiritalis in spiritu & corpore.

Sed quoniam corpus, quod pars est hominis manducantis hunc cibum, corrūpi, ac interire necessum est; propterea subiungit suscitationem illius in nouissimo die, quo totus homo, qui dignè manducauit, æternam vi-

Arrha æternæ vitæ, quæ nam sit. Rom. 6.

Eucharistie propriū munus.

Sacri fructus Eucharistie duo, quibus vniuersi reliqui continentur.

Sacramentū
pœnitentię,
ad quid est
institutum.

1. Cor. 15.

B. Irena. li-
bro 4. c. 35.
sub finem.

Christus cur
carnem suam
dicat vere ef-
se cibum, se-
cundū Chry-
sostomum.
Chrysof. ho-
mil. 46. in
Ioan. tom.
3.

Christuscum
totus & inte-
ger in utraq;
specie conti-
neatur, quid
est quod car-
ni esum, san-
guiniverò tri-
buit portionē

tam possideat. Promittit ergo resur-
rectionem corporis, non autem spiri-
tus: quia ad suscitandum spiritum al-
liud Sacramentum, nempe Pœnitenti-
ę, institutum est; non hoc, quod po-
nit hominem Deo viventem, & exis-
tente in gratia, quemadmodū man-
ducatio ponit hominem vivere. Cū
autē vita immortalis corpore suscita-
to omnibus, tā reprobis, quā electis
sit communis: nō videtur Dñs hoc lo-
co simpliciter suscitationē promitte-
re, sed suscitationem ad vitā beatā, &
in summa felicitate in æternum degē-
dam, cū immutatione illa, de qua ait
Paulus: *Omnes quidem resurgemus; sed
nō omnes immutabimur.* Colligit ex hoc
loco Irenæus contra Hæreticos, carnē
nostram ex communione vera carnis
Christi immortalis in Sacramēto per-
ceptæ, nos immortalitatem quandam
comparare, ait enim lib. contra Valen-
tin. *Quomodo dicunt carnē in corruptio-
nem deuenire, & non percipere vitam, qui
à corpore Domini & sanguine alitur: ergo
aut sententiam mutant aut abstineant
offerendo qua prædicta sunt, &c.* Sic ille,
probans ex veritate carnis Christi in
Eucharistia existentis futurā aliquādo
carnis nostræ resurrectionē, sicut alij
veteres Patres alia fidei dogmata ex
hoc loco de Eucharistię Sacramento
intellecto comprobant, sicut superius
produximus.

*Caro enim mea, verè est cibus: & san-
guis meus, verè est potus. Qui manducat
meam carnem, & bibit meum sanguinem,
in me manet, & ego in illo.* Ut murmu-
rationem Iudæorū reprimat, & extin-
guat, aperte affirmat, nō ænigmaticè,
aut parabolicè, ut inquit Chrysof-
stomus, carnem suam verè esse cibum: q̄
si verè cibus est, & potus est sanguis;
mirum non est si mādauit carnē suam
manducari, & sanguinem suum bibi.
Quanquam autē hic dicatur sub qua-
libet specie esse manducationem, & bi-
bitionem spiritualē: vnde vnus & idē
effectus vtriq; respōdet, qui est mane-
re Christum in nobis; & nos in illo: ta-
men, quia caro à nobis apprehēditur,
vt res solida, & esui tantū, non potio-
ni accommoda, idēo tantū illi tribuit
manducationem. Quia verò sanguis

concipitur vt res liquida; & potioni
apta est, non mādicationi, propterea
attribuit illi bibitionem. Quanquam
esus, & potus spiritualis, qui est per fi-
dem viuam, sub qualibet specie, vt di-
ximus, aptissime fieri possit.

Deinde aduerte, Dominum magis
carnis, quā corporis voce vsū fuisse:
quia vt superius ex B. Thoma addu-
ximus, moris est vt homines vescātur
carnibus; non autem ita consueuimus
dicere q̄ vescimur corpore. Fit igitur
mentio carnis, vt tradēda in refectio-
nem, & pastum animarum, cui magis
quadrat nomē carnis, quā corporis.
Aspice etiā suauitatem Diuinę sapien-
tię. Primo loco dixit se esse Panē vi-
uum de cœlo descendentem; deinde
promisit panem, qui esset eius caro:
tertiò coniunxit illis sanguinem, di-
cendo, *Nisi manducaueritis carnem Fi-
lij hominis, & biberitis eius sanguinem,
& quę sequuntur: ac rursus, Qui man-
ducat meam carnem, & bibit meum san-
guinem.* Quartò, carnī, & sanguini ad-
iunxit se totum, cū dixit: *Et qui mā-
ducat me, & ipse viuet propter me.* Pos-
tremò qui cœpit promittere panem,
redit ad panem, & concludit disputa-
tionem, dicendo: *Qui manducat hunc
panem, viuet in æternum.* Vt intelligas
id quod copiose, & neruose est con-
firmatum, nempe sermonem esse de
Sacramento Eucharistię: cuius Sacra-
menti opes atq; thesauros detegit, di-
cendo primò, quòd continet carnem,
deinde quòd continet carnem, & san-
guinem, postremò quòd se totum cō-
plectitur: cuius etiam opimos fructus
& vtilitates paullatim aperit: nam ad
fructus superius explicatos adiungit,
manducantem in se manere, & ipsum
in eo.

Quod autem ait carnem suam verè
esse cibum; & sanguinem verè esse po-
tū; nō ad id tēpus, quo loquebatur sed
ad illud, quo instituenda erat Eucha-
ristia, de qua, quasi iam præsentī, & in-
stituta loquitur, quemadmodū solent
Prophetę futura per præteritum præ-
cinere; referendum est. Nam cum ci-
bo, & potu id quæramus, vt integro
corpore, humoribusq; temperatis vi-
uere valeamus, vel vt minori, quāmi-

Cur Dominus
magis carnis,
quā corporis
vocē vsu
parit.
B. Thom. q.
76. art. 1.
ad 2.

II. ratio, a sua
uitate Diui-
næ sapiētie.

Diuinæ Eua-
charistię the-
sauri.

Quando pri-
mū caro Chri-
sti verè cib⁹,
& sanguis ei-
us verè fue-
rit potus.

Caro Christi
quam verè ci-
bus sit, & san-
guis eius po-
tus.

Exo. 16.
Ioan. 6.

II. ratio.

Caro Christi,
& sanguis, qui
bus rebus a
pte compa-
retur.

fieri possit incōmodo, aut certè sum-
mo etiam cum commodo, aut volu-
ptate viuamus: si hoc nullus cibus, nul-
lusq; potus concedit, nec nisi ad tem-
pus aliquid cōmodi præstare potest:
si cibus alius detur, quo summa cum
voluptate perpetui esse valeamus, ita
vt nec à frigore, nec ab æstu, nec ab
vlla alia extraria, interna ve re timea-
mus: nonne ille verus cibus habebi-
tur; cæteri verò imaginē cibi habuif-
se existimabuntur? at talis est caro &
sanguis Christi: idq; etiam amplius
addit, vt etiā corpora nobis restituat,
perpetuāq; nobis, & pretiosiora con-
feruet. Ergo verus est cib⁹, & verus est
potus, cuius cōparatione, vt de pane,
& carnib⁹ dicere soliti sumus; Hi sunt
veri cibi; cætera verò fructus, & bella-
ria, & oblectamenta quædā, non verè
cibus. Ita caro Christi in Eucharistia,
verè habet rationem cibi, & alimenti,
præ qua neq; panes à se multiplicati
in deserto, neq; manna datū patribus,
veram rationē cibi habet, sed imaginē
potius, & figuram: quia non nutriebat
nisi tantū corpus, & ad horam; iste au-
tē cibus, implet, & satiat hominis spi-
ritum inexplebilem, & non ad tēpus,
sed in perpetuum, & restituit corpus
immortale, quòd nullus cibus creatus
præstare potest. Et idēo verè est ci-
bus, vt propter illum fruendum, &
percipiendum vitam ipsam prolixio-
rem optare debeamus: etiamsi illud
dictum sit:

Esse licet viuas, viuere non vt edas.
Adde etiam tantam sapientiam, & be-
nignitatem Filij Dei in cōdiendo hoc
cibo: quia illum nobis præparauit sub
consuetis, & nobis familiāribus, atq;
adeò charissimis speciebus panis, & vi-
ni; ita vt nulla vnquam caro tam suauī
& pretioso modo fuerit condita; nec
potio tam aptè, & elegāter accommo-
data. Caro enim & sanguis, id est, tota
nostra humanitas, vt magnus quidam
est; diuinitas autem, vt ferrum magne-
tis, qua nos vt ferrum trahit. In lapi-
de enim, id est, in homine illo, allata
est nobis diuina virtus: si ei lapidi iun-
gimur; iā diuina qua tracti sumus vir-
tute continebimur, & tam diu, quā diu
illa virtus valet, vigetq;. At vis diuina

æterna est, in æternū igitur sine vicif-
itudinis mutatione permanebimus,
nisi recedere sponte voluerimus. Huic
etiam lapidi iuncti; licet corpus aufe-
ratur, idē nobis redibit spectabile ab
eo, qui nos manducantes resuscitare
promisit in nouissimo die. Caro item
Christi, & anima, est sicut nubes, qua
nimia diuinitatis lux temperatur, vt
diuinitatem vtcunq; videamus; quam,
sublata nube, aut nullo modo, aut nō
æquè bene cerneremus. Est item vt pa-
nis, in quo vis confirmandi delitescit:
sicut igitur nisi materiam panis come-
damus, non corroboramur, ita nisi in
Christi carne vim diuinā perfectè non
habemus. Si caro nostra Christi carni
similis sit, iam & ipsa pro suo modu-
lo capax diuinitatis erit. Præterea si
Christi carnem nobis inferuerimus,
cū ipse omnia in omnibus impleat;
nos diuinitatis per eum pleni erimus.
Et vt olim caro Euz corrupta, corrup-
pit spiritum, qui in typo est Adam;
ita è contrario caro Christi sanctifica-
ta, sanctificat corpus & animam no-
stram.

Subdit: *In me manet, & ego in illo.*
Reciprocatio huius sententię, quam
facit Augustinus, meritò à Ruperto
Tuitiensi improbata fuit superius. Nō
est enim sensus; Qui manet in me, &
ego in illo, ille manducat meam car-
nem, & bibit meum sanguinem: cū
potius Dominus dixerit, quòd qui mā-
ducat cum spiritu & fructu carnem
Christi, & bibit eius sanguinem, ille
assequitur, vt Christus maneat in eo,
& ipse in Christo. Quemadmodū
edens cibum aliquem, in cibo manet,
quatenus natura operatur per cibum
ad vitam manutenendam: & cibus in
eo, quatenus cibus in mēsa, vel in ma-
nibus non alit, nisi positus in visceri-
bus: ita, qui manducat panem Eucha-
risticum, vnus fit cum cibo manduca-
to, cum tamen cibus maneat apud mā-
ducantem.

Ac subdit: *Et ego in illo.* Per Spiritū
quem ego impertio: idēo hospes eius
fio. Et quia à Spiritu Christi sunt actio-
nes, Christusq; viuut in eo, viuere per
hūc cibum dicitur homo. Quod autē
ipse in nobis manducatus maneat, dif-

Caro Christi
nostræ vnita
quid conse-
rat.

Huius loci:
In me manet
& ego in illo,
ineptus sen-
sus.
Rupertus
Tuit.

Qui cum spi-
ritu, & fructu
edit carnem
Christi, & bi-
bit eius san-
guinem, quid
ille assequa-
tur.

Simile.

Christus quo-
modomancat
in māducate
carnem suam

ficile nō est: quōd verō nos in eo, quē manducauimus, maneamus, noua res esse videtur, ac proinde cōtēplatione digna. Quia enim hic cibus prāter naturam aliorum ciborum, nō est mortuus, sed viuus, & hypōstasin diuinam viuam continet, meritō nō solum in nobis manducantibus manet per effectum Spiritus quem impertit, etiam si speciebus consumptis desinat esse, sed etiam, quōd maius est, nōs in illo subsistimus, tāquam aedificium in fundamento. Et reētē ait, *In me manet*: Nō in pane, aut carne, & sanguine; sed in me; quia effectus māducantis per spiritū impertitum, oritur ad amandum Christum Dei Filium, & Filium hominis, illumq; magis cognoscendum. Potest etiam aliud aptē dici, nō tantum nos Christum manducare in Sacramēto, & ita illum esse in nobis, sed & nos māducari ab illo, quē manducamus; propterea in illo nos manere. Vt enī scribit Augustinus Dominū dixisse: *Cibus sum grandiu: Cresce, & manducabis me: Nec tu me in te mutabis, sicut cibū carnis tuae, sed tu mutaberis in me.* Hinc Cyrillus in Ioannem: *Sicut parum (vt Paulus ait) fermenti totam massam fermentat, sic paruula benedictio totum hominem in se ipsum attrahit, & sua gratia replet; & hoc modo in nobis Christus manet, & nos in Christo. Verē enim totum fermentum in totam massam pertransit.* Sic Magnus Cyrillus.

Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, ipse viuet propter me. Pergit Dominus declarare, vnde vita hominis spiritalis originem habeat, & quomodo in nos deriuetur, & in nobis conseruari queat. Siquidem in Deo est fons vitæ, vt ait Dauid: quem Christus hīc vocat Patrem viuentem: ipse enim solus habet immortalitatem, teste Apostolo. Hanc autem vitam perfectē impresit Filio, vt ipse nedum viuat, sed etiam ipsa vita sit, & vitam alijs prāstare queat. Et quia Euangelista videtur omisisse particulam Ita, vel Sic, respondentem dīctiōni Sicut, obscurior reddita est hęc oratio. Quidam enim ita distinguūt: *Sicut misit me viuens Pater, ita & ego viuo propter Patrem: vt sit ibi*

punctus. Et est sensus: Sicut viuūt Pater qui misit me, ita & ego viuo propter Patrem: ac proinde qui manducat me, etiam ipse viuūt propter me. Sed rector videtur dīctiō aliorum, qui sermonem ex duobus membris contextunt, quorū vtrumq; duabus cōstat partibus, hoc modo: *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, sic qui manducat me, viuet propter me.* Et ita Et, cūm dicitur, *& qui manducat me*, accipitur more Hebræo pro, ita, vel sic. Atq; hanc rationem distinguendi sequūtur Patres, Augustinus, Theophylactus, & Cyrillus. Caietanus verō annotat suppressam particulā ita, vel sic, ab Euangelista, ad significandum, quōd nō tam similitudo, quā eausalitas per hęc verba intenditur. Posuntq; hęc verba de Diuinitate, & de Humanitate intelligi, in hūc modum videlicet: Quemadmodum ego Deus, quatenus à Patre genitus sum ab æterno, viuo, & per generationem accipio à Deo vitam, & quatenus homo etiam sum, propter eū viuo, quia ipse dedit mihi diuinitatem, quæ vita est secundum illud: *Pater quod dedit mihi, maius omnibus est*: ita, qui manducat me, viuet propter me, quia me, qui vita sum in quantum Deus, & viuificator, seu carnem viuificatricem habens vt homo, in se suscipiet, & idcirco vitam æternam, & diuinā habebit. Et reuera, vt Cyrillus explicat, potius accipiēdū est hoc de vita, quam acceperat secundum Humanitatem, quæ Deitati erat cōiuncta in personæ vnitatem, prāter vitam, quam corporalem habuit ab anima, & prāter vitam diuinitatis. Id eō enim prēmisit: *Sicut misit me viuens Pater*: & subdit: *Et ego viuo propter Patrem.* Vnde missio viuētis Patris causa est quare ipse missus, hoc est, homo factus, viuat propter Patrem: sicut in sequenti particula māducationem sui significat esse causam cur quis viuat propter ipsum. Et si Augustinus illud: *Viuo propter Patrem*, intelligat de vita secundum Humanitatem, hoc est de vita, quā habet Humanitas Christi ab anima viuificante. Sed rectorius Cyrillus de vita, quam habuit ex cōsortio Deitatis, intelligit, eo quōd propter hanc

Duplex huius sententia distinctior: Sicut misit me viuens pater, &c.

August. tra. 27. in Ioan. prop. fin. tom. 9. Theophyl. Cyril. lib. 4. in Ioan. cap. 18. inu. tom. 1. Caietan.

Ioan. 10.

Duplex Christi vita.

August. loco supradictio.

Cyril. lib. 4. cap. 18.

vitam Christus homo factus, & caro Christi habet quōd viuificat: quia hīc docere voluit vnde habeat, quōd caro eius viuificare edentes possit.

Græci autem autores notant, quōd dicitur, propter me, & Græcè *δι' ἐμοῦ*, quōd cum accusatiuo causam finalem denotare solet; poni posse p, per me, vt Hilarius lib. De Trinitate proposita hac sententia explicat: eo quōd hoc loco Dominus significare voluerit, nō ad quem finem, vel ipse, vel is, qui se manducat, viuat, sed à quo vel Dominus ipse, vel ille qui edit, vitā habeat. Hoc enim, & nō prius ostendere ad propositum spectabat Domini scōpū, nēpe quōd caro Christi sit verē cibus, quōd illam edēs habet vitam æternā, & manducando carnē manet in Christo, & Christus in eo. Cōstat etiam ex his, cur Christus nō dixerit solum, Sicut misit me Pater, sed addidit *viuens*, vt significaret per se viuentem, & nō ab alio vitam accipientem suprām causam esse vitæ, à qua per Filium viuētē vita perueniret ad manducates. Erit ergo sensus: Sicut ego viuo per Patrem in me habitantem, ita qui māducatur me, viuet per me in se hospitātem. Vt enim dixit præcedenti capite: *Sicut Pater dedit Filio habere vitam in semetipso, sic & Iesus dat se manducantibus, & habere vitam in semetipsis.* Vnde paulo ante ipse inquit: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c. non habebitis vitam in vobis*, hoc est, Christū qui vita est, & à quo promanat omnis vita gratiæ, & gloriæ. Illustremus hoc aliquo exemplo: sicut oleaster pingui oliuæ insitus, eōdem succo vitali alitur, quo oliua, & potest dici oliuaster viuere: ita vos mihi insiti per māducationem spiritualem in Sacramēto, eandem quam ego viuo vitā, viuetis, & per me vitam habere dicemini. Hic est panis qui de celo descendit. Repetit quōd de se in carnato dixerat superius, & de quo offēsi fuerant Iudæi: & ostendit se nō minus esse cœlestem panem in Eucharistia, quā in Humanitate assumpta. Quia ergo de celo descendit, cœlestis est panis naturæ, cœlestes & immortales facit māducantes, quoniam in se virtute suā

Quid etiam: Sicut misit me, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me, secundū Hilarium.

Hilar. lib. 8. de Trinitate inter vniuersū & medium.

Ioan. 5. Quemadmodum Christus manducantibus se, det habere vitā in semetipsis.

Simile. Rom. 11.

Christus panis est nobis dupliciter.

conuertit eos; errena hęc, & quæ inūdi sunt, affectu deserit, ad æterna verō & cœlestia suspirat; vt proinde mirabilis sit panis.

Non sicut manducauerūt patres vestri manna, & mortui sunt. Hęc oratio defestiuā est, & supplendum est: ita qui ederit ex hoc pane, morietur, vel quid simile. Et sequitur veluti aduersariua, *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Superius Dominus Iudæos, qui gloriabantur in manna dato patribus, depresterat, cōparando manna, & fructum eius, ad seipsum incarnatum, & fructum vitæ æternæ, quem donat edenti, iterum nunc cōparat manna ad seipsum, vt panis est vitæ, in Sacramēto altaris delitescens; & ostendit, māna illud antiquum longē minoris dignitatis & fructus existere, quā sit panis Eucharisticus. Ille siquidem de æthere cadebat, hic de vero cœlo descendit: ille formatus ministerio Angelorum, vt propterea dicat Propheta: *Panem Angelorum manducauit homo*; hic verō ab æterno ex Patre, nō factus, nec creatus, sed de sua substantia progenitus. Ille mortuus cibus erat, quia nullam vitam continebat; hic vitam æternam Verbi cōtinet. Ille ad tempus fedabat famem, sed tamen qui eum edebant, nō tantum morte naturali, sed etiam violenta, & à Deo ipso immissa interibant, iuxta illud: *dhuc esca eorū erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.* Hic autem tribuit non solum non mori vnquam, sed etiā vitam diuinam, perpetuam, & corporis in pulueres redacti resurrectionem; & ad beatam vitam renouationem: licet Augustinus hęc verba, *Mortui sunt*, negatiuē exponat, sic dicens: *Quod ergo illi mortui sunt, ita vult intelligi, vt non viuant in æternum: nam temporaliter & hi profectū moriuntur, qui Christum manducant: sed viuunt in æternum, quia Christus est vita æterna.* Sic ille. Subiungit autem Dominus, disceptationem terminans. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Vbi Dominus à carne & sanguine cōtētis in hoc Sacramēto, ad speciē panis, quæ veluti carnis & sanguinis velamētum quoddam est

Manna cum Eucharistico pane comparatio. Exo. 16.

Psal. 77.

Ibidem. Sensus Augustini huius loci: Non sicut manducauerūt: patres vestri manna, & mortui sunt. B. August. tract. 26. in Ioann.

Manducates carnem Christi, vt maneat in illo.

Alter sensus

Christū manducans, & ipse manducatur ab illo. August. lib. 7. Confess. c. 10. tom. 1. sub initium. Vox Dei ad Augustinum Cyril. lib. 4. in Ioann. c. 17. tom. 1. initio. 1. Cor. 5.

Simile.

Psal. 52. Viuentē Patrem cur vocet Christus. 1. Tim. 6.

Christus quā perfecte viuat.

Quomodo Eucharistia sacrum panem percipiens, viuet in aeternum.

Philip. 2.

Vita Christi fortitudo, robur: eadem vita qualis sit.

Ioan. 6.

1. Cor. 11. Quare Ratu- lus dicit indigne manducantem, non vitam, sed iudicium sibi manducare, & bibere.

Cibus si vetus protoplastos vel inuitos occidit, quid ni etiam Eucharisticus eden- tes vel inuitos viuificet?

Hic panis vt dicitur permanere in vita aeterna; cuius esasples- risq; damnationis causa extitit.

sub sensum cadens, reuertitur, & illi eundem fructum tribuit, quem manducationi, & bibitioni: vt nemo ex his locis vrgere valeat necessitatem comunicandi sub vtraq; specie, vt alias suo loco dicemus. Quod vero ait, *Viuet in aeternum*; intellige si scilicet quis volet: nam si quis se sua sponte velit interimere, & gratiae Dei deesse, cibo ipsi minime est imputandum. Sed & Dominus est, qui dabit velle, & perficere pro sua voluntate. Dat etiam habere vitam in nobis, quam nemo san- nae mentis volens excutiet; gratior est enim, & amabilior rebus omnibus: nemo etiam inuitus amittet, quia illa fortior est vniuersis, nec finit vim fieri nobis. Hic est enim fructus ligni vitae, quod hoc tempore Deus in medio Ec- clesiae plantauit in omnium vsum, & salutem; ita vt omnis qui de illo gustauerit, vt Scriptura ait, verè viuat in aeternum.

Quod si obijcias, Apostolum Paulum affirmare, indignè manducantem, non vitam, sed iudicium sibi manducare, & bibere: dicendum est, non negare Apostolum dari vitam hoc pane; sed indignè manducantes obicem ponere ne accipiant vitam, quam panis dat. Et subdit Apostolus: *Dum iudicamur autem, a Domino corripimur; vt non cum hoc mundo damnemur.* Tanta ergo est vis huius panis ad viuificandum, vt etiam ponentes obicem corripiat, vt viuificet. Si autem ipsi perstant, neq; correpti obicem remouent; non est quod vita eis data non sit; sed quod ipsi eam accipere noluerunt, aut acceptam repulerunt. Dices; Cibus primorum parentum, dedit eis mortem etiam inuitis: hic ergo vel inuitis vita esset danda per hunc panem, qui non minus est ad vitam, quam lignum illud fuerit ad mortem. Respondeo; Malum & poena inuitis infertur; beneficium autem inuitis non confertur: alioquin poena, non esset poena; & beneficium, non esset beneficium. Adhuc inuitis etiam confertur haec vita, cum flagellantur, vt eam accipiant, aut vt eam non repudient; sed sinant perficere in seipsis opus suum.

Præterea oppones; Quomodo hic

cibus dicitur permanere in vita aeterna? nam multi, qui illum comederunt, damnati sunt. Respondeo; Damnati sunt volentes sponte interire, & renuntiare vitae acceptae.

Hac dixit in Synagoga, docens in Capharnaum. Locum describit, non tantum vt certi sint fideles Dominum haec verba dixisse, atq; adeo securè in ipsis confidat, sed etiam vt Iudaeis, & malis Christianis omnem excusationem adimat. Non enim in angulo aliquo, vel in occulto, sed in celebri, & publico loco, in quem plures conuenire soliti erant, haec dixit: atq; eadem postea per Apostolos in omnem terrarum orbem promulgauit. Vera enim doctrina est, quae publicè, & manifestè proponitur. Et rectè Capharnaum interpretatur, Ager poenitentiae: nam illa praenuntia esse debet ad salutem huius. Sacramenti participatione, iuxta illud Apostoli; *Probet autem seipsum homo; & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* Et in typum huius poenitentiae, quae exigitur, praecipit olim Dominus agnum Paschalem edere cum lactucis agrestibus, & Christus voluit pedes Apostolorum suorum lauare. *Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt, Durus est, hic sermo, & quis potest eum audire?* Deterius videntur discipuli eius murmurare; quam alij Iudaei, maioremq; diffidentiam suam exprimere, quam illi: nam cum iustitiam quaerent quomodo id fieri posset: isti tamen plane sententiam pronuntiant, & Christi sermonem reprobant. Solet enim Christus contemptior esse apud suos, quam apud extraneos: & in passione Iudaeos, qui populus eius erant, crudeliores erga se expertus est, quam Gentiles: & Sacrae literae peius a Christianis, id est, Haereticis, discernuntur, quam a Iudaeis & Gentibus. Expende autem, non omnes discipulos fuisse qui obmurmurarent, sed multos. Sed nihil praedicitur Apostolis per quorundam incredulitatem. Hoc etiam ad nostram consolationem scriptum est: quandoq; enim verum dicimus, quod quia non capitur ab audientibus, solet oriri scandalum eorum, sed sine vera causa, aut legitima, vt notat hoc loco Augustinus.

Publice ferè cur Christus doceret.

Psal. 118. & Rom. 10. Vera doctrina quae sit.

Capharnaum quid sonet.

1. Cor. 11. Eucharistia percipiendi, poenitentia prius se debent praenuntiare. Exo. 12. Ioan. 13.

Vbi Christus contemptior solebat esse.

August. tra- ct. 27. in Ioan. tom. 9

Aug. ibidè. Ruper. lib. 7. in Ioan. prope init.

Quales Capharnaite.

Durum Christi sermonem Capharnaite cur dixerint.

Leuit. 17. Gen. 9. Ouid. libr. 15. Metamorpho. fe- re in initio.

Secunda ratio duri Christi sermonis Capharnaite de esu carnis suae. Leuit. 3. Deute. 12. Tertia ratio.

Et dicebant, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Abudat Et, quia nec est in Graecis; nec apud Augustinum in nonnullis codicibus; & Rupertum: & legendum: *Quis poterit audire?* More puerorum nolentium ad discere, & tamen libros suos incusantium. Ita isti discipuli faciebant: nec enim suam tarditatem agnoscunt, sed Domini sermonem inculpant, quasi panis, aut vini defectus sit, si palato febricitantis non placeat, aut Solis virium, filippis oculis gratus non existat. Sermonem durum vocant ad credendum, tanquam cibum difficilem ad edendum, durumque ad digerendum. *Quis poterit eum audire?* Id est, quae aures terere valeant talem doctrinam? Durum vocant, insuauem, & asperum; cum tamen esset mollissimi, & tenerrimi amoris mysterium. Sed phrenesis morbo laborantium mos est omnia salutaria medicamenta spernere, & noxia ac perniciofa putare. Putabant enim carnali suae imaginatione, quod vt pecorum carnes conciduntur, & manducantur, & vt laniare, & manducare carnes agni Paschalis conueniant, sic oporteret carnem Christi dilaniari, & manducari. Existimabant etiam bibendum esse Christi sanguinem: quo modo nec animalis cuiusquam sanguinem gustare lex permittit. Vnde Poeta quidam describens Pythagorae dogma de abstinentia a carnibus, tanquam a re dura, & horrenda, dixit; *Heu quantum scelus est in viscere viscera condere.* *Congestisq; auidum pinguescere corpore corpus.* *Alteriusq; animantem animantis viuere letho.* Deinde corum rationi videbatur inhumanum, imò horrendum, facinus, diuinæque legi contrarium: quae vetat carnes cum sanguine edi. Adhuc iudicabant hoc ipsum non valere ad vitam, sed illi potius aduersari, & repugnare. Item cogitabant, etiam si aliquo modo fas esset sic illum concidere, & laniari, tamen illius corpus & sanguinem vix paucis posse sufficere; vt modicum quis acciperet, nedum toti mundo; & ideo verba Christi capere non pote-

rant. Ad eum prope modum ratio nostra non potest cum eo, quod Christus in cena dixit, conuenire, nempe: *Hoc est corpus meum.* Nam in primis cum articulo Fidei de Ascensione Domini pugnare videtur, & cum illo verbo Domini: *Semper pauperes habebitis vobiscum; me autem non semper habebitis.* Ad haec, impossibile rationi nostrae videtur, vt tantus Christus; quantus est in caelo, existat sub tam parua hostiae quantitate; & quod eodem tempore in tot locis existat, & quod fracto Sacramento, Christus ipse contentus non frangatur, & quod totus contineatur sub qualibet particula, atque sub tota hostia. Adhuc, vt illa maxime possit, videtur tamen indecens, & in glorium esse Christo, vt corpus eius manducetur: Deinde neque necessarium; cum satis sit verbo & fide eum manducari: Postremo indignum, vt Christi corpus manibus sceleratorum Sacerdotum correcteretur, & oribus, ac faucibus impiorum sumatur; ac proinde nostris Sacramentariis durus videtur hic sermo Christi, & ipsi non possunt eum audire.

Sed profecto his omnibus non obstantibus, haec est victoria, quae vincit mundum, & rationem, demones atq; haereticos, fides nostra, qua credimus Dominum cum omni asseueratione, & veritate promississe: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Certe etiam fide suscipimus illum ipsum Christum, qui fidelis est in omnibus verbis suis; & sanctus in omnibus operibus suis, & qui de se ipso dixit: *Caelum, & terra transibunt; verba autem mea non prateribunt:* in cena acceptum panem benedixisse, & benedictum, & fractum, Apostolis porrexisse, & eum omni asseueratione dixisse: *Accipite, & comedite: Hoc est corpus meum.* Quod si in cena nihil est aliud, nisi panis, & vinum, quae in memoriam Christi accipi debent: satis erat dixisse illis: *Accipite, & manducate, frangite panem; & hoc facite ad mei memoriam: nec opus fuisset illa verba superflua adiungere: Hoc est corpus meum: &, Hic est sanguis meus; quae non erant ad rem, nec deseruiebant, nisi vt orationem obscuraret,*

Quarta. Matth. 26.

Ibidem. Quinta.

Sexta.

Fidelis victoria, & triumphus de haereticis Christi in Eucharistia veritate negantibus.

Psal. 144.

Matth. 24.

& exponerent auditores, aut lectores periculo credendi Christum delitescere sub speciebus panis, & vini, & illi ubi adorandi, ubi minimè esset. Sed ab sit ut tantam Deo impietatem impingamus, ut obstacula nobis propofuerit minus intelligendi verba sua, quibus nostra salus constabat. Qui tamen vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: qui & per seipsum apertissimè, ac planissimè locutus est, absque vilo tropo, vel symbolo, & per Ecclesiam suam ab initio vsque in presentem diem quid continetur sub illis speciebus apertissimè declarauit: nobisque detexit quanta sit infirmitas atque imbecillitas rationis nostrae ad apprehendenda diuina mysteria, nisi coelestis adiuuetur. Quanta praeterea sit eius virtus, atque potentia, ut non sit apud illum impossibile omne verbum. Denique quanta sit e-

ius gloria, bonitas, & charitas in hoc quod se nobis edendum, & bibendum sub speciebus panis, vini que tradiderit; quantaque rursus sit nostra gloria, honorificentia atque utilitas, ut daemones pra inuidia rumpatur; & propterea haereticos suscitauerit, qui nos in possessione tantae, ac talis veritatis existentes conturbent, bellumque nobis indicant, in quo illos non posse succumbere, cum duce suo Satana, & alijs huius haereticis suscitatoribus, qui plane iam sunt extincti, & perperua obliuione sepulti, certissimum, atque exploratissimum habeamus, praestante nobis has illustres, & gloriosas victorias Imperatore nostro Iesu Christo, & Domino nostro, qui cum Patre & Spiritu sancto, panis est, & cibus beatorum omnium, a quibus etiam perpetuis laudibus celebratur, in secula seculorum, Amen.

TRACTATVS XXVII.

De eadem disceptatione Domini cum Capharnaitis, in illa verba: *Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam. Verba quae ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt, &c. vsque in finem capituli.*

DVO sunt Fidei nostrae mysteria altissima. Primum est, Verbum in carne occultatum, de quo Ioannes: *Verbum caro factum est*: Secundum, Verbum caro factum, occultatum in Eucharistia. Et prius proposuit Dominus mysterium Incarnationis, & modum, quo vtiliter per fidem suscipi deberet, simul etiam explicans fructum illud per

fidem suscipientium. Verum Capharnaitae nolebant acceptare, & murmurabant de illo; quibus postea, murmuratio sedata; proposuit secundum mysterium: sicut dictum est fecisse cum Nicodemo, siue sicut Esaias fecit cum Achaz, cui nolenti petere aliquod commune signum, & simulatè dicenti: *Non petam, & non tentabo Dominum*: Dominus maximum Incarnationis signum

Esai. 7.

Fidei nostrae altissima mysteria, duo. Ioan. 1.

subiunxit: *Ecce, Virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Et ita Dominus non acceptantibus signum Incarnationis, subiungit signum Eucharistiae: cuius hactenus necessitatem, modum sumendi, & fructus explicauit.

Cum igitur Domino asseuerante, hoc secundum mysterium, non obstante lite Iudaeorum, discipulis visus fuisset sermo durus de Eucharistia; Dominus adiecit tertium Ascensionis, de quo ait textus: *Sciens autem Iesus apud semetipsum quia murmuraret de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius?* Primum ait: *Sciens item apud semetipsum*. Deus enim qui omnia in se habet, in se omnia videt, quia a se etiam omnia prodeunt, nec aliunde accipit, neque vilo eget indice. Est enim discretor intentionum, & cogitationum cordis: ipse enim finxit sigillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum. Et licet ab aeterno sciret qui essent discipulorum doctores, & qui non essent; tamen, pro ex primenda indignitatis magnitudine, quasi nunc primum perspecta, atque comperta illorum incredulitate, admirans, ait: *Hoc vos scandalizat? Quasi diceret, Hoc quod dixi de me manducado, qui sum panis, qui de caelo descendi, quod vel maximè vos consolari debuerat, cum hoc ingentem amorem meum in vos ostendat: hoc vos, qui tanta vidistis, tanta audistis, qui discipulos vos profitemini meos, hoc vos, inquam, scandalizat, ut a proposito meo, & sequela mea excidatis? An non mirum est, panem alijs vitam praebentem, vobis mortem adducere: & quod alijs panis est vitae, nobis fiat panis offensionis? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius?* Abruptè loquitur, ut ostendat se non a quo animo ferre ipsorum scandalum. Aliquid igitur supplendum est, ut perficiatur oratio, nempe, quid dicturi estis? nisi quod prius descenderim de caelo: terrestri enim per se non potest ascendere, benè descendere: vel, tunc intelligetis, quia malè nunc de me sentiat. Atque ex his verbis colligimus aliquos illorum postea fuisse conuer-

Christi scientia quae perfecta.

Heb. 4.

Psal. 32.

Christus omnia cum sciret, cur inquit: Hoc vos scandalizat?

Huic sententiae: Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius? quid supplendum.

fos, & interfuisse Domini Ascensionis, illumque vidisse ascendente. Possunt autem haec verba ad plures scopos spectare. Primus est, ad quem refert Augustinus; Dominum hoc dixisse ad excusandum eorum sensum carnalem, quo putabant carnem Christi in frustra, & particulas dilaniandam, & sic edendam: quod Dominus aperte negat, dum asserit, eam ad caelum transferendam, & integram illam ad Dei dexteram collocandam. Ita etiam Euthymius intelligit Dominum significasse Ascensionem suam in caelos confirmaturam sermonem suum de edenda carne sua. Chrysostomus vero arbitratur accipi hoc dictum quasi per ascensum suum confirmare voluerit, verè se dixisse, quod è caelo descendit, iuxta illud, Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo.

Alius scopus est, ut Dominus haec dixerit, ad incredulos conuincendos: quasi diceret, Si nunc, qui prope sum, & iuxta sensum vestrum habeo carnem meam, & sanguinem ad manum, ut illam dem vobis in cibum, & potum, & nihilominus scandalizamini: multo maiori scandalo corripiemini, quando videritis me ascendisse in caelum, nec propterea minus asseuerari, & praedicari in Ecclesia mea, carnem meam, & sanguinem contineri in Eucharistia, in omnium fidelium membrorum meorum alimentum, & quod in ea edant carnem meam, & bibant sanguinem meum.

Tertius scopus, & fortassis magis ad rem, est, ut haec verba eo accommodentur, ut illis probare vellet, non esse impossibile quod maneat in Eucharistia. Nam sicut Dominus in argumentum suae potentiae, solet resurrectionem suam a mortuis per se factam adferre, secundum illud: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*: & alibi: *Signum non dabitur ei, nisi signum Iona Prophetae*, & Apostolus ait: *Qui praedestinatus est* (siue, ut Graeci Patres exponunt, *declaratus est*) *Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri*: ita etiam hoc loco sui ipsius euectionem in caelum, tanquam

Act. 1.

Aug. tract. 27. in Ioan. tom. 9.

Elus varijs susproducuntur, & expendantur.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Chryso. ho. 46.

Secundus.

Tertius.

Ioan. 2.

Matth. 12. Rom. 1.

Ioan. 1.

signum diuinitatis, & infinitæ suæ potentia adducit. Hinc Nathanaëli credenti quod vidisset illum sub ficu, inquit: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et explicans illa maiora, subdit: Amodd videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra Filium hominis. Quibus verbis assumptionis suæ mysteriū voluit significare, sicut cum dixit: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo. Ita hîc ait; Quando videritis virtutem meam, quam ex ascensione mea cognoscetis, cessabit fortè scandalum, & credetis posse, me edendum porrigere in Eucharistia. Quid ergo conturbat vos quod me dixerim panem, qui de cælo descendi, cum illuc sim ascensurus? eiusdem enim est ascensus, cuius est, & descensus.

Quam inoperte colligat Sacramentarij ex eo quod Christus in cælum ascendit, eius absentiam in Eucharistia.

Psal. 18.

Zacha. 1.

Theodo. Meliten. extat in Vaticana Bibliotheca.

Dissoluit igitur argumentum hæreticis nostri temporis familiare, dicunt enim Sacramentarij: Christus ascendit in cælum, & sedet ad dexteram Patris: ergo non est in Eucharistia. Quibus respondet Dominus: si ergo videritis Filium hominis ascendentem, id est, cum ascendero in cælum subducta vestris oculis humana forma, ex hoc certo agnoscetis me omnipotentis virtute mea, tamen si ad dexteram Patris sedeam, in æternum posse corpus meum vobis porrigere in terris pro meo arbitrato, & modo mihi cognito. Nam si Sol hic spectabilis, qui mera creatura existit, necdum deificata, quemadmodum corpus Christi post ascensionem, tamen vires suas, & proprietates toti terrarum orbi communicat, ita ut non sit qui se abscondat à calore eius; & tamen in cælo, ubi est, semper permanet, nullam suam naturam, vel virtutis diminutionem sentiens: quanto magis ego qui Solis sum conditor, & verus iustitiae Sol, poterò corpus meum Deitati coniunctum, mirabili modo vobis impertiri, ad animos, & spiritus vestros illuminandos, & satiandos? Hunc sensum confirmat Theodorus quidam Melitenensis in Armenia minore Episcopus, qui in libro explanationum suarum in E-uangelia, in hunc locum ita scripsit: Si igitur, inquit, videritis Filium homi-

nis, id est, me, qui videor vobis filius hominis propter carnem, ascendentem, humanitate scilicet post resurrectionem, ubi eram prius diuinitate, quid dicetis, scilicet tunc, ab ipsa veritate conuicti? Etenim si existimatis carnem meam non posse viuificare, quia non inest hoc in natura carnis; quomodo instar anis in cælum ascendit? Hoc enim aequè impossibile est carni terrene. Si enim supra naturam ascendet, quid obstat quo minus viuificet, quauis non sit natura eius insitum viuificare? Qui enim quod terrenum est, facit celeste, planè viuificum etiã reddit, licet innatum, insitumque natura eius proprie sit interire. Non polliceor verbis tantum ascensurum in cælum, ne rursus dicatis illud, Quomodo? quini modo oculos vestros adhibeo testes verborum: vestra spectatio omnem contradicentem flectet, meque de cælo descendisse, omniaque facere posse planè faciet. Tamen si enim maxime descensus meus de cælo homines latere videtur, & ob eam causam dubius, vel etiam incredibilis putatur ijs qui audiunt: attamen ascensus meus in cælos post resurrectionem in conspectu discipulorum factus, omnem ambiguitatem dissoluet, & meum corpus viuificum esse demonstrabit. Non enim ipsis cernentibus ascendere in cælos possem, nisi inde prius ad vos descendissem. Et subdit: Vides quomodo per ea quae dixit, ea quae illi occultabant, penitus patefecit, abducens eos ab ea opinione, quae Ioseph patrem eius putabant, & scandalum tollens? Non enim hæc dixit, quod scandalum augere vellet, sed potius tollere. Qui enim filium esse Ioseph existimaret, nunquam quae dicebat, crederet: cui verò persuasum esset, eum de cælo descendisse, & illuc ascensurum, huic facilius erat ea quae dicebat, probare. Sic Theodorus ille.

Quod verò dicitur; ubi erat prius, non est sic intelligendum, quasi carnem de cælo secum portauerit; sed ut ostendat unitatem personae in se vno & Deo, & homine. Hic ergo, qui modò est Filius hominis, in cælum redibit, unde non filius hominis, sed purus Deus descenderat. Ut si quis diceret; Creator hominis cælum creauit; id est, Qui creauit hominem, cælum ante creauerat, qui tamen, cum cælum creabat, non-

Act. 1.

Illud; Stergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius, quo sit accipiendum modo. Gen. 1. Ibidem.

Tribus modis Christi corpus concipitur in loco consistere.

Luc. 2.

Ioan. 20.

Iob. 37.

Angeli, Anima rationalis, & Christi in Eucharistia quomodo sint in loco.

Contra Sacramentarios, corpus Christi in loco nisi extenso ne gantes possent consistere.

dum erat hominis creator, qui sexto die conditus est.

Deinde aduertè, triplici ratione posse asseri corpus Christi esse in loco. Primum quidem circumscriptè, ut scilicet locum occupet: quemadmodum cum in terra ambulabat, & discipulis post resurrectionem se exhibebat, & in iudicio omnibus se spectandum exhibebat: quomodo & nunc se potest exhibere vbicunq; voluerit. Altero modo aliquid est in loco penetratiuè, ut sic loquar cum sacris Theologis: quod tantum corporibus gloriosis, & dote subtilitatis ornatis conuenire dignoscitur. Nam potest vnum corpus aliud ita subintrare, ut non alium, sed illum eundem locum occupet, quem corpus penetratum habebat, non ita tamen, ut sit totum in toto, & totum in qualibet eius parte: qua ratione Christus salua integritate clauftri virginici de matre sanctissima in lucem editus est, & in resurrectione assumpto corpore glorioso, de claufo monumento lapide immortalis egressus est: ingressus item est ad Apostolos, & egressus per ianuas clausas; ita ut nec lapis extenderetur, nec ianua, nec corpus ipsius constringeretur, denique ipse ascendens penetravit cælos, qui solidissimi quasi ære facti sunt, & suscitatis corporibus post diem iudicij Christus cum omnibus membris suis gloriosa corpora habentibus cælos iterum penetrabit.

Tertio modo aliquid dicitur esse in loco definitiue, cum scilicet ita est in toto vno loco, ut etiam sit in singulis eius partibus: qua ratione affirmamus Angelos ita esse in loco, ut toti sint toto loco, & toti in qualibet eius parte; anima etiã nostra ita est in toto humano corpore, ut simul etiã sit in singulis eius particulis. Hac ratione asserimus Christum esse in Sacramento per transubstantiationem, ut totus scilicet in tota hostia, & in qualibet eius parte: ita ut si daremus mundum transubstantiari in Christum, Christus esset in toto mundo, ubi Deus est. Hallucinantur ergo Sacramentarij, & toto aberant cælo, cogitantes corpus Christi in loco esse non posse nisi naturali modo circumscribendo, & occupan-

do, quod est omnino falsum, & est vel le nostro sensu diuina metiri.

Sequitur: Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam. Declarat Dominus causam erroris discipulorum inde oriri, quod in rebus quae supra naturam, & sensum sunt, sensus humanos, & rationem consulant, & non aduertant ad signa quae supra naturam sunt, quibus Christus illa comprobabat, ad quae si quis aduertisset, credidisset, ac obtinisset utique dictorum Christi intelligentiam.

Sensus horum verborum duplex potest existere, & utroque reuincuntur Sacramentarij. Primus est, quod spiritus fidei ille est, qui vitam menti tribuit, & in verbis Dei viuam, & perfectam intelligentiam inuenire facit. Caro autem (non dixit, mea, quia Verbum caro factum multum prodest, & manducata illa cum spiritu confert vitam æternam, ut superius dixit) sed sensus, & intelligentia à carne proueniens, nihil prodest, sed obest potius; quia in verbis vitæ lucra mortis negotiatur. Quasi Dominus diceret; Scandalizamini, quia non utimini spiritu fidei ad verba mea salutaria, & spiritualia capiēda, & idcirco putatis promittere me carnem meam in frustra concidendam, & dentibus conterendam. Ac ideò subiungit: Sunt quidam ex vobis qui non credunt; & iterum: Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. Ut enim in Petro rectè confitente, reuelationem Patris, seu, quod idem est, spiritum fidei, qui illam confessionem suggessit, & dictauit, laudauit, & carnem ab illo sensu exclusit, cum dixit: Caro & sanguis non reuelauit tibi; ita in hoc falso sensu verborum Domini, quem cõceperant Capharnatæ, dixit adfuisse carnem, adfuisse verò spiritum fidei. Hinc Chrysostomus in hæc verba: Quid igitur, caro non prodest quicquam? Non de ipsa carne dicit: absit, sed de his, qui carnaliter accipiunt quae dicuntur. Quid autem est carnaliter intelligere? Simpliciter ut res dicuntur, neque aliud quippiam excogitare. Non enim indicanda sunt quae videntur, sed mysteria omnia interioribus oculis consideranda, hoc est, spiritualiter: qui

Vnde discipulorum de cibo carnis Christi omnis error proueniret.

Quid significet: Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam.

Ioan. 1.

Matth. 16.

Chryso. ho. 46. in Ioan. tom. 3.

Carnaliter intelligere, quid.

non manducat meam carnē, & bibit meū sanguinem, non habet vitam in semetipso. Quomodo nihil prodest caro; sine qua nemo potest vivere: Vide quod ea particula, Caro non prodest quicquam; nō de ipsa carne, sed de carnali auditione dicta est. Hæc ille doctē, quia caro quando opponitur spiritui, non tam substantiam ipsam carnis, & spiritus, quā proprietates, & virtutes vtriusque significat, iuxta illud: *Caro concupiscit aduersus spiritum; spiritus autem aduersus carnē.* Et iterum: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu;* & infra: *si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuētis.* Alter sensus est, Dominum illis verbis explicasse, verba sua spiritaliter esse intelligenda, hoc est, vt diximus, spiritualem manducationem per fidem; sed in Sacramento, actu, vel voto suscepto, ita vt excludat ferinam illā, vel purē Sacramentalem comestionē: quia caro Christi vtroque illorū modo manducata non prodest quicquā, non ex defectu carnis Christi, sed vitio ipsius sumentis. Opus est igitur spiritu fidei, vt à carne Christi manducata, quæ per, se cum coniuncta Verbo Dei viuificatrix sit, vitam hauriamus. Et sic exponunt Augustinus, & Cyrillus: quorum prior scribens in Ioanem, inquit: *Caro non prodest quicquā, sed quo modo illi intellexerunt: Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quo modo spiritu vegetatur.* Et infra: *Caro, inquam, non prodest quicquā, sed sola caro: accedat spiritus ad carnē, quomodo accedit charitas ad scientiam, & prodest plurimum.* Cyrillus verò in eadem verba: *Non imperitē, inquit, omnino viuificam carnē esse negatis. Nam si sola intelligitur, nihil prorsus viuificare potest, quippe qua viuificante indigeat: quum verò Incarnationis mysterium laudabili cura scrutati fueritis, & inhabitantem in carne cognoueritis; quanuis nihil penitus caro per seipsam possit, viuificam tamen esse factam credetis, nisi etiam Spiritum sanctum non posse viuificare contendatis. Nam quoniam cum viuificante Verbo caro coniuncta est, tota est effecta viuifica.* Et infra: *Quas ob res*

caro quidem caterorum omnium quicquam verè non prodest, caro autem Christi, quia in ipsa vnigenitus Dei Filius habitat, sola viuificare potest. Spiritum verò seipsum appellat, quoniam Deus spiritus est: & vt ait Paulus, Dominus spiritus est. Sic Cyrillus, vocans carnē, omnium aliorum animalium, & hominum; Spiritum verò Christi, carnem spiritu refertam. Caro etiam non prodest quicquam ad me agnoscendum quis sim, potius illa impedit, cum putatis me ex Ioseph natum, & non ex Deo. Vnde subdit: *Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt:* Significat, cum spirituales eritis, tunc intelligetis verba mea iuxta spiritum, & cognoscetis quod māducatio ferina, aut purē Sacramentalis, nihil confert ad vitam, sed spiritualis in Sacramento; ac tunc plene poteritis iudicare: quia spiritualis iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur.

Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Græcè legitur: *Qui essent non credentes in eum:* quæ lectio clarior videtur, & illam sequitur Euangelium Syriacum, & Vulgata editio eorrecta sic legit: multi enim erant ibi non credentes, & qui tunc quidem retro abierunt. Quod si verba Domini, spiritus, & vita sunt; constat, eos, qui non credunt, fructuose edere non posse, & secundum carnem intelligere, ei verò qui credit, & spiritaliter verba Domini apprehendit, & spiritaliter, hoc est, per fidem viuam manducat, & bibit in Sacramento, illa verba Domini spiritus sunt, & vita. Et quia cum aduersatiua dixit: *Sed sunt quidam, qui non credunt;* declarat, propterea durum videri sermonem Domini, & illo scandalizari, quod infidelitate obdurabant corda sua: & non ideo non credebant, quia non intelligebant; sed ideo non intelligebant, quia nō credebant, cum scriptum sit: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Ac subdit inter hos non credentes, Iudam, qui eum traditurus erat: non quod aliquando non crediderit; nam ab initio cum vocatus esset à Domino, & cum signa ederet, proculdubio

Caro Christi Verbo vnita, qualis effecta sit, teste Cyrillo. Ioan. 4. 2. Cor. 3.

Caro Christi qua ratione nihil prodest

1. Cor. 2.

Cui sola verba Christi spiritus sunt, & vita.

Esa. 7. iuxta LXX. Iudas proditor quando nō credebatur in Iesum. Matth. 10.

crede-

Matth. 19.

Quid est quod Iudam, & incredulum, & hypocritam Christus tolerabat.

Patrem quid trahere venientes ad Christum.

Eccles. 15.

Quibus dura Christi verba videbantur tantummodo.

Malitiam ex solo peccato originali contractam, vincunt duo Dei.

Discipulorum à Christo retrocedentium indignitas.

credebat, & illi erat sedes promissa inter duodecim, sicut & alijs, ad iudicandas duodecim tribus Israël: sed nunc non credebat, neque; tamen Dominum relinquebat: atque; idcirco, quantum in se erat, iam non credebat, cui se credere manens fingebat: & rursus Iudam Dominus, quanuis sciret eum malum, tamen tardum eum tolerat; vt discamus & nos malos tolerare. Nota, quod Iesus nouit hypocritas, ne quis videlicet putet se tutum, & latere posse: & vt confidamus, ab hypocritis nihil nobis mali esse posse. Iesus enim pastor noster nouit eos: ipse sic agit, vt ipsimet se ipsos separant, ac diuidant ab Ecclesia. Qui verò sic perseuerant, velut Iudas, tandem & ipsi malo suo detegentur.

Et dicebat, Propterea dixi vobis quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. Hic declarat verbum superius, quod dixit: *Nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Idem est enim Patrem trahere; & Patrem fidem dare. Quemadmodum autem ad id quod datur, liberi sumus, vt acceptemus, vel recusemus: ita ad tractum Patris, qui neminem cogit, qui liberum hominem in manu consilij sui relinquit, vt possit venire, si velit, & remanere, si nolit. Cum ergo per se impossibile sit, vt quis in homine verum Deum agnoscat, & Christus rem hanc verbis inuoluat, ac tegat: nusquam aditus ad Christum pateret, nisi per Patrem suum. Et ita dure locutus videri potuit; sed ijs, quibus ob duritiam suam à Patre suo non est datum, aut si datum est, illum spernunt, & trahentem Patrem non sequuntur, quia sectari mallebant suas ipsorum rationes, quæ Dei inspiratione: Iudas igitur aut non acceperat à Patre, aut non sequebatur tractum Patris, nec vt tantæ rei intellectum haberet, rogabat sibi dari, neque; si datum erat, assentiebat: Et pondera aduerbiū, propterea; ne scilicet malitia noua, & propria mereamini dari à Deo: quia malitia ex solo peccato originali contracta vincunt signa, & inspiratio Dei.

Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. Quibus neque; verborum Christi emollitio, vel modificatio profuit, qua à carne

ad spiritum illos trahebat, ac propterea subiunxerat: *Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.* Quod videtur dictum propter non credentes, ne videlicet qui iam acceperant à Deo, vt credere in Dominum Iesum possent, tardarentur eorum autoritate, si non crederent. Nam verisimile est, in tanta multitudine aliquos hoc donum expectasse, neque præiudicium de Iesu fecisse; alios verò temere præiudicasse. Ne ergo, qui donum Dei habebant, non credentium temeritate, aut dubitationem sibi sequendam putarent, ac non potius æterni Patris tractum: quod nobis quoque dictum est, ne aliorum infidelitatem miremur, scientes infideles, vel non posse aliter loqui, quoniam adhuc eis datum non est, vt fideles sint, vel quia dono Dei resistunt. Ideo ob eorum peccatum, vel cœcitatē, vel cunctationē, deficere gratiæ Dei non debemus, si quidem eiusmodi hominum error, aut malitia minimè nos excusabit: sed nos præcedamus, ne gratiam nostram amittamus: quo illi tanto libentius, & facilius veniant, quo nos præcessisse viderint. Quod verò postquam venerint, recedant, vel irrideant, vel scandalizentur: fit vt nos examinemur, & probemur, & maiori in laude simus apud Deum nostrum. Occasio etiam id nobis esse debet sequendi Deum nostrum, quo magis à pluribus deseritur. Mirum verò est multos ex eo Christi sermone offensos esse; ex quo alij summè consolantur; & si ex discipulis eius quidam deficiunt, quis non timeat, & expauescat? Nam si iustus quidem vix saluatur: impius, & peccator vbi parebunt? & à Christo recedere, nihil est aliud, quam ire retro, & perire. Nemo enim versus cœlum procedere potest, nisi Christum habeat ducem: nec mirum quod pereat, & moriatur, qui vitam fugit. Quod si discipuli retrocedunt ad obscurum verbum magistri, nedum ad persecutionem, per verbo; ergo quod adhuc credamus, gratias agamus Deo; & vt perseueremus, oremus etiam ipsi, & hoc confidamus fore per ipsum. Ex hoc, inquit, id est, vt Euthymius interpretatur, & Græca litera porrigit, ab eo tempore, & retrorsum, intelligit. Aug.

A Christo recedente, quo modo iuuamur.

1. Pet. 4. A Christo recedere, quid.

Euthy. c. 9. in Ioan. Aug. tract. 27. in Ioan. circa medium.

Tom. 8.

Bb addit

1. Tim. 5.

Qui merito gratia Dei spoliatur.

Deficientes a Religione quomodo habendi sint.

Qui fuerint discipuli qui retrocesserunt Aug. in Ps. 98. paullo a medio to.

8. Epiphan. in haresin. 50. Hippolytus Martyr in Synopsi. Proleg. 27.

Quorsu Christus Apostolis dixerit, Nunquid & vos vultis abire?

addit: post Satanam: ut de quibusdam viduis dicitur ab Apostolo, quæ conuerſæ sunt retrò post Satanã. Vel simplicius exponitur, descuerunt ab eo, & non solito more eum sequebatur. Vnde subdit: Et iam non cum illo ambulabant. Retrocesserunt ergo ad vitã priorẽ, ad quã reuerſi sunt. Obserua. hinc, Christum nihil locutum ad eos qui retrocedunt. Nam qui sponte, & sciẽter Christum contemnunt, merito gratia Dei spoliatur. Nec laborat ut remaneant, ne videatur egere comitatu eorum, nec illis abeuntibus cõuitiatur, ne suam gloriam inagis quẽssisse videatur, quàm ipsorum salutẽ. Nec indignẽ tulit se ab illis contemni, ut discerent Apostoli non molestẽ ferre, si ab ipsorũ doctrina aliqui deficerent. Nec deniq; Religiosi boni grauer ferant, si quosdã viderint a religione per apostasiam discedere, sed potiùs curent precib; & pijs sacrificijs, ut eos ad pristinam dignitatem, & statum reuocet: quemadmodum fecisse Dominum, & multos ex illis ad fidem reuocasse, qui ascensionis suæ adfuerunt, lógẽ est probabilissimum.

Qui fuerint autem isti discipuli qui recesserunt, textus non explicat. Aug. putat fuisse 70. Discipulos: inter quos erant Marcus, & Lucas, qui hoc sermone offensi retrocesserunt, ut testantur Epiphanius, & Hippolytus Martyr, ut primo libro probauimus. Alij sũt, qui asserunt, eo tempore, quo hæc dixit, nondum Dominum vocasse septuaginta discipulos, nec ad prædicandum misisse. Et nomine discipulorum in Euangelio, non tantum veniunt Apostoli, & illi septuaginta, sed omnes quotquot in Christum credebant, atque eius profitebantur doctrinam, & interdum etiam sequebantur.

Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simõ Petrus, Dñe, ad quẽ ibimus: verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus, & cognouimus quia tu es Christus filius Dei. Cum non obstante Dñi respõsione, & verbo rũ suorũ interpretatione, discipuli ei; retro abijsset, nõ sine mysterio Dñs illos interrogauit: Nũquid & vos vultis abire? Indicã in primis, eis quoq; libe-

rũ esse discedere. Sicut enim cũ eis a Patre datũ esset, ut ad ipsũ accederent, licebat nõ venire; sic postquam venerunt ad Christũ, & ab eo recepti sunt, liberum erat discedere. Quia ergo illis integrũ erat, vel abire, vel discedere, rectẽ ex his verbis Cypria. colligit liberum arbitrium. Declarat etiã se veritatem tacere nolle, vel si cuncti discerent: nõ enim veritas ad salutẽ necessaria, ob hominũ scandalũ tacenda est.

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quẽ ibimus? Cũ enim Dñs multa verba sublimia, & alta mysteria reuelasset, poterat quisq; putare dedisse discipulis occasionem scandalũ: cũ tamẽ defectum non a verbis suis, sed ab imbecillitate discipulorum suorum, & Iudæorum, qui non credebant, prouenire ostenderit: idem modò facto confirmat, indicans credentes nonnullos eadem verba audiisse: qui non solũ nõ sunt scandalizati, sed magis verborum Christi amore inescati, vel maiori in Iesum fide corroborati, & confirmati. Hinc Petrus nomine omnium respõdit: Dñe, ad quem ibimus? Nimirum, secuti sumus te Regem, & Messiam: quẽ alium inuenimus præter te, qui verba vitæ æternæ habeat? Ideo tu es verus Saluator, qui non promittis temporalia, vel mundi huius bona, sed verba profers vitam promittentia æternam omnibus, qui illa fide susceperint, quod nec Philosophus, nec idolorum Sacerdos, nec Moyses facit. Ideo summa prudẽtia est eum audire, qui solus habet verba vitæ æternæ: quam nobis confert, in hac quidem vita in spe, quæ maximẽ roboratur, & alitur Eucharistiæ Sacramento; in alia verò vita reipsa illam cum corporis resurrectione præstat.

Et idẽ subdit: Et nos credimus, & cognouimus. Græcẽ est ἀπιστιαντες, id est, credidimus iam diu. In Syriaco Euangelio de præsentĩ est vtrumq; verbum: Nosq; credimus, & scimus te esse Messiam Filium Dei viuentis, sed tamen bene habet etiam de præterito. Nam post fidẽ sequitur cognitio, & intellectus certo lumine videns res Fidei omnes credibiles secundum illud: Si non credideritis, nõ intelligetis. Nisi enim, inquit Cy-

Cyprian. li. 1. epist. 3. ante mediũ Quæ veritas ob hominum scandalũ tacenda nõ est.

Duodecim Apostolorũ Christi in fide firmitas, atque constantia.

IOAN. 6.

Promissa Christi qualia sũt.

Quam verẽ Christus dicatur habere verba vitæ æternæ.

Fides cognitionẽ parit.

Esã. 7. inus- ta 70.

rillus,

Cyrl. li. 4. 6. 29. paullo ante mediũ, to. 1.

Vnde nã Apostoli cognouerint Christũ esse Filium Dei. Ioan. 1. & seq. Matt. 3. & 17.

Cypria. li. 1. epist. 3. ante mediũ Aug. tract. 27. in Ioã. a medio, to. 9.

Matth. 16.

Cur dicatur Dominus viuentis.

Psal. 41.

Iosũ. 3.

Ezech. 18.

& saepe alias.

Matth. 16.

A Deo minime recedendum cur sit.

rillus, absque vlla dubitatione, fidei ieceris fundamenta, non poteris paulatim cognitionem, qua in Christo est, superaddicare, ac ita in virum spiritualem eadere. Sic ille. Vel cognouimus certissima animi persuasionẽ per testimoniũ Ioannis, Patris, miraculorum, & Scripturarum, præter fidem.

Quia tu es Christus Filius Dei. Nam particulam, viui, habet Græcus codex, & ita legit Cyprianus, & Augustinus. Et iuxta Matthæum idem Petrus Iesum Christum esse Filium Dei viui confessus est. Et cum articulis quatuor dictum est, ὁ χριστός ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ζῶντος: id est, ille Christus, ille Filius illius Dei, & illius viuentis: quo epitheto Scriptura separat Deum verum ab idolis mortuis. Vnde Dauid: Sicut anima mea ad Deum fontem viuam, & Iosue: Scietis quod Dominus Deus viuens in medio vestri est. Et solet Dominus iurare: Vivo ego, dicit Dominus. Agnouerunt ergo Apostoli Christum esse Dei Filium ex Patris reuelatione, quantum mysterium agnouisse, Dominus Petro testatus est. Quod si tu es Christus, & Propheta ille sumus, profecto a temetipso non loqueris, & idcirco quæcunq; loqueris etiam de manducanda carne tua, & bibendo sanguine tuo, siue de quibuscunq; alijs, verissima sunt, omniq; acceptio ne dignissima, & ab ipso summo, & vero Deo profecta. Verba vitæ æternæ Apostolis visa sunt, quæ alijs fuerant scandalum, quia non sensibus, & humanæ rationi magis, quàm diuinæ inspirationi credebant. Et vide quid dicat: Ad quem ibimus? Qui enim verẽ credit, non habet quod vadat, quia scilicet Deus, a quo discederet, omnia infinitum copijs diuitiarum, & bonitate superat. Qui enim pauperem Patrem habet, quauis se ab illo diligenter existimet; tamen quia multos alios videt Patre suo ditiores, discedit a Patre suo, & sequitur eos, in quibus non confidit, sed quos speret officio suo demereri posse, atque idẽ eos sibi beneficos reddere. Non sic est in Deo quo nullus opulentior, neque nostri amantior. Si quis ergo tentatur de deserenda Fide, videat quid dicat Pe-

trus, Domine, ad quem ibimus? Vade, & inquire aliam religionem, an melior sit quàm Christiana. Vade, vide an fingi possit melior, aut homine dignior. Certẽ nulla est religio, aut si est vlla, hæc est. Vtinam cum tentatur, & voluptate delicti deliniti, per quam ad peccandum sollicitamur, quæ si defectioẽ a Deo meditates, horum verborum memores essemus, Domine, ad quem ibimus? Id est, quomodò a te Domino deficiam, & ad vilissima amplectenda cõuertar? Quomodò a dignitate filij ad seruitutem capitalissimi tyranni inducar? a tantis delicijs, tantaq; luce, ad tenebras & amaritudines, quas secum trahit peccatum?

Responditeis Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariote: hic enim erat traditurus eum, cum eset vnus ex duodecim. Tam honorificam Petri de se prædicationem Dominus non est admiratus, nec ob eam illum beatum prædicauit, ut fecit postea. Tũ ne videretur eorum laudibus capi, postquam esset ab eis derelictus, tũ quia Petrus eorum nomine locutus erat, & hanc fidem omnibus tribuebat, quæ non omnibus conueniebat. Idcirco Dominus corripere volens Petri responsum, & ostendere non omnes credere quod ille putauit eos credere, subiecit: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? & ob id non sine causa interrogasse, num & ipsi vellent abire. Ponderat verbum illud, Elegi, Cyrillus: Ego, inquit, vos vt bonos elegi, non ignorabam, sed cognoscebam, vt Deus corda vestra: sed rapuit vnum vestrum avaritia deceptum diabolus. Sic ille, notans Iudam in electione bonum extitisse, vt Lyranus facit.

Dubium porro est, quomodò hic dicatur duodecim elegisse, cum inferius dicat non elegisse, dicens: Non de omnibus dico, ego scio quos elegerim: inueniens se Iudam non elegisse: cuius oppositũ hinc dicitur. Sed hic sermo est de electione ad Apostolatũ, ibi verò de electione ad regnum cœlorum, & vitã æternam. Vnde hic ponitur duodena

Si quãdo de fideretur, quid agendũ cum Petro.

LUC. 6.

Christi humilitas, atq; sapientia.

Matth. 16.

Apostolos Christus quales elegit, teste Cyrillo.

Cyrl. li. 4. cap. 30.

IOAN. 12.

Nicol. de Lyra.

Infra. 15. Cum 12. Apostolos Christus elegerit, vti Iudã inuenit se minime elegisse?

Quare Christus Iudæ dicitur appellauit.

Secunda ratio.

Diabolus quid

1. Ioan. 2.

Tertiaratio

Philip. 2.

Quarta ratio

Iudas quādo primū desierit esse bonus.

Ioan. 13.

Quinta ratio, ac postrema.

rius numerus, non illic. Hoc ergo sub iunxit Dominus Iesus, ne qui bonæ fidei erant, deciperentur, ut sibi similes omnes putarent. Non enim remansit se corpore satis erat ei, qui mente esset alienus. Item, ut is, qui aliena mente se esse cognosceret, cū latere se nō posse intelligeret, à mala voluntate ad inspirationē rediret. Diabolus enim, calumniator interpretatur. Iudas igitur verba Iesu calumniabatur, & tamen corpore remanebat, cū mente recessisset: quia mammonē seruire cōperat, & suis corporeis lucris consulebat, ex quibus ad prodicionem vsque Domini sui interius proficiens progressus est. Ut in eum posset conuenire, quod hīc Euangelista de alijs dixit, qui prius mente quā corpore ab Ecclesia discesserant, de quibus alibi inquit: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permāsisset vtrique nobiscum.* Hoc item Iesus dicebat, ut quā liberum ipsis esset discedere, agnoscerent, quando ne electione quidē suā tanta factum sit, quin qui voluerit ex eis discedere, poterit: quanuis & à Patre sibi datus fuerit, & venerit, & ab ipso Iesu non modò susceptus, sed ad Apostolatū fuisset electus. Nam electio ad Apostolatū esse potest sine electione ad vitam æternam, ut nos omnes cū metu, & tremore salutem nostram operemur. Adhæc hoc idem Iesus dixit, ne sibi iniuriam factam Apostoli putarent, quod interrogati sint, nū & ipsi abire voluerint: quando quidem homines etiam essent, & inter quos etiam esset calumniator, & murmurator, quasi Iesus nō id pro omnibus, sed pro caluniatore illo dixerit, ut si vellet, discederet, quādo mente iā alienus erat. Et fortassis in Eucharistiæ mysterio à Dño nūc prædicato cœpit nō credere: & in eodem postea eiectus est sumpta buccella à Dño, dicente: *Quod facis, fac citius,* vel post sūptū Sacramentū Eucharistiæ, vel illo, quod minimè credebatur, nondū sūptū, ut quidā magni viri opinantur. Postremo, consiliū fuit Christi Dñi, multos ex his qui discesserunt, inspirationem olim secutos ad eū venisse: ac nūc sensum, & rationem humanā consulentes

recessisse, cū etiam inter sic electos caluniator inuentus sit. Ut nō immeritò Apostolos interrogauerit, vtrū discedere vellent, quando tot discipuli tantam inspirationem contempserunt, & inter duodecim ipsos diabolus vnus fuisset. Hinc discedere non inhonestè Iudas poterat, multos enim securus fuisset: sed tamen manendū duxit: vel lucrum secutus, quia fur erat, vel quia honorat⁹ à Iesu erubuerit, credideritque sibi nō honestum esse illū relinquere. Dicitur autē Iudas Simonis, scilicet filius, tam hīc, quā c. 13. Iscariotes verò dictus erat à vico, vbi natus erat. Dicitur diabolus, & quidā volunt vertendum fuisse hanc vocē per Latinā, nepe calumniatorē, vel accusatorē, quia Iudas Christi operum calumniator erat, & delaturus ad principes Iudæorū tanquam mollē, & effeminatum, quod pretiosum unguento se vngi à Maria permisisset. Et ut habet Syriacū Euāgelium, Dñs non vsus est verbo diaboli, sed Satanæ, pro quo Ioannes vertit diabolū, imitatus 72 Interpretes, qui semper per Satanā diabolū transtulerunt: quia & aduersarij, & calumniatoris significationes valde sunt vicinæ. Nec est verisimile Dñm vocasse Iudam Satanam, vel diabolū eo modo, quo Petro dixit: *Vade post me Satana,* id est, tu, qui in his quæ Dei sunt, aduersaris; sed ut hæc vocēs per Antonomasiā demoni hosti humani generis cōueniūt, ut nomine capitis vocauerit eius mēbrum. Vnde hoc loco Cyril. *Diabolū verò, diaboli ministrum appellauit. Nam sicut qui Dño coniungitur, vnus cū eo spiritus est: sic contra quos, fieri non est negandū. Et Gregor. Ita quippe vnū corpus sunt diabolus, & omnes iniqui, ut plerunq; nomine capitis cōsuetur corpus, & nomine corporis appelletur caput. Nā capitis nomine censetur corpus, cū de peruerso homine dicitur: Et vnus ex vobis diabolus est.* Hæc ille.

Prædixit autem Dominus infidelitatem Iudæ, sed in genere, dicendo, *Vnus ex vobis,* non apertè manifestum reddens, ne impudentius cōtenderet: nec omnino eum latere voluit, ne licetius quicquā auderet, & eius conatus reprimere. Deinde omnibus alijs con-

Supra 12.

Iudas quare Iscariotes: eius calumnie de Christo.

Matth. 26.

Satanā Christus Petrum aliter quā Iudam appellauit. Supra 16.

Cyrril. loco citato in fine. 1. Cor. 6. Grego. lib. 13. Moral. c. 17. to. 1.

Cur nec omnino latere, nec penitus constare Apostolis debuerit Iudæ incredulitas.

suluit.

Casus Iudæ miserabilis quid nos doceat mortales.

Prou. 28.

suluit. Est enim ingens imbecillū scādalum, si illi, qui videbantur electissimi, cadunt, & Christum produnt: existimantes, aut eum nugacem, à quo deficiunt sanctissimi, vel impotentē, qui nō possit acceptissimos sibi retinere. Proinde prædicit, longè antè Iudā defecurum, ut fidem suam confitent, nec ob alterius defectionem, suspectā habeat suam doctrinam. Igitur si tam procliuē est naturæ nostræ deprauatæ peccare, & à Christo cognito deficere nemo superbiat, nemo cristas erigat, nemo sibi ipsi confidat: *Beatus homo, qui semper est pauidus,* ait Sapiens. Nam si è rā sancto choro Iudas cecidit, quis non contremisecat, aut quis sibi securi-

ratē polliceatur? Si naturalibus famis Deus non pepercit; ne fortè, nec tibi parcat. Cum admiratione enim Euangelista ait: *Cum esset vnus ex duodecim:* id est, cum in culmine, & fastigio Apostolico à Dño esset collocatus. Quare fidem in vnum Iesum amplectamur, illi nos rotos ex corde dedamus, eius verbis indubiatam fidem præstemus, quia nihil est illi impossibile, qui omnia quæcunque voluit, fecit in cælo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis; ut possit nobis æternā vitam conferre Dominus noster Iesus Christus, qui cum Patre & Spiritu sancto, beata fruitur immortalitate per omnē æternitatem, Amen.

Rom. 11.

Psal. 134.

TRACTATUS XXVIII.

De disceptatione Domini cum Phariseis, eo quod illotis manibus Apostoli panem manducarent, & habetur Matth. 15. & Mar. 8. *Tunc accesserunt ad eū ab Ierosolymis Scribæ, & Pharisei, dicentes, Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? non enim lauāt manus suas, cum panem manducant. Ipse autem respondens, ait illis, Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? & reliq.*

Incipiūt disputationes Dñi, quas habuit vltimo anno vitæ suæ.

Vnde colligitur repus huius disputationis. Ioan. 6.

Ibidem.

Quoniam miraculū multiplicationis quinque panum, quibus Dominus Iesus turbam satiauit, instante proximo paschali die peractū fuit, ut Ioannes testatur, & altero die post illud signum subsecuta est disputatio illa Dñi cum Capharnaitis de pane vitæ dādo: iam quæ sequitur disputatio, verisimile est eam ad tempus tertij anni prædicationis Christi spectare. Quare non sine ratione huic disputationi premitenda est prima sententia c. 7. Ioā. quæ habet: *Ambulabat Iesus in Galilæa, non enim volebat in Iudæa ambulare: quia qua-*

rebant eum Iudæi interficere. Hęc enim verba manifestè sunt iungenda cū verbis postremis 6. cap. iam expositis. Dominus enim post illam disputationem aliquandiu mansit in Galilæa, nec tamen ascendit in Iudæam, etiam si Ioannes nihil commemorat ab eo gestū in Galilæa, quia ab alijs erant abunde enarrata. Idcirco necessarium est ante consequentia Ioannis verba: *Erat autē in proximo dies festus Iudæorū Scenopegia, &c.* & inter hæc, & illa explicare, quæ ab alijs Euangelistis post præcedentia, & dicta, & gesta in Galilæa narratur. Matthæum explicabimus, illi adijciē-

Mar. 6. tes, quæ Marcus addit. Tempus huius conflictus designat Euāgelista per particulam, *Tunc*, quando nēpe Christus fecit tot signa coram simplicibus, ita ut quotquot tangerēt Christum, salvi fierent. Atq; illi, tūm magis more suo inuidia vrebantur; nec ad Iesum, ut ad Ioannem miserunt legationē, etiam si famam eius esse celebrē intelligerent. Dæmō enim ex bonis operibus sumit maiorem occasionem tentandi, & calūniandi: quod est dilucidū, & perspicuum in his, qui aut frequentandis Sacramentis, aut studio orandi serio incumbunt. Obcecatū enim oculi maleuolorum, ne videant vera bona, & aperitur ut videant secundū eos mala, licet in se bona sint. ¶ Dicuntur autem accessisse ad Iesum, non ut salutē quærent, sed ut illam perderent, maleuolo prorsus, non beneuolo animo, denique ea mente, qua Satanas, qui eorum pater erat, accessit ad tentandum. ¶ Erant autem qui accedebant, Scribæ, & Pharisei. Nihil enim magis aduersatur Deo, nihil magis nocet hominibus, nihil æquē delectat dæmones, atque inflata scientia, & sanctitas simulata. Nec erant isti vndeunque, sed ab Ierosolymis, ciuitate Regni metropolitani, vbi erant arrogantissimi, & ambitionissimi, & pecuniæ cupidissimi. Et si enim vbiq; sint mali, in magnis tamen, & opulentis ciuitatibus nocentiores, ac perniciosiores homines versari solent. Ex quo patet, quod loci sanctitas non sanctificabat eos, vitioque suo eos non reidebat Deo gratiores. Nō enim elegit Deus propter locum, gentem; sed contrā, propter gentem, locum: ut habetur in libro Machabæorum. Et plures conuenerunt Pharisei, ut multitudine fidē calūnię astruerēt. Ita autem ordiuntur telam disputationis suę: *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lauant manus, cum panem manducant.* Pro cuius loci intelligentia, citanda sunt verba Marci, qui clarius hęc historiam describit, dicens: *Et conueniūt ad eum Pharisei, & quidā de Scribis, venientes ab Ierosolymis. Et cum vidisset quosdā ex discipulis eius communibus manibus, id est, non lotis, manducare panes, vitupe-*

rauerunt. Pharisei enim, & omnes Iudæi nisi crebrō lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro venientes, nisi baptizentur, non comedunt, & alia multa sunt que tradita sunt illis seruare baptisnata calicum, & vrceorum, & aramentorum, & lectorum. Et interrogabant eum Pharisei, & Scriba, Quare discipuli tui nō ambulant iuxta traditionem seniorum, sed cōmunibus manibus manducant panem? &c. Ex quibus in primis habes, ad literam contigisse, ut Apostoli panes cōmunibus manibus edentes, visi fuerint à Phariseis, atq; inde acceperint ansam calūniandi. Neq; reprehendebant discipulos, quod omninō non lauerēt manus; sed quod crebrō nō lauerent iuxta traditionem seniorum, parati calumniari quicquid possent. Et cū graue aliquod delictū in transgredienda diuina lege aliqui sagaces non inuenirent, ad reprehendendam humani præcepti violationē conuertuntur. Sed ut hęc persectiūs intelligantur, aduertēdum est, triplicis generis traditiones extitisse apud Iudæos: alię quidem erant ipsius Moyfi, quas præcepto Domini promulgauit ad populum in cultu religionis continendum: de quibus Dominus in Leuitico, & libro Numerorum loquitur. Atq; illæ quidem diuinæ erāt, & à Deo præceptæ, & ad tempus vsq; aduentus Messie, qui illas immutauit, institutæ. Vnde in Actis falsi testes accusarunt Stephanū, quod dixisset, Iesū Nazarenū destrurū locum illū, & mutaturum traditiones quas tradidit illis Moyfes: & de his hęc non est sermo. Alię traditiones erant seniorum, qui potestatem quidem condendi leges habebant, ut ciuilius inter se viuerēt Iudæi: poterantq; obligare omnes Iudæos, quia iudices eorū erāt, ut est in lib. Num. Atq; hęc traditio eorū erat, quā superioribus verbis expressit Marcus, de crebrō lauādis manibus dū comedūt, & de baptisnatis seu lauacris dū redeūt à foro, deq; lotionibus calicū, id est, poculorū, quibus ad bibēdū utebātur, & vrceorū Græcē *εἰς αὐτὴν*, quæ sūt lignea pocula & vasa, & Eras. interpretatur: sic dicta, eo q̄ torno polirentur. Alijs verō *εἰς αὐτὴν*, id est, qđ Latinis sexta-

Scribarum, & Phariseorū nequitia.

Triplicis generis traditionum Iudaicarum.

Act. 6.

Secundū genus.

Num. 11.

Vrcel Iudæis qui nam Eras mo.

Galen.

Georg. Agricola.

Triclinium de nomē accepit.

Baptisnata quæ vocet Marcus.

Euthym. c. 27. in Matthe. iuxta finem.

Pygmaei vnde.

Ioan. 2.

Ælius Lamprid. Munsteri observatio Rabbinorum.

rius, eratq; ea vox à Latinis ad Græcos trāsata, ut testis est Galen. lib. de cōpositione medicamentorum primo; & capiebat mensuram duarum heminarum, ut Georgius tradit Agricola. Sequitur: *Et aramentorum.* Id est, vā forum omnium, quæ ex ære fiunt, ut sunt lebetes, patellæ, & huiusmodi alia. *Et lectorum.* Græcē *κλιτῶν*. Cum autem hæc vox *κλιτῶν* non tantum lectum significet, vbi decubabant, sed etiam vbi decumbentes prandebant, ac cœnabant, similiter etiam & mensam significat: vnde & triclinium derivatur. In quo significato hęc commodius accipitur; nec enim lectum, in quo dormituri accubabant, commodē abluere poterant, sed pocula, & vasa omnia, similiter & mensam, & scamna, quæ ad vsum sumendi cibi facta erant: quod semel in hebdomada, in Germania tota diligenter obseruari vidi. Illud etiā aduerte, vocari à Marco baptisnata: quæ vox plus significat quàm simplicem abluionem, nimirum immersionem in aquam, ut maiorem sanctitatē in eo venari viderentur. Quod verō ait, *Crebrō*, ut annotauit Euthymius, Græcē legitur *πυγμαῖ*, quod significat cubitaliter, siue à cubito vsque ad extremos digitos. Est enim *πυγμαῖ* cubitus: vnde pygmaei, populi cubitalis proceritatis. Porro hunc morem lauandi manus à cubito ad digitos vsq; obseruant Turcæ in hodiernum diem: *Πυγμαῖ* autem, significat pugnū, id est, manū complicatam; à verbo *πυγμαῖ*, id est, plico: & fortē olim legebatur, nō *πυγμαῖ*, sed *πυγμαῖς*, vel *πυγμαῖν*, vel *πυγμαῖν*, quod significat crebrō, siue frequēter, ut vertit noster interpret. Moris igitur erat, ut in conuiujs crebrō manus lauerent. Vnde ut Ioannes refert, in nuptijs in Canā Galilææ hydriæ sex erant non longē à triclinio ad purificationem Iudæorum, ut frequentius lauerent. Ælius Lampridius in vita Imperatoris Heliogabali, insinuat, quod ad singula fercula laueret manus in conuiuio. Quidam Rabbīnorū studiosus de his rebus in Deuteron. 8. obseruauit: *Ex centum benedictionum libro tradunt (inquit) manus primum abluendas, & tergendas, alioquin panis qui comedi-*

tur, immundus iudicatur: & mox fundēda est aqua tribus vicibus super manus. In prima fusione sunt digiti sursum leuādi, in posterioribus lauandi, sunt manus simul lauanda, non vna post alteram. Denique opus est, ut in abluione manuum, sinistra tanquam famula subseruiat dextera. Hęc traditio docet illa. Et à traditione illa obseruari solita Pharisei peculiari vocabulo vocantur *βαπτισται*, ut tradit Iustinus Martyr in dialogo contra Tryphonem. Sed profectō et si ciuile sit, ac bonis moribus cōsonum, ut nemo manibus immundis, aut illotis ad mensam accedat; onerosa tamē erat hæc traditio, ut toties in mensa esset lauandum: quā propterea ab Apostolis neglectam esse Christus voluit, ut inde occasionē captaret illam destruendi. Habebant etiam aliam superstitionem admittā, & fortassis à doctrina Phariseorū inuectam. Quia enim in libro Leuitici dicitur, ut lauetur aqua omnis qui cōtraxerit immunditiam: & Esaias, *Laudimini, inquit, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* docebant animam externa immunditia inquinari, atque externa lotionē purificari: quod falsum erat dogma, & superstitione plenū: quia animam inter & corpus non est propriē contactus, ut per sordes externas, vel purificationem externā possit animus inquinari, aut purificari. Esti autē lex indiceret munditiam corporalem respectu ingressus in templum, in quo Deus habitare putabatur, & ob id ad reuerentiam Dei iustrabantur, & expiabantur aqua & cinere vitulæ ruffæ, & in castris iubebat terra contegi immunditiam egestionis humanæ, nō tam ne aërem inficerent, quàm ob reuerentiam Dei in tabernaculo inter eos habitantis, & ambulantis: tamen de lotionē præmittenda māducationi nihil lex præscripsit, neque denique vllam lotionem externā mandauit, quasi illa ex se animam mundaret. Neque prorsus immunditiæ legales peccata erant, quæ cum merito interdum contrahebantur: nam sepeliens mortuum ex charitate, ut Tobias faciebat, legalem & corporalem contrahebat im-

Iustin. Mart. tom. 2.

Phariseorum manus saepe lauādi quā vana superstitio.

Leuit. 15. & seq. Esa. 1.

Mira eorundem imperitia.

Lex quam purificationem præcipere, & munditiam.

Leuit. 15.

Deuter. 23.

Piæ quæ immunditiæ legales.

Tob. 2.

mundi-

Tertium genus traditionum, pharisaicum videlicet, & impium.

Matth. 23.

Apostolos nullo peccato seniorum traditionem de laudis saepe manibus neglexisse. Marc. 6.

Iud. 14.

Pharisaei quae grauer, de neglecta discipulorum corporali munditia expositulando peccarent.

Matth. 9. Matth. 12.

munditiam. Tertium genus traditionum, erat Pharisaorum, qui aperte suis traditionibus diuinis praecipis aduersabantur, vt erat haec de honoradis parentibus interpretatio: quam Christus grauer inestatur; & alia de iuramento facto in auro altaris, de qua narrat Matthaus: nam haec traditiones, sicut & illae secundi generis, ob superstitionem admistam, & earum onerosam praceptionem, verè traditiones hominum erant, ab hominibus excogitatae, lucri captandi, siue sanctitatis venandae gratiae.

His igitur vt certis, & firmis constitutis, statuendum est, discipulos in omissione obseruandae huius traditionis non peccasse. Tum quia intenti alijs rebus spiritualibus, & magis praecipuis, obliuati erant ceremoniae, na pro verbo Dei laborantes interdum vix tempus habebant comedendi. Deinde sciebant indifferens esse lauare, vel non lauare, vt pote instructi a Christo. Praeterea Dominus induerat obliuionem, vel si obliuati non sunt, voluntatem negligendae traditionis induxit, vt anam arriperet reprehendendi Phariseos; & traditionem, vt superstitionem, & onerosam demoliendi: quemadmodum matrimonium Samsonis cum Dalida Philisthaea, voluit Dominus, vt quaereret occasiones Philisthaeos puniendi, licet parentes eius id ignorarent: vt liber iudicum tradit. Vnde dicunt, Quare discipuli tui, a te scilicet id discunt.

Et grauer isti peccabant: tum quia, vt peterent Christum, si non in se, saltem in suis, vt contemptorem sanctorum traditionum, & vt incompositum, ac non arguentem discipulos suos agrediebantur. Deinde vt seminarent discordiam inter magistrum, & discipulos: nam de discipulis murmurabant coram Christo; & magistro detrahebant coram discipulis: Quare, inquit, cum publicanis, & peccatoribus manducatis Magister vester? Itè quia de re, quae peccatum non erat, redarguebant; vt alias quod velleret spicas in Sabbato. Adhaec corripiendo eos, qui sibi subditi non erant, & exaggerando crimine: cum enim aliqui tantum ex discipulis omisissent illam ceremoniam, vt ait

Marcus, omnes tamen infinita oratione arguebant. Insuper quia publice, & non secrete, & ex charitate, sed ad confusionem Christi, & discipulorum eius, calumniam struebant: alias etiam reprehendebant de omissione perfectionis; vt cum dicebant: Quare nos & Pharisaei ieiunamus frequenter; discipuli autem tui non ieiunant? Et quia filij serpentis erant, qui olim primos parentes interrogauit: Cur praecipit vobis Deus vt non comederetis ex omni ligno paradisi? Ita hi ab interrogatione auspicantur (De qua ait Athanasius: Hæreticus interrogando ferit) Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non dicunt, traditiones Moysis; quas obseruabant: neque traditiones Pharisaorum, quia non obligaret omnes Iudaeos; sed seniorum, qui erant septuaginta iudicantes a tempore Moysi; qui Iesum condemnarunt, testibus Mattheo, & Marco.

Licet autem non possent seniores aliquid a lege tollere, vel illi addere, tanquam eius partem: quia tamen lex non prospexerat in rebus omnibus, poterant in quibusdam controuersis sententiam ferre, vt explicatur in Deuteronomio; & leges municipales tradere: alioqui Christus arguens Iudaeos de venditione ouium, & bouum in templo, non mala ex se, nec lege prohibita, argueret hoc, maxime quia populus deciperetur. Non est autem verisimile, hos Scribas, & Pharisaeos venisse vt arguerent de hac re, quia leuis erat, & tunc tantum ab eis visa; sed vt alia forte peiora viderent: & isti venerunt ab Ierusalem, quae distabat 36. leucis a Capharnaum, prope quam Dominus nunc erat: nam Ierosolymitani Antistites & Sacerdotes mittebant exploratores, qui eius & dicta, & facta obseruarent. Qui autem veniebant ad Christum, manebant duobus, vel tribus diebus; & post redibant, & alij illis subinde succedebant; & ita nunquam deerant obseruatores, ac turba, vt dicit Marcus: & legendum est, traditionem vestram, sic enim habet Marcus & Graeci codices, & Syriacus, & de vna tantum traditione violata ab Apostolis accusabantur: & communes manus

Matth. 9. Quam verè Pharisaei erant filij serpentis diaboli. Gen. 3.

Athanas.

Hæreticus in terro gado ferit. Num. 11.

Matth. 27. Marc. 15.

Quid iuris, ac potestatis habent seniores in lege.

Deuter. 17.

Ioan. 3.

Capharnaum a Ierusalem quantum distaret.

Marc. 7.

Ad phariseos digna Christo respõsio.

Prou. 26.

Alia piorum, alia impiorum obiecta, quæ rimonæ.

Prou. 27.

Boni pastoris officium impletum a Christo.

Christus quæ tulerit legem tantummodo.

Quæ idonea Christi fuerit phariseos cofutandi ratio illa: Quare & vos transgredimini, &c. Matth. 7.

cat profanas & immundas: nam quia Iudaei quaedam prohibebantur edere, & quaedam concedebantur in cibum tanquam sancta & sacra, hinc per trasumptionem dixerunt comune quod profanum est, & immundum, & communes manus, sunt inmundae apud Marcum, & comunicare pro coinquinare, vbi enim hic dicitur coinquinare, Graecè dicitur non sp.

Ipse autem respondens, ait illis, Quare & vos transgredimini mandatũ Dei propter traditionem vestram? Clauum clauo trudit, & falsam calumniam vera redargutione confutat. Responde, ait Salomon, stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. Interrogarunt illi Christum: interrogat rursus Christus eos: & quantum, quæso, discrimen inter quare eorum, & quare Christi? Boni & pij dicunt, Quare transgredimini legem Dei, vt vobis accersatis feruitutem demonis, & supplicium gehennæ? Rursus impij & improbi obijciunt bonis, Cur vos ipsos stulto labore consumitis in seruanda lege Dei? Cur fraudatis genus vestrum voluptate & carnis commodis; cum nesciatis quid superuetura pariat dies? Respondit igitur Dominus pro discipulis, instar pastoris, qui se opponit lupo pro ouibus, & instar gallinae, quæ sub alis suis tuetur pullos, & pro eis contra miluum rapacem pugnat. Discipuli enim nesciissent prorsus respondere, & se ab illis tueri. Respondit etiã, quia ipse ab eis petebatur, vt magister, non autem quasi ipse legem tulisset de non abluendis manibus: quoniam extaret illa lex, neque esset honesta, & Christus Dominus de medijs, & indifferentibus præter septem Sacramenta, nullam omnino fertur tulisse legem.

Videtur autem Christus hoc loco crimen crimine compesasse; quod reprobatur. Si quis enim obijciat alteri adulteriũ, & audiat ab altero, Tu homicida es, non propterea diluit adulterij crimen obiectum. Sed certe hoc Dominus non fecit; sed reiecit accusatores, vt indignos, qui de minimis arguerent, qui magnis delictis pleni erant: vultq; prius Dominus, vt quis-

quæ trabem de proprio oculo eruat; quàm eijciat festucam de oculo fratris sui. Deinde docet, traditionem superstitionem esse, ideo Apostolos accusationem non mereri: & admittit factum; sed soluit, dicendo bene esse factum, cum ait: Hypocrita, bene prophetauit de vobis Esaias. In primis igitur non respondet, directè, bene, vel malè faciut; quia vel vituperasset Apostolos suos, vel traditionem, & consuetudinem communem. Quemadmodum neq; quando interrogatus fuit: In qua potestate hæc facis? respondit se esse Messiam; quia non crederent, & miracula plura edere non debebat: nec negauit se esse Messiam, quod falsum fuisset. Ideo se interrogantes interrogauit: Baptismus, inquit, Ioannis vnde erat? de celo, an ex hominibus? Sicut ergo ibi, ita hic reiecit Pharisaeos, tanquam indignos, ac illegitimos accusatores, qui innocentes incusarent. Leue illud videri poterit; non tamen negligendum; Dominum apud Marcum prius directè respõdisse ad calumniam Pharisaeorum ex testimonio Esaiæ, deinde reiecit accusatores, tanquam minus idoneos: hic autem è contrario, prius reprobat accusatores, deinde directè respondet ad propositam quaestionem: quod magis videtur rationi, & prudentiae Christi consonare. Et licet aliqua ratione immundum sit, manibus illotis edere; non tamen erat peccatum, vel veniale. Ideo Dominus non hoc dedit, quod esset immundum, quia Pharisaei vt peccatum, & immunditiam mentis obijciabant; & ita approbaretur superstitionosa traditio, denigraretur Christi nomen, exultarent aduersarij. Ob id, dicendo, Quare & vos, etsi videatur fatari discipulos errasse, tamen non est ira: sed sensus est, si hoc esset peccatum, leuissimum esset præ delicto vestro grauissimo: nam hæc lotio crebra manuum, ad civilem quandam tantum elegantiam, a maioribus est instituta, quæ si prætermittatur, peccatum non est; at vos præceptum Dei vestrae avaritiæ gratia transgredimini.

Nã Deus dixit, siue, vt Marcus habet, Moyses, Honora patrem, & matrẽ. Qui maledixerit patri, vel matri, morte mor-

Esa. 59.

Matth. 21.

Quo tendat eiusmodi sententia: Quare & vos transgredimini mandatũ Dei propter traditionem vestram?

Exo. 20. Deut. 5.

Ephes. 6.
Exo. 21.
Leuit. 20.
Prou. 20.

Phariseorum
in patres im-
pietas sacri-
lega.

Honor paren-
tu praeipuus
quis ille.

1. Tim. 5.

ibidem.

Ecclesi. 28.
Cicer.

Vestem Pau-
lus honorem
curnominet.

1. Cor. 12.

Exo. 21.

Patris in fi-
lium, ius qua-
tum, imperiu-
q. sit.
C. de patri-
b. qui filios
distraxerunt
Prouer. 28.

riatur. Vos autem dicitis, Quicumque di-
xerit patri, vel matri, Munus quodcumq;
est ex me, tibi proderit. Et non honorifi-
cabit patrem suum, aut matrem suam: &
irritum fecistis mandatum Dei propter
traditionem vestram. Producit crimen
Phariseorum atrocissimum, praetex-
tu sanctitatis velatum. Nam cum Deus
verbo suo praeeperit filiis, honorem
parentibus suis impendere; illi colore
religionis ab huius praeepti obserua-
tia filios auocabant; in compendium
tamen suum. Siquidem honor non ta-
tum consistit in interna, vel externa
reuerentia parentum, & obedientia il-
lis praestanda; sed praecipue in subsi-
dio temporalis, si contingat patrem e-
gere, & filium posse illud praestare, im-
pendendo, quod & Scripturis, & rati-
onis est conforme. Nam cum Apo-
stolus praecipiat, Viduas honora, qua-
re verè viduae sunt: & rursus cum decernit,
Qui bene praesunt presbyteri, duplici ho-
nore digni habeantur: & Iesus filius Si-
rach: Honora medicum propter necessi-
tatem: & Cicero ad Tyronem. Curio
praeepti, vt honos medico haberetur. non
tam de honore, qui in externa reueren-
tia exhibitione consistit, quam de sub-
uentione, & ope, ad vitam honeste tra-
ducendam inteligit. Ratio etiam do-
cet, dedecus esse parentum, si esuriat,
& mendicent; ideo qui parentibus suc-
currit, dedecus illud tollit, & merito
honorem praestare dicitur. Praeterea
vestis apud Paulum, honor vocatur;
non ob aliam causam, nisi quia tollit
nuditatem minus honestam: & bene-
vestitum maiori honore dignum pu-
tamus: ideo ait: Qua putamus ignobilio-
ra membra esse corporis, his honore abun-
dantiorum circumdamus. Erat etiam praee-
ptum in Exodo: Qui maledixerit pa-
tri suo, vel matri, morte moriatur: Quod
si verbo maledicere, tanto supplicio
dignum est: quanto magis qui facto ma-
ledicit, non subueniendo, cum potest,
supplicio dignus erit? Est enim tam
grande iure naturae parentum in filios
imperium; vt cum pater est in extrema
necessitate, possit vendere filios; & fi-
lias; quia rem suam vendit: vt habes a-
pud Iurisconsultos in Iure. Et in Pro-
uerbijs ait Spiritus sanctus: Qui sub-

trahit aliquid a patre suo, vel a matre,
& dicit hoc non esse peccatum, particeps
homicidae est.

Quantum autem ius sit, & imperium
parentis in filium, paucis aperiam. Pri-
mo potest eum obligare sub conscien-
tia in licitis, & honestis, spectantibus
ad gubernationem domus; ita vt pare-
tibus non obediens, ad mortem lapi-
dum adiudicetur in Deuteronomio.
Deinde potest in necessitate extrema
vendere filium, vt dictum est. Adhuc
licet parenti exhaerere insurgentem
in se filium. Potest insuper bona lucro
parta a filio, si eget, sibi usurpare, qua-
diu est sub eius potestate: quia filius
quicquid est, patris est. Ideo lege te-
netur quicquid diligere parentes suos:
non tantum quia Dei imago sunt, &
parentes, a quibus habent quod sunt;
sed etiam quia Christiani sunt, a qui-
bus Christianam institutionem acce-
perunt.

Quod vero ait Euangelium: Si quis
venit ad me, & non odit patrem suum, &
matrem, &c. non potest meus esse discipu-
lus: explicandum atque intelligendum
est per illud: Qui amat patrem, aut ma-
trem plusquam me; non est me dignus:
Ideo etiam si odio haberi possit eorum
vitium, & impedimentum virtutis; non
tamen ipsi. Vnde graue peccatum est
eos in corde suo odisse, aut asperius il-
lis loqui, aut toruere eos aspicere, aut si-
gna malevolentiae ostendere, aut in
honestis, & ad bonos mores pertinen-
tibus non parere, aut optare eorum mor-
tem, vt haereditatem habeant, erubescere
se illorum filios confiteri: in vr-
genti, vel extrema calamitate positus,
non succurrere: quemadmodum cico-
niae iuniores senioribus alimenta na-
turali instinctu praestant; & arbores,
quae se hyeme spoliant folijs, & fru-
ctibus, vt succurrant radici. Insignis
fuit illa pietas filiae grandioris, quae ad
matrem in carcerem coniectam, & ad
famem damnatam proprijs vberibus
lactauit; ac proinde tanta charitate pro-
meruit eius liberationem. Illustris, a-
ternaq; memoria digna fuit pietas Co-
riolani urbem Romam obsidentis: quae
a suo mentis proposito patria, & pre-
ces Senatorum, & supplicatio populi

Deut. 21.

Ecclesiasti-
ci 7.

Odium pare-
tam quale ta-
tu a Christo
praecipitur.
Luc. 14.
Matth. 10.

Filij in pare-
tes qui delin-
quant.

A quibus de-
generent im-
pij illi & in-
grati.

Coriolani in
matrem pie-
tas, reueren-
tia.

Huius dicti
Pharisaici:
Munus quod-
cumq; est ex
me, tibi pro-
derit: triplex
interpreta-
tio.

Theophyla.
in Marc.
Corba quid.

Romani inflectere non potuit: sed vbi
mater eius ventrem, & vbera, quibus
gestatus, & alius fuerat, indicauit, pro-
tinus ab obsidione destitit (vt externi
tradunt historici) tribuens matri, quod
caeteris omnibus negauerat. Peccant
item filij, si cum haeredes extiterint bo-
norum paternorum, ea quae nouerunt
ex vsura parta, non restituunt; aut si de-
bita parentum defunctorum non solu-
unt; aut si legata ad opera pia, exequi
nolunt, aut tardant; vel denique si pa-
rentibus in purgatorio existentibus
precibus aut sacrificijs non suffragan-
tur.

Quod vero ait: Munus quodcumq; est
ex me, tibi proderit; vel, vt Marcus ait,
Corban (quod est donum) quodcumque
ex me, tibi profuerit: & ultra non dimit-
titis eum quicquam facere patri suo, aut
matri: triplicem sensum haec verba pos-
sunt habere. Primus est; vt legantur in
terrogatiue, & per figuram reticentiae
supplendum est aliquid, vt velit signi-
ficare, Munus quodcumq; est ex me,
tibi proderit? quasi dicat, non potest
prodesse, quia iam est Deo dictum.
Secundo, vt legantur assertiue, vt legit
Theophylactus. Corban, Deo oblatum
& consecratum est, quicquid ego tibi
deberi dare, & ob id non potest tangi,
vel in hos vsus conuerti. Sic enim e-
gregie ille exponit. Qui sensus iuuat-
ur ex eo quod Talmud modum vouen-
di, dicit esse, Corban. Vel sacrifi-
cium, id est, Deo sacratum est, quicquid
tibi debuerat prodesse. Dicitur enim
Corban, quasi appropinquatum, a ver-
bo קרב quod est, appropinquauit: quia
vota, & sacrificia, per oblationem Deo
appropinquabant. Tertius sensus est,
qui in idem ferè recidit, sacrificium, &
donum, quod Deo a me datum est, ti-
bi, non minus quam mihi, erit vtile: &
ita vt subdit Christus, non honorifica-
bat filius patrem, & infert Dominus
ex dictis: Irritum fecerunt mandatum
Dei propter traditionem Pharisaicam,
qua suis compendijs consulebant, iu-
uentutem ad ita vouendum instru-
entes. Nam Scriba & Phariseus poterat
esse Sacerdos, vel certè cum Sacerdo-
tibus rem inter se componebat, quod
ipsi sic docerent, si Sacerdotes eos ad

partem admitterent. In quem ferè mo-
dum peccatur grauissime a nostris Sa-
cerdotibus, siue religiosi; audiendis
laicorum confessionibus deputatis, qui
persuadent poenitentibus; quae certo
alicui domino debentur, & omni iu-
re, naturali, diuino, & humano, resti-
tuenda illi erat, si praecipiant celebrari
tot Missas, vel instituant perpetuam
quam vocant cappellariam in suo te-
plo; abunde esse creditori coram Deo
satisfactum. Plerumque etiam parentes
bona, quae dispensanda erant in filia-
bus honeste locandis, praetextu erige-
dae cappellae, aut hospitalis domus non
necessariae instituendae, filias per vim
detrudunt in monasteria; vt hac ratio-
ne gloriosum sibi nomen acquirat, &
comparent. Simpliciter enim verum
est, ingratum esse Spiritui sancto quic-
quid ei obtuleris, neglecto eo, ad quod
quisque lege tenetur. Quod nihil est
aliud, quam offerre de rapina holocau-
stum; & facere ex quaestu pietatem: cum
tamen tempore necessitatis liceat ede-
re vel panes Propositionis, & calices
sacros, atque cruces argenteas pro ca-
ptiuis redimendis merito vendere, quia
haec propter illos sunt; non nos pro-
pter illa.

Expende etiam quod subiungit Mar-
cus; Relinquentes mandatum Dei, tenetis
traditiones hominum; baptismata vrce-
orum, & calicum; & similia his facitis mul-
ta. Ex quibus verbis accipimus, mul-
tas traditiones fuisse legi Diuinae re-
pugnantes, etiam in Euangelio omnes
minimè sint expressae. ¶ Hypocrita, be-
ne prophetauit de vobis Esaias. Iam qua-
estioni respondet directe, asserendo quod
esset superstitio, ac sine vilo spiritu il-
la celebrare manuum lotionis traditio.
Deinde detegit vitium occultum ma-
ximum pro sui defensione: quod in iu-
dicio licitum est contra accusatorem
calumniosum facere, non extra, nisi sit
publicum, vel praedicatori illud pec-
catum constet esse tale, quod scandali-
zet; & speretur correctio maiorum.
Praeterea etiam liceat tegere proprium
peccatum; non licet tamen appetere
laudes hominum, aut haberi in nume-
ro Sanctorum virosum, & excellentium;
quia est mera hypocrisis: quemadmodum

Quorundam
Sacerdotum
nostri tempo-
ris abufus mi-
nime ferendi
sunt.

Deo oblatio-
nes ingratae
quae.

Bern.

Esai. 61:
1. Tim. 6.

Matth. 23:
1. Reg. 21.

Aliena vitia
quando licite
patefiant.

Execrabilis
Phariseorum
hypocrisis.

Matth. 23.

isti, qui externis lauacris, ieiunijs, & orationibus publicis: cū intus essent pleni hypocrisis, & omni spurcitia, gloriam, & famam pietatis aucupari nudebant.

Esa. 29.

An non bonum sit labijs externis Deum honorare?

Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longe est à me. Citat potius Dominus sensum Esaie, quàm verba. Sed objicies statim, An non bonum est labijs honorare Dominum, cum scriptum sit: Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem? ac rursus, Cantate Domino canticum novum; cantate Domino omnis terra: & Melior est misericordia tua super vitas: labia mea laudabunt te. Et, In labijs meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui? Respondeo, Placent quidem hæc externa, & labia nostra Deo, qui hominem externum, & internum condidit, & proinde omnia interna, externaq; illi debentur: sed non placet nostra labia externa, & ceremoniæ, si abest ab illis cor. Vnde Christus cor labijs opposuit, & Dominus dicitur respexisse primū ad Abel hoc est, ad bonum cor eius, & fidem, deinde ad munera eius. Deus enim non pascitur folijs, sed fructibus: nec contentus est nuda pelle animalis in sacrificium oblata, si nihil insit carniū.

Gen. 4.

An liceat psalmos hymnosq; non intellectos in laudem Dei decantare.

Potest hic secundo quæri, an liceat psalmos, hymnosq; non intellectos in laudem Dei decantare? ita enim hæreticus reprobat Horas Canonicas, quia pauci sunt qui intelligant ex monachis, aut monialibus, aut ex assistentibus: ob quã causam Hæretici materna lingua Psalmos, & hymnos decantant, putantes se in hoc magnum obsequium præstare Deo. Sed profecto, modò adsit bonus animus, & mens, etiamsi quis Psalmos non intelligat, Deo placet: vnde vel laudes puerorū ab ipsis minimè intellectas, quas Christo ingredienti in templū cecinerunt, commendauit Dominus producto testimonio Scripturæ: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Olim etiam in veteri lege canebatur psalmi Davidis: & quãquam Hebræa lingua, profecto minus quàm modò, ob mysteriorum magnitudinem, & nondum Messia, eorum, & Scripturarū omniū legitimo interprete misso, intellige-

Psal. 8.

1. Paral. 25

bantur: & tamen ille cultus à Dauide fuit introductus, & à Deo comprobatus. Adhæc quis est qui sensus Psalmorum, absconditos, & planè humanæ menti imperscrutabiles, nisi Deus illos porrigat, etiamsi materna lingua recitentur, comprehendere valeat? Aut si non debeant ad illos concinendos admitti, nisi qui illos intelligūt, profecto rarissimi, aut fortè nullus aptus ad illos modulandos inueniatur. Quod si modulantes non intelligūt, satis est Deum ipsum quid nos velimus in illorum modulatione, intelligere, nempe maiestatem Dei, & gloriam eius laudibus celebrare. Nam si Princeps supplicem libellū à rustico, siue idiota porrectū, & manu alicuius notarij confectum legit, & id quod petitur, si iustum est, concedit, tamen porrigēs legere nesciat: quanto magis magnus ille, & super omnem nostrum captum munificentior Deus votis nostris, ac postulatis annuit, etiamsi precationē Dominicam, aut Symbolum Apostolorum, aut hymnum aliquē, siue psalmum, aut parum, aut nihil à nobis intellectum offeramus?

Dubitatur etiam, an hī, qui volunt orare, & vbi bono animo coeperint, statim per mentis euagationem distrahūtur, precationis meritum, & fructum amittant? Respondemus: Fructū quidem gustus, quo percipitur Diuina bonitas, & in qua delectamur, omnino haberi non posse nisi ab eo, qui actu ipso in orando attentionē seruat; fructum verò meriti, siue impetrationis doni, non amitti, si ex fragilitate humana, & cum aliquo dolore nostro, & non ex deliberatione ab attentione excidamus. Est enim attentè orare, Dei donum. Quemadmodum si quis è domo sua egrediatur, veniēdi in templū ad sacrum, vel concionem audiēdi gratia, si fortè per viam veniēdo, mēte à proposito sine diuagetur, profecto meritum non amittit suum: quia bonus ille finis præconceptus omnes & singulos gressus sanctificat. Isti ergo, sicut & illi, de quibus in secundo dubio diximus, etsi longè cor à Deo habere videantur, propterea q̄ non intelligunt quæ precatur, aut præ im-

Deum precates, tamen quid orēt, nō intelligāt, tamen exaudire, quo fiat exemplo per spicuum.

An qui precatur sunt, licet postea mēte distrahan- tur, precationis meritum & fructum amittant.

Attente orare, Dei donū est.

Simile.

becillitate

His Domini verbis ad Phariseos: Sine causa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Hæretici quot modis abutantur. Urban. Rhegius. Illyricus. Brentius.

Centuriatores Cent. 1. lib. 1. c. 4. Kemnitius. Sensus corū verborū proprius, atque legitimus.

Propriū Hæreticorum quid.

Deum colat frustra quis.

Doctrinæ Phariseorum quid, & mandata hominū

becillitate attentionē seruare nequeūt: tamen corde, & labijs Deum honorant, etsi secus esse nobis videatur.

Sine causa autem colunt me; docentes doctrinas & mandata hominum. Ex his verbis prauè intellectis multa falsa, ac peruersa dogmata nouatores fouent, ac probant, nullaque sententia est Euangelica, qua perinde abutantur atque ista. Urbanus enim Rhegius libro in votariam monasticen hoc testimonio abutitur ad abrogandū monasticæ totius vitæ statum. Illyricus in apologia Confessio. Antuerpien. ad purgatorium, Missæ sacrificium, Eucharistiæ adorationem, & cultum Sanctorum exterminandum; Brentius in hunc locum, ad confessionem Ecclesiæ secretam de medio tollendam. Alij ad cœlibatum Sacerdotum demoliendum. Centuriatores ad quælibet operā bonā verbo Dei minimè præcepta reiicienda. Kemnitius (in examine Concilij Tridentini cap. De Baptismo) ad omnem potestatem præpositis Ecclesiæ quominus leges ferre possint, eripiendam. Cum tamen Christus illo verbo hypocritas perstrinxerit, qui Dei præceptum de honorandis à liberis, parentibus sua doctrina negabant. Et ita illi ex Scripturis in apertissima Christi verba manifestè pugnant, & vt moris est illis, extra chorū saltant. Sed sequenti tractatu, quæ sint traditiones, vel mandata hominum, latius aperiemus.

Interim perspice quod ait, Sine causa: Marcus habet, in vanum, hoc est, frustra, & sine fructu, quia huiusmodi labijs non placet, & sine vero præmio, quod causa esse solet cultus Dei. Nam qui per hypocrisim Deum colit, & vana gloria est contentus, frustra colit. Per doctrinas intellige, quæ Pharisei tradebant ad speculationem, & interpretationem Scripturarū pertinentia; Mandata verò, erant Seniorum præcepta ad praxim spectantia. Erant igitur doctrinæ, Phariseorum; mandata verò, Seniorum. Et vtraque dicuntur hominum, id est, eorum, qui prudentiæ humanæ, ac diuinæ contrariæ nitebantur. Hinc Iudæi; qui

tum Talmudistæ; tum Cabalisticæ vocantur, innumeros sensus Scripturæ affingunt, leues, ridiculos, & ab omni profus ratione remotos: vt de serpente, quod pedibus, vt homo eonstaret, de Iesu Dei cum pisce illo magno Leuiathan; de montibus super montes imponendis, de reditu animarum in corpora, de carnali Messia, & aurea ac gemmata Ierusalem: quæ profus ostendunt, quātum sit ille populus Dei lumine destitutus, & tenebris densissimis errorum obsitus, ex quo Messia promissum negauit; vt verè sit illud impletum: Excacati cor populi huius; & aures eius aggraua.

Si verba Euangelistarum Græca conferas cū editione Septuaginta Interpretum, videbis omnino esse conformia. Hebræa enim habent: Et timebunt me mandato hominum, & doctrinis. Quæ paraphrasticè reddiderunt Septuaginta: Frustra colunt docentes præcepta hominum, & doctrinam. Et Origenes interpretatur Dominum dixisse, populum Iudæorum solo ore appropinquare Deo, propterea quod cor illorum ob incredulitatē erga Iesum procul esset à Domino; & nunc maximè abest, postquam abnegarūt Seruatorem. Non enim amplius docent præcepta Dei. Iustinus in Tryphonē interpretatur Iudæos esse, qui sacros Scripturæ sensus peruertūt. Quod verò illa verba de tempore Messia dicta sint, ex principio cap. 29. colliges; vbi agitur de subuersione vrbis Ierosolymorum, quia post negatum Christū coeperunt illi mandata hominum, & doctrinas tradere, quia ibidem dicitur: Excacati estis, & alios excacastis: quod est dicere, vt hic dixit Dominus: Caci sunt, & ducēs cacorum. Et Paulus citat illud: Perdam sapientiam sapientium, & prudentium prudentium reprobo.

Quod verò Hieronymus in Prophe-tæ locum ait Apostolum Matthæum abusum hoc testimonio Esaie: intellige abusum, id est, re & præclarè vsum. Non enim diceret Matthæum, in quo loquitur Spiritus sanctus, improprie vti vocibus Scripturæ. Et ita accipit Cicero verbū Abutēdi, cū lumina

Rabbinorū in scripturis delramenta quædam.

Esa. 6. & Matth. 13. & Ioan. 1. 2.

Origen. in Matth. tomo 2.

Iustin. Martyr tom. 2.

1. Cor. 1. Esa. 33. Hieron. in Esa. tom. 5. Abuti, Beneficium vti significat in scripturis.

Cicero.

Rom. 11.

Signatus liber apud E-
talam quis il-
le sit.

Matth. 21.

sententiarum enumerat: *Ea, inquit, qui-
bus tanquam abutimur, id est, per cate-
chresin dicta, qua inter sententiarum lu-
mina numerantur.* Et haec de hoc
Domini testimonio, quod ipse Domi-
nus per se protulit, non Euangelista.
Citat praeterea Paulus ex illo capite
Esaiae: *Dedit illis Deus spiritum compun-
tionis: oculos ut non videant;* ad Iudaeo-
rum caecitatem significandam. Et paul-
lo post: *Et erit vobis visio omnium, sicut
verba libri signati: quam cum dederint
Scienti literas, dicent, Lege istum: & re-
spondebit, Non possum, signatus est enim.*
Quod Patres veteres de Scripturarum
libro interpretantur, cuius intelligen-
tia a Iudaeis est ablata, & data Chri-
stianis, iuxta illud: *Auferetur a vobis reg-
num Dei, & dabitur genti facienti fru-*

ctum eius. Vt enim Apostolis aperuit
sensum ut intelligerent Scripturas; ita
Iudaeis est clausus sensus & mens, ut
nihil veri intelligant. Quare deprece-
mur Dominum, ut oculos mentis no-
strae ab his carnalibus & terrenis eue-
hat ad spiritualia, & aeterna cogitata,
corque nostrum in ipso Deo nostro om-
nium bonorum fonte positum ac fi-
xum habeamus, ut illum & labia no-
stra, & externa opera cosectentur; quod
toto homine interno, & externo Di-
uinae Maiestati famulatum obsequium
que praestantes; in utroque homine re-
muneremur, & glorificemur, id nobis
beneficij largiente Iesu Christo Do-
mino nostro, cui cum Patre, & Spi-
ritu sancto sempiterna est laus, atque fe-
licitas. Amen.

Luc. vi.

TRACTATUS XXIX.

DE Eadem disceptatione Domini cum Scri-
bis & Phariseis, eo quod Apostoli illotis
manibus panem manducarent, in illa ver-
ba: *Et convocatis ad se turbis, dixit eis, Audite, &
intelligite, Non quod intrat in os, coinquinat homi-
nem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat homi-
nem: & quae sequuntur.*

QUONIAM IN superioribus illis verbis: *Populus hic labijs me hono-
rat; cor autem eorum lon-
gè est a me,* visus fuit Dominus rei-
cere omnem cultum, qui in ceremo-
nijs externis, & obseruantijs exhibe-
tur: & in alia sententia: *Irritum feci-
stis mandatum Dei propter traditionem
vestram:* videtur traditiones, & man-
data Ecclesiastica reprobare: propter
ea consultum esse putauimus, ut initio
huius tractatus aliquid de his duobus

differamus. Non solum ut Euangelicū
textum nostris expositionibus diluci-
dum, & perspicuum reddamus, sed ut
etiā Hæreticos, qui propter illa nobis
bellum indixerunt, nos obsistentes op-
ponamus.
Aduerte igitur, triplicem esse usum,
& rationem ceremoniarum. Prima est,
ut congregemur in vnum populum, &
simus, ut ait Propheta, vnius moris in
domo: nam eiusmodi ritibus, & exter-
nis obseruantijs in vnum populū coa-
lescimus, de quo ait Apostolus: *Omnia*

Contra Hæ-
reticos disse-
ratur in cere-
monijs & ri-
tus Ecclesie
de bacchates.
Ceremonia-
rum usus seu
ratio triplex.
Psal. 67.
1. Cor. 14.

honeste.

Secunda ta-
tio.

Psal. 44.
Tertia.

Ceremonia
superstitiose
quæ nam il-
lae, onerosæ
item, atque su-
perfluae.

Ceremonia
ad quid insti-
tuta.

IOAN. 4.

Populi Iudai-
ci labijs Deū
honorantis
cor ut esset
longè a Deo.

*honeste, & secundum ordinem fiant in vo-
bis.* Altera est, ornatus & protectio Di-
uini cultus: ut enim mulier tonsa, &
arbor folijs destituta, turpis & foeda
apparet; ita & religio nostra sine con-
uenientibus ceremonijs ac ritibus ex-
ternam pulchritudinem non habet.
De qua dictum illud intelligi potest:
*Astitit regina a dextris tuis in vestitu
deaurato, circumdata varietate.* Tertia
ratio, est doctrina, quæ a significatio-
ne accipitur eorum, quæ fecit Domi-
nus, vel quæ facit assidue, vel quæ fu-
tura sunt, quorum memoria accendi-
tur animus ad fidem, & ad gratiarum
actiones, atque in hunc modum diui-
nae in nobis charitatis nutritur ignis.
Hinc omnes ceremoniae quæ menda-
cium significant, superstitiosae sunt &
vanæ, ut sunt omnes illae Iudaeorum
significantes futurum quod iam præ-
teritum est. Similiter quaecunque sunt
onerosae, & superfluae, quemadmo-
dum in arbore multa folia marcida,
quæ fructus perdunt. Adhæc multitu-
do ceremoniarum reddita est nimia,
& superflua, cum venit tempus ma-
turitatis fructuum: folia enim si mul-
ta sint, obsistunt Solis caloribus, per
quos maturescunt fructus: quales er-
ant crebrae illae lotiones, & baptis-
mata frequentia, quæ crassos errores
gignebant. Putabant enim in eis con-
sistere verum, & integrum Dei cul-
tum; quo errore verus Dei cultus ob-
ruebatur. Colitur enim Deus verò
corde per fidem, & charitatem: atque
in huius veri cultus adminiculum ad-
hibentur ceremoniae, ut quia corpore,
& animo constamus, utroque Deum
colamus. Quod si per externum so-
lum fiat, corpus sine animo, præpo-
sterum est, & a Deo despicitur. Potest
siquidem interior cultus sine externo
valere apud Deum; externus autem
absque interno vanitas est, atque de-
risio. Nam Deus cum Spiritus sit, &
veritas, in spiritu, & veritate vult co-
li. Et contra hunc corporeum cultum,
fide, & spiritu destitutum, ait Domi-
nus: *Populus hic labijs me honorat; cor
autem eorum longè est a me:* nempe in
temporarijs, & carnalibus mundi bo-
nis, & peccatis, & ijs, quæ non sunt.

Et hæc dicta sunt in omnes ceremo-
nias, etiam bonas & pias, atque a Deo
præceptas. Nam vel ipse baptismus a
Christo præceptus, si sine spiritu, &
ficto animo accipiat, inutilis est: si-
militer & ipsa Corporis Christi man-
ducatio si fiat ab eo, qui non diudi-
cat Corpus Domini, vel non discer-
nit ab alijs cibis, siue ab eo qui non
probat seipsum, antequam illum e-
dat. Debebant etiam cauere Seniores,
ne pluribus mandatis & ceremonijs
legem Moysi alioqui onerosam, gra-
uiorem redderent, & planè iugum
importabile, ut vocauit beatus Pe-
trus, redderent; & diligenter atten-
dere, ne quis error, aut superstitio ta-
les a se institutas ceremonias macu-
laret, ne ex eis populus errores imbi-
beret. Sed in utroque peccabant: nam
alligabant onera grauiora, & impon-
bant in humeros hominum; & erro-
res irrepentes non reprimebant: &
talis erat iste de crebris lotionibus,
& baptismatibus, quibus putabant
animam a sordibus purificari; quam
per immunditiam corporis credebant
contaminari. Et hæc pauca satis sint
hoc loco de ceremonijs.

Quod ad traditiones attinet, intel-
ligendum est in primis, vocem hanc
generalem esse, & comprehendere om-
niem doctrinam reuelatam: siue a
Deo in Veteri Testamento: vnde Moy-
si traditiones, de quibus in Actis, qua-
rum traditionum paternarum vocat
se Apostolus æmulatorem; siue a Chri-
sto in Nouo Instrumento, vnde Paulus
ad Corinthios traditionem vocat,
historiam Cœnæ Domini, quam a
Domino acceperat: *Ego enim, inquit,
accepi a Domino, quod & tradidi vo-
bis:* & infra resurrectionem appellat
traditionem; & Iudas in Catholica sua
epistola, vocat fidem nostram, pro
qua decertamus, traditam: & Petrus
in posteriori sua, Dei præcepta tra-
ditionem nominat; cum ait: *Melius
enim erat illis non cognoscere viam ius-
titiae: quam post agnitionem retrorsum
conuertere ab eo quod illis traditum est
sancto mandato.* Non autem in præ-
senti disceptatione utimur hac voce
in hoc sensu: nam sic traditio est,

1. Cor. 11.
Duplex se-
niorum pec-
catum.

Act. 15.

Matth. 23.

Traditiones
quam latè pa-
teant.

Act. 6.

Gal. 1.
1. Cor. 11.

1. Cor. 15.

2. Pet. 2.

quicquid nobis à Deo datum est ad credendum, vel agendum, siue scriptum sit, siue non scriptum in Canonicis libris. Interdum verò traditio capitur strictius, & specialius pro his, quæ nobis à maioribus nostris tradita sunt extra peculiare Scripturæ mandatum: siue ad fidem nostram protestandam valeant, siue ad ornamentum percipiendorum Sacramentorum spectent, siue ad Dei mandata, quæ in genere traduntur, determinationem, & expeditiorem obseruationem, siue denique ad populum Dei in ordine, & disciplina continendum faciunt. Talesq; traditiones sine scripto, voce viuæ de ore in os transfusa ad nos peruenerunt: cuiusmodi sunt Symbolum Apostolorum, signi Crucis in fronte impressio, ceremoniæ sanctæ, quibus Sacramenta exhibentur, præcepta Ecclesiæ, de ieiunijs, delectu ciborum, cœlibatu, de festiuis diebus Sanctorum anniuersarijs colendis, de precandi ratione à Sacerdotibus, & religiosis uiris seruanda, de ministris Ecclesiæ, decimis, & oblationibus alendis atque sustinendis, & de huiusmodi alijs innumeris. Hos igitur ritus atque præcepta, magna iniuria Hæreticus vocat traditiones, vel mandata hominum. Tùm quia audire Ecclesiam in omnibus iubemur, si olim Sacerdotes erant audiendi in controuersijs, & dubijs emergentibus, ut dicitur in Deuteronomio: cum tamen in Veteri Lege omnia expressa essent, & in particulari definita: quanto magis apud nos, quibus non nisi remotè, & in genere tradita sunt tum credenda, tum agenda, neque peculiaris modus perscribitur: ut proinde Dominus ad Spiritum sanctum Ecclesiæ Doctorem & rectorem se destinauerit ac retulerit, & idcirco dixit: *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.*

Deinde habemus firmum Pauli testimonium ora Hæreticorum omnium obturantis: *State, inquit, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.*

Habemus itè verba Domini, quibus potestatem tradit Apostolis, & in eis

successoribus, pascendi, confirmandi, ligandi, atque soluendi: quæ potestas frustra esset data, nisi salutare leges possent condere, & mandata tradere, quibus Christianus populus erudiretur magis, & in officio contineretur. Nam si illorum officium tantum esset docere, quid opus erat pastores, & magistratus Ecclesiasticos instituere; quorum, præter verbi Dei ministerium, munus est, sanctionibus & præceptis populos constringere, errantes corrigere, innocentes liberare?

Postremo, cum in Euangelio ad ieiunandum & orandum inuitemur, ad baptismum, & ad Cœnam Dominicam non nisi in genere incitemur, ad Sacerdotes, si peccati conscientia tenemur, ut absolutionem obtineamus, mittamur: profectò ista omnia diuina præcepta, monitaque effectibus suis frustrarentur, nisi Ecclesia præscriberet quando, & quoties, ac quomodo sit ieiunandum: Quæ præcationes, quoties, & quomodo Deo offerendæ: Quando, & à quo, & quibus ceremonijs baptismus sit suscipiendus: Quoties in anno, & qua conscientia, quaque fide, & puritate ad mensam Dominicam sit accedendum: Quis sit ille Pastor, à quo sim absolendus, & qua animi præparatione absolutione dignus ero, aut qua ratione indignus: profectò si quis hæc diligenter secum expendat, deprehendet, Hæreticos meros esse lupos, Dominici ouilis sanguini insidiantes, qui omnia illa præsidia, & adminicula, quibus lex Evangelica impleri potest, nobis succidunt; & Apostolorum traditiones, & Conciliorum generalium, atque Romanorum Pontificum, & aliorum sanctissimorum hominum præcepta, mandata hominum, & traditiones hominum impudenter appellare non verentur: quibus sublatis, lex ipsa Christi penitus tollitur, vel ad nudum nomen redigitur. Unde vel ipsi Hæretici, qui tanquam filij Belial, omne obedientiæ Ecclesiasticæ iugum excusserunt, cernentes suas Ecclesias, aut potius hominum contumelia, & conciliabula (nam tam

Luc. 22.
Matth. 16.
& 18.

Ecclesiastici magistratus officia.

III. argum. & vltimum.

Hæretici quare lupi. Matth. 7.

Eorum Ecclesia malignantium non sine traditionibus eorundè subsistit.

honesto

honesto nomine nuncupari non mereantur) non posse consistere solo, & nudo Dei verbo in Euangelica, vel Apostolica Scriptura explicato, sine præceptis, & traditionibus: à superioribus ac maioribus ad populum in officio aliquo modo continendum institutis: multa præscripserunt de verbo Dei audiendo, de baptismo suscipiendo, de Dominica cœna administranda, de matrimonijs contrahendis. Nã de multis huiusmodi nonnulli extant, tum Lutheri, tum Caluini, tum aliorum libelli ad instructionem pastorum suorum ab eis editi: ut planè nihil aliud effecisse videantur, quàm loco præceptorum, & traditionum Sanctorum Patrum, suas sanctiones inuexisse, sua præcepta ingessisse; & pro Canonibus Sacris, quos igni impiè excusserunt, impios suos Canones, & sempiterno gehennæ igni dignos, instituire; & pro Pontifice Romano, quem prius ut Vicarium Christi, & Petri successorem venerabantur, se ipsos, tanquam capita, & pastores summos, intrudere.

Sed obijcies, Quid igitur est, quòd Dominus hoc loco traditiones hominum, & mandata reprobatur? nūquid Ecclesiæ mandata? quæ secundo loco obseruare post diuina, amplioris est iustitiæ, ut exponit Caietanus: quæ quoniã istis diuinis præferbantur, ob id asserit hoc loco à Domino reprobari. Sed certè, si verè amamus, non sic explicanda sunt præcepta hominum, quæ tam in Euangelio, quàm in Esaia simpliciter reprobantur: non tã quòd primo loco haberentur, quàm quòd reprobatione per se digna essent. Nam hæc mandata hominum in Scripturis dicuntur. Homo etenim in Sacris literis, ferè in malam partem accipitur, & ut opponitur, & aduersatur Deo. Hinc Salomon ait: *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum.* Et Apostolus: *Sapientia carnis, inimica est Deo: & apertius; Cum enim, inquit, sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Idem alibi ait: *Modò enim vobis placere? Si adhuc hominibus placere,*

Christi seruus non esse. Vbi vides, hominem Deo opponi; & placentem hominibus, Christo non placere. Et subiungit: *Notum enim vobis facio, fratres, Euangelium quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem* (hoc est, factum, & fictum.) *Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici; sed per reuelationem Iesu Christi.* Hæc ille: qui tamè Christus homo erat, sicut ceteri Apostoli: sed ibi capit hominè ut aduersatur Spiritui Dei. Subiungo & illud Pauli testimonium, qui scribès: ad Titum, sic ait: *Quò ob causam increpa illos dure, ut sani sint in Fide; non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se à veritate.* Vbi vides declarari quæ sint mandata hominum, nempe illorum, qui auersantur veritatem. De quibus alio loco ait: *Et à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.* Rursus per alium textum Apostoli ad Colossenses, explico quæ sint hominum traditiones, inquit enim: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.* Cernis traditiones hominum inanes esse & fallaces, & Christo aduersari? Habes igitur ex his postremis testimonijs explicatum quæ sint traditiones hominum, & quæ mandata hominum. Vltimò adiungo verbum Domini ad Petrum dicentis: *Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapias ea quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum.* Vbi Deo hominem, & humano sensui diuinum opponit. Tales erant traditiones Phariseorum contra mandatū Dei, ut, de honore parentum, & traditio de crebra manuum lotionè: quæ etsi ob inutilitatem suam, & onus esset reprobanda, habebat tamen errorem admixtum; quòd putarent ab illa corporis munditia, vel immunditia animam affici: quòd Dominus execratur. Et ita interpretatur traditiones, & mandata hominum Irenæus lib. aduersus hæreses, Tertullianus lib. contra Iudæos, Cyprianus, & Basiliius in Moralibus, nempe de illis institutionibus, quibus obseruandis à mandatis Dei receditur.

Traditiones hominum quæ sint.

Caietanus.

Esa. 29.

Homo in scripturis ferè malè sonat.

Prou. 30.

Rom. 8.

1. Cor. 3.

Gala. 1.

1. Cor. 15.

Tit. 1.

2. Tim. 4.

Coloss. 2.

Matth. 16.

Traditiones Phariseæ.

Irena. lib. 4. c. 26.

Tertul.

Cyprian. lib. 1. epist. 18. & lib. 2. epist. 3.

Basil. in Moralibus. regu. 12. c. 21.

tom. 2.

Ecclesiastica præcepta, hominum præcepta non esse appellata, quatuor rationibus ostenditur.

Luc. 10. Exo. 22. Psal. 81. & Ioan. 10. Act. 15.

1. Tim. 1. 1. Cor. 11.

Supra 7. Paulus ad quid Spiritu Dei habebat.

Matth. 18.

Infra 23.

At verò Ecclesiastica præcepta, siue ab Apostolis sint tradita, siue à Concilijs generalibus, & Romanis Pontificibus mandata, hominum præcepta dici nequeunt, sed potius diuina sunt: idq; quatuor ostenditur rationibus. Primò, quia illi qui ea instituerunt, homines puri non erant, & Spiritu Dei destituti: sed tales erant, quibus Christus dixit: *Qui vos audit, me audit: & de quibus olim Deus mandauit, Djs non detrahes: & Ego dixi, Djs estis: & filij excelsi omnes, & qui dicere poterant, Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Deinde ob ea quæ præcipiebant: nam diuina mandata in genere perscripta in singulari definiebant, ac determinabant, vt præceptum confessionis, communionis, ieiunij, declarando tēpus, modum, ac quæ huiusmodi sunt. Tertio, ob finem omnium præceptorum, & traditionum: quia finis illorum charitas erat iuxta illud Apostoli, *Finis præcepti, est charitas de corde puro, & rel.* Quoniam igitur ex charitate ad charitatis præceptum seruandum instituuntur, diuina dici possunt: vnde præceptum Ecclesiæ quoties charitati repugnaret, Ecclesiæ mens non est, vt illa tunc obseruentur, ne quæ pro charitate instituta sunt, contra charitatem militare videantur. Postremò diuina dicuntur, quòd homines illa obseruantes diuini fiant, propter obedientiam quam Deo in Ecclesia præstant, & humilitatem, quam maioribus exhibent: nã hæc diuina sunt, & diuinos faciunt obseruantes. Vnde Apostolus, *Laudo vos fratres, inquit, quòd per omnia mei memores estis: & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Et rursus, ne quis sperneret eius mandata, supra dixit, *Puto autem quòd & ego Spiritum Dei habeam, nimirum ad instituenda præcepta secundum Deum.* Hæc verò madata qui contemnunt, non hominem spernunt, sed Christum per Ecclesiam loquentē, vt dicitur in priori ad Theſſalonicenses. Et non audiens Ecclesiam, est habendus vt Ethnicus & Publicanus. Iubet etiam Dominus è cathedra docentes audire, eorum doctrinam, & præcepta seruare. Imò in genere dixit audiendos magistratus, & laicos, & le-

gislatores: *Per me, inquit, Reges regnāt, & legum conditores iusta decernunt: & Qui potestati resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Non tam ergo respiciendum quis doceat, vel mander, quàm quæ sit autoritas & documenta illorum, & qualia mandata. Alia verò madata sunt hominum, quia aut potestate præcipiendi destituuntur, vt Pharisæi; vel etiamsi potestate fungantur, humano sensu ducuntur, ea instituentes, quæ diuinis præceptis repugnant, & non ob charitatem, sed ad cupiditatem propriam, & auaritiam alendā: non quæ spirituales, & diuinos homines efficiant, sed vanos & superstitiosos, & externis istis confidentes. Atq; hætenus de Traditionibus dictum sit: iam ad Textum redeundum.

Ait igitur Euangelista: *Et cōuocatis ad se turbis, dixit eis, Audite & intelligite, Non quòd intrat in os, coinquinat hominem; sed quòd procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Marcus addit; *Si quis habet aures audiendi, audiat.* Id est, Qui potest intelligat. Quod de difficilibus ad intelligendum solet Dominus dicere, de difficilibus autem ad agendum, Qui potest capere, capiat. Relictis igitur Pharisæis, vt incurabilibus, ad turbam ad se conuocatam (nã discesserat, Christo loquente cū Pharisæis) docendum conuertitur, vt à falsis, & iniquis Pharisæorum præceptis sibi caueant. ¶ *Et ait illis, Audite & intelligite.* Marcus cum emphasi ait, *Audite me omnes, & intelligite:* quasi dicat, Me potius, quàm Pharisæos audite: & omnes, quia rei huius notitiavtilis est, & ad omnes merito spectat. Olim Iudæi audiebant tantum, & obediebant, sed non intelligebant. ¶ *Non quòd intrat in os, coinquinat hominem,* vel vt Marcus, Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit coinquinare spiritualiter, vt vos docent Pharisæi; & proinde arguunt discipulos meos; nam de vrbantate, vel ciuilitate non falso dicerent, etsi hoc non mereretur redargutionem. Quoniam autem cibus lege vetitus, & sumptus, per se tunc non coinquinaret animā; quia non potest contingere, cum non communicent in materia, sed electio

Prou. 8.

Rom. 13.

Mandata hominum quæ merito dicuntur.

Mat. 7. Illud in quibus Dominus vsurparat: Qui potest capere, capiat. Matth. 19.

Cibus quæ ratione non coinquinat animam.

Vt coinquinaret animam quòd exiit de ore.

Iudæi cibos quos cōmunes vocabat.

Vbi discipuli, & cur Christo dixerint, Pharisæos de eius dicto scandalizatos fuisse.

Pharisæi de Christo vt fuerint offensi.

liberi arbitrij agentis contra legem: tamen, quod ad turbam attinet, modò in hoc sicut in illo peccarent, non differet; propterea Christus hoc loco de cibis (non vetitis) in causa lotionis omittit tantum loquitur, id est, si essent immundæ manus. Ideò concludit disputationem, dicens: *Nō lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.* Non ergo inquinatur per id, quòd intrat in os, sed per id, quòd exiit ex ore: nempe per eam superbiam, & contumaciam, quæ Deum præcipiētem spernunt. Pro verbo coinquinandi, Marcus vtitur verbo communicandi: & fordidas manus vocat, communes: quòd certa, & vni Deo cognita ratione, aliquot cibis vesci illis interdictum erat: quos communes vocauerunt Iudæi, quasi ceteris Gentibus cōcessos, & vnīs sibi vetitos.

Tunc accedentes discipuli eius, dixerunt ei, *Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati sunt? At ille respondens, ait, Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur. Sinite illos: caci sunt, & duces cacorum. Cacus autem si caco ducatum præstet, ambo in foueam cadūt.* Videtur hic accessus discipulorum ad Iesum, de quo Matthæus loquitur, esse ille, de quo ait Marcus: *Et quum introisset in domum à turba, interrogabant eum discipuli eius parabolā.* Quoniam verisimile sit, quòd Apostoli per Petrum hoc interrogauerint, vt Matthæus refert. Non est autem verisimile, discipulos in publico loco Dominum adijisse, & admonuisse de scandalo Pharisæorum accepto, ob Christi reuerentiam, nec ob amorem, quem ad Pharisæos haberent; sed potius timore humano inducti, metuebant eos in posterum magis offensos experiri. Ideò dicebant: *Scis* (ac proinde à reprehensione cessa) quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt? signa offensionis acceptæ, & indignationis indicando, iudicando videlicet Christum malum; vel indignati quòd confusi essent ab eo. Sed non surrexerunt in Christum, vt subuersorem legis, quia eam seruabat, ac tuebatur, cū inquit, Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram: nec vt

in euerforem traditionū, quas in peruersum sensum trahebant, vt de immunditia animæ dixit, non autem in eas, tanquam malas, vel tanquā ab ijs, qui non habebant potestatem eas condendi, institutas; sed in quantum doctrinas, ac traditiones hominum, videlicet à Pharisæis cum erroribus expositas, vel diuinis mandatis præpositas, & æquiparatas turbantur. Eorum tamen scandalum gloriam propriā querentium, coram turbis confutari voluit: sed non tam ex dicti natura ortū erat quòd verum erat, quàm ob eorū prauitatem, sed Christus illis respondit: *Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur.* Sensus germanus huius sententiæ est iuxta Hylarium, & Chrysoſtomum: *Falsa doctrina, siue de moribus sit, & homines inficiat, siue in speculatione sita sit, & homines insipientes reddat, eradicabitur, hoc est, eradicari debet, & in ea eradicanda cura, & diligentia ponenda est, sicut cum ait: Omnes qui acciperint gladium, gladio peribunt, id est, perire debent. Et, Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur:* hoc est, excidi, & mitti in ignem meretur, non enim Dominus his sententijs quid sit futurum, vaticinatur, sed quid rei natura exposcat, declarat. Nam circa doctrinā multo inuenti sunt plantatores, vt Pharisæi, Sadducæi, & innumeri Philosophi, & hæretici, qui nullo non tempore fuerunt: sed illorum dogmata, & sectæ, tanquam à Patre cœlesti non plantatæ, & eradicatæ sunt. Ideò ruit sensus Manichæi, interpretantis legem Moysi, plantationem fuisse à Patre cœlesti non plantatam. Quod falsum est: cum Moses merus minister Dei fuerit in lege ferenda; & multifariam, multisque modis idem Deus, qui locutus est patribus in Prophetis, idem nouissimè locutus sit nobis in Filio. Quoniam verum sit, illam legem plantatam fuisse ad tempus, donec veniret semē, cui promiserat Deus, vt Apostolus ait. Ad tempus dico, in sensu illo literali, & infimo, quoniam in spiritu æterna sit lex Moysi. Iudæi verò quia vltra tempus à Deo præscriptum, legem

Quid significet: Omnis plantatio, quæ non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur.

Hylar. can. 15. in Mattheum. Chryso. ho. 52. in Mattheum. Matth. 26. Matth. 7.

Quorū plantationes ab ipso, non plantatas; Pater cœlestis eradicauerit.

Contra Manichæum legem Veterē à Deo mintimè plantatā, asserentem. Heb. 1.

Gala. 3.

Lex Moyfi
quatenus sit
humana plan-
tatio, non di-
uina, ideo e-
radicanda.

1. Cor. 3.

Ier. 2. iux-
ta 70.

Ioan. 1.
Ecclesia cur
Christi gradi-
cari nequeat.
Matth. 16.

Cuique fide-
li quid timen-
dum. Apосто-
li exemplo.

1. Cor. 9.

Vnde tradi-
tiones Apo-
stolicæ, & Ec-
clesiasticæ ro-
bur, ac firmi-
tatem suam
semper habi-
tura sint.

1. Cor. 13.

Sap. 4.

Scientiæ, ar-
tes, ac disci-
plinæ ab ho-
minibus ad-

suam extendi voluerunt, lex plantatio est humana; & propterea eradicata, & eradicanda. Et si dici possit, quod Moyfes in Synagoga homines quasi arbores plantauerit, quarum erat fructus bonos edere, nã de iustis dicitur Psal. 19. *Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebut*, iusti enim plãtantur ad vitam æternam à Deo: impij verò, vt Scribæ, & Pharisei, ad ignem æternum à se ipsi: sed illa plantatio in eo quod nõ erat à Patre, sed à Moyse, qui legem dedit, & non spiritum, sua culpa eradicari potuit, quia fundamento, quod erat Christus, non innitebatur: vnde reprobata est illa plantatio; quia, vt abique spiritu existens à Patre non erat, etsi dicatur: *Ego te plantauit vineam electam, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis aliena?* Lex enim, per Moysem data est; sed spiritus, id est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Vnde Ecclesiã à Patre plantatam, nemo potest eradicare: quia portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Quauis verò timendum non sit, ne lex Euangelica reprobetur, quã in æternum stat; quam reprobaturum sit vetus Sacerdotium, & lex Moyfi: possunt tamen quidam excidere à firmitate fidei, & propterea timere debent cum Apostolo, ne reprobati habeantur.

Quia ergo omnis plantatio non à Patre facta, eradicatur; propterea traditio illa de delectu ciborum, quasi per se, vel quasi illotis manibus cibus sumptus inuinet animam, non est à Deo, & ob id euellenda fuit radicitus: quæ verò traditiones ab Apostolis, vel à sanctis Patribus mandatæ sunt, quoniam ab Spiritu Dei inuentæ, & per ministros suos in Ecclesiam inuectæ sunt, firmitatem suam obtinebunt. Hinc Apostolus dixit: *Ego plantauit, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit*: reliquæ verò ab hominibus excogitate, tanquam adulterinæ plantationes, non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.

Obijciens; omnes scientias hominũ ingenio excogitatas, cum à Deo non sint plantatæ, euellendas esse: nam vel Apostolus ait: *Sicut Prophetie euacu-*

buntur, siue lingue cessabunt, siue scientia destruetur: quod tamen verum nõ videtur; quia, Destruetur, accipitur. Cessabit: nã & Prophetiæ, quæ à Deo sunt, ibi narrantur euacuandæ. Propterea dicendũ, scientias eiusmodi non esse eradicandas. Nam etsi ab hominibus sint adinuentæ; Deus tamen illis indidit ingenium, & adiuuit, vt eas inuenirent. Vnde in Iob scriptum legitur: *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?* & Apostolus: *Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas*. Et paulò ante: *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis reuelauit*. Itaque nulla est sapientia vera speculatiua, siue doctrina bona moralis, siue lex recta, & rationi consentanea, quam homo à Deo non acceperit, qui solus veritas, & bonitas est: & veritas à quocunque dicatur, ab Spiritu sancto est: *Per me*, inquit diuina Sapientia, *Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*. Tales ergo traditiones ad honestum finem spectantes, vel leges omnes rationi consonæ, nõ sunt purè ab hominibus inuentæ, sed à Deo ipso plantatæ; & ideo nequam eradicandæ: at verò quatenus scientiæ speculantes à veritate deficiunt, aut morales traditiones, & leges humanæ à recta ratione, & honesto defleunt, eatenus hominũ sunt, & proinde exterminandæ atque extirpandæ.

Sinite illos: cæci sunt, & duces cæcorum. Quo verbo instruimur scandala ex malitia propria accepta (quæ passiuæ vocamus) à nobis minimè esse curanda, & citius scandalum nasci permittitur, quàm veritatem fidei, vel vitæ, vel iustitiæ relinqui. Dicuntur enim huiusmodi scandala (vt diximus) passiuæ, quæ alius ex bona vita, aut ex fide, & iustitia à me culta, ob propriam suam imbecillitatem accipit. Scandalum verò infirmorum, seu pusillorum vitandum est: quemadmodum Christus præcepit, cum dixit: *Qui scãdalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei, vt suspendatur*

inuente, sint
ne euellendæ,
& extirpandæ.
1. Cor. 13.

Iob. 38.

Rom. 1.
Scientiæ, &
artes vnde
perfectæ, quid
conferant.

Prou. 9.
Quæ traditio-
nes, vel leges
humanæ mi-
nimè sint ex-
tirpandæ, &
eradicandæ.

Quæ scandala
nobis negli-
genda sint,
quæ minimè,
sed cauenda
diligenter.

Matth. 18.

Christi charitas, & zelus animarum.

Rom. 14.

Cæci qui, & insanabiles Phariseorum instar.

Hebræis, respondere, sæpe loqui significat.

mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Suo etiam exemplo illud hic docuit: quia scandalum Phariseorum his verbis docuit nõ esse curandum: aliàs Christus non esset prædicatus, neque veritates Catholice contra hæreticos, qui scandalizabantur, definitæ. Turbam verò ad se vocauit, illamque instruxit, & erudit, ne scandalizaretur. Quod si interdum quidam sint minus veritatis capaces; tunc doctrina, aut actio, quæ scãdalizata, si non est necessaria, aut valde opportuna, atque utilis, dandum est non nihil imbecillitati infirmorum. Quod frequenter Paulus admonuit, cum dixit: *Bonum est non mādūcare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur*. Si verò hoc scandalum maiores accipiant, & doctrina sit utilis; mittendi sunt, sunt enim insanabiles, quia cæci sunt, id est, nolunt videre, & intelligere quod eis inspirat Deus, & duces eorum similibus, qui & ipsi diuinam inspirationem repellunt; quare ambo in foueam cadunt, quæ illis parata est, qui Christum respuerint.

Respondens autem Petrus, dixit ei, Ediffere nobis parabolam istam. At ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? Nõ intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Vsurpat verbum respondendi, etiam si nulla interrogatio præcessit, vt sæpe aliàs Euangelistæ facere solent, vt Marcus insinuat, ait enim: *Et cum introisset in domum seorsum à turba, interrogabāt eum discipuli eius de parabola: nisi dicamus, Petrum pro suo feruore & correptione à Domino accepta, aliorum persona assumpta interrogasse, ac veluti respondisse, vt saltē sibi & Apostolis exponeret sententiã turbæ propositam. Quod Petrus Dominum interrogauerit expositionem parabolæ; nomine omnium Apostolorum fecit, vt dicit Marcus, qui hanc interrogationem Apostolis tribuit: hinc dixit: *Ediffere nobis*, vnde non solus Petrus, sed simul cum alijs reprehenditur, cum inquit: *Adhuc & vos sine intel-**

lectu estis? Non intelligitis, & quæ sequuntur. Quod verò dixerunt: *Ediffere parabolam*; quantum clarum, & apertam sententiam, & nihil parabolicum habentem, quia tamen difficilis erat sibi, & obscura, nec illam capiebant, parabolam vocant. In quo apparet Apostolorum ruditas, & simplicitas: quemadmodum non mediocris esset incititia, si quis nesciret discernere, Latina ne, an materna lingua quis loquitur: vt hoc loco docet Episcopus Abulensis, sed ante eum B. Hieronymus: *Quod aperte dictum fuerat, & patebat auditui, Apostolus Petrus per parabolam dictum putat, & in re manifesta mysticã querit intelligentiam: corripiturq; à Domino quare parabolicè dictũ putet, quod perspicue locutus est. Ex quo animaduertimus vitiosum esse auditorem, qui aut obscura manifestè, aut manifestè dicta, obscure velit intelligere*. Hæc ille, doctè, & eleganter, vocans vitiosum interpretem Scripturæ, qui propriè dictis putat inesse tropum, aut parabolam, aut quæ figuratè, ac parabolicè dicuntur, propriè contendit accipere. Vnde instruimur, vt quod absurdum in verbis Dei cernitur, nõ tale esse putemus, sed figuratum, siue tropicum, & parabolicum: vt docet Augustinus, Docemur deinde, vt verbum Dei non dijudicemus, sed interrogemus Christum, vt explicet: quemadmodum Christus fecit. Nam sicut Christus ad docendum, ita & ad explicandum, si quid durius dixisse videretur, destinatus est. Quamquam propter turbam non capientem, dixit apud Marcum: *Si quis habet aures audiendi, audiat*: nõ quod parabolam dixisset, quemadmodum dicta parabola seminantis fecit apud Lucam; sed quod obscurior esset auditoribus sermo. Ob quam causam Ioannes in Apocalypsi interdum subiungit: *Qui habet aures audiendi, audiat, quid spiritus dicat Ecclesijs*. Declarat autem Dominus verba sua; & increpans, ait: *Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis, &c.* Quasi dicat; Hæc vos, tãto tempore in se hola mea eruditos, latere minimè deberent. ¶ *Quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur?* Hoc est

Apostolorũ ruditas, imperitia.

Abulensis Episcop. q. 48. in Matthæum. Hierony. in Matth. 10. 9.

Vitiosus auditor quis.

Bonus quis Scripturæ interpretes Augustino. Aug. lib. 3. de Doctrin. Chri. c. 16. tom. 2.

Luc. 8.

Apocaly. 2. & 3.

Quid est ad litteram, cibū in ventrē intrare.

Homer. Arist. lib. 8. animal. ca. 21.

Quomodo quæ intrant in os, nō coinquinant hominem.

Proprius locus animæ secundum Iudæos.

cibus per os ingressus, in ventrem, nō in cor, ut illud inquinare possit, tendit. Ventrē accipit pro ventriculo, sicut καλῖα, Græcè pro stomacho sumitur apud Homerum, & Aristotelē in libris de historia animalium. Dicitur enim καλῖα ἄνω καὶ κατὰ ἄνω, id est, pro ventriculo superiori, & pro ventre inferiori. Cuius deinde cibi retenta aliqua parte in substantiam carnis, & alimentum maxima pars per secessum emittitur. Nōnullæ quæstiones hoc loco explicandæ sunt, ut hæc explicatio verborum Domini apertior atque dilucidior reddatur. Quarum prima est, quomodo verum sit, ea quæ intrant in os, non coinquinare hominem? Respondet; hominem accepit pro parte eius præcipua, quæ est anima; nam aliàs solo corpore inquinato, non dicitur homo inquinari, nam per hoc quod homo non manducaret, & haberet manus sordidas, non putabant eum contaminari: se cus si sordidis manibus ederet: ergo de immunditia, qua anima polluitur, sermo est; quasi anima, quæ intra corpus est, pollui possit intransitibus immunditijs ciborum, non autem exterius manentibus: Dominus autem contendit ostendere, quod etiam cibi immundi intrantes non possint animam polluere. Quod probat ex eo, quod si polluerent, oporteret animam tangere, quia infectio fit per contactum: & tamen cibus animam non tangit, quia vadit in ventrem, & in secessum emittitur. Et procedit argumentum ex principijs à Iudæis acceptis, animam nempe esse in corde: quod verò in stomachum traicitur, & inde in ventrem, indeque in secessum, nō tangit cor. Quod autem per cor intelligat animam, ex eo liquet, quia subdit secundum eorum principia: De corde enim exeunt cogitationes mala, homicidia, adulteria, &c. Et tamen nemo dubitat, eiusmodi cogitationes ab anima procedere. Vnde & Marcus clariùs hoc edisserens, ait: Non intelligitis quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare; quia non intrat in cor eius, sed in ventrē vadit, & in secessum emittitur, purgans omnes escas: ac sic voluit innuere, quod si

immunditiæ concretæ cibus valeret intrare cor, possent inquinare hominem. Quare dicēdū est, duo hinc Dñm posuisse ex abundantia, nempe escas exire, dei nō intrare in cor: quia etiam si starent opposita, id est, neque escas exire, & in cor intrare, anima non pollueretur, quia cibus nō potest esse in ea, neque eam tangere. Imò etiā si cibus semel receptus semper ibi maneret, animam nunquam tangeret, quæ purus spiritus est, sicut cibus purum corpus. Ideo opus non fuit ista duo adducere, ad probandum quod anima non polluebatur per immunditias corporeas, satisque erat Domino asserere quod nullus cibus potest animam tangere: & tamen necessarium fuit, Dominum hæc duo etiam artificiosè proponere. Quia ut tradit Aristoteles, argumentatio ad probandum debet ex eis proficisci, quæ vel simpliciter nota, & vera sunt; vel ex eis, quæ sunt nota respondententi. Dominus igitur agēs in Iudæos, qui ob tarditatem suam, existimabant animam in natura communicare cum corpore, ex doctrina fortassis Phariseorum: nam Sadducæi negantes esse spiritum, ut in Actis scribitur, per hoc constituebant animam corpoream, quemadmodum illi ex Philosophis, qui asseruerunt animam esse aërem, vel sanguinem, vel cerebrum, atque in eam cogitationem venerant, ut putarent, animam similes qualitates recipere, atque corpus, ac proinde pollui per contactum rei immundæ; duo illa, quæ Iudæi admittebant, dixit. Et primū respondet, quod non erat idem locus animæ, & ciborum, cum anima sit in corde, & tardiores putarent esse cor, in quod cibi minime intrarent: quia cibos opinabantur in stomachum ire, & in ventrem. Deinde quod cibi non manerent in ventre, sed emitterentur per secessum: quia etsi cibus non ingrediatur cor, si tamen semper maneret in corpore, putarent Iudæi aliquam ex eo corruptionem fieri, & exhalare malum aliquem odorem, qui perveniret ad cor, quoque anima pollueretur, vnde quoad cibus esset in homine, opinarentur aliquid immūdi esse in eo: facta autem

Argumentatio efficacior de pendet, teste Philo. Arist. li. 1. post.

Act. 23.

dige-

Chryso. ho. 1. in Matth. tom. 2.

Qui verum sit: Omne quod intrat in os, in ventrē vadit, & in secessum emittitur.

Natura nihil agit frustra.

Quæ sint immunda natura.

Porphyrj, & Iuliani Apostate in Christum conuictum.

B. Hierony. in Matth.

digestione, & egestionem, eum mūdum putabant. Hinc Chrysostomus in hūc locum scribit: Cum autem Dominus dicit: Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, adhuc discipulis secundum Iudæicam infirmitatem respondit. Dicit enim quod cibus non manet, sed egreditur: quævis etiam si maneret, non faceret immundum. Sed nondum hoc audire poterant. Et propter hoc etiam Moyses tantotempore dicit esse immundos, quanto cibus intus maneat. In vespere autem iubet lauari, & mundos esse, quasi tempus digestionis, & egestionis dimetiens. Hæc ille ferē. Alterum dubium est, quomodo dixit: Omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? cū multa de cibo sumpto retineantur, quæ non emittantur, aliàs quippe, nec nutritio, nec auctio, nec generatio fieret. Nam si quicquid sumitur, emittitur, nec susciperetur, vel frustra susciperetur: natura autem nihil facit frustra. Nec dici potest, Dominum loqui de sordibus comestis, & immunditijs, quæ tota à natura reiiciuntur. Quod tamen verum non est: nam quemadmodum in omni cibo puro, ac delicato, est aliqui d impurum, quod natura secernit, & expellit: ita nullus est cibus tam immundus, etiam in serpente, in quo non sit aliquid purum, & bonum, ac naturæ conueniēs. Nec id omne quod nobis est immundum ex aspectu, & opinione, continuo naturæ est immundum: cui nihil est aliud immundum, præter id quod est ineptum ad nutritionem. Vnde Dominus in vniuersum, & generaliter loquitur: Omne quod intrat in os: & Marcus: Omne extrinsecus introiens in hominem, siue mundum, siue immundum. Hinc nōnulli ex Gentilibus, ut Porphyrius, & Iulianus Imperator, accusare ausi sūt Dominum Iesum, quasi loquentem ex ignorantia naturalis Philosophiæ. Quapropter Hieronymus hoc loco scribit: Ex hac sententia quidam calumnian tur, quod Dominus Physica disputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrē ire, & in secessum dirigi, cum statim infusa esca per artus, & venas, ac medullas, neruosque fundantur. Vnde & multos, qui

qui vitio stomachi perpetem sustineant vomitum, post cænas, & prandia, statim euomere quod ingesserint, & tamen corpulentos esse: quia ad primum tactum liquidioribus cibis, & potus per membra fundantur. Sed istiusmodi homines dum volunt alterius imperitiam reprehendere, ostendunt suam. Quauis enim tenuis humor, & liquens esca: tamen cum in venis, & artibus concocta fuerit, & digesta, per occultos meatus corporis, quos Græci ῥῆψς vocant, ad inferiora dilabatur, & in secessum vadit. Hæc ille. Cuius dictum sobrie est intelligendum: Cibus namque transmissus in stomachum, quædam habet partes faculentas, & nutritioni ineptas, quæ in ventrem primo succedunt, & postea per secessum emittuntur: cæteræ verò, quæ subtiliores sunt, traiecit ad hepar, digerunt: & quædam pars eorum transmittitur ad viam generatiuam pro seminata materia, & sanguine mēstruo; cæteræ verò faculentiores partes emittuntur per vrinam. Ad hæc in venis, & artibus tertio digeritur, & transit in membra, atque huius digestionis superflua emittuntur per poros, hoc est, per sudores, vel per aliam evaporationem, nō tamen labitur per secretos meatus in secessum, ut cortex literæ Hieronymi videtur asserere. Lyranus exponens verbum Domini: Omne quod in os intrat, in ventrē vadit, & reliqua, ait: Hoc est, aliquid de omni. Nihil est enim tam purum, in quo natura non aliquid separet faculentum, quod expellat. Sic ille ferē. Hic sensus non videtur consistere: quia etsi de quolibet cibo natura expellat id quod est sibi inconueniens, nunquam tamē totum emittit. Deinde si poneretur aliquid remanere secundum Iudæos, illud in membra conuerteretur, & aliquid intrare in cor, cum eōuersio fiat intus suscipiendo; cum tamē Christus asserat cibum non intrare in cor. Nec rursus dici potest, totum expelli, eo quod illud quod remanet, in altera specie, & nō in propria remanet: quia etiam quod emittitur, in materia cum eo, quod sumpsit, conuenit, specie tamen differt; & ita nihil ciborum expelleretur, contra Domini verbum.

Eorundē coinquinantū imperitia.

Hieronymi dictum de cibus in stomachum transmissis caute intelligendū.

Lyrani in Matthæū sensus reiicitur.

Nutritio quomodo fiat.

Prop-

Verus sensus huius loci tra- ditur. Mar. 7. Si quæ in- trant in os, non coinqui- nant homi- nem, quo Ec- clesiasticus ci- borum dele- ctus pertinet? Ciborum de- lectus qua- druplex. Levit. 11. & seq. Act. 10. Secundus de- lectus. Tertius dele- ctus. Gen. 1.

Propterea dicendum est, Dominum hic non ex veris simpliciter procedere, sed ex his quæ vera videntur respondenti. Hebetes siquidem, ac tardi Iudæi, putabant escam susceptam in substantiam corporis non conuerti, sed factis quibusdam in corpore transmutationibus, totam emitti, atque expelli. Ideo dixit: *Omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare: quia non intrat in cor eius, sed in ventrem vadit, & in secessum exit, purgans omnes escas, nimirum euacuans omnes escas sumptas, ac proinde nequeit hominem coinquinare.* Si tamen Iudæi rectè de natura animæ sentirent, satis fuisset Domino dicere, inter corporale, & spirituale non esse contactum, quare nec infectionem. Tertium dubium existit: Quomodo hæc quæ Dominus dixit, in delectum ciborum non militant? nam hoc est cauillum hæreticorum quod edere cibos in diæ ieiunij prohibitos, non coinquinat hominem, vel etiam pluries comedere, vt ita violent abstinentiam præceptam, & mandatum ab Ecclesia delectum ciborum. Respondit hæc, quadruplicem inuenti ciborum delectum. Alterum quidem à Moyse lege præscriptum: vnde qui immun- dis in lege vescabantur, vel illa tangebant, inquinabantur: quo de delectu agitur in Leuitico. Sed hic delectus sub- latus est à Christo cum tota lege Moy- si: vnde vel post ascensionem Petrus Ap- ostopolorum Princeps, cum dictum es- set illi: *Occide, & manduca*, scilicet ani- malia proposita, quæ immunda erant iuxta legem: *Abstine Domine*, inquit, *quia nunquam manducaui omne commune, & immundum.* Alter delectus ciborum e- rat, quod cibus sumptus illotis, ac for- didis manibus animam contaminaret: qui reprehensus est hoc sermone à Christo, vt supersticiosus, & vanus. Et ideo male allegant hæretici hunc locum contra delectum Ecclesiæ, quæ ni- hil tale, vt illi Pharisei, sentit, vel docet. Tertius delectus, est Manichæo- rum, qui omnes cibos corporeos per se malos iudicabant: contra quem to- ta Scriptura reclamationat, ac pugnat. Ait enim Moyses: *Vidit Deus cuncta qua fe-*

cerat, & erant valde bona: & Paulus: *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur.* Rursus: *Omnia munda munda sunt, & infidelibus, nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum, & mens, & conscientia.* Quartus est delectus ciborum, à Christo, & Paul- lo institutus, & iure naturæ stabilitus, vt propter fratris scandalum vitandū, à certis cibis abstinemus, vel vt car- nem maceremus, & Deo pro pecca- tis satisfaciamus, à quibusdam delica- tis, & succulentis escis nos continea- mus, quando ratio distaret illum esse necessariū. Atque in huc delectum nō cadit vlla dispensatio: atq; sub hoc vltimo delectu, iure naturali, & Euan- gelico præscripto continetur, tanquā species sub genere, delectus ab Eccle- sia præscriptus carniū, ouorum, & laticiniorum certis quibusdam die- bus, quibus potissimum ad ieiunij legem adstringimur. Et hic non loqui- mur de eo delectu ciborum, quem qui- uis pro sua voluntate & deuotione ser- uare solitus est: nec loquimur de illo, quem medici studio sanitatis compa- randæ, aut conseruandæ indicunt, vel de eo, quem paupertas quibusdam in- dicit; sed de illo, quem Ecclesia iun- ctis fidelibus præscribit seruandū. Quæ non docet cibos natura sua esse immundos, vt Manichæus, neq; sordi- dis manibus sumptos inquinare ani- mam, vt Pharisei; neque quod lege Moy- si certi cibi, ratione significatio- nis, sint prohibiti; neque quod cibi ani- mam cōtaminent, quemadmodum Pythagoras ab esu carniū, & etiam fabarum abhorrebat, & abstinendum esse tradebat. Nulla talis est ratio Eccle- siæ in prohibenda certa specie cibo- rum, sed eius animus eō tendit hac le- ge, vt carnem, omnium peccatorum fontem, & fomitem, maceremus, casti- gemusque, vt docet B. Augustinus cō- tra Faustum Manichæum, vt Deum in- gluuie nostra & gula offensum place- mus, illique satisfaciamus, vt ita meri- tum obedientiæ comparemus: quæ ad modum ob eam causam tantum inter- dixit certæ arboris esum primis ho- stribus parentibus: Deus in paradiso.

1. Tim. 4. Tit. 1. Quartus de- lectus. Rom. 14. De cibis va- riar opinio- nes Philoso- phorum. Delectus ci- borū Eccle- siastici causæ. Aug. li. 90. con. Faustū c. 5. tom. 6. Gen. 2.

Postremo, vt ita omnes fideles in ve- rum Dei populum vniantur, & delectum, atque ieiunij obseruantes, mirtuo sibi sint exemplo, & edificatio. Quod ergo hæretici argumentah- tur, cibus, qui intrat per os in homi- nem, animam non contaminare: ve- rum est ad sensum Christi, escas sua na- tura neque malas esse, neque sordidis manibus, aut immundis vasis sumptas animam sordidare: peccant tamen gra- uissimè, per id quod exit de ore eorū, id est, per vani superbiam, & contuma- ciam, quæ Ecclesiam Dei spernunt: quemadmodum fructus ligni scien- tiæ boni & mali contra Dei obedientiam sumptus, vitiosus, atque imputus redditus est. Itaque si quis in contem- ptum Ecclesiæ, quolibet tempore ves- catur quibuslibet cibis, certè coinqui- natur, non à cibis, sed ab inobediēte corde sumente. Imo si nihil externum hominem inquinat, ergo nec cibus ho- minem sanctificat: nam vt Apostolus dixit: *Esca nos non commendat Deo*, & iterum: *Non est regnum Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudiū in spi- ritu sancto.* Cum ergo isti vrgent hunc locum, quasi non liceat vitam æternā ingredi, nisi quis extra vllum delectum vel cibus vehementer falluntur: si enim regnum Dei non est esca, & potus, non habent hæretici causam e- ffectionem ciborum reijciendi: Catho- lici vero habent, vt statuunt ac defi- niant ad comprimendam carnem, & ædificationem aliorum, & pacem Ec- clesiæ: quandoquidem omni tempore Deus ostendit se de certis cibis non eden- dis esse legem. Nam vel in para- diso legem voluit de fructu certæ arboris nō edendo: in statu naturæ ante di- luuium non manducabantur carnes: post diluuium carniū vsus fuit, sed prohibitus esus carniū cum sangui- ne. In lege Moysaica, à multorum ani- malium carniū, & piscibus abstinē- bant: & inter Iudæos qui sanctiores ha- berentur, à quibusdā alioqui licitis ci- bis, & potibus se cōtinebāt, vt Naza- ræi, & Rechabite, qui vino abstinēbāt, vt habes in lib. Num. & apud Ieremiā. In Euan- gelio Ioannes cōmendatur de abstinentiā omnium ciborum, præter locu-

Postremo, vt ita omnes fideles in ve- rum Dei populum vniantur, & delectum, atque ieiunij obseruantes, mirtuo sibi sint exemplo, & edificatio. Quod ergo hæretici argumentah- tur, cibus, qui intrat per os in homi- nem, animam non contaminare: ve- rum est ad sensum Christi, escas sua na- tura neque malas esse, neque sordidis manibus, aut immundis vasis sumptas animam sordidare: peccant tamen gra- uissimè, per id quod exit de ore eorū, id est, per vani superbiam, & contuma- ciam, quæ Ecclesiam Dei spernunt: quemadmodum fructus ligni scien- tiæ boni & mali contra Dei obedientiam sumptus, vitiosus, atque imputus redditus est. Itaque si quis in contem- ptum Ecclesiæ, quolibet tempore ves- catur quibuslibet cibis, certè coinqui- natur, non à cibis, sed ab inobediēte corde sumente. Imo si nihil externum hominem inquinat, ergo nec cibus ho- minem sanctificat: nam vt Apostolus dixit: *Esca nos non commendat Deo*, & iterum: *Non est regnum Dei esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudiū in spi- ritu sancto.* Cum ergo isti vrgent hunc locum, quasi non liceat vitam æternā ingredi, nisi quis extra vllum delectum vel cibus vehementer falluntur: si enim regnum Dei non est esca, & potus, non habent hæretici causam e- ffectionem ciborum reijciendi: Catho- lici vero habent, vt statuunt ac defi- niant ad comprimendam carnem, & ædificationem aliorum, & pacem Ec- clesiæ: quandoquidem omni tempore Deus ostendit se de certis cibis non eden- dis esse legem. Nam vel in para- diso legem voluit de fructu certæ arboris nō edendo: in statu naturæ ante di- luuium non manducabantur carnes: post diluuium carniū vsus fuit, sed prohibitus esus carniū cum sangui- ne. In lege Moysaica, à multorum ani- malium carniū, & piscibus abstinē- bant: & inter Iudæos qui sanctiores ha- berentur, à quibusdā alioqui licitis ci- bis, & potibus se cōtinebāt, vt Naza- ræi, & Rechabite, qui vino abstinēbāt, vt habes in lib. Num. & apud Ieremiā. In Euan- gelio Ioannes cōmendatur de abstinentiā omnium ciborum, præter locu-

stas, & mel syluestre, & quæ omnis po- tus inebriatis, id est, vini, & sycere, v- sum non haberet: & Apostoli iusticie runt in hunc modū: *Vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato.* Religiones peculiare nō nullæ, tam virorum, quam mulierum, certam ciborū rationem præscriptam à maioribus, & propria quædam ieiun- niā sanctæ, ac laudabiliter obseruat, vl- tra ea, quæ in vniuersa Ecclesia omni- bus fidelibus religiose custodiēda tra- didit. Falsa ergo est vox hæretici, dicē- tis: *Non quod intrat in os, coinquinat ho- minem:* quia ex gula & cibo Adæ om- nes inquinati sumus: Esau propter len- ticularum, primogenituram perdidit: fi- lij Israël in deserto propter esum car- nitum puniti sunt. Et si quis sanguine, & suffocato vsus fuisset, quo tempore lex illa vigeat, contaminatus fuisset. Nō quod isti omnes cibi ex se mali es- sent, & animam sordidarent, vel quod sordidis manibus, vt crassissimi Phari- sæi putabant, supet inquinarent: quod hoc loco maximè agit Dñs, vt osten- dunt vltima verba Euan- gelij, ubi con- cludens ait: *Non lotis autè manibus mā- ducare, hoc non coinquinat hominē;* sed quod ex superbia, & contumacia sum- pli contra præceptum Dei, & Ecclesiæ assumerentur. Et de quæstione hac sit dictum satis. Sicut autem Luthe rani abutuntur if- la Dñi sententiā: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem,* ad derogandū ci- borum delectui, & ieiunij ab Ecclesia per scriptis, ita Sacramentarij, & præser- tim Oecolapadius, illa vsurpāt ad pro- bandū non esse corpus Dñi in Sacra- mento altaris: ita syllogizans: *Quod in- trat in os, non coinquinat: ergo simili ra- tione nec sanctificat: ergo inutiliter sub specie panis dicitur ore sumi fidelium cor- pus Christi.* Sed vt cōcedamus cibos sū- ptos non sanctificare, nec coinquinare suntentes: quia tales in cor non vadūt, sed in ventrem: tanten corpus Domi- ni in cor vadit, atq; ob id hominē san- ctificat, & in secessum non emittitur, vt rectè Roffen. contra Oecolapa. res- pōdet. Et de hoc pane dixit Dñs: *Qui māducat hunc panē, viuet in æternū;* Et, *In me manet, & ego in eo.* Et Aug. Cibus

Luc. 11. Act. 15. Gen. 3. Infra 25. Num. 11. & Psal. 77. Quam inep- tē hinc colla- gant Sacra- mentarij, Christi cor- pus non esse in Euchari- stia. Roffen. lib. 5. con. Oeco- lampad. Ioan. 6. Ibidem. Aug. lib. 7. confess. ca. 10. tom. 1.

sum grandium, cresce, & manducabis me: Nec tu me in te mutabis sicut crbum carnis tuae, sed tu mutaberis in me.

Postremum dubium est, quod ait: Qua autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem: quo modo enim verum est de ore prodire homicidia, furta, adulteria, & similia? Respondet Caiet, hec propterea dici ex ore prodire, eo quod naturali suo progressu hac medio sermone in opus exeant: prius siquidem naturaliter dicitur, quam fiant. Sed hoc friuolum est: nam etsi de adulterio illud dicitur, non tamen de furto, & homicidio, qui enim furatur, maxime cauet, ne cui dicat: & ita qui occidit. Hec etiam delicta manu parantur, non ore. Possumus ergo dupliciter interpretari id, quod dicitur, procedunt de ore. Primum, ut significet verba que certum est de corde prodire: nam salua de ore procedit, & non de corde exit, sed de membris profluit. Et Marcus oris mentionem non fecit, sed pro ore semper ponit hominem, ut sit generalior sententia: Quae de homine, inquit, procedunt, illa sunt, quae coinquinant hominem. Abintus enim, de corde hominum mala cogitationes procedunt, & reliqua. Deinde dici eleganter potest, more sacrae Scripturae quod dicitur; procedit ex corde, & inde innotescit, ex ore venire dici posse: quia os naturaliter ad aperienda interiora cordis datum est. Quomodo cumq; ergo extra enuntietur, siue verbo, siue facto, ex ore venire dicuntur: ita ut etiam cogitatio mala, quae deliberatione habet, & assensum, e corde censetur prodijisse, venisseq; ad os.

Septem autem enumerat, quae de corde exeunt. Primum cogitationes male: quae ita exeunt, ut sint in ipsa anima, & ideo possunt eam inquinare. Est q; mala cogitatio radix, & origo peccati omnis: nam ex cogitatione mala oritur electio prava, & operatio perversa homicidij, adulterij, fornicationis, furti, falsi testimonij, & blasphemiae, siue contumeliosae. Et dicitur largi exire mala cogitatio de corde: nam proprie in corde manet: nisi mala cogitatio, pro re facta ex mala cogitatione dicatur. Exit porro de illo: quia originem ex illo accipit,

quod est procedere, sicut dicimus Filium a Patre procedere: non tamen ab eo exit, quasi sit ab eo loco separatus, cum sit eiusdem substantiae cum Patre.

Cum vero dicuntur adulteria exire a corde, potest dupliciter intelligi. Vel de cogitatione adulterij perpetrandi; & ita non differret cogitationes male a reliquis sequentibus: nisi quod cogitationes male in genere dicuntur, deinde explicatur in particulari quae extra in opus prodeunt. Alio modo, & forte melius, exire de corde dicitur adulteria, furta, & homicidia, ac similia externa peccata, non quod aliquando in corde fuerint, sed quod ab eo procedunt tanquam ab origine, nam non fierent, nisi corde cogitarentur. Opera ergo mala, quae tanquam verba cordis testantur eius conceptum, ex corde procedunt, quia solum ex nobis prodeunt. Ut enim recte dixit Propheta: Perditio tua Israel tantummodo in me auxilium tuum.

His autem septem vitijs adiungit Marcus totidem alia, nempe avaritiam, dolum impudicitiam (quae in aspectu, tactu, & verbo impuris consistit) oculum malum, blasphemiam, superbiam, stultitiam. Oculum malum proprie est invidia, etiam si possit extendi ad oculum adulteri, qui obseruat caliginem; & ad iracundum, mortem hosti suo designantem: ab hac igitur praedicta peccatorum turba, studeamus per Dei gratiam sanctificare corda nostra: quia si illud purum fuerit, & mundum, munda erunt nobis omnia. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ex corde autem mundo, munditia in omnes facultates animae & corporis membra diffunditur: siquidem ex abundantia cordis os loquitur; &, Bonus homo de bono thesauro profert bona. Adnitamur igitur iuxta consilium Salomonis, omni custodia seruare cor nostrum, quonia ex ipso vita procedit: non quidem solum illa naturae, de qua ibi non est sermo; sed etiam vita spiritualis, quae consequitur vita beata, & aeterna, praestanda nobis a Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto omnis cultus est exhibendus ab omni re creata, rationali praesertim, & Angelica, omni tempore, Amen.

Ioan. 16. Filius a Patre ut exeat.

Quo modo adulteria, ac similia externa peccata dicitur de corde exire.

Altera solutio.

Ose. 13.

Mat. 23.

Oculus malus proprie quis fit.

Iob. 24.

Tit. 1.

Matth. 5.

Infra. 12. Omni custodia dicitur cor nostrum cur seruare debemus.

Prou. 4.

Quam verum sit Quae procedunt de ore, de corde exeunt, &c. Caietani sensus refellitur.

Duplex solutio probabilis adfertur.

Mat. 7.

Os hominum natura curdatur.

Cogitationes quatenus a corde exeant.

Quid est mala cogitatio de corde exire dicitur.

TRACTATUS XXX.

De disceptatione Domini cum Phariseis, & Sadduceis petentibus signa de caelo. Et habetur Matth. 16. Marc. 8. Et accesserunt ad eum Pharisei & Sadducei tentantes: & rogauerunt eum ut signum de caelo ostenderet eis. At ille respondens, ait illis, Facto vespere dicitis, Serenum erit; rubicundum est enim caelum. Et mane, Hodie tempestas; rutilat enim triste caelum, &c.

Duplex Phariseorum congressus cum Christo.

DUPLEX continet congressum hic tractatus: alterum, Christi cum Phariseis petentibus signa de caelo; alterum, Christi cum Apostolis non intelligentibus Domini verba de cauendo fermento Phariseorum, & Sadduceorum: & in utroque est vitae nostrae instructio, atque institutio, ut videbimus. Ante verba haec praemittit Matthaeus: Et dimissa turba, ascendit in nauiculam, & venit in fines Magedan. Marcus vero: Et statim ascendens nauem cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. Vbi Dominus sanauit aegros, docuit turbam, pauit fame periclitantes, statim se recepit cum discipulis suis in nauim. Quia diu haerere in loco, vbi aliquid egregij feceris, hominis est aliqua gloria, aut remunerationem expectantis. Nec dubium, ob id Dominum reliquisse multitudinem; ne rursus venirent, & raperent eum in Regem, ut alias tentauerant. Hoc est enim plebis ingenium, ut pro minimis beneficijs, soleat maximas gratias agere. Leue est beneficium, alere corpus: maius, sanare: maximum vero, doctrina sacra sanare, & pascere animum. Pro doctrina, & pro sanatis morbis, nemo regnum detulit Iesu: pro cibo detulerunt: id modo facerent, subduxit se eum disci-

Christi post multa eius in homines beneficia in fines Magedan aduersus quid doceat nos.

Ioan. 6.

Plebs ingenium.

pulis suis: Et venit (inquit) in fines Dalmanutha; quae idem est cum loco dicto a Matthaeo Magedan, siue, ut Graece dicitur, Macclada: ut alibi ostendimus.

Et accesserunt ad eum Pharisei, & Sadducei. Intellige in portu, cum exiret nauis, ut ait Marcus. Et in omni regione erat Pharisei cum Sadduceis: quia etsi inter se discordes, & diuisi essent in dogmatibus magni momenti, utriusque tamen contra Christum concordia erat, & maxime Pharisei, qui se sanctiores esse existimabant: & victis a Christo Sadduceis, ipsi cum eo congrederi audebant: ut habes apud Matthaeum. Quando vero illi inter se certabant, quisque sua sectae contra aliam fauebat, quemadmodum Paulus Phariseus contra Sadduceos, ut refertur in Actis. Simili prorsus ratione Lutherani, Anabaptistae, & Sacramentarij, etsi in multis, & maximi ponderis articulis inter se dissentiant: in bello tamen, Ecclesiae Catholicae, & eius capiti, siue Christi Vicario inferendo, maxime conueniunt. Vides hic vitam Christi (quae nihil est aliud, quam nostrae vitae institutio) perpetuam esse militiam super terram: Christus perpetuo confistatur cum Phariseis, audit minas Herodis, & insidias Phariseorum experitur.

Dalmanutha quid.

Lib. 6.

Pharisei, & Sadducei in quo vno, ac solo conueniunt.

Matth. 22.

Act. 23.

Phariseos, & Sadduceos hodie qui referant.

Vita Christi militiam perpetuam.

Luc. 13. Supra. 11.

Diligenti Deum quid facto op^o fit

Qui ergo Deum diligit, nullam sibi tranquillam securitatem hic polliceatur, sed stet in procinctu militiæ. Dicuntur autem isti tentantes accessisse, nimirum, ut periculum facerent an esset Messias, & an tantum posset præstare, & an ad gloriam propriam signa faceret.

Cur isti tentantes ad Iesum accesserint. Ioan. 6.

Et rogauerunt eum, ut signum de celo ostenderet eis. Quemadmodum superiorius post multiplicationem quinque panum, quidam illam extenuarunt componentes cum manna, ut habes apud Ioannem, & petebant signum aliquod è caelo; ita & nunc isti Pharisei, & Sadducæi audita fama signorum Christi, & maxime eius quod paullo ante patrauerat, caeleste aliquod signum ab ipso petunt: ut manna Moysen dedisse iactabant Iudæi. Qui autem querit signum, ut tentet, quia credere non vult, etiam si mille signa videret, non crederet. Petebat igitur, ut in eius dedecus, si non posset, cederet, vel videretur vnus de antiquis Prophetis, ut Hælisæ⁹ vidit currus igneos in caelo; vel ut ostenderet, se non facere virtute demonis signa, vel ad curiositatem alendam. Denique non petebant de aduentu Messiae per Astrologiam doceri, vnde interpretatur Lyranus, & reprobatur Burgenfis Episcopus, tanquam essent Astrologiæ studio dediti Iudæi: quia Christus eis satisfecisset, respondens, effectus naturales, ut serenitatem, pluias, & siccitates, atque alia huiusmodi, sciri posse per astra; non autem tempora, id est, euentus humanos, à Dei, vel hominis voluntate pendentes, ut sectas, & earum qualitates. Et Iudæi non petebant signum aliquod naturale aduentus Messiae, sed supernaturale, quod eius declararet aduentum. Quanquam sancti nonnunquam signa sanctè petierint, ut Gedeon, & Ezechias volentes credere, sed timentes deceptionem demonis, vel certiores fieri, ut ardentius gratias agerent. Imò ipse Achaz infidelis damnatur, quod signum à Domino petere recusauerit.

Matth. 15.

Exod. 16.

Signum de caelo cur à Domino ab illis queritur.

4. Reg. 6.

Lyran. Burgen. Episcopus.

Signa quæ facta à Deo potestauerint, ut crederet, obtinuerint que. Iud. 6.

Esa. 38.

Supra. 7.

At ille respondens, ait illis, Facto vespere, dicitis, Serenum erit, rubicundum est enim caelum. Marcus ait: Et ingemiscens spiritu, ait, Quid generatio ista sig-

num querit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. Id est, iuro me non daturum signum, nisi Ionæ, ut ait Matthæus. Ideo ingemuit spiritu, quasi eos mortuos deflens. Estque hæc locutio ecliptica, siue deflexiva in iuramentis ipsius consueta, non absimilis illi: Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis, id est, quia non reddidi, non decidam: & alio loco: Quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam; id est, non introibunt. Et alio in loco: Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar: semen eius in aeternum manebit: pro eo quod est, nunquam mentiar. Coniunctio enim Si, cum sequitur affirmatio, exponenda est negatiue, quando verò additur illi negatio, exponenda est affirmatiue, iuxta illud Psalmi: Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, id est, omnino humiliter de me sensi. Verbum Rutilat, semper Græcè est *πυράζω*, quod ab igne deriuatur, & videtur valere, ad modum ignis rubicundum est, aut ignis speciem præferit. Quod Dominus ait de signis sereni, siue pluuiosi caeli, hunc sensum habet: Scitis diuinare quale tempus sit futurum pro commodis corporis, cur non multo magis de aduentu Messiae pro salute, & beneficio animæ vestræ: præsertim cum tot signa certissima, ac inuisita aduentus eius existant? Nam præter firmissimum Scripturarum testimoniū, quod nullo modo potest refutari, certitis ante oculos tot miracula, quæ aperta euincunt Messiam iam venisse, & illum, quis sit, quasi digito ostendunt, nisi oculos ad signa illum ostendentia, & ad ostensum clauderitis. Vbi ex doctrina Philosophorum perpende, quod vbi aer in occasu Solis lucidus est, & rubicundus, materiam pluuiæ desiccata, & inflammata ostendit, atque ita iudicat tempus serenum, & à pluuiâ remotum: contra verò factò mane, & viso caelo turbido, quod hic dicitur rutilum ob materiam condensatam, cõiicitur tempestas, id est, ventus cum aqua. Atque hæc naturalia sunt, & rationi ipsi nituntur. Quia cum noctu rubicundus est aer rubore tendente ad splendore, ostē-

Qualis ferè sermo iuranti, Dei præsertim.

Psal. 7.

Psal. 94.

Psal. 88.

St, coniunctio, quando negat.

Psal. 130.

Rutilare caelum quid sit.

Christi de signis sereni, seu pluuiosi aeris, verborum intelligentia.

Sereni caeli, & turbidicauis naturales.

2. Reg. 23.

Virg. li. 1. Georg. sub finem. Pluuiæ Virgiliana symbola.

dit dominium Solis trahentis nubes ad inferius hemisphærium, nostro iam perpurcato à vaporibus: si verò vapores non possit euincere, condensantur, & in pluuiam tandem resoluuntur, & triste caelum aereum redditur. Vnde in Regum libris legitur: Sicut lux aurora Oriente Sole, mane absque nubibus rutilat, & sicut pluuijs germinat herba de terra, & reliqua. Hoc etiam Poëta, tradens signa pluuiæ, & serenitatis, docuit in libro Georgicorum:

Ille vbi nascentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suspecti tibi sint imbres, namque vrget ab alto
Arboribusque, satisque notus, pecoriq; sinister.

Et de Sole Occidente subiungit: Hoc etiam emisso cum Sol decedit Olympo, Profuerit meminisse magis, nam saepe videmus

Ipsius in vultu varios errare colores.
Ceruleus pluuiæ denuntiat, igneus Euros.
Sine macula incipiunt rutilo immiscerier igni;
Omnia tunc pariter vento, nimisque videbis
Feruere.

Et infra: At si, cum referetq; diem, condetq; velatum, Lucidus orbis erit: frustra terre bere nimbis;

Et claro syluas cernes Aquilone moueri. Sic ille. Cum igitur Pharisei serenitates, & pluuias temporum dignoscerent: quæ nec notæ eos beatos; nec ignorant, infelices reddebant, nec signa erant vsque; quaque certa, excusatione vlla digni non erant, si aduentum Messiae, ex quo omnis eorum salus pendeat, & cuius indubitata, & euidentia argumeta ad illum agnoscendum acceperant, ignoraret. Propterea Dominus acriori verbo eos reprehendit, dicens: Hypocrita, faciem ergo caeli diiudicare nostis; signa autem temporum non potestis? Interroganter legendum. Hypocritas hos nominauit, ut pòderat Chrysol. non solum tanquam alia dicentes, & alia sentientes, sed etiam tanquam habentes se pro sapientibus, cum essent insipientes, qui signa

Pharisei ab ignorantia aduentus Messiae quæ inexcusabiles fuerint.

Phariseos Christus cur hypocritas nominauit. Chrysol. ho. 54. in Matthæum.

temporum Messiae certiora, & clariora ob malitiam suam videre non poterant. Propterea non dixit: Nescitis, sed, non potestis scire, quod peius erat: sed ipsi huius suæ impotentiae causa erant. Quasi dicat: Facile possetis, & merito debere tis, si velleis, nisi sponte velleis veritatem ignorare. Et Hieron. quidem per signa temporum intelligit primi Christi aduentus miracula, signa scilicet ad impletorum temporum à Patre promissorum in Scripturis. Theophyl. verò cum suo magistro, per signa temporum accipit vtriusque aduentus Christi signa: nam primi aduentus signa in terra fieri promissa erant, secundi verò in caelo. Ut sit hic dilucidus, & apertus sensus: Sicut in caelo aliud cognoscitis esse signum serenitatis, aliud pluuiæ; ita, si desipere vltro nolletis, alia in Scripturis, quasi in quodam caelo agnosceretis esse signa, alia huius aduentus, alia futuri: quia ad illa verba, Signa autem temporum non potestis; scilicet diiudicare, vel discernere, de quibus Propheta: Tunc aperientur oculi caecorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Et rogatus Dominus, num ipse esset expectatus ille Messias, respondit Ioanni per suos interroganti: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur. Possumus etiam per signa temporum generalius interpretari omnia Prophetarum iudicia, quibus significarunt tempus Messiae, ut ablationem sceptri de Tribu Iuda, impletio nem hebdomadam Danielis, & miracula ipsius Christi iam edita.

B. Augustinus mysticè hæc signa explicat, dicens: Quod dixit, Facto vespere dicitis, serenum erit, rubicundum est enim caelum, id est, sanguine passionis Christi: id est, in primo aduentu indulgentia peccatorum datur: & mane, hodie tempestas, rubet enim cum tristitia caelum: id est, quod secundo aduentu igne procedente venturus est. Faciem ergo caeli iudicare nostis, signa autem temporum non potestis? Signa temporum dixit de aduentu suo, vel passione, cui simile est roscum caelum vespere. Et item de tribulatione ante aduentum suum futura, cui simile est mane roscum cum tristitia caelum. Hæc ille.

Quæ signa temporum Pharisei diiudicare non poterant secundum Hieronymum.

Alter sensus, Theophylacti scilicet, & Chrysolomi

Esa. 32.

Matth. 11. Tertius sensus.

Gen. 49. Dan. 9. & 12.

Quartus sensus Augustini. Aug. lib. 1. Questio. Euang. q. 20. tom. 4.

Matth. 12.

Plato. Platōnis facteter dictū.

Philip. 3.

Cur Scribæ, & Pharisei à Christo nūc signū de cœlo petierint, illudq; negatum sit eis.

Luc. 23.

Iudæi quare generationem malā, & adulteram nominantur.

Ioan. 2. & seq.

Phariseis, & Scribis, atq; aded Iudæis omnibus quale Christus signum dedit Ionæ Prophetæ.

Subdit Dominus: *Generatio mala, & adultera signum querit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.* Nō sunt ijdem Pharisei, & Scribæ, qui hic petunt signum à Domino, atque ij, de quibus supra narrat Matthæus: qui increpiti non ausi essent iterum redire ad eādem cauillationem. Vide autem Domini Sapientiā, idem hic responsum dedisse, atque illis dedit. Nam ut pulchrè dixit diuinus ille Plato: *Si interrogaues, quatuor, & tria quem numerum reddant, respondebo, septem.* Et si centies idem interroges, eadem est mihi responsio reddenda. Vnde Paulus aiebat: *Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.* Et respondendo se nō daturum aliud signum, quā signū Ionæ, quod erat dare signum mortis suæ, sepulturæq; ac resurrectionis, indicat quod signum quærent in testimonium Mesiæ. Signum ergo non dabitur ei, quia plus satis dederat: & petentibus signa ob curiositatem, non erant danda, vt Herodi apud Lucam: & signa cœli secundo aduentui seruabantur. Et idoneum se Mesiā ostenderat, de quo non erant prædicta signa cœli, præiudicassetque factis iam signis, si noua ad eorum mentem edidisset. Vocat generationem adulteram; & idcirco ei non datur signum, nisi quale datum est Niuiitis, qui non erant populus Dei. Hoc idem datur eis signum, qui repudiauerunt sponsum suum Christum: Hi petunt de cœlo, & datur è profundo in terra. Si boni essent, viderent: sed cum mali sint, & lumen repellant, nihil videbant. Nullum igitur maius signum erat, quo à prauitate deduci debuerunt, quā cum omnia in Christum experti essent, consumptis in eū viribus à turpi morte, à sepulchri custodia, ab ipsorum in Ecclesiam eius depopulatione euasisse gloriosum videre; gloriososq; esse eos, qui eum secuti sunt, licet aliquando contemptissimi, ac abiectissimi fuerint. Ex responsione autem Christi dura, & gemitu eius, & quia ad tentandum venerunt, patet Phariseos peccasse petendo signum: nam in signo signum quærebāt, & signis editis vrebantur; nec ad fi-

dem propterea proficiebant, quia non vt crederent; quærebant. *Et relictis illis, abiit.* Quia non erat spes fructus. Marcus habet: *Dimittens eos, abiit.* Vbi rectius vertisset interpretes, *relictis illis*, sicut hic in Matthæo fecit: non est enim verbum ἀπολυσας, quo vsus est supra in dimittenda turba, sed ἀλλήλων, sicut in Matthæo est, ἀχυσ, vt ita sit locus annotationi beati Hilarij in Matthæum scribentis: *Non sicut locis alijs legitur, dimissis turbis abiit: sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos scribitur, sed reliquisse.* Sic ille. Venit autem tantummodo, vt ostenderetur dispositio Phariseorum circa magna; & curiositas circa parua, quod Deus curiosos fideles non exaudit. Aliās si hæc historia non faceret ad rem, proculdubio ab Euangelistis non fuisset enarrata: quæadmodum multa alia loca quæ Dominus pertransijt, ab eis ommissa sunt. Itaq; dimittens eos, ascendit iterum nauim, & abiit trans fretū, vt narrat Matthæus: deploratos Phariseos, & inemendabiles relinuens. *Et cum venissent discipuli eius transfretum, obliui sunt panes accipere.* Verbum *Cum venissent*, Græcè dicitur ἰδόντες, & positum est προἰχθύνοντες, de præsentī, id est, venientes: quia non est verisimile, vt dicantur obliui panes post transfretationem, quos ex vltiori ripa secum sumere debuissent. Et quæ narratur dicta à Domino ad discipulos, nō sunt dicta post transfretationē, sed in ipsa nauigatione, vt Marcus ait, qui præmittit: *Et obliui sunt panem sumere, & nisi vnum panem non habebant secum in nauī.* Ex hoc loco apparet, quantæ fuerint parsimonie Apostoli: nauigaturi enim trans fretū obliui sunt viaticū sumere secū, qd̄ indicū est, quā paruam carnis curā haberēt, quibus ipsa reficiēdi corporis necessitas, quæ naturaliter cūctis hominibus inesse solet, mēte exciderat; cū tamē prior cura semper sit nobis, vt cibus præueniat esuriem. Et Deo ita disponente accidit, vt vnum tantum panem haberent, vt correcti, per viam meliores fierent. Solebant autem semper cum Christo ituri, panes secum asportare pro viatico, vt

Ijdem à Christo cur signa de cœlo petēdo peccauerint. Mar. 8. Quid est qd̄ Christus relictis illis abiit. B. Hilarius can. 16. in Matth. Deus quos fideles non exaudit. Gracilinus. Quanta essent Apostoli parsimonia. Cur ferēt Christum turbæ comitantes, panem suum adferrent. Matth. 14. Infra. 15.

constat

Supra 10.

Infra 14.

Panis qualis erat Christi. Ioan. 6.

Mar. 8.

Quorsum id: Intuemini & cauetē à fermento Phariseorum, & reliq.

Luc. 12.

Fermentum hoc loco quid.

Matth. 13.

Alter sensus Hieronymi in Matthæū, & Hilarij loco præcitato.

constat in duplici saturatione turbarum, eo quod Dominus in desertis locis frequenter hæreret: cum verò soli ad prædicandum proficiscebantur, nihil portabant, cum illis esset præceptum, ne portarent sacculum, aut peram, neque æs in zonis. In loco autē vbi saturauerat quatuor millia, non sunt panes obliui, quia ibi fragmenta tantum panis, & non panes habebant. Et ita vel partem fragmentorum sumpterunt, reliquis datis, ac dispensatis in turbas; vel omnia fragmenta dederunt, postea verò in via emerunt ante Magedan: quia ibi non videntur emisisse, nam statim redierunt, & ita in reditu non habebant nisi vnum panem tantum. Iuxta spiritum tamen vnicum illum Panem habebant, qui de cœlo descendit, nempe Christum Filium Dei, quem qui secum habet, non est quod timeat vllam vel corporis, vel animæ famem. *Qui dixit illis, Intuemini, & cauetē à fermento Phariseorum, & Sadduceorum.* Marcus adiungit: *Et à fermento Herodis;* qui tamen subicit de fermento Sadduceorū. Reliquerat Dominus cum indignatione Phariseos, cū quibus negotium habuerat, & accepit inde occasionem suos instruendi discipulos; & significauit se illis iuste indignatum, eosq; contempisse, dicens: *Attendite à fermento Phariseorum:* Et primò ait, *Intuemini, & cauetē:* quia nō aperte; sed metaphoricè nomine fermenti vsurpato locutus est Dominus. Fermentum hoc loco significat doctrinam peruersam, siue hæreticam, vt interpretatur infra ipse Euangelista. Nā qui alicui articulo Catholico fidē nō præstat, nulli præstat, & ob id hæreticus est. Quāquā in parabola, qua regnum cœlorum illi comparatur, ob calorem, significat fidem feruentem; & eleuationem spiritus ad diuina; & spiritualia. Nec hoc loco per fermentum potest intelligi Lex Moyfi, vt interpretatur Hieronymus, & Hilarius; ait enim prior: *Qui cauet à fermento Phariseorum, & Sadduceorum, legis, ac literæ præcepta nō seruat, traditiones hominum negligit, vt faciat mandatum Dei.* Sic ille. Sed reuera loquitur Dñs

de fermento Phariseorum tantum, & Sadduceorum. Et Christus legem commendabāt, cum dicebat de Phariseis: *Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis (nē pē iuxta legem) seruate, & facite.* Hieronymus verò & Hilarius intelligunt sensum, qui ipsorum, & nostris conuenit temporibus: post abrogatam enim Moyfi legem, etiam legis literalis doctrina, & obseruatio, fermentum est cauendum fidelibus. Et ideo Paulus à circumcissione tanquam à malo fermento dehortatur ad Galatas, & Lucas, qui hanc eandem refert historiam, dixit: *Attendite à fermento Phariseorum, quod est hypocrisis.* Idem ergo est doctrina, & hypocrisis Phariseorum: eorum siquidē doctrinā tum verbo, tum factō ad fouendam hypocrisim spectabat. Fermentum igitur accipitur & in bonum, & in malum. Et cum in malum, potest significare vel peccatum, hypocrisis, vel aliud quoduis, iuxta illud: *Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitia, & nequitia.* Sumitur etiam pro peccatore, vel hæretico alios corruptente, vt cū Apostolus ait: *Modicum fermentum totam massam corrumpit,* vel fermentat. Et loquitur de incestuoso Corinthio, & de Doctoribus turbantibus Galatas. Prætereā fermentum sumitur pro doctrina hæretica, quæ hominem nouitate feruere facit, & in superbiam, & tumorem erigit, & alios corrumpit; qui se ab illo conspergi, vel fermentari sinūt. Erat ergo fermentum Phariseorum, cibum sumptum sordidis manibus inquinare animam: sanctitatem, & purificationem consistere in externis laueris. Præcepta seniorum, præferenda esse diuinis præceptis: Filios satis honorare parentes, si quæ illis egentibus eroganda erant, templo tribuerent: Facto etiam docebat hypocrisim, de qua Dominus apud Lucam dixit: *Attendite à fermento Phariseorum, quod est hypocrisis.* Fermentum verò Sadduceorum erat; negare resurrectionem, & spiritū: & non recipere libros Prophetarum, sed tantum Pentateuchum. Fermentum verò Herodis erat, asserere Herodem ipsum esse Mesiā; eumq; tanquam

Matth. 23.

Gal. 5. Luc. 12.

Fermentum in Scripturis, præsertim Euangelicis, bonum, & malum habet intellectum. 1. Cor. 5.

Ibidem, & Gal. 5.

Fermentum Phariseorum quod.

Matth. 15.

Luc. 12. Sadduceorū fermentum quod nam erat. Matth. 22. & Act. 23. Herodis verò fermentum quod.

Christum

Geh. 49.

Matth. 2.

Euthym. in Matthe. c.

12.

Hierony. to mo 2.

Tertul.

Alic. sensus.

Luc. 13.

Decretu Phariseoru quid Bede.

Beda lib. 2. in Marcu, cap. 33. to mo 5.

Matth. 14.

Quid vero Herodis fermentum ei dem.

Alij rursus de fermento Phariseoru, & Herodis quid senserint.

Gracismus.

Apostolorum de fermento rudis, & crassa cogitatio.

Christum colere à Prophetis promissum. Nam quia prophetatum erat tunc venturum esse Messiam, quando deficeret, qui ex Iudæis imperaret, defecerat autem in diebus Herodis, qui infantes necauerat: ideo hunc esse suspicabantur promissum Christum, qui venturus expectabatur: ut tradit in Mattheum Euthymius, & Hieronymus dialogo in Luciferianos, & Tertullianus lib. de præscription. hæret. & nonnulli alij ex Patribus. Etsi dicere possumus, quod ut doctrina bona, spe celestium bonorum ad se ut fermentum trahit; ita mala, & peruersa doctrina, esca præsentium, temporaliumq; bonorum ad se attrahebat, ut ea Phariseorum de solis externis, ob gloriam hominum; ea Sadduceorum de hac tantum vita, ob eius amorem; ea Herodis vulpis de fista religione, ob regnum. Beda teste, fermentum Phariseorum, est, decreta legis Diuine traditionibus hominum postponere, vel certe legē verbis prædicare, factis impugnare. Fermentum eorum est Dominum tentare, nec doctrinæ eius, aut operibus credere, sed insultando alia quibus credere debeant, petere. Fermentum Herodis, est adulterium, homicidium, temeritas iurandi, simulatio religionis, & quod omnium caput est, & origo scelerum, odiū, ac persecutio in Christum, & Præcursores eius, præconq; primum regni cœlestis. Sic ille. Alij vero fermentum Phariseorum dicunt esse, bona opera hypocrisis adulterare. Fermentum autem Herodis, vitam planè impiam, nullo pietatis prætextu palliare.

At illi cogitabant inter se dicentes, quia panes non accepimus. Sciens autem Iesus, dixit, Quid cogitatis inter vos, modica fidei, quia panes non habetis? Cogitabant inter se, vel ut Marcus habet, πρὸς ἀλλήλους, id est, ad alterutrum, siue inuicem, dicentes, quia (pro quod) panes non accepimus. Illud enim ὅτι, ex phrasi Græca superfluit, & poni semper solet, quoties alicuius verba recensentur, Apostoli tardiores quàm par esset, existimabant Dominum interdixisse sibi, ne panes à Phariseis, ac Sadduceis, atque Herode, tanquam ab excommu-

nicatis, acciperent, nec ab eis quicquã mendicarent; cum tamen Dominus nullo tale cogitasset. Sed cum vellet eos interrogare, & fidem, quam de ipso haberent, exculpere: quemadmodum statim fecit, cum venit in Cæsaream Philippi; propterea voluit eos monere, ac præmunire, ne diuinæ inspirationi adderent doctrinâs humanas Phariseorum, & Sadduceorum, quibus cognitio vera Messie obscurabatur. Dominus autem hanc eorum crassam cogitationem reprehendit, vocans eos modicæ fidei, id est, nullius in hac re: quia vel modica ad omnia sufficit, ut granum sinapis. Non ergo credebant Christum posse; ideo nec confidebant quod faceret signum, sed putabant velle ut panes curarent. Vel modica fides, quia vnum, & non aliud credunt. Reprehendit autem Dominus hinc, & non in secunda saturatione: quia nunc erant soli, & non in medio turbarum; & minus venia digni post illam binâ saturationem: & ne videretur auiditas se ingerens ad signa faciendâ, & ut esset occasio reprehendendi infidelitatem eorū, & tradendâ doctrinam Phariseorū, opus fuit obliuione panum, & disputatione cum eis præcedente. Et ait, *Nō dum intelligitis, neque recordamini quinque panum, &c.* Non intelligebant virtutem propriam, & occultam, qua saturauerat tantam hominum multitudinem, nec actu recordabantur, aliâs nunc confidentiam haberent. Et exegit responsonem cophinorū, & sportarum; ut ipsi qui eas fragmentis collectis repleuerant, salubriter confunderentur, & recordarentur per hæc de piscibus. Et ita non erat causa diffidendi, quod non esset panis multiplicandus: nam vnus erat, qui sufficiebat ad multiplicationem, si Helias panem vnum viduæ multiplicauerat. Ait autem Marcus: *Adhuc cecatū habetis cor vestrum? oculos habentes non videtis? & aures habentes non auditis?* Vocantur oboccati, quia carebant lumine interno ob suam negligentiam, & non eliciebant quem debebant fructum ex his quæ videbant, & audiebant, quemadmodum Dominus volebat. Vnde congruè à Marco subiūgitur cæci curatio

Matth. 16.

Eorum fides modica dupliciter. Infra 17.

Cur hic reprehēsi Apostoli, & non in secunda saturatione turbarum.

Matth. 15. Apostolici intellectus, & memoria defectus.

3. Reg. 17.

Apostoli cur erant oboccati.

ad

Mar. 8.

Quemadmodum eorum Christus ruditati consuleret.

Ioan. 6.

Duplex huius loci interpretatio: Nō intelligitis; neq; recordamini, &c.

Apostolorum negligentia à Christo reprehensa fructus.

Egregia documenta. Primum documentum.

Psal. 54.

Psal. 36.

Alterum documentum.

ad Beth-saidam, ex qua profectus est in Cæsaream Philippi, vbi exegit interrogationem à discipulis: *Quem me dicunt esse homines?* Nam ut illum cæcum paullatim, & per partes illuminauit; ad eum modum cum Apostolis agebat: qui sensim erant instruendi, quod omnia simul capere non possent. Marcus subdit: *Nec recordamini? Quando quinque panes fregi in quinque millia, & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei, Duodecim, Quando septem panes in quatuor millia, quot sportas, &c.* Ad hanc interrogationem respondendum erat illis: Domine, meminimus quia duodecim cophinos sustulimus. Græci tamen hunc locum melius distinguunt, qui post illud, *nec recordamini*, finem faciunt interrogationis; & deinde ab illo, *Quando quinque panes fregi*, nouam formant interrogationem in vtroque membro, cui res subditur responso, *Duodecim, Quando, &c.* Quare coniunctio *Et*, & quam legimus in Marco, & quot cophinos, ad sensum est superflua, nec est apud Græcos codices, & ex phrasi Hebraica sæpe abundat. Hæc sint pro ratione grammaicæ constructionis nobis dicta.

Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina Phariseorum, & Sadduceorum. Verebantur boni discipuli obiurgari de negligentia; sed obiurgatur de superuacanea cura, & tandem ista obiurgatiuncula asscuti sunt sensum verborum Domini. Excluso enim pane, & reprehensione præcedente Phariseorum, tantum supererat, ut à doctrina illorum cauerent: quam, ob corruptionem, merito fermentum vocabat.

Tria autem pulchra documenta ex istis elicimus. Alterum, ut nunquam Christo disfidamus, quantumcunque magna inopia, & penuria laboremus. Vult enim Dominus, ut ex præteritis beneficijs, quæ in diuersos extrema fame laborantes contulit, præsentia, & futura nostra æstimemus. *Iacta*, inquit *Dauid, super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet*: ac rursus: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quarens panem.*

Alterum documentum fit: ut sicut

Christus iubet discipulis cauere à fermento Phariseorum, Sadduceorum, & Herodis, ut addit Marcus, ita & nobis dictum putemus, cauendum esse ab omni doctrina, quæ Ecclesiasticæ, & Catholicæ doctrinæ aduersetur, quacunque tandem vel eloquentia, vel eruditione sese venditet, siue sit Lutheranorum, siue Sacramentariorum; siue Anabaptistarum, vel Hugonottiorum. Modicum fermenti, totâ massam corrumpit; & tam lethalis est cibus ille Hæreticorum, & contagiosus, ut quicumq; paullulum degustauerit, sapiet vetus fermentum. Quod si aliquando contingat respicere ad panes Evangelicos; nihil aliud illi præter fermentum Phariseorum videbitur, & Manna ipsi verbi Dei cum ingratis Israëlitis nauiseabit. Sanum ergo, & optimū est consilium, ut quisque contentus sit Evangelicis panibus, & in totū ab Hæreticorum fermento absteineat; ne utiquam illorum, tanquam Syrenarū, dulcibus cantionibus aures præbeat, aut libros ab eis editos, & per Ecclesiam prohibitos legat: memores primorum parentum, qui de arbore vitæ edentes, seipsos cum tota posteritate in bathrum perditionis præcipitarunt.

Tertium documentum est: ut intelligamus, verba Domini, siue Scripturas sacras, absque magistro, & doctore intelligi non posse. Nam videmus Apostolos hæc verba tam manifesta non intellexisse, nisi post obiurgationem Domini: neque illa verba, *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*, capere poterant, nisi rogantibus Apostolis Dominus exposuisset. Verbum etiam de morte, & cruce apud Lucam; capere haud valebant, sed erat verbum hoc absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur. Ad hæc quod dixit de Ioanne: *Si enim volo manere, donec veniam, quid ad te?* Apostoli, quem sensum efficeret, non perceperunt: unde & quidam dicebant eum non moriturum. Quid dicam de parabolis, quas seorsim Dominus Apostolis diserebat, quarum intelligentiam plerūq; ab eo poscebant? Inconsultum igitur est, & periculosum, simplicibus, & idiotis lectionem Scripturarū permit-

Mar. 8.

Hæreticorū doctrina qualis cibus fit.

Num. 21.

Gen. 3.

Tertium documentum.

Que Domini dicta mihi me Apostoli sint asscuti. Matth. 15.

Luc. 18.

Ioann. 21.

Matth. 15.

Mar. 4. Scripturæ non permitteudæ quib.

tere:

1. Cor. 3. & Hebr. 5. Sacrarum vero Scripturarum panis quibus, & quatenus impartitur.

tere: nam etsi bonus sit panis, non tamen infanti edentulo, qui lacte opus habet, & non solido cibo: ad hunc modum panis Scripturae ad omnes spectat, sed integre omnibus non est dandus, sed quibusdam fractus, & in particulas concisus, quibusdam autem intactus mutatus, rursus quibusdam intactis potest integer porrigi. Et denique; unicuique porrigenda est tritici mensura, ut pro cuiusque captu optatum fructum edat. Hoc autem officium praestare non est cuiusvis, sed eius, cui ministerium verbi Dei, atque Evangelicum munus est concreditum, ut sunt Episcopi, & Doctores, qui nobis referunt Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre, & Spiritu sancto, aeternam, & felicitatis, & gloriae plenam vitam degit in seculis omni fine carituris. Amen.

ura, ut pro cuiusque captu optatum fructum edat. Hoc autem officium praestare non est cuiusvis, sed eius, cui ministerium verbi Dei, atque Evangelicum munus est concreditum, ut sunt Episcopi, & Doctores, qui nobis referunt Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre, & Spiritu sancto, aeternam, & felicitatis, & gloriae plenam vitam degit in seculis omni fine carituris. Amen.

Panem Evangelicum ministrare qui debeant.

TRACTATUS XXXI.

IN Quo altero die post Transfigurationem Dominus respondit interrogationi trium Apostolorum, dicentium, Quid ergo Scribae dicunt, quod Heliam oporteat primum venire? Matthaei. 17. Marc. 9.

Huius disceptationis tempus.

QUONIAM HAEC Apostolorum interrogatio in descensu Domini de monte Thabor facta brevis, ac facilis prima facie videatur: quia tamen grauem continet de aduentu Messiae quaestionem, & per obscuram de duplici Heliae aduentu doctrinam, operapretium esse iudicavi, si responsum Domini, & singula eius verba diligentius excussis, & si quae in eis occurrunt difficultates, aut dubitationes, attentè dissoluerem. Propterea autem in librum Disceptationum hanc historiam rejiciendam putavi, quod specie quadam habeat disputationis. Omnes enim ferè disceptationes ab interrogatione proficiscuntur; usque adeo, ut Athanasius rectè dixerit: *Haereticus interrogando ferit.* Et Satanas cum primis parentibus disceptando, ab illis verbis cepit: *Cur praecepit vobis Deus, &c.* Haec autem Apostolorum interrogatio non animo maligno, aut fraudulento, sed discendi cupido facta est: unde & erudiri promeruerunt, non autem confundi, aut grauioribus verbis increpari, quemadmodum solebant Iudaei, qui

observabant Dominum in sermonibus, & interrogando insidias struebant. In hunc ergo modum Matthaeus, qui solus cum Marco hanc conscripsit narrationem, exorditur: *Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes, Quid ergo Scribae dicunt, quod Heliam oporteat primum venire? At ille respondens, ait eis, Helias quidem venturus est, & restituet omnia. Dico autem vobis, quia Helias iam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quaecumque; voluerunt. Sic & Filius hominis passurus est ab eis. Tunc intellexerunt discipuli quia de Ioanne Baptista dixisset eis.* Haec Matthaeus. Quibus pauca quaedam adiungit Marcus, ut suo loco annotabimus. In primis igitur non est ignorandum, hic esse sermonem de tribus Apostolis Petro, Iacobo, & Ioanne, quos secum Dominus in montem adduxerat, ut idonei transfigurationis suae testes esse possent. Cum autem altero die à transfiguratione de monte descenderet, ut refert Marcus, in reditu hoc accidit: nam hi tres cum rudes essent, & imperiti, dubia tamen, & scrupulos, quibus eorum animi tangebantur, regere, aut dissimulare ne-

Matth. 22. Luc. 11.

Qui discipuli Dominum interrogaverint de Heliae aduentu ad restituendum omnia, & quomodo.

Eorum discipulorum imperitia.

Athanas. Haereticus interrogando ferit. Gen. 3.

Quo animo Apostoli de Heliae aduentu Christum interrogaverint.

sciebant.

Malac. 4. Scribarum illatio maligna, plenaque mendacij.

Iesum verum Messiam esse, certissima testimonia.

Rudibus, atque imperitis fidelibus quid saluberrimum foret, Apostolorum exemplo.

sciebant. Unde cum Dominum haberent solitarium, & ad respondendum expositum, interrogaverunt eum: *Quid ergo Scribae dicunt, quod Heliam oporteat primum venire?* Cum enim in monte Heliam cum Iesu primum esse, & postea ab illo recessisse viderent, merito quaerunt: *Quid est quod Scribae docere soliti essent ante Messiae aduentum ad futurum prius. Heliam tanquam eius praecursorem? Atque hoc ex testimonio Malachiae comprobabatur, atque ex eo loco aperte inferebant. Scribae, ex malitia tamen, Iesum Messiam non esse, quem Helias propheta non praenunxisset. Quanquam hoc alibi non scribatur, probabilè tamen est, data opera hoc captatum fuisse à Scribis, ut Christo fidem detraherent, quasi legitimo Messiae insigni careret: Iesum tamen verum Messiam, ex tot signis, & tam stupendis, ex voce de caelo delapsa, ex claritate eius, & gloria in monte detegere, & agnoverant. Ideo aperte hanc formidant quaestionem, quasi dicerent: Domine praestisti quod pollicitus es: vidimus regnum tuum: satis te Filium Dei esse, nobis declarasti, nec de hoc ullus nobis superest scrupulus: sed interim quid dicemus ad ea, quae Scribae obijciunt nobis de aduentu Heliae, qui ex Scripturis colligitur? haec enim vim habet coniunctio illa, *Igitur*, quae praecedentibus sequentia connectit. Praeterea acceperant ab Scribis, quod Helias Messiae aduentum praecederet, ab ipso vero Helia & Mose in monte intellexerunt Iesu Messiae passionem, & mortem imminere. Viderant etiam Heliam recessisse, & inde coniectabant quod non esset tunc Helias venturus, & propterea interrogant quomodo haec cum veritate, & traditione Scribarum essent consentanea. Utinam hodie quoque simpliciores, ac rudes, & quorum non est frequens cum Sacris literis consuetudo, si quid contra Fidei veritatem ab adversariis audierit, ad Doctores, & peritiores deferrent, & solutione ab eis acciperent: nam hodie plerisque ex idiotis, & vulgaribus hominibus videas de difficillimis Scripturae locis differere, & promiscue de tota lege, tamquam ex tripode pronuntiare.*

Haerentes igitur in eo Apostoli, quod Scriptura dissentire videretur ab his, quae iam de Iesu Christo credebant, prouident ad ipsum Christum confugiunt: facile enim proteruis aliquis, & suae sapientiae nitens, aut Iesum esse Christum, omnino negasset, aut Scripturas reiecerit, cum tamen revera id quod Scriptura affirmat, cum nostra Fide non pugnet, sed sensus ille, quem nos de nostro Scripturae affingimus. Sanè ad hunc lapidem Iudaei Christo evangelizante pluries impeerunt: *Nunquid, inquit, à Galilaea venit Christus? Nonne Scriptura dicit quia ex semine David, & de Bethlehem castello ubi erat David, venit Christus?* & iterum, *Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in aeternum. Et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis?* Iudaeos nouellos nihil tam offendit, quam quod Iesum Christum cum Scripturis à se praue intellectis concordare non nouerunt. Neque vlla in parte haeretici grauiora nobis indicunt bella, & Ecclesiae dogmata, atque praeccepta rejiciunt, quam ex eo, quod Sacrae Scripturae cum illis pugnare sibi videantur, cum revera Scriptura sibi nequeat aduersari, neque cum Ecclesia Catholica, ad quam erudiendam, & gubernandam nobis ab Spiritu sancto tradita est. Sed proprii, & priuati sensus, quos Scripturis aduersarij tribuunt, illi sunt, qui aduersantur, & contradicunt, non autem verus sensus Spiritus sancti, quem non est quandoque cuiusvis apprehendere, sed eius qui exercitatus habet sensus, & eius, cuius peculiariter Dominus aperuit sensum, ut intelligat Scripturas. Iam illud perpende quod Matthaeus dixit, *Scribae*; Marcus, adiunxit: *Scribae, & Pharisei*, etsi nec in textu Graeco, nec in Syriaco Evangelio sit vox illa *Pharisei*, sed tantum, *Scribae*. Quoniam enim hic de sapientia tantum erat quaestio, quam peculiariter profitebantur Scribae, quasi legis Doctores, & in Scripturis versati: & Herodes ad expediendam quaestionem de loco natiuitatis Messiae, non congregauit Phariseos, sed Principes Sacerdotum, & Scribas: ideo purior lectio videtur in Marco, quae tantum habet Scribas. Si tamen

In quem lapidem Iudaei Christus impigerunt.

Ioan. 7. Infr. 12.

Iudaeos quosque nouellos quid maxime offendant.

Qua in re etiam magis Haeretici nobis negotium facessant.

Verum, ac germanum Scripturae sensum quis tantum assequatur.

Heb. 5.

Quid profiteantur Scribae.

Matth. 2.

addatur,

Scribæ cum Phariseis quando conueniant.

Malac. 4. Christi similitudo, & prudentia.

Idem.

Caluini, & Buceri in hunc Matthei locum deliramenta quædam.

Luc. 1. ad modum.

Hierony. in Matth. tomo 9.

Scribarum de Helie aduentu ad restituendum omnia interpretatio ut stare tantummodo.

Quare Christus hoc loco de primo suo aduentu, & de secundo confute, & in distincte fuerit locutus.

addatur, nihil officit: quia ut plurimum Pharisei cum Scribis coniunctissimi erant, maxime dum in Christum esset agendum, ut & religio, & sapientia cum Christo pugnare videretur.

Ar ille respondens, ait eis, Helias quidem venturus est, & restituet omnia. Dico autem vobis quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum. Vide Domini prudentiam, respondere poterat non necessario colligi ex textu Malachie, Heliam venturum ante Messiam, aut saltem ante primum eius aduentum, nec Scribæ illud certo credebat, quoniam à Ioanne Baptista prius quaesierunt an esset Christus, deinde an esset Helias. Nec rursus Apostoli arguebant Scribas mendacij, eo quod viderent Christum ante Heliam, quia Christus non tam serio Apostolorum dubitationem solueret. Nec rursus Scribas redarguebant, quod putarent illum diem esse magnum, & terribilem, non tamè præuentum ab Helia. Neque denique dubitabant, quasi subito ante conuersionem cordium parentum in filios, & filiorum in parentes Helias recessisset, ut Hieronymus annotauit: quia & Apostoli ignari erant illorum verborum Malachie, nisi quantum ab Scribis prædicantibus acceperant, & meminisse poterant, & quia adhuc certum non erat Heliam venisse, sed venturum esse. Ideo rectè Dominus respondit: Helias quidem venturus est primum, & restituet omnia, scilicet ante diem magnum, & horribilem iudicij: in quo sensu vera erat Scribarum propositio, etsi in sensu ipsorum applicata ad primum aduentum, esset falsa. Ideo facilius potuisset Dominus distinguere duos aduentus, quam eorum errorem ostendere, ne contra Scripturam aliquid asserere videri possit.

Quod verò non satis aperte duos suos aduentus distinxerit, & in primo aduentu se habuisse Ioannem præcursores, & in secundo Heliam se habiturum, sed implicite, & obscure id significauerit: Helias quidem, inquit, venturus est primum, & restituet omnia. Dico autem vobis quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum; consulto à tanto Magistro factum est: eo quod

discipuli tanti mysterij adhuc capaces non essent, usque ad sacram Pentecostem, in qua à Spiritu sancto illustrati agnouerunt Christum iterum venturum in gloria ad iudicandum, præcurrente ipsum Heliam, quemadmodum Malachias vaticinatus est. Quare vel in ipso die Ascensionis dicebant: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Imò verba Angelorum dicentium: Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum, non satis eo tempore affecti sunt. Sic tamen respondit hoc loco Dominus, ut scrupulum Discipulis adimeret, ne videlicet propter defectum Helie possent de aduentu Messie dubitare dicendo Heliam venisse, eumque Ioannem Baptistam fuisse. Quod verò Caluinus, & Bucerus, atque alij, sic illa verba interpretantur, ut nihil asserat Dominus de futuro Helie aduentu, sed confirmas Scribarum sensum, tanquam verum, in hunc videlicet modum definiert. Rectè dicunt Scribæ, quod & ex Scripturis colligunt, ante Messiam venturum Heliam, & restitutum omnia. Sed ego dico vobis, hoc ipsum iam esse completum, quod illi ignorant impletum, sed adhuc ut futurum expectant. Venit namque promissus ille Helias, in spiritu videlicet, & virtute, ut dixit Angelus, sed ab eis non est agnitus, sicut nec Messiam, quem præcucurrit, agnouerunt: longè est & à Domini mente, & scopo alienum. Sicut & illud quod addit, simili actu quo olim Scribas fascinauit diabolus, dicendo Iesum non esse Christum, quia sine Helia prodijt, nunc quoque Papistas fascinasse, ne diem iudicij expectet, donec Henoch & Helias appareant, & præcedant. Hæc, & similia illi falso & calumniose huc in locum scripserunt. Putant enim, testimoniū Malachie de solo Ioanne Baptista, qui fuit in spiritu Helias, intelligendum, & non de Helia in persona: & ita fabulam vocant, Heliam, & Henoch adhuc viuere in mortali corpore, sed in ipsa translatione mortuos fuisse. Simili quoque impudètia & blasphemia boni isti viri Antichristum ante vniuersale Christi iudicium venturum de medio

Act. 2.

Malac. 4. Act. 1.

Ibidem.

Caluini, & Buceri in hunc Matthei locum deliramenta quædam.

Luc. 1.

Alterum delirium corundem aduersus Catholicos. Apoc. 11.

Gen. 5. 4. Reg. 2.

Tertium contra Pontificem Maximum.

Quod hic locus de secundo Christi aduentu intelligendus.

Chrysof. homil. 58. in Matth. tomo 2.

Theophyl. ibidem. Hieronymus. ibid.

Gregor. homil. 12. in Ezech. tomo 2.

Hilar. can. 17. in Mattheum. II. ratio.

Malac. 4.

Chrysof. ibidem.

Expenditur hæc lectio septuaginta: Ecce ego mitto vobis Heliam Thesbiten.

Luc. 1.

Qualis primus Christi aduentus, qualis secundus eiusdem.

fustulerunt, asserentes nullum alium Antichristum fore præter Episcopum Romanum in sede Petri sedentem: quod ut est impium & horredum vel cogitare; ita est falsissimum Satanae contentum, & apertissimum mendacium ex mera malignitate, & furiosa animi acerbitate excogitatum. Quod verò illa, quæ de Helia, & Henoch tradunt, falsa sunt; & ab Ecclésiæ fide, & Patrum traditione aliena, hoc loco nobis statuendum est. Et in eos primum virgo hoc apertum Christi verbum: Helias quidem venturus est primum, & restituet omnia, siue, ut Marcus habet, Cum venerit, restituit omnia: quæ de Helia venturo ante secundum aduentum intelligenda esse docent Patres, Chrysostomus, Theophylactus, Hieronymus quoque, & Gregorius in Ezechielem, & Augustinus non raro. Sed inter cæteros audi Hilariū in hæc verba: Solliciti etiam, inquit, de temporibus Helie requirunt. Quibus respondit Heliam esse venturum, & restituere vniuersa: id est, reliquum quod deprehenderit ex Israel, ad cognitionem Dei reuocaturum. Sed in virtute, ac spiritu Helie Ioannem venisse significat, in quo grauiora quæque, atque aspera exercuissent, ut Domini aduentum prænuntians, passionem quocumque præcurreret, & iniuria, & vexationis exemplo. Sic ille. Deinde propheticum Malachie testimoniū producimur; quod vniuersi Patres vno consensu de Helia potissimum in persona præcurrente secundum Christi aduentum interpretantur: quanquam in sensu quodam extensiuo, ut sic dicam, ad Ioannem Baptistam referri queant, non ita tamè, ut veritas prioris sensus tolli possit, aut debeat: idque ipsa verba textus plane euincere ostendit Chrysostomus in Mattheum. Primum enim dicitur: Ecce ego mitto vobis Heliam Thesbiten: sic enim habent Septuaginta Interpretes; ne quisquæ existimaret de Ioanne Baptista debere necessario intelligi: qui propter ministerij similitudinem, ipse quoque Helias dicitur. Idcirco ut à Ioanne Heliam fecerneret, dixit, Thesbiten. Deinde addit Propheta: Antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis. At

Noui Testamenti tempus non sic fore vocari: dicitur enim; Tempus acceptabile, dies salutis, annis Domini acceptus. Dies verò vindictæ; aut nouissimi iudicij; vocari solet à Prophetis horribilis, amarus, & tremendus, maxime verò à Ioële, & Sophonia. Ad hæc his consonant quæ præcedunt, & sequuntur illud testimoniū. Præcedit enim: Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus: & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniens. Quis hæc dicat de primo aduentu accipienda, de quo dixit Dominus: Non veni ut iudicem mundum, sed ut saluifacem mundum? Consequuntur verò illa verba in Malachia: Ne forte veniam, & percutiam terram anathemate. At quando venturus est ad perecutiendam terram anathemate, nisi in die iudicij? Efficax ergo est hic locus ad probandum Heliam venturum ante secundum Domini aduentum. Tertio idem comprobatur à Iesu filio Sirach autore Ecclésiastici, qui verba Malachie de vero intellexit Helia: ita enim habet capite 48. de Helia loquens: Qui inscriptus es in iudicijs temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob. De Henoch verò cap. 44. Henoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, ut det gentibus penitentiam. Etsi in Græco exemplari non sit verbum, in paradysum, & tantum dicatur, in exemplum penitentiae generationibus, hoc est, ut gentes respiciant, & agant penitentiam, videntes Deum curam gerere eorum, qui illi placuerunt. Apostolus etiam ad Hebræos apertius loquitur: Henoch translatus est ne videret mortem: & non inueniebatur, quia transtulit illum Deus. Quo verbo reuincuntur Hæretici negantes Henoch adhuc viuere. Quarto idem comprobatur ex Patrum traditione. Nam Clemens Romanus libro Recognitionum: Christus, inquit, qui ab initio, & semper erat, per singulas quasque generationes phys., latenter licet, semper tamè aderat, his precipue, à quibus expectabatur, quibusque frequenter apparuit: sed non erat tempus, ut tunc resolutis corporibus fieret resurrectio, sed

2. Cor. 6. Ibidem. Luc. 4.

Ioel 2. Sophon. 1.

Ioann. 1. 2.

Tertia ratio.

Ecclesiastici 48. Luc. 1.

Gen. 5. Henoch cum in paradysum translatus, teste Ecclésiastico.

Heb. 11. Gen. 5.

Quarta ratio, à traditione Patrum desumpta.

Clem. Rom. lib. 1. Recognit. longe à medio.

Henoch ad-
huc viuere,
ex Patribus
ostenditur.

Irena. lib.
5. initium
versus.
Henoch tras-
latis corpore
is quid doceat
nos secundum
Irenaeum.

Gen. 2.

Infra 3.
Quibus para-
disum Deus
preparauit.

1. Cor. 12.

4. Reg. 2.

Ion. 2. &
seq.

Dan. 3. &
seq.

Tertull.

hac magis remuneratio videbatur a Deo, vt qui inueniretur iustus, diutius permaneret in corpore: aut certe sicut de quodam iusto euidenter refertur (Henoch intelligit) in literis legis, quod transtulerit illum Deus. Simili exemplo etiam cum ceteris gestum est, qui eius voluntati placuerunt, vt ad paradysum translatis seruentur ad regnum. Hec ille. Sed quia generaliter loquitur, & Heliae non meminit, producamus alios Patres. Irenaeus libro aduersus Haereses: Quonia quidem Henoch placens Deo, in quo placuit corpore translatus est, translationem iustorum prae monstrans: & Helias sicut erat in plasmatis substantia, assumptus est, assumptionem Patrum prophetans: & nihil impedit eos corpus in translatione, & assumptione eorum. Per illas enim manus, per quas in initio plasmatis sunt, per ipsas & assumptionem, & translationem acceperunt. Vbi ergo primus positus est homo, scilicet in paradiso, quem admodum Scriptura dicit: Et plantauit Deus paradysum in Edem contra Orientem, & posuit ibi hominem quem plasmauit, & inde proiectus est in hunc mundum non obediens. Quapropter dicunt presbyteri, qui sunt Apostolorum discipuli, eos qui translatis sunt, illuc translatos esse: iustis enim hominibus, & spiritum habentibus preparatus est paradysus, in quem & Paulus Apostolus asportatus audiuit sermones inenarrabiles, quantum ad nos in praesenti: (nota, Haeretice, quae sequuntur) & ibi manere eos qui translatis sunt, vsque ad consummationem conspicientes incorruptelam. Si autem quis impossibile extimet tantis temporibus permanere homines, & Heliam non in carne assumptum, consumptam autem carnem eius in igneo curru; intendat quoniam Ionas quidem in profundum proiectus est, & in ventrem ceti absorptus, saluus iterum exputus est terra, iussu Dei. Ananias etiam, & Azarias, & Mizael: missi in caminum ignis septuplum exardentem, neque nociti sunt aliquid, neque odor ignis inuentus est in eis. Si igitur affuit illis manus Dei, & inopinata, & impossibilia natura hominum in eis perficiens; quid si in his qui translatis sunt, effecit aliquid inopinatum, deseruiens voluntati Patris? Tertullianus li-

bro aduersus Iudaeos, prope initium: Henoch iustissimum non circumcisum, nec Sabbatizantem de hoc mundo transtulit, qui necdum mortem gustauit, &c. Idem libro de Resurrectione carnis, circa finem: Henoch, inquit, & Helias, nondum resurrectione disuncti, quia nec morte functi; qua tamen de orbe translatis, & hoc ipso iam aternitatis candidati. Idem quoque tradit in libro De anima. Iustinus Martyr libro Quaestionum, & responsionum: Praestita est, inquit, Sanctorum istorum resurrectio (de qua Matthaeus 27.) vt demonstratio esset, mortificatione esse mortis omnium nostrum Christi mortem, quam pro salute, & vita mortalium omnium pertulit. Is certe quidem viuificam potentiam suam, mortuis excitandis mirifice exhibuit in praesenti rerum statu, & animis pijs defunctorum apud inferos omnibus liberandis. Quam ob causam resuscitati illo denuo mortem non appetiere, sed in immortalitate manent, sicut Henoch, & Helias, cum quibus in paradiso sunt. Vbi adhuc, Henoch, & Heliam viuere affirmat, quicquid sit de illis qui cum Christo suscitati sunt: est enim id valde controuersum inter veteres Patres. Idem docet Cyprianus, speciatim & nominatim Henoch tradens translatis in locum vbi Deus scit, in tract. De montibus Sion, & Sina, in Iudaeos. Idem Hilarius paullò ante allegatus, & Gregorius in lib. Moralium; & super Euangelium Marci postremum. Damascenus lib. de Orthodoxa fide; Hieronymus in Commentarijs super Amos: Henoch, inquit, & Helias rapti cum corporibus in caelum, Dei reguntur arbitrio. Augustinus libro De peccatorum meritis, & remis. Ex quo translatis sunt (Henoch scilicet, & Helias) ita viuunt, vt similem habeant satietatem illis quadraginta diebus, quibus Helias ex calice aqua, & ex collyride panis sine cibo vixit; aut si & his sustentaculis opus est, ita fortasse in paradiso pascuntur, sicut Adam priusquam propter peccatum exinde exire meruisset. Habebat enim, quantum existimo, & de lignorum fructibus refectionem contra defectionem; & de ligno vitae stabilitatem contra vetustatem. Idem libro De peccato originali contra Pelagium, &

Idem.

Idem lib. de
Anim. cap.
28. in fine.
Iustin. Mar-
tyr lib. 99.
& respon. q.
85. tom. 9.

Matth. 27.

Cyprian.

Hilar. can.
17.
Gregor. lib.
9. Moral. c.
4. & hom.
29. in Eua-
gel. tom. 2.
Damascen.
lib. 4. c. 27.
in fin.
Hierony. in
6. 9. Amos,
sub initium
tom. 6.
August. lib.
1. De pecc.
mer. & re-
miss. cap. 3.
tom. 7.

Cele-

Idem lib. 2.
De pecca. o-
rigi. c. 23.
tom. eodè.

Aretas Graecus
autor.

Luc. 1.

Malac. 4.

Quomodo
Helias ventu-
rus restituet
omnia.

Coloss. 1.

Celestiam: Longè, inquit, aliter se habent quaestiones istae, quas esse praeter fidem arbitratur (scilicet Celestius, de quo loquitur) quam sunt illae, in quibus salua fide qua Christiani sumus, aut ignoratur quid verum sit, & sententia definitiua suspenditur; aut aliter quam est, humana, & infirma suspitione conicitur. Veluti cum quaeritur qualis, vel vbi sit paradysus, vbi constituit Deus hominem, quem formauit ex puluere; cum tamen esse illum paradysum, si des Christiana non dubitet; vel cum quaeritur, vbi sit nunc Helias, vel Henoch, an ibi, an alicubi, quos tamen non dubitamus in quibus nati sunt, corporibus viuere. Haec ille, constituens inter quaestiones, quae praeter fidem sunt, qualis, vel vbi sit paradysus, & vbi nunc sit Helias, & Henoch, an ibi, vel alicubi; cum tamè paradysum esse, & Heliam, & Henoch in suis corporibus viuere, Fides aperte tradat. Aretas Graecus autor in c. 11. Apocal. Sic habent ex traditione praedicti Christi, quod inuariabiliter in Ecclesia recipitur, Henoch venturum cum Helia Thesbite. Venient enim ambo vt protestetur ihs qui tunc erunt, ne fallacibus Antichristi signis fide adhibeant: & in hoc suo testimonio agat ad tempus triu annorum, & dimidij. Sic ille tanta constantia tradit. Cum igitur horum omnium Patrum auctoritas, & Ecclesiae fides, & ipsius sacri textus non obicua intelligentia illi sensui Haeticorum aduerteretur: colligendum est, priorem intellectum, tanquam Catholicum, praefendum esse. Dñs igitur asserit venturum Heliam adhuc in secundo aduentu, & restitutum omnia: quanquam Helias in spiritu, & virtute, vt Angelus dixit, iam primu aduentu eius praecesserit. Quod verò ait, & restituet omnia, breuitatis causa dictu est. Pro quo Malachias habet: Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filioru ad patres eorum. Vnde pro verbo Conuertet, in Malachiae verbis Septuaginta habet idè verbum quod Mattheus hoc loco, ἀποκαθίστησι, id est, restituet. Dicitur autè omnia restitutus, in eum sensum, quo Christus apud Paulu dicitur recõciliare omnia, pacificans siue quae in terris, siue quae in caelis sunt; ob id scilicet quod homines & inter se, & cum Angelis, & cum Deo dissidentes recõcilia-

uerit. Sic enim Helias restituet omnia, quando incredulos Iudaeos ad fidem patriarcharu redire faciet, & cum gentibus iam creditibus colliget, & in vnu corpus vniet. Et ad hoc fortè alludebant Apostoli, cum diceret: Dñe, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Aduerbiu verò illud, primu, quod more Graecoru ponitur pro Comparatio prius in interrogatione, & responsione; non est iungendum cum verbo Restituet, sed cum verbo Venerit, vt ipsa discipuloru interrogatio satis indicat. Quod verbu non esse futuru, sed praeteriti temporis, satis ipsa litera Graeca ostendit, quae habet in Marco: ἡλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον καταστήσει πάντα: id est, Helias vbi primu venerit, restituet omnia. Nam et si Mattheus verbo praesentis temporis vtatur, nepe ἡλίας μὲν ἔρχεται; tamen praesens pro futuro frequens est apud Hebraeos. Sicut & quod Marcus de praesenti ait, & restituit omnia, ἀποκαθίστησι, eadem ratione pro futuro ponitur. Sed iam reliqua verba prosequamur. Dico autè vobis quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum. Quasi dicat, Impiis nihil est satis, nec Helias, nec Ioannes Baptista, neque Christus ipse: semper enim certiora expetunt quam sint ea quae habent: Cuius inquit, vobis tribuys, & non saluastis: lamentauimus, & non plorastis: & secundum illud Abrahama dictum: Neque si quis ex mortuis resurrexit, credent. Helias ergo iam venit. Non ob transitum anime Heliae in corpus Ioannis, vt Hieronymus rectè reprehendit: quia talis transitus esse non potest, cum sit figuratum Pythagoreoru; & Iudaeorum: nam si transfiret anima Heliae in Ioannis corpus, iam variata forma alius esset ab Helia. Helias etiã tunc viuebat; sed ob similitudinem vitae, & ministerij ab Angelo dictus est venire in spiritu, & virtute Heliae: & Christus dixit: Si vultis recipere, ipse est Helias; qui venturus est. Et dicendo, Non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quaecunque voluerunt; non tantu illis tribuit ignorantia, sed & malitiam, quia in ignotum saeuerunt, & omnibus modis ad mortem sunt persecuti. Et postquam dixit: Sed fecerunt in eo quaecunq; voluerunt, addit Marcus: Sicut scriptum est de eo.

Act. 1.

Id: Quid ergo
Scribae dicit
cui quod Helias
oporteat
primum venire,
quo modo accipien-
dum ad literam.

Impiis nihil
est satis ad salutem.

Luc. 7.

Infra 16.

Hierony. in
Matth. 17.
tom. 9.

Contra Pythagoricos,
& Iudaeos animorum
transitum consti-
tuentes.

Luc. 1.

Matth. 11.
Ioannes Baptista in spi-
ritu, & virtute
Heliae qui
venturus erat.

Marc. 9.

Tom. 8.

E e 2

Vbi

Vbi nā fuerit de Ioannis morte scriptum.

Euthym. c. 25. in Marcum.

Alia solutio. *Matth. 14.*

Tertia solutio minus tamen solida. *Mar. 6.*

Quarta solutio solidior.

Esai. 40. Malac. 3.

Dupliciter Christū præcurrit Ioannes.

Hilar. can. 17. in Mattheum.

Vbi dubium existit, Vbi nam fuerit de Ioannis morte scriptum? nam nullum extat propheticum testimonium de eius morte. Quamquam Euthymius Esaiam prædixisse de Præcursoris morte asserat: caput tamen, vel locum Esaiæ non signauit. Idcirco respondent alij, in libro aliquo, qui temporū iniuria interciderit, de morte Ioannis fuisse scriptum, aut in ijs ipsis quæ Helias passus est, mysticè designata esse, quæ Ioannes ab Herode, & Herodiade passurus erat. Multa enim prima facie latent in Scripturis, quæ à diligenter earum perscrutatoribus inueniuntur. Alij verò referunt verbum, Sicut scriptum est, ad id quod paullo antè ipse Marcus Euangelista scripserat de morte Ioannis. Sed cū hæc verba (*sicut scriptum est*) non Euangelistæ, sed Christi sint, non videtur hæc solutio satisfacere: nec enim, quando Christus hæc verba protulit, aliquid erat ab Euangelistis de morte Ioannis conscriptum. Propterea solidior solutio mihi esse videtur eorum, qui dicunt, verba illa, Sicut scriptum est de eo, legenda esse post parenthesis eorum quæ interiacent, in hunc sensum: Helias quidem iam venit, sicut scriptum est de eo per Esaiam, & Malachiam, quod videlicet esset venturus tanquam vox clamantis in deserto, & tanquam Angelus præcedens, & præparans viam ante faciem suam. Et intermedia illa: Sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt, parenthesis conclusa, nequaquam referenda sunt ad verbum illud: Sicut scriptum est de eo. Et ita cessabit dubitatio: neque video aliquid esse durū in hac interpretatione.

Sequitur in Matthæo: *Sic & Filius hominis passurus est ab eis.* Id est, Non tantum Ioannes ignotus illis extitit sua malitia, & propterea eum persecuti sunt, sed etiā Filius hominis, quæ præcurrebat, & ipsis Iudæis incognitus erit, & eum post multas persecutiones tandem in crucē agent. Vt hac ratione Ioannes non tantum fuerit præcursor Christi venientis ad saluandū, vt Hilarius explicuit, sed etiam ipsius per mortem recedentis, quam ab illis latam patienter sustinebat. Atque hoc

significat aduerbium illud, Sic: nouum enim videri non debet, si eadem libidine magistrum, ac dominum deinde recipiant, qua prius discipulum, ac ministrum. Vbi dubium occurrit, quomodo ab eisdem Christus passus sit, à quibus & Ioannes? Dicendum est: quod vt in verbis præcedentibus, Helias iā venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt, suppleri debet suppositū aliquod generale, nempe Iudæos impios, & incredulos; ita & relatiuum Ab eis, generale illud suppositum respicit. Vt sit sensus; Impios fecisse in Ioannem, quæ voluerunt; & ab eis quoque Christum passurum. Quamquam & Scribæ, & Pharisei in necem præcursoris conserferint, & ad eum de medio tollendum operas suas, & consilia adiunxerint. Herodes quoque Christo illulit, atque eum illusum summis Sacerdotibus, & Scribis constanter cum accusantibus tradidit, vt ad Pilatum reducerent, teste Luca. Iosephus quoque in libris Antiquitatum testatur ob id Ioannem occisum fuisse, quod cum Herodes videret concursum populorum ad eum in Messiam recipiendum, timuit ne aspiraret ad regnum: atque ob id in carcerem coniecit, & tandem decollauit. Eadem fuit & in Christū calumnia à principibus Sacerdotum instructa: nam accusarunt eum quod se Regem faceret, ac proinde Cæsari contradiceret.

Porrò in verbis Marci, qui habet: *Helias cum venerit, primò restituet omnia: & quomodo scriptum est in Filium hominis, vt multa patiat, & contemnatur:* difficile est, & obscurum tale dictum, & variè à Patribus intellectum. Theophylactus enim putat esse per interrogationem legendum, & argumento quodam ostendi à Domino, quæ de Heliae aduentu sunt dicta, non in primo Messiae, sed in secundo aduentu implenda. Nam si Helias in primo aduentu restitueret omnia, consequeretur Messiam à Iudæis nihil esse passurum: quod tamen esset in ipsismet Scripturas, quæ constanter tradunt Messiam à Iudæis in crucem agendū. Vt sit sensus: Si Helias vbi venerit, de-

Quomodo ab eisdem Christus passus sit, à quibus & Ioannes.

Luc. 23.

Ioseph. lib. 18. Antiq. cap. 8.

Herodes cur Ioannem decollauerit, teste Iosepho.

Luc. 23. & Ioan. 19.

Horum verborum: Helias cum venerit primò restituet omnia, & reliqua, multiplex intelligentia. *Theophyl. in Marcū.*

Alter sensus, congruior.

Tertius sensus.

Matth. 14.

3. Reg. 19.

bet primū omnia restituere ante primum Messiae aduentum, quomodo ergo scriptum est de Messia, oportere eum multa pati? Nam si omnia restituit, non ergo erunt increduli Iudæi, à quibus illa patiat: Messia ergo aduentus alius est ab eo ante quem Helias venturus restituet omnia. Hic autem sensus quibusdam durus, atque coactus videtur.

Proinde alij assertiue sine interrogatione legunt, & nullo verbo subintellecto, in hunc modum: Helias quidem venturus restituet omnia: & hoc iam certum, & verum est, quam quod scriptum est de Filio hominis, vt multa patiat, & contemnatur. Vt ita ex fide venturi Heliae confirmet passionem, à qua Apostoli erant alieni, & ex fide passionis confirmet aduentū Heliae: vtrumque enim perinde esse verum comprobatur, cum vtrumque in libris Prophetarum scriptum continetur. Et ita coniunctio illa, Et, abundaret more Hebræo, quemadmodum aliàs pluries abundat. Alij verò, ad tollendam duritiem textus, aliquid esse supplendum tradunt, hoc modo: Helias quidem veniet, & restituet omnia: & sicut scriptum est, vt Filius hominis multa patiat, ita ei eueniet, scilicet Heliae, vt ex passione Heliae confirmet passionem suam.

Tunc intellexerunt discipuli quia de Ioanne Baptista dixisset eis. Erat enim Ioannes Baptista recens ab Herode interfectus, vt quod dicitur in textu, sed fecerunt in eo, quæcunque voluerunt, de Helia intelligi non possit. Nam Achab, & Iezabel quæsierunt eum ad mortem, & non potuerunt eum interficere:

nec post Malachiae prophetiam aliquis alius legitur. Messiae aduentus. Est autem fructus verborum Domini; vt Apostoli aperte intelligerent, Ioannem Baptistam munere præcursoris functum fuisse, & in spiritu, & virtute Heliae præcurrere disponendo Iudæos ad Messiam agnoscendum, ac fide complectendum. Vbi habes mirabilem Christi sapientiam iuxta auditorum captum æternæ vitæ mysteria dispensantem. Perpende ergo donum Dei esse viros sanctos ex munere quo funguntur, agnoscere: nam missos à Deo, plerumque nostro vitio ignoramus, nec eos ad nos erudiendos, & bono vitæ exemplo informandos à Deo destinatos veneramus, sed & linguis maledictis, & factis contumeliosis eos excipimus. Vt ostendit vineæ parabola, in qua serui à Deo missi ad recipiendos eius fructus, male tractati sunt. Et aperte dixit Dominus: *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigitis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem:* & ita irritamus Dominum, iniurij sumus Dei ministris, & nos ipsos aduentu, & fructu seruorum Dei defraudamus. Proinde operam demus, vt ad perfectionem feramur, vt digni simus non tantum hic secretiora Euangelij arcana audire, sed & mentis auditu magno cum nostro fructu comprehendere, & vitam ipsam cœlestem, atque æternam adipisci, gratia, & meritis Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto debetur omnis honor, potestas, & imperium in seculis sempiternis. Amen.

Ea Domini verba: Dico autē vobis, quia Helias iā venit, &c. quò tendant. *Luc. 12.*

Matth. 21.

Infra 23.

TRACTATUS XXXII.

DE Disceptatione Domini cum fratribus suis, exhortantibus ipsum, ut ascenderet ad diem festum, de qua ait Ioann. capite 7. Posthac autem ambulabat Iesus in Galilæa: non enim volebat in Iudæam ambulare, quia querebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum Scenopægia. Dixerunt autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam, & reliq.

ANTE omnia hic aliquid certi constituendum est de historico ordine temporis. Primo ergo statuendum, migrationem Christi à Galilæa, cuius meminerunt Matthæus, & Marcus his verbis: Et factum est, cum consummasset Iesus sermones istos, migravit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem. Et secuta sunt eum turba multa, & curavit eos ibi; eandem esse cum ea, quam Ioannes scribit in principio huius capituli factam prope festum Scenopægiæ. Hoc autem ex eo probatur verum, quod post utramque migrationem à Galilæa, Christus ultra non redierit in Galilæam. Et cum neutram alteram potuerit præcedere, eadem sit necesse est, quamvis diuersas indicent huius migrationis causas, Ioannes quidem, festiuitatis causam; illi vero, mortis in Iudæa subeundæ gratia significant Dominum à Galilæa ascendisse: cum tamen Ioannes accuratè descripserit bis, aut tertio reditum eius à Iudæa in Galilæam, hic verò ne meminit quidem.

Nemo verò fallatur, quod Matthæus, & Marcus asserunt venisse in fines Iudææ trans Iordanem, cum Ioannes dicat illum ascendisse in Ierusalem. Quia illi duo Euangelistæ non intelligunt, illum Domini aduentum ultra Iordanem statim secutum illam Domini à

Galilæa migrationem: sed intelligenda sunt in medio ea, quæ Ioannes à cap. 7. vsque ad finem 10. scribit Dominum fecisse, dixisseque in Iudæa & Ierusalém in duabus solennitatibus Scenopægiæ, & Encœniorum: quæ à reliquis Euangelistis sunt prætermittæ, quod illorum esset mens & institutum Christi res quas fecit in Galilæa describere: nullius autem ascensus in Ierusalem, aut Iudæam fecere mentionem, nisi eius tantum, qui mortem eius proximè præcessit; quando ingressus est insidens asino in die Palmarum: præteritò omnino illo Domini in Ierusalem ascensu, quo ad festa celebranda ascendebat, cuius frequenter meminit Ioannes.

Deinde statuendum est, eandem hanc esse Domini profectioem à Galilæa, cum ea, cuius meminit Lucas, dicens: Factum est autem, cum completerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Ierusalem. Id est: Quod, postquam sustinuisset salutarè passionem pro nobis, oportebat eum assumi in cœlum; & Patri cõsiderare. Ideo hæc profectio à Luca descripta, non debet putari facta post ea, quæ Ioannes scribit vsque ad finem. c. 10. cum iam post Encœnia celebrata, declinans Iudæorum furorẽ, Dominus venisset trans Iordanem in fines Iudææ, ut alij habent Euangelistæ, ut quidam decepti existimarunt. Quod falsum esse, primum ex

Matth. 21. Mar. 11.

Luc. 19.

Ioan. 12.

Eiusmodi profectio à Galilæa in Iudæam, a qua sit minime distincta. Luc. 9.

Error Osiandri in harmonia Euangelica.

eo pater, quod cum ante hæc verba Lucas simul cum alijs duobus Euangelistis, Matthæo, & Marco, gesta, & dicta à Domino in Galilæa descripserit, & inter ea commemorauit, ipsum semel, & iterum prædixisse excessum, siue exitum, quem completurus erat in Ierusalem, ac deinde subiungat, sicut & alij duo, Domini profectioem: satis indicat eam de qua loquitur profectioem, factam à Galilæa. Secundo idem apertius euincitur ex eo, quod in Ierusalem iturus, per Samaritanorum regionem transire debuerit: hæc enim regio inter Ierusalem, & Galilæam media est. Quod Ioannes satis indicauit, cum Dominum dixit necesse esse à Iudæa transire in Galilæam per mediam Samariam. Ut autem ex finibus Iudææ qui sunt ultra Iordanem, quis ascēdat in Ierusalem, non est necesse ut transeat Samariam: in quam non est verisimile Dominum relicta via recta voluisse declinare, cum suis prohibuerit ingredi ciuitates Samaritanorum. Tertio, si ea profectio, cuius meminit Lucas, contigit post Festum Encœniorum, cum tempus assumptionis Christi vno ferè, aut paulo plus mense præcesserit Domini passionem: quomodo verisimile esse poterit tam breui temporis spatio omnia ea contigisse, quæ Lucas narrat facta, & dicta à Domino, à fine capit. 9. vsque ad calcem capit. 18. vbi describitur Christi in Ierusalém ascensus ille, post quem statim est crucifixus. Maxime cum inter Domini illa gesta cap. 9. Lucas enarret post hoc assumptionis tempus ordinatos fuisse à Domino 70. discipulos, eosque missos ad prædicandum in omnem ciuitatē, & locum, quod erat ipse venturus, eosque reuersos ad Dominum: post quod tam varia Domini gesta, & dicta, multis capitibus Lucas prosequitur, quæ omnia tam breui temporis spatio contigisse, non potest esse probabile. Ex quibus satis constare potest, hanc Domini profectioem, quam Lucas dicit eum instituisse in Ierusalem completo tempore assumptionis eius, eandem esse cum illa, quam in Galilæa factam aperte testantur alij duo Euangelistæ. Secundum quem intellectum, tempus

Luc. 9.

Ioan. 4.

Matth. 10.

Luc. 10.

sex mensium excurrit, aut circiter, quo intelligi poterit facta missio, & reuersio septuaginta discipulorum, & alia multa, quæ postea Lucas recenset. Quamquam non omnia, quæ post hanc Domini à Galilæa profectioem, & missionem septuaginta discipulorum, Lucas memorat, necesse sit intelligere contigisse post hæc, cum certum sit, quædam, & probabile sit, pleraque alia esse à Luca per recapitulationem commemorata, & dicta, vel facta à Domino, cum adhuc ageret in Galilæa.

Duo enim sunt in Luca consideranda, ne lectorem eius narratio perturbet, à fine cap. 9. vsque ad finem capit. 18. quod cum circa finem cap. 9. dicat, Dominum completo tempore assumptionis suæ, firmasse faciem suam, ut iret in Ierusalem, & capitibus sequentibus frequenter profectioem Domini in Ierusalem faciat mentionem, ut circa finem cap. 10. & iuxta medium cap. 13. & sub mediam cap. 17. partem, & sub calcem. 18. non scribit tamen eum venisse in Ierusalem. vsque in finem cap. 19. Ne enim hæc narratio aliquem perturbet, aduertendum, illa loca, quibus Dominum dicitur à Luca iuisse in Ierusalem, non accipiendæ de vna, & eadem profectioem, quæ tum completa fuerit, cum id est factum, quod scribitur cap. 9. Post migrationem namque Domini à Galilæa constat ex Ioanne Dominum iussisse, aut reuenisse in Ierusalem; aut in Iudæam; & tamen illius solius aduentus in Ierusalem Lucas mentionem facit, quod insidens asino urbem intravit: quod cum Matthæo, & Marco alia à Domino dicta, vel facta in Ierusalem commemorare noluerit, præter ea tantum, quæ circa passionem illi contigerunt.

Secundo considerandum est in Luca, quod postquam cepit narrare, Dominum, relicta Galilæa, instituisse iter in Ierusalem, & tamen multa illius meti occurrerent dicta, & facta in Galilæa, quæ in sua narratione prætermittat: iudicauit illa ante passionis descriptionem, per recapitulationis figuram inserere; ideo tam multa connumerat sine alicuius ordinis, & coherentie significatione, quæ prius in

In Lucæ narratione à fine 9. capituli ad finem vsque 18. duo animaduertenda sunt.

Ioan. 5. Ioan. 2. Ioan. 3. Ioan. 11. Luc. 19.

Altero annotatione.

Matthæo, & Marco sunt addita. Et si probabile sit quædam eorum à Matthæo, & Marco per præoccupationem narrata esse: quædam etiam à Domino bis dicta fuisse, & eo loco, ac tempore, quo Matthæus, & Marcus illud referunt: & rursus eo tempore, vel loco, quo Lucas ea ponit, quæ si diligenter expendantur, & memoriæ commendentur, non possunt non magnam lucem adferre cognitioni temporum, & historicarum, quæ narrantur ab Evangelistis: & hæcenus de his, quæ ad tempus, & historicæ ordinem spectant, dictum sit.

Id: Posthac autem ambulabat Iesus, &c. quo tendat.

Tantum illud addendum, verbum illud primum, *Posthac*, non esse referendum ad proxima verba Ioannis c. 6. quia illa dicta sunt prope Pascha Iudeorum, quando altero die postquam multiplicato pane pavit turbam, disputavit: tunc cum Capharnaïtis. Hæc autem quæ cap. 7. narrantur, prope festum tabernaculorum, quod ferè sex mensibus distat à festo Paschæ, contigerunt. Nam Pascha celebratur in primo mense, illud autem in septimo mense. Quicquid ergo inter hæc duo festa dixit, vel fecit Dominus, tacuit Ioannes: quia vel scripsit tantum Paralipomena, id est, omissa ab alijs, vel quia ea tantum curavit describere, quæ maximè diuinitatem probant, vt in fine ait: *Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est filius Dei, &c.* reliqua.

Quæ tantum scripsit Ioannes.

Ioan. 20.

Christus in Galilæam qualis ambulatio.

Iam ad verba textus redeamus. *Ambulabat Iesus in Galilæam.* Verbum *Ambulabat*, Græcè dicitur περιπατειν, pro περιεπατειν, id est, versabatur, siue conuersabatur: vt intelligas, eum otio deditum non fuisse; sed salutem hominum semper, quod ad se attinet, promouisse. Ita de extorribus, & apris montes incolentibus, & illos frequentatibus dicere soliti sumus, *Ambulat in illis montibus apris, vel vrsis, id est, conuersantur, & pascuntur: ad eum prope modum eum liberum, & tutum non esset Domino Iesu ambulare in Iudæa, quod nosset sibi insidias strui, ambulabat in Galilæa.* Et hoc est quod subdit: *Non enim volebat in Iudæam ambulare; quia quærebant eum Iudæi interficere.* Iudæa vocat, tribum Iudæ. Chrysoströmus, &

Chryso. ho. 47. in Ioan.

Euthymius legunt: *Non poterat*, & ita videntur legisse à *Αυατο*. Eodem modo legit Augustinus, non poterat, id est, non habebat facultatem tutò, & liberè conuersandi in Iudæa: quemadmodum apud Marcum dicitur, quod non poterat ullam virtutem facere. Est enim quædam species impossibilis, siue à *Αυατος*, quam Gregorius Nazianzenus vocat *ἀβελήσιον*. Idem est sensus, si legamus: *Non enim volebat*, ob eandem videlicet causam, quia non erat tutum: nam quæ non possumus, dicimur interdum nõ velle, vt si quisquã alteri de re prorsus impossibili dicat, *Quomodo tu hoc vis? & rogati vt remittamus offendentem iniuriam, respondemus, Non possum facere: quod perinde est, ac dicere, Nolo.* Quemadmodum inferius dixit: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, & quæ sequuntur.* Ferunt etiam, naturam esse illius verbi Græci *ἴδμεν*, si iungatur cum infinitiuo, vt significet posse; & ita vtrumque verti potest, non poterat, vel nõ volebat ambulare. Est autem purior lectio, in Iudæa, vt Græca indicant, & Syriaca. Non enim significare voluit Ioannes, Dominum post hæc iuisse in Galilæam, cum dicta superius in Galilæa contigerint: & ambulare, hic accipitur, vt diximus, pro versari, siue conuersari.

Euthymius.

Aug. tract. 28. in Ioan. tom. 9. Mar. 6.

Gregor. Nazianze. li. 4. Theolo. Christus cur non poterat ire in Iudæam, si erat omnipotens.

Ioan. 12.

Sed quorsum dicitur noluisse in Iudæa ambulare, sed in Galilæa, quasi verò prius in ea non fuerit. Dicendum est, Ioannem sub initium sexti capituli indicasse Pascha Iudeorum in proximo esse, ad quod verisimile est Christum iuxta legis præscriptum fuisse profectum; sed mox relicta Iudæa ob id quod Iudæi necem eius designarent, in Galilæam reuersus est. Aut potius intellige illud; *Ambulabat Iesus in Galilæa, in hunc modum, id est, perseverabat adhuc in ea conuersando.* Et quod sequitur: *Quia quærebant eum Iudæi interficere, non de morte loquitur insidiosa in ultimo Paschate, sed de intermissione in secundo Paschate Ioan. 5. occasione Paralytici sanati in Sabbato.* Mirè autem erant ingrati Iudæi volentes illi mortem infligere, qui venerat illis dare vitam. Non autem intelli-

Dominum in Iudæa ambulare noluisse, sed in Galilæa, cur dixerit Evangelista.

Quot modis liberum esset Christo, si vellet, mortem euadere.

Matth. 26.

Ioan. 7.

Supra. 2. Matth. 21.

Quare Christus interdum se persequentes fugeret, atque declinaret.

Rom. 11.

Matth. 10.

Quæ maxime sit fugienda societas.

Quando fugiendum in persecutio- ne, quado nõ sit.

gas, Christum mortem quam tantopere desiderabat, timuisse, & qui dominus erat vitæ, & mortis, & qui mortem poterat euadere multis modis. Primo signis ostensis: Deinde factus inuisibilis: Tertiò, timore turbæ iniecto in hostes suos, vt cum dicitur apud Matthæum: *Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo:* Quarto, sermone corda mutando, vt ministrorũ nolentium eum comprehendere, de quibus infra dicitur: *Nemo misit super eum manus:* Quintò, diuinitatis maiestate ostensa, vt fecit eijciendo ementes, & vendentes de templo: Sextò, fugiendo vt homo; atque hic modus præstantior, amabilior atque imitabilior est, quia in eo primò ostendit Humanitatem suam, & quod non esset homo phantasticus, sed homo verus, & timori obnoxius, non semper vtendo miraculis: recessit itaque vt homo, sed rediturus in tempore suo. Deinde vt doceat charitatem, cedendo illis ad tempus, quo poenitentiam agerent: reditus vt Medicus, postquam recesserit phrenesis. Adhæc vt humilitatis præbeat exemplum; vt fortior, ditior, & nobilior disceat cedere infirmiori, tenuiori atque ignobiliori, & seruet illud Apostoli cum: *Non vos metipso deservientes charissimi, sed date locum ira.* Item vt confundat volentes tentare Deum, & in periculis in quibus esset fugiendum, auxilium Dei expectantes, cum ipse dixerit: *Cum persequeretur vos in ciuitate ista, fugite in aliam.* Vt qui neglecto ponte vellet flumen pedibus ambulando super illud transire. Præterea, vt significaret, quod in breui à Iudæis incredulis deberet trans migrare ad Gentes fideles. Tandem vt doceat fugere incredulitatem, & malam societatem, & maxime eam, quæ querit occidere Iesum in nobis, id est, salutem extinguere.

Si quæras regulam, quando sit fugiendum, & quando constanter permanendum; nulla est certior quam vt nos ipsos in omnibus, & per omnia Deo committamus: tunc erit, vt ipse nos doceat. Dabit etiam audacibus fugiendi voluntatem; aut timidos id temporis faciet: & fugaces, vt patet in He-

lia fugiente Iezabelem, cum tamen ipse non optaret: & Paulus confidens permisit se dimitti per murum in sporta. Timidos etiam atque pusillos, reddet audaces ad mortem sustinendam, vt Apostolos fecit. Sed hominibus nõ satisfaciemus, calumniabuntur, & metiri nos, & Spiritum dicent: sed hoc opus est diaboli, & membrorum ipsius. Hoc ferre patienter, seruos Christi, & decet, & necessè est. Vnde autem velent Iesum interficere, alibi dictum est: quia secundum eos soluebat Sabbatum, & æqualem se Deo faciebat. Fortè etiam audierant discipulos scandalizatos, & eum deseruisse; ac proinde sumperunt occasionem necè designandi.

Erat autem in proximo dies festus Iudeorum Scenopægia. Vox est composita Græcè *σκηνοπηγία*, ἀπό τῆς σκηνῆς πικνωθῆαι, id est, à figendis tabernaculis, siue compingendis: vnde ars scenofactoria, cuius artis in Actis scribitur fuisse Paulus Apostolus. Et dicitur plurali numero illa festiuitas, Scenopægia Latinis: quemadmodum Bacchanalia, & Encœnia dicimus pro istis solennitatibus. Et quia Scenopægia signaret versusum tabernaculorum, id esset syncretius pronuntiandum, Scenopægia, licet Latini plerunque adijciant aspirationem. Erat autem hoc festum institutum in memoriam peregrinationis quadraginta annorum per desertum: quæ peregrinatio innumeris Dei beneficijs, & gratijs referta fuit. Et licet hoc festum septem diebus constaret; primus tamen, & septimus erant celeberrimi, atque sanctissimi, eadem obseruatione venerandi. De hoc festo legitur apud Esdram, quomodo, & quibus frondibus arborum fuerit celebratum, nempe frondibus oliuæ, myrti, palmarum, & frondibus ligni pulcherrimi, id est, pinus, secundum quosdam, de qua Poëta:

Fraxinus in syluis, pulcherrima pinus in hortis;

ob capitis pulchritudinem; vel cedri, secundum alios: & frondes ligni nemorosissimi, seu densi. Plutarchus multatugatur de Festo simili apud Athenienses à gestandis ramis dicto, *βοχόπηγία*. Et Iudæi vmbrosi, & vmbra-

Virg. 7. Ecloga. Plut. lib. 4. Symposiac. siue de conuiuialibus, c. 5. & in vita Thesei.

3. Reg. 19.

Act. 9.

Cur modò Iudæi vellēt interficere.

Ioan. 5.

Scenopægia quid.

Act. 18.

Scenofactoriam artem Paulus Apostolus professus est, teste Luca.

Scenopægia olim ad quid instituta.

Leuit. 23.

2. Esd. 8. Frondes cuius ligni pulcherrimi apud Esdram,

Virg. 7. Ecloga.

Plut. lib. 4.

Symposiac.

siue de conuiuialibus,

c. 5. & in vi-

ta Thesei.

Aliter Iudæi, aliter Christiani festum scenopægiæ celebrant. *Esa. 40.*

2. n. 2.

Qui fratres Christo dixerunt: Transi hinc, & vade in Iudæam.

I. Sensus Heluidij blasphemus. *Hieron. to. 2.* II. parâ pius. Tertius. *Cyroll. li. 6. in Ioan. ca. 32. tom. 6. Ioan. 6.*

Quartus sensus, & vltim' meritò recipiendus. *Gen. 13.*

amantes, certo quodam tempore anni obseruant hoc festum: Christianus vero semper debet illud celebrare, peregrinum se semper confendo, & hospitium super terram, & ab habitando sub umbraculo carnis huius, de qua dicitur: *Omnia carum sanum*: & sub palma crucis, quam optabat Sponsa, cum diceret: *Sub umbra illius, quem desideraueram, sedi*. Durat octo diebus hoc festum vsque ad Resurrectionem: primus, & vltimus sunt celeberrimi, atque sanctissimi. Primus, cum regeneramur in Christo, & simus peregrini incolentes desertum huius mundi. Postremus, est dies mortis, in quo maxime propinqui reddimur: ideo non est timenda, sed amplectenda, atque desideranda mors.

Dixerunt autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam. Dicendum qui sint isti fratres, & qua de causa mouerentur ad inuitandum Dominum, vt ascenderet in Iudæam. Primum igitur hi fratres non sunt filij Mariæ matris Dei, vt existimabat Heluidius: quia articulus Fidei est, virginitatem perpetuò coluisse. Rursus non sunt filij Ioseph ex alia vxore, vt nonnulli ex antiquis dixerunt: quia, vt Hieronymus contra Heluidium disputans contendit, Ioseph etiam sectator virginitatis fuit: & nos hoc euietam reliquimus libro quarto. Non erant rursus ex Apostolis, vt putat Cyrillus: quia subdit: *Vt & discipuli tui videant opera tua, qua tu facis*. Et ita alij erant à filijs Alphæi, Zebedæique, in quorum persona paulò antè dictum fuit: *Domine, ad quem ibimus? verba vite æterna habes*. Hi autem, de quibus hic est sermo, in eum non credebant, vt subditur in textu. Fratrum ergo appellatione, vt doctè tradit Hieronymus, omnes cognati, & sanguine cõiuncti censentur, more Hebræorum. Sic enim dixit Abraham ad Lot: *Fratres enim sumus*: & Paulus: *Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis*. Ad hæc isti fratres non continebantur in numero discipulorum, cum ipsi se ab illis fecernerent, dicendo: *Vt & discipuli tui videant opera que tu facis: dicunt igitur, Transi hinc, & vade in Iudæam*.

nam fratres humanis affectibus obnoxij fidentes in iure propinquitatis, audacius tentant eum, veluti gloriæ audium, sed subtimidum, animoque minus fortem; vt si suis præsidjs nitentur, non latitaret inter Galilæos alienigenas, & contemptos. Vade, inquit, in Iudæam, florentissimam regni partem, & Iudaicæ gentis caput, & in mediam hominû lucem, vbi sunt doctissimi, & religiosissimi Sacerdotes, & nobilissimi, tum Iudæi, tum Romani principes: quibus si persuaseris te è coelo venisse, facile & nos credemus: si tuâ doctrinam susceperint; & nos suscipiemus. Tales sunt etiam hodie multi, qui vt arundines vento agitata nihil aliud, quàm quod magnates, credunt, siue bonum, siue malum: etiam si aliud persuadeat conscientia. Respice multos populos Germaniæ pro nutu prædicatoris, aut pro principis gubernantis voluntate, in dies nouâ fidem induere. Sed isti super arenam ædificant. Fratres ergo Christi putabât fortè egre ferre Iesum, quod relictus esset à suis discipulis; & solâtur eum, quasi dicentes; Tu tibi ipsi dees, & occulte hîc operaris, quæ si in publicum ederes, ad te redirent. Et ideo volebant eum eo ire, atque eum defendere, si quis eum inuaderet. Sed Dominus omni hominum se auxilio priuat, vt tantum ex Deo pendendum nobis ostendat, & ab eo tantum venisse apparent. Vnde apud Esdram ait: *Erubui petere Regem, auxilium, & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus Regi, Manus Dei nostri est super omnes qui querunt eum in bonitate*.

Adit: *Vt & discipuli tui videant opera tua qua tu facis*. Discipulos vocât, relictos in Iudæa, qui in eum crederant, non enim omnes sequebantur, vt Lazarus, Gamaliel, Nicodemus. Declarant finem vanum, dicendo: *Vt videant*: non aiunt, vt conuertantur, vel vt credant: quasi videri ab hominibus, & ab eis commendari, sit tota merces. Et in hoc se produnt fratres tentatores Dei, incredulos amatores gloriæ humanæ per Iesum, auaros etiam: nam probabile est, eos aliquod emolumentum sperasse sibi obuenturum ob miracula

Fratrû Christi, eius contemtorum scilicet, imitatores hodie qui sint.

Matth. 7.

Fratres ipsi de Christo quàm temere sentiebant.

Christi documentum.

1. E. s. d. 3.

Fratres Christi Iudæi quos eius discipulos vocabant.

Ijdem quales erant fratres Christi.

Christi:

Qualis Christus eorundem fratrum suorum arbitrio

Mar. 8.

Caietani interpret. minus apposita.

Quærat esse in libertate quis.

Ioan. 6. Ambitiosorum quid proprium sit.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Virg. lib. 3. Georgi. initio.

Horat. li. 1. carm. ode. 1. in fine.

Christi: sperabant etiam partem famæ, & claritatis, ad se, tanquàm ad consanguineos peruenturam. *Nemo quippe in occulto quid facit, & querit ipse in palam esse*.

Imponunt Christo vitium ambitionis, dicendo, Et querit ipse in palam esse; siue vt Græcè dicitur *ἐπαγγελλόμενος*, ad verbum, est cum celebritate: & propriè declarat publicam ac ingenuâ dicendi libertatem, hîc verò accipi videtur passiuè pro eo, qui publicè omnium sermonibus celebretur, & habeatur pro eo, qui liberè, ac ingenuè dicat quod res habet. Interpret dixit: *In palam*, quod interdum aduerbialitèr capitur: vnde Marcus inquit: *Et palam verbum loquebatur*, vbi Græcè *παρρησία*, pro *παρρησία*, accipitur. Caietanus interpretatur: *Querit ipse in libertate esse*, scilicet à persecutionibus: ita vt sit sensus: & querit ipse liber, & tutus esse à persecutoribus. Sed certè Græcis *παρρησία*, non quamuis libertatem, sed audaciâ, & libertatem in dicendo, & loquendo significat. Querit ergo esse in libertate, qui vult vt liberè, & palam omnes de eo loquantur. Ideo benè vertit interpret noster, *Palam*, sicut etiam inferius, vbi habetur: *Nemo tamen palam loquebatur de illo*. Deinde imponunt ei stultitiâ: quia occultè faciens, volebat manifestari. Tertio imponunt ei, omnia in occulto fecisse, vt saturationem turbæ in deserto, & alia multa miracula publicè edita. Sed ambitiosis quantumuis patientia, & manifesta, videntur occulta, quia plures adhuc spectatores desiderant. Euthymius indicat, Dominum aliqua miracula edidisse, quæ tamen Ioannes prætermittit. Sed certè mirificè in omnibus his decipiuntur: nec enim Christus ambitiosus erat, aut non suum illustrare, & propagare volebat: quemadmodum vsq; Poëtæ fecerunt, quorum vnus dixit:

Tentanda via est, qua me quoq; possim Tollere humo, victorq; viri volitare per orbem: Et alter: *(ora;)*

Quod si me Lyricis vatibus inseris, Sublimi feriam sydera vertice.

Et vt in ore duorum, vel triu stet omnè verbum, accedat tertius:

Quæq; pater domitis Romana potentia terris, Ore legar populi, perq; omnia secula fama, Si quid habent veri vatum præfagia, videntur.

Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo: id est, si verum est te operari hæc signa tam admiranda, quæ nos vix credimus: ideo dubitantium sunt verba. Vel si hæc facis ea virtutè, qua te facere prædicas, noli illa abscondere, & sub modio ponere, sed per ea te toti mundo illustrè redde. Isti fratres Domini mira sibi gloriæ humanæ flagrabant, & ex se ipsis Christum meriebatur, quem putabant eodem morbo laborare. Rectè dictum est à Salomone: *In via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat*. Suetonius refert de Nerone; persuasissimum habuisse, neminem hominem esse pudicû, aut nulla sui corporis parte purû.

Et subdit Euangelista: *Neque enim fratres eius credebant in eum*. Quo modo enim crederent, qui gloriam propriam querebant, & Christum secundum carnem tantum cognoscebant? Et licet videatur hoc in dedecus, & opprobrium Christi cedere: tamè non ita est, si rectè expendamus. Nam inde maior Christi gloria confurgit, qui ne parentes quidem, aut consanguineos habuit fauorabiles, sed potiùs contrarios, vt totus ex Deo venisse agnoscat. Deinde, vt Chrysostomus in Matthæum ponderat, digni prorsus fide sunt Euangelistæ, qui hæc tam contempta, & abiecta de propinquis, & fratribus Christi narrant. Ad hæc nulli seruis Dei magis molesti sunt, quàm propinqui; & hi magis quàm extranei, apparetque quàm verè sit dictum, Propheta in sua patria honorem non habet: nec filio pius est, qui iuxta carnem, & externa ad Christum atinet. Docemurque fidem in Christum, donum esse Dei: quod nulla carnis prærogatiua contingit. Nam credentes, neque ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nascuntur: & caro, & sanguis non reuelant Filium Dei, sed Pater, qui in cœlis est. Præter ea etiam mirificè hæc narratio nobis deseruit:

Quid. li. 15. metamorp. in fine.

Quid est, Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo.

Eccles. 10. Sueton. in vita Neronis, ca. 29. Neronis impudentia.

Ioan. 5. Fratres Christi quare non credebant in eum.

Chryso. ho. 31. in Matthæum, initio, to. 2.

Seruis Dei molesti omnium qui maxime.

Ioan. 7. Fides in Christum cur donum Dei sit. *Supra. 1.*

Matth. 16.

Non

2. Cor. 11. Mich. 7. & Matth. 10. Quid est quod fratres mei Christum ad diem festum hortabantur: & ut iret in Iudam.

Non miretis, si confanguinei tui, & afines fidem tibi non prestant, nec potes eos ad bonum trahere: sed persta faciendo sine angustia quod interest. Hinc Paulus periculum esse dixit in falsis fratribus: & Propheta: *Inimici hominis, domestici eius*. Hortantur ergo confanguinei ad diem festum: id est, ad relaxationem poenitentiae, ad celebrandum festum ante vigiliam, ad cibos, ad delicias, ad splendorem in vestibus, aedificijs, seruis, & supellectilibus, ita ut crescant in immensum, & supra gradum: que tales magis trahunt, quam sequuntur. Hortantur secundo: *Vade in Iudam*: id est, quorsum hic latitas in hoc oppidulo vbi natus es? Certe tende in aulam Romanam, vel in curiam Caesaris, vel alterius magni Regis, & Principis. Prode ingenium tuum, sagacitatem, prudentiam, & literas quibus praeditus es; ut ita nomen colubre tibi comparare valeas; & dignitates Ecclesiasticas, siue seculares venari valeas; ac proinde familiam tuam illustrare, tuosque ditare. Si doctus es, si praedicator, quare amplissimum auditorium: quare aures delicatas magnatum, & principum, apud quos honores captas, & voceris ab eis Rabbi. Ascende in urbem Romanam, quae mundus quidam abbreviatus est, & ut dixit Aristides, *non ante mundi introitum*, id est, orbis totius compendium. Hoc est ingenium mundi, & hoc consilium carnis, ut quique donis Dei abutatur; & in gloriam, & divitias comparandas illa exerceat, sed certe tales, quemadmodum fratres Domini, in Christum se credere non ostendunt. Nec enim illi, si fidem habuissent, dixissent Christo: *Transi hinc, sed, Mane nobiscum Domine*: nec arguerent Dominum imprudentiam, sed confiterentur: *Bene omnia fecit*: nec ipsum debere conareri, sed consilium ab eo quaerere, ac dicerent: *Doce me facere voluntatem tuam*: nec quaerere gloriam humanam, aut alios incitarent ut quaerant, sed dicerent: *Non nobis, Domine, non nobis, sed non mini tuo duxtoriam*. *Tempus meum non aduenit: tempus autem vestrum semper est paratum.* Legendum est, de presenti aduenit: ma-

Grace legitur *non ante*, id est, nondum est, vel nondum venit de presenti: sicut etiam membrum oppositum de presenti est, tempus autem vestrum semper est paratum. Quantum ad sensum; non observabat Christus astra, aut influxus planetarum: cum hoc sit vanissimum studium, quod reprehendit Ieremias, cum dixit: *A signis caeli nolite metuere, quia timent Gentes: quia leges populorum vana sunt*: sed expectabat diem, & horam; & momentum a Patre praecognitum, & praedestinatum mortis suae, ante quod tempus, neque comprehendere, neque occidere poterat. Tempus enim morti Christi destinatum, non erat festum Tabernaculorum, sed festum Paschae, in quo agnus verus pro libertate mundi a potestate demonis immolatus erat, ut veritas responderet figurae. Dices, turpe esse temporis servire: unde Lactantius de quodam philosopho peccatis conuenienti, dixit: *O turpem philosophum, & temporis seruentem*. Sed hoc de Domino Iesu dici nequit; qui de se hoc loco ait: *Me odit (scilicet mundus) quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sunt*. Hoc ratio etiam praescribit, non omnia omni tempore conuenire. Unde Salomon dixit: *Omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub caelo*. Et, *Omni negotio tempus est, & oportunitas, & multa hominis afflictio*. Et Poeta quidam egregie. *Temporibus Medicina valet: data tempore profunt, Et data non apto tempore vana, nocent*. Hanc rationem prudentiae & spiritus secutus Dominus, recte dixit: *Tempus meum nondum aduenit*: id est, Res magnae non omni tempore agi possunt, sed parte. Magnum est quod molior, hoc est, hominum redemptionem: huic negotio suum tempus deputatum est: hoc autem tempus non est festum Tabernaculorum, sed festum Paschae: Aug. hoc de tempore glorificationis accipit, Christus vero de tempore mortis, & crucis: sed magis ad literam exponi potest: Tempus meum, quo mihi proficiscendum erit, nondum aduenit: quia mundum habeo in festum: vbi aduenerit, non erit opus vestris monitis: scio quid, &

Quale studium planetarum, teste Ieremia. Ierem. 10.

Tempus Christi quodnam erat.

Lactantius,

Non omnia omnitempori conueniunt Eccles. 3. Eccles. 8.

Ouid, li. 1. de remed. amoris, sub initium.

Quo sensu dicitur: Tempus meum non aduenit: non aduenit, secundum Augustinum, vel B. Chrysostomum.

Aug. tract. in Ioh. 10. 9. Chrysostom.

Luc. 11. Fratrum Christi in eum in fidelitatis argumenta.

Mar. 7. Psal. 142.

Psal. 119.

Explicatur: Tempus meum nondum aduenit.

Omnia opera nostra quomodo peragenda, exemplo Christi.

Matth. 26.

Christi opera omnia quae fuerint opportuna.

Mat. 16.

Act. 1.

Tempus Christi quod mystice.

Iohan. 12.

Matth. 16.

Act. 14.

Luc. 11. Adam, & daemones quam impetrate sua egerint opera.

Gen. 3.

Esa. 14.

Psal. 109. Quid illud de Christo: De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput.

quando, & quomodo sit peragendum: & quando oporteat me innotescere mundo, pendet ex diuino Patris, non ex vestro consilio. Vobis autem liberum est, & impune omnibus horis ascendere, & coram mundo prodire: quia amicum, & vobis propitium mundum habetis.

Observandum ergo est, ut ex precepto Dei, & tempore suo omnia nostra opera agamus: & cauendum, ne quid temere, & inconsulto Deo faciamus. Nondum ergo erat tempus Christi; alias vero Ierosolymis sibi parari Pascha iubet, cum ait: *Tempus meum prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis*. Omnia siquidem opera Christus suo tempore peragebat. Sub mediam noctem est conceptus, atque natus: hora sexta crucifixus, & nona mortuus.

Orto Sole surrexit: in meridie ascendit, & hora diei tertia misit Spiritum sanctum, per quem maxime prodidit gloriam suam. Et quia hortabantur ad propriam gloriam aucupandam, tempus suum mystice vocat, vel diem Palmaram, quo cum magna gloria, & solennitate ingressus est in ciuitatem; vel diem Resurrectionis, & Ascensionis, quo immortalis, & gloriosus apparuit, & ascendit, vel diem iudicij, quo venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis. Ita ut sensus sit: Nondum est tempus meae exaltationis, & gloriae, sed prius me humiliari oportet usque ad mortem crucis, ut sic ad exaltationem perueniam. Et haec est via Christi, & suorum omnium, quos per multas tribulationes oportet intrare in regnum Dei: sicut & Christum oportuit prius pati, & ita intrare in gloriam suam. At contra daemones cum suis omnibus, prius celebrauit festum, quam vigiliam, voluit enim gloriosus esse: sicut & Adam eius impulsu appetiuit similitudinem Dei: unde & infeliciter occiderunt, ita ut dicat Propheta: *Quomodo cecidisti de caelo, Lucifer, qui mane oriebaris?* & cum de Christo dictum sit: *De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput*: id est, prius humiliatus est quae

exaltaretur: illi tamen exaltauerunt caput, antequam biberent. Hinc Salomon ait: *Va tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Beata terra, cuius Rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo ad refectio nem, & non ad luxuriam*. Deplorat sapiens terram, cuius Rex est daemones, puer ille ceterum annorum maledictus: & cuius principes, qui eius fauore regna usurpant, & administrant, mane comedunt, hoc est, in hac vita explent voluptates suas, & populum expilat, & deuorant Dei plebem sicut escam panis: ita ut post mortem fame rabida ac siti ardenti excrucientur: quemadmodum qui opulente, & splendide prandent, cenare nequeunt. Contra, beata illa terra, quae Regem nobilem, & aetate maturum habet Christum Dominum: & cuius principes, id est, qui eius gratia carni, & mundo principantur, hic esuriunt, & sitiunt, ut vescantur pane gloriae in tempore suo. Proinde nobis hoc dictum putemus, quod ait, *Tempus meum, detegendi scilicet gloriam meam* (quoniam non ad eorum mentem, qui de carnali, & humana gloria loquebantur) nondum aduenit: quia prius mihi praedicandum est, & disseminandum Euangelium: prius mors Crucis sustinenda.

Nos igitur in hac vita gloriam ab hominibus non quaeramus: sed etiam beneficia, & virtutum officia offeratur, contempnamus eam; & illam, quae a solo Deo in alia vita conceditur, & in ista gustum quaedam eius, qui per testimonium bonae conscientiae exhibetur, quaeramus. Sed etiam propterea in hominum contemptum, voculas, & derisiones incidamus; ne animam despondeamus, sed gloriosum id nobis ducamus: non ignorantes multam nobis mercedem repositam esse apud Christum Dominum nostrum, cuius laudem, gloriam, & Imperium, ut & Patris, ac Spiritus sancti, omnibus modis quaerere, & celebrare debemus in secula seculorum, Amen.

Eccles. 10.

Vae cui terrae apud Salomonem. Esa. 65.

Psal. 52.

Beata quae terra eiusdem arbitrio sapientis.

Gloriam quam solam quaerere debemus.

Iohan. 5.

TRACTATVS XXXIII.

De eadē Domini disceptatione cum fratribus suis cohortantibus ad ascensum indie festo, in illa verba: Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sunt, &c. Ioan. 7. Et de reprehensione discipulorum, qui eo quod non reciperentur in castro quodā Samaritanorum, volebant illis imprecari, vt ignis descenderet de cœlo, & combureret illos. Luc. 9.

Scopus verborum Domini.

IS verbis Dominus rationem reddit, cur videlicet illis tutum, & liberum esset, non autem sibi, ascendere in Ierusalem: quod videlicet ipsi pacem cum mundo haberent, à quo diligebatur: sibi verò bellū indiceret, quod odio persequeretur. Ad huius igitur sententiæ intellectum, in primis declarandum est quid sit hic mundus, qui non poterat odisse fratres Christi: se verò oderat, & quæ causa erat huius odij: Deinde quomodo poterat mūdus fratres Domini nō odisse: cum scriptum sit: Inter superbos semper iurgia sunt, & cum quotidie videamus inter mundi huius amatores contentiones, & rixas, & interdum pro ditione amplian da, imò etiam pro vano aliquo titulo bella inter Principes geri? Ad primum respondeo, mundum, vocem esse ambigam in sacris literis. Interdū enim significat cœlum ipsum, elementa, plātas, animalia, & cæteras creaturas: & huiusmodi mūdus odio habendus nō est: tūm quia factura Dei est, de quo illud: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est; tūm quia docet ipsum creatorem, & ad eius amorem excitat: cum

Paulus scribat: Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt in tellecta, conspiciuntur, sempiterna quoq; eius virtus, & diuinitas. Deinde mūdus significat electos, & bonos, de quo Dominus: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret; & Apostolus: Deus erat in Christo, mundū reconcilians sibi. Præterea mundus in malā partem accipitur, id est, pro dilectoribus mundi, & in mundum per amorem conuersis, atque in eum transformatis, de quo ait Euangelista in Catholica epistola: Nolite diligere mundum (hoc est, mundi dilectores) neque ea, quæ in mundo sunt, id est, creaturas, quæ immoderato amore dilectæ, iter salutis impediunt. Ac subdit: Quoniam omne (inquit) quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Vbi breuibus explicat ingenium, & naturam mundi, & quatenus repugnet, & contradicat Deo. Hic enim mundus ignorat Deum, & illi præfert, aut diuitias, aut voluptates carnis, aut honores suos: hic mundus totus in maligno positus est, qui princeps est huius

Rom. 1.

II. modus.

Ioan. 3.

2. Cor. 5.

1. Ioan. 2.

Mundi ingenium quibus verbis graphice depictum à Ioanne.

1. Ioan. 5.

Pror. 13.

Mundus in Scripturis, multis modis accipitur.

Ioan. 1.

Ioan. 17.

Qui mundus non poterat odisse, nisi Christū tantummodo.

Ioan. 15.

Is mūdus cur Christum odisset.

Luc. 16. Filij alterius seculi qui sint, qui verò presentis.

Ioan. 14.

Supra 2.

Vt Christus de mundo illo testis non habebat, quod opera eius mala sint.

mundi, pro quò mūdo nō rogat Dñs. Hoc autem loco, nomine mundi, intelligit Sacerdotes, Scribas, & Phariseos, qui odio prosequerantur Christum, atq; eius doctrinam. Et sic vocauit eos: quia fratres sui dixerant, Manifesta te ipsum mundo; ideo consequenter ad illa verba ait: Non potest mundus odisse vos. Quasi diceret; Prouocatis me mundi voce, vt coram Pharisæis, Sacerdotibus, & Scribis, ac alijs me declarem. Rectè vocatis eos mundū: quia mundus quod suum est, diligit: nō potest ille vos similes odisse, quia mūdus nō estis, & filij huius seculi, & particeps eius malitiæ, & impietatis. Ideo eisdem moribus viuitis, doctrinam eorum, vt sacrā exosculamini, quicquid dixerint vobis, instar oraculi est: quia propter vocant vos obedientes Synagoge filios: tantum abest vt vos persequantur, vel odio habeant. Me verò mundus (scilicet magnates, sapientes, & sancti huius mundi) odit: propterea quod non solum non consentiam eorum impietati, sed etiā libera voce arguam, & reprehendam omnia eorum opera, iustitias, prudentiam, sanctitatem. Quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. Et vt filij alterius seculi illi sunt, qui huic mūdo nuntium mittūt, virtutes ferid amplectuntur, vitæ verò puritatem, & sanctitatem conseruant: ita mundani sunt, qui futuro seculo renuntiant, voluptatibus huius seculi sitienter incubant, presentibus diuitijs, & honori sedulo vacant: etiam si ad hæc non nisi per multam vitiam, & peccata, quibus Deus offenditur, proximo iniuria inferunt, & conscientia ipsa læditur, peruenire possunt. Vt propterea recte sit dictū: Me autem, in quo mundus non habet quæquam, sed cœlestem, & mundi contemptum odit mundus, quia ego, qui peccatis sum, & iudei, qui noui quid lateat in hominibus, testimonium perhibeo aperit, & sine timore, verbo, & factis, vitæ, & signis, quæ opera eius mala sunt. Vnde ante Christi aduentū, iniquitas mūdi non cognoscebatur, neq; cognoscitur nisi ab habentibus Spiritū Christi, maxime quātū ad mūdanas virtutes quædam, quæ velo sanctitatis, & hypocrisis

teguntur. Vnde discimus, mūdi amicitia non posse retineri à nobis, nisi malis eius operibus confenserimus: & arguere mundum, non tam est externa, & crassiora peccata insectari, vt furtum, homicidium, adulterium, quæ & ipse mundus derestatur, & reprehēdit, non quidem ob Deum, sed propter se ipsum, & honorē proprium; sed testari quod opera eius, etiā foris bona, mala sunt, quia ex malo fonte, hoc est, ex corde Dei inimico procedunt. Non enim potest arbor bona malos fructus facere. Simulabant Iudæi se Christum velle interficere, propter violatā Sabbathi religionem: sed reuera hypocrite aliud intus habebāt, nempe inuidiam, quam etiam Pilatus agnouit. Nam quæ admodum nulli meritò placet ornatus vxoris, & cultus, qui non sui, sed alterius gratia geritur: ita nec Deo probatur virtus nostra, quæ propter ipsum non fit. Estq; verbum hoc Domini: Ego testimonium perhibeo de mundo, quod opera eius mala sunt, cordi altè infigendum: quoniam nobis cum mundo, dum viuimus, versandum est: & nisi cautè ambulemus, & cum eo, tāquam cum proditore agamus, actum est de nobis. Est enim mūdus plenus laqueis retibus, periculis, insidijs, proditoribus. Quid est aliud mundus, quàm perfonata quædam pulchritudo, fictus, & blandiens, & Sardonijs risus, osculū Iudæ, dulce venenum, fallax spes, verus dolor, Scylla, & Charybdis, mors sua uis, manifestū naufragium, Syrenæ carius, sepulchrum dealbatum, aridū desertū, inextricabilis labyrinthus, confusa quædam Babylonia, tenebrosa Ægyptus, immane barathrum, vallis lacrymarum, interior gehenna, denique vanitas vanitatum, vt dixit Ecclesiastes: Si hæc verba esset ab aliquo paupere, & egente profecta, & qui nō habuisset diuitias, negligi poterat: dixit diuitem Rex Israël, cuius tempore, præ copia auri, nō erat in pretio argenti. Si dicta rursus fuissent ab aliquo idiora, & rerū omniū ignaro, cōtēni potuissent: dicta sunt à sapientissimo Salomone, qui sapientia omnes ante se Reges, & postiores superauit. Adhęc si aliquis delictū carnis expers, illa protulisset, co-

Mundum arguere, quid.

Iudæorū in Christum inuidia.

Matth. 7. Ioan. 5.

Mar. 15.

Deo quæ nō placeat virtus nostra.

Matth. 26.

Eccles. 1. Salomonis de mundo factum quantum faciedum.

3. Reg. 10.

3. Reg. 3. & 4.

3. Reg. 11.

Iulius Cesar Dictator.

3. Reg. 4.

3. Reg. 10.

Eccles. 2.

Grego. Nif sen super Ecclesiastē.

In mundo nihil boni esse: omnivium regnare.

Ioan. 16.

1. Ioan. 5.

Ioan. 14.

1. Cor. 3.

Eccles. 3.

gitari posset, illum, qui corporis voluptates non degustasset, insipienter locutum fuisse. Sed dixit Salomō, qui septingentas reginas habuit, & trecentas concubinas. Si denique, aliquis de media plebe deprōptus, & priuatus hæc dixisset, posset merito haberi suspecta, ut qui non nouisset, vel gloriā regnandi, vel magnificentiam fabricandi, vel dulcedinem imperandi, propter quā si violandum esset vnquam ius, eius rei gratia cōstituit quidā tyrannus Romanus esse violandum. Dixit hæc Salomō Rex potentissimus, gloria insignis, & fama perueniuerum orbē celebris, ad quem omnes sui seculi Principes, ac Reges munera mittebāt, nuntios destinabāt, & enigmata dissoluenda ob eius insignem sapientiam proponebant, & ad quē Regina Saba à finibus terræ spectandum, & audiendum profecta est, cū magno comitatu, & camelis portatibus aurum infinitū nimis, & gemas pretiosas. Construxit templū amplissimum toto orbe celebratū, ædificauit domos, hortos, pomœria, & omnium deliciarum paradisos: Hic tamen talis, ac tantus, ac tanta sapientia præditus, qui mundi medullā degustarat, ausus est cum tanta asseueratione pronuntiare: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Et ut Greg. Nisse. in Ecclesiasten scribens annotauit: etiam si Apostoli hæc ipsa prædicassent, & signis confirmassent: cum tamen illa tanta bona mundi non essent experti, non fuisset tanti pōderis, & momēti eorum testimonium, qui in omnibus illis delicijs non dicā versatus, sed non sine magno suo malo immerisus fuit: cuius immersionis fructus hic est, ut agnoscamus mundū merā quandā esse, & omnimodā vanitatē. In mundo non est pax, ut Dñs dixit: *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.* In mundo non est bonitas, qui totus in maligno positus est: non est veritas, quia spiritum veritatis mundus non potest accipere: non est sapientia, quia sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum: non est merā amicitia, quia: *Quicumque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur: nihil est in eo certū, & stabile,*

quia mundū tradidit disputationi eorum: non est iustitia, aut vita, quia per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Non est vllum verum gaudium, quia risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat: nulla est cōstantia, quia mundus transit, & concupiscētia eius: non est securitas: quia scriptum est: *Vanitas mundo à scandalis. Neceffe est enim, vt veniant scandala.* In mundo non est Deus, aut Christus: ait enim Psaltes: *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus, & Apostolus: Eratis illo in tempore sine Christo, & sine Deo in hoc mundo.* Denique mundus bonus est, tantum vt defertur, fugiatur, atq; contemnatur. Si esset auicula reti conclusa, vel visco hærens pedibus, & alis, si inde esset illi egrediendum, & vita recuperanda, perdat aliquot pennas, vel partem pedis necesse est: ita tū mundum defere, etiā si substantiæ, aut honoris, iactura tibi faciēda sit: *Egredimini,* inquit Propheta, *à Babylone, fugite à Chaldeis:* vt possis aliquando cantare: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo viuariū: laqueus contritus est: & nos liberati sumus.* Habendus est hic mundus nobis pro deserto: in quo non est panis, nisi cadat è coelo: non sunt aquæ, nisi frangis rupibus, id est, ex laboribus toleratis: non sunt carnes, nisi allatæ vento Spiritus sancti. Non est via exitus, nisi columna nubis, & ignis succurrat, & ducat in Terram promissam. Non est sanitas, vbi serpentes igniti inuadunt: non est pax, vbi cum Amalechitis est pugnandum. Est mundus hic præseps plurima pollicens, blandiensque nobis, tanquam Maius floridus: futurus verò quasi September fructiferus. O munde immunde, peruerse, & proditor, quoties inimicitias, & bellū tecū gerimus, & post vnam, vel alteram diem tibi reconciliamur, atq; confœderamur, Tua pax, bellū est tū Deo: tua amicitia, inimicitia nobis cōparat sempiternam: ait namq; frater Domini: *Amicitia huius mundi, inimica est Dei.* Ad secundo loco propositum dicendum, quod est omne animal diligit sibi simile, & omnis caro ad similem sibi carnem coniungatur, & propterea in-

Rom. 5.

Prou. 14.

1. Ioan. 2.

Matth. 18.

Psal. 13.

Ephes. 2.

Mundi iactura salutaris.

Esa. 48.

Psal. 123.

Mundi miserie quales quæteq; sint.

Exod. 11.

Mundū hūc qualem vcrē dixeris.

Eccles. 13.

Qui poterat mundus non odisse fratres Christi: mundi amici.

Mundi opera quæ mala sine, & mala sunt.

1. Ioan. 2.

Cur Christus ad diem festum Pasche cū fratribus suis ascendere noluerit.

Psal. 80.

Quis verū sit: Non ascendam ad diem festum istū: cū tamen postea ascenderit.

Cyroll. li. 4. in Ioan. ca. 35. tom. 2. Aug. tract. in Ioan. Hiero. li. 2. aduer. Pelag.

ter mundanos non possint esse iurgia, quasi inter dissimiles: per accidens tamen, quatenus alter alterum impedit à possessione bonorum, à gloria, à diuitijs, & voluptatibus, quæ nequeunt simul à multis possideri; propterea inter illos sunt iurgia, inimicitia, & bella: quemadmodum etiam inter animalia eiusdem speciei, quæ eibi, aut veneris causa inter se pugnat. Quod autem interdum mundus bona operā colat, illa ex radice mundi non prodeunt; sed vel ex natura bona, vel ex ea cum peculiari Dei gratia. Opera autem quæ ex radice mundi proficiscuntur, id est, triplex illa concupiscētia, de qua loquitur Dilectus; praua sunt, & vitiosa; & de illis hic Dominus restatur, quod opera illius mala sunt: *Vos ascendite ad diem festum hunc; ego enim non ascendam ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est.* Non est dubium, quin Christus eos instruxisset, & retinisset: apud se, si corde synaero fuisset, ac simpliciter extrasset: verum quia spiritu liuoris, & affectu humanæ gloriæ ducebantur, maleque de se sentiebant, suis ipforum consilijs reliquit, & à se ablegauit. Sic tolerat Deus incredulos, & immorigeros: suis ipforum consilijs permittit, secundum illud: *Et non dixit populus meus vocem meam; & Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ibunt in adiuuentionibus suis.* Ideo tam facile Christus suos ab se amadauit, quia non lebat Dominus inuitos retinere, & malitiosos cogere ad gratiam, quam à se abiciebant: & qui lucem oderant, digni erant, qui in tenebris permanerēt. Quoniam autem postea Dominus ascendit, dubium est, quomodo Dominus dixerit: *Non ascendam.* Vnde mendacij Porphyrius Dominum criminatus est. Dicendum est, interpretem nostrum legisse *du ab eis*, id est, non ascendit: quam lectionem sequitur Cyrillus, & Augustinus, & poterant proponi Hunc, vel Istum, & interpretatur: quia non ascendit, vt festū ageret vmbatile, & typicum Iudæorum, sed vt eos corrigeret, doceret, & admoneret. Hiero. etiam eodem modo legisse

videtur. Ait enim scribens in Pelagia nos: *Negat fratribus, & propinquis (scilicet Iesua) ire se ad Scenopogoniam; & postea scriptū est: Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad solēnitatē, non manifestē, sed quasi in abscondito. Tyrannus se negauit; & fecit quod prius negauerat. Latrat Porphyrius, inconstans, ac mutationis accusat, nesciens omnia scanda ad carnē esse referenda. Hæc ille. Si ergo dixit, non ascendo: referendū est ad id, quod mox subdit: *Ad diem festum istum, qui ad primū illum diē festi, sicut promisit, non venit.* Fratres autem eius ascenderunt ad primū diem illū, vt textus aperte denotat. Vel, non ascendo vobiscū: quia sine illis postea ascendit. Modò verò quidam cōdicēs varij legunt *du ab eis*, id est, nondum ascendo, vt tacite innueret se postea ascensurū, nam ascendit iam die festo mediante, vt infra dicitur. Et dicendo: *Non ascēdo,* presens capitur profuturo, more Hebræo: vt alibi: *Apud te facio Pascha: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Et, *Pro eis ego sanctifico me ipsum,* ad quod respiciens interpres noster, dixit in futuro: *Non ascendam,* scilicet ad diem festum primum: vt expositum est: At lectio, quæ habet: *Nondum ascendo,* non videtur rejicienda: tum quia innuit se postea ascensurū, tum quia quæ conuenit cum verbo Dñi à principio dicto: *Tempus meum nondum aduenit,* tū ob tot codices Græcos, & Syriacū Euangelium quod habet: *Ego nunc non ascendam.* Et Erasmus testatur quædam Latina exempla antiqua habere, nondum. *Hæc cum dixisset, ipse misit in Galilæa.* Ad discere ergo tu quoque à Christo, vt non finas te trahi à carnē, & sanguine, à proposito religionis, ad celebranda festa in mundo: quia nondum ad est tempus gloriæ, ante quod oportet humiliari, & libenter odia pati cum capite. *Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestē, sed quasi in occulto.* Quod ascendit ad diem festum, obedientia est diuini mandati: quod verò ascendit occulte, prudentia fidei est. Ascendit ergo quasi in occulto: quia solus cū duodecim discipulis sine turba solita eū co-*

et. 1. 2. 3. 4.

multos ha. sig. q. 2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Varia huius loci lectio.

Matth. 26.

Luc. 1.

Ioan. 17.

Hæc versio expenditur: Nondum ascendit ad diem festum istū.

A quibus cauendum ab eis ne trahamur, exēplo Christi.

Christi obedientia, prædentia, in Deoque fiducia.

Ioan. 12.

Ad festum Scenopégie cur Dominus occulte ascēderit.

Tertiaratio.

Quarta.

Christianoru deliciae quales sint.

2. Cor. 1.

Quibus occultetur Iesus.

De Christo quid dicerent: Vbi est ille? & quare.

8ap. 2.

mirari: ut mirū sit, eū non fuisse interfectum. Sed noluit vllum fauorem parerentū, aut turbā ad Euangelicum negotium, sed totus a Deo pendere: in die vero Palmarum non solus, sed magna stipatus turba, ut dici possit occulte modo ingressus fuisse prae illo introitu. Docuit Dominus suo exemplo prudentiam dissimulandi, cum opus est, & fugiendi mediam lucem. Venit etiam occulte, ne putaretur venire ob vanam gloriam, ad quam persuadebāt fratres, se occultans, ut Deum ita detegat: cum ambiciosus Deum tegat, ut se reddat conspicuum: qua in re nos docet, ne quicquam ob vanam gloriam operemur. Significauit insuper hoc suo occulto ingressu, festum illud Iudaeorum esse obscurum, & umbratile. Præterea indicabat, se ad festum Resurrectionis, & Ascensionis per viam occultam passionis, & mortis peruenire. Et docuit nos viam occultam secretæ, & clandestinæ confessionis, qua ad festum agni edendi, & Paschatis nostri ascendamus. Pij namque Christiani occulte celebrant festum Tabernaculorum: quia deliciae eorum abintus sunt: quorum gloria hæc est, testimonium conscientiae. At vero viri, qui cum pompa templum ingrediuntur, aut foeminæ, quæ se splendide ornāt, & cerussa, & purpuris faciem, ut hominibus placeant, tingunt; istæ non occulte veniunt in templum, sed manifeste tanquam organa Satanæ, ad alios seducendos. Sed istis occultatur Iesus, id est, salus: quia ad perditionem animarum suarum templum ingrediuntur.

Iudæi ergo querebant eum in die festo, & dicebant, Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebāt, Quia bonus est. Alij autem dicebāt, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudaeorum. Cū tandē venisset in Ierusalē, boni benè, & mali malè querebant: quæ admodū, & ad festa, quæ celebrantur, non omnes sincero animo veniūt, Et qui dicebant, Vbi est ille, videntur fuisse ex hostibus: quibus ut grauis erat ad videndū, ita & ad nominandū. Quodd esset murmur de illo; mirū nō

est: quia sunt Angeli sancti, & apostatae, homines pij, & impij: qui interdū non tantū inter se dissentiunt, sed etiam boni cum bonis, ut constat ex dissensione Pauli, & Barnabæ, & mali cū malis. Turba tamen auida erat veritatis: & mali sine aliqua inquisitione, vel experientia, damnant, & despiciūt, & isti vocabant Iesum seductorē turbæ. Quidā verò, qui eius miraculis interfuerant, qui sermones audierant, qui mansuetudinem, & congressum nouerant, dicebant Iesum bonum, & indignū, in quē aliquid acerbius molirētur.

Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iudaeorum. Id est, Nemo bonum audebat pronuntiare, etiamsi essent non pauci, qui bene de illo sentirent: metuebant tamen Iudaeorū proceres, quibus videbatur inuisū esse Iesum, quod illorū gloriam, & factis, & dictis imminuere videretur.

In ascensu isto Christi accidit, quod Lucas narrat c. 9. ut præcedenti tractatu comprobatum ostendimus. Ait ergo Lucas: *Factum est autem dum cōplerentur dies assumptionis eius, & (Et abūdat more Hebræo, ut sæpe aliās) ipse faciem suam firmavit, ut iret in Ierusalem.* Hæc historia licet esset ad quartū librum historiæ vitæ Christi referēda, tamen quia parua est, & nonihil habet disceptationis habitæ a Christo cum Apostolis, propterea hoc loco breuiter expeditur, ut iusti etiam tractatus corpus impleat. Verbo illo assumptionis, futuram mortē, & passionē designat, nimirū quod per eā assumendus erat ex hoc mūdo ad Patrē. Et significatur tēpus nō tantū propinquū passioni, sed etiā prædefinitū, ut ait Euthy.

Nā verbum ἀναλαμβάνειν, ut Budæus est autor insuis commentarijs, significat, filium abdicatū in domū recipere: quod Patres ad emédationē, & satisfactionē faciebant Athenis. Christus autē in terris quasi abdicatus a Patre homo factus est ad culpæ nostræ emédationem, & satisfactionē, quam solus ipse, iuxta Patris decretum, in cruce præstitit: tūc demū assūptus, domūq; accersitus est, cū omnibus mandatis Patris perfunctus est: tūc quasi filius est agnitus, & a Patre euocatus.

Quid est quod murmur erat de Christo in ter Iudæos.

Act. 15.

De Christo qui bene sentirent, eumq; bonū appellarent.

Iudaeorum principes cur Iesum ferre non possent.

Christi passio, & mortis cur assumptio nominetur.

Euthym. c. 32. in Luc.

Budæus.

Christus cur faciem suam offirmauit ut iret in Ierusalem. ENO. 12.

Hieron. q. 5 ad Algasia, tom. 3.

Ezech. 2.

Ierem. 50.

Quos miserit nuntios Christus in oppidum Samaritanorum, ut pararent illi necessaria, teste Hieronymo.

Alter sensus eiusdem.

Luc. 22.

Quid plane Christi simplicitate, & paupertate indignum.

Euthym. c. 32. in Lucam.

Samaritani atque Iudæi quæ grati in ter se odiosum cordarent.

Quod verò faciem suam offirmauit dicitur, ut iret in Ierusalem, & non vltra huc, & illuc obambulare, quia ibi oportebat verum agnum offerri, vbi typicus agnus quotannis immolabatur, hōe ad indicandam magnanimitatem, & constantiam fecit, quam exterris ipso vultu præ se ferebat volēdo ire in Ierusalem, etiamsi nō ignoraret Iudæos paratos ad sibi necem inferendam. Nam ut Hieronymus ad Algasia exponit: Offirmatione opus est, & fortitudine ad passionem sponte properanti. Vnde & Ezechiel, cui dixerat Deus: *Fili hominis, in medio scorpionum tu habitas, & ne timeas eos: Obfirma, inquit, faciem tuam. Et dedi faciem tuam aneam, & frontem tuam ferream: ut si forsitan surrexisset contra eū malleus vniuersæ terræ, quasi incus durissima resisteret, malleūq; contereret, de quo scriptum est: Quomodo confractus est, & cōtritus est malleus vniuersæ terræ? Hæc ille.*

*Et misit nuntios ante conspectum suū, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, ut pararent illi. Verbum, In ciuitatem, Græcè legitur Κώμη, hoc est, vicum, siue pagum, siue ut aliās solet interpres veterare, castellum. Vox Nuntios; Græcè est ἀγγέλων: quos Hieronymus exponit posse interpretari Angelos. Iustum enim erat ut Dei Filio Angeli ministrarent. Sed mox subiungit: *Siue Angelos, Apostolos vocat, tēpē Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui præmissi erant ad paradum: quemadmodum Petrus, & Ioānes destinati fuerunt a Christo ut pararent Pascha, ut Lucas tradit. Neque more magnatum hoc fecisse Dominum est credibile: nam illi solent præmittere nuntios, & coquos, qui magnificè, & splendide præparent. Sed ne diu cogentur expectare, ut necessaria præparentur, & ut repullam, quam tulerūt illi duo, & non Christus, eum reliquis acciperent: quanquam & illa aliquo modo ad Christum spectaret. Vnde subditur, *Et non receperunt eum: quia facies eius erat euntis in Ierusalem.* Rectè ait Euthymius: *Facies eius, hoc est, ipse, a parte totum.* Hæc ille. Sicut enim oculi qui innuunt quod dictum velis;**

ita facies ire dicitur, quæ præ se ferat iter aliquod destinatum esse. Hieronymus sic scribit: *Hostili inter se Samaritanique Iudæi discordant odio, & cum omnes oderint Gentes, proprio contra se furore buccantur, dum vtrique de legis possessione contendunt: & in tantū se mutuo persequuntur, ut postquam Iudæi de Babylonia sunt reuersi, adificationē templi Samaritani semper impederint. Cūq; vellent & ipsi cum eis edificare templum, responderunt Iudæi, Non licet nobis, & vobis edificare domum Domini. Deniq; pro summa iniuria Pharisæi exprobrabat Dominus, Nonne demonium habes, & Samaritanus es? Et in parabola de Ierusalē descendens Ierobō, Samaritanus pontifex pro signo, atque miraculo, quod malus benefecerit: & ad puteum Samaritanū scriptum est: Non enim outuntur Samaritani Iudæis: videntes ergo Samaritanæ Dominum Ierusalē pergere, id est, ad hostes suos, quod audierant a discipulis eius, qui ad paradū hospitium venerat, Iudæum esse cognoscunt, & quasi Iudæum atque alienum, & eum, qui ad inimicos pergeret, suscipere noluerunt. Quanquam & alia nobis subijciatur intelligentia: quæ voluntatis Domini fuerit non suscipi a Samaritanis, quia festinabat ire in Ierusalem, ibiq; pati, & sanguinem fundere; ne occupatus susceptione Samaritana, & doctrinā gēris illius, passionis differret diē, ad quā venerat Iustitiam. Vnde dicit & in alio loco: *Ciuitates Samaritanorum non intrabitis, volens tollere omnem occasionem persecutionis Iudæicæ, ne postea dicerent, Crucifiximus eam, quia se inimicis nostris, & hostibus iuxerat.* Hæc Hieronymus. Contendebant Samaritanæ apud se locum esse precatōnis, & non Ierusalymis; ob eam causam proficiscētem in Ierusalem orandi gratia nō receperunt. Eadem ratione alios Galilæos pertransientes Samariam nolēbant recipere, eo quod ad aliquam solennem festiuitatē Ierusalymis celebrandam pergerēt. Ex quo colligimus, proximam tunc fuisse aliquā Iudæorū solennitatem: quæ cum diēs festiua Paschæ esse non possit, in qua Dominus est mortuus, ut quæ adhuc aliquot mēsisibus adfuerit, satis aperte colligitur fuisse hanc Domini profectōnē apud*

Hieron. ad Algasia, q. 5. tom. 3.

1. Esd. 4.

Ioan. 8.

Luc. 10.

Matth. 10.

Alterā causa cur Christus noluerit a Samaritanis recipi, secundū Hieronymū. Matth. 10.

Tertia causa.

Lucam eandem qua habetur Ioann. 7. ad celebrandum festum Scenopegiae. Et ne quid admireris de tanta Samaritanorum contra Galilaeos transeuntes inurbanitate, lege seditione inter eos ortam in vico Nais dicto apud Iosephum lib. 20. Antiquit. cap. 5. Docuit hoc suo exemplo Christus Apostolos, qui ad vniuersam orbem erant Euangelij gratia destinandi, ne mirentur, si interdum a ciuitatibus & domibus expellerentur, aut minus humane & ciuilliter tractarentur. Alias autem in Samaria bi diuum commoratus est, vt inquit Ioannes, quod non erat eius in proximo mors, & tunc e Iudaea reuertebatur in Galilaeam, Et nota, multos esse, qui Iesum euntem in Ierusalem ad sustinendam crucem non recipiunt. Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerunt, Domine, vis dicimus vt ignis descendat de caelo, & consumat illos? Apostoli illi duo, Iacobus & Ioannes, videatur nuntij fuisse missi a Domino ad parandum: Et quia in lege versati, in qua tantum iustitiam & vindictam illam nouerant, Oculum pro oculo, & dentem pro dente, vlisci nituntur iniuriam, & imitari Heliam, ad cuius vocem duos petararchos militum ignis absumperat. Et dixerunt ad Dominum, Vis dicimus, vt ignis descendat de caelo, & consumat illos? Pulchre autem, Vis: nam & Helias dixerat: Si homo Dei ego sum, descendat ignis de caelo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Et vis dicimus, id est, more Hebraeo impereamus: vbi in primis prudentiae Christianae fuit nihil velle sine Christo. Vt & orandi forma nobis hic praescripta relinquatur, vt sic oremus, qua tamen voluntatem nostram Deo subijciamus. In Graecis & Syriaco additur: Sicut Helias fecit. Et conuersus increpauit illos, dicens, Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Et abierunt in aliud castellum. Quod Christus conuersus sit ad Apostolos, in bonam partem semper accipitur in Euangelicis literis, vt notauit Origenes. Et interdum hanc conuersionem sequitur dulcis quaedam increpatione, vt fecit cum Petro apud Matthaeum. Ita

dicitur conuersus Dominus ad Petrum respexisse illum: quam conuersionem secuta est increpatione peccati in corde suo, & tunc egressus Petrus fleuit amare. Quod vero Christus ait, Nescitis cuius spiritus estis, hoc est, esse debetis, innuit maiorem perfectionem requiri a nobis in tempore gratiae, quam ab illis qui sub lege fuerunt, & non imitandum spiritum Heliae, sed Domini: id est, non zeli & vindictae, sed mansuetudinis & tolerantiae: & alium fuisse spiritum Veteris Testamenti ab eo nouide quo Apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba (Pater) Et ad Timotheum: Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis: quanquam aliquando hoc spiritu fuerint imbuti, vt iniurias in Deum illatas vindicaret, vt Petrus qui Ananiam & Sapphiram interfecit, & Paulus qui caecitate percussit Elymam Magum: & qui dicebat: In promptu habentes vlisci omnem inobedientiam: sed raro hac potestate Apostoli sunt vsi, & non ad vindicandas proprias iniurias, sicut hi duo Apostoli vt volebant. Prohibet ergo Christus priuatum vindictam, & vitium corruptae naturae, & supra naturam aliquid monet, nempe inimicos diligendos esse, aduersarios veritatis tolerandos, iniurias dissimulandas; pro odio nos habentibus, pro ingratis, pro inhumanis erga nos etiam orandum; denique cum dictum esset antiquis: Oculum pro oculo, & dentem pro dente: Ego autem, inquit, dico vobis, non resistere malo. Sed ne cogitarent discipuli: Ita ne Samaritis impune licebit te contemnere? respondit Christus: Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Ac si dixisset, Tempus non est, vt contemptores meos perdam: cum ob hoc ipsum venerim, vt ipsos beneficijs, mansuetudine, verbis, & factis ad resipiscenciam alliciam. Secundus porro adueniens erit, vt impij iudicentur, & debitas luat poenas. Praclarissimum, & suavissimum est hoc verbum. Si enim iniquitates obseruauerit Dominus, quis sustinebit? Quis, nisi seipsum, & valens, perire iam

Iosephus. Ioan. 4. Apostoli qui praemissi fuerint a Domino in oppidum Samaritanorum. Exo. 21. Matth. 5. 4. Reg. 1. Nil velle sine Christo, prudentiae Christianae est. In oratione quid nobis sit semper curandum. Origen. tracta. 17. Matthaei. sub initio.

Matth. 16. Infra 26. Quid amplius quam vetus, requirat lex noua, & Euangelica. Rom. 8. 2. Tim. 1. Act. 5. Infra 13. 2. Cor. 10. Lex quid vetet Euangelica. Leuit. 24. Matth. 5. Quid significet: Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Psal. 119.

Christi zelus salutis nostra. 1. Tim. 2. potest? & qui tenebras, & perditionem magis amat, quam salutem? Quin & illud quoque scriptum est, Omnes eum velle seruare, & ad agnitionem veritatis venire: ne quisquam a Diuina praedestinationis mysterio trepidet, aut formidet. Vtinam nos agnosceremus, ac in proximum deduceremus hanc Christi salutarem doctrinam. Nam & nos vbi vel minimo verbo offendimur, obliuisci verborum Christi, vt filij Zebedaei, confestim conuertimur, vel ad re-

ferendam iniuriam, vel ad malum proximo imprecandum. Contendamus igitur ab hoc Spiritu Christi plene possideri, vt in patientia nostra possideamus animas nostras, & vt ipsa nos mansuetudine nos discipulos protestemur Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto, nullum non genus laudis, honoris ac gratiarum actionis deferatur ab vniuersa creatura per omne tempus. Amen.

TRACTATVS XXXIII.

DE disceptatione Domini cum Iudaeis, postquam venit ad festum Scenopegiae, Ioan. 7. Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabatur Iudaei dicentes, Quo modo hic literas scit, cum non didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar, & reliq.

Disceptatio Iudaeorum cum Christo, de autoritate, & origine suae doctrine, proxima est, & coniuncta disceptationi praecedenti Christi cum fratribus suis. Vnde sequitur: Iam autem die festo mediante. Vbi notandum, quod vbi dicitur, dies festus in tota hac disputatione. Graece habetur vnica dictio, quae potest vno verbo dici festum, vel festiuitas. Quod vero interpretas diem festum, verteret, non intellexit vnum aliquem diem, vt Sabbatum, sed totum illud tempus, quo durabat festiuitas. Quod Augustinus etiam annotauit, dicens, apud Iudaeos diem festum appellari, non vnum diem, sed plures. Hinc initium diei festi intelligitur. Dies festus solennitatis eius: si-

cut & finis, erat septimus dies, in quo collecta fiebat, mediuhi autem festiuitatis, quartus dies erat, nam tres dies ante se, & totidem post se continebat. Et hic dicitur in principio, id est, festiuitate mediante, aut mediata, aut dimidia, nisi velis periphrasi longiori explicare. Cur autem noluerit Dominus venire ad primum diem festi, superius est explicatum: quia videlicet nondum tempus Christi impletum erat. Deinde circa festi principium solent homines magis vacare terrenis, & carnalibus, cum nondum spiritualibus vacare coeperint: quemadmodum ignis maior est in progressu, quam in principio, dum fit. Volebat etiam Dominus iram Pharisaeorum in se conceptam, hac sua tarditate

sedare, atq; extinguere, vt mitioribus animis possent suam doctrinam recipere. Postremo, tardius venit, vt diuturnius expectatus, auidius audiretur, & maiori cum fructu. Docēs nos suo exemplo, vt cū volumus proficere in proximis, nequaquam in feruore animi cōcitati, aut affectu peccati, sed eo declinante ad eam: vt moris est Dei facere; qui venit ad auram post meridiem, vt corripere primum parētem. Væ autem eis, qui festo vitæ declinante, ad vocem Spiritus sancti obsurdue runt, & Iesum per se in corde, vel per suos prædicantem nolunt audire.

Ascendit Iesus in templum, & docebat. Vt legem impletet, & signis, & gratia sermonis hostes suos, vel saltem turbā ad se pertraheret. Et quanquam hic Christi ascensus occultus fuerit, vt doceret declinandam vanam gloriam; cū tamen peruenit, nō occultus delituit, sed in publico loco, & sacro, in tēplo, & coram numerosa multitudine palā cœpit prædicare, & docere; quo ille qui vt homo non ascendit templum, quasi timidus; iam vt Deus ostenderet se non timore mortis ad solēnitatem occultē ascendisse. Si enim mori timuisset, non manifestē docuisset: sed vt indicet, mandatō Dei esse obtemperandum absq; vllō periculi timore. Docet deinde suo exemplo pastores, ne tempore periculi doctrinam salutarem populo subtrahant: nam bonus pastor animam suā ponit pro ouibus suis. Præterea aduersarios suos voluit intelligere, nihil prorsus illos posse, nisi quantum, & quādo Deus permitteret. Vnde dixit: *Nonne quinq; passeres vaneunt dipondio; & vnus ex illis nō est in oblivione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos.* Docebat ergo, nec explicat quæ essent illa. Vnde cogimur existimare admirāda fuisse; & tam mirabili modo proposita, vt omnes in admirationem sui raperēt. Quare sequitur: *Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomoda hic literas scit; quum non didicerit? Cū contemptu quodam dicūt, quomodo hic, nempe vilis & abiecta persona: & quemadmodum in edendis signis non*

ipsa signa, sed modum criminabatur, dicentes, ea fieri in Beelzebub, ita doctrinam calumniari non valentes; modum quo illam sibi comparasset, nempe vel à dæmone, vel arte magica, in calumniam rapiebant: cum potius Dei in illo virtutem deberent agnoscere, qui à nullo magistro edoctus, eximia Scripturæ intelligentia polleret: & qui nunquam fuerat discipulus, præstantissimus Doctor esset, atque magister. Imò si sana mente cōstassent, colligere eum Deum debuissent: qui enim scit literas, & non didicit, Deus est. Nam purus homo necessariò ab aliquo instituitur: cum quisque nudus, & cæcus nascatur. Quod si fortē obijcias, Cur mirantur de modo scientiæ Christi: cū Deus promiserit se dōturum cūctos? ait namque Esaias: *Vniuersos filios tuos (scilicet dabo) doctos à Domino.* Sed mirabantur quod hunc, quem putabant inimicū Dei, & legis violatorē, Deus docuisset. Quia scriptum est: *In malivolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Ideò Theophylactus hanc admirationem ex inuidia profectam scribit: *Veruntamen, inquit, quamuis admirarentur, attamen neq; sic liberata est mēs eorum à malitia. Non enim doctrinā admirabantur, neque quæ dicebantur, suspiciebant, sed admirabantur, quomodo sciret literas, hoc est, obstupescebāt, id quod solet inuidis accidere. Sicut si pauper qui dam vicinus, repente in splendidiore re situ prodeat, & videat eum vicinus inuidus, dicit: Quomodo hic tam sumptuosus vestibus indutus est, qui dudum pauperimus erat? Vnde huic vestis illa? Hac autem dicit: non quod re ipsa admiretur, sed quod aduratur inuidia, vsus talibus sermonibus. Omnino enim dicit, furatus est vestem. Sic igitur & Iudæi: Quomodo hic scit literas? profectò ex Beelzebub habet. Sic ille. Hinc in alio loco dicebat: *Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis? doctrinam eius dæmoni tribuentes.**

Si rursus vrgeas, Cur mirantur eum de Messia sic prædicum: *Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientia, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientia, & pietatis.*

Matth. 12.

Iudæorum infania.

Esai. 54.

Ierem. 31.

Ioan. 6.

Si cunctos Deus erate-

docturus, cur Iudæi dChri-

sti scientia mirabantur sine doctore.

Sap. 1.

Theophylactus.

Iudæorum illa de Christi scientia admiratio de quo fonte descenderet.

Exemplum Theophylacti perappositum.

Ioan. 10.

Messias cum foret sapientissim⁹, quid Iudæi, eius de sapientia, mirabantur?

Esai. 11.

Dicendū

In proximis idonea proficiendi ratio. Gen. 3.

Quare Christus ascendit in templum.

II. ratio.

Ioan. 10.

III. ratio. Luc. 12.

Qualia Christus quæ docebat in templo.

Quo spiritu Iudæi dChri sti doctrina mirabantur.

Mira Iudæorum cæcitas. Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

Act. 2.

committi hominibus ad docendū idoneis, & quo Aquila, & Priscilla Apolo Alexandrinum, hominem alioqui eloquentem in Scripturis & potētem, ob hæc præcipuè dona plenius de via Domini instruendum susceperūt; quò esset ad docendū instructor. Vt ergo nemo sensatus ex eo quòd Moses, Helias, & Christus supra humanæ naturæ vires, & conditionem aliquādiu sine cibo vixerunt, respuendum esse cibum corporis; & ex eo quòd olim Israëlitæ in solitudine citra telluris beneficium, & humani laboris interuentum, & cœlitus pasti sunt, abijciendum esse laborem humanum, & terræ culturam colligat: ita certē ex præsentī Christi exemplo nemo cordatus inferret, spernendum esse sacrum literarum studium, expectandūq; vt otiosi, & stertētes, mero miraculo doceamur.

Respondit eis Iesus, & dixit, Mea doctrina, non est mea, sed eius qui misit me. Iudæi elouabant autoritatem doctrinæ Christi humilitate personæ; ideò Christus vendicat eam ex autoritate Patris mittentis, suspiciōnem tam impiam breuiter summouens, & ostendens vnde literas didicerit, & quòd doctrina sua non sit profecta vel ab homine, vel à dæmonio, sed ab ipso Deo Patre, cuius erat Sapientia, & Verbum. Probat igitur doctrinam suam veram esse ex origine, & contentis, & ex eo quòd quadrat bonæ menti, atq; animo bene disposito, deniq; ex eo quòd tendit ad gloriā Patris illustrandam. Prima autem sententia, implicatiōem in verbis continere videtur: Nam vnde Augustinus ait: *Si non tua, quomodo tua? Si tua, quomodo non tua?* Ad hæc docent Dialectici, nullam esse veriorē enuntiationem ea, in qua idem affirmatur de se ipso trusus nullam falsiorem, in qua idem negatur de se ipso. Dicendū est, hanc propositionem, in sensu quò dicta est à Christo, verissimam existere. Primo, vt excludatur origo & principium doctrinæ à se ipso; ita vt sit sensus: Mea doctrina, qua vt homo vtor; non est mea, id est, non habet originē & principium ex me homine, neque illā fingo, aut somnio ex me; sed originē habet ex Patre, de quo ait: *Sed eius*

Act. 18.

Qualis tantum diuinitus discere volenti argutatio.

Deuter. 9. 3. Reg. 19. Matth. 4.

Exo. 16.

Vnde auctori tas doctrinæ Christi pendebat.

Qui veram erat: Doctrina mea non est mea, varij sensus.

August. tra cta. 29. in Ioann.

I. sententia.

qui

Quale distu Christi: Mea doctrina no est mea.

Alter sensus.

Scientia ac- quisita com- paratur du- pliciter.

Gen. 2.

3. Reg. 3.

Act. 2.

Scientia ac- quisita ab in- fusa quid dif- ferat.

August. to- mo 3.

qui misit me. Quemadmodum si cithara, aut fistula diceret; Meus sonus, non est meus, id est, non oritur ex me, sed ex artifice citharam aut fistula pulsante: aut si fluuius diceret; Aqua mea non est mea, innueret aquam aliunde oriri, quam ex fluuio, nempè ex fonte. Et ita hic sensus quadrat diuinitati Christi: quia Christus Verbum est Patris, scientia, & doctrina Patris; lumen, & splendor Patris. Secundò potest exponi, vt conueniat Humanitati Christi, in huc sensum: Doctrina mea non est meo labore parta, siue meo ingenio inuenta, & excogitata: quod ad diuina & supernaturalia mysteria spectat. Scientia enim, quam vocant acquisitam, duplici via comparatur. Altera, communi, audiendo magistros, & doctores: qui non secus alios ex notis quibusdam principijs ad percipienda intelligibilia perducunt, vt illis intellectus uesci possit, quam coquus, aut is, qui minutè carnes secans præparat cibos alteri edendos, & vt scriba doctus dirigens manum pueri discantis scribere. Altera uero via est à lumine intellectus naturalis se ipsum agentis ad intelligendum, multas conclusiones tum ad uitæ humanæ præxim, tum ad speculationem spectantes. Et ita dicendo, Nō est mea, excludit scientiam acquisitam, siue per inuentionem, siue per disciplinam, etiam à demone, & multo minus ex his, qui nec per se sciūt, nec discūt: ergo non est acquisita, sed infusa, & à Deo donata mihi homini, vt Angelis, Adæ, Salomoni, Prophetis, & Apostolis in die Pentecostes: Quæ in hoc differt ab acquisita, quo modo typographus differt ab scriba: ille enim vno ictu integrum folium eodem temporis excudit, hic uero sensim, & eū progressu temporis singulas literas format. Et quemadmodum singula hominum corpora naturæ operatione paulatim formantur, & organis suis distinguuntur: corpus uero Christi per uirtutem Spiritus sancti infinitam, vno temporis momento perfectum, atq; completum fuit: ita Augustinus lib. 1. de Trinit. exponit hæc uerba de scientia humana: at idem lib. 2. de Trinit. cap. 2. interpretatur de scientia diuina, &

utroque modo uerè & apertè intelligi posse. Negat igitur Dominus, scientiam suam esse acquisitam; & innuit esse infusam: quod Platoni occasione præbuit comminiscendæ illius reminiscentiæ, quam uocauit ἀνάμνησις; eo quod nostrum scire, sit reminisci. Doctrina ergo mea non est mea, id est, meo labore parta. Quemadmodum si filius patris sui hæres diceret; Mea facultas non est mea, scilicet mea opera, & industria acquisita, sed patris mei labore parta. De peculio autē castrèsi posset quispiam dicere: Hæc facultas mea, est mea. Hac ratione etiam ualeret quis dicere de equo locato; Hic meus equus non est meus: est quidem meus quod ad usum attinet, sed non meus quantum ad dominium. Ita legatus destinatus ab aliquo Principe, & instructus de his, quæ nomine suo est dicturus, ualeat dicere; Verba mea, quæ ego loquor, non sunt mea, sed mittentis me Principis. Ita olim Prophetæ, tanquam legati Dei, dicebant: Hæc dicit Dominus exercituum; & de Apostolis ait Christus; Non uos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris uestri qui loquitur in uobis: & de Messia Moses inquit: Ponam uerba mea in ore eius; & Apostolus, Nouissimè locutus est nobis in Filio. Doctrina ergo Christi, Patris erat per Christum doctentis. Non decebat autem, vt Christus, qui nullum humilitatis contemptissimum gradum neglexit, se ad discendum deprimeret. Quod his rationibus ostenditur. Primo, quia esset fictio, eū omnia scire: summò enim doctore, qui omnia nouit, & nihil ignorat, repugnat discere: quemadmodum primo mouenti moueri eadem specie motus, qua alia mobilia mouentur, Hinc D. Antonius dicebat, priorem esse libris intellectum: qui se non secus agit ad sciendum sine docente, atque ignis, qui quandoq; sine flante, ac sine ullo uento inceditur, & emittit flammam: quemadmodum è conuerso qui arte, & flatu excitatur hominis industria, similitudinem gerit scientiæ acquisitæ. Deinde non dicitur propter nos; ne humana uideretur doctrina Christi, quæ tota diuina erat; & humanitatis tracti homines

Plato in Phedone. Contra Platonium dogma de reminiscentiâ.

Alterum exemplum eius locutionis: Mea doctrina non est mea.

Matth. 10.

Deut. 18. Heb. 1.

Quibus de causis Christum nõ docuit discere nisi à Deo.

D. Antonij pulchrè dictum.

II. Ratio.

puta-

Tertiaratio.

Simile.

Sap. 9.

Infusa scientia, & acquisita, quales sint, earumq; inter se discrimen.

1. Cor. 4.

1. Cor. 12.

1. Cor. 9.

3. Reg. 3.

Sap. 7.

Matth. 10.

Hebr. 5.

Luc. 2.

Quam Christum scientiam acquisiuit, secundum Apostolum.

Christi intellectus perspicacia.

putarentur. Præterea quia scientia humana magno tempore indiget, eū hominis captus sit exiguus, & paulatim instillandæ sint scientiæ. Nam si quis in uas angustiore orificij multâ aquâ immittere uellet, magna pars periret; quia guttatim est infundenda: idè est de scientia communicanda iudicium. Est etiã scientia humana multis erroribus admixta, & multa incerta habet, sicut ille dixit: Cogitationes mortalium timida, & incerta prouidentia nostra: Et ut maximè uera esset, nõ ita afficit, neq; affectum nostrum incendit, atq; infusa: nam hæc instar recti radij est lucentis, & calefacientis; illa uero ut radius reflexus est, qui lucem habet, calorem non habet. Item in scientia acquisita maior locus est uanæ gloriæ & superbiæ in eo quod illâ sibi tribuit, & proprio Marte comparauit; maior occasio paritatis, & inuidiæ in communicando, & maiorem ansam auaritiæ habet in uendendo: secus in scientia gratis data, in qua minor locus superbiæ, de qua illud: Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Minor est etiã locus inuidiæ: quia unicuiq; datur manifestatio Spiritus, ad utilitatē, Et, Væ mihi, ait Paulus; est, si non euangelizauero. Et Salomon, qui sapiētiam infusam acceperat, ait de sapientia: Quam sine fitione didici, & sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo. Minor deniq; auaritiæ; quia Dñs dixit: Gratis accepistis, gratis date.

Quod uero dicitur ab Apostolo de Domino: quod didicit ex ijs, quæ passus est, obedientiam: & in Euangelio: Proficiebat sapientia, & ætate, & reliqua: intellige de scientia, quæ experimēto discitur, quâ non per uirtutes magistros, hoc est, doctores, sed per uirtutes, id est, creaturas, per quas Christi intellectus se agebat ad multa cognoscenda, quæ per scientiam infusam sciebat. Hac enim ratione Christi intellectus perspicacissimus, plus uel uo prospectu, uel unica cōtemplatione in cognitione rerū naturalium proficiebat; quâ Platō, uel Aristoteles multis annis. Et ad confirmandum duplicem hunc sensum assignatum, perpende q̄ orationes huius-

modi negantes aliquid in Sacris literis, non simpliciter aliquid negat, sed tantum, vt dici solet, uerè, id est, secundum quid, uidelicet ex eorum hypothese, ad quos dirigitur oratio. Vt cum Christus negat apud Ioannem à Patre mundum hunc administrari, cum ait: Neq; enim Pater iudicat quenquam; sed omne iudicium dedit Filio: In quo non simpliciter remouetur Pater à mundi imperio, & administratione; sed corrigitur in ea re Iudæorū error, qui separabant Patrem à Filio; eū contra Pater nõ nisi in persona Filij mundū administraret. Sic alibi dicit, se non uenisse ut faceret uoluntatem suâ, ut putabāt Iudæi; sed eius, à quo missus erat, & cum quo uia & eadem erat. Sic etiam alio loco dicit: Neq; hic peccauit, neq; paruetes eius, non simpliciter; sed ut cacus nasceretur: ut Apostoli interrogauerūt. Ita hoc loco: Mea, inquit, doctrina, non est mea; nõ simpliciter, sed ex Iudæorū hypothese, qui putabāt Christi doctrinâ Dei non esse: eū tamē uia sit Patris, & ipsius potestas, uoluntas, & doctrina; quemadmodum etiam uia est, & eadē uirtusq; substantia. Quare mirum nõ debet uideri, si ego Dei filius absque eruditione hominum literas sciã: sum enim uox, sermo, Verbum, & doctrina Patris. Quod ergo doctrinam, quæ Patris est, suam esse negat; in eo captum auditorum respicit, qui nihil de eo altius sentiebāt, quam hominē esse: quo cōcesso, ita diuersus à Patre haberi petit, ut nihil tamē proferat nisi ab ipso mandatum, ut magnus Propheta, legatus & nuntius Dei, siue Apostolus.

Vbi diligenter aduerte, id, quod est Patris, non pendere ab alia natura, uel persona. Quod uero Filij est, & Spiritus sancti, ab alia quidem est persona, non autem ab alia natura. Quod uero Christi hominis est, ab alia quidem natura, non autem ab alia persona, quæ sit à Deo distincta. Quod omnium aliorum, etiam Angelorum, ab alia natura, & alia persona proficiscitur, & pendet: & ab opere mittendi, id est, generandi interno, & incarnationis externo, summè cognoscitur Deus, plusquam à nomine creatoris, uel Dei.

Huiusmodi propositionū negatiuum, in Scripturis: Mea doctrina, non est mea, uis & natura. Ioan. 5.

Ioan. 6.

Ioan. 9.

Christi propria.

Diuinarum proprietates personarum.

Tertius sensus illorum verborum, Mea doctrina non est mea.

Ioan. 8. Exemplum.

Ioan. 14.

Ecclesiastica beneficia quibus conferenda tantummodo.

Regis, & Principis officium.

Matth. 20.

Doctrina ministrorum verbi Dei vnde petenda.

Possunt tertio alium sensum recipere hæc verba, qui quidem Christo, vt Deus est, & homo, conuenit: Mea doctrina non est mea: hoc est, ad meam gloriam, siue lucrum, & compendium non est, vt vos putatis, & vt homines in me homine sistant; Quia ego honorifico Patrem meum, & gloriam meam non quero, sed mittentis. Quemadmodum conspicillis, vel crysallo non vtiuntur, vt in eo sistant visus noster, sed vt per illa, tanquam adiumenta, oculus perspicere valeat ea, quæ longè posita sunt: ita mea doctrina non sinit in me, sed tendit vsque ad Patrem magis agnoscendum, & honorificandū: Nemo enim venit ad Patrem, nisi per me. Perinde ergo est dicere; Mea doctrina, non est mea: ac si Papa, vel Episcopus rogatus, vt consanguineo, aut seruo beneficium aliquod conferat Ecclesiasticum, responderet; Meus Pater, vel Episcopatus, non est meus: id est, non est institutus, vt pro voluntate, vel libidine mea dispensem bona Ecclesiastica, sed ad Christi gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem, cui de ministro idoneo prospiciendum est: nec enim Ecclesia est propter homines; sed homines propter Ecclesiam. Eadem ratione œconomus si rogatus, vt bona homini profunderet, ille posset respondere; Mea facultas non est mea; id est, bona, quæ ad me spectant dispensare non debeo, neque iure possum dispensare, nisi ad nutum domini, & voluntatem eius, non autem pro meo nutu, & voluntate. Simile quid posset Rex respondere, vel magistratus, rogatus vt quid contra ius ipsum, aut contra, commune bonum, cuius peculiaris est custos, autoritate sua, & imperio ageret. Nam ita Christus rogatus à matre filiorum Zebedæi, vt vnum filiorum ad dexteram, alterum ad sinistram constitueret, respondit: Sedere ad dexteram, vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Vbi se hominem distinguit à se Deo, qui vnus in substantia cum Patre Deus est. Docemur, doctrinam ministrorum verbi Dei, non esse petendam ab hominibus, quales sunt omnes Hæretici, sed ab ipso Chri-

sto, & Spiritu sancto, qui Ecclesiam Dei dirigat. Ministri enim boni, & per Ecclesiam probati, missi, & legati sunt Patris, & Filij eius: vnde Paulus de Apostolis dixit; Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: nam & nomen Apostolorum hoc ipsum significat. Cæterum quod Iudæis scandalum erat, non didicisse Christum; Dominus quasi scalam potius esse admonet, quæ sursum eos eueheret ad cernendam Dei gloriam; & ideo Filium suum Deus ex sordida potius officina prodire voluit, quam ex Scribarum, aut Phariseorum scholis, quod magis conspicua esset Euangelij origo, ne quis in terra fabricatum putaret Euangelium, vel hominem quempiam fingeret eius autorē. Instruimur deinde, si Filius Dei naturalis, & per omnia Patri æqualis, sic locutus est, vt omnia agnoscat ex Patre: quid nos tantilli, & vermes per terram repentes, & ad summum, filij adoptiui Dei, de nobis sentire debemus, aut loqui? Certè rectè admonuit Petrus, cū dixit; Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratia Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus. Vt in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum: & Apostolus omnem sibi gloriandi ansam præcidit, cum ait: Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? Vbi gloriationem quasi non accepimus denegans, in acceptis donis concedit gloriari: at in acceptis gloriari, aliud nihil est, quam donatorem glorificare. Proinde produnt suam stultitiam, qui aliquid vt à se inuentum, magnopere commendant: quod enim quis magis quicquam sibi tribuit, id vilius reddit; quia à viliori principio profectum. Plinius rectè dixit: Obnoxij profectio animi, & infelicis ingenij est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere; cum præsertim fors fiat ex usura. Et rursus; Est benignum, & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris. In hac re maximè peccat Hæretici, qui se autores faciunt nouarum sectarum.

2. Cor. 5.

Apostolus quid sonet.

His verbis: Mea doctrina non est mea, &c. quid doceat nos Christus. 1. Pet. 4.

1. Cor. 4.

Quid in Dei donis gloriari.

Stultitiæ qui notam non effugiant.

Plinius secundus in præfat. naturalis historia. Idem ibidè.

Vnde

Hæreticorum, Lutheri præfertim, insignis arrogantiæ.

Optima illos reuincendi ratio.

Hierony. tom. 1. Laudes Nepotiani.

Dei dona vt nobis comunicentur. 1. Paral. 29.

Ioan. ult. Gen. 17.

Christi, aut Ecclesiæ clauibus quatenus vtendum.

Vnde Lutherus gloriatus est se verum Euangelij sensum produxisse contra Catholicæ Ecclesiæ fidem: cum tamē Doctores sensum Patrum suorum, & traditiones sequantur; à quibus, quando conueniunt, ne latum quidem vnguem discedendum est: & quo minus quicquam de suo docent, eò magis nos docent; neque alia certior, aut firmior ratio est reuincendi hæreses, & nouitates omnes, atque ista, neque aliam viam ingressa sunt œcumenica, & generalia Concilia, quam producendo Patrum testimonia. Vide quid Hieronymus in epitaphio Nepotiani scribat ad Heliodorum: sermo eius per omne conuiuium de Scripturis aliquid proponere, libenter audire, respondere verecundè, recta suscipere, praua non acriter confutare, disputantem contra se magis docere, quam vincere: & ingenio pudore, qui ornabat aetatem, quid cuius esset, simpliciter cõfiteri. Atque in hunc modum eruditionis gloria declinando, eruditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani, hoc Lactantij, illud Hilarij est. Sic Minutius Felix, ita Victorinus, in hunc modum est locutus Arnobius. Me quoque, quia pro sodalitate auunculi diligebat, interdum proferebat in medium. Lectioneque assidua, & meditatione diuturna, pectus suam Bibliothecam fecerat Christi. Hæc ille. Bonum igitur est, quod doctrina nostra non sapiat, vt aqua vas, per quod transit, sed fontem, id est, Deum, & eos, quibus primum à Deo comunicata est. Aduerte etiam, Deum ita nobis largiri dona sua, vt tamen semper remaneat dominus eorum, quæ dedit. Hinc Rex ille dicebat: Tua sunt (Domine) omnia, & quæ à manu tua accepimus, dedimus tibi. Gratiam enim edificatam solum ad vsum communicat, vt equus, quem ad tempus equito: & ita dixit, Pasce oues meas, suas vocans. Et Sarai, vocauit Sara: hoc est, quæ prius dicebatur domina mea, dicta est domina simpliciter. Idem dicendum de potestate clauium: quarum vsus, & non dominium datur; ideo ad finem Dñi, hoc est, ad honorem Dei, & salutem animarum dispensandus est earum vsus, quo sine excluso, si nos aut quæ nostra

sunt, quæremus, furtum committimus, siue simoniam. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. His verbis Dominus tacitam obiectionem videtur dissoluere. Possent enim Iudæi obijcere; Tu dicis, doctrinam tuam esse diuinam, & de cælo profectam: id quo modo negatibus nobis comprobabis? dicentem quidem audiuiimus, sed vera esse quæ dicis probantem, nondum deprehedimus. Excipit ergo Christus, & asserit, rectum iudicium doctrinæ diuinæ, manare ex timore Dei, & reuerentia, & ex studio illi obsequenti. Id eò si animos habeant ad pietatem, & timorem Dei compositos, facile agnitu-ros an verum sit quod prædicat, nec ne. Quo verbo oblique illos perstrin- git, quasi impios, & legis Diuinæ transgressores, affectibus carnis, & prauis suis cupiditatibus, quibus Diuinæ legi repugnabant, seruietes. Hinc dicebat: Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inimico accipitis: & gloriam, quæ à solo Deo est, non queritis? Rursus, Multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non cõfitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei. Ait ergo Dominus; Si doctrina mea vestris vitiosis affectibus non aduersaretur, & si malletis Dei, quam vestram voluntatem facere, non ita difficulter possetis iudicare de doctrina mea, qualis sit: sed quia me odio habetis, & vestras cupiditates explere diligitis; ideo de doctrina mea tam impie iudicatis. Canon ergo diiudicandi doctrinam, hic erit: vt ante omnia renuntiemus nostris affectibus, & concupiscentijs; & credamus verbo Dei (fides enim est vera obedientia) & nos componamus ad obsequendum Deo. Hinc Paulus ait: Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Et Moses admonet, cū surgunt pseudoprophetae, tentari nos à Domino: & non falli eos, si recto sunt corde, & si diligunt eum. Iam singula verba expendamus. Si quis, inquit; nullum excipit; qui pro

Vnde doctrinam suam Christus celestem esse ostendat, atque diuinam.

Iudæorum impietas, & inobediencia.

Ioan. 5.

Ioan. 12.

Canon diiudicandi doctrinam num diuina sit.

1. Cor. 14.

Deuter. 13.

Christi charitas.

1. Tim. 2.

Arbitrij libertas humana.

Ioan. 6.

Ibidem.

Dignus qui ut veritatem intelligat.

Esa. 7. iuxta Septuaginta.

De Christi doctrina cognoscere, quid. Sap. 7.

Vnde cuius sapiat Christi doctrina.

Apocal. 2.

Quæ voluntas humanam à Divina distinguat.

omnibus servandis venit, & qui vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. ¶ Voluerit. Deus enim nolentem non vult cogere. Et voluerit, inquit: quia sciebat multos velle, & non posse: quibus factis est bona voluntas, ut Deus illis veram sui cognitionem infundat. ¶ Voluntatem eius facere. Voluntas Patris secundum Augustinum est fides, de qua: Hac est enim voluntas Patris mei, qui misit me; ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam aeternam: Et, Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille. Verè autem non credit, qui Sacramentum non suscipit: Qui autem credit, & per fidem se Deo subijcit, dignus est, qui veritatem intelligat, secundum illud: Si non credideritis, neque intelligetis.

Cognoscet de doctrina mea. Hoc est, experientia, & gustu rectum iudicium proferet de doctrina mea: sicut infestum palatum non gustat bonum cibum, neque illum probat: In malevolam siquidem animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Sano verò palato sapit cibus doctrinæ Christi, quod non fit sine prævia Dei illustratione, & inclinatione, & ut ita dicam, acquiescentia: quam sequitur infusio donorum, iuxta illud: Nemo scit, nisi qui accipit. Illo autem dono dii per participationem effecti, quæ Dei sunt, approbamus; quia Deo quadrant diuina, ut humana homini, & animali animalia, & Satanæ Satanica. ¶ Vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar. Non adiecit tertium membrum, an ex diabolo, quia continetur sub secundo membro. Id est; an à Deo proficiatur, an ab homine siue dæmone, & an diuina sit, an humana & diabolica. Et an ego à me ipso loquar, hoc est, ut à fonte distincto contra Deum, nempe ex propria inuentione humana, & veteri homine; an verò ut legatus, & missus à Deo loquar. Discernere igitur doctrinam humanam à diuina, non est cuiusuis; sed voluntatis tantum humanæ, quæ diuinæ per omnia est conformis. Duplici enim modo ciuitas ab Imperatoris exercitu obsessa, se illi dedere po-

test: vel sub certis conditionibus, & pactis, vel fidei, & bonæ voluntati Imperatoris se totam, & penitus committens, nihil ad pactum deducens. Cum ergo dicit; Si quis voluerit ex parte, voluntatem Patris mei facere, aut legem Dei ex parte seruare, quia perinde esset, ac si quis dederet se sub certo pacto; sed si quis voluerit, integram, & perfectam voluntatem Patris facere, quam scilicet vult à nobis impleri; hic esset, tanquam qui se dedere vellet sine ullo pacto ad Dei beneplacitum, & voluntatem perficiendam; hic dignus esset, & paratus, cui veritas doctrinæ Christi detegatur, & qui rectum possit de illa ferre iudicium. Fidei enim, & bonorum operum præmium est intellectus, iuxta illud: Intellectus bonus omnibus facientibus eum; & Iob: In manibus abscondit lucem. Hinc optimus Scripturæ Sacræ commentarius, integra, & pura vita est; per quam multa Patres in Sacris literis difficilia assecuti sunt. Qui ergo ita se ipsos resignarunt credendo, ut cum Paulo possint dicere; Domine, quid me vis facere? & credendo non festinauerunt; ex multis agnoscunt doctrinam Christi verissimam esse, & sanctissimam, atque ad eum Deo profectam; ut dicant cum Dauide: Quia iudicia tua iocunda; & alibi: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Et iterum, Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea est. Qui ergo est spiritualis, iudicat omnia, & agnoscit Christi doctrinam verè diuinam existere. In primis quia non est contraria, sed perficiens ea, quæ Dei sunt, id est, doctrinam, quæ præscribit ratio naturalis, & quæ vetus lex tradit: quanquam mutet iudicia, & ceremonias, tanquam vrbanitatem pueri, in vrbanitatem viri maturi, atque adulti; in substantia verò fidei, Spei, & Charitatis à veteri non differt. Quod si nos credimus in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum; non pugnat cum fide in Deum; quia rationi congruit, in Deo esse aliquot secreta non perinde ita omnibus nota; si in magnete, aut rhabarbaro delitescit nobis virtus ignota. In Deo igitur credito à Iudæo, delitescabant olim Tri-

Duplex Deo se dedendi ratio.

Psal. 110; Iob. 36.

Optimus Scripturæ Sacræ commentarius quis.

Act. 9; Esa. 28.

Psal. 118; Psal. 92.

Psal. 118. 1. Tim. 2. Diuinæ Christi doctrinæ symbola.

nitatis;

I. Symbolū seu argumentum.

III. Symbolum.

Nequaquam Iudæos de doctrina Christi vnde esset, dubitare debuisset, neque verò etiam, si saperent potuissent.

Iudæi vnde exciderint à veritate, & modo etiam Hæretici à fide Christi.

Quare Hæretici integrum de Christi doctrina iudicium ferre non possint.

nitatis, & Incarnationis iam detecta mysteria. Deinde quia doctrina Christi perficit veram virtutem; & summam cum ultimo fine coniunctionem non solum promittit, sed præstat. Itè quia tanta signorum potentia confirmata est, tanta vitæ sanctitate, heroicarumque virtutum splendore ornata, tanta Martyrum admirabili, & inuidia patientia corroborata; ut plandè stultus atque impudens sit, qui eam negare audeat. Præterea quoniam tam breui tempore, per tam paucos, eosque mundo cōtempros, toto orbe reclamante, & contradicente, tot ac talibus, ac tali modo persuasa est; ut pro ea suscepta mortem sustinere, non solum non dubitauerint, sed etiam sibi duxerint gloriosum. Secus lex impuri illius, & tyranni Mahometi.

Quinto loco, & quod pondere suo prius erat dicendum; Iudæi in primis id maxime debebant attendere, ut, quis esset Iesus, & quem se esse diceret, & confirmare signa sua, cognoscerent. Nam si doctrina sua, & miracula, Messiam eum esse confirmabant; non erat cur de eius doctrina dubitare deberent, aut inquirere: quia illo cuius quod Messias est, non nisi diuina, & quæ ab ipso Patre acceperat, docere poterat. Qui verò voluntatem Dei facere detrectarunt, aut non integram præstare voluerunt; à veritate exciderunt, & ab illa etiamnum excidunt. Nam Iudæi volentes sub certo pacto credere in Christum, modò videlicet daret temporalia, & honores; Messiam, & spiritualia simul, & temporalia amiserunt. Similiter etiam hæretici, qui legem Christi, quatenus sibi, ac suis appetitionibus congruit, amplectuntur; rectum iudicium de doctrina Christi habere non potuerunt. Vnde Hæretici, qui meditantur cum Ecclesia Catholica, & Romana cōcordiam, modò concedatur illis communio sub vtrâque specie, & coniugium Sacerdotibus, & Quadragesimæ ieiuniū de medio tollatur; toto cælo abarrant, neque de doctrina Christi sanū iudicium ferre possunt, quia sub certis passionibus videtur se dedere. No-

ni ego duos Sacerdotes, qui olim ab Ecclesia Catholica deficientes, ad Lutheri scholam transfugerunt; à qua rursus ad Catholicam redierunt, vna tantum hæresi retenta de coniugio Sacerdotum, cui nunquam abiurarunt, cum olim apud Hæreticos vxores duxissent. Isti etsi non nihil pro Catholicis ediderint, rectum tamen de vniuersa doctrina Christi habere iudicium non potuerunt. Similiter qui ex Christianis legem Christi amplectuntur, sed velent illam in quibusdā, in quibus suis cupiditatibus obstat, immutari, aut relaxari; ut videlicet fornicatio simplex sit licita, vel dare ad vsuram, vel retinere odium, & vlcisci iniuriam permittatur: isti tales boni iudices esse nequeunt, quia stat sententia Christi: Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina mea. Sanè hoc nostro seculo diligenter est perpendenda hæc doctrina: quia multi in tanta dogmatum dissensione nesciunt cui credere debeant. Sed duo sunt quæ istos impediunt. Primū est, quod malunt voluntatem suam, esse Diuinæ iustitiæ regulam, quam voluntatem Dei, voluntatis humanæ, cupere; omnia illa, quæ sibi placet, & congruit, Deo placere. Sed isti sunt ut coquus cibos condiens pro voluntate sua, non domini; nam egregie quidam dixit: Non satis est ars sola coquo seruire palato.

Namque coquus dñi debet habere gulam. Alterum est: quod etiam cognita bona facere voluntatem Dei, qui aperitis Dei mādatis reluctatur? Vnde per Esaiam ait Dominus: Me etenim de die in diem quarunt, & seruire vias meas volunt: quasi gens quæ iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit. Quasi dicat; Indigni sunt vias meas intelligere; qui affectibus suis dediti, quod nouerunt ex lege mea; præstare erubescunt.

Habes ex hoc loco apertā causam, ob quam Pagani, Iudæi, & Saraceni fidem Christi non amplectantur. Dicunt enim: Si agnosceremus fidem Christi veram, confestim eam susciperemus. Quibus respondemus, quod si peccata

Qui Christiani boni iudices Christi doctrinæ esse nequeant.

Duo Impedimenta suscipiendæ Christi doctrinæ.

Mart. lib. 14. apoph. 110.

Esa. 58.

Cur Iudæi, Pagani, & Saraceni Christi fidem minime amplectantur.

vitarent, & honestam vitam traduce-
rent, aut saltem votum bene viuendi,
aut peccata declinandi conciperent,
Deus illos illuminaret: tanta est con-
uenientia fidei Christi ad intellectum,
mala vita non impeditur, ut statim au-
dito adhæreat Euangelio. Sibi igitur
imputent, qui ad veritatem Christianam
intelligendam non se disponunt. De-
inde hinc habes, hæresim non esse pri-
mum peccatum hominis, sed in illam
homines incidere post multa peccata,
quibus digni facti sunt, qui in tene-
bras traderentur. Ait enim Apostolus:

Vnde homo
labatur in hæ-
resim.

1. Tim. 2.

2. Theff. 2.

Cui Christi
doctrina in-
congrua vi-
deatur, & qua
lis ille sit.

Psal. 18.

Sancta & di-
uina doctri-
na quæ sit, &
quæ non sit.

*Habens fidem, & bonam conscientiam,
quam quidam repellentes circa fidem nau-
fragauerunt.* Causa igitur amittendæ
fidei, mala conscientia est. Idem Apo-
stolus inquit, *ideo mittet illis Deus ope-
rationem erroris, ut credant mendacio:* ut
iudicentur omnes, qui non credide-
runt veritati, sed consenserunt iniqui-
tati: id est, ut paulo ante dixit, eo quod
charitatem veritatis non receperunt,
ut salui fierent. Præterea habes, cur ti-
bi, vel alteri lex Christi in aliquo non
congruat: nimirum ob cupiditates car-
nis, & affectus immoderatos; quibus
dum feruere volumus, lex Dei nobis
repugnat, & contradicit. Ideo reme-
dium est, motus concupiscentiarum
nostrarum reprimere, & illis vim fa-
cere, ne forte tibi contingat quod fœ-
dæ, ac turpi mulierculæ, quæ dum se
in speculo intueretur, & deformem se
aspiceret, speculo ipsi vitium impu-
tabat, & irritatâ, illud frangebatur: neque
aliud faciunt, qui vitia legi Dei, & non
sibi attribuunt; cum tamen lex Domi-
ni sit immaculata, conuertens animas:
testimonium Domini fidele, sapietiam
præstans paruulis.

*Qui a semetipso loquitur, gloriam pro-
priam querit: qui autem querit gloriam
eius qui misit eum, hic verax est, & iniu-
sticia in illo non est.* Addit certum do-
cumentum, per quod deprehendi pos-
sit, an quis a se ipso loquatur, & non a
Deo. Nam quæcumque doctrina gloria
Dei illustrat, hominem verò deiecit, ac
deprimit; sancta est, & diuina: quæ ve-
rò hominum ambitioni deseruit, & eos
effereudo, ac vires eorum magnificando,
gloriam Dei obscurat, nihil fidei me-

retur, sed reiicienda est. Quid autem
quæsiuit Christus sua doctrina? nonne
hominum salutem? nonne Dei Patris
gloriam? Certè famam propriam, aut
auram popularem non captauit: adu-
latus enim fuisse principibus; Phari-
sæi illum dilexissent; plebs non solum
illi non contradixisset, sed fauisset. Si
hoc quæsiuisset, non toties dixisset e-
dito miraculo, *Vide nemini dixeris:* non
delituisse ab illis factis: cum voluerunt
eum facere Regem, nequaquam se ab-
scondisset: non se vltro cruci pro sa-
lute mundi obtulisset, sed declinasset
illam. Sententia Philosophorum est,
ut tradit Rupertus: *Quorum definitio-
nes sunt contraria, & ipsa esse contraria:*
Sunt autem hæc contraria, loqui ex se,
& loqui ex Deo. Christus enim illa
opponit. Est autem ex Deo loqui, do-
cere quomodo Spiritus veritatis vult
nihil de proprio corde cõfingere; sed
sicut corde sentimus, ita ore veritatem
proferre. Ergo ab opposito, loqui a
semetipso, est loqui mendaciū, & pro-
phetare de corde suo quæ non mada-
uit Dominus. Ergo dicens Dominus,
Mea doctrina non est mea: idem est, ac si
dixisset: *Mea doctrina non est fallens,
aut falsa:* Qui verò a semetipso loqui-
tur, & ait, *Hæc dicit Dominus,* cum
Dominus non miserit eum; hic pro-
priam gloriam querit: quia fontem se
facit, & non canalem suæ doctrinæ. Et
subaudiendum est per oppositum: Qui
non loquitur a semetipso, & canalem
se facit, & non fontem doctrinæ suæ,
sed missus est a Deo, gloriam Dei quæ-
rit, qui misit illum, & in verbis eius
non est falsitas vel in operibus & vita
est aliqua iniusticia. Qui autem quæ-
rit gloriam eius qui misit illum, hic ve-
rax est in doctrina sua, & iniusticia in
illo non est, quia non vsurpat mendo-
se gloriam Dei. Quemadmodum qui
gloriam propriam querit, mendax est,
& mendacia serit, quibus gloriam au-
cupetur: & iniustus est, quia quod Dei
est, iniquè vsurpare contendit. Quod
si talis vera dicat, non ex corde dicit,
sed ut placeat turbæ; vnde hypocrita
est, aliud lingua, aliud corde gestans.
Vnde Hæreticus dicendo vera, mendax
est: contra Catholicus dicendo falsa,

Cuius vnus
gloriam Chri-
stus quære-
bat, & affecta
bar.
Mar. 1.
Mar. 9.
Marc. 8.
Ioan. 6.

Philosopho-
rum dictum.

Rupert. lib.
7. in Ioann.

Ex Deo lo-
qui quid sit,
& quid a se
ipso.

Jerem. 23.
& seq.
Ezech. 13.
& seq.
Gloriam pro-
priam quis
querat.

Querēs glo-
riam eius qui
misit illū.

Quomodo
Hæreticus di-
cendo vera,
mendax sit:
Catholicus
contra dicē-
do falsa sit ve-
rax.

verax est, id est, habet virtutem verita-
tis, & nullum mendacium assereret bo-
ni, licet eius gratia: vnde si forte erra-
set, dignus est qui veritatem agnoscat,
& libenter retractet. Id quod Augu-
stinus in lib. Retractat. demonstrauit:
in qua retractatione non minore laude
sibi comparauit, & nomen diligentis
veritatem, quæ si semper vera dixisset.

Augustinus a
se minus ve-
rè dicta retra-
ctando, quan-
tam sibi glo-
riam compa-
rauit.

In eo ite qui
non gloriam
propriam quæ-
rit, ut non sit
iniusticia.

Hæc verba:
Qui a semet-
ipso loquitur
gloriam pro-
priam querit,
perperam ab
Hæreticis in
Romanū Põ-
tificem, im-
pièq; torque-
ri.
Matth. 16.

Quam illud
vanum, & fu-
tile: Papali,
tanto hono-
re videlicet,
homo potest
abuti.

1. Pet. 2.

Nonnulli tamen volunt hoc loco,
iniusticiam accipi pro fraude, siue im-
postura; ut iniustus veraci contrarius
is sit, qui fallendi studio, & ambitione
docendi sese ad munus ingerit. Et non
ait, Iniusticia illi non adscribitur, sed
in illo non est: quia ipsi Christo men-
dacium, & iniusticiam tribuebant, sed
revera in illo non erat. Hoc Christi ver-
bo Hæretici nostri seculi abutuntur.
Ait enim; Doctrina Papæ de prima-
tu Sedis Romanæ super omnes Reges
terræ, propriam gloriam querit, ergo
non est ex Deo. Quibus dicendum est,
rectè illos concludere potuisse, si Deus
illum verbo suo totæ Ecclesiæ non præ-
fecisset, & illum pastorem Ecclesiæ non
deklarasset, dedissetq; ei hunc hono-
rem, ut locum eius, & personam in
terris sustineret: & omnem quem illi
impendimus honorem, neque illi pro-
pter se, sed propter Christum, quæ re-
presentat, tribuimus: nec ipse propter
se, sed propter Christum, si sapit, acce-
ptat: Quod si obicias; hominem tan-
to honore abuti posse; non negamus;
sed abuti potest Rex, & Episcopus, &
Doctor: tollantur ergo omnes magi-
stratus de medio: quod absurdum est.
Pontifex ergo Romanus agnoscens se
Christi Vicarium, acceptat honorem
sibi oblatum; sed non ut in illo sistat,
sed ut illum reddat Christo, cui debe-
tur, & ut per illum dignitatem doctri-
næ Ecclesiæ sustineat, obedientiam ex-
torqueat, rebelles, & contumaces re-
primat; tradens alioqui doctrinam de
Rege honorificando, de Magistratibus
venerandis, omniq; obsequio profe-
quendis.

Deinde de merito, & mercede bo-
norum operum ex libero arbitrio prod-
euntium sic argumentantur: Ea doctri-
na, quæ plus gloriam Dei querit, ac
humanis viribus detrahit; præ alia ac-
ceptanda est; maior autem gloria Dei
est, si agnoscamus, Deum non esse aua-
rum quendam feneratorum, qui nihil
tribuat nisi pretio, & merito; sed po-
tius liberalem œconomum, qui omnia
sua gratis exponat: qui nec vendax sit
paradisi, nec emax bonorum operum.
Præterea maior Dei gloria est, si con-
fiteamur nostras vires nullas esse, sicut
revera nullæ sunt; sed solum in nobis
Deum operari velle & perficere; pro
bona voluntate. Respondemus; nos
multo magis illustrare Dei munificen-
tissimam gratiam; quia agnoscimus vi-
res nostras nullas esse ex nobis. Sed &
hoc insuper agnoscimus, quod Hære-
ticus negat, per gratiam hominem fan-
nari, & eius vires restitui: & non solum
imputant quandam iniusticiam agno-
scimus, sed veram solidamq; salutem
tribuentem, & verum morbum pec-
cati tollentem. Agnoscimus etiam no-
stris operibus nihil ex se deberi: ex gra-
tia tamen Dei & pacto Deum voluisse
illa remunerare, & æternum præmiū
retribuere. Et cum hoc tota Scriptura
cantet, & Christus ipse aperte asserat:
qui hoc negat, Christum facit menda-
cem, & illius gloria sua doctrina ob-
scurat: ut faciunt Hæretici. Confite-
mur & liberum arbitrium; sed ita, ut
sine Deo nihil possit ex se ad salutem,
excitatum tamen, Dei gratia, possit in-
iustificationi acquiescere; iustificatum,
possit bonis operibus ad præmiū vi-
tæ æternæ contendere; possit dæmo-
nibus, peccatis, & hæresibus resistere;
possit legi Dei satisfacere, & æternam
gloriam promereri, beneficio Domi-
ni nostri Iesu Christi, qui cum Patre,
& Spiritu sancto, omni gloria, laude,
& honore est prosequendus sem-
per, & in æternum.
Amen.

Ex eisdē Dñi
verbis Luthe-
rani ad meri-
tum bonorū
operū, & mer-
cedem ē me-
dio tollēdā,
quæ in ep̄tē ra-
tiocinentur.

Philip. 2.

Morbum pec-
cati, Dei gra-
tia tollit.

Vnde liberi
arbitrij vires
ad æternā glo-
riam prome-
tendam.

TRACTATVS XXXV.

DE Eâdem Domini disceptatione cum Iudæis in festo Tabernaculorû, in illa verba: Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me queritis interficere? Respondit turba, & dixit, Daemonium habes; quis te querit interficere? Respondit Iesus, & dixit eis, Vnum opus feci: & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem (non quia ex Moysse est, sed ex patribus) &c.

Iudæos Inter- & Christum cur mense ueniret.

Iudæi in festo Tabernaculorû.

Quâ in quo odio Iudæi Christû prosequerentur.

VM superiori disputatione Christus dixisset se veracem, & omni iniustitia carere, nunc asserit quare inter ipsum & Iudæos non conueniat: nimirum quia Iudæi iniusti erant atque mendaces, diuinæq; legis violatores: idcirco bene præcessit: Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscat de doctrina mea, & quæ sequuntur: ut hinc liquidum reddatur ob id eos non cognoscere qualis sit eius doctrina: proinde quod sequitur, Quid me queritis interficere? declarat ipsos legem non præstare, cû sine causa querant interficere & contra leges Moysi innocentem. Admirabantur Iudæi, quomodo Christus literas sciret, cum non didicisset, quod laudabile erat: admiratur & ipse, sed maiori cum ratione, quomodo legem cognitam non facerent, quod detestabile erat, ac ob id acutè arguit, ostendens eos non posse cognoscere doctrinam suam, quod nolent facere uoluntatem Patris, quod legem eius violarent: vel noua ratione eorum in se odium concitatum nititur ostendere esse iniustum: cû enim criminarentur quod Sabbatum solueret, & legem præuaricaretur, multo magis ipsi legis erant præuaricatores, qui in fontem contra legem occidere designabant: cû tamen si veri essent legis

zelatores, debebât ipsi imprimis eam obseruare. Nonne Moyses (inquit) dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? Compellat Dominus hostium suorum conscientias: & cû se in detrahendo Christo legis patronos iactarent, Moysi laudem illis detraxit, exprobrando eis, quod sibi permittat toties violare legem: ex quo infert, eos non à legis zelo impelli ad tantam rabiem, dû ipsum cupiunt interficere. Moses ergo, quem vos tantum facitis, cuius vos esse discipulos gloriamini, cuius autoritas est apud vos sacrosancta, nonne ille legem tulit, cuius tamen vos transgressores estis? Et loquitur principibus & maioribus, quorum erat alios exemplo docere. Quod ait, Nemo facit legem; perinde est, ac si dixisset, nemo præstat, & nemo obseruat: nam alioqui proprie facit legem, qui illam condit. Quamquam hæc proprietas in Scripturis non obseruetur, ait enim Paulus: Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum; sed factores legis iustificabuntur. Ac subdit, Quid me queritis interficere. Quasi diceret, In quintum præceptum legis est, innocentes non interficere, etiam si in omnibus alijs sitis iusti: quomodo impletis legem, quæ tota docet ut me recipiat in uestrum Messiam? Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi:

Eorundem in signis hypocrisis, cæcitate Christi spirans.

Iudæi ut legem non facerent.

Legem proprie qui faciat. Rom. 2.

Iudæi diuine legis præuaricatores erant duplici nomine. Deuter. 5.

Ioan. 5.

Rom. 10.

Iaco. 2. Turbæ leuitas, & inconstantia, eadē cur Christo dixerit, Daemonium habes.

Turbæ impudentia, mendacium.

Luc. 2. Altera causa turbæ uocandi Christum dæmoniacum.

Hoc loco taxatur improba defensio maiorum ab adulatoribus

De factis maiorum minime iudicandum.

Christi patet documentum.

1. Reg. 5.

Leontius.

de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo uerbis meis creditis? Cum ergo finis sim legis, ad iustitiam omni credenti, uolendo me interficere, contra totam legem agit: si uerum est, quod qui offendit in uno, factus est omnium reus.

Respondit turba, & dixit, Daemonium habes; quis te querit interficere? Turba turbata, & perplexa, secum in dictis pugnat. Primo enim tanquam à ueritate coacta, suam iniquam profitemur uoluntatem interficendi eum; & ideo dicunt, Daemonium habes; quasi dicant, à dæmone hoc tibi reuelatum est. Deinde negat; quis te querit interficere? Quasi hoc uellet, nullus; ideo falsum dæmonium reuelauit. Negant impudenter quod uolebant: quia peccans non uidet peccatum, ut cæcus. Imò quis non querit Iesum interficere; cum sit signum, cui ab omnibus contradicitur? Vel forte turba ignara consiliorum Sacerdotum, & quid Iudæorum primores contra Dominum fuissent machinati; ideo respondit: Quis te querit interficere? Et ait, eum dæmonium mendax habere id sibi reuelans, quod nihil tale intentaret. Et fuit propria locutio Iudæorum, infestari à diabolo homines putantium, dum in furorem aguntur, uel dum mens, & ratio illis adempta uidetur. Taxatur hic improba defensio maiorum ab adulatoribus. Docemur sollicitè cauendum esse, ne sententiam feramus de rebus incognitis, ut turba fecit, quæ temerè solet iudicare de factis maiorum, quæ ignorat; ideo erat, siue uituperans, siue defendens. Existimantes etiam se spirituales; doctrinam, quæ non intelligunt, dæmoni imputant. Discamus etiam quamuis iniuriam deuorare, & exemplo Christi forti animo sustinere. Grauisissima autem fuit blasphemia, coniungere dæmonem diuinitati Christi: quod detestabilius fuit, quam ponere idolum Dagon prope arcam Domini.

Respondit Iesus, & dixit eis, Vnum opus feci, & omnes miramini. Leontius annotauit, uerbum Græcum θαυμάσιον, id est, admirari, positum loco uerbi θαυμάσιον, siue θαυμάσιον, hoc est, perturbari,

siue conitari, siue persequi: sed mitiori uerbo usus est Dominus, ut mansueto, & placato animo se esse ostenderet. Murmurabant enim, atque indignabantur Iudæi, putantes Sabbatum solui opere sanitatis per miraculum prestitum: & apud Lucam indignatur Princeps Synagogæ, quod sanaret in Sabbato, tantum quia lex dicebat: Nullum opus seruire facietis in eo. At non aduertunt infelices, non impleri Sabbatum omni otio corporeo; aliis illo die nec esset iacendum, nec standum, nec ambulandum, nec edendum, nec bibendum, nec loquendum, nec audiendum, nec uidentium, nec circumcidendum, nec adiuuandum uicini bos in puteum cadens, nec asinus adaquandus, nec Sacerdoti in templo oues mactandæ in uictimam: hæc enim omnia sunt opera, quibus cum necessitas humana carere nequeat, licita sunt; ergo aliud respicit lex Sabbati, non in solum otium corporis, sed in otium spiritus. Quod est, si nos otiemur ab operibus nostris, & nostræ deprauatæ naturæ, sinamusque Deum operari in nobis, Sabbatum enim non respuit opera bona, sed ludicra, profana, seruilia, sanctimoniamque diei repugnantia.

Propterea Moyses dedit uobis circumcisionem (non quia ex Moysse est, sed ex patribus) & in Sabbato circumciditis hominem: si circumcisionem accipit homo in Sabbato, ut non soluat lex Moysi; mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Ad literam considera particulam, Propterea, quæ Græcè dicitur διὰ τούτο: primum queritur, cuius rei afferatur ratio per illam? Cyrillus putat referendam ad id, Circumcisionem non esse ex Moysse, sed ex patribus: & tamē illi cedere legem Sabbati, ut ipse quoque Iesus uideatur iure agere paternam consuetudinem in Sabbato operantis imitando: dixit enim Dominus, Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Theophylactus uero iungit cum superioribus, ut sit sensus: Vnum opus feci, & vos miramini propterea, siue de eo. Et deinde sequitur alia ratio noua: Moyses dedit uobis legem: quæ distinctio facilis est. At quibusdam non tantum habetur ut illatiua particula, quæ ali-

Christi benignitas aduersus Iudæos.

Luc. 13.

Leuit. 23. Christum sanando laqueum, Sabbatum minime uiolasse.

Sabbati lex Diuina quod tenderet.

Sabbatum opera quæ sola respuerent.

Leuit. 12. Gen. 17.

Illud: Propterea Moyses, &c. quod refertur.

Cyril. lib. 4. in Ioann. 6. 49. tom. 2.

Ioan. 5.

Theophyl.

Alter sensus.

Hebraismus in ditione, id eod vel idcirco.

III. sensus.

Rom. 4.

Finitis circumcissionis.

Photius Graecus autor. Luc. 12.

Gen. 17. Circumcissio nem non esse ex Moyse, sed ex Patribus, quid significet. Lex vetus, vt & circumcissio quatenus iustificarent.

quid ex praecedentibus colligat, quam aduersaria, vt atqui, attamen, sed tamen; vt videatur nouum texere argumentum, quo aduersariorum opinio euellatur: & hoc ex idiotismo Hebraeorum. Ita enim particula *וְ* cum proprie significet, ideo, vel idcirco: interdum tamen capitur pro, atqui, vel attamen. Potest & seruari proprietates significationis, vt fit sensus, vt Ierem. 30. *Insanabilis est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuae, & dura peccata tua feci tibi.* Et subdit: *Propterea omnes qui comedunt te, deuorabuntur*, id est, Attamen, vel veruntamen scitote quod omnes qui comedunt te, deuorabuntur, &c. Simile quid habetur Ierem. 32. Propterea, id est, propter opus sanctificationis animarum, quae sanctificatio a fide est, cuius signum est circumcissio, vt ait Apostolus. Propter hoc, inquam opus, quod ego feci, sanando in corpore, & anima paralyticum, praecipit vobis Moyse circumcissionem, vt discatis opera misericordiae praestare in Sabbato, si licet corpus vulnerare, vt anima sanetur. Et ita particula *Propterea*, refert finem circumcissionis, quae ad sanctificandum hominem instituta erat: ad quod etiam respexit sanatio paralytici. Vel vt Photius Graecus autor interpretatur: Propter hoc dedit Moyse legem circumcissionis octauo die omnino peragendam; vt videlicet cum me videretis in Sabbato sanantem, ne commoueremini habentes domesticum exemplum circumcissionis, quae in Sabbato fit.

Expendit autem Dominus, circumcissionem non esse ex Moyse, sed ex patribus; id est, non esse inchoatam in lege, & traditam primo Moyse, sed etiam quod maius est, ab Abraham coepit: id est non erat opus illam praecipere vt legitimum, sed vt antiquum; ac proinde maioris est autoritatis; & iure illi creditur lex Sabbati posterioris. Expendit quidam recte dictum, Circumcissionem non esse ex Moyse: quia lex vt a Moyse est, non iustificabat, vel sanctificabat animam ex se ipsa, siue ex opere operato gratiam non praestabat: circumcissio vero cum etiam infantes obligaret, sanctificabat eos; sed non erat vt san-

ctificans, & iustificans opus legis, sed ex patribus signaculum fidei.

Alij hanc rationem Domini aliter formant; in hunc modum: Sabbatum est ex lege, quae tunc Sabbatum sanctificatum testatur, cum Deus ab opificio mundi requieuit: atque ita priusquam circumcissio praeciperetur, Sabbatum erat sanctificatum: cur ergo Moyse hominem circumcidi in Sabbato passus est, neque hoc lege prohibuit, cum circumcissio non ex lege testimonium tam antiquum, quam Sabbatum habeat, sed a patrum tantum tempore fluxerit? Amplius si Moyse nihil dixit, an Sabbato necne circumcidi liceret, quae vestra insolentia est, qui hominem Sabbato circumcidatis? cum ante Sabbatum sanctificatum sit, quam circumcissio praecpta fuerit? Quod si id vobis licet, nec Sabbatum violatum putatis; quid mihi irascimini, qui totum hominem sanum feci in Sabbato? Adhaec si Deus etiam in Sabbato circumcidi mandat, vbi & qui circumcidunt, otiosi non sunt, & qui circumciditur, dolore vexatur, & inquietus redditur, & parentes, nutricesque anguntur: non est ergo Sabbatum res quaedam immutabilis, praesertim cum nulla vis humana miraculum faciat, sed tantum ex Deo fit. Praeterea cum Deus promiserit pactum nouum: in quo cognosci poterit nouum pactum, nisi Sabbatum mutaretur? praesertim cum Propheta illud mutandum dicant, vt Esaias, cum ait: *Et erit mensis ex mense, & Sabbatum ex Sabbato; & Ieremias, ac Michaeas, atque alij de caeremonijs tollendis loquantur? Non opponunt illi, quod homo grabatum abstulerit in Sabbato: quia hoc ex se homo facere poterat, & a Iesu forte negari posse putabant, & hominem sanatum mendaciter dixisse; Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum.* Quod si vgerent: Tu iussisti eum grabatum tollere; diceret, Feci sicut vos facitis de circumcissione, quae propterea quod patribus Deus eam dedit, seruatis, nihil veriti Moyse legem de Sabbato: sic & ego praecpto Patris iussi hominem tollere grabatum suum. Nam & superius dixit; *Non potest Filius a se facere quicquam, nisi quod viderit*

Rom. 4. Exo. 20. Gen. 2. Luc. 12. Miraculum eius vnus opus tantum sit. Ierem. 31. Esa. vlt. Ierem. 7. 46. 23. Micha. 6. Ioan. 5. Cur Iudaei non exposuissent cum Christo, homo quod paralyticus grabatum abstulerit in Sabbato. Ibidem.

Patrem

Leuit. 12.

Sanitatis, & circumcissionis effectus contrarij.

Exo. 19. Gen. 17.

Iudaei modo, vt quidam tradunt, in Sabbato cur minime circumciduntur.

Totum hominem vt Christus sanum fecit in Sabbato.

Euthym. 6. 9. in Ioann.

Ioan. 5. Si totum hominem Christus sanum fecit, cur ad-

Patrem facientem. Si vt non soluat lex Moyse de circumcissione octauo die danda (vt est in Leuitico, nec excepta fuit dies Sabbati) circumciditur puer in Sabbato; cur non, vt non soluat potestas Dei, sanetur homo in Sabbato? praesertim cum sanitas quiete hominis faciat, quae propria est Sabbati, circumcissio autem turbationem & fluctum? Si ergo lex cedebat patribus; quare non cederet mihi lex signis confirmanti rem licitam esse. Si ergo infantem natum in Sabbato, circumciditis in Sabbato, nec videmini vobis violare Sabbatum ob circumcissionis dignitatem; cur mihi indignamini totum hominem sanantem in Sabbato, cuius partem vt vos sanetis, nempe animam, dolore, & vulnere afficitis alteram, nempe corpus? Cur ergo mihi maiori Moyse autore legis, & Sabbati, & maiori Abraham autore circumcissionis succensetis, & in simili causa Moyse tuemini, me autem condemnatis? Quidam tradunt, nunc Iudaeos non circumcidi vnquam in Sabbato. Sed isti vt obcaecati, amiserunt veram legis intelligentiam. Et non puto esse vsquequaque; verum: imo multi eorum docent circumcidi pueros in Sabbato, si in eo nati fuerint.

Per totum hominem Euthymius explicat posse intelligi totum corpus paralytici dissolutum, & vexatum; aut potius quod non modo corpus, sed etiam animam curauerit: quod mihi verissimilius videtur. Nam si hominem corporali tantum morbo sanasset, non valeret comparatio: circumcissio enim, quae ad animae salutem spectat, plus habet excellentiae, si conferatur cum externo beneficio corpori praestito. Ideo integram hominis salutem in corpore & animo paralytico exhibitam, merito circumcissioni anteponit, praesertim, cum haec ita sanet animam, vt vulneret corpus. Quod vero animae paralytici sanitatem dedit, testatur quod tanquam gratus a Christo in templo intuentus sit; & verba quae Dominus ad eum dixit: *Eccce sanus factus es: iam noli peccare:* & rursus quoniam Iudaeis indicauit Iesum esse sanitatis autorem, ¶ Neque haesites, dictum, totum

hominem sanum feci; cum tamen remaneat fomes, & procliuitas ad malum, quae a Paulo peccatum dicitur. Sed improprie, & metaphoricè peccatum est: & totum hominem sanat in spe certa, & iure salutis aeternae consequendae, per quam fomes & mortalitas absorbentur.

Nolite iudicare secundum faciem. Id est, Non disputo vter altero maior sit: sit vobis Moyse vir venerandus & eximius: sim ego, vt vobis videor, humilis, & contemptus: tamen si rem spectare vultis, aut vterque damnandus est, aut vterque absolendus: siquidem & hoc quoque lex vos docet, vt in iudicando, rem spectetis, non personam: & execrabilis est, qui diuiti fauens, pauperem opprimit: *Vsquequo iudicatis iniquitatem, inquit Propheta, & facies peccatorum sumitis?* Est autem personas sumere, siue facies sumere; neglecto merito causae, ad accidentia respicere & externa; & personae tribuere, quod causae tribuendum erat. B. Augustinus ita legit hunc locum: *Nolite iudicare personarum: cum tamen Graece non legatur Κατὰ πρόσωπον, sed Κατὰ ἴδιον, id est, secundum aspectum.* Simile quid Esaias de Domino ait: *Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra.* Nam iniquum est, Sabbatum; & alias legis caeremonias, charitatis; & necessitati proximi praeferre velle. Nolite rursus secundum faciem iudicare: etiam si Moyse facies fulgeret, & splenderet, & facies Christi esset obscura, & vultus absconditus. Quia fulgor ille, qui legis est, morte operatur, vt Apostolus docet: vultus vero absconditus Christi operatur vitam, & remissionem peccatorum, vt testatur Esaias. Nolite etiam iudicare secundum corticem literae, neque secundum apparentem faciem praeccepti de obseruantia Sabbati: verum perscrutamini sensum, & mentem praecipientis; & agnoscetis licitum esse in Sabbato beneficium sanitatis impendere. Discamus non esse praecipitandum iudicium, neque secundum faciem iudicandum. Nam multi hypocrisis secun-

huc a fomite languet miser? Rom. 7. Quid est: Nolite iudicare secundum faciem. Deuter. 10. Psal. 81. Personas, siue facies sumere, quid. B. August. serm. 19. de verb. Apost. tom. 10. Esa. 112. Alter sensus. Exo. 34. 2. Cor. 3. Esa. 53. III. sensus. Temere cur sit iudicandum.

dum

Cant. 1.

Hypocritæ qui sint, & in signes illi quidem.

Iuuen.

Iudæi quàm mendaces, & duplci corde.

Mendacij poena.

dùm faciem sancti apparent: nec boni iudicandi secundum ea, quæ exterius patiuntur. Nam sæpe qui accepti Deo sunt, hic probantur, & videntur à Deo derelicti: in quorù persona dixit Spõsa: *Nolite cõsiderare quòd fusca sim; quia decolorauit me Sol.* De omnibus benè cogitemus; iudiciù Deo relinquamus. Nouimus Hæreticos multo furo Scripturarum, & laudibus Christi immodicis venenù Hæretis tegere. Scimus fœminas impudentes picturata facie, & ornatu splendido iuuentem, & pulchritudinem mentiri, & quandam præ se ferre honestatem, vt adolescentibus imponant, & in nassam trahant. Vt rectè dixerit Satyricus quidam: *Fronti nulla fides, quis enim non vicus abundat*

Tristibus obscenis? Dicebant ergo quidam ex Ierolymis, vel, vt Græca habet, ex Ierolymitis, *Nonne hic est, quem quærunt interficere? Ecce, palàm loquitur, & nihil ei dicunt.* Ecce quàm citò deprehensam est mendacium: priùs dixerat, *Quis te quærit interficere?* & nunc fatentur, *Nonne hic est, quem quærunt, scilicet Principes interficere?* Et nisi ab illis fuerit distincti, sibi ipsis contradicunt. Mendacium diutius tegi non potest, nec prolixius delitescere, quàm in claudo ambulante vitium claudicationis. Ecce, inquit, liberè, siue palàm loquitur: dicebant Scribæ, & Pharisei illù præ timore latitare, nec propterea prodire ad diem festum: Ecce palàm in templo, & liberè agit, & nullus ei se opponit: ergo poterat comprimere eos: quod isti nõ diuinabant, sed Principes ex cognitione cessasse, cum possent persequi.

Nunquid verè cognouerunt Principes quia hic est Christus? Suspiciabantur, Iudæos siue Principes, qui eum ad necè designabant, mutasse sententiam; quasi dicerent, Nulla alia causa potuit cõprimere, nisi ista, quòd cognouerunt eum verum esse Messiam, & non tantum secundum opinionem aliquorum; & ad differentiam eorum, qui falsò sibi illum titulum vsurpabant.

Sed hunc scimus vnde sit. Christus autè cū venerit, nemo scit vnde sit. Pròdūt

iam suam incredulitatè, qui benè sentire de Iesu videbantur, dicendo, *Hunc scimus vnde sit, nempè ex Maria, & Ioseph, vt ipsi putabant.* De Christo autem ob nonnullas Scripturas videbatur ignota eius origo: dixit enim Esaias; *Generationem eius quis enarrabit?* & Michæas; *Egressus eius ab initio à diebus æternitatis.* Sed hæc ad diuinitatem eius spectabant, quæ incomprehensa & imperscrutabilis est. Humanitas tamen eius latere illos non poterat: nam oriturus erat ex familia Dauid, concipiendus in Nazareth, edendus in lucem in Bethleem, signa de eo prædicta ipsum esse promissum Messiam indicare poterant. Cū ergo prius introduxerit Ioannes quosdã in eius doctrina offensos, quòd nescirèt vnde esset: iam proponit alios offensos in origine eius, quòd scilicet scirent vnde esset, cum tamen origo Messie videretur ipsis ignota. Christus enim cū venerit, nemo scit, id est, sciet, vel scire poterit, vnde sit.

Obijcies; *Quomodo ergo cap. 9. dicunt, Nos scimus quoniam Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus vnde sit?* Deinde quomodo dicunt; *Nemo scit vnde sit Christus;* cum mox adiungant ex Michæa, se didicisse Christum ex Bethleem nasciturum, vt etiam Herodi dixerunt: neque enim, vt insani, sibi aduersabantur. Dicendù est, quòd cum dicunt, *Hunc scimus vnde sit,* sensus est, scilicet ex quibus parètib; sit genitus. Alibi verò se nescire dicunt; an à Deo missus esset, sicut Moyses, an non. Quòd verò dicitur: *Nemo scit vnde sit Christus,* non videtur intelligendum de loco, vnde esset Messias oriturus, sed de parentibus Messie, quos fore incognitos verisimiliter credebant, tum ex allatis testimonijs Esaiæ, & Michææ, tum ex illo: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec;* vt hinc collegerint Messie parentes incognitos, sicut & Paulus parètes Melchisedec collegit ad Hebræ. 7. Apparet etiam, asserere voluisse Dominù, parentes Messie fore incognitos, ex eius responsione, qua indicat, ob id nescire vnde esset, quia nescirèt Deum à quo esset, & in mandum exi-

Iudæi vnde nam Messie nouerint fore parentes incognitos. Esa. 53.

Micha. 5.

Luc. 1. Infra 2.

Iudæorù de Christi origine scandalu.

Mich. 5.

Matth. 2. Quomodo Iudæi Christum se scire hinc asserunt; quem tamen alibi se nescire affirmant?

Id: Christus cum venerit, nemo scit vnde sit: quem sensum habeat. Psal. 109.

Heb. 7.

Iudæi cur nescirent Christum vnde esset.

Quare Christus clamaret in templo: Et me scitis, &c.

Esa. 42. & Matth. 12. Esaiæ de Christo vaticiniù illud: Nõ clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris: Quia ibi de clamore cõtentionioso est sermo, hic de clamore inuitante ad salutem. Quemadmodum infra in vltimo die festiuitatis clamabat; & apud Matthæum, & Lucam, & in Prouerbijs sæpe clamatur Sapiètia, quæ est Filius Dei. Et profuit hic clamor, quia multi crederunt: pro his clamabat, qui propter eorum fidem paullo post clamaturus erat. Iesus ergo ostendit non pugnare inter se, quòd scirent eum vt hominè, & ignorarent vt Deum, quasi diceret; Non est celada Dei gloria, & proximi salus negligenda. Nam aut videor vobis ille Messias, quem ex Prophetarù oraculis expectatis, aut nõ. Si videor, me fide amplecti deberetis: Si non videor vobis, ex eo quòd sciatis vnde venim, hoc ipsum vos docere poterat me esse illum Prophetam, & Messiam, qui ex eo loco sim ortus, vnde Prophetæ venturù Messiam dixerunt. Audistis enim Ioannis de me testimonium, vocem de celo dicentem: *Hic est Filius meus dilectus;* vidistis signa; audistis me veritati testimonium perhibentè; nulli alteri rei nisi gloriæ Dei, & vestræ salutis studentem; Scitis me natum in Bethleem, educatum in Nazareth, cõ-

Iudæi vnde Christu nosse poterant, ac debebant esse Messiam Ioan. 1. Matth. 3. & 17.

Matth. 2. & Luc. 2. Infra 4. Matth. 4.

uiffet. Et licet incognitos Messie carnales parètes intellexerint: absurdum tamen id colligebant. Nam si parètes debebant esse incogniti, quomodo sciri posset quòd ex Bethleem, & ex semine Dauid esset natus? Debebant quoque ex Scripturis intellexisse, originè Messie, quatenus Deus est, fore ignotam; secundù Humanitatem verò manifestam: sed ignorata in Christo duplici illa natura, confundebatur sæpè, & falebatur Iudæi. Vnde merito subiungit: *Clamabat ergo Iesus in tẽplo docens, & dicens: Et me scitis, & vnde sim, scitis. Et à me ipso non veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis.* Occasione accepta ex verbis Ierolymitarù, clamore vitur contra malitiosè peccãtes, tum ad libertatem sermonis, tum ad magnitudinem materiæ exprimendam, vt non tantum à propinquis, sed à toto populo posset exaudiri, qui in templo versabantur. Nec obstat Esaias, dicens: *Non clamabit, neq; accipiet personam, nec audietur vox eius foris:* Quia ibi de clamore cõtentionioso est sermo, hic de clamore inuitante ad salutem. Quemadmodum infra in vltimo die festiuitatis clamabat; & apud Matthæum, & Lucam, & in Prouerbijs sæpe clamatur Sapiètia, quæ est Filius Dei. Et profuit hic clamor, quia multi crederunt: pro his clamabat, qui propter eorum fidem paullo post clamaturus erat. Iesus ergo ostendit non pugnare inter se, quòd scirent eum vt hominè, & ignorarent vt Deum, quasi diceret; Non est celada Dei gloria, & proximi salus negligenda. Nam aut videor vobis ille Messias, quem ex Prophetarù oraculis expectatis, aut nõ. Si videor, me fide amplecti deberetis: Si non videor vobis, ex eo quòd sciatis vnde venim, hoc ipsum vos docere poterat me esse illum Prophetam, & Messiam, qui ex eo loco sim ortus, vnde Prophetæ venturù Messiam dixerunt. Audistis enim Ioannis de me testimonium, vocem de celo dicentem: *Hic est Filius meus dilectus;* vidistis signa; audistis me veritati testimonium perhibentè; nulli alteri rei nisi gloriæ Dei, & vestræ salutis studentem; Scitis me natum in Bethleem, educatum in Nazareth, cõ-

uersatum in Capharnaù Galilææ. Itaq; non potestis me nescire quòd scitis, & apertissimæ veritati claudere oculos. Quòd ergo ait: *Et me scitis, & vnde sim, scitis;* idem valet, ac si dixisset, scire potestis ex Scripturis, ex Ioannis testimonio, & signis, qui sim, & vnde sim. Alij volunt, hæc Dñm per ironiam respondisse, quia significabat eos falli, & prorsus nescire, quòd se scire iactabant; aut, vt alij volunt, ex eorù sententiã hoc dixit, concedèdo veluti eis. Vt sit sensus; Dicitis vos me scire, & vnde sim scire, atq; id ex parte vobis concedam: à me ipso tamen non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Et ita illud, *Et, in illa clausula, Et à me ipso non veni,* vim habet aduersandi more Hebræo: sicut paullo post ait: *Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus,* pro eo quòd est, Sed nemo misit. Et hic sensus videtur conuenientior; tum quia Dñs negat Iudæos se cognoscere, tum etiã quia Iudæi fatentur se nescire vnde esset secundum humanitatem, quia ex Ioseph prognatum crederent, & in Nazareth natum, non in Bethleem. Et à me ipso non veni. Declarat aliud principium ignotù Iudæis, quòd scilicet à Patre missus sit in carne, qui Iudæis dicitur ignotus, q. nec oculis ceratur, nec auribus audietur, nec villo sensu humano percipiatur. Sed in hoc ego missus ab illo sum, vt eum per me aliquo modo cognoscere, quatenus ab homine cognosci potest.

Sed est verus (siue verax) qui misit me, quem vos nescitis. Tum præstando vobis, & patribus promissa, quæ omnia in Christo in Deuteronomio cõtinentur. Et rursus verax est in punièdo eos qui me non audierint, atq; cõmanando. Dixit enim; *Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit; ego vltor existam.* Deum nominat sub nomine veracis; cū omnis homo, & dæmon sit mendax: sicut etiã Ioan. 8. verax dicitur, eo quòd hic Deum introducit tanquam suæ doctrinæ autorem; & propterea Deo veraci testimonium perhibenti de Filio suo credere debebant. Sicut Ioan. 6. Deum Patrem, viuètem vocat, volens significare

Alter sensus illorum verborum: Et me scitis, & vnde sim scitis.

III. & quidè congruetior, ob duo.

Hebraismus in ditione Et.

Quem Iudæi Christi aduentum ignorauerunt.

Verax Deus Pater à Christo: cur vocatur.

Deut. 18. Ibidem.

Psal. 115. & Rom. 3. Ioan. 8.

Patrem Christu cur nominet viuètem.

se esse per illum autorem vitæ: Sicut, inquit, *misit me viues Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Subdit verò, illos Deum qui misit ipsum nescire: tū quòd illum sub ratione mittentis non agnoscerent, & quòd illius mandata non seruiarent. Qui enim dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, hic mendax est. Et ex consequenti docet illos etiā nec ipsum nosse, nec scire vnde sit, scilicet, quod magis scire referebat, quàm vnde secundū carnem esset prognatus. ¶ *Ego scio eum, etsi dixerò, quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum quia ab ipso sum, & ipse me misit.* Ego solus verè noui eum, qui ab ipso profectus sum, & apud ipsum fui priusquam venirem in mundum: & ab illo missus sum, vt per me illum cognoscatis, & per me salui sitis. Scio ergò eum, quia imago sum eius expressa, ipsum perfectè, quantus est, repræsentans: quia ab ipso sum secundum diuinitatē ortus, & ipse me misit per incarnationem tanquam legatum suum. Quòd sequitur: *Etsi dixerò quia nescio eum, ero similis vobis mendax: sed scio eum: nec est in Græcis codicibus, nec in Syriaco Euangelio, nec in Latinis codicibus antiquissimis inuenitur, nec in Augustini commentarijs.* Ideò ex cap. 8. sequenti acceptum esse videtur, & hic insertum. Et similitudo debet per contrarium intelligi, vt sit sensus: *Ero similis vobis mendax: quia sicut vos dicitis nosse vos illum quem nescitis, ita ego dicerem me non nosse eum, quem tamen noui: & si dicerem me eum nescire, essem mendax, & similis vobis, qui mendacia diligitis, & veritatem conspicuam, & perspicuam per me redditam, signisq; confirmatam suppressere non veremini.* Mentiebantur etiam, dum dicerent se scire Deum, què scilicet factis negabant: nam quòd inspirationi contradicerent, & humanam illi rationem præferrent, efficiebāt vt eum Deum se nosse dicerent, mentirentur. Si ergo scire vultis eum qui misit me, hoc à me quærite, qui eum scio, & qui eum possum vobis enarrare.

Quærebant ergo eum apprehendere: &

nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Quærebant, aut quia notati erant de ignorantia Dei, & diuinæ suæ originis, aut potius, vt Euangelista confirmat, quod Ierosolymitæ dixerunt, *Nonne hic est, quem querunt interficere?* verissimum esse. Iam ira in rabiem versa non morabatur lentum consilium, quo volebant claculū eum tollere: & idcirco gestiunt illi manus iniicere. Et iterū deprehenduntur mē daces in eo qđ dixerūt, *Quis te querit interficere?* non desuit ergo voluntas, sed executio. Isti ergo dum volunt Iesum ligare, non valuerunt: quia nondum venerat hora eius. Sicut enim volens mortuus est, ita cum voluit, comprehendere se permisit. *Quia nondum, inquit, venerat hora eius.* Non fatū, quod Christo nō dominabatur, si nec nobis destinata hora. Prius erat perfectè prædicandum, & Euangelium disseminandum: qua prædicatione cōpleta, morti se exposuit, si infligeretur. Hora autem Christi est, quia ab se præcognita, & præfinita; cum nobis hora mortis nostræ & ignota sit, & minimè deliberata, nisi sub conditione, qua Deo illam immittente acceptare decreuimus. Et Christo prior est hora Crucis, quàm gloriæ; nos autem tantum gloriam volumus, humilitatis, & patientiæ horam non agnoscimus, cum tamen scriptum sit: *Si filij, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autē Christi: si tamen compatimur, vt & conglorificemur.*

Cum ergo hora ventura sit, quam Pater ad gloriam suorum fidelium destinavit, demus operam vt rectè agamus, & Christo pareamus, & Christū prædicemus, sciemus ante horam nostram nihil nobis posse euenire, sed cum fructu erit conatus noster, quantumcuq; mundus reelamet, & nobis insidias, ac necem tendat: non ignorantes similia euenisse pastori & capiti nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto, omnem laudem, honorem, & gloriam deferamus in cunctis seculis.

Amen.

Cur modo Iudæi quærent apprehendere Iesum.

Quid illud de Christo: Quia nondum venerat hora eius.

Hora mortis cur Christi esse dicitur, nostra autem minime.

Rom. 8.

Ad mortem qui nos comparamus, si sapimus.

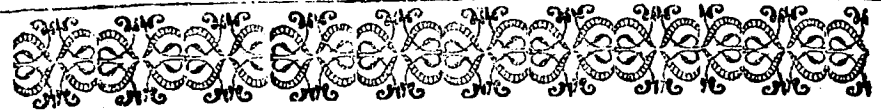
1. Ioan. 2.

Christus quā probe Patre Deū nosset.

Vt ab eo missus.

Aug. tract. in Ioan.

Iudæi vt se prodrent mendaces contra Christum Tit. 1.

TRACTATVS XXXVI.

DE Disceptatione Domini cū Iudæis mittentibus ministros, vt apprehēderent eum: Et habetur Ioan. 7. *De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet quàm quæ hic facit? Audierunt Pharisei turbam murmurantem de illo hac: & miserunt Principes & Pharisei ministros, vt apprehenderent Iesum. Dixit ergo eis Iesus, Adhuc modicum tempus vobiscum sum; & vado ad eum qui misit me. Quæretis me, & nō inuenietis: & ubi ego sum, vos non potestis venire, & reliq.*

Hæc Disceptatio præcedentibus tractatibus, quantum ad Iudæos spectat, in comprehensione Iesu terminanda erat, nisi Dominus sua potestate atque virtute eos coercuisset ab executione, nihilominus perliterunt Iudæi in mala sua voluntate, & mandatum dederunt ministris, vt eum apprehenderent, nisi ille virtute verbi sui ministrorum corda, etsi dura, molliuisset, & illo instructi sponte à malo proposito se subduxissent. Est ergo hæc pulchra disputatio Christi solo Dei verbo armati, & ministrorum à principibus missorū: quos verisimile est omni genere armorum munitos ac paratos accessisse, maximè cum magnum turbæ metum concepissent, quasi in defensionem & fauorē Christi profilituræ. Sed iam discutiamus causas, propter quas Principes miserunt ministros: illas exprimit Ioannes, dicens: *De turba autem multi crediderunt in eum.* Eisdem verbis auditis, & eisdem signis visis quidam obdurantur, quidam verò ad fidem excitantur amplectendam. Proximæ prædicationis Christi, & disceptationis cum Iudæis hic fuit fructus,

vt multi, aut visis, aut auditis eius signis in eum crediderint: qui dicebāt: *Christus quum venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit?* Isti non tantum corde crediderūt ad iustitiam, sed ore faciunt confessionem ad salutem. Atque ita constat non frustra locutum Iesum, neque frustra clamasse, neq; verbum eius vacuum reuertisse; sed fecisse quæ voluit, & prosperatum esse in omnibus, ad quæ illud misit. Bonus Iesus etiam cum infans esset, capacibus manifestum se fecit, vt pastorib⁹, Magis, Simeoni, & Annæ. His verò, qui capaces esse sponte nolebāt, sed inspirationi Dei reluctabātur, absconditus esse voluit, quod sub Magorum aduētum Herodis ac Ierosolymæ turbatio declarauit; quos diutius expectauit; quos suo præcursore, & sua, & discipulorum prædicatione, atq; miraculis sensim instruxit, quoad inspirationis capaces redderētur. Sed quidam luci, ac diuino eius tractui reluctabātur, offensi ipsius humilitate: sed ea tamen paullo post iuuari poterant, cum tantam lucem consurgere ex tam humili viderent loco. Quòd dicunt, *Christus cum venerit, non sic est acci-*

Quibus profuerit Iudæis Christi clamor in templo. Rom. 10.

Esa. 55. Luc. 2. Matth. 2. Luc. 2. Christus quibus manifestus extitit, quibus occultus. Matth. 2. Infra 3. & seq.

Christi victoria de suis aduersarijs.

Iudæorum obstinatio.

Si Christus erat veturus, qua ratione nonnulli ex Iudæis iam in illum crederant?

Dicentes: Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet quæ quæ hic facit? quàm rectè colligebant.

Quid murmur turbae de Christo.

Euthym.

Inuidiae proprium quid sit.

Horat. lib. 1. epist. 2. Invidia quo alimento se continet infelix.

piendū quasi isti putāt Christū veri vēturum, cum iam dicantur in Iesum cre didisse quasi in Christum: sed sic accipiēda sunt illa verba, si adhuc Christus esset venturus, nam quid plura signa facturū esset, quàm quæ hic facit? loquūtur enim ex sententia aliorū, nō sua, velut alijs concedētes quod adhuc Christus esset venturus, & ex illo colligentes sententiā suā veritatem. Per spice autem, quàm rectè argumententur, qui in eum crediderunt: Christus, qui à Prophetis promissus est venturus, nūquid plura signa edere poterit, aut plura edere est prædictus (sunt enim verba credētiū) quàm ea videlicet, quæ Iesus facit? quasi dicerent, nequaquam, imò neq; paria, aut eadē; quia aliās ambiguitas & æquiocatio esset in promissio Messia, si alius posset eadem facere: tunc enim ostēderet Deus se non habere sitim aut voluntatem salutis nostræ, si signa ambigua, & æquioca, quæ scilicet pluribus cōuenire possent in vero Messia designando, vnde tota salus mundi pēdebat, dedisset. Quod argumētum si Iudæi, qui tunc erant, & qui nunc sunt, expendere, atque penetrare, proculdubio Iesum tanquam verum Messiam, & liberatorē suam amplexi fuissent. Si enim cuncta, quæ Prophetae prædixerant de Messia, in vnū Iesum mirificè conuenire, atque congruere animaduertent; aut Deus illos decipit, quod dicendum non est; aut Iesum vt Messiam recipere debuissent. Cū ergo Pharisei turbam murmurantem de illo hæc audissent (vbi murmurantem accipe, pro musitantē, quod potius sonarent, quàm proferrent: siue vt Euthymius exponit, murmurātem, id est, cum murmure aduersus Principes obloquentem) non potuerunt nō molestè ferre: quia inuidia non potest ferre laudem eius, quem quis odit. Nam vt quidam dixit; *Inuidus alterius, marcescit rebus opimis.* Inuidia enim tanquam sanguisuga nō nisi sanguine corrupto & melancholico satiatur. Et tunc vt credentibus & fauentibus Christo obuiam irent, miserunt Principes & Pharisei ministros vt apprehenderent Iesum: & qui prius

volebant occultè comprehendere, iā exuto omni pudore, & inuidia impellente, manifestè capere cōtendunt. Et sæpe peccata secreta Deus in publicū prodire permittit, vt eorū iniquitas, qui sanctitatem prætentur, detegatur. Sumebāt quidem occasionem ex violata religione Sabbati; sed vera causa erat liuor, & gloriæ Christi inuidia, odium, & amittendi terrena bona metus; & gloriam suam imminuendi apud multitudinem iam in Christum propensiorē. Et quos nec pudor, nec pietas, sed periculi metus à manifesto facinore cōercebat, subornant satellites publicos, qui Iesu coram populo manus iniicerent, ac velut nocentem captum ad se adducerent. Mittentes, dicuntur Principes & Pharisei, quanquam Græcè dicatur, Pharisei & Pontifices, *ἱερωδοτοὶ καὶ φηρισαῖοι*. quæ verior videtur quā nostra lectio: quia inferius etiam ait Evangelista: *Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Phariseos*: Vbi per Pontifices, intelligendi sunt Principes Sacerdotum: nam illi potestatem habebant ad comprehendendum, & puniendū male sentientes de religione; & Pharisei non habebāt potestatem nisi quatenus consiliarij. Idē præstat, si legamus, Pontifices, & Pharisei. Miserūt porro ministros, vt si turba eos impediret à captura, vel si se subduceret, & redderet inuisum, vt aliās periculū vel ignominia vergeret in missos, & non in mittentes: & Pharisei siue Sacerdotes turbam, aut auditores ad Christū non mittebant, nisi malo animo, vt eū caperent in sermone; & modò mittunt ministros, vt eum caperēt in persona. Et vide quàm verum sit dictum Salomonis: *Secundum iudicem populi, sic & ministri eius, & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Et alio loco; *Princeps qui libenter audit verba mendaciū, omnes ministros habet impios.* Nō mirum ergo est, cum Principes & Pharisei impij essent, & mendacium diligerent, si ministros impios, & ad omne nefarium facinus paratos haberent. Estq; nōrandum, quanta sit hominum stultitia; qui pro dominis suis aut principibus non solum periculo

Phariseorum proiecta in Christū male uolentia.

Cur Principes Sacerdotum miserint ministros ad comprehendendum Christum in templo.

Matth. 22.

Ecclesiastici 10.

Prou. 29.

Mfra quorum hominum malitia.

vita

Matth. 27.

Quid Iesum velle cōprehendere.

Daniel. 13. Miliorū principum incōmoda.

Horat. ep. lib. 1. ep. 1.

Ioan. 18. Matth. 14.

Act. 12. Matth. 2.

Exod. 8. 9. 10. & 11.

Dan. 5. 3. Reg. 19. Infra 21. Ierem. 20. Infra 37.

Dan. 6. & 14. 3. Reg. 22. 2. Reg. 11.

Quæ, quanta pariat mala principū negligentia, & locordia.

vita se exponunt, sed etiam animam venalem habent, & salutem sempiternam, atq; adeo Deum ipsum contemnunt, vt ostendunt isti ministri, & turba, quæ subornata à Pontificibus clamauit: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Missi sunt ergo ministri vt apprehenderent Iesum, id est, viuū, vel mortuum adducerent, & comprehenderēt incomprehensum, & vt ligarent salutem, ne diffunderetur, & Euangelium, ne propagareretur, & vitam, ne viuificaret, & Solem iustitiæ, ne splenderet. Instruimur ex hoc loco, omne malum oriri à malis Principibus, sicut omne bonum à bonis. Vnde apud Daniele legimus de Babylone; *Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus qui videbantur regere populum.* Et vt Ethnicus quidam dixit: *Quicquid delirant Reges, plectuntur Achivi.* Suffigitur Cruci Christus; sed à Principibus: vnde dixit Pilatus; *Gens tua, & Pontifices tradiderunt te mihi.* De collatur Ioannes Baptista in carcere; sed ab Herode. Coniicitur in dolium olei feruentis Apostolus Ioannes; sed à Domitiano. Occiditur Iacobus; sed ab Herode Agrippa; sicut Innocentes ab Herode infanticida. Interficiuntur Petrus & Paulus; sed à Nerone. Percussa est Ægyptus; sed propter Pharaonem: capta, & destructa Babylonia à Rege Cyro; sed propter impietatem Balthazaris. Helias patitur persecutio nem Reginae Iezabelis: Naboth lapidibus obruitur, propter Regē Achab. Elaias per medium dissectus est; sed per Manassen: Ieremias percutitur, sed à Phasure: idem flagellatur etiam; sed à principibus: Daniel in lacum leonū à Dario Rege mittitur: Michæas accepit alapam, propter Iosaphat: Vrias fidelis cædi expositus, iussu Davidis. Si Principes prospicerent, non audiremus tot blasphemias Christi, & Sanctorum; non despicerentur templā, & Sacerdotes; non seminarentur tot hæreses; non ederetur tot libri pestiferi; non cōspicereimur tot apostatas à suis religionibus, ac ad castra hæreticorū transfugas; grauius; & acerbius puni-

rentur infanda Sodomorum flagitia; non esset venalis iustitia; non essent immortales lites; non se ingereret Ozias; non murmurarent, aut litigarent Core, Dathan, & Abirom; non ambiret Iafon; non venderet Giezi, non emeret Simon Magus; non essent tot factiones, & seditiones in ciuitatibus; moderationem acciperent pompæ; & excessus Ecclesiasticorum abusus corrigerentur; omnes denique in gradu suo, & vocatione reformatentur. Hodie etiam, vt aliquid mysticum proferamus; mittunt Principes tenebrarum, qui & Pharisei, id est, diuisi à Deo, per turbam, simulatores, seq; in Angelos lucis transfigurantes; & sub specie boni fallentes, quando cernentes aliquem fructum spiritualē ex verbi ministerio, & frequentatione Sacramenti oriri mittunt ministros, qui volunt ligare Iesum; hoc est, salutem. Sed Iesus tam pius est, vt nō sinat eos insanire; donec præparent aliquatū exercitum ad pugnam. Sed nihil possunt demones contra Iesum, id est, salutem nostrā sine nobis ministris, qui illis assentiamur, & cooperemur. Episcopi etiam, & Principes Ecclesiæ, qui longè horrent debitum munus residendi apud oues suas; mittunt ministros, id est, vicarios laboris sui, quia Iesus spinosus est, & cruentus: tantum sibi utilitate Episcopatus seruata: Et pedum quidem per se accipiunt; Iesum vero per ministros. Secus faciunt boni Antistites, & pastores, vt Christus, & Apostoli, qui ministerio verbi, & orationi instabant. Iudæ vero Dominus, & septem diaconis Apostoli pecuniam, & mensarum ministerium tradiderunt. Boni etiam sunt Principes, qui sibi, & carni suæ dominantur; & Pharisei sunt, id est, à mundo diuisi. Hi cum sponsa, volunt apprehendere Iesum, cum in se, cum in membris suis, id est, pauperibus, & eundem illud: *Tenui eum, nec dimittam*: non vt ligent, sed vt ligentur: non vt stringant Iesum, sed vt seipsos dilatent, & introducant isto modo Iesum in domum generitricis suæ. Dixit ergo eis Iesus; *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eū qui*

2. Paral. 26. Num. 16. Act. 8.

Principes Sacerdotum, & Pharisei ministros mittant comprehendendum Iesum hodie qui. 2. Cor. 11.

Iesu benignitas in illos quanta.

Bonorum Antistiticum officium. Act. 6.

Boni Principes qui Iesum comprehendant.

Cant. 3.

Christi sapientia, potestas.

Voluntas mala, & potestas eius executiua differunt.

Exo. 14. Num. 22. 23. & 24. Infra 25.

1. Reg. 18. & 19.

Ibidem.

4. Reg. 5.

4. Reg. 6.

Ministros Christus ad se missos comprehendit, quam sapienter iuxta, ac benigne comprehendit ipse.

Pauli diuina comprehensio. Act. 9.

misit me. Tacet Euangelista ministro- rum aduentum, atque illo posito, illis- que presentibus inducit Christum respondentem, neque ignorantem quid illi clanculum moliretur: qui quibus- dam verborum enigmatibus signifi- cat fore, vt teneri non possit, nisi cum ipse velit, & frustra se peti, donec ipse sponte sese ad quod petebatur, offer- ret: interim tanto auidius ipso vteren- tur, cum adesset, ne postea cum desi- derarent, & quaerent iam absentem. Perpende hoc loco, aliud esse malam voluntatem nocendi, quam Deus, qui liberum arbitrium homini tribuit, non impedit habere, aliud potestatem exe- quendi, quam plerumq; impedit. Pharao a malo proposito persequendi filios Israel non cessauit, donec periret; & Balaa semel, & iterum, atque ter- tio tentauit maledicere populo Dei, & cum non posset, dedit consiliu mit- tedi puellas Madianitidas. Saul etiam voluit pra inuidia lancea petere Da- uidem; sed frustratus est Deus illam, & peruenit incassum in parietem. Mis- si quoq; ab eo vt Dauidem abduceret, incidentes in chorum Prophetarum, nudati sunt, & coeperunt propheta- re: venit tandem Saul ipse, & praeter om- nem suam spem prophetauit; & in spe- lancam ingressus, incidit in manus Da- uidis. Ad Heliam prophetam missus est quinquagenarius cum quinquagin- ta militibus: quos ille, impetrato igne de caelo, combussit. Suauius multo Helisaeus; qui venientes ad se latrunculos Syriae missos a Rege Benedab vt se ca- perent, ipsos cepit, & prandio opipa- ro in Samaria excepit, viuosq; redire permisit. Ad huc modum Iesus Filius Dei, ministros missos vt se comprehē- derent, igne charitatis suae, & reti po- tentis verbi sui comprehēfos, & egre- gio conuiuio praedicationis exceptos, qui prius mortui erant, viuos remisit ad Principes, & Pharisaeos, vt testimo- niu apud illos de se quis esset, ferrent, & tanquam Christi ministri iam facti, Pharisaeos, & Principes alligarent. Si- mile quid accidisse videtur persecu- tori Saulo, qui plenus minarum & ca- dis deferebat literas, vt ligaret Damas- ci quotquot Christi fidem profiteren-

tur: sed caelesti luce illum perfundens Dominus Iesus, & igne illo Spiritus sancti, quem venit mittere in terram, tactus, & verbis Iesu admonitus, con- uersus est, & ligatus a Christo, & factus minister Christi, & missus per totum orbem ad alios salutariter alliga- dos. Tale aliquid M. Antonio, claris- simo oratori, euenisse autores scribunt (si parua licet componere magnis.) Na cum ad illum iam proscriptum, & in Phormiano existentem, Centurionem cum militibus aduentare intelligeret, ex edito loco coepit verba facere, & orationem habere: qua militum ani- mi ita placati sunt, vt a nece, quam in- ferre designarant, destiterint. Ita Chri- stus ministros minus malos, audito suo verbo reconciliauit; qui eum coram Pharisaeis mirifice laudauerunt. Ait ergo, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum*: quasi diceret; Non est quod festinetis, quia cito adimplebitis vestru desiderium: Filius enim hominis traderetur in manus peccatoru: cito ab- riptiar a vobis per mortem, vt si etiam maxime velitis me habere, minime possitis. Et modicum, vocat spatium quod erat a mense Septembri, in quo festum Tabernaculorum celebrabatur, vsque ad Martium, in quo Pascha postremum, quo immolatus est. Elegit autem tam breue spatium temporis, vt diuinam indicaret virtutem contra eorum voluntatem permanendi. De- inde indicat charitatem suam in eo qd dicit, *Vobiscum sum*, id est, pro vestra utilitate, & doctrina, etiam si maxime ingrati sitis. Et peculiari- ter hic sermo pupugit ministros, declarans in se nihil posse, nisi ipse velit; simul etiam se scire quicquid quantulibet abstrusum est in cordibus hominum: vnde ciuilitate quadam sibi illorum animos con- ciliat, quoru conatus impios non pro- dit populo. Est etiam verbum commi- natorium, quasi diceret; Vobis mole- stus, & grauis sum ad videndum: ego discedam, neque tamen facile erit vobis ad me peruenire, etiam si maxime illud desideretis. Quare intelligimus nobis quoque dici, *Adhuc modicu vobiscum sum*. Exiguum enim & cum taedio est tempus vitae nostrae, & vapor

Luc. 12. Antonij ora- toris eloque diuis.

Valer. Max. & alij.

Quid est: Ad- huc modicu tempus vobiscum sum, Luc. 22.

Cur tam bre- ui spatio te- poris Christi fuerit cu Iu- daeis.

Christi chari- tas aduersus Iudaeos: eius- dem potentia, sapientia.

Sap. 2.

Quaerendus nobis & au- diendus qua- do sit Chri- stus. Sap. 2.

ad mo-

IACO. 4.

Sera in mot- te poeniten- tia.

Apoc. 3. Qua modic- um sit tem- pus Christi. Cant. 5.

Quemadmo- dum Christus redijt ad Pa- trem, ab eo quamq; ho- norificu su- sceptus sit. Psal. 109.

Matth. 27. Quam male quaerunt Iu- daei Iesum.

Iudaei qua- rentes Mes- siam, cur in- ueniant nun- quam.

1. Cor. 1.

Domini ver- ba ad Iudaeos. Quaeritis me & non inue- nietis: intel- liguntur du- pliciter. Ruper. Tui- tien. in Ioan. Caietan. i- bidem.

Sensus alter, congruētor.

ad modicum parens, & deinceps ex- terminabitur, vt ait frater Domini. Id- eod nunc quaerendus est, & audiendus, non in morte, quando sera est poeni- tentia. Et tempus non est nostrum, sed suum. Modicum etiam est tempus, qua- do inspirat; ideo tunc obediendum, ne postquam pulsauerit, nec coestim ape- fueris, dicas; *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat atque transferat*. Modicum etiam tempus est tribulationis, & crucis: ideo libenter ferenda est. Tempus etiam Quadrage- simae, & sustinendi ieiunij modicu est; si conferatur ad mensam illam aeterni conuiuij.

Et vado ad eum qui misit me. Hoc est, quia (& pro quia: vel, Adhuc modicu tempus vobiscum sum, & post illud vado ad eum, &c.) sponte tēdo ad Pa- trem post talem, & tantam legationē, per viam vniuersae carnis: qui me cum tanto honore suscipiet, & dicet mihi; *Sede a dextris meis: & qui faciet vin- dictam de vobis*. Vnde subdit; *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedu tuo- rum*. Ibat ergo in caelum, id est, in pa- triam, cuius erat ciuis, non in exilium, vt stulte existimabant Iudaei.

Quaeritis me, & non inuenietis. Male quaerunt Iudaei Christum in sepul- chro, vt eum retineret posita custodia: sed non inuenere resurgentem. Male etiam quaerunt Iudaei Messiam in obsidione Titi, nec inueniunt miseri- cordem, sed vindicē. Male quaerunt, qui carnalem, & temporarium Messiam expectant: sed non inueniunt, quia ta- lis Messias, qualis est Iesus cruci suffi- xus, eis non placebat, neque quadra- bat. Quaerunt etiam Iudaei Christu in Apostolis, & seruis eius, quos per- sequebantur, sed non inueniunt in persona. Dupliciter possunt haec ver- ba & hic, & cap. 8. intelligi: aut de ma- le quaerentibus, vt exponunt Ruper- tus, & Caietanus modo dicto. Sed quia Dominus haec eadem verba quae dixit Iudaeis, postea dicit Apostolis cap. 13. Et quia videtur etiam loqui de quaesi- tione, qua eum quaesituri erant, post- quam abisset ad Patrem (quia praecedit: *Vado ad eum qui me misit*) melius intelligitur hic locus de inquisitione

ad bonum, vt significet, vbi abiero ad- eum, qui me misit, tunc pleriq; vestru credent, & desiderabunt praesentiam meam corporalem. Nam Act. 2. com- puncti corde, visis signis eoru, & pra- dicatione eorum commoti, dicebant; *Viri fratres, quid faciemus?* Ita Domi- nus Luc. 17. praedixerat: *Venient dies, in quibus desideretis videre vnum diem Fi- lij hominis, & non videbitis*. Quidam er- go ex vobis me bene quaerent compū- cti corde, & mea cruce permoti, volē- tes baptizari: sed non inuenient sensu- bili praesentia. Adhuc si vos cruciat quod pauci in me credant; ego mori- ar, & totus mundus credet in me, & vos quaeritis me amplecti, & frui mea praesentia, nec poteritis: sed ego ad- mulationem vos adducam in non gen- tem, vt credatis.

Et vbi ego sum, vos non potestis venire. Si est sermo iuxta priorem sensum, de Christo sedente ad dexteram Dei Pa- tris; Iudaei non poterat peruenire, nec persecutionibus suis attingere, vt eum vexarent, aut offenderent, nec meritis suis, quando infideles erant, valebant pertingere. Iuxta posteriorem sensum dicendum est: Vos modo non potestis venire; donec prius induamini vir- tute ex alto. Et ita dixit Apostolis. c. 13. *Quo ego vado, vos non potestis veni- re: & vobis dico modo*. Et Petro dixit; *Quo ego vado, non potes me modo sequi; sequeris autem postea*: tam enim Iudaei infideles, quam Apostoli imperfecti in fide, non erant apti venire ad Chri- stum. Et ait: *Vbi ego sum*; de praesenti: quia breui futurus erat in dextera Pa- tris collocatus; & quod ad gloria ani- mae attinet, ac diuinitatem suam, iam- tum in praesenti erat. Vos ergo, dum- tales, quales nunc estis, esse perseuera- tis, & quos Pater meus non trahit ad- me, sed vis, & ambitio vestrorum ma- gistratum, quo vado, non potestis ve- nire. Et satis ad rem est: na in hoc die festo quaesistis me, dicentes, *Vbi est il- le?* & inuenistis me. Postquam autem reuersus fuero ad eum, qui misit me, quaeritis me, & desiderabitis me, & non inuenietis.

Dixerunt ergo Iudaei ad semetipsos, Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum?

Rom. 10.

Quid signifi- cer: Et vbi e- go sum, vos non potestis venire.

Luc. ult.

Ioan. 13.

Infra ult.

Illud: Vbi e- go sum, de praesenti di- ctum expenditur.

Ioan. 6.

eum?

Maluoloru ingentium.

eum? nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? Videntur isti verba Christi non intellecta in calumniam, & derisum trahere, vt solet fieri ab ijs, qui eius quem oderunt, verba non intelligunt. Adhuc videntur secundum aliquos hæc verba esse ministrorum, qui missi fuerant vt eum caperent; aut potius aliorum sunt qui aderant, desipientium Christum apud se, & magnificentium se ante alias gentes. Num, inquit, clam se subducturus est, & in regionem abiturus longinquam, & an sustinebit, relicta Terra promissa, & templo sancto, inter impias, & profanas gentes agere, quod non putet nos secuturos? Apparet in his verbis & summa Iudæorum infania, & superbia: infania quidem, quia ex eo quod dixit, Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, &c. intellexerunt significatum, ipsum iturum ad Gentes, quasi non possent & ipsi ad eas venire, quorum fratres, & consanguinei tam magna ex parte in omnes Gentes erant dispersi, superbia vero, quia digniores se reputabant, quam qui Gentes accedere vellent. Nec locum magis inaccessum putant, quam Gentes, id est, peccatores; quos contemptim dispersionem vocabant, quod cultu deorum, legibus, moribus, ac ritibus dispersi essent; eum contra populus Iudæorum vnus veri Dei cultu, vna, & eadem, lege eodem templo, & ceremonijs vnitus: effect: eum reuera Iudæi essent dispergendi, ventilandique per vniuersum orbem, & sua omnia bona dissipanda, & Gentes vocandæ, & in vnum congregandæ, vt fiat vnum ouile, & vnus Pastor. Hoc enim merebatur, qui Domino Iesu, ac inspirationi Dei resistebat, & Propheta illud prædixerant, & Dominus Iesus illud in Parabolis insinuauerat: quare, quod sibi euenturum timebant, vaticinati sunt. Tantaq; est vis veritatis, vt sapienter ex ore aduersarij vel inuita prorūpat. Diuinarunt siquidem vocationem Gentium, & quod Iesus esset eas docturus, non quidem per se ipsum, sed per

Mira Iudæorum infania iuxta, ac superbia vnde cernitur.

Gentes Iudæi dispersionem cur vocitent.

Iudæi vt errant dispergendi, quam misere.

Ioan. 10.

Quanta sit vis veritatis.

Christus vt docuerit Gentes.

Apostolos, & quod primogenitura essent spoliandi, & ab ipsis ad Gentes, tanquam ab Esau in Iacob transferenda, & populus, qui caput erat, mutandus in caudam. Ita etiam alijs aduersarij prophetarunt futura Christi: quæ à Prophetis multis in locis prædictum erat; præsertim vero ab Esaia. Et vt Ionas in ciuitatem Niniue non nisi per mare, & absorptus à ceto, prædicaturus peruenit; vbi & hederæ, siue cucurbita, vt Septuaginta legunt, quæ ei præbebat umbram, emarcuit: ita Dominus Iesus, tanquam alter Ionas, non nisi per mare passionis vexatus, & à morte absorptus, ad Gentes per Apostolos docendas peruenit. Et tunc exaruit hederæ, id est, legis ceremoniæ, quæ umbram tantum futurorum bonorum continebant, abrogatæ sunt, & aboleuerunt. Prophetarunt ergo nescientes quid dicerent, quemadmodum sæpe alijs fecerunt. Nam Caiphas dixit; *Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Et iterum: *Nos legem habemus: & secundum legem debet mori.* Vide rursus, verba Christi non ita esse intellecta à Iudæis: nam etsi veritatem quandam diuinauerint, non tamen de illa erat sermo Domini: vt intelligas Spiritu Dei opus esse ad intelligenda verba Domini Iesu. Quare dicebant; *Quis est hic sermo, quem dixit, &c.* Id est, *Quid significat, aut quod tendit hæc eius oratio.* Nec enim satis est habere verba Domini Iesu, quemadmodum habet Hæreticus, si vera eorum intelligentia destituatur quis. Sicut rursus non satis est ad salutem, sensum verborum Christi assequi, si illa opere atque obedientia non præstamus: neque hoc sufficit, nisi vsque ad extremum, & perseueranter illa obserauerimus: vt proinde seriuo & instanter nobis sit inuocandus, quod hæc omnia præstare valeamus, Dominus Iesus, cui cum Patre, & Spiritu sancto omnis honorificentia deferatur, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

Gen. 25. Deuter. 28

Iona 1. 2. & 4. Hederæ, siue cucurbitæ arefactio apud Ionam quid mysticè.

Heb. 10.

Ioan. 11.

Ioan. 19.

Ad intelligenda verba Domini Iesu, quid opus sit

Quemadmodum verba Domini Iesu habenda sint, & interpretanda.

TRACTATUS XXXVII.

DE Disceptatione Domini cum Iudæis in nouissimo die magno festiuitatis Tabernaculorum: & de disceptatione Pontificum & Iudæorum cum ministris, quod Iesum comprehensum non adduxerint. Et habetur Ioan. 7. *In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua & vinum. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum, nondum enim erat Spiritus datus; quia Iesus nondum erat glorificatus: & reliq. vsque in finem capituli.*

Dies festi Scenopegiæ celebras. Leuit. 23.

EST VM Scenopegiæ, vt superius ex Scripturis confirmauimus, septem diebus costabat; ex quibus primus & vltimus magna religione venerabatur. In vltimo die erat festum collectæ; coibat enim populus in concione magna frequentia, & concionabatur aliquis de rebus sacris, hortabaturq; ad liberalitatem, & colligebatur vndiq; collecta ad sacros vsus tabernaculi expendenda: vt in Leuitico, & Numerorum libro præcipitur. Quia vero Sacerdotes muti erant; Scribæ & Pharisei suis fermentis puram doctrinam adulterabant: Christus docendi munus suscepit, vt qui summus esset Sacerdos & Propheta, & ad hoc ipsum destinatus, vt verba Dei traderet. Loco ergo collectæ, id est, elemosynæ in vsum templi, vel pauperum, Dominus Iesus collectam facit, & amplissimam elemosynam elargitur. Quia enim altissima erant verba, & vtilissima, quæ propositurus erat: voluit in nouissimo die; qui magnus dies festiuitatis dici-

Ibidem, & Num. 29. Scribarum, & Phariseorum auaritia.

Christi Domini collecta in templo facta perquam munificentissima.

tur, ob concursum duorum festorum in illo (quemadmodum etiam apud eundem Ioannem dicitur magnus dies Sabbati, in quæ etiam incurrebat dies Paschatis) & quo elapsis quique domum suam repetiturus erat, & ad quæ magna, & frequens concio confluebat, vt multorum in animis hæret tenacius tam salutaris doctrina, hanc instituere prædicationem. Superiora enim videntur quarta die huius festiuitatis dicta, & continuata; hæc autem, quæ sequuntur, videntur à Christo ascendente in templum postremo die pronuntiata: nam ita Dominus dispensabat doctrinam suam; vt nunc quidem (ne tedium adferret) sileret, quo auidius postea audiretur; deinde vero illa maiori cum fructu auditorum, & sua autoritate tradebat. Nouissimus autem dies Tabernaculorum mysticè nobis repræsentat tempus, quo Christus in terris, quasi peregrinus versatus est; siue quando homo, omnia vitæ huius solatia instar torrentis cuiusdam fluebat, ac labi cognoscit, seq; cum festo ac

Ioan. 19.

Doctrinam suam Dominus quomodo dispensaret.

Nouissimus dies Tabernaculorum quid signabat.

Stabat cur Iesus in templo. *Esa. 53. Act. 7.*

Idem docens Apostolos cur sedebat. *Matth. 5. Luc. 6.*

Quid est clamor in templo. *Psal. 117.*

Heb. 5.

Ioann. 19. Ibidem.

Christi zelus animarum ardens.

læticia peregrinum perferentis. Dicitur porro Iesus stare, & clamare: stabat quidem, qui à regula iustitiæ per peccatum nullo tempore deflexit: qui per excellentiam dicitur Iustus, & ut exemplum æquitatis omnibus præberet. Stabat etiam, quia ad cælum se extendebat, & omnes iacentes erigebat, atque arguebat. Adhæc imperterritus, & mente eleuata in Deum, gladio verbi Dei pugnabat, quod suos tueretur. Moris est autem Domino, cum docet Apostolos, & discipulos, sedere; cum verò turbam, stare: quia ad peccatores oratio debet esse concitior, feruentior, efficacior; ad perfectos autem tranquillior, pacatior, atque sedatior. Stabat præterea velut ipse quoque; relicturus Iudaicam religionem; simulque iter aggressurus, ut viaticum pararet Evangelicæ fidei. Clamabat deinde inter cetera quadam, ac stentorea voce atque suauissimam, rem esse declarans, quæ summo per se referret audiri. Clamabat ergo tantus præco missus in nomine Domini: quia non solum pluribus, sed toti mundo innoscere illam voluit: ut libertatem in dicendo indicaret, & ut significaret se ipsum, qui in ultimo die vitæ suæ Pascha Iudeorum in Cruce celebrans, cum clamore valido, & lacrymis exauditus est pro sua reuerentia: ubi dedit aquam lateris in potum ad extinguendam sitim; & in purificationem & sanguinem in redemptionem, & Spiritum sanctum in traditione sui Spiritus. Clamans etiam, quia ad aspides obturantes aures suas, verba faciebat.

Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Si Rex præstantissimum, ac generosum virum, morbisque pellendis præsentaneum remedium haberet, quod videret à suis contemni, ac pro nihilo haberi, ipse certè charitate urgente tanquam præco quidam vocalissimus vinum suum proclamaret, & suos ad bibendum cohortaretur. Ad huc propè modum Dominus Iesus, cum videret ex fide in se, & doctrina sua salutari hominum vitam æternam pendere, ne quicquid intermitteret eorum, quæ ad fructum, & beneficium mundi spectabant, ipse factus est tuba, siue tubicen,

seu præco doctrinæ suæ, alta voce invitans ad degustandum suum vinum. Si quis, ait. Liberè ergo, & sponte ad Christum veniendum est. Significat ergo se nec velle excludere quenquam volentem, nec velle compellere quenquam nolentem. Nam etsi necessarium sit ad salutem sitire Christi fidem atque spiritum: hominè tamè reliquit Deus in manu consilij sui, ut liberè sitiendo, & veniendo, sibi donum compareret. *Si quis sitit.* Sciebat Dominus Iesus, post cibum Adæ vetitum degustatum, magnam quandam sitim veritatis, felicitatis & consolationis homini iniectam, eumque cruciantem; quam homines nuntur gutta sapientiæ, & consolationis creaturarum extinguere: in qua diabolico miraculo suffocamur, non fatiamur, ut Tantalus, imò magis sitimus, & acuius illam: quia de istis aquis verè est dictum à Domino; *Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum, & tanquam intercute laborantes, quod plus bibimus, eò sitimus magis, & ut ille dixit;*

Quò plus sunt pota, plus sitiuntur aqua. Sciebat Iesus hominum inspiratione, ut ad se venirent, & illos aut pudore retardari, aut dæmonis suafu impediri, aut carnis affectibus retineri: proinde sedandæ tantæ sitis ostendit viam urgendo eos ad hauriendam aquam in gaudio de fontibus Saluatoris: ut ita quod intus in cordibus per inspiratione loquebatur, extra per verba auribus committeret, & sic adiuuaret inspirationem. Sed maior pars hominum ad humana se vertebat; quare aridi remanebant, & in præsentia fontis sitibundi, dicebant enim: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* Et, *Nonne hic est fabri filius?* Clamabat ergo firmisissimis lateribus diuinitatis, & stimulabat eos, dicendo, *Si quis sitit.* Nemo est enim, qui non sitiat, hoc est, ardentè desideret: hoc est enim per metaphoram sitire liberationem à malo culpæ, aut pænæ; vel sapientiã, vel diuitias, vel delicias, vel libertatem, vel conscientiam serenitatem, vel vitæ perpetuitatè, vel æternam felicitatem. Qui ergo hanc sitim

In negantes humanam libertatem.

Ecclesiastici 15.

Gen. 3. Christus quid sitiret.

Vnde hominum sitis inextinguibilis. *Ioan. 4.*

Quid. lib. 1. Fastor. Christus cur clamaret, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. *Esa. 12.*

Humana ariditas vnde, præsertim Iudaica. *Ioan. 6.*

Ioan. 7. Matth. 13.

Clamor Christi quis erat.

Sitire quid mysticè.

cupit

Sitim spirituum quis extinguit: & qualis illa sit. *Matth. 5.*

Mala sitis, quæ bona

Cur hortetur Christus tantum sitientes

Esa. 55.

Expenditur hic locus Propheta: Omnes sitientes venite ad aquas: & qui non habetis, &c.

Venire ad Christum quid

Jerem. 2. Philosophi quid, teste Ieremia.

cupit extinguere, non habet aliud fontem, quam Christum, in quo omnia bona sunt, quæ in hominis desiderium cadere possunt. Pretiosa est ergo hæc sitis, & à Deo propterea precibus obtinenda. Est enim ut flos præcedens fructum, & conceptio partum: Beati enim qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; quoniam ipsi saturabuntur. Porro mala sitis est, cum aut terrena, & vitiosa appetimus; aut cum bona, & honesta sitimus, sed aqua creaturarum illam extinguere volumus: quanquam & hi si accedunt ad Christum, veriores diuitias delicias & honores obtinebunt. Et ex aduerso bona sitis est, quæ honestam, & sanctam vitam sitit, & pro ea extinguenda ad Deum accurrit. Et inuitantur sitientes: quia qui non desiderat, non inuitatur. Vtilis est enim Christus tantum sitientibus: nam pro liberis suis quandiu vsu rationis destituuntur, parentes pro illis sitiunt, & in eorum fide baptizantur. Ideo Propheta simili oratione vsus, ait; *Omnis sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite: Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum, & lac.* Vbi per aquam, vinum, & lac, Spiritum sanctum intelligimus; qui ut aqua sitim extinguit; ut lac infantes, siue incipientes nutrit; ut vinum perfectos inebriat. Inuitantur non solum ad bibendum, sed ad comedendum: quia fames, & sitis Spiritus vnum & idem est. Inuitantur ad emendum sine pretio: quod per figuram catachresis est dictum: sine pretio enim nihil emitur. Non habentes ergo argentum, hoc est, meritis carentes pro pretio adferunt sitim. Vel sanè dici potest; Emite pretio alieno, id est, Christi sanguine. Ita hic Dominus ait, *Si quis sitit, veniat ad me.* Et ipsum venire nihil est aliud, quam fides, de qua subiunxit: *Qui credit in me, sicut dicit scriptura, &c.* Ad me, ait, non ad Moysen, vel Prophetas, vel ad templum Salomonis, multo minus ad Philosophos, qui sunt tanquam cisternæ dissipatæ, quæ continere non valent aquas. Iesus etiam in cælo existens, clamat per Apostolos, & prædicatores per vniuersum orbem dispersos, ut ab omnibus ad

ipsum Iesum veniatur. Quia non est alius fons salutis datus hominibus ad sitim extinguendam. Subditque; *Et bibat.* Nempe de latere meo, & incorporando me sibi Christum fontem sapientiæ, & per eum Spiritum sanctum fontem amoris, & per vtrumque aquam gratiæ inhaerentis, ad remissionem peccatorum, & ad adoptionem, ad studiumque bonorum operum, & ad perseverantiam in finem, & ad consequendam vitam æternam. Veniat ergo ad me, & bibat aquas Spiritus sancti, quæ sunt ut aquæ zelotypiæ, quod peccatum adulterij, quo recessimus à Deo sponso, putrescat; & ut aquæ piscinæ, quibus omnis infirmitas, & paralysis membrorum mortuorum per vitam gratiæ sanatur: ita ut possimus tollere grabatum carnis nostræ, & obtinere ut peccatum in nostro mortali corpore non dominetur. Sunt ut aquæ natorum Siloe, ut plenè illuminemur, & pro noto Christo non secus pro eo decertemus; atque cæcus natus pugnavit. Sunt aquæ Iordanis, in quibus baptizamus, & in filios Dei regeneramur. Denique sunt aquæ Samaritanæ, quæ bibit de Christi fonte, salutari, cuius aqua saturata seruauit ciuitatem. Hæc simul est aqua, & vinum, ut dixit Propheta; & quod hic vocatur aqua, id est, Spiritus sanctus, dicitur etiam vinum; de quodicebant Iudæi: *Masto pleni sunt isti.* Est aqua, propter innocentiam, & vitæ puritatem; quam confert, & per quam refrigeratur ardor concupiscentiæ. Est rursus vinum, quo spiritus noster frigidus incalescit, & à carnis voluptatibus, & curis huius seculi quasi ebrius alienatur. Venire ergo ad Christum, credere est viuere: cui credenti actui ex pacto datur Christus fons, & Spiritus sanctus, cum infunduntur habitus sapientiæ, & amoris, atque doloris (qui ut fontes scaturientes, non ut cisternæ, quorum stativæ sunt aquæ) iugiter promanant aquam salientem in vitam æternam, & mundantem hominem internum, & externum, & amore proximos omnes iuuantem, atque dolorem de peccatis surgentem, & malis omnibus proximi commiserantem. Et explicans proclamationem factam,

Vnde Christus putet sitientes ad se venientes.

Aquæ Spiritus sancti quibus similes dicantur. *Num. 5. Ioan. 5. Rom. 6.*

Ioan. 9.

Ioan. 4. Ibidem. Spiritus sanctus cur vinum appellatur.

Act. 2.

aper-

Explicatur locus Ioannis: Flumina de ventre eius fluent aqua viua.

Chrysol. homil. 50. in Ioan. Theophyl.

2. Paral. 16

Euthym. c. 9. in Ioan. Chrysol. homil. 50. in Ioan.

Theophyl. dicitur. Alter sensus.

B. Hieronymus in prologo super Pentateuc. & in prologo super paralytico.

Quorum libri prophetarum exciderint.

Psal. 142.

B. Thom. Liran. Rupert. Tuitien. Esa. 58.

apertioribus verbis subiugit: Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua. Quid est quod ait; Qui credit in me, sicut dicit Scriptura? Duplex huius nodi solutio est. Altera est, vt coniungatur hæc verba: sicut dicit Scriptura, cum præcedentibus, iuxta Chrysolom. & Theophylactum. Vt sit sensus: Qui credit in me, vt dicit Scriptura esse credendum in me; nempe fide viua per charitatē operante; & fide constanti, qua me credens amplectatur, vt verum Messiam, & Dei Filium, mundi; saluatore: hoc enim tota Scriptura vetus personat: hinc in libro Paralipomenon legitur: Oculi Domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eum. Hic sensus verus est, & scrupulum non habet. Et ita annotat Euthymius post Chrysolomum, & Theophylactum, post illa verba, Sicut dicit Scriptura, ponenda est distinctio; reliqua verò verba libera sunt, tanquam à Christo prolata, & non vt ex vilo testimonio Scripturæ citata.

Secundus sensus est, vt hæc verba referantur ad id, quod sequitur, Flumina de ventre eius fluent aqua viua: atque ita beatus Hieronymus Scripturæ verbum esse asserit illud: Flumina de ventre eius fluent aqua viua: quod ipse quidem in editione Septuaginta dicit non haberi, sed bene in Hebraica litera, etsi nullum certum signet locum. Vnde quidam ad libros propheticos amissos Gad, Nathan, Ahia, Addo, Semei, & Ozai, prophetarum, qui in libris Paralipomenon citantur, & interierunt, putant hæc verba referenda. Alij verò non putant deesse locum: ait enim Psaltes; Emitte verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aqua. Siue, vt in Hebræo dicitur, Et sedere fecit spiritum, nempe in credentes: & fluent aqua in die Pentecostes. Beatus Thomas, Liranus, & Rupertus sumptum putant ex illo Prouerb. 5. Deriuatur fontes tui foras & in plateis aquas tuas diuide. quia producit Hieronymus haberi in Prouerbiorum libro licet locum non signet, sed mirum est, quod asserit hoc non haberi in Septua-

ginta interpretum editione. Alij adducunt Esaiam ita dicentem de credente: Et eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficiet aqua; & in alio loco, Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Qui enim sunt fontes Saluatoris, nisi qui crediderunt: per quos in alios aqua viua promanauit? alibi item, Effundam, inquit, aquas super scientem, & fluenta super aridam. (Et explicans subdit) Effundam spiritum meum super seruum tuum: ad quod videtur alludere verbum Prophetæ: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, vbi delitescit aqua metaphora. Siue autem in Scripturis contineatur, siue non; flumina, sunt dona Spiritus sancti, & habitus virtutum infusi; ex quibus iuges promanant salutes aqua, tum in propriam, tum in aliorum salutem. Dicuntur autem exire de ventre, hoc est, de libero arbitrio, siue de corde, quod nomine ventris in Scripturis interdum designatur: vt cum dicitur, Ex utero ante Luciferum genui te; & alibi: In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam. Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei: vbi Aquila legit, in medio ventris mei. Recte autem hic dicuntur aqua de ventre fluere: quia vt spiritus pythonicus erat in ventre puellæ, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando, vt est in Actis; & in libris Regum, Saul interfecit eos, qui habebant Pythones in ventre: ita Spiritus sanctus in ventre spirituali, hoc est, in corde inhabitat. Et vt vterus plenus parturit, & foetum edit: ita corpus plenum Spiritu sancto quasi parturiens, in salutaria opera, & verba se effundit, tum in se, tum in alios, & non solum vsque ad amicos, sed etiam vsque ad inimicos; tum ad credentes, tum ad incredulos, vt eos aquarum suarum participes reddat. Vnde Heliu apud Iob dicebat; Plenus sum enim sermonibus, & coarctat me Spiritus vteri mei. En veter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirumpit. Hac tam pulchra metaphora vsus est Ouidius lib. 1. Factorum de Cæsare Germanico: Scimus & ad nostras cum se tulit imperus aures;

Esa. 12.

Esa. 44.

Ioel. 2.

Flumina aqua viua quæ sint, & de quo vtre exeant.

Psal. 109.

Psal. 39.

Quid est quod de ventre fluunt aqua viua.

Act. 16.

1. Reg. 18.

Cor plenum sancto Spiritu, quam sic cundum sit.

Iob 32.

Quid.

Ingenij currant flumina quanta tui. Magnum autem est Dei donum, habere domi fontem perenniter scaturientem. Omne enim lumen naturale, & acquisitum, paruum est, & semper mendicium reddit: sed hoc opulenter donum est, quo ita implemur, vt non sit opus ire ad mendicandum guttas aqua, vt diues Epulo. Hinc Propheta ait; Credidi, propter quod locutus sum; & Apostolus; Gratia Dei sum id quod sum; & gratia eius in me vacua non fuit. Vides quomodo aqua promanabant? Propterea recte ait, Fluunt, siue Current; Non ait, stabunt: Quia non progredi in via Dei, regredi est. Currit autem, & salit aqua vsque ad vitam æternam. Et dicitur aqua viua, quia coniungitur cum fonte ipso Christo, & Spiritu sancto, quia semper ad bona opera impellit. Si etenim sis aridus, humectabit te; si foedus, & turpis, mundabit; si macilentus, impinguabit; si sterilis foecundabit; si amarus, dulcem reddet; si frigidus, calidum efficiet; si mortuus, viuum constituet; si sitibundus, satiabit; si concupiscentijs ardeas, refrigerabit; si pauper, ditabit; si cæcus, illuminabit; si inquietus, pacificabit; si tribulatus, corroborabit; si rudis, docebit omnem veritatem; si peccator, iustificabit; si iustus, ac peregrinus, in patriam perducet, & glorificabit. Serio vtinam has aquas sitiamus.

Dices; Ego venio ad Christum, & bibo; & tamen sitis mea non extinguitur. Respondeo; Gustasti Christum, non bibisti, & cito satiatus es: sicut illi, de quibus Apostolus scribit; Iam saturati estis, iam diuites facti estis: hinc est, vt vacuus remaneas, nec communicas aquam tuam cum alijs: quia ita cresceret sitis, & plus semper haurires. Impleris etiam aqua mundi, quam qui bibunt, sitiunt iterum: & nisi prius aqua mundi effundas, Christi aquam non sities. Quod si adhuc dicas, iusto etiam esurire ac sitire: verum est. Sed hæc sitis iustitiæ impletur à Deo, qui illam donat: nec enim bonum est nunquam sitire, sed illud præstantissimum sitire, & impleri.

Hoc autem dixit de Spiritu, quæ accepturi erant credentes in eum, nondum enim

erat Spiritus datus; quia Iesus nondum erat glorificatus. Adhuc secundo magis explicat Euangelista, quæ esset illa aqua, & quæ sitis, declarans se loqui de Spiritu sancto per Prophetas. Nam & omnes antiqui Prophetæ Spiritu sancto potarunt, & illo afflati, locuti sunt vera: quanquam copiosius hauserint illum Apostoli, vt ex eis magna pars orbis ebiberit, & nunc scripta ipsorum Antipodibus potum ministrant. Neque ea ferunt, aridi sunt, sed & ipsi fundunt flumina: fundenturque; tãdiu hæc flumina, quo ad prædicetur Euangelium omni creaturæ. Quod verò ait: Nondum erat Spiritus datus: responderet tacite obiectioni. Possent enim quis dicere, quod iam aliqui acceperant Spiritum sanctum. Et respondet hoc non fuisse, quia Iesus nondum erat glorificatus. Græca exemplaria antiqua pro datus, habent sanctus: hoc modo; Nondum erat Spiritus sanctus; quia Iesus nondum erat glorificatus. Et sic legunt Theophylactus, & Euthymius: & in sensu nulla est profus à nostra lectione diuersitas: quia etsi non exprimatur verbum Datus, supplendum est necessario; aliàs sensus esset impius, ante Christi glorificationem simpliciter non fuisse Spiritum sanctum. Imò Athanasius lib. De incarnatione Christi contra Arrianos, simpliciter legit, nondum erat Spiritus; quia Iesus nondum erat glorificatus. Et exponit: Spiritus adoptionis nondum erat in hominibus: quia caro Iesu nondum erat in celo glorificata. Non ergo loquitur simpliciter de existentia Spiritus sancti in se, sed de esse eius in credentibus: quia dixerat de Spiritu, quæ accepturi erant credentes in eum. Et reddendo rationem quod accepturi erant credentes, subdit; Nondum enim erat Spiritus, siue Spiritus sanctus, scilicet in credentibus; vel quod idem est, datus credentibus. Hieronymus ad Hedibiam hæc ita exponit: Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus: non quod non esset Spiritus sanctus, dicente Domino Salvatore: Si autem ego in Spiritu sancto eicio demonia, sed quia erat in Domino, nondum totus in Apostolis morabatur. Hæc ille, qui videtur legisse, vt Græci, & Athanasius.

Vt hauserint Prophetæ aqua Spiritus sancti.

Ioel. 2. Ezech. 36. Esa. 44. 2. Pet. 1.

Mar. vii.

Quorum id Ioannes protulerit: Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

Theophylactus.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Athanasio mo 1.

Quis Spiritus nondum erat datus ante Christi glorificationem, secundum Athanasium, & alios.

Hieronymus ad Hedibiam. q. 9. tom. 3.

Matth. 12.

Si ante Christi glorificationem non erat Spiritus datus; quo Spiritu Prophetia futura dixerant?

Exod. 7. & infra deinceps.

Luc. 1. Luc. 2.

Ioan. 20.

Quibus Spiritus sanctus dari nequaquam debuerit ante Christum glorificationem.

Ephes. 4.

2. Cor. 5.

Ioan. 16.

Sed iam dubium est, quomodo verum sit, Spiritum sanctum nondum fuisse datum credentibus; cum per illum locuti sint Prophetæ; & nemo exiterit iustus; qui illum non participavit? Quis enim negare valeat, datum fuisse in gratia iustificante Mariæ Virgini, Ioanni Baptistæ, & Apostolis, atque alijs multis: in gratia verò prophetandi, & signa edendi, datus fuerat omnibus prophetis, & ipsi Moyse, cuius signa edita coram Pharaone, agnouerunt sapientes eius in digito Dei facta esse. Zachariæ enim, & eius uxori Elisabethæ, Simeoni, & Annæ datus fuit ad prophetandum, & Apostolis ad miracula faciendam, iisdemque in die Resurrectionis, ad remittenda peccata, in forma flatus donatus fuit: quomodo igitur dicitur, Nondum erat Spiritus datus; cum & in gratia iustum faciente, & alijs charismatibus, quæ gratis data vocantur, legamus fuisse tributum? Respondeo, Spiritum sanctum ab initio mundi ex privilegio communicatum fuisse, non quidem in tanta plenitudine donorum, ut fluerent flumina gratiarum. Apostoli enim pleni aqua Spiritus sancti, fluxerunt per totum mundum irrigando, prædicando, Scripturas veteres interpretando, nouas condendo, signa edendo, hominum linguis loquendo, peccata remittendo, & de regno Dei, vitam æternam instruendo. Nondum ergo erat datus Spiritus; quia Iesus nondum erat glorificatus: nondum enim Christus mortuus erat, nondum surrexerat, nondum ascenderat in cælum, ut mitteret Spiritum, quo non solum crederetur passionis, Resurrectionis, & Ascensionis eius mysteria, sed ut etiã alijs constanter prædicaretur. Et propterea non decebat ex parte Christi, de quo ait Apostolus ad Ephesios: *Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Non decebat etiã ex parte discipulorum, & credentium omnium, qui quandiu Christum secundum carnem cognouerunt, non habebant de Domino dignam fidem, & examinationem. *Si non abiero, inquit, Pauculus non veniet ad vos: Si autem abiero, mittam eum ad vos.* Non decebat ergo Spiritum sanctum dari inimicis, & nec-

dum reconciliatis per mortem Filij Dei, aut non dignam fidem de eo habentibus: ait namque Euthymius: *Nondum glorificatus erat per crucem: nam crucem vocat gloriam, siquidem cum ceteris omnibus esset opprobrium, utpote magnorum criminum supplicium, soli Christo gloria facta est.* Et infra: *Ante crucem itaque discipulis non dedit Spiritum sanctum, sed potestatem spirituum immundorum, ut illos eijceret, & curarent omnem morbum, omnemque languorem: post crucem verò dedit Spiritum sanctum. Cum enim peccassemus, ac Deo aduersari fuissetis, inimici eius eramus: gratia verò Spiritus sancti, donum est; donum autem amicis datur: oportebat ergo primum offerri pro nobis victimam, fierique reconciliationem, ac inimicitia solutionem, qua erat cadens agni rationalis, ac mors Christi; & tunc donum dari.* Hæc ille. Præterea gloriam filiorum ad optiuorum, qui clamant per spiritum, *Abba (Pater)* non decebat præcedere gloriam unigeniti à Patre, propterea caro Christi prius fuit glorificanda, quam Spiritus sanctus dandus. Ad hæc Spiritus sanctus nondum erat datus in forma visibili ignis, & linguæ: Nam quod apud homines sub aspectum non cadit, quasi non fit, existimatur: neque ad tales ac tantos effectus unquam fuit datus Spiritus, nec in tanta copia, & largitate, ut dicatur effundi, & fluere instar fluminis aquæ viuæ, & dicatur baptizare, & induere credentes. Ita enim dicitur: *Vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies; & iterum, Donec induamini virtute ex alto.* Ad hanc examinationem loquendi se accommodans Paulus, ait: *At ubi venit fides, iam non sumus sub pedagogo: & iterum, Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus:* quasi antea non esset vel fides, vel gratia. Id enim, quod modicum est, comparatione magni aduenientis, pro nihilo ducitur. Ita dicitur Spiritus datus, *Fides venisse, apparuisse gratia Dei:* non quod hæc unquam in Ecclesia defuerint; sine quibus nec constare quidem potest; sed quod in abundantia & copia post meritum obedientiæ, & mortis suæ Patri exhibitum, largius in nos effuderit, quæ antea parca, & occultè, nec ad tam insignes effectus

Euthym. c. 9. in Ioan.

Matth. 10.

Dona quibus dantur.

II. ratio.

Rom. 8. & Ioan. 1.

III. ratio.

Novi Testamenti plenitudo gratiæ.

Act. 1.

Luc. ult.

Gal. 3.

Tit. 2.

Christi merita.

communicabantur à Deo, ob merita Filij sui præuisa. Nam & omnia dona, & gratiæ, quæ supra naturam sunt, siue ante mortem Christi, siue post mortem, unico Mediatoris merito comparata, & hominibus dispensata sunt.

Ex illa ergo turba quum audissent hos eius sermones, dicebant, Hic est verè Prophetæ. Isti aliquo modo inspirationem admitterant, vel adhuc non ultra hoc inspirabantur, cum articulo: *Προφητις* dicebant, *Hic est magnus, & insignis Prophetæ promissus Deuter. 18.* Alij autem dicebant idem, sed apertius, & cum articulo, *Hic est Christus, & verè Christus erat:* hi totam inspirationem recipiebant, & verba Christi his profecerant, ut non frustra locutus videri posset. *Quidam autem dicebant, Nūquid à Galilæa venit Christus?* Id est, *Nūquid ex Galilæa venturus erat?* Et hi inspirationem repellabant, eaque optime ad Scripturas examinabant, tanquam doctiores. Dicebat enim: *Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethleem castello, ubi erat David, venit Christus?* Si Iesus è Bethleem non erat, ei ut Christo credere non debebant; quia ipse Christus Iudæos ad Scripturas mittebat. Sed illud errabant, quod de patria eius minus diligenter inquirebant. Vel voluntaria malitia, ut ait Euthymius, patriam diuulgabant esse Nazareth, unde erat pater, & mater: quasi etiã non possit vnus ciuitatis vir, vel in vna ciuitate natus, alibi habitare; cum tamen satis esset ibi nasci, & alibi, hoc est, in Nazareth, educari: quia Messias, iuxta Prophetas vocandus etiam erat Nazareus: sed hunc scrupulum illis Iesus eximere non studuit, vel quod malitiosè hæc loquerentur & Dominum non accedebant interrogantes solutionem, ut fecit Nathanael simili scrupulo vexatus, vel quod ex alijs facile cognoscere potuissent eum esse ex semine Davidis, & in Bethleem natum. Ex his diuersis opinionibus orta est dissensio inter eos, ut ait textus; & nonnulli ex ipsis volebant eum apprehendere; qui omnium pessimi videtur, quia non tantum inspirationi non assentiebantur, sed etiã manus iniicere tentarunt: sed diuina virtute cohibiti sunt.

Iudæi qui imperfecti, qui perfecti de fide in Christum inspirationem habebant.

Qui verò inspirationem repellabant Iudæi.

Ioan. 5.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Matth. 2.

Ioan. 1.

Sequitur: *Venerunt ergo ministri ad*

Pontifices & Phariseos. Et dixerunt eis illi, Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri, Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo loquitur. Vel hæc gesta sunt quarto die Festiuitatis Tabernaculorum, quasi missi fuerint ad eum capiendum, & hic narratur in septimo die per figuram recapitulationis; vel eodem die missi sunt, & reuersi: quod mihi non videtur tam probabile: quia missio ministrorum facta est ante septimum diem. Venerant ergo ministri ligaturi Christum: reuersi sunt admiratione sermonum eius alligati. Illi ergo qui miserant, cum multos audissent sermones, & multa vidissent signa, ac prophetias de eo legissent; iudicantes se etiam sapientes, nihil profecerunt: qui verò missi erant è diuerso, ab vno sermone capti sunt: nam mentem habebant puram: nec tam prudentiam eorum admirari debemus, sed & loquendi libertatem: non enim dicunt, *Dimissimus illum, ne fieret dissensio in populo, vel quid simile;* sed ipsam dicunt veritatem, ac illius prædicant sapientiam: *Nūquam sic locutus est homo:* Quia homines absque potestate loquuntur; huius autem sermo est in potestate: non possumus accedere, ubi ipse vult accedi ad se. Item verba gratiæ procedunt de ore eius, ut omnes mirentur; itaque detinet nos, & alligit, & deterret ut vult.

Responderunt ergo eis Pharisei, Nūquid & vos seducti estis? Odio, & inuidia in Christum accensi; præiudicium turbæ simplicis facere volunt, non debere eos credere Christo, quod ipsi, qui peritiores erant, non crederent: quo præiudicio Christum ipsum premunt, eiusque doctrinam abiiciendam censent. Seductionem vocant, instructionem plenam à veritate legis cum inspiratione Dei. Et nisi seducto à Deo, nostro veteri homine, nihil boni præstare possumus. Unde Paulus; *Cū essem astutus, dolo vos cepi.* E conuerso seducti à dæmone, vel à nobis ipsis, non nisi malum facimus.

Nūquid ex Principibus aliquis credit in eum, aut ex Phariseis? Principes vocat, vel Sacerdotum primates, vel proceres synagogæ & gentis Iudaicæ. Et

Ministri à Pontificibus, & Phariseis missi ad Iesum comprehendendum, quâdo illis dixerint: Nūquid sic locutus est homo.

Ministrorum prudentia.

Christi sermonis efficacia.

Luc. 4.

Pontificum, Phariseorum, quæ in Christum odium & inuidia.

Quâdo boni quicquam facimus.

2. Cor. 12.

Ioan. 12.

dicunt, aliquis, quia pauci, & occulte crediderunt, & ob metum mortis, & ignominiae non confitebantur, ut alibi dicitur. Et Haeretici non habent propria, sed ex locis communibus satisfaciunt, & seducunt imperitos, & carnales. Vnde Lutherani hoc loco abutuntur, cum aiunt se tantum Sacerdotibus nostris contrarios. Quod falsum est: quia in omnibus dogmatibus Catholicis & antiquis contrarij sunt: & a paucis creduntur, quia suadent rapinam beneficiorum, matrimonium praestantius continentia, & cibum ieiunio, & vsuras licitas esse: Bona etiam Doctorum veterum male proponunt, & in diuersum ab illis sensum, praerentes fide charitati: Sacerdotum etiam malos mores iniuste arguunt, quia peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.

Psal. 49.

Facilius qui credant in Christum.

Ioan. 5.

Rom. 10. Turbae radis fides in Christum.

Scientia sine bona voluntate nil potest.

Deuter. 27 Pontifices, & Pharisei cur potius ipsi, quam turba maledicti.

Deuter. 18

Ioan. 3. Nicodemi prudentia iux

quia ex ipsis, & Princeps, ut alibi inquit Ioanes, & cum ipse peteretur conscientia stimulante, respondebat: sed ita prudenter, atque recte, ut non minus pro lege, quam pro Christo locutus esse videatur: quasi diceret, Saltem id iuris huic tribuamus, quod commune est omnium, & quod a lege conceditur etiam maleficis & criminosis. Ait enim, lege non permitti, ut quis inauditus damnetur. Vbi eos arguit, quod cum auctoritate legis aduersus Iesum vti velent, in ipsam legem delinquerent: quemadmodum Haeretici sacris literis sua somnia confirmare contententes, ipsis sacris literis iniuriam faciunt. Quod si in aliquo Nicodemus hic defuit, non aperte patrocinium Christi suscipiens, abunde suppleuit postea, quando omnibus alijs a Christo deficientibus, solus ipse cum Iosepho Christum sepe liuit. Docemurque, quid facere debeamus, cum opprimi iustitiam videmus, nempe ut exemplo Nicodemi, si prohibere non possumus, verbo saltem, vel facto monstremus non placere nobis quod fit. Peruertebant autem iudicium Iudaei, non tantum ex inuidia, & odio in Iesum procedentes; sed etiam quia causam diligenter non inuestigabant, nec iuris ordinem seruabant.

Responderunt, & dixerunt ei, Numquid & tu Galilaeus es? Scrutare Scripturas, & vide quia a Galilaea propheta non surgit. Quemadmodum ministros Scripturarum ignaros, ad Principes ac Phariseos Scripturarum magistros & interpretes relegauerunt; ita aduersus Nicodemum legis auctoritate certantem, ad legem diligentius inspiciendam mittunt. Et fortasse per contemptum eum Galilaeum vocant, quasi Christi discipulum; quemadmodum Iulianus Apostata Christum contemptum Galilaeum vocabat, & Christianos Galilaeos. Alioquin consequentia nulla erat, Nicodemum ob id Galilaeum dicere, quod pro eo loqueretur: Christi autem ex parte discipulum, vel fautorem probabiliter poterant ex ipsius defensione elicere. Et ita Augustinus videtur intellexisse: Numquid & tu Galilaeus es, inquit? id est, quasi a Galilaea seductus: Dominus enim Galilaeus dicebatur, quoniam de Nazareth ciuitate erant parentes eius.

ta ac pietas in Christum.

Haeretici quare ratione Scripturis iniurij

Ioan. 19. Quid nos doceat hoc loco Nicodemus.

Iudaei iudicium peruertebant dupliciter.

Iidem cur Nicodemum Christi deforem, appellent Galilaeum.

Impietas Iulianus illius Apostata.

August. tra. 33. in Ioan. tom. 9. Luc. 1. & infra 4.

Sic

Phariseorum subtilis dialectica, tatis digna viris.

Indic. 4. Tob. 1.

Esa. 11.

Nicodemus apud Pontifices & Phariseos Christi hostes quantum valuit auctoritas, & sapientia.

Sic ille. Nisi forte quia Graece dicitur in his Galilaeas, id est, ex ipsa Galilaea, intelligamus in hunc modum: Nunquid tu es patria Galilaeus, ut ob communem cum homine isto patriam huic faueas, ut ei faueat alij Galilaei? Vide autem, quam debile argumentum producat magni illi viri atque docti contra tam manifesta Christi verba, & opera. Aiunt enim, nullum a Galilaea prophetam surrexisse, hic enim de praeterito Graece dicitur. Na & Delbora, & Tobias, & secundum aliquos, etiam Heliseus, a Galilaea extiterunt: & Messias, de quo Esa. II. dicitur: Et flos (sive Nezer, vel Nazareth) de radice eius ascendet.

Sequitur: Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam. Vide non fuisse absque fructu verbum dictum a Nicodemo: & coguntur re infecta domum redire, nisi manifesti legis praenunciatores videri voluissent. Na vnus boni, & prudentis viri consilium, semper multorum im-

piorum conatus frangit. Ita vnus amicus Davidis Chusai, dispensauit quicquid contra ipsum moliebantur Achitophel, & Absalom. Vides etiam impiorum dissensiones quoad iustis in bonum cedere: quemadmodum Paulus ob dissensionem ortam inter Phariseos, & Sadduceos liberatus est.

Et nos igitur ad nos ipsos redeamus, & saniori consilio Iesum ut verum Messiam amplectamur: qui, secundum Scripturas a Galilaea surrexit, in Nazareth conceptus, & in Bethleem natus est; & ad Gentiles, relictis Iudaeis, migravit: vbi vitam eum non tantum fide, sed etiam dignis iustitiae operibus confirmemur, imitemurque, ut vitam nostram de torrente voluptatis suae nobis propinando, ipse aliquando extinguat Dominus Iesus Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto merito est ab omni creatura laudandus, atque praedicandus per omne seculum. Amen.

3. Reg. 12.

Act. 23.

Christum cui sequi, & amplecti debeamus.

Ioan. 1. &

Luc. 1.

Infra 2.

Psal. 35.

TRACTATUS XXXVIII.

DE Disceptatione Domini cum Scribis & Phariseis adducentibus ad se, & accusantibus mulierem in adulterio deprehensam, & habetur Ioan. 8. Iesus autem perrexit in montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem Scribae, & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio; Et dixerunt ei: Magister, haec mulier modo deprehensa est in adulterio: in lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebat, tentantes eum, ut possent accusare eum, & reliq.

Historia de muliere adultera praesenti loco cur fuerit enarrata.

Vanquam haec, ut pote nulla, historia poterat in librum quartum reijci, in quo historica tractatur, tam quia

Iudaei hoc facto Dominum tentare voluerunt, & diuinitatis eius periculum facere, quasi cum eo disputarent, merito inter Disceptationes computanda ex-

Eiusmodi historia qui de Ioannis Euangelio sustulerint, qui verò in dubiò reuocauerint

Quemadmodum fuerit inserta Ioannis Euangelio, secundum illos.

Euthym.

Euthymij de illa iudiciu.

Quos penes autores eade historia sit penitus incognita, & obfcura.

Caietani, quibus illam reiecit, argumenta.

Altera opinio oppositum tenens, quam firmis, ac solidis nitatur argumentis.

Triden. syn. sess. 5. c. 1.

istimauius. Sunt tamen nonnulli, qui hanc historiam, vt confictam, & adulterinam, à Sacris libris reseant, sed certis rationibus, quibus non satis illud possint euincere. Nā prater Anabaptistas, qui illam aperte reieciunt, accesserunt alij, vt Beza, qui scribit, nihil Apostolico spiritu dignum in ea contineri. Quod ad me, inquit, attinet, miratur, vel potius offeditur, quod solus Iesus remanserit cum muliere, nescio quid suspicatus de integritate Domini: Ianfenius cap. 77. suæ concordie secutus in hac parte Erasmus, asserit non fuisse à Ioanne à principio cõscriptam, sed vel ex apocrypho Euangelio additam, & auctoritatem obtinuisse ex consensu Ecclesie; vel Ioannē post cõscriptum Euangelium adiecisse eā, & inde factum, vt in quibusdam codicibus non inueniretur. Inter alios autē Euthymius, qui videtur inter scriptores Græcos postremus, etsi eā enarrauerit, affirmat tamen eam in selectioribus quibusdam codicibus non inueniri, in quibusdam verò positam, sed veru iugulatam; & neminem Græcorū interpretum eam explicasse. Etiam si, inquit, utilitate non careat. Potest his addi, quod in Euangelio Syriaco non legatur: quod item codex vetustus Euangeliorum, qui est in Vaticano, ea careat, & catena item Græcorū, in qua vigintires autores enumerantur, eius historię non faciat per aliquem eorū, mentionem. In Leontij etiam cõmentarijs veru transfigitur, sicut & in illis Chrysofomi, vel Theophylacti eius extat nullum verbum: in Nonno etiam Panopolitano Ioannis paraphraste, nō est eius mentio. Addit Caietanus, sibi dubiam esse, & suspectam: & quod cõtinuatio præcedentis historię cap. 7. non satis cohæreat cum narratione historię adulteræ.

Sed his, & similibus argumentis nō obstantibus, putamus, de ea vt canonica historię amplius non esse dubitandum. Eam namque ante trecentos ac mille annos Ecclesia legebat tanquam à Ioanne scriptam in hunc vsque diē, vt nemini ambigēdi ansa relinquatur. Accessit postremo Concilij Tridentini sacrosanctā, & irrefragabilis auto-

ritas, probans omnia Euangelica scripta cum omnibus fragmētis, & partibus, de quibus fuit aliquando disputatum inter Catholicos, & certo die proponitur legenda in Missæ sacrificio. Agnouerunt præterea canonicā, quicunq; illam vt partem Ioanis producant, vt Tatianus, & Ammonius Alexadrinus antiquissimi in Rapsodia, id est, Sarcina, siue harmonia Euangelica cap. 120. Athanasius etiam Alexā. in Synopsi, Cyrillus Alexan. qui eam commentarijs illustrauit suis. Veruntamen hæ elucidationes in Ioannē, vt verum fatear, non sunt Cyrilli, sed Iodoci Chliethouei in libris, quos de suo adiunxit Cyrillo. Comprobant & ij, qui etsi non explicarunt, tamē eam ad confirmandā Fidei dogmata producant, vt Chrysofom. homil. 60. ad pulum Antioche. Ambrosius epist. 75. ad studium, vbi eam ex parte explicat, & celebrem in Ecclesia vocat, & lib. 3. de Spiritu sancto cap. 2. Hieronymus lib. 2. aduersus Pelag. & in Psalm. 44. ad Principiam virg. in id: *Propter veritatem, & mansuetudinem.* Augustinus in Ioann. cap. 8. illam edisserit, & lib. 2. de adulterin. coniug. cap. 6. & 7. & lib. 4. De consen. Euang. cap. 9. & sermo. 47. De verb. Dom. epist. etiam 54. ad Macedonium: *Ipse Dominus, inquit, apud homines intercessit ne lapidaretur adultera, & eo modo nobis intercessionis commendauit officium.* Sedulius, qui floruit sub Theodos. lib. 3. Paschali: quo in loco etsi nonnullas solear omittere historias, hanc tamen carmine heroico celebrat, dicens:

Ecce trahebatur, magna stipate caterua, Turpis adulterij mulier lapidada reatu: Quā Pharisæa manibus placido sub iudice sistens, Cū damnare parat, plus liberat omnibus illis.

Theodorus Balsamon ante 600. annos interpres Canonum Græcorū sanctorum Patrum, asserit expunctā esse hanc historię ab Armenis hæreticis, sicut & illud de sudore sanguineo Christi apud Lucam. Alij verò non sine probabili ratione opinantur, ab hæreticis Nouatianis negantibus lapsis pœnitentiā, reiectam fuisse de Ioannis Euangelio.

II. argum.

Athan. tomo vlt. Cyril. tom. 2.

Chrysof. tomo 5. Ambros. tomo 3. Idem tom. 2. Hierony. tomo 2. Idem tom. 3. August. tomo 9. Idem tom. 6. Idem tomo 4. & tom. 10. Idem tomo 2. Sedul.

Theod. Balsam.

Luc. 22.

Adde

III. argum.

Adde etiam, quod quidam, qui illā nō haberi tradunt, probant tamen eā tanquam vtilem, & cõmēdatē Christi misericordiā. Caluinus etiā (vt ab hoste veritatis Catholice testimoniū habeamus) Nihil, inquit, est in hac historia, qd Apostolico spiritu indignū videri queat; & ideo nō est cur eam in vsum nostrum accõmodare recusemus. Hęc ille. Cuius tamen oppositum prorsus dixit Beza, vt videamus quā bene conueniant inter se magistri, & discipuli in illa schola Caluinistarum. Ipsa quoque historia diuinā se esse, ac Catholicam satis confirmat. Nā vt paulo antē missos satellites ad apprehendendum Christum, & ligandum, admirabili sapiētia, & orationis suæ virtute alligauit, & cõprehendere se volentes apprehendit: ita Scribas, & Pharisæos in euitabili quodam dilemmate, vt ipsis videbatur, se aggredientes, quod, vel contra legem ageret, vel populi fauorem amitteret, simili artificio eludit, & confudit: quia frustra (ait Sapiens) iacitur rete ante oculos penetratorum. Nam eiusmodi dilemmatis Iudæos vsos interdum alias cõtra Dominum, & ab eo fuisse eorum conatus contractos, & labefactatos, ostendit Euangelium. Nam talia erant argumēta illorū, quando interrogabant, an census esset dandus Cæsari, an non: & de muliere, quæ nupsit septem viris, cui nam ex illis esset in resurrectione reddenda.

Quartum argum.

Ioan. 7.

Prou. 1. Quib' aliis dilemmatis Iudæi Christū fuerint aggressi.

Matth. 22. Ibidem.

Argumenta in contrariū diluuntur. I. Caietani.

Secundū argum.

Sed iam argumenta in contrarium militantiā dissoluenda sunt. Primum est Caietani, qui producit B. Hieronymum libr. 2. in Pelagianos dicentem: *In Euangelio secundum Ioannem in multis, & Græcis, & Latinis codicibus inuenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud Dominum.* Hęc ille, vbi testatur hanc historiam in multis codicibus Græcis, & Latinis desiderari. Sed friuolum est argumentum, nec magis pro contraria opinione facit, quā pro ista. Et tantum indicare voluit Hieronymus hanc narrationem in nonnullis codicibus non inueniri, nō autem eius auctoritatem eleuari: imò ipse vt telo forti, & vero pugnabat. Deinde debile est argumētum: De duabus po-

stremis epistolis Ioannis, & de libro Apocalypsis olim dubitatū fuit, ergo etiam nunc ambigendum: cum cõtra validum, & firmum argumētum confici deberet: Si olim ambiguum fuit de illis libris, & tamen posterior Ecclesia semper eos recepit, illos venerata est; non ergo amplius de illorum auctoritate, & fide hæsitandum.

Tertio, producit Eusebius lib. 3. cap. vlt. historię Eceles. qui de Papiæ verba faciens, sic scribit: *Papias historiam quandam subiunxit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud Dominum: habetur autem in Euangelio, quod dicitur secundum Hebræos, scripta ista parabola.* Hęc ille, quæ ostendunt, historiam hanc non fuisse, sed parabolam, nec à Ioannē in Euangelio, sed in apocrypho Euangelio cõscriptam, & inde desumptam, & apposita in Ioanne. Sed certe in Eusebio Græco, & in conuerso à Musculo, & altero translato à Ioanne Christophorono non legitur, parabola: quia parabola, est res conficta ad docendum; historia verò, est narratio verā rei gestæ. Deinde verisimile esse nequit, partem libri apocryphi repositam in libro canonico: nec Ecclesia, quæ magisterio Spiritus sancti gubernatur, illam acceptasset, vt Canonicam scripturam Ioannis. Quod verò Papias eius fecerit mentionem, arguit verum fuisse Ioannis factum, quia cum esset eius discipulus, facile ab eo discere potuit: & cum Papias fuerit antiquissimus pater, eruitur, iam ab initio hanc adulteræ narrationem agnitam fuisse. Quod verò Ioanni, cum scriberet Euangelium, illa non occurrerit; postea verò recordatus, eam restituerit, & ediderit, voluntariè dicitur, & sine teste, qui eius rationem hanc attulerit. Præterea, si hoc argumentum aliquid solidi haberet, euinceret, nihil in sacris literis verum esse, aut firmum, quod in alijs Gētiū libris illud inueniretur scriptū. Imò nec ipsa Natiuitas, aut adoratio Magorum, aut mors, aut resurrectio essent credenda, quia in apocryphis libris, & Euangelij hęc, & similia continentur.

Quarto arguant: Græcorum auto-

Tertium argumētum ex Eusebio Cæsarien.

Parabola quid sit, quid historia.

Altera solutio.

rum

rum in Ioannem commentaria, nehu-
ius quidem historiae meminerunt, nec
illam interpretati sunt. Sed facile fuit
hereticis sicut eam ab Euangelio rese-
carunt, ita etiam ab commentarijs Chry-
sostomi, Theophili, & Cyrilli, & a
Nonni paraphrasi amputare. Satis no-
bis esse debet, quod illam vltro in loco
non repudiarunt, & eam agnouerunt,
vt diximus, Athanasius, & Ammonius
Alexandrinus, & Papias, & Eusebius.

Quintum ar-
gumentum,
Caietani.

Quinto argumentatur Caietanus,
quod ea posita, non sit continuatio praed-
cedentis historiae recitatae capite. 7. cu
principio sequentis, quae habetur cap.
8 Respondemus, hoc falsum esse, &
sine ratione assertum: nam cum dixit
superiori capite: *Et reuersi sunt v-
nusquisque in domum suam*: subditur de
Iesu, quod perrexit in montem Oliue-
ti, & diluculo iterum venit in templum,
& omnis populus venit ad eum, & se-
dens docebat eos, & tunc nonnulli ex
maleuolis adduxerunt ad eum adulte-
ram, vt impedirent eius praedicationem,
& doctrinam, sed denuo elusit
eos, & contra factus est locus doctrinae.
Et pulchre consequitur: *Iterum
ergo locutus est eis Iesus dicens, & reli-
qua, vt videas ita contextum, & conca-
tenatum sermonem Iesu, vt si quid o-
mittas, maucus proculdubio appareat,
& circuncisus eius sermo, aut saltem
non continuus. Legendum enim erat:
Et reuersi sunt vnusquisque in domum
suam. Iterum ergo locutus est eis Ie-
sus, dicens: Ego sum lux mundi. Na quae,
rogo, consequentia orationis esset, il-
lis abeuntibus, Christum ita loqui coe-
pisse? Posita autem adultera adducta,
& detecta malitia, ac fraude Scribarum
& Pharisaorum, recte haeret: *Ego sum
lux mundi.**

In quae feret
locum Domi-
nus se recipere.

Iam ad textum accedamus. Primum
perrexit Dominus ad montem Oliue-
ti. Cum Domino necem machinaren-
tur Manichaei, nemo eum, vel vole-
bat, vel audebat domi recipere: vnde
in Bethaniam, quae in monte Oliueti
sita erat, se recipiebat, cedens irae ho-
stium suorum, & magnam partem no-
ctis orando transigebat, sicut die praed-
icatione, sibi non parcens: cumque
solus esset operarius, ac dignus mer-

Luc. 10.
Matth. 10.

cede sua, nemo eum in Ierusalem, vt
diximus, excipiebat. Docens nos suo
exemplo ingratis benefacere, & post
praedicationem, & afflictionem ad o-
randum confugere, vt simus lucernae
ardentes in nobis ipsis, & alijs lucen-
tes. A quo Apostoli didicerunt oratio-
ni, & ministerio verbi insistere. In ora-
tione quidem implemur, vt alios do-
ceamus, & a vexatione mundi recrea-
tionem captemus: sed Dominus dilu-
culo surgebat, vt rediret ad functione
praedicationis. Diluculo surgit venator,
vt praedam capiat: Operarius primo
mane locat operas suas diurnas:
peregrinus in aurora instituens profe-
ctionem, longiorem viam absoluit.
Nouerat noster Iesus quantum itine-
ris esset sibi eo die emetiendum, quas
animas tanquam venator ad se trahe-
re deberet, & quem laborem vt ope-
rarius in vinea Domini haberet im-
pendere. Ac vide diligentiam Patris,
non iam diluculo surgentis, vt mittat
seruos suos Prophetas, vt ait Ieremias,
sed ipsum Filium. Vide etiam sapien-
tiam Filij, apta tempora nostrae eru-
diendae ruditati, ac imperitiae obser-
uantis. Verbum enim Dei ieiunis ma-
gis est accommodum, quam saturis.

Et ait, *Iterum venit in templum*. Quia
die precedenti docuerat in templo,
propterea ait, *iterum*, id est, secundo:
& quoties veniebat ad templum, pe-
riculo mortis propter nos se expone-
bat: nam externo die, vel bis voluerunt
in illum manus iniicere. Templum au-
tem erat deputatum verbo Dei, ora-
tioni, & sacrificijs. Et Dominus oran-
di gratia, & verbum Dei ministrandi,
& seipsum in sacrificium gratissimum
Patri offerendi, eo veniebat, suoque in-
gressu illud sanctificabat, vt animarum
templum ibi existentium, magis Deo
consecraret, ac sanctificaret: de quo
Paulus ait: *Templum Dei sanctum est,
quod estis vos*. Non ergo in locis profa-
nis, aut obscenis, vel ad risum excitan-
dum accommodatis, proferendum est
verbum Dei. ¶ *Et omnis populus venit
ad eum*. Populus enim simplex bono
animo; contra alij, malo animo ad eum
audiendum accedebant. Et Angeli, ac
daemones auditores excitabant, licet

1. Cor. 9.
Christi boni-
tas, vigilatia.

Luc. 12.

Qui surgant
diluculo.

Dei Patris
charitas, Fi-
lijque sapien-
tia.

Ierem. 44.
Verbū Dei
quibus ma-
gis accommodum.

Iterum cur Ie-
sus dicitur
in templum
venisse.

1. Cor. 3.
Verbū Dei
vbi malum
proponendum.

Duplex ge-
nus audito-
rum Christi.

diuer-

diuerso fine: & ipse habebat satis olei
pro bonis mansuetis excipiendis; & sa-
tis vini pro malis increpandis, eorum-
que morbis spiritalibus detergendis,
ac depellendis.

10 an. 7.
Cur olim
stans, nunc ve-
ro sedens
Christus do-
cet in templo.

Ephes. vlt.
Luc. 11.

Ioan. 4.
Secunda ra-
tio.

Tertiatio.

Nostri secu-
li conciona-
tores, vt Chri-
stum imiten-
tur, de quo
monte Oli-
ueti in tem-
plum dilucu-
logratia do-
ctrina descen-
dent.

Christi forti-
tudo animi.
Matth. 27.
Heb. 5.
Act. 2.

Nostri secu-
li hominum
insigni au-
diendis verbi
Dei negligē-
tia coargui-
tur.

Et sedens, docebat eos. Pridie stans do-
cebat in templo, cum clamabat: *Si quis
sitit, veniat ad me, & bibat*; ob anxium
desiderium animarum, & bellandi stu-
dium gladio verbi Dei contra fortem
armatum; ob eleuationem etiam men-
tis ad Patrem, & oues suas speculantis:
Hic autem sedebat, ob pacem mentis,
qua verba gratiae proferebat, ob dele-
ctationem in reti verbi Dei iaciendo,
& piscandis rationalibus piscibus: vn-
de fatigatus ex itinere, haec piscatio e-
rat ei requies, & cibus, & potus, vt in-
quit Ioannes. Sedebat etiam, ob maie-
statem, & potestatem in loquendo: quia
verus verbi Dominus, & verbum ip-
sum, non minister, vt Moses, & ipse so-
lus est, qui in se, & in alijs recte praedi-
cantibus loquitur, & corda verbo suo
penetrat: Denique ad eum venturi e-
rant Pharisei, & Scribae, vt ad iudicē,
quod de adultera sententiam ferret. In-
struens praedicationes, vt post oratio-
nem, & meditationem in monte Oli-
ueti, id est, in his, quae ad charitatem
Dei, & misericordiam eius ostenden-
dam spectant, per commiserationem
descendant in templa animarum san-
ctificanda, diluculo fidei, siue gratiae
Dei, qua sine nihil prodest praedica-
tio: non in spiritu terroris, vel Iudai-
co supercilio; sed in spiritu lenitatis
ac mansuetudinis administrat Dei ver-
bum. Nec sine causa heri docuit stans,
modo sedens; quod praesferret Phari-
saorum impias, ac scelestas conspira-
tiones minime metuere; & quia pri-
mo stans in Cruce clamauit, dein se-
dens ad dexteram Patris misso Spiri-
tu sancto de caelo per Apostolos do-
cuit. Mira est profectio, ac deploranda
tarditas nostrorum, qui tam moleste
ferunt ad verbum Dei audiendum cor-
fluere; quos tamen videmus alacriter
currere ad circultores, & stare sub
ardente Sole audientes. mera menda-
cia, etiam aliquid nebuloni numeran-
tes. Certē si de suggestu spargerentur
opulenta missilia, siue bellaria, siue

proijcerentur aureae, & argenteae mo-
netae, omnes certatim accurrerent, nunc
autem multo sunt dulciora, & pretio-
siora, quae a ministro verbi Dei disse-
minantur. Et tamen rogandi sunt, imo
cogendi auditores, vt ea, quae tantope-
re ad salutem animarum suarum faci-
unt, audire velint: de quibus quam
sunt dulcia, & pretiosa, audi Dauidem:
*Desiderabilia super aurum, & lapidē pre-
tiosum multum, & dulciora super mel, &
fauum*. Praedicationes tamen generose
suum officium praestent, etiam si pau-
cis, vel vni Samaritanae sit concionari-
dum; & imitari fluminis naturam con-
tendant, quod copiosam aquam sem-
per fundit, etiam si nullus veniat hau-
rire. Nec enim a multitudine audito-
rum excellentiam suam habet praedi-
catio: neque a paucitate vilitatem.

*Adducunt autem Scribae, & Pharisei
mulierem in adulterio deprehensam*. Scri-
bae legis cognitione tumidi, & Phari-
saei vitae, & religionis sanctitate famosi,
sed vtrique odij atque inuidiae peste
agitati, vtrique millies spiritu fornicarij,
& fornicari facientes Israel, Scri-
pturas quoque vitiantes, & adulteran-
tes, nescientes quid agerent, ad fon-
tem misericordiae adducunt peccatri-
cem, cui in animo habebant nocere.
Nihil iuuabat illos Christi praedica-
tio ad clementiam, & lenitatem co-
hortans, quia ficto animo accedebant;
propterea Pharisaeorum erat aliorum
vitia cernere, obliuisci suorum. Neque
modo peccantes non commiserantur,
sed quasi gloriantur, & gaudent. Di-
cunt enim: *Euge euge, viderunt oculi no-
stri*. Si veri pastores extitissent, com-
miserationis affectu tacti fuissent: & si
per legem punire cogentur, cum do-
lore, & spiritu lenitatis, vt Apostolus
docet ad Galatas, hoc fecissent, & ad
Corinthios: *Timeo*, inquit, *ne iterum
cum venero, humiliet me Deus apud vos,
& lugeam multos ex ijs, qui ante pecca-
uerunt, & non egerunt poenitentiam su-
per immunditia, & fornicatione, & im-
pudicitia, quam gesserunt*. Imperator il-
le Nero, immanitatis, feritatisque exem-
plum, quandiu naturam, & rationem
secutus est, subscripturus literas necis
cuidam malefico inferendae, dixit:

Quo loco ha-
benda verba
praedicatoris

Psal. 18.

Ioan. 4.

Practitia, vt
litas vt praed-
icationis
vnde mini-
mē pendeat.
Pharisaeorū
fornicatio-
nes quantā.

Pharisaeorū
crudelitas,
immisericor-
dia, superbia.

Psal. 34.

Gal. 6.
2. Cor. 12.

Neronis o-
lim mentē fa-
ni verbū cle-
mentie, & be-
nignitatis.

Ofi

Iupiter cur Optimus Maximus. Tull. 2. de natu. deorum.

2. Reg. 18.

Luc. 19. Finitis Evangelij quis.

3. Reg. 17.

Dei Optimi Maximi in Heliam misericordiae documenta.

Corui ingenuum.

Ibidem.

Helie in Idolos quosq; idololatrias imimisericordia.

Ibidem.

4. Reg. 2.

Os nescirem literas. Iupiter dicitur. Optimus maximus, & quidem ante Optimus, id est, beneficentissimus, teste Cicerone, qua maximus: Quia manus certe, gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere. Hae ille, eleganter, & doctè. David Rex magis defleuit Absalonis peccatum, quam mortem. Christus destructionem, & excidium Ierusalem praedicturus, prius fleuit. Evangelium denique totum eo tendit, ut misericordiam, & clementiam cum proximis obseruemus, pro illisque preces fundamus, atque illis benefaciamus. Aspice quae ratione cum Helia Propheta ardente zelatore gloriae suae, Deus egerit: cum enim dixisset: *Viuu Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si e rit annis his vos, & pluuia, nisi iuxta oris mei verba*, Dominus misit illum in torrentem Carith, coruoque praecipit, ut pasceret eum; qui mane panem, & vesperi carnes quotidie adferbat: instructum voluit Prophetam, quod si impium, & rapax animal, & quod filios suos deserere conuenit, quod est coruus, eum pascebat, & necessaria subministrabat: quanto magis ipse ratione praeditus, populi Dei etsi delinquentis misericordia commoueri debebat, & orare ut Deus sua bonitate caelos aperiret, & pluuiam daret? Sed cum hoc eum non reuocasset a sententia, siccato torrente Carith, misit eum ad Gentilem viduam Sarepthanam, ut illam aleret, & quae sibi cibum proprium subtraxit, & filio suo, ut Prophetam cibaret, ubi & multiplicauit farinam, & oleum: hinc ut disceret, quod si mulier ethnica tanta charitate praestabat, ut eum Iudaeum pasceret: quanto magis ipse debebat curam suscipere pasceudi populum suum, & legem Dei profitentem? Cuius nec hoc eum emollisset, postremo Dominus morti tradidit filium Sarepthanæ, ut Helias cogeretur orare pro vita pueri, quem a morte reuocauit: ut vel hinc admoneretur qui. Ethnicis benefaciebat, precari Deum pro fratribus suis Israelitis, & pro filiis Dei, qui fame peribant. Sed nec hoc eum ad pietatem inflexit, ut propter eam Dominus eum viuum de medio su-

stulerit, & alium duplicem habentem spiritum, loco sui reliquerit, hoc est, Helisæum, qui oleum Sunamitidis multiplicauit, & aquas Iericho steriles, fecundas reddidit, & externis, ut Naaman Syro, benefecit, sanando a lepra; & latrunculos Syriae ad se capiendum missos, spiritu Evangelico, qui perfectiorem iustitiam complectitur, mensa splendida excepit, & viuos remisit ad dominum suum.

Et statuerunt eam in medio. Et dicunt ei, Magister, hac mulier modò deprehensa est in adulterio. Magna profectò cum eius confusione, & tremore constituerunt in medio, & cum magna crudelitate ex parte sua homines a charitate alieni. Tales enim, quales erant Pharisæi, bonos ponere solent in angulis, eorum nomen obscurando, denigrandoque: hinc dicebant: *Demonium habet, & insanit: quid eum auditis?* at malos in medio statuunt, vnde quidam ipforum dicebat: *Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum: raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus.* Et alius Pharisæus: *Hic si esset propheta, sciret utique quae, & qualis est mulier quae tangit eum, quia peccatrix est.* E diuerso, Dominus peccata operit, cum ait: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et, *Publicani, & meretrices praecedent vos in regno Dei:* at paruulum, id est, seipsum posuit in medio, ad imitandum: vnde Paulus aiebat: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.*

Et vocant Christum, Magistrum; ut irretiant, & accusent magistrum. Sed frustra iacitur rete ante oculos penitatorum: sciebat se paullo ante uocatum seductorem: & blandus ac dulcis non est magister crudelium. Modò, inquit, *deprehensa est in adulterio*, id est, in fraganti crimine, ita ut non possit negari, vnde significantius Graecè dicitur *in adulterio*, id est, in ipso actu adulterij, ut Christus eam liberans magis reus lapidum, quam ipsa haberetur. Sed si inuenta est in recenti crimine, ubi est adulter, quem lex simul cum adultera praecipit puniri? Sed ille, vel euaserat, quia fortior, ut finxerunt feniores, accusatores Sufannæ, vel abso-

4. Reg. 4. Helisæi misericordia, & benignitas. 4. Reg. 2. 4. Reg. 5.

Ibidem.

Pharisæorum instar adultera in medio qui statuatur.

Ioan. 10.

Luc. 18.

Luc. 7. Christi benignitas in peccatores.

Ibidem.

Matth. 21.

Matth. 18. 1. Cor. 4.

Pharisæorum duplex cor. Prou. 1. Ioan. 7.

Cur adulterum cum adultera non simul adduxerunt ad Iesum. Leuit. 20. Dan. 13.

Iustus,

Quam graue crimen adulterij, eius pernicies, & dâna.

Adulterare quid. 1. Cor. 7.

Adulterij poena a Mose statuta.

Num. 5. Gen. 20.

Gene. 26.

Seleucus Regis in filium adulterum seueritas.

Iustus, quia notus, vel cognatus erat allicuius ex comprehensoribus, vel fortassis aliquid numerauit, ut euaderet. Est autem adulterium grauisimum delictum, & maximè iniuriosum in foeminis: siquidem contra legem Dei est, qui contemnitur, & in virum, cui atrocior iniuria inferitur, & in prole, quae incerta nascitur, & in bona ipsa haereditaria, quae plerunque ad minimè legitimos haeredes deuoluuntur; & in Rempublicam, quae maximè adulterij ad seditionem concitatur, ut caussa belli Troiani testatur; & in Nouo Testamento contra Sacramentum matrimonij à Domino institutum, & significationem eius, quae est coniunctio Christi cum legitima sua sponsa Ecclesia. Et est rem semel venditam, iterum velle vendere: quia mulier sui corporis potestatem non habet; sed vir. Ideo non tantum Deus in lege Moysi, verum etiam humanarum legum conditores, grauisimas poenas tanto delicto statuerunt. Ideo in lege certum adulterium lapidatione multabatur; praesumptum verò aqua zelotypia, siue repudio. A Gentilibus verò grande flagitium existimabatur: vnde Abimelech Rex Geraræ exposulauit cum Abraham, dicens: *Quid fecisti nobis? quid peccauimus in te, quia induxisti super me, & super regnum meum peccatum grande?* Idem tulit legem de vxore Isaac: *Qui tetigerit, inquit, hominis huius vxorem, morte moriatur.* Apud Gentes verò diuersae & atroces in adulterantes decretae sunt poenae. Nam apud Aegyptios vir de adulterio conuictus, iubetur mille plagis cedi; foemina verò nasum amputari, ut signata remaneret. Seleucus Rex Syriae cum legem tulisset in adulterum, eum esse oculorum priuatione multandum, & filius eius in adulterium incidisset: ut satis legifaceret, alterum sibi, alterum filio oculum erui iussit, ne filius utroque orbaretur. Apud Romanos, leges decretae sunt Imperiales, permittentes parenti filiam in adulterio comprehensam, ob iustum dolorem occidere: quae lex ad virum in simili crimine vxorem deprehendentem extensa est. Verum istae permissiones non tollunt peccatum

homicidij, scriptum est enim: *Mihi viui dictam, & ego retribuam.* Nam si vxorem machinantem tibi mortem, vel in crimine laesa Maiestatem diuinam, vel humanam deprehensam non licet interficere: multo minus in te peccantem. Etsi ergo leges ciuiles hanc vxorum interfectionem non puniant: non propterea tamè redditur licita coram Deo, qui absolute dixit: *Non occides.* Leges enim humanae tantum externam pacem respiciunt, & proinde non nisi delicta quae pacificum turbant conuictum, puniunt; at diuina lex ad aeternum bonum spectans, nullum peccatum admittit: Adhuc si per legem Evangelicam liceret occidere vxores adulteras, melior & purior esset conditio Veteris Testamenti, in quo, ob vitandum hanc vxoris cadem, permissum est repudium cum libello. Praeterea grauisimum delictum est, animam in peccato mortifero existentem, & de errore suo minime poenitentem, in gehennam detrudere, & in perdendis animabus, pro quibus seruandis Christus mortuus est, fieri ministrum Satanæ. Plerunque etiam crimen occultum vxoris, interficiendi licentia toti populo redditur manifestum. Adhuc docet etiam maritus adulterum interfector Deum qui sponsus est animarum, quomodo debeat ipsum punire, qui in multis alijs grauioribus non seruauit fidem sponso suo: Legi apud non obscurum autorem, cuidam Episcopo Galliae reuelatum, virum quendam, qui vxorem suam interfecerat, occisum in lecto inuentum; quod interfecta foeminae Angelus custos accusarat eum coram Deo, qui sententiam tulit, ut occisus eor eodem pugione virum interficeret. Scriptum est enim: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Hae mihi obiter dicta sint contra viros quosdam impatientes, & zelotypos, qui paruis ac leuibus suspitionibus ducti, ad interficiendas vxores festinant; putantes se strenuos ac fortes habendos, si mulierculæ sanguinem fundant: & ignorant quod ad poenitentiam festinant; & non est fortis viri, & ingenui, sed ignaui, & crudelis, in sexum imbecillum sauire, & quod in

Rom. 12. Deut. 32. Adulteri, vel adulterae priuata caedens minimè cur Euangelica lege permittitur.

Exod. 20. Deut. 5.

Secunda ratio.

Deut. 24. Infra. 19.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Quid cuidam interfectori coniugis adulterae contigerit diuino iudicio. Mat. 46.

Coniugem adulteram interficientes viri quales se prodeant.

vxoris

vxoris corpus istu villo lethifero ius faciendi non habent, quin prius eodem telo animas suas confodiant.

Sequitur: In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum; vt possent accusare eum. Moysen consulto nominant, non Deum; vt minus vereretur dicere contra Moysen, quam contra Deum. Et lex tatum dicebat: Morte moriantur & machus, & adultera, sed nihil precipiebat de morte lapidationis; sed ipsi lapidibus duriores, de nece lapidationis interpretati fuere. Illam ratione secuti, quod in illo capite multae causae traduntur, ob quas precipitur infligenda mors peccantibus. Hoc autem genus mortis, hoc est, lapidationis, primo delicto, & vltimo, quod in principio huius capituli ponitur, & in vltimo iubet lapidatione plecti, & inde intermedij omnes delinquentes simili mortis genere puniendi intelliguntur, vt ait Abulen. quae. 3. in cap. illud. Et comprobatur exemplo Susannae, quae a senioribus falso accusata, & Danielis iudicio liberata, eadem poena multati sunt falsi accusatores, quia ipsa erat plebenda. Habetur enim ibi, quod ab vniuerso populo interfecti sunt, non potuit autem totus populus necare nisi lapidando. Quo mortis genere si modo adulterae essent plectendae, fortassis aedificia essent euertenda, ne lapides puniendo tanto delicto deessent. Et aiunt, Tu ergo quid dicis? Qui te parem, aut maiorem Moysae facis, quid censeres de tam dura lege? Sed hoc dicebant tentandi gratia. Volebant enim Iesum ad perplexitatem (alterum e summe dilectis offendendo) deducere: mirum vel Deum, soluendo legem, vel peccatricem condemnando, quam sciebant a Christo diligi, quia omnibus peccatoribus patrociniu suum non dene gabat. Defendit enim Dominus peccatricem, Paralyticum, cum dixit: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, publicanum Matthaeum, Zachaeum publicanorum Principem, & appropinquantes ad eum peccatores. Putabant Iesum suae mansuetudinis famam obseruaturum, ne popularium gratiam,

& turbarum perderet comitatum; ac proinde a recta via iustitiae declinatum, dicturumque: Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini: voluerunt facere periculum an sic seipsum ostenderet esse Messiam, qui legem nouam attulisset. Sed miseri erant, quasi lex noua contra bonos mores esset ferenda, & approbandum esset per eam adulterium: sed in lege noua promissa remissio peccatorum exhibetur; at non propterea tollit iudicia, & reprobatur magistratus, & gladiu, quin potius probatur, vt ministros Dei. Et illud: Dimitte, & dimittemini, priuatis dicitur. Et ita hic, Qui sine peccato est vestram, primus in illam lapidem mittat, iudices vt ministri Dei agunt, qui dicere possunt: Mihi vindictam; & ego retribuam: Christus hic nondum iudex erat, sed aduocatus, cui peccatorem defendere licet. Mulierem contentus fuit deteruisse, illi metus pro supplicio fuit, sicut cum addecimatur exercitus peccans.

Fuit autem haec tentatio, grauissimum flagitium, & ipso adulterio grauius. Illa enim, vt pote mulier, & fragilitate peccauerat; isti ex odio, & inuidia innocentem calumniabantur: illa contra virum, isti contra omne charitatis vinculum, & contra suum Messiam agebant: Illa vel voluptatem, vel emolumentum aliquod vile habere contendebat, isti necem Filij Dei insidiosae machinabantur, quia hoc faciebant, vt accusarent eum: nam isti obseruabant Dominum ad accusandum; Dominus obseruabat eos, ne accusare & damnare eos cogeretur.

Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Tetenderant retia isti venatores pessimi, & tanquam canes inuolabant in ceruum nostrum Iesum: qui, salua iustitia, & misericordia, & illis canibus euasit, tanquam filijs draconis illius, qui formatus est vt ei illudatur. Sic namque moderatus est orationem suam, vt neque a consueta lenitate, & misericordia deflectat, nec adulterij crimen comprobet; sed per occasionem admonet omne scelus esse vitandum: non tantum ea

Phariseorum de Christo stulta peruersio. Matth. 7.

Lex noua, & Evangelica magistratus patitur, & probatur. Luc. 6. Illud: Dimitte, & dimitte tibi, qui tibi dicitur. Rom. 12. Deut. 32. Ioan. 8.

Pharisei super adultera Christu tentantes, quam grauitur deliquerunt.

Quo dilemmate Christus Phariseos, se tentantes elusit. Psal. 103.

Quid est qd Pharisei Moysen non Deu autorem proferunt legis adulterae lapidandae. Leuit. 20.

Dan. 13.

Vnde Pharisei poenam adulterij lapidationem interpretati sunt.

Dominus Iesu in peccatores amor: eorum de patrocina.

Luc. 7. Matth. 9. Ibidem. Luc. 19.

Luc. 15.

Christi in causa adulterae iudicij. Luc. 12.

Cur Christus inclinavit se deorsum, scribens in terram.

Christi pronitas ad clementiam.

Ambros. epist. 76. to. 3.

Christus vt scripsit in terra, lapideo vt delicti tempore pauimentum.

B. Aug.

crimina, quae leges principiu puniunt, sed alia grauiora, quae saltu Dei vindicis iudiciu non possunt effugere. Iesus ergo nec recusauit iudiciu delatu, quae admodu declinavit causam de iudice dahereditate, quia iudex erat, causam agebat peccatoru, nec ream addixit lapidatoribus iam accinctis, nec a causa liberauit, quae poenam comuerat: sed silentio patrociniatus est ei, quae rapie batur ad poenam, vt hortaretur ad poenitentiam, & respiceret ad salutem. Oratione nihil respondet, sed facto ipso loquebatur: non ignorabat mulier culam peccatrice esse, sed nouerat accusatores, qui se iustos haberi volebat sceleratioribus illa. Proinde primu inclinavit se deorsum, nepe a seueritate iustitiae, ad misericordiae mansuetudinem deflectens: & indicans quod non placeat iudicium sine testibus: docens, vt vnusquisq; descadat in seipsum, & iuxta diuinam legem suam excutiat conscientiam: & talem se quisq; exhibeat erga proximum delinquentem, qualem experiri vellet Deum erga se peccantem, & pensanda esse sententiam ante quam pronuntietur. Illa autem inclinatio anertit faciem, quasi abominans eos, qui tam seueru alios iudicat, dum maioribus delictis inuoluuntur. Inuenit ingeniū Christus, ne nos edonet: facit ne accusatores ad sint, sed quisq; pro seipso sollicitus sit; neque accuset alios, vnde posset accusatore deficiente, omnes absolueret, & neminem condemnare. Hinc Ambros. ad studiū scribens, ait: Vide lector diuina mysteria: cum accusatur mulier, Christus caput inclinat, eleuat autem, vbi deficit accusator: ita nullum damnari vult, absolui omnes. Sic ille. Deniq; inclinavit se, vt locum daret accusatoribus exeundi. In dubiu reuocatur, quomodo potuerit scribere in terra in teplo, cuius pauimentu lapidibus stratu erat, & terra, atq; lapis res sint diuersae. Et breuiter dicendu, quod in aliqua parte terrae detecta a lapide scripserit, aut idem esse terram, & lapidem, cum lapis sit nil aliud qua terra indurata, aut quod in puluere super saxa existente characteres formauerit, aut vt Aug. dixit, non formauit illos characteres permanentes, sed ad myste-

rium aliquod significandum, digito scripsit. Voluit enim significare legem Moysi, quam illi produxerant contra se, digito suo fuisse scripta, sed in cordibus duris Iudaeoru, qui alieni erat ab omni misericordia, & pietate. Quid vero digito scriberet in terram textus non exprimit: proinde Doctores varie locuti sunt. Quidam enim dixerunt, significate voluisse, quaestiones eorum facile conuulcandas, quemadmodum ea, quae in terra scripta sunt, facile conuulcantur. Deinde admonet legis Euangelicae interpretationem, quae digito Dei scripta est, in terra, id est, teneris cordibus, & carnis, & non in illorum lapideis inseculpendam, seque esse Deum Moysi maiorem, neque posse Moysi autoritate constringi ad condemnandum, qui Moysi maior erat illosq; in terra scribendos; qui peccata aliorum, & non propria discernunt. Vel se differre solutionem, & interpretationem, quod illam affectibus essent conuulcaturi. Vel se scribere eorum peccata, quae ipsi non videbant, & delere, ac tegere eorum, qui in seipsis peccata vident, ac deflent. Vel deniq; quid uis potius praestare, quam malignis ac praeue dispositis respondere. B. Augustinus libro de consensu Evangelistarum, haec de descriptione Christi tradit: Digito scribebat in terram, tanquam illos tales in terra scribendos significaret; non in caelo; vbi monuit discipulos; vt se scriptos esse gauderent. Aut quod se humiliando, quod capitis inclinatione monstrabat, signa in terra faceret: aut quod iam tempus esset, vt in terra, qua fructum daret, & non in lapide sterili, sicut antea lex eius, conseriberetur. Haec ille eleganter satis.

Quidam tamen, curiose magis, quam fructuose, vrgent, postulantes quid esset illud, quod scripsit? B. Aug. quae sequitur B. Tho. non sine ratione asserit scripsisse scriptura quae protulit: Qui sine peccato est vestru, primus in illa lapide mittat, scriptura enim de more scribitur, & scripta pronuntiat. B. Ambros. li. 6. epistol. sic ait: Quid scripsit? vtiq; dicens festucam, qua in oculo est fratris tui, vides; trabem autem, qua in oculo tuo est, non vides. Libido enim velut festuca est, cito accendi

Quid scripserit Christus in terra, variae opinionones.

Aug. lib. 4. de consensu. Euang. to. 4.

Luc. 20.

Exo. 32. & 34.

Quid rursus esset illud quod Dominus scripsit in terra.

Aug. tract. 33. in Ioan. tom. 9. D. Thom. in Ioan. to. 16. B. Ambros. epistol. 76. tom. 3. Marti. 7.

Jerem. 17.
Luc. 10.

Idem li. 7.
epist. 58.
Jerem. 22.

Vbi Iudæo-
rum nomina,
vbi Christia-
norum scri-
bantur à Do-
mino.
Hieron. 10.
2.

Hiero. li. 2.
dialogorum
aduers. Pe-
lagia. 10. 2.

Jerem. 17.

Officiu bo-
ni iudicis q
fin

tur, cito consumitur: sacrilegiū perfidia,
quo Iudæi negabant propria salutis auto-
rem, sceleris magnitudinem personabat.
Scribebat autem in terra digito, quo legē
scripserat. Peccatores in terra scribentur,
in ti in celo, sicut habes dictum ad disci-
pulos: & audito quia nomina vestra scrip-
ta sunt in celis. Idem alibi sic scribit:
Quis scribent nisi illud prophetiū, Ter-
ra, terra, scribent hos viros abdicatos: quod
de Iechonia scriptū est in Ieremia. P. ope-
ra. Cū Iudæi interpellant, in terra scribū-
tur nomina Iudæorum: cum Christiani a-
deunt, non scribuntur in terra fidelium no-
mina, sed in celo. Hactenus ille. Alij rur-
sus, vt B. Hiero. dialog. 2. cōtra Pelag.
existimant peccata eorum secreta tali-
bus characteribus in terra scripsisse, vt
miraculo vnusquisq; sua omnia pecca-
ta occulta prolata derneret. Cui rei fa-
uet Græca litera, quæ post illa verba:
Digito scribebat in terra, adiūgit, ἡν ἡ γῆ
ἰσχυροῦς ἔστιν, hoc est, nihil fingēs, vel dissi-
mulās, vel nil sibi vindicās, scilicet il-
lud iudicium. Et alludit ad eorū peccata
quæ dēterit. Et hęc lectionē apud Ro-
bertū Stēphan: habet quinq; codices,
nimirū 1. 3. 5. & 8. inter quos est editio
Cōplutēsis. Deinde fauet, q̄ illi à cō-
sciētia ppria redarguti (vt Græca litera
habet) ὄν post vnū exhibat, incipientes
à seniorib⁹. Nulla etenim sōberat causā
sa discessus, nisi & pudore suffusi, & ag-
nitis suis peccatis perterrefacti fuisset.
Et ita probabili⁹ videtur, qd̄ prima in-
clinationē sētentiā illā: Qui sine peccato
est vestrū, & c. in secunda verō peccatā
accusatorū scripserit: & agnoscētes se
sine peccato nō esse, deprehēderūt se
profus inēptōs esse ad mittēdū lapidē
in illā. Huius sētentiā est Hieron. qui
scribēs in Pelagia. sic ait: At Iesus incli-
nās digito scribebat in terra, eorū videli-
cet qui accusabant, & omniū peccata mor-
talium, secundū quod scriptū est in Pro-
pheta; Relinquentes autē te, in terra scri-
bentur. Hęc Hiero. Ac subdit: Quū ergo
perseuerarent interrogātes, erexit se, &
dixit eis. Non intelligētibus factū, ere-
ctus pronūciavit quid faceret: in vtro-
que se Deū ostēdens, & su perbis re-
sistendo, & humillium vocē dolendo.
Atq; erectione sua exēplū dedit iudi-
cibus, vt fortes, & cōstātes sint in ferē-

da sententia pro æquitate, à qua tāquā
colūna stabiles se dimoueri, aut amo-
re, aut odio, aut timore, aut precibus,
minis, aut muneribus, quæ excæcant
oculos sapientum, & mutant ora iusto-
rum, minimē patiantur.
Qui sine peccato est vestrū, primus in
illā lapidē mittat. Id est, puniatur pec-
catrix, sed nō à peccatorib⁹ maiorib⁹:
impleatur lex, sed nō à legis preuarica-
toribus, qui peccatricē iust. ficabāt. Nō
dixit, Qui sine peccato est, ne seipsū ad
lapidādū propriā sētentiā constringe-
ret, quia solus erat sine peccato: sed di-
xit: Qui sine peccato est vestrū, vt mu-
lierē ab illorū impetitione liberaret.
Hęc verba ad tales accusatores dire-
cta sūt, nō ad iudices, qui siue iusti sint, si-
ue iniusti, possūt & debēt, ne grauius
crimē accerant, iustā sētentiā pronun-
tiāre. Nec enim mēs est Christi, vt om-
nino sine peccato sit iudex: alioqui nul-
lus facinorosus plecti posset, quia rar⁹
est, & nullus sine peccato: esset enim
nō absumile, ac si quis gēmis tātū lapi-
dare vellet, aut pala tātū aurea lutū col-
ligere præciporet. Nā qualis qualis est
iudex, bene iudicat, si secundū legē, &
verbū Dei iudicat: neq; enim iudex sē-
tentiā autor est, sed lex ipsa, minister
verō sētentiā iudex. Iudex ergo in cri-
minosū sētentiā ferēdo, haud peccat,
quia sic ferre sētentiā sui muneris est:
sed peccat q̄ ipse non respiscat, & q̄
in se nō arguat, qd̄ in alijs reprehēdit.
Ideo maiori dānationi obnoxius est, si
in adultero damnat, qd̄ sibi liberē per-
mittit. Monetur ergo iudex, vt iuste sē-
tentiā exequatur. Doceturq; qualis me-
ritō esse debeat alterius accusator, &
iudex. B. Aug. epist. ad Macedon. hoc
Christi exēplo, & dictis defēdit, Epif-
coporū pro reis apud iudices interces-
sionē piā esse, & iustā. Poterat etiā hęc
verba accusatores irritare ad lapidādā
reā, quia illi ostentabant se iustos: rea
quoq; sūm opere timere debuit, & se iā
mortuā arbitrari. Sed sermo Iesu erat
in potestate, quā operabatur qd̄ ipse
volebat: & vnde debuit oriri celerior
dānatio, inde pfecta est festinatio ab-
solutio. Verbū: Qui sine peccato est, pe-
riphrastice est verū, Græcē enim dici-
tur vna voce ἀναμάρτος, & posset signi-

Exod. 23.
Deut. 16.
Eccle. 20.
Quid illud:
Qui sine pec-
cato est ve-
strum, prim⁹
in illam lapi-
dem mittat.
Esa. 53.
1. Pet. 2.

Iudex quan-
do bene iu-
dicat.

Deut. 16.
Aug. epist.
54. 10. 2.

Qualis Chri-
sti sermo.

LUC. 4.

Αναμάρτος
Græcē quid.

ficare

Quā potens
sermo Chri-
sti quam effi-
cax.

Cur Domn⁹
secūdo se in-
clinans scrip-
serit digito
in terram.
Exod. 34.
Ambros. e-
pist. 76. 10.
3. circa si-
nem.

1. Pet. 2. &
Esa. 53.

Prou. 28.
Psal. 76.

Psal. 129.

Berna. ser-
in Annūtia-
tione.
Dan. 13.

ficare idem quod impeccabilis, vt nō
solū comprehendat eos, qui sine pec-
cato sunt, sed etiam eos, qui etsi non
peccent, peccare tamen possunt: quan-
quam illi, cum quibus Dominus age-
bat, maximis essēt referti criminibus.
Considera efficaciam sētentiā, & ver-
borum Christi, quia nemo illi se se op-
ponere est ausus: nemo ea pronūciata
se præsumpsit ostendere à peccato im-
munem: nemo eius sētentiā cō- em-
nere est ausus, sed mox percussi sunt
in consciētia, & suorum quisque ad-
monitus peccatorum.
Et iterum se inclinans scribebat in ter-
ram. Vt scriberet secundam obstinatio-
nem grauius puniendam, & vt locum
daret exeundi, & ne videret cadentes,
& peccantes, vel in signum secundarū
tabularum legem gratiæ adumbratiū,
& vt (teste Ambrosio) gemino testamē-
to Iudæos scias esse damnatos. Audiē-
tes autem hac, vnus post vnum exhibant,
incipientes à senioribus. Nullus erat si-
ne peccato, qui lapidem mittere pos-
set, nisi solus Christus, solus innocēs,
qui peccatum non fecit, nec inuentus
est dōlus in ore eius. Verū nō in mu-
lierem, sed in accusatores, qui à Chri-
sto petra lapidati, vt propria consciē-
tia dictabat, discesserunt. Fugit enim
impius nemine persequente. Vide quā
pulchrē impietum sit verbum Prophe-
tæ: Exurgat Deus, & dissipentur inimici
eius, & fugiant qui oderunt eum, à facie
eius. Sicut deficit famus, deficiant: sicut
fuit cera à facie ignis, sic pereāt pecca-
tores à facie Dei. Si enim erecto Dño tā-
tus timor inuāsit accusato res: quanto
magis Christo veniēte ad iudiciū con-
tremiscēt omnes impij, & criminosi?
Nā si iniquitates obseraueris Dñe:
Dñe quis sustinebit? Deinde discesse-
rūt, timētes à populo lapidari ob sua
peccata. Adhęc putabāt fuga euadere
posse: sed nulla est, nisi cōuertamur ad
Christū. Vltimō discesserūt, vt ait Ber-
nardus, vt persuaderēt adulteriū pūdi-
cissimæ Susānæ, dicētes: Cōmiscere no-
biscū. Nam qui publicē insecantur a-
dulteria, secreto, si possunt, ea suadēt,
& amplectuntur.
Quod verō dicitur in Græca litera,
ὄν τῆς ἀναμάρτου, ἡ ἀδελφὴ μου, id est, à pro-

pria consciētia redarguti: videtur ab
aliquo additū per modū glossēmat. Quod à
senioribus inciperent: ob id
certē, quia magis fugiebant verecun-
diā, vt pote grauioribus criminib⁹ im-
plicati: timebant enim, ne proditis eo-
rum flagitijs lapidaretur à populo.
Et remansit solus Iesus, & mulier in me-
dio stans. Solus Iesus, sine accusatorib⁹
scilicet, & mulier in medio turbæ au-
dientis Dñi sermonem stans. Solus Ie-
s⁹ sine peccato erat, & verē ἀναμάρτος,
& solus lapidem mittere poterat. Sed
qui prope Iesum cōsistunt per fidem,
& de peccato agūt pœnitentiā, tuti sūt.
Vide igitur misericordiā, & misericriā:
expectabat fortassis mulier sētentiā ab
irreprehēbili Christo, & in medio sta-
bat. Stabat qui dē, quia rei stātes audiūt
sētentiā iudicis, stabat verō in medio
quia iā contrita, de peccato ad cor re-
dierat, & de virtute amplectenda que
in medio consistit, cogitabat. Et beati
qui stant in medio, quia non longē ab
sunt à Iesu, non iam amplius iudice,
sed aduocato, & protectore. Insignis
nostri seculi hæreticus Beza, purissi-
mus scilicet, & castissimus homo, offē-
sus fuit hoc verbo, quod mansit Iesus
solus cū muliere in medio stāte: prop-
ter quod verbū, hęc totā historiā reie-
cit. Sed mirū q̄ est, nō fuit offensus al-
tera historiā Samaritanæ, in qua mira-
ti sūt Apostoli, q̄ solus cū muliere lo-
quebatur: neq; illam historiā simili ra-
tione expungendam duxerit, cum nō
iam in templo, sed in agro illa solitudo
contingerit: sed falsus est Beza, putans
solum Christum cum muliere mansisse,
cum præsens esset cōcio tota, & fre-
quens auditorium: aderant quoq; A-
postoli omnes, qui ei⁹ lateri perpetuō
hærebant, in quorum medio dicitur
sterisse mulier. Sol⁹ ergo dicitur Chri-
stus cum muliere, quia Scribæ, & Pha-
risæi accusatores discesserant, & vnus
post alium exierant.
Eriges autē se Iesus, dixit ei, Mulier q̄
sūt qui te accusabāt? nemo te cōdenauit?
Quasi diceret, sine testib⁹ nō est legiti-
mū, aut maturum iudiciū: accusatores
cesserunt causæ: ergo & iudex. Sed
quomodo interrogat qd̄ videbat? sed
interrogat nobis, vt ait Ambrosius, vt

Seniores Pha-
risæorum ac-
cusatores a-
dulteræ, cur
p̄tmi disces-
serint à Chri-
sto.

Christi in a-
dulteram mi-
sericordia.

Adultera in
medio cur
stabat.

Caluini suc-
cessor Beza
qua ductus le-
uissimā ratio-
ne hęc histo-
riam de Eua
gello sustulit.

Quare Chri-
stus adulterā
id quod vide-
bat, interro-
gat.

noſceremus nō eſſe lapidatam. Eſt autem humani affectus hæc conſuetudo, vt interrogemus ſe piſſime, quod videmus. Hoc autem verbo, Nemo te condemnauit, indicat, Euangelium magiſtratu relinqueret ſuam functionem. Non enim Euangelium adminiſtrat gladium, ſed gladij poteſtatem confirmat, & ratū habet quod in ciuilibus ad cōmunē Reipublicæ vilitatē decernit.

Qua dicit, Nemo Domine. Hoc eſt dicere; Quis poteſt lapidare, quam ipſe non damnas? quis poteſt alium ſub tali ſententiæ conditione punire? *¶ Dicit autem Ieſus, Nec ego te condemnabo, vel, vt Græcè dicitur, Nec ego te cōdemno.* Vult Dominus dicere; Magiſtratu ſuum integrū relinquo: nec enim veni ſoluere legē, ſed adimplere. Ideo Euangelij, & gladij munera non ſunt contraria. Ego igitur, qui Deus ſum, & aduocatus, & Meſſias, & qui plus omnibus te amo, & me potius, quam te cōdemno, & qui eos omnes, qui ſe iudicant, & cōdemnant, non iudico, neque cōdemno, minime te quoque cōdemnabo in foro interno, nam externum non eſt meæ iuriſdictionis.

Ecce verus Daniel, qui nō tantum Suſannam de falſo adulterio accuſatam, ſeruare à ſupplicio poteſt; ſed certantius eſt, vt veram adulteram non ſolum à ſupplicio, ſed etiam, quod maius eſt, ab ipſa criminis labo liberare poteſt. Rectè ſcriptum eſt: *Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi.* Vidisti iam opus miſericordiæ, audi opus iuſtitie: *Vade, & iam amplius noli peccare.* Ex affectu, & voluntate: alioqui non eſt homo, qui non peccet: ſed ſatis eſt, ſi homo exuat voluntatem peccandi, & proponat in futurum abſtinere. Quid enim prodeſſet medicina, ſi poſtea per incontinentiam voluntariam quis incidat in morbum? Hinc dicitur: *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius?* Et Sacerdos in iniungenda pœnitentiæ æque debet habere rationem recidui peccati, ac ſatisfactio nis de præterito. Nec ex hoc loco quiſquam colligat, peccatori non eſſe imponendam pœnitentiā: tum quia hæc peccatrix abunde, metu forſitan mor-

tis, & pudore ſatisfecerat, tum quia Dominus nondum inſtituerat Sacramentum Pœnitentiæ, quod in die Reſurrectionis ſtabilitum eſt; tum quia Dominus poteſtate excellentiæ præditus erat, qua fructum Sacramenti, ſine Sacramento exhibere poteſt. Docet autem Dominus Episcopos & eos, qui conſeſſionibus audiendis præficiuntur, vt mites, & benignos ſe præſtent erga peccantes, quia ipſi ſæpe maiori egent miſericordia Dei: & idem quiſque, etiam non ſacerdos, cum proximo ſuo obſeruare contendat: quia beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Vides igitur Domini miſericordiam animæ peccatrici exhibitam, & iuſtitiam peccato indictam. Non damnat adulteram, quia non venerat perdere, ſed ſaluare: non ſtatim abſoluit, ne videatur damnare legem, & gladium ſecularem, vel facinoroſi exiſtiment ſe puniri non poſſe, vel nō oportere. Si adulterareſpodiſſet, Dñe, dicis mihi, Vade, & noli amplius peccare: ſed quo ibo? Nonne ad aliud tribunal rapiunt me accuſatores? Nonne meus maritus iniuriā inultam eſſe nō vult? qui non acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione dona plurima, vt in Proverbij dicitur? Sed vade, ait Dominus, quouis modo ne pecces amplius. Deus te iuſtificat: quis eſt qui te cōdemnet? Habes meum verbum tecū, quod vincit omnia: ego te liberam, & omni metu ſolutam abire volo; ob id ergo admiſſum crimen, à viro ne metuas; Ego qui te peccatis abſoluo, & in futurum ſeruare à peccatis te poterō. Ideo diligenter mihi confidito, ac proinde diligenter caue. In hæc verba pulchrè philoſophatur Ambroſ. *Vade, inquit, & amodo vide ne pecces. Emēdauit reā, nō crimē abſoluit: etenim ſeueriori ſcētētia culpa dānatur, ſi vnusquisq; crimen ſuū oderit, & in ſe incipiat cōdemnare delictū. Etenim cū reus occiditur, perſona magis, quā culpa punitur: vbi verò culpa deponitur, abſolutio perſona eſt pœna peccati. Quid eſt ergo, Vade, & amodo vide ne pecces? Hoc eſt, ex quo te Chriſtus redimit, corrigat gratia, quam pœna non emēdaret, ſed plecteret. Idē alio loco ait: Non damnat*

Cur Chriſtus nullā aduſtæ pœnā impoſuit. Ioan. 20. Pœnitentiæ Sacramentum quādo ſit inſtitutum.

Quales conſeſſarij ſint oportet erga pœnitentes. Matth. 5.

Luc. 9. Chriſti miſericordia ſimul, & iuſtitia aduerſus adulteram.

Pro. 6.

Rom. 8. Eſa. 50.

Ambroſ. li. 9. epiſ. 76.

Quid illud Chriſti ad adulterā: Vade, & iam amplius noli peccare, ſecundum Ambroſium.

Lex Euangelicæ gladij non adminiſtrat: ſed gladij poteſtate confirmat.

Matth. 5. Euangelij, & gladij munera non ſunt contraria.

Dan. 13. Quo maior Chriſtus Daniele.

Pſal. 84.

Qua ratione non debeat homo amplius peccare.

1. Reg. 8.

Eccl. 34.

Quid obſeruandum Sacerdoti ſit, cum iniungit pœnitentiā.

quasi redemptio, corrigit quasi vita, quasi fons abiit. Et quia quando se inclinat, adeo inclinatur, vt iacentes eleuet, ideo ait remissio peccatorum, Nec ego te damna-bo. Hæc ille.

Mysterium in hac historia inelufum, ſecundum Rupertum eſt: Scribæ & Phariſæi peccatricem mulierem, id eſt, Iudæi Eccleſiam de Gentibus collectam, & cum varijs idolis adulterantem, adducunt in templum ad Chriſtū, corporis, & animæ eius liberatorem: & ea remiſſionem peccatorum accipiente, cum mala conſcientia foras prodierūt inuidiæ ſuæ tormento à gratia exciſi ſunt. Et vt ait diuus Hieronymus in Ezechielem, totius orbis lapidibus petendos Iudæos expoſuit: & cum legē, & Prophetas prædicant, quid aliud, quàm ſic oportuiſſe fieri in ſalutem Gentium demonſtrant, & Gentium conuerſionem, & ſuam exceſſionem fuiſſe prædictam? Remanſit ergo Ieſus cū muliere, id eſt, gentilitate, cui pepercit ob humilitatem, & fidē, & Iudæos legis operibus confidentes, tumidosque abiecit. Hæretici etiam, quia non ſe inclinant, & ad proprias conſcientias explorandas deſcendunt, Eccleſiam petunt lapidibus, id eſt, libris maledicis, & pluſquam ſatyricis, verbis contumelioſis, & amarulentis, quibus ſuas conciones, & ſcripta aſpergunt. Sed illis obijcere poſſumus: *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in nos lapidem mittat.* Si quis conſideret quantum ſcelus ſit hæreſis, & ſchiſma, quantum ſit ſuperbiæ, & tumoris animi vitium, quo ſuum iudicium toti Eccleſiæ impudenter præferunt, profecto ſibi magis conſulerent.

Habent etiam mores noſtri ſuam ex hoc loco inſtructionem. Quæuis enim anima peccatrix adultera eſt, vni viro, cui erat deſpofata, fidem non ſeruans; & tot adulteros ſuſcipiens, quot obnoxia eſt vitijs. Dæmon enim adulter eſt, vt alter Amnon; qui vbi adulterium perpetravit, odit animā, quæadmodum ille Thamar. Ideo Scribæ, & Phariſæi, dæmones intelligendi ſunt callidi, & ſimulatores, qui omnia peccata noſtra ſcribunt: qui cum ſint ipſi diuſi, nos quoque à Deo per pec-

catum diuidere conantur, atq; animā peccantē tentationibus ſuis ad deſperationem inducunt, vt in æternum lapidetur: allegata tantum lege, id eſt, iuſtitia, & non monte Oliuarum miſericordiæ, vnde Chriſtus veniebat. Ieſus autem quādo ita animā accuſatur, inclinatur caput, ac ſi non videret, id eſt, diſſimulat: nam ſi ille iniquitates obſeruaret, quis poſſet ſuſtinere? Quod tamen facit, vt in terra conſcētētiæ deſcribat propriæ vilitatis, & bonitatis Dei nos ſeruantis cognitionē. Sed tandem, ne tentetur ſupra id quod poteſt, erigit ſe in adiutorium noſtrum, erigendo, & ſubleuando conſcētētiā, & oſtendendo dæmonibus ſuorum peccatorum conſuſionē, & dedecus: vnde indigni redduntur qui accuſet, & cōfuſi, recedunt. Sed ne quiſquam ſibi adſcribat dæmonis reſeſſum, iterum digito ſcribit, vt eā charitatem cum alijs ſeruemus, quæ nobiſcū ſeruata eſt. Et humilitatem alloquitur: *Vbi ſunt qui te accuſabant?* quaſi diceret, Reſeſſerūt præter ſpem tuam, & conſolata manes. O mulier modicæ fidei, & fortitudinis, perge de virtute in virtutē: quam ego non condemnabo, modò ne pecces. Ieſus ergo pro ea reducēda inclinatur ſe deorſum, per incarnationē, & ſcripſit digito Spiritus ſancti, id eſt, tulit legē amoris, & miſericordiæ in cordibus terrenis; & erectus per exaltationē, in Cruce dixit: *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in nos lapidem mittat.* illā puniat: quo verbo cōfudit dæmones, & vt Propheta ait, egreſſus eſt diabolus ante pedes eius. Et iterum ſe inclinans, frangendo tabulas legis cum Moſe, non indicando earum rigorem; ad pedē montis, id eſt, ad Humanitatem ſuam, obedientia crucis hanc fractionem emente, Euangelicā legē, quam prius ore protulit, ſcripſit, & factio mortis ſuæ cōmendauit. Et rurfus erexit ſe per reſurrectionē, fugatis dæmonibus: & manſit Ieſus & mulier, id eſt, peccator ſine dæmonis infeſtatione, & dictum eſt illi vt progrediatur in bono. Debet igitur quiſq; peccator timere, ne Chriſtus primus in die iudicij lapidem mittat, eum damnando, vt ſe abſoluat: nā tunc lapis in ipſum cadens conteret eum. Deinde Apoſtoli

Chriſti in peccatricem animam artificioſa bonitas. Pſal. 129.

1. Cor. 10.

Quemadmodum Chriſtus, ceu adulteram, peccatricem animā ad virū ſuum priorē, Deū videlicet reduxit. Habacu. 3. Exod. 32.

Matth. 21.

Sap. 5. Stare in medio, & prode Iesum quid sit.

iudicantes mittent lapides suos : quia omnis creatura armata pugnabit pro Christo contra infensatos . Discamus igitur erubescere de peccato ; deinde timere Christum iudicem : adhuc studeamus stare in medio , colendo virtutē , & habitando in medio nostri , prætereā stare prope Iesum per certā sp̄c , & confidentiam ; postremō intelliga-

mus nobis esseditum , vt nolimus amplius peccare , vt in tremendo die iudicij benignam , & à nobis stantem sententiam inuitis dæmonibus obtineamus , à supremo iudice Domino nostro Iesu Christo , qui cum Patre , & Spiritu sancto pari fruitur gloria , & honore atque dominatione suis sempiternis , Amen .

TRACTATVS XXXIX.

De disceptatione Christi cum Iudæis , litigantibus cum eo , quòd de seipso testimoniū perhiberet , cū dixit : *Ego sum lux mundi* , &c . Ioan . 8 . Iterum ergo locutus est eis Iesus , dicens : *Ego sum lux mundi : qui sequitur me , non ambulat in tenebris , sed habebit lumen vitæ . Dixerūt ergo ei Pharisei , Tu de te ipso testimonium perhibes , testimonium tuum non est verum , &c .*

Quomodo hæc cū præce tentibus coherent .

Ioan . 7 .

Psal . 35 .

Quare Christus dixerit : Ego sum lux mundi , &c .

Impiorū inuidia nihil nocere potest gloriæ Dei . Quid Pharisæi gloriam Christi obscurare tentantes , ficere voluisse videantur .

Refert Euangelista , Dominū ablegatis delatorib⁹ , & suis cuiq ; sceleribus proditis , & admissa ad remissionem delictorum peccatrice , ad sermonem inceptum , sed interpellatum rediisse , & propterea ait , *Iterum* , quia pridie eius diei dixerat : *Si quis sitit , veniat ad me , & bibat* , & modò subdit : *Ego sum lux mundi* . Scriptum enim erat apud Dauidem : *Quoniam apud te est fons vitæ , & in lumine tuo videbimus lumen* : magna est autem sitis in hominibus videndæ veritatis , & agnoscendæ diuinæ voluntatis , propterea ait : *Ego sum lux mundi* , qui veritatem de omnibus docere possum ; Erat enim Christus constans veritatis assertor . His autem paucis verbis breuiter , & magnifice expressit , nihil posse inuidiam impiorum nocere gloriæ Dei : *Ego sum* , inquit , *lux mundi* . Quasi diceret , *Quid vos impij nocetis , & te nebrarum filij , claritatē , & famæ meæ nomen obscurare contenditis ? Nunquid non deridendi essetis , si Solem*

istum , qui videtur , de sublimi circulo suo toti mundo lucetem , exsufflando extingueret tentaretis ? vel aërem pugnis verberando , de magno cœli candente labro deijcere , & sub modium recondere conaremini ? Ergo vos ridiculi talis , & vespertilioes , oculos quidem vestros claudere , & me veram lucem non videre potestis : sed totius mundi oculum eruere , vel istam eius lucē extingueret non praualeatis .

Videtur autem maximè ad præcedentia facere hæc Christi sententia . Vt enim lux fugat eos , qui malè agunt , & oderunt lucem ; pauperes autem , & infirmos fouet , secundum illud : *Qui Solem suum oriri facit super bonos , & malos : ita Christus fugauerat Scribas & Phariseos , & sua luce fecerat illos agnoscere peccata propria , & benignè ad pœnitentiam adulteram receperat . Erat deinde lux mundi , excedens Moysen , obscuransq ; eius legem , & Prophetas , non secus atque Sol offuscans Stellas . Præter hoc*

Lux quos fugat . Ioan . 3 .

Matth . 5 .

Christi lucis excellentia .

1. Cor. 1. Quomodo Christus sit lux mundi.

Quod Iudæi Christum lucem non cognouerint , vnde factum sit . Ioan . 7 .

Lux quid sit , quomodo à lumine , radio , splendore , coloreq ; distinguitur .

Lib . 5 . Lucis nomine quæ veniant in Scripturis .

1. Tim . 1 . Ioan . 9 . 2. Cor . 11 . Matth . 5 . Ioan . 5 . Philipp . 2 .

Psal . 4 . Ps . 104 . 6 .

cum absoluisset adulteram à crimine , ne dubitaret esse verum Deum , qui id posset , aperit diuinitatem suam , dicens , *Ego sum lux mundi* .

Dicet aliquis , Quomodo Christus , qui toti orbi tenebras effudit per crucem suā , ita vt prædicatus crucifixus , Iudæis sit scandalum , Gentibus stultitia , potuit esse lux mundi ? Respõdeo : Eadem ratione , qua Sol tenebras facit noctuis , cū tamen ipse sit lux . Obijcies ; Quæ ergo culpa noctuarum est ? Aio , quàm maxima . Præmissæ siquidē fuerant multæ lucernæ , nēpe lex ipsa , Propheta , Ioannes Baptista , & ipse Christus , qui pro lucerna erat : tantum credidissent esse lucem Iesum , & se oportere noctuarum oculos mutare , & aquilinos accipere . Dixerat enim Dominus , quòd qui volunt facere voluntatem Patris , cognoscerent hanc lucē : amantes Deum ac proximum , visuros hanc lucem : & saltem , postquam hoc lumen Gentibus ignotum cœpit illucescere , debebant Iudæi illum , vt gloriam Israëlisc suscipere .

Sed iam altius de hac sententia meditandum est . Lux , qualitas est primi corporis , vt in ipso existit alia immutantis ; quādo verò in alio corpore recipitur , & retinetur , vt in Luna , stellis , aëre , & similibus , dicitur lumen ; dū verò corpus diaphanū recta penetrat , vocatur radius ; si verò cum corpore opaco reflectatur , splendor appellatur ; quòd si in superficie eius ad modum habitus , siue permanentis qualitatis retineatur , coloris nomē acquirit . Igitur , vt aliàs diximus , lux neq ; corpus est , neque natura spiritualis , neq ; forma substantialis ; sed qualitas tantum actiua , consequens formam substantialem Solis . Deinde præmittendum est metaphoricè lucem vocari , præstantissima quæq ; Deum enim præter externos , vt Platonem , Trismegistum , Homerum , & Hesiodum , Scriptura vocat lucem , & Christum , & Angelos , & Apostolos , & Ioannem Baptistam , & Christianos vocat Paulus luminaria in hoc mundo , & mentem ipsam hominis , de qua dicitur : Signatum est super nos lumen vultus tui , Domine . Porro lex Moysi , dicitur lux , & lucerna ; ad

hæc ipsa gloria , imò & gratia , de qua : *Emitte lucem tuam* : & simpliciter quòd quid præstatius esse habet , & vicinūs Deo , eò magis participat de luce . Christus ergo se ob hanc causam luci comparauit , quò perfectionem , & vtilitatē suam indicaret . Et quanquā ipse lux sit totius Trinitatis , & Angelorum , dignatione tamen , ac benignitatē suā se vocat lucem mundi , siue hominum , vt Ioannes dixit : *Et vita erat lux hominū* . Est quidem in primis lux totius Trinitatis : quia ipsum Verbum à rota Solis , hoc est , ab essentia Patris tanquam lux procedit ; & simul cū eo producit Spiritum sanctum , quasi calorem quendā infinitum . Et vt lux semper oritur à Sole , & semper illi adest : ita Filius semper à Patre producit , & est in sinu Patris illi coæternus : & hoc in infinitum plus est , quā esse lucem mundi . Sed quia hæc lux minori , quā Deo est inaccessa , & incomprehensa (nemo enim nouit Filium , nisi Pater : neq ; Patrem quis nouit , nisi Filius : qua in re nequaquam excluditur Spiritus sanctus , sed includitur) ideo summa charitate ac dignatione voluit fieri primò lux Angelorum , eos ex nihilo ad esse vocando ; & illorum esse lumine gratiæ , ac gloriæ illustrando . Hinc in luce , & claritate illos nobis apparere voluit , vt eos agnosceremus tanquam flammam ignis diuini . Quicquid enim habent Angeli , siue naturæ , siue gratiæ , siue gloriæ , participatio quædam est increatæ huius lucis . Nec tantum eos illuminauit , sed etiam eos nostram lucem fecit : vnde Raphaël Angelus pro luce & duce in forma iuuenis splendentis datus est Tobia .

Tertiò dici potest lux mundi , quòd attinet ad creaturas , siue ratione , siue sensu destitutas : quia quicquid nunc lucidi habet , & pulchri in natura sua , vt cœli , stellæ , elementa , mixta , plātæ ; & animalia , gemmæ , lapides pretiosi , atq ; metalla , quicquid etiam habebūt post generalem resurrectionē , de quibus dicitur : *Vidi cælum nouum , & terrā nouam* ; ab hac luce inuisibili totū profectum est . Hinc omnes creaturæ lucidæ sunt , & calidæ : nam & Deus ipsum iudicant , & ad amorem Dei habedum

Psal . 42 .

Cur Christus se luci comparauit .

Ioan . 1 . Christus cur lux sit totius Trinitatis .

Matth . 11 .

Quamobrem Angeli in forma lucis nobis appareant .

Tob . 5 .

III . ratio , cur Christus sit lux mundi .

Apoal . 21 .

Quare ratio.

Ioan. 1. 1. Tim. 2.

Exo. 34.

Christus ut irradiaverit hominibus.

Luc. 23. Ioan. 12.

Luc. 2.

Esa. 49.

V. ratio, cur Christus sit lux mundi.

Malach. 4. Cant. 6.

Dan. 12. Christus ut lux sit, lumē, radus, splendor, simul atque color.

Ephes. 5.

accendunt atque inuitant. Quarto loco, lux est oranium hominum, & non tantum populi Israelitici: quia omnē illuminat hominem venientē in hunc mundum: omnes ad agnitionem veritatis vult venire. Sed ut posset hæc lux à debili nostro visu cerni, induta est leui nube humanitatis, quàm illuminavit, atque inflammavit. Et quem admodum Moysen illuminatum atq; glorificatum, in Doctorem de monte misit filijs Israël; ita hunc luce, & gloria plenum ad nos misit Pater de cœlo. Emittebatq; hæc lux radios suos per os, & manus Christi, quasi per canales quosdam, illuminando nos vita, doctrina, & miraculis, & persecutionum tolerantia; denique ipsa morte vulneribus quasi fenestris quibusdam patefactis, plus lucis emisit; adeo ut Solem istum, qui sub aspectum cadit, obscuravit; & ut Sol quidam spiritualis in Cruce exaltatus, omnia ad se traxerit. Est igitur lux mundi, id est, fons lucis, à quo cæteri sancti tanquam stellæ, quæ istis apparent, & illis absconduntur, omne lumen suum acceperunt. Christus verò perpetuò omnibus omnium seculorum hominibus tanquam Sol apparuit, etsi vitio oculorum suorum multi eum non viderint: nam ab eo loco salus nostra pendebat, unde Si meon inquit: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante faciem omnium populorum:* Et iterum, *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra.* Denique Christus lux est suo immenso splendore, omnium Sanctorum lumen offuscans. Ut enim omnia quasi non sint, sic sunt ante Deum; ita omnes creaturæ etiam Angelicæ ac beatæ, ex se tenebræ sunt, si cū hac increata luce conferantur. Unde merito Malachias Christum vocat iustitiæ Solem, à quo Ecclesia pulchra ut Luna, suum lumen mutuatur, & sancti omnes, qui sunt sicut stellæ fulgentes in perpetuas æternitates. Est autem Christus lux in se ipso, quia Deus est; lumē in Christo homine; radius in inspiratione secreta gratiæ suæ, & in Scriptura; splendor in Apostolis; & ministris Novi Testamenti; Color in quous non strum: *Eratis enim,* ait Apostolus, *ali-*

quando tenebra; nunc autem lux in Domino: ut mirandum sit, atque adeo deplorandum, Ecclesiam ut Lunam nostro vitio eclipsim pati per interpositionem umbræ terræ, hoc est, per amorem terrenorum bonorum. Vna enim auaritiæ pestis, quæ est idolorum seruitus, mirum in modum deturpat Ecclesiam, & Prælatos atque Sacerdotes, & omnes, qui Evangelicam legem profitentur, & quibus æterna, & cœlestia bona promittuntur. Sed serò tandem agnoscent se umbras confectatos fuisse, cum dicent; *Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transferunt omnia illa tanquam umbra, & tanquam nuntius præcurrentes.* Non explicabo lucis proprietates, quod à me latius in alijs locis factum est, ne actum agere videar. Ego ergo sum lux mundi, melior quàm Sol iste, vel ratio, vel lex Moysi, vel Apostoli, qui in Scripturis Sol dicuntur. Nam Sol iste corporeus externa tantum illuminat, & tendit in Occasum; hic autem ascendit super cœlum cœli, ad Orientem. Ille interdum lucidus apparet, interdum nube obscuratur atq; tegitur: in hoc autem Sole nulla est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Ille calore interdum urit, & molestus est, hic semper est placidus, & quietus: ille visus, aciem oculorum obtundit; hic verò oculos fidei acuit, & perficit. Rationis lux in his, quæ mundi huius sunt, aliquid valet; in spiritualibus nihil, nisi cœlitus illustretur. Lex etiam, & præceptum Domini lucidum internos oculos ut quid agendum sit agnoscant, illustrat; sed vires perficiendi intellecta non præstat. Apostoli etiam lux erant, non quidem natura, sed gratia, & participatione, externè tantum illuminantes; at Christus lux est internè, & externè erudiens, & in spiritualibus, & ex natura sua, & non tantum iustitiæ lux, & doctor, sed etiã dator, & effector, & perinde pauperi atque diuiti lucens, atq; Sol iste sensibilis.

Habes igitur quomodo Iesus sit lux mundi archetypi, id est, sanctissimæ Trinitatis, mundi intellectualis, hoc est, Angelorum, mundi corporei, siue sen-

Ecclesiasticus patitur eclipses. Ibidem.

Sap. 5.

Solis huius externi cum Sole iustitiæ Christo comparationes. Matth. 5.

Psal. 67.

Iaco. 1.

Psal. 13.

Apostoli quilibet erant lux.

sibilis,

Epilogus prædictorum de Christo luce mundi.

Ioan. 9.

Ioan. 6.

1. Cor. 10.

Ioan. 15.

Ierem. 2.

1. Cor. 10.

Matth. 16.

1. Pet. 2.

Ioan. 10.

1. Pet. 5.

Psal. 82.

Ioan. 10.

Christus quomodo sequendus, & quare.

Ioan. 10.

Matth. 6.

Matth. 26.

Luc. 14.

Matth. 19.

Apocal. 13.

Heb. 13.

Ioan. 8.

Gen. 4.

sibilis, mundi minoris, siue microcosmi, hominis scilicet: nam quod ipse est, facile nobis communicat, dixit enim; *Quandiu sum in mundo, lux sum mundi, & ad Apostolos, Vos estis lux mundi.* Dixit, *Ego sum panis viuus: & Apostolus ad fideles: Vnus panis, & unum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane, & de vno calice participamus.* Dixit, *Ego sum vitis vera; & per Prophetam ait; Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum.* Dicitur de eo, *Petra autem erat Christus: & Simoni ait: Tu es Petrus, & super hanc petram: & Petrus, Ad quem accedentes, lapidem viuum, &c. Et ipsi tanquam lapides viuus super edificamini.* Dixit, *Ego sum pastor bonus: & Petro, Pasce, inquit, oues meas.* Et Petrus, *Pascite qui in vobis est gregem Dei.* Denique ipse Deus est, & Filius Dei; cum tamen ipse dixerit; *Ego dixi, Dij estis; & filij Excelsi omnes.*

Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vite. Loquitur de sequela non tam corporis, quàm spiritus, quæ sit fidei gressibus, atque imitatione. Et pulchre ait: *Qui sequitur me: non qui antecedit ratione, & prudentia humana, volens ad se omnia trahere, vel se ad vocationem ingerens.* Nam ut alio loco dixit: *Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones.* Qui sequitur ergo me, non mea, vt Iudæi, qui ob temporalia principaliter seruiabant, quæ in Nouo Testamento adijciuntur sequenti lucem propter se ipsam. Me non est longinquo; & sine charitate, vt Petrus, quia negabit, vt ille. Me etiam, nudum: qui enim non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus, nec potest currentem, & festinantem sarcina grauatus assequi. Unde Petrus dixit in nomine Apostolorum omnium; *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: Me rursus, quem secuti sunt Angeli, & Patres Veteris Testamenti: Quia Agnus occisus est ab origine mundi: unde & Moyses in spiritu eum cernens, improperium eius portauit. Abraham, inquit, exultauit, vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est. Abel scilicet est non tantum fide, sed etiam in perferendo martyrio à fratre suo: Me rursus, qui*

doceo viam securam, & conduco ad patriam: quia nemo venit ad Patrem, nisi per me. Postremo, qui sequitur me vt columnam ignis, & nubis, id est, Deus, & hominem refrigerantem, & illuminantem, & in prosperis & aduersis tuentem, perueniet in Terram promissionis: Me, vt nauim in portum ducentem. Me, vt arietem domesticum cum campana prædicationis collo appesa oues errantes adducentem.

Non ambulat in tenebris, Græca, & Augustinus habent; *non ambulabit,* vt opponat alteri membro sequenti iuxta Grammaticam; sed habebit lumen vite, vt vtrumque sit futuri temporis. In Sacris literis tenebræ dicuntur, ignorantia rerum salutarium; peccata, demones, mors, infernus, tentationes, hæreses, & lex ipsa Moysi obscura, iuxta illud: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Sed à Christo est lux doctrinæ, in tenebras ignorantia: quia in aduentu Messia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientis. Ab eo est lux gratiæ contra tenebras peccatorum. Ab eo lux est Spiritus sancti pellentis demones. Ab eo lux vite immortalis, & resurrectionis, contra mortem tenebrosam. Ab eo lux gloriæ in tenebris exteriores gehennæ. Ab eo lux consolationis proficiscitur, aduersus tenebras tentationum, unde Job dicebat: *Post tenebras spero lucem.* Ab eo lux fidei dissergens tenebras hæresum: ab eo vera legis, & Prophetarum intelligentia promanant. Et vt nocte adueniente accenduntur candelæ, & decedente Sole illuminantur stellæ: ita recedente Christo, & sensibilem suam præsentiam nobis subtrahente, igne Spiritus sancti accendit Apostolos tanquam luminaria quædam, quibus tenebræ nostræ dissiparentur.

Ac subdit: *Sed habebit lumen vite.* Græcè dicitur, *habet:* quia hoc lumen, quod Christus est, siue gratia eius, vitæ Spiritus donat, & æternam promittit; & gaudium de eo, quod habemus, & de eo, quod speramus generat. Illuminat enim hoc diuinæ gratiæ lumen de summis necessarijs, & ad salutem spectantibus; nempe de termino, & via, de cognitione Dei; & sui, carnis, &

Ioan. 1. Christus vt columna ignis sit, & nubis. Exo. 13.

Christum sequens, in quibus tenebris non ambulat. August. tra. 34. in Ioan. tom. 9.

Psal. 17. Laudes Christi lucis. Esa. 11.

Iob 17.

Christum sequens, cur habet lumen vite.

Spiritus,

Lucis effe-
cta, corpora-
tis, & diuina.
Luc. ult.

Arist. lib. 1
Physic.

IOAN. 15.

Ephes. 5.
Vt simus lux
in Domino.

2. Cor. 6.

Peccatores
quale lumen
habeant.

Prou. 21.

Prou. 4.

Prou. 27.

2. Cor. 10.

Prou. 3.
Sap. 7. & 8.

Ecclesiasti-
ci 24.

Spiritus, naturæ, & gratiæ, virtutis, & vitij, temporalium, & æternorum. Calefacit hæc lux, extinguendo amorem cupiditatis, accendendo amorem Dei & proximi, etiam inimici, & creaturarum omnium propter Deum: vt tali luce calefacti, dicant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* Fructificat præterea: & vt Sol, & homo generant hominem, & per accessum, & recessum fiunt rerum omnium ortus & interitus: ita qui manet in hac luce, hic fert fructum multum. Quæ educit extra terram cor terrenum vt plantam, præstat truncum rectæ intentionis, ramos eleuatos spei, folia honestæ elocutionis, flores Sanctorum desideriorum, fructus honorum operum, vmbra refrigerantem alios, vt viatores. Facit etiam in alijs nos verbo, & exemplo fructum edere, vt magna ratione dictum sit lumen vitæ, quod non tantum in se, sed in alijs vitam efficit. Præstatq; vt simus lux in Domino, naturam scilicet Christi participantes, veritatē doctrinæ, conscientiæ, & iustitiæ amantes, alios Dei amore calefacientes, quasi tristes, semper autem gaudentes, tenebras hæresum, & hypocrisis fugantes, aliorum miseras penetrantes, illisq; indolentes, viam vitæ verbo, exemplo, atque prece alijs commonstrantes. Peccatores autem habent lumen ad mortem, & ad peccatum, iuxta illud: *Lucerna impiorum peccatum, & rursus, lusterum semita quasi lux splendens, procedit & crescit vsque ad perfectam diem. Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi conruant.*

Dixerunt ergo ei Pharisei, Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Id est: Non est verum habendum, & fidedignum. Dicit aliquis scriptum esse: *Laudet te alienus, & non os tuum:* siquidem laus in ore proprio fordescit. Respondeo: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Quia enim Deus, sicut & lux, non habet qui plene de ipso testetur, aut testari valeat, hinc est, vt laudet seipsum plerumq; & sapietia enarrat suas laudes in multis locis. Lux ergo perhibet testimonium de se, quia lux se ipsam atq; alia manifestat. Pha-

risæi ergo magnificam Christi prædicationem præliuore non ferentes, præsertim cum quicquid gloriæ Iesu accederet, id suæ detrahi putarent, & se recte notari sentirent, protinus illi apud multitudinem obstrepunt. Quasi dicerent, Si tibi non contradiceres, testimonium acciperemus: vt enim nemo est bonus iudex in propria causa, ita nec testis. Et vide hominum impietatem: omnia testimonia de Christo peruertere conati sunt Pharisei: testabatur Christus de se ipso, vt nunc, & refutabat illius testimonium: testabatur Ioannes Baptista omni exceptione maior, & consilium eius spreuerunt: & dicebant, *Venit Ioannes neque manducans, neque bibens, & dicitis, Daemonium habet.* Testificabatur Pater per opera, & calumniabatur facta in Beelzebub. Testabatur de celo vox, & dicebant tonitruum esse factum. Testificabatur cæcus natus, & maledixerunt illi, dicentes, *Tu discipulus illius sis.* Lazarus tulit illi testimonium, & cogitauerunt vt illum interficerent. Testimonium reddebant ministri missi ad eum alligandum, dicentes, *Nunquã sic locutus est homo: Quibus illi obiciebant, Nunquid & vos seducti estis?* Testimonium vel longè petiit reddidit Nicodemus, & illi insultarunt, dicentes, *Nunquid & tu Galilæus es?* Testificati sunt milites in sepulchro eum custodiētes, & pecunia testimonium corruerunt, & mendacium redemerunt. Moyses, omnes Scripturæ, & Prophetæ de Christo testimonium perhibebant: sed illi Scripturas alioqui obscuras, suis glossis magis obscurabant. Denique Spiritus sanctus per ora Apostolorum egregium de Christo testimonium præstitit, verum illis responsabant, & renitentes, dicebant: *Multo pleni sunt isti: tam impudens est pertinacia, aut tam pertinax est impudentia reproborum.*

Respondit Iesus, & dixit eis, Fisi ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio vnde venio, & quò vado: Vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Id est, Verum est, inter homines pondus non habere quod quis ipse de se perhibet testimonium, quia tunc fallere, tunc falli potest: meum

Phariseorum
quàm impu-
dens obstina-
tio.

Luc. 7.
Ioann. 10.
Matth. 12.

IOAN. 12.
IOAN. 9.
INFR. 12.
IOAN. 7.

Ibidem.

Matth. 27.

Act. 2.

Cur Iesus de
se perhibere
testimonium
verum pote-
rat, omniq; si
de dignissimi-
mum.

autem

Proprium di-
bini Verbi
soli.

Christus qui
do vinctus sit
in Regem, &
lucem mun-
di.

Cur necesse
fuerit Chri-
stum de se te-
stificari se ef-
se lucem mun-
di.

Quare Phari-
sæi Christus
vnde venisset,
aut quò
iret, ignora-
bant.

Duo sunt
quæ hominē
quempiā ex-
cludunt a te-
stimonio.

autem aliud est, quia non tantum homo, sed etiam Deus sum, in quem mendacium cadere non potest, vt etiam si de me ipso testificer, verum sit meum testimonium. Vbi est non aperte, obscure tamē, testatur se Deum esse: quia ait, *Scio vnde venio, & quò vado*, siue quò vadam. Solius enim Verbi Dei est, nos se vnde procedat, à Patre scilicet, & quò, & per quam viam tēdat; quorum neutrum nobis notum est. Quod si Rex secreto in cubiculo alicui cōferret plenam auctoritatem gubernandi ciuitatem, tradendo illi literas eius rei gratia sigillo suo obfirmatas; ille de se testificaretur, Ego sum gubernator illius ciuitatis, Ecce Regis sigillo literas munitas: ad hunc modum Christus ex secreto cubiculo B. Virginis, vbi vinctus est in Regem, & lucem mundi, ad nos prodijt literas Sacrarum Scripturarum cum sigillo miraculorum proferens. Opus autem fuit Christum lucem de seipso testificari, ne dicerent ipsum de se nullum testimonium tulisse quòd sit lux mundi; & miracula edidisse, non sicut ac fecerunt sancti; nunc autem si de se testando mentietur, confunderet Deus mendacem, & exaltaret contradicentes mendaci: cuius tamen constat oppositum. Item ne decipiamur à tam multis, qui se pro luce vendunt.

Scio ergo vnde venio; id est, Nihil ex me loquor, sed ex Deo, vnde sum missus; nec alio tendo, quàm ad illius gloriam illustrandam: nam talis mentiri non potest. Vos autem excæcati liuore, quod scire promptum erat, volentes nescitis vnde venerim, & quò vadam: quod ex operibus meis, & Prophetarum oraculis inuicem collatis nos se poteratis, nisi esset affectus vester corruptus. Duo enim sunt, propter quæ quis excluditur à testimonio ferendo: nempe aut ignorantia rei testificandæ, ideo non solent testimonium perhibere nisi testes oculati; deinde affectus deprauatus aut odij, aut amoris, vt merito à testimonio repellantur amici & cōsanguinei, aut male affecti & inimici. Atque ob hæc duo quisque de se testari recte non potest, quia nec se plene cognoscit, & affectus immo deratus

impedit, quò minus quis se ipsum possit commendare. Christus autē & noverat quis esset, & ab illo amore superfluo longè aberat; ideo de se cū veritate testificari poterat, quod nemo falsus. Adæ sub peccato conceptus potest. Stat enim illa sententia Davidis: *Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax;* quia ex se nisi peccata non habet. Potest tamen donā Dei in se verè laudare, vel inuitus, vt Iob, & Ezechias, & Paulus fecerunt. Imò omnes Prophetæ sibi ipsi testimonium perhibuerunt, alias nemo poterat scire vnde venissent; & tunc non ipsi de se, sed Deus per illos de se testimonium perhibebat. Porro Christus, quatenus Deus est, principium omnis boni existit, & sine periculo vllò vanitatis potest se commendare: quatenus homo etiam est, si ne vlla erroris, aut peccati macula, potuit se, id est, donā Dei à Patre accepta, ad eius gloriam agnoscere.

Vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Quia inspirationem Dei vel non habuerant, vel amiserant, vel non attendebant, qui carnem, & sanguinem in consilium adhibebant. Vnde subiungit aliam rationem, *Vos secundum carnem iudicatis: ego non iudico quemquam.* Et subiungo ego, iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. Obiecit ergo illis, quòd secundum carnem, spreto spiritu, & inspiratione Dei iudicarent, nimirum ex fictione, & hypocrisis, vel, secundum carnem meam putatis quòd homo sim, & per consequens mendax, vt sunt ceteri homines. Sed si iudicaretis secundum Spiritum, qui in me, & per me loquitur, & operatur, me utiq; agnoscere possētis. Et cū subdit: *Ego non iudico quemquam*, scilicet solus: intellige secundum carnem, vt vos cogitatis. Nam si Christus iudicaret, iudicium illorum de se falsum esse, & carnale, iudicium illius falsum non esset, vel secundum carnem: nam scriptum est: *Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terra.* Homo enim videt ea, quæ (fomnis) parent; Dominus autem intuetur.

Christi præ-
rogatiua.

Psal. 115.

Iob. 37.
Esa. 38.
2. Cor. 11.
& seq. &
2. Tim. 4.

Quo iure
Christus se
ipsum pote-
rat commen-
dare.

Pharisei quo-
modo secundum
carnem
iudicabant.

Illud: Ego
non iudico
quemquam
quomodo ve-
rum.

Esa. 11.

1. Reg. 16.

COR.

cor. Et probat suum verum esse iudicium, ex eo quod solus non sit, sed simul Pater cum eo iudicium ferens. In causis siquidem humanis, plus ponderis habet plurium, quam vnius iudicium: ceterum vnius Dei iudicium antecellit vniuersi humani generis iudicium. Etsi ergo meum iudicium, vt hominis, contemnit; certe Dei iudicium, etsi solus iudicat, contemnere non potestis; quare nec meum valetis, cum sit per omnia illius iudicio consentiens.

Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Duorum, aut trium testimonium per se inuictum, & grauissimum non est; quia possunt duo, aut tres veritatem ignorare, aut cognitam, occulto consilio occultare, & testificari falsum, vt contra Naboth, contraq; Susannam factum est: humanitus tamen certior rei notitia haberi nequit. Si ergo duorum hominum, qui & falli & fallere possunt, testimonium verum habetur; quid ni duarum diuinarum personarum? Ita ego testimonium de me perhibeo, dicendo; Ego sum lux mundi, & Pater meus de me testificatus est in lege, & Prophetis, & voca apud Ioannem de celo lapsa: testificatur etiam inspiratione secreta, & ipsis prodigijs & miraculis, quae videtis fieri per me, & videntioribus testimonijs, cum tempus erit, me glorificabit.

Quod si vrgeret; Quomodo Dominus ex lege colligit suum de se, & Patris testimonium esse recipiendum, cum duorum hominum testimonium non recipiatur, si alter eorum de se testetur? Quia Dominus suum testimonium coniungit cum illo Patris, significans se, vt Verbum Deus, testimonium ferre de se homine, ac proinde aliud sit Christus Deus a se homine. Reddit autem Pater, & Filius testimonium de Christo homine per opera, & verba. At Iudaeis manifestum erat, Deum, quem Patrem suum esse profitebatur, semper superbis restitisse, vt Aaroni, & Mariae contra Moysen, Coré, Dathan, & Abiron contra eundem, Sauli Regi contra Dauidem agenti; quem propterea demoni tradidit. Si ergo testimonium meum, & iudicium reiicitis; & illud

quoque Dei reiiciendum est Patris. Deus autem iudex est, & testis: vnde Filius est Patris testimonium, & contra.

Dicebant ergo ei, Vbi est pater tuus? Existimat Chrysostomus, tanquam probum hoc obiectum Christo, cui exprobrabant quod natus esset ex fornicatione, & quod vilem, & abiectum patrem haberet Ioseph fabri, qui eo tempore, vt quidam tradunt, iam erat vita functus. Dicunt ergo, Vbi est pater tuus? quasi dicerent, Te quidem cernimus, patrem autem tuum nunquam vidimus de te testificantem, vt tu ais. Et quod audissent Christum dicentem, Deum suum Patrem, intellexerunt Ioan. 5. idcirco hic nugatur Iudaei. Sed quorsum isti ostendi sibi volebant Patrem? nunquid vt eum occiderent, vel de Synagoga eijcerent?

Respondit Iesus, Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis. Hac verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo. Et nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius. Quemadmodum Philippo dicenti; Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dns respondit: Philippe, qui videt me, videt & Patrem, quia noto verbo, & definitione, & filio agnoscitur dicens, definitum, atq; ipse pater: nam relatiua simul se ponunt, & interimunt, & agnito legato, agnoscitur legans Princeps: & illo ignoto, ignoratur: ita, me incognito, nec cessum est vos Patrem ignorare, cuius sum filius, verbum, & nuntius. Dominus ergo directe quaestioni non respondit: & cum illa oriretur ex ignorantia sui, & Patris sui, ad illam ignorantiam respondit: Neque me scitis, pro, nouistis, saltem iuxta principalem partem, id est, diuinitatem; & ob id neque Patrem meum scire potestis. Si me sciretis, forsitan pro, vtique (confirmatis est enim particula) & Patrem sciretis. Nam vt alibi dixit, Qui videt me, videt & Patrem meum. Nam etsi Iudaei agnoscerent Deum vt caeli & terrae creatorem; non tamen vt naturalem Christi patrem, neque Christum vt consubstantialem eius filium: maxime quia qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, hic mendax est. Cu

1. Reg. 218. c. vsque ad 29.

Chrysol. homil. 51. in Ioan. tom. 3. Ioann. 5. 6. & Matth. 13.

Cur Iudaei Christo dicebant, Vbi est pater tuus?

Ioann. 14.

Relatiua natura.

Qua ratione Pharisaei Deum Patrem ignorant. Ibidem.

Gen. 1. & seq.

1. Ioan. 2.

enim

Quale sit iudicium Dei.

Dent. 17. & 19. & Matth. 18.

3. Reg. 21. Dan. 13.

Matth. 3.

Cum duorum hominum testimonium, vt falsum interdum recipi non possit; quo modo Christus suus & Patris testimonium inde probet esse recipiendum?

Pet. 5. & Iaco. 4. Num. 12. Infra 16. Supra 12.

Deus vnde cognoscitur

Ioan. 5. Dicitio forsitan in Scripturis non semper dubitantis, sed certam affirmantis est.

Matth. 7. Pharisaei si Christum ignorabant, cur eis Christus obiecit: Et me scitis, & vnde sim, scitis.

Ioan. 7. Euthym. c. 9. in Ioann. Chrysol. ibid.

enim Deus nequeat ab homine in se ipso cognosci, sed tantum in suis operibus, potentiae, sapientiae, & bonitatis, & in suis verbis: quisquis opera Dei admiranda in Christo, & verba eius non agnoscebat, nec Deum poterat agnoscere: quia maiora sunt, & excellentiora quae per Christum gessit, quam omnia alia creationis mundi opera.

Si me sciretis, inquit, forsitan & Patrem meum sciretis: Non semper Forsitan, in sermonibus Christi significat dubitationem, & indicia, sed assertionem: Vt, si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; & dicere soliti sumus: Si mater esset, forsitan diligeret. Graece tamen dicitur &: quae particula affirmat, & significat utiq; & certe. Quod si hic forsitan dubitationis est indicium; sensus est, Non quisquis cognoscit me per fidem, videbit Patrem in gloria, nisi sit fides per dilectionem operans: Quia non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum. Atq; haec verba: Neque me scitis, neque Patrem meum, videntur contradicere his, quae superius dixit, Et me scitis, & vnde sim, scitis. Euthymius explicat: Neque me scitis, id est, scire simulatis: nam in veritate me nostis. Chrysostomus accipit

scire, pro, approbare, & honorare. Neque ergo nouistis me, vt oportet, quia me honore prosequeremini, & fide completeremini: quod cum non facitis, argumento est vos me ignorare. Haec tam magnifica, & tanta maiestatis verba locutus est Iesus in celeberrimo, & frequentissimo loco, scilicet Gazophylacio, pene solis Principibus, & Pharisaeis accessibili iuxta lucra maxima lato spectaculo confidentibus, magna fiducia, & sine timore: quos male habuit in eo loco audire, eos ignorare Deum patrem, quasi ipsos eum Paganis compararet. Notatus ergo est a Ioanne locus, vt Christi libertatem indicaret, & Iudaeorum impotentiam, qui in tali loco eum capere non potuerunt, etsi id maxime cupissent. Nemo tamen iniecit illi manus, quia fortiores erant Christi sermones. Etsi ergo non deesset impia voluntas, potestas tamen Dei nutu coerebatur. Nos vero verba Christi in Gazophylacio cordis nostri donorum Dei custodis recondamus; vt digni simus cognoscere Filium cum Patre, & Spiritu sancto, & in vita aeterna eos possidere, quibus gloria, & imperium a creatura in sempiternis seculis reddatur. Amen.

Christi sermonis efficacia, Pharisaeorumque impotentia.

TRACTATUS XL.

DE Disceptatione Domini cum Iudaeis: quando dixit eis: Ego vado; & quaretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudaei, Nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, Quo ego vado, vos non potestis venire? & reliq. Ioann. 7.

Cur Pharisaei Christum non agnouerint.

Nulla ante causam aperuerat Dns, cur eum Iudaei non agnoscerent, nimirum quod non secundum proprium Dei Spiritum, sed secundum carnem iudicarent, & contempto spiritu de eo carnaliter saperent: sicut in iudicijs secundum

illam partem dicitur iudicatum, pro, qua sententia fauorabilis lata est. Cu ergo eu quarenterent apprehendere; nec possent, terrore eos aggreditur, ostendendo se animos illorum parricidales nosse: vt si quomodo sanari vellent, possent. Et propterea ait. Euangelista eum

Quorsum id: Ego vado, & quaretis me, & in peccato vestro moriemini.

illatione illa, *Dixit ergo*, & quia paulo antè hæc eadem verba dixerat Dominus, addit iterum: *Ego vado*: non quò vestra me compellit impietas, sed quò mea me agit charitas. Mox ergo abiturus sum ex hoc mundo ad Patrem, ut Vado accipiatur pro Mox, vel, statim vadam. Potestatem namque habebat ponendi animam suam, non ut Petrus, quem ut inuitum, duxit quò non voluit. Et Christus semper ostendit præscire suam mortem, ut discipuli cogitènt nihil sibi nescienti euenisse. Debebat autem hoc verbù maxime Iudæos perterrefacere: quia Desideratus cunctis gentibus, & à patribus expectatus, à Prophetis prænuntiatus, & quem nosse vita æterna erat, discedebat, & cui tunc dicendum erat: *Mane nobiscum Domine, quoniam aduersperasceit*. Et ut Euāgelium, siue lætum nuntium, est Christi aduentus, ita eius recessus erat infelix, & infaustum nuntium. Quid enim infelicis infirmis, quàm recedere medicum, sitibundis fontem, cæcis lumen, filijs parentem, mulieribus sponsum, pupillis tutorè, militibus Imperatorem, ignoratibus, Doctorem abire? Et quis nostrum est, qui Filio Dei non egeat; aut cui non comminatur abiturum Filius Dei? maxime si talento accepto abutatur. Ibat autem Christus peregrinus, & viator secundum Humanitatem (nam quatenus Deus est, immobilis existit, & principium, & finis totius motus) per viam passionis, de qua scriptum est: *De torrente in via bibet*. Ideò istud ire continet arrham nostræ redemptionis. Et quia ibat ad limbum patrum, & lacù, in quo non erat aqua, ut Sol virtute sua penetrat terram, secundum illud: *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino*: Ideò continet nostram liberationem; & quia ibat in cælum ad gloriam Patris, complectitur nostram glorificationem, iuxta illud: *Vado parare vobis locum*. Et quia ibat, ut mitteret Paracletum, ideò comprehendit nostram confirmationem, & consolationem. Et quia ibat à Iudæis incredulis pedibus Apostolorum ad Gentes; ob id

eiusmodi verbo includit vocationem nostram: ut quantum hoc verbum terribile fuit Iudæis incredulis, tantum fiat dulce, & amabile nobis qui credidimus.

Quæretis me. Intelligit Augustinus de illis, qui in malum quærebant; quia sequitur: *Et in peccato vestro moriemini*. Vsq; modo Iudæi quærit Mesiã, & nõ inveniunt, propter illorù incredulitatè; ut ait Apostolus. *Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc nõ est consecutus: electio autè cõsecuta est, ceteri verò excacati sunt*. Et quæadmodum corpus Moyfi Iudæi non inuenerunt, etiam si maxime quæsierunt; ita nec Iesum verum Mesiã, cuius umbra, & typus fuit ille Moyses, Christus verò verum corpus Moyfi. Tarde etiam quæsierunt, & curiose, & non sine malitia, ut persequantur eum in membris suis; ut canes saxum mordent proiectum, cum nequeant proiecientem. Quærebant item Mesiã diuitem, potentem, qualis nõ est. Quærent etiam sine inspiratione Dei, vel cum inspiratione noua, sed ab eis contempta; & quia non amplius ostendit illis signa & prædicatores ardentis, & Martyres constantes. Et ita Iesus ab eis recessit, quantum ad ea, quibus inspiratio diuina adiuuatur.

Et in peccato vestro moriemini. Id est, In peccato perseuerabitis, donec interficiamini à Romanis, & corpore, & anima pereatis in æternum; ita ut peccatum vestrum venia sit prorsus indignum, & in Spiritum sanctum; qui veritatem agnitam respuitis, & expugnatis. Est autem incredulitas omnis peccati causa: nam infidelis instar est cæci currentis per loca inuia, vnde & in præcipitium cadit, & ut ovis sine pastore lupis exposita, & ut nauis sine gubernaculo, quæ ventorù rabie hinc inde agitata certum cursum tenere nõ potest. Rectèq; ait, *In peccato vestro*: Nam perditio tua Israël: tatummodo in me auxilium tuum. Christiani etiã impiè viuentes, malè quærent Iesum, hoc est, felicitatem, quietem, & gloriam, quàm ut pro nutu suo consequi valeant, à nullo vitio, vel flagitio abhorret; & ideò malè quærendo, in peccato suo moriuntur. Malè etiam quæ-

August. tra. 38. in Ioann. tom. 9.

Iudæi etiamnum quærentes Mesiã, cur non inueniant. Rom. 11.

Deut. vlt. Iidem Christum quomodo persequantur.

Iudæi qualis Mesiã expectarent, & quærent.

Iudæi in peccato ut mortui sint infelices.

Incredulitas omnis causa peccati, & qualis sit incredulus.

Ose. 13.

Iesum qui male quærant cum Iudæis.

Ioan. 10.

Ioann. vlt.

Ioan. 17. Luc. vlt.

Christi recessus ab anima quàm infelix ille, & infaustus.

Ibat qua ratione Christus, quo iret, & ad quid.

Psal. 109.

Zachar. 10.

Ecclesiastici 24.

Ioan. 16.

Christiamor, & desiderium pro nobis patendi.

Philipp. 1.

Esa. 64. 1. Cor. 2. In quo nobis gloriandum cum Paulo. Rom. 5. Rom. 6.

Quam verum illud sit: Quærite, & inuenietis.

Matth. 7.

Jerem. 29.

A quibus inuenitur Christus.

Luc. 7. Infra 15. Infra 19.

In Hæreticos, peccatores, minis atque terroribus

runt Iesum, qui volunt finem, & quæ ad illum ducunt, adiumenta recusant; placet gloria æterna, sed quasi sine eruce, sine continentia, abstinentia, & alijs virtutibus obtinenda sit. *Et quò ego vado, vos non potestis venire*. Pergebat Christus ad passionem pro nobis sustinendam; ad quam nos, quia natura nostra crucem, & pœnas horret, sine Christo nõ possumus ire, neque quicquam bene pati. Non solum enim datum est, ut in illum credamus, sed etiam ut pro illo patiamur. Ibat etiam ad ineffabilem cœlestis regni coronam, non solum vires nostras, imò etiam cognitionem omnem humanam superantem; ut Propheta dixerit, *A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus nõ vidit, Deus absque te, quæ preparasti expectantibus te*. Ideò merito deberemus gloriari cum Paulo in spe gloriæ filiorum Dei, nec illam nobis tribuere: nam gratia Dei, vita æterna, cù etiam ipsa merita, quibus promerenda est, ex gratia proficiantur. Ibat deniq; ad Patrem, ad quæ carnis ratio non attingit. Sicut enim nauis, mercibus plena, sine vëto ad Indos nauigare non potest; multò minus anima sine Spiritu sancto in cœlum pertingere. Vos, ait, nõ potestis venire. Vos, inquam, increduli, vos superbi, & iustitiæ legis, & vobis ipsis fidentes. Vos, me reiicientes, & audire recusantes.

Obijcies in prima sententiã, scriptum esse: *Quærite, & inuenietis*. Dicendum: Omnis qui quærit animo nõ inueniendi, nunquam inueniet, quia nõ rectè quærit. Hinc apud Ieremiam dicitur: *Quæretis me, & inuenietis; cù quæseritis me in toto corde vestro, inueniar à vobis, ait Dominus*. Debet etiam quætere tempestiue, id est, dum viuimus; quia post hanc vitam clausa est ianua diuinæ misericordiæ. Vnde per Esaiã, ait Dominus: *Quærite Dominum, dum inueniri potest; inuocate eum, dum propè est*. Peccatrix, & filius adolescentior, & Zachæus facillè inueniunt Iesum, quia in tempore, & bona mente quæserunt.

Discimus ex hoc loco, vanum esse quod aiunt Hæretici diuinæ gratiæ laudatores, impium esse, & Euangelico prædicatore indignum, minis, atque

terroribus peccatorè stimulare ad penitentiam: quia dulcis est Christus, qui ait: *Venite ad me omnes qui laboratis*. Sed isti addunt mel in sacrificio contra legem; & tollunt sale, sine quo non placet. Christus sæpè comminationibus usus est, & sanè acerbis, ac vehementibus. Quoties ille inclamauit: *Vado vobis scriba, & Pharisei hypocritæ? Quoties dixit, Non intrabitis in regnum cœlorum? In peccato vestro moriemini? Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius? Si penitentiam nõ habueritis, omnes similiter peribitis*. Ad hunc modum Helias, prius vidit spiritum vehementem, id est, minas, & terrores legis; deinde commotionem, id est, turbationem peccatorum; posthæc ignem, id est, edacem conscientiæ igniculum, qui fornacem succendit; deinceps audiuit sibilum auræ tenuis, id est, suauem, & beatam Christi vocem: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*. Et in ea Dominus est, sed non sine illis prioribus, ut ineptus esset, qui artem Medicinæ profiteri vellet, omni Grammatica, Logica, & Philosophia destitutus: nã Medicina quædam est restricta ad corpus humanum Philosophia.

Dicebant ergo Iudæi, Nunquid interficiet semetipsum; quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire? Putabant Iudæi, cum Iesus diceret, *Ego vado*, de fuga loqui, quia de eo capiendò cogitabant, & stultè putabant non posse eorum manus effugere, nisi seipsum interficiendo. Sed ut docet B. Augustinus, stultè hoc cogitabant, quasi nõ possent etiam ipsi se interficere, & ire eadem via. Enimuerò ipsi sibi manus conscuerunt, ut Achitophel, & Iudas, imò iudex Pilatus, ut testatur Eusebius; & Caiphas, ut testis est Clemens in lib. constitutionum Apostolorum, Iudæi quoque acceptantes Barchozibã, ob cuius seditionem tot myriades Iudæorum desideratæ sunt. Christus autem nequaquam se interfecit, qui fugit in Ægyptum homicidam Herodè, & Nazarenos volentes se precipitem dare, & Iudæos nõ semel lapidare volentes factus inuisibilis euasit. Sed cum vidit expedire nostræ saluti, ut vnus

ad penitentiam commouendum, esse negante. Matth. 11. Leuit. 2. Ibidem.

Matth. 23. & seqq. & Luc. 9.

Matth. 5. & seq.

Ioan. 8. Matth. 21. Luc. 13.

3. Reg. 19.

Quid spiritus vehemens, quid commotio, quid ignis, quid denique sibilus auræ tenuis, quem sensit Helias. Matth. 9. Simile.

Iudæorum mira stultitia, & inscientia.

B. August. tra. 38. in Ioann. tom. 9.

2. Reg. 17.

Matth. 27. Euseb. lib. 2. Eccl. hist. c. 7.

Christophoro interprete.

Clem. lib. 8. constit.

Apostol. c. 1. in fine.

Matth. 2. Luc. 4.

Ioan. 10. & supra 8.

Christus quā do se occidi permittit. Esa. 35. Infra 53.

Quid carnales & mundi ni homines serui Dei obijcere. Supra 29.

2. Cor. 1.

Ezech. 33.

Luc. 19. Ioan. 6.

Iudæi quā carnales e rant, & rudes

Quales Iudæi. & nos omnes simus natura, qualis verò Christus. Matth. 1.

homo moreretur pro populo, & non tota gens periret, ob nimiam charitatem, in mortem suam consensit, & vt ait Propheta, Tradidit in mortem animam suam, & oblatu est, quia ipse voluit. Et ad solam sui interfectionem, hoc est, sui mortificationem fatentur Iudæi se non posse ire, quò Christus, idèõ reuera consentens tantum labijs sunt. Hodie, qui commodorum suorum oblitus, Deo tantum parere cogitat, suiq; curam committit Deo, apellant omnes tepidi, interfectorem sui ipsius, & à via illa arcta abducere suis consilijs conantur ipsum, nimirum quòd ipsis omnia etiam blanda dura videantur, quibus Deo inseruitur: contra, durissima omnia, quæ pro mundo perferunt, leuia, & facilia ducunt. Quoties etiam peccatores comminantem Christum audiunt, statim dicunt, Nūquid interficere seipsum vult? Nunquid negabit seipsum? Nunquid non ipse est Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis? Et qui dixit, Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat? Nunquid Christus non est salus? Nonne venit quærere, & saluum facere quod perierat? Nonne dixit, Eum qui venit ad me, non eijciam foras? An non esset se ipsum interficere, si suam misericordiam vlli denegaret? quæ tamen argumenta leuissima sunt, & enervia.

Et dicebat eis, Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Obijcit Dominus, illos carnales esse, & rudes; & proinde prauè declarare verba sua: simul etiam probat, quare, quòd ipse pergat, non possint Iudæi venire, & quorum fit in seipos manus iniicere, ac se interficere. Vos, inquit, de deorsum estis, vel de infernis, vt respondeat alteri membro, Ego de supernis sum, & idcirco me superna, & cœlestia loquentem non capit. Vos estis natura peccato originali infecta & deprauata, idèõ mors vobis imminet, terra hæretis, neq; potestis in cœlum venire; secus ego, qui de supernis sum,

& ex Spiritu sancto conceptus, proinde sponte morior, & vt cuius in cœlum possum redire. Anima namque rationalis licet creata sit à Deo, & de cœlo dicatur venire; tamen vt forma debita ita dispositæ carni tanquam vasculo infecto terrena redditur, & cœlestia ex se nõ appetit, vt mulier illa, de qua Lucas testatur quòd non poterat sursum aspicere. At Christus qui de sursum venit, quòd attinet ad diuinam hypostasim, & anima creata, & infusa corpori sanctificato ex debito vnionis, cœlestis est, & diuina; etiam si secundum materiam sit terrena, quemadmodum dixit Ioannes Baptista: Qui de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est.

Et subiungit: Vos de mundo hoc estis: scilicet qui totus est in maligno positus, & qui habet triplicem concupiscentiam: de quo non est Christus, nec Apostoli per gratiam ab eo eruti, secundum illud: Si de mundo fuissetis; mundus quod suum erat, diligeret: quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo; propterea odit vos mundus: & iterum dixit Dominus: Regnum meum non est de hoc mundo: & Apostolus, Ergo iam non estis hospites, & aduena; sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei. Boni enim, ac pij in hoc mundo peregrini sunt, alterius verò ciues. Et vt nõ simus de infernis, mittit Deus flagella infra; & vt simus de supernis, Deus sursum allicit tanta corona & palma. Nam vt Romani alibi facti ciues, Romanam ciuitatem amittebant; ita qui ciuis est mundi, diuinæ ciuitatis, quæ per gratiam est, facit iacturam. Iudæi ergo quantum ad laudem originalem, de deorsum erant, quòd attinet ad personalia peccata, de mundo hoc erant: Christus vtroque defectu carens, de supernis est, & supra mundum.

Quòd subdit: Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. Si enim nõ credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro: repetit, vt altius imprimat quòd dixerat, sicut imprimens sigillum duræ ceræ, quæ primo conatus resistit, secundo, & tertio fortius premit; ita Dominus hic facit. Declarat etiam quomodo sint intelligenda

Cœlestis anima vnde ter restis efficitur. Luc. 13.

Anima Christi quare cœlestis est, & diuina. Ioan. 5.

Quo de mundo Christus non erat, cuiusq; discipuli. 1. Ioan. 5. Supra 2. Infra 15.

Infra 18. Ephes. 2. Quæ nam patria nostra sit.

Romani ciues, Romanam ciuitatem amittebant quando.

Iudæi quare de deorsum erant, quatenus verò de hoc mundo.

Cur Dominus Iudæis iterum prædixit fore, vt in peccato suo morerentur.

Sententiæ Dominini pœnam æternam impijs comminantes, vel in istis æternam præmiũ pollicentes; vt sint intelligendæ. Ierem. 18.

Ezech. 18.

Esa. 38.

Ion. 3.

Rom. 11. Quo Gentili cõtra Iudæi gloriationem tollit, exemplum Apostoli.

cuius verba, quæ dixerat: Quæretis me, & in peccato vestro moriemini: nempe intelligenda esse sub conditione, quæquam in multis videret Dominus conditionem minime adimplendam, sed suam videre, sicut nec nostrum, rebus visis necessitatem vllam nõ imponit. Explicat ergo, illos in peccato morituros, sub conditione scilicet, nisi crediderint in eum. Atque in hunc modum intelligendæ veniunt pleræque Scripturæ, quæ aut comminantur aliquid, aut promittunt. Quemadmodum apud Ieremiam dicitur: Repente loquor aduersum gentem, & aduersum regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quòd locutus sum aduersum eam, agam & ego pœnitentiam super malo quòd cogitavi vt facerem ei. Et subitò loquar de gente, & de regno, vt adificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam; pœnitentiam agam super bono quòd locutus sum vt facerem ei. Cui similia propè loquitur Ezechiel: Cum enim, inquit, auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis: in iniustitia, quam operatus est, morietur. Et cum auerterit se impius ab impletate sua quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam viuificabit. His proxima sunt vaticinia Esaie prædicentis Ezechie imminentem mortem, & postea addidit quindecim annos vitæ, & Ionæ dicentis: Adhuc quadraginta dies, & Niue subuertetur, & tamen Niue pœnitentibus Dominus pepercit. Habet enim se Dominus instar nobilis, qui interminatur vt percutiat, & prius admonet, Caue ne te feriam. Ad hunc locum faciunt, quæ Paulus de oliua, & oliuastro ad Romanos meditat: Dicis ergo, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit; ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, & seueritatem Dei: In eos quidem, qui ceciderunt, seueritatem; in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate; abiquin. & tu excideris. Sed & illi, si

non permanserunt in incredulitate, inferentur: potens est enim Deus iterum inferere illos. Hæc Apostolus de Gentibus, & Iudæis, vt nemo aduersus alterum animo efferretur. His quam simillima sunt, quæ in posteriori ad Timotheum de vasis, & honoris, & contumeliæ philosophatur: vbi postquæ dixisset, quædam esse vasa in contumeliam, subdit; Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile Domino ad omne opus bonum paratum. Si ergo alicui simpliciter dictum esset, Tu saluaberis, vel Tu damnaberis, non simpliciter esse credendum, sed sub conditione; nimirum salutem assequar, si fide viuam credidero, & bonis operibus ornauero fidem, & in bono ad finem vsque perseuerauero, & eum metu, & tremore salutem meam operatus fuero. Rursus damnabor, si aut fidem non accepero, aut acceptam abiecero, aut non abiectam, peccatis, & flagitijs contaminauero. Sic enim sunt eiusmodi promissiones, aut comminationes intelligendæ.

Hæc autem vt melius intelligantur, statuendum est in primis, Dominum damnationem multorum in genere reuelasse: vt cum dixit, Multi sunt vocati, pauci verò electi; & rursus, Intrate per angustam portam: quia lata porta, & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quoniam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. Deinde detexit aliquando Dominus alicuius futuram damnationem, sed indefinitè, id est, sub terminis generalibus, vt cum dixit: Va mundo à scadalas. Necessè est enim vt veniat scandalas, veruntamen va homini illi, per quem scandalum venit; & iterum, Vnus vestrum me traditurus est. Va homini illi, per quem Filius hominis tradetur; bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Sed huc quia præsciencia Dei non cogebat, sicut nec nostra visio, multis modis à flagitio prodicionis reuocare conatus est. Nã & lauit eius pedes, admisit ad mœsam, non negavit osculum, vocauit eum amicum, vt intelligas impossibile nõ fuisse illum conuerti, & festuari. Tertio

2. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

Salus vnde consistit, perditione cuiusquam.

Philipp. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

1. Tim. 2.

Multis modis Deus hominum multorum interitum patefacit.

Matth. 22. & sup. 7.

II. modus.

Matth. 23.

Infra 26.

Quare datus Iudas Iscariotes.

Ioan. 13.

Matth. 26.

III. modus.

reuelavit Dominus, aliquam peculiare multitudinem damnandam, sed sub conditione, si fidei resisterint, ut ex productis superius Prophetarum & Pauli testimonijs patet, & Apostolus ait; *Si filij, & heredes.* Et subdit, *Si tamen compatimur, ut & conglorificemur.* Et Dominus cum dixisset, *Vos amici mei estis;* subdit, *Si feceritis quae ego precipio vobis;* & in alio loco, *Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.* Ita hic etiam ait: *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Id est, vnguentum, quo sanatur scabies peccati, & morbus mortalitatis, ego solus de caelo artuli, nullus potest habere, nisi ex me, neque habebit ex me, nisi prius me fide, honore, & amore complectatur.

Et quid est credendum de Christo? *Quia ego sum,* scilicet lux mundi, ut supra dixit, liberator a peccatis, Angelus, & nuntius noui pacti, de quo Ieremias, & Malachias loquuntur; vos vero peccatorum vestrorum abactorem non recipitis. Atque ita stimulabat eorum conscientias ad ea credenda, ad quae inspirabatur. Non dixit, *Ego sum Messias,* *Ego sum Filius Dei;* sed absolute, *Ego sum,* habens scilicet omnem perfectionem, & esse ab alio minime dependens: qui autem verum crederet vanitatem esse creati, & stabilitatem Christi, non deficeret a Christo ad creaturas, nec peccaret. Est autem omnis creatura composita ex esse finito, cui deest esse infinitum: atque hinc est quod corrumpitur, quia plus potest in ea infinitum non esse, quam esse finitum. Esse vero Patris, Filij, & Spiritus sancti, infinitum est, inexplicabile est, atque aeternum, & qui de se dixit: *Ego sum qui sum.* Solus enim Deus verum est, & verum esse habet, & eodem modo semper habet. Nam quod mutatur a non esse ad esse, vel ab hoc esse ad aliud esse, ut facit omnis creatura, non habet semper illud esse, a quo mutatum est: quicquid autem mutatum est, non est quod prius fuit: ergo in eo est non esse, quare neque verum est. Mors enim quaedam mutatio est, cum id, quod est, moritur, & id, quod non erat, oritur: ut cum ex nigro album fit, Dei autem esse, non ha-

bet in se vllum non esse, & ideo semper, & eodem modo est, de quo propter aeternitatem, cum dixisset Propheeta de caelis quod essent perituri, & velat amictus mutandi, subiungit: *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficiunt.* Et quia solum esse Dei incomprehensum est; ideo non dixit, *Nisi intellexeritis quia ego sum,* sed, si non credideritis: quia fides supplet locum intelligentiae, & quia iustus ex fide viuit, mors inuadet eos, qui non credunt.

Dicebant ergo ei, *Tu quis es? Dixit eis Iesus, Principium qui & loquor vobis.* Multa habeo de vobis loqui, & iudicare. Sed qui me misit verax est: & ego quae audiui ab eo, haec loquor in mundo. Et non cognouerunt quia Patrem eius dicebat Deum. Rursus Iudaei interrogant calumnianturi, quasi nihil haecenus aut viderint, aut audierint de Christo: superius etiam interrogauerant, *Vbi est Pater tuus? Simile est illis, de quibus dicitur: Saepius discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes:* Quoniam in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Tu ergo quis es, quia dicis quod oportet credere, quod es? Hic est enim magnus error eorum, qui volunt Dominum Iesum habere esse peculiare, & singulare; cum tamen sit omne esse, omne posse, omne sapere, & omnis bonitatis, iustitiae, & misericordiae fons. Quasi dicerent, *Credenda sunt incognita, & ratione minime apprehensibilia,* cum omnem intellectum excedant: Te autem, & omnem cognationem tuam egregie nouimus, ad quam non opus est credulitate, quia ut homo natus es, educatus, & versatus inter nos. Et cum Iesum solum ex tempore metiretur, ipse respondit de aeternitate sua, dicendo, *Principium qui & loquor vobis.* Nam principium est quod fuit ante omnia, & quod est, quia ait, *qui & loquor vobis,* & quod erit, nam subdit: *Multa habeo de vobis loqui, & iudicare.* Varia est huius loci lectio. Nam aliquoties Ambrosius ex hoc loco probat, quod Christus verum principium sit dicendus, scribens ad Gratianum: atque ita principium accipitur in casu nominandi; relatiuum autem Qui non principium refert, sed

Psal. 101.
Cur Dominus non dixit, Nisi intellexeritis quia ego sum, sed, Nisi credideritis.
Habac. 2.
Rom. 1.

Iudaeorum obstinata perfidia.

Ioan. 8.
2. Tim. 3.
Sap. 1.

Error quorundam de Christo quod habeat esse priuatum, & singulare.

Haec verba Domini: Principium qui & loquor vobis: variè explicantur. Primus sensus.
Ambro. lib. 3. de fide. c. 4. tom. 2.

Rom. 8.

Ioan. 15.

Exo. 32.

De Christo quid credendum sit.

Iere. 31.

Malac. 3.

Christi esse quale.

Creatura omnino vnde consistet, & cur deficiat.

Exo. 3.
Deus quale esse habeat.

Mors quid sit.

Secundus sensus. pronomine Ego. Et dicit non solum referendum ad Diuinitatem, & aeternitatem, sed etiam ad documenta virtutum omnium, & singularum humanitatis, & corporis Christi. Sed huic intellectui obstat Graeca lectio, quae in accusatiuo habet, *τιν ἀρχην*: absurda autem oratio esset, ego sum originem, vel, ego sum veritatem ita dicere, ego sum principium in accusatiuo. B. Augustinus cupiens effugere hoc incommodum, putat verbum, *Credite*, in sensu subaudiendum esse, ut ab eo regatur accusatiuus Principium. Scribit enim: *Vt scirent quid illum credere deberent, respondit, principium: non tanquam diceret, Principium sum; sed tanquam diceret, Principium me credite. Quod in sermone Graeco, ut dixi, euidenter apparet, ubi feminini generis est principium: velut si vellet dicere, se esse veritatem. Et dicitur, Tu quis es? respondere debuisset, Veritas, id est, veritas sum. Sed altius respondit, cum videret eos ita dixisse, Tu quis es? ac si dicerent: Quoniam abs te audiui mus, Nisi credideritis quia ego sum: quid te esse credemus? Ad hoc respondit, Principium: tanquam diceret, Principium me credite. Et addidit: Qui & loquor vobis, id est, Quia humilis propter vos factus, ad ista verba descendit. Nam si principium sicuti est, ita maneret apud Patrem, & non acciperet formam serui, & homo loqueretur hominibus, quomodo ei crederent, cum infirma corda intelligibile verbum sine voce sensibili audire non possint? Ergo, inquit, credite me esse principium: quia ut credatis non solum sum, sed & loquor vobis. Haec ille. Effet ergo sensus: Ego sum principium omnis creaturae, non solum ut Deus, sed etiam quatenus homo sum: quia, ut Apostolus ait, primogenitus omnis creaturae, & fundamentum earum, quae propter ipsam conditae sunt, & propter ipsum in iudicio renouandae, & restaurandae. Sum etiam fundamentum Ecclesiae, id est, omnis eius gratiae: meritorum, bonorum, gloriae, & immortalitatis eius. Qui & loquor vobis. Cum Patre per verba, & signa; intus, & extra, per me, & per meos ministros, ut mihi, qui non sum de hoc mundo, coniungamini, atque coedificemini credendo, ut pos-*

B. August. tract. 38. in Ioan. 10. 9.

Philip. 2.

Christus est principium duplici nomine.

Coloss. 1.

Apocal. 21.

Christus loquebatur cum Iudaeis multipliciter ad conuertendum eos.

fitis venire quod ego vado, imo ut possim vos euehere illuc: quia nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo Filius hominis, qui est in caelo. Ut autem aedificemur, opus est tollere peccata quae diuidunt inter nos, & Deum nostrum, & faciunt ne mundissimo fundamento Christo haeremus. Oportet etiam tundi, & poliri, ut simus apti lapides tanto edificio: quod fit per tribulationes, & ut glutino charitatis tantam calcem illi adaptemur. Alij vero existimant, accusatiuum illum Graecum *τιν ἀρχην*, aduerbialiter accipiendum, ut idem valeat quod, primum, vel primo, vel principio, vel omnino, ut apud Graecos interdum usurpari solet, suppleto praepositionem *κατὰ*: sicut etiam nomen *πίλος*, significans finem, aliquando aduerbii vice accipitur: ut idem sit quod, denique, vel tandem, vel postremo *τιν πρότιν*, accipi solet pro aduerbio principio, & ita *τιν ἀρχην*, pro *κατὰ τιν ἀρχην*. Vnde Iesus: Principio ille ego sum, qui & loquor vobis: nam caetera indigni estis audire, qui toties audistis tam multa, & in nullo profecistis, adhuc quaerentes, Tu quis es? perinde ac si nihil unquam audissetis. Et sic exponunt Chrysostomus, & Euthymius: Sed huic sensui etiam aliquid repugnare videtur: nam Graeca lectio non habet relatiuum masculini generis, vel aduerbium idem valens quod Quia. Vnde videtur dicendum: Principio quod loquor vobis, vel quia loquor vobis, ut quaedam habent exemplaria Latina, quemadmodum Beda annotauit, hanc lectionem alijs praeferebat. Ut sit idem sensus, principio hoc quod ego sum, loquor vobis, & praedico, nempe me esse Dei Filium, a Deo missum in mundum, & mundi lucem, & quo ignoto moriemini in peccatis vestris: alij *τιν ἀρχην*, interpretantur pro *κατὰ καὶ ὅλων*, id est, prorsus id quod loquor vobiscum, hoc est, plane illud ipsum verbum sum, quod loquor vobis. Est enim Christus Verbum Patris, & quia se verbum testatur, vult in verbo cognosci: quae sane expositio planior est caeteris. Et huic lectioni fauet textus Euangelij Syriaci, quod habet: Etiam id quod incepti

Ioan. 3.

Esa. 59.

Vt Christo coedificemur, quid agendum. Tertius sensus. Vox *πίλος*, bifariam sumitur.

Chryso. ho. 52. in Ioan. tom. 3.

Euthym. c. 9. in Ioan.

Beda ibidem tom. 5.

Quartus sensus.

Nonus Graecus auctor.

loqui vobiscum, hoc est, id quod alias loquendo cepi vobis dicere: & Nonnus paraphrastris Ioannis similiter interpretatur: *Καὶ χριστὸς ἀνίσταται ὅτι περὶ ὑμῶν ἐστὶ ἀρχαῖος λόγος, ἔχων ἀρχαῖα καὶ ἀνίσταται.* Id est, Christus respondit: Quod quidem vobis ab initio dixi, habens innumera iudicare, & loqui, ubi τὸν ἀρχαῖον, interpretatur esse idem quod ἐξ ἀρχῆς, & construendum cū verbo λαλῶ, siue loquor. Et ὅτι, non esse cōiunctionem, sed prouocabulum, & postremo repetendum esse ἀπὸ τοῦ ὄντος, verbum ἴδιον, id est, Sum illud ipsum, quod ab initio toties, & tot modis vobis loquendo inculcaui. Constat autem Christum ab initio sermonis quem habuit cum Iudæis capit. 5. ex quo omnes sequentes dimanarunt, respondisse, se esse, qui haberet multa quæ loqueretur, & iudicaret de eis. Dixit enim: *Pater omne iudicium dedit Filio.* Si autem sit aduerbium, sensus est: Vos toties iam ex me audistis quis sim, & ad quid venerim; & tamen adhuc quasi nihil audieritis, interrogatis. Ego vero illud vobis in primis respondeo, quia ipse in hunc mundum descendit, & veni loqui vobis, & non desino prædicare veritatem. Propter quod multa habeo de vobis loqui, & iudicare, quoniam illud erit vobis grauissimæ damnationis occasio, quod mihi palam sic loquenti nolueritis credere. Qui enim non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vniuersi Filij Dei. Alij rursus relatiuū ὅτι aiunt significare aliquid, quodcunque, quicquid, ut sit sensus, in primis quicquid: quia in eo sunt omnium perfectiones eminenter. Id est, Deus sum: qui & loquor verbis, id est, homo sum; ut intelligamus eum respondisse se Deum, & hominem esse particulam, τὸν ἀρχαῖον, id est, planè ita est, vel omnino sic est, ut vobis loquor. Retuli bonam fidem varios huius loci sensus. Mihi magis arridet quod ex Ambrosio & Augustino attulimus, cū in omni sensu aliquid sit necessario suppleendum, ut intelligentia constet: quanquā non displiceant quæ ex Nonno, & Syriaco protulimus.

Et subdit: *Multa habeo de vobis lo-*

Principium (id est, principio adverbialiter) qui & loquor vobis, quid significet.

Ioan. 3.

V. sensus, & ultimus.

Ex his omnibus qui maxime probentur.

qui, & iudicare. Hoc est; Quod verbis meis inspirationem vestram adiuro, & non creditis, accusator vestri futurus sum, & testis, & iudex. Et ita terret, ne se putent eum celare posse, neque quod in cordibus res occultè gerantur, existiment accusatore, teste, vel iudice carituras. Intantum ergo erant in peccatis perituri secundum carnem iudicantes, ut qui hoc eos admonebat, esset futurus eorum iudex, accusator, & testis; & idcirco Deus, & principium. Multa ergo habeo, siue possum (quia ἔχω, cum infinitiuo, more Græco significat possum) de vobis loqui tanquam de ingratis, qui tot beneficia respuitis, & iudicare tanquam iudex.

Sed qui misit me, verax est. Id est: Quanquam ego multa possim de vobis apud Patrem conqueri, & decernere etiam in vos: sed non est opus ut faciam. Nam Pater meus verax est, & fidelis, & non deerit causam meam, cum ab eo sim profectus. Verax fuit etiam Deus promissum Messiam exhibendo. Verax est enim in eo quod subdit: *Ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ praeceperō illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Quod si Deus est verax, vera ergo doctrina, quam vobis tradidi, & cui vos resistitis, & reclamatis. Sed & in hoc quoque verax est, quod in presenti non misit Filium suum ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum: sua die iudicium præstabit: interim tempus est salutis. Ait ergo, Patrem veracem fuisse in seruandis promissis, & in flagellis infligendis ijs, qui non audiret Messiam. Subditque: *Et ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.* Illud, *Et,* causam reddit, & sensus est: quia ego loquor quæ audiui ab eo: de quibus dixit: *Ponam verba mea in ore eius.*

Et non cognouerunt quia Patrem eius dicebat Deum. Verè Ioannes dixit: *Et mundus eum non cognouit:* quia non poterant cognoscere Patrem tam humilis filij. Quemadmodum filij huius seculi dignitatem filiorum Dei non cognoscunt: vnde quos habuerunt aliquando in derisum, & in similitudinē

Quid habebat Christus de Iudæis le qui, & iudicare.

Deus Pater cur verax. Deut. 18.

Secunda ratio. Ioan. 3.

2. Cor. 6.

Hebraismus in cōiunctione, Et.

Ioan. 1.

Sap. 5.

improperij, tandem admirabuntur, & dicent: *Ecce quomodo cōputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est.* Et quia in sermone proximè præcedenti non significatur, Deum esse patrem Iesu, & Græca non habent verbum Dei, sed tantum ὅτι τὸ πνεῦμα ἄριστον ἔκαστον, sicut etiam nec antiqua exemplaria Latina, sensus esset: non cognouerunt quod de Patre suo loqueretur. Et Syriacum Euangelium habet: *Neg. nouerunt eum de Patre ipsius verba facere.*

Dixit ergo eis Iesus, *Quom exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à me facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor: & qui me misit, mecum est: & non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper.* Quia Iudæi erant cæci, & tot signis, & tanta sapientia non emollebantur, ut eum agnoscerent, & in eum crederent; prædicit crucem, & mortem suam, quam consecutura erat à mortuis resurrectio: ex quibus idoneè, & euidenter erat agnosendus quis esset.

Cum ergo exaltaueritis Filium hominis. Nimirum per crucem, eleuantem eos à terra, qui cruci suffigantur, ut eum eum abiectum, & contemptum, & merum hominem esse persuadeamini, tamen contrarium vobis eueniat: quia tunc ille suam promeretur resurrectionis ad immortalē vitam exaltationem, & in cordibus fidelium agnitus Deus exaltabitur per totum vniuersum vobis inuitis: quem admodum vndecim Filij Iacob fratrem suum Ioseph exaltauerunt, dum venderunt Ismaelitibus. Gloriam ergo suam dicit ex ærumna futuram; ne quis putet eum ob sua peccata affligendum. Crucifigetis ergo iudicem vestrum, & agnoscetis non vestro, sed meo merito: quem pupugistis, & planxistis. Nā sicut pila quod maiori impetu in terram projicitur, eò altius salit, ita vestra peruersitas maiorem mihi gloriam pariet. Sic Saul Dauidem, sic mundus Christum, Apostolos, & suos exaltat: quia virtus in infirmitate perficitur. Hoc partim impletum in Cruce, quando quidam dixerunt: *Verè Filius Dei erat iste,* & turba reuerfa est ab spectaculo suo percutiens pectora sua: & quando

Quare Christus à Iudæis se crucifigendum pronunciet, tūcque ab eis cognoscendum.

Gen. 37. Ioseph Patriarcha Christi typus.

Zacha. 12.

Apoc. 1. Quo Iudæi merito Christum erant agniti.

Simile. 2. Cor. 12.

Matth. 27. Luc. 23.

Act. 2. prædicante Petro Iudæi agnoscens peccatum suum, & Messiam, corde compuncti, dixerunt: *Quid faciemus viri fratres?* Et hi bene cognouerunt, quando per Romanos grauiter afflicti senserunt diuinam ultionem à Domino prædictam ob peccata in ipsum, & suos admitta. Ut verbum, *Cognoscetis,* non tantum referatur ad credituros, sed etiam ad incredulos, quorum quidam cognouerunt à se occisum Iesum fuisse Messiam, ut patet de Sacerdotibus, quibus custodes sepulchri nūctauerunt Christi resurrectionem.

Cognoscetis etiam quia à me facio nihil: id est, à veteri homine, ut vos existimatis. Vel à me, ut distinguor cōtra Patrem Deum: quia est ego Deus sim, non tamen Pater, sed Filius, qui & essentiam, & potentiam à Patre mutuatus sum. Impossibile siquidem erat ita alacriter, & ex tanta charitate pati, nisi diuinitate plenus extitisset. Quando autem quis non abnegat semetipsum perfectè, non cognoscit obedientiam à Domino Patri obseruatam. Tertio, agnoscent, quod sicut docuit me Pater, hæc loquor; id est, me verum esse Messiam, & nuncium Dei, qui nihil eorum, quæ in mandatis habui ut docerem, subtraxi. Nihil præterea de meo ambitiose addidi, ita ut cum me Filium Dei, aut Messiam, aut mundi indicauerim, non aliud prædicauerim, quàm quod edoctus fui à Patre meo. Quarto, agnoscent quod qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: id est, Agnoscent consortium Humanitatis meæ cum deitate: quoniam in ipso complacuit, ait Paulus, omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare. Mecum etiam est, me hominem protegens, me exaudiens. Quatenus Deus etiam erat, mecum est, per consubstantialitatem, ut ait Augustinus, quia vnum sunt Pater, & Filius. Nec reliquit solum in passione: nam cum esset derelictus, tot signis ostendit Pater eum non esse solum, nec ab eo excommunicatum, & extra castra ut leprosum proiectum, ut putabant Iudæi. Et causam huius rei subdit: *Quia ego quæ placita sunt ei, facio sepe.*

Iudæi Christum cognouerunt quod suo eum malo. Supra. 19.

Matth. vlt. Quo modo Christus, ut ipse dixit, à se faciat nihil.

Christum quid docuit Deus Pater, quod Iudæis loqueretur.

Deus Pater qua ratione non reliquit Christum solum. Coloss. 1.

Aug. tract. 40. in Ioan. tom. 9. Ioan. 10. Matth. 27. Heb. 13.

Quos Deus minime dore linquit.

Gen. 4. Christi opera cur, & quā placerent Patri suo. Ioan. 4.

Nihil ergo erat causæ, cur illum solum relinqueret, vt peccatorem quia facientes voluntatem suam, non derelinquit: Christus autem semper, & in omnibus faciebat, vnde se creaturam puram non esse ostendebat. Placebat autem Christi opera Patri summopere; quia placebat & ipse operans Dei Filius, iuxta illud: *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* Erant præterea ad ipsius Patris gloriam ordinata, & ex animo, & alacriter operabatur, ita vt diceret, *Meus cibus est, vt faciã voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius.* Et dixit semper: quia

à momento conceptionis, quo cœpit esse homo, cœpit beneplacitum Dei facere, & perseverauit ad mortem vsque, ita vt prædicando, ieiunando, orando, & in Sabbato sanando, & dæmones eijciendo, quæ tamen Iudæi calumniabantur, beneplacitum Dei voluntatem præstaret. Illis ergo Christi sanctissimis operibus nostra conemur adiungere, vt per illum, & in illo gratia, & beneplacita reddatur apud Deum, cui cum Filio, & Spiritu sancto omnis impendatur honos, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Idem quare semper quæ placita illi erant, fecisse se dicit.

TRACTATUS XLI.

De disceptatione Domini cum Iudæis, quãdo dixit: *Si vos permanseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Responderunt ei, *Semen Abraham sumus, & nemini seruiuimus vnquam: quo modo tu dicis, liberi eritis?* Et habetur Ioan. 8.

Horum cum præcedentibus verbis coherentia.

Ioan. 1.

In Euangelio idem esse cre

ANTE hæc verba proposita Euangelista præmittit: *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.* Quæ essent illa, quæ loqueretur Dominus, obscurum non est. Dixerat enim se agnoscedum in exaltatione mortis & resurrectionis suæ: vnde Dominus non frustra locutus est, postquam nonnulli crediderunt in eum. Ostenditq; reliquos qui aderant, potuisse similiter credere, si voluissent: sed id quod sequitur declarat, quã non statim sit filius Dei, qui credit in Iesum, nisi etiã obediãt fidei, vt plenè videat veritatem: quare in principio reuocã dicit: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Et quia apertè ait: *Multi crediderunt in eum, & Iesum locutum ad eos, qui crediderunt ei; manifestè deducitur, idem esse in Euangelio cre*

dere in eum, & credere ei; cum tamen essent in peccato, quia subdit, quod quærebant eum interficere: quod etiã aliàs à nobis annotatum fuit. Hæc igitur verba cum dicantur ad eos, qui crediderunt Iesu, non minus dicta fuerunt ad Iudæos qui crediderunt, quã ad nos qui credimus. Ait ergo: *Si vos permanseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis.* Credentes adhortatur ad perseverantem, & immobilem doctrinam retinendam, ne sint sicut illi, qui cum gaudio suscipiunt verbum, & cum radices non habeant, ad tempus credunt; & in tempore tentationis recedunt. Parum est autem sermonem meum auribus hãuissse, & ad tempus seruasse: nam multi, qui audierunt, abierunt retro. Parum est prima ædificij fundamenta iacta fuisse, nisi opus exurgat, & extremam manum accipiat. Memo

dere Christo & credere in Christum, vnde constat.

Luc. 8.

Ioan. 6.

Gen. 19.

Luc. 17.

Supra 9.

1. Tim. 1. Manere in doctrina Christi quis dicitur.

Maneat in Domini sermone quis.

Psal. 1.

Hæreses omnes vnde nã ortæ sint, deprauatæq; viuendi consuetudines.

Veri, & falsi qui sint discipuli Christi.

Ioan. 6.

Ibidem.

Matth. 26.

Luc. 9.

Act. 8.

1. Ioan. 2.

res estote vxoris Lot, quæ egressa quidem est de Sodomã, sed retro conuersa in statuam salis est mutata; Et, *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Parum est etiam Christum verbis profueri, si factis negetur. Et dicitur manere in doctrina Christi, qui verbum Dei vt regulam, & normam accipit intellectus, voluntatis, linguæ, manuum, & pedum; & qui denique omnes suas actiones dirigit per sermonem Dei, & in omnibus à se agendis, vel sustinendis consulit verbum Dei; non consulit Carnem, non Mundum, non Dæmonem, cuius regulas, & præcepta vt plurimũ neglecto verbo Dei ferè omnes sequuntur. Manet autem in Domini sermone, qui illum ruminat, ac penetrat, ac diuturno tempore meditatur; non qui incipit affici, loqui, operari diuina, qui postea ob molestiã carnis illa relinquit. Deberet autem tandiu illi meditando hærere, donec per consuetudinem dulcesceret, & nõ solum vt Deo placeret, sed etiam vt hosti capitali dæmoni, ac mundo displiceret.

Et ait: *In sermone meo.* Bene, & iuxta mentem meam intellecto, & nõ vt heretici, aut mundani interpretantur, illum ad se trahentes, & non se ipsos ad illum accommodãtes. Hinc enim omnes hæreses ortæ sunt, deprauatæq; viuendi consuetudines. Nec enim par est regulam parieti accommodare, sed potius parietem regulæ. *Verè discipuli mei eritis.* Præmium perseverãdi in sermone suo proponit: & primum est esse verè discipulos Christi. Falso discipulorum nomen obtinent, qui non perseverant, sed molestia affecti abeunt retro, vt Capharnaitæ: contra, veri discipuli sunt, qui dicunt: *Domine, quò ibi mus? verba vitæ æterna habes.* Nonnulli etiã quæstus gratia, vt Iudas, & ille, qui dicebat, *Sequar te quocunq; ieris Domine.* Alij verò honoris, & gloriæ: vt Simon Magus, cum diues esset, volebat emere Spiritum sanctum. Denique sunt quidam instabiles, de quibus Ioannes: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent vtrique nobiscum.* Et

quia multi sunt, qui exterius videntur esse Christi discipuli, & reuera coram Deo non sunt; subiungit Dilectus discipulus: *Sed vt manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis.* Magnaque dignitas est discipulorum Christi, & penuria: sunt enim sicut lucernæ ardentes in caliginoso loco, vt propter professionem talis disciplinæ irrisiones, & mortem perpeti sit gloriosum: vt non tantum Angeli, sed ipse Spiritus sanctus repetat, & suggerat quæ Christus docuit. Et quia veri discipuli sũt, qui factis doctrinam magistri expriment, quotidie discentes quomodo tentationibus resistent, & peccato stimulantibus non consentiant, & quod iter ad Deum teneant; elicimus paucos esse veros Christi discipulos; & propè innumeros esse falsos, & fictos. *Et cognoscetis veritatem.* Secundum præmium est, discere veritatem, id est, Christum creditum, siue fide doctrinã susceptam. Quia credenti, & obedienti, lumen diuinitus porrigitur, quo lumen fidei susceptæ accipiant, & Christum, cui credunt, intelligant, secundum illud: *Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.* Et in alio loco: *Abcondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Cognoscetis ergo veritatem per Spiritum sanctum vobis à me porrigendum, de quo: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem,* quæ scilicet saluum, & beatum hominem credentem facere possit. Quam veritatem Philosophi ignorarunt prorsus: Moses vmbis quibusdam delineauit tantum: Apostoli viuente Domino non intregre, nec plenè cognouerunt, donec misso Spiritu sancto Christi Domini diuinitatem, & crucis eius, & mortis mysteria, quibus homines salui redduntur, patefacta agnouerunt. Hinc symbolum discipulorum Christi non est in eo, quod quis hanc, vel illam opinionem habeat: quemadmodum Platonicus, Peripatericus, & Stoicidicuntur, qui dogmata, vel eloquentiam, seu stylum orationis Platonis, vel Aristotelis, vel Zenonis sequuntur; sed qui hoc vitæ genus, vel illud

Discipuli Christi quales illi sint. 2. Pet. 1.

Discipulorũ Christi paucitas vnde.

Perseuerãtis in sermone Christi, merces altera.

Ioan. 7.

Matth. 11.

Ioan. 16.

Quomodo Spiritus sanctus nos docuerit omnem veritatem.

Vera nota discipulorũ Christi quænam sit.

Ioan. 13.

Veri cognitio quantum bonum sit.

3. Esdr. 3.

Ioan. 14.

Quæ nam sit fidei natura, & ingenium Domini Iesu.

Credenti in Iesum, quid factu opus sit.

Veritas, quæ Christus est, à quibus malis credentes eripiat.

amplexatus fuerit. Ut rectè alibi dixerit: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Magnum est autem bonum cognoscere veritatem; in cuius cognitione aliqui ex Philosophis felicitatem sitam esse voluerunt. Et proposita questione coram Rege Dario, quid omnium maxime præcelleret: & quibusdam dicentibus quod vinum, alijs quæ Rex, alijs quod mulieres fortiores essent omnibus: tandem audita commendatione veritatis, omnes acclamarunt, & dixerunt: *Magna est veritas, & praualet.* Vos igitur cognoscetis veritatem, quam multi quæsierunt, sed non inuenerunt. Cognoscetis, inquam, me, qui sum via, & veritas, & vita, & non externa specie, sed ex verbo meo, & me veritatem esse omnium figurarum, & umbrarum Veteris Testamenti; & denique hæc veritas vos errare non sinet, alijs prolabantibus in varios errores. Propterea subdit tertium præmium perseverantis in Domini sermone: *Et veritas liberabit vos.* Hic penfanda est natura fidei, & ingenium Domini Iesu, vt illuminet eos, qui credunt in ipsum. Nam primò ostendit seruos peccati, & extorres à regno, filios diaboli, & mendaces, odio habentes lucem, & non credentes ipsum esse maiorem Abraham, ac reliquis Prophetis. Qui enim in Iesum credit, oportet vt seipsum miserum, & liberationis indigentem agnoscat, quam solus Filius possit præstare; alioqui Iesum amittet. Saluator enim est, non palpator. Veritas ergo, hoc est, Christus, de quo paulò infra ait: *Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis,* merito suo nos liberat. Fides autem viuæ, qua veritates credentes amplectimur, vt forma, liberat, tum à dæmonibus, qui facultates animæ perdunt, tum à pœnis gehennæ peccato mortifero debitis, tum ab ignorantia sui, & Dei, peccati & virtutis, naturæ, & gratiæ, & tandem liberabit hic, ne ita molestè sentiantur pœnæ; in futuro verò; vt ablatis omnibus molestijs, æterna gaudia cum tali, ac tanta societate percipiantur. Liberat etiam hæc veritas à falsis discipulis veritatis, qui dicunt:

*Domine, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Plures autem veritates salutare sine labore, & cum maiori gustu, & satietate percipiunt illi, qui verè sunt discipuli, quam omnes Rabbini, aut Gentiles Philosophi vnquam cognoscere potuerint. Vnde Apostolis, qui manserunt in tentationibus, datus est spiritus docens omnem veritatem: quam ita coram tyrannis defenderunt, & ipsa veritas eos tutata est, ac liberavit ab erroribus vniuersis, ab omnibus mundi cupiditatibus, à timore mortis, & inimicis, à misera seruitute peccati: & tandem in libertatem gloriæ filiorum Dei, consumpta omni seruitute corruptionis adducet, vt ait Apostolus. Cæterum liberare hoc loco, non est simpliciter à periculis, & malis subducere, sed liberum, & ingenium reddere. Non enim dixit *liberabit*, sed est *ἀπολύσει*: quæ vox ad libertatem refertur, quæ seruituti opponitur. Quod ipsum ita esse, Iudæi respondentes cum indignatione indicant, dū dicunt, *Nemini seruiuimus vnquam.* Est ergo sensus, Christus veritas liberat ac ingenuos vos reddet, & liberabit à seruitute peccati, & legis Moysis, & afficeret in libertatem spiritus, & gloriæ filiorum Dei. Agnouit vim huius Græcæ vocis Augustinus serm. 48. de verbis Domini, & ponderat: *Respondunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis?* Iudæi verbum Christi secundum carnem intelligentes, de seruitute corporali, & legali respondent: non erubescunt de ignorantia, quæ ex propria culpa oritur, & confunduntur de ignobilitate obiecta, quæ per se, nec vitiosa est, nec studiosa, sed naturalis. Nunc enim mundus propterea perit, quia veretur non verenda, & non veretur verenda. Aliqui, inter quos est Augustinus, volūt distinctos fuisse hos respondentes ab ijs discipulis qui crediderunt: vnde nec credentes, nec discipuli Christi nominantur: & quia inferius ad illos eosdem verba faciens, dixit: *Sed quæritis me interficere, quia sermo meus nō capit in vobis:**

Matth. 7.

Discipulorum Christi verum felicitas.

Luc. 22.

Ioan. 16.

Rom. 8.

Quid est Veritas liberabit vos.

Ibidem.

Aug. 10.

Iudæorum intellectus carnalis.

Cui periret nunc mundus

Aug. tract. 40. in Ioan. tom. 9.

quod

Iudæorum malignitas in Christum.

Exo. 5. Iudæi primum vbi seruerint, & quandiu.

Cur se liberos appellauerint.

Rupertus Tuitien. lib. 7. in Ioan.

Rom. 7. Fomitis Paulus peccatum appellat.

quod fidelibus propriè nō quadrabat. Alij verò probabiliter putant fuisse illos eosdè, quos dixerat credidisse: sed hi fidem imperfectam habuisse se produnt, quos nihil magis offendit quam imputata seruitus. Ideo non solum liberum, sed nobile genus suū ex Abraham proferunt: carnaliter siquidem sapiebant, & de corporali libertate intellexerunt verba Iesu. Et dicunt, *Nemini seruiuimus vnquam.* Artificiose loquentes, & libertatem ab extremis defendentes, scilicet ex Abraham primo patre, & à proprijs personis omittendo intermedios parentes, quos constabat multiplici seruitute affectos fuisse, tum in Ægypto, vnde sæpè dicitur educti de domo seruitutis annis 120. tum in Babylone 70. Dicebant autem se ipsos liberos, quia adhuc non erant in seruitutem Romanorū redacti, sed erant tributarij, & non vt serui, sed liberi sub Cæsare gubernati per Præsidentem. Et vt Rupertus annotat, subdole locuti sunt, expectantes vt Dominus obijceret illis seruitutem, quam tunc sub Romanis seruebant, vt sic illum apud Præsidentem accusare possent tanquam contrarium Cæsari, qui promitteret libertatem à seruitute Romanorum. Et aiunt: *Quomodo tu dicis, Liberi eritis?* Nam futura libertas seruitutè aliquā ponit, à qua essent manumittèdi. Respondit eis Iesus, *Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum; Filius autem manet in æternum. Si ergo vos Filius liberauerit, verè liberi eritis.* Respondet mitissimus Magister ordine inuerso, primū quidem de qua seruitute, vel libertate loquatur; deinde de iactata nobilitate, vel libertate Abraham, quæ generositati animi nihil officit. Et asseuerando, *Amen amen*, attentionem, & fidem captat. Dico vobis, Ne putetis quod sufficiat vestra fides cum peccato. Quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Id est: Quicumq; mortiferum delictum admittit, seruus fit concupiscentiæ, & fomitis, qui peccatum dicitur apud Paulum, & qui dominatur, & regnat in omnibus nondum renatis per

baptismū, & in omnibus post baptismum gratiam Dei amittentibus. Nam spiritus cogitur huic tyranno seruire. Vnde Apostolus renatis, & gratiā Dei seruantibus, ait: *Peccatum vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Et iterum, *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediat concupiscentijs eius.* Regnat autem, & dominatur, quia tributū noui peccati sibi pēdi facit, vt Rex: neq; est virtus, quæ illi possit resistere. Et Dominus quæ ædificationis sunt, proponit, vt agnoscentes spiritus seruitutem, implorent ac diligant libertatē: omittit verò ea, quæ poterant confundere, & ostendere, illos sæpè secundum carnē seruos extitisse seruido Ægyptijs, Babylonijs, Madianitis, Philisthæis, ac Romanis. Hæc autē seruitus licet durā sit, quia nascimur liberi; peior tamē est illa spiritus seruitus, in qua peccato Adæ infecti nascimur, & propria voluntate nouis peccatis incurrimus. De qua Apostolus ait: *An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis. siue peccati ad mortem, siue obediuntis ad iustitiam?* Et Petrus, vbi dixit quosdam esse seruos corruptionis, subiunxit: *A quo enim quis superatus est; huius & seruus est.* A quo autem quis superetur, explicat Iacobus; *Vnusquisque, inquit, tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Serui enim efficiuntur peccati, atq; adeo Dei iudicis, qui eo vititur vt seruo in hac via. Per hæc igitur seruitutem incurrit homo duo mala. Alterum est, quod etsi in potestate faciētis peccatum, sit facere, vel non facere ipsum peccatum; eo tamen facto, abijcere illud postea à se nō potest, & ita subiicitur peccato; cuius macula, & reatus in anima remanent, etiāsi actio peccati transiens sit, & momentanea; quemadmodum & delectatio. Alterū est malum, quod peccatum remanens hominem in seruitutem redigit. Merito autem peccas incurrit seruitutem peccati: quia peccando libertate abusus est vtendo ea contra rectam rationem, & contra præcepta largitoris libertatis. Verè enim dictum est: *A quo quis superatus est; huius & seruus est.*

Supra. 6.

Ibidem.

Regnet peccatum in nostro mortali corpore quodnam modo.

Domini prudentia, acque benignitas.

Spiritualis seruitus pessima.

Rom. 6.

2. Pet. 2.

Iacob 1. A quo superetur quis.

Peccati seruitutem quænam duo mala consequuntur.

Peccans cui merito incurrat peccati seruitutem.

2. Pet. 2.

Tom. 8.

M m Et

Vera Abrahamæ progenies tantum ex fide oritur.

Matth. 3.

Infra 8.

De maiorum progenie, vel sanctitate, si nostra defuerit, gloriatio nem esse vanissimam.

Quare Iudæi non essent veri filij Abrahamæ.

Ioan. 8.

Gal. 4.

Iidem filij Abrahamæ quales extiterint.

Gen. 27.

Heb. 12.

Qualem Iudæi Messiam sperarent in lege promissum.

carnali Abrahamæ vana est. Nam caro Abrahamæ nihilo melior est quam hominum aliorum caro: nam & ipsa de massa præuaricatrice est. Vera generositas Abrahamæ non est ex carne, sed ex fide: non est ex gente, sed ex virtute: non ex propria feminis qualitate, sed ex obedientiæ longanimitate, de qua dixit Ioannes Baptista: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ: & Dominus; Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob; filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores.* Docemur vanum esse de nobilitate generis, aut sanctitate parentum gloriari: parentumq; iustitiam nihil corâ Deo nobis profuturâ, nisi addamus & propriam: quemadmodum nec parentum peccata nobis oberunt, si eorum inapientiam non imitemur.

Sed queritis (inquit) me interficere. Ostendit, re ipsa, quod ad fidem, & pietatem attinet, eos longè esse ab Abrahamo dissimiles. Abraham namque exultavit ut videret diem Domini; illi autem Christum perimere querebant. Sic solent carnales filij Abrahamæ persequi spirituales, ut notat Apostolus. Concedit ergo, illos carne quidem filios esse Abrahamæ, sed spiritu, & fide non esse. Quasi diceret, Hoc factio vos ipsos proditis, quales filij sitis, nempe non quales Isaac, & Iacob, sed quales Ismael, & Esau, benedictione paterna priuati. Quod si illis cognatio Abrahamæ non profuit, nec vobis proderit. Nec mireris, quod ad credentes loquatur: credebant enim ipsum quidem esse, ut Prophetam vel Messiam; sed ab eo non iustificationem, & libertatem à peccato, sed libertatem ab hominibus, & alijs regnis querebant: itaque cum ille aliud ostenderet, redibant ad ingenium, & sicut antea, ita etiâ nunc, querebant eum interficere. Habebant quidè illi & alia peccata, sed hoc nunc eis dicit, de quo tunc magis erant cõscij. Nam siue prius in eum credidissent, cogitauerant eum interficere, seu tunc, cum serui appellati sunt, de eo adhuc sunt indignati, ut eadem eius

designauerint; cerè ab eo peccato liberi non erant.

Et subdit; *Quia sermo meus non capit in vobis.* Seu, non habet locum in vobis, quia videlicet non diligitis veritatem, liberos, & ingenuos reddentem. Et iuste causam odij eorum aperuit; ne iuste eum persequi videretur. Non, inquit, ob aliquod meum maleficium me queritis interficere, sed ob id tantum, quod sermonem meum capere non vultis; nec ille potest capere in cordibus vestris, superbiæ, & inuidiæ, vitijsq; alijs permultis præoccupatis: vnde nec pie credere sermonem meum, nec de eo interrogare, ut deberetis, potestis. Quod autem gratis ob iurgo; ad bonum vestrum facio: gratis ergo, & sine causa me persequimini. In hæc verba pulchrè ait Augustinus: *Si sermo meus caperetur, caperet: si caperemini, intra retia fidei, tanquam pisces, concluderemini. Tunc capit, quando capitur, nec fit iniuria illis, qui capiuntur: ad salutem quippè, non ad perniciem capiuntur.* Theophylactus hoc ad magnitudinem doctrinæ Christi refert, dicens; *Non propter aliud insanitis contra me, quam propter sermonem meum, qui sublimior est vestra cogitatione, & à vobis capi nequit: quamuis non propter hoc oportebat occidere, sed magis orare, ut doceam dogmatum sublimitatem, & colere, & obseruare.* Hæc illi.

Ego quod vidi apud Patrem, loquor; & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. Docet quid ad generosum filium pertineat. Eius namque quisq; filius est, cuius mores imitatur: exempla namque parentum domi conspecta, in mores filiorum abeunt. Ego dixi, & factis me Filium Dei esse doceo, & nihil loquor nisi veritatem, quam vidi apud Patrem, & ut Græca habent, in eum, etiam cum dico me lucem mundi, fontem vitæ, & panem viuum in salutem vestram missum. Vos verò, siue, vos igitur, ut Græci codices habent, quæ vidistis apud patrem vestrum (Satanam) facitis, id est, facere intentatis, homicidium scilicet. Ostendit ergo Iesus patrem suum ipsorum, ut intelligant non ex Deo esse quod cogitant, dum carni potius, quam spiritui con-

Iudæi cur non caperent Christi sermonem.

Sermonem Christi capere, quid rebe Augustino. August. tracta. 42. in Ioan. tom. 9.

Theophyl. in Ioan. c. 8.

Cuius quisq; filius sit.

Ioan. 6.

Iudæi corde erant Christianicidæ.

Impiorum ingenium:

Abrahæ fides quanta.

Gen. 12. & Act. 7. & Hebr. 11. Gen. 22. & Iacob 2.

Gen. 18. Opera Abrahamæ quamamilla.

ibidem.

Cur Christus non in singulis dixerit, Opus Abrahamæ facite, sed opera, ut ait Origenes. Orige.

sensum præbent; ut si non tunc, at aliquando tamen eius recordati sanctur, & incipiant carni dissentire, & assentire spiritui.

Responderunt, & dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Impius cum arguitur, vel conuitia suggerit, vel si aliud nequit, dissimulat se audisse, & aures obstruit tanquam aspis furda: ut Iudæi hic fecerunt. Nam cum ostendisset illos Abrahamæ filios non esse, tamen quasi nihil audissent, iterum iactant; *Pater noster Abraham est.* Et quod dixerat: *Vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis,* quasi in contumeliam dictum accipiunt; vel dicentes se eum, utpote mortuum, amplius non videre; vel quasi dicerent; Abraham pater noster sanctissimus fuit, & nihil nos docuit, quod tu possis reprehendere. Quare merito obiecit illis Dominus; *Si filij Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite.* Et ita eos ad suorum maiorum exempla mittit; ut sicut Abraham fideles velint esse, & absque tot disputationibus credant. Abraham enim miracula, quæ isti videbant, non viderat; & tamen ita Deo credidit, ut non dubitauerit patriam relinquere, & locum incertum sequi, & filium proprium immolare. Et tamen quis cum certum fecit Deum esse, à quo sic adamabatur, nisi quod fidelis fuit? Eminuit Abraham multis magnis, & heroicis virtutibus, ut fide, obedientia, hospitalitate, fortitudine, & sicut ipse vixit, sic & filios docuit. De quo Dominus inquit: *Scio quod præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini; & faciant iudicium, & iustitiam.* Credite sermoni Dei, ut ille credidit: suscipite illum, quem Deus misit, sicut ille nuntios ad se missos suscepit, & studiose coluit. Docete filios vestros viam Domini, sicut ille docuit: abstinete à cæde innocentis, sicut ille abstiniuit, & non solum vultu, & corporis lineamentis, sed moribus, & operibus Abraham exprimit. Annotauit Origenes re è dictum in plurali, *Opera Abrahamæ facite,* non opus; ne putemus satis esse si imitemur opus Abrahamæ, nempe fidem, & non alia opera, obe-

dientiæ; hospitalitatis, fortitudinis, quibus ille enituit. Insignis autem impudentia, ac singularis inscitia est Erasmi Sarcerij, hæretici hominis, qui hæc ad solam fidem pertinere contendit, in damnatam ab Apostolis hæresim de sola fide incidere minime metuens, & voces à proprijs significatis in alienos, & improprios detorque. Quasi Spiritus sanctus rationem propriè loquendi prorsus ignorauerit; cum tamen scientiam habere vocis dicatur. Et aduertente Græcè legi; *Si filij Abrahamæ essetis, opera Abrahamæ utique faceretis.* Quibus congruit quod sequitur: *Nunc autem queritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri.* Inculcat illorum delictum; quod animo suo conceperant. Nam cum præceptum Dei esset; *Non occides:* &, *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius:* Iudæi non solum hominem, sed innocentem querebant interficere, cum lex præciperet; *Insontem & iustum non occides.* Adhæc cum annuntiantibus veritatem, præmium aliquod, non supplicium debeat; illi autem veritatem loquentem occidere tentabant; vnde se inimicos veritatis probebant. Præterea, si quis veritatem ab homine traditam contemnat, tolerabile malum est: at veritatem à Deo auditam loquenti contradicere, grande flagitium est; quia id non tam est hominem spernere; quam Deum. Atque ita eorum peccatum exaggerat, ut emolliantur, & timeant. Postremo addit: *Hoc Abraham non fecit:* Nullum enim ille interfecit: imò filium suum Isaac, quem diligebat, propter me voluit immolare: pro nocentibus etiam Sodomitis orauit: nullum à Deo missum nuntium contempserit, sed cum omni reuerentia, & hospitalitate in domum suam excepit: sicut patet de tribus Angelis. Proinde non opera Abrahamæ, sed opera Satanæ patris vestri imitamini in aduersando mihi Messia gratis, & pertinaciter. Et ratiocinatur Dominus à destructione consequentis ad destructionem antecedent-

Erasmi Sarcerij opera Abrahamæ ad solam fidem referentis tantummodo, impium dogma refellitur. Sap. 1. & Act. 2.

Exo. 20. & Matth. 5: Gen. 9.

Exo. 23. Iudæi legis præuaricatores.

Iudæi hostes veritatis.

Abrahæ innocentia, & obedientia singularis. Gen. 22: Supra 18: ibidem.

Iudæi filij diaboli, atq; eius imitatores.

tis. Consequens præcedentis conditionalis destruit, dicendo; Nunc autem quæritis me interficere hominẽ, non malum, nec iniustum, sed qui veritatem locutus sum vobis: non qualemcunque, nec ex me ipso inuentam, sed quam audiui, & accepi à Deo: quod Abraham nunquam fecit. Non ergo estis germani Abrahæ filij: nam si verè effectis Abrahæ filij, opera eius faceretis; sed illa, quæ fecit ille, non facitis, sed contraria; Ergo non estis Abrahæ filij, sed potius patris vestri Satanæ, cuius opera imitami-

Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non sumus nati: vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus, Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me. Ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit. Iudæi de duobus se iactabant: altero, quod essent filij Abrahæ: sed hanc gloriationem hæctenus repræsentat Dominus; altero, quod Patrem haberent Deum, atque idcirco libertate, qua veritas eos liberaret, se non indigere mentientes. Hanc iactantiam nunc deprimat, vt det locum illis sese humiliandi, & agnoscendi, & de maiorum operibus non superbiendi.

Primum igitur aiunt: *Nos ex fornicatione non sumus nati.* Quod duplicem sensum habere potest: primũ, vt intelligatur de fornicatione carnali, quemadmodum Chrysostomus, & Theophylactus interpretantur, vt distinguant se ab Ammonitis, & Moabitibus, & Ismaëlitibus, & notent Dominum ex fornicatione natum. Quasi dicerent: Nos non sumus vt reliqui, quos genuit Abraham, filij ex concubinis progeniti, & hæreditate patris indigni, vt Ismael, & alij, quos ex Cetura habuit, vt dicitur in libro Geneleos cap. 16. sed sumus ex legitimo Saræ coniugio geniti, cuius filium solum elegit Deus, & in eo statuit pactum, & promissiones. Sed nõ meminerunt Iudæi, quod descenderint ex Iuda, & Thamar per congressum fornicarium.

Alter sensus est, vt intelligatur de spirituali fornicatione, quæ idolo-

latria est, vt habes in Deuteronomio, apud Oseam, & Ezechielem, tanquam dicerent; Non sumus ex stupro nati, non colimus deos alienos, non descendimus è Gentibus idololatri.

Vnde inquirunt in hunc sensum; vnum patrem habemus Deum, non tantum ratione creationis, quæ communis est omnibus Gentibus, sed præcipuè ratione cultus, & religionis, de quo; *Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* Et ipse rursus vocat populum Israëliticum filium suum primogenitum; & alibi; *Ex Aegypto vocaui filium meum.* Bona esset gloriatio, si vera: nam omnes illorum patres vel millies idola coluerunt, vel in ipso egressu ex Aegypto, quando vitulum adorauerunt. Idololatræ enim dæmonem habent patrem spiritualement, de quo intellexerunt verè Christum loqui: ideo Deum etiam patrem suum dicunt. Atque ita hic sensus posterior probabilior est. Aiunt ergo; *Vnum patrem habemus Deum.* Bona quoque est hæc gloriatio, si verà esset. Et acceperant ex Scripturis illam: dixerat enim Deus Pharaoni, *Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi, Dimitte filium meum, vt seruiat mihi.* Sed in hac ratione conditionis Iesus de patribus talibus non loquitur, sed de illo, quem moribus referebant. Etenim cum mores formaturus hominum venisset, vt digni Abraham, & Deo parentibus eorum essent, detegere illis voluit cuius parentis mores habeant, & consecantur, vt eos deponant, & boni patris mores assumant. Sed facile est cuius dicere; *Pater noster qui es in caelis:* sed non est satis ad salutem, nisi mores adferat filio dignos. Vnde subdit: *Si Deus pater vester esset; diligeretis vtique me.* Paria enim sunt, Deum habere Patrem, & Filium Dei diligere. Omnes enim filij Dei inuicem diligunt: nec aliter possunt esse filij, nisi habendo dilectionem ad se inuicem: quanto magis vnicum illum, & naturalem Filium omnes diligere debet, per quem eundem adoptionis Spiritum accipere meruerunt? quia quod solus erat per naturam, hoc multis fratribus co-

cessit,

Deut. 31. Ose. 1. Ezech. 16. Spiritualis fornicatio idololatria est.

Deut. 32. Exod. 4.

Osea 11. & Matth. 2. Iudæi non semel idola coluerunt.

Exo. 32. Idololatræ filij diaboli. Iudæi vnde cognouerint esse se filios Dei.

Supra 4.

Cur venerit Christus in mundum.

Matth. 6. Qui sint veri filij Dei.

Deum qui habet patrem, diligere Christum necessarium cur debet.

Rom. 8. & Gal. 4.

Iudæi Abrahæ filij mini me cur veri.

Duplex Iudæorum gloriatio; quam Dominus præcidit.

Illud: Nos ex fornicatione non sumus nati, dupliciter intelligitur.

Chrysol. homil. 53. in Ioan. & tomo 3. Theophyl. ibidem.

Gen. 16. Infra 21. & Gal. 4. Iudæi vnde descenderint Gen. 38. & seq. Alter sensus.

1. Ioann. 3.

Iudæi & Pagani cur frustra Deum iactant cæli & terræ conditorem.

Iudæos Christus cur dicit suam loquelam non agnoscere.

Matth. 26.

Psal. 144.

Matth. 7.

Iudæi audire sermonem Christi quomodo nõ potuerint.

Chrysol. Euthym.

cessit ex gratia, vt filij Dei nominentur, & sint. Ex quo constat, frustra, & in vanum iactare Iudæos, vel Paganos Deum cæli, & terræ creatorem, cum Christum non habeant, per quem solum aditus est ad Deum, qui solus ex Deo processit: ab æterno quidem, vt filius consubstantialis; ex tempore autem venit vt homo humanitatem indutus, vt ea ratione etiam magis sit à nobis diligendus.

Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Ne videatur Christus Dominus Seruator noster arrogatè de se dixisse, quod ex Deo processit; iterum ad doctrinam suam appellat. Quasi diceret; Si ex loquela cognoscitur quisque quia ex natione sit oriundus, & Petrus ex loquela agnitus est Galilæus; cur non ad loquelam meam planè diuinã attenditis, vt me agnoscatis Dei filiũ? Et cū admiratione quadã dixit; *Quare loquelam meam non cognoscitis?* Nam si Deum creditis veracem in promissionibus, ac beneficem in operibus; cum Pater promiserit Filium suum vobis beneficientem, & ingenium Patris referentem, quid est quod me in nullo à Patre degenerantem, beneficientem vobis, & cum Prophetarum vocibus congruentem, imperio miracula edentem, & tanquam potestatem habentem, docentem non agnoscitis? Et subdit causam esse: *Quia non potestis audire sermonem meum.*

Non quod neget in eis liberum arbitrium; sed quia secundum statum, in quo tunc erant, quandiu in illo odio, & animi acerbitate permanebat: de qua subditur: *Vos ex patre diabolo estis; & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo; cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius: non poterant audire, & benignis, & attentis auribus cum fructu intelligere sermonem & verba Christi Domini.*

Simile est quod Chrysostomus homilia 57. in Ioann. & Euthymius capite 9. in Ioann. intelligunt: Non potestis, id est, Non vultis. Vides igitur

quæ sit causa cur Verbum Dei minus sit fructiferum: nimirum quia cor plenum est immoderatis affectibus, qui non sinunt dari locum verbo Dei. Significat ergo ipsos sibimet causam esse suæ ignorantie. Quisquis igitur filius Dei est, studeat ita mores suos, & linguam componere, vt per sermonem ædificantem, & mansuetum possit agnosci cuius parentis sit filius.

Vos ex patre diabolo estis; & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo, cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius. Cùm blandius, ac mansuetius hæctenus egerit tanquam agnus: nunc durius, & feuerius propter eorum obstinationem tanquam leo cum illis agit, & qui re ipsa poterat eos iure perdere: sed verbis asperioribus contentus est, vt eos à mala voluntate auocet, & ad Fidem reuocet. Vt enim ait Sapiens Ecclesiastes 12. *Verba sapientium, sicut stimuli, & quasi clauis in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à Pastore vno, &c.* Ideo graue vulnus illis infligit, quò citius resipiscant. Quod autem ait: *Vos ex patre diabolo estis:* non est ad naturam referendum, quasi diabolus impius creauerit, vt Manichæus stultè somniabat, duo principia, vnum bonum, & alterum malum, confluens: sed Fides nostra nisi vnum Creatorem omnium, visibillum, & inuisibillum, non nouit: vniuersa enim propter semetipsum operatus est Dominus; impium quoque ad diem malum. Fecit namque Deus naturam, quæ in se bona est; non autem peccatum, quod nihil est. Cum igitur neque Abrahæ, neque Dei opera haberent (vt ipsi sibi persuadebant) sed diaboli potius, vtique quem patrem haberent, poterant iam agnoscere: neque enim diuina, vel humana lex tam præcipitanter quenquam ad necem diiudicat. Hoc proprium diaboli est, de quo ait: *Vos ex patre diabolo estis: quia amissa Dei similitudine similes diabolo facti estis; & quantum ad pecca-*

Cur minus verbum Dei sit fructiferum.

Qui Deum, patrem habet, qualis esse debet.

Gen. 3.

Christi feritas aduersus Iudæos pertinaces, & impios.

Qualia sint verba sapientum, vt ait Salomon.

Error Manichæi duplex creaturarum rerum principium constituentis.

Prou. 16.

Quare Christus Iudæos ex patre diabolo dixit esse.

Ephes. 2.

Diaboli nocendi cupiditas.

Sap. 2. Matth. 21.

Diabolus homicida ab initio, cur dicitur, contra Manicheum. Gen. 1.

August.

Esa. 14.

Ezech. 28. Diabolum aliquando in veritate stetit, & infamia.

Ab initio diabolus ut fuit homicida, idemque (ut Ioannes ait) qui peccat ab initio.

tum imitantes illum, & ab eo intus moti, & suasi: & quod ad poenam attingit, quia aeterna mala cum ipso hereditate possidebitis, eiusque interim dominio, & potestati subiacebitis: nam Princeps aeris huius operatur in filios diffidentiae. Et probat, cum ait: *Et desideria patris vestri vultis facere.* Id est, Quia desideria eius vultis perficere: quod plus est, quam si dixisset; Opera eius imitami. Nam etsi multa mala diabolus Indies faciat, maiora tamen, si permitteretur, cuperet efficere. Et explicans conditiones diaboli, duo peccatorum genera, id est, homicidij, & mendacij producit, subdens: *Ille homicida erat ab initio:* Et tertium peccatum in duobus illis implicatum, id est, invidiam, de qua Salomon: *Invidia diaboli mors introiit in orbem terrarum:* & illa eadem impellente mortem Christo Domino intulerunt, ut Pilatus ipse aperte nosset, quod per invidiam tradidissent illum. Quod non sic intelligendum est, quasi Deus diabolum ab initio malum condiderit, ut Manichaeus dicebat: Quia vidit Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona. Nec ex eo quod in primo suae creationis momento sua propria voluntate malus fuerit, quam sententiam reprobatur Augustinus lib. De ciuitate Dei, capite 15. tom. 5. allegans illi sub typo Regis Babylonis dictum per Esaiam: *Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris,* & sub persona Regis Tyri per Ezechielem; *In delicijs paradisi Dei fuisti;* ornatus omni lapide pretioso: iuxta id; *Omnis lapis pretiosus operimetum tuum.* Et hic dicitur: *In veritate non stetit;* ergo in ea aliquando fuit. Idcirco communior est Patrum sententia, diabolum in naturali rectitudine, siue potius in gratia Dei cum caeteris Angelis conditum, & aliqua, licet breui mora, in ea iustitia perstitisse; mox vero per superbiam elatum excidisse. Et quod dicitur ab initio homicida, & 1. Ioann. 3. *Ab initio diabolus peccat:* non significat initium suae conditionis, sed initium mundi, & hominis: non enim homicida esse potuit, nisi homo esset, vel re ipsa, vel in oculis

Dei, & praedestinatione, qui occideretur. Sic etiam dicitur ab initio diabolus peccare, quia in primordijs mundi coepit peccare, cum decepit primos parentes: & ipse dicitur indefinenter peccare, a quo tempore coepit ipsum peccatum, ut exponit Augustinus. Homicida ergo dicitur, quia ab initio odio habuit mysterium incarnationis, & naturae humanae a Christo assumptae sibi, & caeteris Angelis reuelatum, ut quidam tradunt. Et per consequens semper insidiatus est Filio Dei, & calcaneo eius, & propter ipsum omnes homines electos persecutus est: atque huius odij insignia manifesta ab initio edidit: tum quia primum hominem sua suggestione spiritualiter interfecit, & a Deo, qui vita eius est, separauit. Interfecit autem ruptus invidia, non ferro, sed mendacij lethifera persuasionem. Quare omnis, qui lingua pestifera peccatum alteri suadet, homicida coram Deo est. Deinde posuit in corde Cain, ut interficeret fratrem suum Abel, ut non solum homicida extiterit, odio habens humanitatis assumenda Sacramentum a Deo illi reuelatum, sed & per ipsum in forma serpentis ad mortem, tum animae, tum corporis, primum parentem, & in eo vniuersos homines comprehensos impulit, & per ministrum impium Cain machinatus est mortem iusto Abel. Ut recte dictum sit: *Invidia diaboli mors introiit in orbem terrarum.*

Et in veritate non stetit. Vbi tacite insinuat in veritate illum conditum a Deo, ita tamen, ut ab ea posset excidere, quemadmodum miserè cecidit: nam ut ille dixit:

Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

Non stetit autem in veritate: quia Filium Dei, & Verbum Dei, quod prima veritas est, non dilexit, nec in accepto dono Dei perseuerauit. Deinde non contentus his quae habuit, in veritate non stetit, quia maiora sibi arrogauit: *In caelum, inquit, conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, &c. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.* Est enim in veritate

Gen. 3.

Idem ibidem.

Quando primum diabolus Christum odisse coepit, & eum persequi.

Ibidem.

Homicida coram Deo qui sit.

Infra 4.

Sap. 2.

Boet. lib. 1. Metro. 1. in fine. Diabolus cur non steterit in veritate.

Esa. 14.

stare,

Stare in veritate, quid.

Chrysof. homil. 53. in Ioan. paullo a med. tom. 2. Caietan. D. Thom.

Gen. 2.

Infra 3.

August. lib. 11. De ciuitate dei. 14. tom. 5. In diabolo veritas non esse ut dicitur.

1. Ioann. 3.

Infra 2.

1. Mach. 7.

stare, se ipsum agnoscere ut creaturam, & quaecunque habet, non sibi, sed Deo adscribere; nec se altiora vanè attentare. Quia ergo in veritate non stetit, in mendacium, & vanitatem prolapsus est. Et ita Chrysostomus de veritate, id est, vitae rectae, in qua conditus est, interpretatur; Caietanus vero de veritate fidei: nam ut docet B. Thomas, omnes Angeli in fide sunt conditi, qua crediderunt in Deum, & beatitudinem supernaturalem talem esse, ad quam proprijs meritis perueniri non posset sine Dei gratia. Sed ille non stetit in veritate, credens ad illa suis meritis posse conscendere. Alij vero exponunt de veritate verborum, quia statim veritati, de qua loquitur, opponit mendacium, dicendo; Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur; & quia subdit; *Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi.* Et ita est sermo de veritate illorum verborum: *In quocunque die comederis ex eo* (scilicet ligno scientiae boni, & mali) *morte morieris.* Contra quam veritatem ausus est falso pronuntiare; *Nequaquam morte moriemini, sed eritis sicut dij, scientes bonum, & malum.* In quo sensu rectè subiungit: *Quia non est veritas in eo;* id est, non loquitur, vel non amat veritatem.

Iuxta alios vero intellectus assignatos videtur significare, Non stetit, quia non est veritas in eo, ut ait Augustinus; cum potius ea sit causa quod non sit veritas in eo, quia in veritate non steterit. Ideo putat Augustinus particulam *Quia*, hic non significare causam, sed indicium, & signum, ut sit sensus; Ostenditur quod in veritate non stetit, ex eo quod non est veritas in eo: esset autem, si in veritate stetisset. Dicitur porro veritas in eo non esse, scilicet in loquendo, ut Ioannes ipse in catholica sua docet epistola; *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Et infra; *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est.* Et in lib. Machabaeorum dicitur; *Non est veritas, & iudicium in eis.* Et ut de homine mendaci dici solet; *Non est veritas in ore eius.*

non significamus omnia dicta eius esse falsa, sed eius sermonem plenum esse mendacij, ut non possit turo quiscquam illis fidere. Idem dicendum de diabolo, qui multa vera & cognoscit; & plerumq; loquitur; sed tamè ad decipiendum, vel coactus, quia veritatem non amat. ¶ *Quia non est veritas in eo.* Ideo in ea non stetit: non est enim nunc veritas in eo, quatenus damnatus est, quia osor est eius. Quod si quandoq; veritate dicit, id facit aut coactus, aut ut seducat, sicut cum dixit; *Scio te quis, sanctus Dei;* vel cum dixit per oraculum: *Nosce te ipsum.*

Cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur. Addit aliam proprietatem daemones: nam cum mendacium loquitur, illud ex conditione praua, in qua est confirmatus a seipso, & ex proprio corde confingit. Et ita mendax est, & pater eius, id est, autor, & inuentor mendacij. Quemadmodum Adajabel more Hebraeo, dicitur pater habitantium in tentorijs, & Iubalcain frater eius, pater canentium ci-thara & organo: quia primi earum artium inuentores extiterunt. Homo etiam ipse qui in veritate non stetit; ex se ipso nihil nisi mendacium loquitur, ut David dixerit in excessu suo; *Omnis homo mendax;* & iterum: *Vt quid diligitis vanitatem, & quaritis mendacium?* Fuerunt Manichaei haeretici, teste Augustino, qui hunc locum ita intelligerent, ut putarent diabolum patrem alium habere a Deo. Sic enim intelligebant: Diabolus est mendax, & ite ipsius diaboli pater est mendax. Sed hic intellectus falsus est, & puerilis, adde etiam ab Ecclesia damnatus; repugnat etiam ipsis Domini verbis. Si enim habet diabolus patrem, a quo, sicut naturam malam, ita etiam mendacium accepit: non ergo ex proprijs loquitur mendacium, sed ex his, quae a suo patre accepit. Intelligendus est autem diabolus non tantum dici mendax, quod Graecè est neutrius generis *ψευδός*, sicut Latine mendacium, sed etiam mendacij pater, & inuentor: praecesserat enim mendacium, cum dixit; *Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur.* Vel mendax est, & pa-

Vera cur dicit aliquando daemones.

Luc. 4.

Diabolus ite cur mendacij pater.

Gen. 4. Iabel, & Iubalcain Hebraicè quid sonent.

Ibidem. Psal. 115. & Rom. 3. Psal. 4.

August. loco praedicto.

Diabolus patrem alium non habere a Deo, ut volebant Manichaei, ostenditur.

ter

Iudæi mendaces.

Chrysof. August. ibidem.

Filius diaboli, mendacium est.

Idem tomo 4.

Gen. 4.

Cur Iudæi Christo non crederent.

ter mendacis: quod consequenter verum est, si pater est mendacij. Et significat dæmonem mendacem esse, & patrem diligentium mendacium. Quales erant Iudæi, quibus dictum erat paullo antè; Vos ex patre diabolo estis, & qui non poterant audire veritatem, & sermones Christi. Sed Chrysofotomus, & Augustinus per, Eius, intelligunt mendacium, his verbis: Non omnis qui mentitur, pater mendacij sui est. Si enim ab alio mendacium accepisti, & dixisti, tu quidem mentitus es proferendo mendacium; sed pater mendacij ipse non est, quia ab altero accepisti mendacium. Diabolus autem à seipso mendax fuit: mendacium suum ipse genuit, quod à nemine audiuit. Quomodo Deus Pater genuit filium veritatis; sic diabolus lapsus genuit quasi filium mendacium. Hæc ille. Violenta est autem, & prorsus indigna Augustino expositio illa libri Quæstionum Veteris & Noui Testamenti, qui Augustino adscribitur, capite 90. & 98. vbi legit: Mendax est, sicut & pater eius: vbi Cain pater Iudæorum dicitur primus inter homines homicida, dictus diabolus ob opera cum diabolo communia: & mendax, quia simulavit se nescisse vbi esset frater suus Abel: & patrem eius nempe Satanam fuisse, & esse mendacem. Sed vt dixi, illi libri apud viros doctos non tribuuntur B. Augustino, & repugnet sibi sæpè, quia aliter in alijs suis libris interpretatus est.

Ac subdit: Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi. Exemplaria La-

tina emendata, & Græca omnia, & Augustinus, & Rupertus, & Dionysius hoc loco habet p particula, Si, Quia, Græcè ἄρα, & est sensus plenior: quasi diceret: Vos, quia ex patre diabolo estis, qui ex se amator est, & pater mendacij, & osor veritatis; hinc fit vt mihi non credatis; propterea quod veritatem loquor, cui, si mendacium loquerer, crederetis. Fuit autem primū mendacium dæmonis, magnum malum esse, & perditionem vnguenti, Verbum incarnari per assumptam humanitatem, & lucem coniungi tenebris; cum tamen qui ex nihilo cuncta produxit, possit ex tenebris facere vt lumen splendet. Est & aliud lumen eius mendax: Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo: Quis enim in nubibus equabitur Domino, similis erit Deo in filijs Dei? Dixit & aliud verbum: Eritis sicut dii scientes bonum & malum: quod merum, & apertum fuit mendacium. Quis enim sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat? Proinde cacodæmonis societatem prorsus fugiamus: fallaces illius promissiones esse agnoscamus: ipsum æternis gehennæ supplicijs cruciari meditemur: veritatem colamus, & amplectamur, ipsiusque autorem, & prædicatorem exoseulemur Dominum nostrum Iesum Christum, cui cum Patre, & Spiritu sancto immortales laudes occinat vniuersa creatura, gratiæ, ac gloriæ diuinæ capax in seculis perpetuis. Amen.

August. tra. Et. 42. in Ioann. tom. 9. Ruper. lib. 7. in Ioan. Dionys.

Mendacia dæmonis quæ fuerint. Matth. 26. 2. Cor. 4.

Esa. 14. Psal. 88.

Gen. 3.

Psal. 112. Diabolum fugere & Christum cur sequi debemus.

TRACTATUS XLII.

DE Disceptatione Domini cum Iudæis, dicentis: Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis; quare non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, &c. Et habetur Ioann. 8.

Quæ duo cõcionatori fidem adimant. Gregor. lib. 19. Moral. c. 18. tomo 1.

Præter bonitatem prædicatoris, & doctrinam, duo requiruntur.

Quam modeste Christus spã proferat innocentiam, dicens, Quis ex vobis arguet me de peccato?

DV. O. Sunt, quæ solent cõcionatoribus fidem adimere: alterum est, mala vita, reprobisq; mores, vt rectè dictum sit à Magnò Gregorio: Cuius vita despicitur, restat, vt & prædicatio contemnatur. Alterum est imperitia, siue doctrinæ defectus: quia vt ex sicco fonte aqua non hauritur, ita nec ex imperito doctrina, cū nemo det quod non habet. Et quādo hæc adsunt prædicatori, nec tamen ei creduntur inesse, nihil iuuant, nisi adsit bonum nomen. Hinc Christus famam & auctoritatem ab initio sibi cõparare propter Dei gloriam, & nostram salutem curauit. Nec satis hæc sunt ad edendum fructum in auditoribus: quia sicut nec medicina operatur in ægroto indispõsito, ita nec verbum Dei in pigro, negligenteq; auditore. Ideo Christus hoc loco indicat, nequaquam suo, sed Iudæorum vitio accidisse, vt verbum Dei à se prædicatum, fructum in eis non proferret. Ait igitur: Quis ex vobis arguet me de peccato? Non existimet quisquam; Christum carnali instantia de vitæ suæ innocentia gloriarum; sed iuxta spiritus sui prudentiam obiecit suam innocentiam, & integritatem in doctrinæ suæ commendationem. Poterant namque Iudæi se ipsos tuentes apud se cogitare: Non desunt nobis causæ iustæ, quo minus non credamus prædicationi tuæ. Nam quod tibi non credimus, non est ex eo quidd. veritatē audire nequeamus,

& ex diabolo. simus; vt nobis impuras, sed quod tu seductor es, & veritatem non doces. Cui tacitæ obiectioni occurrit Christus hac interrogatone: Quis ex vobis arguet me de peccato? Et ita hæc defensio non ad totam & perfectam Christi innocentiam referenda est, sed ad circumstantiam loci restringi debet: quemadmodum Paulus cum gloriatur se nihil sibi esse conscium, non ad totam vitam eius extenditur, sed est totius doctrinæ, & Apostolatus defensio: ita Christus hoc loco doctrinæ suæ magis, quàm personæ causam agit: quasi diceret; Si in tota administratione mea fidem meo gero Dei ministrū, nihil habetis quod possitis vestræ incredulitati prætexere, & eam excusare. Moris etiā est, vt magistratus, & iudices, vbi perfuncti sunt suo officio per aliquot annos, & illo se spoliant, publicè innocentiam suam protestentur, quæadmodū Moyses primus dixit: Tu scis quod nec asellum quidem vnquam acceperim ab eis, nec afflixi quempiam eorum; & Samuel, Ecce prælo sum, inquit, loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius, vt rûm bonem cuiusquã tulerim, aut asinum: si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam munus accepi; & contemnam illud hodie, restituamq; vobis. Christus perfunctus officio legationis, & prædicationis ab hac sui iustificatione nõ voluit esse alienus; propterea confidenter ait: Quis ex vobis arguet me de

1. Cor. 4.

Iudicium, & magistratuum purgatio.

Num. 16.

1. Reg. 12.

Aliud esse peccatum imponere, aliud arguere de peccato.

Ioan. 9. Ibidem. Infra 18. Mar. 14.

Esa. 53. 1. Pet. 2. 1. Ioan. 3.

Virgil. 4. Aeneid.

Ioan. 3.

Christi im- peccantia.

Deuter. 13. & 18. Christus vt Deus, & vt homo quare no possit pec- care.

Ioan. 1. Sap. 7.

peccato? Expende, Quis ex vobis etiam capitalibus meis inimicis. Arguet me. Id est, verè conuincet: aliud est enim peccatum imponere, aliud arguere de peccato. Primum est calumniatoris, & hoc Iudæi sæpè fecerunt, qui dicebant: Nos scimus quia hic homo peccator est; Et, Non est hic homo a Deo, qui Sabbathum non custodit; rursus, Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissimus eum. Et cum multi testimonium dixissent aduersus Iesum, tamen convenientia testimonia non erant; aliud verò est de peccato conuincere, quod Græco verbo exprimit Euangelista, ἰδρυμ; hoc enim nemo poterat præstare contra eum, quia peccatum non fecit: & de præsentis dicitur Græcè, arguit, id est, arguere potest, vel poterit. Verbum igitur illud, Arguere, hoc loco non sumitur pro eo quod est accusare, sed pro eo, quod est conuincere, vel efficaciter demonstrare, & argumentis idoneis, & efficacibus refellere: vt Poëta; Degeneros animos timor arguit, Id est, conuincit; & demonstrat. Hoc eodem verbo vsus est Christus: Omnis, inquit, qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius; id est, ne de malitia conuincantur. De peccato, inquit, aliquo, cum tamè Iesus esset tum in vita, tum in doctrina impeccabilis. Nam si Propheta diceret falsum, & non eueniret quod diceret, & abduceret à Deo vero ad deos alienos, iuberetur occidi. Non solum enim quatenus Deus est, peccare nequit; cum sit summa veritas, summa bonitas, summa iustitia, immensa sapientia, infinita potentia; peccatum autem nihil est aliud quàm veritatis, bonitatis, iustitiæ, atque potentia, & sapientiæ defectus; sed etià quatenus homo est summa vnione, & gratia visionis Deo coniunctus: nam sic extinctor est peccatorum, & agnus Dei tollens peccatum mundi, deniq; candor lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Possitq; Dominus dicere: Si esset superbia mea, quod arroganter me prædico Filium Dei; profecto non esset hæc superbia sine mul-

ti alijs peccatis. Quis ergo arguet me de peccato, propterea quod merear à vobis occidi sine crimine homicidij? Atque ita hoc verbo ostendit se non agnoscere vllam solidam ratione, quominus veritati debeant credere. Hoc verbo profus damnantur omnes dij Gentium, vt Iupiter, Mars, Venus, Mercurius, Apollo, qui omnibus contaminati sceleribus ab ipsismet suis cultoribus paganis prædicantur, imò autores, & duces facinorum ipsorum celebrant. Erat autem Iesus impeccabilis, sicut, quatenus erat summa veritas, decipere nõ poterat, nec vt summa sapientia decipi. Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Prædicabat Dominus omnem veritatem salutis expediẽtem, quæ lux est oculis, & panis palato, & apertè pronuntiabat illam, & cum autoritate, quia vt legislator, & Deus verbi, vnde dicebat, Ego autem dico vobis. Possidebat etiam quam, docebat veritatem; dicens; Quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur. Confirmabat verba signis, & prodigijs magnis: ornabat sanctissima, & irreprehensa vita; quærebatque bonum auditorum, & non sua. Si ergo veritatem tantis circumstantijs ornatam respuitis; quare ergo non creditis mihi? num ob aliud, nisi quia diaboli, qui pater mendacij est, desideria fouetis? Veraci enim non credere, diaboli est, & eorum, qui ex ipso sunt progeniti. Si veritatem dico vobis. Hoc est, Si vos peccatores esse scitis, & me interficere voluistis; quare non creditis mihi dicenti vos peccati seruos esse, ac propterea oportere manere in sermone meo, vt liberi efficiamini? Ego apertè dicam vobis, cur mihi non credatis. Qui ex Deo est; verba Dei audit: propterea vos non auditis; quia ex Deo non estis. Declarat vitium non acceptandi veritatem, non à se, sed ab ipsis procedere. Et proponit axioma certum, & omni acceptione dignum: Qui ex Deo est, verba Dei audit: & subinfert secundùm regulam Dialecticam, à destructione consequentis, destructionem antecedentis: in hunc modum: Quicumq; verba Dei non audit, ille

Deorum falsitatis evidens argumẽtum.

Christus quã doceret veritatem, & quo modo.

Matth. 5. & seq. Ioan. 3.

Veritatem dicenti qui non credant. Ioan. 8.

Iudæi Christo veritatem dicenti quare non crederent.

Ex Deo esse quis dicatur.

Rom. 11.

Incepta huius loci interpretatio reijciatur de electis & prædestinatis: Qui ex Deo est, verba Dei audit. Luc. 8.

Heb. 6.

II. ratio.

Act. 9.

III. ratio.

Tamet si in nobis situm sit esse ex Deo, vel nõ esse, non tamen vt prædestinemur, & eligamur. Ose. 13. Rom. 11. 1. Ioan. 4.

III. & postrema ratio.

non est ex Deo; sed vos non auditis ea, quæ ego nomine Dei Patris loquor; Ergo vos ex Deo non estis. Hæc est forma disputationis Domini: sed vt illud axioma melius intelligatur, explicandum est quis dicatur esse ex Deo. Nam quod ad substantiam attinet, omnia ex Deo sunt, sicut scriptum est: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, & non minus peccatores, quàm beati iusti, nec minus damnati, quàm beati ex Deo sunt. Alij verò interpretantur esse ex Deo electos, siue prædestinatos; quia tales libenter audiunt verbum Dei. Verùm hæc expositio non ita videtur congruere: tum quia multi non prædestinati cum gaudio suscipiunt verbum, & ad tempus credunt; & tamen in tempore temptationis recedunt: imò quod maius est, Apostolus ait; impossibile esse, eos, qui semel illuminati sunt, & qui gustauerunt bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & participes facti sunt Spiritus sancti, si prolabantur, rursus renouari ad penitentiam. Rursus sunt electi, & prædestinati, qui multo tempore reluctati sunt verbo Dei, & illi publicè, & priuim aduersati, in hæresin, & ad interitum pertrahentes Christi cultores, ac doctrinæ Euangelicæ professores: quemadmodum Apostolus Paulus ante suam conuersionem fecit, & beatus Augustinus qui multos annos Manichæorum hæresin professus est, & pro ea decertauit. Præterea hic sermo innuere videtur, in nostra positum esse facultate esse ex Deo, vel non esse: at quis dicat, in nobis situm esse, vt prædestinemur, & eligamur? Nam vt maxime in nobis situm sit, vt reprobemur, & pereamus, quia scriptum est: Perditio tua, Israel; tamen non vt prædestinemur, quia idem Prophetasubdit: Tantummodo in me auxilium tuum. Et, Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Et, Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Postremo Dominus hoc loco opponit esse ex Deo, illi, quod dixerat; Vos ex patre diabolo estis: vt igitur

tur esse ex diabolo; est; mendacium diligere, & falsum bonum, gloriam hominum; & emolumenta terrena querere, Deo spreto, Deique lege contempta, ita esse ex Deo, est esse adoptatos; & regeneratos per Dei gratiam; & Spiritu Dei repletos; de quo dicitur: Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis; neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt; Et, Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, nimirum quia gloriam Dei querit, & eius offensionem non secus euitat, ac verus ille, & legitimus filius: qui cum, mortuo parente, cum altero fratre, sed spurio, de hæreditate decertaret in iudicio, & iudex tulisset sententiam, vt ille, qui sagittam iecisset cordi parentis, quem pro scopo proposuerat, viciniorem, pro legitimo haberetur filio: qui verò remotiorem, pro spurio, & notho. Spurius libenter conditionem amplexatus, accepto arcu paruit se ad iaculandum. Verùm legitimus horrens tam grande facinus: Malo, inquit, centies hæreditati cedere, quàm vt iniurius in Patrem meum extitisse iudicari possim: atque ita huic tanquam vero heredi agnito adiudicata est hæreditas à iudice. Non dissimili ratione ab ea, qua Salomon inter duas meretrices litigantes agnouit veram matrem filij, illam nimirum, quæ præ teneritudine amoris recusauit filium diuidi. Qui ergo ex Deo est progenitus: fidem habet, & charitatem, qua quæ Dei sunt, diligit, etiam proximos, pro quibus mortuus est, & odium peccati gerit, in quo relinquendo, sicut nec in serpente, qui est in situ, abijciendo, deliberandum non est. Est igitur filius eius, & theodidactos, & de quo non admodum diuerso modo sermonis alio loco Dominus dixit: Omnis qui est ex veritate (scilicet natus, vel illi ex corde affectus) audit vocem meam. Rursus idem Ioannes in Canonica sua epistola: Ipsi de mundo sunt; ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui nouit Deum; audit nos, qui non est ex Deo, non audit nos. Ex quibus locis

Esse ex Diabolo quid sit

Ex Deo esse quid: Ioan. 1.

1. Ioan. 2. Ex Deo natus cur non peccet.

Haud obscure filium legitimum ab illegitimo, & spurio distincti gædri nota.

3. Reg. 2. Verè matris indicium à Salomone deprehensum.

Ioan. 18.

1. Ioan. 4.

Verba Dei quis audiat verè, & quomodo. Psal. 84.

Signum amicitie, & dilectionis. Boetius li. 1. de Musica. Causa delectationis Musicae quomodo sit Boetio; quare ite verbi Dei.

Iaco. 1.

Infra 4.

Qui ex Deo est, quemadmodum verbum eius audiuit.

Auribus alienis, & non suis verbum Dei qui audiunt. Raro etiam, & qui negligenter.

explicatum reliquimus, quid sit esse ex Deo.

Explicemus alteram partem: Verba Dei audit. Non solum auribus externis, sed intimis cordis, secundum illud, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Audit etiam cum gustu & gaudio noua de amante, & tali amatore: quemadmodum is qui audit noua patris sui, vel patriæ, in qua natus est. Signum enim dilectionis ad alterum est, eius laudes libenter audire. Nam vt docet Boëtius lib. de Musica, causa delectationis in percepta harmonia, & vocum consonantia, nihil est aliud, quam similitudo proportionum, ex quibus corpus, & sensus noster componitur, ad proportiones, ex quibus musica conficitur: ita quod placeat Dei Verbum animo nostro, ex eo oritur, quod mens nostra iustificata est, Deoque proinde similis reddita. Audit etiam cum fractu, vnde subdit: Si quis sermonem meum serauerit, non gustabit mortem in æternum, & frater Domini: Si quis auditor est verbi, & non factor; hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis sua in speculo, non tamen colenti maculas vultus: comparatur etiam scienti bonum facere, & non facienti, hoc est, edenti, nec digerenti, ex quo mors, vel satietas oritur. Qui verò ex Deo est, audit applicando sibi quæ legit, vel audit, & omnia sibi dici putat, & vt in conuiuio positus famem suam sedare contendit, nihil sollicitus si alij edant, vel non edant. Audit præterea per se ipsum, quemadmodum, & per se ipsum edit cibum corporis: licet quidam delicati, & magnates audire velint verbum Dei auribus alienis, putantes rem popularem, aut vulgarem audire verbum Dei quotidie; qui tamen suis auribus quæ carnis, & mundi sunt, libenter audiunt. Nam et si quæ dicta sunt à prædicatore ab his, qui audierunt, laudabile sit, & fructuosum percipere, maxime si iustis, & legitimis de causis occupati fuerunt, quo minus ipsum prædicantem audirent, est tamen vitiosum, & vituperandum eius, cu-

ius est exemplo alijs præluere, verbum Dei frequenter non audire, vel ex superbia, vel ex eo quod putet se satis doctum, & alterius non indigere doctrina. Sed isti ignorant, quod nullus est qui nouerit omnia, vel eorum quæ nouerit, recorderetur, & moueatur, vt ad praxim deducatur, quæ etiam nota sunt nobis: interdum sic dicuntur, vt alio nouo quodam modo intelligantur, & gustum præbeant, caueant ne sibi dici possit: Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Iudæi enim hodie sine veritate, & sine Christo sunt: edunt filiquas porcorum, vescuntur Talmudicis, & Cabalisticis figmentis: intendunt fabulis, & genealogijs interminatis: denique verbum Evangelicum non audiunt, quia ex Deo non sunt. Instruimur hoc loco, cur perfecti verbi Dei prædicatores non placeant. Mundus enim vult decipi, & homines diligunt vanitatem, & quærunt mendacium, & docuerunt linguas suas loqui mendacium, & dicunt: Loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Non enim recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde eius, & vt Apostolus ait: A veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur: quia

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Et quemadmodum brachium fractum si vel tantillum tangatur, signum querelæ, & clamoris edit: ita omnis qui male agit, odit lucem veritatis ostensæ, & multi cum Pilato dicunt: Quid est veritas? sed responsum Christi non expectant. Quare omnes mendacijs alimur, & cum patre mendacij fecimus pactum; adeo vt vera comperiantur nostro tempore verba Osee: Non est veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Hinc fit, vt nec sit veritas in aulis, & in palatijs, in quibus homines principibus blandiuntur,

Nullus omnia nouit.

In Iudæos veritatem Christi sum respicientes.

Luc. 15. 1. Tim. 1.

Cur perfecti verbi Dei prædicatores non placeant.

Psal. 4.

Esa. 30.

Prou. 18.

2. Tim. 4. Ter. And. 2. 1. 1. 1. 1.

O fores veritatis quales illi.

Ioan. 3. Infra 18.

Ose. 4.

Vbi exolet veritas, & mendacium minentur.

Hyperbolice loquitur, ad imitandum scripturam de his, quæ semper, & sepe, & nunquam.

Ioan. 10.

Act. 8.

Num. 11. Quid in carnibus, piscibus, peponibus, cucumeribus, allijs, capis, & porris Aegypti designatur.

Prou. 14.

Non in iudicijs, & tribunalibus, vbi aduocati falsitatem tuentur; iudices muneribus corrumpuntur, testes mutuantur sibi inuicem testimonia. Nec est veritas in matrimonijs, in quibus nullam vir vxori, aut vxor viro fidem seruat. Non est veritas in foro, aut in plateis: venalem veritatem opifices habent, ac mercatores, quam periurijs frequenter adiuuant, tum vendendo, tum emendo. Non est veritas in contractibus, vbi fictæ, & palliatæ emptiones nomine censuum fiunt, quæ nihil aliud sunt, quam usurariæ pecuniarum mutationes; in quibus & conditiones iniustæ apponuntur, & tabelliones plus numeranti contra omnia iura seruiunt. Non est veritas in Sacerdotibus, & Ecclesiasticis, quia sæpe non intrans per ostium, sed per ianuam sanguinis, aut illam, quam Simón Magus aperuit, & quæ sæpe pecunia redemerunt, putant sibi licitum reuendere: ab honestate habitus sæpe recedunt: debitum Diuini Officij interdum non pendunt: reditus Ecclesiasticos in profanos vsus conuertunt: vitam sæpe obscenam, & infamem traducunt. Non est veritas in Religionibus, in quibus frequenter hypocrisis regnat, & rerum proprietate voto paupertatis contraria, & cætera mundi bona, quæ paulatim in ipsa Religionis penetralia irrepserunt. Et quoniam fastidiunt manna veritatis Religiosi, reuertuntur corde in Aegyptum, & ad vomitum, dum instar filiorum Israël, carnes, pisces, cucumeres, & pepones, porrosque, & cæpe, & allia concupiscunt. In carnibus designatur peccatum gulæ; in piscibus obscena vita, & turpis, quæ cupit natari in aquis delectationum carnis; in peponibus signatur inanis gloria, quia grana hordei eis affixa crescunt in herbam, & non in fructum, vt experientia testatur: cucumeres frigidus sunt, & inuidiam denotant, de qua dicitur: Putredo ossium, inuidia: Allia, quæ inflant, iracundiæ; & appetentiæ vindictæ sunt symbolum.

Cæpæ, quæ in omni loco fructificant, & lacrymas excutiunt edenti, auaritiæ significant, quæ æterni fletus est causa: postremo porri, qui per annum integrum in terra delitescunt, & sero fructum proferunt, pigritiam, & negligentiam repræsentant. Quisque ergo studeat veritatem colere, veritatisque fieri filius, ne hæc in eo locum habeant.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & demonium habes? Quemadmodum profundè dormiens lucernam se à somno excitantis, & vocantis extinguit interdum; ita obstinatus reprehensionem salutarem irritam reddit. Et vt luctans cum fortiori, necessum est eum in terram cadere, qui vbi ceciderit, dentibus, ac moribus victorem petit; ita Iudæi Christum: Conuicta enim impietas, & rationibus destituta; ad iniurias, & conuicta se conuertit; quod sæpe hæretici facere solent, sed profecto nihil facilius, quam calumniari. Et dicentes: Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es, &c. ostendunt, se pluries Christo conuictos fuisse, & sua dicta ipsimet suo ore commendant; quemadmodum Hæretici, & quæ dicunt, & quæ scribunt, immodicis laudibus celebrant. Filij ergo diaboli, duplex conuictum ingerunt Christo: alterum, habere demonium: alterum, Samaritanum esse, id est, hominem detestabilem, & qui malo spiritu agatur. Cum enim Samaritanos Iudæi pro Hæreticis haberent, & apostatis, & corruptoribus legis, quoties grauare aliquem infamia volebant, per contemptum Samaritanum vocabant. Nam & ad tempus cum eis manserat per biduum; & quia Samaritanos prætulerat Iudæis, vt Lucas refert. Quasi dicerent, Non bene Iudæas, & cū Samaritanis conueris. Sed certe Christus Samaritanus origine non erat, vt ipsi bene nouerant, nec in doctrina cum eis communicabat, nec in moribus: & licet conuersatus sit per biduum cum illis, ipse non est mutatus, sed illi. Alterum conuictum est, quod demonium haberet, id est, ex

Quales Iudæi, & omnis verbum veritatis, & salutis repellens.

Nihil facilius quam calumniari.

Hæreticorum mores, & ingenium.

Ioan. 4. Cur Iudæi Christum vocauerint Samaritanum; sed falso. Luc. 18.

Quare Christus demonium habebat secundum Iudæos.

Matth. 12.

Exod. 19. 2. Pet. 2.

In eo quod Christus non se Samaritanum esse negavit, sed tantum se dixit demonium non habere, quid docuerit nos

Apologiae genus optimi.

Mira Christi benignitas.

Psal. 38.

Satana loqueretur, eo quod absque, & supra captum eorum loqui videbatur, & meta sunt mendacia: demoniorum, quae tu doces, & miracula tua, opere, & virtute. Beelzebub sunt. Nos scimus ex lege, & Prophetis, quod sumus populus Dei, filij Abrahamae, regnum Sacerdotale, gens a Deo electa, gens sancta; tu autem, pro Samaritanorum more, praedicas, non ex patre Deo, vel ex Abraham patre non esse.

Respondit Iesus, Ego demonium non habeo; sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me. Ego autem non quaero gloriam meam: est qui quaerit, & iudicat. Quoniam duo illa conuitia eodem fere tendere videbantur; sub uno utrumque nefellit, dum se Patris honorificum studere affirmat. Et secundum Augustinum, & Gregorium in homilia, nomen Samaritani libenter iuxta eius significationem sibi competere cognouit, sicut se apud Iudaeam per Samaritanum designavit. Dissimulavit etiam nullam inuisionem, quia nihil aliud erat quam impotentis irae maledictum: omni ratione carens. Expressit itammodo ad illam calumniam de doctrina, quam primo suscepit, de pellendam respondet, suo exemplo nos docens; ne multum defudemus in tuenda ab euidenti calumnia vitae nostrae innocentia; ne videamur aerae popularis magis cupidi, quam doctrinae defensores. Nam sancta, & pura vita, propugnaculum inexpugnabile, & optima ab impiorum conuitijs apologia existit. Et primo simpliciter negatione diluit crimina illa horrenda, graui, innocentique viro inconuenientissima. Olim enim viris honestis, & grauibus etiam iniuratis credebatur, iam vix multis iuramentis innocentiae nostrae fidem astruimus. Et vide quam patienter, & mansuete respondet: Ego, inquit, demonium non habeo. Nam qui poterat verè dicere, Vos legiones demonum habetis, & contra conscientias vestras mendacium pronuntiat; noluit tamen, ne videretur reddere malum pro malo, iuxta illud: Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me. Obmutui, & humiliatus sum; & filii a bonis. Verè in illo impletum: Quum malediceretur, non maledicebat; cum patere-tur, non comminabatur; sed sicut pater accedens ad filium phreneticum, etiam ab illo in faciem percussus; eum delirum, & phrenesi laborantem non repercutit. Datque nobis exemplum, ut cum aduersarij nobis falsa mala impingunt, vera eorum mala taceamus. Hoc igitur tam mansueto responso ostendit se demonium non habere: non enim demonium est, ad conuitia patientes, & mansuetos se praestare. Quidam autem acceptis iniurijs sic furunt, & ad reuerenda conuitia inflammantur, ut si prius demonium non haberent, iam incipiant habere. Verè ergo dictum est: Responso mollis frangit iram: sermo durus suscitatur furorem, & iterum: Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundat.

ret. peccator aduersum me. Obmutui, & humiliatus sum; & filii a bonis. Verè in illo impletum: Quum malediceretur, non maledicebat; cum patere-tur, non comminabatur; sed sicut pater accedens ad filium phreneticum, etiam ab illo in faciem percussus; eum delirum, & phrenesi laborantem non repercutit. Datque nobis exemplum, ut cum aduersarij nobis falsa mala impingunt, vera eorum mala taceamus. Hoc igitur tam mansueto responso ostendit se demonium non habere: non enim demonium est, ad conuitia patientes, & mansuetos se praestare. Quidam autem acceptis iniurijs sic furunt, & ad reuerenda conuitia inflammantur, ut si prius demonium non haberent, iam incipiant habere. Verè ergo dictum est: Responso mollis frangit iram: sermo durus suscitatur furorem, & iterum: Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundat.

Ait ergo: Ego demonium non habeo. Id est, Ego autore Satana mendacium non doceo, nec eius praesidio perficio opera mea. Solus enim Christus suo iure hoc priuilegium sortitus est, sicut ipse dixit: Venit Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? aut quae societas luci ad tenebras? Quae autem conuentio Christi ad Belial?

Sed honorifico Patrem meum. Id est, Praedico solam gratiam Patris, ut ipse vnus magnificetur, & ametur. Et de praesenti honorifico, vestram contumeliam ad Dei gloriam aequo animo ferendo. Et honorare Deum, non est opus demonis, qui Dei gloriam furatus est olim, & semper, quantum in se est, furatur. Et vos inhonorastis me, tum non praestantes mihi legato Patris fidem, tum obijciendo me habere demonium, & apponendo iuxta arcam Domini idolum Dagon, tum denique vocando me Samaritanum. Nequedixit, inhonorastis Patrem, sed me; tacite innuens gloriam Patris, & suam vniam esse, & eandem. Et vult Deus officium praedicationis

1. Pet. 2.

Exemplum mansuetudinis quale nobis Christus praebat.

Prou. 15.

Eccles. 6.

Proprius Christi quid.

Ioan. 14.

2. Cor. 6.

Christus ut honorificauerit Patrem.

Esai. 4.

Iudaei vero quo pacto inhonorauerint Iesum.

1. Reg. 15.

Cur se potius quam Patrem Christus dicit Iudaeos inhonorasse.

Christus cur se non gloriam suam dicat quaerere, sed gloriam Patris.

Deus factos cur iubeat honorari.

Deus Pater modo ut iudicet.

Deut. 18.

1. Reg. 2. Fideles ferre iniuriam quatenus debeant exemplo Christi.

Infra. 24.

Sermonem Christi seruatis, praemium.

haberi in honore, & ostendit se bene sentire iniurias nostras, etiam si non statim illas puniat. Et subdit: Ego autem non quaero gloriam meam: est qui quaerit, & iudicat. Ne putarent, eum ex ambitione dixisse: Quis ex vobis arguet me de peccato? vel eum iniurijs illis exacerbatum expetere vindictam: Ego, inquit, quatenus homo, non quaero gloriam meam, ut vos putatis, sed est Deus qui quaerit, & iudicat. Nam ut Deus sanctos suos gloriam Dei, & non propriam quaerentes, in honore vult haberi, & illos gloria, & honore coronat, vel ob id solum, quod gloriam propriam contemunt, & calcant, ita Christum ingenti honore est affecturus, & eos qui inhonorant, iudicaturus. Occultè enim Pater iudicat, donec veniat vniuersale meum iudicium. Obcaecatio autem ad occultum iudicium Dei spectat. Quo verbo comminatur illis, ne sibi putent impunem fore istam calumniam, cuius Deus erit ipse vindex, qui etiam in me suo legato a vobis iniuria afficitur. Ego non vltiscar in praesenti, vindicabit ipse suam gloriam: sicut in Deuteronomio comminatus est. Et ita vera est illa sententia Domini: Quicumque honorificauerit me, glorificabo eum. Quo exemplo fideles excitati, sic illatam iniuriam ferre debent, ut interim reprobos diuini iudicij admoneant, & suam testentur innocentiam. Sicut dixit David: Iudicet Dominus inter me, & te, ut vltiscatur me Dominus ex te.

Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in aeternum. Postquam iniurijs obiectis satisfecit, redit Dominus ad verbi sui quod praedicabat, commendationem, & quod illi impudenter demoni tribuebant: & vrget ad fidem tanto praemio proposito: & docet ne ob iniurias a docendi beneficio refrigescamus. Et religiosa testatione, ne vllus dubitationi locus relinquatur, asserit: Vos quidem meam doctrinam calumniastis tanquam a demonio profectam; Ego autem vobis affirmo, quod si quis sermonibus meis Euangelicis obtemperauerit, fide illos excipiendo, affectu amando, &

manibus operando, mortem non videbit aeternam, id est, mortem illam aeternam non experietur, quam vos non videtis, & ego video. Etsi enim ad tempus moriatur, tamen illa mors dominium non habet, sed somnus quidam est electis meis: resurgent enim de ista morte, & euigilabunt. Et ita ostendit se Deum, qui potest donare vitam aeternam seruantibus eius praecipere: & hoc non eget probatione. Quicumque enim sermonem Christi pro virili seruat, a peccato, cui soli debetur mors secunda, seruetur: in quo satis Pater quaerit gloriam Filij sui, qui tanto praemio remunerat sibi obediens.

Dixerunt ergo Iudaei, Nunc cognouimus quia demonium habes. Abraham mortuus est, & Propheta: & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in aeternum. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & Propheta mortui sunt? Quem te ipsum facis? Perstant in suo stupore Iudaei, neque trahi ad Christum, neque duci possunt: & nemo potest corrigere, quem Deus despexerit. Verba Christi sinistre interpretantur, dum spirituales eius doctrinam ad corpus transferunt. Locutus fuerat Christus de morte secunda gehennae: quae est corporis, & animae simul: quam pii, & iusti non videbunt, quia per Christum renati etiam moriendo viuunt, & temporalis haec mors illis transitus est in regnum caeleste. Isti vero carnales nullam agnoscunt a morte liberationem, nisi quae palam in corpore appareat: & idcirco ex Christi verbis calumniam struunt, ac si de morte corporis duntaxat esset locutus. Et dicendo: Nunc cognouimus, ostendunt se id prius non nisi mendaciter, & calumniose Christo obiectasse. Est autem in mundo communis hic morbus, ut plerique Christi gratiam, & beneficia sensu carnis tantum estimant. Et ad inuidiam Christo coram plebe conflandam, Abraham, & Prophetarum mentionem faciunt homines malitiosi: quasi dicta Christi, Abraham, & Prophetis repugnarent, & ita splendore Abraham, & Sanctorum, gloriae Christi tenebras offunderent. Sed profecto ut Solis fulgor stellas etiam lucentes

Mors electorum somnus quidam est.

Quis sermo Christi pro virili seruat, a qua morte seruetur.

Apocal. 2.

Iudaeorum stultitia, & obstinatio Eccles. 7.

Quae sit mors secunda.

Iudaei mortem corporis sola agnouerunt caeci.

Communis hominum morbus quinaam.

Iudaei quam peruerfi.

omnes obscurat; ita Christi gloria omnes Prophetas, & sanctos offuscet. Iniquè ergo opponunt seruos Domino, & Abrahamæ, & Prophetis iniurij sunt, dum illorum nomine abutuntur contra Christum. Quemadmodum hodie hæretici sanctis alia ratione sunt iniurij, dum omnia tribuunt Christo, & meritis, satisfactionibus, inuocatione, & honore Sanctorum offenduntur, dum Christo detractum existimant, quicquid illis tribuitur sub Christo, & in Christo: quemadmodum Iudæi putabant Abrahamæ, & Prophetis detractum, quicquid Christus sibi tribuebat. Profectò diaboli munus est inter caput & membra coniunctissima zizania serere, inter Christum, & sanctos bellum indicere. Est ergo argumentum Iudæorum, mortuos fuisse non solum qui Abrahamæ, & Prophetis, crediderant, sed etiam ipsum Abraham, & Prophetas. Quasi in hunc modum arguerent: Sermo tuus non est maioris virtutis quam sermo Dei; sed ille seruatus ab Abraham, & Prophetis non seruauit eos à morte; ergo minus seruabit tuus. Et male inferunt, quia Dominus non de morte carnis, sed spiritus loquebatur, & quod ad illam attinet, Abraham, & Prophetæ uidebant: quia non est Deus mortuorum, sed uiuentium.

Et obiectant: *Quem te ipsum facis?* Id est: quem te mendose, & ventose iactas, quasi sibi Filij Dei dignitatè vsurparet, cum teste Apostolo, non rapinam arbitratus sit esse se æqualem Deo. Et adhuc verba antequam de iniqua illa comparatione respondeat, subiungit: *Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est: est Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus uester est: & non cognouistis eum, ego autem noui eum. Et si dixerò quia non scio eum, ero similis uobis, mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo.* Similis est, ait Chry. hæc sententia: *Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est, alteri quam dixit c. 5. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.* Vel Dominus loquitur non ex sua, sed ex Iudæorum sententia. Vel rectius: Si ego ex me ipso, & quatenus homo sum,

qualis solum à uobis esse putor; me iacto, & gloriam meam quæro, gloria mea nullius est ponderis. In primis ergo præfatur Dominus, se non quærere propriam gloriam: quia solus Deus est cognitor, & approbator sui ipsius, non autem ullus homo. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat. Christus ergo se humanitus non glorificauit; quia omnis gloria, quam sibi potest tribuere creatura, uana est: tum quia obiectum non habet, unde possit, vel debeat gloriari, nihil enim habet quod non acceperit; tum quia gloriatio ipsa uitiosa est, & peccatum ratione iniustitiæ, quæ sibi attribuit quod est alterius. Quod si nihil erat gloria Christi, si se ipsum glorificasset; quem quæso dabis, qui se ipsum glorificando, ueram & solidam gloriam acquirere possit? Ergo uera gloria est, quæ à Deo confertur, de qua Apostolus: *Sed quem Deus commendat; Et, Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod summus filij Dei;* Et, *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientia nostra.* De qua etiam Dominus hic subiungit: *Est Pater meus qui glorificat me,* testificando me talem, qualem me assero. Testificatur enim Scripturis, signis, uocibus de cælo in baptismo, & transfiguratione, & alijs argumentis: idè nihil mihi arrego, si me Prophetis, & Patriarchis antepono, & immortalitatem polliceor. Ait autem de Patre, quod eum non cognouerint notitia infusa, ut Patrem Christi, & notitia, quæ eius mandata implerent. Nam qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est: at mandata eius erant, ut Patrem suum agnoscerent, & gloriam non à se inuicem, sed illam, quæ à solo Deo est, quærerent. Ipse autem Christus tum ut Deus, tum ut homo illum agnoscebat. Et si diceret quod non nosset eum, esset similis illis mendax, quia negaret gratiam Dei, docens nec pro humilitate esse mentiendū: *Sed scio, inquit, eum.* Ut Filius Patris, & ut Legatus principem mittentem. Et huius rei reddit causam: *Et sermonem eius seruo.* Id est, ut Theophyl. & exponit,

III. Cōgruē
tior.

Christus cur
gloriam pro
priam non
quærebat.
2. Cor. 10.

Creaturā se
ipsam lauda-
re, cur uanū.

1. Cor. 4.

Vera gloria
quæ sit.

2. Cor. 10.

Rom. 8.
2. Cor. 1.

Matth. 3.
Infra 17.
Glorificauerit
Christum
quomodo Pa-
ter.

1. Ioan. 2.

Quæ ratione
Patrem Chri-
sti Iudæi nō
cognouerint.
Ioan. 5.

Pro humili-
tate non est
mentiendū.

Theophyla.
in Ioan.

Iudæorum
Christi ho-
stium quā
similes hære-
tici.

Diaboli mu-
nus quod.

Iudæorum
inepta argu-
mentatio.

Matth. 22.
& Exo. 3.

Christus uerè
Deus erat.
Philip. 2.

Quid est: Si
ego glorifico
me ipsum, glo-
ria mea nihil
est.

Chryso. ho.
54. in Ioan.
tom. 3.

II. sensus.

Vera Dei no-
titia unde
proficiscatur?

Quia sermonem eius seruo. Vera enim Dei notitia ab operum obedientia proficiscitur: quemadmodum in Catholica sua Epistola Iohannes asseruit loco paullo ante producto: *Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit; mendax est, & in hoc ueritas non est.* Quoad ergo legem Dei non seruas, salutarem Dei cognitionem non habes.

Abrahā fide
seruatus:

Abraham pater uester exultauit ut uideret diem meum: & uidit, & gauisus est. Post iam iacta fundamenta Dominus respondet ad ea, quæ de Abraham obiecerant, & concedit illis uerbo tenus quod prius abstulerat, Abraham scilicet esse eorum patrem, ostendens illis eum fide in se fuisse seruatum. Quasi diceret; uidetur uobis Abraham mortuus: uideor uobis impia loqui, qui differo seruantes sermones meos æternum uiuros, & nunquam morituros: ego ingenuè profiteor, Abrahamum ad huc uiuere, & non alium tota uita finem habuisse propositum, quam ut uideret diem meum. Ponderat Augustinus non esse dictum: *Exultauit quia uidit; sed, Exultauit ut uideret diem meum:* quoniam credens exultauit sperando, ut uideret intelligendo; & uidit. Sed non explicat quid per diem Christi intelligatur: an uidelicet diem illum temporalem aduentus eius in mundum, an diem æternitatis, in quo cum electis regnabit in secula. Et utrūque asserit illum uidisse in carne positum secundum reuelationem Dei. Certè mysterium in carnationis, & passionis pro salute mundi non solum cognouit, sed etiam adumbravit, tum in illa adiuratione serui, quæ manum sub femore suo ponere mandauit, tum in eo quod filium obtulit ad immolandum, & arietem pro eius obtulit redemptione. Certè Chrysostramus & Theophylactus per diem non aliud quam passionis intelligunt. Alij interpretantur tempus regni eius, & gesta, ex quo carne indutus mundo apparuit, ut Redemptoris munus impleret. Sic enim nos dicimus uidisse, quæ nostris temporibus acciderunt, etiam si nunquam rerum illarum gestarum fuerimus spectatores. Quasi

Aug. Tract.
43. in Ioan.
tom. 9.
Cur Abrahā
exultauerit;
ut uideret
diem Christi.

Quis sit ille
dies Christi,
quæ ut uide-
ret Abraham,
exultauit.
Primus sen-
sus.

Gen. 24.
Supra. 22.
Secundus.
Chry. hom.
54. in Ioan.
Theophyla.
ibid.
Tertius.

diceret; Vos presentem aspernamini, quem ille absentem uidere desiderauit. Hunc autem locum explicat uerba Domini ad Apostolos dicta: *Beati oculi qui uident quæ uos uideris. Dico enim uobis, quod multi Prophetæ, & Reges uoluerunt uidere quæ uos uideris, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.* Et ita habes quæ sit dies Domini; nempe uia eius, & functio muneris in hoc mundo. Unde Græca litera illud confirmare uidetur, cum dicit, *τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν*, id est, hanc ipsam diem. Nam antea Filius Dei non tempore, aut diebus, sed æternitate mensurabatur. *Uidit ergo diem meum.* Id est, diem effectum à Sole iustitiæ irradiante, de quo Dominus: *Me oportet operari opera ius, qui misit me, donec dies est.* Vidit autem non tantum oculo fidei; dum in uiuis ageret, ut Chrysostramus, & Augustinus interpretatur, sed etiam ex limbo patrum, vel Deo sibi reuelante, vel alijs renuntiantibus sibi, præsertim Præcursores Iohanne Baptistam, intellexit impletum Domini aduentum, ac diem: ex qua uisione gaudium magnum concepit, non ignorans se, & uniuersum genus humanum per illum seruandum, & in cælum esse subuehendum. Hæc enim magna lætitiæ, & gaudij sunt argumenta.

Quod autem dicitur apud Matthæum, Prophetas & iustos non uidisse: non repugnat cum hoc quod dicitur Abraham uidisse. Nam fides suos gradus habet: & si conferatur fides, & uisio Apostolorum, cum fide, & uisione patrum, constat illam esse excellentiorem, ut præ illa alij dicantur non uidisse, qui tamen per fidem uiderunt, sed longè, & procul repromissiones accipientes, & salutantes. Tamen ab ea fide, quæ mysteria Messie uiderunt, uidentes dicebantur Prophetæ: quod uidelicet ea, quæ cæteris erant clausa, per Spiritum sanctum uiderent.

Dixerunt ergo Iudæi ad eum; Quinquaginta annos, nodum habes, & Abraham uidisti? Ea solū captant ex uerbis Christi, quæ qualicunque specie ad calumniam struendam seruire uidebantur. Et nituntur refellere uerbum Christi

Luc. 10.

Ioan. 9.

Abrahā quo-
modo uide-
rit diem Chri-
sti.
Chryso. loco
prescripto.
Augu: ibid.

Matth. 13:
Illud Christi
uerbum: Mul-
ti Prophetæ
& Reges uo-
luerunt uide-
re, quæ uos
uideris, & nō
uiderunt, quo-
modo uerum
sit.

Heb. 11.

Videntes cur
dicerentur
Prophetæ:

Iudæi quæ tantum captarent ex verbis Christi.

Ioann. 2. & Matth. 26.

Cur Iudæi Christo obiecerint: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti. Prima Solutio.

Chry. hom. 54. in Ioan. Irena. libr. 2. c. 50.

Lib. 1. Prolegom.

Euseb. libr. 3. Eccle. histo. c. 39.

Secunda Solutio.

Theophyl.

Tertja. Euthym. c. 9. in Ioan. prope finem.

Nonnus paraphra. Theophyl.

Quarta.

ab impossibili, quod se Abraham ante multa secula nato æqualem facit, cum nondum esset quinquagenarius. Fraudulenter dicunt: Et Abraham vidisti? Christus enim dixerat, Abraham se vidisse. Simili ratione calumniati sunt verbum illud: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, dicentes, Possim destruere templum Dei, & post triduum reedificare illud. Miratur quidam, quod quinquagesimum annum, à quo longè Christus aberat, illum dixerint non attigisse. Chrysostomus legit, quadraginta: nescitur an codicum, aut scribarum errore. Illud constat, quosdam veteres ex huius verbi occasione asseruisse, Christum excessisse quadagesimum annum, ut videretur ad hanc ætatem annorum quinquaginta accedere. Sed hæc profus falsa sunt, & ab Historia Ecclesiastica aliena, ut in Prolegomenis est ostensum. Eusebius testatur, quod Papias Ioannis discipulus, ex Apostoli verbis non satis intellectis tradiderit quædam, vnde errandi ansa alijs data est, inter quos enumerat Irenæum. Verum certius dici potest, illos tam amplum sumpsisse annorum spatium, ut minus errarent, & certius Christum confutarent. Quasi dicerent, etiam si quinquaginta esset annorum, adhuc longe ab Abraham ætate abesset: nunc vero, & illos te non attigisse certissimum est. Theophylactus ex quorundam sententia ait, illum numerum proposuisse, quasi vellent ad morem sui seculi loqui: tanquam dicerent, Nondum compleretur unum iubileum, & dicis te ab Abraham esse visum. Euthymius aliam reddit rationem, illos eum vocasse quinquagenarium propter multam peritiam, & experientiam, & experientiam. Monet tamè, quædam exemplaria habere, Quadraginta: quam lectio nem verioremi puto, quanquam illi lectio non repugnet Nonno Paraphrastes, & Theophylactus, ut diximus. Postremo alij putant dixisse quinquaginta, quod propter labores pro nobis susceptos, propter ieiunia, & vigilias in prædicatione pro nobis consumptas, vultu etiam squalido, & extenuato maiorem præferre videretur quàm

haberet ætatem. Nam vultus ipsius magna maturitas, & grauitas de annorum ætate iudicantes sæpè fallit. Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Fortiter, immò cum auxesi defendit verbum suum: vbi se maius quidam, & altius humana specie habere admodum, quod sensibus carnis absconditum solis fidei oculis cernitur. Atque hæc verba non tantum de diuinitate Christi, quæ omnia secula transcendit, sed etiam de Christo Deo, & homine sunt intelligenda. Nam ut ait Apostolus: Iesus Christus heri, & hodie: ipse & in secula: quod omnibus seculis cognitus fuerit mediator, quo placandus esset Deus, & omnibus ætatibus viguit gratia Mediatoris, etiam in Adam ante casum, ut quidam meo iudicio non improbabilius existimant. Neque ait, priusquam esset Abraham; sed, priusquam fieret: principium illi tribuens. De se vero non ait: Ego factus sum, sed, Ego sum: sicut superius dixerat: Si non credideritis quia ego sum: quod perinde est ac dicere; In principio erat Verbum. Tulerunt ergo lapides ut iacerent in eum, Iesus autem abscondit se, & exiit de templo. Addunt Theophylactus, & Euthymius, & ante eos Nonnus Paraphrastes, & Athanasius in apologia de fuga sua, Transiens per medium illorum, & præterijt sic. Quæ verba defunt in codice Latino; sed videntur addita textui Græco ex Luca, & nec Augustinus, nec Chrysostomus ea legunt; neque satis coherent, quia præcedit, Abscondit se. Sed ab aliquo, qui ea in margine apposuerat, explicandi gratia in Textum introducta sunt: licet ea habeat Euangelium Syriacum. Duri igitur corde Iudæi, & petra duriores ad sibi similes lapides accurrunt: & post multos verborum lapides iactos, ut illis peterent Lapidem viuum, & pretiosum atque angularem; qui, ut Danielis prophetia tradit; lapis est, qui contriuit statuas Nabuchodonosor, lapides corporeos iaculari in eum conantur. Et quia Christus fortis erat, omnes lapides in iacentes retorquedi fuerant. Putauerunt enim

Illud: Antequam Abraham fieret, ego sum: dupliciter intelligitur.

Heb. 13. Omnia secula Christum agnoscere mediatorem.

Ioan. 8. Supra. 1. Gregorius additio minus congrua rejicitur in hæc verba: Iesus autem abscondit se, &c. Theophyl. Euthym. Nonnus paraphra. Athanas.

Iudæorum plusquam saxea durities.

Ephes. 2. Dan. 2. Qualis lapis Christus. Iudæorum de Christo infana, & blasphemæ cogitatio.

illum

Leuit. 24.

Supra. 20.

Exod. 17.

1. Reg. 30. Hominum insignis stultitia.

Esaï. 6.

Leuit. 24.

Iosue. 7.

Infra. 25. Poena quæ esset in lege decretæ contra maleficos.

Romanorum proprium supplicium.

Matth. 26.

Lapidari a Iudæis cur Christus noluerit.

Exod. 21.

4. Reg. 11.

Matth. 24.

& Luc. 19.

Impiorum in Predicatoribus Diuini verbi mala merita.

illum infantum, qui diceret se ante Abraham, aut blasphemum æternitatem, & diuinitatem; & illud Dei nomen, Ego sum, sibi attribuendum, qui iubetur lapidari in lege; aut tanquam demoniacum non humana sapientem, sed futura prædicentem: nam habentes immundum diuinationis spiritum, lapidationis poenam plesti iubentur. Hæc autem tentata lapidatio, figurata fuit in illa intentata lapidatione Moysi: & altera Davidis, de qua 1. Regum liber meminit. Et agnosce nostram insignem stultitiam. Cum enim nobis Dominus Iesus vult se ostendere, & detegere, lapidibus eum volumus petere: & Iudæi in hoc verbo scandalizantur. Sic in Esaia excæcat eos, ter dicens; Sanctus, sanctus, &c. & Dominum visibilem dicens. Lapidatio, ignis, suspensio, & fustigatio, legis erant poenæ; Crux autem, Romanorum supplicium erat: Ne quis ergo Dominum legi obnoxium esse dicat, noluit poena legis mori, nec illa die, qua Iudæis licebat legem agere, ne ex hoc iniusta appareret eorum sententia. Noluit præterea lapidari; quia lapides debebant in passione testari, & prædicare eius diuinitatem. Nec Dominus Iudæos timuit, sicut nec elephantis formicam; quia seruabat se acerbiori, & atrociori morti. Nefas etiam erat, & illicitum, in loco sacro quempiam, etiam conuictum, & damnatum lapidare, vel occidere, nendum illum, qui nondum sententia iudicis damnatus erat. Docuit hoc exemplo suo Ioiada Pontifex, qui extra templi septum voluit Athalia trahi, antequam morti traderetur. Destructumque est templum Iudæorum, ut non remanserit lapis super lapidem in eo: quia templum verum Iesum diuitia sua lapidare voluerunt. Atque isti sunt fructus, & grati animi significatio impiorum erga verbi, & veritatis predicatorum. In primis enim eos auersantur, & odio habent: deinde blasphemij, & calumnijs eos obriunt: tandem verbum, & personas adoriuntur ad interitum. Iesus autem abscondit se, & exiit de templo. Cedit Dominus creaturæ suæ ex charitate, qui vno nutu poterat eam

cum toto templo euertere. Non autem delituit in aliquo angulo templi, vel subduxit se, & post alios ne cerneretur, collocauit: sed diuinitatis virtute inuisibilis factus est illis. Sed non fuit Apostolis, & bonis inuisibilis, vel ipsi cæco nato, quem in egressu templi, ut se posset cernere, illuminauit, & illuminatum tanquam lapidem in eos proiecit, ut ad salutem eos lapidaret, qui ad interitum eum lapidare volebant. Dicitur autem exisse de templo, id est, atrio templi, in quo hæc habita sunt. Tantaque mansuetudine, & patientia verè se Deum esse ostendit, & eum, qui antequam Abraham fieret, iam erat. Deinde ostendit quæ vera sit illa sententia Salomonis: Dominus viri per patientiam nescitur. Frater Domini dixit: Quis sapiens, & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientie. Rursus docuit Dominus, quæ vera sit altera sententia eiusdem Salomonis: Honor est homini, qui separat se a contentione. Sunt enim qui dedecori ducunt, non semper respondere, & replicare, ut ita ignem iracundiæ, & contentionis accendant: & ut dici solet: Nimium altercando amittitur veritas. Nam ut Augustinus rectè ait: Veritas superbas, & maledaces mentes fugit, humiles sequitur; Et cum simplicibus sermocinatio eius. Doceris rursus, ne, quando aliquis te arguit, peccatum tuum defendas, nec conuictus reprehendenti aliam expelles à te Christum, & veritatem amittes, ut hic Iudæi peccatum defendentes, Christum à se repulere. Rursus edoceris, ut cum gratia Euangelij persecutionem pateris, ex vna ciuitate fugias in aliam: ut alibi idem Dominus admonuit. Postremo cauedum nobis est, ne dum Christus per se ipsum, vel per Ecclesiam, vel per Angelos, & predicatorum nos alloquitur, ne, inquam, lapides tollamus, id est, dura corda nobis assumamus, quæ nec beneficijs molliantur, vel flagellis frangantur, nec lumini Dei cedant. Quibus dicitur: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam Christus abscondit se ab induratis, ut videtur

Qua ratione Christus in templo abscondit se, ne lapidaretur. Ioann. 9.

Egregia Christi documenta sex. Primum.

Secundum. Prou. 19. Iacob. 3.

Tertium. Prou. 20.

Nimium altercando amittitur veritas. August. Veritatis proprium quid. Prou. 3. Quartum.

Quintum. Matth. 10.

Sextum.

Psal. 94. Heb. 4. A quibus se Christus abscondat.

tes

Esai. 6. & Matth. 13. Virtus ignota est impijs. 1. Cor. 3. De templo exeat Cuius quando. Psal. 63.

tes non videant, & audientes non intelligat. Fitque Christus inuisibilis, illorum medium pertransiens: quia virtus ignota est impijs, Exit autem de templo, quando templum Dei sanctum, quod fumus nos, fit spelunca, & templum latronum, id est, demonum insidiantium. Et boni armati patientia, non sentiunt lapides impiorum, sed iuxta Prophetam, sagittae paruulorum, fiunt plagae eorum. Contendamus igitur

tur tantis Domini exemplis eruditi, ut saltem irae resistamus: quod fiet, si iniurijs lacepsit; conuitia non regeramus: si insuper beneficium doctrinae addamus: postremo si istis nihil proficimus, inimicis cedamus, imitantes Dominum nostrum Iesum Christum, cui cum Patre, & Spiritu sancto sit sempiterna laus, gloria & felicitas per cuncta secula, Amen.

Irre resistamus quando, Christi, & sanctorum exemplo.

TRACTATUS XLIII.

De disceptatione Domini cum Iudæis in Festo Encœniorum: & habetur Ioan. 10.

Facta sunt autem Encœnia in Ierosolymis: & hyems erat. Circumdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei, Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Et reliq.

Scopus Euan gelistæ.

L I A M hoc loco tradit Ioannes disputationem cum Iudæis, quam non secus atque præcedente lapidibus terminare voluerunt. Dominus enim aperte suam diuinitatem exeruit: quam detectionem, ut vocem blasphemam, insectari voluerunt. Sed Dominus reprimendo eorum conatus, & manus à temerario lapidationis flagitio, planum suæ diuinitatis exhibuit argumentum. Huius autem disputationis tempus ac diem, & locum, atque personas, ad rei euidentiã describit Euangelista, dicendo: Facta sunt Encœnia in Ierosolymis: & hyems erat. Encœnia, Græcum vocabulum est, compositum à nomine καινόν, quod nouum significat: unde festum Encœniorum dicitur Festum inuolutionis, vel dedicationis tem-

pli. Quoniam verò triplicem templi dedicationem legimus: alteram quidem factam sub Salomone, de qua 3. lib. Regum fit mentio, quæ celebrata fuit in mense Ethanim id est, mense septimo, quando nondum Hyems agitur, sed vix Autumnus sumit initium: nam concurrunt ex parte cum nostro Septembri: ideo de illa intelligi nequit. Alia fuit dedicatio facta post templi reedificationem ab ijs, qui de captiuitate Babylonis redierunt: atque hoc tempus non omnino repugnat, cum facta sit in Mense Adar, qui est mensis vltimus, apud nos respondens ex parte Februario, ex parte Martio: quasi abscedente Hyeme, & adueniente Veris tempore, non longè à Pascha, ut patet ex libro Esdræ 1. ac 3. vbi coniunctim quasi describuntur celebritas

Triplex templi dedicatio in Scripturis facta memoratur. 3. Reg. 8.

Secunda. Adar Hebræis vltimus mensis.

1. Esd. 6. 3. Esd. 7. & seqq.

Encœnia quid.

Tercia templi dedicatio. 1. Machab. 4.

dedicationis templi, & celebritas Paschæ. Tercia dedicatio fuit illa, quæ facta est à Iuda Machabæo, de qua 1. liber Machabæorum: unde post debellatos à Iuda Gorgiam, & Lyfiam, reedificatio templi describitur. Et facta est, inquit, lætitia in populo magna valde, & auersum est opprobrium Gentium. Et statuit Iudas, & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel, ut agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum per dies octo, à quinta, & vicesima die mensis Casleu cum lætitia, & gaudio. Hæc ibi. Similia quoque narrantur in posteriori Machabæorum libro. Est autem mensis Casleu, nonus mensis, qui apud nos ex parte cum Nouembri, & ex parte cum Decembri concurrunt. Cum igitur sermo hic sit de festo Encœniorum celebrato in hyeme, & magis vigeat hyems in fine Nouembris, & principio Decembris, quam in fine Februarij, & principio Martij: probabilius longè est hic esse sermonem de anniuersaria dedicatione facta sub Machabæis: quod his rationibus euincitur. Primo, quod in hac potius vigeat frigus, & hyems, quam in prioribus. Deinde quod nullam legatur anniuersaria dies constitutus illi dedicationi factæ sub captiuitate Babylonica: quod tamen de illa sub Iuda Machabæo legitur factum. Tertio, quia potuisset Euangelista à propinquitate Paschalis solennitatis tepus describere, quomodo alibi fecit, dicens; Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudeorum. Quarto, quia si dedicatio illa fuisset in fine mensis Februarij, vel in principio Martij, tanta historia, quanta superest ab hoc loco vsque ad passionem, siue mortem Christi, non potuisset tam paucis diebus absorberi. Unde rectè ait Theophylactus, quod instabat mors Christi futura post quatuor menses: totidè enim à Decembri vsque ad Martium intercurrunt. Atque hæc interpretationem, exclusis alijs, magis probat Alcuinus, dicens: Hæc dedicatio in memoriam illius erat dedicationis, quam Iudas Machabæus fecit. Prima enim dedicatio, à Salomone facta est tempore Autumni: Secunda, à Zorobabelo, & Iesu sacerdote

2. Machab. 2. Casleu erat nonus mensis apud Iudæos.

De templi dedicatione sub Machabæis facta hic esse sermonem, ostenditur multiplici ratione. Secunda ratio.

Tercia ratio Ioan. 6.

Quarta ratio.

Theophyl. in Ioan.

Alcuinus.

3. Reg. 8. 1. Esd. 6. 1. Machab. 4.

tempore Veris: hæc autem, tempore Ianuarij. Hæc ille. Atque ita ex hoc loco tacite canonizatur liber Machabæorum, liber auctoritatis Canonicae; & grauiusimæ, quicquid garriant Hæretici, qui omnes libros suæ dogmata destruentes reijcere, ac reprobare conantur. Ideo qui hunc textum de dedicatione facta post reditum à Babylone in templum, ut Euthymius, & Caietanus interpretantur, minus probabiliter meo iudicio loqui videntur. De huius solennitatis institutione scripserunt Iudæi agentes Ierosolymis, ad Iudæos habitantes in Ægypto, in hunc modum: Facturi igitur quinta & vicesima die mensis Casleu, purificationem templi, necessarium duximus significari vobis: ut vos quoque agatis diem scenopegia, & templo, & altari, obtulit sacrificia. Vbi notandum, Græcè legi, & οὐνοπηγίας, καὶ τῶν πυλῶν. Id est: Celebretis diem festum, ut diem scenopegiæ celebrare soliti estis, id est, per octo dies, & cum ramis palmarum. Non enim Iudæi ibi exigunt celebrari festum scenopegiæ, id est, tabernaculorum, quod in mense septimo celebrandum erat, ut dicitur 3. Reg. 8. Tamen aduerte, quod in eadem epistola dicunt Iudæi: Et nunc frequentate dies scenopegia mensis Casleu, & non dicitur Græcè, vel Latine, ut dies scenopegiæ: quia per hoc quod addidit, Mensis Casleu, satis insinuauit septem dies Encœniorum, qui in illo mense erat celebrandi, non secus atque in Septembri dies scenopegiæ cum gestatione ramorum.

Voluit autem Dominus huic festo interesse; ne quis præcepta Ecclesiæ, & maiorum, etiam vbi non est Scriptura, contemnat. Nam illud festum nec in lege, nec in Prophetis constitutum erat, sed à Iuda Machabæo cum seniorum, & fratrum illius temporis consensu indictum. Sicut etiam alij dies festi instituti erant extra Scripturam à Patribus, ut festum ignis, de quo 2. Machab. 1. Festum ob occisum Nicanorem à Iuda Machabæo. 2. Machab. vlt. Festum recuperatæ arcis Sion à Simone fratre Iudæ, de quo 1. Machab. 13. Sed magna ex parte istæ solennitates

Libri Machabæorum auctoritas unde probetur esse diuina, & certissime veritatis.

Canonicos Hæretici libros quos tantum recipiunt. Euthy. c. 10. in Ioan. Caietan.

2. Machab. 1.

2. Esd. 8. Dies tabernaculorum celebritas.

2. Machab. 10.

Festum Encœniorum cur Dominus voluerit interesse.

Judaicae aliae
festiuitas
Indicta.

Expenditur
dictum Euā-
gelistae : &
hymes erat.

Luc. 12.

Heb. 8.

Iudaei post
Christi adue-
tum nullum
festum nisi
frigide age-
bant.
Hyemis pec-
cati fructus
quifunt.

Cur Iesus te-
plum frequē-
taret.

Matth. 26.
Quare ambu-
labat Iesus.
Luc. 15.

exoleuerat tempore Christi, & tamen seruabatur dies Encœniorum, siue renouationis templi. Erant præterea solennitates aliae, ut illa Iudith liberatae ciuitatis, Iudith vlt. & illa Esther cap. 9. ut agnoscas, Iudæos potestatem instituendi festiuos dies habuisse, non secus atque nunc Ecclesia. Præterea re- cte Ioannes adiunxit: *Et hyems erat;* ad distinguendam istam dedicationē ab alijs, & ad significandum, hyemē, atque frigidum tempus non impedi- uisse Iesum ab aduentu in templum, ut ignem, quem venit mittere in ter- ram, accenderet, ac verba tam ignita loqueretur. Templum enim cum ce- remonijs, & sacrificijs mox cessaturū erat. Quod enim antiquatur, & senes- cit, prope interitum est, ait Aposto- lus. Proinde incipiebat vitalis calor deesse Iudæis, nullumque festum cele- brabant nisi cordibus frigidis, & cō- gelatis: pleriq; etiam cū hyeme pec- cati. Faxit Dominus Iesus, ne frigidē, & cum hyeme peccati & nos nostra festa celebremus. In hyeme peccati spirant venti vrentes superbiæ; reddi- tur obscurus aër per ignoratiā, qua cœlum nobis tegitur; augetur, & acui- tur auiditas edendi, hoc est, auaritia; adest lutum luxuriæ; est sterilitas acci- diæ; cadit nix tegens spurca quæque: pulchrè hypocrisin delineat; viget triste, & nubilum cœlū, inuidiæ sym- bolum; sunt lubrica viæ, id est, pericu- la cadendi; ad ignem ambitionis libe- ter acceditur. Atque his, & similibus fructibus, quos parturit hyemis pec- cati, celebrabant Sabbata Iudæi sua: & utinam nos festa nostra non cele- bremus.

Et ambulabat Iesus in templo in por- ticu Salomonis. Frequenter Iesus ad tē- plum veniebat, tum vt ostenderet se contrarium Moyfi non esse; tum vt doceret nos templum frequētare ora- tionis, sacrificij, & verbi Dei causa. Et quemadmodum Christus bona in die festo operabatur; ita Iudæi mala sua opera proferebant: donec tandem in summo ipsorum festo Dominum cruci suffixerunt. Dicitur autē quod Iesus ambularet: nō minus circuiens, & quærens ouem, quam ad salutem

deuoret Leo de tribu Iuda; quā dia- bolus tanquā Leo rugiens quærit quē ad interitum deuoret. Circuibat etiā verus noster Iosue ciuitatem Iericho, vt ad circuitum eius caderet, nō vtens tuba sacerdotali, sed voce sua Euange- lica. Vtebatur etiam circumlocutio- nibus, & circuitibus verborum, vt di- uersas animas pungeret, & easdem va- rio modo gladio verbi Dei percute- ret. Ambulabat autem in porticu Sa- lomonis, de qua legitur: Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitu- dinis templi: & habebat decem cubi- tos latitudinis ante faciē templi. Et si autem templum à Chaldæis combu- stum fuerit, potuit hæc porticus re- manere, vel saltem eius vestigium; vel si & ipsa simul cum templo periit, al- teram reedificauerunt redeuntes ex Ba- bylonia ad illius similitudinem, vt merito porticus Salomonis appellari potuerit. Vel ideo Salomonis dicitur, quod in ea stare ad loquendum popu- lo solitus esset. Nam vt dicitur in Ec- clesiaste, plebi concionabatur, vel ibi tempore sacrificij, & orationis morā trahere solebat. Ambulabat ergo Chri- stus vt verus Salomon, & Dominus templi. Mysticè autem domus veri Sa- lomonis, cœlum est; porticus autem terra est, in qua vt viator ambulauit Dominus, de quo prædixit Propheta: Quare quasi colonus futurus es in ter- ra, & quasi viator declinans ad manē- dum. Templū animæ nostræ per pec- catum, & habitationem dæmonis in- quinum atque profanatum renouā- dum est, & reconciliandum per Iu- dam Machabæum bellatorem for- tissimum, id est, per pœnitentiā, & confessionis Sacramentum, qua con- tra peccata per nos bellamus pro Do- mino, ita vt renouemur in spiritu mē- tis nostræ. Atque hoc beneficium re- nouationis, quo pellitur dæmon, & statua Iouis Olympici, id est, peccatū eum repræsentans, recolenda est, & memoranda, vt ad pristinam bap- tismi dignitatem, & sanctitatem redeat. Atque ita impletur illud: *Memento quod & ipse seruietis in Egypto, & edu- xerit te inde Dominus Deus tuus: vt ita*

Apoc. 5.
1. Pet. 5.
Iosu. 6.

Christi peri-
phrases salu-
tares.

3. Reg. 6.

Porticus Sa-
lomonis cur
dicta.

4. Reg. 25.

1. Esd. 6.

Eccles. 12.

Domus,
ac porticus
Salomonis
quid mysti-
cè.

Jerem. 14.

Templū ani-
mæ nostræ
per peccatū
cōtaminatū,
quomodo in-
staurandum
sit.

Ephes. 4.

sis

Caenda cur
in templo de
ambulatione.

Vti Christū
Iudæi circū-
dederunt.

2. Paralip.
2.

Psal. 21.
Iudæi quales
canes.

Cornuta eo-
rum arguta-
tio.

Psal. 93.

sis gratus Deo, & Christus dignetur dare tibi esse pacificum; ambulare in corde tuo, & habitare, vt ita pro- gressus magnos facias; vt pax ipsa in-terna ad porticum vsque, id est, cor- pus ipsum, & externas actiones pro- deat. Neque verò quisquam ex hoc Christi exemplo colligat, licitam esse deambulationem in templo. Nam Christus neque in Sancto; neque in Sancto sanctorum, sed in atrio tan- tum, quod in aditu templi erat, ob ambulabat, ac fortassis cogente fri- gore, vt necessitate magis compul- sus, quā alio nomine id ageret. Ne- que tamen vllam præfererebat mali speciem eiusmodi ambulatione; secus nostra, quæ in penetrabilibus ipsius tem- pli magna cum irreuerentia fieri so- let, & ex templo Dei efficitur forum seculari.

Circūdederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei, Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis pa- lam. Sicut corpore circūdabant, eo quod ille, quem cœli capere non po- terant, factus est tanquam qui circū- dari possit, ita etiam spiritu, & ani- mo, ne respondendo elaberetur de ma- nibus eorum, circumplecti voluerūt: non quidem ea ratione qua filij coro- nam præstant parenti, aut discipuli magistro, sed qualem hostes capita- les castro obsidendo præstant, vt id ad deditionem cogant, vel vi capiant: de qua corona ait Propheta in perso- na Domini: *Circūdederunt me canes multi; concilium malignantium obsedit me.* Vt enim canes obsident prædam, vt ad interitum perducant, ita Iudæi immundi, & sine ratione latrantes, vt canes magna auiditate necem Domi- no machinabantur. Ita enim syllogi- zabant Iudæi: aut negabit se Chri- stum, aut affirmabit, aut filebit om- nino. Si affirmauerit, accusabimus eo- ram Pilato, vt regiam dignitatem contra Cæsarem vsurpantem: si ne- gauerit, damnabimus eius doctrinam coram turba, vt nouam, & temere assertam: si verò tacuerit; confu- sus remanebit. Sed Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.

Quousque, inquit, animam no- stram tollis. Tollere hoc loco, pro sus- tollere, sine suspendere accipitur, vt illic; *Tolle, tolle, crucifige eum.* Quo- niam videbant, Dominum animas dil- ligere; quod facilius eliciant respon- sum quod volunt, animam suam aff- lictam, & huius rei desiderio sus- pensam asserunt. Et in singulari di- cunt; animam; vt plus moueant: quia omnes contra Dominum vniti- erant. Estque sensus: Quousque di- ctis ambiguis suspensos detines ani- mos nostros, huius veritatis agnos- cendæ sitibundos, atque hæc ambigui- tate tua populi seditionem concitas? Et plane mentiuntur in caput suum: Nam neque veritatem audire cupie- bant, nec auditam credere; nec cre- ditam intelligere.

Si tu es Christus (cum articulo dic nobis palam. Vbi nota quod tan- tummodo ob homicidium, vel crimen læsæ maiestatis poterant Iudæi oc- cidere. Nam si accusarent vt falsum Prophetam, vel vt Filium Dei se facientem, Pilatus multis dijs dedi- tus, & signis eius visis, non dubita- ret eum filium esse Iouis, vel Mar- tis: secus, si se assereret Christum, vel Regem esse. Ideo consulto, vt Rupertus annotauit, in tota super- iori disputatione, quod omnem Iu- dæis animam præriperet, se tantum- modo pastorem vocauit. Dic ergo nobis palam, non in parabolis; vt a- stutus; non in ænigmatibus, vt se- ductor; non in angulo, vt timidus; sed in publico loco: non ignaræ ple- bi, sed nobis doctis, quorum inter- est scire quæ doctrina noua dissemi- netur; quasi dicant, Obscura est tua do- ctrina, & minimè peruia. Quod ve- rum est; sed impijs, & carnalibus, & Hæreticis, qui dicunt; Si vide- rem apertum textum loquentem de Purgatorio, de inuocatione Sancto- rum, de viribus liberi arbitrij, de primatu Episcopi Romani, facile de sententia decederem. Quasi ve- rō defuturæ essent glossæ, & inter- pretationes, atque tergiuersationes; quibus apertos sensus eluderent, que- madmodum in plerisque perspicuis,

Tollere ani-
mam quid.
Ioan. 19.

Iudæorū mē-
dactum.

Ob quod so-
lum crimen
Iudæis fas e-
rat quenquā
occidere.

Rupert. lib.
2. in Ioann.
sub inuicū.
Quare Chri-
stus non se
Christum aut
Regem, cum
posset, appel-
lauerit, in su-
periori collo-
quio cum Iu-
dæis.

Hæreticorum
vanissime sua-
rum heresum
excusationes.

Quæ Christi Iudæis loque retur, sed frustra. Deut. 18.

Ioan. 8.

Supra. 5. Ibidem.

Luc. 7. Inuitu Christi de se Messia testimonium.

Signorū Christi circumstantia, multa, & grades illæ quidem.

Ioan. 11. Supra. 7. Infra. 9.

Infra. 15.

Esai. 35. Matth. 15.

& illustribus locis facere deprehenduntur. Sed iam aptissimū, & modestum Christi responsum examinemus. Loquor vobis, & non creditis. Opera qua ego facio, &c. Loquor, inquit, vobis ea quæ dicturus erat Propheta prædictus in monte Horeb, cuius in Deuteronomio fit mentio: Græce significantius dicitur, Dixi vobis, id est, sæpe, & aperte testatus sum quis essem, & repulistis testimonium, dicentes, Tu de te ipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum: Misi vos ad Scripturas, & ad Moysen, qui de me testificantur, & non creditis mihi. Misi vos ad Ioannem Baptistam, qui testimonium perhibuit veritati, & eius consilium, & testimonium spreuistis. Ideo cum cætera omnia repellatis; ad vnum illud firmissimum, & inuitum operum meorum testimonium vos ablegados esse existimauit.

Opera, qua ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Opera, inquit, tot numero, & tanta in potentia, & talia, & tam conformia Scripturis, & tali facta modo, id est, solo nutu, & imperio vocis meæ; & ad talem finem, hoc est, ad illustrandam gloriam Dei, & ad ostendendum quod sim Filius Dei, Messias promissus, & peccatorum remissor, & ad conciliandam mihi fidem, planum, atque firmissimum reddunt testimonium eius rei, quam tantopere vos scire desideratis, nisi simulatores estis. De numero signorū scriptū est: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Et rursus; Christus cum veniret, nunquid plura signa faciet quam quæ hic facit? De magnitudine signorū testatus est cæcus illuminatus; A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati; Et, si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit; peccatum non haberent. De qualitate verò signorum, dicitur de Messia venturo, à Propheta; Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum; At signa Iesu Euangelistæ non alia fuisse testantur, quam hæc. De modo dicitur, quod

imperabat ventis, & mari; quod verbo spiritus eiciebat. Leproso dixit: Mundare; paralytico, Surge, & ambula; Filia viduæ defuncto, Adolescens, tibi dico, surge. Modus etiam erat, In nomine Patris mei. Id est, inuocato eius nomine, non dæmonis, vt vos calumniarini; vel ad glorificandum Patrem meum, vel ad ostendendum me eius esse Filium. Postremo finis erat, vt testatum vobis relinquerem quod sum Deus, Filiusque Dei, quod sim Messias promissus, quod sum ante Abraham, quod sum lux mundi; panis viuus, quod habeo autoritatem remittendi peccata, sicut semel dixi: Vt autem sciat is quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata; dixi paralytico, Surge, & ambula; & suscitaturus Lazarum, dicturus sum: Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis; sed propter populum qui circumstat, dixi, vt credant quia tu me misisti: & confestim clamabo, Lazare, veni foras. Apostoli autem signa edebant in nomine Christi, à quo potestatem illa faciendi acceperant; In nomine, inquit, Iesu Christi Nazareni surge, & ambula; & Ananias, Saule frater, Dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas, vt videas, & implearis Spiritu sancto. Hæc autem si falsa essent, Deus inuocatus illis non assisteret, neque mendacibus parocinaretur ille, qui veritatem summè diligit. Est autem optimus modus, ac modestiæ plenus, testandi de se ipso, opera sua obijcere: quemadmodum si oliua loqueretur, vel pyrus, quæ arbor sim ego, abunde fructus quos produco, testantur. Quisque ergo nostrum non gloriatur aut in nobilitate, aut in fortunis, aut in potestate, aut in sapientia, quia nemo ex his iudicandus est à Deo, sed ex operibus suis tantum, & ex vsu illorum donorum, quæ à Deo recepit. Opera quæ nos facimus in nomine Patris, ostendunt nos filios Dei, quia debent esse magna, multa, & magna animi alacritate, puritate, & celeritate facta: Vt videat,

Matth. 8. Luc. 5. Matth. 8. Infra. 9. Luc. 7.

Infra. 11. Signorum Christi fines.

Ioan. 8. Ibidem. Supra. 6. Matth. 9.

Ioan. 11.

Apostoli per Christum signa faciebant. Act. 3.

Infra. 9.

Testandi de se ipso modus optimus quis.

Ex quibus à Deo iudicandus sit quisque.

Quæ opera testatur nos esse filios Dei, qualia sint illa. Matth. 5.

inquit,

1. Pet. 2.

Signa Christi quemadmodum imitari valeamus, & fieri filij Dei.

Ephes. 4.

Damasceni perelegans de tribus amicis parabola.

Parabole interpretatio.

inquit, opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in celis est: & alio loco, Vt in eo quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis. Quod si signa Christi ad literam edere non valemus; saltem iuxta spiritum mortuos in delictis oratione, vel correptione suscitemus, cæcos doctrina illuminemus, exemplo bonorum operum sanemus claudos, leprosos à vitij carnis, & mala societate auocando mundemus, mutis demus occasionem laudandi Deum, surdis audienti salutem verbum Dei: ambulemus super mare mundi, & nullo peccato submergamur: transfiguremur induendo nouum hominem, qui secundum Deum creatus est; atque hac ratione ostendemus nos filios Dei. Damascenus in historia de Barlaham, & Iosaphat (si tamen eius est autor) inducit seniore quendam de tribus amicis parabolam quandam proponentem: Homo, inquit, quidam tres habuit amicos: Primum, quem dilexit plusquam se ipsum; secundum, quem æquè ac se ipsum amabat; tertium, quem minus se ipso, exiguo honore illum prosequens, & interdum cum defectu aspiciens. Cum autem homo ille debitor esset Imperatori decem millium talentorum, à militibus eodem missis captus est. Ille rogauit amicos vt excusarent eum; & pro se agerent apud Regem. Primus ire noluit cum eo, dicens se occupatum cum alijs: tantum dedit illi duo ciliciola ad viam, quæ nihil proderant; secundus eum comitatus est, sed in ingressu Imperatoris domus deseruit eum; tertius verò, quem minus coluerat, & aliquando despexerat, solus ingressus est ad Regem, & tanquam bonus aduocatus causam eius egit, & excusatum eum reddidit. Primus amicus, sunt bona temporalia, quæ plusquam vita ipsa diliguntur, à quibus tantum postquam citati sumus per mortem ad comparandum coram Deo, vix panniculos laceros, & nihil profuturos accipimus. Secundus amicus, sunt parentes, filij, vxor, & amici, æquè ac

nos dilecti, qui nos ad sepulturam vique comitantur, & statim nos deserunt. Tertius est, bonorum operum chorus; parum à nobis dilectus, paruo, exiguoque honore affectus, & cui interdum resistimus: hic solus audeat tribunal iudicis accedere; & nostram causam agere, atque ad eum euincere: Nam scriptum est: Opera illorum sequuntur illos; Et, Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum perigrinationis ipsius. Sequitur in Textu.

Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Augustinus Tract. 48. in Ioan. refert hæc verba ad non prædestinatos, qui ob id ipsum quod prædestinati non sunt, credere non possunt. Quæ expositio non admodum quadrat: tum quia non omnes prædestinati, etiam ex illis qui tunc audiebant Dominum, credebant in Christum: tum quia nec omnes, etiam qui tunc non credebant, reprobi erant. Nam multi illorum post Domini mortem crediderunt, vt ait ipsemet Augu. Tract. 92. in Ioann. Tertio quia reprobatio eis causa existeret incredulitatis eorum: quod credendum non est. Idcirco aptius exponit Theophylactus de bono, vel maligno animo audientibus Christi doctrinam. Id est, nec creditis dictis, nec factis, cuius rei non sum ego causa, sed vester insincerus animus, & fictus: qui verò simplici sunt animo, facile credit verbis meis, & velut oues agnoscunt boni pastoris vocem: & necessariò ad parabolam ouium, & pastoris diuertit, ne si se Christum, vel Regem diceret, Iudæi calumniandi ansam acciperent, vel Romani milites perturbati insurgerent. Non estis ergo ex ouibus meis, quia non vultis esse, cum per fidem possitis: nec voluistis baptizari, & renasci, vt efficeremini noua creatura. Non estis præditi ouina simplicitate circa intellectum, & fidem, neque circa voluntatem lanam caritatis habetis, neque quantum ad bona opera fecunditatem: neque innocentia, & mansuetudine ornati estis, ad vim animæ irascentis componendam, nulli malum pro malo,

Bona opera, veri amici nostri, sunt qui nunquam nos deserant.

Apo. 1. 4. Eccles. 1. 6. Huius dicit: Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, primus sensus minime conueniens rejicitur. Aug. 10. 10.

Alter congruentior.

Luc. 7. Iudæi non credentes cur non erant ex ouibus Christi.

Rom. 12. nec maledictum pro maledicto red-
dentes. Neque quod attinet ad con-
uersationem, manditiam habetis,
quæ efficiat vos aptos ad esum Dei,
vel sacrificium; neque, quod ad ci-
bum spectat, ruminatis meditando
Scripturas sacras, neque diuiditis vn-
gulam pedum, bonos affectus sepa-
rando animalis; nec estis vt oues Chri-
sti viles, qui persecutoribus lanam
amoris, & lac orationis, & carnes
sustentationis præbeatis, secundum
illud: *Diligite inimicos vestros, bene-
facite his qui oderunt vos; & orate pro
persequentibus; & calumniantibus vos.*
Non ergo estis ex ouibus, sed ad hæ-
dos pertinetis, ad lupos, & rapto-
res meos. Et cum sim dominus om-
nium, vos non pasci, sed pascere;
non regi, sed regere vultis; non ma-
ctari, sed mactare: ego ouis vestra
fiam, quam immoletis. Nec propterea
reuelauit Dominus his verbis quod
essent reprobat, nec adigebat ad de-
spirationem, sed potius vrgebat ad
spem salutis. Vnde inferius dicebat;
*Si mihi non vultis credere, operibus cre-
dite.* Cur ita præciperet, si non sunt
ex ouibus suis? Nunquid seruaturus
est oues non suas, vel oues non suæ
possunt credere, quæ vocem eius non
audiunt? Sed subdit: *Vt cognoscatis
quia Pater in me est, & ego in Patre.*
Quia ergo non sunt de ouibus præe-
lectis, non continuo sequitur, illos re-
lictos, & reprobatos, quos frustra hor-
taretur vt credant, & imitentur pæle-
ctos: declaraturque eorum conditiones sub
symbolo ouium. Et quia Christus nõ
reuelat his, quod non sint insigni-
ter prædestinati; consequitur non sic
prædestinatos saluari posse, aliàs ad
desperationem adigerentur. *Oues
meæ vocem meam audiunt: & ego cog-
nosco eas; & sequuntur me. Et ego vi-
tam æternam do eis: & non peribunt in
æternum, & non rapiet eas quisquam
de manu mea.* Explicat ouium sua-
rum electarum proprietates. Prima
est, quod *Audiunt vocem eius.* Tan-
quam pastoris, non tantum exter-
nam sapientiæ foras prædicantis, &
in plateis dantis vocem suam, de qua
Dominus prædixerat: *Ipsam audies;*

& Pater de celo; *Ipsam audite,* sed
etiam vocem internam clamantis ad
eum, quam illi audiunt credendo si-
ne disquisitione; & obediendo eius
præceptis. Secunda est: *Et ego cog-
nosco eas.* Notitia nempe approba-
tionis, ac dilectionis; de qua dicitur:
Cognouit Dominus qui sunt eius.
Cognosco etiam intus quales sint, et
si quidam illorum videantur a mun-
do contempti, & reprobati. Cog-
nosco etiam illos, qui etsi veste ouis
tegantur, sunt tamen intus per
hypocrisin lupi: proinde non tan-
tum approbo, & diligo meos, sed
etiam discerno inter eos, & alios,
qui habent quidem speciem pietatis,
virtutem tamen eius abnegant. Ter-
tia conditio est: *Et sequuntur me.* Gra-
tiam præuenientem, & operantem
amplexati, ac illa iustificati. Sequun-
tur me tanquam pastorem suum per
viam mandatorum currentes, ac per
crucem vsque ad gloriam, in qua me
possidebunt ad vitam. Quarta; *Et
ego vitam æternam do eis:* Id est, dabo
post sequelam completam, iuxta il-
lud: *Si quis mihi ministrat, me sequa-
tur: & vbi ego sum, illic & minister
meus erit.* Vel etiam de præsentis do,
non solum dando eis gratiam, quæ
est vita æterna inchoata, de qua Pau-
lus: *Gratia, inquit, Dei vita æterna,* sed
etiam per illam bonorum operum
merita producentem do vitam æter-
nam in iure ad eam, & in spe certa il-
lius consequendæ, & in arrha Spiritus
sancti, & in gustu, & prælibatio-
ne quadam illius, vt hic agentes di-
ci possint vitam æternam habere. Quin-
ta conditio est: *Non peribunt in æter-
num.* Videntur electi quandoquæ hæc
perire: nam diuitijs, honoribus, ami-
cis, & filijs spoliantur, cruciantur lan-
guoribus, morbis & persecutionibus:
ita Rachel plorabat filios suos, & no-
lebat consolari quod non essent, &
Abel videbatur perijsse occisus à fratre.
Sed non peribunt in æternum: Vnde
dictum est Racheli; *Quiescat
vox tua à ploratu, & oculi tui à lacry-
mis, quia est merces operi tuo, &c. &
reuerrentur filij tui ad terminos suos.*
Sanguis etiam Abel post

Matth. 17.
II. proprietates.
2. Tim. 2.
Matth. 7.
2. Tim. 3.
III. conditio.
**III. proprie-
tas.**
Ioan. 12.
Rom. 6.
V. conditio.
Iere. 32.
Matth. 2.
Gen. 4.
Iere. 31.
Gen. 4.

Non præde-
stinati salu-
tem vt con-
sequi possunt,
si volunt.
Quia id est
electorum pro-
prietates.
Prou. 1.
Deut. 18.

mortem

Apocal. 6. mortem eius clamat ad Deum, sicut
Sanctorum pro
Christo mor-
tuorum Diui-
na consolati-
o.
1. Cor. 12.
1. Tim. 2.
1. Tim. 3.
1. Tim. 4.
1. Tim. 5.
1. Tim. 6.
1. Tim. 7.
1. Tim. 8.
1. Tim. 9.
1. Tim. 10.
1. Tim. 11.
1. Tim. 12.
1. Tim. 13.
1. Tim. 14.
1. Tim. 15.
1. Tim. 16.
1. Tim. 17.
1. Tim. 18.
1. Tim. 19.
1. Tim. 20.
1. Tim. 21.
1. Tim. 22.
1. Tim. 23.
1. Tim. 24.
1. Tim. 25.
1. Tim. 26.
1. Tim. 27.
1. Tim. 28.
1. Tim. 29.
1. Tim. 30.
1. Tim. 31.
1. Tim. 32.
1. Tim. 33.
1. Tim. 34.
1. Tim. 35.
1. Tim. 36.
1. Tim. 37.
1. Tim. 38.
1. Tim. 39.
1. Tim. 40.
1. Tim. 41.
1. Tim. 42.
1. Tim. 43.
1. Tim. 44.
1. Tim. 45.
1. Tim. 46.
1. Tim. 47.
1. Tim. 48.
1. Tim. 49.
1. Tim. 50.
1. Tim. 51.
1. Tim. 52.
1. Tim. 53.
1. Tim. 54.
1. Tim. 55.
1. Tim. 56.
1. Tim. 57.
1. Tim. 58.
1. Tim. 59.
1. Tim. 60.
1. Tim. 61.
1. Tim. 62.
1. Tim. 63.
1. Tim. 64.
1. Tim. 65.
1. Tim. 66.
1. Tim. 67.
1. Tim. 68.
1. Tim. 69.
1. Tim. 70.
1. Tim. 71.
1. Tim. 72.
1. Tim. 73.
1. Tim. 74.
1. Tim. 75.
1. Tim. 76.
1. Tim. 77.
1. Tim. 78.
1. Tim. 79.
1. Tim. 80.
1. Tim. 81.
1. Tim. 82.
1. Tim. 83.
1. Tim. 84.
1. Tim. 85.
1. Tim. 86.
1. Tim. 87.
1. Tim. 88.
1. Tim. 89.
1. Tim. 90.
1. Tim. 91.
1. Tim. 92.
1. Tim. 93.
1. Tim. 94.
1. Tim. 95.
1. Tim. 96.
1. Tim. 97.
1. Tim. 98.
1. Tim. 99.
1. Tim. 100.
1. Tim. 101.
1. Tim. 102.
1. Tim. 103.
1. Tim. 104.
1. Tim. 105.
1. Tim. 106.
1. Tim. 107.
1. Tim. 108.
1. Tim. 109.
1. Tim. 110.
1. Tim. 111.
1. Tim. 112.
1. Tim. 113.
1. Tim. 114.
1. Tim. 115.
1. Tim. 116.
1. Tim. 117.
1. Tim. 118.
1. Tim. 119.
1. Tim. 120.
1. Tim. 121.
1. Tim. 122.
1. Tim. 123.
1. Tim. 124.
1. Tim. 125.
1. Tim. 126.
1. Tim. 127.
1. Tim. 128.
1. Tim. 129.
1. Tim. 130.
1. Tim. 131.
1. Tim. 132.
1. Tim. 133.
1. Tim. 134.
1. Tim. 135.
1. Tim. 136.
1. Tim. 137.
1. Tim. 138.
1. Tim. 139.
1. Tim. 140.
1. Tim. 141.
1. Tim. 142.
1. Tim. 143.
1. Tim. 144.
1. Tim. 145.
1. Tim. 146.
1. Tim. 147.
1. Tim. 148.
1. Tim. 149.
1. Tim. 150.
1. Tim. 151.
1. Tim. 152.
1. Tim. 153.
1. Tim. 154.
1. Tim. 155.
1. Tim. 156.
1. Tim. 157.
1. Tim. 158.
1. Tim. 159.
1. Tim. 160.
1. Tim. 161.
1. Tim. 162.
1. Tim. 163.
1. Tim. 164.
1. Tim. 165.
1. Tim. 166.
1. Tim. 167.
1. Tim. 168.
1. Tim. 169.
1. Tim. 170.
1. Tim. 171.
1. Tim. 172.
1. Tim. 173.
1. Tim. 174.
1. Tim. 175.
1. Tim. 176.
1. Tim. 177.
1. Tim. 178.
1. Tim. 179.
1. Tim. 180.
1. Tim. 181.
1. Tim. 182.
1. Tim. 183.
1. Tim. 184.
1. Tim. 185.
1. Tim. 186.
1. Tim. 187.
1. Tim. 188.
1. Tim. 189.
1. Tim. 190.
1. Tim. 191.
1. Tim. 192.
1. Tim. 193.
1. Tim. 194.
1. Tim. 195.
1. Tim. 196.
1. Tim. 197.
1. Tim. 198.
1. Tim. 199.
1. Tim. 200.
1. Tim. 201.
1. Tim. 202.
1. Tim. 203.
1. Tim. 204.
1. Tim. 205.
1. Tim. 206.
1. Tim. 207.
1. Tim. 208.
1. Tim. 209.
1. Tim. 210.
1. Tim. 211.
1. Tim. 212.
1. Tim. 213.
1. Tim. 214.
1. Tim. 215.
1. Tim. 216.
1. Tim. 217.
1. Tim. 218.
1. Tim. 219.
1. Tim. 220.
1. Tim. 221.
1. Tim. 222.
1. Tim. 223.
1. Tim. 224.
1. Tim. 225.
1. Tim. 226.
1. Tim. 227.
1. Tim. 228.
1. Tim. 229.
1. Tim. 230.
1. Tim. 231.
1. Tim. 232.
1. Tim. 233.
1. Tim. 234.
1. Tim. 235.
1. Tim. 236.
1. Tim. 237.
1. Tim. 238.
1. Tim. 239.
1. Tim. 240.
1. Tim. 241.
1. Tim. 242.
1. Tim. 243.
1. Tim. 244.
1. Tim. 245.
1. Tim. 246.
1. Tim. 247.
1. Tim. 248.
1. Tim. 249.
1. Tim. 250.
1. Tim. 251.
1. Tim. 252.
1. Tim. 253.
1. Tim. 254.
1. Tim. 255.
1. Tim. 256.
1. Tim. 257.
1. Tim. 258.
1. Tim. 259.
1. Tim. 260.
1. Tim. 261.
1. Tim. 262.
1. Tim. 263.
1. Tim. 264.
1. Tim. 265.
1. Tim. 266.
1. Tim. 267.
1. Tim. 268.
1. Tim. 269.
1. Tim. 270.
1. Tim. 271.
1. Tim. 272.
1. Tim. 273.
1. Tim. 274.
1. Tim. 275.
1. Tim. 276.
1. Tim. 277.
1. Tim. 278.
1. Tim. 279.
1. Tim. 280.
1. Tim. 281.
1. Tim. 282.
1. Tim. 283.
1. Tim. 284.
1. Tim. 285.
1. Tim. 286.
1. Tim. 287.
1. Tim. 288.
1. Tim. 289.
1. Tim. 290.
1. Tim. 291.
1. Tim. 292.
1. Tim. 293.
1. Tim. 294.
1. Tim. 295.
1. Tim. 296.
1. Tim. 297.
1. Tim. 298.
1. Tim. 299.
1. Tim. 300.
1. Tim. 301.
1. Tim. 302.
1. Tim. 303.
1. Tim. 304.
1. Tim. 305.
1. Tim. 306.
1. Tim. 307.
1. Tim. 308.
1. Tim. 309.
1. Tim. 310.
1. Tim. 311.
1. Tim. 312.
1. Tim. 313.
1. Tim. 314.
1. Tim. 315.
1. Tim. 316.
1. Tim. 317.
1. Tim. 318.
1. Tim. 319.
1. Tim. 320.
1. Tim. 321.
1. Tim. 322.
1. Tim. 323.
1. Tim. 324.
1. Tim. 325.
1. Tim. 326.
1. Tim. 327.
1. Tim. 328.
1. Tim. 329.
1. Tim. 330.
1. Tim. 331.
1. Tim. 332.
1. Tim. 333.
1. Tim. 334.
1. Tim. 335.
1. Tim. 336.
1. Tim. 337.
1. Tim. 338.
1. Tim. 339.
1. Tim. 340.
1. Tim. 341.
1. Tim. 342.
1. Tim. 343.
1. Tim. 344.
1. Tim. 345.
1. Tim. 346.
1. Tim. 347.
1. Tim. 348.
1. Tim. 349.
1. Tim. 350.
1. Tim. 351.
1. Tim. 352.
1. Tim. 353.
1. Tim. 354.
1. Tim. 355.
1. Tim. 356.
1. Tim. 357.
1. Tim. 358.
1. Tim. 359.
1. Tim. 360.
1. Tim. 361.
1. Tim. 362.
1. Tim. 363.
1. Tim. 364.
1. Tim. 365.
1. Tim. 366.
1. Tim. 367.
1. Tim. 368.
1. Tim. 369.
1. Tim. 370.
1. Tim. 371.
1. Tim. 372.
1. Tim. 373.
1. Tim. 374.
1. Tim. 375.
1. Tim. 376.
1. Tim. 377.
1. Tim. 378.
1. Tim. 379.
1. Tim. 380.
1. Tim. 381.
1. Tim. 382.
1. Tim. 383.
1. Tim. 384.
1. Tim. 385.
1. Tim. 386.
1. Tim. 387.
1. Tim. 388.
1. Tim. 389.
1. Tim. 390.
1. Tim. 391.
1. Tim. 392.
1. Tim. 393.
1. Tim. 394.
1. Tim. 395.
1. Tim. 396.
1. Tim. 397.
1. Tim. 398.
1. Tim. 399.
1. Tim. 400.
1. Tim. 401.
1. Tim. 402.
1. Tim. 403.
1. Tim. 404.
1. Tim. 405.
1. Tim. 406.
1. Tim. 407.
1. Tim. 408.
1. Tim. 409.
1. Tim. 410.
1. Tim. 411.
1. Tim. 412.
1. Tim. 413.
1. Tim. 414.
1. Tim. 415.
1. Tim. 416.
1. Tim. 417.
1. Tim. 418.
1. Tim. 419.
1. Tim. 420.
1. Tim. 421.
1. Tim. 422.
1. Tim. 423.
1. Tim. 424.
1. Tim. 425.
1. Tim. 426.
1. Tim. 427.
1. Tim. 428.
1. Tim. 429.
1. Tim. 430.
1. Tim. 431.
1. Tim. 432.
1. Tim. 433.
1. Tim. 434.
1. Tim. 435.
1. Tim. 436.
1. Tim. 437.
1. Tim. 438.
1. Tim. 439.
1. Tim. 440.
1. Tim. 441.
1. Tim. 442.
1. Tim. 443.
1. Tim. 444.
1. Tim. 445.
1. Tim. 446.
1. Tim. 447.
1. Tim. 448.
1. Tim. 449.
1. Tim. 450.
1. Tim. 451.
1. Tim. 452.
1. Tim. 453.
1. Tim. 454.
1. Tim. 455.
1. Tim. 456.
1. Tim. 457.
1. Tim. 458.
1. Tim. 459.
1. Tim. 460.
1. Tim. 461.
1. Tim. 462.
1. Tim. 463.
1. Tim. 464.
1. Tim. 465.
1. Tim. 466.
1. Tim. 467.
1. Tim. 468.
1. Tim. 469.
1. Tim. 470.
1. Tim. 471.
1. Tim. 472.
1. Tim. 473.
1. Tim. 474.
1. Tim. 475.
1. Tim. 476.
1. Tim. 477.
1. Tim. 478.
1. Tim. 479.
1. Tim. 480.
1. Tim. 481.
1. Tim. 482.
1. Tim. 483.
1. Tim. 484.
1. Tim. 485.
1. Tim. 486.
1. Tim. 487.
1. Tim. 488.
1. Tim. 489.
1. Tim. 490.
1. Tim. 491.
1. Tim. 492.
1. Tim. 493.
1. Tim. 494.
1. Tim. 495.
1. Tim. 496.
1. Tim. 497.
1. Tim. 498.
1. Tim. 499.
1. Tim. 500.
1. Tim. 501.
1. Tim. 502.
1. Tim. 503.
1. Tim. 504.
1. Tim. 505.
1. Tim. 506.
1. Tim. 507.
1. Tim. 508.
1. Tim. 509.
1. Tim. 510.
1. Tim. 511.
1. Tim. 512.
1. Tim. 513.
1. Tim. 514.
1. Tim. 515.
1. Tim. 516.
1. Tim. 517.
1. Tim. 518.
1. Tim. 519.
1. Tim. 520.
1. Tim. 521.
1. Tim. 522.
1. Tim. 523.
1. Tim. 524.
1. Tim. 525.
1. Tim. 526.
1. Tim. 527.
1. Tim. 528.
1. Tim. 529.
1. Tim. 530.
1. Tim. 531.
1. Tim. 532.
1. Tim. 533.
1. Tim. 534.
1. Tim. 535.
1. Tim. 536.
1. Tim. 537.
1. Tim. 538.
1. Tim. 539.
1. Tim. 540.
1. Tim. 541.
1. Tim. 542.
1. Tim. 543.
1. Tim. 544.
1. Tim. 545.
1. Tim. 546.
1. Tim. 547.
1. Tim. 548.
1. Tim. 549.
1. Tim. 550.
1. Tim. 551.
1. Tim. 552.
1. Tim. 553.
1. Tim. 554.
1. Tim. 555.
1. Tim. 556.
1. Tim. 557.
1. Tim. 558.
1. Tim. 559.
1. Tim. 560.
1. Tim. 561.
1. Tim. 562.
1. Tim. 563.
1. Tim. 564.
1. Tim. 565.
1. Tim. 566.
1. Tim. 567.
1. Tim. 568.
1. Tim. 569.
1. Tim. 570.
1. Tim. 571.
1. Tim. 572.
1. Tim. 573.
1. Tim. 574.
1. Tim. 575.
1. Tim. 576.
1. Tim. 577.
1. Tim. 578.
1. Tim. 579.
1. Tim. 580.
1. Tim. 581.
1. Tim. 582.
1. Tim. 583.
1. Tim. 584.
1. Tim. 585.
1. Tim. 586.
1. Tim. 587.
1. Tim. 588.
1. Tim. 589.
1. Tim. 590.
1. Tim. 591.
1. Tim. 592.
1. Tim. 593.
1. Tim. 594.
1. Tim. 595.
1. Tim. 596.
1. Tim. 597.
1. Tim. 598.
1. Tim. 599.
1. Tim. 600.
1. Tim. 601.
1. Tim. 602.
1. Tim. 603.
1. Tim. 604.
1. Tim. 605.
1. Tim. 606.
1. Tim. 607.
1. Tim. 608.
1. Tim. 609.
1. Tim. 610.
1. Tim. 611.
1. Tim. 612.
1. Tim. 613.
1. Tim. 614.
1. Tim. 615.
1. Tim. 616.
1. Tim. 617.
1. Tim. 618.
1. Tim. 619.
1. Tim. 620.
1. Tim. 621.
1. Tim. 622.
1. Tim. 623.
1. Tim. 624.
1. Tim. 625.
1. Tim. 626.
1. Tim. 627.
1. Tim. 628.
1. Tim. 629.
1. Tim. 630.
1. Tim. 631.
1. Tim. 632.
1. Tim. 633.
1. Tim. 634.
1. Tim. 635.
1. Tim. 636.
1. Tim. 637.
1. Tim. 638.
1. Tim. 639.
1. Tim. 640.
1. Tim. 641.
1. Tim. 642.
1. Tim. 643.
1. Tim. 644.
1. Tim. 645.
1. Tim. 646.
1. Tim. 647.
1. Tim. 648.
1. Tim. 649.
1. Tim. 650.
1. Tim. 651.
1. Tim. 652.
1. Tim. 653.
1. Tim. 654.
1. Tim. 655.
1. Tim. 656.
1. Tim. 657.
1. Tim. 658.
1. Tim. 659.
1. Tim. 660.
1. Tim. 661.
1. Tim. 662.
1. Tim. 663.
1. Tim. 664.
1. Tim. 665.
1. Tim. 666.
1. Tim. 667.
1. Tim. 668.
1. Tim. 669.
1. Tim. 670.
1. Tim. 671.
1. Tim. 672.
1. Tim. 673.
1. Tim. 674.
1. Tim. 675.
1. Tim. 676.
1. Tim. 677.
1. Tim. 678.

Ioan. 4.
1. Tim. 2.

Esa. 59.
In eos qui
suum interitum,
& condemna-
tionem in dese-
ctum Diuinae
electionis re-
ferunt.

Eccles. 2.
Rom. 11.

Act. 12.
Apo. 2.
2. Tim. 2.

Vnde costet,
aliquos cum
maiori gratia
posse condē-
nari.

Quorsum id:
Pater meus
quod dedit
mihi; maius
omnibus est.

tis. Ait enim Dilectus, Vos ex Deo estis, filii, & vicistis eum, scilicet malignum. Et ille sobrium, & vigilantem, vel non aggreditur, vel aggressum non vincit: nec potest casum suum imputare Deo, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, & cuius manus non est abbreviata vt saluare nequeat. Nemo ergo excusari iure potest, quod non sit à Deo electus: nam quorsum aliàs vocaret, & Christi gratia participem faceret? Quorsum praesidia comparandae salutis exhiberet, nisi ille vellet, & nos possemus saluari? Excute ergo, atque explica conscientiam tuam, & vide an conditiones ouium habeas. Quod si non habes, da operam vt habeas, quia ille non deerit, si ex corde, & in veritate illi inuoces. Quod si habes, sta: in timore, & noli altum sapere, sed time reprobati cum Paulo. Si olim habuisti, & nunc non habes; surge cito, vt Petrus, & memento vnde excideris; & age poenitentiam, & prima opera fac. Et si te emundaeris, & sanctificaueris; fies è vase contumeliae, vas honoris, & vtile Domino, ad omne opus bonum paratum. Quisque enim fieri potest lupo ex oue, palea ex frumento, ex vase misericordiae vas irae, & contra. Imò multi sunt qui cruciantur in gehenna, maioribus gratiae praesidijs adiuti, vt Iudas Apostolus, & Nicolaus Diaconus; plures verò aeterna vita perfruuntur, qui minoribus gratiae donis ornati extiterunt, illis tamen bene vsi sunt, quemadmodum alij abusi.

Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego, & Pater vnum sumus. Tres istae sententiae praegnantantes sunt, & difficiles, ac proinde luculentiorum requirunt indagationem. Nam & propter haec verba Iudaei concitati sunt ad lapides tollendos; & tamè eò tendunt haec verba, vt probe Christus, non posse rapi oues de manu sua, quia videlicet eius manus, manus erat Patris Dei. Quod si de manu Dei nemo potest rapere;

ergo neque de manu Christi, qui vnum erat cum Patre. Hic est sensus verborum Christi. Iam singula dispiciamus. Prima illa sententia, *Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est*, aliter habetur in codicibus Graecis, nempe in hunc modum: *Pater qui dedit mihi, maior omnibus est, & nemo potest rapere*. Quam lectionem sequuntur Basilius, Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius, & Syriacum Euangelium, & ita interpretantur: Nemo potest oues meas de manu mea diripere, quod nemo ex infidiatoribus meis maior sit, aut potentior Patre meo, qui dedit mihi potestatem tuendi oues meas: ipse eas mihi dedit, non vsurpauit eas mihi. B. verò Augustinus, cum B. Hilario, Ambrosio, Hieronymo, & Tertulliano, lectionem nostram sequitur, videtur enim legisse, & nemo potest rapere. Et exponit hunc locum de diuinitate, quam à Patre ab aeterno accepit, & quae maior omnibus est. Est enim diuinitas id, quo maius, aut melius cogitari non potest: quam non rapinam arbitratus sum, dicendo me esse aequalem Deo. Maiora ergo sunt quae dedit mihi Pater, quam Angelis, aut Abraham, aut Moyse, aut caeteris Prophetis. Dedit enim Deus Pater per diuinam generationem mihi, vt sim eius Vnigenitus, Deus verus de Deo verò, nec natura dissimilis, nec virtute inferior, nec duratione posterior, nec infirmior operatione. Sic exponit hunc locum Concilium Lateranense sub Innocentio Tertio.

Alij verò per id, quod dedit Pater Filio, intelligunt electos, & praedestinos, de quo alibi dixit: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: rursus, Pater sancte, serua eos in nomine tuos dedisti mihi.* Maius autem, secundum aestimationem, & valorem exponunt. Quod enim paruum est, & paruifacimus, facile perire sinimus, praesertim si quis vim inferat. Quod autem magnum est, & magnificè à nobis, id non nisi coacti superiori aliqua potestate, aut virtute dimittimus.

Secunda sententia est: *Et nemo potest rapere de manu Patris mei.* Quod

I. sensus.

Basilius lib. 1. in Euan-
gium.
Chry. hom. 60. tom. 1.
in Ioan. ta. 3.
Theophyl.
Euthymius.
II. sensus.

B. August. tract. 48. in
Ioan. 10. 9.
Hilarius li. 7. de Trini-
Amb. lib. 3. disput. cap. 18. tom. 2.
Hierony. 6. 18. Ezech.
Tertull. in
Praxeam.
Diuinitas quid.
Philipp. 2. Quid acceperit Christus à Patre.

Concil. Lateran. c. 2. III. sensus.

Ioan. 6. infra. 17.

Illud: Nemo potest rapere de manu Patris mei, dupliciter intelligitur. Esa. 14. Gen. 3.

Aug. lib. de bono perseuer. tom. 7.

Matth. 24.

1. Cor. 10.

Altera sententia. Electos perire posse ad tepus, non tamè vique in finem.

dupliciter potest intelligi. Primum de Deitate, quam scilicet voluit rapere Lucifer, & Adam; idè nec ego vsurpauit eam mihi, nec rapinam eius feci, vt illi, sed est mihi essentia, & substantia quam à Patre accepi: & sicut de manu Patris nemo potest rapere deitatem, ita neque de manu mea: quae id maxime satagatis efficere. Sensus est verus, & catholicus, atque adeo Scripturis consonus, & malignae voluntati Iudaeorum conformis, qui ex eo, quod se verum Deum diceret, scandalizabantur, & eum diuinitate spoliare conabantur, sed quia superius erat sermo de ouibus, de quibus dixit: *Et nemo rapiet eas de manu mea*, videtur hoc loco probare illud: Nemo, inquit, potest rapere oues mihi, & vobis illas dare: quia nemo potest rapere de manu Patris mei, cum quo ego vnum sum natura, & substantia, & potentia. Videtur hic locus loqui de praedestinati ouibus, quae donum perseuerantiae acceperunt; vt Augustinus interpretatur libr. de bono perseuerantiae. Sed duas glossas accipere potest hic locus: *Nemo potest rapere de manu Patris mei.* Prior est, nisi scilicet Pater ipse velit. Et ne putes Deum id velle, dixit apud Matthaeum: *Et nisi breuiati fuissent dies illi; non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi.* Et idè non est voluntatis suae vt rapiamur, quia etsi ipsi sint minores tentationibus, & ex se caderent, ipse tamen eas regit, & moderatur, vt electi faciant cum tentatione prouentum.

Altera glossa est, nisi ipsae oues se subtrahant à Christi Fide, & gratia per libertatem, quam à Deo acceperunt; & ita rapi possent oues de manu Patris. Dicendum est, praelectas, & praedestinas oues ad tempus subtrahi posse; tamen ea Christo habenda est fides, vt credamus ipsum facturum, & curaturum, ne in finem nos subtrahamus, quin ab ipso tandem recuperemur. Idè enim nos illi, vt oues pastori, committimus, quia mali & instabiles sumus, vt per omnia ab ipso gubernemur, & à malis omnibus, atque etiam à natura nostra, qui tales ex no-

bis sumus, ipse nos redimat, & iustus faciat. Non enim pastor noxia ouium suarum voluntatem facit; sed eas ad meliora deducens, vt meliora velint, eurat. Quid ergo faciet pastor omnipotens, & ouium amantissimus, qui etiam animam suam posuit pro ouibus suis?

Obijcies; Fortè nec saluabit me, nisi ego velim: quia non est salus sine iustitia, nec iustitia sine voluntate: nam quae quæso iustitia esset eius, qui saluus & iustus esse nolit? Respondeo: Ego quidem confido, pastorem hunc bonum, & omnipotentem id curaturum, vt ego velim, vt iustus, & saluus reddar, & hoc quod credo, & volo, vt me volentem ipse faciat, ipsius domino habuisse me credo, qui iam ceperit officium pastoris erga me exercere, & quod cepit, perficiet vique in finem, alioqui quae potest esse fides, si mea diligentia praenire debet pastoris curam, & sollicitudinem? cum ego pastoris opera, & in hoc maxime indigeam, vt negligentias meas multas, & magnas corrigat, & me diligentem faciat sua diligentia.

Rursus obijcies; Esto, praenire nõ debeam diligentiam pastoris mei; debeo tamen eam sequi, neque illi resistere. Respondeo, me etiam praenire debere pastoris diligentiam, si possum, & multo magis ipsam sequi, & non repugnare: sed hæc obligatio mihi ad damnationem non valet, quia spero in bonitate eius, quod faciet me facere quae debeo, praeniet vt praeniam: debeo sequi, & non repugnare, magis nixus eius diligentiae, & charitati, quam meae prudentiae, aut diligentiae, vt quod boni per me fit, totum ipso curante factum esse intelligam: & malum mihi solum imputem, cuius ipse mihi Medicus existat. Scio ergo, & me velle, & me facere debere iusta, & nisi fecero, ad salutem non peruenturum; sed dico cum beato Augustino: *Domine, da quod iubes, & iube quod vis*, vt ita humilis existam Deo, & timidus, ne à me ipso laedar, & gratus pastori meo Iesu Christo Domino nostro, cui est cū Patre gloria, & Spiritu sancto aeterna felicitas, Amè.

Ioan. 10.

Huic obijctioni respondetur: Fortè nec saluabit me, nisi ego velim.

Philipp. 1.

Altera quaedam obiectio diluitur de praeniente Dei gratia.

Aug. li. 10. confes. cap. 29. tom. 1.

TRACTATUS XLIII.

De eadem Domini disceptatione cum Iudæis in festo Encœniorum, super illa verba: Ego & Pater unum sumus. Sustulerunt ergo lapides Iudæi, ut lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te; sed de blasphemia, & quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum, & reliqua Ioan. 10.

Prima illa clausula ad præcedentem tractatum spectabat, sed consulto in hunc explicandam reiēcimus: tū ne longior ille prodiret tractatus, tū quod illa verba præsertim in causa fuerunt, ut Iudæi ad lapides accipiendos se converterent: nam per ea plane intellexerunt, Christum se aperte dixisse vnum esse cum Deo Patre in substantia & natura Deum. Perinde ergo est dicere: Ego, & Pater unum sumus, ac dicere: Vna est mihi cum Patre substantia, vna potentia, & virtus, vna operatio. Ac proinde quoniā nemo potest rapere de manu Patris mei, recte probat quod nemo potest rapere de manu mea: quia vna est vtriusque virtus, sicut vna natura. Mirum est autem, Arrianos olim, & Erasmodum nostro seculo ita hunc locum pertractasse, vt nihil de consubstantialitate Patris & Filij contineret, sed de concordia tantum voluntatis, cum tamen Iudæi ad lapides accederent, intelligentes ex illis verbis Deū se fecisse Christum. Vnde Hilarius libro de Trinitate: De manu sua nemo rapit: quia à Patre quod est omnibus maius, accepit. Quid sibi vult tam diuersa professio, vt rursus

de manu Patris sui nemo rapiat? Filij manus est, quæ accepit à Patre. Patris manus est, quæ dedit Filio. Et quomodo quod non rapitur de manu Filij, non rapitur de manu Patris? Quomodo si queris, intellige: Ego, & Pater unum sumus. Manus Filij, manus Patris est. Augustinus lib. 6. de Trinitate scribit: Nescio vtrum inueniatur in Scripturis dictum: Vnum sunt, quorum est diuersa natura. Si autem aliqua plura eiusdem nature sint, & diuersa sentiant, non sunt vnum, in quantum diuersa sentiunt. Nam si iam vnum essent, ex eo quod homines erant, non diceret, vt sint vnum, sicut nos vnum, cum suos discipulos Patri commendaret. Cum ergo sic dicitur vnum, vt non addatur quid vnum, & plura vnum dicantur, eadem natura atque essentia non dissidens, nec dissentiens significatur. Hæc ille. Vnde recte dicimus, Petrus, & Paulus vnum sunt; non autem Petrus & equus vnum sunt, quia diuersæ nature: nisi addas in albedine, sicut nix, & farina vnum sunt, non in natura, sed in albedine. Idem in Ioannem: In errore Sabellianorum, vnus est solus, ipse Pater qui Filius: in errore Arrianorum, alius est quidem Pater, alius Filius, sed ipse Filius non solum alius, sed etiam aliud est: tu in

Manus Patris est man⁹ Filij, & contra. Aug. lib. 6. de Trinitate. c. 3. tom. 3. Ioan. 17. Verè, & apte vnu quæ dicitur, & sint. Idem tract. 37. in Ioan. tom. 9. Aduersus Sabellium, & Arrianum.

medio

Quid est: Ego, & Pater vnus sumus. Arrianorum, Erasmiq; illorum discipuli, de illis Christi verbis impii sententia. Hilari. li. 7. de Trinitate. circa medium.

medio quid? Exclisti Sabellianum, exclude & Arrianum: Pater, pater est: Filius, filius est: aliud, non aliud: Quia ego, & Pater, inquit, vnum sumus. Cum audit, sumus, abscedat confusus Sabellianus: cum audit, vnum, abscedat confusus Arrianus. Gubernet Catholicus inter vtrumque fidei suæ naufragium, quoniam tam cauendum est in vtroque, naufragium. Dic ergo tu quod dicit Euangelium: Ego, & Pater vnum sumus: non ergo diuersi, quia vnum: non vnum, quia sumus. Idem lib. 2. contra Maximum Arrianorum Episcopum: Quid est enim Homousion, inquit, nisi vnus, eiusdemq; substantia? Quid est inquam, Homousion, nisi, Ego, & Pater vnum sumus? Sic Augustinus. Nō ergo loquitur de voluntatum concordia, nec hoc magnum esset, nec ad rē. Nec enim valet: Quia ego, & Rex vnum sumus amore, & voluntate, ergo quod de manu Regis non potest rapi, non poterit rapi de manu mea. Nec valet: Nemo potest rapere hunc calumum de manu mea, quia nemo potest rapere de manu Dei Patris omnipotentis, eo quod ego, & Deus vnum sumus amore. Vnde Patres Sardicensis Concilij, hunc sensum de vnanimitate, & concordia voluntatum reprobarunt, vt testatur historia Tripartita, his verbis: Hæc autem illorum blasphemia, atque corruptibilis interpretatio est, hæc gratia eum dixisse contendunt: Ego, & Pater vnum sumus, propter concordiam, & vnanimitatem. Sed reprobauius omnes Catholici intellectum eorum fatuum, & abiectum, sicut mortaliū hominum, qui corrumpi cœperunt. Innocentius etiam Tertius in Concilio Lateranensi de consubstantialitate interpretatur hunc locum. Nec obstat huic sensui Catholico, quod Christus subiunxit: Nonne scriptum est in lege vetera: Ego dixi, Dii estis. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura: quem Pater sanctificauit, &c. Quia per hæc non se voluit significare filium adoptiuum, sed naturalem potius; & ideo longè aliter diuinitatem sine blasphemia sibi conuenire. Quasi eis diceret: Si aliqui participatione Filij Dei dicuntur, ille, cuius participes fiunt sine blasphemia

Idem. li. 2. con. Maximum Arrianum c. 10. & li. 3. ca. 14. ante medium, to. 6. Impugnatur hic sensus: Ego, & Pater vnum sumus, voluntate scilicet, non natura, atque substantia. Histo. eccl. Tripart. lib. 2. c. 24. in fine. Innoc. III. in Conc. Lateranensi extra de summa Trinitate. & sic catho. c. 2. Psal. 81. Hæc verba Christi quæ subiungit ex Dauide: Ego dixi, Dii estis, &c. quæ aptè eius proposito conueniant.

se Filium Dei naturalem dicit: Vnde subdit: Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Deinde non obstat, quod Dominus dixit: Vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, rursus: Claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum: Vbi esse vnum, non est accipiendum in natura, vel essentia. Hæc, inquam, mouere non debent: quia vt rectè, & acutè respondit Augustinus in libris de Trinitate, neque petit Dominus vt simus vnum natura humana, quod iam eramus per incarnationem: neque vnum per naturam diuinam, quod impossibile erat; sed potius vt sicut Pater & Filius vnum sunt natura, ita nos cum illis vnum per amorē. Sic ille in sensu: qui rursus ait: Cum aditur quid vnum, potest aliquid significari ex pluribus vnum factum, quamuis diuersis natura, sicut anima, & corpus non sunt vrique vnum: Quid enim tam diuersum, nisi addatur aut subintelligatur quid vnum, id est, vnus homo, aut vnus animal? Inde Apostolus: Qui adheret meretrici, inquit, vnum corpus est: non dixit, vnum sunt, aut vnum est; sed addidit, corpus; tanquam ex duobus diuersis, masculino, & femino, vnum corpus adiunctione compositum. Et qui adheret Domino, inquit, vnus spiritus est: nō dixit, Qui adheret Domino, vnus est, aut vnum sunt; sed addidit, Spiritus. Diuersum enim est natura, spiritus hominis, & Spiritus Dei: Nec frustra, vt existimo, cum tanta in Euangelio secundum Ioannem, & toties diceret Dominus de ipsa vnitatem, vel sua cum Patre, vel nostra inuicem nobiscum, nusquam dixit: Vt nos, & ipsi vnum, sed, Vt vnum sint, sicut & nos vnum sumus. Ita interpretatur B. Ambrosius libris de Fide, & Cyrillus in libris Theaurorum. Vnde quod Erasmus ad Hispanam Inquisitionem respondit: Quod si quoties in Scripturis duo dicuntur vnum, toties intelligatur eorum indiuidua essentia, omnes p̄ essent vnum cū Christo, ex illo loco Ioannis; & c. presenti, spiritus, aqua & sanguis essent eiusdem indiuiduæ nature: Imo Paulus, & Apollo

Ioan. 17. Ibidem. Quo sensu orat Christus Patre, vt Apostoli inter se vni sint, sicut ipsi (Pater scilicet, & Filius) vnum sunt. Aug. lib. 4. de Trinitate. c. 9. tom. 3. Idem lib. 6. de Trinitate. c. 3. Duo Pauli testimonia, expedit Augustinus. 1. Cor. 6. Ibidem. B. Ambros. li. 1. de Fide. c. 3. tom. 3. Cyril. li. 3. Theaur. ca. 1. to. 1. Peruersa Erasmi interpretatio in primam Ioannis epistolam. 1. Ioan. 4.

eiusdem

1. Cor. 3.

Vera Augustini sententia traditur de illo loco Ioanis.

Act. 5.

Paulus & Apollonius vnum quomodo dicantur.

Altera Erafmi obiectio diluitur in illud: Spiritus, aqua, & sanguis vnum sunt, ad substantiam tantum Filij cum Patre & medio tollendam. Aug. lib. 6. de Trinitate. c. 3. tom. 3.

Gloss. ordi.

II. ratio.

1. Cor. 6. Diuinarum personarum unitas quanta sit.

eiusdem erant indiuidua substantia, quia scriptum est: Qui plantat, & qui rigat, vnum sunt: vehementer hallucinatus est. Noluit enim intelligere B. Aug. cum quo fatemur, quod nunquam de duobus predicatur vnum in Scripturis substantiuè in neutro genere, quæ non sint eiusdem naturæ: non autem dixit quod sint eiusdem indiuiduæ naturæ, ut ipse caluniatur. Quod verò dicitur: *Cor vnum, & anima vna*: non substantiuè, sed adiectiuè dicitur; Paulus verò, & Apollonius verè sunt vnum, id est, vnius naturæ, cum sint homines. Satis enim fuit Augustino ostendere, non dici vnum de duobus substantiuè, nisi essent eiusdem naturæ. Ex quo sequitur, quod cum Pater, & Filius dicantur vnum, erunt non solum eiusdem naturæ diuinæ, sed etiam indiuiduæ: quia natura diuina impartibilis est.

Quod adducit de aqua, spiritu, & sanguine, quod sint vnum ob eiusdem testimonij consensum: admirabilis istius hominis est stupor, cum nec illa cum habeant sensum; sed per illum locum, ut exponit Augustinus, ipsamet Trinitas designetur. Quod ex eo constare potest, quia Græcè *ὁμοῦς, αἷμα, πνεῦμα*, Neutro genere dicuntur. Et cum deberet dicere: *Et hæc tria vnum sunt*, dixit tamen: *Et hi tres vnum sunt*, ut easdem personas diuinas illis nominibus explicatas intelligeres, de quibus paulo ante dixerat: *Tres sunt qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt*: id est, ut Glossa ordinaria habet, vnus Deus, de eadem re testantes. Ad hæc quæcunque sunt vnum simpliciter sine addito, sunt vnum substantia: quia vnum & ens conuertuntur. Et sicut ens simpliciter non dicitur nisi secundum substantiam: ita & vnum simpliciter secundum substantiam accipitur. Et nunquam in Scripturis Deus & creatura pura vnum dicuntur simpliciter, nisi cum addito, ut probauimus. Qui adhæret Deo; vnus Spiritus est. Pater ergo, & Filius, & Spiritus sanctus sunt vnum, videlicet natura, & substantia, siue quod idem est, *ὁμοῦς*, plus vnum quam splendor, lux, & substantia Solis sint v-

num: plus vnum quam tres animæ facultates sint vna anima, & quam digiti sint vna manus, & quam tres riuus sint vnus fons. Quoniam verò hæc sententia iugulantur hæreses duæ Arrii, & Sabellij omnino oppositæ: diligenter aduertendum est, ut caueamus voces, quæ eorum dogmata statuere valeant. Contra Arrium ergo cauendum est à vocibus Diuersitatis, quæ tollit unitatem essentiæ; Diuisionis, quæ tollit simplicitatem substantiæ; Disparitatis, quæ aufert æqualitatem essentiæ; Alieni, quæ adimit similitudinem. Contra Sabellium verò, cauendum à Singularitate, quæ adimit communicationem naturæ; ab Vnico, quæ distinctionem personarum; à Confusione, quæ ordinem illarum; à Solitudine quæ excludit quam Theologi vocant, Circumincersionem, per quam Pater est in Filio, & Filius in Patre. Mira est Caluini impudentia, qui hunc locum explicans, miratur eos Patres, qui hinc probabant Christum Patri esse *ὁμοῦς*, Lutherus verò in libro contra Iacobum Latomum, calumniam Concilio Nicæno struit, quod Patri *ὁμοῦς*, Christum definierit: *Mea*, inquit, anima odit hoc verbum homifion. Quid magis impiè sentiret, vel loqueretur Arrius si reuiuisceret, qui Catholicos, contumeliose Homofianos vocabat? Et hætenus de hoc loco, quem ut basim Fidei Catholice tot Patrum testimonijs confirmare voluimus, & à calumnijs vindicare.

Verum redeamus ad textum: *Sustulerunt ergo lapides Iudæi, ut lapidarent eum*. Ostendunt Iudæi, quàm mendaciter promississent se credituros, si se Messiam apertè dixisset. Græcè additur: *Sustulerunt ergo iterum*: nimirum quia paulo ante id ipsum cœperunt facere. Sed ut ibi tanquam homo euasit subducens præsentiam suam, ita modo ut Deus verbo suo, ac diuina virtute eos represit: quemadmodum malignum animum Esau contra Iacob, & Saulis contra Dauidem olim compresserat. Ideo iusti in Domino confidunt, & nihil timent: quia cor Regis in manu Domini: qui di-

Ad vitanda Arrii, atque Sabellij inter se opposita dogmata, quæ voces sine declina dæ.

Circumincersione Theologis quid. Caluini, atque Lutheri in sacros Doctores impie voces.

Catholicos olim Homofianos Arriani cõceptim vocabant.

Iudæorum mendaciam, & audacia. Ioan. 8.

Christi potètia diuina. Gen. 28. 1. Reg. 18. c. vsque ad 29. Prou. 21. Iob. 38.

Cur modo Iudæi voluerint lapidare Iesum.

Quemadmodum eos Christus cohibuerit à lapidatione.

Matth. 11.

Si quando Si cõ bona opera in memoriam suam reuocant, cur id faciunt. Esa. 38. Iob. 31. & seq. 2. Tim. 4. 1. Cor. 9. & seq. 2. Cor. 11. & 12. Christum, & nos quando lapidemus. Peccati effectus. Psal. 37.

Iudæorum impietas & blasphemiam.

xit mari, vsque huc venies, & non procedes amplius; & hæc confringentes fluctus tuos. Et ita ostendit non fuisse impotentia, quod se aliàs absconderit. Sustulerunt ergo lapides, ut mitterent in eum, non ferentes quod toties in ore haberet nomen Patris sui.

Respondit eis Iesus, *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?* Sicut aqua gelida in feruentem iniecta, illius ebullitionem continuò sedat; ita mitia verba conceitatum animum pacare solent. Quasi diceret Dominus: in publicos maleficos populi manus lapidibus ad vltionem solent armari: ego tantum beneficiorum contuli in vos ex benignitate Patris mei: docui siquidem errantes, consolatus sum afflictos; pauperes famelicos, mancos, & paralyticos pristina restitui sanitati, leprosos mundauit, cæcos illuminauit, febres depulsi, omne denique malorum, ac morborum genus profligauit, atque mortuos ad vitam reuocauit: quodnam horum opus dignum lapidatione arbitramini? Quanquam autem sancti nunquam iactent opera sua bona; nonnunquam tamen illa reuocant ad memoriam: vel ut Deo gratias agant, vel ut liberentur à desperatione, quemadmodum Esaias, & Iob, & Apostolus in posteriori epistola ad Timotheum facit; vel ad alios ædificandos, ut idem in vtraque ad Corinthios præstitit: vel denique ad aliorum reprehensionem. Accipimus lapides in Christum, quando duro, & lapideo corde excipimus eius verbum, aut inspirationes, & cum vitijs nostris contrarias virtutes percutimus. Peccatum enim, ut lapis tertenam efficit animam: tendit deorsum, & in gehennam, quia graue est, ut propheta ait: *Et sicut onus graue grauata sunt super me.*

Respondentur ei Iudæi, *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Prouocati ut vel crimen proferrent, vel amentiam suam agnoscerent: Non, inquiunt, quemquam lapidare ob bene facta solemus; sed te dignum lapidatione existimamus ob im-

manissimum blasphemiam scelus, atque in hac re legis auctoritatem sequimur. Quis enim ferat quod tu, homo cum sis, subinde Patrem tuum habes in ore? quasi nos omnes filij Dei non simus, tuque vana, ac peculiari ratione sis Dei Filius? At reuera Iudæi Christum persequebantur ob eius opera admiranda, propter quæ à populo glorificabatur: sed quia illa non poterant calumniari, fingunt blasphemiam: quemadmodum iudices inuidum suum, & malignum animum iustitiæ colore tegunt. Et detractores cum opus bonum negare nequeant, aut præterita mala memorant, aut præsentium defectus narrant, aut operis intentionem vitia tam obijciunt, aut perseuerantiam se expectare dicunt, ut dæmon de Iob. Confitentur igitur Iudæi, Christum bene operari: sed affingunt blasphemiam, quæ est, quod Dei est, creaturam sibi vsurpare. Fatentur bonum esse testimonium Patris: sed negant illud Filij, cui si blasphemus esset, Pater signis non attestaretur. Pondera verbum: *Et quia tu homo cum sis: vbi coniunctio & tantundem valet, atque id est. Est enim blasphemiam explicatio: Homo cum sis, facis te ipsum Deum, quasi dicant: Repugnant, esse hominem, & Deum; eum tamè ex Dei hominis operibus vtrūque; debuissent cognoscere. Quomodo modum si eadem arbor, & poma, & pyra adferret, esset simul malus, & pyrus: quod insitionis genus ignorat natura, non tamen ars. Ita etiam genus insitionis, quo quis sit homo, & Deus per participationem, ignorat natura: sed charitas Dei hoc præstat. De qua insitione ait Paulus: *Si complantati (vel insititi) facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.* Rursus admittit, ramos fractos, id est, Iudæos, posse inseri suæ oliuæ, & gentiles tanquam oleastros eidem insitos. Et Ioan. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur, & sim.* Et ita gradum facimus, ut ascendamus, & cognoscamus simul esse posse & hominè & Deum per unionem hypostaticam; quæ nihil est aliud, quàm insitio quædam admirabilis, & adoranda humanitatis in Verbi hypostasi, de qua dicitur: *Verbum**

Iudæi Christum cur persequebantur.

Detractorum ingenium.

Iob. 1.

Blasphemus quis.

Iudæorum ignorantia Deum posse fieri hominem non intelligentiū, vnde conuincitur.

Rom. 6.

Infra 11.

1. Ioan. 3.

Hypostatica unio quid.

Ioan. 1.

caro factum est: & quam inuentionem te-
stantur opera planè humana, & opera
prorsus diuina.

Rursus expède: *Homo cum sis, facis te
ipsum Deum*: quo verbo due hereses si-
mul iugulatur. Primùm illa Arrij, qui
non intellexit ex illis verbis: *Ego, & Pa-
ter vnum sumus*; Christum esse verum
Deum, vt Iudæi se intellexisse testantur.
Altera est: quia cum dicunt, Homo cū
sis, cōuincitur Marcion, & Manichæus,
qui veram in Christo humanitatē ne-
gabant. Facere autem seipsum Deum, cri-
men est horrendum, à Lucifero admis-
sum, dicente: *Ascendam super altitudinē
nubiū, similis ero Altissimo*. Quod si Ie-
sus fecisset, nunquam Deus Pater illud
tulisset, qui tanto supplicio propterea
puniuit Luciferum ob similitudinē rapinā.

Nihil autem minus cogitabat anima
illa Christi sanctissima, quam furari,
aut rapere diuinitatem, quia quam pri-
mum creata est, eodem momento Deo
ex mera gratia coniuncta fuit, & ad ex-
celsum vnionis hypostaticæ gradum
cum Verbo cuncta. Dæmonis autem,
& membrorum eius proprium est, alijs
sua crimina, & peccata imponere
iuxta illud: *In via stultus ambulans, cum
ipse insipiens sit, omnes stultos asimat*.

Respondit eis Iesus, *Nonne scriptum est
in lege vestra, quia ego dixi, Dij estis? Si
illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus
est, & non potest solui Scriptura: quem
Pater sanctificauit, & misit in mundum,
vos dicitis, Quia blasphemus: quia dixi, Fi-
lius Dei sum*. Ad hoc crimen intentarū
ea moderatione respōdit Iesus, vt blas-
phemiæ crimen, procul à se depellat,
& vt illorum insaniam atrocioribus
verbis non concitaret, cum tamē sum-
ma modestia sibi vendicaret, quod ne-
gare non debuit. Quasi diceret; Vos
mihi crimen blasphemie impingitis,
quod Deum, Patrem meum appellem:
nonne maius quid in lege vestra scrip-
tum est? Per legem hoc loco Dominus
intelligit Scripturam Veteris Testamē-
ti, etiam cum Psalmos comprehendit.
Alibi verò legem cōtra Prophetas di-
stinguit, vt cum ait: *Lex, & Propheta,
vsq; ad Ioannē*; & iterum: *In his duobus
mandatis vniuersa lex pendet, & Prophe-
ta*. Rursus alibi totam Scripturam in

tres partes diuidit, cum ait: *Necesse est
impleri omnia quæ scripta sunt in lege
Moysi, & Prophetis, & Psalmis, de me*.

Has diuidendi regulas oportet animo
habere comprehensas; ne perturbari
contingat. Verba autem illa: *Ego dixi,
Dij estis*; ad iudices, & præpositos Sa-
cerdotes populi Dei dicta sunt, qui dij
dicuntur ratione excellentiæ, & pote-
tatis illis traditæ, secundū quam di-
uinum quid participant. Quod vel ex
ipso Psalmo euinci potest, qui incipit:
*Deus stetit in Synagoga deorū, in medio
autem deos dydicat. vsquequo iudicatis
iniquitatem, & facies peccatorum sumi-
tis?* Est ergo sensus: Si Scriptura, ac per
Scripturam Deus (quæ non potest sol-
ui, aut mendacij, aut blasphemie argui,
cū ex hominibus deos faciat, sed
verum haberi debet, & ratum quic-
quid loquitur) illos appellat nomine
Dei, ad quos tantum sermo Dei factus
est, & qui secundum participationem
tantum diuinum quid habent: quomodo
potestis mihi crimen assignere blasphemie,
quod me ipsum Filium Dei dixerim,
quem Pater cœlestis secundum diuinitatem
ab æterno sanctum genuit? & secundum
Humanitatem pleinitudine sancti Spiritus
vnxit, ac in mundum misit ad homines
sanctificandos, & à peccato, & dæmonis
potestate eruendos: quod Dei filius
adoptiuus nullus præstare poterat? Etsi
Augustinus de diuinitate intelligat, quod
eum sanctificauit, siue factum genuit:
melior tamen Hilarij sensus est libr.
de Trinitate, vbi Christo tantum ait
conuenire sanctificationē, non eo modo,
quo alijs hominibus, sed singulari
quadam ratione ipsum segregauit ab
vniuersis mortalibus, naturam eius hu-
manam vnics diuinitati in vnitate hy-
postasis Verbi, ac per hoc ipsū sine mē-
sura replens omni gratiarum spiritus
plenitudine, de qua nōs omnes accepimus.
Tanquam diceret, si sunt filij adoptiui
spiritum recipiētes; ergo multo magis
naturalis: quia si est ars, ergo & natura,
quam imitatur. Etsi participantibus
conuenit nomen filij Dei, ergo naturali
summè conueniet. Sicut si ob ignem
alia calida sunt, ergo ignis est summè
calidus. Et si sunt

Iudices, & præpositi sacer-
dotes populi Dei cur
Dij dicatur.

Psal. 81.

Scripturæ ve-
ritas quæ firmata
sit, & constans.

Pater vti sanctificauit
Filium suum
Christum, ac misit in
mundum.

Esa. 61. & Luc. 4.

Alter sensus,
Aug. tract. 48. in Ioan.
à medio to. 9.
Hilar. li. 7. de Trinitate.

Ioan. 3.
Esa. 11.
Ioan. 1.
Aliter nobis
aliter Christo
conuenit nomen filij
Dei.

His verbis Iudæorum: Et
quid ubi homo cum sis, facis te
ipsum Deum, Arrij, Marcionis, & Manichæi
quænam impietate Christo dogmata
confutentur. Esa. 14.

Diuinitatem nunquā Christus
affectauit. Phil. 2.

Dæmonis membrorum
que eius quid proprium sit.
Eccles. 10.

Psal. 81.

Calumnia Iudæorum
confutatio Christi sapientissimi
pro sua equalitate cœli
Patris ex testimonio Dauidis.

Triplex legis acceptio
in Euāglio.

Luc. 16.

Matth. 22.

Luc. 24.

Christi prærogatiua.

1. Tim. 6. & Apoc. 1. 17. & 19. Psal. 109. & Hebr. 5. & 7. Dan. 9. Luc. 7. Exod. 7.

Infra 20. Malac. 3. Esa. 9. iuxta Septuaginta inter pre.

Matth. 5. Ephes. 2. Exo. 22. ibidem.

Act. 10. Dauidis testi moniū: Ego dixi, Dij estis: quæ re-
cte proposito Christi deseruiat.

Verbum Domini fieri ad aliquem, quid more Scripturæ.
Altera solutio.

Huius sententia: Vos dicitis, Quia blasphemus, &c. ordinatio qua lis sit.

quæ participant lucē; ergo multo magis est lucidum per essentiam, vt Sol. Etsi Reges dij dicuntur; quid ni magis ego Rex Regum? Si Sacerdotes; quid ni ego Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec, & Princeps Sacerdotum? Si sancti, quid ni ego Sanctus Sanctorum, & missus ad sanctificandum mundum? Si Propheta; quid ni magis ego Propheta magnus? Nam Moyse prophetæ Aaronis dixit Deus: *Ecce constitui te Deum Pharaonis*. Si Angeli, quorum vnus in persona Dei dicebat; *Ego sum Dominus Deus tuus*; Quid ni ego Angelus testamenti, magnique consilij nūcius? Si pacifici filij Dei vocabuntur; quid ni ego æternæ & præteritæ autor pacis? Ego enim sum pax vestra, qui feci vtraque vnum. Si iudices, de quibus dicitur: *Dij non detrahes*; Et; *Ad deos vtriusque causa perueniet*: quanto magis ego iudex viuorū, & mortuorum?

Quod si in hanc Domini rationem obijcias, verum nō esse ratione verbi diuini facti ad eos, dictos esse deos, & proposito non quadrare illius Psalmi, vbi Principes, & iudices dij appellantur, non tam ob sermonem Dei ad eos factum, quàm ob potestatem diuinam eis communicatam: Dicendum est, illud, *ad quos sermo Dei factus est*, sic esse accipiendum, hoc est: quibus commissa est potestas, & demandatum munus alijs imperandi. Hebræa enim phrasi verbum Domini factum ad aliquem, significat aliquod illi negotium demadatum. Vel si Psalmus ille non tantum iudices, sed in genere vniuersos Israëlitas comprehendat, vt deos, quos in genere Dominus ad æquitatem adhortatur: certè hīc Saluator rationem explicat quare dij dicantur; nimirum ob consortium diuini cum eis sermonis. Nam si propter participationem diuini sermonis dicti sunt quidam dij, multo magis ipse Dei sermo Deus erit.

Quia dixi, Filius Dei sum. Ille scilicet, ob quē alij sunt adoptiui. Si enim alij propter me; ergo ego multo magis, iuxta regulam topicam: Propter quod vnum quodq; tale est, & illud magis tale erit. Quod ad Grammaticam attinet, dura, & obscura videtur horū ver-

borum constructio: quæ vt molliatur, tollenda est ex illa clausula, *Vos dicitis, Quia blasphemus*, coniunctio illa, *quia*, quæ abundat ex Græca phrasi. Et ita erit ordo: Mihi, quem pater sanctificauit, Vos dicitis, Blasphemus: quia dixi, Filius Dei sum.

Si obijcias, quomodo Dominus dicat, Iudæos reputasse Christū blasphemum, quod dixisset, Filius Dei sum, cū in superiori sermone nequaquam se aperte Filium Dei esse dixerit, nec Iudæi ipsum arguerint, quod Filiū Dei se dixerit, sed quod se Deum fecerit: quod ex eius dicto: Ego, & Pater vnū sumus; acceperunt? Respondendū est, Dominum videri his verbis alluisse ad verba Psalmi, vbi postquam dixit; *Ego dixi, Dij estis*, subdidit: *Et filij excelsi omnes*. Idem ergo est esse deos, & filios Dei. Dominus etiam illis verbis: *Ego, & Pater vnum sumus*, ita significauit se Deum, vt Filius Dei esset; & sic Filium Dei, vt tamē Deus esset. Quoties ergo dicitur Filius Dei, innuitur etiam Deus, vt Ioan. 5. indicauit: *Propterea magis quærebant Iesum Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo*. Aristoteles in Politicis scribit, eos, qui multum prudentia, vel virtute, vel potestate alios antecellunt, esse quasi deos quosdam inter homines: quemadmodum Homerus de Hectore ait, quod videbatur non esse filius hominis, sed filius Dei. Quod Ethnici sine lege vlla credebāt, & noster Poëta de Ænea:

*Restitit Æneas, claratq; in luce resulsi,
Os, humerosq; Deo similis: namq; ipsa de-
cōram.*

*Cæsariem nato genitrix, lumensq; inueta
Purpureū, & letos oculis afflārat honores.*

Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autē facio, & si mihi nō vultis credere; operibus credite. Id est; Quis titulus mihi debeatur, magis ex ipsis meis operibus, quàm ex meis verbis est coniectandum. Si quæ facio, nō videntur hominē maiora, si non diuinæ virtutis specimen habēt, si nō sunt talia quæ nemo alius fecit; si non sunt magnitudine, numero, vtilitate, & modo faciendi, & sine præstantissima, &

Vbi Christus inquit: Filius Dei sum, si Iudæorū sententia ob id ipsum se blasphemum de clarauit?

Psal. 81.

Deum esse, & filium Dei, non differūt.

Philosophus lib. 3. Politico. Dij apud homines quina reſte Philoſo pho.

Virg. lib. 1. Æneid. circa finem.

Quid est dicere; Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.

Ioan. 15.

excellentissima, nolite credere mihi dicenti quod sim Filius Dei, aut quod ego, & Pater vnū simus. Quod si talia opera edidi, vt dixi, & si dictis meis fidem negatis, certè vel factis ipsis, quæ oculis videtis, meritò, & omni iure credere deberetis. Arrogans habear, nisi factis plus peto, quam verbis mihi assumo. Et duo testimonia, verborum, & operum, abunde restantur meam diuinitatē. Perspice Christi humilitatē. Plus enim intērent verba suā, quam omnia miracula: quia de illis alio loco dixerat: *Cælum, & terra transibunt; verba autem mea non præteribunt.* Soli personæ diuinæ conuenit facere opera alterius, quæ supra naturam sunt: quia creaturæ communicari non possunt. Vnde superius dixit: *Quæcumq; ille fecerit (scilicet Pater) hæc & Filius similiter facit.* Et hoc loco; *Si non facio opera Patris mei.* Ab operum ergo identitate, & qualitate, Diuinæ substantiæ vnitatem, & æqualitatem arguit: quemadmodum in cœna Ioan. 14. disputas cū Philippo, iterum asseruit: *Vt cognoscatis & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre.* Id est; vt primū fide acquisita quasi Samaritana percipiatis, & deinde fide infusa credatis, vnum me esse cum Patre, ex quo eiusmodi opera facio, vt pote quod in me sit ipse Pater, & ego in eo; atq; ita cognoscatis essentiam Patris esse in me, & ob id Patrem non esse me maiorem: & me esse in Patre, & propterea non esse minorem Patre, sed per omnia, substantia, potestate, duratione illi parem, atq; æqualem. Et Pater, & Filius secundum substantiam de Patre, & Filio dicuntur, & secundum naturam; de nobis verò nō nisi per participationem, & adoptionē. Quod prius dixit: *Ego, & Pater vnū sumus,* nunc dicit: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Quo etiam verbo aperte significatur naturæ indiuiduæ vnitatis. Nam etsi in omnibus creaturis nō inueniantur duo, quorum vtrumq; propriè loquendo dicatur esse in altero, quia non sunt vna eademq; natura, sed diuersa: tamen quia vna est Patris, & Filij substantia, & natura, & Patris substantia tota est in Filio, & Filij vicissim in Patre; ideo totus Pater in Filio, &

totus quoq; Filius existit in Patre. Id quod significatur his verbis; Pater in me est: id est, Quicquid habet Pater, meum est, & omne quod ego habeo, Patris est, vnū enim sumus, vt paulò inferius ipse explicuit, dicēs: *Mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt, & clarificatus sum in eis.* Vna etiam persona cōprehendit alteram cognitione, amore, & honore, quantum est comprehensibilis, hoc est, infinito modo.

Quærebant ergo eum apprehendere: & exiit de manibus eorum. Non sunt hoc mollissimo responso Iudæorum impiorum adhuc animi placati, sed suæ malitiæ propositum exequi pergebāt, laborantes eum tanquam blasphemū, & supplicio dignum apprehēdere. Verum quoniam nondum venerat hora passioni constituta, subduxit se, faciēdo se illis inuisibilem, vt Ioā. 8. Et sine villo obstaculo & impedimento abiit quod voluit. Deus præcipit interfici blasphemum prophetam, & omnes blasphemos lapidari: cur autem finit hūc euadere tam sæpè, nec naturalibus modis, sed prodigiosis? Adde etiam, quod in passione ostendit se liberum esse: cū caperetur enim à ministris, prostrauit eos, & cū moreretur, emissit magna voce, & ostendens se mori velle, & cur id tam sæpè, & resurrexerunt se prædixisset? Cur item Deus passus est prædicari hunc resurrexisse, & credi à tam multis? Et non credentes, tam miserè vbique haberi, si hic non esset verus, & verax Messias?

Designans autem locum, ait: *Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primū: & mansit illic.* Vbi Dominus magnum quippiā de se locutus esset, vel grande aliquod signum edidisset, fugiebat confestim, tūm propter populi plausum, ac laudem declinandam: tūm propter rabiē inuidiorum, vt per suam absentiam cessarent, & quiescerent. Abiit autem in locum trans Iordanē, vbi olim baptizabat, nempe Bethaniam, siue Bethaboram; vt præsentium memoria suggereretur signum quod factum fuerat dū baptizaretur, ac Ioannis testimonium, quod de eo testificatus fuerat, & ita crederent, & ita conferrent Ioānem sine

Ioan. 17. Diuinæ item Personæ vt maneat in seipis.

Iudæorum in Christum obstinata malignitas, impietasque sacrilega.

Quare Christus non se à Iudæis comprehēdi permisit, sed exiit de manibus eorum. Deut. 13. Leuit. 24. Ioan. 18. Matth. 27. Supra 16. & 22.

Ioan. 1. Christi humilitas. Idē cur relictis Iudæis in Bethaniam secessit.

Matth. 3.

Ioan. 10.

signis,

Humilitas Christi quantā.

Matth. 24.

Proprium diuinarum personarum.

Ioan. 5.

Earūdem vnde æqualitas arguitur.

Qui est, Pater esse in Christo, & Christum in Patre.

Ioan. 4. & seq.

Pater, & Filius aliter de Deo, aliter verò de nobis dicuntur.

Quibus in locis Ioannes baptizabat.

Cur multi uenerint ad Iesum in Bethaniam.

Prima ratio.

Alterā.

Ioan. 1. & infra 3.

Supra 1. Euthym. in cap. Ioan. 10.

Plus fidei in desertis locis, quam Ierosolymis cur Dominus inuenit. Ioannes Baptista, & B. Virgo cur

signis, cum Iesu signorū multitudine ornato. Quod sanè etiam factum est: nam sequitur quomodo inter se argumentarentur. Locus verò, vbi erat Ioānes baptizans, primū fuit Bethabara Ioan. 1. dicens Ioannem trans Iordanē baptizasse, ac de Christo post se venturo testificatum fuisse, eumq; digito ibi demonstrasse præsentem. Deinde narrat cap. 3. Ioannem mutato loco baptizasse in Ænon iuxta Salim. Et quoniam in Bethabara olim apud Ioānem Dominus venerat; ideo hic dicit iterū eum abiisse in eum locum.

Et multi uenerunt ad eum, & dicebāt, Quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem, quæcumq; dixit Ioannes de hoc, uera erant. Et multi crediderunt in eum. Multi uenerunt ad eum; quibus ipse solita suæ benignitatis officia impendit. Docebat enim, vt habet Marcus cap. 10. & languidos curauit, vt refertur Matth. 19. in principio: *Migrauit de Galilæa, & uenit in fines Iudææ trans Iordanem: & secuta sunt eum turba multa, & curauit eos ibi.* Argumentum primū illorum erat: Ioannes quidem signum fecit nullum; hic autem multa, maior ergo hic est illo: hic ergo Messias, non ille. Deinde aliud sumunt excellentius signū: quia etiam quæcumq; de hoc dixit Ioānes, uera erant, rebus ipsis iam demonstrata, nempe quod longe maior se futurus esset: quodq; ipso imminuto, Iesus augmentum esset sumpturus. Proinde Ioannis testimonium fide dignum est: & ideo testimonio Ioannis, & hoc signo adducti, multi crediderunt in eū, vt impleretur uerbum illud; *Vt omnes crederent per illum.* Quo in loco ait Euthymius: *Vidisti quantum eis profuerit locus, & à peruersis hominibus separari? Nam frequenter ob hoc educit ipsos, & ab illorum cōuersatione abducit: quod etiam in Veteri Testamento fecisse apparet; cū longè ab Ægyptijs in deserto informauit, ac correxit. Hæc ille.* In desertis plus fidei inuenit, quam Ierosolymis: nempe Spiritui sancto repugnant alta mundi huius. Quod uerò Ioannes nullum uiuens signum ediderit, etsi sanctissimus, sicut nec B. Virgo: mirum esse nō

debet. Quia hoc factum est secundum Augustinū, quia quidā sancti nō edūt signa, quæ faciūt mali, ne putetur gratia gratis data maior charitate. Deinde Ioannes sine signis fidem inuenit, & Christus cū illis non inuenit: quia scilicet non solum se esse Prophetam, & magnum aliquem sanctum, vt Ioānes, sed & Messiam, & quod plus est, Deū credi se uolebat Dominus Iesus. Tertiò, vt rectè hic meditatur B. Thomas, minor potestas in præsentia, maioris potestatis, nō utitur potestatis suæ insignijs: vt Proconsul in præsentia Cōsulis, vel Consul in præsentia Imperatoris: ita Præcursor nō utitur signis in præsentia Christi. Fuit tamen, vt ait Chrysostomus in hunc locū, tota eius uita prodigiosa, & à conceptione ad mortē miraculis plena. Præterea Prophetæ multi non ediderunt signa; vt Amos, Ieremias, Zacharias & alij: quibus tamen Iudæi credere adstringebatur; vt nouum non sit, Ioannem non edidisse signa. Fecit tamen post mortē, vt testatur Hieronymus in epigrapho Paulæ & Sozomenus. Nam Valēs, qui fuit Arrianus, Imperator, uolens transferre caput Constantinopolim, diuino nutu impeditus, non potuit. Et Palladius Hieronymo æqualis, in Laufricā historia testatur ad Ioannis reliquias paratyriceū, & eum energumenum, sanitati pristinæ redditū. Multa quoque alia Theodorus in historia Sanctorum Patrum, Gregorius Turonensis libro in gloriam Sāctorum, & Simeō Metaphrastes de exportatione præcisæ manus, atq; alij permulti recēsent. Postremò, malos multos, ac reprobos signa facere, testatur Dominus apud Matthæum; imò ipsum reproborū caput Antichristum, asseruit ad Thessalonicenses scribens Apostolus. Vt propterea mirandum non sit, si hæc operatio miraculorum quibusdam sanctis sit denegata; vt excellentiorem uiam charitatis omnes ingrediamur, quæ vna citra signa saluos nos potest constituere ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto, æqualis gloria, par deitas, vnum & idem imperium est in sempiternum. Amen.

Nullum signum ediderit. August. lib. 83. quæst. 9. 79. tom. 4. Secunda ratio.

Tertia. B. Thom. in Ioan. 6. 10. lectu. 6. tom. 14.

Chrysost. homil. 61. in Ioan. tom. 3. Beati Præcursoris uita quælis fuerit teste Chrysostomo.

Quarta. Prophete quæ signa non edidit.

Ioannes Baptista quæ edidit signa post mortem. B. Hieronym. tom. 1.

Sozom. lib. 9. hist. Tripar. 6. 43.

Palladius Historicus Hieronymo æqualis.

Theodo. parte 1.

Gregor. Turonen.

Simeon Metaphr.

Quinta ratio Matth. 7.

et inf. 24. 2. Thess. 2.

1. Cor. 12.

TRACTATVS XLV.

IN quo Dñs respōdet quæstioni cuiusdam interrogantis, Domine, si pauci sunt qui saluantur? Vbi etiam exponitur disceptatio illa Phariseorū: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere, & reliq. in finem vsq; capitis. Et habetur Luc. cap. 13. Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Ierusalem. Ait autem illi quidā, Dñe si pauci sunt qui saluatur? Ipse autē dixit ad illos: Cōtēdite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt: & quæ sequuntur.

Quam fidelis Christus in verbis suis.

Mullo ante hæc verba Euāgelista induerat Christū proponentem parabolam grani sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & creuit: & fermenti, quod acceptū mulier abscondit in farinæ sata tria: quod est verbum Dei, prædicare populo, vt cum tempore propagetur per vniuersam terram. Quod igitur in illis parabolis insinuauit, opere ipso præstat, dū pergit per ciuitates, & castella, prædicans regnum Dei. Ait autem illi quidā, Domine, si pauci sunt qui saluantur? Quæ occasione iste per motus sit ad hæc interrogationem faciendā, non satis constat: fortassis cū in superioribus quædam sublimia docuisset de vendendis facultatibus, de viuendo ex tempore, coruorum & lilliorum ritu, & non cōtendendo cum aduersario, iudicabat Christum paradoxa loqui, cum proponeret præcepta quæ videbantur satis graua, & tamen diceret grani illius sinapis ramos multiplicandos. Existimans ergo Christum partim restringere, partim ampliare, animo tentandi, de numero saluandorum eum interrogauit. Quæstio sanè ardua, & curiosa, & spectans ad diuinam prouidentiam, atq; præscientiam. Nam quod ad pro-

Cur hæc quæstio Dominico proposta: Si pauci sunt qui saluatur? Luc. 12.

Ea quæstio qualis sit: Domine si pauci qui saluantur?

uidentia attinet, Deus vult omnes homines saluos fieri, si & ipsi velint instrumenta & adiumenta salutis oblata amplecti. Quantum ad præscientiam verò, certum numerum seruandorum, secundum materiam, & secundum formam præiudicet, qui nec augeri potest, neq; minui, posita præscientia: quamuis in se nõ repugnet posse plures seruari, quia Deus dedit vt possint plures saluari. Hinc Ecclesia ait: Deus, cui soli cognitus est numerus electorum in superna felicitate locutus: & Petrus: Quapropter fratres magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. Ipse autem dixit ad illos, Contendite intrare per angustam portam. Vnus fuit qui interrogauit, & Dominus respondit non ad illum, sed ad illos in numero multitudinis: quia fortè ille nomine multorum petierat, & nomine nostro, quia multi ex nobis eodē dubio, & desiderio sciendi tenemur. At verò quoniam nihil nostra refert, siue multi, siue pauci salutem sint consecuturi, nihil directè respondit Dominus homini illi ad id quod interrogabat: duplicet enim Deo stulta illa hominum curiositas, qua multi volunt rogare de rebus, quæ ad se nõ pertinent. Ad re-

1. Tim. 2. Certus est electorum numerus. Dicitur na mēte præfixus, impotens vel augeri, vel minui.

2. Pet. 1.

Cur Christus generaliter respōdit: Cōtendite intrare per angustam portam.

Curiositas quæ Deo displicet.

Matth. 24.

Act. 1.

Ioan. 21.

Triplicis quæstionū genus Christo propositum, eiusque respōsa euique accommodata.

Secundum genus.

Matth. 15. Infra 18.

Infra 19. Ioan. 15.

Tertium genus. Matth. 22.

Ioan. 8.

Matth. 22.

Qualis hæc quæstio, Domine, si pauci sūt qui saluantur?

Luc. 10. Iudæi quos proximorum tantum voce dignarentur.

primendam igitur curiositatem, & timorem incutiendum, respondit: sicut alibi rogatus de die iudicij, dixit: De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater. Ita etiam interrogatus de tēpore quo restituendum erat regnum Israēli, respondit: Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Rursus cū Dominus Petro dixisset: Sequere me, ille inquit, Domine, hic autem quid? rogabat enim quod mortis genus maneret Ioānem. Respondit Iesus, Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Quasi diceret, Tu quod ad te pertinet, curā, neque superuacaneam habeas curam de Ioanne. Tria enim sunt quæstionum genera, quæ Christo proponebantur. Quædam, curiosa, & inutilia: & in his reprimebat inanem appetitum sciendi, vt in prædictis. Quædam verò vtilia, & fructuosa, quæ bono animo aliqui percontabantur; & ad hæc libenter respondebat; vt cū Apostoli dicebant: Edissere nobis parabolam istam. Et, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Et quando adolescens interrogauit: Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Et in his respondebat: Omnia quæcumque audiui à Patre meo, nota feci vobis, scilicet pro cāptu vestro. Quædam verò proponebantur, vtilia quidem, & fructuosa, sed maligno animo, vt Iesum confunderent, vel caperent eum in sermone; vt quæstiones de lapidanda adultera, de censu dando Cæsari, de maximo mandato legis, & similibus: ad quæ Dominus parabolicè, testè, & acutè respondens, eò tendebat, vt imponeret silentium malignis, & veritatem benè affectis explicaret. Dominus ergo videtur fuisse ab isto tentatus, quod rem vanam, & curiosam peteret. Et vt responsum Domini ostendit, putabat ille omnes Iudæos saluandos, propter legem, & Prophetas; Gentes autem omnes perdendas, quod lege carerēt, & idolis seruirent. Quemadmodum ille qui interrogauit: Et quis est meus proximus? existimabat solos Iudæos pro proximis habendos: & tamen do-

cuit etiam Samaritanum proximum fuisse. Christus ergo ad interrogata non respondit, nisi obscure, & parabolicè, vt fecit quæsitus de Galilæis, vbi dixit parabolam: Arborem ficus habebat quidam, &c. Et interrogatus de proximo dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho. Et Simoni Pharisæo malè cogitanti, & arguēti Christum in corde suo, proposuit parabolam: Duo debitores erant cuidam feneratori. Et ita respondebat, eo quod non erant digni, quibus veritas clara, & manifesta responderetur, ne grauius offenderentur. Neque inquit, Multi sunt qui saluantur; ne redderet nos negligentes, & licentiosos. Neque rursus dixit, Pauci sunt; ne nos ad desperationem cogeret: sed potius admonet totam turbam, vt ipsi curent esse de numero seruandorum, siue ille numerus sit paruus, siue magnus. Ait igitur, Contendite, siue certate intrare per angustam portam. Nolite quære an multi seruentur, quod est curiosum: illud quod vtile est, potius considerate, nimirum vt festinetis alter alterum præueniendo, quod est proprium certantium, vt ingrediamini per angustam portam. Est autem porta angusta, vel via virtutis media inter extrema vitia: extrema siquidem spheræ, vt circuli, lata & spatiosa sūt; medium autem angustum: & ita se habet virtus ad vitia. Vel Dominus Iesus, est porta angusta, de qua apud Ioannem: Ego sum, inquit, ostium ouium: sicut & ipse est via, & vtrumque, quatenus homo est: sicut ipse est vita, & veritas, in quantum Deus. Non enim nisi per Christum, vt viam, ambulare debemus, vt perueniamus ad regnum: nam qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulare, & ipse ambulare. Hæc porta Domini: iusti intrabunt in eam. Sub Christo tamen, Sancti, & beata Virgo portæ dicuntur: nam vt scelerati, & iniqui portæ inferi vocantur à Christo, multo iustius sancti Apostoli, qui duodecim portæ vocantur in Apocalypsi, & beata Virgo, de qua Ecclesia, canit: Felix cali porta: Et, Tu Regis alii

Infra 13.

Supra 10. Supra 7.

Quare interdū Dominus ad mentē interrogatium non respōdet.

Quid est: Cōtendite intrare per angustam portam.

Propriū certantium quid.

Porta angusta quæ nam illa.

Alter sensus. Ioan. 10. Infra 14.

Ibidem.

1. Ioann. 2. Psal. 117.

Matth. 16.

Apocal. 21.

Saeti quomo do portæ cor lectis regni sint, & dican tur.

Porta angu sta ad vitam ducens cur dicta.

Matth. 5. Amici, & ini mizi quatenº diligendi a nobis sint.

Heb. 12.

Mich. 2.

Contendant qui intrare per angustã portam.

Cum angu sta in cœlum sit porta, cum alijs intrãdi per eã nobis vt erit?

Ecclesiasti ci 17.

Luc. 14. Iaco. 5.

ianua, Et porta lucis fulgida. Et ita alij Sancti sub Christo, & propter Christum, portæ regni cœlorum dici pos sunt: sed peculiare portæ sunt, & non portæ salutem conferentes, sed salutem à Christo partam applican tes: vel ministerio verbi, & Sacramen ti, dum viuerent; vel prece, & exem plo bonæ vitæ, & doctrina nobis reli cta post mortem. Est autem hæc por ta angusta, in quam non nisi restricti, & coarctati ingredi possumus. Stringit enim Christus intellectũ ne quæcunque velit, credat, sed illa tantũ, quæ certa regula Ecclesiæ credenda traduntur. Stringit etiam spem no stram; dum de omni creatura, atque adeo de viribus nostris, & nobis ipsis diffidere, & in solo Deo totam spem nostram collocare docet. Restringit etiam affectum charitatis, dum ita do cet diligi omnes, etiam inimicos, vt eorum non diligantur errores. Denique restringit sensum, & corpus, vt spiritui seruiat: nam vt Apostolus do cecit ad Hebræos, Omnis disciplina in præsentem quidem videtur non esse gau dij, sed mœroris; postea autem fru ctum pacatissimum exercitatis per eã, reddet iustitiæ. Sed vitæ Christianæ initia difficilia existunt, & carni non dum benè domitæ, dura, & vix tole randa; sed paulatim spiritu charitatis aucto, plana, & aperta fiunt, & Deus præcedens iter pandit ante iustos.

Verbum Contendendi, etiam la borem, nixum, studiumque signifi cat, Id est: Certate aduersus vos ip sos; & aduersus omnem sapientem, & potentem, & omnem multitudinem, & quicquid id sit quod opponit se, ne Christum assequamini. Sed obji cies; Si porta est angusta, non sunt alij nobiscum vocandi; ne angustior fiat ingressus: ergo paucorum viam sequamur, ne quis dicat: Non video alios ita facere, nec ego sic faciam: imò nobis suspecta sit multitudo. Sed respondeo: Si alios verbo, & exem plo non vocauero, clausa erit mihi porta, nedum angusta: quia vnicique mandauit (Deus) de proximo suo, imò dixit: *Compelle illos intrare, vt impleatur domus mea*: Et, *Orate pro inu-*

cem, vt saluemini. Hic autem tantum admonet, ne multitudinem sequamur, sed arripiamus eam ad nos, & ad portam arctam, vt sequamur paucos, & efficiamur multi. *Quia multi, dico vobis, quarent intrare, & non poterunt.* Si ergo porta angusta est, vt etiã quæ rentes intrare non possint; pauci omnino seruabuntur. Respondeo: Multi, de quibus interrogas, quarent intrare, & non poterunt: omnes enim naturã quærent salutem, & felicitatem, etiam dum peccant. Hinc Beda exponit: *Quarent intrare salutis amore prouocati: & non poterunt itineris asperitate deterriti, intelligentes scilicet hoc impleri in præsentem vitam.* Et verbo illo, *non poterunt*, non intelligas absolutam impossibilitatem, & infirmitatem. At si sequentia respicias, non videtur dictum de præsentem vita illud, Multi quarent intrare, sed de futura, de qua ait: *Cum autem intrauerit pater familias, & clauerit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium dicentes, Domine, aperi vobis: cupientes intrare ad vitam, seu regnum cœlorum, ostium frustra pulsando.* Sed multi quarent post hanc vitam, & in nouissimo die intrare ad salutem, & non poterunt, quia non sunt modo ingressi per angustam virtutis portam, sed per latam, & spatiosam perditionis. Multi enim quærent, & non possunt: vel quod aliunde intrare nolunt, vt fures, & latrones, vel quod per veram portam ingredi non contendunt, id est, per Christum. Nam Iudæi, per Moysen; Saraceni, per Mahometum, vel per peculiare portas ostensas non ab Ecclesia, sed ab his, qui ab illa deficiunt, vt Lutherani, Calviniani, Anabaptistæ, Hugonotij, intrare se prostentur; vel si per veram portam Christum, non quo modo debent, quia non humiliato capite, vt superbi, vel multis sarcinis impediti, vt auari, vel suam volentes statuere iustitiam, qui iustitiæ Dei non sunt subiecti, vt Iudæi magna ex parte, & dogmatis Pelagiani sectatores; aut denique tardè veniunt, quando clausa est ianua, id est, post hanc vitam, vt hic ait. Contendite ergo vt in-

Si multi quæ rent intrare in vitam per angustã portam; Equi seruabuntur?

Beda lib. 4. in Luc. cap. 54. tom. 5. Quærentes intrare, & nõ in trãtes qui sint; teste Beda.

Matth. 7. Quare multi quærentes in trare, nõ possunt.

Ioan. 10.

Rom. 10.

Luc. 11. Ioan. 6. Multorũ ad salutem con cursus, cœlestis regni aditũ minime reddit angustiorẽ.

Quis ille Pa terfamilias claudet ostiũ & quando.

Theophyl. Euthym.

Matth. 25.

Exemplũ de paterfamilias in regnũ cœlorũ & ostiũ indigne clau dente propo nitur.

Luc. 12.

Ioan. 12.

Supra 9.

Matth. 25.

Rom. 2.

Prou. 1.

tus sitis, antequam claudatur ianua: quæ nulli expedito clausa est, nam ipse ait: *Pulsate, & aperietur vobis*: Et; *Eum qui venit ad me, non eijciam foras.* Neque rursus aliorum multorum concursus aditum portæ angustat, vt fieri solet cum egrederis de templo, in quod multi concurrunt concionis audiendæ gratia: quia omnes qui in grediuntur per portam, auxilio sunt secum intrantibus.

Cum autem intrauerit pater familias, & clauerit ostium. Videtur igitur propter aduersatiuam particulam, *Autem*, quod etiam ante clausam ianuam mul ti quærentes intrare, non possint: Græcè tamen legitur *ἀπὸ τοῦ ἀπ*: id est, Ex quo si clauerit pater familias, frustra quæretis: & ita legunt Theophylactus, & Euthymius. Et loquitur de aduentu Christi ad iudicium instar cuiusdam patris familias ostium suum apertum ad tempus pro excipiendis amicis tenentis, quando surget in se, & suscitatis omnibus. Ideo post vniuersalem resurrectionem virginibus stultis dicetur: *Clausa est ianua.* Vt si esset celebre, & splendidum aliquod conuiuium in aula alicuius Principis, & tantum ad illum pateret ingressus ad horam signatam, nempe ab vndecima ad duodecimam, & postea omnibus venientibus clauderetur. Ita Dominus dixit; *Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet*: Et, *Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebra comprehendant. Venit enim nox, quando nemo potest operari.* Et hic laborandum in vinea Domini, si quis sub noctem velit mercedem recipere. In hac vita seminandum est, quod in illa metere voluerimus: hic emendum est oleum, si ab sponso sub mediam noctem, vt illæ virgines fatuæ, nolumus excludi. Nonnullis etiam ante diem illum clauditur ianua: quos sæpè vocatos, & venire contemnescentes Deus spernit, tanquam datos in reprobum sensum, & in interitum eorum ridebit: *Quia vocaui, inquit, & non fuit qui adiuuaret. Despexistis amne consilium meum, & increpationes meas neglexi-*

stis: Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis id quod timebatis, aduenerit. Ideo omnes timeant, & vocantem Deum timeant. Quia est omnes corde gementes, & fide se inuocantes, Deus exaudiat: dubiũ tamen est an ex fide, & cognitione diuinæ misericordiæ, & spe in Christum inuocent, an potius ex metu, & cõscientia perturbata: & illis accidat quod Præfeto vrbis Mediolanensis constat eu nisse; qui cum fores domus B. Ambrosio ad se venienti, vt pauperis causam ageret, oculosisset; nec illi diu pulsanti aperire voluisset: paulo post accidit vt Præfetus ab Imperatore inquisitus cum in templum, tanquam in asylum, se recipere vellet, nunquam tamen, vt Sanctus comminatus fuerat, ostium tẽ pli inuenire potuerit: vt Paulinus est autor. Clauditur ergo ostium remissionis peccatorum, & gratiæ Dei, vel tẽpore resurrectionis vniuersæ ad omnes, vel priuatim in morte cuiusq;: quicquid sit de quibusdã alijs, quibus vt omnino induratis, quidã etiam existimant ante mortem ostium claudi.

Incipietis foris stare, & pulsare ostiũ, dicentes, Domine, aperi nobis. His verbis propriè Iudæos percellit, qui oblatum Euangelium recipere noluerunt: isti incipient cognoscere quod stant foris extra domum Dei. Clamabunt enim, hoc est, desiderabunt cum pijs ingredi regnum Dei: pulsabunt ostiũ, dicentes, Domine, Domine, aperi nobis. Confidentia, in professione fidei exterioris cultus significatur: & per pulsulum ianuæ, inutilis pœnitentia, ad quam tunc nudis verbis confugiant.

Et respondens, dicit vobis, Nescio vos vnde sitis. Qui enim in præsentem nolunt audire vocem mandantis, postea etiam non exaudientur à remunerante. Et dicitur illis, quia sunt ex mundo, aut ex diabolo, cuius opera Christus venit dissoluere. Quasi diceret; Vos non me agnouistis esse illum, nẽpè missum à Patre Messiam ad operandam vestram salutem: nec ego agnosco vos quasi filios, aut discipulos meos. Me, & sermones meos erubuitis: & ego vos erubescam: non estis mei, sed iniquitatis operarij, at-

Quid Præfeto vrbis Me diolanensis, B. Ambrosio ad se ingredi vo lenti vt causam pauperis ageret, aditũ prohibetũ, ac ciderit.

Paulinus in vita B. Ambrosij.

Quibus etiã claudat ostiũ salutis Pater familias, secũ dum nonnul los.

Foris stãtes, & pulsantes ostium, & dis centes, Dñe aperi nobis, excludendi nihilominus à Patre fami lias, qui nam illi.

Quid est: Nescio vos vnde sitis.

1. Ioann. 3.

Luc. 9.

que diaboli, ab illo ergo mercedem exigite.

Tunc incipietis dicere, Manducauimus coram te, & bibimus, & in plateis nostris docuisti. Et dicit vobis, Nescio vos vnde sitis, discedite a me omnes operarij iniquitatis. Allegant merita, vt prodant vnde sint: quod legem acceperunt: quod ipsis promissiones factae sunt: quod ex Abrahamae semine prognati sunt: quod Christum audierunt praedicantem, & viderunt miracula operantem. Adducunt enim Christi incarnati opera, qui comedit, & bibit cum Iudaeis, & illis praedicauit: sed illis non profuit. Vel, vt Theophylactus ait, alludit ad legem, in qua qui sacrificabant, edebant, & bibebant in templo coram Domino: & legebant Moysen, & Prophetas assidue: quae opera per se non iustificabant. Sic & nobis Christianis non satis erit ad salutem, edere corpus Christi, eiusque sanguinem bibere, & interesse sermone, & sacrificio, ac diuinis officijs, nisi qui manducat, spiritualiter edat, & vnatur cum Christo, & nisi quae audiat, fecerit, iuxta illud: Non enim conditores legis iusti sunt apud Deum; sed factores legis iustificabuntur. Et nihil hic dicit de operibus misericordiae: quae si habuissent, inuenissent forte indulgentiam, vt apud Matthaeum, & Lucam dicitur; neque si illa habuissent, aut ex commiseratione naturali, aut propter vanum finem quicquam iuuissent. Et subdit: Ibi erit fletus, & stridor dentium. Prima poena, damni est: Discedite a me, id est, a consortio, & gloria mea. Secunda, est poena sensus, cum ait: Ibi erit fletus, & stridor dentium, in animo & corpore. Tertia, est degeneratio a patribus eorum, Abraham, Isaac, & Iacob, & omnibus Prophetis, qui sunt in regno Dei: a quo excluduntur, qui eorum fidem, & opera non sunt imitati: sicut & nos a Petro, Paulo, Apostolis, & Martyribus excludemur, nisi eorum fuerimus exempli sectati.

Psal. 6. Iudaeis improbis priuilegia quae acceperant, quae nihil in iudicio profutura, Domino testate.

Theophyl.

Deuter. 12 & 16. Christianis etiam quibus iudice de eo accepta beneficia nihil proderunt.

Rom. 12.

Matth. 25. Luc. 13. Iudaeorum, & Christianorum malorum triplex poena.

Matth. 13.

Supra 8.

Iudaei profua modestia quo

Et venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & Austro, & accumbent in regno Dei. Hoc verbo pungit interrogantem: quasi omnes Iudaei essent sal-

uandi, Gentes vero cunctae perdendae: & hoc erit in cruciatum Iudaeorum, se primos in regno Dei esse existimantium. Idem nobis accidet, qui gloriamur in lege Christi, in qua a cunabulis nati sumus, illam tamen transgredimur. Nihil enim ita facit ad cumulum infelicitatis, quam videre alios ea frui felicitate, a qua ipse eiectus est. Et diues ille Epulo tanto magis torquebatur, quanto maiori felicitate videbat Lazarum frui. Ideo de impijs, electos Dei in magna gloria videntibus, dicitur: Turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione inasperata salutis, gementes pra angustia Spiritus: Dientes intra se, penitentiam agentes, & pra angustia spiritus gementes; Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Haec omnia augent Iudaeis dolorem, quod ipsi sese iactauerint filios Abrahamae, gentem sanctam, peculium Dei, Sacerdotium regale: & tamen proiecti sunt in tenebras exteriores, admissis Gentilibus. Ideo subdit: Et ecce, sunt nouissimi qui erant primi: & sunt primi qui erant nouissimi. Cum venerint ab Oriente, & Occidente, scilicet Gentiles, qui modo sunt nouissimi, erunt primi, & Iudaei qui erant primi, fient nouissimi: Vel quia videlicet vltimo conuertentur post plenitudinem Gentium; vel propter damnationem Iudaeorum incredulorum, vt ita impleatur verbum Moysi: Ipsi erunt in caput, & tu eris in caudam. Et sic exposita est quaestio, An pauci sunt qui saluantur? De qua nos quicquam amplius differere, non arbitramur esse opportunum, aut conducibile, postquam Christus Patris sapientia nihil ad hoc expresse respondere voluit. Nam solum paucos ambulare per viam certam salutis iuxta rigorem iustitiae, significauit Dominus: sed misericordiae Dei non ligantur manus: noluit autem discipulos inniti solum in misericordia, quae non datur omnibus. Non ignoro quosdam tum Scripturis, tum ratio-

loco se reponerent inter eos, qui seruabuntur.

Quid augeat cumulum infelicitatis, & miseriae. Luc. 16.

Sap. 5.

Matth. 3. Ioan. 8. Exo. 19.

Qui sint nouissimi qui erant primi, & sunt primi, qui erant nouissimi, & quomodo. Rom. 11.

Deuter. 28.

Contra curiosos diuinorum iudiciorum.

De numero maiore, vel minore seruandoru duplex opinio. inter se contraria, & quam solida illa atque efficax.

Totius ac melius a hac re qui sentiat

Luc. 13.

De Gentibus falsa Iudaeorum opinio.

Matth. 3.

Ioan. 8.

Act. 11.

Iudaeoru vulpina mens, & animus.

nibus probare contendisse; auctiorem esse numerum eorum qui saluantur, quam eorum qui pereunt, saltim ex his, qui Christiana professione censentur. Contra alios, maiorem esse numerum eorum qui pereunt. Sed non videmus tam fortes, & efficaces rationes pro hac, vel illa parte, vt aliquid certum ad vtramuis sententiam stabiliendam definiti valeat. Et potius censeo humilitatis Christianae esse, hoc secretum seruare ipsi Deo soli, cui cognitus est numerus seruandorum in aeterna felicitate locandus, quam aliquid velle nostris rationibus definire.

CONIUNGITVR isti disceptationi praeterite altera apud Lucam, quae sic habet: In ipsa die accesserunt quidam Pharisaeorum, dicentes illi, Exi, & vade hinc: quia Herodes vult te occidere. Et ait illis, Ite, & dicite vulpi illi, Ecce eicio daemonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Veruntamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare: quia non capio Prophetam perire extra Ierusalem. Non poterant Iudaei non agre ferre, si quando praeferrantur ipsis Gentes a Domino. Putabant se ob genus Abrahamae omnibus Gentibus praeferos: sed hanc falsam eorum persuasionem conatus est Spiritus sanctus illis admittere, tum per Ioannem Baptistam, dicentem: Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamae; & per Dominum, inanem eorum gloriationem retundentem: Si filij, inquit, Abrahae estis, opera Abrahae facite; & per Apostolum Paulum in multis locis: & in Actis Apostolicis magna est disceptatio de priuilegio Iudaismi, & erant qui Gentes iudicarent totius salutis expertes. Cum ergo hoc loco apertis verbis Iudaeorum repulsam, & Gentium assumptionem notasset, non poterat Iudaei hanc disceptationem aequo animo ferre: cum autem aperto Marte illum inuadere non auderent, simulantes se bene illi velle, accedunt, vt sic iniecto metu, ipsi obturent os Euangelicum. Exi (inquiunt) & vade hinc: quia Herodes vult te occi-

dere. Quasi dicant, Consule vitam tuam, & relinque Galilaeam: nam Herodes huius prouinciae Rex tibi vult male, & venatur occasionem qua te perdat: quod ni caueris, nihilo mitius te trahabit quam Ioannem Baptistam, quem propter eius praedicationem valde gratam populo, interfecit, eadem quippe, imo maior ratio militabat contra Iesum. Ex quo apparet, hanc historiam in Galilaea, & non in Iudaea contigisse, & per recapitulationem narratam hoc loco a B. Luca: quemadmodum de alijs idem fecisse est: valde probabile: iam enim non in Galilaea, sed in Iudaea agebat Christus.

Et ait illis, Ite, & dicite vulpi illi. Nomen vulpis referri potest ad Herodem Regem, qui dolosus erat, & astutus, & simulabat se diligere Ioannem Baptistam, quem tamen ex corde oderat: Et vt plurimum Reges non nisi dolis, & fraudibus imperium obtinent, & vbi obtinuerint, mendacijs, & technis adhiisitant. Quanta (bonae Deo) fingunt, vt auaritia suae, & ambitioni seruiant, & vt emugant nummos. Vt igitur Neronem Paulus, propter crudelitatem, vocauit leonem: ita Dominus Herodem, vulpem, propter fraudem. Theophylactus post Cyrillum potestauerit Graece dici vulpi huic, & significat dicendum esse illi, quod praecedentia verba dixerat dolose, & cum fraude: vt eum a praedicatione cessare faceret, & non tam ex charitate, quam ex vulpino corde locutum. Et mendaciter dixerunt, vt terrorem illi incuterent: Herodes vult te interficere: quia Herodes de Iesu honorifice sentiebat, & cupiebat etiam in eius praesentia videre illum, & signum aliquod putabat se ab eo posse impetrare.

Ecce eicio daemonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor. Negotium Euangelicum, quod suae curae creditum erat, ex duobus declaratur, nempe ab eiectione daemorum, & colatione sanitarum: vbi tacite diuinam potestatem suam tantam insinuat, vt sibi ab Herode non sit timendum: & tantam, & tam singularem beneficentiam, vt noter eorum ingrati animi, qui eum possent odisse, & persequi, qui

Ioannem Baptistam cur occidit Herodes.

Matth. 23.

Vbi haec historia contigerit.

Herodes cur vulpis a Christo appellatus sit.

Vitium commune Principum.

Neronem Paulus cur leone appellauerit.

2. Tim. 4. Theophyl. Cyrill.

Herodes quid de Christo sentiret.

Luc. 23.

Christo Euangelium a Patre commissum, ex duobus pedebat.

Christus quā
lōge esset ab
omni vitæ pe-
riculo, si vel-
let.

talia impēdebat beneficia, vt nil aliud
quā beneficere nosset. Qui enim dæ-
monia expellit, & sanitates perficit,
qua ratione timebit Herodē? Declarat
ergo sibi nihil esse periculi ab aliquo
homine, nisi vellet ipse: nec se moritu-
rum, vel alio tēpore, vel alio loco, vel
alio genere mortis, quā cōstitutum
esset à Patre. Ecce ergo, non est huma-
nū quod gero, nec licet desinere ante
tempus à Deo præscriptū: nihil iuris
habet Herodes in hoc negotio. Vt em̄
eius autoritas nemini potest præstare
vt hæc agat, ita neminem potest impe-
dire, ne, quod agit, peragat. Cur autem
velit impedire quod ego ago, si bonū
est? Ego illius Rempublicam non in-
terturbo, nullam seditionem excito;
neminem ad illius contemptū adhor-
tor; sed eicio dæmonia, & propello
morbos, quæ duo non possunt illius
subditis non vilitatem maximam ad-
ferre. Nolenti mihi, nihil nocere po-
terit Herodes; ego paullo post me pro-
ditoribus meis volens offeram. Per ho-
die, cras, & tertiam diem, vniuersi tē-
poris ad opus suū requisiti perfectio,
sive breuitas significatur, ac si dicat:
Ecce ego perficio vniuersum opus de-
finitum præ functione mea; ante quod
nemo poterit me ab opere meo impe-
dire. Verbum autem illud, *Cōsummor*,
Græcè habetur *τελευτάω*, quod est me-
diæ significationis, & potest significa-
re consummatio, sive perfectio opus meū,
actiue, vt legit Erasmus, vel passiuè cō-
sumor (quæ lectio melior est) hoc est,
perficio secundum ea quæ scripta sunt
de me. Vnde in cruce positus clama-
uit: *Consummatum est*. Tertia die con-
summor, id est, tertia die extremā ma-
num operi meo per mortē impono.
Sicut enim alibi mortem suā vocauit
Exaltationem, & Baptismū, & Lucas
excessum, & assumptionē, ita hic per-
fectionem, & consummationem, non
consumptionem, aut perditionem.

Supra 3. &
8. & 12.
Mar. 10.

Luc. 9.
Ibidem.

*Veruntamen oportet me hodie, & cras,
& sequenti die ambulare, quia non capit
Prophetam perire extra Ierusalem.* Acti
Dñs dicat, Pharisei simulatores, nō est
amicitiæ quæ nuntiatis; sed aliud mens
sentit, & aliud loquuntur labia. Qui po-
testis, ex animo me admonere quod tu

tus non sum ab Herode; cum ipsi sitis
qui diu, & noctu meam mortem me-
ditamini? Sed neq; Herodem timeo,
neq; vos fraudulentos, & sanguinolē-
tos; nec fugiam Ierusalē, sicut nec He-
rodem fugio, sed rectā proficiscar in
Ierusalem, quæ hinc distat itinere triū
dierū. Et hoc potest esse quod ait, ho-
die, & cras, & sequenti die ambulare, vt
Albertus, & Caietanus, & Augustinus
lib. De consensu Evangelistarū, & lib.
contra Iulianum, Quia certū est, Dñm
nō esse mortuum tertia die postquam
hec dixit: & quia id: Tertia die cōsum-
mor, non quadrat cum eo quod sequi-
tur, mysticeq; putat intelligendum il-
lud, *Ecce eicio dæmonia, & sanitates per-
ficio*, & referendum ad corpus eius, quod
est Ecclesia, in qua dæmones eiciuntur
à Christo, dū relictis idolis, & super-
stitiosis cultibus credunt in Christum
Gentes; & peccata eis remittuntur: San-
nitates, dum secundum eius præcepta
viuitur. Tertiū in resurrectionis tēpore
cōsummabitur Ecclesia, & Christus
ipse in ea. Sed hic nec proprius, nec in-
tētus à Domino videtur, nec illi qua-
drat quod præcedit quod dixerūt Pha-
risæi de Herode, neq; cum eo quod se-
quitur: Veruntamen oportet me hodie,
& cras, & sequenti die ambulare. Id-
circo simplicius erit per hodie, cras, &
sequenti diem, intelligere modicū, &
breue tempus, sicut in superiori loco.
Vt sit sensus: Oportet me modico tem-
pore, solito more perambulare diuer-
sa loca, & huc, illucq; ambulare, hoc,
& secundo die & tertio: sicut apud O-
seam per duos dies, & diē tertiā breue
indicatur tempus, post quod afflicti,
ad Deūq; reuersis consolatio promit-
titur, cū ait: Viuificabit nos post duos
dies, & in tertia die suscitabit nos.

Quia non capit (vel cōtingit, vel nō
conuenit) *Prophetam perire extra Ieru-
salem.* Quod cum in omnibus Prophe-
tis sit impletum, iuxta illud Stephani:
*Quem Prophetarum non sunt persecuti
patres vestri? Et occiderunt eos qui prænu-
tiabant de aduentu Iusti, cuius vos nunc
proditores, & homicida fuistis:* ita etiam
in seipso Prophetarum capite imple-
tum erat, sicut à Prophetis fuerat præ-
dictum, Et ideo rectè dictum, *nō capit*,

Hodie item
& cras & se-
quenti die Do-
minū ambu-
lare, quid.

Alber. Man-
gn. postilla
in Lucam.
Caiet. ibid.
August. lib.
2. De con-
sen. Euang.
c. 75. tom.
4. & lib. 6.
contra Iu-
lia. c. 8. to-
mo 7.
Coloss. 1.

Alter sensus
congruētiōr.

Ose. 6.

Act. 7.
Qui verum
sit, Nō capi,
Prophetam
perire extra
Ierusalem.

id est,

Deut. 18.

Heb. 13.

Alter sentē-
tia.

Matth. 23.

Ierusalē quæ
occidit Pro-
phetas.

1. Tim. 2.
Ierusalē in
Christū quæ
se ingrata de-
clarauit.

id est, non est possibile, vel non cōue-
nit, Prophetam, illum insignē, de quo
in Deuteronomio fit mentio (etiā si
cum articulo non denominetur, vt so-
let: quia hīc loquitur de eius morte)
perire extra Ierusalē. Intelligendo per
Ierusalem, etiam suburbia, & cōtigua
loca: nam alioquin constar Dominum
extra portam Ierusalem passum fuisse.
Vel si fermō est de quocunq; Prophe-
ta, notauit Ierosolymitanorum iniqui-
tatem, vt crimen occidendi Prophetas
alijs nō permittēret, sed sibi ipsis vsur-
parent, vt propriū. Quibus verbis do-
cet, passionem suam à se fuisse præco-
gnitam, & voluntariē susceptam.

*Ierusalem Ierusalem, quæ occidis Pro-
phetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te.*
Ierusalem hīc vocatur reproborū cœ-
tus, ex quib; aliquos Filius Dei rapit,
vt adducat in aliam Ierusalē, quæ cœ-
tus est electorum. Cui Filij Dei operi
si Ierusalem non restitisset, adhuc sta-
ret, & bonis terræ, & cœli frueretur:
& cū deficeret, reciperetur in æterna
tabernacula à filijs suis, multaq; bona
spiritualia consecuta fuisset: nunc autē
quoniam ipsa reiecit Christū, collegit
Christus quos voluit è cœtu impiorū
Iudæorū, & ad Gentes transmigravit.
Sed vt ad Dominum redeā: nō potuit
ille comprimere dolorem, & magnū
commiserationis suæ affectum, quem
gerebat ad Iudæorum populum. Nam
cū ipse, pro sua pietate, cuperet omnes
homines saluos fieri, præuidens immi-
nere insanabili ciuitati extremum ex-
cidium, deplorat illā non citra expro-
bationē acceptorū beneficiorū, eius
animum ingratum redarguēdo. Et ad
maiores exaggerationē duplicat vo-
cem Ierusalem, Ierusalē, quæ superbe
gloriaris de religione, & cognitione
Dei: quæ Prophetas ad te missos par-
tim occidis, partim lapidas, & interim
non vis accusari de impia crudelitate.
Quoties quæsiui salutem tuā, quoties
te admonui, quoties te corripui, & irā
Patris mei à te prohibui, neq; secus te
defendi, quā aues suis plumis defen-
dunt nidos suos? Sed noluisti, ponēdo
obicem lumini, & resistendo in spira-
tione diuinā, & me respuēdo, qui post
tot Prophetas ante me missos, ego ip-

se tandē veni, vt fieres egregia, & bene
ornata domus, & vt fieres vinea ele-
cta. Sed quoniam omnis cultura es im-
paciens, *Ecce relinquitur vobis domus ve-
stra deserta*, id est, templum, quod post
Christi mortem nō est Dei domus, sed
ipforum domus vel ciuitas Ierusalem,
& omnis Iudæorū Regio, de qua Pro-
pheta Regius: *Fiat habitatio eorum de-
serta, & in tabernaculis eorū non sit qui
inhabitet.* Et quod ait, *relinquetur vobis*:
intellige in vestram confusionem, &
vestrorum criminum vindictam. Non
amplius eris princeps populorū, aut
gens sancta, vel regale Sacerdotiū. Tē-
plum Dei, vocat domum eorum: sicut
Agg. 2. dicitur: *Magna erit gloria domus
istius nouissima plusquam prima*: quod
desertum permanfit post Dñi passio-
nem, quia absuit ab illo protectio Dei,
Messias, intelligētia Scripturarum: &
deniq; direptioni, exterminio, atque
flammæ fuit expositū. Hæc deploratio
Domini de vrbe Ierosolymitana etiā
apud Matthæū habetur paucis diebus
ante mortem: vt ita vel bis sit à Dño
pronūtiata. Vel sanē Lucas locutus est
per præoccupationē, Matthæus verō
per recapitulationem, si semel tantum
Dominus eam expressit.

*Dico autē vobis quia non videbitis me,
donec veniat, cum dicetis, Benedictus qui
venit in nomine Domini.* Sermo iste vi-
detur dirigi ad Ierosolymitas: noluit
enim tunc Ierosolymā petere: sed non
ita multo post ascendit, vbi sibi nolen-
ti, aut repugnanti nihil nocere posse
ostendit: imō siue velint, siue nolint,
eos diuinitus cogi, vt priusquam eum
morti traderent, liberè confiterentur
illum esse benedictū Domini. Quod
in die Palmarum impletum est, quādo
viderunt oculis corporis Dominum
ingredientem tāquam Regem, & ipsi
ei acclamarūt: *Benedictus qui venit Rex
in nomine Domini.* Quia verō B. Mar-
thæus hæc ipsa verba enarrat dixisse
Dominum post ingressum illum solē-
nem in die Palmarum factū, si non est
vlus figura recapitulationis, cogimur
interpretari de visione spirituali per
fidem. Atq; ita nunquam videbunt eū
oculis fidei, donec veniat scilicet tem-
pus, cum dicetis: *Benedictus qui venit*

Quæ domus
Iudæorum il-
lis relicta sit
deserta, & quo
modo.
Psal. 68.

Exo. 19.
2. Pet. 2.

Matth. 23.

Iudæi quan-
do dixerint:
Benedictus
qui venit in
nomine Do-
mini.
Luc. 19.

Hierony. to mo 9. Altera optio probabilior. Origen. tractat. 16. in Matth. tomo 2. August. lib. 2. De consens. Euag. c. 75. tom. 4. Chrysoft. homil. 75. in Matth. tomo 2. Luc. 19. Christi salutis animarum nostrarum ardentissima sitis.

in nomine Patris sui: vt Hieronymus in hunc locum exponit, & Origenes, & alij. Alij vero longè probabilius existimant, hæc in secundo Domini aduentu esse implenda, inter quos sunt Augustinus, Chrysostomus, & eius sectatores. Et ita videtur prædicere tēpus, quo Israëlita post desertam Ierusalem suscepturi sunt fidē Christi, & dicturi sunt: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Hæc maiori diligentia exponenda sunt apud Matthæum, & idcirco hoc loco his paucis contenti sumus. Illud interim obseruantes, ne in interitu proximorum nostrorum lætemur, sed doleamus potius eorum vicem ex charitate, perinde ac si res nostrā ageretur. Quod Dominus non semel ostendit, maximè verò cum videns ciuitatem, fleuit super illam. Agnoscamus etiam feruentissimam, ac inexplebilem sitim salutis nostræ, quam Dominus Iesus habet, vt non desimus nobismetipsis. Neq; imitemur Ierusalem ciuitatē san-

guinariam, & lapides facientē. Quod nos facimus, dum inspirationes Domini frustramur, & durum cor eis apponimus; siue dum verbum Dei glossis nostris fucamus, & vt aliud dicat, quā Spiritus sanctus voluit, efficimus. Ita enim impedimus Dominum Iesum, ne nos simul congreget ad se ipsum, vel ne vmbra alarum suarum nos protegat. Nam ita futurum est, vt domus conscientiaē nostræ relinquatur deserta hospite suo Christo: in quam reuertetur dæmon assumptis septē alijs spiritibus secum, nequioribus se, vt illam inhabitent. Proinde studeamus Christum agnoscere, illūq; fide suscipere, & omni bonorum operum studio colere; vt ipse vicissim pro sua munificentia, cum defecerimus, recipiat nos in æterna tabernacula, in quibus laudes, imperium, & gloriam Filij Dei simul cum Patre & Spiritu sancto celebremus, decantemusq; in secula seculorum. Amen.

Imitemur Ierusalem quando, & cum ea nos Christus derelinquat. Matth. 12.

Luc. 16.

TRACTATVS XLVI.

DE Disceptatione Domini cum Phariseis de indissolubili matrimonij nexu. Et habetur Matth. 19. Marc. 10. Luc. 16. *Et factum est, cum consummasset Iesus sermones istos, migravit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem. Et secuta sunt eum turba multa, & curauit eos ibi. Et accesserunt ad eum Pharisei tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa? &c.*

QVA Ratione Dominus à Galilæa venit in Iudæam ad festum Scenopægiæ, & rursus ad festum Encœniorū, superioribus tractatibus abundè est explicatum: qua ratione verò post intentam lapidationem ex templo secesserit, & in desertum ultra Iordanē mi-

grauerit in locum, vbi Ioannes olim Baptista baptizabat, & vbi testimoniū tulit de Christo, in fine præcedentis tractatus dictum est. Atque ita quod Matthæus ait, Dominum à Galilæa venisse in locum ultra Iordanem in finibus Iudææ: non est intelligendum immediatè id factum, sed postquam duos

Ioan. 3. Christū è Galilæa venisse in fines Iudææ trans Iordanem, quomodo intelligendum sit.

illos

Quonā Phariseorū Christum tentantium infidiam tantum recedent.

Matth. 5.

Deut. 24. Infra 19.

Phariseorum vulpina calliditas Christi malignitate plena.

Euthym. capite 40. in Matth.

Mira Christi in respondendo dexteritate.

Marc. 10.

illos festiuos dies, & solennes Iudæorum in templo celebrasset, & in quolibet illorum pluries tentarunt illum capere, & bis ab aperto periculo lapidationis se se subduxit, vt iustas habuerit Dominus causas secedendi in desertum ultra Iordanem. Sed nec ibi hostes sui Pharisei quietū agere permittebant, sed nouis technis, & fraudibus eum adoriebantur, in quibus suam insignem improbitatem, & stultitiam prodebant, & Domino insignem comparandi de illis triumphum, & doctrinaē nobis tradendaē occasionem porrigebant. Dicitur enim: *Et accesserunt ad eum Pharisei tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa? Videntur subdola hac quaestione aggredi Dominum, memores, vt apparet, eius, quod aliàs dixerat: Omnis qui dimiserit uxorem, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.* Quod cōferentes cum eo, quod Moyses permiserat Iudæis repudiare uxores, quas cœpisset esse, dato libello repudij, sperabant se eō acturos Dominum Iesum, vt in alterutrum impingeret cornu: nempe vt vel sibi ipsi contradiceret, quo fidem suam, quam apud populum consecutus erat, funditus amitteret. Ob quam causam, teste Euthymio, non dixerunt: *Quare hoc docuisti?* sed denuo interrogant, vt obliuione ductus, facilius sibi contradicat; vel Moysi repugnaret; quod scelus fuisset, & blasphemiaē genus morte piandum. Verum sapientissimus Magister ita responsum temperat, vt & suam sententiam eiusdem Moysi luculentissima scriptura confirmet, & locum Deuteronomij ita interpretetur, nihil illum suæ doctrinaē offēdere, vt asserat; Iudæos autem, & Phariseos ipsos grauius vulneret, quorum maliciaē dare coactus sit Moyses, quod per se erat iniquum, ne illi atrociora designarent. Explicabimus autem verba Matthæi, vti consueuimus, addentes ex Marco, Lucaque, quæ adijcienda videbuntur. Cum igitur turba conuenissent ad Iesum, vt Marcus ait, vt docerentur, & qui in-

ter ipsos infirmi erant, sanarētur: Pharisei tentantes accedunt. Malunt enim insidiari, quàm sanari tentare, quàm discere. Prædicatio verò solùm narrata est à B. Marco. Et proponunt, si licet dimittere quacunque ex causa? hæc est enim vis interrogationis: nam certū est quod licebat; sed an ex quauis causa, erat dilemma. Si enim ex quauis, ergo locus erat fornicationi: si non ex quauis, ergo Moyses falsus est, concedens in quauis diuortium.

Qui respondens ait eis: Non legitis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum, & feminam fecit eos? Et dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Verè dictum est: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum;* Et Propheta: *In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Nam cum ad tentandum accessissent, nō respondit ad mentem eorum, sed omnino diuersum, atq; illi volebant. Respondit ergo, vt turba præfens erudiretur, & illi confunderentur, & puniretur, vt Achaz signo promisso. Semperq; ad bono, vel malo animo quærentes solebat Dominus respondere; vt de censu Cæsari dādo, de adultera: nisi cum erat inconueniens, aut interrogantibus inutile, vt cum petebant: *Dic nobis quādo hæc erunt, & quod signum aduentus tui, & consummationis seculi?* Et rursus, *Domine, si in tempore hoc restitues regnū Israel?* Et illud, *In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem?* Ad hæc respondit, vt cōpleret ea, quæ alibi de hoc articulo dixerat, & tractatū differentiaē legis, & gratiaē, multa siquidē hic adduntur. Ait ergo eis, *Non legistis? Quæ verba interpretatio sunt eorū, qui gloriabatur in intellectu, & obseruatiā legis, quam allegaturi erant cōtra Christū, qui diuinitus se doctū ostendit apud Ioan. Et præmittit probationē: *Ab initio masculū & feminā fecit eos, &c.** quia impatiētes eos futuros existimabat ad conclusionē, scilicet nō licere.

Ingeniū Phariseorum.

Hæc interrogatio: si licet homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa? quo cōstet dilemmate.

Gen. 1. Infra 2c

Prou. 21.

psal. 9.

Iudæis malignè ipsum interrogantibus cur Christus responderit

Matth. 22.

Ioan. 8.

Matth. 24.

Act. 1.

Matth. 21.

Supra 5.

Ioan. 7.

Matth. vi.

Ioan. 1.

Gaietan.

Cur dicantur duo esse in carne vna.

Mar. 10.

Esse in vnam carnem, quid.

Psal. 30.

Ierem. 31. & 2. Cor. 6. Exo. 19. & 1. Petr. 2.

2. Cor. 6. & Ierem. 31.

Ioan. 1. Esai. 40. & Luc. 3. Psal. 64. Gen. 6.

Vir, & vxor qua ratione vnum sint.

dicatur *duo*, id est, in nomine, in terpres vertit, in nomine: vt alio loco *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti*; & rursus. *His qui credunt in nomine eius*: ita hic, *erunt duo in carnem vnam*. Non quia conueniunt ad vnam carnem, id est, prolem producendam, vt quidam interpretantur, quia ista vnitas carnis adfertur tanquam repugnans cohabitationi cum patre & matre; conuenire autem ad producendam prolem, non repugnat eiusmodi cohabitationi cum parentibus. Ideo intelligendum est, esse vnam carnem, id est, vnum hominem, accepta carne pro persona per synecdochen: non tantum propter concordiam animorum, sed etiam propter commixtionem corporum. Quod probatur ex his quae Christus subdit: *itaque iam non sunt duo, sed vna caro*. Esse ergo in vnam carnem, nihil est aliud, quam esse vnam carnem, & vnum hominem. Quod etiam probatur ex phrasi Hebraea: na ait Pfalter; *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij*: id est, *Sis mihi protector, & domus refugij*. Et Ieremias eadem loquendi ratione vitur, dum dicit: *Ero Deus vniuersis cognationibus Israel, & ipsi erunt mihi in populum*. Et in Exodo: *Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale*. Ac rursus in posteriori ad Corinthios: *Et ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias*. Id est: Ego ero vester pater: & vos eritis mihi filij, & filiae. Ideo dicendo: *Erunt duo in carnem vnam*, perinde est ac dicere: *Erunt duo vna caro*, vt Dominus explicuit, id est, vnus homo, secundum illud: *Verbum caro factum est: Videbit omnis caro salutare Dei: Ad te omnis caro veniet: Omnis quippe caro corruperat viam suam*. Sunt ergo vir & vxor vna persona, non quidem re ipsa, sed fictione iuris Diuini positiui: quemadmodum fictione iuris humani procurator & dominus, testator & haeres, Episcopus & Vicarius, vna censentur persona. Perinde vir & vxor agnoscere debent hoc vinculum, & nexum insolubilem, vt semper sint simul, ac

si essent vna persona; ne se inuicem defraudent. Et sicut contra naturam rei alicuius vnitate est illam diuidere; ita contra naturam matrimonij est, coniuges separari: qui, vt dictum est, vnum esse censentur ex diuino iure. Rursus perpēde, phrasin esse Sacrae Scripturae, Futura vsurpare pro Imperatiuis, vt cum dicitur; *Non habebis deos alienos coram me: Diliges Dominum Deum tuum; Et, Venient dies, cum auferetur ab eis Sponsus; & tunc ieiunabunt*; perinde est ac dicere: *Lege tenebuntur ieiunandi, diligendi Deum, & non habendi deos alienos*. Ita hoc loco, *Dimittet homo patrem, & matrem, & adhaerebit vxori suae*: & erunt duo in carne vna, tantundem est ac si dixisset: *Lege matrimonij cogitur vir relinquere patrem, & matrem, arctatur adhaerere vxori suae, & adstringentur esse vna caro, vel vnus homo*. Ex quibus verbis colligitur, diuortium ex se non esse licitum, licet permissum fuerit a Moyse ob duritiam Iudaeorum. Vnde recte subiūxit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*. Vitur numero singulari, *Quod Deus coniunxit*; cum tamen de pluribus fiat sermo: quia videlicet de pluribus, id est, coniugibus duobus loquitur vna caro iam factis. Sunt itaque vna caro ob mutuam, & communem vtriusque, corporis potestatem: nam vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier, & contra. Sic etiam quod ait Apostolus de fornicarie se commiscensibus: *Qui adhaeret meretrici, vnum corpus efficitur*, non tam ad carnalem commixtionem respicit, quae illicita est & impura, quam ad eius potestatem, quam ex natura commixtionis corporum habet meretrix in corpus viri secum fornicantis, & e contrario. Et quod dicitur *Coniunxit*, Graecè est *συνιέναι*, id est, coniugauit, vel sub vnum iugum copulauit: vnde & coniuges dicuntur *σύνους*. Id significat: Quos Deus ita coniunxit, vt essent vna caro, & vna persona, homo qui non potest in lege superioris, non potest separare, nec cōcedere libellum repudij, quanquam ob duritiam sic fuit permissus. Intellexerunt Iudaei in verbis Domini, *Homo non se-*

1. Cor. 7. Futuris pro imperatiuis vti consuevit Scriptura. Exo. 20. Deut. 6. & Luc. 10. Matt. 9.

Quare permissu Iudaeis diuortium sit.

Quo modo accipiendum: Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. 1. Cor. 7.

Supra. 6.

Diuortium iuri diuino cur repugnet, & quantum est iuri naturali.

paret,

Deut. 24.

Mar. 10.

Quare Christus Phariseos interrogauit quod ipse sciebat: Quid vobis praecipit Moyses, &c.

Mandatum, Cōcessio, ac Permissio: quid differat

paret, Moysen excludi a concedenda facultate diuortij. Est itaque diuortium in ius diuinitus primitiuum, quia quod Deus coniunxit, homo non separat: & in ius naturae aliquo modo, sicut contra naturam est vnam carnem diuidi. Solus Deus separare potest, & separat per mortem alterius coniugis. Propterea subiungit: *Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere? Ait illis, Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic*. Vel variatur ordo narrandi hic, & apud Marcum, vel Phariseis quaerentibus an liceret dimittere vxores, Christus respondit, vt Marcus ait, interrogando eos: *Quid vobis praecipit Moyses? Ac si diceret, Quid opus est me percunctari, cum legis peritiam profiteamini? Quid vobis Moyses de his rebus praecipit? Quare fuit autem Dominus hoc, non tanquam ignorans, sed vt se legis contemptorem non esse declararet, sicut illi sperabat se ex verbis ipsius accepturos: & vt proposita ab illis constitutione Moyses, cui nitebatur diuortij consuetudo apud Iudaeos, aliam ex eodem Moyse antiquiorem legem, eamque non Moyses, sed Dei commode opponere posset, & cui consuetudo Moisaica merito cedere deberet. Illi respondent: Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere: & Dominus respondit, id non licere. Et nunc iterum obieciunt, nolentes abstinere a repudio, vel calumniari volentes: *Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij? Quod aiunt, Mandauit, intellige, permisit, vt explicat Marcus: quia proprie mandatum, est de necessarijs: cōcessio, de bonis quae possunt omitti, vt priuilegia: permissio, de minus malis. Et ita quod dicitur, permisit, non tam cadit super dare libellum, quam super dimittere. Nec imponendo dicunt, mandauit, quia Christus, eos argueret, & ipse dixerat: Quid vobis praecipit Moyses? *Ait illis, Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores: ab initio autem non fuit sic*. Permissum fuit repudium, quo facto praecipit etiam libellum dari: ideo verbo per-**

missionis vitur, quo etiam ipsi sunt vsi. Ideo permissio haec praecipit includere dandi libelli, & praecipit hoc permissione diuortij. Nam cum Dominus interrogasset Phariseos quid Dominus praecipisset, responderunt, Moysen (vt est in Marco) permisisse dari libellum repudij: quod vbi Dominus sustulisset, vrgent: *Quid ergo Moyses mandauit vt obiectio eorum esset fortior. Durius enim quid Moyses contra legem Dei mandasset, quam si tantum permisisset: & vt illi callide obiecerunt Moysis mandatum, ita Dominus prudenter pro Mandauit, respondet, Permisit: quo verbo ipsi prius vsi fuerant. Moyses igitur repudium permisit, & hoc vt legislator homo. Sic enim ait Hieronymus: *Considera quod non dixit: Propter duritiam cordis vestri permisit vobis Deus, sed Moyses; vt iuxta Apostolum, consilium sit hominis, non imperium Dei*. Ponderat etiam idem verbum Ambrosius: *Moyses permisit, inquit, non Deus iussit*. Sic ille scribens in Lucam. Quae verba recte sunt intelligenda: non enim illa praecipit Moyses ex mente sua, cum ipse Propheta esset, & Spiritu sancto dictante locuti sint sancti Dei homines, inter quos primus fuit Moyses: ergo hoc non dixit a se, sed Deus illa dixit. Quod ergo ait Christus: *Moyses permisit vobis*: non intelligas quasi solus hoc fecisset, sed Iudaeis interrogantibus: *Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudij, & dimittere? & Christus conuenienter ad eorum interrogationem respondit: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras*. Quod si illi dixissent: *Quid ergo mandauit Deus dare libellum? & dixisset Christus: Ad duritiam cordis vestri Deus permisit vobis*. Vel secundo dici potest, totam legem esse a Deo, & totam a Moyse: sed a Deo, vt dictante; a Moyse vero, vt promulgatore, & ministro. Et tamen quando aliquid est bonum, attribuitur magis Deo, quando vero aliquid imperfectum, tribuitur magis Moyse: non quasi prouenerit ex defectu Moyse, sed quia defectus, qui in lege permittebatur, ex eo quod homines imperfecti erant, & minime*

Mar. 10.

Cur Moyses & non Deus dedisse dicatur libellum repudij.

Hieron. lib. 3. in Matt. c. 19. 10. 9.

1. Cor. 7. Ambro. lib. 8. in Lucam c. 16. 10. 5.

2. Pet. 1.

Secunda ratio.

Exod. 19. Infra 32.

Tertia. Moyses vbi ipsam Moysi legem significet. Matth. 23.

Act. 15.

2. Cor. 3.

Malac. 2.

Duritia cordis quid.

Exod. 7. Supra. 4. & Sapi. infra. Luc. 24.

Mar. vlt.

Exech. 3.

Exo. 32.

capaces tantæ perfectionis legis, pro- ueniebat, qua in re magis similes erant Moysi, quam Deo. Hinc in Exodo Iudæi, qui populus Dei erant, tamē quādo peccauerūt, dicūtur populus Moysi: Peccauit, inquit, populus tuus; quasi diceret, Tuus est iam, & non meus, cū peccauit. Et ita, cū repudium vxoris ad duritiā cordis datū, ad defectum spectet, conuenientius tribuitur Moysi quam Deo. Tertio dici potest, Moysen accipi pro lege Moysi, vt cum dicitur: Super cathedram Moysi sederūt Scriba & Pharisei: id est, super cathedram, in qua prædicatur lex Moysi, nā Moyses nunquam super illam cathedram federat, vt posset eius dici. Ita in Act. dicitur: Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui eū prædicant in synagogis, vbi per omne Sabbatū legitur. Et Apostolus in posteriori ad Corinth. sed vsque in hodiernum diem cū legitur Moyses, vel amē positum est super cor eorum; id est, lex Moysi. Quia tamen repudium hoc permisum est à Moysē, non imputabatur ad culpam, Deo dissimulante. Ideo apud Malachiam dicitur: Quum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel: hoc autem dixit Propheta, legem verò dimitte dicit Moyses. Est autem duritia cordis, quæ Græcè vno verbo dicitur σκληροκαρδία, animi obstinatio, qua quis non vult credere suggerenti bona, vt credat, vel præcipienti, vt obediat. Talis fuit duritia in Pharaone, qui dicitur indurasse cor suum, & Dominus etiā dicitur indurasse cor eius, & Christus suscitatus vocat Apostolos tardos, & duos corde ad credendum, quia ijs qui viderant eum resurrexisse, non crediderant. Talis duritia tribuitur Iudæis per Ezechielē, cum ait: Domus Israel nolunt audire te: quia nolunt audire me: omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde; vbi Septuaginta habent, σκληροκαρδία. Nec est aliud duritia cordis, quam ceruicis, de qua: Cerno quod populus iste dura ceruicis sit: Illis ergo Iudæis duris corde, si Deus præcepisset nunquam dimittere vxores, periculum erat grauiorum malorum, nempe defectionis à cultu veri Dei, vxoricidij, & venefi-

cij, & similibus malorum: maximē cū hoc esset contra morem aliarum gentium, apud quas ius erat mariti dimittendi vxores. Quod si demus modò, quorūdam Christianorum duritiā, & σκληροκαρδία, nō minorem esse, quā olim Iudæorum: non est tamen apud fideles repudium vxorum permittendum, vt olim, & quisquis autoritate pollet, vel seculari, vel Ecclesiastica, & Christo seruit, debet suos subditos Christi iugum amplexos, ad obseruationem mandatorū adigere, quia Dominus hoc loco legem de diuortio vxorum reuocauit, & matrimonium ad primæuam reduxit institutionem, & post effusum Spiritum sanctum, & veritatis cognitionem apertam, & regni cælorum prædicationē, maior perfectio à Christianis, quā à Iudæis exigitur, iuxta illud: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnū cælorum. Falsissimè igitur ait Bucerus, licitum esse magistratibus coniugia dissoluere: nam sic homo nō separat, sed Deus. Primò enim absurdum est, vt cū matrimonium secundum Verbum Dei fiat, eius causæ non ad Episcopos, sed ad seculares magistratus pertineat. Deinde apertè Dominus nequaquam repudium licere ostendit, cū ait: Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mæchatur: & qui dimissam duxerit, mæchatur. Dicitur ei discipuli eius: Si ita est, causa hominis cū vxore, non expedit nubere. Id est, Si tam dura est conditio coniugum, vt nulla ratione liceat repudium, cōsultius est à matrimonio abstinere. Quibus Dominus respondit: Non omnes capiunt verbum istud; sed quibus datum est. Et quod ait: Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit vxorem suam, &c. discipulis tantum loquitur, & non Phariseis, vt insinuat Marcus, & quia prolata illa lege dixerūt discipuli: Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere. Cessauit ergo Dominus loqui Phariseis, quod tacet Matthæus, & legem tulit domi interrogatus à discipulis coram ipsis. Quamquam Euthymius post Chryostomum scribat dicta hæc

Præpositorū munus quod

Matth. 5.

In Bucerū à magistratibus aientem coniugia posse dissolui.

Mar. 10.

Chryso. ho. 63. in Matthæi 10. 2. Euthym. c. 40. in Matthæum.

Epif. Abul. in Matt. c. 19. par. 3. Matth. 19.

Quo de coniugio hinc Dominus loquitur.

fuisse primū ad Phariseos publicè, deinde priuatim ad discipulos in domo seorsam, vt innuere videtur Lucas cap. 16. nisi illum per Marcum interpretentur, sicut & Matthæus. Quod ergo hoc bis dixerit Dominus, mihi verissimile non videtur: nā nulla erat ratio cur discipuli de re eadem interrogarent Dominum, si semel legem protulisset, quā etiam alias in sermone Domini in monte audierant. Sed quia Dominus nullo responso dato Phariseis, nihil, vt ita dicam, concluserat, sed tantum ostenderat quæ mens Dei ab initio creaturæ fuisset, & quæ ratione Moyses diuortij ius concessisset: vbi primū Dominus in domū quandam peruenisset, interrogauerūt eum discipuli super diuortio, vt planius intelligerent responsum eius datum Phariseis. Et ita lex ista lata est alio tempore, & alio loco, vt doctè colligit Abulensis, non coram Phariseis: quia effundendum non erat vinū nouum in vtres veteres, & Pharisei Christo in ea re repugnassent, & Apostoli in præsentia Phariseorum siluissent, quibus tantum dominus dixerat ab initio non sic fuisse, & Moysen repudium illis permisisse ad eorum duritiā, id est, propter eam, quæ affectibus, & motibus indomitis, vt iracundiæ erga vxores adulteras, non cessisset legi perfectæ de non repudiando: ideo vt minus malum permisit, siue potius vt euitaretur maius malū, hoc est, vxoricidium. Ex quibus non solū habes, diuortium fuisse illicitum, sed etiam vxorum multitudinem: dixit enim Dominus, Erunt duo in carne vna; non tres, aut quatuor. Quia si licitum esset plures ducere vxores, qui aliā duceret priore retenta, nō mæcharetur, quia nunquam congressus cum vxore propria dicitur adulterium, neq; accedens ad propriam vxorem, adulteriū committit. Quoniam autem Dominus videtur concedere in causa fornicationis diuortium, diligenter considerandum est in genere, an, & quo iure matrimonium sit indissolubile. Et primò manifestum est, hic esse sermonē de coniugio insolubili vsque ad mortē alte-

rius coniugis durate, quia vltra mortē nō durat vinculū, dicente Apostolo: Mulier alligata est legi, quanto tempore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est à lege: & Domino ad Saduceos respondente: In resurrectione, inquit, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei. Quibus verbis declarat, vincula illius mulieris, quæ septem habuit viros, in morte cessasse: alioqui esset perplexa in resurrectione, & idem profus contingeret, si fœmina Christiana duobus viris successiue nupsisset, atque illi defuncti essent, & postea ad immortalem vitam resurgerent; tunc enim nullius illorum esset vxor; alioquin: cogeret pluribus nubere, vel perplexa esset: quorum vtrumq; est absurdum. Hinc propterea ruit sententia Tertulliani in libro de Monogamia, asserentis, vinculum matrimonij durare post mortem. Deinde etiam perspicuum est, nō esse hinc sermonem de inseparabili toro durate quousque proles vtriusq; parentis adiutorio indiget: nam talis nexus insolubilis perfectō est, & illū non tantum humanum, & diuinum ius, sed etiam naturæ ius, non solum commune omnibus hominibus, sed etiam commune omnibus animantibus, edocet. Sermo igitur noster restrictus est ad indissolubilitatem (vt sic dicam) durantem vsque ad mortem alterius coniugis. Atque hæc considerari potest in genere, & matrimonij per se natura perpena; deinde verò in quibusdam euentibus, sed præcipuè in causa fornicationis alterius coniugis, de quo Dominus hinc loquitur. Si ergo in genere loquamur, & coniugij naturā in se considerata; respondemus, eiusmodi coniugij vinculum tum iure Diuino scripto in Veteri, & Nouo Testamento; tum iure naturali, non primario, sed secundario, vt Theologis loqui mos est: tum denique iure Posituo, tam Canonico, quā ciuili, solui non posse. Quare separatio, siue diuortium, in genere loquendo, in hoc triplex ius militat. Scriptura siquidē in primis nobis illud tradit, cū dicit: Quam obrem relinquet homo patrem

1. Cor. 7. & Rom. 7. Matth. 22.

De coniugij nexu error Tertullian.

Falsus sensus excluditur.

An, & quo iure matrimonium sit indissolubile.

Insolubile coniugij vinculum probatur multipliciter. A Scripturis. I. locus. Gene. 2.

Ephes. 5.

Qua ratione coniuges no sint in carne vna.

II. locus.

Malach. 2.

III. locus.

Matth. 19. Mar. 10.

III. locus. Rom. 7.

suam, & matrē, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne vna; id est simul esse adstringentur lege coniugij, quia à Deo coniuncti sunt, vt hoc loco tradit Saluator. Qui, propterea quod Adam dixit, Deo tribuit, quia Spiritu Dei actus Adam ista est locus; sine quo nec cognouisset Euā ex se esse formatam, quia in sopore erat, quando condita est; nec mysterium Christi; & Ecclesiæ, neque leges matrimonij hanc adhæsiōnem cum vxore exigētes, neque etiam sciret prolem ita per matrimonium propagandam ab hominibus.

Quod verò dicuntur esse in carne vna, non est sensus, quia conueniunt ad vnam carnem, id est prolem producendam: quia ista vnitas carnis producit tanquam repugnans cohabitationi cum patre & matre: conuenire autem ad producendam prole, non repugnat huiusmodi cohabitationi. Hinc intelligimus, vinculo coniugij colligatos, esse carnem vnam, id est vnam personam, siue vnum hominem fictione iuris diuini, vt dixi. Repugnat autem naturæ rei à Deo coniunctæ, & colligatæ, quæcunque dissociatio, siue separatio. Deinde Malachias docet hoc idem, cum ait: Custodite ergo spiritum vestrum, & uxorem adolescentiæ tuæ noli despiciere. Cum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel. Operiet autem iniquitas vestimentum eius, dicit Dominus exercituum. Vbi pronomen, eius, ad virum refertur, vt ostendit Hebræa litera. Iniquum ergo per se atque indecens erat dimittere vxorē, in vniuersum loquēdo. Tertio, tam hoc loco, quàm apud Marcū testatur Dominus, Moysen permisisse libellum repudij ad duritiam cordis eorum: non esset autem durū cor, volens iuxta legem Dei copulari, aut ei non resistere: contra legem ergo erat per se repudium. Ideo Dominus eisdem locis in vniuersum loquendo, dicit rem esse illicitam; etsi excipiat fornicationem: de qua re postea peculiariter dicendum erit. Quarto, Apostolus ad Romanos scribit, mulierem alligatam esse legi viri viuente viro, & quia hoc dicit esse secundum legē;

Scientibus, inquit, legem loquor: contra legem igitur ex se erat dissolutio. Et quia in priori ad Corinthios iudicat pares mulierem; & virum, ita ad Romanos quod scribit de muliere, de viro est intelligendum. Postremo idem Apostolus de muliere, si discesserit à viro, præcipit aut manere innuptam, aut viro suo reconciliari: reconciliatio autem non est iteratum matrimonium: ergo pristinum matrimonij vinculum permanebat.

Quantum ad legem naturæ ostenditur per se illicita aliquo modo coniugij dissociatio. Primo, quia naturale est omnibus animalibus vsque ad perfectam proles educationem simul manere, si illis egeat: sed homo ratione suæ speciei tardius generat, vt pote post vigesimum annum, aut paulo antè; proles etiam perfectionem suam non attingit secundum suam speciem, hoc est secundum corpus, & vsum rationis, atque virtutem, vsque ad alios viginti: & generat vt plurimum vsq; ad annos quinquaginta, atq; ita vltim⁹ filius requirit ætate septuaginta annorū, & quia iā senex, & ineptus ad prole generandā, eget potius proles ministrio, & auxilio: ineptusq; est, vt nouo matrimonio copuletur, nisi forte miraculo addatur vis generandi, vt Abrahamæ cetenario, & Dauidi septuagenario data est Abisag Sunamitis. Hæc verò, quæ nunc parum haberentur honesta, tunc ob ruditatem seculi vitio non dabantur. Repugnat ergo rectæ rationi, coniugij dissolutionem fieri. Deinde, si natura sua in dissolubile nõ esset coniugium, spes futuri diortij communicationem operum impediret: quisq; enim coniugū suis compedijs inseruiret, & alterum expilaret. Tertio, Apostolo testante, naturale est, parentes filijs thesaurizare; at hunc finem pro filijs thesaurizandi impedit diortium: nam ad illum necessarius est animus semper manendi, & proli bona relinquendi. Quarto, si licitum esset diortium, minus coniuges vacarent proli, quia ante eam habitam passim dissolueretur coniugium. Nam etsi quis habens vxorem sterilem, possit ex alia prolem producere;

I. Cor. 7.

V. locus, ac postremus. I. Cor. 7.

A lege Naturæ idem ostenditur. I. ratio.

Homo quando incipiat, & desinat generare.

Genes. 17. 3. Reg. 1.

II. ratio.

III. ratio. 2. Cor. 12.

III. ratio.

tamen

V. ratio.

VI. ratio.

Qua ratione commixtorū corpora naturaliter, sint inseparabilia.

I. Cor. 6.

Fornicarij concubitus incommo- dum.

VII. ratio.

Ephes. 5.

tamen hoc rarum est, & pauca proles ex hoc diortio accrescerent, & multæ amitterentur, si generaliter liceret dissoluere. Quinto, proles non ita perfectè aut educaretur, aut erudiretur; cum ad hoc ipsum bene præstandum perpetuus requiratur manendi animus. Sexto, matrimonium ordinatur ad prolem, & ob id ad coniugale copulam: sed commixtio corporum à natura sua habet, quod reddat obnoxia inuicem corpora commixtorum; non quidem quatenus copula est; alioqui bruta semel copulata, semper manerent simul: quia nihil peccant contra naturam, cum à prima causa dirigantur: sed quatenus est copula humana, de qua naturalis ratio dicitur, vt quia ex se ad prolem humanam instituitur (quicquid sit de mente abutentium illa) quæ vt congruè educetur, perpetua cohabitatione indiget. Hinc Paulus etiam copulationem cum meretrice ait esse huius ingenij, & naturæ, vt vnum corpus efficiat cum meretrice: & proinde innaturale est corpora ab se inuicem separare, & non commanere. In fornicario tamen congressu, qui illicitus est, etsi ex sui natura id dissolubile vinculum efficiat; Deus tamē illud non approbat; sicut nec congressum. Atque ita in pœnam peccati perplexitatem hæc incurrit, vt ex natura copulæ permanere obligetur: Deus tamen non commanere interdicit, nisi fortè eam ducat. Hæc tamen rationes repudium contra primaria iuris Naturæ præcepta esse non probant, sed contra secundaria. Septimo, in signo naturaliter presentante debet per se reperiri similitudo ad rem significatam: & vbi instituuntur aliqua signa, ea perquiruntur, quæ similitudinem aliquam habeant ad finem, ob quem assumuntur significandum, vt in Sacramentis videmus. Nam aqua ex sui natura habet quod lauet corpus; & in Eucharistia panis habet, & vinum, vt reficiat, & nutriat hominem, ad significandam spirituales lotionem, siue refestionem. Cum igitur matrimonium inseparabilis Christi cū Ecclesia vnio nis sit symbolum; sequitur quod in se

habeat nexum aliquem indissolubile, quod apte dictam vnionem repræsenteret. Octauo, Gentiles Romani solo lumine naturæ ducti per 520. annos ab vrbe condita, vt Valerius Maximus est autor, coniugij repudium non admitterunt: donec Sp. Corbilius primus à se dilectam, & honestam vxorem, sterilem tamen, repudiavit, iuramento interposito contestans eoram Censoribus, se amore liberorum id facere: & inde mos repudiandi coepit. Ex quo etiam illicitus fuit apud eos mos plures ducendi vxores. Quod confirmat Tertullianus libro de Monogamia, dicens: Ad eò autem repudiū à primordio non fuit, vt apud Romanos post annum sexcentessimum vrbis conditæ id genus duritia commissum denotetur. Hæc ille. Postremo idem Doctores contestantur, solum lumen Naturæ sequentes. Nam in primis Athenagoras in legatione pro Christianis ad M. Aureliū Antoninum, & L. Aureliū Commodum, Imperatores, & quod maius est, Philosophos, sub finem: Secundum, inquit, matrimonium, speciosum est adulterium. Qui namque repudiauerit, inquit, vxorem suam, & duxerit aliam, adulterium committit: neque per diortium eam dimittere, cuius virginittatis florem aliquis violauit, neque secundas adire nuptias permittens. Siquidem qui seipsum orbat priore vxore (etiā si illa mortua diortium fiat) occultus, obuelatusq; est adulter; manum siquidem (hoc est fictionem) Dei facturam transgrediens. Clemens Alexan. in Stromatum libris: Quod autem, inquit, consulat Scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere; legem aperte constituit: Non dimittes vxorem, præterquam propter fornicationē. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separat. Origenes quoque in Matthæum, pertrahens illa verba, quæ iam attulimus: Scio enim, ait, quosdam qui præsumunt Ecclesijs, extra Scripturam permisisse aliquam nubere viro priori viuente: & contra Scripturam quidem fecerunt, dicentem: Mulier ligata est, quanto tempore viuit vir eius. Item viuente viro adultera vocabitur, si iuncta fuerit alteri viro.

VIII. ratio. Primum Romanorum diortij quodnam fuerit.

Vale. Max. lib. 2. ca. 1. initio.

Gell. lib. 4. Noctiū Attica. 6. 3.

Tertullian. VIII. & vltima ratio, ab autoritate humana. Athenagoras apud Iustinum.

Secundū matrimonium quid secundū Athenagorā.

Clem. Alexan. lib. 2. Strom. in fine, & initio lib. 3. Strom. tom. 2. Matt. 5.

Origen. tra. 8. at. 7. in Matth. post med. per. 2. initio.

Roma. 7. & I. Cor. 7.

Non

Tertul. lib. 4. in Marcio. remoti ad sine.

Matth. 5.

Matrimonium quatenus solubile sit secundum Theologos.

B. Hieronymus epist. 147. sub fin. tom. 3.

Rom. 7.

Chry. hom. 17. in Mattheum. to. 2. initio. Matth. 5.

B. August. tom. 6.

Non tamen omnino sine causa hoc permiserunt: forsitan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione quam mala sunt, permiserunt aduersus ea, quae ab initio fuerant scripta. Tertullianus lib. aduersus Marcionem, introducit in hunc modum Marcionem loquentem: Sed Christus diuortium prohibet, dicens: Qui dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committet. Qui dimissam a viro duxerit, aequè adulter est, ut sic quoque prohibeat diuortium, illicitum facit repudiatum matrimonium. Respondet Tertullianus: Dico illum conditionaliter nunc fecisse diuortij prohibitionem, si idè quis dimittat uxorem, ut aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterium committit: & qui a marito dimissam duxerit, aequè adulter est, ex eadem utique causa dimissam, qua non licet dimitti, ut alia ducatur: illicite enim dimissam pro indimissa ducens. Manet enim matrimonium, quod non rite directum est. Manente matrimonio, nubere adulterium est. Ita, si conditionaliter prohibuit dimittere uxorem, non in totum prohibuit: & quod non prohibuit in totum, permisit. Hæc ille. Quibus verbis aperte indicat id, quod alijs verbis Theologi docent, nempe matrimonium dissolui quantum ad torum permitti: quantum ad vinculum verò, ita ut possit duci alia uxor, non potest. B. Hieronymus ad Amadum: Omnes, inquit, causationes Apostolus amputans, apertissime definiuit uixit viro adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum cateruam, seruatorum insidias, atque contemptum, damna rei familiaris. Quando uiuit vir, licet adulter sit, licet Sodomita, licet flagitij omnibus coopertus, & ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Chrysostomus in verba Domini: Qui dimiserit uxorem suam, facit eam mæchari: & qui dimissam duxerit, adulterat: ille quidem si alteram duxerit, tunc se constituit criminis reum, qui adulteram fecit ex coniuge: hic verò accipiendo aliam, adulter effectus est. B. August. duobus libris ad Pollentium scriptis, do-

cet nulla in causa, vel etiam fornicationis, viro licere ad secunda vota peruenire. Quem sequitur Beda: Quod à Domino, inquit, in Evangelio dictum est: Quicumque dimiserit uxorem suam, &c. prohibitum est homini dimittere uxorem, si nulla causa fornicationis extiterit: & dictum est, quare, ne scilicet faciat eam mæchari. Vtique ideo, quia etiam si non ipsa dimiserit, sed missa fuerit, erit mæcha, si nupserit. Et hæc tenentur ex Patribus egimus, & de his, quæ ad ius Diuinum, & Naturale spectant.

Tertiò iam agendum de lege humana, quæ eandem separationem prohibet. In primis siquidem Canon quidam Apostolorum sic habet: Siquis laicus cum suam a se uxorem abiecit, alteram duxerit, aut ab alio dimissam; à comunione segregator. Euarius Papa epist. ad Episcopos Africæ: Et sicut uxori non licet dimittere virum suum, ut alteri se (uiuente eo) matrimonio societ, aut eum adulteret, licet fornicatus sit vir eius; sed iuxta Apostolum, aut viro suo reconciliari debet, aut manere innupta: ita Ecclesia non licet dimittere, aut ab ea segregare episcopum suum, ut alterum (uiuente eo) accipiat, sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat, id est ne alterum episcopum, suo uiuente, accipiat, ne fornicationis, aut adulterij crimen incurrat. Innocentius Primus epist. ad Victorium Episcopum Rothomagensis: Si enim de omnibus hæc ratio custoditur, ut quicumque uiuente viro, alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agenda penitentia licentia concedatur, nisi vnus ex eis defunctus fuerit: quanto magis de illa tenenda est, quæ ante immortalis se sponso coniunxerat, & postea ad humanas nuptias transire elegit? Idem epist. ad Exuperium Tholosanum Episcopum: Qui verò, inquit, vel uxore uiuente, quamuis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, &c. Leo ad Nicetam Aquileien. Episcopum, iubet uxores secundò nuptas absentibus maritis, qui captiuati fuerant, maritis prioribus redeuntibus restitui. Omittendum est, inquit, & inculpabile iudicandum, quod necessitas intulit, & restituendum quod fides poscit. Idè, quemadmodum citatur à Gra-

Beda in. c. 9. ad Corin. tom. 6.

A lege humana eadem veritas confirmatur. Canon. 47.

Euarius. Papa epist. 2. sub initium.

1. Cor. 7.

Innoc. 1. epist. 3. c. 12. 27. quest. 1. Capit. quæ Christo spiritualiter.

Idem epist. 3. c. 6.

Leo epist. 79. c. 1. & 3. Idè apud Gratianum 9. 5. c. quælis debeat, & Ino lib. 6. inter quas.

1. Cor. 6. Greg. Magnus. 32. q. 7. c. Hi verò.

Rom. 7.

Alexa. III. lib. 4. de Diuortijs. tit. 19. c. 2.

Innocen. 3. Ibid. c. 7.

Coniugij fidelium ab illo infidelium discrimen.

Rom. VIII. in. 6. de Voto, & Voti redemptione. c. vnico.

Concilia. 6. Synodus Can. 87. Basilii. Ierem. 3.

tiano: Qualis, inquit, debeat uxor esse, quæ habenda est secundum legem, uirgo casta, & desponsata in uirginitate, & dotata legitime, & à parantibus tradita sponso, & à paranymphis accipienda, & ita secundum legem & Evangelium publicis nuptijs in coniugium liquide sumenda: & omnibus diebus uita sua (nisi ex consensu, & causa vacandi Deo) nunquam propter hominem est separanda; & si fornicata fuerit, dimittenda; sed illa uiuente, altera non ducenda: quia adulteri regnum Dei non possidebunt, & penitentia illius per Scripturam recipienda. Gregorius Magnus, ut citatur ab eodem Gratiano: Hi verò, ait, qui uxores suas in adulterio deprehendant, non licebit nec eum, nec eam, aliam uxorem accipere, vel alium virum, quandiu ambo uiuant. Si autem adultera mortua fuerit, uir eius si uult, nubat, tantum in Domino: adultera uerò nunquam, etiam si mortuus fuerit uir eius: omnibus tamen diebus uita sua acerrima penitentia lamenta persoluat. Alex. III. de Diuortijs: Mulier, inquit, pro furto, vel alio crimine uiri sui (nisi fidei suæ religionem corrumpere uelit) ab eo separari non debet. Verum si coniugem suam ad infidelitatis maleficium traxerit, à viro poterit separari, ita quòd ei nubere alij non licebit: quia licet separentur, semper tamen coniuges erunt. In uiris quoque presentis sententia forma seruetur. Innocentius III. eodem titulo: Nam etsi, inquit, matrimonium uerum inter infideles existat, non tamen est ratum, inter fideles autem, uerum, & ratum existit: quia Sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugij Sacramentum, ut ipsum in coniugibus illo durante perduret. Bonifacius VIII. in Sexto, de Voto, & Voti redemptione, Matrimonij vinculum ab ipso Ecclesiæ capite, & rerum omnium conditore ipsum in paradiso, & in statu innocentie instituentem, vnionem, & insolubilitatem accepit. Non desunt etià Concilia id ipsum comprobantia. Nà VI. synodus ita statuit: Quia uirum reliquit adultera, si ad alium se contulit (secundum sacratum Basilium, qui oprime hoc ex Propheta Ieremia colligit, &c.) & qui reliquerit legitimam uxorem, &

aliam duxerit, iuxta Domini sententiam, adulter est. Sancitum est, ut hi tales per annum luceant, per biennium sint audientes, per triennium subiaceant: & tandem sexto anno congregentur cum fidelibus, & ita demum mensa digni habeantur, si cum lacrymis penituerint. Rursus: Mulier, quæ uirò secedente, & in comperto quo terrarum agat, antequam de morte certa sit, alteri si nupserit, mæchatur. Similiter & militum uxores, quæ nubant, ignorantes virorum fata, eidem subiaceant rationi, ut quæ non expectant reditum uiri peregrinantis. Quamquam in hac re est quodammodo uenia digna, quia plerunque mors præsumitur. Deinde Concilium Elibertinum: Fidelis femina, inquit, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum duxerit, prohibetur ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat comunionem, quam is, quem reliquit, de seculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit. Concilium Mileuitanum approbatum ab Ecclesia, & tot Pontificibus Romanis, ita decernit: Placuit ut secundum Evangelicam, & Apostolicam disciplinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa à marito alteri coniungantur, sed ita maneat, aut sibi met reconcilientur. Quòd si contempserint, ad penitentiam redigantur: in qua causa legem Imperialem petendam promulgari. Eundem Canonem repetit Concilium Africanum. Florentinum Concilium de hac re ita decernit: Quamuis ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamè aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonij vinculum legitime contractum perpetuum sit. Accedit non infimi Tridentini Concilij definitio, quod Sess. 24. ita statuit: Siquis dixerit, propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absententiam à coniuge, dissolui posse matrimonij vinculum, anathema sit. Item; Siquis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit, & docet, iuxta Euangelicam, & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonij vinculum non posse dissolui, & utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge uiuente, aliud matrimonium contrahere; mæcha-

Priori dimissa, alteri se uxori copulantes, culpe penæ subiaceant. Matth. 5. Can. 93.

Concil. Elibertinum Can. 9. 32. q. 8. Fidelis femina.

Concil. Mileuitanum Can. 17. 32 q 7. Placuit ut secundum.

Concil. Africanum Can. 69. Concil. Florent. in litteris vnionis.

Concil. Trident. Sess. 24. Can. 5.

Can. 7.

Matth. 5. 1. Cor. 7.

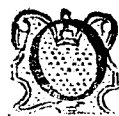
rig, eum, qui, dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, qua dimisso adultero, alij nupserit, anathema sit. Ex his igitur omnibus euictum relinquimus, indissolubile esse coniugij vinculum in genere loquendo, & tale olim fuisse à Deo institutum, & in Euangelio confirmatū, & ab Ecclesia Catholica per Pontifices, & Concilia definitum, at-

que stabilitum, vt nulla possit subefsa ratio de fide huius articuli dubitandi; cum in Concilij Spiritus sanctus præfuerit, & Pontifices vicarij extiterint Domini nostri Iesu Christi, cum Patre, & Spiritu sancto est perfectus honor, gloria, & felicitas in secula seculorum, Amen.

TRACTATVS XLVII.

De disceptatione Domini cū Phariseis super insolubili vinculo matrimonij nondū corporum commixtione cōsummata, vel initi inter infideles, si alter ad fidem conuertatur.

STENDIM VS superior tractatu, omni iuri, tū Diuino; tū Naturali, tū Humano indissolubile esse matrimonij nexū, si in genere de illo loquamur; nunc differendū est de causis, vnde tam firmū vinculum oritur, & ad particulares causas veniendum, in quibus videtur solui: Causa igitur inseparabilis vinculi coniugij non videtur ex eo oriri, quia Sacramentum est, vt videtur docere Augustinus. Tū quia matrimonium ratum, & corporū commixtione nondum consummatum, cum Sacramentum sit, inseparabile esset, & ob id dispensari nequiret, contra morem Ecclesiæ, quæ aliquando dispensauit. Tū deinde, quia in fidelium matrimonium, quod propriè non est Sacramentum, indissolubile est, vt ostendimus. Vnde licet alter coniugum conuertatur ad fidem, ipsum tamen matrimonij vinculum non dissoluitur propter ipsam conuersionem; aliò qui in adulterio manerent, & nunquam possent de integro contrahere, quia impediret disparitas cultus. Tū tertio, quia prius quā sit Sacramentū, id est, signū inseparabi-

lis vnionis, necesse est inseparabile sit, vt possit esse conueniens signū indissolubilis vnionis Christi, & Ecclesiæ. Hoc igitur expulso, habet matrimonium indissolubile vinculum, primò ex natura sua, & hoc ratione permissionis perpetuo commanēdi, quæ ratio etiam in matrimonio est non consummato, & ratione coitus, quæ ratio est etiam in matrimonio infidelium, vel fidelium, cum utebantur diuortio. Deindè habet inseparabilem vnionem ex præcepto Diuino positiuo, insinuato olim in Genesi, sed expresso, & promulgato in Euangelio, vt exponunt Bonifacius Octauus supra citatus, & Innocentius III. in Capit. Gaudemus, de diuortijs: ante quam promulgationem, licet tū inter fideles, tū inter infideles debuisset esse inseparabile, separabatur tamen. Tertio habet illam inseparabilem vnionem ex lege positua humana, quæ determinat penas transredientium legem Euangelicam, & legem naturalem. Quod si obijcias contra dictum indissolubile vinculum: Primò, quia patres Veteris Testamenti repudium dabant, peccarent igitur,

Veriores causas, ac solidiores insolubilitatis vinculi coniugalis, adferuntur tres.

Gen. 2.

Boni. VIII. in. 6. c. v. m. co.

Innoc. III.

Quale fuerit coniugij legis veteris, cum in calicium esset diuortium.

Quorundam minus commoda solutio.

Lib. 5. tractat. 38.

An in Nouo Testamento solui coniugium possit? Et si quidem, quando.

I. Exempli, quod est Alexandrij III.

Alex. III. de conuersione coniugator. tit. 32. c. 2.

si contra legem naturæ, vel diuinam matrimonium soluerent. Respondendum est, quosdam existimare, repudium, & usuram, & odium inimicorum, & vindictam, & multitudinem vxorum, & similes in lege concessionem illicitas fuisse, & peccasse illis veteres, & earum punitionem, solum esse omissionem punitionis: talia enim agentes, à lege non plecebatur, sicut facientes alia peccata, & sicut leges ciuiles non puniunt simplicem fornicationem, quæ tamen peccatum est. Sed hæc assertio est à quibusdam viris doctis in medium adferatur, habet tamen non pauca incommoda, quæ illam labefactent: quæ incommoda late persecuti fuimus lib. 5. ad quem consulendum lectorem mittimus. Habemus igitur in vniuersum loquendo, coniugium suapte natura inseparabile cum sit, separatim tamen tam apud fideles, quam apud infideles in Veteri Testamento, ob generalem Dei concessionem fuisse.

Iam queritur, in Nouo Testamento, & ablata illa generali dispensatione, num separabile sit coniugij vinculum in aliquo facto? Respondemus, aliquas causas assignari, in quibus vinculum coniugij dissoluatur. Et prima quidem est, vt matrimonium inter fideles celebratum, nondum tamen sit corporum commixtione consummatum: tale enim licet legitimum sit, & verum Sacramentum, ac ratum, & idcirco ex se aliquo modo inseparabile ob promissionem; dissolubile tamen est ob ingressum religionis alterius coniugis; quemadmodum docet Alexander Tertius ad Salernitanum Archiepiscopum tit. de Conuersione coniugatorum, cuius hæc sunt verba: Verum post consensus legitimum de presenti, licitum est alteri, altero etiam repugnante eligere monasterium (sicut sancti quidam de nuptijs vocati fuerunt) dummodo carnalis commixtio non interuenerit inter eos: & alteri remanenti (si commonitus continentiam seruare noluerit) licitum est ad secunda vota transire: quia cum non fuissent vna caro simul effecti, satis potest vnus ad Deum transire, & alter in seculo re-

manere. Macarius etiam, vt refert Hieronymus in vita eius, celebrato nuptiarum conuiuio, cum vespere thalamum esset ingressurus, vrbein egrediens, eremum petijt: vbi ad mortem vsque permansit. Beatus etiam Alexius Euphemiani clarissimi filius, ex nuptijs ipsis Diuina gratia vocatus, sponsam deseruit, & nudus Christo famulari cepit: vt refert Gratianus in Decretis. Porro causa, quare hic liceat solui matrimonium, quantum ad vinculum, obscura videtur. Nam in primis exempla quorundam id facientium non satis sunt ad regulam generalem constituendam. Tū quia decipi potuerunt, tū etiam quia licet non fuerint decipi, vt credimus, potuerunt ex singulari vocatione & reuelatione id facere, sicut fertur Ioannes Euangelista à nuptijs exterius à Domino vocatus. Ista autem privilegia paucorum non faciunt regulam generalem ad soluendum coniugia aliorum, qui non habent similem reuelationem.

Proinde ratio separationis videtur esse, primò generalis dispensatio, seu exceptio ipsius Christi, qui cum dedisset commune præceptum prohibens separationem, hunc talem casum excepit in omnibus, in quibus contingit cum dixit: Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, aut, vt Marcus ait, propter me, & propter Euangelium, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Hæc autem exceptio expresse in Euangelio facta non est; sed tacito quodam consensu Doctorum, & interpretatione, ac definitione Alexandri summi Pontificis facta esse à Christo videtur: quod ex verbis etiam eius deduci potest. Quia cum dicitur: Erunt duo in carnem vna: Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, de illis videtur esse sermo, qui per commixtionem corporum facti sunt vna caro: ex quo colligitur, illos, qui non sunt ita vniti, exceptos esse intelligendos ab illo indissolubili vinculo. Hæc etiam exceptio ratione confirmatur: quia per mutuum consensum

Hiero. tom. 1.

De nuptijs ad cœlibe vt tam qui fuerint diuinitu cuocati.

Gratia. 27. q. 2. c. scripsi.

Exemplum; causaue separationis huiusmodi coniugij proposita infirmatur.

Probabiliores alie cause proferuntur.

Matth. 19.

Matth. 10.

Marc. 10.

Contugij insolubilitate nequaquam ex eo quod Sacramentū est, proficiscitur, secundum Augustinū, tripliciter. August. lib. De bono coniugali, cap. 15. tom. 6. I. ratio. II. ratio.

III. ratio.

tantum ius coniugi datur supra proprium corpus: possessio autem citra carnalem copulam non datur. Cum vero quis actu religionem proficitur, sui ipsius ipsi Deo dat possessionem, Diuinoque cultui applicat, a negotiis secularibus, & usu uxoris matrimonio coniuncte se abstrahens. Quia igitur ibi datur possessio ipsi Deo, maius est vinculum, quam erat prius; cum solum prius datum esset ius: tum quia datur praeter ius possessio; tum quia datur ipsi Deo. Nam etiam ipsa iura sanxerunt, ut si quis alicui agrum vendidisset, & alteri eundem agrum iterum vendat, & tradat eius possessionem, etsi peccatum admittat, secunda tamen venditio valida est, quamuis propter primam venditionem lege teneatur compensandi damnum: quae obligatio, ob naturam contractus, non habet locum in causa matrimonij. Et licet cum quis per verba de praesenti ducit uxorem, & nondum cum ea consummato matrimonio, poenitentia ductus postea alteram ducit, & cum ea corpore admiscetur, primum valeat, & secundum nullum sit, ut multa decreta ostendunt: hoc tamen non est, quasi ille homo non habeat potestatem sui corporis: quia illam habet, cum nondum tradiderit primae uxori in possessionem; sed quia secunda promissio, quam posteriori facit, repugnat factae cum prima: adstringeretur enim, si non repugnaret, reddere debitum duabus; nam priori ob promissionem factam reddere obligaretur. Quando autem consensui, & promissioni per verba de praesenti accedit commixtio corporum, iam corpus non est suum, ut pote traditum in alterius possessionem: ideo etsi corpus per votum offerat Deo, non accipit tamen Deus, nec violare vult alterius iura. Nisi forte alter suo iuri cederet, tunc enim corpus remaneret liberum, & ideo posset religionem profiteri. In hoc tamen casu copula consummata vinculum remanere videtur inter disiunctos; alioquin alter in seculo manens posset ad secunda vota transire. Quod tamen non admittitur, ut constat ex Nicolao Primo Pontifice Romano in de-

cretis. Etsi autem quis intrans religionem in dicta causa absoluitur a vinculo matrimonij, & per consequens non possit postea contrahere: habens tamen simplex votum religionis, si ante professionem matrimonio iungatur, tenet coniugium. Et ratio similis est iam dicta: quia per votum solenne tradidit quis possessionem sui Deo, & Dominus acceptauit, & interne benedixit, & sua benedictione in perpetuum applicauit cultui; & ideo alieni iuris efficitur, nec potest alteri copulari. Habens autem tantum votum simplex, tantum promittit, & nondum est consecratus; & idcirco si alteri promittat, & sui corporis possessionem per copulam tradat, validum est matrimonium, etiam si impotens sit ratione voti ad petendum debitum. Neque hic est repugnantia promissionum, ut secunda non valeat: quia simul cum voto castitatis potest quis habere matrimonij vinculum, ut patet in eo, qui intrat religionem de consensu alterius coniugis, & in B. Virgine, & Ioseph: quia in vniuersum verum est, coniugij vinculum non dissolui per ordinem sacrum, vel religionem. Quamquam autem promissiones inter se non pugnent, ut & sint, & factae valeant: est tamen ad hoc ut licite fiant, seclusa Dei dispensatione, quae fuit in B. Virgine: & ideo qui nouit religionem, male facit, si matrimonium contrahat, quia descendit coniugium incundo: secus autem, si post contractum matrimonium ad religionem accederet, cum consensu coniugis post consummatum matrimonium, & etiam sine illo consensu ante matrimonium consummatum. Et haec de prima causa, ob quam coniugium inter fideles dissoluitur, dictum sit.

Secunda causa est, matrimonij ratio, non consummati, an videlicet talis coniugij vinculum, accedente summi Pontificis dispensatione, & coniugum ipsorum voluntate, dissolui possit? Dubitatio est, & controuersia inter Theologos, & iuris Canonici peritos, his affirmantibus posse dissolui, illis negantibus. Proponemus igitur vtriusque partis argumenta, & liberum relinquemus

Quid est qd simplex votu religionis habens, si matrimonio copulatur, tenetur coniugio, post professionem vero in intine.

Coniugalis vinculi, & coelibis vitae per votu religionis promissiones simul posse coistere. *Matth. 1.*

II. causa. An talis coniugij vinculum accedente summi Pontificis dispensatione possit dissolui.

Qualis illa distinctio vinculi coniugalis per professionem monasticam, licet nimirum, & sancta.

Quare prior viuente, cum posteriori uxore matrimonij vinculum nullum sit.

Nico. I. 27. q. 2. c. scripsit.

Prima opinio, Scholasticorum, & quibus rationibus nititur. *Matth. 19. Iratio.*

Deut. 24.

Gen. 1. Intra. 2.

II. ratio.

Gen. 2.

Matth. 19. De quo initio sermo sit, his verbis: Ab initio autem creaturae non fuit sic.

Mar. 10.

Adam inter & Euam verum, atque legitimum exiisse coniugium.

lectoribus iudicium, ut, in qua velint partem, magis propendeant. Primo igitur doctores Scholastici existimant, verba Saluatoris nostri apud Mattheum, cum de matrimonio dissoluedo interrogatus fuit a Phariseis, non minus comprehendere matrimonia inita, & rata, quibus nondum accessit commixtio corporum, quam illa, quae sunt carnali congressu consummata. Nam cum interrogatus esset a Phariseis de diuortio, an licitum esset ex quacunque causa dimittere uxorem, etsi illi fortassis de coniugio consummato loqueretur, ut colligitur ex Deuteronomio, assumpsit tanquam principium, ex quo colligeret, diuortium illicitum, matrimonium primum inter Adam & Euam contractum, de quo dixit, *Non legistis quia qui fecit ab initio, masculum, & feminam fecit eos? Et dixit, propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & quae sequuntur.* Deinde aduertit, quod etsi Dominus illud primum matrimonium ex sui natura indissolubile effecerit: quia & proles humana, & mutuum coniugum adiutorium, & promissio inuicem facta, perpetuam cohabitationem, & indiuiduam vitae consuetudinem exigunt: noluit tamen ex hac parte id facere, sed ex verbo Domini, quod per Adam dixit: *Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & reliqua, ut ostenderet, coniugium non solum sui natura, sed etiam verbo, & voluntate Dei indissolubile esse.* Deinde illud initium de quo ait: *Ab initio autem non fuit sic:* tempus creationis humanae, & statum innocentiae videtur significare, in quo Dominus praedicta protulit per Adam verba, quo tempore nondum primi parentes corpora commiscuerant: nam ubi expulsi sunt de paradiso, tunc tantum congressi sunt. Hinc Marcus ait: *Ab initio autem creaturae, siue, ut alij vertunt, creationis, masculum, & feminam fecit eos Deus.*

His positus, ut veris, & certis, verba Domini matrimonij Adae & Euae comprehendunt: quia id tanquam principium assumit, ex quo comprobet, matrimonia non posse disungi: illud autem nondum erat commixtionem corporum consummatum. Quae

ratio confirmatur ex eo quod Dominus non assumpsit matrimonium Adae & Euae, ut in eo solum sisteret, alioqui non respondisset ad quaestionem Phariseorum, qui de quotidianis Iudaeorum coniugijs querebant. Fecit igitur de illo sermonem, ut erant exemplar, & typus omnium similium: in quo institutio diuina omnia alia coniugia comprehendit. Sicut sententia Domini; *Puluis es, & in puluerem reuerteris,* non solum in Adam est prolata, sed in omnes etiam eius posteros, qui in eo tanquam in suo principio continebantur. Et illa etiam verba: *Tu es Petrus, & super hanc petram, &c. Et, Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, Et, Pasce oves meas:* non solum ad Petrum spectant, sed ad omnes Petri successores. Cum ergo verba Domini non modo coniugium illud primum, sed omnia sequentia illi similia contineant, comprehendunt proculdubio matrimonia, etiam non consummata, quae non minus, imo magis sunt illi primo similia, quam consummata. Unde & discipuli hoc intelligentes dixerunt: *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere, vel ut Graece dicitur, ducere uxorem.* Quo verbo explicant vinculum matrimonij ab ipso statim consensu, etiam ante copulam esse indissolubile: eo enim spectat, *Nec expedit nubere:* alioqui dixissent, non expedit ad uxorem accedere. Tertio hoc ipsum confirmat, quod cum matrimonio, etiam non consummato, iuxta Catholicam Ecclesiae Romanae fidem, Sacramentum sit nouae legis, & gratiam conferat, & gratia non expectet commixtionem corporum, ut sese coniugum animis insinuet, sed ante eam, cum adest legitimus consensus infundatur, & Ecclesia Sacramenta instituere, vel gratiam conferre nequeat: quia gratia, & gloria dabit Dominus; si verba Saluatoris non extenderentur ad coniugium non consummatum, non posset sane eius institutio ostendi a Christo Domino, & consequenter non posset probari per Scripturam, matrimonium esse Sacra-

Gen. 3.

Matth. 16. Luc. 22.

Ioan. 21.

Apostoli quid significant his verbis: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. *Matth. 19.*

III. ratio.

Psal. 83.

III. ratio.

B. Thom. 1. 2. quas. 97. art. 4. & 5. tom. 1. 1. p. 2. V. ratio. 1. Cor. 7. Rom. 7.

Deut. 24.

Ibidem.

VI. ratio. Ephes. 5.

Ibidem.

mentu nouæ legis, cum ex his verbis maximè debuerit probari. Quarto, si verba Domini non extenderentur ad matrimonium non consummatu, non esset Diuino iure inseparabile, sed potius vel iure positiuo, vel iure naturæ valde remoto, & iuxta B. Thomæ doctrinam, pro tempore variabili, & idcirco dispensabili. Passim ergo Pontifices dispensassent, nec de potestate Pontificis viri doctissimi quicquam dubitassent. Quinto, idem probatur ex B. Apostolo, qui spiritum Dei habebat: is enim ad Romanos scribit: An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore uiuit? Nam quæ sub viro est mulier, uiuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Vbi Apostolus scientibus legem loquitur, & sensum legis, & non proprium sequitur: ergo iuxta legitimam legis interpretationem manifestum est, diuortium eis ex se non licuisse, etsi à Moysè ob duritiam cordis Iudæorum permissus sit libellus repudij. Et ne quis dicere valeat, Apostolū loqui solum de matrimonio consummato; subiungit rationē, quæ & ad non consummatum coniugium se extendit. Ait enim: Igitur uiuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autē mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Planum est autē, quod etiam quæ matrimoniū non consummauit, adulteriū committit, si alteri commiscetur, uiuente suo viro. Sexto, idem etiam Apostolus ad Ephesios perspicue docet, nimirū matrimonium Adæ & Euzæ, etiam cum nondum esset cōmixtione corporum consummatū, significasse coniunctionē Christi cum Ecclesia; quæ cum dissolui nequeat, etiā matrimonium non consummatum indissolubile erit; & ita verba Domini ad id extendenda sunt. Quod autem hoc sentiat Apostolus, ex eius verbis colligi potest. Ait enim: Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suā odio habuit, sed nutrit, & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam. Quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de

osibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Hæc ille, qui cum ait: Membra sumus corporis eius, de carne eius, & de osibus eius, apertè docet, Ecclesiam ex latere Christi formatam, significari per Euam fabricatam ex costa Adæ, qui Euæ dixit: Hoc nunc, os ex osibus meis, & caro de carne mea. Et ita illud matrimonium, in quo singulare fuit quod vxor formata fuerit ex viro, singulariter etiā significabat coniunctionem Christi & Ecclesiæ, ut Apostolus expresse ait. Atq; ita verba Domini matrimonia non consummata comprehendunt. Postremò confirmari potest multis sanctorum Patrum sententijs, qui verba Domini absque aliqua distinctione inter matrimonium consummatum, & nondum consummatum intellexerunt.

Sed in ea quæ dicta sunt, quædam obijci possent. Primū, quod Dominus dixit: Erunt duo in carne vna. Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Vbi insolubile indicat matrimonium ab homine, postquam facti sunt per cōmixtionem corporum vna caro. Sicut etiam apud Ioannē non instituit baptismum, cum ait: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, sed docet futuram eius institutionem: quod etiam facit apud eundem Euangelistā, cum agit de Sacramento Eucharistiæ. Sed hæc obiectio refellitur ex Euangelio. Nam Saluator ex verbo Dei ostendit, matrimonium esse indissolubile, verbum autem Dei longè ante cōmixtionem corporum fuit prolatum, & ideo ante illam indissolubile erat. Deinde quod ait, Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet: quomodo, vel quādo Deus cōiunxit? Et profectò dici nequit, nisi quod verbo suo cōiunxerit. Nam ex verbo Dei, qui dixit: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, facit Christus hanc illationē: ergo efficax fuit verbum illud etiam ante concubitum. Quod si non fuisset efficax ante illum; neq; coniugium esset, & peccasset Adam, Euæ se coniū

Expenditur dictum Apostoli ad Ephesios. Quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de osibus eius. Gen. 2.

VII. ratio.

In eam sententiam quæ sunt obiecta diluuntur. Marc. 10.

Ioan. 3.

gendo,

Matth. 19.

II. obiectio.

Titu. 32. de conuers. coniuga. III. obiectio.

Matth. 5. & 19.

Duplex solutio.

De Pontificum decretis quid censendum sit.

gendo, quippe qui accessisset ad non suam. Denique Dominus hanc soluit obiectionem cum dixit: Ab initio autē non fuit sic. Et initium vocat creationem Adæ, in quo initio res iam aliter habebat, quàm Iudæi putabant, & coniugium iudiciabile erat factum.

Secundò obijcitur, matrimonium solui per ingressum in religionem: ergo non comprehenditur verbis Domini, cuius verba efficacia sunt, ita ut non possit homo ea dissoluere. Respondeo, quod ipse Dominus non est sub sua lege, quam nobis fert, & ideo potest in ea dispensare: non ergo fit ex humana dispensatione, ut soluat matrimonium per ingressum religionis, sed ex dispensatione diuina, & eius reuelatione nobis tradita, & declarata, non solum per priuata quædam Sanctorum exempla, sed etiam per sedem Apostolicam, quæ in tali causa non dicitur dispensare, sed communi iure licere, ut patet Cap. Verum, & Cap. Ex parte tua, de conuersione coniugatorum.

Tertiò obijciunt verbum Alexandri Tertij Pontificis de ijs, qui nō cōsummauerunt matrimonium, in prædicto Cap. Verum, docentis: Quia cum nō fuisset facti vna caro, satis potest vnus ad Deum transire, & alter in seculo remanere. Idem dicitur in Cap. Ex publico: Quod Dominus in Euangelio dicit, non licere viro nisi ob causam fornicationis uxorem suam dimittere; intelligendum est, secundū interpretationem sacri eloquij, de his, quorum matrimonium carnali copula est consummatū, sine qua confirmari non potest. Dicendum, Pontificē hunc tradidisse, verba Domini non esse intelligenda de matrimonio non consummato, de quo tantum Dominus exceptionē fecit, & ipse erat interrogatus. Vel dicendum, in decretis Pontificum & Conciliorū multum interesse inter conclusiones, de quibus cōsulti seriò definiunt, & inter ea, quæ incidenter dicuntur, vel quæ adferuntur ad probandum id, quod definire volunt. Nam in primis assistit Deus, & ideo errare non possunt; in secundis autem agunt potius doctores, quàm Pontifices; & ideo possunt ut docto-

res labi, & sequi minus probabiles opinioniones. Quarto, obijcit Caietanus Canonem, Cum societas, qui sic habet: Cū societas nuptiarum ita à principio sit instituta, ut præter cōmixtionem sexuum non habeant in se nuptia coniunctionis Christi, & Ecclesiæ Sacramentum, & reliqua. Sed profectò hæc male citata sunt à Gratiano: nā Leo Magnus, cuius hæc sunt verba, epistola ad Rusticum Narbonensem sic habet: Cū societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut præter sexuum coniunctionem haberet in se Christi, & Ecclesiæ Sacramentum, dubium non est, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale fuisse mysterium. Hæc ille. Vide quàm hæc diuersa sint à prioribus, & quantum referat ex fontibus ipsis, & non ex riuulis haurire.

Postremò obijciunt aliquos Pontifices, ut potè Martinū V. Eugeniū III. quorum Bullas in hoc facto dispensantes, B. Antoninus scribit se vidisse. Alij proferunt Alex. VI. & nuper Paulum III. qui ita dispensarunt in his matrimonijs, ut qui illa contraxerant, ad noua transire potuerint: quod non fecissent, sic diuina institutione esset indissolubile. Nam summus Pontifex etiam secundum iuris Canonici peritos, dispensare nequit in iure Diuino spectante ad articulos fidei, & Sacramenta. Huic obiectioni haud satis occurrunt, qui dicunt hos Pontifices errasse: quia in matrimoniorum causis errare possunt, cum sibi ipsis cōtraria quandoque statuant, & vnus abroget, quod alter sanciuit. Verum tamen necessarium non est, eos, qui hæcenus dispensarunt, aut in futurum dispensabunt, in huiusmodi coniugijs damnare Pontifices. Quia etsi veriorē existimem, addo etiam & tutiorem cōmunem Theologorum sententiā, quæ sequitur Magister in Quarto, atq; ibidem B. Thomas, & alij, & Panormitanus in Cap. Ex publico. De conuersione coniugatorum: qui omnes tradunt, Pontificem dispensare non posse: tamen quia cōtraria opinio Canonistarum probabilitate sua non caret, & exemplo Pontificum, qui non sunt à nobis temerè iudicandi, si

III. obiectio. Caietan. Gratia. 27. q. 2.

Leo Mag. epist. 39. c. 4. Societas nuptiarum cur à Domino sit instituta, testat Leo.

V. obiectio.

1. Antonin. III. Par. Tit. 1. c. 21 §. 3. in fin.

Quale ius Diuinum nullū summi Pontificis admittat dispensationem.

Quorundam infirma solutio.

Magist. in 4. dist. 26. B. Tho. ibidem, to. 4. Abb. Panor.

II. opinio Canonistarum.

Pontifices bona fide, & conscientia, Deo consulto, & ablegatis affectibus eam veriorē existiment, possunt sine peccato dispēfare, & dispēfati tuti manebunt in conscientia: atque in his liberum iudiciū lectori relinquimus.

Tertia causa est in matrimonio etiā consummato, contracto tamen inter infideles. Altero enim ad fidem tantum conuerso, & altero nolente cohabitare, vel volente quidem cohabitare, sed non sine contumelia Creatoris (quæ tunc est, cum Creatori ipsi contumeliā irrogat, vel non finit à cōiuge eum laudari) vel volente quidē cohabitare, sed trahente ad peccatum mortiferum: ut si eius corpus alteri velit prostituere, vel ad furtum, & homicidium, & similia exhortetur: ita vrgēdo ut non possit illi resistere, aut aliter nolit illi commanere. Hinc Ambrosius in verba illa 1. Corinth. 7. *Non est enim frater, aut soror seruituti subiectus in huiusmodi: Hoc est, inquit, nō debetur reuerentia coniugij ei, qui horret autorem coniugij. Non enim ratū est matrimonium, quod sine Dei deuotione est; ac per hoc nō est peccatum ei, qui dimittitur propter Deū, si alij se iunxerit. Contumelia enim Creatoris soluit ius matrimonij circa eū qui relinquitur, ne accusetur alij copulatus.* Hæc ille, cuius verba citantur à Gratiano 28. q. 2. corruptè tamen, quia sub nomine Gregorij, & ab Innocentio III. in Cap. *Quantò*, de Diuorij, præterquam quod illi cōmentarij B. Ambrosio immeritò tribuuntur. In hoc ergo casu, qui in tres subdiuidi potest, quorū primus sit, cū nō vult cohabitare: secundus, cū vult, sed non sine contumelia: tertius, cū vult, sed ad peccatū sollicitat, licitū est fideli, soluere vinculū matrimonij, & ad noua vota transire, ut docet Innocentius III.

Verū in hoc casu duplex dubium occurrit, vtrumq; meritò expendendū. Primum est, quādo dissoluitur: secundum, in quo nitatur ista dissolutio, seu quare fiat. Ad primum ergo dicendū, non solui coniugium, cum primum alter conuertitur: alioqui Paulus non suaderet cum illo permanere; sic enim ad fornicationem hortaretur: Eccle-

sia etiam cogeret eos separari, ex quo alter est conuersus, quia solum est vinculum coniugij, nec posset red integrari, vel denuo conciliari accedente impedimento disparitatis cultus. Deinde non soluitur, quādo alter admonitus, vel recusat cohabitare, vel non vult sine contumelia Creatoris, vel sine eo quod ad peccatum mortiferum pelliciat, & trahat. Quia etsi in initio nolit, si postea respiscat, & alter non sit ingressus religionem, vel nouo matrimonio copulatus, potest manere cum illo, licet eum nulla lex adstringat: quia hoc ipso quod admonitus noluit cohabitare, cessit iuri suo, nec aliās adstringitur ipsum recipere, etsi possit, si velit, ut ad id hortatur Paulus suadens fideli parti manere, ut coniux conuertatur. Soluitur igitur, cum primum quis transit ad alia vota per secundum matrimonium, vel per ingressum religionis. Quanquam autem factū ipso soluitur; ius tamen ut illud possit dissoluere, acquirit statim, cum conuertitur; quia in pœnam infidelitatis statim vult Deus ut fidelis possit dissoluere matrimonium. Quanquā secundum Augustinum, & alios, consilium sit Pauli non discedere, altero volente cohabitare sine contumelia Creatoris, & sine attractu ad peccatum. Non est autē præceptum, quia ob culpam suam, cū nolit conuerti, & ob causam, id est, propter periculū quod habet, pars conuersa cum infideli, priuatur infidelis iure suo, & fidelis potest matrimonium dissoluere. Alij tamen sunt qui putant esse præceptum fideli habitare cum infideli, modò velit cohabitare absq; contumelia Creatoris, & impulsu ad scelus. Ratū siquidē sit matrimonium per fidem, qui alium monere debet quādo conuertitur, ut sanctè, & honestè cohabitaret: nam non requisitum si conuerti velit, obligatur recipere in cōiugem; requisitum autē, & primò negatē, si postea pœnitet, & conuertitur, antequam fidelis contrahat, lege tenetur eum accipere, quia nondum est solum ligamen coniugij: si autem velit tantum cohabitare, & non conuerti, non adstringitur suscipere:

quia

III. causa fornicationis cōiugij, etiā consummati.

1. Cor. 2. Vir cum coniuge quando cohabitaret cū contumelia Creatoris.

B. Ambros. tom. 5.

Quid illud Apostoli: Nō est enim frater, aut soror seruituti subiectus in huiusmodi, secundum Ambrosium.

Innoc. III.

Idem.

Coniugium fidelis cum infideli, vel cōtra quādo dissolui valeat.

quia infidelitas, & fornicatio matrimonium quantum ad torum diuidit: debet autem eo viuente non coniungi alteri: ad quod etiam obligatur, & non ad recipiendum eum, qui requisitus noluit cohabitare, quia hoc ipso videtur iuri cessisse suo.

Coniugij fidelis cum infideli coniuge dissolutio cui rei nitatur.

Matth. 5.

Fidelis coniux quā in infideli quid amplius habeat in lege coniugij.

Prima causa eius priuilegij.

Alter.

Ad secundum: Causa quare possit matrimonium dissolui in primo ex dictis particularibus casibus, hoc est, quādo nō vult in infidelis consuetudinem habere cum fideli; exceptio est à generali regula, dicere, matrimonium inseparabile esse, à Christo facta, quā Paulus expressit his verbis: *Quod si infidelis discedit, discedat, non enim seruituti subiectus est frater, aut soror in huiusmodi.* Esset enim seruituti subiectus, si ob culpam infidelis nolentis cohabitare, cogeretur fidelis continere: quam causam arcerentur à Fide multi, timentes se ad continentiam obligandos, si coniux nollet conuerti. Ob ob quā causam Dominus voluit, hanc exceptionem fieri in fauorem fidelis, qui ob pacem cum infidelibus, qui tunc erant domini, & rerum potiebantur, poterat cohabitare cum infideli etiam contumeliam inferente Creatori: eo siquidem tempore contumelia illa inuitabilis erat. Nunc autem cum Principes sint fideles, non potest, nec debet cum tali habitare; sed pro contumelia, vel impedimento conuersionis, quod coniugi præstat, infidelis crematur. C. de Iud. & relig. Iud. Et quia in secundo & tertio casu fidelis non debet cohabitare cum illo, quia exponeret se periculo, si non posset matrimonio coniungi infideli dimisso, cogeretur pariter ad continentiam. Et propterea etiam illi duo casus in illo Pauli continentur: quia perinde est infidelem nolle cohabitare, ac non posse cum illo consuetudinem habere citra imminens, & certum periculum. Secunda causa exceptionis fuit: quia nihil potest alteri

obligatum manere cum diuini cultus præiudicio. Cum igitur ille nitatur trahere ad peccatum, solui potest illa obligatio, & natura, ex cuius virtute propter commixtionem corporū indissolubile vinculum nascitur, cedit legi Euangelij. Et tunc fidelis soluens matrimonium, quia nouit, Deum illud ratum non habere, non peccat: infidelis autem, quia est relictus iuri naturæ, ex quo nouit matrimonium esse ratum, peccat discedendo. Cū autem infidelis manere vult sine iniuria Creatoris, propter fidelem coniugem; coniugium manet, dicente Apostolo: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem: quæ sanctificatio circa coniugium intelligitur, ut illud efficiat ratum, & filij sint sancti, id est, non tantum legitimi, sed etiam ob specialem Dei curam magis capaces sanctitatis, quā filij infidelium; ut ita verum sit, quod dici solet, Partum sequi partem fidelem.* Est igitur iuxta dicta matrimonium inter infideles consummatum propter congressum indissolubile: sed quia non est ratum, dissolui potest, & dispensari debet ob causas dictas. Et cum huiusmodi res contingit, si iudices sunt fideles, admonendus est iudex de coniugis vitio: cui iudex post certum tēpus præscriptum ad emendationem si non se correxerit, dissoluet matrimonium, licet enim Dominus dederit ius fideli coniugi dissoluedi matrimonium; executio tamen communi consuetudine non fit, nisi per Ecclesiam. Atq; ita habemus coniugium natura sua inseparabile; in prædictis autem tribus causis, de quibus disputauimus, contingere posse solutionem, eamq; expressam in Euangelio, vel à Paulo explicatam, vel per Pontifices Romanos reuelatam à Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu sancto semper est benedictus in secula seculorū. Amen.

1. Cor. 7. Quæ sit illa sanctificatio, de qua Apostolus: Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem. Partus sequitur partem fidelem, ut dici assolet.

Rom. 7. &

1. Cor. 7.

Matth. 19.

TRACTATUS XLVIII.

De disceptatione Domini cū Phariseis de matrimonij arctissimo nexu in causa fornicationis. Matth. 19.

NAVIGAVIT Oratio nostra ex confragosis, & im-

uitur. Si autem sit sermo de dimissione vxoris quantum ad torum; primo Dominus ad propositum non loque-

Cui respondendum est, quod cum ex dictis Scripturis, & Patribus, & Ecclesie definitione, atq; praxi costet ve-

Matth. 5. Infr. 19.

Deut. 24.

Domini verbis: Quicūq; dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationē, qui sensus minime repugnant.

Ineptus eorum verborum intellectus rejicitur.

viden-

videntur soluere, dicentes, quod hinc apud Mattheum Grecè habetur, μή

clarum est, etiam nulla exceptione appo-

His igitur exclusis, eo etiam posito, quod sermo sit de solutione vinculi coniugalis, dicendum est, quod cum inferitur: Ergo in causa fornicationis soluitur matrimonium, vel superflua est exceptio, consequentia non est bona.

Hæc illatio aduersariorū ex Domini verbis: Ergo in causa fornicationis soluitur matrimonium, vel superflua est exceptio: in duobus peccat.

Ea qualis sit.

Aug. lib. 1. de adulter. coniug. cap. 9. tom. 6. Iacob. 4.

Alter sensus Pauli scilicet Burgenf. sed infirmus.

Deut. 24.

Matth. 5. & seq. Infr. 19.

Adulterę peccata mulieris.

Num. 5.

Lib. 5. tractat. 38.

Tertius item absurdus.

Durand.

Petrus à Palude.

Deut. 20.

Cōiugliū per fornicationē penitus potest dissolui qui scelerit.

Lib. 5. tractat. 38.

Eorū proponuntur argumenta, atque dissoluntur. Primum argumentū in triplici ratione subnixū.

vin-

Matth. 19.

vinculum; opus tamen erat non includere: quia in loco Matthæi aderant Pharisei, qui venerant ut tentarent eum; & interrogauerant, si liceret quacunque ex causa dimittere uxorem; & si in vniuersum negaret repudium illud, & polygamiam, accusarent eum, tanquam contra legem agentem: apponendo autem exceptionem, poterant ex suo, & non ex Domini expressa sententia intelligere, licitum in causa fornicationis repudium, & de illa interpretandum esse Moysen. Quod si Pharisei non adfuerunt, ut superius ostendimus; saltem Apostoli, ad quos lata est hæc lex, imperfecti erant, & non potuissent capere, si nihil exciperetur: nam etiam illa addita, dixerunt; *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere.* Ideo etiam propter illos in publico non fuit superflua exceptio, non solum Matthæi. 19. sed etiam Matthæi. 5. quia ibi etiam aderant Apostoli, & turbæ, qui ista non caperent; propterea tunc non fuerunt declarata, sed postea, utpote domi cum Apostolis magis iam prouectis, ut dicitur apud Marcum; vel per Apostolum Paulum ad Romanos, & ad Corinthios: nam posteriores leges solent priores declarare, & maioris esse ponderis in obligando. Nec inconuenit, Dominum aliquid in lege sua posuisse, quod postea egeret declaratione, vel additione: quia hoc non factum est ob defectum sapientiæ, vel prouidentie eius, sed ob nostram minus capacem, & perfectam mentem, qui non possumus omnia simul capere, sed paulatim edocti per Spiritum sanctum suggerentem, & explicantem omnia, quæ Christus dixit. Sicut lex defucessione hæreditatis, aucta est propter filias Salphaad, quia explicatum est quid sit faciendum, quando non sunt filij, sed filie. Et hæc est solutio B. Augustini in lib. ad Pollentium: *Si quis uxorem suam excepta causa fornicationis, de qua nunc loqui non intendo, sed post per me ipsum, vel per Paulum in priori ad Corinthios; ubi hortatur B. Augustin. ut nemo uiso,*

Marc. 10.
Rom. 7. &
1. Cor. 7. &
seq.

Proprium di-
uinae sapien-
tiæ quid, &
infirmitatis
humanae.

Iosu. 17.

Aug. ibidē,
& libro. 2.
cap. 9. eius-
dem libri.

capite. 5. Matthæi, statim ferat sententiam; sed videant quid Marcus, Lucas, & Paulus de ea re doceant: & prudenter meo iudicio. Nam ut docet Tertullianus in Praxeam Patripalsianum, pauca debent per plura iudicari; non autem plura per pauca. Ad dit præterea diuus Augustinus aliam solutionem: exceptam causam fuisse fornicationis, in qua mæchia, præ illa quæ est extra dictum casum, non est vocanda mæchia. Sed dura profecto explicatio videri posset: quia Dominus occasionem dedisset existimandi non esse mæchiam, si quis in causa fornicationis aliam acciperet uxorem, maximè cum exceptio sine comparatione, negandi vim habeat. Deinde ut concedamus, sermonem esse apud Matthæum de dimissione quantum ad torum, & ita interpretaremur Domini verba, rectè soluantur obiecta. Pro quo nota, ex ratione legum ferendarum, quod omnis exceptio, in his quæ non excipiuntur, firmat regulam: ergo extra causam fornicationis non licet dimittere uxorem. Secundo accipe: quod quado dictio aliqua ponitur inter duo, si potest referri ad primum, quia iam produxit effectum suum, non debet, neque potest referri ad secundum. Et ita exceptio dimissioni uxoris conuenit, ut etiam Matthæus cap. 5. testatur, qui tantum dimissionis, non autem accipiendæ alterius coniugis meminit; quare ad alterius uxoris acceptionem non est referenda. Secus verò si post ambas poneretur, ut si quis diceret; Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, excepta causa fornicationis: tunc enim ad utrumquè esse referenda. Quod sit etiam referenda exceptio ad dimissionem; docet Marcus, qui absolute sine exceptione ait de utroque coniuge, quod relinquens consortem, & alteri se per nouas nuptias admiscens, est adulter: ubi de eo, qui uxorem relinquit, & aliam ducit, nulla ponitur exceptio, parem esse in hoc viri & uxoris conditionem, ut etiam Paulus docet: quod tamen in lege veteri non

Mar. 10.
Rom. 7. &
1. Cor. 7. &
seq.
Tertullian.
Dictum Ter-
tullia. de mo-
do doctrinae.

De exceptio-
ne aliquor re-
gulæ genera-
les.

Secunda re-
gula.

Marc. 10.

Roman. 7.
1. Cor. 7. &
seq.

erat.

Tertia regula.

Illustratur e-
xemplis re-
gula.

Matth. 19.

Aug. ibidē.

erat. Accipe tertio: Quoties exceptio, vel dictio aliqua ponitur inter duo contraria, si conuenit primo, non potest conuenire secundo: quia produceret effectus contrarios, & inter se pugnantes. Cum ergo exceptio fornicationis conueniat dimissioni, ut probatum est; & dimittere uxorem, & accipere aliam uxorem, sint quasi contraria: sequitur, quod si exceptio quadrat primo, non potest quadrare secundo, ne operetur contraria, & diuersa. Quod ergo exceptio vni tantum parti appositæ, non debeat extendi ad alias; patet exemplo. Si quis enim dicat; Quicumque omiserit ieiunium Quadragesimæ præter iustam dispensationem Pontificis, & crapulatus fuerit, peccat; ergo qui omiserit ieiunium cum legitima dispensatione Papæ, & crapulatus fuerit, non peccat; quod est absurdum. Accipe aliud exemplum. Si quis sine publica necessitate Episcopatum dimittat, & alterum pretio redimat, simoniacus est: ergo relinquens ex publica necessitate, & alterum emens, non est simoniacus. Item, si quis sine dispensatione Apostolica legat libros hæreticos, & eorum imbibat errores, est hæreticus; ergo legens illos ex dispensatione Pontificis, & eorum errores imbibens, non est hæreticus: ut hic consequentia non valet, ita nec illa in matrimonio, quam ex verbis Domini eliciunt. Nam sententia Domini quia bipartita est, ut multi Doctores tradunt, exceptio ad dimissionem est referenda, ut sit sensus: Qui dimiserit extra causam fornicationis, facit uxorem mæchari. In casu autem fornicationis non facit mæchari, quia ipse non dedit causam dimissionis mæchandi, cum iuste dimiserit; sed ipsa sibi, quæ fornicando meruit iustam dimissionem; & ideo si accidat eam post dimissionem mæchari, sibi, & non marito est imputandum. Vbi quod sequitur: *Et aliam duxerit, mæchatur. Et qui dimissam duxerit, mæchatur*: absolute est intelligendum; id est, siue in causa fornicationis, siue extra illam. Et ita secundum Augusti-

num ad Pollentium, illa verba, nisi ob fornicationem, potius sunt restrictio; & limitatio, quam exceptio. Præterea accipe; sermonem esse in verbis Domini de dimissione uxoris quantum ad torum, & non ad conjugale vinculum. Et probatur: quia si intelligas de dimissione ad vinculum, frustra, & superflue additum fuisset, Et aliam duxerit: quia hoc inclusum erat in tali dimissione, ut posset alium ducere. Et ita qui argumentantur, superflue additam fuisse exceptionem; Nisi ob fornicationem, contra prædictam Augustini expositionem; conuincuntur superfluitatis illorum verborum, Et aliam duxerit; si erat sermo de dimissione circa vinculum. Ad hæc qui uxorem suam dimittit, & aliam ducit, ut præsentis loco dicitur, non censetur quod faciat uxorem suam mæchari; id est, det occasionem mæchandi sua absentia, ut dicitur Matthæi. 5. sed quod ipse mæchetur. Et si loquitur de eo, qui uxorem non fornicariam dimisit, & aliam duxit, ut verba prima facie sonant, non solum diceretur quod ipse mæchatur; sed quod facit uxorem suam mæchari, ut ibidem dicitur: quia nullus est; qui propterea quod dimisit uxorem; & aliam duxit, censetur mæchari, qui non faciat uxorem suam mæchari. Et ita Episcopus Abulensis putat; in his verbis subesse figuram Eclipsis, & aliquid illi addendum, & supplementum. Sicut in eo Psalmo: *Quia nequæ ab Oriente, nequæ ab Occidente, nequæ a desertis montibus: Quoniam Deus iudex est*, patet scilicet fuga, vel quid simile. Et Apostolus ad Galatas: *Estote sicut ego, quia & ego sicut vos.* Et Dominus apud Matthæum in illis verbis: *Munus quodcumque est ex me, tibi proderit*, aliquid supplementum est; ad quem modum hic aliquid explanationis gratia subaudiendum videtur, hac ratione: Quicumque dimiserit non ob aliam causam, nisi ob fornicationem. Et ita consentit Matthæus cum Marco, & Luca, & Paulo, & praxi Ecclesiæ: ex qua causa particulari de dimittente uxorem in

Quarta regula.

Matth. 19.

Episcopus
Abulensis
in cap. 19.
Matth.
Psal. 74.

Galat. 4.

Matth. 19.

casu

Marc. 10.
Luc. 16.
Rom. 7.
1. Cor. 7.

casu fornicationis decisa, colligitur generalis sententia de omnibus, qui uxores dimittunt, & alias ducunt, quæ habetur in Marco & Luca sine vlla exceptione, vel limitatione. Nam si id, quod videtur minus inesse, inest; ergo & id quod magis. Minor autem videtur ratio, ut qui propter fornicationem uxorem relinquit, & aliam ducit, censetur mœchus. Et ideo de eo solo, de quo poterat esse aliqua dubitatio, Matthæus loquitur, ut multo minus intelligas, de omnibus, qui ob aliam causam uxores dimittunt, & alias ducunt, idem esse censendum. Et quia Matthæi 5. de illo, qui propter fornicationem uxoris illam dimiserat, nec tamen aliam duxerat, est sermo, bene dicitur, quod non facit eam mœchari: quia apud maritum manens fuerat mœchata: & ex illo capite sic declarato, poterat dubitari de illo, qui propter fornicationem uxorem dimisit, an sicut est liber à culpa dimittendi, ita sit liber ad aliam uxorem accipiendam. Propterea de hoc doctrinam addidit Dominus, minime id licere, Matthæi 19. qua ratione mirifice consentiunt tres Euangelistæ, Innocentius Tertius, qui in capite *Gaudemus*, de diuortijs ita citat verba Domini: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur.* Et ante Innocentium Tertium Canon Apostolorum XLVIII. prætermisit parenthesis exceptæ fornicationis, quo textus esset magis dilucidus, & perspicuus. *Si quis (ait) laicus uxorem propriam pellens, alteram, vel ab alio dimissam duxerit, communionem priuetur.* Hæc ibi, nullam rationem exceptionis factæ habens. Et Beatus Martialis Petri Apostolorum Principis discipulus scribens ad Tolosanum, ait: *Vnde Dominus, & magister meus, Hebrais sciscitantibus hæc quoque subintulit, dicens: Ego autem dico vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, mœchatur: Et qui dimissam ab alio duxerit, mœchatur.* Sic ille.

Innoc. III.

Apostolorum Canones.

B. Martialis epi. 2. capite .9.

Nec violentum est; velut quidam opinatur, ut id, quod excluditur, includi significetur, imò solum includi. Ut si quis dixerit; Omnis qui exierit portas vrbis, nisi armatus fuerit, punietur, ita explicet; Soli armati exeuntes punientur: Ita, Qui dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, mœchatur; & tamen exponatur: Qui dimiserit ob solam fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: non est, inquam violentum. Tum quia illa verba, quod attingit ad primam sententiam, exclusionem, & exceptionem veram continent; & ideo effectum suum operantur; circa secundam verò non continent exclusionem, sed inclusionem. Neque novum est, aut à ratione alienum, ut id, quod in vna propositione habet locum exceptionis, & inclusionis, in alia præsertim opposita includatur. Quemadmodum si quis diceret; Si quis exierit muros civitatis nisi armatus, & armis aliquem iniuste oppresserit; morte plectetur. Ecce ubi exceptio primæ propositionis sola includitur, quæ non attingit ad secundam. Præterea falsum est, exceptionem positam in prima propositione, solam includi in secunda, quia non tantum mœchatur, qui adultera repudiata, aliam ducit; sed omnis, qui quacunq; de causa repudiaverit uxorem, & aliam duxerit. Nam aliam ducere, vel repudiatam nubere, semper, & in vniuersum adulterium est, absque vlla exceptione: quam non semper repudiare uxorem, peccatum adulterij fit in causa fornicationis.

Ad hæc fornicationis casum includi in secunda propositione, testatur Apostolus, dum uxorem discedentem à viro, vel virum ab uxore, præcipit manere absque coniugio, vel coniugi suo reconciliari, ut Patres magno consensu docent, & exponunt. Illa etiam expositio, Qui dimiserit ob solam fornicationem, ut diximus, ad idiotismum linguæ Hebrææ referendum est. Et ita conciliatur Euangelistarum sententia inter

Non esse vto lētū id, quod excluditur, vt includi significetur, imò solū includi.

1. Cor. 7.

se, &

Mar. 10.

Hieronym. tom. 2.

Fabiolæ virū adulterū dimittentis, & sese alteri coniungentis, error cui alteri niteretur teste Hieronymo.

Solutur objectiones ad probandum hoc loco de dimissione perfecta coniugis fornicatione Dominū loqui. Prima obiectio. Matth. 5.

se, & cum praxi Ecclesiæ; & ita Innocentius III. citando verba Domini, explicat it, & alia multo his duriora in Scripturis exponēdis inueniuntur, ut nemo, si hoc durè exponi putat, admittatur. Et licet id tunc Apostoli non percepisset, satis est quod postea percepissent; quemadmodum multas alias sententias Domini non nisi post eius glorificationem intellexerunt. Et confirmatur hic sensus: quia Marcus addit de foemina, quod dimittēs virum, & alium ducēs, mœchatur: quibus verbis ostendit, non esse suppleendam exceptionem in causa fornicationis viri: quia nunquam foemina licuit coniugale vinculum rumpere, & repudiare virum suum. Vnde Hieronymus ad Oceanum scribens de epitaphio Fabiolæ, quæ publicam exit pœnitentiam ob relictum primum virum cum alijs mulieribus adulterantem, & acceptum secundum, eam excusat: *Quia, inquit, persuaserat sibi, & putabat à se virum iure dimissum; nec vigorem Euangelij nouerat.* Vides igitur ignorari vigorem Euangelij ab his, qui aliter sentiunt, & intelligunt, etiam si prima facie aliud porrigere videantur Scripturæ. Eius hæc sunt verba: *Igitur & Fabiola, quia persuaserat sibi, & putabat à se virum iure dimissum; nec Euangelij vigorem nouerat, in quo nubendi vniuersa cautio viuētib; viris foeminis amputatur; dum multa diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit.* Hæc ille. Atque ita habemus germanam huius loci expositionem, cum praxi Ecclesiæ conuenientem, eo posito, quod sermo sit de dimissione uxoris quantum ad torum.

Vnde facile est diluere argumenta, quæ ex eo admissio consequi dicebamus. Primum est, quod Dominus iuxta tenorem legis de dimittenda uxore, & libello repudij dando locutus est de dimissione perfecta, quæ est cum rumpitur vinculum, & non tantum est separatio tori. Respondemus, Dominum in sermone in monte paulo ante hanc legem dixisse: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnū cœlorum: quibus dictis, Christus quæ

imperfecta legis sunt, emédare, & prauos sensus Phariseorum corrigere volebat. Vnum autem erat repudiū uxoris, per quod illi putabant, se ad secundas nuptias posse transire: quod qui facerent, in ius naturæ admittebāt, licet permissio esset Moysis, ne sic faciētes punirentur à lege, quod fecit ob populum rudem, & minus capacem, nec legem perfectam ferre valentem; ideo in ea bene fecit Moyses repudiū concedens. Christus ergo abijcere volens repudiū legis, vsus est verbo Dimissionis, introducens diuortium nouæ legis: non in sensu soluendi vinculum coniugij, sed separandi torum tantum. Quia sicut legē strictiorem, quàm erat vetus, ferebat, ita strictiori verbi significatione est vsus, & se verbi dimittēdi significatu vti satis ostendit, dum dixit: *Et qui dimissam duxerit, adulterat:* quia nō esset verè adulteriū, nisi vxor dimissa esset prioris viri vxor. Ergo dimissam tantū vocat illam, quæ à toro separata est. Item Matth. 19. Si dimissio esset solutio vinculi coniugalis, suffluē adderetur, & aliam duxerit; ergo sermo est de dimissa, & separata à toro.

Secundum, quod inferebatur ex illa positione, erat, quod si esset sermo tantum de separandq; toro, præter istam causam fornicationis multæ subesset, quæ torum separāt; ergo diminutè Dominus docuisset. Respondendum est, verissimum esse, alias causas subesse: sed nulla ita directè opponitur vinculo matrimonij, atque fornicatio. Nam potest quidem costare matrimonium sine bono prolis, vt in casu sterilitatis: potest esse quodammodo sine bono Sacramenti; vt patet in secundis nuptijs, in quibus nō ita repræsentatur vnus ad vnā coniunctio: non tamē potest esse sine bono fidei: ideo excepta est causa fornicationis. Nam tollit tria bona matrimonij, primum fidē: quia frangens fidem, dignus est, vt & fides frangatur ei: & naturalis æquitas patitur, vt in eo puniatur quis, in quo peccauit. Tendit etiam contra prolem miscendo semina, & supponendo spurium pro legitimo. Postremo tollit Sacramentum, hoc est, inseparabilē illam

Iudæis per Moysen diuortia quare permissa. Deut. 24.

Diuortium legis Euangelicæ Christus cur Dimissionem nominauit.

Matth. 5.

Secunda obiectio.

Quid magis sit matrimonium contrarium.

Triplex bonū coniugio aufert fornicatio.

1. Cor. 6. vnionem vniscarnis, quam diuisit, & membra fecit meretricis, siue adulteræ, & violauit signum vnionis Christi cum Ecclesia. Quamobrem fornicatio magis separat, quam alia peccata, iuxta doctrinam B. Thomæ, & Bonauenturæ: quia fornicatio culpa est, quæ non solum contra Deum, & animam, imò & proprium corpus, vt ait Apostolus militat, sed etiã contra substantiam coniugij, & bona illud ornãtia; ideò suapte natura priuat fornicantem coniugem iure petendi debitum, etiamsi illum pœniteat, & in ius suum per pœnitentiam non redit. Est etiã causa perpetuæ discessionis: quia læsa pars non potest cogi ad redeundum ad coniugem adulteram semel dimissam, etiamsi illa peccati pœniteat, si pars offensa nolit redire. In alijs autẽ causis separationis, quæ per se non opponuntur vinculo matrimonij, sed per accidens ob culpam, vel ægritudinem, vel periculum mortis, vel odiũ vitandum, & ad tempus non exigunt redditionem debiti. In istis, inquam, casibus homo potest cogi ad redeundum, data cautione iudici de bene tractando, vel morbo contagioso iam sanato. Et vt docet B. Augustinus ad Polentium, solam fornicationis causam Christus excepit. Cæteras quippè vniuersas molestias iubet Christus pro fide coniugij & castitate fortiter sustinere. Sic ille. Quod verò coniuges sponte sua, & mutuo consensu possint separari, & natura ipsa docet, & Paulus in priori ad Corinthios testatur. Dices, etiam propter hæresim, vel infidelitatem inuita coniuge posse fieri separationem. Sed illa, teste Ambrosio, & Augustino, sub nomine fornicationis intellecta est: quia etiam in matrimonium peccatur. Vel melius, Dominus hanc exceptionem fecit, cū per Apostolũ præcepit Hæreticos esse fugiendos, atque vitandos. Sed hæc exceptio viri prolabentis in hæresim, temporaria est: nam si resipiscat ab hæresi, & Ecclesiæ sit reconciliatus, iubetur redire ad virum.

Tertium erat, huiusmodi separationem tori nõ esse veram dimissionem, & Christum æquiuocè locutũ fuisse.

Quibus causis extra illã separationis possit exigi redditio debiti coniugalis.

B. August. Coniuges sponte sua se parari posse: quando verò vel inuiti separari possint.

1. Cor. 7.

Ambros. in Luc. c. 16. tomo 5.

August. lib. 2. De adulter. coniug. cap. 9.

Altera solutio.

III. argum.

Dicendum est, esse veram dimissionem, in perpetuum posse relinquere vxorem, & non posse cogi ad redeundum. Nec absurda est æquiuocatio, ad quam cogimur ex textu, vt ibi: De peccato damnauit peccatum in carne: & apud Ioannem, de aqua corporea cum Samaritana differens, saltauit ad spirituales, & hinc coactus tollere repudiũ legale, & statuere Euangelicum, compulsus est Dominus voces in alia significatione vsurpare. Quod autem verbum dimittendi coniugem, pro separatione tori intelligatur, ostendimus in quinto libro, ad quem mitto lectorem. Confirmat etiam hæc verbũ Domini apud Marcum: *Adulterium committit super eam, vel aduersus eam, id est, in iniuriam illius.* Non ergo est dimissum, vel solum vinculum viri sui antiqui secum, sed adhuc perseverat. Atque ita habes duplicem huius nodi dissolutionem. Quod si quis sit, qui meliorem, & firmiter excogitare valeat: illi reclamandum non est, sed maxima habedæ gratiæ: nos certè, quod potuimus, præstitimus.

Supereff vt rationibus pugnemus, & confirmemus sententiã, quam alio loco ex Scripturis, & Patrum testimonijs ostendimus esse verissimam. Sit igitur prima ratio: Cũ omnes pronissimus ad licentiam; nullus probus legitur hac licentia vsus, vt propter fornicationem vxoris ea relicta aliam assumpserit. Nam praxis Ecclesiæ, & Spiritus sanctus in maioribus docens Ecclesiam, nunquam hanc licentiam cõtulit. Et si qui eam dederunt, vt Origenes de quibusdam Episcopis ait; hoc extra Scripturam, & contra Scripturã fecerunt, & contra vigorem Euangelij, vt ait Hieronymus, & ab Evangelica, & Apostolica recesserunt doctrina, quemadmodũ tradit Concilium Mileuitanum, cui interfuit B. Augustinus. Secunda ratio: Quia ingens, & latè patens fenestra infirmandis matrimonijs aperiretur. Quis enim cõiux facilè posset alteri, aut adulterum apponere, vel procurare adulterandi ansas. Vnde Hieronymus in hæc verba Matthæi hanc rationem attingit, dicens: *Sola fornicatio est, quæ vxoris*

Acquiuocationes quæ minime absurde in Euãgelio. Rom. 8.

Ioan. 4.

Tract. 38.

Altera opinio vt prior, & verbis Christi congruatior, multis rationibus astruitur.

Origen. tra. 7. in Matt. paulo ante medium tomo 2.

Hierony. ad Oceanũ in Epitaph. Fabiola.

Concil. Mileuit. can. 17.

II. ratio, vt & quæ sequuntur, ab incommotis.

Hierony. in c. 19. Mat. tom. 9.

Tenens adulteram, qualis ille sit. Prou. 18.

vincat affectum: imò cum illa vnã carnem in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura: Qui adulteram tenet, stultus, & impius est. Vbiunque est igitur fornicatio, & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur. Et quia poterat accidere, vt aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundam copulam nuptiarum veteri crimine impingeret, sic priorem dimittere iubetur vxorem, vt secundam, prima viuente, non habeat. Quod enim dicit, tale est: Si non propter libidinem, sed propter iniuriam dimittis vxorem, quare expertus infelices priores nuptias, nouarum te immittis periculo? Nec non quia poterat euenire, vt iuxta eandem legem, vxor quoque marito daret repudium; eadem cautela præcipitur, ne secundam accipiat virum. Et quia meretrix, & qua semel fuerat adultera, opprobrium non timebat, secundo præcipitur viro, quod si talem duxerit, sub adulterij sit crimine. Hæc ille, qui manifestè tradit, maritos posse adulterij crimen impingere vxoribus, vt Saluator subiunxit. Eleganter explicat totum locum Matthæi, qui parem esse conditionem in repudio vxoris, ac viri ostendit. Docet etiam, exceptionem illam tantũ referendã ad partem præcedentem, dicens: *Sic priorem iubetur dimittere vxorem, vt secundam prima viuente nõ habeat.* Quod etiam subiuncta verba planè docent: Et qui dimissam duxerit, adulterat. In quo non potest repeti exceptio illa: Nisi ob fornicationẽ; vt significetur, dimissam ob fornicationem duci posse sine adulterio: nam sic esset dimissa ob fornicationem, melioris conditionis, quàm quæ præter suam culpam dimitteretur. Necessariò ergo consequitur, adulterare omnem eum, qui quamuis dimissam ducit, quia dimissa etiam ob fornicationem non est à priori vinculo libera. Tertia ratio: Quia si per adulterium soluitur coniugij vinculum, melior esset conditio adulteræ, quæ libera esset ad secundũ coniugium, quàm honesta vxoris, cui per calumniam impositum esset adulterium. Hæc enim sciret, non subesse

Tertia ratio.

causam fornicationis, & ideò obstringi ad primum maritum. Idem quoque de viro pudico, qui calumnia adulterij grauaretur ab vxore, statuendum esset. Quarta ratio: Si per fornicationem alterius solueretur coniugium, non liceret parti innocenti consuetudinem habere cum fornicante coniuge etiam pœnitente, & ad bonam frugem conuerso: quia non esset amplius vsus coniugij iã soluti, sed fornicatio, & non superesset locus reconciliationis, sed noua essent ineunda coniugia: quæ omnia falsa sũt, & absurda. Quinta ratio: Illud verum non esset, quod dicitur: Quod Deus coniunxit, homo nõ separet: separet enim adulter, vel adultera, vel dæmon, eos ad fornicationem inducens. Sexta ratio: Quia incommoda valde esset hæc dissolutio coniugij liberis iam susceptis, qui nõ possent conuenienter educari, vel institui: quod maximè repugnat non solum rationi, sed etiam fini ipsius Sacramenti. Sequerentur etiam alia incommoda dicta, & mala, quæ ex diuortio diximus sequi. Postrema ratio: Quia Christus interrogatus à Phariseis an liceret repudiare, respondit non licere, & ab initio non fuisse sic, sed vnã fuisse carnem indiuisam; ergo si liceret in causa fornicationis aliam ducere, esset sibi Christus ipsi contrarius, qui vnã tantũ carnẽ illos esse vult, & conueniens cum aduersarijs, quos ille sermone confutabat. Ita est accipienda exceptio fornicationis, vt non liceat aliam ducere priore dimissa. Hactenus diluimus argumẽta, quæ ex verbis Christi fiunt ad probandam solutionem vinculi coniugalis: iã reliqua, quæ ex traditione, vel rationibus sũt, commodè in sequentem tractatum reijciemus, ne hic plus æquo longior prodeat. Rogemus Dominum omnis veritatis, & puritatis autorem, vt huiusce legis suę verum intellectum nobis conferat, vt ita casta esse possint Christianorum cõiugia vt promerentur ipsum Dominum Iesum Christũ, cui cū Patre, & Spiritu sancto immortales reddantur gratiæ in secula seculorum.

Amen.

Quarta ratio

Quinta ratio

Sexta ratio.

Septima ratio.

TRACTATUS XLIX.

DE Disceptatione Domini cum Pharisæis de nexu perpetuo matrimonij. Matth. cap. 19.

REFELLENDASunt hoc tractatu argumenta omnia, quæ vel ex Concilijs, vel ex Patribus, vel etiam ex rationum momentis, à quibusdam conficiuntur, ad probandam solutionem vinculi conjugalis in causa fornicationis. Primo loco producemus, quæ nonnulli ex Sanctis Patribus in contrarium adferunt: Inter quos primus occurrit Epiphanius in hæresim Catharorum eijcientium digamos de Ecclesia sua: Quibus respondet, in Ecclesia Catholica non solum digamos ex Pauli doctrina acceptari, sed etiam habentes duas uxores, scilicet eos, qui vna dimissa, alteram ducunt, patitur, vel suffert, ait, Ecclesia. Sed profectò si patitur, non probat; quanquam si dimissa moriatur, tunc incipit sine peccato alteram quam duxit, habere. Et ita Epiphanius ibi se ipsum soluit, dicens: Licitum est autem populo, ut propter imbecillitatem feratur, & ut qui non possunt prima vxore contenti esse, secunda post primæ mortem coniungantur. Et qui quidem vnam habuit, in maiore laude, ac honore apud omnem concionem habetur. Qui verò non potuit vna mortua contentus esse, ob aliquam causam, scortationem, aut adulterium, aut separationem ob aliquam malam causam facta; eum diuina Scriptura non accusat, si aut vir secunda coniungatur vxori, aut vxor secundo viro, neque ab Ecclesia, & via abdicat; sed suffert propter debilitatem: non vt duas uxores simul habeat, altera adhuc superstite;

sed vt ab vna separatus, & secunda, si ita contingat, lege copuletur, diuina Scriptura, & sancta Dei Ecclesia eius miseretur: maxime si aliam alius pius sit, & secundum legem Dei viuat. Hæc ille. Vbi dicendo quod Ecclesia & Scriptura suffert, & miseretur, iudicat, tale secundum coniugium, priori viuentem relicta, illicitum esse. Vnde & subiungit, Vt post delicta illos ad penitentiam admittat.

Hilarius in Matthæum, tractans de diuortio: Nullam, inquit, aliam causam desinendi à coniugio præscribens, quam quæ virum prostituta vxoris societate pollueret. Sic ille, vbi videtur loqui de solutione vinculi conjugalis. Dicendum est, Hilarium tantum docere, licitè coniugium desinere, quantum ad torum, & cohabitationem, qua coniugium continuari solet; nihil tamen statuere, an liceat contrahere cum alia.

Tertiò adfertur Theodoritus libro de legibus, siue de Græcarum affectionum curatione; vbi tractans verba Domini Matthæ. cap. 5. scribit, per fornicationem copulam penitus solui: Vnam verò, inquit, copula huius dissoluendam occasionem proposuit, qua penitus nuptialis distraberetur coniunctio. Inquit enim: Omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari, & qui dimissam duxerit, adulterat. Quibus sanè verbis cetera vxoris vitia a quo animo ferri iubet, seu loquax sit illi, seu remulenta, seu conuictiosa. Sin verò nuptiarum leges transliat, in aliumq; virum

I. testimonium ex Patribus.

Epiphanius in hæres. 59. prope init.

Secundarum nuptiarum ratio.

II. testimonium.

Hilarius canon. 4. in Matth. post med.

III. testimonium. Theodor. libro 9. de Græc. affectionum curatione. sub s. tom. 2.

procax

procax intendat; tunc denique copulam solui iubet. Hæc ille. Sed profectò satis soluitur conjugale fœdus, quando viro repugnante denegat ei sui corporis potestatem, & separat se à cohabitatione. Nihil tamen statuit, an dimisso cōiuge, nouis nuptijs possit copulari, & ipsemet Theodoritus aliter docet in epistolam priorem ad Corinthios.

Simili ratione soluendæ sunt duæ sententiæ Lactantij: altera in libro de Vero cultu cap. 23. sub finem, vbi habet: Sed tamen ne quis diuina præcepta circumscribere se putet posse; addantur illa, vt omnis calumnia, & occasio fraudis remoueat: adulterum esse, qui à marito dimissam duxerit, & eum, qui præter crimen adulterij, vxorem dimiserit, vt alteram ducat. Sed in hoc loco Lactantius exceptionem adulterij ad dimissionem refert tantum; & absolute alteram ducere videtur prohibere, iuxta sententiã Euangelicam. Altera sententiã Firmiani habetur in Epitome, his verbis: Sed sicut femina castitatis vinculis obligata est, & ne aliud concupiscat; ita vir eadem lege teneatur, qua Deus & viro vxorem vnius corporis compage solidauit. Ideò præcepit non dimitti vxorem, nisi crimine adulterij denictam; & nunquam conjugalis fœderis vinculum, nisi ruperit, resoluitur. Quæ sententiã rectè Catholicè exponitur, si dicatur, vinculum fœderis conjugalis rumpi, quando fides pacta & promissa frangitur, & violatur; per quam violationem fit, vt patris innocentis corpus non sit illi amplius obnoxium: Nihil tamen decernit, an adultera dimissa, possit denuò alteri copulari.

Ad hæc profertur Basilij, cuius tres extant epistolæ ad Amphilochiũ, quæ Canonicæ dicuntur, in quibus Canones eius continentur: & Canone IX. aperte concedit marito facultatem repudiandi vxorem adulteram, & alteram accipiendi. Et simile quid habet Canon XXI. Sed quicquid sit de his Canonibus, constat primò Basilium in Canone IX. non dicere, quod liceat innocenti coniugi nouo matrimonio copulari; sed

quod si ille cum alia rem habeat, non censetur adulter, sed fornicator. Patet deinde beatum Basilium in alijs libris aliter sensisse, & docuisse; vt propterea illi Canones in suspicionem veniant. Nam tomo vltimo suorum operum, libro De vera virginitate, aliquanto post medium, ita scribit: Non audis quoniam qui dimissam duxerit, mæchatur? Et si enim, inquit, pro culpa dimissa est, viuit tamen vir eius. Quid ergo dimissam perturbas? cur illi spatium non das, vt de his agat penitentiam, quorum gratia dimissa est? & vir à se dimissa pœnam, emendationemq; miseratus, ad se rursus proprium reuocet membrum? quid emendandi se spatium præripis, viuentem viro sic dimissam ducens? Tu cur antequam peccatum suum, pro quo dimissa est, planè intelligere possit, eam ad coniugium rapiens, impudentiorem ad scelera deinceps facis? nempe viuentem viro alienam adulteras coniugem, facilemque illi ad nequitiam reditum (vt dixi) per connubium pandis. Hactenus diuus Basilij, vt videtur, agens contra eum, qui dimissam à marito, sollicitabat ad coniugium. Et in libro Moralium regula septuagesima tertia sic habet: Quod nullo modo debet vir, qui legitimo matrimonio cum vxore coniunctus sit, ab ea separari: neque vicissim vxor à viro, nisi illorum alter in adulterio deprehensus sit, nisi vel causa aliqua alia interficiat. Et probat hanc regulam ex quatuor locis Scripturæ, nempe ex verbis Matthæ. 5. & Matthæ. 19. & 1. Corinthiorum 7. & Lucæ 14. vbi Christus Dominus seruator noster: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.

Deinde subiungit Basilij, quod non licet viro, vxore dimissa, aliam ducere; neque item vxori vicissim quæ dimissa sit, viro alij nubere. Et probat ex loco Matthæi cap. 19. Vbi ponderandum est, Basilium in priori regula, vbi tantum est sermo de dimissione, exceptionem apponere fornicationis, & parem ostendere

Idem eodẽ tomo.

1. Cor. 7. Basilij in eũ qui dimissam propter fornicationem ducit vxorẽ inuictiua.

Idẽ lib. Moral.

Expenduntur verba Basilij in regulis ab eodẽ assignatis circa dimissionem & vxoris adulteræ.

Idem in c. 7. 1. ad Corinthios.

Lactant.

Idem in epistolam c. 8.

Coniugalis fœderis vinculum quando rumpatur.

III. testimonium. Basil. tomo vlt.

conditionem tam vxoris, quam vi-
ri: in posteriori regula, vbi fermo est,
post dimissam coniugem, de nouis
nuptijs, exceptionis fornicationis ne
meminisse quidem, vt intelligas bea-
tum Basilium recte, & catholicè intel-
lexisse Euangelium, vt nos apposui-
mus. Nam si repudiata non licet nu-
bere, nec repudianti ducere; signum
est manifestum adhuc vinculum con-
iugij perdurare prioris.

Profertur etiam beatus Ambrosius,
tomo quinto, in caput septimum pri-
mæ ad Corinthios, qui in illa verba
Apostoli: *Et virum vxorem non dimit-
tere: Subauditur autem, inquit, excepta
fornicationis causa. Et ideo non subie-
cit, dicens, sicut de muliere, quod si dis-
cesserit, manere sic: quia viro licet du-
cere vxorem, si dimiserit vxorem peccan-
tem; quia non ita lege constringitur si-
cut mulier. Caput enim mulieris vir est,
& paullo ante de vxore dixerat: Quod si
continere se, inquit, non potest, quia pu-
gnare non vult contra carnem; viro re-
concilietur. Non enim permittitur mu-
lieri vt nubat, si virum suum causa for-
nicationis dimiserit, aut apostasia, aut
si illicitè impellente lasciuia vsu qua-
rat vxoris: quia inferior non omnino hac
lege vitur, qua potior, si tamen apo-
statet vir, aut vsu quarat vxoris inuer-
tere, nec alij potest nubere mulier, nec
reuerit ad illũ.* Hactenus ille. Ad quod
nonnulli respondent, vt Gratianus 32.
quæst. 7. cap. *Quod proposuisti.* & Ma-
gister Sententiarum in quarto, distin-
ctione trigesima nona, insertum fuisse
à falsarijs, siue hæreticis. Quod du-
rum videtur: quia nullam legimus ex-
titisse hæresim illud asserentem, & bea-
tus Augustinus in libris ad Pollætium
(Ambrosij scriptorum diligentissimus
obseruator) proculdubio Ambrosium
citasset. Illud tamen certum est, ipsum
Ambrosium alijs locis aliter statuisse.
Nam cum super Lucam cap. 16. tomo
5. in hunc modum scribit: *Pone si re-
pudiata non nubat: & hac viuo viro ti-
bi debuit displicere, cui adultero fidem
seruat? Pone si nubat: necessitas illius
tuum crimen est, & coniugium quod pu-
tas, adulterium est; Quid enim refert,
vtrum aperta criminis confessione, an*

*mariti specie adulterum admittas? nisi
quod grauius est, legem criminis fecisse,
quam furtum. Sed fortasse dicit aliquis.
Quomodo Moyses mandauit dare librum
repudij, & dimittere vxorem? Qui hoc
dicit, Iudeus est: qui hoc dicit, Christia-
nus non est. Et infra: Apostolus negauit
legis esse diuinæ, vt coniugium qualecum-
que soluatur: nec ipse præcepit, nec de-
dit deserendi autoritatem; sed culpam
abstulit destituto. Et paullo ante hæc
verba inuehitur in eos, qui legis hu-
manæ præsidio, & autoritate alias ac-
cipiebant, ait enim: Dimittis ergo vxo-
rem quasi iure sine crimine, & putas id
tibi licere, quia lex humana non prohi-
bet, sed diuina prohibet? Qui homini-
bus obsequeris, Deum verere. Audi le-
gem Domini, cui obsequuntur etiam, qui
leges ferunt: Quæ Deus coniunxit, ho-
mo non separet. Hæc ille. Propterea
quod dixit, mulierem non hac lege
vti, qua virum; ad legem humanam
videtur referendum, vt declarat, non
ad diuinam, quæ parem facit in hac
parte virum, & vxorem, vt sanctus E-
uangelista Marcus capite decimo, &
Apostolus in prima epistola, quam ad
Corinthios scripsit, cap. 7. expresse-
runt. Idem de legibus humanis sentit
Chromatius Romanus in quintum ca-
put Matthæi, dicens: *Vnde non igno-
ret, quam graue apud Deum damnatio-
nis crimen incarrant, qui per effrana-
tam libidinis voluptatem, absque for-
nicationis causa dimissis vxoribus in a-
lia volunt transire coniugia. Quod id-
circo se credunt impune committere, quia
humanis, & seculi legibus id videtur
permissum: nescientes se grauius in hoc
delinquere, quia humanas leges diui-
nis legibus præferant. Vt quod illicitum
Deus esse constituit, ideo licitum cre-
dant, quia ab homine sit liberè permis-
sum.* Hæc ille, damnans cum Ambro-
sio, eos, qui leges Romanas diuinis
præferabant. Quod verò sequitur in
eodem, cautè intelligendum est. Sub-
dit enim: *Sed sicuti vxorem castè, ac
purè viuentem, dimittere fas non est; ita
quoque adulteram dimittere permissum
est: quia ipsa se mariti consortio fecit
indignam, qua in corpus suum peccan-
do, Dei templum ausa est violare. Qui-**

Deuter. 24

1. Cor. 7.

Matth. 19.

Quæ lex vxo-
rem vetat di-
mittere virũ.

Mar. 10.

1. Cor. 7.

Chromati-
us Roman.

Cauendum in
verbis Chro-
matij quid
circa dimis-
sionem vxo-
ris adulteræ.
1. Cor. 6.

bus verbis tantum statuit licitum re-
pudium adulteræ; nihil tamen de se-
cundis nuptijs decernit. Sed redeamus
ad Ambrosium, qui in Commentarijs
super epistolam Pauli ad Romanos in
principio exponens illum locum A-
postoli: *Igitur viuente viro vocabitur
adultera, si fuerit cum alio viro,* ait: *Hæc
lex de Euangelio est, non ex Moysse, neq;
ex iustitia terrena. Aliquid ergo duce-
natura, aliquid ex lege Moysi addiscen-
tes, perfecti sunt per Euangelium Christi.*
Idem libro 1. de Abraham patriarcha:
*Sed & vos, inquit, moneo, viri, maxime
qui ad gratiam Domini tenditis, non cõ-
misceri adulterino corpori. Qui enim
se iungit meretrici, vnum corpus est: nec
dare hanc occasionem diuortij mulieri-
bus.* Et statim infra: *Nemo sibi blandia-
tur de legibus hominum. Omne stuprum
adulterium est, nec viro licet, quod mu-
lieri non licet. Eadem à viro, qua ab
vxore debetur castimonia.* Hactenus il-
le, apertè dicta sua ad Corinthios in-
terpretans, vel illa corrigens, & Ca-
tholicam apertè defendens sententiã,
vt non sit opus asserere, illius verba vi-
tiata à falsarijs: & quicquid alibi scri-
pserit in epistolam ad Corinthios, de-
serendus est, & in alijs tribus sequen-
dus locis. Alij tamen eruditi viri cõ-
tendant quibusdam non improbabili-
bus coniecturis commentarios illos
in Paulum, Ambrosij non esse: quod
prudens lectoris iudicio diiudican-
dum relinquo.

Præterea adducitur Augustinus li-
bro de Fide, & operibus, vbi ait: *Quis-
quis etiam vxorem in adulterio depre-
hensam dimiserit, & aliam duxerit, non
videtur equandus eis, qui excepta causa
adulterij dimittunt, & ducunt. Et in ipsis
diuinis sententijs ita obscurum est, vtrum
& iste, cui quidem sine dubio adulteram
licet dimittere; adulter tamen habeat-
ur, si alteram duxerit, vt quantum exi-
stimo, venialiter ibi quisq; fallatur. Hæc
ille, qui videtur asserere, posse susti-
neri quod soluatur vinculum coniu-
gij; & quod venialiter fallatur sol-
uens. Respondeo, quæstionem hinc nõ
esse de magnitudine peccati dimit-
tentis; sed an sit iure Diuino prohibi-
tum, repudiata adultera, vxorem no-*

uam ducere. Nam fieri potest, vt quid
tali iure sit prohibitum; & tamen pro-
pter obscuritatem prohibitionis, ali-
quem secus facientem vel non pec-
care, vt qui olim plures vxores duce-
bat, vel leuiter peccare: & hoc tantum
dicit Augustinus de suo tempore lo-
quens. Sed quia post eum Ecclesia
plusquam per mille annos oppositum
docuit, iam non esset veniale, vel le-
ue, vt tunc erat: quia multa licebant
in primitiua Ecclesia neophytis, quæ
iam Ecclesia magis instructa, & pristi-
nis aliarum sectarum consuetudini-
bus magis abolitis illicita sunt. Ven-
ialiter etiam falli aliud nõ est, quam
venia dignum esse; qua loquendi for-
ma sæpè vtitur Augustinus, vt libro
contra Faustum Manichæum, vbi di-
cit: *Hoc ergo facile debuit esse veniale,
scilicet venia dignum.*

Rursus idem obiicitur in libris
Retractionum, vbi ita dicit: *Scripti
duos libros de coniugijs adulterinis, quã-
tum potui secundum Scripturas, cupiens
soluere difficillimam quæstionem. Quod
vtrum enodatissime fecerim, nescio, imò
verò non me peruenisse ad huius rei per-
fectionem sentio, quamuis multos sinus
eius aperuerim, quod iudicare poterit
quisquis intelligenter legit. Ita Augu-
stinus. Sed hæc verba nihil contra
dogma propositum faciunt, siue ille
perfectè intellexerit, siue non: quan-
dam id modestiæ causam ab Augu-
stino dictam esse censendum est: non
adimit nobis veritatem dogmatis Ca-
tholici, quod ille cum omni asseue-
ratione non vno loco tuetur. Chry-
sostomus in priorem ad Corinthios,
explicans illa verba: *Sanctificatus est
enim vir infidelis per vxorem fidelem,*
sic habet: *At si is, qui meretrici adha-
ret, vnum cum ea corpus efficitur; con-
stat, quod qui idololatry adhaeret, vnum
efficit corpus. Est quidem vnum corpus,
non autem immundum, sed vincit vxo-
ris puritas viri immunditiam, & fide-
lis viri puritas rursus infidelis vxoris
immunditiam, superat. Sed quam ra-
tione in infideli immunditia vincitur, &
quare infidelis consuetudinem suadet?
In fornicaria autem muliere non accu-
satur vir, si eam dimittit: quoniam il-**

Venialiter
falli quid.
August. lib.
6 cont. Fau-
stum Mani-
chæum. c. 4.
tom. 6.
Idem lib. 2.
Retract. c.
57. tom. 1.
VII. testim.

Chrysof. ho-
mil. 19. in
priorem ad
Corinth. in
med. tom. 4

1. Cor. 7.
Supra 6.

V. testimon.
Ambrosij.

Minus com-
moda solutio

Gratianus.
Magist. Sen-
tent.

B. Ambrosij.

Gravius legè
criminois fe-
cisse, quam
furtũ, ait Am-
brosius.

lic quidem spes relinquatur, vt pars per- dita per nuptias saluetur, hic autem nu- ptia iam dissoluta sunt, & hic ambo cor- rumpuntur, illic vero alterius duntaxat peccatum est. Hæc ille. Sed per nu- ptias dissolutas non intelligit vincu- lum sublatum, sed quia perdidit vir vsum potestatis corporis alieni, quia pars læsa & innocens potest, si ve- lit, torum, & cohabitationem viri et- iam repugnantis in perpetuum de- ferere.

Concilia.

Simili modo soluendæ sunt simi- les quæ in Patribus inueniuntur sen- tentiæ.

Concil. Are- laten.

Quod ad Concilia spectat, primo loco profertur Concilium Arelaten- se primum cap. 10. De his, qui coniu- ges suas in adulterio deprehendunt, & ydem sunt adolescentes fideles, & pro- hibentur nubere; placuit, vt, in quantum potest, consilium eis detur, ne, viuenti- bus vxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant. Hæc ibi, in quibus quia di- citur consilium dari; constat quod non sit præceptum. Respondetur, ab- usum esse vocabuli, & consilium in- terdum pro quauis exhortatione ac- cipi, vt illud Danielis, Consilium meū placeat tibi, & peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericor- dijs pauperum. Et satis hoc insinuat in dicto Concilio, dum ait: Et prohibentur nubere.

Consiliū sæ- pe hortatio- nem signifi- cat.

Dan. 4.

Concil. Ve- netic. c. 2.

Secundo obijcitur Concilium Ve- neticum: Eos quoque qui relictis vxori- bus suis, sicut in Euangelio dicitur, ex- cepta causa fornicationis, siue adulte- rij probatione, alias duxerint; statuimus à communionem similiter arcendos, ne per indulgentiam nostram permissa pecca- ta, alios ad licentiam erroris inuitent. Hæc ibi; vbi admitti videtur, quod probato adulterio possint alias duce- re. Respondemus, Concilium nihil determinare in causa probati adulte- rij, & idem nihil sequi, sicut nec de sententia Domini est dictum: nisi quis velit per fallaciam consequentis ar- gumentando aliquid deducere. Quã- quam autem Conciliū aliquid defini- ret; errare posset, & corrigi per aliud Concilium.

Matth. 5.

Tertio adfertur Concilium Tribu-

riense: Si quis legitimam duxerit vxo- rem, & impediende quacunq; domesti- ca infirmitate, vxorium opus non valens implere cum illa; frater vero eius, sua- dente diabolo, admatatus ab ipsa, clan- culum eam humiliauerit, & violatam red- diderit; omnimodò separentur, & à neu- tro vltius eadem mulier contingatur. Et infra de viro: Quia vero humana fra- gilitas procliuus est ad labendum; aliquo modo muniatur ad standum. Idcirco Epif- copus, considerata mentis eorum imbe- cillitate, post pœnitentiam sua institua- tione peractam, si se continere non pos- sint, legitimo consoletur matrimonio, ne dum sperantur ad alta subleuari, corruat in cœnum. Hæc ibi; Vbi post prohibi- tionem copulæ matrimonialis cū sua, concedit quod cōsoletur legitimo ma- trimonio. Dicendum est, vel Conci- lium hoc errasse: vel, Concilium post peractam pœnitentiam impositam ab Episcopo dispensare, vt adulter & a- dultera possint ad noua vota nuptia- rum trāsire: ipsa quidem adultera post mortem viri sui, adulter cum libue- rit, quoniam propter incestum per- petratum legibus Ecclesiasticis ab in- eundo vnquam coniugio arcebantur. In quibus legibus dispensare poterat Concilium. Et idem dicendum ad sex- tum argumentum, quod inferius ponitur.

Concil. Tri- buriens. c. 41.

Præterea ex eodem Triburiensi pro- ducitur caput, Si quis cum nouerca, 32. quæst. 7. Vbi sic statuitur: Si quis cum nouerca sua dormierit, neuter ad coniu- gium potest peruenire: sed vir eius po- test, si vult, aliam accipere, si se conti- nere non potest. Similiter si quis cum fi- liastra sua, vel cum sorore vxoris sua dormierit, obseruandum est. Nam eadem ratione, qua prior obiectio diluen- da est. Vnde Canone XLVI. eiusdem concilij de vxore à marito propter a- dulterium accusata, subditur: Maritus vero, quandiu ipsa viuat, nullo modo al- teram ducat.

Concil. Eli- bertin.

Quinto producit Canon octauus Concilij Elibertini sub Syluestro Pa- pa: Femina, inquit, quæ nulla prae- dente causa reliquerunt viros suos, & alteris se copulauerunt; nec in sine ac- cipiant communionem: Ergo, si adesset

caussa,

caussa, infirmaretur, quod possint al- teri se copulare. Respondetur, non valere argumentum à contrario sen- su. Et Canone sequenti non datur fa- cultas vxori relinquendi maritum a- dulterum, & alterum in confortium accipiendi.

Gratia. 32. q. 7. c. Quæ- dam.

Sexto obijcitur caput cuiusdam Cō- cilij, quod refert Gratianus in Decre- tis: Quædam, inquit, cum fratre viri sui dormiunt: decretum est, vt adulteri nunquam coniugio copulentur: illi ve- ro, cuius vxor stuprata est, licita coniu- gia non negentur. Respondemus, Pro- uinciale Concilium errare potuisse, & proinde fuisse per vniuersalia cor- rectum.

Ibidem. c. Concubuiisti.

Septimo obijcitur Concilium Za- chariæ Papæ eodem loco à Gratiano citatum: Concubuiisti, ait, cum sorore vxoris tuæ. Si fecisti, neutram habeas; & si illa, quæ vxor tua fuerit, conscia sceleris non fuit, si se continere nō vult, nubat in Domino, cui velit: tu autem, & adultera, sine spe coniugij permaneat; & quandiu vixeritis, iuxta præceptum Sacerdotis pœnitentiam agite. Hæc ibi.

1. Cor. 7.

Inepta solu- tio.

Magist. Sen- tent.

1. Cor. 7.

Alterat solu- tio.

Quod ius tã- tummodo re- laxetur.

Sed Magister Sententiarū glossam ad- ducit ad illud verbum, Nubat in Do- mino cui velit, scilicet post mortem vi- ri. Sed cui (quæso) hoc dubium esse poterat? Quid si vir superstes fuisset vxori? Proinde aliter responderetur: quod quia dispensatio est cōtra com- mune ius, nullus valet dispensare con- tra ius maioris, sed sui, vel æqualis, vel inferioris. Vt ergo in natura quæ- dam sunt contingentia ad vtrumlibet, quædã autem determinata ad vnum; & inter hæc quædam magis determi- nata, ita vt raro, aut nunquam mu- tentur, quædam vero minus, vt muta- ri possint à causis secundis, & con- suetudine, vt dictum est: ad hunc mo- dum circa actiones statuendum est, quasdam esse, quæ frequenter varia- tionem recipiunt, vt sunt illæ, quæ per præcepta positia mandantur, vel vetantur; & in his quia condita sunt à summo Pontifice, liberam illæ ha- bent dispensationem; ita tamen, vt si sine causa dispenseret, dispensans qui- dem peccet, dispensatio tamen facta teneat. Aliæ autem sunt actiones sta-

Quæ actio- nes statutæve dispensari pos- sint, & quæ non.

biles, vt illæ censentur, de quibus est ius diuinum scriptum, vel naturale. Et in his propriè Papa dispensare non potest, quia non est par ipsi Deo: Quia tamen inter illa gradus est; & quædam sunt omnino fixa, & immo- bilia; in illis nec interpretari, nec dispensare valet, ita vt illa abroget, & de medio tollat: quia esset destrue- re, & non ædificare, vt sunt præcepta de honore parentum, de abstinentia à matre, & sorore in coniugio: quia posset tollere statum religionis, vel Sacramenta. Ideo in huiusmodi non potest Papa vel dispensare, vel decla- rare dispensationem, quia Deus in ta- libus non dispensat. Sunt autem alia, in quibus licet secundam regulam nō cadat Dei dispensatio; & idem iure di- uino sunt factæ regulæ generales pro- hibentes; in aliqua tamen causa ca- dunt in dispensationem, non propriè ab ipso Pontifice, sed à Deo. Ipsi au- tem Pontifici relictum est, vt euentum dispensabilem videat, & Deum in il- lo casu dispensare declaret: in quo nō tam vitur potestate pastoratus, quæ propriè est circa præcepta positia, quam doctoratu, & prophetia, seu, quod idem est, clauis scientiæ, quam habet, vt interpretetur mentem Dei in huiusmodi casibus, & regulas Scri- pturæ, vel iuris naturæ remotas non esse de illis intelligendas. Si enim Cai- phas quia erat Pontifex anni illius, prophetauit; multo magis Pontifex Christi vicarius hac potestate funge- tur. Hinc beatus Thomas in prima se- cundæ, quæstione. 2. articulo. 4. & 5. tomo vndecimo, parte. 2. scribit, Ius naturæ licet non in ipsis primis prin- cipijs, omnibus votis, in deductis tamen ex illis esse variabile à lege, & consuetudine, & ob id dispensabile. Quia etsi aliqua indecentia ex se non careant, non tamen perfecta est inde- centia, ac proinde potest ex causa magna pensari, vel dissimulari. Ean- dem doctrinam tradit Thomas in se- cunda secundæ, quæst. 154. ad tertium. Et per hæc, si bene intelligantur, sol- uuntur multa, quæ à Pontificibus, qua- tenus prophetis, & interpretibus vo- luntatis Dei, facta sunt: vt pote iuxta

Exo. 20.

Potestas pa- storatus in- que exerca- tur propriè.

Clauis scien- tiæ proprium quid.

Ioan. 11.

B. Thom.

Idem. Varia Ponti- ficum dispen- sationes cir- ca coniugia.

sententiã

Prima Celestini Papa.

II. Zachariae

III. Bonifacii.

32. q. 7. c. Quod propositi.

I. Cor. 7.

Opposita sententia rationes resoluuntur. Prima ratio.

II. ratio.

I. Cor. 7.

sententiam quorundam, dispensatio Celestini cum Rege Aragoniae, ut ex monasterio in quo professus erat, exiret, & uxorem duceret, ut prolem susciperetur: in quo declaravit mentem Dei, qui non acceptavit illum ad religionem. Talis quoque fuit dispensatio Zachariae Papae in ista causa fornicationis viri concubentis cum sorore uxoris. Eiusmodi & Gregorij Papae III. extitit ad Bonifacium Episcopum in causa aegritudinis coniugum non valentium reddere debitum maritis nuper ad Fidem conversis in Anglia, ut habetur in Decretis: Si mulier, inquit, infirmitate correpta non valuerit viro debitum reddere; quid eius faciat coniugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentia vacaret: sed quia hoc magnorum est, ille, qui non poterit se continere, nubat magis: non tamen ei subsidij opem subtrahat, quam infirmitas praepedit, non tamen detestabilis culpa excludit. Haec ille, quem iniuria Gratianus asserit errasse; Glossator tamen eo loco excusat, atque defendit. Alij autem docent, sermonem esse de muliere arata, & impotenti ad debitum reddendum; & ob eam causam matrimonium ab initio fuisse nullum.

Tertio resoluendae sunt rationes, quae pro dissolutione matrimonij in causa fornicationis adferuntur. Prima est: Machinante muliere in necem mariti, licet marito, illa repudiata, aliam ducere, ut patet ex canone Concilij Elibertini relato in titulo De diuortijs lib. 6. capite 1. Si qua mulier, vbi dicitur: Si probare potest vir, uxorem ream esse consilij necis mariti, potest, ut nobis videtur, ipsam uxorem dimittere, & si voluerit, aliam ducere. Haec ibi: licebit ergo etiam in causa fornicationis. Respondetur, negando, in causa machinantis uxoris necem viri, licere viro illam dimittere, nisi tantum quantum ad torum: Patresque illius Concilij Elibertini opinando potius locuti sunt, quam sanciendo, itaque decepti.

Secunda ratio est, Licet dimittere coniugem infidelem, cum quis non vult cohabitare: quia est fornicatio spi-

ritualis, ut constat ex Paulo, ergo in fornicatione carnali licebit. Respondemus negantes consequentiam: quia inter infideles matrimonium non est ratum, ideo solui potest, inter fideles autem ratum est, ideo non soluitur. Vnde licet cum alter conuertitur, & infidelis requisitus recusat simul manere, vinculum solvatur, si tamen sunt fideles, quia tunc matrimonium ratum est, etiamsi alter desciscat a Fide, vel in haeresim pertinaciter dilabatur, non soluitur nisi quantum ad cohabitationem, ut definitur ab Innocentio extra De diuortijs capite Quanto. §. si vero alter. Et hoc non obstante quod haeresis, vel infidelitas maius sit peccatum post Baptismum, quam antea esset infidelitas. Vnde si prior maritus conuerti vult, debet fidelis primo conuersus illum suscipere ad cohabitationem; non autem adstringitur suscipere apostatam, vel haereticum, licet conuertatur. Et hoc, si fidelis recesserit ab haeretico autoritate Ecclesiae, in quo casu potest fidelis ingredi religionem: si autem sine autoritate Ecclesiae recesserit, cogitur cum conuerso cohabitare coniuge: ut docet canon De illa, titulo De diuortijs. Causa autem cur non soluitur vinculum cum eo, qui incidit in apostasiam, vel haeresim, ultra id quod diximus, quod matrimonium est ratum, illa est: quia apostata, vel haereticus potest cogi ad Fidem, & ad vinculum cum fidele coniuge, ne fidelis cogatur continere: infidelis vero non baptizatus, non potest cogi ad fidem: & ita fidelis ad continentiam adstringeretur: quod ne fieret, Dominus dispensauit in hoc articulo, & per Paulum, ut dictum est, dispensationem declarauit, partim etiam per seipsum explicauit, cum continentiam consilij esse dixit, & non necessitatis. Cum autem in Luca dicitur: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, &c. intellige de uxore infideli, aut de uxore nolente cohabitare sine contumelia Creatoris.

Tertia ratio: Si non esset solutio vinculi coniugalis propter fornicationem,

Contugiu inter infideles cur solui queat, non autem inter fideles.

Innocentius III.

Fidelis coniugum quae causa in religionem ingredi possit.

Infidelis qui illicite cogitur ad fidem

I. Cor. 7.

Luc. 14. Veniens ad Christum quam uxorem iubetur dimittere.

Tertia ratio.

Prou. 18.

Chrysofostomus.

Idem.

Hieronymus in 6. 19. Matthe.

Prou. 18. B. August. lib. 1. De sermo. Dni in monte. c. 26. tom. 4. Idem lib. 1. Reract. c. 19. post medium tomo 1. B. Thom. in 4. dist. 39.

Marc. 8.

cogeretur vir iuuenis sine culpa sua fornicante uxore continere: quia non debet ad fornicariam accedere, ut dicitur in libro Prouerborum: Qui tenet adulteram, stultus est, & insipiens. Est etiam Chrysofostomus, qui in cap. 9. Matthaei idem docet: & habentur eius verba 32. quaest. 5. cap. Sicut crudelis: Sicut crudelis, inquit, & iniquus est, qui castam dimittit uxorem; sic fatuus est, & iniustus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen uxoris. Et ibidem cap. Si quis, iterum ait Chrysofostomus; Si quis uxorem suam inuenerit adulteram, & postea deinceps placuerit habere eam in matrimonio, duobus annis poeniteat; ideo, quia cum adultera mixtus sit, quae adhuc crimine suo non est purgata; aut abstineat se a matrimonio eius, donec expleatur satisfactio criminis poenitentiae suae: id eo, quia post satisfactionem poenitentiae non meretur vocari adultera. Similiter si virum suum vxor inuenerit adulterum, non ad imparia iudicantur. Et Hieronymus ibidem, capite Dixit Dominus, docet adulteram non esse retinendam, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura: Qui tenet adulteram stultus, & impius est. Beatus Augustinus cum libro de sermone Domini in monte dixisset, diuortium a toro in stupris carnalibus permissum esse, non hoc emendans, ait: Et vbi dixi, hoc permissum esse, non iustum, non attendi aliam Scripturam, dicentem: Qui tenet adulteram, stultus, & impius est. Idem docet B. Thomas in quarto. Respondemus, eundem nodum debere resolvere argumentantes: quia ipsi afferunt, uxori non licere repudiare adulterum virum; ac proinde ipsa innocens cogetur continere. Deinde dicimus inconueniens non esse, si per accidens cogatur continere Nam si aegrotaret vxor, vel incideret in haeresim, vel in alias causas separandi torum, similiter ad continentiam adstringeretur: nam si propter Euangelium relinquenda est vxor, imo liberi, & parentes; cur non ut obedias Euangelio, ab vxore abstineas? Sed ista ratio accidunt, & Dominus, qui tulit le-

gem generalem, dat gratiam illam obseruandi: & cum quis se sponte ad coniugium obligauit, ita etiam sponte se adstrinxit ad continentiam in similibus casibus. Ideo dici non potest quod cogatur ad continentiam, quemadmodum nec cogitur religiosus, qui iam vouit. Vnde Augustinus ad Pollentium similiter argumentantem, omnes alias molestias coniugum vult illas magno animo propter coniugium tolerari, & Innocentius III. in sexto de Diuortijs. Tertio dici egregie potest, non sequi, iuuenem relinquentem uxorem adulteram adstringi ad continentiam: ut optime docet Episcopus Abulensis in lib. 1. Regum. Asserit enim, quod postquam quis correxit uxorem suam adulteram, & illa correctionem respuit, potest ad illam accedere, & cohabitare. Primo, quia matrimonij vinculum permanet, ergo actus eius, siue vsus licitus est. Item, quia nemo cogitur continere ob alienam malitiam: potest ergo bene uti malitia sua coniugis, supra cuius corpus potestatem habet, quam illa perdidit supra corpus viri. Tertio, quia ut habetur extra De iureiurando cap. Quemadmodum, non obstante in alterutro casu (id est, vxore propter fornicationem dimissa, cui iurauit quod eam semper ut legitimam haberet uxorem, & in spofa non admissa ob fornicationem ante matrimonium, cui iurauit se eam accepturum) non obstante, inquam vinculo iuramenti, quod quidem propter subintellectam conditionem est tale, ut is, qui iurauit, ad vtrumque sine transgressione se possit habere: ergo, licet iurauerit, potest retinere fornicariam, & dimittere: licebit igitur retinere fornicariam; imo melius est, quam abijcere, modo non sit scandalum. Quod in vniuersum obseruandum est, vbi nullum est scandalum, per quod videatur vitio patrocinari, tunc enim nunquam cogitur uxorem dimittere. Et ad allegata capitula respondet. Ad capitulum primum, Sicut crudelis, asserit intelligi, si eam prius non corrigit: nam corrigendo ostendit se non patrocinari eius turpitudini. Ad capit. Si quis uxorem suam inuenerit,

August. lib. 2. ad Pollent. de adulter. coniug. c. 9. tom. 6.

Innocentius III. in 6. de Diuortijs. cap. Quanto. Episc. Abulensis. in cap. 1. Regum.

Vir cum vxore sua fornicaria vel etiam incorrecta quibus de causis licite cohabitet.

Innocentius III.

intelligitur, si conuicta est publice de adulterio, & diuortium iam est factum. Hieronymus autem, & Augustinus, & Scriptura eadem hac ratione intelligenda venit. Præterea cap. *Si vir*, extra de adulterijs, dicitur, quod debet denūtiare: intellige cogi denūtiare vxorem, vt corrigatur, non autem vt fiat diuortium cum illa: quia nulla lege cogitur continere. Tenet etiam idē Doctor Abulensis, quod liceat manere cū cōiuge obstinato in hæresi, modò quis probabiliter putet se non subuertendum. Et hoc propter rationes dictas; & quia nullum extat præceptum id prohibens: melius tamen est, & tutius nō manere cum illo, quia Dominus dabit gratiam continendi. Nō ergo cogitur quis repudiare vxorem suam adulterā, sed permittitur tantum, & repudiare potest reconciliari; & ita cōtinere nō adstringetur.

Episcop. Abulens. q. in Matth.

Quarta ratio

1. Cor. 7.

Quod incausa fornicationis datur copia separandi torum.

Quarta ratio est, quia stuprum peculiariter militat contra bonum matrimonij, quàm alia vitia, vt dictum est: ergo in illa vinculum coniugij dissoluetur. Respondemus negando consequentiam. Sat enim est quod teneat primum locum in separando toro, & in priuado adulterum potestate supra corpus vxoris, & quod, licet sit maius peccatum, in adultera plus puniatur: quia semel dimissa (quod autoritate Ecclesiæ fieri debet, vt ex lib. De diuortijs cap. *Significasti*, admonuimus) etsi conuertatur, non arctatur maritus eam suscipere, nec etiam ingredi religionem, sed satis est quod se in seculo contineat: in apostasia autem, vel hæresi iubetur vel suscipere, vel ingredi religionem, vt est dictum. Et hoc fit, quia etsi illa sint maiora crimina; adulterium tamen magis opponitur matrimonio, & ad adulteram accedens, digamiae irregularitatem incurrit. In casu igitur fornicationis datur copia separandi torum. Primò, quia est in fidē matrimonij, & idè potest fides ei frangi, id est, non reddi debitum, cuius iure ex natura fornicationis se priuauit. Secundò, quia etiam Noui Testamenti patientia, & perfectio non sufficeret ad retinendam semper adulterā. Tertio, ne videatur Euangelium fauere pec-

cato. Intelligenda est autem ista potestas dimittendi adulteram, cum is, qui dimittit, non est fornicatus, vel ipse vxorem non prostituit, vel nō cognouit post agnitam fornicationem; vel nō fuit fornicatio in infidelitate post diuortium, vel quæ fornicata est, non suum inuincibili, vt aiunt, ignorantia, putauit suum, vel vi oppressa est, vel credēs priorem maritum defunctum, alteri se copulauit: in omnibus enim his casibus licet sit fornicatio, non fit tamen tori separatio. Extra hos autem fit, & licet fit, modò non ex vindicta fiat; sed vel vt vitet infamiam, vel vt vxor corrigatur.

Quibus causis coniugij, eius tamen vinculo permanente, dissoluitur.

Quinta ratio

Carnalis coniugij ab spirituali differmen.

Quinta ratio est: In carnali coniugio significatur spirituale Dei cū anima: sed in spirituali diuortio Deus propter peccatum dimittit animam, atq; deserit, ergo & vir in carnali. Negatur sequela: quia nō oportet omnimodam similitudinem esse inter similia, & Dominus nō est adstrictus legi, vt non possit dimittere, sicut homo obligatur, & cum sponsa Ecclesia inseparabile habet vinculum, imò cum quouis peculiariter electo, siue prædestinato: & in his satis seruatur similitudo. Separatio etiam quantum ad torum, sufficit ad illam similitudinem diuortij spiritualis seruandam; nam anima conuersa iterum recipitur ab sponso Christo. Imò tempore separationis à Dei gratia manet aliquod vinculum per characterem significatum, quod instar est vinculi coniugalis: dicente Augustino libro de Bono coniugali: *Manet inter viuentes quoddam vinculum coniugale, quod nec separatio, nec cū altero viro copulatio possit auferre: sicut apostata anima velut de coniugio Christi decedens, etiam fide perditam Sacramentum Fidei non amittit, quod in lauacro regenerationis accepit.* Hæc ille ferè. Ac rursus infra: *Quem non faciat intentum, quid sibi velit tanta firmitas vinculi coniugalis? Quod nequaquam puto tantum valere potuisse, nisi alicuius rei maioris ex hac infirma mortalitate hominum quoddam Sacramentum adhiberetur, quod deserentibus hominibus, atque id dissoluere cupientibus, inconcussum illis maneret ad pœnam.*

August. lib. de Bono coniugali. c. 7. tom. 6.

32. q. 7. 6. Interueniente.

VI. ratio.

Basilii. Chryso. lib. de virg. circa med. 1. Cor. 7.

Quale vinculum coniugale, Chryso. mo.

VII. ratio.

Quid est, quod legibus humanis duæ olim coniuges per mittebatur, Evangelica, Diuina scilicet lege reclamante.

Sexta ratio est: Quod Græca, & Orientalis Ecclesia olim, & modò secus faciât. Respondeo: Quid olim fecerit Ecclesia Græca, constat ex tot Patribus veteribus, & præsertim ex Basilio, & Chrysofomo, qui libro de virginitate, tractans illud: *Quod si discesserit, maneat innupta: Vides ne (inquit) rei necessitatem, & inexorabilem seruitutem. Vides verumq; vinculis vinctiq; constrictum? Est enim connubij necessitudo instar vinculorum.* Et infra: *Nouam præterea quandam, & admirabilem excogitauit compensationem seruituris. Ac, quemadmodum serui fugitiui, singuli separatim vincti a suis dominis, sursumq; tenent quoddam catena inter se constricti vniuersi, quod compedibus catena vtrinq; affixis, alius alium sequi cogitur, liberam non habent abeundi facultatem: sic coniugium anima, cum propria sui curam sustinet, tum altera etiam premuntur necessitate a cõmunibus coniugij vinculis imposita; qua & grauius urget omnibus vinculis, & hoc ipso ab utroq; libertatem aufert, quod alteri nec semel quidem principatum defert, sed vtriq; distribuit.* Hæc ille. Quid verò hodie faciat Græca Ecclesia, nihil ad nos; cum illa Spiritu Dei destituta, propter flagitia sua in diuersos, & graues errores Fidei sit prolapsa.

Postrema ratio est, quod leges ciuiles Imperatorum, etiam Christianorum, aliter disposuerint de diuortijs. Vnde Iustinianus Imperator I. *Consensus*, de diuortijs, concedit solum diuortium in causa, qua quis peccans contra coniugem, mortē meretur. Valentinianus tulit legē, vt liceret Christianis duas vxores habere: qui amore captus Iustinæ, illam priori superduxit. Respondemus, leges ciuiles per Euangelicam esse corrigendas: & mirum non est, primos illos Imperatores ius hoc Euangelicum non cognouisse; sed respicientes ad pacificum

conuictum leges latiores tulisse: quibus vtentes etiam in ius diuinum peccarunt, non puniebant; quemadmodum etiam lex ciuilis non puni parentem occidentem filiam in adulterio deprehensam; quod tamen secundam legem Dei, homicidium est. Valentinianus etiam, qui legem illam tulit, Eugeniæ factione strangulatus est; & Iustina in præterfluentem aquam iactata: & legem eius de multitudine vxorum nullus acceptauit. Et mirum non est, Imperatores tale diuortium concessisse, si pleraq; Concilia, quæ superius dissoluimus, aliter quam doceat Euangelium, statuisse leguntur. Illud constat, ante Augustinum in Ecclesia hanc quæstionem definitam fuisse, vt docet Canon Apostolorum. 48. Clemens Alexandrinus libro Stromatum, Origenes, Tertullianus in Marcionem, & lib. de Monogamia, Ambrosius in Lucam, Hieronymus in epistola ad Amandum, & Athenagoras in oratione pro Christianis, vbi apertè de causa fornicationis loquitur: & Concilium Mileuitanum, cui interfuit Augustinus, vt ita liceat colligere, doctrinam hanc antiquam esse, & exploratissimam in Ecclesia Dei, etiam si interdum propter obscuritatem verborum Domini aliqui subdubitarint, aliqui etiam aliter statuerint. Sed semper veritas in Ecclesia inuicta permanet, & permanebit in æternum, non obstantibus clamoribus hæreticorum, qui semper veris Ecclesiæ dogmatibus obstrepere consueuerunt. Sed illos perimit Deus venire, vt qui probati sunt in Ecclesia Dei, manifesti fiant; & vt purior sit dogmatum Fidei traditio, protegente eam & conseruante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto feliciter, & beatè viuunt & regnant in secula seculorum. Amen.

Valentinianus Imperatori, secunde cum Iustina, quæ miser deperibat, nuptiæ quid profuerint.

Can. Apost. Clem. Alexand. lib. 3. Stromatum. tom. 2. Origenes tractat. 7. in Matth. tom. 2. Tertullian. Ambros. in Luca. 16. tom. 5. Hier. 10. 3. Athenagoras apud Iustinum, tom. 1. Concil. Mileuitanum, Cap. 17. Ad quid Hæreses in Ecclesia permittatur. 1. Cor. 11.

TRACTATUS L.

De disceptatione Domini cū Phariseis de indissolubili matrimonij vinculo, super illa verba: Dicunt ei discipuli eius; Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis; Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat. Matthæi 19. Vbi de cœlibatu est sermo.

Scopus horū verborum.

REDEVNDVM Tandē ad textum ipsum post tam longam digressionem, ad quā nostræ ætatis homines tam variè de re tanti momenti scribētes nos adegerunt. Apostoli igitur, qui disputantēs Phariseos cum Christo audierant, & quomodo Dominus aduersariorum os occlusisset, viderant, Dominum priuatim interrogauerunt, qui tulit illam, quam explicuimus legem, qua audita dixerunt: Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere, siue, vt Græcè dicitur, non expedit contrahere matrimonium. Nunc enim tandem intellexerunt præcepti grauitatem, tanquam feræ, quæ molestia afficiat. Siquidem graue admodum videbatur, teste Euthymio, difficilem, præuamq; tolerare mulierem, nec eam posse repudiare, quæ fera sæuior est, ac molestior. Ideoq; dicunt. Si ita se habet causa hominis cū uxore: id est, si vnica causa est, vel medium separans virum, & vxorē, dico sanè fornicationem, non expedit venire ad nuptias. Illud: Si ita est, non est dubitantis, sed asserentis, vt significet: Postquam ita est, & ita

Euthym. in Matth cap. 40. Mulieris ingenium.

se habet negotium nuptiarum. Nam quantum ad vinculum indissolubile est coniugium, nisi per mortem alterius.

Qui dixit illis; Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sensus est: Verbum istud de abstinentia à cōiugio, & ab omni re vxoria; siue more Hebræo, rem hanc de cœlibatu, quod idē est, nō omnes capiunt, siue nō omnes sunt capaces, siue nō omnes approbāt & sustinēt, melius esse abstinere: quia cū carnales sint, fructus carnis edere nolunt, tametsi per se melius sit, & magis expediens, quàm vxorē ducere. Sed illi tantum hoc verbū capiunt, & continentiam, castitatemq; huiusmodi amplectantur, quibus propositū continentia à Deo inspiratur; & castitatis donū tribuitur, vt pro amore tanti doni Deo liberius vacare queant; ita vt hoc donū Dei sit, & ab ipso inspirandum, & precibus, ac alijs bonis operibus promerendum. Nec enim Dominus tam pretiosam margaritā porcorum pedibus conculcandam proiecit. Hoc ipso autem quod à Deo donatur, non excluditur liberi arbitrij conatus. Dat enim Deus petentibus,

Quid significet: Si ita est causa hominis cū uxore.

Quorum id: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.

Donum Dei castitatis est. 1. Cor. 7.

Matth. 7.

Eut hym. ibi & volentibus, vt ait Euthymius, & dem.

1. Cor. 10.

Hieron. in Matth. ca. 19. tom. 9.

Luc. 11. Matth. 7. Veneremur obsceni illi vnde proficiscantur. Chryso. hom. 63. in Matthæi, tom. 1.

Quib' detur continentia donum.

Theophyl. in cap. Matth. 19.

Quid illud sit: Quib' datum est: Teophylacto. Matth. 7.

Cœlibatus duo exigit.

Sap. 8.

eis, qui votum continentia propter Deum, illius gratia & auxilio, & non sibi fidendo, emittunt; & pro vitanda peccati, & tepiditatis occasione. Ijs enim, qui ita vout, Deus opitulatur, ne supra id quod possunt, tententur. Vnde Hieronymus pulchrè ait: Nemo putet sub hoc verbo vel fatum, vel fortunam introduci; quod hi sunt virgines, quibus à Deo datum sit; aut quos quidam ad hoc casus adduxerit: sed his datum est qui petunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt. Omni enim petenti dabitur, & quærens inueniet, & pulsanti aperietur. Hæc ille. Existimant quidam, inquietissimos illos ad libidinem motus à cerebro proficisci; sunt qui à lumbis: quorum sententias reijcit Chryso. tomus, & putat non aliunde, quàm à lasciuia mentis, & cogitationis neglectu oriri: quippe modestia mentis facit, inquit, vt naturalis motus nullum adferat detrimentum. Et postea occurrens obiectioni, ait: Sed si electionis opus est id, inquit; quomodo incipiens statim dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est? vt singulare id esse certamen prædiscas; non vt forte datam necessitatem suspiceris. His datum est, qui sponte id eligunt: quod ideo dixit, vt ostenderet superiore nobis auxilio esse opus: quod quidem omnibus paratū est, si volumus in hac luctatione superiores euadere. Similia ferè Theophylactus his verbis scribit: Postquam dixerunt Apostoli, melius esse non venire ad nuptias; dicit Dominus magnam esse virginittatis possessionem; at eam non ab omnibus rectè seruari, sed ab his dumtaxat, quorum cooperator est Deus. Nam hoc loco, Datum est, valet: quibus cooperatur Deus, illis autem datum est, qui petunt. Petite enim, inquit, & dabitur. Hæc illi Patres crudite. Atque ita habemus, cœlibatum non tantum conatum & industriam liberi arbitrij exigere, sed etiam diuinæ gratia opitulationem. Vt mihi in his verbis, Sed quibus datum est, alludere Dominus videatur ad verba Salomon. in lib. Sapient. dicentis: Et vt sciui quoniã aliter nō posse esse con-

tinens, nisi Deus det, & ipsum erat summa sapientia, scire cuius esset hoc donum, ad Dominū, & deprecatus sum illū. Hæc ille, vt quidā volūt, de dono castitatis; quod ita docet donum esse, vt simul possit orationibus comparari. Hinc Augustinus libr. de gratia & libero arbitrio: Nunquid non libetum arbitrium Timothei est exortatus Apostolus; dicens; Contine te ipsum? Et in hac re potestatem voluntatis ostendit: vbi ait: Non habens necessitatem; potestatem autem habens sua voluntatis, vt seruet virginem suam; & tamen non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est: quibus enim non est datum, aut nolunt, aut non implent quod volunt. Itaque vt hoc verbum, quod non ab omnibus capitur, ab aliquibus capiatur, & Dei donum est, & liberum arbitriū. Hæc tenus ille. Subdit Dominus: Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Cū dixisset tantum donum continentia à Deo dari, & multipliciter contingat continentiam seruari, ostendit qui sint illi, qui ex munere à Deo dato continentiam obseruant. Nam illi soli beati sunt; & beatus eorum cœlibatus, quem Dominus respicit, & magno præmio remunerat. Vbi in primis notandum est, eunuchi vocem proprie significare castratum, & testibus præcisum; ac ideo ad generationem ineptum, & impotentem, quacūq; ex causa contingat effici eiusmodi impotentiam, Dominus autem tres tantum species enumerat eunuchorum: alteram à natura, alteram à fortuna, siue casu, siue violentia illatam, siue deniq; à libero arbitrio, proprio, vel alieno vitiose fieri contingat, de qua Satyricus quidam dixit. Eunuchū ipse facit cupiens euadere dāna Testiculorum. Tertia species à virtute, ac proinde à Deo proficiscitur. Et in priori quidem, & naturali eunuchismo illi veniunt intelligendi, qui vel frigidi natura sunt, vel qui læsis, & debilitatis membris nascuntur, vt ad generandum prorsus sint inepti: neque hæc

Aug. lib. de gratia, & libero arbitrio, cap. 4. circa med. tom. 7.

1. Tim. 5. 1. Cor. 7.

Accepta dignitas continentia qui colat, & obseruent.

Eunuchus quid proprie significet.

Eunuchorum genus triplex.

Inaen. Sa. tyr. 12. prope initium.

Ad coniugiu
qui censentur
inepti.

Secundū ge-
nos eunuchorū.

Epiphani. in
in Hæresim
58. circa
medium.

Eunuchorū
appellatio
desecundam
Epiphaniū.

Quonā dāna
vere contu-
gia, & quam
ob causam.

Tertium eu-
nuchorum.

eunuchismi species meritum vllū ha-
bet, aut demeritum, cum per ea quæ
naturalia sunt, vituperatione, aut lau-
datione non simus digni. Cum autem
contingit; aliquem eiusmodi nuptijs
se copulare, matrimonium non est ra-
tum: & per Canonicam sanctionem
statutum est, vt eiusmodi matrimoniū
post triennium completū mutæ co-
habitationis, & vnius & eiusdem to-
ri dissoluatur ac separetur: & impo-
tens per sententiam Ecclesiasticam re-
manet inhabilis ad noua cōiugia, ido-
neo facta copia nouarum nuptiarum.

In secunda specie continetur, qui-
bus aut casu aliquo, aut morbo, & si-
milibus, aut propria sponte, aut alio-
rum violentia membra generationis,
vel præciduntur, vel contusione alia
qua debilitantur, ita vt ad vsum con-
iugij penitus inepti reddantur. Vnde
Epiph. scribens in Valesios: *Quidam,*
inquit, Barbari Reges, aut etiam tyran-
ni, emulationis, aut suspicionis gratia er-
ga proprias vxores, adhuc valde prauos
pueros accipiūt, ipsosq; castrāt ad hoc vt
adulti facti, proprias suas vxores ipsis cre-
dant: & sic mundo facta est huius castra-
tionis causa. Vnde sanē arbitror, etiam
eunuchum vocari ab eo, quod inuolū, hoc
est, beneuolus esse, ac fidem seruare pos-
sit, ablatis membris, & non affricari per-
missionem corporum, velut organis pri-
uatis. Hactenus Epiphanius. Cōtinen-
tur etiam illi, qui ex secta, aut opinio-
ne aliqua fortiter imbibita à coniu-
gio abstinent, etiam si membra apta
sint ad generationem. Tales sunt, qui
inter Gentes propter homines absti-
nentiam seruabant, vt virgines Vesta-
les, & qui vt rem immundam hor-
rebant coniugium, & omnem cor-
poris commixtionem ad generatio-
nem. Tales fuerunt inter hæreti-
cos Manichæi, Taciani, & Encrati-
stæ, qui vsum vxoriorum vt rem abomi-
nabilem vitabant. In tertia specie cō-
prehenduntur omnes, qui propter Dei
cultum, quo liberius Deo vacare pos-
sint, cœlibatū amplectuntur: nō quidē
vlla nouacula ferrea sibi mēbra præ-
cidentes, quod nefarium & iniquum
est valde, etiā si aliqui zelo magis con-
tinentiæ, quā scientia aliquando fecer-

runt. Sed qui verbo Dei, omni gladio
incipiti penetrantiori, omnis volup-
tis Venereæ motus amputat, & sancta
vitæ exercitia; quæ in sobrietate vi-
ctus & potus, & precibus frequētan-
dis, & omnimoda ab omni occasione
tarnalis cōcupiscētiæ accēdēda fuga,
& separatione, atq; alijs opportunis
remedijs cōsistunt, amplexatur, illaq;
Deo vota nūcupādo promittūt: & cū
mariti, vxoresvè esse possent, propter
Christū cœlibem vitam elegerūt. Ac
vt is qui natura eunuchus est, non tan-
tū vsum coniugij nescit, sed nec sci-
re quidem potest: ita eunuchi propter
regnum cœlorū illi perfecti sunt; qui
non tantū ab vsu coniugij abstinēt, sed
qui se propter emissā vota, promissio-
neq; Deo facta, ineptos ad incedūda
matrimonia sponte reddiderunt; ita
vt illis iure non liceat quod antē lice-
bat: nam iuxta regulam iuris, *Id tan-*
tū possumus, quod iure possumus.

Et quod prius dixerat donum Dei
esse, dicendo, *Sunt eunuchi qui se ipsos*
castrauerunt, ostendit etiam esse opus
nostrum, & à nostro libero pendere
arbitrio. Et non dicit: *Qui assidue se*
se castrant; sed, qui se ipsos castraue-
runt, inuolabili scilicet proposito, &
continentiæ voto. Quod verò dicitur,
propter regnum cœlorum: inter-
pretatur Calvinus, id est, propter Euā-
gelij prædicationē: quæ interpretatio
imperfecta est, ac diminuta. Cū enim
dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam*
ipsorum est regnum cœlorum, non sig-
nat prædicationem Euāgelij, sed præ-
mium cœlestis gloriæ. Mulieres etiam
quæ non debent prædicare, nō essent
aptæ ad cœlibatum, nec monachi illi,
qui prædicationis munus ex officio
nō profitētur: quod cōtra Ecclesiæ tra-
ditiones est, & cōtra Patres. Ait enim
Hilarius: *Voluntatem in illo* (scilicet
eunuch) *posuit, qui spe regni cœlestis ta-*
lis esse decreuerit. Et Hieron. in hæc
verba; *Solis, inquit, eunuchis tertij ge-*
neris promitti regnum cœlorum. Et rur-
sus: *Nullus etiam eorum cōsequitur reg-*
nū cœlorum, nisi qui se castrauerit prop-
ter Christum. Hæc autem propter reg-
num cœlorum sui ipsius castratio tri-
bus modis contingere potest. Primo,

Hebr. 4.

Eunuchi pro-
pter Christiū
quiescunt.

Id tantū pos-
sumus, quod
iure possumus.

Castrari pro-
pter regnum
cœlorū, quid
Calutno, quā
ineptē.

Matth. 5.

Hilar. Can.
19. in Mat-
thæum.
Hier. ibidē,
li. 3. tom. 9.

Continentia
propter reg-
num cœlorū
quot modis
possit cōtin-
gere.

si quis

II. modus.

III. modus.

I. Tim. 5.

Raptores sa-
crarum virgi-
num, violato-
resq; qua po-
na plectēdi.

Epiph. Hæ-
re. 58. pro-
pe mediū.
Cœlibatū
quicolerint
in primis, te-
ste Epipha-
nio, & etiam
num collant
eorū exēplo.

si quis proponat, nulla promissione
Deo facta; cœlibatum colere, laude
quidem dignus est: quod si postea mu-
tato consilio matrimonium ineat; nō
videtur peccati damnandus, quia rem
sibi licitam, & lege Dei concessam
vsurpat. Secundō contingit cœliba-
tum colere, emisso simplici voto
castitatis: atque hic sibi tale votum
emittit, antequam coniugium conci-
liaret; impeditur à matrimonio con-
trahendo: sed si tentet contrahere, ma-
trimonium est validum; dabit tamen
pœnas infidelis & stultæ promissio-
nis, & impotens ad exigendum debi-
tum redditur, ita vt sine peccato pe-
tere non possit; adstringitur tamen
coniugi petenti reddere. Tertio mo-
do colitur continentia ab his, qui se
votis publicè deuinxerunt ad cœliba-
tum colendum, atque eum statum, cui
coniuncta est castitatis publica pro-
missio, profitentur: vt qui ad Sacros
Ordines assumi volunt, vel in mo-
nasteria, & probatas religiones se spō-
te recipiunt. Nam tales eunuchi so-
lūm impediuntur à matrimonio con-
trahendo, sed etiam si tentent contra-
here, infirmum, & nullum est matri-
monium, & cogi possunt per Eccle-
siam, vt redeant ad monasterium, &
debitis pœnis plecti: quia primam fi-
dem irritam fecerunt. Et Iouinianus
Imperator. C. de Episcopis ait: *Si quis*
non dicam rapere, sed nec attentare tan-
tummodò iungendi causa matrimonij, sa-
cratissimas virgines ausus fuerit, capi-
tali pena feriatur. Et in Authentic.
Collat. 9. *Si quis monasterium rapuerit,*
aut corruperit, iubemus capitale pericu-
lum sustinere. Hi ergo sunt in supre-
mo cœlibatus statu; quē si, vt par-
est, Dei gratia custodiant, ingens me-
ritum apud Deū sibi comparant. Hinc
Epiphanius in hæresim Valesiorum:
Sunt, inquit, eunuchi, qui se ipsos castra-
uerunt propter regnum. Quinam igitur
hi fuerint, quā generosi Apostoli, ac
monasticam vitam degentes, & deinceps
virgines. Ioannes quidem, & Iacobus fi-
lij Zebedæi, qui manserunt in virginita-
te, neque tamen proprijs manibus mem-
bra resecerunt, neque nuptias cōtraxe-

runt, sed proprio corde decertarunt, &
mirabiliter gloriam coronæ huius cer-
taminis abstulerunt. Post ipsos verò
quot millia in mundo solitariam vitam
degentes, & à monasterijs, & a virginis
cōuentibus huius certaminis gloriam ab-
stulerunt? qui corporibus mulierum non
mixti sunt, sed in perfectissimo certa-
mine decertauerunt. Velut etiam Helias
in Veteri testamento reperitur. Hæc il-
le de cœlibatu, & ante eum Tertul-
lianus lib. de cultu scēminarum, post
medium: *Non enim & ita multi faciūt,*
& se spadonati assignant, propter reg-
num Dei, tam fortem, & vtique permis-
sam voluptatem sponte ponentes? Sic il-
le, paucis multa complectens. Quan-
tum autem sit meritum cœlibatus, in-
dicat Dominus, cū subiungit: *Non*
omnes capiunt verbum istud; Qui potest
capere, capiat. Vbi Dominus cum cœ-
libatum laudasset, ac eo modo laten-
ter auditores ad virginitatem prouo-
casset, sciens id magnum esse, & à
paucis diligi, relinquens rem in ho-
minū voluntate, subdidit: *Qui potest*
capere, capiat. Id est, neminem cogo;
liberum sit cuique iudicium: quisque
se ipsum exploret; & ad tam altum do-
num accipiendū non nisi spontaneus,
& alacris accedat.

Iam hoc loco aliquid de tantū cœ-
libatus dignitate, contra seculi nostri
Hæreticos differendum est. Est autem
cœlibatus vita cœlibum, id est, cœ-
litum se sponte ob regnum cœlorum
voto, vel professione castrantium; ita
vt non liceat illis ad nuptias aspirare,
licet iniuriā possint: nam talibus non
tantum maritos esse, sed etiam velle
fieri, peccatum est; proinde volonta-
rium est opus, non violentum. Et vt
lex vniuersalis omnes vel inuitos li-
gat, ita edictum particulare nō nisi vo-
lentes adstringit. Quibus propterea in-
iuria non fit: nec enim personam, sed
statum respicit. Hinc Clemēs in Stro-
matis ait: *Ne dicat eunuchus; Sum lig-*
num aridum. Eunuchus ergo (inquit)
non qui per vim excisus habet partes, sed
nec qui cœlebs est, dicitur est, sed qui non
gignit. Veritatis lignum hic prius erat
aridum. Si autem verbo obedierit, &
Sabbata custodierit per abstinentiam

Tertullia.

Cœlibatus
quāti sitm
ri
ti apud Deū.

De cœlibatu
contra Hære-
ticos differi-
tur.

Cœlibatus
quid sit.

Lex vniuer-
salis quos ob-
liget, quos
verò particu-
laris.

Clem. li. 3.
Strom. ver-
sus finem.
Esai. 56.

Eunuchus
quis cœlea-
tur.

a peccatis, & fecerit mandata; erit honorabilior is, qui absque recta vita institutione solo verbo erudiuntur. Est ergo continentia corporis despicientia conuenienter pactis, conuentisque cum Deo. Sic ille. Quae definitio Clemētis confirmatur ex eo, quod Dominus pepigerit auxilium gratiae suae impendere omnibus sponte illam vitam profiteri volentibus.

Quod vero licitus sit hic coelibatus, praestantiorque matrimonio, & in Ecclesia Dei expediens, facile ostenditur, & rationes Haereticorum aliter sentientium refellemus. Quod ergo sit sanctus & licitus coelibatus, ex eo aperte demonstratur, quod Dominus Iesus Euangelij autor in seipso, & matre sua, & in Praecursore, & Ioanne Euangelista, atque alijs consecrauit. Verbo autem suo hoc loco consuluit, & per Apostolum commendauit, & per Prophetas longè antè, ut cultum gratissimum laudibus celebrauit. Ait enim Esaias: *Et non dicat eunuchus; Ecce ego lignum aridum.* Id est, Non sum ad generationem filiorum aptus, sicut est lignum viride, vel humidum; nam tale valet ad fructum edendum; sed ut lignum aridum, & de quo subdit Propheta: *Quia haec dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint Sabbata mea, & elegerint quae ego volui, & tenuerint foedus meum; dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filijs & siliabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Quod Clemens praedicto libro, ad eos, qui se castrauerunt propter regnum caelorum, referendum docet. Vbi videtur Dominus alludere ad ligna magna desiccata, quae vel sustinent tectum domus, vel officium praestant columnarum; ut ita coelibes in Ecclesia, quae domus Dei est, locum praestantiorē sortiantur, & alios, qui matrimonio vtuntur, non secus sustineant, atque ossa carnis fulciunt.

Hic status approbatus est omni tempore in Ecclesia Dei. Nam Philippus Euangelista habebat quatuor filias virgines, prophetantes: & tempore B. Marci in Alexandria multi virginitatem profitebatur, quos Philo Iudaeus

integro libro laudauit: quem de vita contemplatiua inscripsit, ut Eusebius docet in historia Ecclesiastica: & tempore Helenae Reginae multae virgines erant, ut tradit historia Tripartita. Tempore Tertulliani etiam erant, qui hoc genus vitae profitebantur; qui propterea scripsit librum de velandis virginibus, & tempore Cypriani, qui scripsit de habitu Virginum ad Quirinum. Denique de sancta virginitate omnes ferè Patres conscripserunt ad eam celebrandam, & commendandam, ut Athanasius, Basilus, Chrysostomus, Gregorius Nyssenus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, qui etiam refert, Clementem Romanum librum de virginitate conscripsisse: ut quemadmodum Ecclesia Dei nunquam sine martyribus extitit, ita etiam nunquam sine virginibus floruit, secundum illud quod legitur de muliere forti in typum Ecclesiae: *Byssus, & purpura indumentum eius.* Iosephus in libris de bello Iudaico, celebrat Essenos coelibem vitam agentes; & quod maius est, Plinius immodicis laudibus Essenorum institutum, & coelibatum solo naturae lumine praeditus commendat, dicens: *Ab Occidente littora Eseni fugitāt, vsque qua; nocent, gens sola, & in toto orbe praeter ceteras mira, sine vlla femina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex aquo conuenarum turba renascitur, largè frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortuna fluctus agit. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens aeterna est, in qua nemo nascitur. Tam fecunda illis aliorum vita poenitentia est.* Haec ille. Ut intelligas, etiam ipsis Ethnicis admirationi fuisse coelibatum: vnde Virgines Vestales magno in pretio apud eos habebantur.

Si igitur tam sanctus est coelibatus, ut de eo dicatur in Ecclesiastico: *Omnis autem ponderatio non est digna continentis anima;* id est: Nullum bonum corporeum aequari potest continentiae. Ex quo loco Albertus Magnus in voto castitatis negat posse dispensari, quod in nullum aequale bonum commutari possit: profecto coelibatus neque in Deum militat, ut deblaterant

Enseb. li. 2. hist. Eccles. cap. 17. Histor. Tripart. libr. 1. cap. 18. Tertullian. Cyprianus. De virginitate qui scripsit in Ecclesia.

Augustin.

Prou. 31.

Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico. c. 7. initio. Plin. lib. 5. cap. 17. Essenorum encomium Plinianum.

Eccles. 26. Quid sibi velit illud Ecclesiastic: Omnis ponderatio non est digna continentis animae. Votum castitatis cur indispensabile secundum Albertum.

Sanctum esse & licitū coelibatū ostenditur.

1. Cor. 7. & seq.

Esai. 56. Quid illud Esaiæ, Non dicat eunuchus: Ecce ego lignū aridum.

Clem. Stro. lib. 3.

Vnde tracta illa metaphora ligni auidi apud Esaiam.

1. Tim. 3.

Quam antiquus sit coelibatus in Ecclesia Dei. Act. 21.

Exo. 23. & Deut. 7. Gen. 1. Quod coelibatus non pugnet in Deum. Cypria. lib. de habitu Virginum. Hieron. to. 2. Simile.

1. Cor. 7. & seq. Quod non militet in sacra scripturam coelibatus. Gen. 2. Quando non fuerit bonum hominem esse solum.

Tertulliani hoc refellit argumentum: Bonum est homini mulierem non tangere: ergo malum est mulierem contingere.

Rom. 14. Petri Martyris haereticus hominis incepta eorumque verborum interpretatio darguitur. Vera, & propria eius dicti intellige-

Haereticus, nec in Scripturam, nec in naturam, nec in Moysen maledicentem steriles, neque in Paulum, neque in Christum. Non quidem in Deum precipientem: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram,* militat coelibatus: quia, secundum Cyprianum, tunc ob conseruationem speciei, & hominum defectum praecipit. Et ut Hieronymus in Heluidium testatur, ut repletur terra; qua repleta, vel nullos obligat, vel vniuersos, & nullos sigillatim; sicut imperium factum legioni de vigilijs, nequaquam singulos milites obligat, sed omnes in communi, ut aliquos pro omnibus in custodijs ponant. Et si nunc omnes adstringeret hoc praecipitum, Christus, & Paulus suadentes coelibatum, malè docuissent.

Deinde non est in Scripturam, dicentem: *Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi.* Sed Paulini Theologi obliti sunt Pauli dicentis: *Bonum est homini mulierem non tangere.* Et cum Spiritus sanctus sibi conradicere nequeat: ita illi duo loci componendi sunt, ut bonum non sit hominem esse solum, tunc scilicet in principio mundi, aliòqui species humana non fuisset multiplicata. Neque valet argumentum Tertulliani: Bonum est homini mulierem non tangere, ergo est malum tangere. Neque bonum & malum immediatè opponuntur, ita ut ex negatione vnius liceat inferre positionem alterius: ut Tertullianus in principio libri de Monogamia parum solide arguit: *Bonum, inquit, homini mulierem non tangere, ergo malum est contingere. Nihil enim bono contrarium, nisi malum.* Sed non valet: Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum; ergo malum est edere, & bibere. Petrus Martyr transfuga, & haereticus, interpretatur haec verba, *Bonum est;* id est, Bonum esset mulierem non tangere, si fieri posset; quasi dicat, fieri nequit. Quae violenta est prorsus expositio, & contra verba ipsa Apostoli adhortantis ad coelibatum, & virginitatem. Verus autem sensus est more Hebraeorum accipere positiuum pro comparatiuo: id est,

Melius est simpliciter ab vxoris vsu, & consuetudine abstinere. Et sic exponendum esse, admonent nonnulli eo loco: sic etià David: *Bonum est considerare in Domino, quam considerare in homine;* id est, melius est. Quod ergo tunc bonum non erat ob conseruandam speciem; modò, multiplicato mundo, est bonum, quia bonum est homini mulierem non tangere: & quod tunc ob iuuenem mundum, & robustum, & cum fomite potentiori colluctantem, & gratiae Dei raritatem, bonum non erat; modò ob mundum senioem, & debiliorem fomitem, & ampliora Spiritus sancti dona, & exempla Christi, & Matris, & Apostolorum, bonum factum est. Rursus non est in Naturam, quasi sit res infructuosa, vel impossibilis; non quidem infructuosa: quia coelibes quo minus seminant in carne, tào magis seminant in spiritu, & ideo fructuosus est coelibatus meliori parti hominis; & spiritui, & caelo fructificat, ut coniugatus carni, & mundo.

Nec etià Naturae diuina gratia adiuta est impossibilis coelibatus: *Omnia,* inquit Apostolus, *possum in eo qui me confortat.* Et fides omnia impetrat, ideo ut Dominus dixerit: *Omnia possibilia sunt credenti.* Quod si natura gratia Dei sulata praestare non posset, à Domino certè, & à Paulo nequaquam fuisset coelibatus consultus. Et qui hunc negant à quoquam fuisse seruatum, experientiae repugnant, & suam produunt malitiam: qui ex se ipsis Spiritui Dei destitutis aliorum charismata metiuntur.

Adhaec in Moysen in lege praecipiente: *Non erit infœcunda; nec sterilis in terra tua,* non pugnat coelibes vita: quia multae sine culpa sua steriles erant, vel naturae suae defectu, vel virorum vitio. Multi etià olim virgines, & continentes extiterunt, ut Abel, Melchisedec, Iosue, Helias, Helisaeus, Ieremias, Daniel, filij Prophetarum, ut testatur B. Ignatius in epistola ad Philadelphenses. Et olim Iudaeis, ut pueris, ob minus lumen, & gratiam minorem, non est exhibitum tantum consilium; quod nunc Christianis, ut viris, maiora Christi, & Matris exempla habentibus, detestum est.

tia traditur ex Hebraei sermonis proprietate. Oecumenius in cap. 7. 1. ad Cor. Psal. 117. 1. Cor. 7.

Quod coelibes vita Naturae nequaquam repugnet.

Quod Naturae gratia Dei adiuta non sit impossibilis continentia.

Philip. 4. Fides omnia impetrat. Mar. 9.

Quod si Moyses coelibes vita minime pugnet. Exo. 23. & Deut. 7.

Virgines ac coelibes quae multi fuerint in lege veteri. B. Ignatius epist. 9. sub initium.

Quod cœli-
batus nō ad-
uerſetur Pau-
li doctrinæ.

1. Cor. 7.

Ibidem.

Ibidem.

Tertul. lib.
de Monaga-
mia.

Hieron. lib.

1. aduer. Io-

uin. initiū

verſus. to.

2. initio.

Chry. hom.

19. in cap.

7. prioris

ad Corint.

tom. 4.

Theophyl.

OEcumen.

Ibidem.

Matth. 23.

& Luc. 8.

1. Cor. 7.

Quid illud:

Melius est nu-

bere quā vri,

ſignificet.

Hiero. loco

ſupra memo-

rato paullo

inferius.

Vri apud

Paulū quid.

2. Cor. 12.

B. Ambroſ.

in. c. 7. 1.

ad Cor. 10.

3. circa ſi-

nem.

Præterea non eſt in Paulum, dicen-
tem; *Propter fornicationem autem vnus-
quisque ſuam uxorem habeat, & vnaqua-
que ſuum virum habeat; Et, Melius eſt
nubere, quā vri.* Nam prior ſententia
nihil concludit, quia ibidem ſuaſerat
cœlibatum, & dicebat: *Volo autem om-
nes vos homines eſſe ſicut me ipſum:* Et
rurſus: *De virginibus præceptum Domi-
ni non habeo; conſilium autem do tanquā
miſericordiam conſecutus à Deo, vt ſim
fidelis.* Quomodo ergo qui præcepe-
rat matrimonium, tam repente ſibi
contradixiſſet? Nam contra præceptū
Domini non dantur conſilia. Vnde
de coniugatis ibi loquitur Paulus, vt
interpretatur Tertullianus, Hierony-
mus in Iouinianum, & Chryſoſtomus
cum Theophylaſto, & Oecumenio:
quibus præcepit Apoſtolus, vt prop-
ter vitandum periculum fornicatio-
nis, ſuis vtantur coniugibus id enim
ſignificat verbum Græcum, quod in-
terpres vertit, habere. Sicut alibi dici-
tur: *Omni habenti dabitur, & abunda-
bit;* hoc eſt, bene vtenti habitis: non
habenti autem, id eſt, non vtenti, &
quod videtur habere, auferetur ab eo.
Et Paulus: *Reliquum eſt, vt qui habent
uxores, tanquam non habentes ſint;* vt
ſcilicet abdicato à ſe vſu coniugij, tan-
quam non habentes ſint. In altera ſen-
tentia, *Melius,* dixit pro potius, aut fa-
tius, nam magis eligendum eſt nubere,
quā fornicari. Neq; dixit Paulus:
Melius eſt nubere, quā cœlibem eſſe;
aliòquin ſibi ipſi in eodē loco ad-
uerſaretur, vbi ait de vidua. *Beatior
erit, ſicut & ego.* Et rurſus, *Qui matri-
monio iungit virginem ſuam, bene facit:
& qui non iungit, melius facit.* Hinc
Hieronymus aduerſus Iouinianum:
*Tolle ardorem libidinis, & non dicet; Me-
lius eſt nubere. Melius enim, ſemper ad
comparationem deterioris reſpicit, non
ad ſimplicitatem incomparabilis per ſe
boni.* Sic ille. Vri etiam, non eſt tenta-
ri; aliòquin debuiffet Paulus ſtimulum
carnis patiens; ducere vxorē: ſed pro-
priè eſt tentationibus cedere, vt do-
cet B. Ambroſius.

Postremò cœlibatus non eſt contra
verbum Chriſti: *Nō omnes capiunt ver-
bum iſtud, Et; Qui poteſt capere, capiat.*

Quibus verbis videtur deterrere Do-
minus ab hoc vitæ genere, cum omni-
bus non ſit datum caſtè viuere. Hinc
Bucerus; *Qui poteſt capere, capiat,* ait
dicta eſſe per ironiam: ſicut vulgò de
re inexpugnabili dicere ſoliti ſumus:
Capiat qui capere poteſt, ſignifican-
do id poſſe neminem. Sed proſe-
dò oppoſitum ex illis colligit magnū Ec-
cleſiæ lumen Hieronymus, vt intelli-
gas quantum diſtent inter ſe Buceri
cerebrum, & Hieronymi commenta-
rius. Ait enim. *Quaſi hortantis vox Do-
mini eſt, & milites ſuos ad pudicitia præ-
miū concitantis. Qui poteſt capere, ca-
piat: qui poteſt pugnare, pugnet, ſuperet
& triumphet.* Sic ille. Et autor imper-
fecti Ope. in Matth. *Palma propoſita
eſt. Qui concupiſcit gloriam, non cogitat
de labore. Nemo vinceret, ſi omnes peri-
culum pugna timerent. Ex eo autē quoddam
quidam non poſſant, & à propoſito conti-
nentia cadunt, non debemus circa virtu-
tem caſtitalis fieri pigriores. Si enim qui-
dam in pugna cadentes non exanimant
ceteros, ſed dicunt illis ſic datum fuiſſe,
rem non applicant pugna, ſed homini:
quanto magis nos cadentium negligenti-
a imputare debemus, non difficultati
virginitatis? Haſten' ille autor. Deus
etiam gratiam viuificantem, & chariſ-
mata ad Eccleſiæ ædificationem accō-
moda, ita omnib' ex parte ſua offert,
vt non capiens, ſuæ ignauitæ arguatur.
Idcirco Doctores exponunt: *Qui po-
teſt capere, capiat;* id eſt, qui vult. Sicut
illud; *Num celare potero Abraham quæ
geſturus ſum?* Et in Euangelio: *Non po-
terant credere,* id eſt, Nō volebant, vt
exponunt Chryſoſtomus, & Auguſti-
nus. Autor etiam imperfecti operis
in Matthæa: *Non dixit (ait) non om-
nes poſſunt; ſed, Non omnes capiunt, id
eſt: Omnes quidem capere poſſunt, ſed ta-
men non omnes capere volunt.* Verbum
autē *Capere,* non ſignificat intelligere
vt ſit ſenſus: *Qui poteſt intelligere in-
telligat, ſed capere, ſiue capace fieri, vt
verbum Græcum καπῶς, indicat; nam
καπῶς, meſura eſt liquidorum. Et non
omnes capiunt hoc, perinde eſt, ac di-
cere. Non omnes apprehendunt, non
admittunt, vel nō recipiunt: Nam me-
taphoricè anguſtum locum dicimus**

In Bucerum
Domini di-
ctum, Qui po-
teſt capere,
capiat, ironi-
ce interpretā-
tem.

B. Hierony.
in. c. Matth.
19. libr. 3.
tom. 9.

Autor Ope.
in Matthæa
hom. 32. to.

2. Operum
B. Chryſ.

Gen. 18.

Ioan. 12.

Chry. hom.

67. in Ioan.

tom. 3.

Auguſt. tra.

Et. 53. in

Ioan. 10. 9.

Tom. 2. ope

riū D. Chryſ.

Hoc verbum
Domini Nō
omnes ca-
piunt verbū
iſtud:
quale videt
poſſit.

1. Cor. 10.

Offerre, &
dare, quid diſ-
ferant.

1. Cor. 12.

Quod Deus
omnibus of-
ferat donum
caſtitalis.

1. Cor. 7.

Ibidem.

Qualis ſit
hæc argu-
tio Buceri:
De' nō vult,
omnes cœli-
bes viuere, er-
go nullum.

non poſſe res multas capere: ita non
omnes capiunt hoc perfectionis cacu-
men, quod eſt in totum ab vxore abſti-
nere. Nec obſtat, quod ſequitur: *ſed
quibus datum eſt,* à Patre ſcilicet; quia
tantū illis verbis declarat, dono Dei,
& gratia opus eſſe ad cœlibatum ſer-
uandum. Nihil enim poſſumus ex no-
bis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia no-
ſtra ex Deo eſt. Omnibus ergo offert
Deus, ſed nō donat niſi volentibus, &
acceptantibus. Aliud eſt enim offerre,
aliud dare: & vnusquisque proprium
donum habet ex Deo: alius quidem
ſic, alius verò ſic. Quod ſi cœlibatum,
quia donum Dei eſt, nō licet promit-
tere, ergo & caſtitalitatem coniugalem,
quæ donum quoq; Dei eſt, nullus de-
beret profiteri: & ſi ab uſu cœlibatus
eſſent legi cœlibatus tribuendi, & nō
hominibus, ergo & ab uſu intolerabi-
les coniugij eſſent ipſi cōiugio, quod
inuentum Dei eſt, aſcribendi, non ho-
minibus, qui omnibus bonis Dei do-
nis abuti conſueuerunt.

Quod ergo omnibus offerat, pa-
ret ex interpretatione Patrum, Gre-
gorio Nazianzeno, Origene, Chryſo-
ſtomo, Hieronymo, Auguſtino, Theo-
phylaſto, & Euthymio. Deinde li-
quidum ſit, quia absolute cōſulit Pau-
lus: *Bonum eſt homini mulierem non tan-
gere, Et, Volo autem omnes vos homines
eſſe ſicut me ipſum. Conſilium autem do.*
Cum ergo ſint duæ vitæ conditiones,
cœlibatus, & matrimonium; minime
faceret alterutrius poteſtatem, ſi non
ſingulis vtriuſque vitæ electione of-
ferret: aliòqui eſſet coactio, & impul-
ſio ad vnum. Neque Scriptura dicit
quod non offerat omnibus, ſed pau-
cis. Nam qui capit, poteſt non cape-
re; & qui non capit, poteſt capere. Et
quod dicitur, *Nō omnes capiūt:* verè
dicitur, quia nō omnes expetunt, nec
volūt, ſed aiunt: *Si omnes caperet, vel
lent omnes eſſe cœlibes; ſed vult om-
nes, vt dici ſolet, diſtributiue, nō colle-
ctiue, & vult ipſis volentibus. Paraloga-
gizat autem Bucerus, cum ait: Deus nō
vult omnes cœlibes viuere; ergo nullum.*
Perinde ac ſi quis argumentetur: *Non
omnes capiunt hoc templum, ergo nul-
lum.* Verum eſt enim, quod non om-

nes ſimul capit, ſed bene, ſi per partes
distribuuntur.

Quod ſecundo loco propoſitū eſt,
non tantum cœlibatus ſanctus eſt, ſed
etiam præſtantior eſt, & nobilior ip-
ſo matrimonio. Ad cuius rei confir-
mationem præmittendum, quod hic
non eſt comparatio Sacramentorum
inter ipſa; quia cœlibatus non eſt Sa-
cramentum, vt matrimonium: nec cō-
paratio virtutum, quia matrimonium
non eſt virtus, ſed officium naturæ, &
opus virtutis iuſtitia, hoc eſt, fidelita-
tis: non ergo illa, quæ diuerſi gene-
ris ſunt, comparamus; ſed ſtatum ſta-
tui, ſiue caſtitalitatem coniugij, caſtitali
cœlibatus. Rurſus non cōterimus in-
uicem personas vnus ſtatus ad perſo-
nas alterius: quia plerumque contingit,
vt perſonæ, quæ in inferiori ſta-
tu inueniuntur, maiori fide, & caſti-
tate munera ſua præſtent, quā quæ
ſunt in ſuperiori ſtatu. Vnde Auguſti-
nus libro de Bono Coniugali non au-
det præferre caſtitalitatem Ioannis coniu-
gio Abraham: quod quātum ad chari-
tatem intelligendum eſt. Quæmad-
modum eleemoſyna viduæ parua cō-
ferentis duo æra minuta, maior iudi-
cata eſt à Domino alijs multa con-
ferentibus, nimirum ob voluſtatem, &
charitatem. Et Sacramenti matrimonij
gratia non arguit eius præſtantiam ſu-
pra cœlibatum, ſed potius ſuſcipien-
tium infirmitatē. Et illius gratiæ loco
cœlibes poſſunt frequentare Sacramē-
ta altaris, quæ maiorem conferunt
gratiam. Præterea matrimonij ſtatus
ad conſeruandam ſpeciem humanam
ſimpliciter magis eſt neceſſarius, ſine
quo mundus non conſtaret; vt infir-
miora membra magis ſunt neceſſaria,
quā nobiliora, vt oculus, & auris.
Eſt etiam coniugium neceſſarium, &
præſeruans à peccato, & ſpōtaneum,
aptius ad ſignificandam vnionē hypo-
ſtaticam, quæ & ſummè eſt neceſſaria
ad ſeruandum genus humanum, & à
peccato præſeruandum, & ſummè vo-
luntaria. Sic enim Deus dilexit mun-
dum, vt Filium ſuum vnigenitum da-
ret, ita vt poſt hanc vnionem aqua fri-
gida, & inſtar ſpeculi reddens vultum
inſpicientium fiat vinum; id eſt, con-

Quod cœli-
batus nobi-
lior, & præ-
ſtantior ſit
ipſo matrimo-
nio, multis o-
ſtenditur.

Virginitas &
matrimonij
vt inter ſe
mōnime cō-
ueniant.

II. diſcrimē

Auguſt. lib.
de bono con-
iugali, cap.
21. in ſin.
tom. 6.
Luc. 21.

III. diſcrimē

Ioan. 3.

Supra. 2.
I. ratio ad probandum præstatiorē esse matrimonio cœlibatum.
Matth. 13.

B. Martialis epif. c. 10.
Cyprianus.
Hieron. lib. 1. aduersus Iouinianū, sub initiu. tom. 2.
II. ratio.

III. ratio.
Matth. 22.

Quantū præstat cœlibatum, secundū Ambrosium.
Ambros. lib. 2.
Idem ibidem.
III. ratio.
1. Cor. 7.
Ioan. 2.

Matth. 11.
Christi mater vnde sibi B. Virginis, & virginis virginū nomen comparauit.
Denominaciones vnde sumantur.
V. ratio.
1. Cor. 7.

tractus naturalis coniugij sit Sacramētū, & habet gratiā, & non solū significat, sed calcfacit. Vnde Christ⁹ ad nuptias, cū matre est vocat⁹, & discipulis; id est, in Ecclesia Dei est Sacramētū.

His positis, & explicatis, asserimus, cœlibatū præcellere matrimonio. Primo, quia terrā ferens fructum tricessimum, coniugalis est status; & ferens sexagesimum, viduālis; & ferens centesimum, virginālis: vt exponunt Patres, & maximē B. Martialis in epistola ad Tolosanōs, & Cyprianus in Iouinianum: Et vt præstat centenarius numerus tricesimo, quia ferē bis ipsum continet; ita virginitas superat coniugalem & viduālem castitatem. Deinde hoc loco dicens Dominus: *Nō omnes capiunt verbum hoc*, satis declarat uit excellentiā cœlibatus. Nam id est præstantius; ad quōd vires nature nō sufficient; cū tamen omnes ad cōiugium ex se possint. Tertio Dominus ait apud Mattheū: In resurrectione ne que nubent, neque nubentur; sed sunt sicut Angeli Dei in cœlo: ergo nuptiæ sunt munus hominum, cœlibatus proprium Angelorum: & quantum præstat Angelus homini, tantum cœlibatus matrimonio. Hinc Ambrosius libro exhortationis ad virgines, Angelis virgines æquat; libro tamen de viduis, Angelis facit superiores. Quarto, præstantius est id, quod Christus in se, & matre, & suis intimis, & charissimis, vt in vitroque Ioanne, & ipso Paulo profiteri voluit. Sed illi cœlibes extiterunt, nam Apostolos, qui coniugati erāt, ad cœlibatū de cōsensu vxorum, vt par est credere, assumpsit. Mater verō, etsi cōiugio copulata fuerit, ob mysterium ad tempus celādum, & ministerium, & solatium viri, & testimonium castitatis propriæ, tamen in Ecclesia obrinuit, vt B. Virginis nōmine gauderet, & vt Virgo virginū appellaretur. Et meritō, quia denominationes à nobiliori statu; quæ quis profiteretur, desumuntur. Quinta ratio: Apostolus consilium dat virginū: *Qui matrimonium, inquit, iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit*, melius facit; Et de vidua scribit: *Cui vult, nubat, tantum in Domino. Bætiior autem erit, si sic permanserit secundum meum consiliū.* Et paulo superius; *Qui sine vxore est, sollicitus est, quia Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quia sum mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. Et mulier innupta, & virgo, cogitat quia Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quia sunt mundi; quomodo placeat viro.* Quantum ergo præstat adherere Deo, & vnum spiritum effici cum eo, quā adherere vxori, & vnam carnem effici cum ea; tantum præstat cœlibatus coniugio. Sexto, cœlibum vitā ad sui sustentationem multas, & præclaras virtutes exigit. Nā opus est sobrietate in potu; quia luxuriosa res est vinū, Ne cessaria parcitas cibi: quia sine Cere, & Baccho friget Venus. Opus est pacisci fœdus cū oculis, vt ne cogitemus quidē de virgine: quia speciē mulieris multi admirati, reprobi facti sunt. Necessariū est claudere aures ad turpiloquia Syrenū: nā corrumpunt mores bonos colloquia mala. Cogimur frequētare preces, & Sacramēta, ne tētemur supra id quod possumus. Et vt teste B. Hieronymo, adamas iniuriæ & hircino sanguine mollescit; ita animus virilis cōtactu fœminæ debilitatur. Deniq; cœlibat⁹ veluti reginā ingēti ancillarū cōmitatu ornata incedit, & tāquā ebat, quod sua natura cādidū est, sed per vetustatē in colōrē rubē vertitur: ita virginitas diu seruata æquiualeat martyrio, & est veluti quedā sanguinis pro Dñō effusio. Septimo, præmia cœlibatus maiora sunt, & ampliora illis matrimonij, quantum cētum supra triginta, & sexaginta. Reliquens patrē, & matrē, & vxorē propter Christū, centuplum accipit in hac vita; ergo maius præmiū est cōtinētē. A Paulo, nō nubens dicitur beati⁹: ergo maioris præmij. Et Dilectus in Sacra Apocalypsi, Virgines, viros, qui cū mulieribus non sunt cōinquinati; asserit esse primitias Deo, & Agnō, & habere peculiare præmium sequendī Agnum quocunq; ierit: nā coniugati, serui, & captiui, sunt vxorū, & diuisi;

git, melius facit; Et de vidua scribit: Cui vult, nubat, tantum in Domino. Bætiior autem erit, si sic permanserit secundum meum consiliū. Et paulo superius; *Qui sine vxore est, sollicitus est, quia Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quia sum mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. Et mulier innupta, & virgo, cogitat quia Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quia sunt mundi; quomodo placeat viro.* Quantum ergo præstat adherere Deo, & vnum spiritum effici cum eo, quā adherere vxori, & vnam carnem effici cum ea; tantum præstat cœlibatus coniugio. Sexto, cœlibum vitā ad sui sustentationem multas, & præclaras virtutes exigit. Nā opus est sobrietate in potu; quia luxuriosa res est vinū, Ne cessaria parcitas cibi: quia sine Cere, & Baccho friget Venus. Opus est pacisci fœdus cū oculis, vt ne cogitemus quidē de virgine: quia speciē mulieris multi admirati, reprobi facti sunt. Necessariū est claudere aures ad turpiloquia Syrenū: nā corrumpunt mores bonos colloquia mala. Cogimur frequētare preces, & Sacramēta, ne tētemur supra id quod possumus. Et vt teste B. Hieronymo, adamas iniuriæ & hircino sanguine mollescit; ita animus virilis cōtactu fœminæ debilitatur. Deniq; cœlibat⁹ veluti reginā ingēti ancillarū cōmitatu ornata incedit, & tāquā ebat, quod sua natura cādidū est, sed per vetustatē in colōrē rubē vertitur: ita virginitas diu seruata æquiualeat martyrio, & est veluti quedā sanguinis pro Dñō effusio. Septimo, præmia cœlibatus maiora sunt, & ampliora illis matrimonij, quantum cētum supra triginta, & sexaginta. Reliquens patrē, & matrē, & vxorē propter Christū, centuplum accipit in hac vita; ergo maius præmiū est cōtinētē. A Paulo, nō nubens dicitur beati⁹: ergo maioris præmij. Et Dilectus in Sacra Apocalypsi, Virgines, viros, qui cū mulieribus non sunt cōinquinati; asserit esse primitias Deo, & Agnō, & habere peculiare præmium sequendī Agnum quocunq; ierit: nā coniugati, serui, & captiui, sunt vxorū, & diuisi;

ibidem.
Quantū præstat cœlibatus coniugio secundū Apostolum. VI. ratio.
Quas virtutes requirit cœlibatus.
Terent. *Iob. 31.*
Eccl. 9.
1. Cor. 15.
Supra. 10.
B. Hiero. in Amos. c. 7.
sub initium. tom. 6.
Adamas quomodo mollescit.
Qualis cœlibatus.
VII. ratio, & præmij cœlibatus excellentia.
Matth. 19.
1. Cor. 7.
Apocal. 14.

Cœlibatum, vnius legis Euangelicæ propriū esse institutū, nō aliarum legū quarūcumq;.
Plato. lib. 6. de Legibus, multo post mediū.
Deut. 24.
Exo. 23.
Deut. 7.
Lex quedam contra steriles per Constitutionē subblata.
Eusebius lib. de vita Constantini. C. lib. 8. titul. 58. de infirmis pœnis cœlibatus.
Athanas. in Apologia 4. ad Imperator. Constantium iuxta medium.
In virginitate (ait Athanasius) Christus largitus est nobis exemplar Angelicæ sanctitatis.

præmium etiam cantandi canticū nouum, quod alij non possunt discere, & Propheta promittit Eunuchis, nimirū illis, qui se castrauerunt propter regnum cœlorum; in domo Dei, & in muris eius locū, & nomen melius à filiis, & filiabus: & nomen sempiternū eis dandū, quod nō peribit. Quapropter Christus cœlibatum instituit contra omnes legislatores: qui rem tam excelsum aut vix agnouerunt, aut agnitā nō cōsulerunt: vnde contra illā videtur leges tulisse. Nam Plato lib. de Republica, punit pecunijs, & honoris priuatione nō maritos. Romani obligabant ad matrimonij, & proletarios præmij afficiebant: vt Gellius docet. Lex Papii. I. Pœnis, de Nuptijs. Augustus. I. vltima per triennij liberat ab officijs publicis nuper maritatos (quæ admodum Moyses per annū, vt habes Deut. 24. qui etiā iacitē ad matrimonij impellebat dāmando sterilitatē) Exp. 23. & Deut. 7. Dat etiam priuilegia maiora plures habentibus proles, vnde ius trium, quatuor, quinque, vel duodecim liberorū. Non habētes liberos, priuabat successione habentium: quā legem abrogat Constantinus: quia erat affligere affictos infantes, vel meliora secutos, vt Eusebius docet in vita Constantini: & idē fecere eius filij, vt habes in Codicē, lib. de infirmis pœnis cœlibatus. Solus igitur Iesus Christus tantū bonū, quale est cœlibatus, & agnouit, & suo exemplo cōsecrauit, & multos, vt seruaret, inspirauit, & solus gratiā ad seruandum porrigere potest: solus etiā valet excellentiori præmio remunerare, ac proinde solus ipse instituit. Quare Athanasius aduersus Frumentij Episcopum scripsit: *Dei filius Dominus, & Saluator noster Iesus Christus, homo propter nos factus, profligata morte, & asserto à seruitute & corruptione humano genere, inter cetera dona sua largitus est nobis in virginitate exemplar angelicæ sanctitatis. Certe puellas ea virtute praditas, sp̄sas Christi Catholica Ecclesia appellare solita est, quas ethnici cōspectas, vt replū verbi admiratione prosequuntur. Nusquā enim alibi sanctū illud, & cœleste aternū virginitatis mandatū feliciter adimpletur, nisi*

duntaxat apud nos Christianos, atque in eo magnum documentum est, plane apud nos esse veram religionē. Hæc ille. Qui ergo cœlibatū de Ecclesia tollere moluerit, præcipuum, & admirabile veritatis nostræ religionis argumentum nobis eripiunt. Ad hæc Ambrosius libro de Viduis sub hincem, ait: *Bona ergo viduitas, quæ toties Apostollo indicio predicatur. Hæc enim magistra fidelis, magistra est castitatis. Vnde illi, qui decorum suorū adulterij, & probra venerantur, cœlibatus, & viduitatis statuere pœnis, vt amali criminū multarent studia virtutū. Specie quidem, qua secunditate querent, sed studio, quo propositū castitatis abolerent.* In Dionē Casio Augustus verba fecit ad omnes maritos, & innuptos, & vbi primū commēdauit eos; qui vxores habebant, & præmia magna illis statuit, grauiori deinde oratione; & a superiori vsus est cōtra cœlibes, & innuptos, videns eos numero vincere maritos: vocat illos homicidas; impios, sacrilegos, & nullum esse scelus tam immane, quod cœlibatū superaret. Et hortatus est vt breuī matrimonij ineat, nisi velint in magna supplicia se in cœlibes proposita incidere, & indignationē eius promereri. Quare meritō dānatus est Iouinianus à Syricio Romano Papā; qui Romæ coacto cōcilio, eius sententiā, quā matrimonij æquabat virginitati, reprobauit, vt cōstat ex epistola eius ad Episcopos Africanos. Idem ante eū docuerat Heluidius, & ante vtrumq; Basilides, primus huius hæresis autor, teste Hieronymo in Heluidij: quanto magis Syricius dānasset Lutherū, non æquantē, sed anteponentē nuptias cœlibatū? Quod si Lutherus suasset matrimonia cœlebs ipse, vt Paphnutius in Cōcilio Nicæno, forte dignus fuisset qui audiretur: Sed ne plus deciperet tanta virtute ornatus, permittit Dominus, vt horrendū sacrilegium cum ea, quæ monialis, & abbatista extiterat, committeret. Sed arguebat Lutherus: Si omnes cōtinerent, periret breuī mundus. Egregiam verō tanto Apostolo, & Euāgelistā sententiā: qui vt mūdo pereūti succurreret, horredas, & sacrilegas nuptias monachorū cum

Cœlibatum de Ecclesia tollere moluerit, quod efficiant.
Ambrosiana Viduitatis cōmendatio.
Dio. Cass. lib. 56. in principio.
De cœlibatu Cesaris Augusti sententia.
Iouinianus hereticus matrimonij æquabat virginitati, impurus.
Syricius Pa. Quid Heluidius ac in primis Basilides de cœlibatu falso docuerint.
Hiero. to. 2.
Nuptias cœlibatū Lutherus impurissimus proponebat. Vnde perstringitur.

August. lib. de bono conjugali, cap. 6.

Cap. 10.

1. Tim. 1.

1. Cor. 7.

Hieron. lib. 1. aduer. Ioviniani. & sine remotione.

Hieron. ibidem.

Matth. 19. & alibi.

1. Cor. 7.

Quibus præceptum, quibus consiliū datur.

monialibus excogitavit. Audi quid responderet Augustinus huic argumento, libro de bono conjugali, ubi cum dixisset, sanctos veteris Testamenti non debuisse abstinere coniugio, quia Messias ex illis carnem erat assumpturus; nunc vero, quando copia suppetit conjugatorum, admonendos esse censet omnes ad continentiam bonum amplectendum: & subdit: Sed non quosdam, qui murmurant: Quid si, inquit, omnes velint ab omni concubitu abstinere: unde subsistet genus humanum? Utinam omnes hoc vellent, duntaxat in charitate, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta: multo citius Dei civitas compleretur, ut acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum, ubi ait, cum inde loqueretur: Vellem omnes esse sicut me ipsum? Hieronymus etiam libr. aduersus Iovinianum hoc argumentum refellens, scribit: Par pari referam: Si omnes vidua fuerint, vel in matrimonio continentur, quomodo stirps mortalium propagabitur? Hac ratione nihil omnino erit, ne aliud esse desistat. Verbi gratia: Si cuncti philosophi sint, & agricola non erunt, & quæ sequuntur. Hæc ille. Dei gratia est quod hanc virtutem heroicam pauci amplectuntur, & ut ait Hieronymus, multi vocati, pauci electi. Incipere plurimorum est, perseverare paucorum. Unde & grande præmium eorum, qui perseverauerint. Si omnes virgines esse possent; nunquam Dominus diceret; Qui potest capere, capiat; & Apostolus in suadendo non trepidaret: De virginibus autem præceptum Domini non habeo. Timendum ergo non est ne peccet mundus. Et tunc hoc argumentum valeret, quando Dominus omnibus, & cuique præcepisset amplecti coelibatum. Sed Dominus non præcepit, sed consuluit tantum volentibus, non cum ruina mundi, sed cum decore, & pulchritudine mundi. Certè præceptum in subditos fertur, consilium amicis dari solet. Erat in animo respondere ad omnes Erasmi ratiunculas, & suasunculas, quas in libello, quem inscripsit Encomium matrimo-

nij percenset, in quo iniurius extitit coelibatui. Sed quia illæ leuissimæ sunt, & facile ex his, quæ diximus, dilui possunt, ab hoc labore supersedebat. Maxime cum ipse accusatus à Catholicis, se ipsum purgauerit, quod iuuenis illum librum conscripserit, & declamatorio more, exercitadi ingenij gratia; & quod non sit locutus in genere, sed in particulari de iuvene adolescente, diuite, pulchro; & in florenti ætate constituto; an videlicet tali magis expediat coelibatus, an matrimonium. Sed quales quales sint istæ excusationes: certè liber rectius inscribi poterat exhortatio ad matrimonium: & in rebus semel definitis ab Ecclesia; & in Scripturis decisis, non licet declamatorie ludere.

Superest tertio loco propositum, expediens esse in Ecclesia Dei existere imitatores vitæ Christi Domini nostri, & Deiparæ Virginis matris eius, & utriusque Ioannis, tam Evangelistæ, quam Baptistæ, & reliquorum Apostolorum, qui uxores, si quas habebant, Evangelij gratia reliquerunt, ut testatur Hieronymus aduersus Iovinianum. Deinde expedit, ut eminent Christi gratia se proferat in frænanda, & reprimenda concupiscentis animæ parte. Tertio dignitatem Evangelicam decet in tempore Messias splendescere supra statum Gentilium, & supra legem Moyse, secundum illud: Templus amplexandi (id est, vacandi generationi) & tempus longè fieri ab amplexibus. Quarto, quia prædictum fuerat per Esaiam, futuros in Evangelio eunuchos, & Christus prædixit, eunuchos, qui se castrauerunt propter regnum cælorum, id est virgines, qui nihil sunt aliud, quam flos Ecclesiæ, ut testatur Cyprianus libro de Habitu Virginum, & Tertullianus in libro ad uxorem, testatur continentiam nobis ad strumentum æternitatis commendatam esse à Domino. Oportet etiam Ecclesiam ornatam esse non solum multi formi gratia donorum, sed & statum illa dona profitentium: & nihil illam ita illustrat, & exornat,

Erasmi encomium matrimonij notatur.

Quod expediat in Ecclesia Dei in vniuersum coelibes esse, & virgines.

Hieron. ibidem.

II. ratio.

III. ratio.

Eccles. 3. IIII. ratio. Exo. 39. & 56.

Virgines, optima portio sunt Evangelij, & flos Ecclesiæ, teste Cypriano. Tertul. lib. 1. ad uxorem sub suam.

Ecclesiam quid maxime illustret, & exornet.

arque

Psal. 44.

Ibidem. Quinta ratio.

1. Cor. 7.

Sexta ratio.

Clerum maxime decere coelibem vitam.

Describitur munus sacerdotis.

Joel. 2. Psal. 109. & Hebr. 7.

atque virginitas, & Martyrum tanquã byssus, & purpura Reginam, de qua dicitur: *Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate; & Adducentur Regi virgines post eam.* Quinto, decorum est, esse homines contemptores bonorũ temporalium, & concitatores voluptatum carnaliũ, ut sint expediti ad cogitandum ea, quæ Dei sunt, & ad orandum pro alijs, ut homines, qui carni, & mundo adhærent, illorum exemplo reprimantur, & à sensu, & carne reuocentur ad spiritualia. Sexto, illud videtur maxime expedire in Ecclesia Dei, quod Christus per se, & Apostolos consuluit, & per Pontifices, & Concilia obseruandum esse commendauit: talis est coelibatus, & religiosa, & monastica vita, quam utriusque sexus fideles magna cum laude, & fructu Ecclesiæ, & ornamento in monasterijs, & religionibus regularem vitam obseruantibus profitentur. Et hætenus in genere astruximus quod decorus, & expediens sit coelibatus in Christiana Republica.

Quod verò hic status coelibatus maxime deceat Episcopos, Sacerdotes, & ministros sacros, siue in sacris ministrantes, & lex Ecclesiastica de castitate illis indicta, sancta sit, honestatq; & decore illius status congruentissima, nemo est qui non videat, si intelligat quid sit esse Sacerdotem in Ecclesia Dei, & quæ sint eius munera, nempe sacrificare hostiã sacrosanctã Deo, & de illa participare, prædicare, & docere Evangelium, & non tantum eius præcepta, sed consilia, fundere preces, & orare pro populo Dei, placareq; diuinam Maiestatem peccatis plebis offensam, adhuc peccatoribus ad poenitentiam, & confessionem accedentibus absolutionem impendere, lugere peccata populi, luctui vacare, & poenitentia, Christum ipsum, qui est Sacerdos secundum ordinem Melchisedec, in terris representare, deniq; hospitalem esse, & bona temporalia in

vsus pauperum erogare, vitæq; exemplo alijs prælucere. Profecto si hæc diligenter expendantur, & cogitentur, facile perspicies quàm sit consona lex coelibatus ad illa omnia opera præstada; & quàm sit inconueniens, & incõmoda libertas coniugij, quæ omnia illa opera macularet, & sacrificium, & verbum Dei redderet contemptibile, & ad precationem redderet infirmũ Sacerdotem, & ad confessionem parum secretum sigilli seruantem, & parum hospitem in pauperes; cum lege naturæ uxori, & filijs magis teneatur succurrere. Et ita status Ecclesiasticus totus iaceret, & vilesceret, & hæreditate possideretur Sanctuarium Dei. Nã si nunc pro spurijs, & nothis ex infando concubitu susceptis, parentes eorum, qui in Sacerdotij degunt statu, impudenter Ecclesiasticas dignitates procurant, quid facerent pro filijs ex legitimo matrimonio procreatis, quibus naturæ iure parentes debent thesaurizare? Neq; quisquam merito de hac lege conqueri potest: quia ut esset Sacerdos vel Episcopus, nemo coëgit, sed sponte sua quisq; assumpsit eum statum; ideo non debet iugum detestare, & cum hæreticis querere coniugia. Quia ut Comicus dixit: *Quas credis esse has, non sunt vera nuptia, sed vera supra, horrenda sacrilegia, & nefariæ, ac abominabiles cõiunctiones, quibus iram Dei contra nos concitamus.* Potest Ecclesia nunc dicere: *Postquam consenui, & vetula sum, voluptati operam dabo?* Contendamus igitur coelibatum amplecti, illum religiose colere, pro illo, si opus sit, etiam gloriose decertare, non solum verbo, & calamo, sed etiam vita; quod plerique ex nostris magna cum gloria sua fecerunt; ut ita gratiam nobis conciliemus auctoris, & institutoris eius Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto omnis laus detur, & gloria, honos quoq; & imperiũ in secula seculorum. Amen.

Coniugium (quod Deus auertat) sacerdotũ quæ mala sequeretur.

2. Cor. 12.

Terent. in Andr.

Gen. 18.

TRACTATVS LI.

DE Disceptatione Domini cū diuite adole-
lescente, quem inuitauit ad statum perfe-
ctionis. Et habetur Matth. 19. Marc. 10. &
Luc. 18. Et ecce vnus accedens, ait illi, Magister bo-
ne, quid boni faciam vt habeā vitam eternam? Qui
dixit ei, Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus,
Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serua māda-
ta. Dicit illi, Quæ? Iesus autem dixit, Non homici-
dium facies. Non adulterabis, non facies furtū, &c.
vsque ad, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.
Dicit illi adolescens, Omnia hæc custodiui à iuuen-
tute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus, Si
vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &
da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & ve-
ni, sequere me.

Cur hæc hi-
storia in præ-
sentem locū
fuerit, nō au-
tem in librū
historiarum
reiecta.
Ioan. 3.

Quis fuerit
hic adolescens
à Christo ad
statum perfe-
ctionis inui-
tatus.

HANC Disceptationem ex
Matthæo propositam per
Marcum & Lucam in qui-
busdā locupletauimus: quæ
merito collocanda videtur in hoc li-
bro Disceptationum: quoniam etsi nō
animo subdolo, & iniquo ad Domi-
num accesserit hic adolescens, nō pro-
pterea amittit nomen disputationis.
Sicut & quæ cū discipulis, & quæ Ni-
codemus cū Domino disputauit, ami-
co, & beneuolo animo disseruit; &
quia in eis explicandis multa in Hæ-
reticos sumus disputaturi. In primis
igitur ait Matthæus: *Et ecce vnus acce-
dens, ait illi, Magister bone, quid boni fa-
ciam, vt habeam vitam eternam?* Non
describit quis fuerit, Lucas tamen te-
statur fuisse Principem quendam: nec
exprimit quem principatum haberet:
erat ergo vel Princeps Iudæorum, vel

Sacerdotum, vel Pharisæorum, vel Sy-
nagogæ, qui Archisynagogi diceban-
tur: quem verisimile est diuitijs, & fa-
cultatibus abundasse. Habetq; hæc hi-
storia optimam cū proxima quæ præ-
cessit de pueris ad eum allatis conso-
nantiam, nam puritatem, & innocentiā
Christus requirebat ab eis qui volunt
ingredi in regnum cælorum. Atqui se-
pties in die cadit iustus, & in multis
offendimus omnes: iā is qui Decalogi
maiorē partem seruauerat, de regno
Dei obtinendo interrogat. Marcus ad-
dit, quod cū egressus esset in viam,
procurrēs quidam genuflexo ante eū,
rogabat eum: quod fecit, vt ostēderet
se serio interrogare, & desiderio æter-
næ salutis teneri. Vnde dubium est in-
ter Patres, quo animo hic percūtor
acceserit, discendi ne, an potius ten-
tandi? Certē Gregorius Nazianzenus

Proou. 24.
Iaco. 3.

Quo animo
hic percun-
tator acces-
serit.

Gregor. Na-
zianz. lib.
4. Theolog.
paulo post
mediū.
Hierony. in
c. Matth.
19. tom. 9.
libro Theologiæ ait: *Porrò illo, Nullus
bonus, nisi solus Deus, repercutit iurisphe-
ritum illum, qui Christum captiose ten-
paulo post
mediū.
Hierony. in
c. Matth.
19. tom. 9.*
ans, homini bonitatem assererat. Summe
enim, & vnice bonum, inquit, solius Dei
est, quamuis nomen hoc aliquoties & ho-
mini tribuatur. Et Hieronymus in Mat-
thæum, existimat animo tentandi ac-
cessisse, & interrogasse: idq; ex alio
Euangelista apertum esse tradit. Et cō-
firmat, quia audito Christi respōso de
mandatis, replicauit, quæ sint illa mā-
data, quasi non & ipse legerit, & Do-
minus posset iubere illis contraria. Ve-
rū Hieronymus non conferens quæ
de isto scripsit Matthæus, cū alijs duo-
bus, Marco, & Luca, & quod putauit
cum Gregorio Nazianzeno, hunc
esse Legisperitum, de quo Lucas. c. 10.
qui similiter interrogauit: *Magister,
quid faciendo vitam eternam possidebo?*
falsus est. Ille enim à Luca dicitur tē-
tando interrogasse, & tamen idē non
fuit cum isto Matthæi, sed distinctus.
Idcirco aliter opinātes, & interrogas-
se animo tentandi, merito reprehēdit
Chryostomus cum Theophylacto, &
Euthymio. Nam cū respondisset, se
omnia illa præcepta, quæ Dominus
enumerauit, seruasse à iuuentute sua,
Christus intuitus eum, dilexit illum,
vt testatur Marcus: quod minimē fe-
cisset, si tentandi gratia accessisset.
Non ergo subdolo animo venit, quia
non proposuit quæstionem de tem-
poralibus, vel cauillosam, nec est à
Christo reprehensus, vt alij tētatores.
Et Theophylactus in Marcum ait: *Ad-
miror autem adolescentem, quod cū alijs
pleriq; sanandorum morborū gratia ac-
cesserint, ille vite aternæ hereditatē qua-
sierit, tametsi grauiſſimo auaritiæ mor-
bo teneretur.* Hæc ille. Etsi ergo nihil
aliud suspicaretur Iesum esse, quàm pu-
rum hominem, suspiciebat tamen il-
lum tanquam cæteris omnibus præ-
minentem: quapropter genuflexo eū
adijt, in signum reuerentiæ, vt diximus
ex Marco.

Secunda opi-
nio probabi-
lior.
Chrys. hom.
64. in Mat-
thæ.
Theophyl.
Euthym. c.
41. in Mat-
thæ.

Theophyla-
in Marc. c.
10.

Qualis hæc
interrogatio:
Magister bo-
ne, quid boni
faciam, &c.

*Ait: Magister bone, quid boni faciam
vt habeam vitam eternam?* Magistrum
bonum appellat, honorifica hac appel-
latione beneuolentiam captans. Fuit
autem optima interrogatio, quærit

enim à Christo id quod nemo non hō-
minum scire in votis habet, nimirum
qua ratione vitam æternam cōsequatur.
Et persuasum habebat, non deberi
otiosis, & stertētibus hominibus, sed
operantibus bonā. Ideo dixit, quid bo-
ni faciam, &c. nā per mala opera non
promeremur nisi mortem sempiter-
nam. Et nobis, siue magni, siue parui
sumus, siue diuites, siue pauperes, mo-
riendum est: ideo de futura vita vtri-
que cogitandum est. Putabat hic bo-
nus adolescens per alia præcepta eun-
dum fore ad æternam gloriam, quā
ad præmia legis, quæ nihil expresse de
vita æterna tradebat, imō in dubium
à Sadducæis vertebatur. In ea etiam
Pharisæi putabant cibo corporeo se
vsuros, vnde vnus dixit: *Beatus qui mā-
ducabit panem in regno Dei.*

*Qui dixit ei, Quid me interrogas de
bono?* (vel, vt Græcè, & in Syriaco E-
uangelio legitur, *Quid me vocas bo-
num?* Sic etiam Hilarius & Hierony-
mus habent) *Vnus est bonus, Deus.* Siue
vt Græcè dicitur, *Nullus est bonus, nisi
vnus Deus,* quo modo etiā legunt Mar-
cus, & Lucas. Vtrumque ergo dixisse
Dominum, probabile est, *Quid me vo-
cas bonum, & quid me interrogas de bo-
no?* quia interrogauerat: *Quid boni fa-
ciam vt habeam vitam æternam?* Quia
verò more humano blandiri Domi-
no videbatur, vt vulgò solent omnes
à magnis viris aliquid petitori; corri-
git adolescentis iudicium, nosq; suo
modestissimo exemplo docet humi-
litem pariter, & prudentiam, vt re-
spuentes omnes magnificos, & adu-
latorios titulos, omnemq; laudem hu-
manam, & inanem gloriam, omnem
laudem & gloriam in Deum refera-
mus. Neque præcipue volebat Do-
minus reprehendere iuuenem, nisi de
impprietate, & manu ducere ad Dei-
tatem. Quasi dicat: Si Deum me cre-
deres, quadraret mihi nomen boni
perfectè: ne des ergo mihi titulū Dei,
quem tamen hominem purum putas.
Docet etiam, non esse excedendum in
falsis titulis conferendis; neque rur-
sus in illis acceptādis, vt Herodes (de
quo in Actis Lucas) grauiſſime deli-
quit. Tacitè etiam Iudæo ad operā

Quibus vita
debeatur æ-
terna.

Proprium lē-
gis Euangeli-
cæ, non Mo-
saicæ.

Luc. 14.

Hilar. cat.
19. in Mat-
thæ.
Hieronym.
ibidem.

Quid Chri-
stus reuens
appellatōne
Boni, nos do-
ccat.

Alterum do-
cumentum.

Act. 12.
Tertium do-
cum.

Psal. 115.

Quomodo verū sit: Nemo bonus, nisi solus Deus.

Gen. 1.

Luc. 11.

Matth. 12. 1. Tim. 4. Act. 11.

1. Tim. 6.

August. lib. De natu. boni, & mali, cap. 39. 1. Cor. 3. Matth. 25.

attendenti insinuauit Dominus opus esse fide, qua credatur nemine esse bonum, nisi solum Deum, & omnem hominem esse mendacem, & neminem posse aliquid boni facere ad assequendam vitam æternam, nisi benignitate Dei miserentis factus fuerit bonus. Non ergo negat Dominus Iesus se esse bonum, cum etiam hac ipsa ratione bonus sit, quia Deus est. Neque simpliciter negat aliquos homines esse bonos, cum multis Scripturæ testimonijs legamus bonos, siue iustos, & sanctos vocatos: imò vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Verum ad Deum collati, quia in infinito excedit bonitas Dei, nomen hoc non merentur: quicquid enim bonitatis est in hominibus, aut in rebus, donum Dei est, & non ex ipsis creaturis. Solus Deus ab æterno suapte natura, & à seipso bonus est, & bonitatem ei nemo eripere potest: nos vero, quod ad naturam nostram attinet, mali sumus, iuxta illud: *Si vos cum sitis mali, nobis bona data dare filijs vestris*: non quod tales Deus nos condiderit, sed quod à primo parente nostro natura nostra viciata sit. Quod vero dicitur: *Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona*: & Timotheum Paulus vocat bonum ministrum, & bonum militem, & Barnabas appellatur in Actis vir bonus, & plenus Spiritu sancto, & fide: ad donum à Deo acceptum spectat. Et hæc expositio alijs locis Scripturæ iuuatur. Vocat enim Apostolus Deum solum sapientem, solum immortalem, solum æternum; & tamen nihil oberit, vt Augustinus docet libro De natura boni, & mali, si Salomon dicatur Sapiens, vel Paulus vt sapiens architectus fundamentum ponens, & anima immortalis dicitur, & ignem æternum legimus: non tamen anima immortalis est sicut Deus, nec ignis æternus est, sicut Deus æternus est. Voluit etiã Dominus, vt ille Princeps ad responsum suum posset humiliari, & cogitare: si talis ac tantus Propheta non videtur agnoscere boni appellationem; quis ego sum, qui non tantum bonus, sed & perfectus esse mihi videor? Non ergo negat

Christus quod sit bonus, sed quærit, vnde sit bonus, à quo non perfecte cognoscitur. Neque perpetuo huiusmodi quæstiones negationem inclusam habent: vt cum dixit: *Quid vocaris me, Domine, Domine, &c.* neque tamen ob id se negat esse Dominum.

Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Breuis est hæc sententia, sed quæ multum succi contineat. Diuina enim bonitas, quæ liberum hominem condidit, & sua sponte prolapsum seruare voluit, erigere eum præceptis, consilijs, & exemplis veluti fræno quodam, nunc strictiori, nunc laxiori decreuit, vt in officio permaneret suo. Mandatis ergo præcipitur virtutis operatio, consilijs via expedita præstadi præceptum munitur. Et ne quis conqueratur arctam esse viam ad vitam; voluit esse inter homines viua quædam, & animata exempla, qui inoffensam viam mandatorum Dei percurrerent. Magna misericordia Dei est, vt ille nobis præcipiat, vt tum homo agnoscat se habere superiorem, & Deus habeat occasionem remunerandi magna illa mercede vitæ æternæ, quam pro magnificentia sua dare disposuit. Et qui vt tanto præmio nostra opera digna efficeret, voluit, iuxta Prophetam, fingere laborem in præcepto, & voluit vt illa à nobis seruata, seruarent nos: quemadmodum castum seruatum, ab hostibus obsidentibus seruantem ipsum seruat.

Ingressus autem vitam per obseruantiam mandatorum: quia nemo verè viuit, nisi qui se Deo morigerum præstat. Sunt ergo præcepta, via; terminus verò, vita. Innuit liberum arbitrium, dicendo, si vis: & illam, quæ speratur, vitam, absolute, vitam esse sine morte. Serua, inquit, mandata, non solum in scrinio memoriæ, in meditatione intellectus, sed & in exercitio operis: non notitiam mandatorum, & Scripturam, sed ipsa mandata. Et vt Origenes hoc loco ait: *Omnis qui super terram est, quamuis insisteret esse videatur, potest quidem in umbra esse vitæ, non autem in ipsa vita, cum sit corpore mortis circumdatus. Introibit autem quis in vitam, abstinens quidem se ab*

Luc. 6.

Explicatur hæc Christi sententia: si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Ecclesiastici 15.*

Matth. 7.

Psal. 115.

Psal. 93.

Cur nisi Dei mandata seruando, in vitam ingredi possimus.

Vera vita quæ.

Mandata Diuina quomodo seruanda. *Orige. tract. 8. in Matth. sub initium tomo 2. Rom. 7.*

operibus

Heb. 9. Introibit quis in vitam secundum Originem.

In omni statu homines qui seruentur.

Contra hæreticos solum fidem aientem sufficere, ad salutem.

Exo. 20. Quo animo adolescens Christum interrogauit quæ essent mandata ad salutem necessaria.

Iaco. 2. Præcepta primæ tabulæ, & illa secundæ, quomodo se habeant.

Quando recte quis se habeat ad proximum suum *Exo. 20.*

operibus mortuis, appetens autem opera viua, etiam nunquam quidem mortua loquens, sed secundum verbum Dei viuam viuam: & non habens iam cogitationes mortuas in corde, sed viuas. Sic ille. Mitrit ergo illum ad seruanda mandata quæ olim negligebat; vt innuat patres saluos, & in omni statu homines posse seruari, si illa quæ communia sunt, & rationi consona, obseruent. Refelluntur etiam hoc verbo, qui hodie operanimis deprimunt, ac fidem solam extollunt: qui rogati quid faciendum ad consequendam æternam vitam responderent, Crede in Filium Dei. Et quia Dominus nunc fidem, nunc opera exigit, pro occasionis opportunitate declarauit, & fidem, & opera esse ad salutem necessaria.

Dicit illi, Quæ? Iesus autem dixit, Non homicidium facies, &c. Interrogat, *Quæ?* non fraudulenter, quia non putabat præcepta antiqua obligare, sed noua alia præter legalia, quæ vitam nouam promitterent, & impetrarent; & quia Christus quædam mutabat. Et per præcepta quæ assignat, omnia intelligit: quia Qui totam legem seruauerit, vt ait frater Domini, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Et concupiscentia vxoris, & rei alienæ, ad dilectionem proximi reducitur, siue ad adulterium, & furtum. Vt igitur in ciuitate ciues primo disponuntur vt recte se habeant ad Principem vnum, siue gubernatorem, & in militia milites ad Imperatorem, cui subfunt; deinde ciues inter se, & milites inuicem ordinantur: ita per præcepta primæ tabulæ homines instituuntur, quomodo recte se habeant ad Deum; at per illa secundæ; quibus officijs inuicem teneantur homines, indicatur. Recte ergo se habet ad proximum suum tum illi benefaciendo, quod illo verbo præcipitur: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*; tum vitando malum eius: tum in persona propria, cum mandat non occidere; tum in persona sibi coniuncta, cum præcipit: *Non machaberis*: tum in rebus, & fama, siue bono nomine, dicendo, *Non furaberis. Non falsum testimonium dices.* In-

stituitur præterea quantum ad partem ratione præditam in seipso, dum præcipit honorare parentes, & à falso testimonio abstinere: & quantum ad vim animæ irascentis, præcipiendo non occidere. Et circa partem concupiscentem, commoda, & vtilia: *Non furaberis*; aut delectabilia, dicendo, *Non machaberis*. Quatuor præceptis negatiuis, in quibus futurum pro imperatio more Hebræorum ponitur, addunt omnes vnum affirmatiuum: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*. Marcus etiam addit sextum: Ne scilicet fraudem feceris, aliena nempe vel concupiscendo, vel rapiendo. Vt videatur positum pro ultimo præcepto secundæ tabulæ de non concupiscenda vxore, aut re proximi. Quibus omnibus apud Matthæum subiicitur generale illud præceptum, in quo omnia præcepta recapitulantur: *Dilige proximum tuum sicut teipsum*. Omittit verò præcepta primæ tabulæ: quia notum quod magis sint necessaria. Et præmittenda est dilectio Dei ad formatam dilectionem proximi: etsi fieri possit, vt naturalis dilectio proximi præcedere queat, & præcedat dilectionem Dei. Non tacet autem, quasi illa secundæ tabulæ mandata sufficiant vel ad initium vitæ, vel tanquam statueret gradum quandam ad vitam docere, quia dixit: *Vnum tibi deest, scilicet perfectio Euangelij*; plura autem deessent, si dilectio Dei deesset. Et ea, quæ malum inferre proximo prohibent, tanquam magis necessaria honori parentibus exhibendo præponit, id est, beneficentiam. Furtum autem falso testimonio præponit: quia grauius delictum habebatur penes Iudæos auaros. Facilius etiam est negatiuis, quam affirmatiuis mandatis satisfacere.

In illo autem verbo, *Serua mandata*, non intelligit ceremonias, vel iudicia, quorum obseruatio, id est, opus operatum, tantum temporaria bona promerebatur. Nec sunt necessaria vel in lege olim Naturæ, vel in lege Gratiæ modo: ideo nisi exprimantur, non subintelliguntur. De moralibus autem præceptis secus se res ha-

More Hebræorum futurum pro imperatio sumitur.

Fraudem faciat quis.

Rom. 13. De præceptis primæ tabulæ cur hæc verbum nullum in Christi sermone.

Quid est quod furtum Dominus prænarat homicidio.

Quæ Dei præcepta difficilior obseruentur.

Quæ mandata ad vitam ingredientibus obseruanda.

bet: nam et si ex opere operato vitam aeternam non promereantur; sicut nec ceremoniarum, vel iudicia, & ex gratia observata gloriam promereantur; tamen ipsa opera moralia simpliciter sunt ad vitam aeternam necessaria, in quae quicumque ageret, saluus minimè fieret. Et si autem iuveni huic, quia Iudaeo, necessaria essent praecipua legalia: nihil tamen de eis hoc loco dixit, tum quia hoc ipse sciebat, tum quia Christus non venerat ad praedicandam legem, quia perpetuaret eam: ideo tantummodo legi non contradicendo, eam approbabat. Et tunc non tantum illi loquebatur, qui sciebat se ad ceremonias, & iudicia obligari, sed in illo omnibus posteris. Huic enim homini multa sunt necessaria ad vitam praeter Decalogum, ut obedientia praecipua Ecclesiae, & Principum secularium: simpliciter autem, id est, omni tempore, & loco, & omni homini tantum decalogus, & ea omnia, quae natura ducit ad illum reducuntur. Nam positiva praecipua cum simpliciter non sint necessaria, potuerunt non ferri, & possunt abrogari: multa etiam, praeter ea quae expressa sunt in Decalogo, ad ipsum reducuntur, quia multa sunt; in quibus Deus honoratur, praeterquam in Sabbato sanctificando: multa praeterea, in quibus offenditur, praeter deos alienos, & perjurium. Simile de secunda tabula est dicendum. Omnia tamen ad Decalogum sunt referenda, atque ideo ipsum dilectionis proximi praecipuum, quod expressit, & in quo praecipuum dilectionis Dei includitur.

Dicit illi adolescens, Omnia haec custodivi a iuventute mea: quid adhuc mihi deest? Cum audisset bonus ille adolescens nihil aliud à Christo praescribi, quam quae Moyses praescriperat, non modicum letabatur, sibi persuasum habens se factum voti compositionem. At ergo: Omnia haec, dicta, & inclusa in illis, imò legalia iudicia, & ceremonias servavi: nam alioqui non diceret Dominus unum sibi tantum deesse. Nec mentiri se putabat, quia id esset gloriae, vel tentandi causa à se dictum: & non recessisset tristis;

verum Christi verba contempserat, ut etiam Basilii expendit homilia in avaros: nec à Christo diligeretur, ut tradit Marcus. Nam ubi illa verba dixisset, subiungit Evangelista: Iesus autem intuitus eum, dilexit eum: & cum divitias multas haberet, argumentum erat servatae ab eo legis, nam illae servantibus legem promittebantur. Et ut Theophylactus in Matthaeum scribit, Iudaico more, id est, pro mercede à lege proposita mandata servauerat. Denique si mentitus fuisset, unum ei solum non defuisset, sed plura.

Quod autem ait, A iuventute mea: intellige à parva aetate, aliàs proprie loquendo, adolescentiae, quae ad vigesimum quintum, usque extenditur, ut quidam tradunt, annum, succedit iuventus: Sed hic accipitur fortè improprie, quia Princeps fortè erat triginta annorum: quemadmodum alio loco: Sensus enim, & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua, pro eo quod est, à pueritia sua. Ut igitur Moyses ab utitur voce adolescentiae, ita Evangelista voce iuventutis. Atque ita iuvenem praecipua impleuisse docent Origenes, Chrysostomus, & Beda: licet aliter teneant nonnulli, ut Hieronymus, qui ait in Matthaeum: Mentitur adolescens. Si enim hoc quod positum est in mandatis, Diliges proximum tuum sicut teipsum, opere compleverit, quomodo postea audiens, Vade, & vende omnia quae habes, & da pauperibus, tristis recessit: quia habebat possessiones multas? Prodit Origenes in Matthaeum ex Euangelio apocrypho, quod Hebraeorum inscribitur, historiam, in hunc modum: Dixit, inquit, ad eum alter divitum: Magister, quid bonum faciens, viam? dixit ei, Homo, leges, & Prophetas fac. Respondit ad eum, Fecisti. Dixit ei, Vade, vende omnia quae possides, & divide pauperibus, & veni sequere me. Coepit autem dives scalpere caput suum, & non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis, legem fecisti, & Prophetas? quoniam scriptum est in lege: Diliges proximum tuum sicut teipsum: & ecce multi fratres tui

filij Abrahama amici sunt stercore morientes praefame, & domus tua plena est multis bonis, & non egreditur omnino aliquid ex ea ad eos? &c. Hae ibi. Videtur itaque iuvenis more Iudaico putasse satis se implevisse legem de diligendo proximo, si nihil illi faceret mali, & communia illa beneficia exhiberet dilectionis, non autem cum proximis suas dividendo possessiones, & facultates, quemadmodum Christiana exigit perfectio. Dominus vero ut doceret hoc non esse satis, nisi etiam beneficiis proximis quantum posset, iuaret, subiunxit: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, & da pauperibus. Similia ferè docet Basilii homilia in divites avaros. A mandato namque illo servando palam est, quod procul absis, & in te ipso mentiri deprehenderis, quod videlicet proximum sicut te ipsum diligas. Nam ecce praecipuum illud, quod à Domino tibi propositum est, palam te convincit, quod charitate destitutus sis. Et Ambrosius in Psalmum primum sub initium: Deinde, ait, dicenti quod fecisset illa omnia, adiecit perfectiora, dicens: Vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo. Tantumque abesse docuit inter malorum declinationem, & imitationem bonorum, ut haec abneret, qui illa sibi facilia iudicabat. Sed quia nec illa ascenderat, ideo ad haec aptare non potuit. Nam si dilexisset proximum, potuisset pauperibus subsidia sui patrimonij non negare. Clemens praeterea Alexandrinus libro Stromatum: Iam vero eum qui gloriabatur se legis praecipua perfecta adimplese, refellit, ut qui non dilexisset proximum. Hae illi, negantes iuvenem adimplese mandata legis, sicut etiam negat in hunc locum Hilarius, & Tertullianus ita in Marcionem scribens: Rescivit ne Christus priora praecipua, Non occidendi, Non adulterandi, Non furandi, Non falsum testandi, diligendi patrem & matrem? An & illa servavit, & quod deerat, adiecit? quanquam & hoc praecipuum largitionis in egenos ubique diffusum sit in lege, & Prophetis, uti gloriosissimus ille observator praecipuorum, pe-

Basil. hom. 2. in divites avaros, initio tom. 1. Marc. 10.

Alterum argumentum. Theophyl.

Quid est: A iuventute mea.

Gen. 1.

Orige. tractat. 8. in Matth.

Chrysol. homil. 64. in Matth.

Beda tom. 5.

Hierony. tom. 9.

Levit. 19.

Origen. ibidem ex Euangelio Hebraeorum.

Eius Euangelij (si fide dignum sit) de hoc adolescente divite traditio.

Levit. 19.

De praecipuis legis cur hinc Dominus non meminisset.

Quae sint homini praecipua ad vitam necessaria praeter Decalogum.

Huius adolescentis obedientia mandatorum.

Exo. 20.

Verè illum non mendaciter Christo respondisse: Haec omnia servavi à iuventute mea.

filij Abrahama amici sunt stercore morientes praefame, & domus tua plena est multis bonis, & non egreditur omnino aliquid ex ea ad eos? &c. Hae ibi. Videtur itaque iuvenis more Iudaico putasse satis se implevisse legem de diligendo proximo, si nihil illi faceret mali, & communia illa beneficia exhiberet dilectionis, non autem cum proximis suas dividendo possessiones, & facultates, quemadmodum Christiana exigit perfectio. Dominus vero ut doceret hoc non esse satis, nisi etiam beneficiis proximis quantum posset, iuaret, subiunxit: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, & da pauperibus. Similia ferè docet Basilii homilia in divites avaros. A mandato namque illo servando palam est, quod procul absis, & in te ipso mentiri deprehenderis, quod videlicet proximum sicut te ipsum diligas. Nam ecce praecipuum illud, quod à Domino tibi propositum est, palam te convincit, quod charitate destitutus sis. Et Ambrosius in Psalmum primum sub initium: Deinde, ait, dicenti quod fecisset illa omnia, adiecit perfectiora, dicens: Vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo. Tantumque abesse docuit inter malorum declinationem, & imitationem bonorum, ut haec abneret, qui illa sibi facilia iudicabat. Sed quia nec illa ascenderat, ideo ad haec aptare non potuit. Nam si dilexisset proximum, potuisset pauperibus subsidia sui patrimonij non negare. Clemens praeterea Alexandrinus libro Stromatum: Iam vero eum qui gloriabatur se legis praecipua perfecta adimplese, refellit, ut qui non dilexisset proximum. Hae illi, negantes iuvenem adimplese mandata legis, sicut etiam negat in hunc locum Hilarius, & Tertullianus ita in Marcionem scribens: Rescivit ne Christus priora praecipua, Non occidendi, Non adulterandi, Non furandi, Non falsum testandi, diligendi patrem & matrem? An & illa servavit, & quod deerat, adiecit? quanquam & hoc praecipuum largitionis in egenos ubique diffusum sit in lege, & Prophetis, uti gloriosissimus ille observator praecipuorum, pe-

Cur adolescens dicitur: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, &c. Basil. superiori loco, tom. 1.

Ambrosio tom. 4.

Psal. 33. & 1. Pet. 3.

Clemens Alex. lib. 4. Strom. aliquanto ante med. tom. 2.

Hilar. can. 19. in Mattheum. Tertul. lib. 4. in Marcionem, non longe à fin. Exo. 20.

cuniam multo chariorem habiturus traduceretur. Hae ille. Sed Evangelium illud secundum Hebraeos verè videtur apocryphum: & expositio illa de diligendo proximo, id est, tantum de non offendendo, & declinando malo, est prorsus violenta, cum sit natura sua affirmativum: Praecipuum etiam largitionis in egenos non est de novo additum, sed antiquum est: & ideo nihil novi addidisset Dominus ad legem hoc loco. Si vero ergo servavit, siue non, Dominus hoc loco doctrinae gratia, admittit quod observavit, & usque pergit docendo perfectionis statum. Unde Theophylactus ait quosdam sic exponere: Da quod haec omnia servaverim, quid adhuc mihi deest? Quae expositio cum ratione est coniuncta, etiam ibidem subiungat Theophylactus: Quaecumque (inquit) fecisti operibus bonis, Iudaico more fecisti: Si autem vis perfectus, hoc est, meus discipulus esse, & Christianus, vade, vende omnia quae habes, & statim simul omnia, nulla reservans, ut continuam, facias elemosynam. Non enim dixit, paullatim da pauperibus, sed dixit: Da semel, & nudus esto. Hae ille: quae ut verum sensum, & catholicum contineant, non sunt intelligenda de quolibet Christiano, quasi ad haec omnia adstringantur Christi verbo; sed de ijs qui perfectionis viam aggrediuntur. Cum ergo ille dixisset: Quid adhuc mihi deest? Iesus, ut Marcus ait, & Lucas, respondit: Unum tibi deest: non quidem ad vitam aeternam, ad quam satis esse dixit mandata, sed aliquid ultra Decalogum, & ad perfectionem spectans, ad quam videbatur hic iuvenis anhelare. Propterea recte additum est à solo Matthaeo: Si vis perfectus esse. Quod primo positum est, ad differentiam huius perfectioris iustitiae status à primo: nam primus status, vocatur sufficiens iustitia, & necessarius ad vitam aeternam; secundus vero, est status perfectionis non necessarius, ideo dixit: Si vis esse perfectus, facies quae praescribo. Deinde ostendit quod iuvenis non erat facturus quod Dominus consulebat, quasi diceret, Tu vis aliquid ultra iustitiam necessariam, &

De Evangelio (huius nominis) secundum Hebraeos quid sentiendum sit.

Theophyl. in Mattheo.

Quo sensu Theophylactus asserat Christiano omnia esse propter Christum relinquenda, pauperibusque tribuenda.

Duplex status videtur Christianae.

scio quod non prestabis illud: si tamen vis, vade, vende omnia quae habes, &c.

Sed obijcies, Si perfectio non est necessaria, sed spontanea, quomodo Lucas & Marcus videntur illam constituisse, ut necessariam? nam iuueni dicentis: *omnia haec custodivi a iuuentute mea*, respondit Dominus: *Adhuc vnum tibi deest*, tamen quae defunt, de necessitate sunt. Respondeo, perfectionem necessariam non esse, aliam perfectionem non vocaretur: sed potest dici deesse, non simpliciter, sed ex conditione. Perfectio siquidem, absolute loquendo, non erat necessaria: si quis tamen beatitudinem in excellenti gradu possidere velit, necessaria est. Hunc autem gradum gloriae excellentem cupiebat habere hic iuuenis: proinde apertè Dominus respondit: *Adhuc vnum tibi deest*, ad perfectionem videlicet quam designas. Quod si vrgeas, Quod nam horum dixit Dominus, an quod Matthaeus dicit, an quod reliqui duo? Respondeo, veramque Dominum dixisse, et si Evangelista quisque non plene omnia retulerit. Cum ergo iuuenis dixisset, *Quid adhuc mihi deest?* ait Dominus, *Adhuc vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & veni, sequere me.* Ac si diceret Dominus, Quod praecepta seruaueris, laudò: sed ad perfectam iustitiam adhuc vnum tibi deest: Redi domum tuam, ac de venditis possessionibus, pecuniam collectam in pauperes eroga. Neque est, ut te putes propterea dissipasse bona tua, sed de venditis possessionibus recondes thesaurum in caelis. Quamobrem quod Pelagiani quidam ex hoc loco colligebant, diuitem manentem in diuitijs suis, non posse ingredi ad vitam, sed opus esse ei, omnibus diuenditis, & in pauperes erogatis, nudum sequi Christum: afferentes in Veteri Testamento licuisse possidere diuitias, non autem in Nouo ob nouum Christi praeceptum: omnino falsum est, ut egregie ostendit Augustinus ad Philariium, reprobanis praedictam sen-

tentiam, & probans diuitem etiam in suis diuitijs manentem seruari posse, & in regnum caelorum intrare. Idque tum ex Paulo in priori ad Timotheum, ubi diuitibus non praecipit, ut omnia sua vendant, & dent pauperibus, & ex hoc ipso loco: quia diuiti quarenti quid faciens vitam aeternam possideret, non dixit: Si vis ad vitam ingredi, vade, vende omnia quae habes, sed, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et ea, quae mandata erant, enumerans, inter ea non posuit, Vade, vende omnia quae habes, sed iuueni quarenti quid adhuc sibi deesset, respondit: *Si vis perfectus esse, vade, vende, &c.* Significans facultatum distractionem, & erogationem in pauperes non esse necessariam ad ingressum vitae aeternae, sed ad perfectionem profitendam, & amplectendam. Quare hunc errorem cum ceteris Pelagius conuictus abiurauit, & anathematizauit, ut recitat Augustinus in epistola trigesima quarta ad Paulinum. Et si dici possit, illud: *Adhuc vnum tibi deest, ut vitam aeternam consequaris*, nimirum contemptus diuitiarum, quibus nimium afficiebatur, & confidebat, ita ut si non diuitias, saltem hunc affectum abijceret, ne salutem impediret. *Vade, vende omnia quae habes, & da pauperibus.*

Si vis esse perfectus, id est, si vis tibi nihil deesse, quod ad conseruandam salutem tibi est necessarium: perfectum enim est, cui nihil deest. *Vade, vende.* Non quod vendere omnia, & dare, sit ad salutem necessarium; sed Dominus consilium dedit ei, qui affectu illo impediabatur ab ingressu. Et ita ad perfectionem hanc hoc modo intellectam consilium est accommodum vendere omnia, & dare pauperibus. Sed praestat sanè prior intellectus.

Quidam sunt qui existimant, *Vade, vende*, praeceptum esse temporale illi diuiti, & personale, ut venderet bona sua, & in pauperes distribueret. Sed hic sensus non conuenit cum intelligentia Patrum veterum, neque cum his quae sequuntur, ex quibus Dominum patet id diuiti cuiunque dictu-

1. Timo 6.

Exod. 20.

Pelagij recitatio.

August.

Perfectum quid sit.

Si libera, non necessaria perfectio est, quod eam Marcus, & Lucas videntur tanquam necessariam constitueret.

Perfectio vite Christianae, monasticae videlicet, quatenus ad salutem necessaria.

Aduersus Pelagianorum errorem, diuitiam, quae diuites est, seruari non posse afferentiu.

August. epistol. 89. sermo 2.

rum, nulli tam in id praeceptum. Sed redeamus ad verba Evangelistae. Audito igitur iuuenis Domini responso, recessit mœrens, frustratus laude sperata iustitiae. Sed ut haec apertiora fiat, declarabimus in primis quid sit perfectio, & in qua re maxime consistat. Deinde explicabimus tenebras quas haeretici in haec verba Christi offuderunt, dissoluemusque eorum argumenta, quo perspicuum, catholicum huius loci intellectum reddamus. Perfectum igitur idem est, quod totum, siue integrum, & cui nihil desit, ut Aristoteles etiam docuit: & perfectio simpliciter solum est in Deo totam entitatis, & bonitatis naturam habente, quae ratione solus Deus perfectus est, sicut solus dicitur esse: *Ego sum*, inquit, *qui sum*, & solus bonus, ut etiam Christus dixit in hac disputatione: *Nemo bonus, nisi vnus Deus.* Porro perfectum ex parte, & secundum quid in quouis re inuenitur habente aliquam entitatis perfectionem secundum suam speciem limitatam, & à Deo participatam. Duplex est autem perfectio, altera conueniens statui praesentis vitae, licet non sit absolute perfectio: altera in patria, ubi tam corpora, quam animae meliorem conditionem sortientur, & maiorem perfectionem possidebunt, quod attinet ad esse humanum, de qua: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sum; sequor autem, si quomodo comprehendam, &c.* & alibi: *Quum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Hic autem sermo est de perfectione, non quae spectat ad esse, sed de illa, quae spectat ad operationem. Quod ex eo patet, quod inuitamur ex Sacris literis ad perfectionem: *Estote vos perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est.* & Paulus: *Gaudete, perfecti estote, &c.* Et tamen ad ea, quae non sunt in nostra potestate sita, non inuitamur. Ideo sermo est de perfectione operationis, & non ipsius esse. Deinde Christus dixit, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, & da pauperibus:* vendere autem, & dare pauperibus, opera nostra sunt. At perfectio nostra in charitate consistit, ut Apostolus docet ad Colossenses: Super omnia autem

Quid sit perfectio.

Arist. 2. De caelo cap. 4.

Exod. 3.

Marc. 10.

Perfectio duplex.

Philipp. 3.

1. Cor. 13.

Qua de perfectione hic sermo sit.

Matth. 5.

2. Cor. 13.

Perfectio nostra in quo sita sit.

Coloss. 3.

haec, charitatem habere, quod est vinculum perfectionis, id est, vinciens omnes virtutes in quandam perfectam unitatem. Nam Theologicae virtutes, quae Deum & ut obiectum, & ut finem respiciunt, praestant moralibus, cum morales non habeant Deum, sed creaturam pro obiecto. Inter Theologicas porro nulla tam perfecte coniungit Deo, atque charitas, quae Deum propter se ipsum amplectitur. Et quatenus ceterae virtutes participant charitatem, eatenus dicuntur perfectae, iuxta illud: *Sitis perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia: quod sit, cum per charitatem, cognitiones, vel intellectiones nostrae conformantur veritati.* Ita etiam patientia dicitur opus perfectum habere, quatenus ex charitate dilecti Dei fert quis aduersa, secundum id: *Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? & quae sequuntur.* Et, *habent gaudentes Apostoli à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu cornu meliam pati.* Rursus perfectio simpliciter, est secundum id, quod pertinet ad rei naturam, & speciem, ut ad naturam animalis, secundum quid verò, quantum ad accidentia, ut color, robur, & similia. Ad hunc modum essentialis perfectio vitae Christianae, est in charitate, qua coniungimur Deo; aliae vero virtutes ornamento sunt: esse namque spirituale à Christo per amorem nobis unito participatum, est vita Christiani. Atque haec perfectio possibilis est in via, alioquin ad eam possidendam non inuitaremur: nam exhortationes ideo adhibentur, ut ea praestemus, quae necessaria sunt ad ea obtinenda; non autem pro his praestandis, quae in patria possidebimus. Non contingit autem tanta charitatis perfectio, ut amemus aequè ipsum obiectum, quantum amabile est: nam hoc est impossibile naturae nostrae, cum sit infinito amore dignum, quae creatura reddere nequit. Neque quantum diligens amare potest, ita ut actu secundum totum conatum feratur semper in Deum; sed quatenus non solum excludit ab effectu nostro repugnantia dilectioni, quod est necessitatis; sed etiam quaecunque illam impediunt, seu retardantia, pro-

Charitas quomodo vinculum perfectionis, Apostolo.

1. Cor. 13. Quando firmus perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia.

Rom. 8.

Iaco. 1. Patientia etiam ut opus perfectam habeat.

Rom. 8.

Act. 5. Perfectio simpliciter, & perfectio secundum quid, quae nam sint.

Exhortationes quare adhibeantur.

Dilectio in hac vita quae possit haberi.

fragilitate nostra. Charitas autem nō solum est opus præcepti; quod quia ad finem est, mensuratum esse debet ad rationem finis, sed etiam finis est, iuxta illud; Finis præcepti, est Charitas; qui finis caret mensura: ut Medicus pro ratione sanitatis medicinam metitur, at sanitati mensuram nō præscribit. Diligere ergo Deum super omnia, præceptum est obligas omnes: gradus verò intensiōnis eius, id est, perfectio, etsi sit in præcepto, tanquā in demonstrante finem quō tēdimus, quia quantumuis perfecta charitas est sub illo; *Diliges ex toto corde, &c.* vel, *Sicut teipsum*: non tamen est sub eo, si obligationem spectes. Finis autem est ostensus in præcepto dilectionis secundum Augustinum libro De perfectione iustitiæ; ne putaret homo se posse ultra modum amare, ut ieiunare, quod medium est. In præcepto igitur, & non in consilio, consistit essentialis perfectio Christiani: nam dilectio explicatur per præcepta dilectionis, & non per consilia, in quibus, quasi ut instrumentis ad charitatem ordinatis, includitur, id est, ad tollenda ea, quæ impediunt actum charitatis: quemadmodum alia præcepta ad tollendum ea, quæ repugnant habitui charitatis, instituta sunt. Est ergo in consilijs modus tantum perueniendi ad perfectionem, nisi accipiantur inclusis præceptis, sine quibus non sufficient ad salutem. Charitas igitur absolute cadit sub præcepto; eius autem perfectio non cadit sub obligatione præcepti, sed sub ostensione finis. Et prima incipit cum obseruantia præceptorum, secunda sequitur: sicut perfectio aucti, sequitur eam geniti. Status propriè spectat ad conditionem libertatis, vel seruitutis: spiritualis autem libertas, aut seruitus potest considerari, aut secundum id quod interior agitur, aut secundum id quod foris ostenditur; homines enim vident ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. Hinc est, quod secundum interiorem hominis dispositionem, accipitur conditio spiritualis status in homine per comparisonem ad diuinum iudicium: nam quilibet qui est

perfectus, est in statu perfectionis. Sed quia tam perfectio, quam status secundum interiora nobis sunt ignota, non consueuimus statum perfectionis sic accipere, se l quantum ad Ecclesiam, quæ secundum externa iudicat, & quæ distinguit statum perfectorum à statu imperfectorum. Ut igitur apud homines, ut quis consequatur statum seruitutis, vel libertatis, requiritur primò quædam obligatio, vel absolutio, deinde solennitas quædam illis adiuncta; nec enim etsi seruus dicatur à seruiendo, id est seruus quicumque alteri seruit, sed qui obligatur ad seruiendum: nam interdum seruiunt, qui serui non sunt, iuxta illud Apostoli: *Per charitatem spiritus seruite inuicē*. Nec sufficit non seruire, ut quis non sit seruus, ut patet de seruo fugitino, vel infirmo. Ideo qui se obligat ad tollenda impedimenta charitatis, ut religiosus expressè, & Episcopus tacitè, dicitur à nobis esse in statu perfectionis quantum ad nos, & non laicus perfectus, qui tamen quantum ad Deum attingit, in quodam est statu perfectionis nobis ignoto, non autem est in externo statu perfectionis, à quo excluduntur etiam perfecti, & perfectam habentes charitatem, & in quo sunt rursus multi imperfecti suo vitio.

Ait ergo Dominus: *Si vis perfectus esse*, id est, si vis perfectam charitatem habere, abiecta triplici concupiscētia per tria vota, ut explicabimus, vade, & vende: non quasi sit perfectio, vel omnimoda dispositio ad perfectionem hæc rerum temporalium abdicatio: quia opus est continentia, & obedientia; sed quia est bona pars: quia plus impedire solet cura rei familiaris, maxime diuitem avarum, quam omnia alia. Est etiam facilior hæc dimissio, quam vxorum. Nam paupertas facilius est continentia, de qua dixit: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est*. Dixit autē Dominus, *Vade*, id est, incipe facere. Et quia bona domi habebat, quæ venditurus erat, non autem presentia; id est opus erat abire. Tertio, ut instrueret omnes appetētes statum perfectionis nō debere diu morari in bene vendendo quod habent,

Ecclesia vade iudicare solet.

Seruus proprie quis.

Gal. 5.

Quid est: Si vis perfectus esse. 1. Ioann. 2.

Ibidem. Quare Christus dixit ad discipulos: Vade, vende, & reliq.

1. Tim. 1.

Dilectio Dei quæ necessaria ad salutē, quæ minime.

Deut. 6.

Matth. 22.

August. lib.

De perfect.

iustitiæ. Ra

tiocinatio

ne 16. in re

spō. tom.

7.

Explicatio

dilectionis

vnde pēdeat.

1. Reg. 16.

Hierony. e-pist. 103. tomo 3. in principio.

Bona temporalia cur Dominus vendē, nō autem iubeat derelinquere.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Arist. lib. 5 Ethico. ad Nicomach. c. 5. Cur omnia vendenda.

Ath. 5.

Hieron. prope fin. libri, tom. 2. initio. Contra Vigilantium.

August. lib. de Ecclesi. dogmat. c. 70. tom. 3.

ne interim accidunt impedimenta. Nā vt Hieronymus ait ad Paulinum: *Nemo renuntiaturus seculo, bene potest vendere, quæ contempsit, vt venderet*. Sic ille. Rursus ait: *Vende*: per hoc prohibēs res quas possidemus, pro derelictis relinquere: quia nō relinquuntur tanquam malæ, sed tanquam bonæ promelioribus, id est, pro spiritualibus, & æternis; non enim bona temporalia mala sunt; aliās Deus aliquid malum, vel superfluum cōdidisset. Ideo morituri adstringimur de eis bene disponere. Secundo dicit, *Vende*; ne alicui vni relinqueret eum ditando, sed vt moderatè, eleemosynæ dentur pauperibus: Nam si non venderentur res, oporteret eas dari integras pauperibus. Quædā autem sunt magni valoris, vt domus, vel ager, vel seruus, & quæ pauperibus non conueniunt. Tertio præcepit vendere; ne dissiparet citò lautè viuēdo: & mens Christi erat, vt cum ratione ea à nobis abdicemus. Venditio autem fit hie pro pauperibus, ne ditetur: & quia pecunia, quæ medium est cōmutationis, & adhibetur vt fideiussor circa omnia, vt docet Aristoteles in Ethicis; id est quæuis necessitas ea supplere potest, nō sic autem rebus ipsis.

Dixit autem, omnia, vt omnis cura, & sollicitudo temporalium tollatur: spes omnis in Deo collocetur. Omnia etiam, & non tantum partem bonorum; ne quod accidit Ananiæ, & Saphiræ, defraudantibus de pretio agri, nobis contingat: id est melius hoc, quā manere in seculo distribuendo diuitias: & verum est, quod præstat citò religionem amplecti, etiam paucas eleemosynas faciendo, quā diu manēdo magnas. Rursus Hieronymus in lib. aduersus Vigilantium eum arguēs, rectè scribit: *Quod autem asseris, eos melius facere, qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum suarum pauperibus diuidunt, quā illos, qui possessionibus vanundatis, semel omnia largiuntur: non à me eis, sed à Domino respondetur: si vis esse perfectus, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me*. Et Augustinus, siue Genadius lib. De Ecclesiasticis dogmat. *Bonum est, inquit, facultates cum dispen-*

satione pauperibus erogare. Melius est pro intentione sequendi Dominum in simul donare, & absolutū solitudine cū Christo egere. Sic ille. Præterea præstat omnia vendere, quia qui adhuc omnia possidet, delectatur possessione, non mendicat: sollicitus redditur, & non facit opera meliora, quā distribuere. Rursus ait: *Omnia quæ habes*. Græcè, vt notat Clemens Alexandrinus, legitur *ἅπαντα*, non ea quæ sunt aliena in anima, vt quidam putant: nam quomodo ea distribueret pauperibus? Nec peccata, vt Theophylactus in Marcū ait, quæ vult dari pauperibus dæmonibus omni bono destitutis; vt possimus Christum sequi. Sed hæc absurdum, & dura est expositio. Ergo per, *Omnia quæ habes*, siue *ἅπαντα*, intellige facultates, quibus contemptis sequendus est Christus. Omnia ergo quæ habes actu, neque detinearis litigando pro alijs. Hinc Hieronymus epistola ad Paulinum propè finem, ait: *Si habes in potestate rem tuam, vende: si non habes, proice. Tollent tunicam, & pallium relinquendum est. scilicet nisi tu semper recastinans, & diem de die trahēs, caute, & pedetentim tuas possessionulas vendideris, nō habet Christus vnde alat pauperes suos. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit*. Sic Hieronymus. Si verò ex his quæ habes, quædam sint aliena, illa dāda sunt dominis suis, nō pauperibus.

Et da pauperibus: Nō vult Dominus opes quas deferimus, in vanos vsus profundi, sed vt in beneficium cedant pauperum. Hinc Crates ille Thebanus meritò reprehenditur, quod, cū Athenas pergeret ad philosophandum, magnum auri pondus deiecit in mare, dicens: *Demergo vos, ne demergar à vobis*. In historia etiam B. Ioannis Evangelistæ Craton quidam lapides pretiosos, diuenditis omnibus facultatibus suis legitur comparasse, & comparatos, omnes confregisse, & inutiles reddidisse. Origenes commemorat Thebæum quendam fuisse, qui omnem suam substantiam tradiderit populo Thebanorum propter libertatem animæ suæ, & exemplum vitæ facilioris, & vt se beatum demonstraret Gentilibus, nec indigentem hoc mundo.

Secunda ratio.

Omnia quæ habemus nobis quæ vendenda secundum aliquos, inepte.

Clem. Alexand. lib. 4 Strom. tomo 2.

Theophyl. Verus senlus ac proprius huius loci.

B. Hierony. epist. 103. tomo 3. in princ. Matth. 5.

Vendita illa propter Christū bona, cur pauperibus danda. Cratis Thebani, & aliorum quorundam inuitiū diuitiarum contemptus.

Orig. tract. 8. in Matt. circa medi. tom. 2.

Bonorum di-
tributio pau-
peribus qua-
lis factenda
præcipitur.

Porro qui habet filios, etsi diuites, non potest eos priuare legitima portione, quæ iure positio, & à natura non dissentaneo eis competit: & talibus, si voluerit, potest plus aliquid cõferre: sed melius datur pauperibus. Si autem filij sint pauperes, deberet releuare eorum inopiã, detracto eo quod vult pro se dare monasterio. At verò qui hæredes necessarios non habet, si parètes diuites habet, nihil cogitur eis relinquere: secus est si pauperes sint, quia debet eis impertiri ad necessitatem subleuandam. Si verò non habet, vt hic adolefcens Euangelicus nõ habebat, distribuenda sunt pauperibus, maximè cõsanguineis. At si hæredes, vel parentes pauperes non habet, vt hic Princeps, potest, & debet, iuxta cõsiliu Christi pauperibus distribuere.

Quibus dan-
da pauperib?
fiat.

Matth. 15.

In pauperum autem nomine tẽpla Ecclesiæ, & loca pia maximè intelliguntur, quæ Dominus non expressit, nisi tacitè, vt subtraheret à dando ipsi templo, quod non erat per se malũ, quia laudauit viduam offerentem duo æramina, & mittentem in Gazophylacium; sed ob Pharisæos malè dispensantes, & extorquentes frequenter à iuuentute, quæ porrigenda erant parentibus. Da ergo pauperibus, quia ita illi adolefcenti expediebat: secus si haberet suos pauperes.

Ingredientium religio-
ne bona pau-
peribus, non
alijs, erogan-
da.

B. Hierony-
tom. 9. ini-
tio.

Act. 5.
Quid cõtem-
pris diuitijs,
saluatorem
sequi, Hiero-
nymo.
Psal. 33. &

Quoniam verò in hac distributione bonorum ad perfectionis statum suscipiendum, interdum à plerisq; erratur, nec Euangelio se reddunt conformes: operæpretium duxi de his paullo latius differere. Dixi ergo, & iterum dico, quod qui volunt assumere statum istum, possunt, & debent bona sua in pauperes erogare. Iam huius dicti rationes proponam. Nam in illa verba Christi: *Vade, & vende omnia qua habes, & da pauperibus*, ita scripsit Hieronymus: *In potestate nostra est, vtrum velimus esse perfecti: tamen quicumque perfectus esse voluerit, debet vendere qua habet, & non ex parte vendere, sicut Ananias fecit, & Sapphira, sed totum vendere: & cum vendiderit omne, dare pauperibus, & sic sibi comparare thesaurum in regno cælorum. Et hoc non sufficit, nisi post contemptas diuitias Saluatorem se-*

quatur, id est relictis malis, faciat bona. Idem ad Iulianum epistola tractans eadem verba: *Si vis perfectus esse: Vade, inquit, & vende: non partem substantiæ, sed vniuersa, qua possides: & da, non amicis, non consanguineis, non propinquis, nõ vxori, non liberis: plus aliquid addam: nihil tibi ex omnibus metu inopia reseruas, ne cum Anania damneris, & Sapphira: sed da cuncta pauperibus. Idem ad Hebidiam quæst. 1. in principio: *Si vis esse perfectus, & tollere crucem tuam, & sequi Dominum Saluatorem, & imitari Petrum dicentem: Ecce nos dimissimus omnia, & secuti sumus te: vade, & vende omnia qua habes, & da pauperibus, & sequere Saluatorem. Non dixit, Da filijs, da fratribus, da propinquis, quos etiam si haberes, iure ipsi Dominus præferretur; sed da pauperibus; imò da Christo, qui in pauperibus pascitur: Qui cum diuus esset, pro nobis pauper factus est. Et infra propè finem: *Si vis esse perfectus, non tibi iugum necessitatis imponit, sed potestati tuæ liberum cõcedit arbitrium. Vis esse perfectus, & in primo stare fastigio dignitatis? fac, quod fecerunt Apostoli, vende omnia qua habes, & da pauperibus, & sequere Saluatorem, & nudam solamq; crucem nuda sequaris & sola. Nõ vis esse perfectus, sed secundum vis tenere gradum virtutis; dimitte omnia quacũque habes, da filijs, da propinquis. Hæc Hieronymus, satis fauens huic nostræ sententiæ. Quam etiam Paulini Episcopi confirmat exemplum, de quo Ambrosius libro 6. epist. 36. ad Sabinũ ita scribit: *Paulinum splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli secundum, venditis facultatibus, tam suis, quam etiam coniugalibus, in hos se induisse cultus ad fidem comperi, vt ea in pauperes conferat, que redigit in pecuniam, & ipse pauper ex diuite factus tanquam deoneratus graui sarcina, domui, patriæ, cognationi quoque vale dicat, quò impensius Deo seruiat. Hæc ille.****

1. Pet. 3.
Idem epist.
124. circa
med. tomo
2.

Idem epist.
150. tom. 3

Matth. 19.

2. Cor. 8.

Duplex gradus
virtutis,
& perfectio-
nis.

Ambrosio
mo 3.

II. ratio.

Luc. 11.

Deinde secundum B. Thomæ, & cõmunem sententiam Doctorum, cõ Dominus dixit, *Quod superest, date elemosynam*, ita intelligendũ est, vt omne superfluum personæ, & status, quod est in quolibet fidei, debeat iuxta hoc præceptum in pauperes erogari, sub

mortiferi

Bona quatenus
parentibus,
& consanguineis
elargienda.
B. August.
tom. 2.

Basil. in regalis
suis
disp. inter-
rog. 9. tom.
2.
III. ratio.

Tob. 4.

B. Ambrosio
lib. 1. offi-
corũ, cap.
30. circa
medium.
Parentibus
quatenus, be-
ne faciendũ,
ex Ambrosio.

mortiferi delicti pœna, si ingrati necessitate sint: sic ille, qui paratus est statum perfectionis assumere, vel ingredi probatam religionem, omnia quæ habet, siue ad personam, siue ad statum spectantia, quæ illi sunt superflua, cogitur disponere in pauperes eiusmodi, vt obediat præcepto Domini. Quod si quis obieciat, parentes, aut propinquos se habere pauperes, & in illos velle sua erogare; dicendum est iuxta doctrinam Augustini epist. 38. ad Latam; parentes pauperes primum habere locum inter pauperes, & illis primò esse erogandum tanquam pauperibus, non tanquam propinquis: non ita tamen, vt ditiores inde fiant, & opulentiores, vt locus sit alijs pauperibus aliquid tribuendi. Quod si reuera non egent, nihil est illis dandum. Si verò parentes, vel propinqui nostra clam, aut per vim occupent, & intendere litem velint, & nolint dare quod suum non est, sed retinere: tunc teste B. Basilio, satis est protestari quod illi vim faciunt, & alienum retinent. Potest etiam se à litibus expedire, & non tardare ingressum religionis. Adhæc cum erogatione elemosynarum, & bonorum nostrorum dispensatione, remissionem peccatorum, & vitam æternam consequamur, iuxta illud Tobie: *Premium bonum tibi thesaurizas in die necessitatis: quoniam elemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo, elemosyna omnibus facientibus eam. Qui bona sua in propinquos, & parentes spontè distribuit, qui tamen non egent, iacturam facit tam bonorum, quam ipsius vitæ æternæ, & remissionis peccatorum. Secus esset, si egerent. Quare rectè Ambrosius quodam loco hæc tractans quæstionem, scripsit: *Proximos seminis tui non despicias, si egerere cognoscas. Melius est enim vt ipse subuenias tuis, quibus pudor est ab alijs sumptum deposcere, aut alicui postulare subsidium necessitati: non tamen vt illi ditiores eo fieri velint, quod tu posses conferre inopibus. Causa enim præstat, non gratia. Neque**

enim propterea te Dominus dicasti, vt tuos diuites facias: sed vt vitam tibi perpetuam fructu boni operis acquiras, & pretio miseracionis peccata redimas tua. Putant se parum poscere: pretium tuum querunt: vitam tuam fructu adimere contendunt. Et accusat quod eum diuitè non feceris, cõte ille velit æterna vita fraudare mercede. Hæc ille, quæ cogitanda sunt, & expendenda.

Amplius si Matth. 25. damnatur, qui non faciunt elemosynam, qui eam habeant, nolunt porrigere: quanto magis illi, qui statum perfectionis assumunt, debent, vbi non habent egentes cognatos, sin alios pauperes bona sua effundere, ne illis dicatur: *Discedite à me maledicti in ignem æternum: furui enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* Ideo Dominus confuluit: *Cum facis prandium, aut cenam, nolite vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites, ne forte te cõspici reuertent, & fiat tibi retributio: sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos.* Et quomodo ille euadet sententiam Ioannis, dicentis: *Qui habet rit substantiam huius mundi, & videt fratrem suum necesse habere, & clausit viscerà sua ab eo, quomoda charitas Dei manet in eo?* Rursus in primitiua Ecclesia fidelibus quæ plurima ponebant bona sua ad pedes Apostolorum, & distribuabantur, prout vnicuique opus erat; non autem ante pedes cognatorum, vel parentum. Quin & Canon Apostolorum 39. statuit: *Non licet episcopo ex bonis Ecclesiæ aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs, qua Dei sunt, condonare: Quod si pauperes sunt, tanquam pauperibus subministret; ne eorum occasione Ecclesia negotia depreuentur.* Hæc illi. Certè de B. Francisco legimus, adolefcenti quidam volenti suam ingredi religionem, consiliu dedit, vt prius in vsu pauperum bona sua distribuere: qui cum secus fecisset, & in parentes, & propinquos diuites erogasset, noluit eum in sua admittere religionis consortium. Sequitur: *Et habebis thesaurum in celo. Thesaurus, propriè multitudinem auri reconditi*

III. ratio.

Matth. 25.

Luc. 14.
Qui vocandi
ad conuiuium.

1. Ioan. 3.

V. ratio.

Act. 4.

Apostolica
sanctio de di-
tributione
bonorum.
VI. ratio.

B. Francis-
co dõmetum
paupertatis.

Thesaurus
proprie quid.

significat: & vult plurimum transferri ad omnia bona reposita, quae sint recondita in magnitudine, & magni pretij. Ideo apud Ieremiam, *Decem viri reperti sunt inter eos, qui dixerunt ad Ismael: Noli occidere nos, quia habemus thesauros in agro frumenti, & hordei, & olei, & mellis.* Et nititur haec metaphora in eo, quod omnia rediguntur in pecuniam per commutationem, cum numisma sit fidei suffragium pro omnibus. Theaurus igitur in caelo, proprie in pecunia reposita non est, quia non est ibi usus pecuniae, sed neque erit usus naturalium diuitiarum, ut frumenti, vel olei, vel hordei: sed accipitur largè thesaurus pro magnitudine praemiorum. Nam ut aliquibus respondent parua praemia in caelo, ita alijs magna, qui dicuntur habere thesaurum. Et quia praemia respondent meritis, qui dando promeretur, accipiendo remunerantur, ideo relinquunt thesauros terrenos, ac eodem modo promeritur thesaurus caelestis: ob quam causam non promittitur seruantibus castitate, licet hoc sit difficile, quam omnia ab se abdicare. Subdit: *Errent, sequere me:* scilicet corpore, ut Apostolus, & discipuli sequebantur Christum quocumque iret. Et ita sequi non erat per se actus perfectionis, sed eos qui se sequebantur, instruabat, & paratim ad opera perfectionis reducerebat. Vel, *sequere me*, Evangelizantem verbo, & vita: Sequere me, non tam corporis gressu, quam meritis affectu (ut ait Ambrosius) imitatione vitae meae, & exempli actionum mearum confectio, & semper sequendo, non hodie quidem, eras autem non, ut ait Theophylactus. Atque in hac sequela, plane sita est omnis charitatis, Christianae perfectio, quam Christus singulariter mundo exhibuit. Et aduerte, Graecè litera apud Marcum habere: *Et veni sequere me*, tollens crucem, vel sublata cruce: id est, paratus ad paupertatem, & mortem per petendam pronomine meo. Non ergo in abdicandis bonis suis, & pauperibus distribuendis consistit perfectio. Ita enim ait Abbas Moyses apud Casianum: *Ob hoc, inquit, quis vensibilia cuiuslibet artis insitigare sibi met, ac preparare festinat, non ut ea possideat otio-*

se, nec ut emolumentum illis frumentum qui sperat ex ipsis in nuda instrumentorum possessione constituat, sed ut eorum ministerio periciat, sinemque illius disciplina, cuius hac adiumenta sunt, efficaciter apprehendat. Igitur ieiunia, vigilia, meditatio Scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum, non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia non in his consistit disciplina illius finis, sed per illa peruenitur ad finem. Haec ille. Hinc & Hieronymus ponderat, quod cum non sufficiat omnia vendere, & relinquere, Petrus addidit, scilicet, *Et secuti sumus te.* Ita ergo cogitandum est, vota esse instrumenta perfectionis, non ipsam perfectionem. Si enim quis grauatus farcinis, & vestibus praepeditus, montem esset conscensurus, maxima conscientia haberet impedimentum, ac si farcinas poneret, & vestes praecingeret, non diceretur iam ascendisse, sed affectum esse faciliorem dispositionem, & statum cursoris cuiusdam expediti ad ascendendum: ita de religione, & eius exercitijs, quae ad perfectionem conducunt, cogitandum est. Subdit Euangelista: *Cum audisset autem adolescens verbum, abiit tristis, erat enim habens multas possessiones.* Rogabis cur Dominus efficaciter non vocauit hunc adolescentem? Respondeo primum cum Apostolo in priori ad Corinthios dicente: *Videte vocationem vestram, fratres: quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ita etiam, non multi diuites.* Deinde ostensum voluit, quantum sit homo cum carne, & quantum resuscitatus, cum dato Spiritu ipse suis ostendit quanta oporteat eos pronomine suo pati. Et hic qui modo fugit, fortasse maiore animo reuerteretur. Certè quae plurimi multo hoc distores, se, suaque reliquerunt pro nomine Iesu, ut digni essent, qui cognominarentur Christiani. Moeore affectus est adolescens audiens Christi verbo, praerecedentia, quod non assequeretur perfectionem, de qua interrogauerat: non tamen peccauit, quia agens in consilio citra contemptum, non peccat. Sed qui semel misit manum suam ad aratum perfectionis, ille si non persistat, aptus non est regno Dei: nam in statu perfectionis

Hieron. loco citato.

Vota sunt perfectionis instrumenta, non ipsa perfectio. Simile.

Cur Dominus efficaciter non vocauit hunc adolescentem. 1. Cor. 1. I. ratio.

Secunda.

Adolescentem ad statum perfectionis a Christo inuitatum, non acquiescens, cur minime peccauit. Luc. 9.

Ierem. 41.

Habere thesaurum in caelo, quid.

Sequela Iesu quid conferret.

Quid sit sequi Iesum. Ambros. in Lucae cap. 1. & tom. 5.

Theophyl.

Marc. 10.

Tollere crucem quid sit.

Casian. Collat. 1. c. 7. circa medium.

nis peculiariter habetur regnum Dei: alioqui gloria non perditur omisso consilio: & Christus impedimentum quod diuites ab opibus habent, ostendere voluit. Et si verò multas possessiones haberet, non tamen ut vltimum finem diligeret: nec tantum quatenus viles erant, quod non est peccatum, sed etiam faciens ex vtilibus delectabiles, citra finem tamen, quod veniale delictum est. Et huiusmodi quidem amor etsi impediatur perfectionem, non tamen diuinarum praepceptorum obseruantiam. Ecce quomodo spinæ diuitiarum suffocent verbum ne crescat. Vnde Theophylactus: *Erat enim, inquit, habens possessiones multas. Nam qui paucas habet, non ita ab illis detinetur: in multis enim diuitijs violentius est vinculum.* Haec ille. Vides ergo diuitiarum amorem illi non permisisse complecti perfectionem quam volebat: quod plura habebat, eodem magis seruius eorum effectus erat, & additio diuitiarum additionem fecerat auaritia. Rectè profecto scripsit Augustinus ad Paulinum: *Nescio quo autem modo, cum superflua, & terrena diligantur, arctius adepta, quam concupita constringunt. Nam vnde tristis ille discessit, qui consilium vitae aeternae consequenda quaerebat à Domino, nisi quia magnas, ut Euangelium loquitur, habebat diuitias? Aliud est enim nolle incorporare quae desunt,*

Amor qui perfectionem quidem impediatur non tamen Diuino ram obseruantiam praepceptorum. Matth. 13. Theophy. in Matth.

Augu. epist. 3. sub fine. tom. 2.

TRACTATUS LI.

De disceptatione Domini cum diuite adolescente, quem inuitauit ad statum perfectionis. Et habetur Matt. 19. Mar. 10. & Luc. 18.

SUPERIORI Tractatu explicuimus congressum diuitis adolescentis cum Domino illum ad statum perfectionis vocanti: iam non nihil aduersus haereticos differendum est, qui multis modis hunc perfectionis statum aut de medio tollere, aut certè obscurare nituntur. Ex verbis igitur Domini ad adolescentem dictis duo colliguntur status in Ec-

lesia, in quibus opera iustitiae, & salutis exereere possumus: Alter communis & necessarius in baptismo ad obseruantiam mandatorum, aliorum secundus, quem propria assumimus electione Deo aspirantes, & votis adstringimur ad consiliorum Euangelicorum custodiam vltra communia mandata. De his duobus vitae in Ecclesia Dei institutis ita philosophatur Eusebius Caesariensis sibi de demostri-

Gen. 19. & Luc. 17.

Num. 11. Notantur religiosi quidam.

Veri religiosi quinam.

Haereticorum vota vitae moralitiae damnantium confutatio.

Duplex in Ecclesia Dei status, necessarius, & voluntarius, id est, perfectio nis. Euseb. Caesariensis lib.

1. de demōstra. Euan. cap. 8. Religioſæ vitæ, & ſecularis deſcriptio per Euſebium.

tione Euangelica: Quocirca in Ecclesia Dei duo etiam viuendi modi inſtituti ſunt: alter quidem naturam noſtram, & communem hominum vita rationem excedens, nō nuptias, non ſobolem, non ſubſtantiam, non opum facultatē requirens: totus autem prorsus à communi & conſueta cūctorum hominū vita abhorrens, & ſoli Diuino cultui, ex immēſo rerū cœleſtium amore addiſtus, qui hunc modum amplexi ſunt, quaſi ab hac mortali vita ſeiuncti, ipſumq; duntaxat corpus in terra gerentes, cogitatione verò atque animo in ipſo cœlo degentes quaſi quidā cœlites, reliquorū hominū vitā deſpiciunt: quippe qui pro vniuerſo genere, ſupremo omnium Deo ſacrati ſint: idq; non boum mactationibus, non cruoribus, non libationibus, aut nidore vllō neq; fumo, aut ignis deuoratione, cōſumptione corpōrū; ſed rectis vera pietatis ſententijs, & purgati animi affectione, ad hac operibus quoq; ac verbis, quæ à virtute proficiſcuntur, quibus rebus diuinitatē ipſam placantes, ſuū & pro ipſis, & pro alijs, qui euſdem ſint generis, adminiſtrant Sacerdotium. Et talis quidem exiſtit in Chriſtianismo perfectus vita modus. Alter verò remiſſior atq; humanior; hic & modoſto conuigio, & ſobolis procuratione implicatur, & rei familiaris curam aſſumit, & iuſtē militantiſ, qua ſint agenda, deſcribit: agros quoq; & mercaturam, aliumq; magis ciuilem viuēdi morē adiuncta religione, non negligit. Iſs autem qui hunc modum elegerunt, & exercitacionū temporaria, & his quidē ſecundus pietatis attributus eſt gradus, dum aptam huic ipſi generi vitæ prabet vtilitatē, vt nullus plane ab aduentu ſalutari ſeparetur, ſed omne genus hominū tam Barbarorū, quam Græcorū, Euangelicā doctrinā fructum percipiat. Haec genus Euſebius. Quid clarius, quid accommodatius, quid denique ſignificantius de hoc religioſæ vitæ genere, quā cœleſtē videtur appellare, aduerſus noſtri temporis hæreticos ab hoc homine aut dici, aut excogitari potuit? Quod autē ſtatus perfectior ex illis Domini verbis colligatur, ex eo conſtare poteſt: quia cum rogaret adoleſcens Dominum, Quid boni faciam vt habeā vitam aternam? Cui Dñs, ſerua, inquit, mandata, cumq; it-

le dixiſſet: Omnia hac cuſtodiu à iuuentute mea: quid adhuc mihi deest? Dñs ſubiūxit; Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia qua habes, &c. Ex quibus habes, ſat eſſe ad vitā aſſequendā, mādatorū cuſtodiam in ſtatu communi, non renuntiano bonis, neq; ſe propter regnum cœlorū caſtrando, neque Ieſum propē, & aſſiduē, ſed à longinquo ſequendo, & his quæ ſunt mundi, vacādo. Ecce primus ſtatus communis, in quo poteſt homini eſſe ſalus. De ſecūdo ſtatu roganti adoleſcenti quid ſibi deeſſet, dixit Dominus: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia qua habes, &c. ac ſi expreſſius diceret; Nihil tibi deest, ſi obſeruaueris mādara, vel in ſtatu, in quo es, ad obtinendā vitā; ni velis perfectionis iuſtitie ſtatum adipiſci: ideo recte ait, Si vis; vt conſiliū ſit, non præceptū ex quo conſurgit altior ſtatus, qui dicitur perfectionis: non quod hæc perfectio cōtingat ſtatim abdicationis bonis, & emiſſo voto; ſed quod hæc ſit via & modus ad perfectionem obtinendam. Vade, inquit, vende omnia qua habes, & da pauperibus, & habebis theſaurū in cœlo, & veni, ſequere me. Et quod hic ſit veriſſimus, germanus, & Catholicus ſenſus, conſtat in primis ex his, quæ ſuperiori tractu diſſerui-mus. Cōſtat deinde ex vſu & praxi Eccleſiæ, quæ optima eſt. Scripturarū interpretis: hæc enim verba perpetuò intellexit Eccleſia de ſtatu illo perfectionis, ad quē non omnes arctantur, niſi tantūm qui volunt. Nam Apoſtoli à Chriſto vocati omnia reliquerunt, & hoc verbū Chriſti ſe ſecutos fuiſſe aſſerunt: in quorū perſonā dixit Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit vobis? B. Athanaſius in vita S. Antonij cultoris eremi, ſcribit, illū bonum patrem audito hoc verbo in Eccleſia: Si vis perfectus eſſe, & reliq. diſtractis ſuis omnibus bonis, & in pauperes diſtributis, ſeceſſiſſe in cremū: quod & de nonnullis ſanctis alijs in historijs Eccleſiaſticis recenſetur. His accedunt ſacri & diuini interpretes: inter quos primus Gregorius Nazianzen. epiſt. ad Hellenium Demanachum Clidonium laudat, quod omnia bona ſua in

Quid ſignificet, Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia qua habes, &c.

Eccleſiæ praxi optima Scripturarū interpretis.

Matth. 19.

B. Athana.

ſtatum hūc perfectionis ex Domini verbis aperte colligi.

Augu. tom. 2.

pauperes diſtribuerit: & vocat margaritum inter gemmas, Luciferum inter ſidera, primū Ver inter anni partes, roſam inter flores. Deinde B. Auguſtini nuſ epiſt. 89. ad Hilarium quaſt. 4. interrogatus an eſſet neceſſarium diuitibus omnia ſua diſtrahere, & in pauperes erogare, ad ſalutem: reſpondet, & allegatis his verbis Euangelicis, ſubiungit: Cui enim Dominus hæc præcepit? Profeſto illi diuiti, qui vita aterna conſequenda conſilium quaerebat accipere. Hoc enim Domino dixerat: Quid faciam vt vitam aternam conſequar? Ille autem non ei reſpondit: Si vis venire ad vitam, vade, vende omnia qua habes, ſed, ſi vis venire ad vitam, ſerua mandata. Quæ iuuenis cum ſibi à Domino ex lege commemorata ſe ſeruafſe dixiſſet, & quaſiſſet quid adhuc ſibi de eſſet, reſponſum accepit: Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia qua habes, & da pauperibus. Et ne ſe illa, quæ multum amabat, hoc modo perdere exiſtimaret, Et habebis, inquit, theſaurum in cœlis. Deinde addidit: Et veni, ſequere me, ne cuiquam, cum hæc fecerit, aliquid prodeſſe exiſtimetur, ſi non ſequitur Chriſtum. At ille quidem triſtis abceſſit, qui viderat quemadmodū illa legis mandata ſeruauerat. Puta enim quid ſe arrogantius, quām verius ſeruafſe reſponderat. Veruntamen magiſter bonus mandata legis, ab iſtā excellentiore perfectione diſtinxit. Ibi enim dixit: Si vis venire ad vitam, ſerua mandata; hic autem, Si vis perfectus eſſe, vade vende omnia qua habes, & cætera. Et infrā de ſe ipſo: Ego qui hæc ſcribo, perfectionem, de qua Dominus locutus eſt, quando ait diuiti adoleſcenti, Vade, vende omnia qua habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me; vehementer adamaui, & non meis viribus, ſed gratia ipſius adiuuante ſic feci. Neq; enim quia diues non fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neq; ipſi Apoſtoli, qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt, ſed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere, dimittit. Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem noui ego, quām quiſquam alius homo; ſed magis Deus, quā ego. Et ad hoc propo-

Auguſtinus omnia dimiſit.

Totum mundum qui dimittit, eodē autore.

ſitum quantis poſſum viribus alios exhortor, & in nomine Domini habeo confortes, quibus hoc per meū miniſterium perſuaſum eſt: ſic tamen hoc præcipue ſana doctrina teneatur, nec eos, qui iſta non faciunt, vana contumacia iudicemus, diſcentes eis nihil prodeſſe, quod pudice quāuis coniugaliter viuunt, quod domos ſuas & familias Chriſtiane regunt, quod operibus miſericordia ſibi theſaurizant in poſterum; ne iſta diſputando, non Scripturarum ſanctarum doctores, ſed eorum accuſatores inueniamur. Tertio, B. Chryſoſtomus homil. ſuper illud epiſtolæ Pauli ad Romanos, Salutate Priſcam & Aquilam: Accedente, inquit, & dicente quodam: Quid faciendo vitam aternam hereditatem aſſequar? cum recenſita eſſent omnia qua in lege præcepta, & ille curioſius percunſtaretur, & diceret: Hæc omnia ſeruauit ab adoleſcentia mea: quid adhuc mihi deest? Dicit ad ipſum: Vade, vende facultates tuas, quas habes, & da pauperibus, & veni ſequere me. Hic ſi præcipere voluiſſet, oportebat hoc principio dicere, & legem in ordine præceptorum ponere, & non tanquā conſilium & exhortationem narrare. Enimvero cū dicit: Non poſſidete aurum, vel argentum: imperando dicit. Cum verò dicit: Si vis perfectus eſſe, conſulendo, & admonendo dicit. Non eſt autem idem, conſulere, & legem ponere. Nam qui legem ſtatuit, modis bonis fieri vult quod præcipit: qui verò conſulit, & adhortatur, ſententia & arbitrio auditoris permittit, vt ex dictis quod voluerit, eligat, ſicq; faciendorum dominus auditor relinquitur. B. etian Baſilius epiſt. 79. ad Euſtathium epiſcopum Sebaſtiæ, ſe huius vitæ perfectæ deſiderio captum ſcribit: Ego ſane, poſtea quā multum temporis vanitati impendiſſem, & omnem propē iuuentutē inani ſtudio attriuiſſe, quo tenebar, cū apprehendendis inſatuatē à Deo ſapiētia diſciplinis immorabar: tandem aliquando, vt velut ex graui ſomno expergeſcitur, ad Euāgelicæ veritatis admirabile lumē reſpexi, agnouiq; inutilitatē ſapiētia principū huius ſeculi, qui abolentur, deplorata plurimū miſerabili mea vita, ductorē mihi dari optabā, qui ad pietatis me dogmata introduceret. Et cum primis hoc mihi cura erat, vt morum correctionē aliquam

B. Chryſoſtom. 4. Rom. 16.

Matth. 10.

Conſulere, & præcipere, diuerſa.

B. Baſilius.

Baſilius poſt vanitatis ſtudii, per Euāgelij lectionem vt mutatus eſt in virum alterum.

instituerem, quos per diuinā consuetudinem cum improbis contractam peruerteram. Lecto itaque Euangelio, animaduersus, illic quod plurimum occasionis & momenti adferat ad perfectionis studium, si quis bona sua vendat, deque illis egenis fratribus communicet, & prorsus nulla teneatur vita istius cura, nec patiatur mentem suam aliqua rerum presentium affectione turbari; optabam dari aliquem ex fratribus, cui istud vitæ genus arrideret, quo vnâ cum profundum vitæ huius pelagus superare liceret. Inueni sanè multos apud Alexandriam, nec paucos apud reliquā Aegyptum, deinde & alios in Palaestina, & in Cælosyria & Mesopotamia. Hæc ille. Quæ propterea in medium protulimus, vt tanti Patris autoritate antiquum hoc vitæ genus confirmaremus, qui illud est amplexus ipse, & frequentissimum erat suo tempore: & vocat illud perfectionis studium, sicut Augustinus vocauit perfectionem. Præterea B. Hieronymus in hunc locum: *In potestate nostra est, inquit, vtrum velimus esse perfecti. Tamen quicumque perfectus esse voluerit, debet vendere quæ habet, & non ex parte vendere, sicut Ananias fecit, & Sapphira, sed totum vendere; & cum vendiderit omne, dare pauperibus, & sic sibi preparare thesaurum in regno cælorum. Et hoc ad perfectionem non sufficit, nisi post contemptas diuitias, Saluatorem sequatur; id est, relictis malis faciat bona. Facilius enim sacculus contemnitur, quam voluptas. Multi diuitias relinquunt, Dominum non sequuntur. Sequitur autem Dominum, qui imitator eius est, & per vestigia illius graditur. Qui enim dicit se in Christo credere, debet quomodo ille ambulauit, & ipse ambulare. Idem, in epi. ad Hedibiam quæst. 1. Et si vis esse perfecta. Non tibi iugum necessitatis imponit, sed potestati tuæ liberum concedit arbitrium. Vis esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere Saluatorem, & nudam, solamque crucem nuda sequaris & sola. Non vis esse perfecta, sed secundum vis tenere gradum virtutis; dimitte omnia quæcumque habes, da filiis, da propinquis. Nemo te reprehendit, si inferio-*

ra seceris; dummodo illam scias tibi iure prælata, quæ elegerit prima. Idem ad Heliodorū monachū, qui è monasterio fugerat, scribens ait: *Sed forsitan dicitur es: Quid ergo? Quicumque in ciuitate sunt, Christiani non sunt? Non est tibi eadem causa quæ cæteris. Dominum auscultata dicentem: Si vis perfectus esse, vende omnia tua, & da pauperibus, & veni sequere me. Tu autem perfectum te fore pollicitus es. Nam cum, derelicta militiæ, te castrasti propter regna cælorum, quid aliud, quam perfectam secutus es vitam? Perfectus autem seruus Christi, nihil præter Christum habet. Aut si quid præter Christum habet, perfectus non est. Et si perfectus non est, cum se perfectum fore, Deo pollicitus sit, ante mentitus est. Os autem quod mentitur, occidit animam. Igitur, vt concludam, si perfectus es, cur bona paterna desideras? Idem rursus epistola ad Demetriadem de virginitate seruanda: *Apostolici fastigij est, perfectæque virtutis, vendere omnia, & pauperibus distribuere, & sic leuem atque expeditum cum Christo ad cælestia subuolare. Et subiungit: Si vis, inquit, esse perfectus, Non cogo, non impero; sed propono palmam, ostendo præmia, tuum est eligere, si volueris in agone atque certamine coronari. Et si consideremus quam sapienter sapientia sit locuta: *Vende quæ habes. Cui ista præcipiuntur? Nempe illi, cui dictum est: Si vis esse perfectus, non partem bonorum tuorum vende, sed omnia: cumque vendideris, quid sequitur: *Et da pauperibus. Non diuitibus, non propinquis; non ad luxuriam, sed ad necessitatem. Sive ille sacerdos sit, sive cognatus & affinis, nihil in illo aliud consideres, quam paupertatem. Laudent te esurientium viscera; non nutantium opulenta conuiuia. Hæc ille magnus Pater.****

Sed in hæc, multa obijciuntur ab hæreticis. Negant enim in primis, quod seruare mandata, sit satis ad consequendam vitam æternam. Sed hoc est vim afferre literæ perspicuæ & manifestæ. Nam Dominus dixit: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et Luc. 10. post expressum vtriusque dilectionis præceptum, subiunxit: *Hoc fac, & viues.*

Idem epist. 1. tom. 1.

Matth. 19.

Sap. 1.

Idem.

2. Tim. 2.

Proponuntur argumenta hæreticorum, atque refelluntur.

I. argumentum.

B. Hieron. tom. 10.

Act. 5.

Dominus quis sequatur. 1. Ioan. 2. Idem tom. 3.

Rom. 3. II. argumentum.

III. argumentum.

Hierony. li. 1. aduer. Iovin. tom. 2. Ioan. 14. Illud: Adhuc vnū tibi deest, quid propriè.

III. argumentum.

Quam perfectionem Deus exigit à nobis.

Deinde obijciunt Paulum dicentem: *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Respondeo: Ex operibus legis, citra fidem, non confurgit iustificatio, quia principium operandi externum est, scilicet lex ipsa minax, aut promittens bona huius mundi: at cum fide per dilectionem operante ex ipsis operibus iustificatio contingit, non autem fides inanis, & sola. Cū ergo Dominus dixit: *serua mandata;* non intellexit sine fide, sed illam subintellexit, sine qua, & charitate, præcepta intelligi, vel obseruari nequeunt. Tertio aiunt, si sat erat illi ad vitam, seruasse mandata, cur Dominus addidit, Adhuc vnū tibi deest? Respondeo, quod id non dixit ei deesse ad vitam illam vtrumque capeendam, sed ad hoc, nempe si vellent esse perfecti, id est, si vellent vitam illam cum merito perfectionis iustitiæ ingredi: non enim, vt stulti putant, & Iouinianus, quem impugnat Hieronymus, omnes erunt pares in gloria: nam in domo Patris mansiones multæ sunt. Ad hæc Luc. 18. iuxta Græcam literam *ἵνα ἴδωσιν*, non propriè significat, vnū tibi deest, sed vnū tibi relictum est, vel restat, seu relinquatur faciendum, si vis esse perfectior, & meliorem inuenire resurrectionem.

Quarto obijciunt, Christus Dominus Matth. 5. ad omnes dixit: *Estote perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Si ergo quis mandata seruet, aut dicetur perfectus; aut non dicetur. Si non; non ergo ingredietur in vitam (quanquam non rectè negetur perfectus, qui tantum seruauit mandata) si sic, quid ergo dicitur quod ei quicquam deest? an perfectio potest deesse quicquam, aut illi addi? Respondetur, Dominum ab omnibus æquè exigere perfectionem, sed non æqualem. Neque idem est exigere perfectionem; & exigere æqualem perfectionem: sed hæc valde differunt. Non ergo ab omnibus exigit æqualem perfectionem, sed ab omnibus perfectionem in suo statu. Vt v. g. sunt quædam animalia quæ imperfecta dicuntur, si ad totum generis ambitum comparentur, quæ tamè in sua specie perfecta sunt. Sic dicitur

status antiquus imperfectus respectu noui, vt docet Apostolus 1. Cor. 13. & præsens respectu futuri in gloria: nam quum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: & tamè in statu gratiæ, ad perfectionem vocamur à Domino, & à Paulo. Imò etiam in statu legis perfectio aliqua erat; de qua Deuter. 18. dixit Dominus ad populum: *Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo.* Imò etiam in lege naturæ nonnulla erat perfectio; de qua Dominus ad Abraham: *Ambula coram me, & esto perfectus.* Et de Noë in eodem statu dicitur: *Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis; cū Deo ambulauit.* Et tamen si hi status ad se inuicem conferantur, vnus altero perfectior inuenitur. Nam vt sub statu legis Naturæ aliquid addidit lex Moyfi, ita supra illam Moyfi aliquid addidit Euangelium, iuxta illud: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum:* & supra Euangelium maior erit gloriæ cælestis perfectio. Et in ipso perfecto statu Euangelij, siue lege gratiæ plures sunt gradus, qui & ipsi statum faciunt: vnus eorum, qui à longinquo sequuntur Christum, & absque eo quod renūcient re ipsa omnibus bonis; alius verò eorū, qui propè, & iuxta sequuntur, & omnia quæ possident, actu relinquunt; ad quem voluntariè tendunt, qui quidem status acceptari potest, & respui pro voluntate, sine peccato: sed vbi semel susceptus est, non potest, nisi turpiter deserui: atque hic respectu alterius quem includit, & aliquid addit, perfectior dicitur.

Quinto opponunt: Omnes Christum sequi debemus, ne in tenebris ambulemus, iuxta illud: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ:* at hoc vt summum videtur exegisse Dominus ab illo adolescente; non ergo amplius ab illo petijt, quàm quod exigit ab vnoquoque nostrum. Respondeo, omnes nos ad consequendum Christum æquè obligari, sed non eodem modo. Nam alijs sat est longè sequi, vt omnes, qui in communi classe relinquuntur: alij verò,

1. Cor. 13.

In lege scripta, sicut, & in lege Naturæ aliquid perfectionis extitisse.

Gene. 17.

Gene. 6. Statum Naturæ, legis, Euangelij, atque gloriæ inter ipsos comparatio.

Matth. 5.

Duplex Christi sequella.

V. argumentum.

Ian. 8.

Qui minus, qui plus debent Christum sequi.

Luc. 6. qui se ipsos adstrinxerunt, & sequelam professi sunt, propius debent sequi. Qui enim plus accipit, plus debet. Petrus aliquando sequebatur Dominum longè, quod narratur in vituperium eius pro illo tempore, quia iam sponte se obligarat voto ad propè sequendum. Sed non est omnium hæc sequela, nec ab omnibus exigitur: neque imputatur alijs multis, qui longè sequebantur, quia non promiserant. Ad hæc sunt quædam eximia Christi opera, vt illa obediètia vsque ad mortem, mortem autem violentam, & turpissimam crucis: in qua sequi Iesum non est omnium, etiam qui sequuntur eum in statu perfectionis; ideò dixit Petro: *Quò ego vado, non potes me modò sequi, sequeris autem postea*: quod enim sit hoc distinctum sequelæ genus, ex eo constat, quia ab initio dixerat ei: *Sequere me*, quod de sequela ad statum perfectionis intelligendum est: at post resurrectionem Christus dixit ei: *Sequere me*, quod nequaquam est intelligendum de eadem sequela, quam iam sponderat, sed de sequela ad martyrium, quæ verè perfectorum est, & nõ tantum eorum, qui in via perfectionis ambulant. Hinc ergo explicatur, quòd modus sequendi Iesum sit multiplex. Nam alij sequuntur per viam præceptorum, quidam per strictiorem semitam consiliorum, quidam verò ad actum martyrij, & hi omnium sunt perfectissimi, quibus Paulus meliorem resurrectionem pollicetur.

VI. argumentum, Erasmi videlicet, & Philippi Melancthonis. Sextò exponunt Erasmus & Melancthon, illa verba: *Vade & vende omnia qua habes*: non vt adolescens cum effectu hoc præstaret, sed vt haberet in animi præparatione, si quando videlicet exigeret negotium Evangelicum, & gloria Christi illud reposceret: quòd quia adolescens non intellexit, propterea abiit tristis. Sed in hunc sensum in primis est: quòd si iuuenis ille non intellexit verba Christi, causam certè habuit non intelligèdi, quia verba magis hoc porrigunt, quòd actu venderet, & erogaret in pauperes, quæ iubebat Dominus, quàm in sola animi præparatione. Cur etiam Dominus non declarauit ei planè, vt res se se ha-

bebat, præsertim cum Marcus dicat Iesum illum dilexisse: cur ergo præbuit illi causam errandi, & tentauit eum? Item illa verba, *vade & vende*, magis implentur si facto ipso præstentur, quàm si sola animi præparatione fiat: cur ergo id magis non expressit Dominus, cum Scripturæ in pleniore sensu intelligendæ sint, iuxta illud: *Vt Scriptura impleretur*: sed quæ esset perfectio hoc facere, vt Euangelium postular? humanum commetum est, quia verba ipsa Euangelij præsentaneam exigunt executionem. Non enim dixit Dominus: *Vbi erit opus, vade, & vende*: sed simpliciter: *Si vis perfectus esse, vende*: vt multi fecerunt. Ad hæc quæ esset perfectio hoc facere, cum negotium Euangelium postulat? tunc enim præceptum est, & inter præcepta annumerandum. Nullus enim cum affectu quouis diuitiarum, & confidentia in illis, intrabit in regnum celorum. Et ita, supra communem vitam expressam in obseruantia mandatorum, nihil Christus denuo addidisset. Illud enim perfectum est, quòd cum non exigitur, præstatur tamen. Item si seruauit mandata, vt aliqui ex eis volunt, ergo dilexit proximum sicut seipsum, & in animi præparatione renuntiauerat omnibus quæ possidebat.

Septimò alij argumentantur, asserentes, iuuenem hunc non seruasse mandata, & propterea Dominum etiam supra quam vellet, imponere, vt tentaret eum. Sed hæc dicuntur pro voluntate, & sine ratione: vt quid enim præuaricatore mandatorum volens Dominus allicere ad iustitiam, grauiore onere imposito grauaret, & quòd ipse nolle, ab eo exigeret? Addit etiam quidam, mendose legi, & addita esse verba: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Et ad hoc confirmandum adducitur Origenes, qui motus est ad hoc opinandum, duplici argumento: Altero, quòd apud Marcum, & Lucam, hæc verba de dilectione proximi non leguntur, cum tamen idem gestum narrent. Sed hoc vanum est: quia passim multa ab vno Euangelista commemorantur, quæ alij tacuerunt. Posteriori argumento, quòd si verè hic iuuenis

Mar. 10.

III. ratio.

Ioan. 19.

III. ratio.

V. ratio.

VII. argumentum.

Orig. ho. 8. in Matth. tom. 2.

proxi-

proximū sicut seipsum dilexisset, impleter legem, ac proinde non abiisset tristis, audiens relinquenda esse bona illa, quibus non afficiebatur. Respondeo, per hoc nihil aliud euinci, nisi quòd ille falso dixit se seruasse mandata, quòd & nos facile concedimus, & Origenes ipse magis probat, & Hieronymus, & Augustinus, atq; alij meliores existimant. Inter quos Irenæus lib. 4. cap. 26. scribit: *Ille autem quum dixisset, Omnia feci, & fortè non fecerat, nam vtique non diceretur ei, Custodi præcepta, arguens Dominus cupiditatem eius, dixit ei: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia qua habes, & diuide pauperibus, & veni, & sequere me. Apostolorum partem promittens eis qui sic fecerint.* Hæc ille, tractans verba hæc tanquam consilium: & dicens adolescentem falso dixisse se obseruasse, quia spreuisset diuitias pro thesauro in celo reposito, nec ita tristatus esset, si mandata seruasset. Sed reuera non seruauerat, licet se seruasse putaret, ideò volens simul possidere terrena, & celestia, cogitabat nouum modum audire quo id posset fieri: nec tamè tentabat Iesum, quia dicitur Christus cum dilexisse, tolerans scilicet eum, donec se cognosceret, & adduceretur ad perfectionem: quanquam Dominus doctrinæ gratiæ admisit sermonem eius, ac si obseruasset, vt constitueret altiore gradum perfectionis. Alij verò intelligunt verbum Domini: *Vade, vende omnia qua habes*, communiter quidem secundum animi præparationem, sed quibusdam qui Spiritu Dei aguntur, etiam secundum effectum: ita vt nulli proponatur per modum consilij, sed per modum præcepti. Sed hoc falsum est, quia perturbaret pulchritudinem Ecclesiæ, quæ in varietate consistit: vt sint quidem qui in cõmuni classe præceptorum relinquuntur, quibus non datur ad altiore statum aspirare: vel quia semel alligauerunt se seculo per coniugium, vel quia intus corde à Domino non trahuntur, & elipsi semetipsos non simulant, aut tandem qui morbo vel impedimento redditi sunt inepti ad hanc vitam, de quibus Apostolus: *Alligatus es in omni, nisi quaterere solutiq-*

Hierony. August. Irenæus, locis præscriptis.

Secundò Irenæum, Origenem, Hieronymum, ac Augustinum, hic adolescentens Dei mandata se seruasse mentitus est.

Alia quorundam expositio horum verborum Domini: si vis perfectus esse, &c. satis inepta.

Rom. 8.

Psal. 44.

1. Cor. 7.

nem: & de quibusdam viduis testatur: *Volo iuniores nubere: filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratiæ.* Osiander, homo hæreticus nostri seculi, et si fateatur, illa verba: *Vade, vende omnia qua habes*, consilium Domini fuisse; sed priuatum illius iuuenis, ita vt personam illius non egrediat, nec extendatur in alios. Sed id falsum est, & ab Euangelio, & praxi eius alienum. Ab Euangelio quidem, quia Apostoli quasi eius executores dixerunt: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Et Dominus in vniuersum doctrinam tradens, dixit: *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* A praxi quoque Euangelij, quia de multis sanctis legimus, auditis illis verbis Christi, omnibus se bonis spoliasse, & ad vitam eremiticam, ac cenobiticam conuolasse, perinde ac si ad seipsum Christus illa verba dixisset. Sunt enim quidam qui ita forti, & interna vocatione ad hoc vitæ genus amplectendum vocantur, vt grauius delinquant, nisi spiritui pareant incitanti: de quibus Gregorius Magnus in epistola ad Mauricium Imperatorem, qui lege Imperiali interdictum erat, ne militiæ Cæsareæ addicti, monachatus professionem susciperent, in hoc modo scribit: *Multi sunt qui possunt religiosam vitam etiam cum seculari habitu ducere. Et plerique sunt, qui nisi omnia reliquerint, saluari apud Deum nullatenus possunt.* Hæc ille.

Inter hos autem, qui sic sequuntur Iesum, vt nouerint, necessarium esse illis per viam arctiorem illum sequi: & eos, qui sic relinquuntur, vt sequi isto pacto non detur, mediis locis est eorum, quorum in arbitrio id relinquuntur, vt propositis duabus vijs, ipsi eligant vtram malint: & horum aliqui etiam interius peculiariter inuitantur à re meliori, non coguntur tamè. Aliqui rursus generali aliquo Dei consilio indifferenter in Scripturis proposito, nepe, *Si vis perfectus esse, &c.* inuitantur, quòd illis præcipue dicitur, qui diuites sunt: quorum typum

1. Tim. 5.

Osiander hæretici hominis interpretatio, tali digna vtro.

Matth. 19.

Ibidem.

Greg. Mag. epist. 61. siue cap. 100. tom. 2.

Diversi quorundam à Deo ad religionem impulsus exponuntur.

Adolescentes ille ad statum perfectum inuitatus quos adumbravit.

consti-

constituit Dominus hunc iuuenem, volens indicare, raras diuites, etiam inuitatos, ad hunc statum accedere, verum per diuitias, quæ sunt fomenta libidinum, periclitari, quibus impossibile constituit Dominus vitæ adeptionem. Inter hos autem qui inuitantur, & non obligantur, gradus existunt. Nam quidam, cum non sentiunt se interius trahi, præcæ obtinent vt trahantur. Quidam autem trahuntur suauiter, non tamen quasi præcepti necessitate, sed quadam fortiori adhortatione: qui licet aliò trahantur ab initio, inducias postulant, aut velut pulli equini fessorem recusant: blandè tamè allecti, & suauiter, frænum accipiunt. Quidam, nec iussi, nec vocati, inconsulto aggrediuntur hunc statum, sine tamen ipso bono allecti, sed non seipso prius metientes quid valeant, quod se conijciant, figuranturq; in illo, qui dixit: *Sequitur te, quocunque ieris*: quem Dominus, admonitum volens de paupertate, dixit: *Vulpes foueas habent, & volucres celi nidus: Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Et item: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei*: nam propter tales, qui leuiter ad hoc mouentur, nec apti sunt ad hunc statum amplectendum, diligenter cauit, dicens: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, ad huc autem, & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Et qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus, quæ verba tunc à Domino dicta sunt (Luc. 14.) cum turbæ multæ eum sequerentur: quod iuxta allegoriam, nihil aliud est, quam quod videmus turbam innumeram monachorum Christum exterius confestantem, qui tamen non faciunt quod ab initio promittunt, quia absque consultatione, & nescientes quid agerent, ab initio secuti sunt Iesum, non consilio, aut prudentia, vt debebant.

Ostauo aiunt heretici: Demus hoc, in Euangelio inueniri perfectam horum omnium bonorum abdicationem, non animo tantum, sed & facto propositum castitatis: consultum: nihil ta-

men legimus de votis indictis, quibus ipsi mirificè detrahunt, propterea quod non seruentur, quod & ipsi primo ex parte nouerunt apostata, & Religionum professorum desertores. Veruntamen è manibus nostris non propter eà euadent: Dominus enim hæc ipsa vota indicauit. Quod igitur attinet ad votum paupertatis, ex vi horum verborum Christi elici videtur. Exigit enim Dominus bonorum renuntiationem: non puerilem, aut temerariam, sed perfectam, & per quam quis eius euadat discipulus. Perfectio autem renuntiationis, non in eo solo sita est, vt quis re ipsa ad tempus bonis priuetur, sed in perpetuum: nam non dixit, *Vade, & omnium, quæ habes, curam alteri committe, vt me expeditius sequaris.* Neque inquit, *vade, & mutuo, aut comodato da bona tua alteri, sed, Vade, vende, & da pauperibus*: venditio autem omnem spem adimit, quas semel abiecerimus facultates, iterum recuperandi. Nec de ijs tantum, quæ possidebat, sed de ijs etiam, quæ possidet in futurum quærere, ac possidere, abdicatio præcipitur: nam aliàs quæ esset renuntiatio, præsentis opes abijcere, & ad futuras anhelare? Neque rursus verà, ac perfecta est renuntiatio, nisi pacto aliquo firmetur, ad promissionem: aliàs inuolida esset renuntiatio, quæ tam facile posset reuocari. Esset item puerilis, si nõ fieret in manu alterius. Nam vt dicunt Iuriscōsulti: *Nemo potest sibi legem vllam indicere, à qua non liceat recedere*: & leges hominum nõ vocant renuntiationem, illam, quæ facile amittere vim suam potest. Vt igitur eunuchi nomine, & castrationis, nuptiarum ius, & potestatem in perpetuum adimit, ac proinde promissionem continentiam: ita nomine venditionis, & voce renuntiationis, de qua dixerat: *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiauerit omnibus quæ possidet, nõ potest meus esse discipulus*, votum implicatur paupertatis. Et confirmatur secundo, quia illa bonorum renuntiatio, in Ecclesia Ierosolymitana à multis, qui ponebant omnia bona sua ante pedes Apostolorum, celebrata est: qui sunt autem, iuxta spiritum, illi pe-

Paupertatis votum, ex his verbis Dñi comprobari.

Perfecta renuntiatio que nam sit.

Renuntiationes, perfectæ que nõ sint.

Dictum Iuriscōsultorū.

Matth. 29.

Luc. 14.

Act. 4.

Pedes Apostolorum qui mysticè.

Act. 5.

B. Hierony.

Cyprianus. Greg. li. 1. epist. ep. 33. siue ca. 33. tom. 2.

Apostolos paupertatis votum emisisse. Aug. to. 5.

1. Reg. 1.

Ibidem.

Gene. 19.

Luc. 11. Supra. 9. Greg. to. 2.

Votum castitatis probatur. Matth. 19. I. ratio.

des, nisi pauperes, & minimi Christi, in quorum vltimè eroganda sunt quæ relinquimus? & illi quidem paupertatem Euangelicam profitebantur. Quod autem in illa paupertatis professione votum, siue promissio fieret, testatur factum Anania, & Sapphiræ, qui defraudarunt de pretio agri: ad quem dixit Petrus: *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de pretio agri? Nonne manens, tibi manebat, & venditum, in tua erat potestate?* quod non ob aliam causam dictum fuit, nisi ob facti voti violationem: vt interpretatur B. Hieronymus in epistola ad Rusticum Gallum, idè que ad Paulinum de institutione monachi, & Cyprianus lib. de exhortatione martyrij, & Gregorius epistola ad Venantium Cancellarium Italiae, qui habitum monasticum dimiserat: *Ananias*, inquit, *pecunias Deo vouerat, quas post diabolica victus persuasione, subtraxit. Sed qua morte mulctatus est, scis.* Hæc ille. Quod verò Apostoli paupertatis votum emisissent, testatur B. Augustinus lib. 17. de Ciui. Dei cap. 4. *Dixerant enim potentes illi, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: hoc votum potentissimi vouerant, sed vnde hoc eis, nisi ab illo, de quo hic continuo dictum est: Dans votum vouenti? Alioquin ex illis essent potentibus. quorum infirmatus est arcus.* Dans, inquit, *votum vouenti. Non enim Domino quisquam quicquam ratum voueret, nisi qui ab illo acciperet quod voueret.* Et hæc de voto paupertatis: post quod emissum non licet ad priora reuerti, exemplo vxoris Loth, & eius, qui post manum suam missam ad aratrum, respicit retro: Et B. Gregorius homil. 20. super Ezechielem scribit: *Cum quis suum aliquid Deo vouet, & aliquid non vouet, sacrificium est. Cum vero omne quod habet, omne quod viuunt, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est.*

Votum porro castitatis aperte expressit Dominus, cum dixit: *Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum celorum*, nam eiusmodi eunuchismus, siue castratio, non tantum actum, sed etiam potentiam adimit actus generationis, vt videlicet dicere non queat,

qui vouit vxorem, vel accipere, vel cui accepit, cognoscere; si ex mutuo consensu professi sunt castitatem: vt doctissimus pater tradit Augustinus, epistol. 45. ad Armentarium, & Paulinam. De hoc genere eunuchorum prædixit Esaias: *Et non dicat eunuchus, Ecce ego lignum aridum. Quia hæc dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabba, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum: dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis, & filiabus: nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Vbi præsumunt distinguere hos eunuchos ab alijs: ait eos eligere id, quod ipse Christus elegit, id est, carnis pudicitiam: Et hoc eos de se illi iungunt in paupertate in perpetuum: & hos manere locum, & nomen melius in domo Dei promittit. Quod his que Christus dixit, conforme est: *Uos qui reliquistis amicitias, & secuti estis me in hæc generatione, & in seculis: & vos super sedes duodecim, & reliqua.*

Ad hæc confirmat hoc: celebratum votum sententia Apostolica: que prædit, quasdam mulieres celebratum promissum colentes, quæ postquam luxuriata fuerint in Christo, nubere volunt habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quæ verba, quocunque se vertat hereticus, & ego factas nouas quærat, euadere nequit, quin votum in promissa castitatis cogatur admittere, atque ob id dignam condemnationem ob fidem promissam violationem: quia displicet Deo infidelis & stulta promissio. Ad hæc suadet Dominus: relinquit vxorem propter se: quod quid aliud est, quam exigere votum castitatis? nam verè non relinquitur vxor, cum facultas adest nuptias exercendi, vel contrahendi. Oportet ergo voto sanciri huiusmodi propositum.

Præterea cum Paulus ad Corinthios, ait: *Mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore, & spiritu: verbum sancta*, ad hoc respicit, quod vouit. Nam sanctus dicitur, qui se Deo deuouit, sicut aries sanctus, vitulusq;: & sancta quecunque Deo promissa ipsi offerimus.

D. Aug. to. 2.

Esa. 56.

Præmiū eunuchorū Dñi mini.

Ibidem.

Eccles. 5. III. ratio.

III. ratio.

Sanctus quis

Votum obedientie com probatur.

I. ratio.

II. ratio.

In eos qui dicunt: Quid opus subijcere se se homini, cum satis sit subijci Deo?

Luc. 10.

Diuina antidotus humane superbiae.

III. ratio, de votis in genere.

Jerem. 59. Num. 6.

De voto postremo obedientie, illud in postremis illis verbis includitur: *Sequere me*, id est, accinge te ad abnegandam tuam, & amplectendam in omnibus meam voluntatem. In voluntate enim nostra Deo per omnia subicienda maxima pars sequelae huius consistit. Rursus: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*: quid est abnegare, nisi nulla in re sui iuris esse velle? à se ipso desciscere, & alterius voluntatem in cunctis sequi? Quod verò liceat obedientiam voto firmare, ratio ipsa porrigit. Licet namque mulieri se viri potestati subdere, atque ad id perpetuo se obligare sponte contrahendo: licet etiam se sponte alteri vendere in seruum: at tamen aliquis efficitur seruus, alienae potestati subijcitur, imò deterioris est conditionis, quam monachus: licet etiam se sponte alienae voluntati subdere, quia hoc est confortare diuinam voluntatem, quae vult ut inferiores superioribus subijciantur. Si ergo illa omnia licita sunt, quid non liceat seipsum potestati Deum alteri subijcere? Dicis: fortasse, satis nobis esse, si Deo ipsa obediamus, quemadmodum Christus fecit, Martyres quoque & sancti Dei: quid opus est obedire homini? Respondeo, Deum etiam imperare per homines, siue per ministros suos, qui dixit: *Qui me audit, me audit: & qui me spernit, me spernit*. Sed iam Deus non loquitur nobis, quemadmodum Christo, & sanctis, imò omnium artifex sapientia hoc antidotum adinuenit curadæ superbiae nostrae, ut quia Deo ipsi præcipienti, homo obedire contempnit, iam homini obediendo subdatur. Et licet professio soli Deo fiat, adiungitur tamen sanctus aliquis, tanquam protector, & patronus, additur & homo superior tanquam Christi Vicarius, & minister, cuius nomine votum suscipit.

Adhæc ut de omnibus votis simul loquamur, si obedientia, castitas, & paupertas Evangelica per se est res sancta, & religiosa, quid non liceat in perpetuum se ad illa seruanda obligare, si Nazareti, & Rechabite in lege, perpetua debebant vota de radenda castitate, de

abstinentia à vino. Neque dici potest, eiusmodi vota Evangelica libertati consistere, aut aduersari: quòd iam B. Virgò nouit virginitatem, ut docet Augustinus, & alij Patres, & Apostoli uerunt externam paupertatem: sicut vidua reprehenduntur à Paulo de uoluntate prima fide: & innumerabiles sancti uiriuq; sexus, & miraculis, & sanctitate, & doctrina clarissimi, ad eadem illa uoto se obstrinxerunt. Præterea, licitum est in cæteris uiræ conditionibus, perpetuas obligationes recipere, ut in sacris ordinibus, qui exigunt perpetuum coelibatum: cur non ergo licebit monacho, se ad coelibatum perpetuo adstringere? Item, potest uir licite se uxori adstringere, & uxor viro: licet alicui alteri se in seruum perpetuum obligare: licet libero homini seruos suos in perpetuum alteri locare, vel domum, aut possessionem in perpetuum vendere: cur non ergo magis Deo licebit? Amplius, si non liceat per uota monastica se Deo perpetuo adstringere, nihil esset in statu monastico stabile, nihil constans, aut firmum, sed nutarent omnia, & mutationi essent obnoxia: & sic institutum monasticum non esset proprius status, quia nulla ibi statio, vel firmitas, sed esset cæteris abiectius, quod nulla firmitate subnixum esset: & daretur occasio monachis male proficientibus redeundi ad uomitum, ac deserendi animum firmum, magisque fixum in uia difficili quâ ingressi sunt. Nec enim feruor deuotionis, qui in principio sarcinam religionis leuiore facit, semper in suo vigore perseverat: ut intelligant ad mortem usque perseverandum sibi esse, & memores sint sancto-rum animalium, quæ cum ambularent, non reuertebantur, memores etiam legis, quæ in sacrificio iubet offerendum esse caput cum cauda, nimirum ut in bene coeptis habeatur perseverantia. Alioquin religio instar esset fornicarij, ingredientis, & egredientis, vel instar canis Aegyptij, qui ad Nilum accedens bibit & abit, vel denique instar Catonis in theatro, qui in hoc tantum ingressus fuit, ut exiret. Possunt etiam religiosi tales, comparari Parthis,

August. lib. de facta uirgini. ca. 4. de Apostolis idem testatur.

Aug. li. 17. de Ciu. Dei cap. 4. 1. Tim. 5. III. ratio.

V. ratio.

VI. ratio, ab inco-modis.

Quid quæ animalia ibant, nec reuertebantur, & in sacrificio erat caput offerendum cum cauda. Ezech. 1. Leuit. 3.

Religiosi uotis soluta, quibus rebus apte compararetur.

VII. ratio, & postrema à Christi exemplo desumpta.

Caletani error, nullum dicentis à Christo uotum in dici ad perfectionis statum aspiranti, refellitur.

Ab. 4.

Luc. 9.

Alter error Caletani in illud: Nemo mittens manum suam, &c. aptus est regno Dei. Alia quorundam expositio haud minus inepta.

qui pugnam ineuntes fugere solent. Postremo, uota per petua, quæ religio si emittunt, probantur à Christo, qui genus uitæ monasticæ instituit, & ad illud suscipiendum inuitauit, & multis miraculis illustrauit: probantur ab Ecclesia tota, quæ religiones, ut meliorem partem Euangelij, colit & amplectitur: Confirmatur à Synodis generalibus, à Romanis Pontificibus, à Doctoribus à sanctis Patribus, à iure humano, & consuetudine populi Christiani, ab omnibus rectè sentientibus: tamen modo ab hæreticis, & apostatis, citra auctoritatem, rationem, & exemplum loquentibus reprobandur. Sed hæc illorum reprobandio, apud intelligentes, & peritos, summa est instituti monastici comprobatio. Ex his ergo quæ disputauimus, colligimus, falsam esse annotationem Caletani in hunc locum, dicentis, quod nullum indicitur uotum à Iesu uolenti uitæ perfectionem assequi, quia non in uinculis uotorum, sed in operibus consistit perfectionis assecutio. Idem annotat in Lucam capit. 14. quod renuntiare omnibus quæ possidemus, non mandatur à Christo omnibus Christianis, sed profitentibus Apostolicæ uitæ perfectionem. Et intelligo (inquit) renuntiare facto, quicquid sit de uoto: illa enim est uera renuntiatio, quam in Actibus legimus Apostolorum, & in sanctis Patribus antiquis, Ambrosio, Antonio, Paulo, Benedicto. Hæc ille. Sed hæc falsa sunt, & ex dictis facile confutantur: & ex ipsis Actibus Apostolicis habetur non simplex, sed renuntiatio facta cum uoto. Et si attentius legisset sanctos Patres, intellexisset nihil esse apud eos frequentius, quam uoti, & promissionis Deo factæ mentionem. Proinde quod exponit: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei*, scilicet prædicando: non tam est exponere dictum: quàm apponere ad dictum. Christus nim simpliciter ait: *Non est aptus regno Dei*, scilicet assequendo: nam aliàs quid magni dixisset, si hoc tantum prohibuisset, curantem domestica non esse aptum ad prædicationem Euangelij, quis enim puer hoc nesciat? Quidam hanc auctoritatem referunt ad hominē Chri-

stianæ religionis uitam profitentem: sed falso, & contra vim uerborum pleniorum. Nam sermo hic dirigitur ad eum, à quo Dominus peculiarem sequelam exigeret domo propria relicta, non eomunē illam: nam ipse dixerat: *Sequar te Dñe*: sed permittit mihi primum renuntiare his qui domi sunt. Non est ergo sermo, vel de Euangelio prædicando, ut prior sententia dicebat, nec de communi sequela Iesu, & non per petua: nam ad illam non opus erat petere facultatem, ut iret domum renuntiatum suis, quos non relinquebat: multos enim habebat Iesus discipulos, qui cum tali perfecta sequela non sequebantur, ut Apostoli, idem hospitium, & conuictam cum eo habentes, sed ad tempus, & reuertebantur ad propria. Nec omnibus dixit, ut renuntiantes omnibus se sequerentur: nam erant multi, qui ministrabant ei de facultatibus suis. Erant discipuli eius Lazarus, Nicodemus, Ioseph ab Arimathia, & Gamaliel, & alij plures, quos diligebat Iesus, quibus nihil tale, vel præcepit, vel suauit. Alij autem perpetuo sequebantur cum Apostolis: & de quibusdam huius status legimus, quod abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant: quod in eorum dicitur uituperationem. Andreas etiam, & Petrus, qui piscatores erant, dicuntur à Matthæo, relictis retibus, & nauis, secuti esse Iesum, Lucas uero ait: *Relictis omnibus*: licet antea uerq; nouisset Iesum familiariter, ut habes Ioan. 1. sed non adhuc reliquerant omnia, sicut postea fecerunt. De Iacobo & Ioanne legitur, quod statim relictis retibus, & patre, secuti sunt eum, de his, quia patrem habebant, peculiariter scribitur, ut omnia ab eis relicta intelligas, cum patrem, cum quo summa est necessitudo, relinquerent: nam filij familiariter patrem relinquentes, non ualent relinquere nisi bona, quæ habent in spe. De Matthæo uero scribitur, quod relictis omnibus, surgens secutus est Christum. Interpretatur Caic. relictis omnibus, scilicet negotijs. Sed hoc est adijcere de suo, & peruertere Euangelium, præsertim in re tanti momenti. Eodem modo exponit de Petro, quod re-

Luc. 11.

Vera atque germana eorum uerborum sententia.

Occulet Christi discipuli, & studiosi.

Ioan. 6.

Luc. 5.

Matth. 4.

Matth. 4.

Luc. 9.

Eius etiã laici, & relictis omnibus (scilicet Mattheus) secutus est eum, incepta Caletani glossa.

licitis retibus, & naui, secutus est Christum. Expenditque, non dixisse Evangelistam, relictis omnibus: quasi Lucas non dicat, relictis omnibus, aut quasi piscator si relinquat retia, & nauiem, artemque suam nauigandi atque piscandi, vnde vivebat, non etiam consequenter & benigne omnia reliquisse intelligatur. Sed quid dicit ad verbum Petri: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te?* Quid hic clarius, & manifestius? Sed nihil est clarum animis volentibus Evangelio inducere tenebras. Quod si hic proferat glossam: *Reliquimus omnia:* scilicet negotia: confutabitur ab ipso textu Euangelico: nam sequitur: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, &c.* Et praecelsa etiam, *Vade, vende omnia quae habes, & da pauperibus;* an negotia erant vendenda, & danda pauperibus? Nihil ergo Apostoli, nisi in communi possidebant, vt loculos. Et Christus, cum dixit: *Vos qui reliquistis omnia:* intellige praeterita bona, & spem omnem futurorum per votum sibi adiumentes, alias non omnia reliquissent.

Sed obiecit Dominus Caietanus, Dominum intrasse in domum Simonis, quomodo ergo domus Petri erat, si omnibus renuntiauerat? Quasi vero domus ex mote non dicatur cuiusdam, non eo quod sit in praesentia, sed quod ante fuerit, aut etiam solius habitationis, vel locationis, & non proprietatis gratia: quamquam non vltimus domi suae habitaret Petrus, quia semper sequebatur Iesum. Sic dicta est Capharnaum ciuitas Domini, habitationis gratia, non quod inde esset oriundus.

Deinde arguit: *Matthaeus* (inquit) *qui reliquerat omnia, & secutus, erat eum, fecit illi grande conuiuium: nam si omnia reliquit, quomodo fecit conuiuium?* Respondeo: Homo qui inuitatur ad Iesu sequelam, deliberat secum prius hoc facere: & cum decernit hoc, statim animo relinquit omnia, quoniam non vult vltius esse dominus earum rerum, sed omnibus cedit, vt sint paup-

rum; nec tamen interim se priuat dispensatione bonorum suorum, sed proprietate. Vnde Matthaeus quando fecit conuiuium Christo, fecit vt dispensator, non vt dominus: & Christo, vt pauperi, non vt amico. Imo tantum abest, vt ex hoc colligatur non reliquisse omnia, vt magis reliquisse prodatur: quia tum cepit disponere de suis rebus, & ipso facto soleniter dimittere: sicut & in pradio fecit Zachaeus. Alio qui quo modo secutus esset Iesum, & ipse diues, & nihilominus manducans cum illo, & viuens de mendicatis?

Postremo, ex his quae differuimus, euinci potest absurdissimus error Erasmi, dicentis in suis illis antidotis in Hieronymum, nouum esse inuentum votorum, quae emittunt religiosi, & antiquitati toti fuisse ignota. Quae in re insignem prodidit suam inscientiam. Nam vel ex nomine Abbatum, quod Hebraice patres significat, & ex nomine Monachorum, quod in antiquis Patribus est frequentissimum, ad moneri poterat antiquitatis votorum si attentè legisset Actus Apostolorum, & vitam Christianorum degentium sub B. Marco, quam Philo disertissimus duobus libris persecutus est. Si rursus diligenter inspexisset Dionysium Areopagitam capit. 6. Ecclesiast. hierarchiae, vbi tradit modum profitendi monachatum ex traditione Apostolorum; si Basilium in asceticis, Chrysostomum in vituperatores vitae monasticae, si Hieronymum, & Augustinum, atque Casianum, Palladiumque legisset accuratius: ne quaquam in re tanti momenti tam turpiter aberrasset. Vide quid dicat Augustinus in Psalm. 75. *Sunt etiam vota propria singulorum. Alius vouet Deo castitatem coniugalem, vt praeter uxorem suam, non nouerit aliam: sic & femina vt praeter virum suum non nouerit aliam. Alij etiam vouent & sic experti tale coniugium, vltra nihil tale pati, nihil tale concupiscere, aut sustinere: & ipsi vouerunt aliquid maius quam illi. Alij virginitatem ipsam ab ineunte aetate vouent, vt nihil tale vel experiantur, quale illi experti sunt, & reliquerunt, & ipsi vouerunt plurimum. Alij vouent domum suam esse hospitalem omnibus sanctis*

aduenientibus: magnum votum vouet. Alius vouet relinquere omnia sua distribuendo pauperibus, & ire in communem vitam, in societatem sanctorum: magnum votum vouit. Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Et infra: *Non sitis pigri qui potestis, quibus aspirat Deus apprehendere gradus meliores: quia non ista ideo loquimur, vt non voueatis, sed vt voueatis, & reddatis.* Supra etiam inquit: *Non sitis pigri ad vouendum, non enim viribus vestris implebitis: deficietis si de vobis praesumitis: Si autem de illo, cui voueris, vouete, securi reddetis.* Et infra: *Nemo ergo positus in monasterio frater, dicat, Recedo de monasterio neque enim soli qui sunt in monasterio, peruenturi sunt ad regnum caelorum, & illi qui ibi non sunt, ad Deum non pertinent. Respondetur ei, sed illi non vouerunt, tu vouisti, tu retro aspesisti.* Et proximè antè, tractans illud Apostoli: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est, primam fidem irritam fecerunt? vouerunt, & non reddiderunt.* Idem ser. ad fratres in eremo, & est 5. de obediètia ad sacerdotes suos, se votis adstrictum fatetur, ait enim: *Noli mihi resistere, quia omnis potestas à Deo est: & qui potestati resistit, Deo resistit. Non tamen veni, vt super vos potestatem haberem, sed tantum vt cum fratribus meis uiuerem in solitudine.* Et ecce nunc Episcopus sum, & pauperem me esse non erubesco. Quare? Quia pauper, paupertatem seruare promisi. Cauete igitur ne me pauperem derelinquatis. Pauperes mecum esse voluistis, cauete ne à delicijs capiimini. Hec ille. Ex quo habes votum obediètia: & opus esse in quauis regè da congregatione non mutis tantum legibus, sed etià viuus, vt sūt principes in politia, parètes in familia, in Ecclesia pastores, in religione Abbates, vel Priores, vel Praefecti. Idè duos sermones de comuni vita clericorū scripsit, quos promissit reponere inter epistolas, & non fecit, quos Erasmus. vt Augustinus germanos recipit, & si negaret, cōiuncti posset à Gratiano, qui quatuor Canones ex illis accepit. Primū 12. q. 1. c. Nolo vt: & secundū 12. q. 1. c. Certe. tertium, 13. q. 2. c. Si quis: quartū, 17. q. 4. c. Quicūq;. Ecce dico, audite: qui societatem communis vitae iam susceptam qua lauda-

Quibus clatum nihil.

St Petrus (ait Caietanus) omnia reliquerat, cur in eius domū Dominus intravit.

Ad illud eiusdem, Matthaeus si omnia reliquerat, qui fecit grande conuiuium Christo? Luc. 5.

Luc. 19.

Erasmi in Hieronymū venenosa antidotus.

Abbatum nomen apud Hebraeos, quid sonet.

Philo.

Erasmus in lectione veterum Patrum negligentissimus.

B. Aug. to. 8. Varia vota uouentium ex Augustino.

adue-

Magnum votum qui voueant.

Psal. 75.

Primam fidem irritam facere, quid Augustino. 1. Tim. 5.

Idè to. 10.

Rom. 13. Magni Augustini exēplū, & modestiae, & paupertatis.

In obediètia opus legibus, non tantum mutis, sed viuus.

Idem.

aduenientibus: magnum votum vouet. Alius vouet relinquere omnia sua distribuendo pauperibus, & ire in communem vitam, in societatem sanctorum: magnum votum vouit. Vouete, & reddite Domino Deo vestro. Et infra: *Non sitis pigri qui potestis, quibus aspirat Deus apprehendere gradus meliores: quia non ista ideo loquimur, vt non voueatis, sed vt voueatis, & reddatis.* Supra etiam inquit: *Non sitis pigri ad vouendum, non enim viribus vestris implebitis: deficietis si de vobis praesumitis: Si autem de illo, cui voueris, vouete, securi reddetis.* Et infra: *Nemo ergo positus in monasterio frater, dicat, Recedo de monasterio neque enim soli qui sunt in monasterio, peruenturi sunt ad regnum caelorum, & illi qui ibi non sunt, ad Deum non pertinent. Respondetur ei, sed illi non vouerunt, tu vouisti, tu retro aspesisti.* Et proximè antè, tractans illud Apostoli: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est, primam fidem irritam fecerunt? vouerunt, & non reddiderunt.* Idem ser. ad fratres in eremo, & est 5. de obediètia ad sacerdotes suos, se votis adstrictum fatetur, ait enim: *Noli mihi resistere, quia omnis potestas à Deo est: & qui potestati resistit, Deo resistit. Non tamen veni, vt super vos potestatem haberem, sed tantum vt cum fratribus meis uiuerem in solitudine.* Et ecce nunc Episcopus sum, & pauperem me esse non erubesco. Quare? Quia pauper, paupertatem seruare promisi. Cauete igitur ne me pauperem derelinquatis. Pauperes mecum esse voluistis, cauete ne à delicijs capiimini. Hec ille. Ex quo habes votum obediètia: & opus esse in quauis regè da congregatione non mutis tantum legibus, sed etià viuus, vt sūt principes in politia, parètes in familia, in Ecclesia pastores, in religione Abbates, vel Priores, vel Praefecti. Idè duos sermones de comuni vita clericorū scripsit, quos promissit reponere inter epistolas, & non fecit, quos Erasmus. vt Augustinus germanos recipit, & si negaret, cōiuncti posset à Gratiano, qui quatuor Canones ex illis accepit. Primū 12. q. 1. c. Nolo vt: & secundū 12. q. 1. c. Certe. tertium, 13. q. 2. c. Si quis: quartū, 17. q. 4. c. Quicūq;. Ecce dico, audite: qui societatem communis vitae iam susceptam qua lauda-

tur in Actibus Apostolorum, deserit, à voto suo cadit, & à professione facta cadit. Obseruet iudicem, Deum scilicet, non me. Et post pauca: *Ego scio quantum mali sit profiteri sanctum aliquid, nec implere. Vouete, inquit, & reddite Domino Deo vestro.* Et, *Melius est non vouere, quam vouere, & non reddere.* Idem epist. 16. reprehendit Iouinia. aequale praemium reddentem virginibus, & cōiugatis. Epist. 34. ad Paulinū gratulatur, quod multam hanc perfectam vitam eligebat, quam diues inuitatus à Domino, regusauit. Epist. 38. ad Latum, hortatur ne respiciat retro, redeundo ad seculum, & parentes. Epist. 70. ad Bonifacium Comitem, hortatur ad implendum votum monachus, quod emiserat. In Psalm. 132. laudat vota monachorum, sicut lib. 1. de moribus Ecclesiae c. 31. & lib. de uenitate Ecclesiae c. 14. Basil. in c. 1. de constitutionibus monasticis: *Qui à mundi uinculis esse liber gliscit, hic coniugium, veluti cōpedes quasdam profugit; & Deo vitam suam consecrauit, & castitatem professus est, ea re, ne sibi amplius liberum esset uxorem ducere, sed assidue usque protenenda castitate aduersus naturam decertaret, & natura impetu illos, qui omnium habentur acerrimi.* Et in sermone de institutionibus monachorū ante regulas fufius disputatas: *Ante praecelaram istius uita professionem liberum est vnicuique, quatenus per Dei indulgentiam leges permittunt, communem cum ceteris uiuendi morem sequi, sibiq; uxorem adiungere: vbi vero iam quis sponte sua ipse professus est, hic Deo custodire se ipsum debet, veluti eorum aliquid quae dicat sunt Deo, ne sacrilegij iudicium incurrat, cum videlicet corpus, quod semel Deo consecrauit, ministerio rursum communis uita contaminet.* Idem in regulis fufius disputatis interrogatione 14. *Ceterum horum vnusquisq; si postea quam intra reliquorum foatrum societatem adscriptus fuerit, facta iam ab se professione resciderit, is perinde aspici debet vt qui in Deū peccauerit, quem videlicet professionis suae testè adhibuerit, cuiq; soleni se voto obligarit. Si vero in Deū quis peccauerit, inquit, & quis orabit pro eo? Etenim qui seipsum Deo semel deuouit, hic si ad aliud deinde uita genus trāsuerit, sa-*

Act. 2. & 4.

Psal. 75.

Eccles. 5. Idè ad Marcellinum de baptismo paruulorū, tom. 2.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Basil. to. 2.

Coniugium, curarū abyssus, & comedes.

Idem.

Idem.

Sacrilegij qui crimē incurrant uouentes.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

1. Reg. 2.

1. Cor. 7.

In Domino nubere quid

Nuptiæ olim a Deo cur tituræ, teste Bañla.

Idem. Psal. 44.

Nuptiæ monachorum quæ abominabiles Chryfostomo.

B. Chryfostom. 5. Idem.

Cassianus.

crilegè se scelere obstrinxit, quippe qui seipsum Deo, cui se consecraverat, veluti subterfugatus est. Item libro de vera Virginitate: Mulier, inquit, alligata est legi, quanto tempore vir eius vivit, sin verd mortuus fuerit, libera est, cui vult nubat, tantum in Domino. Vide quod non simpliciter dixerit, nubat, sed adiecit, in Domino tantum. Nam & quæ per mortem viri, liberam consequitur nubi facultatem, non tamen ea libertate polita, utcumque nubere debet; sed tantum in Domino. Quid est autem in Domino nubere? Non autem ut vile mancipium voluptatibus carnis ad concubitum pertrahis; sed iudicio, & commodioris vita ratione nuptias eligere. Ideo enim & matrimonij necessitatem creator in natura constituit. Sin autem ita se habet res, non se fallat qui a virginitatis curriculo ad carnis vitia deflexit. Coniugium quippe illi in peccatum reputabitur: primum quidem quia pessimum coniunctionis huius fundamentum voluptatem fecit, prauaricationisque malum; deinde quia causa non esset libera, neque enim est mortuus vir eius, ut cui vult nubat, vivente immortalis viro, merito censetur adultera, qua mortalem hominem ob carnis vitia Domini thalamis intulit. Rursus in Psalmum 44. in illa verba: Adducentur Regi virgines post eam: audiant hæc qua virginitate Domino vouerunt, quod virgines Regi adducentur, Virgines plane, qua proxima sunt Ecclesie, nempe ponè ipsam affectantes, nusquam aberrantes ab ecclesiastica disciplina. Beatus Chryfostomus ad Theodorum Monachum scribens, asserit, nuptias monachorum esse peiores adulterio. Et in vituperatores vitæ monasticæ obedientiam ita commendat, ut in ea, vitæ monasticæ pram, pappinique constituat. Cassianus 18. collatione Abbatis Pyamonis: & libr. 4. capit. 23. obedientiam commendat, vbi Abbatem Ioannem propter obedientiam ait spiritu prophetiæ claruisse, ut Theodosius Imperator sine illius responsis & consilijs bellum non tentaret. Et capit. 36. Caue ne quando, quam nunc incipiens ardore fidei, ac pia humilitate calcasti, cum ceperis Psalmorum, v. el. professio-

nis huius (scilicet monasticæ) quandam notitiam degustare, paulatim elatus resuscitare mediteris, ac secundum Apostoli sententiam, qua destruxisti iterum reedificans, prauaricatorem constituas temetipsum, sed potius ut in hac nuditate, quam coram Deo & Angelis eius professus es, ad finem vsque perdures, &c. Non enim qui ceperit hæc, sed qui perseverauerit in his vsque in finem, hic saluus erit. Hieronymus ad Rusticum Monachum: Præpositum monasterij timeas, ut dominum diligas, ut parentem. Credas tibi salutare quicquid ille præceperit, nec de maiorum sententia iudices, cuius officij est obedire, & implere qua iussa sunt. Idem ad Eustochium de custodia virginitatis. Quod ante plures annos Nitria gestum sit, referemus. Quidam ex fratribus parcius magis quam avarior, & nesciens triginta argenteis Dominum venditum, centum solidos, quos lina texendo acquisiverat, moriens dereliquit. Initum est inter monachos consilium (nam in eodem loco circiter quinque millia diuisis cellulis habitabant) quid factu opus esset. Alij pauperibus distribuendos esse dicebant, alij dandos Ecclesie, nonnulli parentibus remittendos. Macharius verò, & Pambo, & Isidorus, & ceteri quos patres vocant, sancto in eis loquente spiritu, decreuerunt infodiendos esse cum eodem, dicentes: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Nec hoc crudeliter quisquam putet factum: tantus cunctos per totam Ægyptum terror inuasit, ut vnum solidum dimisisse sit criminis. Et Augustinus sermon. 1. de vita clericorum: Nostis omnes, aut penè omnes, sic nos vivere in ea domo, quæ dicitur domus Episcopi, ut quantum possumus, imitemur eos sanctos, de quibus loquitur liber Actuum Apostolorum: Nemo dicebat aliquod proprium, sed erant illis omnia communia. Et infra: Ecce quomodo vivimus. Nulli liceat in societate nostra habere aliquid proprium, sed si forte aliquid habent, nulli licet: & qui habuerint, faciunt quod non licet. Et subdit: Testamentum fecit Presbyter, socius noster (scilicet Ianuarius) nobiscum manens, de Ecclesia viuens, communem vitam profitens, testamentum fecit, hæredes instituit.

Gala. 11.

Matth. 24. Hierony.

Idem.

Matth. 26.

Quantum Monachus quidam proprie tati studens, subierit in morte iudicium.

Act. 8.

Aug. serm. 52. ad fratres in eremo, fo. 10.

Act. 4.

Ianuarius quidam proprie tatis ab Augustino taxatus.

Hierony.

Officia hominis Religiosi, ex Hieronymo.

1. Cor. 14. Ephes. 5. Psal. 46.

Idem.

Primi cremulatores qui fuerint.

Thren. 3.

Idem.

O dolor illius societatis: ò fructus natus non de arbore quam plantavit Dominus; sed Ecclesiam scripsit heredem. Nolo numerare ista: non amo amaritudinis fructum. Ego illum Deo quarebam, Deo societatem professus erat, hanc teneret, hanc exhiberet, nihil haberet, testamentum non faceret: habeat aliquid, non se nostrum socium, quasi Dei pauperem fingeret. Rursus Hieronymus ad Rusticum Monachum: Per hæc omnia ad illud tendit oratio; ut doceam te, non tuo arbitrio dimittendum, sed vivere debere in Monasterio sub vnius disciplina patris, consortioque multorum, ut ab alio discas humilitatem, ab alio patientiam. Hic te silentium, ille doceat mansuetudinem: non facias quod vis: comedas quod iuberis, vestiare quod acceperis; operis tui pensum persolvas: subiiciaris cui non vis, lassus ad stratum venias, ambulansque dormites, & necdum expleto somno, surgere compellaris: dicas Psalmum in ordine tuo, in quo non dulcedo vocis, sed mentis affectus quaritur, dicente Apostolo: Psallam spiritu, psallam & mente. Et, Cantantes in cordibus vestris Domino. Legerat enim esse præceptum: Psallite sapienter. Seruias fratribus: hospitum laues pedes: passus iniuriam, taceas. Hæc ille. Quibus nihil elegantius de voto obedientiæ, & totius vitæ monasticæ dici poterat. Idem in epistola, Audi filia, & vide, ad Eustochium de custodia virginitatis: Prima apud eos confederatio est, obedire maioribus, & quicquid iusserint, facere; Deinde reprehendit Monachos dictos Remoboth, quod proprium haberent, & nulli obedirent. Post hæc subdit: Verum, quia nunc de virginibus scribens, penè superfluum de Monachis disputavi, ad tertium genus veniam, quos Anachoritas vocant, qui & de cænobijs exeuntes, excepto pane, & sale, ad deserta nihil perferunt amplius. Huius vitæ autor Paulus, illustrator Antonius, & ut ad superiora conscendam, princeps Ioannes Baptista fuit. Talem verò virum Ieremias Propheta describit, dicens: Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Idem ad Demetriadem virginem, de

virginitate seruanda: Quando eras in seculo, ea qua erant seculi, diligebas. Polire faciem purpuriso, & cerussa ora depingere, ornare crinem, & alienis capillis turritum verticem sternere, &c. Nunc autem quia seculum reliquisti, & secundo post baptismum gradu, inisti pactum cum aduersario tuo, dicens ei: Renantio tibi diabole, & seculo tuo, & pompe tua, & opibus tuis: serua fœdus quod pepigisti, & reliqua: Et infra: Si vis, inquit, esse perfectus. Non cogo, non impero, sed propono palmam, ostendo premia: tuum est eligere, si volueris in agone atque certamine coronari. Ac infra: Ex eo tempore, quo virginitati perpetua consecrata es, tua, non tua sunt, imò verè tua, quia Christi esse ceperunt, qua aua viuentis, vel matris, ipsarum arbitrio dispensanda sunt. Idem in vita Malchi: Cumque nihil cuiusquam proprium sit, omnium omnia sunt. Et ad Paulinum de institutione Monachi: Denique & tu, audita sententia Saluatoris, Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia qua habes, & da pauperibus, & veni sequere me; verba vertis in opera, & nudam Crucem nudus sequens, expeditior, & leuior scandis scalam Iacob. Infra: Iam non sunt tua qua possides, sed dispensatio tibi credita est. Idem in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum: Philo Iudæus natione Alexandrinus, de genere sacerdotum, idcirco à nobis inter scriptores Ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci Euangelista apud Alexandriam scribens Ecclesia, in nostrorum laude versatus est: non solum ens ibi, sed in multis quoque prouincijs esse memorans; & habitacula eorum dicens monasteria. Ex quo apparet, talem primam Christi credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc Monachi esse nituntur, & cupiunt: ut nihil cuiusquam proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper: patrimonia egentibus diuiduntur, orationi vacatur & Psalmis, doctrine quoque, & continentiæ, quales & Lucas refert primam Ierosolyma fuisse credentes. Hæc genus ille, & nos quoque finem tractatui imponimus. Volui tantam nubem testium producere, quo compertum esset atque exploratum om-

Matth. 19.

2. Tim. 2.

Idem to. 1.

Idem to. 3.

Idem to. 1.

Idem to. 2. Philonem Iudæum Hieronymus cur fuit inter scriptores ecclesiasticos, eodem autore.

Act. 4.

Vnde ortata monastica, & cremulica.

hibus, non tantum qualis sit legitima huius loci intelligentia, sed etiam quam fuerit antiquitati nota atque probata monachorum in communi degentium vita: & qua ratione votorum vinculis ad illam se adstringerent, ut ita impudentium nostri seculi haereticorum ora obrundamus, & veritatem cum antiquitate consen-

tientem propugnemus, illamque per omnia seculam dicta & facta Apostolorum ostendamus, atque adeo ipsius Domini nostri Iesu Christi, quem cum Patre & Spiritu sancto laudat, benedicit, ac praedicat omnis creatura, praesertim rationalis, & beata, per omne seculum, Amen.

TRACTATUS LIII.

De disceptatione Domini cum diuite adolescente, in illa verba: *Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum caelorum. Et iterum dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum caelorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes, Quis ergo poterit saluus esse? Aspiciens autem Iesus, dixit illis, Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibile sunt. Et habentur Matth. 19. Mar. 10. & Luc. 18.*

Causa horum verborum, & meroris, quem iuuenis ille conceperat, ob id quod fuit ad perfectionem illam abdicandi a se omnia bona, inuitatus, Dominus has sententias de ijs qui diuitijs, & opibus, aut student, aut affluunt, pronuntiauit: quae magni sunt ponderis, & momenti, legesque plane aureae, & omnium hominum cordibus infingendae: ita enim leges humanae ab euentis magna ex parte conditae sunt. Abeunte ergo adolescente dixit Iesus ad discipulos suos: ad quos conuersus est, ut ait Marcus, ne eos aliquando suae paupertatis poeniteret, & ut eos confirmaret in contemptu diuitiarum, & in paupertate Evangelica, quam professi, & ample-

xi fuerant, constantes redderet: *Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum caelorum.* Marcus & Lucas habent: *Quam difficile qui pecunias habent, intrant in regnum caelorum.* Vbi per habentes pecunias, non intelligit eos qui loculos habent, & crumenas pecunia plenas, sed diuites, ut explicat Matthaeus. Et nomine pecuniae veniunt omnia bona fortunae, siue mobilia, siue immobilia, quae Graece *χρηματα* dicuntur ab usu diuitiarum, a verbo *χρημα*, quod est vtor: quia non sunt recondendae, sed in necessarios usus expendendae, ut sine peccato possideantur. Diligenter scrutandum est quid hic significet diues: quid item sit illud, difficile. Et diues quidem duplex esse potest: alter quidem opibus,

Ibidem. Luc. 18.

Pecuniae appellatione quid veniat.

χρηματα, Graece quid. Qui sint illi diuites, qui difficile intrant in regnum caelorum.

Diues quidem dupliciter censetur: opibus, & affectu.

Leges humanae vnde magna ex parte conditae sunt.

Mar. 10.

1. Tim. 6. Malorum diuitum miseria, & calamitates, ex Apostolo solo.

Diuitiarum appetitus Iudam perdidit.

Ioan. 12.

Matth. 26. Diuitiae qualia sint bonae.

Ouid. 4. Fastrorum.

Iuue. Saty. 14.

Beatus quidem.

Psal. 43.

Quod minime beati sint diuites, ut vulgus existimat.

Seneca.

& censu, alter affectu, & voluntate, id est, qui studio ditescendi tenetur: nam tales vix Satanae retea euadunt ob multa peccata, & plures rationes plane illicitas amplificandi diuitias: & de huiusmodi dixit Apostolus; *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nocua, quae mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt in fide, & inseruerunt se doloribus multis.* In qualem laqueum inciderit Iudas, qui auaritiae morbo laborabat, tanquam in rem, quae sui iuris erat, nemo est qui ignoret. Quanquam enim diuitiae per se mediae sint, & indifferentes, & tantum bonae, vel malae, pro animo vtentium: tamen quoniam post peccatum originale, infirmati, ac debilitati permansimus; hinc est, ut in eis acquirendis, & comparandis plus operae & studij quam saluti expediat, ponamus. Nam & plures quam par sit quaerimus, & illis partis, cupiditatem extinguere non valemus. Accidit enim diuitibus, quod infirmis illis, de quibus ait Poeta:

Sic quibus intumuit suffusa veter ab vnda, Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae; Et,

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Deinde non admodum solliciti sumus, quibus vijs aut rationibus illas comparemus: multaque ac grauiam in earum acquisitione in Deum, & in proximum peccantur. Tertio etiam, quia ita existimamus, ut post comparatas diuitias felices simus, & beati. Vnde & nomen ipsum beati apud Latinos, & Graecos, diuitem significat. Et Propheta ex ore vulgi loquens; cum dixisset: *Promptuaria eorum plena, erudantia ex hoc in illud. Oves eorum factosa, abundantes in gregebus suis: Boves eorum crasse. Non est ruina maceria, neque transitus, neque clamor in plateis eorum;* statim subiunxit: *Beatum dixerunt populum, cui haec sunt.* Ex cuius verbis constat, beatos dici diuites. Sed reuera falluntur, qui sic existimant: nam ut ille dixit: *Diuitias inuenisti? requiem*

perdidisti. Qui sic ergo diues est, difficile intrabit in regnum caelorum: quia diuitiae impediunt fidem, & ingressum in Euangelium, quod earum contemptum praecipit. Ingressi etiam in Euangelium difficile seruantur, nisi de peccatis poenitentiam agant, & diuitias fructuose disperferint. Alter diues est, qui multas diuitias possidet; & fortassis potius de hoc, quam de priori diuite videtur loqui Dominus: nam & iuuenis ille, qui tristis abiit, erat multas habens possessiones. Et B. Marcus & Lucas hanc sententiam Domini ita reddiderunt: *Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt?* Quia diuitias possessas multa peccata consequuntur, de quibus Apostolus ad Timotheum; *Diuitibus huius seculi praece non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum; sed in Deo viuo (qui praestat nobis omnia abut de ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, committere.* Vbi in primis diuites consequitur superbia; deinde confidentia in ipsis diuitijs, quae securitatem quandam videntur promittere, & impediunt bona opera. Consequitur etiam illas amor quidam immoderatus, vnde Propheta dixit; *Diuitia si affluant, nolite cor apponere:* quod est tangere picem, & ab ea non inquinari, vel ambulare super prunas, neque comburi. Et Sapiens; *Beatus diues qui inuentus est sine macula: & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia, & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.* Comittitur praeterea diuitias loquacitas, contumelia, iactantia, iniuriarum in proximum illatio, luxuria, gula, rapacitas, auara retentio, vel prodiga profusio; & quamplurima alia, quorum fomentum diuitiae praestant: adeo, ut verbum illud, *Difficile*, exponat Theophylactus, id est, impossibile: quod exemplo sequenti cameli non valentis intrare per foramen acus, confirmat: nam illud non difficultatem, sed (ut sic dicam) impossibilitatem continet. Ut ita difficile accipiatur pro impossibili, ut alias impossibile pro difficili, ut apud Paulum Heb. 6. *Impos-*

Diuitiae quae praestent impedimenta earum possessores.

Diuites in Euangelium ingressi qui difficile seruantur.

1. Tim. 6. Diuitibus in quo sperandum non, secundum Apostolum.

Quanta mala sequantur diuitias.

Psal. 61. Eccles. 13.

Supra. 31.

Theophyl. Matth. 19. Diuites ut impossibile sit intrare in regnum caelorum, more Scripturae.

*ibile enim est, eos, qui semel sunt illumi-
nati, & quæ sequuntur. Sed si difficile
proprie accipiatur, non negat diuites
feruari posse, sed cum difficultate qua-
dam, ob multa peccata, quæ aut com-
parantes diuitias, aut illas possiden-
tes consequi solent. Non ita tamen ne-
cessario sequuntur, vt qui vigilanter
sibi ipsi attendat, non possit ab eis ca-
uere. Fuerunt enim Abraham, Isaac, &
Jacob, diuites, multisq; opibus abun-
dantes; quorum tamen in possidendis
diuitijs vitium nullum legitur: adeo
vt Deus, non nisi illorum trium Deus
appellari voluerit. Fuit præterea Iob
diues valde, sed insigni pietate prædi-
tus. Si autem difficile pro impossibili
accipiatur, vt voluit Hieronymus, &
Theophylactus, quod dicitur impossi-
bile posse intrare in regnum cælorum,
exponendum est, neminem suis viri-
bus diuitem sine peculiari Dei auxi-
lio & fauore in regnum Dei posse in-
troire. Vel impossibile, diuitem in di-
uitijs confidentem, vt ait Marcus, &
vltimum finem in eis collocantem ser-
uari, si in eo statu moriatur.*

Sunt nobis hoc loco duo expedi-
da dubia. Primum est, cur dicit Domi-
nus in singulari ter de diuitibus, quod
difficile intrare possint in regnum cæ-
lorum, cum omnibus id sit difficile,
& vt ait Petrus, si iustus vix saluatur,
& vt ait Petrus, si iustus vix saluatur,
impius & peccator vbi parebunt? Ad
quod respondemus, quod etiam omni-
bus sit difficile, peculiariter tamen di-
uiti, eo quod homo infirmus suo vi-
tio diuitias, quæ tanquam adminicula
accepit à Deo, ad regnum cælorum
consequendum, vertit sibi in impedi-
menta ad illud assequendum. Nam af-
fectus diuitiarum possessioni impensus
facit minus diligere Deum ex toto cor-
de, & vt proximus non diligatur vt
oportet, & vt diuitiæ non expendan-
tur, quando, & quomodo oportet. Sed
ex eis occasionem accipiat ad hono-
res, & voluptates ex diuitijs captadas.

Alterum dubium est, cur Dñs occasio-
ne eius qui propter diuitias abstrahe-
batur à perfectione, dicit difficulter
ingressurum diuitem in regnum Dei, cum
dixisset: Quam difficile est diuitem
assequi perfectionem. Dicendum est, ap-
tè

admodum occasione eius, qui amore
diuitiarum à perfectione impediatur,
descendisse etiam ad ostendendum, diui-
tes per diuitias impediri ab ingressu
regni cælestis: siue quod affectus ado-
lescentis istius, ad diuitias tantus ef-
set, vt eum non tantum impediret à per-
fectione, sed etiam indignum redder-
et cælorum regno, seu saltem diffici-
lem illi redderet aditum ad illud, siue
quia ex amore diuitiarum retrahente
hunc iuuenem à perfectione, cuius erat
avidus, ostendere voluerit, quomodo
passim ab ingressu regni cælestis si-
mili amore diuitiarum prohiberetur.
Nam si hic, qui à pueritia semper in-
culpate vixit, & tantæ tenetur perfe-
ctionis sectandæ desiderio, ob diui-
tias passim ab eo retrahitur; ergo cum
passim diuites non tanto amore suæ
salutis teneantur, quam iste perfectio-
nis, difficile intrabunt in regnum cæ-
lorum.

*Et iterum dico vobis, facilius est came-
lum per foramen acus transire, quam di-
uitem intrare in regnum cælorum. Quia
res erat magni momenti diuitiarum pos-
sessio, quod altius insideret sententia
Domini mentibus Apostolorum, re-
petit illud quod dixerat, & similitu-
dine quadam illud illustrare voluit.
Nam solet fortius in memoria asser-
uari, quod similitudine aliqua expri-
mitur. Ideo dixit, Iterum dico vobis. Et
Marcus addit: Discipuli autem obstupe-
cebant in verbis eius; quia videbant
multos esse diuites, & ambire diuitias.*

*At Iesus rursus respondens, ait illis,
Filioli, quam difficile est confidentes in
pecunijs, in regnum Dei introire? Vbi vi-
detur interpretari quid intelligeret
nomine diuitum, nempe eos, qui cõ-
fidunt in virtute sua, & in multitudine
diuitiarum suarum gloriantur: nã
tales proprie dicimus in regnum Dei
non posse introire. Dixit tamẽ in gene-
re confidentes in diuitijs: quia sunt, qui
et si diuitias habent, tamen non appo-
nunt illis cor, nec cõfidunt in illis, &
coram Deo sunt spiritu pauperes. Ra-
rum etiam est inuenire diuites, qui in
diuitijs suis non confidunt. Vnde dicitur
à Salomone: Qui confidit in diuitijs
suis, corruet, Et; Diuitibus huius seculi*

rit diuitie dif-
ficile ingres-
surum regnum
cælorum.

Firmius men-
ti hæret res
similitudine
expressa.

Quos vocet
Christus diui-
tes.
Psal. 48.

Psal. 61.
Matth. 5.

Diuitum in
diuitijs non
cõfidentium
raritas.

præcipe

Qui diuites
intrarint in
regnum cæ-
lorum teste
Scriptura.
Gen. 13.
Infra. 36.

Exod. 3.
Matth. 22.
Iob. 1.
Alter sensus.
Hieron lib.
3. in Matt.
tom. 9.
Theophyl.

Cur potius
diuites, quã
alij à Domi-
no dicantur
in regnum cæ-
lorum diffi-
cile introire.

1. Pet. 4. &
Pron. 11.

Matth. 22.

Cur Christus
occasione a-
dolescentis qui
propter diui-
tias à perfe-
ctione retra-
hebatur, dixit

1. Tim. 6.
Eccles. 31.

Anaritia ido-
lorum serui-
tus cur dicta
ab Apostolo.

1. Tim. 6.
Eccles. 31.
Aurum, lig-
num offensio-
nis cur dica-
tur à Sapiente.

Hieron. lo-
co præcisa-
to.

Chry. hom.
6. in Mat.
circa me-
diam. tom.
2.

Jerem. 13.
Homines qui
vix tolerari
queant.

Eccles. 22.
Prouer. 27.
Supra. 17.

Quid forame-
acus, quid ca-
melus hoc lo-
co significat.

*præcipe non sublime sapere, neque spera-
re in incerto diuitiarum, & alibi; Bea-
tus diues, qui inuentus est sine macula:
& qui post aurum non abiit, nec sperauit
in pecunia, & thesauris. Quis est hic, &
laudabimus eum? Et dixit, confidentes
in diuitijs; non amantes diuitias: quod
illud magis exprimat auarorum vitam,
qui confidentiam in Deo collocant
ad aurum transferunt, & argentum; vt
propterea Paulus auaritiam vocet ido-
latriam: in Ecclesiastico Lignum dicitur:
Lignum, inquit, offensionis est aurum
sacrificantium (vel sacrificantibus, vt
dicitur in Græca littera) va illis qui se-
ctantur illud, & omnis imprudens depe-
riet in illo. Hoc est, Aurum est his qui
colunt illud, veluti lignum offensio-
nis, id est, idolum, quod cultum occa-
sio est ruinæ. Vel ergo difficile est cõ-
fidentes intrare in regnum cælorum,
quia difficile est abstrahi ab illa fidu-
cia; vel non tantum est difficile diui-
tem talem confidentem seruari, sed
etiam impossibile: & ita Marcus dif-
ficile accepit pro impossibili. Sed im-
possibili etiam impossibilius aliquid
est quodammodo. Est enim impossi-
bile camelum viuum transire per fora-
men acus; & tamẽ impossibilius diui-
tem intrare in regnum cælorum. Hoc
dicto (ait Hieronymus) non difficile
esse, sed impossibile diuitem intrare
in regnum cælorum. Chrysostomus:
Quod primò difficile dixit, id ipsum pro-
grediens, cameli atque acus comparatio-
ne valde impossibile ostendit. Sic illi. Est
tamen hyperbolica locutio, sicut cum
dicitur apud Ieremiam: Si mutare po-
test Aethiops pellem suam, aut pardus
varietates suas: & vos poteritis benefa-
cere, cum didiceritis malum. Et liber Ec-
clesiastici: Arenam, & salem, & massam
ferri facilius est ferre, quam hominem im-
prudentem, & fatuum, & impium. Et Sa-
lomon; Expedit magis vrsa occurrere
capris fatibus, quam fatuo confidenti si-
bi in stultitia sua. Vbi non simpliciter
impossibile, sed valde periculosum ef-
se occurrere velle stulto, insinuat. Et
per foramen acus accipe aut fora-
men quod habet acus, aut foramen acu-
factum. Quid verò sit camelus, indu-
bium quidam vertunt: nam non ani-*

mal intelligunt, sed funem quendam
nauticum, quo solet alligari anchora,
facta in similitudinem cameli, vt ex-
ponunt Theophylactus, atque Euthy-
mius, atque eos secutus Titelmanus,
ea ratione, quia maiorem habet gratiam
proposita comparatio, quoniam non
solent animalia transire per foramen
acus, sed fila; funis autem nauticus
crassitie impeditur, & tortuositate,
quo minus possit per foramen acus
transire. Ita Suidas interpretatur hanc
vocem. Sed hunc sensum multi inter-
pretes non agnoscunt, & in vno tan-
tum Poëta illam vocem dicunt vsur-
pari pro fune nautico: & vox 701 Sy-
riaca, vel Hebræa, qua vsus est Domi-
nus, nil tale significat vt Græca. Et eo
maiorẽ gratiam habet similitudo, quod
magis à re nota & impossibili ducit-
ur. Quemadmodum alio loco dicitur:
Excolantes culicem, camelum au-
tem glutientes, nec enim in esum ce-
dere solet camelus, cum sit animal mi-
nimè deglutibile; quemadmodum nec
trabs potest esse in oculo; cum tamen
dicatur: Ejce primum trabem de oculo
tuo: nec asinus pulsare lyram; &
tamen dici prouerbialiter solet: Tam
quam asinus ad lyram. B. Hieronymus
quosdam dicit interpretari per fora-
men acus, portam quandam Ieroso-
lymæ, per quam camelus, nisi deposti-
to flexis genibus onere, transire non
poterat: per quod significatur, non pos-
se viam arctam, quæ ducit ad vitam, nisi
oneribus peccatorum, & diuitijs po-
sitis introiri. Huius interpretationis
meminit Glossa, quam vocamus Or-
dinariam. Sed hoc non est receptum,
neque vlla Scriptura tradit talem por-
tam in Vrbe sancta extitisse: & mirum
non est, neque magnam, exonerari il-
los, aut genua flectere, vt per talem
portam transirent. Quare Origines,
Hieronymus, atq; Euthymius, de ani-
mali gibboso hoc ad litteram inter-
pretantur, quod impossibile est per fo-
ramen acus transire; sed multo diffici-
lius hominem diuitijs elatum, ac in se
ipso confidentem per arctam portant
Christi introire. Origines & Hilarius
per camelum mysticè populum Gen-
tilem putant esse intelligendum: per

I. Sensus, qui
reijcitur.
Theophyl.
Euthym. 6.
21. in Mat.
Titelman.

Suidas Græ-
cus autor.

Similitudo
uestigiorum
quando.
Matth. 23.
Supra. 7.

II. Sensus, ite
incongruus.
B. Hierony.
ibidem.
Matth. 7.

Glos. ordin.

III. Sensus,
etiam impro-
babilis.
Orig. tract.
8. in Matt.
tom. 2.

Hieron. ini-
tio.

Euthy. ibi-
dem loci.

III. Sensus,
mysticè ille.
Orig.
Hilar. in
Matth.
Can. 19.

diuitem,

Hilarius
Can. 19.

Hiero. tom.
5.
V. Sensus tropologicus.
B. Gregor.
lib. 35. Moral. c. 27.
tom. 1.

Quæ fuit admiratio discipulorum Christi dicentium: Quis ergo poterit salu⁹ esse.

diuitem, populum Iudæum gloriantem in diuitijs iustitiæ legalis, cuius Gētes erant pauperrimæ. Camelus autem, quo Gentes significantur, verbis obedit, inquit Hilarius, metu continetur, ieiunij patiens est, & oneri suo quadam disciplina ratione succumbit: cuius exemplo Gentium immanitas ad obedientiam præceptorum cælestium emollitur. Haec igitur angustissimum iter regni cælestis introeunt, acus scilicet, qua est verbi noui prædicatio: per quam corporum vulnera assuuntur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc est iter: in quod facilius infirmitas gentium introibit, quam opulentiæ diuitis, id est, gloriantis in Lege. Hæc Hilarius. Hieronymus etiam tum hoc loco, tum in 60. Caput Esaiæ, per introitum cameli in foramen acus, Gentium conuersionem interpretatur. Sed hæc allegorica sunt. Gregorius verò tropologicè camelum interpretatur Christum: per foramen acus, eius passionem: per diuitem, elatum quemque & superbum: Vt sit sensus, facilius esse Christum pro nobis crucem ac mortem subire, quam elatum diuitem humiliari. Eius hæc sunt verba: Quid enim nomine diuitis, nisi quælibet elatum, quid cameli appellatione, nisi propriam condescensionem signat? Camelus enim per foramen acus transiit, cum idem Redemptor noster usque ad susceptionem mortis per angustias passionis intrauit. Quæ passio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit. Facilius autem camelus per foramen acus, quam diues cælorum regnum ingreditur: quia nisi ipse prius infirmitatis nostræ onera suscipiens, per passionem suam nobis iter humilitatis ostenderet, nequaquam se ad humilitatem illius superba nostra rigiditas inclinaret. Hæc ille. Quæ quidem etiam mystica sunt, non sunt tamen prorsus inutilia, aut insuauia.

Auditur autem bis, discipuli mirabantur valde, dicentes, Quis ergo poterit saluus esse? Græca vox habet, ἰσχυροῦς, id est, percussus, siue exterritus: non tantum suo ipsorum nomine, quia iam ipsi omnia quæ possidebant, reliquerunt, sed quod dolerent tot hominum millia à regno cælorum, gratia diuitiarum, excludenda esse.

Aspiciens autem Iesus, dixit illis. Placido eos vultu intuitus est Dominus, nimirum tactus charitate discipulorum, qua dolebant interitum tot hominum. Et quando est ad propositum, solent historici oratoris dispositionem enarrare, ita Euangelistæ, motus & gestus Domini. Sed dicit aliquis, Qui fieri potest, ut pauci ingressuri sint regnum Dei, cum diuitum ad pauperes collatorum, exiguus sit numerus? Ad hoc dicimus, discipulos Magistri Domini sui verba intellexisse, non solum de omnibus, qui actu diuitias possident, sed etiam qui illis inhiant, siue illas assequantur, siue minime: de quibus Apostolus: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Horum autem in toto orbe ingens est numerus.

Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omniaabilia sunt. Voluit Dominus Apostolos perturbatos consolari, & aperire illis rem dulcissimam, suauissimamque, nimirum diuinæ gratiæ opitulationem ea in nobis præstare, quæ nobis solis impossibilia sunt. Nam ut impossibile est lapidi se in altum erigere, sed homini, qui potest in altum proijcere, & aquæ caloris natura non inest, si quis tamen supponat ignem aquæ, calidam efficit: ita hominem affluere opibus, & abundare, incertam ac difficilem reddit eius salutem, imò, sine Dei gratia, omnino impossibilem. Nam diuitiæ cor ad se trahunt, securitatem, & vanam confidentiam pariunt, insolentiorumque reddunt animum, pluraque semper habendi avidiores, nisi Deus sua bonitate gratiam conferat, qua huiusmodi prauos motus, & sitim amplius habendi extinguat, & ad bene dispensandum, spiritum suum impertiat.

Ille ergo dicendi modus, Quis poterit saluus esse? Non tam significat charitatem, aut difficultatem, quam impossibilitatem: sed naturæ, non quidem simpliciter, sed naturæ nostræ nudæ & solius, quæ propter antiquum peccatum in hanc prolapsa est impotentiam, ut nequeat sine Dei gratia præstare, quæ ante peccatum potuisset. Et ita intelligendi sunt similes loci Scripturæ: Domine, quis habitabit in

Iesu benignitas & charitas.

1. Tim. 5.

Diuinæ gratiæ efficacitas.

Diuitiarum vis, & natura.

Id: Quis ergo poterit saluus esse, quid signet.

Psal. 14.
Psal. 23.
Esa. 53.
Prou. 20.
Psal. 18.

Orig. tract. 8. in Matt. in fin. tom. 2.

Quis diues ille nequeat intrare in regnum cælorum.

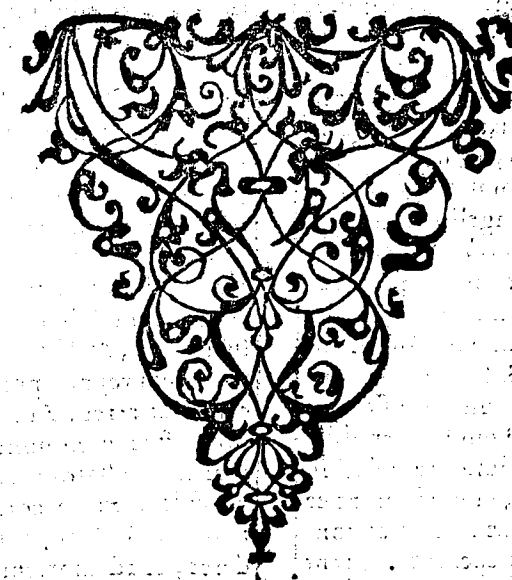
Psal. 118.

tabernaculo tuo? Quis ascendet in montem Domini? Generatione eius quis enarrabit? Quis potest dicere, Mundum est cor meum, purus sum à peccato? Delicta quis intelligit? Nam in his, naturæ nudæ, gratia spoliata impotentia defignatur, vel certe raritas. Latentur ergo diuites, nam salus eorum solius Dei opus sit oportet. Confidantque in Deo, & salui erunt. Quod si diuites ad prædicationem vestram conuertentur, suaque omnia vendiderint, & ad pedes vestros proiecerint, nolite hoc vestræ virtuti adscribere, sed Dei, apud quem possibile est, ut inquit Origenes, camelum per foramen acus intrare, non tamen apud homines. Quomodo autem faciat hæc possibilia Deus, ipse scit, & Christus eius, & cui reuelauerit Christus. Quod ergo dicit, Apud homines hoc impossibile est: intellige diuitem qui confidit in diuitijs se posse seruari, sed non apud Deum, cui omniaabilia sunt, qui potest diuitis mentem mutare, ita ut iam non amet diuitias, sed paratus sit omnia pro Christo vel relinquere, vel exponere, vel saltem iam rectè uti opibus. Hinc ille in Psalmis clamat: Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Nouerat enim quam sit difficile, collum suum, quod iugo mamonæ submisit, iugo inexcusso ad pristinam libertatem peruenire. At vero quoniam hac sententia postrema sa-

tis de humanarum virium infirmitate, & diuinæ gratiæ virtute, & abundantia admonemur, quisque nostrum in hoc vnum seruo incumbat, ut nemo quicquam boni sibi tribuat, nihil de suis viribus, aut meritis pollicetur, sed totus sibi diffidens, vni Christo, ac Dei misericordiæ inniti cõtendat. Est enim hoc elationis, & superbiæ vitium aded nobis innatum, ut nisi naturæ nostræ deprauatæ motibus obuiâ resistentes eamus, omnia nos posse mandata Dei implere, vniuersasque Satanæ tentationes ac machinas ex nobis ipsis vincere facile nobis persuadeamus. Sed ab his semel imbibitis opinionibus ægrè diuellij patimur: tanta est philautia, & omnia bona nobis tribuedi sitis: nam intra viscera ipsa nostra delitescit Pelagius. Sed non libet pluribus hunc morbum planè periculosum exaggerare: plura à nobis in alijs locis dicta sunt. Tantum deprecemur Deum, ut nobis oculos operiat, quatenus cum primis parentibus nostris cernamus nuditatem nostram, atque propter illam erubescetes, diuinæ misericordiæ opem imploremus, qua nos omnes, & cogitatus nostros, atque cõfilia in illo vno collocemus, qui vnus est prora ac puppis salutis nostræ, Christus Iesus Dominus noster, per quem, & cum quo Patri est gloria in Spiritu sancto, in cunctis seculis, Amen.

A quo vno pendeat omnium hominum præsertim diuitum salus; atque felicitas. Elatiois ac superbiæ vitium quam nobis inhæreat.

Gen. 3.

TRACTATUS LIIII.

De consultatione Pontificum & Pharisæorum inter se post Lazarum suscitatum, de perdendo Domino. Et habetur tantum Ioan. II. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant; Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & uerient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem. Unus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam; nec cogitatis quia expedit uobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Et reliq.

NARRAT Euangelista, Lazaro suscitato à mortuis in Bethania coram tanta multitudinē Iudæorum, multos credidisse in Dominū Iesum; alios uero ex his qui adfuerant, adisse ad Pharisæos, & enarrasse tam illustre prodigium: quo audito, si sobrii, & sanæ mentis extitissent, debebant concilium indicare pro Dominō Iesu, & in eo decernere, ut omnes Iesum tanquam uerum Messiam agnoscerent, fide amplecterentur, & que omnis uenerationis cultu adorarent. Et tamen audi quid dicat Euangelista: Collegerunt, inquit, Pontifices & Pharisæi concilium. Ut cogaris contemiscere, & exuauescere ad tantam hominum malitiam, & obstinationem. Ad hoc autem execrandum, & sacrilegum concilium cogendum multæ causæ eos impulerunt. Primò quidem terribile Dei iudicium, quo iuste erant dati in reprobum sensum, ut perficerent ea contra Christum, quæ manus, & concilium Domini decreuerant. Erant

enim à se ipsis redditi uasa apta iræ ad contumeliam perpetuo lumini resistentes; & notam ueritatem impugnantes: Deinde stimulauit Sathanas, qui est uelut Dauus inturbans omnia, & qui tanto magis insaniuit, quanto plus uidit Dei gloriam clarius illustrari. Tertio, quod attinet ad Iudæos, duos pessimos consiliarios secuti sunt, nimirum ambitionem, & auaritiā Timebant enim & gloriam, & quæstum omnem sibi doctrinā, & signis Christi peritura: per quos duos consultores homo in uniuersa uitia, & crimina præceptis prolabitur. Ambitio effecit, ut Core, Dathan, & Abiron, cum suis omnibus in Mosen surgerent, & Absalom, ut proprium parentem regno spoliaret, & ad nocem quæreret. Auaritiæ potentissimus affectus homines, scarios, & uiarum grassatores, sceminas ut omni pudore exuto corpora sua prostituunt, & Iudam, ut Dominum uideret, & ad mortem proderet, red-

Act. 4.
Rom. 9. &
2. Tim. 2.
II. causa.
III. causa.
Ambitio, & auaritia, quibus nimirum Caiphas cum suis utebatur, quales consiliarij.
Num. 16.
2. Reg. 17. & seq.
Eorum pernicietas.
Matth. 27.

didit.

Ecclesiastici 10.

didit. Ut rectè dictum sit: *Auaro nihil est scelestius*: hic enim animam suā uenalem habet. Ambitio, & auaritia coniuncte in causa fuerunt, ut Nabuchodonosor, Cyrus, Alexander, Iulius Cæsar, atq; alij magni Imperatores tantū sanguinis effunderent humani. Nec aliud nunc obstat, quo minus pax inter Christianos Principes coalescat, aut Ecclesia in pristinum suum decorem restituatur, quàm fastus, & cupiditas: neque hæreticos aliud magis retinet, quominus ad Ecclesiæ gremium redeant, quàm superbia, quæ facit, quo minus sententias recitent suas, & usurpatio bonorum Ecclesiasticorum, quæ omninò ueris dominis suis restituenda essent, cum contra Ecclesiam præscribere nullus ualeat. Quisquis ergo salutis tuæ desiderio teneris, hos consiliarios à te abige, contemne mundi gloriam, & temporarias diuitias, si ad æternā coronam, cœlestiaq; bona aspiras.

Pontificum propriū munus & Pharisæorum.

Expendamus iā singula uerba. *Pontifices*, Penes quos regendi populi in spiritualibus potestas erat ordinaria. Pharisæi uero, qui uitæ sanctitate, & religione ceteros antecellebant, potestate subdelegata fungebantur, & populum unā cum Pontificibus in his, quæ ad legem, & ceremonias attinent, gubernabant. Et isti qui maiora beneficia à Deo acceperat, minus credebant, & magis erant Christo infensi; ut iam non liceat dicere cum Propheta: *Et erit, sicut populus, sic sacerdos*; sed potius; *Nec erit sicut populus sacerdos*. Isti ergo collegerunt conciliū in Iesum.

Esa. 24.
Hoc concilium Ioann. 11. ab illo Matth. 26. uerum esse & diuersum. Matth. 26.

Hoc autem concilium distinctū est ab illo, de quo Mathæus: Tūc, inquit, congregati sunt Principes Sacerdotū, & Seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas. Et concilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent, & occiderent; tamen alij quidam, inter quos est Simon de Cæsaria, secus opinentur. Quod uero sit distinctum, ex duobus euincitur. Hoc enim die ueneris Lazari celebratum est; illud uero longè post per biduum, nempe ante Pascha. Deinde in hoc definitum est communi consilio, ut Christus moreretur: dicunt enim, *Expedit uobis ut vnus moriatur ho-*

Simon de Cæsaria in libro Disputationum. I. argum. II. argum.

mo pro populo; illic uero de executione, siue de peculiari modo consiliū suum exequendi tractarunt, nempe ut dolose, & occultè eum caperent, quia aperta uia non audebant propter turbam. Ab initio mundi non fuit, nec futurum est tam iniquum concilium coactum. Legemus frequenter, impios consultationes contra iustos fecisse, ut fecerunt undecim fratres filij Iacob contra Iosephum à patre suo præ ceteris dilectū; Ægyptij contra Israëlitas opprimendos; Achitophel & Absalon contra Dauidem; impij Sacerdotes aduersus Ieremiā, de qua in Ieremia scribitur; Inuenta est coniuratio in uiris Iuda, & in habitatoribus Ierusalem. Deniq; impij iudices contra Susannā. Sed hoc omnia alia excellit, quia non contra hominem tantum, sed contra Filium Dei, & Messiam, id est, contra bonum eorum, celebratum est, nec ob aliam causam, quàm ob illud diuinū opus suscitati Lazari à Christo factū; ut intelligas eos in ipsam innocentiā contra omnem iuris rationē coëgisse concilium. Et in primis dicunt, *Quid facimus*, quod uerbum pro futuro ponitur, id est, *Quid faciemus?* & uerbum auaritiæ est, ut à Luca refertur de diuite quodam, dicente; *Quid faciā, quia non habeo quod congregem fructus meos?* Est etiam uerbum timoris perdendi bona sua, ut uillicus ille iniquitatis, qui dicebat; *Quid faciam, quia dominus meus aufert à me uillicationem?* Est insuper uerbum liuoris, & inuidiæ: hinc in Actis congregati Principes, & Scribæ, de Apostolis comprehensis dixerunt; *Quid faciemus hominibus istis? quia notum signum factū est per eos*. At uero hoc loco, & ex cupiditate, & ex timore amittendi bona sua, sed potissimum ex inuidia gloriæ Christi ex suscitatione Lazari partæ, qua mirabiliter discruciabantur, dicebant, *Quid facimus?* Est simul uerbum, quo se iniucè ad perpetrandum homicidium cohortantur. Est em̄ sensus; *Quid cessamus? quid torpemus? aut quid occasiones nobis oblatas eum interficiendi negligimus?* Expende etiam admirabilem sitim malefaciendi. Nam cum uitam, doctrinam, miracula, & parentes eius

Impia quedā iniquaq; concilia cum isto Caiphas contra Christum nullo modo comparanda. Gen. 37. Exod. 5. 2. Reg. 17. Ierem. 114. Daniel 13. Expenditur hoc uerbum: Quid facim? Luc. 12. Infra 16. Act. 4. Iudæorū isti Christum magnā lignitas imensa. Quibus illū maledictis onerauerint.

Euangelistæ scopus.

Caiphas & suorum insipientis stultitia, & nequitia.

Quibus causis adducti fuerint Pontifices, & Pharisæi ad cogendum concilium aduersus Christum post Lazarū suscitatum.

Matth. 12. Infr. 13. Ioan. 9. Matth. 11. Ioan. 8. & infr. 10. Supra 9.

Quale illud conciliū Cai phæ contra Christum.

Psal. 25.

Gregor. 10. mo 1.

Luc. 18.

Sap. 2.

Ioan. 1. Vnde Iudæi agnoscere potuerint, ac debuerint Christum Messiam, ac verum Filium Dei. Matth. 7.

Ioan. 6.

calumniati essent, & in faciem eius conuicia multa iactassent, atque eum Sabbati violatorem, vini potatorem, peccatorum, & publicanorum amicū appellassent, atque in eum manus iniicerent, eumque comprehendere tentassent, atque omnes, qui eum sequerentur, atque eius doctrinam profiterentur, excommunicationis vinculo innotassent: tamen quasi nihil egissent, dicunt, Quid facimus: tanta est malè operandi sitis in impijs, mirumque fastidium bene agendi in bonis, qui subito, ubi virtutis viam arripuerint, lassantur, quasi magnum quid præstiterint. Hoc est illud concilium, de quo David cecinit; Odiui Ecclesiam malignantium; & cum impijs non sedebo: ad hoc enim concilium nec propheta aliquis, nec Moyses ingressus est. Si enim intrasset, utique pro Christo respondisset, ac dixisset; Si tot signa facit, credite in eum. Hinc multa in nostris consultationibus absurda, & inconuenientia facimus, quia in illis diuinas Scripturas non admittimus, nec per vitæ, & morum sanctitatem, & honestatem disponimus, ut sanum consiliū possimus accipere. Gregorius lib. 18. Moralium cap. 19. de his verbis differens: Videbant, inquit, vnde conuerti debuerant, atq; exinde peruersiores fiebant.

Hic homo, Contemptim, & ex inuidia proprium reticent nomen, sicut Pharisæus alibi dixit: Velut etiam hic publicanus: Ita hic homo, Galilæus, fabri filius, & vilis, abiecta que persona. Sed ut erat illis grauis ad videndum, ita & ad nominandum: & quem verum Christum, ac Dei Filiū agnoscere potuerunt, tum ex Ioannis testimonio, tum ex doctrina mirabili, tum ex Scripturis sacris, tum ex admirandis operum signis, eum hominem vocant. Nam ut ex fructu arbor dignoscitur, ita Christus ex diuinis operibus se Deū comprobabat. Addunt: Multa signa facit. Quo verbo inuidum animum, & exulceratum suum aperiuunt, & ex eo solum torqueri, quod tot coruscaret miraculis. Vide etiam insignem nequitiam: alibi petunt signa, ut credant, dum dicunt; Quod ergo tu facis

signū vt videamus, & credamus tibi? quid operaris? Nunc signa confitentur, & propter illa Christum perdere conantur. Quemadmodum multi de aperta via salutis diu dubitant, & in longum protrahunt consilium, & interim percepta veritate præcipites sedant in latam viam perditionis. Deinde pro crimine obijciunt, quod omni laude, & admiratione dignum erat. Adhæc etsi ex liuore illum vellent perdere; nihil mali tamen ei poterant obijcere, nisi tantum benefacta eius: tanta scilicet fuit Christi Domini innocentia. Ac proinde tam irreprehensa, & pura debet esse Christiani vita, ut aduersarij non habeant, quod verè accusare possint. Hinc maiori damnatione digni extiterunt Iudæi, quod talia opera præstantem damnauerint, sicut ipsemet dixit; Si opera non fecissem in eis, qua nemo alius fecit; peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum.

Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & reliqua. Id est, Nisi citò nobis prospiciamus, & illum, ne ultra pergat via signorum & doctrinæ impediamus, actum erit de nobis. Et vide quanta hypocrisis iniquum animum sub specie boni vellent, fingentes se de communi salute consultare, deinde de fidelitate Romanis seruanda, & ita sub honesti specie curabant homines fallere, nihil de diuino iudicio curantes, quasi plus timendi homines sint, quam Deus. Sed horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Quid enim tibi prodest, miser, si hominibus verba dare possis; cum Deum, & conscientiam tuam fallere nequeas? Iam, quæ inferant, expendamus. Primum est: Omnes credent in eum. Hoc est, habebunt eum pro Messia: & vnde lætari debuerant, contristantur: & ut Cyrillus exponit, inuidet soli, quod in plures suæ lucis distribuat radios. Cumque omne consilium ad propugnandam fidem, & morum disciplinam restituendam, congregari in Spiritu sancto legitimè consueuerit, solum hoc Concilium, aut conciliabulum potius, ad Christi fidem

Iudæorum inconstantia, peruersitas.

Christiani vita qualis esse debeat.

1. Pet. 2. & 3.

Ioan. 15.

Caiaphæ, Sacerdotum, & Pharisæorum insignis hypocrisis.

Heb. 10.

Primum argumentum Iudæorum de Christo pendendo.

Cyrl. lib. 8. in Ioan. c.

1. ante medium tomo

2. Concilium omne cuius rei gratia cogit consueuerit.

extin-

Feruor fidelitatis ortum vnde habeat.

Ioan. 12.

Esa. 53.

1. Ioan. 4. Vbi magis Christus suū erga nos amorem declarauit.

Ioan. 12. Inuidorum ingenium.

Ioan. 7.

Hæreticorum stultissimum argumentum

Falsum esse quod Iudæi colligebant, in Christum credentibus vniuersis, in ipsos à Romanis animaduertum iri, bonisq; omnibus fore spoliandos.

Iratio.

extinguendam, ac proinde ad morum corruptelam inuehendam celebratum fuit. Illa verò illatio, Omnes credent in eum, vitiosa erat. Nam feruor fidei non nisi à passione, & morte eius ortum habet; quod & ipse Dominus asseruit, cum dixit; Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit; ipsū solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Et Esaias, Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longauum. Id ipsum & ratio confirmat. Amor etenim noster, amorem Dei ad nos consequitur, iuxta illud: In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Nusquam autem maior argumentum diuini erga nos amoris declaratum est, quam in Cruce, de qua dixit; Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Deinde proditur ingenium inuidentium, quibus quoduis paruum bonum videretur magnum. Alias enim dicebant; Nunquid ex Principibus aliquis credit in eum, aut ex Pharisæis? Tertio detegitur stultorum argumentum, qui dicebant: Si omnes continerent: si omnes paupertatem, & virginitatem profiterentur, periret mundus. Quasi verò Deus dimissus agere, nesciat, aut nequeat gubernare mundū multo melius quam nos ipsi. Timebāt isti quod valde optare debebāt, scilicet, ut omnes in eum crederent. Sed tales erant isti pastores, qui non contenti lana, & lacte ouium, etiam vitam ab eis auferebant, nec illam quidem temporariā, sed æternam.

Secundum inconueniens, quod nequaquam interfecto Christo deducebant, est, quod cum omnes illi crederent, huius rei rumor ad Romanos perueniet, Iudaicam gentem deserto Cæsare descivisse ad Regem nouum suum iamdiu ab ipsis expectatum, & sæuient armis in nos, & simul hunc locum sanctum profanæ gentes occupabunt: & totum Iudaicum genus internecone debent. Quod genus argumenti ab extremo periculo maximum habet pondus apud carnales, qui non nisi carnalia, & temporalia bona amittere verentur. Et ita

populum Iudaicum plus æquo terrena diligentem, his verbis magis contra Christum irritant, & magna ignominia Filium Dei afficiunt; quem satis non fuit illis seductorem, & seditiosum indicare, sed etiam tam damnosum, ut propter eum, si viuere permitteretur, necesse esset totam gentem Iudaicam excindi. Sed primò certè considerandus erat status causæ, an videlicet Christus seditionis esset autor, & an defectionem doceat à Romanis, qui soluit, & soluendum iussit tributum Cæsari: qui cum regnum illi offerrent, fugit in montem: qui cum duodecim Apostolis comitatus incedebat, & coram Pilato dixit, Regnum meum non est de hoc mundo: ita ut ne minimam quidem suspensionem tyrannidis exhiberet; imò mansuetudinem docuit, alapis casos non vlcisci, iniuria affectos tolerare, potiusque ad ferendam iniuriam, quam ad inferendam, vel referendam paratos esse: quæ omnia officia potius sunt tollentis, & penitus damnantis, quam constituentis tyrannidem. Quod si se Messiam, vel Regem, quādoque dixit, vel ab alijs dici passus fuit: vidissent ex lege ipsum Regem esse: sed non talem, qui non ferat Romanorum Regem: quia est Rex iustitiæ, pacis, salutis, & vitæ æternæ; dominaturque super omnè peccatum, mortem, Satanam, afflictionem, & infernum. Quid hæc ad Cæsarem? Dominetur ille super Gentes, prouintias, populos: Christi regnum non est de hoc mundo: & Non eripit mortalia, Qui regna dat celestia. Vnde hic aperta proditur malitia Pharisæorum, causas merè spirituales, qualis erat illa, an Iesus esset verus Messias, ad secularia iudicia, & tribunalia mundi deferendo, & quæstionem de doctrina Messie referendo, quasi causam ad statum, principatumque Cæsaris spectantem; quod ita tegerent immoderatos suorum animorū affectus, ac priuata odia.

Secundò consultandum illis erat, num gens peritura sit, si in Christum crederet. Hi si Scripturas consultassent, vidissent quod non propter fi-

Christus quā longe fuerit ab omni principatus, regni que ambitu.

Matth. 17. & infr. 22. Ioan. 6.

Infr. 18. Christi de mansuetudine documenta, Iudæorum de affectu regno calumnijs omnino contraria.

Matth. 5.

Ioan. 1. Infr. 4. Rex qualis erat Christus tantūmodo.

Ioan. 18.

II. ratio.

Vnde populorum & gentium interitus omnis teste Scriptura. Ecclesiastici 10. Gen. 18.

Tertia ratio. Quale regnum sit Christi.

Exo. 12. 2. Paral. 35. 1. Esdr. 1. & 2.

Quarta ratio

Rom. 3. Reipublice quatenus spectandum.

1. Tim. 2. Ad regimen civitatis prouinciq; quod opus sit maxime.

dem in Deum, & bona opera, sed propter incredulitatem, & peccata finit Deus populos perire, & gentes: Regnum enim a gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. Vidissent quod pij, & iusti homines vel decem, vt de Sodomitis scriptum est, caussa essent tuenda, & propugnanda ciuitatis ab ira Dei.

Tertio in consilium aduocandum erat, quod credentibus omnibus credidissent etiam Romani, & non venissent ad tollendum regnum, & gentem, sed ad honorificandum; cum regnum Christi sit spirituale, & bellum indicat peccatis, & daemionibus, non Romanis: qui si venissent ad euerendam fidem & Christianos debellandos, debebat sibi persuadere, quod victoria a seipsis staret, & quod is qui olim ab Aegypto, inuito Pharaone, liberavit, & a Babylone eduxit, inspirando Cyro Regi, vt reditum concederet Iudaeis, illum eundem, qui miraculis se inuictum, & potentem demonstrabat, ipsos propugnaturum, atque defensurum. Maxime quia ipsi expectabant suum Messiam temporali regno regnaturum, & ab omnibus Gentibus Iudaicum populum liberaturum. Nam alioqui nunquam foret Messias a Iudaeis suscipiendus, ne Romanorum paterentur incursum. Imo Daniel capite nono praedicit, ciuitate, & sanctuarium dissipandum a Romanis, eo quod Messiam non acceperint, sed negauerint.

Quarto diligenter erat inspiciendum, num propter commodum temporale Reipublice interficiendus esset innocens, & iustus, vidissentque non esse facienda mala, vt veniant bona; nec ita commodis Reipublice prospiciendum, vt impiet agatur in legem Dei, quia bonum Dei maius est omnibus Rebus publicis. Idcirco in potestate constitutis opus est Dei gratia, vt recte publica res administrari valeat: quamobrem Paulus iubet orare pro Regibus, & in potestate constitutis: & Regibus Israel Rempublicam gubernantibus in lege praecipitur, vt habeant semper penes se librum

Deuteronomij ad institutionem Regis. Vbi enim non est fides, aut timor Dei, cuncta indebitum fiunt. Quare cum a Regibus destinantur iudices, & gubernatores ciuitatum, vel prouinciarum, quemadmodum illis praescribitur, vt omni ratione bona Regia conseruent, & augeant: quod non a seipsum reprehendere, quia aequum est, sed illud prius, & ante omnia admonendi, vt Dei gloriam, & laudem, eiusque cultum commendatissima habeant: vt Episcopos, & Sacerdotes Dei ministros omni honore prosequantur: vt alios etiam suo exemplo permoueat: vt pax summa, & concordia coalescat inter laicam & spiritualem potestatem; vt ea ratione gubernatio sit suauior, fortior, & consentientior in bono eorum qui gubernantur. Nam ita tandem fiet, vt seruato ordine a ratione praescripto, si Regi in sua administratione Dei gloria sit cura, & suorum ministrorum protectio, ac tuitio, vt ipse pro sua singulari prouidentia eorum regnum conseruet, & augeat.

Quinto poterant cogitare, quod si secus facerent, contrarium eueniret, vt & factum est. Nam in Messiam ab eis interfectum credidit mundus vniuersus, atque adeo Romani ipsi. Venerunt etiam Romani, & sustulerunt locum, & gentem: & quod maius est, admirabiliusque, credentes non tetigerunt. Quia vt legitur in libris Ecclesiasticae historiae, ante aduentum Tiri fideles omnes a Spiritu sancto praemoniti, & Ierosolyma relicta, in Peliam ciuitatem spectantem ad regnum Agrippae se receperunt, & solos incredulos Iudaeos gladius Romanorum oppressit, iuxta illud Salomonis: *Quod timet impius, veniet super eum; Et, Incidit in foueam, quam fecit.* Vt Ioseph venditus a fratribus Ismaelitis, ne regnaret super eos, Rex factus est, & adoratus ab eis in Aegypto toties, & Ionas fugiens a facie Domini, ne iret in Niniuem, fugientem minime opinantem direxit in Niniuem, & Aman suspensus est in patibulo, quod parauerat Mardocheo. Vt recte sit dictum, Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Et volentes impedire

Deuter. 17

Qua ratione Reges, ac Principes subiectum sibi populum optime gubernabunt.

Quintatio

Euseb. lib. 3. histor. 6. 1. tom. 1.

Prou. 10. Psal. 7. Gen. 37. Infra 42. 43. 44. & 45. Iona 1. Infra 3. Esther 7. Esa. 46.

Act. 2. & 4.

Quomodo Dei voluntate homo vel lauitas faciat integra libertate.

Prou. 16.

Ierem. 10.

Rom. 1. Act. 16.

2. Reg. 17.

Quid Iudaei peccauerint Christum occidendo, cum in eo fecerint Diuinam voluntatem.

Qua ratione Deus Christi mortem voluerit.

Gen. 22.

Ibidem.

opus Dei, id ipsum perfecerunt, vt in Actis habetur.

Quod si in contrarium obijcias; Vbi est ergo hominis liberum arbitrium, si homo Deo repugnando, eius voluntatem facit? Respondeo, illud minime cogi, quod coactionis capax esse nequit, sed executionem excogitati, & deliberati consilij impediri: *Hominis est enim animam preparare, & Domini gubernare linguam.* Et rursus, *Scio Domine, quia non est hominis via eius: nec viri est vt ambulet, & dirigat gressus suos.* Id est, Non est in homine situm, vt perficiat cogitationes, vel voluntates suas. Deus enim sibi executionem reseruat: nisi enim ipse nobiscum operetur, nihil fiet. Paulus enim cupiens venire Romam, impeditus est, sicut volens praedicare in Asia, & Bithynia, prohibitus fuit; David volens templum construere, per Prophetam Natha reuocatus est.

Deinde obijcias; Quomodo Iudaei facientes voluntatem Dei, non promeruerunt apud Dominum? Respondeo: Non satis est velle, quod Deus vult; nisi etiam addas modum, quo Deus ipse vult. Siquidem carnifex aliquis ad mortem damnati caput amputans si vltionis propriae studio id faciat, facit quidem voluntatem Dei, & magistratus, quod attinet ad obiectum, non tamen eo modo, quo Deus, aut lex decernit. Nam Deus, & iudex eius minister, ex affectu iustitiae, non autem propriae vindictae vult puniri homines. Deus etiam simpliciter Christi mortem non voluit, nec illa per se optabilis erat, aut expetenda: nam alioqui Iudaei summum cultum, Christum interficiendo, Deo impendissent; tantum abest, vt in peccatum esset illis imputandum: quod tamen ad summum flagitium, & atroces poenas illis est deputatum. Praeceptum ergo fuit Christo, vt praedicaret veritatem, & offerret se morti, si daretur pro illa sustinenda, & per illam oblationem salutem operaretur, illamque Pater ad reconciliationem mundi acceptaret: quemadmodum voluntatem Abrahamae volentis immolare filium suum Isaac, probauit, ac amplissimo promissio-

nis Messiae praemio remuneravit, illamque loco holocausti tulit acceptam, cum dixit: *Quia fecisti hanc rem, & non peperisti filio tuo vnigenito propter me; benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, & quae sequuntur.* Durum proinde est, & incredibile quod quidam asserunt, quod si Iudaei Christum non occidissent, mater eum crucifixisset: quod nonnullis dictum horribile videtur, nedum falsum. Nam alioqui ipse Dominus nostrae salutis amantior, quam mater, in seipsum manus iniecit, ac sibi mortem consciscisset: quod est multo horribilius, & absurdus. Sed vt Martyres veritatem testificati sunt, & pro veritate tuenda, illatam ab aduersarijs mortem & pendem ab eorum voluntate libenter acceptarunt: simili ratione missus est Christus ad nos, & mortem violentam ab hostibus illatam volens sustinuit. Oblatus enim est, quia ipse voluit, id est, quia Pater permisit, & ipse non impediuit, qui mille modis impedire poterat. Atque ex eo mortis Christi necessitas ex prauiuisione Iudaeorum illam inferre deliberantium, imo illam in oculo suo aeterno iam inferentium nata est, non autem simpliciter, & ante omnem praescientiam.

Tertio si obijcias, non esse boni consilij per obliquas, vel iniquas vias rectum finem assequi, si liceat assequi per recta adiumenta, & praesidia. Respondeo: Verum est, si ipse per se vias illas statuisset: sed ipse non fecit eorum malam voluntatem, aut odium, aut inuidiam, sed prudentis est, & beneuoli malo aliorum inuenito in bonum suum vti. Hinc sapientissimè ex tanto odio eduxit tantam charitatis flammam, ex stultitia crucis tantam sapientiam, ex tanta morte vitam nostram tam pretiosam, ex flagellis tantam sanitatem, ex illa iniustitia tantam nostram iustitiam, ex tanta saeuitia tantam misericordiam, denique ex tanta ingratitude tantam potuit gratiam eruere, ex tanta ignominia tantam Christi, & nostram gloriam.

Quod si postremo vrgeas: Quare

Esa. 53.

Mortis Christi necessitas vnde.

Quale fuerit consilium Dei, Iudaeorum peccato mundi redemptionem per Filij sui mortem operantis.

Quamobrem Deus cum posset noluerit tamen mortem impedire vnigeniti Filij sui.

Gen. 22. Deus executionem mortis filij sui nõ impediuit, quemadmodum mortem I-facæ à patre mox inferendum repulit? Respondeo, Non est Dei rerum violare naturas, & ob id nec liberum arbitrium, aut eius consilia sine causa. Deinde voluit ostendere, quanti facere Patrem debeamus æternum, & quantum obedientiæ obsequium ei pendere oporteat. Vidit etiam quod hic modus esset summè amabilis, dulcis, & ad corda hominum ad se trahenda aecommodatus: proinde meritò noluit impedire. Discant igitur Principes, atque eorum consiliarij, vt Deum primùm ante oculis habeant, & eius gloriam in primis in suis cõsultationibus quærant: neque à munere suo cessent, propterea quod iacturam amicitiae, & gratiæ Principũ facturi sint. Nam quicumque voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur: vt ait frater Domini.

Iaco. 4. Vnus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, &c. Hæc consultatio cum eò videretur tẽdere, vt prætextu publicæ salutis Iesu salutis omnis autor occideretur, Caiphæ viro sanguinario anni illius Pontifici, ac proinde concilij præsidii se-gnior, ac di' uxor uisã est, quàm res ipsa posceret, proinde illorum cõepit increpare ignauiam, quod lentis consilijs deliberarent, an Iesus esset occidendus, nimirum quod id, omnibus rebus omisis, esset eum primis agendum. Verisimile est enim multas in medium ac varias fuisse prolatas sententias. Quidam ex recentioribus haud absurdè de his meditato est: tractans enim hæc verba, scripsit: *Et mira erat altitudo diuini consilij super salutem generis humani, quod in anima mortui de proximo in corpore morituri, æternas subituri pœnas, ignari mysterij, de vita ex morte consultabant, iniusti de magna virtute, iniusti de summa iniustitia, captiui de redemptione, venditi de pretio, atque officio charitatis, & ceci de lucis mysterio, terreni de cœlo, homines de Deo, filij diaboli de Filio Dei. Et hæc & similia ignota ignotè ab illis fiebant. Proinde veniant in imaginationem, qua hinc pro parte Iudaorum, pro tem-*

Quare Cai-phas dixit, Vos nescitis quicquã, neq; cogitatis, & rel.

Simon de Cassia lib. 11. cap. 45. ante med. Concilij Iudaorum sub Caipha Pontifice de Christo perdendo sententiæ varias inter se, ac diuersæ.

poralibus intendentium, qua pro cõmuni utilitate mortalium erant huic optimo consilio. Equidem Iudais duntaxat temporalia conspicientibus, & à diuinis bonis auertentibus intellectum, erant varij oratores, quorum poterat quis in consilio huiuscemodi sic orare. Hominem nobis infestum, extorrem fieri à patria, vt pax sit his, qui illam affectu patrio colunt, censeo dignum. Alius, Si aduersus hunc abs re odio exardescimus, cum tamen eum insequendi iusta causa prærogata non fuerit, nulla excusatio criminis remanet. Alius, Quò iure desauitur in homine seruiente? Alius, Deperit omne honestum, si sancitur pœna pro cultore honestatis. Alius, Nescio ad quid sunt edita iura, si non seruantur in causa. Venietur ergo causa hominis criminati, an requam iudicium pœnale concedat. Alius, Diuina, atque humana legis non est sine propria culpa iudicare hominem in persona. Quid fecit homo iste? Alius, Quid lex, si eius nõ custoditur honestas? Alius, Diuinum est, necnon & humanum quempiam præseruare, si eum legis præuicatio non accusat. Alius, Crimen, & delictum, quibus imperere satagimus hominem, aut fecit, aut nos fecimus imposturam. Si fecit, secundum legem procedere turpe sit: si fecimus imposturam, versa vice multandi sumus. Alius, Cur sauiumus in iustum nostras iniustitias arguentem? Et si de foris audaciã fingimus, intus conscientia nos accusat. Alius, Quàm turpe censendum, quod constitutus in causa queratur ad iudicium, si primo non sollicitatur examine? Alius, O quam turpius si quispiam inuenitur innocentia tutor, atque defensor: etiamsi suspectus esset in causa, tentandum esset pro eius tuitio-ne, ne iam publico iudicio deperiret. Alius, Lex nõ agit nisi aduersus eos propter quos posita est. Si præuicator est legis, conuincat eum malitia sua, non impetuositas nostra. Alius, Etiamsi iustus esset, plectendus est pœna, cum ipsius verbis, & moribus Republica commouetur. Alius, Non est necessaria illa virtus, per quam sæpe tumultibus inhorrescit. Alius, Homo factionis periculo patria, sit igitur abolendus. Alius, Is, qui sibi vendicauit plebeiorum fidem, facillè potest ad id quod voluerit, corda ipsorum insectere, quorũ

Qui pro Christo steterint in illo concilio.

Qui steterint contra Christum.

*est perniciofa seditio. Alius, Etsi iustus, aut iniustus, omnino à politicis moribus dissimilitudinem habet, nulla ratione tollerandus est amplius. Alius, Etsi iustus, aut illum auellamus ad nos, aut nos sibi honestè sociemus. Alius, O quàm decorum requirere ad scissuram quæ persequimur, nec minus fœdum, si sibi societate copulemur, quoniam aut eum iustum, aut nos fatebimur peccatores. Alius, Etsi nulla ex vtrâque parte ascisio facienda est: quid cunctamur in eum aut exilio, aut morte decernere? Alius, Exilio tradere, mitius, & honestius est. Alius, Captus mittatur ad Casarem. Alius, Sub interminatione cuiuspiam supplicij pellatur à finibus nostris. Alius, Alligetur compedibus in silentio. Alius, Fiat fœdus vt non auerfetur, etiamsi placita nostra non querit. Et his similia, qua potuerunt in tanto concilio perorando edici. Hæc ille. Et rectè meo iudicio, quia in eo concilio adfuisse Ioseph ab Arimathea, verisimile est, de quo testatur Lucas, quod non consenserat consilio, & actibus eorum; Nicodemus verò proponebat signa, quæ Dominus edebat, sed præ timore non asserèbat eum Messiam. Gamaliel etiam fortassis, sicut in causa Apostolorum victorum dixit: *Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissoluetur: Si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere, ne fortè & Deo repugnare videamini.* Sed nouum non est, improborum consilia sæpe superiora existere, & in more esse, vt potius numerentur, quàm ponderentur sententiæ. Vnus erat igitur ex eorum numero, qui in necem Christi machinabantur, & significatur singularis inter malos. Rectè autem interpretatur Caiphas, scrutator, siue inuestigator, vel Vomens ore: quia scrutati sunt iniquitates: defecerunt scrutatès scrutinio; Vel quia indigesta, & quæ non intelligebat, in mundoque ore protulit ad sensum suum, & non est factum verbum Domini ad eum, vt solet Scriptura loqui, quoties Prophetam aliquem Sanctum alloquitur Dominus.*

Cum esset Pontifex anni illius, dixit eis. Ex quo verbo primùm constat, illum nõ legitimè ingressum per

Qui fuerint mitioris sententiæ inter eos.

Ioseph Arimatheus, & Nicodemus an adfuerint huic concilio Iudaorum.

Luc. 23.

Act. 5.

In concilijs improborum quid spectetur inique.

Caiphas quid significet.

Psal. 63.

Quid est qd Caiphas dicitur Pontifex anni illius.

ostium ad Pontificatum, sed numeratã pecuniã. Et iam illa Pontificiã potestas, quæ ex legè in libro Numerorum per scripta perpetua erat, auaritiã Romanorum reddita erat annua, ac venalis: & propterea Euangelista dixit, anni illius; vt innueret dignitatem illam mox desituram, quæ desitisset esse perpetua. Anni ergo illius, in quo occisus est hæres à pessimis agricolis, & in quo, otioso pastore, lupus posset intrare in ouile, & pro voto oues rapere: denique illius, in quo Iesus verus Sacerdos per sanguinem suũ, & victimam sui corporis initiaturus erat nouum Sacerdotium.

Hinc etiam decernere licet, Pontificem per simoniam assumptum, si non sit in contrarium decretum eius electionem infirmans, verum esse, atque legitimum, etsi nõ legitimo modo creatum. Et stat plerunque, aliquem esse Pontificem coram hominibus, sed non coram Deo: vt si quis canonicè non intret, sed per simoniam, condito decreto, quod infirmet electionem simoniacè intrantis.

Deinde illud statuimus, Deum adesse ipsis gubernantibus, & maxime summis Pontificibus. Nam si non defuit moribundæ, & illo anno peritura Synagoga; minus Christi Vicario, & Pastori Ecclesiæ vniuersalis deesse poterit, ob amorem singularem, quem erga Ecclesiam suam habet, & quæ pastoris sui vocè audire adstringitur. Vnde vel pro eo solo rogauit Dominus, ne deficeret fides eius: & omne cõsiliũ siue negotium, à verbo summi Sacerdotis in Veteri Testamento pẽdebat, vt præcipitur in Deuteronomio.

Vos nescitis quicquam, neque cogitatis, Caiphas instar cymbali magnum edere sonum, sed non intelligere quæ locutus est, videbatur. Pronuntiabant alij varias sententias de remedio citrà mortem Christi; sed illa consilia imprudentia visa sunt. Ideò ambitiosus, & moræ impatiens in consultando, quia & stitèbat sanguinem innocentem, in illa prorupit verba. Vbi primùm nota, ingenium arrogantis esse;

Num. 35.

Matth. 21. Ioan. 10.

Heb. 9.

An Pontifex per simoniam assumptus verus sit atque legitimus.

Deus cunctis gubernantibus adesse, p̄sertim verò summis Pontificibus.

Luc. 22. Leuitici summi Sacerdotis autoritas, usq;.

Deuter. 21. Qualis hic vomitus Caiphæ: Vos nescitis quicquam, neque cogitatis?

Arrogantis ingenium quod sit.

vt se solum sapere, & scire reputet, cogitationesque suas magnificas existimet; reliquos vero inscios esse, & minus se intelligentes. Atque hæc erat vna pars prophetiæ eius; quia ipse Caiphas nihil de Scripturis, vel Christo sciebat. Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: hi autem nesciebant; obscurati proposito, & affectu avaritiæ, & ambitionis, quem sibi præstituerant. Vnde in libro Sapientiæ, vbi de morte turpissima Christo infligenda deliberarunt, subditur: *Hæc cogitauerunt, inquit, & errauerunt; excacauit enim illos malitia eorum. Et nescierunt Sacramenta Dei.* Ignorans etiam vim passionis Domini nostri nihil nouit: vnde Apostolus non iudicauit se scire aliquid, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Deinde inquit, *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsi autem vocatis, Iudæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.*

Expedit vobis. Verbum Expedit, vim habet comparatiuorum nominum; id est, ex duobus malis minus est eligendum, & maius fugiendum: hoc est, expedientius est vnum mori, quam omnes. Quemadmodum apud Poëtam Iupiter placari fingitur vnus socij Æneæ morte, nempe Palinuri, cum ait:

*Vnus erit tantum, amissum quem gurgite quaeres:
Vnum pro multis dabitur caput.*

Et quoniam hæc verba non tantum dixit à semetipso, sed prophetando, quia erat Pontifex anni illius; propterea habere possunt duplicem sensum. Alterum, quem ipse à se ipso, siue potius à dæmone accepit, & quoniam necem Christi designabat; alterum vero, quatenus à Spiritu sancto: ita temperata sunt eius verba, vt id ipsum quod Spiritus sanctus vellet, nesciens tamen, quod ad hoc attinet, pronuntiaret. Quod igitur attinet ad priorem quem ipse ostendebat sensum, ita vt hoc esset eius consilium, ita ratiocinabatur. Pro statu vestro tuendo, vestrisque capitibus seruandis nihil ma-

gis expedit, quam vt vnus homo alius perdendus per Romanos, moriatur pro populo toto seruando. Quod sanè contra omnem æquitatem consultum fuit. Nec enim sunt faciendæ mala, vt veniant bona: neque si Christum dimisissent, & omnes in eum credidissent, Romani vnquam contra eos venissent. Et plus nocuit Caiphas hoc verbo Iudæis; quam decem Pilati exactiones facientes; quemadmodum etiam plus nocet impius doctor suo consilio impio, quam ciuili tyrannus pecunias emungendo. Nam hic aufert bona temporalia, fluxaque; ille bona animi, & æterna. Scribit Aristoteles in Politicis, Thrasibulum tyrannum misisse nuntium ad Periandrum, quod ab eo consilium peteret, & quid sibi de suis subditis potentissimis esset agendum, intelligeret. Noluit Periander quicquam verbo respondere, ne nuntius esset conscius consilij sui; sed in eius præsentia spicarum, quæ cæteris eminebant, vertices præcidit, vt quasi area videretur plana. Reuersus nuntius, retulit se nihil accepisse responsi, sed tantum quod viderat eum facientem, recensuit. Quod intelligens Thrasibulus, sapientiores, & potentiores quosque, qui cæteris eminebant, ne sibi in posterum obstitent, de medio sustulit. Ita Caiphas hoc loco Christum signorum magnitudine, atque doctrina populum ad se trahentem, & suis cupiditatibus obstitentem, de medio auferendum esse consuluit.

Quod si hæc verba expendamus, quatenus prophetica sunt, licet ipse ea non intellexerit, quemadmodum nec asina Balaam, nec pueri legentes in Ecclesia propheticas voces, quas non intelligunt; dicendum est, singula verba Caiphæ vim suam, & pondus habere. Primum enim est, *Expedit*, vt videlicet à summa miseria peccati, captiuitate dæmonis, seruitute carnis, ac mundi, gehennæque reatu liberemini, & summam salutem consequamini: eo videlicet posito, quod Deus aliquos donare vita æterna deliberauerit, iuxta illud Apostoli; *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt es-*

Rom. 3.

Eadem quam perniciose populo Iudæorum extiterit.

Aristot. lib. 3. Polyt. c. 9.

Periandri ad Thrasibulum sibi rebellonem à suis subditis metuentem.

Predicit Caiphas responsi verba singula ponderantur. Num. 30.

Expedit.

Ephes. 1.

Sap. 13. Vnde Iudæorum omnis ignorantia in illo concillabula contra Christum.

Supra 2. Nesciat etiam quod nihil. 1. Cor. 2.

Supra 1.

Expenditur hoc verbum Caiphæ: Expedit vobis.

Virg. lib. 5. Aeneid. iuxta finem.

Duplex horum verborum sententia: Expedit vobis vt vnus moriatur homopro populo, &c.

Prima quidem ipsius Caiphæ potius peccatus, & iniqua sententia.

Esai. 59.

Esai. 14.

Quare nõ dixit Caiphas, Oportet, vel Opus est, sed, Expedit.

Mar. 14.

Vobis.

Act. 6.

Clemens lib. 8. c. 2. Constit. Apostolicar.

Caiphas Pontificis, & Pilati prædis Christum inique condemnanti, infelices interitus.

Euseb. lib. 2. Eccl. histo. cap. 7. Vnus homo. Psal. 13. Rom. 3. Ecclesiastes 7. Rom. 5.

semus sancti, & immaculati in conspectu eius in charitate. Eo etiam admisso, quod peccatum Adæ effectum prædestinationis Dei impediisset: etenim iniquitates nostræ diuiserunt inter nos, & Deum nostrum: dicebat igitur, hominem iuste liberari, vt vitam consequeretur æternam, ne diuinæ prædestinationis propositum frustraretur, vel impediretur. Hinc per Esaiam dixit; *Si non vt putauit, ita erit; & quomodo mente tractauit, sic eueniet.* Et infra: *Dominus exercituum decreuit; & quis poterit infirmare? Et manus eius extenta, & quis auertet eam?* Propterea prudenter non dixit, Necessarium est, vel oportet, vel opus est; sed *expedit*, quia multis alijs modis poterat, quam morte, redimere: vnde dixit; *Pater omnia tibi possibilia sunt: transfer calicem hunc à me.* Sed hic erat vtilissimus simul, & decentissimus, atque expedientissimus modus.

Deinde ait, *Vobis*, Non dicit, nobis, seipsum videlicet excipiendo à fructu passionis (quanuis Græci codices, & Latini quidam manuscripti, & Syriacum Euangelium non vobis, sed, nobis, habent:) nam probabile est, nonnullos ex Sacerdotibus, qui illi Concilio interfuerunt, ad Dominum fuisse conuersos, & compunctos errorem suum agnouisse: quia vt dicitur in Actis, multa turba Sacerdotum obediabat Fidei: Caiphas vero, qui summo Sacerdotio functus est eo anno, & sententiam tulit in Christum, mortem sibi conscuit, vt autor est Clemens in libris Constitutionum Apostolorum; quemadmodum Pilatum, qui morti Christum adiudicauit, vt præses Iudææ, in seipsum manus iniectisse testatur Eusebius.

Tertium verbum est, *Vnus homo*, & non contemptum iste, vel ille homo, sed vnus ille, de quo scriptum est; *Non est vsque ad vnum:* Et, *Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni.* Vnus igitur, non plures: quia si vnus Adam peccatum, & mortem in vniuersum hominum genus deriuauit; potuit multo magis vnus Iesus iustitiam, & vitam in omnes transfundere, de quo merito dixit Apostolus

quidam; Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Vnus etiam homo, & non Angelus: quia qui debitum contraxerat, solus debebat soluere. Et si Angelus extitisset, homo ad dignitatem antiquam non repararetur: semper enim Angelus superior homine, & ab illo adorandus fuisset; cui tamen in principio penes erat conditus, & paulo minus ab Angelis minutus, vt verbo Prophetæ vtar: non minus enim redimem, quam creanti debemus. Ergo non debuit esse Angelus: nec purus homo tantum, quia scriptum est: *Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* Si ergo pro se non potest satisfacere, minus pro alijs. Debitur igitur esse Deus, & homo. Et hic vnus est, & singularis homo, liber suapte natura ab omni peccato: qui vt homo corpore pati, & animo promereri posset; vt Filius Dei gratia valeretur apud Patrem, qua in infinitum gratam redderet mortis suæ obedientiam pro toto mundo: & qui tantum posset reddere Deo, quàm peccato abstulimus, nempe diuinitatem, quam vt ambitiose appeteret, ait dæmon; *Eritis sicut dii, scientes bonum, & malum.* Hic est igitur ille vnus homo, de quo dixit Apostolus, *Vnus Deus, vnus & mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

Quartum verbum est, *Moriatur*, Non dixit, Interficiatur, aut violenter de medio auferatur: quia sponte mortuus est, & oblatu est, quia ipse voluit; & potestatem habebat ponendi animam suam. Etsi autem alij modi non deessent diuinæ sapientiæ; huc tamen elegit quasi acceptissimum ad Deum placandum. Nihil enim magis asperum, nihilque magis difficile, quam mortem indebitam ad honorem Dei vltro perferre. Hic etiam modus fuit conuenientissimus ad curandum morbum nostrum. Primus enim homo per superbiam, & gulam, & inobedientiam ceciderat, volens Deo assimilari, gustansque li-

1. Ioann. 2.

Christum cui minime decuerit Angelum esse, sed hominem. Psal. 8. Heb. 2.

Psal. 48. Christus cui debuerit esse Deus & homo.

Gen. 3.

1. Tim. 2.

Moriatur.

Esai. 53. 1. Pet. 2. Passio, & mors Christi quam expediens modus fuerit redemptionis humanæ.

Gen. 3. gnum scientiæ boni, & mali, atque diuinum præceptum transgressus; quamobrem humilitate, acerbitateque pœnæ, atque obedientia Deo satisfaciendum fuit. Fuit præterea modus efficacissimus ad trahendum ad se genus humanum; quod nulla re magis, quam ostensione amoris rapitur. Fuit præterea prudentissimus modus ad expugnandum inimicum. Nam decebat, vt dæmon, qui astutia, & dolo vicerat hominem, prudentia Christi superaretur, & in musculam sibi à Christo paratam incidere, proprioque ense iugularetur Goliath, & superbus Aman in cruce, quam parauerat Mardochæo, suspenderetur.

1. Reg. 17. Esther 7. Quintum verbum est, *Pro populo*. Nam Iesus extra portam passus est, vt sanctificaret populum, & munderet sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Ideo à populo nequaquam nos segregemus, vt participes meritorum sanguinis Christi efficiamur.

Pro populo. Heb. 13. Tit. 2. Ultimo prophetauit, *Et non tota gens pereat*. Omnes enim Iudæi, tum originali peccato, tum personali, apti nati erant perire, & in æternos gehennæ ignes detrudi, nisi tanto de salutari prospexisset Deus. Significaturque mors Christi multis profutura, non omnibus, ob eorum defectum, & culpam. Et quoniam Iudæi, recentiores etiam, alias nationes per contemptum vocant Gentes, siue Hebræa lingua גוים; aduerte, hic Iudæos, & Caipham, atque adeo Euangelistam ipsum seipsum gentem vocare. Vt autem Spiritus sanctus interpretatur, per totam gentem intelligit Dei filios per vniuersum orbem dispersos. Vt enim dixerat Esaias; Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & facies Israël conuertendas. Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Vides iam singula verba Caiphæ expensa esse; de quibus subdit Euangelista: *Hoc autem à semetipso non dixit; sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit quod Iesus moriturus erat pro gente: Et non tantum pro gente, sed vt filios Dei (vel, vt*

Esai. 49. Act. 13.

habent nonnulli codices Latini, & Græci, sed vt & filios Dei) qui erant dispersi, congregaret in vnum. Quod attinet ad hunc sensum propheticum, dicitur Caiphæ à se ipso non locutus; vt intelligas, à se ipsis non loqui Prophetas, sed ab Spiritu sancto; & accipias non tantum sanctos, & bonos, sed etiam improbos habere spiritum prophetiæ, vt constat de Balaam, & Saule, & illis, qui dicti sunt; *Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus; & in nomine tuo demonia eiecimus; & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* quibus dicitur, *Quia nunquam noui vos. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* Sunt ergo honorandi Prophetæ, quantumcumque sint moribus contaminatis notati, ob Domini, qui per eos loquitur, de quibus alibi dicitur: *Omnia ergo quantum dixerint vobis, seruate, & facite; secundum opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt.* Osten lit etiam, Prophetas, etsi sibi iniqui sint, & inutiles, alijs tamen conducibiles, & salutare existere. Quod verò dicit prophetaisse; accipe, illum non habitum, sed actum prophetiæ habuisse: quemadmodum de Saule dicitur; *Infiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis: & de asina Balaam, & pueris in templo canentibus prophetias nec intelligentibus dictum est. Nec non illud animaduersione dignum videtur, ex omnibus verbis Caiphæ, quæ, vt ostendimus, prophetica fuerunt, Euangelistam postremum tantummodo verbum expendisse, cum dixit, quod Iesus moriturus erat pro gente; & non tantum pro gente, sed vt filios Dei qui erant dispersi, congregaret in vnum: explicans nomine Gentis intelligendos etiam Gentiles, qui cum antea diuersis deorum cultibus, ac religionibus essent distincti, ac dispersi, erant tamen per prædicationem Apostolicam in vnum populum, & in vnam Ecclesiam congregandi, & in vnius Messis religionem coniungendi. Quod autem ait, filios Dei, qui erant dispersi, B. Chryostomus intelligit eos, qui nondum erant, sed qui futuri erant. At Au-*

Quorsum hoc de Caiphæ: Hoc autem à semetipso non dixit.

Num. 34. 1. Reg. 10. Matth. 7.

Psal. 6. Prophetæ, licet mali sint, cur honorificandi.

Matth. 23.

Caiphæ quatenus fuerit propheta. 1. Reg. 10.

Num. 22.

Pro qua etiã gère Christus erat moriturus teste Ioanne.

Qui nam illi Filij Dei per Christi mortem erant in vnum cõgregandi. B. Chryost. hom. 82. in Ioann. tom. 3.

August. 114. stat. 49. in Ioã. in fine, tom. 9.

Act. 8. & seq. infra 10.

Ioannes vltimus inter Euangelistas conscripsit euangelium.

Chryost. ibidem. Theophyl. in c. Ioann. 11.

Matth. 18.

gustinus hoc verbum retulit ad Dei prædestinationem, quod ferè in idem recidit, in qua multi filij Dei erant, licet nondum vocati, nec iustificati. Alij verò intelligunt de his, qui tunc actu filij Dei erant, & virtutem, Dei gratia colebant, etsi Christum nondum agnoscerent: qualis erat ille Cãdaces Reginæ Æthiopum Eunuchus, & ille Centurio Cornelius: de quibus alio in loco dixit, *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Pastor.* Hoc autem Ioannes, in gratiam Gentilium dictum esse ab Spiritu sancto edoctus, aperuit. Nam cum vltimus inter Euangelistas scripserit, & experientia instructus Gentes ad Christum certatim accurrere cerneret; declarauit etiam, Christi hostem, & iudicem iniquum conuersionem Gètium prædixisse.

Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Græcè dicitur, *οὐκ ἐβουλεύοντο*, id est, communi consilio decreuerunt, atque statuerunt. Vnde Theophylactus post Chryostomum ait: *Manifestum quod ab illo die sententiam confirmarunt, & antea quidem eadem eius meditabantur, sed remissius. Et quæstio magis erat, quàm sententia: nunc autem postremum iudicium, & firma sententia.* Hæc ille.

Nos igitur, vt aliquem fructum ex his eliciamus, concilium vnum cum Conscientia, & Angelo, & Sacerdote, qui est à confessionibus, faciamus: quia vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et dimittamus Christum in nobis viuere, vt credant omnes nostræ animæ partes, sensus, & facultates. Et ita securi erimus à Romanis, id est, dæmonibus, diuinæ iustitiæ vindicibus. Peccans enim in se ipsum, vel in proximum, Christum, cuius est membrum, offendit. Quod si de morte danda deliberandum sit; expedit, vt noster homo vetus ad mortem Crucis damnetur. Nam si dimittitur perficere sua desideria, & non cohibetur, omnes credent in eum, & omnes animæ rationalis facultates cõsensu mor-

tifero credent in eum; & ita totus homo peribit; & venient dæmones, tanquam Romani, hoc est, diuinæ vindictæ fortes executores, qui nos corpore, tum animo in gehennam præcipites dabunt.

Sequitur in textu: *Iesus ergo iam non in palàm ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.* Euangelista propterea fugam, & latibula Christi toties inculcat, vt hinc fiduciam concipiamus, nihil in nos posse aduersarios ante præstitutam à Domino diem; cum tamen posset diuina virtute illæsus inter eos ambulare, ac diuina virtute se protegere. Sed abstinuit, ne ipsis furorè adderet; nos interim docens, vt demus locum iræ, & ne temere nos in præsentia pericula iniiciamus, si possumus citra Dei offensam effugere: licere enim iusto ex persecutionibus per fugam se subtrahere. Pulchrè autem à Ierusalem Prophetarum interfestrice discessit in desertum: Iudæorum innuens desertionem, vt alibi dixit, *Relinquetur vobis domus vestra deserta.* Morabatur autem cum discipulis suis in ciuitate Ephrem, siue, vt aliqui codices habent, Ephraim. Quod accidit ex eo quod α, & ε, in dictione Εφραϊμ per diphthongū cohærent, tam hic, quàm in Psalmo 77. vbi dicitur: *Filij Ephrem intendentes & mittentes arcum; & Hieronymus lib. De locis Hebræicis legit Ephraim: & indicat hanc ciuitatem olim dictam Ephron in tribu Iuda: Ephraim, inquit, iuxta desertum, ad quam venit Dominus Iesus cum discipulis suis. Diximus de hac etiã supra sub Ephron vocabulo Sic ille. Fit autem eius mentio 2. Paralipomen. 13. his verbis; Ephron quoque, & filias eius. Et non longè erat à Iordane & Iericho, & interpretatur cum hayn in principio, puluis, aut puluerulentus: quia tribulationes redigunt nos ad nostri ipsorum, qui puluis sumus, cognitionem. Cum ponitur verò pro filio Ioseph, & tribu peculiari, scribitur cum Aleph in principio, & fructifera interpretatur: quoniã persecutiones,*

Quare Christus Iudæis suam in necem conspiratibus in ciuitate Ephrem se se receperit.

Rom. 12.

Matth. 23.

Ibidem.

Ephrem quæ ciuitas Hieronymo.

Hierony. tomo 3.

Eius vrbis duplex etymologia.

Persecutio- nes ac tenta- tiones quales reddant nos.

Euseb. lib. 1. Eccles. hist. cap. 16. Gelas. dist. 15. c. sancta Rom. Eccl. cles.

Euagrius.

Cuius Ioannes illud fuisse concilium dicit congregatum sub tempore pasche.

2. Paral. 25

ac tentationes haud secus nos frugiferos reddunt, quam ieiunium & flagella reddunt nucem fructuosam. Dum autem ibi Dominus moram traheret, accepit literas ab Abagaro Toparcha Edesse ciuitatis, vt scribit Eusebius: quibus & respondit promittens se ad eum discipulum missurum: & imaginem suam ad eum misit. Quam historiam etsi Gelasius non admittat, Græci tamen historici magna recentent miracula ad illam imaginem edita, & liberatione totius ciuitatis ab imminente eius vastatione à Paganis: quam historiam late persequitur Euagrius.

Proximum autem erat Pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Ierosolymam de regione ante Pascha, vt sanctificarent seipfos. Querebant ergo Iesum: & colloquebantur ad inuicem, in templo stantes, Quid putatis quia non venit ad diem festum istum? Dederant autem Pontifices & Pharisei mandatum, vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eum. Describit Euangelista tempus huius concilij sub Pascha fuisse Iudæorum, ad differentiam Pasche Christianorum, quod iam fideles tempore quo Ioannes hæc scripsit, celebrabant, quo tempore multi se tempestiue in Ierosalem recipiebant, vt prius purificati ab immunditijs legalibus, Pascha possent legitime celebrare. Nec enim immundus aliquis illud poterat celebrare; imò ne in templum quidem intrare. Hinc Ezechias coactus fuit pascha secundo mense facere; quia Sacerdotes primo mense sanctificati non erant, vt dicitur in libro Paralipomenon. Qua

in re erudimur, quanto tempore, & studio se se fideles præparare, & purificare debeant, priusquam nostrum Pascha celebremus, & dignè edamus panem viuum, ne per negligentiam nostram, & culpam, iudicium nobis manducemus, & bibamus. Deinde exprimitur desiderium Iudæorum querentium Dominum Iesum, nimirum quod ad Festum tempestiue non venisset, vt aliàs solitus erat venire. Sed ipsi nesciebant quod Iesus sciret in se iam esse publico consilio conspiratum, & mandatum datum de eo capiendo, & vt quisquis cognosceret vbi esset, iudicaret: quanquam pluries frustrati essent sua spe toties tentantes in illum manus iniicere. Quod verò mandatum dant vt Christum prodant qui scirent vbi esset: pulchrè præfiguratum fuit in Saule persequente Dauid ad mortem, & inquirente vbi esset, vt refert primus liber Regum. Eximia autem fuit Domini fortitudo, qui cum sciret, mandatum esse datum de se comprehendendo, ipse tamen solenni pompa ingressus est in Ierosalem, atq; ipsis inuitis Rex salutatus est, vt indicaret quanti faceret eorum mandata, & quã sibi esset integrum omnem eorum astutiam eludere, & potestatem omnem dissipare. Et cum captus esset, suo permissu, & voluntate, & eis retrorsum reiectis, factum fuisse, atq; exinde agnosceretur verus Messias in lege promissus, ac verus Filius Dei, cui cum Patre & Spiritu sancto omnis reddatur honos, & gloria, nec non gratiarum actio in sempiterna secula. Amen.

Mysticum pascha, id est, Eucharistiam manducatis, quid præmittendum. 1. Cor. 11. I. ratio.

Iudæorum & Christo prodendo vbi esset, mandatum ad exitum, vbi præfiguratum. 1. Reg. 21. & seq. Christi fortitudo.

Ioan. 12.

Infra 12.

Deut. 18.

TRACTATUS LV.

DE Disceptatione Domini cum Iudæis, quando Gentiles eius visendi desiderio tenerentur, vt illi per Andream & Philippum est significatum: & habetur Ioan. 12. Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum qui erat à Bethsaida Galilee: & rogabant eum, dicentes, Domine, Volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andrea; Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu: Iesus autem respondit eis, dicens; Venit hora vt clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert. Et reliq.

Hæc quæ posita sunt, specie disputationis non obscura præ se ferre.

Psal. 75. Dei Hebræorum olim quæ celebre nomen esset, etiam apud Gentes.

Iob 1. Matth. 2. Act. 8. Infra 10.

Indith 5.

ET SI hæc, quæ sequuntur, ad historiam nudam pertinere videantur: tamen quia inferius in cõtextu verborum Christi se Iudæi opposuerunt, & Christus illis respõdit, illosq; placare conatus est, proculdubio aperta disceptationis speciem habent; ac proinde hoc libro enarrare placuit. Ad quorum pleniorẽ intellectum perpende, quod etsi Christus potissimum natus esset in Iudæa, magnumq; & inlytũ esset nomen eius in Israël, tamen non pauci è Gentibus notitiam eius habebant, pietatemq; colebãt: vt exemplũ Iobis docet, & Eunuchi Candaces Reginae Ethiopum, & Cornelij Centurionis tantopere laudati à B. Luca: ascendentq; ad templum Ierosolymitanũ, vt adorarent. Auditum enim erat in Gentibus, quanta Deus in Israël esset operatus: id quod Achior Princeps Am-

monitarum, Holoferni clarè testatus est. Isti ergo vel erant profelyti, vel planè Gentiles, quibus accessus templi non erat interdictus. Cum igitur audissent, aut vidissent solennem, & honorificum Christi ingressum in Ierosalem in die Palmarum, voluerunt Iesum, de quo tanta audierant, familiariter nosse: quæ omnia præsagium quoddam erant futurorum, nimirum, ad Ecclesiam, cuius templum gerebat typum, Gentes idololatrias spontè accessuras, & Iesum à Phariseis desertum, debita religione amplexaturas. Nam hoc est Dei ingenium, vt ab vno despectus, ad amatorem alterum se conuertat, secundum illud: Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis: & ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos. Hi ergo accesserunt ad Philippum qui

Gentiles in Aedem Ierosolymitanam præcãdi causa, licitum habebat accessum.

3. Reg. 8. Gentium duorum ad Christum accessus quæ causa extiterit, quidque ille præfigurauit.

Dei ingenium

Deut. 32.

erat à Bethsaida; & rogantes eum, dicētes, Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andrea: Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. Nō sine causa Euangelista dixit Philippum esse à Bethsaida Galilææ, ex qua etiam erat Andreas, vt constat ex alio loco Ioannis: nam insinuatur, istos Gentiles, siue Græcos, vt Græca habet litera, qui desiderio videndi Christum tenebantur, nō ignotos illis fuisse; ac proinde per eos quos nouerāt, & qui forte habitabant in Galilæa Gentium, aditum sibi ad Iesum videndum, & alloquendum, fieri cupiuisse. Et Dominum vocant Apostolum, modeste loquentes, quem Pharisei cum reliquis aspernabantur: & diuinabant Apostolos futuros dominos, & Principes super omnem terram. Videre etiam non simpliciter volebant, quia id illis semper licuisset, sed inuisere, & familiariter colloqui. Ita fornicaria adolescenti ait; *Egressa sum in occursum tuum desideras te videre*, id est, inuisere, & colloqui. Illi ergo duo Apostoli rem aperuerunt Christo Domino, qui postea Gentiles introducitur erat ad fidē. Pudor autem obstabat quominus illū adirent: cupiebant enim nō solum in turba videre, sed cominus eum salutare, & audire loquentem. Impediebat etiam humilitas, quia non habebant Gentes cōmercium cum Iudæis, & vt rogatus ab Apostolis suis Iudæis pro Gentibus, Iudæorū animi qui aderant, irritarentur minus, atque offenderentur. Et significare voluit, quod sicut ad vnus Lazari suscitati miraculum nō solum Iudæorum plurimos ad sui amorem pertraxerat; ita mors, & resurrectio ipsius omnes mundi nationes ad se attracturæ erant, reprobatis Iudæis, per ministerium Philippi & Andræ, id est, Apostolorum.

In hoc loco explicando duo peccauit Ioannes Calvinus. Primum est, quod per Gentiles istos, siue, vt Græcè dicitur Ἕλληνες, hoc est, Græcos, non intelligit eos, qui Græci erant religione, sed Iudæos religione, & regiones Græcorum habitantes. Nam propter varias Iudaici populī captiuitates factū erat, vt Iudæi in alias à Terra promissa

regiones & prouintias abducti essent: de quibus Act. 2. *Erant autem Ierosolymis habitantes Iudæi viri religiosi, ex omni natione qua sub celo est.* Et probat Calvinus: quia Gentes idololatræ nō colebant Deum Israël, & si colere tentassent, Proconsules Romani per prouintias dispositi seuerè in eos animaduertissent, qui à Græcorum, vel Gentilium cultu ad Israël Deum defecissent. Sic ille nouitatus amator. Sed hoc aperte falsum deprehenditur: nam etsi verum sit, Iudæos per omnes Gētium prouintias dispersos, & ex illis multos solitos ascendere ad venerandum templum in Pascha: qui tamen hic vocantur Græci, nō erant Iudæi. Primum, quia vt annotant eruditi, alij erant Ἕλληνες, id est, Græci, alij erant Ἰουδαῖοι, id est, Græcanici. Primi, erant & religione, & lingua, & habitatione Græci; alij vero Græcanici, id est Iudæi quidē religione, lingua verò, & loco natiuitatis Græci. Quod in illud Act. 6. *Factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despiceretur in ministerio quotidiano viduarum eorum*, annotauit Oecumenius, dicens Græcè haberi non Ἰουδαῖοι, sed Ἕλληνες: nam illi Hebræi, & Græcanici vtrique erant religione Hebræi, sed non lingua, neq; loco natali. Idem habetur Act. 9. de Paulo, qui loquebatur Gētibus, & disputabat cum Græcis, id est, hominibus natis in Græcia, & Græcizantibus, sed tamen religione Hebræis, quia habetur Ἰουδαῖοι, vt idē annotauit Oecumenius. Alioquin ijdem essent Græci, & Gentiles, inter quos vt distinctos, differentiam facere videtur B. Lucas. Sicut etiam Act. 11. *Qui dispersi (inquit) fuerant à tribulatione, qua facta fuerat sub stephano, perambulauerunt vsque Phœnicem, & Cyprum, & Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis. Erant autē quidam ex eis viri Cyprii, & Cyrenæi, qui cū introissent Antiochiā, loquebantur & ad Græcos* (siue Græcanicos, Ἕλληνας) *annūtiātes Dominum Iesum.* Secus verò vbi Iudæis opponuntur Ἕλληνες, siue Græci, quia tunc Græcus significat, qui Græcam, vel Gentilium probat religionē, vt illud Iudæo primū, & Græco: *Eu Act. 14. Factum est in Iconio, vt simul*

Ratio Caluini leuissima, tantoq; noua tore dignissima diluitur.

Ἕλληνες, & Ἰουδαῖοι inter se quid differant.

Oecumenius.

Idem.

Act. 8.

Rom. 2.

Philippum esse à Bethsaida Galilææ cur dixerit Euangelista. Ioan. 1.

Quid est quod duo illi Gentiles Philippum Apostolum Dominum vocarunt. Psal. 44.

Proh. 7.

Cur illi per se minime ad Christum accesserint.

Ioan. 11.

Infra 12.

Caluini de duobus illis Gentilibus sententia sane falsissima refellitur.

introiret Synagogam Iudæorū, & loquerentur ita vt crederet Iudæorum, & Græcorum copiosa multitudo. Vbi accipitur nomen Græcorū pro Gentiliū voce.

Falsū ergo est, per Græcos hic significari Iudæos religione, quia nō Ἕλληνας, sed Ἰουδαῖοι habetur. Deinde Theophyl. hoc loco scribit: *Græci qui volebant eū videre, omninō Gētiles erāt, Iudæos autē sciebat sibi insidiari.* Et Euthym. *Multipliciter Græci cultū amātes Iudæorū, & cupientes fieri pselyti, ascēdebant, & adorabāt in festo.* Et ante eos Euseb. Emif. *Gētiles (ait) isti nō ab similes erāt Cēturioni, de quo; Non inueni tantā fidem in Israel.*

Tertiō accedit, quod in textu habetur, istos venisse in Ierusalē, vt adoraret in die festo: quod si de Iudæis, vel proselytis esset sermo, adderet Euangelista, quod ascēderant ad diē festū celebrandū, vel vt sanctificarent se ante diē festū, vt Ioā. 11. habetur, vel vt adoraret, & sacrificaret Dño, vt dicitur de Elcana, & vxore eius; & Tob. 8. ad adorandū veniebāt, & ad offerendū primitias, & decimas suas. Quia verò simpliciter dicitur, vt adorarent, intelligimus fuisse Gētiles, qui orandi gratia in tēplū tantū veniebant. Ita enim Act. 8. dicitur de Eunuchō ob id venisse. Et additur hīc, *In die festo*, tāquā maioris deuotionis, & concursus tempore.

Secundō falsum est, Procōsules Romanos insurgere solitos in eos, qui venerebant in tēplū Ierosolymitanū inuiserēt: nā nullibi tale quid lege aliqua Romanis dictū fuerat. Repugnat ratio proselytorū, qui ex Gentiliū idololatrarū cultu trāsibāt, & sine vllō Procōsulis metu ab Hellenismo ad Iudaismū deficiebāt. Certē Eunuchus Cæcæ Reginæ Æthiopū Gētilis erat, & nihil à Pilato contra eum factū: & M. Agrippa Augusto Cæsari coniunctus tēplū & inuisit, & honorauit, vt testis est Philo. Erat etiā persuasum Gētibus, virtutē Dei adesse in tēplo Ierosolymitano: id quod Heliōdorus re ipsa expertus fuit. Ad hæc Scripturæ Hebræorū erant in linguā Græcā cōuersæ, & Gētibus cōmunicatæ: vnde pietate quadā ad locū illum affecti erant. Postremō Salomō in tēpli dedicatione precatus erat Dñm, vt Gētiles ad tē-

plū venientes, & Deū inuocātes, eorū preces exaudirentur: ex quo & locum illis propriū à Iudæis distinctū, ad orandum deputauit. Erat præterea templū celebre, & memorabile, atq; in veneratione habitū cunctis populis, & Regibus vniuersæ terræ. Idcirco Cyrus Imperator iussit illud reedificari, & maximis muneribus exornauit: Alexander Macedo magna cū reuerentia procedētē sibi Iaddum summū Sacerdotē excepit, & tēplū ingressus est: vt tradit Iosephus: & Seleucus Rex de rebus suis præstabat omnes sūptus ad sacrificiorū ministeriū: quod prius fecerat Darius Rex Persarū, vt r. Esdr. 6. legitur. Et Augustus Cæsar, teste Philone in legatione ad Caiū, per literas iussit vndecūq; illuc mitti primitias: instituto ibi etiam quotidiano sacrificio; licet peregrinarū ceremoniarum alioqui cōtēptor, teste Suetonio in Augusto: & Caiū nepotē quod Iudæā præteruehēs apud Ierosolymā nō supplicasset, collaudauerit. Secūdō, dicit Calvinus, *Quis fieri poterat, vt qui idōla colebant, in tēplo Dei adorare possent?* Respondeo, illo eodem modo, quo Alexander Seuerus Christū in Lazario eū alijs dijs colebat, & Tiberius voluit Christū à Romanis in Deū suscipi cū alijs. Deniq; eo modo, quo Atheniēses *Ignorū Deū* inter alios deos colebant. Ita enim Aræ inscriptio habebat: *Dijs Lybia, Asia, & Europa, & Ignoto Deo: de quo subdit Apost. Quod ergo ignorātes colitis, hoc ego annūtiō vobis.* Et Dñs ad Samaritanā: *Vos adoratis quā nescitis, nos adoramus quā scimus, quia solus ex Iudæis est.* Vt ergo Atheniēses licet idōlis addicti essent, inter multos etiā verum Deū colebant, ita Gētiles isti, etsi superstitionis Græcæ professores essēt, in Ierusalē tamen verū Deū adoraturi venerāt. Poterāt em̄ inter multos etiā Iudæorū Deū amplecti, qui, vt refert Oenomaus, 30. deorū millia colebant.

Quod si arguas, nullius vtilitatis esse cultum Dei viri simul cū alijs falsis dijs; Dicemus quod Augustinus in libris Confessionum tradit: cū enim esset Manichæus, longē aberat à Catholicis: postea tamen cœpit cogitare, tam catholicā fidē, quam Manichæo-

Quanta olim Ierosolymitani templi esset religionis opinio apud omnes Gentes.

2. Machab. 3. & seq.

Ioseph. lib. 11. Antiq. 6. 8.

Philo vbi supra.

Ad illud Calvinus: Gētilium idololorum cultores cum essent, Ierosolymā ne cultus veri Dei gratia venirent?

Alexandri Scueri superstitio.

Euseb. lib. 2. hist. Eccl. c. 2. tom. 1.

Act. 17. Ioan. 4.

Gentilium minor superstio.

Oenomaus. Illud quoq; Calvinus adhaeretur: Quid veri, falsiq; cultus cōmilitio iuuat?

August. lib. 5. Confes. c. 14. initio, & per totū, tom. 1. init.

Theophyl. in Ioan.

Euthym. c. 15. in Ioan.

Euseb. Emif. homi. in diē Palmat.

Matth. 8.

Lib. 1. Reg. cap. 1.

In eos, qui religionis causa Ierosolymitanum templum inuiserent, minime (vt Calvinus mentitur) animaduerti solitum à Romanis, ostenditur multis argumentis. I. argum.

Philo lib de legatio. ad Caium, par. 2. in fine.

III. argum.

2. Machab. 3. & seq.

III. argum.

3. Reg. 8. V. argum.

Quibus gradibus ut ipse testis est, ad veram atque catholicam fidem pervenit Augustinus.

Theodor. tom. 1.

Iustin. martyr tom. 1. Sibylla, & Iudei per Gentes dispersi vniuersi Dei cultum prædicabant.

Iosephus historic.

Cyrus Persarum Rex Israelitarum Deum, verum, & solum & agnouit, & coluit, teste Iosepho.

1. Esdr. 1. Esdr. 45.

Ut stulte, & impie abuteretur hoc loco Caluinus contra inuocationem Sanctorum.

Sanctos veteres apud Deum viuere: & a nobis esse minime disinctos, aut separatos.

Sap. 3. Matth. 22.

Magis est homini amari, quam ubi corpus animatur. 1. Cor. 10.

rum secta posse defendi: ex quo gradu postea cognouit non posse aliam præter Catholicam teneri. Ita sane peior est cultus illius, qui sola idola, & deos Gentium, siue demonia amplectitur, medius est eorum, qui cum idolis etiam verum Deum colunt: ex quo in tertium gradum pervenitur, in quo agnoscitur solus Deus verus colendus, reliquos omnes reiiciendos. Multi etiam verum unum Deum ex Gentilibus colebant, ut docet Theodor. serm. de dijs, & Iustin. in Apolog. ex Musæo producens illud; Iuppiter & Plato, Phæbus, Dionysius vniuersi: & Sibylla ubique unum Deum esse colendum docebat: & Iudæi dispersi per Gentes eis vniuersi Dei cultum tradebant. Adde quæ scripsit Iosephus libro II. cap. 1. De Cyro Persarum Rege: Hæc dicit Cyrus Rex; Quoniam me Deus Maximus orbis Regem constituit, hunc illum esse credo, quem Israelitarum adorant populus. Is enim meum nomen per suos Prophetas dixit, & quod templum eius edificaturus sum Ierusalem in terra Iudæa. Hoc autem cognouit Cyrus ex lectio- ne libri, qui Esaias prophetias continet, ducentis, & decem annis ante ipsius aetatem conscriptas. Hæc ille. Ex quibus habes Regem Ethnicum nullum alium pro vero Deo habuisse, nisi verum, & à Iudæis cognitum, & cultum.

Alterum peccauit Caluinus: quia ex hoc factis Philippi, & Andree, qui adierunt Iesum, & locuti sunt pro Græcis, irridet Ecclesiasticum de inuocandis Sanctis morem, ut per eos nobis accessus pateat ad Deum: & fatetur id illis licuisse per viuos, & præsentis Apostolos, non autem per eos (ait) qui nunc & mortui sunt, & a nobis seiuncti. Sed in media luce excutit Caluinus: sancti enim in Christo defuncti, neque mortui dici possunt, quia eorum spes immortalitate plena est, & quibus vita æterna rependitur. Et ut Dominus dixit ad Sadducæos, Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Nec tales a nobis reuera separati sunt, quia etsi corpore absunt, spiritu tamè & charitate præsentis sunt nobis: Magis enim est homo ubi amat, quam ubi corpus animatur. Et, Omnes unum corpus sumus in Christo, in quo sympathia, & harmo-

nia Christi corporis mystici in ea viuet, quæ solet esse membrorum in se inuicem in vno & eodem corpore. Sætorum etiam comunem in Ecclesia in Symbolo didicimus. Quis ergo coniunctissima eiusdem corporis membra, & vitam Spiritus eandem participantia, a se inuicem diuellere queant? Quod si Sancti qui dormierunt, viuunt, possumus sanè per eorum intercessionem Christum adire, qui si dum viuerent, causam nostram apud Deum agere poterant, multo equidem magis nunc poterunt, ubi eorum charitas est perfectior, & Sancti amplius pro seipsum non sunt solliciti: & idcirco Ecclesia sancta de eorum erga nos charitate, & patrocinio certissima nunquam non per sanctorum Angelorum, aut Apostolorum, aut Martyrum, aut sanctissimæ Deiparæ merita & preces Deum interpellare consuevit. Qui verò ex hæreticis aliter statuunt, reiiciendi sunt, & illis cum Apostolo dicendum; Nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.

Sequitur in textu; Iesus autem respondit eis, dicens, Venit hora ut clarificetur Filius hominis. Quidam hæc tacite indicari asserunt, etiam non exprimitur, videlicet, Gentes illos ad Iesum perductos esse, & admissos ut eum viderent: unde quæ sequitur verba, coram illis, & alijs astantibus discipulis, & turbis prolatus est. Nam solitarius non erat Christus, cum ista diceret, sed magis turbis immixtus, ut declarat quod infra dicitur. Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij verò testantur, eos ad conspectum suum non admisisse, ne Iudæos offenderet, & Gentilium fauorem venari id temporis videretur, quo in honore venerat in Ierusalem: quoniam Iesum nisi post mortem nemo Gentilium visurus erat, iuxta illud in spiritu intellectum: Non videbit me homo, & viuet. Ideo de morte sua, & suorum, quos ad visionem sui admissurus erat, statim loquitur. Verum quoniam hora eorum appropinquabat, ut & ipsi ad Iesum saltem per fidem videndum admitterentur, nempe post mortem suam; idcirco voce quadam lætabunda dixit: Venit hora ut clarificetur Filius hominis. Est autem admiratione dignum, quod

1. Cor. 11.

An hi Gentes fuerint ad Christum admissi, necne.

Alter opinio.

Exod. 33.

Quorum id, Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.

Mira Christi potentia.

Matth. 27. Luc. 23.

Act. 2.

Zachar. 3.

Fimbria viri Iudæi apud Zachariam quid mystice.

Qualis fere sermo de conversione Gentium, in Scripturis. Esa. 35.

Infra 60.

Supra 54. & Gal. 4.

cum Pontifices & Iudæi in eius necem conspirarent, Gentes ad eum amplectendum, & cognoscendum accederent, & quod per mortem, quam illi intulerunt, & nomen eius extinguendum putarunt, & fructum prædicationis eius imminuendum, inde tamen nomen sit redditum gloriosum, & celeberrimum, indeque auctus, & multiplicatus creditum in eum numerus. Idcirco ait, Venit hora, non præsens, sed imminens, & quasi instans mortis, in qua & signis de cælo glorificatus est Iesus, & Centurio cum suis clamauit, Verè Filius Dei erat iste; & Iudæi redierunt ab spectaculo crucis percipientes pectora sua: inde Christus è morte, & inferno victor prodijt, ascendit cælos, misit Spiritum sanctum, & vocauit ad se vniuersas gentes. Venit ergo hora; hoc est, reprobatis Iudæis, quam primum Gentes ad fidem Iesu amplectendam admittentur iuxta vaticinium Zachariæ; Apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum: audiimus enim quoniam Deus vobiscum. Est autem fimbria viri Iudæi, Apostolus, ducens prædicationem suam ad Iesum. Quoties autem aut in Veteri Testamento prædicitur Gentium conuersio, aut in Nouo, aliquorum ad fidem traductio describitur, semper aut Christus, vel Propheta, aut Ecclesia cum lætitia, & exultatione introducitur loqui. Ut Esaias ait; Lætabitur deserta, & inuua, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætibus, & laudans: gloria Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron: ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri. Et alio loco: Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filij tui de longe venient, & filia tue de latere surgent. Tunc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi: & quæ sequuntur. Et alio loco; Lauda sterilis quæ non parit: decanta lætibus, & hinni, quæ non pariet bas: quoniam multi filij deserta vni-

gis quam eius qua habebat virum, dicit Dominus. Et alibi rursus; Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & facies Israel conuertedas. Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terra. His Prophetarum vocibus respondet gaudium Christi, cum hæc ait; Venit hora, ut clarificetur Filius hominis: sicut & occasione Centurionis cum gaudio dixit; Multi ab Oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum; Filij autem regni eijcientur in tenebras exteriores. Et apud Ioannem; Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia alba sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam; ut & qui seminat, simul gaudeat & qui metit. Est enim profectus magnificandi diuinam gloriam occasio, pellere tot demones, & tot peccata à Gentibus idololatriæ, conferreque tantum diuinæ scientiæ, & gratiæ munus, Iudæis (quibus potissimum promissa erant) reiectis, & Gentibus, qui neque illa quærebant, neque cogitabant, vocatis. Sed quoniam ante hæc charitatè Domini à mortuis excitati, & in cælum ascendentes, & Spiritum sanctum mittentis, & Gentes ad se per Apostolos vocantis, præcedere debebat eius mors ignominiosa; propter eam rectè subiungit; Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert. Vbi primum perpende, Principes, cum ex longinquis regionibus homines ad ipsos spectandi gratia accurrunt, solitos esse non nisi cum magna gloria, & Principum assidentium comitatu, seruatorumque splendore seipsum spectandos exhibere. Contra Christus, crucem, & humilitatè, & probrosam, ac ignominiosam suam mortem obijcit. Possentque Christo merito obijci; Nonne Domine per Apostolum tuum dictum est; Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam? Nonne scriptum est, Verbum mortis absconditum fuisse Apostolis, & non intellexisse quæ dicebantur? Nonne Petrus offensus verbo crucis, dixit; Absit à te Domine; non erit tibi hoc?

Supra 49. & Act. 13.

Matth. 8.

Ioan. 4.

Illustrandi diuini nominis occasio per quam oportuna.

Act. 1.

Infra 2.

Alia Christi Regis celestis, alia Regum terrenorum conditio

1. Cor. 1.

Luc. 18.

Matth. 16.

Cum verbū crucis Genti- bus sit multi- ria, quid eam Christus his- ce Gētib⁹ annūtiat.

Job 5. & 1. Cor. 3.

Gētilium in Christi quā illustris exti- terit fides.

Expenditur illud, Amen amē dico vo- bis, nisi gra- num, &c. Ioan. 12.

Quid est: Nī si granū fru- menti cadēs in terrā, mor- tuum fuerit, &c. Psalm. 2. & Act. 13. He- bra. 1. & 5.

Iudaeorum sterilitas.

Cur ergo Gētib⁹ te quārentibus prādicās crucem tuam, quā potius po- terat eos deterrere à Fide, quā eam conciliāre? Sed Dominus Gētes con- sulto mittit ad crucem suam: quia nō nisi post mortem, & crucem Domi- num cognouerūt, & in eā Dominum vincentem, superantēque dāmones omnes, sapientiam quoque eius ap- prehendentem homines in astutia eor- um, & consilium prauorum dissipā- tem, deniq; bonitatem, & charitatem singulari virtute hominum corda ad se trahentem intellexerunt. Fuitque proinde Gētilium fides illustrior, Christum crucifixum tanquam Dei Fi- lium, & mundi liberatorem, ac Mes- siam amplectentium; quā fuerit Iu- daeorum fides, qui nē Christo quidē, & innumeris miraculis coruscanti, & mortuos ad vitam reuocanti credere voluerunt.

Verūm singula iam verba inspicia- m⁹. Quod ait, *Amen amen*, consueta est Domino asseueratio: nam res ma- gni momenti ita asseuerare solet, qua- si diceret, Cernitis populos acclama- re, *Hosanna, benedictus qui venit in no- mine Domini, Rex Israel*: Videtis Gen- tes simili aviditate accurrere: nunc cer- tē tempus instat, vt cum Pharisaei cre- dant Filium hominis prorsus extinctū esse, tūm maximē clarificetur apud v- niuersas orbis nationes. Nouum ge- nus gloriā est, nouaq; ratione paran- dum: viuis paucos attraxi, mortuus multos traham. Vos horretis mentio- nem mortis, scitote tamen certissimā futuram, & vobis maximē salutarem. Ideo duplicat verbum, *Amen amen di- co vobis. Nisi granum frumenti, &c.* Id est; Accidit mihi, quod grano, quod ni- si moriatur, fructum non edit: sic ego nisi moriar, solus cum paucis Iudaeis ero, inter quos ingens agenda est so- litudo: ad Gētes (quā fructus meae mortis sunt, secundum illud; Postula à me, & dabo tibi Gētes hāreditatem tuam & possessionem tuam terminos terrae) eundem mihi est, & per eas et- iam ducendū sunt: Iudaei: quare vos ministri mei Apostoli in hoc sitis pa- rati oportet. Cecidit granum propter ingratitude[m] eorum, quod in arcā

cordis eorum recipere noluerunt: & ita quod ad eos attinet, mortuum est; attulit verò fructum quantum ad Gen- tiles. Et ad cōrticē metaphora[m] melius intelligendā, prāmittendū est, gra- num frumenti partem quādam veluti corpus habere, cuius ratione moritur; habere etiā vim feminalem instar a- nimae, quā nō est morti subiecta. Est- que optimum semen granum frumēti satians & corroborans cor hominis, album & torridum, paruum mole, ma- gnū virtute, ponderosum grauitate, nec faciliē v̄to vt palea agitatū. Huic granō meritō cōparatur Christus, qui corpore mortalis erat, & passibilis, si- cut deitate, & anima ratione prāditā prorsus immortalis, & corruptionis expertus. Eratq; granum prāstantissi- mum, vtpote frumenti, satians atque roborans corda hominū, de quo Psal- tes, *Et adipe frumenti satiat te*; cū nos omnes potius simus semina hordei, & nostrapte natura cibis belluarum in- fernalium. Intus album per gloriā deitatis, & animae, torridum afflictio- nibus, & carne passibili, paruum hu- militate, virtute magnum, & virtutū maturitate graue, leui adulātorum au- rae, aut linguā detractoria[rum] vento ce- dere nescium. Seminatum per incar- nationem, editum in lucem per nati- uitatem, crescens in vitā conuersatio- ne, & doctrina contritum molendino passionis, coctum in clybano crucis, in panemq; vitā confectum per resur- rectionem, collocatum in mensa cœ- lesti per ascensionem, vt inde beatus spiritus alat ac nutriat, repositum etiā in mensa altaris sub Eucharistia[rum] spe- ciebus nutrimentum fidelium: vnde & in hac tantūm grani frumenti specie conficitur Sacramentum.

Hoc ergo granum cecidit in terram, siue in agrum, hoc est in vterum pu- rissimum Mariæ Virginis. Pater autē agricola est huius feminis, qui bobus Sanctorum Patrum, & ministris Ange- lis boues ducentibus terram humanæ naturæ ararunt, excolueruntque, sed præcipuē hortum benedictæ illius ter- ræ Virginis Mariæ, quæ per Gabrielē Angelum præparata fuit ad excipien- dum tantūm granū, dicente Propheta;

Quā vere se Christus granum fru- menti nomi- nauit. Psal. 103.

Psal. 147. Filij Adæ qualia sem- na sūt ex se.

Christus gra- num frumen- ti in qualem terram cecid- erit. Ioan. 15.

Luc. 1.

Aperiatur

Esa. 49. Luc. 1.

Philipp. 2.

Idem vt ce- cidit in terrā

Luc. 22. Ioan. 18.

Luc. 23. Matth. 27.

Esa. 14. Gen. 3. Quatenus mortuum fue- rit.

Expenditur: Ipsum solum manet.

Psal. 140. Quid illud: Singulariter sum ego, do- nec transeā.

Idem semen mortuum vt fuit, quātum fructum attu- lit.

Aperiatur terra, & germinet Saluatorē: quæ tunc aperta est, cum dixit; *Ecce an- cilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Irrigatum est autem hoc granū pluuia doctrina[rum] diuinæ, fotum calore Spiritus sancti. Bene autem cadens in terram, quia exinaniuit semetipsum, & quasi perdidit se. Vel fortasse me- lius, quia granum iam natum erat, & aptum seminationi. Cecidit in terrā, quando per violentiam terra Iudaeo- rum, & Gētiū eum occidendū ac cepit, iuxta illud, *Hec est hora vestra, & potestas tenebrarum*; Et, *Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum*, & quando Iesum tradidit volun- tati eorum, vt ait Lucas, & ipsi dixe- runt; *Sanguis eius super nos, & super fi- lios nostros.* Cadere ergo, violentiam designat. In incarnatione autem spon- te descendit, quemadmodum Lucifer, & Adam volentes ascendere ceciderūt. Rursus subiungit, *Mortuum fuerit.* Ni- mirum secundum eam partē, qua mor- talis erat, hoc est corpus, nō quantum ad vim feminalem deitatis, & animæ. *Ipsū solum manet.* Nam vel et si mi- nimē esset passus, incarnatus tamē, & saluus fuisset, vt quidam non impro- babiliter opinantur, & Scripturis, & rationibus comprobant: nec tūc alius modus salutem nostrā perficiendi de- fuisset: posita tamen Dei præscientia, ac proinde etiam prouidentia de mor- te Christi præuisa, atque ea ad salutem mundi comparandam instituta, vt sæ- pius diximus, tunc rectē quadrat simi- litudo grani frumenti, quod nisi mori- riatur, fructum multiplicatū nō pro- fert, iuxta verbum Prophetæ; *Singula- riter sum ego, donec transeam*; hoc est, solitarius, nisi ex mundo ad Patrem transeam per mortem, de quo subdit; *Si autem mortuum fuerit, multum fru- ctum adfert*: quia simplici morte, & il- la quidem corporis vnus hominis in numerabiles gentes ad Fidem conuer- sæ sunt, & ad vitam spiritualem à mor- te reuocata, & adiecta corporum ad vitam æternam suscitandorū promissio. Morte igitur sua Dominus vitam nostram comparauit: nam et si vilis emere potuisset, voluit tamē tantū nos facere, vt amore suo fortissimo trahe-

ret, atque suauissimo. Et quoniam se- men iactum in terram aliud attulit tri- cesimum, aliud sexagesimum, aliud ce- tesimum; Christi tamen fructus sub nu- merum vllūm cadere nequit, sed fecit fructum magnum tūm in se, tūm in a- lijs. In se quidem, quia primo fragile erat hoc granum, quod dentes bestia- rum contriuerunt: & ipsis insipidum visum est, adeo vt & ipsi Apostoli, vel vocabulo mortis suæ offenderētur, & paucis notum erat: per mortem red- ditum est immortale, robur, & solidi- tatem consecutum, & omnibus bonis suaue, omnibus verò malis contremi- scendum, & per vniuersum orbem ce- lebre. Repositumq; in sportis Aposto- lorum, vt per eos in omnem terrā de- feratur, & in cordibus hominū semi- netur ad salutem, sicut de Paulo dictū est; *Vade, quoniam vas electionis est mi- hi iste, vt portet nomen meum coram Gē- tibus, & Regibus, & filijs Israel*: cū prius tantūm exisset fama eius in totam Sy- riam.

In alijs verò multos fructus attulit, quorum primus est, terram, & aquam formam suam reliquisse, imò & aērē, dum conuertitur in granum: hoc est, Homo peccata sua deseruit, & affectus peccandi omnes exiit. Vnde dictū est à Propheta; *Terra, terra, terra, audi ser- monem Domini.* Quando enim audit Christum, aliam formam induit, & cul- pas relinquit, quia iste est omnis fru- ctus, vt auferatur peccatum. Secundus fructus est, induere formā herbæ, quā primò granum producit: hæc est gra- tia Dei, quæ viridis est, spemq; sui tri- buit, pascitq; agnū Christum; est enim mollis, ac tenera. Tertius est, formatio ipsius grani, sed lactei; id est, perfectio animi, quæ futuræ gloriæ imago est: sed nondū firma, quia & animus pec- care, & corpus potest mori. Quartus est, obduratio, & consolidatio grano- rum, quæ proficiscitur à gloria animæ, & in gloriā per gloriā corporum proficiscitur; adeo, vt omnes beati, & charitate coniuncti vnam spicā ex gra- no illo, & cum illo vnde oriuntur, ef- ficiant. Nā & ad inferos ob hanc causam descendit Dominus, vt partē spi- cæ vacuam, id est, animas Sanctorum

Matth. 13.

Quem fructū attulit sibi ipsi.

Luc. 9. & in fra 18.

Act. 9.

Matth. 4.

Quem verò alijs, quā multiplicem.

Ierem. 22.

Esa. 27.

II. fructus.

Gratia Dei qualis. Tertius.

Quartus.

Christus cur descendit ad inferos.

Patrum

Patrum implet. Omnes igitur electi vnam spicam per fidem, & amorē cōficiunt. Dandaq; est opera, vt nemo maneat in horreo commoditatū suarum, sed vt, si velit fructum proferre, seminetur. Deinde cauendum est, ne in hyeme nascamur, id est, in hac vita, ne frigoris iniuria congelemur. Et hactenus de hac clausula dictum sit. Sequitur: *Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mūdo, in vitam eternam custodit eam.* Dubitabis primō quorsum hæc subiungantur, & quomodo sui odium præcipiatur, cum Apostolus dicat, *Nemo vquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam:* gratia autem non destruit, sed perficit naturam. Ad primū dicendum: Postquam Dominus dixit de seipso, quando esset videndus, nēpē post crucem suā, iam sui exemplo cæteros prouocat ad sui odium, & crucem ferendam, vt ita crucifixi crucifixum, & nudi nudum, & mundo, nobisq; mortui sequamur mortuum.

Ad secundum verō dicendum, carnem, quæ in se bona est, non esse odio prosequendam, nec odio dignam, cum sit Dei creatura, eius tamē appetitiones, & cupiditates, quæ ex peccato originali remanserunt, cum ad malum impellant, vitiosas esse, quare & repriendas, ac odio prosequendas, de quibus ait Paulus, *Carnis curam ne feceritis in desiderijs;* & rursus, *Scio quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum;* & iterum, *Si enim secundum carnē vixeritis, moriemini.* Hoc verō odiū animæ suæ (id est, vitæ animalis, siue carnalis) verē est amor animæ suæ, siue carnalis: nā si amare, est velle alicui bonum, & per macerationē, & afflictionem corporis caro fit de mortali immortalis, de terrena cœlestis, de immūda pura; eam appellatione magis amoris, quā odij dignam censere deberemus. Sed quoniā, si dixisset, *Diliges carnem tuam, indulge eius desiderijs, & concupiscentijs, tu intellexisses cōplēdas esse carnis voluptates, & genio indulgēdum;* ideo illud, ad quod satis per se erat procliuus natura nostra deprauata, nō præcepit, imō cōtrarium. Sed vrgebis, qua ratione caro blan-

da, & sensus demulcens, atq; dilectus odio haberi queat? Respondeo; Si erga carnem nos habeamus, non secus quā ad amicum aliquem quē odio habere cœperimus. Nam in primis eius defectus, quos olim amicitia tegebat, incipimus acutē cernere, dolemus publicē, ac profitemur aliquod pœnitentiæ signum, quod nos inter & illū aliqua intercesserit necessitudo. Adhæc confitemur illum pessimē in hac, vel illa re se habuisse, omniq; pœna, ac supplicio illum dignum iudicamus; neq; hūc sistimus, sed si possumus, vltra progredimur, vt de illo debitas pœnas sumamus. Ad hunc propē modū nos erga carnem habere debemus. In primis cogitando infirmitates, plagas, atq; dolores quos infert, de quibus Apostolus, *Manifesta sunt opera carnis, qua sunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, & quæ sequuntur.* Amarē flendum est, quōd illi ad peccatū excitati consenserimus, eiusq; voluntates impleuerimus. Adhæc publicē testari debemus quōd simus mali, & inter peccatores primi, nec digni vocari filij Dei; præter hoc omni nos supplicio grauissimo dignos iudicare, & dicere cū Dauide; *Dimittite eum vt maledicatur.* Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid; & cum affligimur, cū latrone dicere; *Es nos quidem iuste, nā digna factis recipimus.* Et vt oculos, & voluntatem auertimus ab his, quos auersamur, etsi nos alloquantur, eos respōso vix dignamur: ita metaphoricē gerēdum est odium ad carnem, ad eius desideria, ac studia non aduertēdo, eiusque suasionibus, & consilijs non acquiescendo, neq; per cōsensum respōdendo: atque hoc sancto animæ suæ odio, ad sincerū Dei, & proximi amorem, qui est plenitudo diuinæ legis, facile perueniemus. Qui ergo amat animam suam in hoc mundo, molliter, & iocundē nutriendo eam, planē odit illam: quia qui diligit iniquitatē, odit animam suam. Qui verō metaphoricē, vt diximus, illam oderit, in vitam æternam custodit eam. Nam qui odit, necem meditatur, iuxta illud: *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.* Est ergo præsens, & animalis vita, quæ hūc

& sensus demulcens, atque dilectus odio haberi queat?

Gal. 3.

Semet maledicens Dauid, quid mystice.

2. Reg. 16.

Luc. 23. Quale odiū carnis nostræ esse debeat: & quid pariat.

Rom. 13.

Amet animam suam in hoc mundo quis. Psal. 10.

1. IOANN. 3.

nomine

Qui grani frumenti in morē in hyeme nascatur.

Matth. 10. & 16.

Quo tēdant hæc, Qui amat animam suam, perdet eam, & quæ sequuntur. Ephes. 5.

Quo ture odium sui præcipitur, quod naturæ hominis repugnat.

Rom. 13. Supra 7. Infra 8. Sui odium quid sit.

Amare quid sit.

Cur sui amor non præcipitur.

Qua ratione caro blanda,

Animā quam odisse debemus præcepto Domini, & quomodo.

Psal. 118.

Odio habens animam suā, Christo etiam cur ministrare debet, & quale sit illud ministerium.

Philippus, & Andreas quod sonant.

Mundi victoria ab illa Christi & uorum quam diueria.

Quid est: Si quis mihi ministrat, me sequatur.

nomine animæ denotatur interficienda gladio verbi Dei, quod veteri homini plagas lethales intulerit manibus bonorum operum, quæ non sinūt carnem pullulare, necanda; igne diuini amoris absumētis omnem scoriā peccati comburenda; suspēdio certæ spei, ac fiduciæ æternæ vitæ comparandæ exaltanda, quæ nos, ne terram contingamus, suspēnsos tenet; aqua tribulationis, suffocanda; fame & siti amplioris iustitiæ excrucienda; cruce deniq; voluntaria timoris Dei cōfigentis carnes nostras, iuxta illud; *Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs cū tuis timui, in crucem salutarem tollenda.*

Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Quia non satis est, interno amore, & odio esse bene dispositum, nisi externis officijs Iesu Christo inseruiat; ideo interno odio adiungitur ministerium Christi in actionibus exterioribus situm. Ait igitur, *si quis mihi ministrat, me sequatur.* Ministerium hūc intellige Christi in verbo, & Sacramento, figuratum in Philippo & Andrea, qui debent granum imitari, vt fructū in alijs adferant. Interpretatur autem Philippus, bellicosus; Andreas, virilis, siue decorus. Bellator autem mundi cum occiditur, vincitur, quia priuatur scopo gloriæ, & vtilitatis, atque voluptatis opprimentis alios. Contrā verō Christus, & sui, quorum fortitudo sita est in ferēdo, nō autem in inferendo malo. Hinc occisi propter Christum obtinēt finem belli, hoc est, Dei gloriam, & suam in alia vita. *Si quis mihi ministrat,* inquit, *me sequatur.* Quasi dicat; Mors mea vos non perturbet, quia illa vobis aliquando imitanda erit, vt gloriæ, & immortalitatis sitis confortes, qui mortis fuistis. Ego velut autor Euangelici negotij vitæ meæ libenter impendam pro salute vestra, & Patris gloria: vos eritis mihi eiusdem negotij ministri, quæ feci, quæ docui, vestra prædicatione per orbem spargentes: & quod mihi Pontifices, & Pharisæi machinantur, hoc vobis molientur impij, qui mundum magis diligunt, quā Deum: qui dum vitam

hanc stultē seruant, æternam, quæ futura est, amittunt, & in æternam mortem agunt se præcipites.

Mirum autem alicui videri possent, cur Christus Dominus, qui præsciebat, tot & numero, & officio Christianos qui se tales profiterentur; & tamē in singulari dixit: *si quis mihi ministrat;* & reliqua. Sed hoc factum est, ad significandam raritatem eorum, qui verē seruiunt Iesu Christo. Quidam enim, vt Pagani, illi non seruiunt, sed Satanæ, & idōlis. Alij verō ministrant Christo quidem, at nomine tenus, reuera tamē sibi ipsis, & suis cupiditatibus seruiūt, vt pleriq; Ecclesiastici viri, qui prætextu religionis, Canonicatus, & Episcopatus amplissimos venantur. Pauci ergo verē, & ex animo seruiunt Iesu Christo. Vnde Deus dixit Satanæ; *Nūquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra?* Vbi inter innumeras hominum myriades vnū tantū laudat, & propter decem iustos parit ciuitati Sodomæ. Qui ergo mihi ministrat, tanquam seruus, & discipulus, me sequatur, quanquā à mundo reiectum, quā vt Pater, cuius gloriam ego quæro, me in vitam æternā euehet, ita & qui gloriam meam quæserit, ad me adducam, ita vt vbi ego fuero, & ipse sit mecum, eadem fortuna vtens, eundem locum, mensam, cibum, potumq; participans, sicut alio loco dixit; *Vt edatis, & bibatis in mensa mea in regno meo.* Rursus ait, *Me sequatur;* Nō moretur, neque præcedat, ne fortē in manus hostis incidat, vt olim Israëlita, qui deserto cōsilio Moisis, voluerūt ascendere contra hostes, vt habes in libro Numerorum: protestabatur enim; *Nolite,* inquit, *ascendere;* non enim est Dominus vobiscum; ne corruatis coram inimicis vestris. Christum præcedit, qui aliam viam ab humilitate, & cruce Domini inuenire conatur; cum satis sit, si minister sequatur dominū suum. Et rectē ait de præsentī, *Vbi ego sum;* id est, Vbi ego breui ero, accipiens præsens pro futuro, more Hebræo Vel, Vbi ego nunc sum de præsentī, non vllum corporeum locū, sed gaudium felicitatis, in quo Iesus

Ministrorum Christi, qui veri sint, paucitas quanta.

Iob 2. Iob qualis Dei minister Gen. 18.

Christi minister quem locum Christi tenebit in celo. Ioann. 17.

Luca 22. Christo minister trans eum sequi debeat.

Num. 14.

Christū quis præcedat.

Matth. 10. Quare Christus de præsentī dixit; Vbi ego sum, &c.

etiam

etiam in quantum homo ipso instanti suae conceptionis fuit, designans: ad cuius gaudij coronam vocantur omnes electi, & veri Christi ministri.

Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. Mundani cogitant illud; quod in eorum persona dicit Malachias: Vanus est qui servit Deo: & quod emolumentum quia custodimus precepta eius, & quia ambulavimus iustus coram Domino exercituum? Sed Paulus secus ait, cum ad Timotheum scribit: Corporalis exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem ad omnia valet, & futura; & Dominus ad Samuelem; Quicumque honorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnit me, erunt ignobiles. Ita nunc Dominus, Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. Doctus annotavit Chrysostomus, non dixisse Dominum, Ego honorificabo: quoniam nondum debitam vendicaverat auctoritatem, ut Pater: qui enim nondum ipsam resurrectionem sciebant, quomodo poterant tantam de eo concipere opinionem? Unde & filijs Zebedaei dixit, Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. Et si autem in futurum promittat quod eos honorificabit, saepe tamen illos reddit illustres, & conspicuos in hac vita, dum aut dono sapientiae, aut interpretatione Scripturarum, aut gratia sanitarum, aut miraculorum munere exornatos ostendit: nam unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Post mortem vero eos magnis honoribus affecit, dum signa ad eorum corpora, & invocationem efficit, reliquias eorum illustrat, in album Sanctorum eos referri inspirat, eos die solenni quotannis celebrando, & templis sibi dicatis exornat, eorum

vita, & mores per praedicatores proponi iubet, ad eorum patrocinium, & tutelam implorandam homines instante tribulatione, aut graui aliqua infirmitate, confugere facit. Ut interim omitterem quanta cum gloria, & triumpho, & Angelorum societate ingressi sint in caelum, quanta felicitate coronati a sanctissima Trinitate, de qua dixit Propheta; Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Vitam petijt a te; & tribuisti ei longitudinem dierum in seculum, & in seculum seculi. Magna est gloria eius in salutare tuo: gloriam, & magnum decorem impones super eum: & de qua etiam alio loco ait Dominus; Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo; sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius. Quisquis ergo est honoris cupidus, huc oculos convertat: quia nihil his verbis potest excogitari magnificentius, nihil his promissis illustrius, solidius, vel angustius. Quis ad haec promissa non inardescat? aut quis non ministerium Christi magno, & alacri animo arripiat? aut quos labores, siue tormenta subterfugiat, qui amplissimis his, & supra omnem cogitationem nostram positis premijs ad palmam a Domino invitatur? Studeamus igitur, ne oscitanter ac somniculose has Christi pollicitationes audiamus, aut inauditas contemnamus: illud ante oculos habendo, quantus sit ille, cui ministerium impendimus, quantoque honore per se dignus, etiamsi nulla adsint praemia; quae breue sit tempus ministerij, & laboris; & quam diuturnum & perpetuum remunerationis, quam in suos omnes largiter effundet Dominus noster Iesus Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto, perfectissima felicitate, & eter na potitur. Amen.

Psal. 20.

Quem Pater Christi ministro exhibiturus est, qualis quatusque honor ille sit, & quanti faciedus.

Apocal. 3.

Quid vanum sit, imptiam ac temerarium illud iudicium vulgi: Vanus est qui servit Deo.

Malac. 3.

1. Tim. 4.

1. Reg. 3.

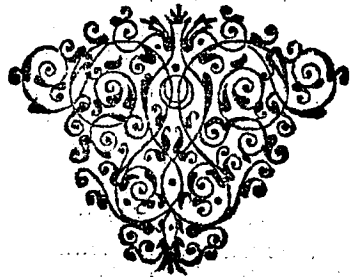
Quare Christus dixit, sibi ministrantem, honorificandum fore a Patre, non autem, a se fecandam Chrysostomum.

Chrysol. homil. 66. in Ioann. tom. 3.

Matth. 20.

Quantopere vel in presenti seculo, nedum in futuro servos honorificet suos.

1. Cor. 12.

TRACTATUS LVI.

DE Disceptatione Domini cum Iudaeis in illa verba: Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc: Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de caelo, dicens, Et clarificavi, & iterum clarificabo. Turba ergo quae stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij autem dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hac vox venit, sed propter vos. Et reliq. Ioann. cap. 12.

Quid tendat verba proposita.

Luc. 22.

Quid sit Dominus ait: Nunc anima mea turbata est.

Ibidem.

Quid etiam: Sed propterea veni in horam hanc.

ERSEQVITVR Dominus quod metaphora de grano mortuo fructum multum proferente coeperat dicere, ostendens se verum hominem esse, passionique obnoxium, non solum corporis, sed animi: ne parvipendas quod eat ad mortem cum animo, ut ita dicant Stoico, siue indolenti proponens sibi ante oculos mentis flagella, crucem, dolores, clavos, spineam coronam, caeteraque mortis instrumenta: similem constitutum illi, quem in horto habuit, sustinuit, licet non fuerit aequalis agonia, nec subsecutus sit sudor sanguineus, ut ibi. Proinde recte ait: Nunc anima mea turbata est. Quod simile est illi orationi, quam in horto effudit, ac dixit, Pater, si vis, transfer calicem istum a me, veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat: ita hic proponit animae suae turbationem, & petit ab illa liberari, cum ait, Pater, salvifica me ex hac hora.

Rursus corrigit precationem suam subiungendo, Sed propterea veni in horam hanc; id est, Imple in me volun-

tatem tuam: & hac acceptatione voluntaria facta est victoria suae infirmitatis. Quasi diceret: Habet praesens afflictio cruciatum suum propter humani corporis imbecillitatem. Sed hanc humanae naturae trepidationem, considerata multorum salus, & vitae perennis felicitas, & ante omnia Patris gloria inde illustranda, vincere debet. Unde, ut Apostolus ait, proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei seder. Turbari vero sic Dominum Iesum, secundum Theophylactum, vere fuit adhortari ad contemptum mortis, etiam si contristatio accideret. Omnis enim virtus ob id circa difficile versari traditur, quia vincere debet oppositum quod sibi oblitit, ob quam causam virtus omnis fortitudo quaedam est oppositum suum superans. Quod si oppositum sit maximum, tunc simpliciter dicitur fortitudo. Amor autem vitae, qui opponitur morti, vehementissimus est, ac proinde eam vincere, summa fortitudo est. Ideo cum turbatus fuisse probro mortis imminetis dixisset;

Heb. 12.

Turbatio anime Christi quid doceat nos.

Theophyl. in Ioann. 6. 12.

Omnis virtus circa difficile versatur.

Expenditur
verbum Chri-
sti, Quid fa-
ciam?

Joan. 1.

Christi in pa-
ternam volu-
ntatem obse-
quium.

Quod nome-
num Christi
clarificari pe-
tit a Patre.

Luc. 22.

Hæc vox Pa-
tris: Et clarifi-
cavi, & iterum
clarificabo: quem
mensum habeat.

Quid dicam? hoc est, Quod me veritas
video enim gravissimam tempestatem
mihi imminere; an obtemperabo cor-
poris imbecillitati mortem horrentis?
an ad mundi præsidia confugiam? an
amore vitæ meæ, mundi salutem negli-
gam? an iubebo mari ne fluctuet, quia
propter me orta est hæc tempestas? an
ad Patris voluntatem me accommo-
dabo? an naturæ infirmitas mortis hor-
rore turbata dicit, Pater, saluifica me;
id est, si fieri potest, saluum me fac ex
hoc instanti periculo mortis? Sed mox
humanæ salutis auida, & fortissima
charitas addit: *Sed propterea veni in ho-
ram hanc.* Quasi diceret: Imò si sic ex-
pedit, veniat optata mors, quando
sciens, ac volens iuxta Spiritus volun-
tatem, quæ nunquam à tua dissentit,
memet obtuli in mortem, ut saluus
fiam per ignem tribulationis, & affli-
ctionis. In his autem locutionibus est
synecdoche: *Veni in horam hæc*; ut sci-
licet horam hanc supplicij subirem; &
superius, *Pater saluifica me ex hac ho-
ra*, id est, libera ab hora mortis immi-
nentis, id est, supplicio mortis, quod
instat. Quia verò cogitabat Iudæi per
mortem illius nomē extinguere, sub-
iunxit, *Pater clarifica nomen tuum.* Et si
per nomen, intelligere valeamus il-
lustre, & gloriosum Dei nomen, pro-
pter quod illustrandum mori cupie-
bat; tamē congruentius est, ut per no-
mē intelligamus ipsum Christū, qui
Verbum, & notitia, & nomen Patris
est, quod cum esset per mortem, & re-
surrectionem, & ascensionem in cœ-
lum, & prædicationem fructuosam in
Gentibus illustrandum, voluit illud
orationis suæ merito comparare, qua-
tenus homo est; propterea rectè dixit,
Clarifica nomen tuum. Et ut in orto ad
Christum orantem venit Angelus de
cælo confortans eum; ita hic ad hanc
petitionem venit vox de cælo, dicens:
Et clarificavi, & iterum clarificabo. Et
est sensus, Hactenus te signis multis,
& admirandis operibus illustravi, per-
gam te clarificare per mortem & re-
surrectionem. Et prius quidem inter
Iudæos paucos clarificavi vivente, de-
inceps in uniuerso terrarum orbe il-
lustrem, & clarum post mortem tamē

efficiam. Ex quibus apparet, quod vo-
ce nominis intelligebat ipsum Chri-
stum. Hæc autem voce non solū præ-
sentes, ob quos venit, sed etiā ipsa
Christi humanitas corroborata est, &
confirmata, nouoq; & aduentitio gau-
dio perfusa, & ad fortiter sustinendam
mortem corroborata. *Turba ergo quæ
stabat, & audierat, dicebat tonitruum
esse factum. Alij autem dicebant, Angelus
ei locutus est.* Vide quid sit humano spi-
ritu atque sensu mysteria Evangelica
pertractare. Quidam enim ex turba,
quæ aut procul stabat, aut certè animo
param attentā, dicebant esse tonitruū
factum, id est, sonum quandam horri-
ficum, & inarticulatum, in quo nihil
esset intelligibile; Alij verò, qui mi-
tius, & altius de Christo sentiebant, lo-
cutionem esse putarunt angelicā: neu-
tri tamen veritatem atigerunt, quia
vox erat Patris, etsi ministerio Ange-
lorum formata: Dei enim est, & non
Angeli, clarificare Christum. Et ut scri-
bit Rupertus Tuitiensis, idem clarifi-
cationis Christi Evangelium alij sicut
stultitiam, & scandalum accepturi e-
rant, alij verò ut Dei virtutem, & Dei
sapientiam; & quia cœlestia signa, &
testimonia aliqui magicæ arti, alij ve-
rò diuinæ tribuebant virtuti. Et si Iu-
dæi fuerunt, qui putarunt esse toni-
truum, suspicati sunt, Deum per toni-
truum exaudisse orationem Christi;
quemadmodum Samuele orante, au-
ditæ sunt voces, & tonitrua. Deinde
nouerant Iudæi, Angelos frequenter
sanctis hominibus precantibus fuisse
locutos, nec aliter Deum hominibus,
quàm per Angelos loqui solitum: unde
non putabant per se Christo fuisse
locutum, quem non censebant maio-
rem esse Moyse.
*Respondit Iesus, & dixit, Non propter
me hæc vox venit, sed propter vos.* Verus
est Christus diuinæ vocis interpres,
qui ait, *Nemo nouit Filium, nisi Pater;
neque Patrem quis nouit, nisi Filius, &
cui voluerit Filius reuelare:* hunc inter-
pretem qui non habet, nunquam intel-
liget vocem Dei. Nam ut Iudæis vela-
tus est Moyse, neque eum, neq; alios
Prophetas intelligunt, donec ad Chri-
stum reuertantur. Non igitur propter

Duplex tur-
bat de pater-
na illa voce
iudicij, falsū
scilicet, unde
prouentret.

Dei esse, &
non Angeli
Christum cla-
rificare.

Ruper. Tui-
tien. lib. in
Ioann.

1. Cor. 1.
Iudæorum (si
Iudæi fue-
rant) dicen-
tium tonitruū
esse factū, sen-
tentia qualis
fuerit.
1. Reg. 12.

Christus qui
verus sit, & le-
gitimus Di-
uinæ vocis
interpres.
Matth. 11.

2. Cor. 3.

Quare Patris
vox illa: Et
clarificavi,
& iterum cla-
rificabo, non
propter Chri-
stum venit,
sed propter
stantes.

Ad quos per-
tineant Diui-
næ voces ta-
eum modo.
Rom. 15.

Quorsū hæc:
Nunc iudi-
cium est mū-
di, nunc prin-
ceps huius
mundi, & re-
liq.

Quale sit hoc
iudicij mū-
di, præsens
ne, an futu-
rum.

Ioann. 3.
Si non misit
Deus Filium

me venit hæc vox, ut scirem quæ an-
tè nesciebam, cum Pater semper me
alloquatur, & sciam me ab initio
mundi clarificatum, & in futurum
ad iudicium vsque clarificandum,
sed propter vos erudiendos venit, ut
intelligatis mihi cum Patre optinè
conuenire, meque Filium eius esse, &
ab eo in mundum destinatum ad vin-
cendam mortem, & mundi, princi-
pem; & ut vobis persuadeat me sum-
mè glorificandum, etiam si me cruci-
figi, & mori videritis. Denique om-
nis vox Dei propter nos facta est, &
de cælo venit: nam quæcunq; scripta
sunt, ad nostrā doctrinam scripta sunt.
*Nunc iudicium est mundi: nunc prin-
ceps huius mundi eijcietur foras. Et
ego si exaltatus fuero à terra, omnia
traham ad me ipsum.* Verba hæc præ-
gnantia sunt, & multis fecunda myste-
rijs; idè diligenter excutienda, at-
que expendenda. Et primo quidem
loco dicendum, quorsū hæc Domi-
nus proferat, aut quomodo cum prio-
ribus coniungantur; Deinde quale
sit hoc iudicium mundi, num futu-
rum, an præsens; & si præsens est, num
sit actiuum, an passiuum mundi; Ter-
tiò, qualis sit hæc dæmonis eiection, cū
adhuc Ecclesiæ, & fidelibus bellum
indicat; Denique quomodo Chri-
stus exaltatus traxerit ad se omnia.
Ad primum, Cùm Dominus sermo-
ne generali tempus suæ glorificatio-
nis adesse, granumque illud frumen-
ti multum fructum allaturum dixisset;
nunc ostendit quæ sit futura glori-
ficatio, & qui fructus mortis eius: &
in utròque, hoc est, mundi iudicio,
& principis eius eiectione, exponit
vocem de cælo factam: nam in utrò-
que clarificatio eius ostensa est, ut ex-
plicabimus.
Ad secundum dicimus, sermo-
nem esse de præsentis mundi iudicio,
non de futuro in fine seculi: quod
ostendit aduerbium Nunc, manife-
stè indicans se loqui de præsentis mun-
di iudicio. Propterea quod obijciunt
quidam ex alio verbo Domini apud
Ioannem; *Non enim misit Deus Filium
suum in mundum, ut iudicet mundum;
sed ut saluetur mundus per ipsum, ni-*

hil officit præsentis sententiæ. Quia in
illis verbis de extremo iudicio est
sermo, non de præsentis, de quo in
alio loco ait; *In iudicium ego in hunc
mundum veni; ut qui non vident, vi-
deant: & qui vident, cæci fiant.* Loqui-
tur etiam de præsentis iudicio mun-
di passio: nec enim Christus loqui-
tur de iudicio, quo ipse à mundo dig-
nus morte iudicatus est, sed quo ip-
se dignus morte iudicatus mundum
iudicauit, atque damnauit. Mundus
autem hoc loco bifariam accipi po-
tèst: aut pro omnibus in cõmuni, siue
bonis, siue malis, ut cùm paullo antè
dicebant Iudæi, Ecce mundus totus
post eum abiit. Et ita sensus huius sen-
tentie erit, Nunc iudicium est mundi;
id est, Hactenus certatim ad me homi-
nes confluxerant, sed nunc iudicij est,
iuxtaque apparebit qui ex animo me se-
cuti sint: iam imminet passio mea,
quæ manifestè discernet bonos à ma-
lis: nam tentatio probat qui sint ele-
cti; & qui non, etiam si modo non
tanta fiat discretio bonorum à malis,
quanta futura expectatur in iudicio.
Et ita iudicium hic acciperetur pro
discretionem electorum, & reprobo-
rum. Ita ut duos mundos velit intelli-
gi, alterum damnatum, alterum recon-
ciliatum. Damnatus dicebat vocem to-
nitruum; reconciliatus, Angeli fuisse
locutionem. Taleque iudicium, prælu-
dium quoddam est futuri illius in fine
seculi iudicij. Imminet etiam ra-
tio iudicij cuique pro meritis retri-
buētis, vel gloriam, vel infernum ad-
ueniente luce gratiæ, atque Evangelij.
Accipiens enim, salutem consequi-
tur; respiciens Redemptorem, magis
damnatur. Si autem non venisset lux
in mundū, iam in Adam mundus fuis-
set iudicatus. Deinde mundus accipi
potest pro malis tantum, ut frequenter
fit in Evangelio, ut cum dicitur, Non
potest mundus odisse vos; me autem
odit, quia ego testimonium perhibeo
de illo quod opera eius mala sunt.
Et ita esse accipiendum mundum
hoc loco, testantur sequentia ver-
ba de mundi principe eijciendo: &
ita de iudicio mundi loquitur, qui
subiectus est principi dæmoni, atque

suum ut iudi-
cet mundū,
cur hæc iudi-
cium mundi
dicitur adue-
nisse.

Infra. 9.

Mundi du-
plex accep-
tio.

Tentationis
proprius esse
ctus.

Alter signi-
ficatus mun-
di, Scripturis
frequentissi-
mus.

Ioan. 3.

Quid iudicium mundi venisse, more Scripturae. Ioan. 3. Infra. 3.

1. Cor. 11. Mudi voces, & Christi contraria. Matth. 17. Psal. 72.

Luc. 22.

Si Princeps huius mundi foras eiectus est, quid adhuc ibi homines tentat, ac vexat.

1. Cor. 11.

Ad tertium respondeo: quia dicitur, Nunc Princeps huius mundi eieciatur foras. Hæc etiam est clarificatio Christi, ut mundo reconciliato, in quo olim dæmoni habitabat, foras eieciatur, dum lute victoris soluta est captivitas electorum omnium, qui erant in limbo. Sed quia post missionem Spiritus sancti dæmon de cordibus, & templis Gentilium eiciendus erat, de futuro ait; Eieciatur foras. Quod si quisquam obijciat; Quomodo dicitur eiei, qui in mundo est, & electos vexare non cessat? Dicendum est, illum eiectum esse à dominio, & principatu, quem per peccatum Adæ in posteros omnes habebat, eosque quod volebat, ut tyrannus ducebat. Quod si adhuc electos tenet, mirum non est,

illi servit. Et iudicium capitur pro damnatione, ut frequenter accipi consuevit: ut cum dicitur, Hoc est iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Et rursus, Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitam; qui vero mala egerint, in resurrectionem iudicij, & Apostolus, Iudicium sibi manducat, & bibit.

Sensus ergo est, Nunc instat mundi damnatio, quia ego pro peccato mundi condemnor, & iudicor. Mundus dicit, Bonum est nos hic esse, Christus vero; Adharere, Deo bonum est. Mundus non vult plorare, nec agnoscere viduitatem suam, Christus autem plorat. Mundus horret mortem; Christus autem desiderio desideravit illam. Hucusque mundus peccato fuit obnoxius, & Iudæi, & Gentes peccatum suum; iam deinceps agnoscant, & damnabunt illud, & seipos peccatores agnoscant, postquam viderint me illud mea morte, & cruce damnasse: quisque propter peccatum se peccatorem agnoscat, atque damnabit, & ad sumendum de illo pœnas armabit, secundum illud; Si nos metipos ad iudicaremus, non utique iudicaremur. Hoc est ergo iudicium Christi in cruce peccata dominantis, & in cordibus bonorum damnationem peccatorum operantis.

Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Hoc erat postremo loco propositum ad declarandum. Vbi primum adverte, coniunctionem, & à quibusdam accipi pro causa, ut sit sensus: quia ego patiens omnia traham ad me. Quod verò ait, Omnia, Græcè est πᾶστας, hoc est, omnes, & sic legunt Chrysostomus, & Theophylactus, & interpretatur: Omnes, scilicet Gentiles, quos post passionem suam, & ad se venientes traxit. Alij verò Iudæos simul, ac Genti-

cum & Adami antequam sui iuris esset, tentaverit, & Christum Dominum, in quem nullum ius habebat. Et aliud est intrinsecus regnare, aliud de foris oppugnare: nam hostis ubi mœnibus eiectus est, non cessat machinis muros quaterere, & hostiliter agere. Quod si secundo obijcias; Quomodo eiectus est, cum adhuc energumenos, & pueros arripit? Dicendum, id non euenire ab illo iure, vel dominio antiquo, quod supra hominem habebat, cum iam illi sublatum sit, sed à nouo peccato accidit: quia à quo quis superatus est, huius & seruus est; vel ad maius meritum iustorum, quanquam plenum dominium ob misericordiam Christi dæmon non habeat. Eieciatur ergo merito meæ mortis, & obedientiæ. Eieciatur etiam foras, quia Christus morte sua pro peccatis hominum Diuinæ satisfecit iustitiæ; ac per hoc iuste hominum genus à diaboli tyrannide & potestate exemit, quam ratione peccatorum in homines habebat. Adhæc quia in Christum innocentem iniuste manus iniecit, dignus fuit perdere eos, in quos ut peccatores ius habebat. Quod his exemplis illustrat Chrysostomus in Ioannem: Sit, inquit, violentus quispiam tyrannus, qui omnes qui in manus suas venerint, plurimis malis afficiat: hic si vel Regem, vel Regium filium captum, iniuste interimat, illius mors etiã in alios vlscisci poterit. Sit aliquis, qui debitores postulet, verberet, in carcere eiciat, & hac insania etiã nihil debentem coerceat: hic etiam eorum, que in debitores commisit, dabit penam, interficietur ab illo. Non aliter in Iesu vsuuenit. Sic ille.

Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Hoc erat postremo loco propositum ad declarandum. Vbi primum adverte, coniunctionem, & à quibusdam accipi pro causa, ut sit sensus: quia ego patiens omnia traham ad me. Quod verò ait, Omnia, Græcè est πᾶστας, hoc est, omnes, & sic legunt Chrysostomus, & Theophylactus, & interpretatur: Omnes, scilicet Gentiles, quos post passionem suam, & ad se venientes traxit. Alij verò Iudæos simul, ac Genti-

Gene. 3. Matth. 4.

Si de mundo dæmon eiectus est, cur habet in energumenos potestatem. 2. Pet. 2.

Chry. hom. 66. in Ioan. tom. 3. Eiectio dæmonis illa qualis Chrysostomo.

Quomodo Christus exaltatus à terra traxerit.

Chryf. ibidem, Theophylactus.

Aug. 174. 52. in Ioan. tom. 9.

Psal. 88. & 109. & 116. Mors crucis cur dicitur exaltatio.

Ioan. 11. Matth. 20. Luc. 12. Ioan. 2. Matth. 21. Luc. 9. Ioan. 12.

Supra. 3.

II. ratio.

Ioan. 20.

III. ratio.

Ioan. 10.

Judic. 16. III. ratio.

les. Sunt qui libenter etiã legant, Omnia, svt nostra Vulgata habet editio, & Augustinus. Dicitur autem crucis humilitatio tanta exaltatio, vnde verbo aliquo Hebræo æquiuoco Dominus vsus est, quod exaltare, & de medio tollere significabat. Vnde turba obiecit: Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in aeternum; & quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Vocauit ergo Christus mortem crucis, exaltatione proverbij loco apud Iudæos, teste Lyrano, non solum quia ad literam crucifixi in celsiori crucis ligno reponerentur, sed etiam ne turbaret auditores, & maximè Apostolos crucem horrentes, vt ait Chrysostomus: qua ratione alijs in locis vocauit illam somnum, calicem, baptismum, solutionem templi, lapidis reprobatione, grani frumenti casum in terram, & Euangelista Lucas excessum, siue exitum. Atque hic simpliciter exaltationem vocat. Nam eam rationem sequuntur Medici, vt quæ amara sunt, & acerbata, dulcioribus quibusdam condiant, quo fallant infirmos. Deinde, quia labores, & dolores pro amicis, & charis susceptos, honorificos habemus & gloriosos, vnde & cicatrices vulnerum suorum Dominus etiam post resurrectione seruaui in gloriam suam. Adhæc omnis aliorum mors potius est defectus, depressio, seu, vt sic dicam, exinanitio quædam, nam per illam lumen rationis incipit deficere, calor naturalis imminuitur, sicut & sensuum vigor, priuanturque omnes inuiti recharissima, hoc est, vita, Christus verò sponte, integra mente, vigentibus sensibus, & calore naturali, cum voluit, emisit spiritum, tanquam potestatem habens ponendi animam suam, & vt alter Samson plus vixit in morte, quam in vita. Præterea merito dicenda est mors Christi, exaltatio, quod in illa diuinitatem suam, potentiam, sapientiam, diuinamque liberalitatem, atque adeo iustitiam summo odio habentem peccata summo quodam modo exaltauit, quantaque sit, demonstrauit. Exaltauit dignitatem animæ nostræ ratione præditæ, eiusque im-

mortalitatem, pro qua tanta, ac talia perperi, nisi nobilissima, & immortalis esset, mera stultitia fuisset. Grauitatem porro peccati in eo maximè indicauit, quod maluerit Filium morti tradere, quam peccatum viuere. Atque eodem modo mundi vanitatem, ac prauitatem, impietatemque detexit, qui tam ingratum se exhibuit tanto muneratori, quanta sint gaudia cœlestia, quæ iustos manent, & supplicia gehennæ, pro quibus à nobis fugandis, & prioribus felicitatibus donandis passus est, in conspicuo posuit. Pœnas præterea præsentis vitæ, flagella, ac dolores, quanti debeant à nobis fieri ad nomen Dei illustrandum, & vitam æternam comparandam declarauit. Sacramenta ipsa quam sint pretiosa, quæ de pectore Christi crucifixi emanarunt, in quanta sint à nobis veneratione habenda, & quantacum animi puritate suscipienda; quod in eis nimirum merita Crucifixi contineantur, non obscure indicauit. Dominus etiam morte virtutes suas, vt pote humilitatem, paupertatem, obedientiam, patientiam, abstinentiam, orationis feruorem, sanctitatem, spiritus dulcedinem, & charitatem maximè euexit, & in sublimi gradu collocauit, & proposuit ad imitandum. Postremo exaltatio dicitur crux, & mors eius, quod ab omni creatura fuerit illustrata: quod abunde testata sunt Sol ipse obsecutus, terra tremens, petre scissæ, velum templi in duas partes scissum, monumenta aperta, suscitati mortui, Centurio clamans, Verè Filius Dei erat iste, Dionysius exclamans: Aut Deus natura patitur, aut tota mundi machina ruit; turba rediens ex spectaculo, & percutiens pectora sua. Ita vt rectè dictum sit à Paulo: Propter quod & Deus exaltauit illum; & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. His ergo de causis merito dicta est mors crucis, exaltatio.

Sequitur; Omnia traham ad me ipsum. Christus siquidem Iesus Dei virtus, & Dei sapientia, dum vixit, om-

Quanto odio peccati Deus teneretur.

V. ratio.

Ioan. 19.

VI. & postrema ratio.

Matth. 27

Dionysius Arcopa.

Luc. 23.

Philip. 2.

1. Cor. 1.

Christus in cruce, exalta tu: vt traxerit ad se omnia.

Quæ res ferè trahant homines ad se.

Luc. 2. Ibidem. Matth. 2. Luc. 2. Infra. 10.

Christi attractio omnium fortissima.

Ioan. 19.

Pro quibus præcipue sanguinem suum Christus effudit.

Cant. 1.

Quid illud: Trahe me: post te curremus in odorem unguentorum tuorum.

nes ad se trahebat: nec immeritò. Nā si pulchritudo per se vim trahendi habet; si eloquentia, si doctrina, si mansuetudo, si beneficentia, si opera admiranda ad se alliciunt; & ad sui amorem rapiunt; quid mirum si Christus, in quo non hæc singula, sed simul collecta eminentissimo modo inueniebatur, ad se attraherent? Vt interim omnitiam magnetem illum diuinitatis occulta quadam virtute ad se trahentem Angelos de cælo, pastores festinantes, Reges Magos ex Oriente, Simeonem & Annam ad templū. Hinc pertraxit duodecim Apostolos, septuaginta discipulos, populos, turbas, Samaritanos, peccatores, peccatrices, sanos, infirmos, amicos, inimicos, Iudæos, & Gentiles volentes videre Iesum, vt paulò antè diximus. Et si autem Christus dum viueret, virtutem hanc alliciendi, & ad se trahendi exercuerit, sed nunquam magis, quàm in cruce mortuus, ex qua diuina virtute omnia ad se pertraxit, Patrem quidem, placando eum, vt non nisi inclinato capite, id est, reconciliato Patri emiserit Spiritum. Traxit Spiritum sanctum, quem merito suæ mortis, & effusionis Spiritus sui ad effundendum in nos comparauit. Angelos quoque ad se duxit, vt sibi, & suis electis ministrarent. Dæmones quoque, vt eis tanquam suis licitoribus, & apparitoribus ad salutem piorum vteretur. Sed nullos magis trahendo ad se adducere voluit, quàm electos, pro quibus peculiariter sanguinem suum fudit; quos virtute suæ passionis vocauit, vt vocati responderent, respondentes iustificarentur, iustificati operarentur, & paterentur, operantes & patientes propter Dominum remunerarentur, & glorificarentur. Hinc Sponsa ait; Trahe me: post te curremus in odorem unguentorum tuorum; id est, post pretiosi tui sanguinis, & obediētiae, patientiæ, & charitatis, heroicarū virtutū odorifera unguenta. Vt propterea Mariæ Virgo typus Ecclesiæ prope crucem steterit, & aliæ nonnullæ piæ mulieres per eam, & propter eam. Omnia ergo trahit, modò tracti non resistent, sed sponte ve-

niant: nam redemptus secundum iura, seruus est redimētis. Quod autem tunc factum est, retrotrahitur ad præcedentes Domini mortem; in qua primò id quantum ad meritum est factum, etsi pro alijs ante à Deo acceptatum. Rectè etiam verbo trahendi vsus est: quo significatur aliquid resistens, & repugnans adduci. Nostræ autem ad Deum conuersioni diabolus impedimentum præstat, mundus suis blanditijs retinet nos, ac moratur; natura ipsa mala, ac deprauata repugnat; ita vt ad Christum amplectendum opus sit mundo, carni, diabolo, atque adeò nobis ipsis vim facere: nam regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Obijcies, Deum non omnes trahere, quia Augustinus in Ioannē scribit: Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare: semel accipe, & intellige: Non traheris; ora vt traharis. Sed in promptu est responsio: Quemadmodum Iesus omnium est Saluator, & omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ita etiam & Christus attractor est: & sicut in meritis habuit vt omnes seruariet, ita vt & Pater omnes illuminaret, & traheret. Multi tamen sunt, qui trahui, & Spiritui sancto resistunt, & rumpunt vincula inspirationum, & donorum Dei, quibus traherentur; vt in eorum persona dicatur; Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus à nobis iugum ipsorum. Quæ recalcitrationem deplorauit Dominus, cum dixit; Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti? Sed non tantum trahit ad se electos, & venientes, sed etiam omnes reprobos in iudicium trahit, & velint nolint, sibi subesse cogit, vt ab ipso secundum merita sua iudicentur: ita vt qui nolunt trahi ad Saluatorem, intelligant se trahendos ad iudicem. Cumque superius dixisset: Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum, eandem sibi trahendi potentiam vendicans, quam cõmunem habet cum Patre, ait: Omnia

Quos Christus ad se trahat.

Verbo trahendi cur Dominus magis sit vsus quàm ducendi.

Vt Christum amplectamur, quid factò opus sit.

Matth. 11. Augu. tra. 26. in Ioan. prope initium.

Cur Pater omnes non trahat.

1. Tim. 2.

Psal. 3.

Matth. 23.

A Deo etiam vt reprobi trahantur vel inuiti, atque repugnantes.

Ioan. 6.

Cur etiam Christus vsus sit verbo trahendi, nõ ducendi.

Electos suos ad se quomodo traxerit Christus.

Verbi diuini impassibilitas in humanitate passibili, atque mortali qualis in magnete per spici possit.

1. Cor. 6.

Ioannis interpretatio vocis exaltationis, qua vsus est Dominus.

Psal. 88. Psal. 109. Psal. 116. Esai. 40. Ezech. 37. Dan. 7.

traham ad me ipsum. Hoc etiam trahendi verbo signare voluit laborem, què in trahendis nobis sustinere oportebat. Cum enim diabolus omnes homines captiuos sub peccati seruitute teneret, priusquàm redimeremur, opus fuit in congressu cum eo sudare, & laborare: qui labor nobis illa voce indicatus est. Vt & nos ipsi libenter quèuis laborem sustineremus in sequela Christi persicienda, & in alijs ad Christum nostra prædicatione, aut vitæ conuersatione trahendis. Ita enim ipse electos ad se traxit; vt eos organa sua ad aliorum salutem procurandam, & ab Ægypto huius mundi educendos constituerit. Tradunt præterea Sapientes, & naturæ rerum indagatores, magnetem occulta quadam virtute ferrum ad se trahere, quod vbi coniunctum est cū magnete, non est maioris ponderis magnes cum ferro, atq; antea erat solus magnes. Qua in re mirifice adumbratur in eo, graues peccatorum nostrorum sarcinas, & flagitiorum pondera nihil de illius gloria, vel sanctitate detraxisse: quia omnia delicta nostra ingenui suæ charitatis flamma absumit, nec ipse propterea peccatis nostris grauatus, sed nos ipsi pondera iniquitatum nostrarum in ipsum reijcimus. Et dum illi per amorem coniuncti sumus, vnum corpus efficiamur cum eo, & grauitatem non sentimus nostram. Et hætenus de his verbis philosophati sumus. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Declarat illo verbo exaltationis mortem se crucis intellexisse, quemadmodum alias, cum Dominus diceret Petro, Cum serueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis: quæ verba declarauit Euangelista de morte, qua Petrus erat Deum clarificaturus. Et ita mors crucis significata est non solum per exaltationem, sed etiam per extensionem manuum. Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Hæc turbæ responsio ponit Dominum inter alia dixisse: Oportet exaltari Filium hominis: quod prætermisum est ab Euangelista: & pro declaratione

illorum verborum: Ego si exaltatus fuero à terra, addidisse id quod olim dixit Nicodemo: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Quæ comparatione posita, facile potuit turba per exaltationem à terra intelligere suam mortem, & crucem. Intellexerunt ergo Iudæi per exaltationem à terra, mortem crucis: atque eo facilius, quò vehementius facere cupiebant: quæ enim optamus, faciliè intelligimus. Hinc Augustinus ait: Non ergo eis verborum istorum obscuritatem aperuit infusa sapientia, sed stimulatæ conscientia. Sic ille. Et cum audirent se Filium Dei, Christum, & Messiam prædicantem, Messiam autem existimarent perpetuò regnaturum, etiam vita hæc temporali, præuè Scripturas intelligentes, fieri non posse iudicabant, vt qui se exaltandum dixisset, Messias esset. Acceperat autè perpetuitatem ex cap. 7. Danielis, in quo potestas eius describitur æterna, & regnū quod non corrumpetur. Et in Michæa dicitur; Egredietur eius ab initio, à diebus æternitatis, & à Dauide; Tu es Sacerdos in æternū, secundum ordinem Melchisedec, & rursus, Permanebit cum Sole, & ante Lunam in generatione & generationem. Sed absurdè iudicabant regnū Messie ciuile, & terrenum; quod etsi in finem vsque mundi perdurasset, æternum tamen non fuisset. Cum tamen regnum eius futurum dicatur æternum, nimirum quod hinc inchoetur, & in futura patria perficiendum sit. Vide tamen tenacem ad malum Iudæorum memoriam. Cum enim audissent paulò antè de morte disputantem: Oportet exaltari Filium hominis, de qua re nihil hinc dixerat, sed tantum, Si exaltatus fuero à terra; & tamen hinc sperabant conuici posse ipsum non esse Christum, tanquam dicentes, Nos audiuimus ex Scriptura quòd Christus non moriatur; & quomodo tu dicis, quòd ipsum mori oportet? Deindè ne hoc de eo dicere videantur, subiungunt: Et quis est ille Filius hominis? Et enim si Christus est, non moritur: quòd si moritur, nõ est Christus. Atqui, o dementes Iudæi, debilis

Ioan. 3. Num. 21.

Quid per exaltationem à terra Iudæi intellexerint.

Quæ nam facile intelligimus. Augu. tra. 53. in Ioan. in fin. to. 9.

Iudæi vnde niam Messiam nouerint perpetuò fore. Micha. 5. Psal. 109.

Psal. 71.

Eorundem de regno Christi stultitia cogitatio.

Iudæorū tenacitas ad malum.

Illis interrogantibus, equis esset Filius hominis? Christus cur minime respondit ad rem.

est ratio vestra, nam & hoc & illud verum est: Immortalis est siquidem diuinitate, mortalis autem humanitate. At quoniam huius ignorantie causa erat voluntaria eorum mentis cecitas, nihil eis respondendum putauit, antequam cecitate deponerent, sciens, eos de sua immortalitate sermonem non suscepturos. Quod tanto facilius prestare poterant, quanto veram lucem presentem habebant, a qua poterant illuminari: Unde subiungit: *Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebra comprehendant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quod vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.* Poterat facile Dominus respondere, se non hominem esse tantum, sed Deum, & corpus quidem ex se moriturum, sed mox resurrecturum, nec hanc mortem obtare regni sui perpetuitati, cum sit spirituale; verum illi horum capaces mysteriorum haud fuissent; propterea monet eos, vt cecitatem exuant. Et dicendo, *Adhuc modicum lumen in vobis est*, verbum modicum, vel adiectiuum est, vt accipit Augustinus: ac si dicat, Modicum, & exiguum lumen in vobis est, vt intelligatis quomodo Messias manet in aeternum. Alter sensus est, vt Modicum accipiatur instar aduerbij pro modico tempore: quae lectio cum Graecis codicibus magis congruit, vbi legitur, *μικρον χρόνον*, id est, modicum tempus, vt supra dixit, adhuc modicum tempus vobiscum sum. Suspiciatur tamen aliqui, nomen *χρόνον* ab aliquo esse adiectum ad tollendam ambiguitatem, vt Chrysostomus, atque Theophylactus testantur. Estque sensus; Adhuc modico tempore ego, qui sum lumen mundi, vobiscum transigam, idcirco non praetereat vos tempus lucis. Putant etiam illi Patres, Dominum obiectioni Iudaeorum propositae respondisse, quasi exemplo ostendat, quomodo passio, & mors nihil obstat ipsius aeternitati. Vt enim lux Solaris (inquiunt) quando occidit, non omnino perit, sed iterum exoritur, neque vnquam deficit: ad hunc modum mors Christi non est corruptio,

sed occasus, & translatio quaedam, exoriaturque per resurrectionem, atque ita nihil prohibet passio, & mors, quin sit aeternus. *Ambulate dum lucem habetis.* Id est, Dum me vobis ore ad os loquentem, & miraculis excitantem habetis, studete vt messem salutis vestrae non negligatis: qui enim messem negligit, in hyeme esuriat. Vel; Dum ergo veritatem aliquam vobis tanquam lucem in corde praesentem auditis, ambulate, hoc est, fructum eius edite, hoc est enim ambulare, vt dignifitis maiori luce veritatis illustrari: non quod post mortem luce ista sublata non possint credere, sed adhortatur vt praesentem modo lucem amplectentur, quod breui sic eam non sint amplius habituri, & tunc a tenebris plus fore periculi. *Qui ambulat in tenebris, nescit quod vadat.* Id est, qui cognitionem Christi, & Euangelium non habet, verè in tenebris versatur, nescit vnde venit, aut quod vadat, nescit an procedat, vel retrocedat, & vt se credit pie agere, impingit in mortem, neque actus suos intelligit, nec eos ad finem debitum dirigit. Et subdit: *Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.* Videtur explicare praecedentia, quasi diceret; Ipsa lux in se nequaquam peribit, sed vobiscum non semper erit, quemadmodum & lux Solis: igitur credite, dum eam habetis. Duo ergo praesente luce faciendae sunt, ambulare scilicet, & credere: nec enim fides sine operibus, nec opera sine fide placent. Vtrumque autem opus, & fidei, & operum praestando, efficitur filij lucis, hoc est, Christi, vel gratiae sectatores, imitatoresque. Id est enim in Scripturis esse filium alicuius. Quemadmodum filij tenebrarum illi sunt, qui sectantur opera tenebrosa, & delectantur in eis. Et idem est, credendo in lucem, effici filium lucis, atque illud quod Euangelij initio idem Ioannes dixit: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Nisi quod ibi dicuntur filij Dei Patris, hic vero filij

Quid est: Ambulate dum lucem habetis.

Quomodo ambulans in tenebris, nescit quod vadat.

Que duo praesente luce Christo luce Iudaei praestare debebant, Filios lucis & filij tenebrarum qui sint. Iacob. 1. & 2.

Ioan. 1. Quid est quod fideles modo filij Dei Patris, modo Christi lucis filij nominantur.

Quorsum id: Ambulate dum lucem habetis, vt non tenebrae vos comprehendant.

Quid est: Adhuc modicum lumen in vobis est. August. tra. 53. in Ioan. tom. 9. Alter sensus.

Chry. hom. 67. in Ioan. initio. Theophyl.

Obiectioni Iudaeorum propositis verbis vt Dominus respondit secundum Chrysostomum.

Euthym. c. 15. in Ioan.

Quo modo nunc Christus se se abscondit a Iudaeis, & quare.

Ioan. 8. & infra. 10.

Christi lucis, vt notauit Euthymius, vt intelligamus vnã & eandem operationem esse Patris, & Filij, & amborum omnia esse communia. *Hac locutus est Iesus, & abiit, & abscondit se ab eis.* Absconditio haec non est miraculo aliquo facta, qualis fuit, cum Iudaei tollerent lapides, vt in eum iacerent: nec est ad aliquot dierum tempus facta: sed vocat absconditionem, quam alij Euangelistae alio modo explicant, nempe vespertino tempore Dominum egressum in Bethaniam, & montem Oliueti, & ibi delituisse: sed manere reuersum in Ierusalem ad docendum, vicissim in se indicans, & humilitatem hominis, & virtutem Dei. Abscondit ergo se ab eis, hoc est, non amplius eo tempore locutus est illis, ne furorem illorum, quem sciebat ad omne facinus esse promptissimum, concitaret magis: sed abiit, quasi absentia sua illorum mitigaturus insaniam. Vide quam tristem finem habuerit illa fides, quae tam laetum habuit exordium: qui enim ei primum occurrebant cum palmis, & laudibus, ab his nunc se abscondit quasi iratus. Ab obstinatis autem, & qui verbis eius scandalizabantur, recessit, subtrahens lucem suam, ne magis irritaret

cos. Et quamuis se absconderit, tamen haec absconditio magis eum manifestum Gentibus fecit, ignominia gloriam, infirmitate potentiam, & morte vitam regens. Similiter faciens ac Sol, qui cum nimia sua luce sustineri non possit, nube aliqua obiecta facilius, & diutius sustinetur, ac multo plus lucis oculis datur, quam si purus videretur, quia infirmos oculos laederet. Quamobrem nobis danda est opera, vt dum lucem habemus praesentem, nempe Christum irradiantem oculos mentis nostrae, eum per fidem amplectamur, & charitatis operibus in ea ambulemus; ne postquam tot eius signa, tot inspirationes, tantamque disciplinae lucem hauserimus, si nihil dignum tanta luce proferamus, recedat a nobis, & in perpetuum se nobis abscondat, vt fecit cum Iudaeis. Quod horrendum exemplum nobis semper ante oculos habendum esset, vt cum Sponsa dicere valeamus: *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meae, & in cubiculum genitricis meae;* Dominum nostrum Iesum Christum, cui cum Patre & Spiritu sancto perpetuas laudes decantemus omnibus seculis, Amen.

Pulchra comparatio Solis iustitiae Christi cum Sole corporeo.

Nobis praesente Christo luce quid agendum.

Cant. 3.

TRACTATUS LVII.

De disceptatione Domini cum Iudaeis in die Palmarum, in illa verba: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum. Vt sermo Esaiæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? aut brachium Domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dicit Esaias, & reliq. in fin. vsq; c. 12. eiusdem Ioan.*

ACTENVS Euangelista diligenter expressit congressu Domini in die Palmarum, & qua ratione Do-

minus se ab illis subduxerit, & propter incredulitatem eorum abscondit. Nam etsi lapides non acceperint, quibus eum peterent, vt superius fecerunt,

Quo tendit Euangelista. Ioan. 8. & infra. 10.

in hoc loco

Iudeorum in Christum obstinatissima perfidia, ingratiq; animi labe plenissima.

Cut hic Euāgelista Iudæos negat, alibi affirmat in Christū credidisse. Ioan. 12.

Altera solutio.

Supra. 4.

Quo modo verum sit Iudæos non credidisse, vt sermo Esaiæ impletur.

tunt, ob quam causam secessit ab eis, & delituit; Dominus tamen nouerat illorum animos efferatos, atque instar lapidis obduratos, & ad omne facinus perpetrandum contra Dominum paratissimos, vt non mirum sit, si Dominus se illorum oculis subtraxerit. Nā quod magis inclarescebat miraculis, eod illi insaniebant magis, & offendebantur, vsque adeo, vt Euangelista proruperit in hæc verba: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum.* Quod verbum admirantis est atque stupentis, quod homines in tanta luce caligauerint, tantaque diuinitatis suæ manifestissima testimonia, tantaque opera, quæ Messiam à Patre ad se missum loquebantur, respuerunt. Ab hoc ergo loco in finem capitis quasi concludit narrationem eorum, quæ Christus gessit, docuitque in populo Iudæorum: quia non erat amplius alia miracula commemoraturus: deinceps verò ea tantum narrat, quæ Christus post discessum suum inter discipulos gessit, & docuit, & maxime quæ ad eius passionem, & mortem pertinent, incipiens à 13 cap. ad 18. vsq; in quo inchoatur passio. Nec obstat huic verbo: *Non credebant in eum*, quod superius dixit; multos scilicet in deserto trans Iordanem venisse ad eum, & credidisse Ioan. 10. & multos etiam in suscitatione Lazari credidisse Ioan. 11. adeo vt propter hoc etiam vellent Lazarum Pharisei interficere. Dicendum est enim, vel Euangelistam loqui hęc tantum de Phariseis, & Pontificibus Iudæorum, qui adeo non crediderunt in Christum, vt eum interficere destinauerint. Vel si loquitur de populo, intellige illum non rectè, nec perseueranter, nec propter Dei verbum, sed tantum propter miracula credidisse ad tempus, de quibus aliàs dixit: *Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis:* at fides virtute tantum signorum expressa, non est adeo firma, neque constans, vt verè illi dicantur non credidisse, quia non perseueranter crediderunt. *Tanta signa, roborata:* est in Græco: quæ vox apud illos, & tot, & tanta significare solet. Quod verò sequitur: *Vt sermo Esaiæ Prophetæ impletur, quem dixit:*

xit: dubium videtur quomodo verum sit, illos propter Esaiam non credidisse. Sed dictio illa, Vt, non tam causam suæ finem, quam euentum, & consecutionem rei indicare solet, vt diligenter annotat Euthymius, vt in alijs locis multis exemplis est à nobis declaratum. Nec enim necessum fuit eos non credere quia prædixit Esaias, sed quia non erant credituri, propterea prædixit hoc Esaias. Prædictio autem, sicut & præscientia, nullam malè agendi reprobis necessitatem imponit. Non ergo credebant ita, vt impleretur, &c. Ex eo igitur quod non credebant, implebant verba Spiritus sancti dicta per Esaiam. Sed talis loquendi modus idioma est sacræ Scripturæ, quo significatur certus, & indubitatus euentus prophetiæ.
Quæ vt apertiora reddantur, audi quid magnus Athanasius tractatu in Euangelium de Passione & Cruce Domini, de hac re verba faciens, rectè, & sapienter admoneat: Multi certè, inquit, qui incidunt in Euangelia, audiuntque illam vocem, vt implerentur Scripturæ, arbitrati sunt nulla alia de causa illa facta esse, quam vt Scripturæ adimplerentur, atque istinc opinionem collegerunt, eos qui ista egerunt, extra culpam esse, atque adeo laude dignos, quod non vt delinquentes, sed vt obsequentes Scripturis ista facerent: alioqui Prophetarum sermones non veros fuisse futuros, nisi acta ista subsequuta fuissent: præcipue autem ista excerpterunt ex verbis Ioannis, in e narratione incredulitatis Iudæorum, vbi inquit, secundum Prophetiam Esaiæ, cum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt, vt sermo Esaiæ, quem dixit, impleteretur; Domine, quis credidit auditio ni nostræ, & brachium Domini cui reuelatum est? Si enim idè, vt sermo Esaiæ, quem dixit, adimpleretur, non crediderunt Iudæi, non ipsi sibi eius incredulitatis autores sunt, sed is qui ea dixit futura, vnde euenit, vt & opere adimplerentur. Aufer enim, inquit, sermonem Prophetæ, & omnino futurum est, vt illi credant. Cateram hæc atque huiusmodi opinatio multum à veritate destituitur. Nō enim Prophetæ istis autor est, neque Iudæi extra culpam istius incredulitatis

Euthym. c. 15. in Ioan.

Particula Vt in Scripturis duo denotat.

Athanas. to. 3.

Athanasij magni de Iudæorum incredulitate à Prophetis prædicta aurea plana doctrina.

Esai. 35.

Iudæos nequaquam Christum interfecisse, vt Prophetarum de eius cede vaticinia impleant.

Propheta proprium munus.

Athanasij exemplum apertissimum de necessario Prophetiæ euentu cū arbitrij libertate.

Prophetas, legum esse magistrōs, & rerum quoque futurarum indices.

consistunt, sed Prophetæ ea, quæ ipsi facturi essent, prospiciens, futura esse denūtiavit, illique postea id ipsum opere executi, verum esse sermonem Prophetæ declarauerunt. Neque vt inseruientes Prophetis verbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio, spontè, volentesque illa perpetrauerunt, vt non Prophetæ istarum rerum autor sit, aut causa, sed ipsorum voluntas, quin potius ipsi in causa fuerunt, vt talia de ipsis Prophetæ prædicerent. Siquidè Prophetæ proprium est futura prospicere, & in eo non hallucinari: hominum autem propriū est agere quod velint. Et sicuti oculis contuentes, in contuendo non fallimur, neque aliter videmus, & aliter res agitur, sed vt agitur, videmus, & vt videmus agitur: ita quoque Prophetæ futura, & præsentia cernebant, verum quæ cernebant oportebat fieri, & ea quæ fiebant, non poterant non videre. Rursum vt ea quæ nos nostris oculis conspiciamus, necesse est omnino esse, cum ea quæ sint, sub conspectum veniant, neque fieri potest vt aliter sint quam à nobis videntur: ita quoque quæ à Prophetis prospiciebantur, necessarium erat ea esse: neque fieri poterat vt aliter essent quam ipsi præviderant. Nam si ea quæ fiunt non prospicerent, iam Prophetæ non essent. In summa id pro certo haberi debet, Prophetas non solum legum esse magistrōs, vt quæ præcipiunt, fieri debeant; sed rerum quoque futurarum indices esse. Siquidem non eo quod dicunt, idè quid sit: sed quia id futurum est, idè ab illis prædicitur: nec fieri potest vt Prophetæ mentiantur, cum verè videant. Si enim res sub conditione, & in dubio hæssissent, non pronuntiaissent Prophetæ. Iudæi ergo sua voluntate inducti sunt, vt ea facerent, neque sancti per sua verba necessitatem addunt negotijs, vt cogantur ita fieri: sed cum præuideant studia eorū, voluntatesque, qui talia acturi sunt, vt, vt est futura, denuntiant. Neque, vt isti aiunt, qui refragantur, tolle Prophetæ verba, & futurum est vt omnes Iudæi ei credant: ita quoque, & ego dixero, sed in contrarium aufer acta Iudæorum, & prorsus nihil de ijs prædicet Esaias. Ne igitur, cum Ioannes dicit, Non crediderunt in eum Iudæi, vt adimpleretur sermo Esaiæ, sermoni Prophetæ attribuas causam

incredulitatis eorum, sed actioni ipsorum. Hæc diuinus Athanasius.
Ait igitur Euangelista: *Domine, quis credidit auditui nostro? aut brachium Domini cui reuelatum est?* Esaias enim eo loco prædicit paucos credituros, eo quod Messias propter passionem hæc confestim subiungit Domini Passionem: sicut & Euangelista hoc loco enarrat Christum signa edetem, & passionem suam prænuntiantem. Verbū, *Domine*, non est in Hebræa veritate, sed additum est à Septuaginta Interpretibus primū, deinde ab Euangelista, & Paulo, explicationis gratia, ne videatur ipse Deus in persona sua loqui, & vt inducat Apostolorum chorū cum Deo loquentem. Sic enim solent Prophetæ, cum vident se frustra hominibus loqui, ad Deum, vel ad alias creaturas conuertere sermonem, vt cum Moses, ait: *Audite celi quæ loquor, audiat terra verba oris mei.* Vt autem, more Prophetico, Præteritis pro Futuris, vt vaticinationis firmitatem ostendat. Vt sit sensus, Domine, quis credet verbis nostris? aut quibus Verbum Domini reuelabitur? hoc est, paucis. Vocat auditum, id est, verbum de Christo à nobis auditum, & de cælo reuelatum, vt illud proponamus, secundum id: *Domine, audiui auditio nem tuam, & timui;* Et, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Chrysof. homil. 5. Quod Christus sit Deus, ponderat, Prophetam nō dixisse: *Quis credidit doctrina nostra*, sed auditui nostro, vt ostendat quod nihil proprium loquebantur, sed illa tantū quæ à Deo ipso audierant. Vel auditū, vocat prædicationem à se ipsis propositam, & à Iudæis auditam, siue Gentibus, ministerio prædicationis. Quod et si in idè incidat, tamè hoc magis quadrat, quia Apostolus ad Rom. 10. ex his verbis infert: Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Porro Dominus Iesus familiari tropo ipsi Esaiæ dicitur brachium, de quo subdit Prophetæ: *Et ascendet sicut virgultum corā eo: quis ascendet, nisi brachium quod præcedit?* Et sicut per brachium substantialiale homo operatur, ita Pater

Esai. 53. Iudæorum vti de in Christum tā parua fides.

Rom. 10.

Mos Prophetarum.

Deut. 32.

Præteritis pro futuris cur sæpè vtatur Hebræi.

Auditus Prophetarū quis. Habac. 3. Psal. 84. Chrysof. to. 5.

Christus brachium cur dicitur ab Esaiæ.

1. Cor. 1.

Lit. 1. Quid illud: Fecit potentiam in brachio suo.

Coloss. 2. II. ratio.

Esai. 40.

III. ratio.

Matth. 26.

Cant. 8.

Brachium Domini, quod est Christus, cui reuelatum fit.

2. Thes. 3. 1. Tim. 2.

Quare non ornatum sit fides.

Esai. 6.

Ysa. 2.

Iudeos non potuisse credere, vt ait Ioannes, quo modo verum fit.

per Christum sibi consubstantialem Dei virtutem, & Dei sapientiam. Ad quod alludit B. Virgo, cum dixit: *Fecit potentiam in brachio suo*: quod vt in brachio sita est potentia, & robur ad dimicandum, ita in Christo fortitudo fuit ad debellandas aereas potestates. Vt etiam brachio eleuamus debiles; ita in Christo tanquam in brachio erigimur, eleuamurque. Vnde Esaias: *In brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit. factas ipse portabit*. Brachio etiam amplexamur quos diligimus, ac fouemus: & Deus per Christum vt brachium nos amplexatus est. Ideo in Cruce brachij expansis mortuus est; vt omnes ad se venientes amplecteretur: qui dicere possunt cum Sponsa: *Lana eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. Hoc brachium fuit velatum in carne, quandoquidem in humanitate delitescerat Diuinitas: sed reuelatur credenti, quia sine dono fidei coelitus datae non possunt homines in Iesum credere. Non enim omnium est fides. Quanquam vitio hominum contingat, vt non sit omnium: quoniam Deus, quod ad se attinet, omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, Excacauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hoc testimonium libro praecedenti, de Parabolis inscripto, latius fuit a nobis explicatum: hic tamen nonnulla sunt dicenda. Et in primis, illud, quod ait, *Propterea non poterant credere*, non nihil videtur offendere, & liberum arbitrium eleuare. Haec enim verba ex cap. 6. Esaias sumpta sunt, in quo Deus in conspectu Angelorum tanquam iudex confidens, sententiam excacationis in Iudeos protulit, quam Prophetam enuntiandam commisit, inquiring: *Audite audientes, & nolite intelligere*: & quae sequuntur. Ad hoc respiciens Ioannes, significat, sententiam Dei, iam in Iudeos peruenisse, & actum esse de ipsorum salute, datosque in reprobum sensum, vt qui haecenus credere poterant, & noluerunt, iuste caecitate pu-

niantur, vt credere non possint. Quod indicauit, cum maledixit ficui, dicens; iam non amplius in aeternum ex te fructum quisquam maducet. Verbum autem illud: *Non poterant credere*, non semper omnimodam impotentiam ad credendum designat; sed vel contrariam voluntatem, vel difficultatem, vt testantur Chrysostomus, & Theophylactus. Nam interdum non posse, capitur pro, non velle, sicut pro velle: vt cum dicitur: *Qui potest capere, capiat*, id est, qui vult; Et, *Non potest mundus odisse vos*. Et Augustinus in hunc locum: *Quare non poterant* (scilicet credere) *si a me quaratur? cito respondeo: Quia nolabant*. Sic ille. Aliquando etiam non posse, difficultatem significat, vt cum Dominus inquit: *Quomodo vos potestis credere, qui gloria ab inuicem accipitis: & gloriam, qua a solo Deo est, non quaritis?* Et Ieremias: *Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum*. Et ita hic, non poterant credere; hoc est, vel nolabant, vel seruientes suis affectibus, difficultate poterant credere, & non nisi coacti a signis. Vnde paullo inferius subiungit: *Veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Pharisaeos non confitebantur, vt in Synagoga non eijceretur*. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei. Vides igitur, illos eosdem, de quibus dixerat non potuisse credere, posse afferri credidisse signis conuictos, sed sine fructu villo, quia gloriam propriam gloriae Dei praeferebant. Amor igitur mundi, & propriae gloriae, aut credendi, aut fidem profitendi impedimentum praestabat. Proinde quisque cor suum discutat, & videat an in eo eiusmodi affectus infideat, vt cognoscat se aut fide, aut fructuosa, & viuua fide carere.

Quod vero ait: *Quia iterum dixit Esaias*: clarius dixisset, iuxta quod iterum dixit Esaias. Nam vt Chrysostomus annotauit, particulae, *Propterea*, & *Quia*, non causam significant, sed euentum. Nam reuera illa prior solutio, etsi bona sit, & Catholica, hic locum non potest habere. Causa enim

Mar. 11.

Non posse, in Scripturis varie sumitur.

Chryso. ho. 67. in Ioan. tom. 3.

Theophyl. I. sensus.

Matth. 19.

Ioan. 7.

Aug. tract. 53. in Ioan. tom. 9.

Alter sensus Ioan. 5.

Ierem. 13.

Iudaei cur credere non poterant.

Quid Iudeos a fide in Christu retinuit, & impeditit.

Quid sit: Non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, secundum Chrysostomum.

impo-

Alter sensus.

Quibus sententij particula, quia, vel quonia, non causam, sed effectum significat.

Chryso. ho. 67. in Ioan.

impotentiae credendi affertur, non voluntas eorum deprauata, sed Esaias praedictio, quae causa non fuit vt praedicto modo non possent credere. Nota ergo pro vera solutione, quod sicut particula, *vt*, quae proprie causam finis significat, nonnunquam non finem intantum, sed euentum, & consecutionem denotat, ita coniunctiones illae, *Propterea, & quia*, & similes, non designant causam, vt sic dicam, essendi, sed tantum consecutionis necessitatem, & sequela, siue euentus ordinem. Vt cum dicimus; Ignis necessario est in foco, quia fumus egreditur: vbi non significatur necessitas absoluta, sed necessaria sequela, ac dependentia vnus sententiae ex altera; ita vt sensum faciat compositum, non diuisum. Sic etiam dicere consueuimus; Ioannes non potest literis vacare, quoniam neque libros, neque praepceptores habet: vbi coniunctio quoniam non causam, alius cuius rei significat, sed tantum sequela vnus ex altero. Ita hic cum dicitur: *Propterea non poterant credere, quia dixit Esaias*: quia, & propterea, coniunctiones illatiuae, & non causaliter sunt accipiendae. Et illud: *Non poterant credere*, significat, fidem Iudeorum non potuisse consistere cum praenuntiatione Prophetae, quae praedixit illos non credituros. Non ergo designatur in Iudeis impotentia aliqua, vel impossibilitas ad credendum, cuius causa extiterit Prophetae praedictio; sed tantum quod ad praescientiam Dei, & Prophetae praedictionem necessario sequitur incredulitas Iudeorum, quae quia futura erat, causa fuit vt praediceretur a Propheta, non contra praedictio incredulitatis. Quam explicationem & intelligentiam indicat Chrysostomus in hunc locum scribens, vt supra citauimus: *Qui etiam addit: Ecce iterum hanc particulam, Quia dixit: non causam esse, sed euentum. Neque enim quia dixit Esaias, non crediderunt, sed quia non erant credituri, ideo dixit. Sed quare non ita dixit Euangelista, sed incredulitate a Prophetia, non prophetiam ab incredulitate esse dicit. Hinc magnam vult Scriptura certitudinem demonstrare, & quod non aliter quam prophetatum sit, euenit.*

Sic ille. Cui similia etiam tradit Theophylactus. Quod vero inquit: *Excacauit oculos eorum, & indurauit cor illorum*: iuxta Scripturae idioma dictum est, quae Dei permissionem, quasi opus eius appellare consuevit. Dicitur enim excacare, vel indurare, quos excacari, vel indurari permittit, & homines suae naturae vitiosae, ac deprauatae relinquit. Quemadmodum si ignem subtrahas plumbo, illud induraueris; si lumen subducas cubiculo, illud obscuraueris. Iusto enim iudicio sua luce atque calore abutentes priuare solet, ne grauius offendat.

Ceterum ne quis cum haereticis asserat hanc explicationem extortam esse ac violentam, perpende, Deum non posse dici aliquem excacare, quia illuminat ex se omnem hominem venientem in hunc mundum; & neminem ipse ad malum tentat, vel impellit. Et in Exod. vbi dicitur Deus indurasse cor Pharaonis, frequenter ipse Spiritus Dei testatur, ipsum Pharaonem, vel aggrauasse & indurasse cor suum. Et nobis dicitur: *Nolite obdurare corda vestra*. Et in hoc Ioannis testimonio: *Excacauit Deus oculos eorum, & indurauit cor eorum*, translatio. Septuaginta producta a Domino Matth. 13. & a Paulo Act. vlt. habet: *Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt*, vt intelligamus Deum dici excacare, & indurare, quia ipso permittente, impij a seipsis excacantur, & indurantur. Ad eum, quo Deus excacat, modum, dicuntur munera excacare oculos sapientum, quatenus homines suo vitio accipiunt suae excacationis occasionem: ita Deus sua bonitate, & beneficijs, correptionibus, miraculis excacat, ob id, quod impij, vnde ad fidem, & Dei cognitionem prouocari debebat, caecitatis occasionem arripiunt. Proprie enim homo excacat seipsum, iuxta illud: *Excacauit illos malitia eorum*: vel diabolus, de quo Paulus Deum huius seculi excacasse dicit mentes infidelium. Solum autem Scriptura ita loqui, scilicet excacare, indurare, aggrauare, & tradere in reprobum sensum, inducere in tentationem, conuertere cor ad odium,

Theophyl.

Dei permisso, quasi opus eius appellatur more scripturae.

Simile.

Excacare aliquem, vel indurare quatenus Deus dicitur.

Ioan. 1. Iacob. 1. Ex od. 8. & alibi.

Munera vt excacant oculos sapientum.

Exo. 23. & Deute. 16. & Eccles. 20. Hominis caecitas prouocatur vnde tantum fit.

Sap. 2. Indurandi, excacandi, & similibus verbis cur videntur Scripturae.

Rom. 1. Matth. 6.

& simi-

Philipp. 2.

Deus ut dicitur quæquæ excæcare, ut ut nō videat, &c.

Malum cur Deus permittat.

Altera solutio.

Aug. tract. 53. in Ioan. tom. 9.

Quæ sit gloria Domini, quam vidit Esaias.

2. Pet. 1.

Matth. 17.

& similia, ut magis lectores terreat, & intelligant hæc ab irato Deo accide- re, illique magis nos commendare stu- deamus, & cum metu ac tremore sa- lutem nostram operemur, metuentes ab eo nobis ipsis dimitti, sine quo nil boni agere possumus, neque salutem assequi.

Quod verò dicitur in eodem testi- monio: *Ut non videant oculis, & non in- telligant corde, & conuertantur, & san- eos*: coniunctio illa prima, ut, nō cau- saliter, sed consecutiue accipienda est, ut sæpe aliàs. Non enim Deus quen- quam excæcat, ut non videat, vel non conuertatur, quia Deus non permit- tit malum propter malum, sed prop- ter bonum quod inde nouit elicere, nempe ut ad Rom. 9. ait, ut notam fa- ceret potentiam suam, & ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericor- diæ. Et quod sic veniat interpretanda illa coniunctio, indicat editio Septua- ginta Interpretum, quæ habet: *Oculos suos clausurunt, ne quando videant ocu- lis, & corde intelligant, & conuertantur*. Certum enim est, quod non eo fine clau- serint oculos, nequando viderent, nec conuerterentur, cum hoc ab eorum a- nimo planè alienum extiterit: sed tan- tum explicatum est quid sit consecu- tum ad id quod oculos suos clausurunt. Posset quoque, ut, causaliter accipi, si negatio quæ additur in verbo, Vi- deant, & intelligant, non referatur ad verbum conuertatur, ut sit sensus: Excæcari permisit eos, ut ad tempus non videant, nec intelligant: & postea ag- nita cæcitate conuertantur, & sanentur. Cuius intelligentiæ meminit etiã hoc loco Augustin⁹, sed præstat prior sensus. Reliqua huius testimonij clara sunt.

Hæc locutus est Esaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo: Gemi- num sensum hæc verba habere pos- sunt. Primum, quando vidit gloriam e- ius, tunc scilicet, cum vidit Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, huiusmodi enim visiones, quod cum luce, & illustratione fieret, dicuntur gloria. Vnde Petrus, *Accipies enim à Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapsa ad eum huiusmodi à mag-*

nific gloria: ubi gloriam, vocat visio- nē gloriosæ nubis, vnde vox prodijt. Vnde in Exodo dicitur: *Et ecce gloria Domini apparuit in nube*. Et infra: *Habi- tauit gloria Domini super Sinai*. Ita ergo Esaias vidit gloriam Dei represen- tatum per Angelum, non essentiam, quæ sub aspectum non cadit. Secun- do, quando vidit gloriã eius, hæc est, Filij. Vel vidit Christum, qui est glo- ria Patris: nam Deus nunquam magis clarificatus est, quam per Christum. Quod dicitur, *Locutus est de eo*: de Chri- sto videtur esse sermo, ut præcedentia testantur, & sequentia, in quibus dici- tur: *Multi crediderunt in eum*. Quan- quam alij de Patre interpretantur; Pau- lus verò in Actis, de Spiritu sancto in- telligit, ait enim: *Quia benè Spiritus sanctus locutus est per Esaiam Prophetã ad Patres nostros, dicens, Vade ad popu- lum istum, & dic; Aure audietis, & non intelligetis, & quæ sequuntur*. Ex qui- bus Ambrosius libro de Spiritu san- cto colligit, eandem operationem tri- bui Patri, & Filio, & Spiritui sancto: nam opera Trinitatis extra se indiui- sa sunt. Et dicendo: *Hæc locutus est Esaias, quando vidit gloriam eius*, indicat illa verba: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua*, & reliqua verba, po- tius esse Prophetæ ad Deum, sub pre- candi forma denuntiantis Deum excæcaturum Iudæos, quam quod (ut alij volunt) verba sint Dei ad Prophe- tam, quia in Scripturis non tã dicuntur Prophetæ, vel Apostoli excæcare, quam ipse Deus.

Veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Phariseos non confitebantur, ut è Synagoga non ei- cerentur. Dilexerunt enim gloriam ho- minum magis quam gloriam Dei. Cum superiùs excæcatos dixisset fuisse Iu- dæos; ne quis putaret totam gentē ab- iectam, mitigat sermonem suū. Quem admodum Apostolus facit, cum ait ad Romanos: *Nunquid Deus repulit popu- lum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, & reliq.* Tradit autem Euangeli- sta, aliquos ex principibus credidisse: tum ut falsum esse ostenderet, quod supra Pharisei de Christo obiecerunt: *Nunquid ex principibus aliquis credidit*

Exod. 16. Infr. 24.

Alter sensus.

De quo Esaias locutus sit, quando gloriam Dei vidit.

Act. 17.

Ambros. lib. 3. de Spiritu sancto. ca. 23. tom. 2. Opera Trinitatis vnde cõ- stet extrale esse indiuisa.

Cur Ioannes multos ex principibus referat in Christum credidisse.

Rom. 11.

Ioan. 7.

Eorum quàm fides imperfe- cta, & insuffi- ciens ad salu- tem.

Rom. 10. Hic fidei de- fectus vnde prouocaret.

Titidi ferè qui.

Quibus durū Euangelium videatur.

Principes illi ut propriam gloriam quæ- rendo, & a- mado, pecca- rent.

Eccles. 41. Prou. 22. Heb. 11. Exod. 2.

Quomodo Iudæi dilexe- rint gloriam hominū ma- gis quàm glo- riam Dei.

Pharisei quã- te erant apud Iudæos auto- ritatis.

Pharisei acer- rimi omnium erant Christi hostes.

in eum, aut ex Phariseis tū vt ostende- ret, etiam diuites, & potentes posse eō sequi salutem, si velint. Eorum tamē fides imperfecta in eo ostēditur, quod credentes non confitebantur, quia ti- mebant extra Synagogã fieri. Ad salu- tē autem nō satis est credere, nisi acce- dat oris confessio, iuxta dictum Pauli: *Corde creditur ad iustitiam, ore autē con- fessio fit ad salutem*. Nō facile enim fe- runt qui in mundo magni sunt, ab alij contemni. Illi verò etsi imperfectē crederent, excusatione tamē aliqua di- gni sunt. Non enim ex inuidia, aut li- uore peccabant, sed ex timore huma- no: timor autem facilè regnat in homi- nibus natura sua imbecillibus. Dicun- tur isti gloriam hominum magis dile- xisse, quam Dei: quia nondū in eis ra- dices egerat Dei amor, ut nuda fronte tyrannis resisterent, & contradicerēt. Durum est etiam Euangelium amanti- bus mundum, quia graue est abnegare pompam, & tyrannidem his qui prin- cipatum habent, sicut diuitibus mole- stum est abnegare diuitias, sapiētibus captiuare intellectum in obsequium Christi. Neque accusantur isti princi- pes, quod bonum nomen coram mun- do habuerint: quia scriptum est: *Curã habe de bono nomine*. Et, *Melius est no- men bonū, quam diuitia multa*: sed quod gloriam propriam anteferrent gloriæ Dei, cum tamen Moyses maiores diui- tias arbitratu sit improperiū Christi, quã omnes thesauros Ægyptiorū. Glo- ria hominum erat, ut nō cõfiteretur Iesum esse Christū, ne errare apud ho- mines id negantes viderentur. Gloria Dei erat, confiteri Iesum esse Christū, etiam si propterea extra Synagogã fie- rent. Gloria item hominū erat, ut ipsi glorificarentur ab hominibus, nō con- fitentes Iesum esse Christum: & vtro- que modo amaerunt gloriam homi- num magis, quam Dei. Ex his colligi- mus, magnam fuisse Phariseorū apud Iudæos autoritatem, ut quæ etiã prin- cipibus ipsis fuerit formidabilis: quæ- admodum etiam Iosephus testatur. Pa- tet etiam, Phariseos præ omnibus faif se Christi inimicos, cum præ omni- bus haberi vellent sanctiores. Et nota ex istis, credere in Iesum nō esse neces-

sario cū charitate, ut communiter dici- tur, & fidē posse sine charitate esse. Et ut sit antithesis inter gloriã Dei, & ho- minū, sicut gloria hominū est, quã quis querit apud homines in hac vita, ut ho- norificentur ab eis, ita gloria Dei est, quã de illo quis cõsequitur in futura vita, & interdū etiã in præsentia. Nam gloriosū est apud Deū, aliqua ignomi- nia propter ipsum ab hominibus affi- ci, vel à Synagoga excludi, iuxta illud: *Itãt gaudētes Apostoli à conspectu conci- lii, quoniã digni habiti sūt pro nomine Ie- su cõtumeliã pari*. Ita etiã aliàs Ioannes opposuit gloriæ hominum Dei glo- riam, cū dixit: *Quomodo vos potestis cre- dere, qui gloriã ab inuicē accipitis: & glo- riam quã à solo Deo est, non queritis*.

Iesus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eū, qui misit me. Mitigata Iudæorum irã, apparuit iterum (ut ait Euthymius) & docet tanquam lux ipsa eos, qui in luce manserunt, sciens eorum infir- mitatem, hac eos voce magis illustra- re volens: ad corda enim eorū magis, quàm ad aures inclamabat.

Qui credit, inquit, in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Videtur esse contradictio in adiecto: quomo- do enim qui credit in eum, non credit in eum? Respondeo; Principium cre- dendi in Christū, est Pater, qui dat do- nū Fidei, de quo dixit: *Nemo potest ve- nire ad me, nisi Pater qui misit me, traxe- rit eū*. Ille ergo loquēdi modus signifi- cat, quod principium, & finis credēdi in Christum sit Pater: ita ut credens in Christum, moueatur à Patre, & Spiri- tu sancto ad credendum. Qui etiam credit in Christum, non sistit in illo, sed per eum pergit ad Patrem: nam v- na est natura, & diuinitas amborum: & honor qui exhibetur ei qui missus est, redundat in eum, qui illum misit. Et quod ait: *Non credit in me*, videtur quidē negare, sed reuera nō negat, sed magis ad credēdū hortatur. Sicut cū di- xit: *Mea doctrina nō est mea, sed ei⁹, qui misit me*. Et alibi: *Quicumq; me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me*. Et Samueli dictum est à Domino: *Non te abiecerunt, sed me*. Et Paulus de quibusdam suis mandatis: *Itaque qui*

Diligere glo- riã Dei quidã

Act. 5.

Ioan. 5.

Christi zelus antmarum. Euthym. ca. 1. in Ioan.

Illud: Qui credit in me, nō credit in me, quomodo verū sit.

Principium credēdi quib; Ioan. 6.

Ioan. 7.

Mar. 9.

1. Reg. 8.

1. Thess. 4.

hac spernit, non hominē spernit, sed Deū.

Quibus locutionibus significatur, q̄ huic, vel illi homini factū est, nō estimandum secundū qualitatem hominis, cui illud factū est, sed secundū dignitatem Dei, qui illud sit remuneratus, aut vindicaturus tāquā sibi factū. Negatio ergo in istis non tam negat, quā exasperat: quā etiā ratione legat⁹ meritō dicere potest, honorē qui sibi impenditur, non sibi, sed Principi suo mittētī impēdi, quia honor exhibitus redundat in eum qui misit, & propter quē misso exhibetur. Vt ergo eos, qui metu, & pudore à cōfessione fidei in se detinebātur, in fide confirmaret, & ad cōfessionē stimularēt, ostēdit fidē in se ad Deū nō tantū vt mittentē extendi, sed etiā vt ad Christi Patrem, & vnum cum eo Deum, & eandem diuinitatis naturam habentē, non ergo ad se humilem, & secundū apparentiā hominem. Annotauit autem hoc loco Euthy. hanc formam loquēdi his verbis: Scire autē oportet, quōd aliter est credere ei, quā credere in eū: Illud siquidem est credere sermonibus eius, quōd de ceteris etiā sermonibus dicitur; hoc autē est credere in diuinitatem eius, quōd de solo Deo dicitur. Hęc ille. Vbi aduerte, q̄ in profānis autorib⁹ nō inuenitur hęc phrasis, sed in Scripturis tantū, & non sēper, sed aliquando. Nā dicitur est: Creditit Abraham Deo, Et, Pœnitēmini, & credite Euangelio; &, Creditit homo sermōni, quē dixit ei Iesus, & ibat; item, Si crederetis Moysi, crederetis forsītā & mihi. Freq̄ētissimum tamen est credere in Deū, à quā vōce inchoat Symbolū Apostolorum, & præḡnantius videtur, atque significantius.

Et qui videt me, videt eū, qui misit me. Quod nequaquā intelligēdū est de visu corporis Christi, quia sic nō spectaret ad nos hęc visio, nec ad maiorem partē fideliū, qui non viderūt Christū in carne; sed intelligitur de Christi operibus, quā fecit, & passus est pro salute nostra, quā à paucis oculo corporis, à multis verō oculo spiritus sūt visa, & vidētur, & in ipsis videtur Pater, de quo dixit ad Philippū: Philippe qui videt me, videt & Patrem: Et, Pater autem in me manēs, ipse facit opera. Est enim

Christus expressa imago Patris: hinc supra dixit Euangelista: Deū nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Vnde & Græcē legitur verbum Θεωπιον, quod est speculans, siue contemplans, vel potius Θεωιδωρον.

Habet hęc concio Christi pauca verba, verū insignes, & graues sentētiās: & in summa complectitur quæ prius docuerat Christus. Et primō seipsum prodit quis sit, deinde quantū fructus sibi cōciliēt credentes, postremō quā tā pernitiē asciscāt sibi in incredulitate permanētes. Ac videtur his postremis verbis respōdere ratiōne quēstioni, qua quis dicere posset, Cur nō cōtētus es, vt credamus verbis tuis, qđ nullus Prophetarū, imō nec Moyses fecit ipse? Respōdet Christus: Qui videt me, videt eū, qui misit me. Id est, quia ego sum vnus, & eiusdem substantiæ cū Patre, ita vt qui me videat, videat & Patrem meū, sicut dixi Philippo. Vt si lux, quę in domos penetrat, reflexo radio loqueretur, diceret; Qui videt me, videt lucem Solis eam, quæ me misit; & tamē aliquāto tenuior est, quā sit prima lux, cuius est hęc echo. Item, si radius trāseat per vitrū coloratū, & colorat⁹ reddatur, & tamē dicat, Qui videt me, videt eū, qui me misit, licet colorē vitro duxerim. Itē, Qui videt in speculo Solis imaginē, & illa dicat, Qui videt me, videt Solē qui me misit, nam ipsa Sol quidā est reflexus, & tanquā echo Solis. Rursus subiungit: Ego lux in mūdū veni; vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Adhuc magis se aperit: quid enim prodesset lux, si non luceret? lucem se nominat, & ideo venisse immūdū veste humanitatis connectā, & oriētē ex alto, vt illuminet, & per quē etiā excæcati Iudæi lucē possunt recipere. Et nō lucē participatā, vt Apostoli erant, de quibus dicitur: Vos estis lux mundi; sed nī si illuminentur à Deo primū, alios non illuminat: Christus autē lux est vera, & per essentiam, & illuminans omnem hominē venientē in hunc mundum, & id pręstās hominibus quod Sol iste visibilis confert mundo: nam vt ille tenebras, ita hic omnē mentis cæcitatē, & incre-

Supra. 1.

Idem. 14. Exemplar. similitudines. ve eiusmodi visionis, Christi scilicet in Patre.

Christus lux cur venerit in mundum. Luc. 1.

Matth. 5.

Christus qualis sit lux.

Ioan. 1. Quæ tenebræ maiore lucem expectant.

In proximū officia vnde estimari debeant.

Euthym.

Credere Deo & credere in Deum differunt secundū Euthymium.

Rom. 4. & Gen. 15. Mar. 1. Ioan. 4. Infra. 5.

Quomodo videns Christū (vt ipse ait) videt eū qui misit illum.

Ioan. 14. Ibidem.

dulitatē pellit. Et si tenebræ corporeę horrorem, & torporem ingenerāt hominibus, multo magis tenebræ spirituales incredulitatis, & vitiorū exhorrescendæ sunt, & quærenda lux, quæ illas pellat; ac proinde non oportet vos homines metuere, atq; ita intenebris, & in abscondito discipulos vos profiteri meos; sed oportet vos in lucē prodire, vt ceteris lumini, & testimonio sitis, sicut & quæ Pater loquitur, palam loquitur.

Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum. Legislatoris est præmia proponere legis obseruatoribus, & pœnas decernere in transgressores, vt magis ad legem obseruandam inducat, quemadmodum Moyses fecit. Ita etiam hoc loco Christus facit: quanquā æterna proponat siue præmia, siue supplicia, vbi Moyses tantum temporaria. Et quod ait: Ego non iudico eum, intellige in præsentī tempore: nam in fine iudex erit vniuersorum. Parum est quod verbū Non custodierit, Græcē dicatur, Nō crediderit. Verba enim Christi fide, & audienda, & seruanda sunt. Non enim veni vt iudicem mundum, sed vt saluifcem mundum. Quos hætenus confirmauerat ad confitendum Christum terrore impellendo, nunc blandē, & amabiliter admonet. Et mundi nomine homines intelligit, quos saluos fieri per fidem, & constantem cōfessionem ac robustā optabat. Sed si venisti, Domine, vt mūdum salues, cur nō totum saluas? quid tibi obstat omnipotentī? nam & mundus vult saluus fieri. Dixit iudicatos esse incredulos, & dixit non venisse se; vt saluet incredulos, sed vt saluet mūdum per fidem. Fidem autem non habentes, dicit se non iudicare, quia venerit vt saluet, non vt perdat. Perditio igitur ex nobis prouenit, auxilium ex Deo, vt ait Oseas; vt proinde magis à nobis, quā à Deo ipso timendum sit nobis. Hoc item dixit, ne putarent eū magis studere laudi proprię, quā corū salutī. Si enim iudicare tunc mūdum voluisset, cōtētus primis eorū peccatis esse potuisset, & eos puniendo, gloriā sibi comparare: sed maluit ad salutem inspirare, & vrgere.

Legislatoris munus quod.

Christus vt non iudicat audientē verba sua, & non custodietem ea. Verba Christi quomodo & audienda, & seruanda sint.

Cur Christus cum omnipo tens sit, & saluator, nō seruet vniuersos. Ioan. 3.

Ose. 13.

Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Hęc verba ad cor loquitur eorum, qui dum graue putant eijci ē Synagoga; incipiebant Iesum spernere; & verba eius non accipere. Quemadmodum cum rem gratam aliquam habemus, & audimus Deum præcipere, vt illam à nobis abdicemus, primō quidem credimus id Deum nobis præcipere, & malum nobis interminatū, nī Deo pareamus; timemus: deinde quia non tam facilē re illa carere possumus, nobis persuadere incipimus, Deum hęc tantopere non curaturum: tandem sensim eō delabimur, vt nihil credamus. At quoniam magnus tormentor est conscientia; aut peccatum; aut ipsam deponere necesse est: certē diu simul esse non possunt. Hęc ergo eorum conscientia teste vtitur Christus, cum dicit: Habet qui iudicet eum. Nē ergo fidem, & conscientiam deponat, eos ad illam considerandam reuocat. Nam qui conscientia non attendit, naufragium in fide facit, vt Apostolus docet. Et quod ait, sermonem iudicaturum in nouissimo die: significanter dictum est. Quia etsi modo conscientia repugnare possimus, & eius stimulos alijs intenti negligere valeamus: tunc tamen certissimum, & inuictum reddet testimonium, & quæle nemo effugere valeat. De quo ait Paulus: Qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum, per Iesum Christum. Potest & sermo accipi pro ipso Christo, teste Augustino, cui Pater omne dedit iudicium. Hunc sermonem locutus est Iesus, quatenus se ipsum mundi iudicem declarauit, atque expressit: siue sermo ipse Euangelicus, quem Christus prædicauit. Sicut enim lex dicitur iudicare latronem, quia ostendit, eum iudicio & supplicio capitali dignum: ita verba, & opera Christi iudicabunt in fideles, & legis suæ transgressores. Hoc

Iesū qui sperneret Iudæi.

Simile.

Quantus tormentor sit conscientia.

Naufragium quis in fide facit, teste Paulo.

1. Tim. 1.

Rom. 2. Sermo etiam quis condemnat contempserit eius in nouissimo die.

Aug. tract. 54. a mediō tom. 9. Ioan. 5.

Ioan. 3.

idem superius dixerat, etsi alio modo: Hoc est, inquit, iudicium: quia venit lux in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem. Vbi lux oblata, & contempta dicitur condemnare infideles. Et dicit potius, sermonem quem locutus est, iudicaturum, quam contemptum sermonis (etsi non condemnabit nisi ob id quod contemptus est) ut significet, oblatum sermonem omnem adempturum infidelibus excusatione, iuxta illud: Si non venisset, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et potius dixit sermonem iudicaturum, quam ipsum qui iudex est vniuersorum, ut a se amoueret omnem suspicionem vindictae ob sui contemptum concupitae, & infidelem sibi fore suae condemnationis causam. Simili loquendi schemate, cum aequae sibi competeret accusare Iudaeos incredulos, non sibi, sed Moyse tribuit accusationem Iudaeorum, cum dixit: Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.

Infra. 15.

Cur potius sermo Christi, quam Christus ipse iudicaturus dicitur sui contemptores.

Supra. 5.

Quia ego ex me ipso non sum locutus. Inculcat se missum a Deo tanquam legatum, qui mittentis praecipua illis aperuit, ut sibi ipsis caueant, & timeant ne verba sua contempnant, cum sint Dei Patris. Et sicut mandatum Moyse a Domino datum ad populum, erat lex; ita mandatum datum Filio a Patre, est Evangelium. Sed ut illud mandatum dabat vitam temporariam, iuxta illud: Dedi eis praecipua mea, & iudicia mea ostendi eis; quae faciens homo, viuet in eis; Evangelium autem praestat vitam aeternam, de quo subdit: Et scio quia mandatum eius vita aeterna est. Evangelium enim est potentia Dei in salutem omnium credenti: & ad vitam gratiae modo re-

Verbi Moysis, & verbi Christi discrimen.

Ezech. 20.

uocat, & vitam corporis meliorem restituet. Dicitur ergo mandatum Dei vita aeterna: quia illam docet, ad illam ducit, & illam praestat. Ob id ergo, quia non constabit vobis vita aeterna sine tali, ac tanto mandato; propterea subiungit: Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor. Fidelissimus legatus Patris est Christus, qui non solum docet quae Pater ei dixit, sed etiam modum, quo illa dicenda erant. Nam dixit se lucem, panem vitae, viam, veritatem, & vitam; ut nemo mihi fidem non praestans excusari possit: quandoquidem omnia, quae ad legatum spectabant fidelissimum, praestiterat. Arque ita hoc verbo Christus concionem suam ad populum deflexit, quasi diceret, Functus sum officio meo, satis hucusque; do cui, quod meum est, feci: hoc tamen vobis praedictum volo, me ex Deo locutum esse: nunc, si libet, contra Deum pugnat. Ostendit Christus quales debeant esse, qui legatione funguntur Apostolica; hoc est, concionatores, & verbi Dei ministri, & quam fideles in Verbo Dei dispensando. O nos milites beatos, si praedicatores omnes sic loquerentur, sicut eos Deus loqui mandauit, & nihil admiscerent de suo, & crebro eadem nobis inculcarent, ut Dominus facit. O nos etiam secundo beatos, si non fugeremus ab audiendis illis, qui tantum prout Pater mandat, loquuntur, & patienter ferremus eorum increpationes, & vulnera pro salute nostra nobis illata: quia ita tandem resistemus, & fidem ministris Dei praerberemus, perinde atque ipsi mittenti eos Iesu Christo Domino nostro, cui cum Patre, & Spiritu sancto immortales ab vniuersa creatura pro infinitis donis, & beneficijs in ipsam collatis agendae gratiae sunt in secula seculorum, Amen

Rom. 1. Euangelium quid sit.

Mandatum Dei, vitae aeternae cur dicitur.

Nuntius Patris qualis Christus. Ioan. 3. Supra. 6. Ioan. 14.

Quales debeant esse, qui legatione funguntur Apostolica.

TRACTATUS LVIII.

De disceptatione Domini cum Pharisaeis in templo in die Palmarum, super illa verba: Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum doctorem, Principes Sacerdotum, & Seniores populi, dicentes, In qua potestate haec facis? & quis tibi dedit hanc potestatem? Respondens Iesus dixit eis, Interrogabo & ego vos unum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate facio. Baptismus Ioannis unde erat? e caelo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes, Si dixerimus, e caelo; dicet nobis, Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus; timeamus turbam. Omnes enim habebant Ioannem sicut Prophetam, & reliqua. Matth. 21. Mar. 11. & Luc. 20.

Cur modo, & non in die Palmarum Principes Sacerdotum Christum accesserint dicentes: In qua potestate haec facis, &c.

Luc. 20.

Matth. 26.

PRIMO die Palmarum, quando Iesus ingressus est ciuitatem, & templum, nullus ausus est eum redarguere, tertia vero die cum non stipatus esset tanta populi turba, & ex more venisset in templum, Principes Sacerdotum, adiunctis sibi Scribis, populi que primoribus, quod res videretur legitimo consilio geri, cum viderent eum in templo doctrina sua aures multitudinis occupantem, & verbo Dei regnantem, accesserunt ad eum, veterem calumniam refricantes, In qua potestate haec facis? Hic autem dies, qui a Luca dicitur vna dierum, scilicet quibus populus erat attentus ad audiendum, dies Martis fuit, nempe post ficulneam arefactam, quae post diem Palmarum accidit, teste Marco, qui tribus diebus continuis Christum commemorat venisse in templum, de quo: Quotidie apud vos sedebam docens in templo. Vo-

cat Principes Sacerdotum, id est, duos illos supremos, quorum alter erat super octo, ex familia Ithamar, alius ex familia Eleazar supra sexdecim, ut in primo libro Paralipomenon scribitur: vel Summi Sacerdotes erant, ut Marcus ait, quia venale erat Summum Sacerdotium, & pluribus poterat contingere. Venerunt autem ex ira, & inuidia populi suspensi ad eum audientem, qui mane solitus erat eum expectare, ut asserit Lucas, ut cum ab exercitio praedicationis impedirent, & tanquam usurpantem sibi diuinam potestatem, punirent. In qua potestate haec facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? Non possunt haec ad literam intelligi de soleanni ingressu in ciuitatem Ierusalem, & de his quae illo die egit in templo, ut quidam secuti verba Matthaei contendunt, cum esset Marcus consulendus: quia haec tertio die ab illo ingressu ac-

Principes Sacerdotum, qui nam essent.

1. Paralip. 25. Mar. 11.

Quo spiritus illi Christi dixerint: In qua potestate haec facis: populum scilicet docedo.

Luc. 19. & 20.

Quando haec Christo dixerint: Principes Sacerdotum.

De signis quæ edebat, illa verba intelligi nō potest.

Osea. 4. Prædicandi munus apud Iudæos ad quos spectaret.

Agga. 2.

Malac. 2.

Christū in tēplo populū docendo in eo manifestē se Deū comprobasse.

Hierony. in Matth. 21.

Id Christum in qua potestate facere Sacerdotum Principes in p̄ij cutarguerent.

Sap. 6.

Rom. 13.

Quam stulte illi interrogauerint, in qua illud potestate faceret.

Potestas Dei quanta, & in quibus enituit.

ciderunt. Rursus non videtur loqui de signis quæ edebat: quia nō esset inconueniens respōsio, si diceret in Dei potestate se fecisse signa, & tertia die ab ingressu nulla signa fertur edidisse. Signa etiā, atque doctrinam non poterant calumniari, benè autem etiā verā doctrinæ prædicationem poterant reprehendere ob defectum potestatis: vnde & apud Iudæos aliquis ex Summis Sacerdotibus dabat potestatem prædicandi, & Sacerdotum id erat, vt ex Osea colligitur, vbi dicitur: *Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam: quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi*; ergo ipsorum erat prædicare: & Aggæus Propheta: *Interroga Sacerdotes legē: & Malachias: Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius*. Ex quibus habemus, ad Sacerdotum munus spectasse Verbum Dei prædicare. Si autem Christus non esset Deus, vel non haberet Dei potestatem, non licuisset ei prædicare: quia priuatus ex se facultatem nō habet, & nullus homo ei illam dedit. Et dicendo: *In qua potestate hæc facis*, vt Hieronymus exponit, de Dei iudicant potestate, & subintelligi volunt diaboli esse quod faciat. Addentes quoque: *Quis tibi dedit hanc potestatem*: manifestissimè Dei Filium negant, quem putant non suis viribus, sed alienis signa facere. Sic ille ferè. Quasi dicant, Non es de familia Sacerdotum genitus, Senatus tibi hoc non concessit, Cæsar non donauit. Sed nesciebant cæci, quod omnis potestas à Deo est, qui & plus sibi referuauit, quàm hominibus dedit, tum in externis, tum in spiritualibus: vnde & ipsa potestate præditos, si ea abutantur, potest deijcere, ac alios eorum loco subrogare, alioquin quomodo consisteret Ecclesia, si Deus nullam potestatem seruasset sibi? Male ergo interrogant, in qua potestate hæc facis? quasi Deus suam potentiam illis alligasset, ac sine ipsis opera sua exequi nequireret; cum Deus opera sua possit, & quomodo, & per quemcunque vult, exequi: nihil illi obstat hominis cuiusquam infirmitas. Pasto-

erat Amos, puer erat Ieremias; puer & Daniel: sed primum Prophetam fecit; secundo dedit potestatem super Gentes, & Regna; per Daniele fecerunt iudices damnauit. Petrus erat piscator, sed per eum orbem terræ ad se traxit. Adhæc si ab exordio prædicationis hæc obiecissent, illi facile veniam mererentur: nunc autem post toties auditos sermones eius, post tot miracula visa, post tot de Christo testimonia, necdum agnoscunt, ex Deo, an ex hominibus sit quod egerat Christus. Certum indicium præstant, quod super ipsos irruerat maledictio, qua ficulnæ maledixerat Dominus.

Et quanquam Dominus potuisset respondere, se à Deo habere hanc potestatem, quemadmodum alibi dixit: *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me*; noluit tamen ita respondere, vt se cornuto dilemmate aggredientes, altero fortiori dilemmate confutaret; nam etiam nescientes respondere, ignorantia eorum, quæ scire ipsorum intererat, & quæ ignorare erat in damnatum populi, apertissimè conuicit, nimirum an religio, vel superstitio esset sequenda. Indignos igitur responso confundere voluit. Et quia licitum est vti cautelis bono animo; non tamen auferendo ius alterius, quemadmodum Paulus fecit in Actis sapissimè. Interrogatio autem Iudæorum, calumniam adiunctam habebat. Si enim dixisset: *Accepti autoritatem hanc à Deo*, putassent blasphemum esse, si verò, Propria autoritate facio, cogitassent eum seditiosum. Sed Christus hos dolos agnoscentes, respondit eis: *Interrogabo vos & ego vnum sermonem: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam, in qua potestate facio*. Non congruebat longam mouere quæstionem de autoritate Iesu, cum ipsa facta clamarent Deo autore geri quæ gerebantur, res ipsa satis loquebatur, hunc esse, quem venturum Prophetæ prædixerant, & quem Pater post baptismum sua voce declarasset hunc esse Filium suum vnice dilectum, cui deberent omnes obedire. Noluit ergo Christus simpliciter verbo interrogatoribus tam calli-

Amos. 1. Ierem. 1. Dan. 1. Ierem. 1. Dan. 13. Matth. 4.

Mar. 11. Quare Christus istis Principibus Sacerdotum nō aliter, vt poterat, quam dilemmate respondit. Luc. 4. Esa. 61.

Quæ scire, vel nescire maximè illorum intererat. Cautelis vtique quatenus liceat.

Act. 16. 22. 23. 25. & 28.

Christi potestatis diuinæ inuictissimū argumentū. Matt. 3. & 17. Quibus præcipue interrogantibus minime respondendum ex iplo Christi.

Pro. 26.

Respondendum quibus.

Interrogare sermonem, quid: & cur Christus respondit.

Huius respōsi vis: Baptismus Ioannis à celo erat, an ex hominibus.

Quid Ioannis baptismus hoc loco.

dis respondere, sed interrogationem interrogatione, & quæstionem quæstione compensat, sic clauum clauo repellens. Docet ergo Dominus, non omnibus interrogantibus esse respondendum, maximè cum interrogant non vt discant, sed vt nobis insidias neentant. Hinc Salomon, *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis*. Qui verò sincere, & ex animo vt discerent aliquid interrogabant Dominum, digni erant, qui docerentur à Christo veritatem, vt Apostoli.

Quod ait, *Interrogabo vos & ego vnum sermonem*; sermonem accepit pro quæstione, siue interrogatione, & quæ facile verbo expediri poterat: quod melius fuit quàm dicere, se nolle vel respondere, vel fateri ignorantia. Nec debuit tacere, ne videretur sibi cōscius vsurpata potestatis, ac cedere illorum autoritati: nec dicere ei cōueniebat quod erat rogatus, quod illi indigni essent audire illud, & sine fructu essent audituri. Admiserunt Dñi quæstionem Iudæi; ne haberet occasionem euadendi responsum ad suam quæstionem; & quia facilem putabant, & prius requiri ad solutionem suæ prioris quæstionis. Si Iudæi respondissent, Christus etiam responderet ex se habere: sed illis dicentibus quod ab hominibus, id est, fictione humana, habuisset Ioannes potestatem, lapidaret eum populus, neque posset audire solutionem suæ interrogationis. Si autem respondissent Ioannē à Deo missum, poterat argui coram populo, vt indigni responsione: quia illum, quem sciebant à Deo missum, non solum non recepissent, sed contempserunt, atque adeo persecuti fuissent; vel respondere poterat, se quoque accepisse à Deo potestatem, & signo aliquo comprobare, si de Ioanne id fatebantur. Poterat & Scripturam allegare Esaiæ, & si quid dubij superesset, miraculo confirmare.

Baptismus Ioannis unde erat? E celo, an ex hominibus? Vbi primum aduerte, quod est sermo de potestate baptizandi, quia actus à Ioanne ipso erat. Et nomine baptismi, omnem administra-

tionem, omne officium Ioannis, non minus doctrinam, quàm baptismum intelligit. Vt sit sensus; Ioannes Baptista antequam ego prodirem ad publicam hanc functionem, prædicabat liberè turbis in deserto, & circa Iordanem baptizabat ingentē turbam, colligebat discipulos, liberè daminabat vitia, inuitabat ad pœnitentiam; quis illi tradidit autoritatem talia facienda? Expedite mihi primum hanc interrogationem, & ego expediam nodum mihi à vobis propositum. Et tacite videtur mihi Dominus reuocare in memoriam Iudæis, quod olim Ioannē in deserto agenti legationem miserunt, vt interrogarent eum, *Tu quis es?* Et post multa Ioannes produxit testimonium Esaiæ: *Ego vox clamantis in deserto*, quo eorum ora ita obturauit, vt ne hiscere quidem ausi fuerint. Tunc etiam Ioannes prædixit, in foribus esse Christum, & baptizaturum populum Spiritu sancto, & igni: ad quam liberam confessionem respexit Christus, & eius admonere voluit Sacerdotes, vt recordarentur eorum, quæ à Ioanne audierant. Baptismus igitur Ioannis recentis, & tantæ autoritatis, & qui de Christo testatus est, & qui sine signo villo habebatur tanquam à Deo missus, unde erat? Ex Deo, an ex hominibus? quanquā malis ac reprobis nec ille, nec Christus succerit.

Non quæsiuit autē de vita, vel prædicatione Ioannis: primo, quia populus non ita moleste ferret dici de vita, vel doctrina (in quibus non ita discordabant Pharisei) quod non erat à Deo, sicut de baptismo, quem susceperant, ægerimè tulissent. Vel dicendo quod à Deo esset baptismus, dicerent quod vitam etiam austeram, & potius ad consilia spectantem non sequebatur, prædicationem in aliquibus sequebatur, quia cauebant à vitijs. Dein de doctrina, & vita, quin esset à Deo, dubium non erat illis, quia bona, & sancta erat; baptismus verò quia pura erat ceremonia, reuocari poterat in dubium. Tertio, quia baptizando Christum, testatus est Ioannes de illo; ideo si à Deo erat: ergo etiam & Christus.

Iudæorū mē moriæ defectus.

Ioan. 1.

Esa. 40.

Ioan. 1.

Matth. 3.

Quare Christus de baptismo Ioannis, & nō potius de vita & prædicatione Iudæos interrogauerit. Ibidem.

II. ratio.

III. ratio. Ioan. 1.

Baptismus
Ioannis cur
diceretur.

Postremo perpende, baptismum di-
ci Ioannis: quia etsi dici possit esse
Dei, quia ab eo institutus est, & Ioan-
nes minister, & in nomine venturi, &
nō Ioānis conferebatur; Ioannis tamē
propterea dicitur, quia dicendo Dei,
inepta esset, ac nulla quæstio: Ioannes
etiā primus fuit, qui baptismum exer-
cuit; & nullus gratiæ effectus dabatur
per illum, quē Ioannes non posset cō-
ferre. Secus est de nostro, qui Christi
dicitur, quia gratiam confert; ideo nō
est Pauli, vel Apollo, vel Cephæ, et-
iamsi per se Christus ferē nunquam
baptizasset.

Baptism⁹ no-
ster, cur dici
tur Christi.
1. Cor. 1.
Infra. 3.

Pharisæos a-
pod se quid
responderēt,
cogitasse, vñ
de nouerint
Euangelistæ.
Mar. 11.

Quid est quod
illi cogita-
bant: si dix-
erimus, è cœ-
lo, dicit nobis,
Quare ergo non cre-
didistis?
Luc. 7.

Matth. 21.

Ioan. 1.

Cur aliter
Pharisæi cū
posset, no-
luerint Chri-
sto responde-
re.

Quid esset
baptism⁹ Ioā-
nis, & cuius
potestatis.

At illi cogitabant inter se, dicentes,
siue vt Græcè habetur, apud se, quæ cla-
rior est lectio: nisi intelligamus, inter
se, id est, in intimis suis, & cordibus:
vnde Marcus dixit, At illi cogitabant
secum. Dubiū est, vnde cognitum fue-
rit Matthæo, quod ita cogitarent? Di-
cendum, hoc reuelante Spiritu sancto
Euangelistam sciuisse: & quoniā quæ
illi cogitabant, nulla humana ratione
comprehendere valebant; statuendum
est, Euangelistas à Spiritu sancto hoc
accepisse.

Cogitabant ergo, si dixerimus, è cœ-
lo, dicit nobis: Quare ergo nō credidistis
illi? Nempè acceptando baptismum;
qui etsi esset cōsultus, nec præceptus,
vt innuit Dominus apud Lucam, ta-
men quia sine difficultate accipi pote-
rat, & quoniam consilium Dei spreue-
rant in semetipsos, eiusmodi contem-
ptus peccatum erat, hortante Ioanne,
ipsum non accepisse. Ideo à Christo
redarguuntur, dicente, Publicani, &
meretrices præcedent vos in regno Dei.
Vel, non credidistis Ioanni de Chri-
sto testificanti, & digito eum tanquā
agnum peccata mundi tollentem ostē-
denti, & ad pœnitentiam adhortanti.
Et licet Sacerdotes, & Pharisæi fateri
posset, baptismum Ioannis ex Deo
fuisse, & adiungere, Quid ad te, si nō
accepimus baptismum? & ita Chri-
stus adstringeretur respōdere eorum
quæstioni: noluerunt tamen ita satis-
facere; aliter manifesta videretur eor-
um iniquitas, & similiter erga Chri-
stum posset argui. Eratque baptismus
Ioannis à Deo quantum ad institutio-

nem, & formam; non autem quantum
ad efficaciam, quia nihil faciebat, quod
purus homo facere non posset: nec
erat propriè Sacramentum, quia non
conferebat gratiam; sed Sacramentale
quid erat, retinē sacram, hoc est, bap-
tismum Christi, designans. Et quanquam
impositio ad significandum possit à
communitate esse; tamen quod res sig-
nata, esset baptismus Christi, à solo
Deo poterat esse, qui solus dat gratiā,
& gloriam. Vt autē esset utilis ad ali-
quid, necessario à Deo esse debeat.

Vnde interrogantibus legatis, Quid
ergo baptizas, si tu non es Christus, ne-
que Helias, neque Propheta? respondit,
Ego vox clamantis in deserto, insinuans
se à Deo missum esse: & Ego quidem
baptizo vos in aqua. Vides igitur in
quis angustias Christus eos redegerit,
vt nescirent quid responderent? Sed
sciebant se esse comprehensos. Nihil
enim potest cōscientia occultare, vbi
Deus loquitur: quanto minus respon-
sioni locus erit, vbi manifesta erunt
consilia cordium? Dixerunt igitur fin-
gētes, Nescimus. Hoc genus respōsi po-
tius elegerūt, quā dicere, Nolumus, &
cogere Christum ad respondendum;
quia populus non permetteret, & ma-
litia eorum agens contra pacta, atque
conuenta pateret. Illud etiam prætulē-
runt magis, quā omnino filere: quia
viderentur aliquid mali attulisse in
Christum, & sibi ab eo silentium im-
positum. Vel putabant, Christum res-
ponsum etiam, Nescio, sicut & ipsi:
quod nō debuit Christus dicere, quia
mendacium fuisset, quo se non esse
Deum, nec ab eo missum proderet;
quare & sua omnia vana esse. Dicunt
igitur, Nescimus, mentientes in ca-
put suum, cum aliud indicaret ipso-
rum conscientia: nam impij culpam
non confitentur, etiamsi in ea depre-
hendantur, sed aut excusant, vt Adam,
& Saul; aut omnino negant, vt Cain.
Et licet criminis excusatio vel nega-
tio nonnunquam liberet; apud Deum
tamen sola confessio liberare potest.
Cum igitur illi crimen occultarent,
& ob id auerent magis, Dominus il-
lis respondit: Nec ego dico vobis in qua
potestate hæc facio. Scribit Hierony-

Psal. 83.

Ioan. 1.

Esai. 40.

Matth. 3.

Vbi nil pos-
sit occulta-
re conscien-
tia.

1. Cor. 4.

Pharisæi cur
Christo res-
ponderint,
Nescimus,
nō autem di-
xerint, Nola-
mus.

Implorū In-
genium.

Gene. 3.

1. Reg. 15.

Gen. 4.

Quæ ratio
huius Christi
respōsi: Nec
ego dico vo-
bis in qua po-
testate hæc
facio.

Hieron. hoc
loco tom. 2.

mus: Illi in eo quod nescire se responde-
runt, mentiti sunt: consequens ergo erat
iuxta responsonem eorum, Dominū quoq;
dicere, Nec ego scio: sed mentiri veritas
non potest; & ait, Nec ego dico vobis. Ex
quo ostendit & illos scire, sed responde-
re nolle; & se nosse, & ideo non dicere,
quia illi quod sciunt taceant. Hæc ille.
Rectè ergo respondit; Nec ego dico,
quia me inquit pactum non cogit: &
quia si Ioanni de me testificanti crede-
re nolueritis; quomodo credetis mihi
de memetipso testanti? Quemadmo-
dū apud Ioannē inquit; Si ego testimo-
niū perhibeo de me ipso; testimoniū meū
non est verum. Alius est qui testimoniū
perhibet de me: & scio quia verum est te-
stimoniū eius quod perhibet de me. Vos
misistis ad Ioannem; & testimoniū per-
hibuit veritati. Ex hoc igitur loco li-
cet cernere Christi ingenium, qui siue
nihil respondeat, vel dicat se quicquā
ignorare, aduersarios cogit suam face-
ri ignorantiam. Ostendit etiam se nol-
le respondere, eo quod illi quod scie-

Ioan. 5.

Supra. 1.

Christi inge-
nium.

Series huius
disputatio-
nis.

Mar. 12.

Luc. 20.

bant, tacerent malitiose. Hac de causā
frequenter Deus gratiam suam sub-
trahit: quia interdum dissimulamus
nos accepisse, quæ accipimus, ac in-
grati sumus largitori. Videndum igitur
est, ne dicas, Nescio, vel, Non ha-
beo, aliud testificante cōscientia: aliō-
qui quod iam habes, iusto Dei iudi-
cio à te auferetur. Reuelatur enim ira
Dei de cœlo super omnem impietate,
& iniustitiam hominum eorum, qui
veritatem Dei in iniustitia detinent:
id est, qui veritates de Deo sibi notas
& compertas ad aliorum vtilitatem,
cū opus est, non proferunt, sed in
suam, & aliorū perniciem occultant,
& regunt. Ei enim qui non habet (id
est, qui non ad Dei gloriam vitur, &
suo tempore profitetur) & quod vi-
detur habere, auferetur ab eo. Vt alio
loco dixit Dominus noster Iesus Chri-
stus, cui cum Patre, & Spiritu sancto
tribuendus est cultus omnis atque
veneratio in sempiternum.
Amen.

Gratiam suā
Deus cur no-
bis frequenter
subtrahat.

Matth. 23.

Rom. 1.

Qui sint qui
veritate Dei
in iniustitia
detinent.

Matth. 23.

Luc. 8.

TRACTATUS LIX.

De disceptatione Domini cum Pharisæis
& Herodianis de tributo dando Cæsari: &
habetur Matth. 22. Marc. 12. & Luc. 20.

VM hæc disputatio à tri-
bus Euangelistis describa-
tur, proponemus verba
Matthæi, atq; illis adiungemus siquid
fuerit ex Marco, Lucaque addendum.
Verba ergo Matthæi sunt, Tunc abeu-
ntes Pharisæi, consilium inierunt vt cape-
rent eum in sermone. Et mittunt ei disci-
pulos suos cum Herodianis, dicentes, Ma-
gister, scimus quia verax es, & viam Dei
in veritate doces, & non est tibi cura de
aliquo, &c. Eadem ferē dicit Marcus.
Sed Lucas sic habet: Et obseruantes, mi-
serunt insidiatores, qui se iustos simula-
rent, vt caperent eum in sermone, & tra-
derent illum principatui, & potestati
presidis. Protulerat Dominus tres pa-

rabolas coram Pharisæis, priorem de
silijs misit ad vineam, quorum alter,
qui dixerat se iturum, non iuerat; al-
ter verò dixit se non iturum, & pos-
teà pœnitentia ductus profectus est:
alteram de vinea locata agricolis, qui
non reddiderunt fructum in tempo-
re suo, & alijs colonis ad excolendum
data: postremam de inuitatis ad nup-
tias, & nolentibus venire. His autem
parabolis puni fuerant; & offensi
Pharisæi, quemadmodum de secunda
testatur Matthæus, & Marcus, ac Lu-
cas. Vnde velut iniuria affecti, vindi-
ctam meditantē quandam, consilium
inierunt, qua ratione eum confunde-
rent, & sermonibus illaquearent. Sed

Matth. 21.

Ibidem.

Infra. 21.

Supra. 21.

Cur Phari-
sæi Christum
tentauerint
de censu Cæ-
sari dando.

Pror. 1.

A Christo recedere quantum malum fit.

Ierem. 17.

Ioann. 6.

Cur Pharisei consiliu iniecerunt ut caperent Iesum in sermone.

Infr. 8.

Matth. 21.

Christu deserens quid assequatur infelix.

Tob. 4.

Consilium sanum a quibus peti debeat.

Eccle. 37.

Tob. 4.

Ioan. 15.

Ibidem.

Quid est, capere Iesum in sermone.

Luc. 20.

Cur Pharisei voluerint capere Iesum in sermone.

vt dici solet: *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum*: Recesserunt enim maiori confusione pleni, quam erat illa, qua Christu inuoluerere volebant: *Tunc ergo abeuntes Pharisei*. Addit Marcus, *relicto eo*, nempe de malo in peius progredientes. Et nihil boni in se continet recedere a Christo, & a vita, & vt ait Propheta, *Dñe, omnes qui te derelinquunt, confundentur, recedentes a te in terra describentur: quonia dereliquerunt penam aquarum viuentium Dominu*. Non sic Apostoli, quibus cu dictum esset, *Nunquid & vos vultis abire? dixerunt, Dñe, quid ibim? verba vita aterna habes*. *Consilium inierunt*. Res ardua eis saepe confusis videbatur capere Iesum in sermone; ideo sine consilio diffidebat se posse obtinere: quia saepe alias, illusi fuerant, vt cu adduxerunt adulteram, & proposuerunt ante eum: & paullo ante: *In qua potestate hac facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem?* Sed vide, a quo, id est, Christo, & ad quos, id est, Herodianos, confugiant, vt consilium capiant. Qui enim a Christo recedit, nullum bonum consilium inuenire potest. Sanum siquidem consilium petitur, vel a Deo, vnde pater Tobias filio consulebat: *Omnia consilia tua in ipso permaneant*, vel ab homine bono, & sapienti: vnde ait Iesus filius Sirach; *A consiliario serua animam tuam*: & Tobias, *Consilium semper a sapiente perquire*. Quod si in Iesum consilium inuitum est, noli turbari, si contra te homines tractent consilia: quia non est seruus maior domino suo, Qui dixit: *Si me persecuti sunt; & vos persequentur*. Sed esto bono animo: quia sicut consilium illorum infatuauit, ita si tu patienter feras, confutabit Deus consilia, & sententias tibi paratas. Quod ait: *Vt caperent eum in sermone*, Graece dicitur *παρὰ διωγουσιν*, id est, illaquearent, vel laqueo caperent. Est enim *παρὰ* Graecis, idem quod Latine laqueus, quo fera, vel auis capitur. Et ita insinuat quod volebant capere ad mortem. Hinc Lucas, quasi vim verbi huius explicans, subiungit: *Vt traderent illi principatui, & potestati praesidis*, nimirum vt reum mortis. Et subdit. *In sermone*, Id est, vt inducerent eum ad di-

cendum aliquid, vnde possent mortem tradere: quia alias vi & potentia non auderent ob plebe: atq; hoc ex odio, vt confusionem rependerent. In sermone etiam: quia in vita licet aliqua mala putarent, vt, edere cum publicanis, & peccatoribus, nihil tamen erat dignum morte: sed in sermone, quia sciebant lubricam esse humanam linguam. Vnde frater Domini dixit: *Si quis in verbo non offendet, hic perfectus est vir*. Et Scriptura alio loco, *Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo*. Adde, quod verba citius trahi possunt ad caluniam, quam facta: haec enim quoniam manent, facile iudicari possunt: at verba emissa semel, quoniam reuocari nequeunt, non magno labore a detractore peruertuntur. *Et mittunt discipulos suos cum Herodianis*. Non audent ipsi Pharisei per se ipsos Dominum aggredi, ne videlicet toties confusi, denuo confundantur. Et praecipue haec quaestio eo tempore apud Phariseos agitabatur, quod Iudas quidam Gaulonites de secta Phariseorum cum multis alijs Phariseis afferebant indignum esse, & illicitu, vt populus Dei alium praeter Deum agnosceret, & vocaret dominum, & seruitutem eius profiteretur. Deinde quod Pharisei de iustitia studio sibi praeter ceteris applaudebant, idcirco in huius quaestione solutione laborabant. Deinde ne Christus fucum, & malitiam eorum suspicaretur, si per se venissent. Postremo, ne populus vindictam illos meditari arbitraretur. Ideo consilium eorum fuit, quosdam ex discipulis suis mittere, vt maior esset Christo ignominia, si a talibus Christus vinceretur; minor gloria, si vinceret. Vel vt etiam minus eos obseruans impingeret in sermone. Sed quicunque illi erant, Lucas ait fuisse insidiatores, qui se iustos simularent; id est, qui simularent se teneri studio iustitiae, & sollicitudine cognoscendi quid iustum, & quid secus. Vnde nocentissimi & impijssimi erant, qui cu Christo aperto Marte nolunt congrederi: & quod simularent se iustos, cum essent iniustissimi. De quibus Autor Oper. imperfecti, in Matthaeu hoc loco: *Discipuli illi, inquit, magistris suis aetate minores erant, malitia autem pares. Nati & pulli serpentium statura breuiores, veneno autem aequales sunt. Et catuli luporum adhuc teneri constituti, etsi venationem exercere non possunt, iam tamen sanguine gaudent, & moribus ludunt*. Deinde aduerte cum quibus mittantur isti, nempe cum Herodianis.

Matth. 9.

Iacob. 3.

Eccles. 14.

Verba cito facilius ad caluniam trahi possunt, quam facta.

Quare Pharisei miserunt discipulos suos vt caperent Iesum in sermone, no ipsi uenerunt.

Luc. 20.

Autor. Oper. imperfecti in Matth. hom. 42. to. 2. operum D. Chrys.

cipuli

Discipuli Phariseorum quales.

Qui fuerint Herodiani.

II. opinio.

Hierony. in Cap. Matth. 22. tom. 9.

Quid incommodi habeat vtraque opinio.

Tertia uerior ac probabilior opinio.

Gene. 49. Matth. 2. Gen. 9.

Epiphani. in haeresin. 20. lib. 1. to. 1.

Damas. lib. De 100. Haesib. num. 20.

Theophyl. in Matth. ac Marcum.

Euthym. in Matth. cap. 16. 21. 22.

& in Mar.

Discipuli illi, inquit, magistris suis aetate minores erant, malitia autem pares. Nati & pulli serpentium statura breuiores, veneno autem aequales sunt. Et catuli luporum adhuc teneri constituti, etsi venationem exercere non possunt, iam tamen sanguine gaudent, & moribus ludunt. Deinde aduerte cum quibus mittantur isti, nempe cum Herodianis. Qui fuerint Herodiani, non satis compertum est. Quidam enim tradunt fuisse ministros, stipendiariosque milites Herodis Regis, qui eo tempore erant in Ierusalem, & praerant exigendis tributis nomine Caesaris. Alij sunt, qui putant, Herodianos, Iudaeos fuisse, qui dicebant Herodi iustum esse, vt penderet populus tributum Caesari; quos derisorie Pharisei, vt testatur Hieronymus hoc loco, vocabant Herodianos. Sed primum certe parum videtur cohaerere: quae enim fuisset commixtio discipulorum Phariseorum cum militibus armatis, vel cum exactoribus tributorum, & quae causa interrogandi seditiosam quaestionem? Quia illico Christus agnouisset fraudem, & cauisset sibi ab illis, cum illi uellent, tem esse occultam, atque testam. Contra secundu: non videtur quae Secta esse posset hominum, tributa Caesari esse persoluenda, asserendum: hoc enim neque impium, neque iniquum erat, vt Christus suo responso ostendit. Quamobrem alij docent Herodianos fuisse, qui Herodem pro Messia colerent, & haberet: quia iam sceptru de domo Iuda ablatu erat, & Danielis Hebdomadae uidebantur impletae: quemadmodum docent Epiphanius in Herodianos, & Damascenus in Catalogo suo, quo haereses recenset, dicens: Herodiani, Iudaei quidam erant secundu omnia, Herodem autem Christum existimabant, & ipsi Christi honorem reddebant, & nomen. Idem Theophylactus docet hoc loco, & apud Marcum. Adhaec Tertullianus libro de praescriptionibus aduersus Haereticos sub finem, idem docet, sicut & Egeippus libro de Excidio Ierusalem, & Philaster Brixienensis in Catalogo Haesum, ubi Herodem Regem

percussum ab Angelo, ipsum vt Christum expectari tradit. Verum est tamen; Hieronymum hoc loco asserere: *Quidam, inquit, Latinorum ridicule Herodianos putant, qui Herodem Christu esse credebant: quod nusquam omnino legitimus*. Haec ille. Sed haec, posito quod nusquam aliquid de hac re in Euangelio legatur, certe consulenda erat traditio: quae cum non tantum auctores Latinos, sed etiam Graecos habeat, & non vnum, vel alteru, sed plures quos citauimus, non videtur a vero alienu, talem sententiam habuisse Herodianos. Quod autem ministri milites, vel exactores tributi intelligantur, ex eo colligi videtur, quod Marcus dicit: *Videte, & caute a fermento Phariseorum, & fermento Herodis*, siue vt Graece dicitur, Herodianorum. Et quia idem refertur a B. Matthaeo, ubi dicitur cauentur esse a fermento Phariseorum, & Sadduceorum; videtur quibusdam quod Herodiani cum Sadduceis conuenirent, quos non est improbabile aliquid de soluendis tributis Caesari sensisse contra sententiam Theudae, & Iudae Galilaei, de quibus meminit Lucas in Actis. Idem ergo erant Sadducei, qui Herodiani. Sed huic sensui videtur repugnare, quod in sequenti interrogatione dicitur, nempe, in illo die accessisse ad eum Sadduceos: & Lucas; *Accesserunt autem quidam Sadduceorum, qui negant esse resurrectionem*: quo verbo videtur distinguere Herodianos a Sadduceis, & distinctum hominum genus fuisse. Proinde videtur redire sententia eorum, qui sentiunt, Herodianos tenuisse Herodem pro Messia: nisi dicamus quosdam ex secta Sadduceorum asseruisse, iustum esse, vt Caesari tributa penderentur. Sed cum nihil solidi sit, quod ad hoc cogat, vides nihil aliud esse quam diuinare. Euangelium Syriacu, tam apud Matthaeum, quam apud Marcu habet: De beth Herodes, id est, domesticos Herodis. Et ita significaret homines de familia Herodis, & qui illius in domo aiebantur: & esset sermo de Herode Tetrarcha, non Agrippa, vt docet Philaster, quia nondum ille erat Rex. Quemadmodu in priori sententia

cap. 3. & 12.

Tertullian. Egeipp. lib. 6. de Excidio Ierosol. Philast. Brixien. Act. 12. Hierony.

Herodianos milites, exactores tributi intelligi non posse.

Mar. 8. Matth. 16.

Act. 5.

Herodiani quod ministri illi sint, qui & Sadducei.

Matth. 22. Luc. 20.

III. opinio longe adhuc probabilior.

Philast.

illorum

illorum, qui dicebant Herodianos esse, qui Herodem colerent pro Messia, non esset intelligendus Herodes Magnus, quia iam diu defunctus erat. Non enim post mortem haberetur amplius, vel coleretur ut Messias. Quamobrem superest ut solidior videatur sententia, quae ex Codice Syriaco colligitur. Illud addit quidam, non sine ratione, Herodianos incognitos, & infrequentes fuisse sermonibus Christi, ut liberius coram eis loqueretur.

Dicentes, Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominum. Eadem fere Marcus, & Lucas. In primis igitur alliciant laudibus, & de libera veritatis praedicatione eum commendant, ut placatum sibi, & reconciliatum reddant, & ut liberius veritatem proferrat etiam contra Caesarem. Nam ut ille; *Fistula dulces canit, volucrum dum decipit auces;* & Scriptura; *Molliti sunt sermones eius super oleum: & ipsi sunt iacula.* Isti sunt ut apes habentes mel in ore, in cauda aculeum; & ut Scorpius facie blandiens, & cauda percuciens. Recte Salomon in Prouerbijs dixit; *Homo qui blandis, fictisq; sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius: & talis lingua laudans, sicut no uacula acute facit dolum.* Comendant igitur eum de veritate vitae suae inculpatae: *Scimus, inquit, quia verax es.* Deinde veritatem doctrinae efferunt, dicendo; *Et viam Dei in veritate doces:* id est, viam Deo gratam, & qua peruenitur ad Deum, liberè & aperte, absq; errore, vel fuce doces, & nullo praetextu moueris ad eam docendam, nisi propter solam veritatem. Postremo celebrant eum à veritate iustitiae, unde subdunt: *Non est tibi cura de aliquo.* Nimirum ut propter eius metum veritatem taceas, aut dissimules. Callide ita prouocantes, ut magis Deum, quam Caesarem timeat. *Non enim respicis personam hominum.* Marcus ait: *Nec enim vides in faciem hominum.* Et Graecè semper dicitur, *Ὁὐ γὰρ βλέπεις τὴν πρόσωπον ἀνθρώπων:* Significat autè illa vox Graeca & faciem, & personam, & melius vertitur persona, etsi Hebraea vox *פנים*

magis significet faciem, quam personam, quando significando hoc vitium dicunt *פנים* id est, Accepit faciem, vel facies. Et nomine faciei, & personae, comprehenditur omnis externa hominis qualitas, quae ad statum causae non spectat. Magna haec est & singularis virtus, ubi negotium Dei agitur, vel iustitia cuique reddenda tractatur. Carere vitio acceptionis personarum: quo vitio iudex, qui non est spoliatus, non potest rectè administrare magistratum. Hoc autem vitium tunc committitur, quando magis ad personam solam, vel ad extrinseca respicimus, quam ad merita causae ipsius. In quo maxime Deus offenditur, maxime respiciendus esset, cum praeeperit toties, ne ad personas respiciant in distribuendis honoribus in iudicio, sed ut merita causarum ante oculos habeant, & pro ratione illorum distribuunt honores, vel iudicium ferant. Et ita putabant quod Iesus non acciperet personam Caesaris, vel Pilati, quia iuste definiret quod aequum est, & Dei voluntati consonum.

Dic ergo nobis; quid tibi videtur: licet censum dare Caesari, an non? Vigebat haec quaestio tunc temporis, eratque fortassis per id tempus solvendus census. Quae ut magis intelligantur, non est ignorandum, Iudaeam factam Romano Imperio tributariam sub Aristobulo & Hyrcano inter se decertantibus: nam tunc Pompeius per fraudem ingressus est, tunc enim ingens exorta est seditio in populo, qui busdam afferentibus iuste pendere Romanis tributa, qui pro Iudaeorum communi salute, & pro pace militarent; quibusdam verò, qui se iustos haberi volebant, minime id licere populo Dei negantibus, quod decimas, & primitias Sacerdotibus Domini soluerent. Ideo quaestionem hanc seditiosam, & cornutam Christo proponunt, ut quocumque se verteret, impingeret vel in Deum, vel in Caesarem. Nam si diceret quod ipsi maxime desiderabant, non esse dandum censum Caesari, eum coram Pilato accusarent, & traderent principatui, & potestati praesidis, ut ait Lucas; Si etiam, cum non

faciem, vel personam hominum.

Qui maxime vitio carere debeat acceptionis personarum.

Acceptor personarum quis quando sit & quanto cum scelere.

Deut. 10. & 2. Para. 19. Tob. 34. Sap. 6.

Eccles. 35. & alibi.

Quae occasio fuerit Iudaeis Christo quaestionem proponendi de censu solvendo. Et quando primum Iudaei Romanis seruiert. Egesp. lib. 1. cap. 17.

Qua captio illa fuerit quaestio Iudaeorum, ac Christo mortifera. Luc. 24.

Lyrani.

Pharisaeorum hypocritis.

Psal. 54.

Adulatores quales.

Prou. 29.

Psal. 51.

Viam Dei in veritate docere, quid.

Christo secū dum Pharisaeos, ut non sit cura de aliquo.

Mar. 5. 2.

Quemadmodum Christus non respicit

Infra. 23.

Act. 5.

Census Caesari dandus quis ille.

Matth. 17. Exod. 30.

Quoties solueretur.

Luc. 2. Matth. 17.

An Iudaeis per legem licitum fuerit tributum pendere Romanis.

Deut. 23.

Tertul. multo ante medium to. 2. B. Hier. epi. 147. non le

negauerit censum pendendum Caesari, dixerunt; *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Caesari:* & ad hoc magis inclinabant, quia sciebant Iudam Galilaeum paullo ante oppressum propterea. Si autem diceret, licitum esse pendere tributum, Principibus blandiri, & eorum fauorem conciliare sibi censeretur, & gratia, auraque popularè amitteret, qui dicebant; *Nemini seruiuimus unquam;* & ita traducerent eum, quod non zelaret pro lege, & libertate populi Dei, qui haec à Messia suo expectabat, ut verus Dei populus, apud quem poterat in discrimen venire. Si verò neq; hoc, neq; illud assereret, sed taceret; arguerent eum ut pusillanimum, ac timidum in confessione veritatis, quae tamen velle profiteri videbatur.

Erat autem census annuus denarij pro capite, & videtur diuersum census genus ab eo, de quo Matth. 17. quia hoc vitium persolutum templo inferebatur ex Dei mandato, istud verò pro census ratione Romanis pendebatur, eratq; didrachmum, hic verò drachma, vel denarium tantum. Quod autem penderetur quotannis, indicat quod ait Lucas: *Haec descriptio prima facta est à praeside Syria Cyrino.* Illud etià ostendit, quod Christus pro se, & Petro iussit solui didrachma. Et tandem huius rei gratia Ierosolyma subuersa fuit post ascensionem Domini, quia tributariae legi subijci noluit.

Sed ut adhuc haec melius percipi queant, ponderanda sunt verba: *Si licet censum dare Caesari, an non?* hoc est, Vtrum in conscientia liceat Caesari pendere tributum. Videtur enim quod interrogantes putarent non licere, propter legem Dei Deut. 23. *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.* Quibus verbis addunt LXX. *ἄνθρωπος ἰσραηλῆος οὐκ ἔσται πόρνη ἢ πόρνος ἰσραηλῆος:* id est, neque tributum pendens de filiabus Israel. Et haec verba cum essent in textu Hebraeo, ut adulerentur Caesari, fortassis à Rabbinijs fuerunt expuncta, & postea in nonnullis Graecis, ut in Hispaniensi, siue Complutensi, & in Regijs Biblijs reperta: cum tamè hodie & Aldinº codex, & Basilienis illa verba habeat.

Et confirmatur autoritate Hieronymi, & Tertulliani qui idè citant. Scri-

bit enim Hieronymus in Epistola ad Damasum; quae incipit: *Beatitudinis tuae interrogatio disputatio fuit;* In expositione parabolae de filio prodigo: *Vehementer admiror, inquit, Tertullianum in eo libro, quem de Pudicitia aduersum penitentiam inscripsit, & sententiam veterem noua opinione dissoluit, hoc voluisse sentire; quod publicani, & peccatores, qui cum Domino vescerentur, ethnici fuerint, dicente Scriptura: Non erit vectigal pendens ex filiis Israel; quasi verò Matthaeus non ex Circumcisione fuerit publicanus; & ille, qui cum Phariseo in templo orans; oculos ad caelum non audebat erigere, non ex Israel fuerit publicanus: aut non Lucas memoret; Et omnis populus audiens, & publicani iustificauerunt Deum baptizati baptismò Ioannis. Aut cuiquam credibile possit videri, ethnicum templum ingressum, aut Dominum cum ethnicis habuisse conuiuium, cum id maxime caueret, ne legem soluere videretur; & primum venerit ad oues perditas domus Israel; Chananæa quoq; deprecanti pro salute filiarum, & dare eum canibus. Et alibi discipulis praeeperit: *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis.* Ex quibus omnibus edocemur, in Publicanis, non tam Gentilium, quam generaliter omnium peccatorum, id est, qui erant & de Gentibus, & de Iudaeis, accipi posse personas. Haec ille. Ex quibus habemus, tempore Tertulliani legi in Deuter. *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel;* & Hieronymum illud locum ab eo citatum non reprobasse, sed acceptasse ut verum, & legitimum. Et cum illa via posset facile dissoluere textum allegatum, voluit alia ratione dubium dissoluere. Et non minus pendebant tributa filij Israel, quam ipsimet publicani: nisi quod publicani redimebant census exigendos sub certo pretio. Ex quo sequitur, quod ille Textus tunc nondum de Hebraeis, vel de Graecis codicibus expunctus erat, & ideo interrogabatur, an stare illa sententia Dei in Deuter. liceret in conscientia Hebraeis pendere tributum regibus alienigenis: quare à principio urgebatur; *Scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non respicis personam hominum,* ut Pharisei, sed Deum ipsum. Sequitur in Textu: *Cognita autem**

ge à principio. tom. 3.

Luc. 15. Publicanos & peccatores conuiuantes cum Domino fuisse Iudaeos, contra Tertullianum Hieronymus ostendit. Deut. 23. Luc. 11. infra. 18. supra. 7.

Matth. 5. infra. 17.

Ibidem. supra. 10.

Publicanorum officium apud Iudaeos.

Virtus quæ nã prima ref pòdētis, Hic ronymo. Hierony. in hac vōyba. tom. 9. Pſal. 7. c. 7. alibi pōſ- ſim. Sap. 8. Prou. 21.

Quid Phari- ſæorum, quæ Chriſtus cog- nouit, nequi- tia.

2. Cor. 11.

Chriſti argu- mentū diui- nitatis.

Chriſti mol- lis ac lenis ad aſpera que ſita, & cōtra dura atq; aſ- pera ad blan- dis interro- gationes re- poſio quod doceat nos.

Marc. 12. Luc. 20.

Denarius vt ſimplex fue- rit numiſma cenſus.

Matth. 17.

Exod. 30.

Ieſus nequitia eorum, ait, Qui me ten- tatis, hypocrita? Oſtendite mihi numiſ- ma cenſus. Prima virtus eſt responden- tis, teſte Hieronymo, interrogantium mentem cōgnoſcere: nihil autem po- teſt Deum latere, qui ſcrutatur corda, & renes; & vt dicitur in libro Sapien- tiæ, ſcīt verſutias ſermonum, & diſſo- lutiones argumentorum. Et in vniuer- ſam, non eſt ſapientia, non eſt pru- dentia, non eſt conſilium contra Do- minum. Et vocat nequitiam, ſiue ver- bo Græco τὴν πονηρίαν, id eſt verſutiam, ſiue malitiam, eorum malum animum ſimulantem in primis benevolentiam, & amicitiam eius; deinde ſimulantem iuſtitiam, & ſanctitatem, vt magis no- ceant; quod eſt duplex iniquitas, & imitatio dæmonum, qui ſe transfigu- rant in Angelos lucis, quò facilius ſe- ducant. Qua in re manifeſtè ſe Deum oſtendit, & gloriam ſuam ex eis con- fuſis, contra eorum mentem, elicit: & ita curauit, vt deſiſtant à calumnijs. Et vt aſperè loquentibus ſolet blandè reſpondere; ita nunc mollibus ver- bis vtentes; ſeuera obiurgatione cor- ripuit, eos tentatores vocado, & hy- pocritas, vt oſtendat ſe maiorem vtrā- que fortuna. Ideò neque laudibus in- tumefcendum, neque detractationi- bus à virtute cōſtantie cadendum, & plus ſtandum conſcientiæ, quàm ali- enæ linguæ. Multi enim ſunt, qui quæ non cōgnoſcunt, laudant, & ea quæ vituperatione potius digna erant, in cœlum vſque euehant.

Oſtendite, inquit, mihi numiſma cen- ſus. Hoc loco obſerua, Marcum, & Lucam expreſſiſſe nummi ſpeciem, nempe denarium: Matthæus tamen in genere ait, quòd Chriſtus numiſma cenſus fecit ſibi offerri. Et ſubdit: At illi obrulerunt ei denariū. Miratur qui- dam quomodo denarius ſimplex eſſet numiſma cenſus: quia ſuperius Chri- ſtus pro ſe, & pro Petro penderat tri- butum ſtateris, quæ eſt moneta qua- tuor denarios cōtinens, & pro quoli- bet ſoluit denarios duos, ſiue didrach- mū. Sed reſponſum eſt ſuperius, di- uerſi generis eſſe tributa; illud, quod Dñs pro ſe, & pro Petro ſoluit, erat il- lud, de quo Exo. 30. & quod infereba-

tur in templū pro cōſtitutione quæ inter- dum fiebat; hoc verò viritum pro ca- pite pēdebatur quo: annis, & erat pro- priè pendendum Cæſari. Eratq; certū genus monetæ ad hoc ipſum factæ, vt penderent cenſum; & ideò dixit: Oſtē- dite mihi numiſma cenſus, quaſi eſſet cer- ta quædā, & peculiariſ moneta, quā ad hoc ipſum cudebat Princeps, & tēpo- re cenſus colligebat eam, & permuta- bat cū alia. Quòd verò eſſet vnus de- narius, & non duplex, qui dicebatur didrachmū, poteſt ſolui hoc per diuer- ſitatē tributorū, vel qd Principes inter- dū maiore cenſum, interdū minorem exigerent. Quare Alexāder Māmæ fi- lius (vt in eius vita reſert Eli^o Lāpri.) veſtigal docē aureorū, quod pendeba- tur ſub Heliogabalō antecēſſore, mu- tauit in ſemiſſem, ſcilicet mediā par- tē, & in tremiſſem, id eſt, tertiā partē; imò etiam quartarios cudi fecerat; qui quartā partē antiqui veſtigalis ſolue- rent, vt minus grauaret: & eos ſ. rma- tos in pecuniā detinuit, expectās ſi ve- ſtigal poſſet cōtrahere, ſed nō potuit per publicas neceſſitates efficere. Ad- de, quòd ſeruus Sauli volenti viſitare Prophetā Samuēlē, dixit; Ecce inuenta eſt in manu mea quartā pars ſtateris ar- genti. Cōſueuerat enim Imperator Ro- manus ſinere vnamquāq; gentē viue- re ſuis legibus, & morib⁹, & vt pecu- nia ſua. Vnde Pilatus, Accipite, inquit, eum vos, & ſecundum legem veſtram iudicate eum, id eſt interficite.

At illi, ait, obtulerunt ei denariū. Veri- ſimilius videtur, Marcū, & Lucam de- narij nomen in verbis Chriſti poſuiſ- ſe; nō quòd numiſmatis ſpeciem Do- mines expreſſerit, volebat enim ſimi- liam cōgnitionem ſibi cordi notū eſſe oſtendere; ſed quòd denarius fuerat, quem poſtulauerat ſibi exhiberī.

Deinde aduerte, illas duas voces, nu- miſma cenſus, ſicut & denariū, Latinās eſſe, & à Matthæi Græco interprete Græcè ſurpatas eſſe νόμισμα ἢ νόμος. Cē- ſus enim dicitur à cēſendo capite cū- iuſq;: & Numus, vel à Numa Pōpilio, qui primus inuenit vſum monetæ; vel à voce Græca νόμος, quæ ſignificat le- gē; eo quòd pecuniā lex ſit omnīū re- rū. Denariū verò dicebatur, eo quòd

Quomodo Mameus Alexāder An- toni Heliogabali tribu- ta contraxerit.

1. Reg. 9.

Ioan. 11.

Chriſtus an- dixit; Oſtē- dite mihi nu- miſma cenſus, an verò de- narium.

Hæ voces, nu- miſma cen- ſus, quales ſunt, vnde du- cātur, vt de- narius, item.

Quorſum il- lus, Oſtēdi- te mihi nu- miſma cenſus.

Chriſtus qua- re quod ſcie- bat, interro- gat.

Episcoporu cura.

Iudex cur in poteſtatē Ro- manorum venerint.

Quid eſt ad- literam, Red- dite que ſunt Cæſaris, Cæ- ſari. Chry. hom. 71. in Mat. tom. 2.

decē contineret aſſes. Et Syriacū Euā- geliū habet: Oſtēdite mihi denariū argē- ti Principis, qd ſua lingua vocat dinoro.

Et dixit, Oſtēdite, vt ex propria mo- neta eos conuincat. Et quia gerit per- ſonam neſcientis, vt ex numo perci- piat veritatē facti. Hinc à Iuda non pe- tijt numum, ſed ab ipſis.

Et ait illis, Cuius eſt imago hæc & ſu- perſcriptio? Nouum non eſt, eius Prin- cipis autoritate, cuius gratia moneta cuditur, imaginē gerere, & ſuperſcri- ptionem. Et Dominus quod nouerat, interrogat, vt ex cōfuſione magis cō- funderet; & vt ſe à negocijs ſeculari- bus alienum oſtenderet; & futuros in Eccleſia Dei Episcopos, & paſtores in- ſtrueret ſuo exemplo, vt temporalia, & pecuniaria negotia per ſuos Diaco- nos adminiſtrent, animarum verò ad Deum reduendarū munus, & verbi Dei miniſterium per ſeipſos tractent. Et ſi hodie multi inueniūt in Eccle- ſia Dei pecuniæ turpe lucrū ſeſtantes, & ouium creditarū curam & ſalutem negligētes. Dixit ergo Dñs, Cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio? Quaſi di- cat, Quia moneta teſtatur vos cū Cæ- ſare fœdera iniſſe, & illi ſubiectos eſ- ſe, permittente Deo propter peccata veſtra, obediētiam deberis, & cenſum dare illi, qui vobis iuſtitiam admini- ſtrat per Præſides, & regionem veſtrā in pace tuetur per legiones militātes. Et plus multo eſt qd dat Princeps, nē- pe iuſtitiam, pacē & abundātiā, quā ſit quem populus pendit cenſus, quē ego etiam ſolui. Nam ſi nō liceret da- re cenſum, peccarent ſe ad illū pendē- dum obligando; cū tamen liceat euitā- dæ ſeditionis gratia ſubire onus ad quod eras adſtrictus. Hi autē ob pecca- ta ſua iuſtè erant ſub Cæſare, quanquā ex nullo alio iure quod Cæſari compe- teret: qui tamen quia non habebat in terris ſuperiorem, ad eū erat cauſa de- ferendā, & illi parendum. Atq; ita Do- minus ſine auerſione plebis locutus eſt, quia ea ratione concludit, & oſtē- dit nō præiudicare debitis Dei penſio- nem tributorum, ait: Reddite ergo que ſunt Cæſaris, Cæſari: & que ſunt Dei, Deo. Ponderat Chryſoſtomus dixiſſe, ἀπόδοτε, non Δότε, id eſt, Reddite, nō da-

te: hoc eſt, Ego non dico dandū tribu- tū, quod verbū venari à me tentatis; ſed reddēdum Cæſari, quod ſuū eſt: & quod ſuum eſt, Deo. Syriacū verò etſi habeat, Date quod eſt Cæſaris, Cæſari: & quod eſt Dei, Deo; tamē perinde eſt ac ſi dixiſſet, reddite: quia cum datur vnicique quod ſuum eſt, verè reddi- tur. Reddite ergo, inquit, que ſunt Cæſa- ris, Cæſari, &c. Vult dicere, Nō repug- nant, neq; ſe mutuo impediūt, reddere tēporaria bona Deo pro miniſtris, & tēporali cultu, & ſacrificijs, quæ neceſ- ſaria ſūt, & ſoluere Cæſari tributa ſua: & poſſūt ſtare ſimul, etiā ſi aliter Pha- riſæi cogitarent. Imò vos eſtis Dei, & Cæſaris, nam omnia habetis à Deo, vt animā, corpus, diuitias naturales; ali- qua per Cæſarē, vt iuſtitia, pacē, abun- dātiā. Reddite ergo vniciq; quod ſuum eſt; ſicut etiam Paulus præcipit, fortaiſis quòd aliqui inter Chriſtiani- nos de ea re dubitarēt. Reddite, inquit, omnibus debita: cui tributū, tributū: cui veſtigal, veſtigal: cui timorē, timorē: cui honorem, honorem. Non autem quòd eſ- ſet vlla imago Dei monetæ impreſſa: quia nec Romani id facerent, nec Iu- dæi paterentur, & debita Dei tempo- ralia licet fauorabilia ſint, tamen quia agitur de eis ex trineſcē, & præcipuè de debitis Cæſari dandis: hinc illa Dei, debitis Cæſari poſt ponūtur, qui Rempublīcā adminiſtrabat, & iuſtitia, pacemq; tuebatur. Plus autē reſpōdit Dñs, quā interrogaretur: nā ſolū in- terrogatus erat de cēſu Cæſaris. Et ad- dit de debitis Deo ſoluēdis: tū ne obji- cerent ſibi præceptū Dei de decimis ſoluēdis; tū vt oſtēderet ſe curare quæ Dei ſunt, nō ſuo cōmodo, ſed vtilitate reddentiū; tū deniq; vt iudicet vtrū- q; reddi poſſe, ſicut olīm Deo, & Regi- bus Iuda, David, & Salomoni ſoluebāt tributa. Nec obſtat illud; Nemo poteſt duobus dominis ſeruire: quia id de con- traria præcipientibus dominis intelli- gendū eſt, Cæſari verò obediendū, & tributum præſtandū propter Deum: & virtus iuſtitie vnicique reddit quod ſuum eſt. Ita autē reſpondit ali- quid ſoluendum, vt nō incurrerit in- cōueniens coram populo, neq; repre- hendī à Phariſæis potuerit. Vnde Lu-

Quæ Deo, quæ Cæſari reddenda.

Rom. 13.

Quorſū hæc: Reddite quæ ſunt Cæſaris, &c.

Quare Chri- ſtus addidit: Et quæ ſunt Dei, Deo?

Matth. 6. Illud: Nemo poteſt duob⁹ Dominis ſer- uire: quē ſen- ſum habeat.

Proprium ia- ſtitie quid. Luc. 20.

Pharisæi cur mirati sint in responso Christi, Reddite quæ sunt Cæsaris, &c.

cas ait: *Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe, & mirati in responso eius, tacuerunt.* Quia non quasi ex se, sed ratione cogente conclusit, non solum de Cæsare, sed de Deo, & non nominâs tributû, quod erat odio sum nomen; ita vt ab imperitis posset reduci ad propositionem conditionalem; Id est, si quid debetis aut Cæsari, aut Deo, illud pendite. Quod responsum, vt admiratione dignum, ab omnibus receptum est, & illo euasit insidias; & technas eorum, & ipsos confutauit, & cum ratione magna locutus illis silentium imposuit. Vnde dicitur, quod audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt; vel, vt Lucas ait, mirati in responso eius tacuerunt. Mirati sunt, nō conuersi, & tacuerunt confusi, & abierunt, ne plus cōfunderetur.

Iudæi olim duplicem habuere magistratum. Terræno magistratui quatenus obtemperandum;

Ex qua responsione primū instruitur, Iudæos duplicem habuisse magistratū, & cœlestē, & terrestrem. Cuiusque vterq; perscripserit mādāta, vtrique esse seruendum; sed ita terrestri magistratui obtemperandum, vt interim nihil in Deum mali committatur. Deinde instruitur, Christianos non repugnare esse sub principibus infidelibus vt Turcis, vel Paganis, sub quibus ab initio multis annis fuerūt, modo illis non pareant in his, quæ contra religionem faciunt vel præcipiūt. Vnde Mauricius, & Exuperius, atq; alij Duces Christiani, Imperatore Maximo mādanti vt idolis sacrificaret, responderunt: *Milites quidem tui sumus, Imperator, sed tamen serui Christi. Tibi quidem disciplinam, & operam omnē militarem; Deo autem debemus obedientiam, & innocentiam. In hoc te sequi non possumus, vt nostrum abnegemus Conditorē.* Hæc illi, quibus Chryostomus hoc loco consentit, dicens; Tu verò cū audias reddenda esse Cæsari, quæ sua sunt; i la solum dici non dubita, quæ pietati, ac religioni nihil officiant. Nam quod fidei, ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum, & vestigal est. Hæc ille sapienter. Etenim libertas Euangelica, siue Christiana à damone liberat, & à peccatis; non tamen vel à seruitute, si illam quisquam aliquo casu incurrit, vel à subiectione

Christianam libertatē cū ciuili obsequio, & seruitute posse cōsistere.

Verba Mauricij, & sociarum ad impium Maximum.

Chry. hom. 71. in Mat.

Christiana libertas vel Euangelica à qua seruitute nos liberet.

principum infidelium, & multo minus à lege Dei, & Decalogo, qui iuris naturæ est, nec ab obedientia debita potestati Ecclesiasticæ, aut seculari: ob cuius rei ignorationem multi nostro seculo seducti fuerunt audientes voces hæreticorum, & non intelligentes libertatis Euangelicæ rationē tantū esse à Satana, & peccati reatu. Imò debent fideles orare pro principibus infidelibus, quemadmodum Baruch scripsit ad Iudæos: *Orate, inquit, pro vita Nabuchodonosor Regis Babylonis, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cali super terram: & quæ sequuntur.* Apostolus etiam ad Timotheum scribit: *Obsecro, inquit, primū omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, &c. pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt; & reliqua.* Et Tertullianus in Apologetico, non longe à finē: *Denique sine monitore, quia de peccatore oramus, precātes sumus semper pro omnibus Imperatoribus, vt am illis prolixam, imperiū securum, domū tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbē quietum, quacunque hominis, & Cæsaris vota sunt.* Sic Tertullianus sentit.

Tertiò edocemur, iura vtriusq; potestatis, & secularis, & Ecclesiasticæ distincta esse. Debet ergo Cæsar vel Rex, si est Christianus, cōrentus esse sua iurisdictione, & non mittere falcem in messem alienam, nec velle incensum offerre, vt Ozias, vel definire res fidei, quod est Pontificis: nec contra Sacerdos, relicto grege suo, debet sibi potestatem laicā usurpare, aut in anis, vel in bellis, aut in negotijs mundi seruire. Nemo enim militans Deo, ait Apostolus, implicat se negotijs secularibus; vt ei placeat cui se probauit. Principes etiam laici debent cauere, ne Episcopos ad profana munera afficiant, ne à pascendis gregibus suis, & propulsandis Hæreticis, & ministrandis Sacramētis, & populo suo exhibenda præsentia impediatur. Studemus igitur, vt omnibus omnia debita persoluamus, non tantū Deo, & Principi, sed etiam quæ proximo debemus, & nobis ipsis: sed in primis debemus Deo amorem, vt parenti, ho-

Exod. 20.

Baruch. 1. Infidelibus non modo principibus, & regibus obtemperare. sed & pro illis Christianes preces fundere debere. 1. Tim. 2. Tertullian.

Potestatis secularis, & Ecclesiasticæ iura esse distincta.

2. Pet. 2. 16

2. Tim. 2.

Quid, & quantum Deo debeamus.

nozem, vt summo, & excellenti Enti, obedientiam; vt domino, timorem, vt iusto iudici, & punire valenti, tremorem, gratiarum actionem, vt benefico; fiduciam, vt misericordi; fidem, vt primæ veritati; iuramentum, vt testi, qui falli nequit, nec fallere; inuocationē, & preces, vt omnium largitori, ac dispensatori. Debemus illi decimas & primitias in Sacerdotibus; vt honorū omnium cōditori, & seruatori; elemosynā in paupere, vt mēdico petenti; vitā, & sanguinem illi, qui diuinum sanguinē

pro nobis fudit. Debemus etiam Regibus, & principibus honorem, obedientiam, timorem, & tributa: nobis vero, qui corpore, & spiritu constamus, vt corpori indies debita pendimus, ita & quæ spiritu debentur, à nobis essent serio persoluenda; vt ita iustitiæ cultores inueniamur; & verbo huic obtemperemus, quod dixit Dominus noster Iesus Christus, quæ vnā cum Patre, ac Spiritu sancto summis honoribus prosequi debemus in sempiternum. Amen.

Regibus, & nobis quid pendendum.

TRACTATVS LX.

De disceptatione Domini cum Sadducæis proponentibus quæstionem de muliere, quæ septem viris nupserat, cui in resurrectione sit tradēda: & habetur apud Matthæū, Cap. 22. Mar. 12. Luc. 20. Matthæus ita exorditur historiam hanc: *In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt nō esse resurrectionem: & interrogauerunt eum, dicentes, Magister, Moyses dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius uxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres: & primus uxore ducta defunctus est, & non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo: similiter secundus, & tertius vsque ad septimum, &c.*

Quales Iudæi nouis semper quæstionibus Christum importune pulsantes.

VE M A D M O D V M de Hercule fabulantur Poëtæ, quod vno Capite Hydræ Lerneæ reciso, alia septem orirentur, ita vt nullus esset finis cōgressus: ita cū Dñs Iesus multis disputationibus cū aduersarijs habitis, semperq; victor triūphū de illis egisset, noua bella, nouosq; cōstitus hostes eius, quasi multa renascētia capita Hydræ, subin-

dē reparabant. Vides paulō superius summos Pōtifices cū Scribis, & Pōtificibus de potestate predicandi disputantes ab eo conuictos fuisse. Vidisti postea discipulos Pharisæorū cū Herodianiis interrogātes de censu dando Cæsari, plenē cōfusus abiisse. Iam Sadducæi (quibus cū Pharisæis nihil erat cōmercij, quod attinet ad dogmata; negabant enim resurrectionem, spiritū, &

Matth. 21.

Infra. 22. Sadducæi cū Pharisæis in quo minime consentiebant.

Act. 23.

Quando Sadducæi interrogauerunt Dominum de muliere septem nupta. In quo illi cum Pharisæis conuenerent tantummodo.

Act. 23.

Luc. 20.

Dogma Sadducæorum quod nam esset.

Sadducæi qui negarent esse spiritum. Sap. 2. Gen. 2.

Pharisæi qui tenent resurrectionem mortuorum afferent.

Angelum, ac proinde futuram vitam) studio confundendi Dominum inflammari eum adoriuntur, vt qui Euangelium, id est, vnicam, ac salutarem doctrinam disseminabat, omnes omnium errores refelleret, atque conuinceret. Ait ergo Matthæus: In illo die. Scilicet quo præcedens quaestio habitata est, nempe tertia die à Dominica palmarum. Accesserunt ad eum Sadducæi. Nimirum ad Dominum præsentibus turbis, vt in fine disputationis dicitur. Sadducæi verò, etsi placitis, & sententijs longe à Pharisæorum dogmatis discrepant, in vno tamen Christo confutando, & reprehendendo conueniebant. Nam peculiariter Pharisæorum vitia reprehendebat, & resurrectionem contra Sadducæos statuebat. Paulus autem cum in Actibus dixisset se Pharisæum, filium Pharisæorum, & de resurrectione mortuorum iudicari, non erant à Paulo offensus, ideo contra eum cum Sadducæis non fuere coniuncti, sicut hic fuerunt contra Dominum. Hinc quod scribæ quidam responsum Domini probarunt; vt Lucas refert, dicentes; Magister bene dixisti, fortassis erant Pharisæi. Hi ergo Sadducæi resurrectionem negabant, à sensu, qui hoc non capit, & Satana decepti, & putantes animam cum corpore interire, & corrumpi, quia sanguinem, vel cerebrum, vel vim materialem vegetantem arbitrabantur esse, vel saltem mollem aërem, vt in Sapientia describuntur impij cogitare: & hoc quia sacra Genesis vocat animam spiraculum vitæ, id est, flatum. Lucas etiam asserit, Sadducæos negasse Angelum, & spiritum, id est, animam ratione præditam, vnde ibidem dicitur; Quid si spiritus locutus est ei, aut Angelus? Vbi spiritus pro anima accipitur: quia non excusaretur, si dæmon ei esset locutus. Si etiam admitterent animam separatam, concederent etiam præmiū, & pœnas, & Angelos, quia eos negabant, & non nisi corpus eos esse putabant. Non erat autem hic articulus de resurrectione mortuorum inter Iudæos definitus, quasi contra legem

existeret; aliò qui Sadducæi punirentur vt Hæretici, si colligens ligna in Sabbato, erat lapidationis reus. Et tamen Sadducæi, vt nomen ipsum indicat, iusti habebantur; nec erat, vt Samaritani, alienigenæ, sed eiusdem generis & gentis, secundum Iosephum, qui morabatur cum Iudæis, & in templo eodem cum alijs versabantur; cum Samaritani versarentur tantum in monte Garizim. Hinc Pharisæi resurrectionem, vt opinionem, non vt fidem amplectebantur: quia Scripturæ de illa loquentes, vt Iob, Ezechiel, & Daniel, à Sadducæis quidem non recipiebantur; Pharisæi verò putabant posse alium sensum recipere, sicut illud: Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem: & ne nunc quidem Iudæi habent certam de resurrectione sententiã. Deinde difficile erat illum statum alterius vitæ describere: hinc errabant, non secus atque Poëtæ, dicentes, bonas animas vltra Oceanum in loco delectabili & iamceno collocandas, malas verò in alio loco remoto, atque incòmodo statuendas: vt docet Iosephus libro de bello Iudaico, agens de tribus sectis Iudæorum. Vbi Sadducæos docet non posuisse honores, neque pœnas animarum post mortem, & ita Iosephus tradit non fuisse Iudæis maiorem euentiam de resurrectione corporum, & præmijs bonorum, & malorum supplicijs post mortem, quã erat de his apud Poëtæ, vel Sapientes Græcorum. Erat enim parua Iudæorū cognitio, qui Messiam suum purum hominem futurum existimabant. Et videntur Sadducæi dogmata Epicureorum sectati, quemadmodum Esseni & Pharisæi Platonem, & Pythagoram. Quãquam autem Sadducæi, negantes animam post corpus manere, etiam particularem resurrectionem ad vitam mortalem negare deberent, quia possent dicere aliam animã in illis à Christo suscitatis, vel olim suscitatis ab Helia & Helisæo genitã fuisse; hic tamen de generali resurrectione ad vitã immortalem interrogant. Tū quia casus propositus de septem fratribus, & vna eorum vxore, cuius erit vxor in statu resurgẽ

Num. 15. Quales esset Sadducæi.

Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico. c. 7. Cur Sadducæi resurrectionem negarent.

Iob. 19. Ezech. 37. & sequent. Dan. 12. Psal. 112.

Poëtæ de animarum immortalitate quid senserint.

Ioseph. lib. 2.

Sadducæi cuius sectæ videatur fuisse. De qua resurrectione Sadducæi sermonem habeat in mulieres exemplo septemuiræ.

3. Reg. 17. 4. Reg. 4.

Vnde probetur de generali resurrectione sermonem fieri.

II. ratio.

III. ratio.

Matth. 22.

Luc. 8. Supra. 7. Ioan. 11.

Quomodo cum Sadducæi animi immortales, corporum resurrectionem negaret ad bonum possent impelli. 1. Cor. 15.

tiū, videntur ponere ex dictis Christi, & Pharisæorū, futuram vniuersalem resurrectionem, in qua omnes tam viri, quàm feminae resurgent. Deinde si esset sermo de particulari, etsi suscitaretur mulier, certè non suscitarentur fratres, qui fuerant viri illius; & ita non esset difficultas circa coniugium, sed posset transire ad alia noua vota. Quod si aliquis illorum ad ad nouam vitam suscitaretur, non statim suscitarentur omnes; & ita non haberet locum dubitatio Sadducæorum ponentium omnes fratres suscitatos. Præterea Dominus dixit: In resurrectione neque nubent, neque nubentur; sed sunt sicut Angeli Dei in celo, id est, viuunt spiritualiter; & tamen in suscitatione, qua quidam ad hanc vitam reuocantur, & nubunt, & nubuntur, & non sunt sicut Angeli Dei, sed manducant, & bibunt, ac postea moriuntur. Et si de particulari esset sermo Sadducæorum, non egeret Christus aliqua probatione ex Scripturis, sed suscitasset coram eis mortuum aliquem, & fuisset probatio apertior. Ideo statuendum est, Sadducæos de vniuersali resurrectione potissimum dubitasse, quia vniuersalis erat, & ad vitam spiritualem instituta, & quia corporea omnino aliena erant ad suscipiendam animam: nam de particulari mortuo statim suscitato, vt puella Archifynagogi, & filio viduæ, & Lazaro quadriduano, etiam foetenti, dubitaret magis Martha. At id maximum, & admiratione dignissimum, quod corpora omnino à naturali dispositione alienata; & in cineres, & pulueres resoluta, & ex illis in prima elementa conuersa, possint iterum vniui, & animæ suæ coniungi, maxime cum corpora hominum deuorata sint sæpenumerò. Sed iam illud pulchrum est: Si Sadducæi resurrectionem, & animæ immortalitatem negabant, quo præmio excitabantur ad virtutem colendam, & opera iustitiæ præstanda? quia ablata spe resurrectionis mortuorum, nullum videtur esse boni operis incitamentum. Vnde Paulus: Si mortui non resurgunt: neque Christus resurrexit,

&c. Si in hac vita tantum, in Christo sperantes sumus; miserabiliores sumus omnibus hominibus. Et rursus; Si (secundum hominem) ad bestias pugnaui Epheri; quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Et Autor Operis Imperfecti hoc loco: Videns itaque (diabolus scilicet) quia notitiam Dei omnino extingueret non potuit, aliam adinventionem excogitauit erroris; vt etsi cognoscatur Deus virtutum, tamen nullus obediat præceptis eius. Quid ergo? Introduxit hæresim Sadducæorum, qui dicerent non esse resurrectionem mortuorum. Quæ res omnium propositum faciendã iustitiã frangit. Nam in omni re, aut actu, siue corporali, siue spirituali, agendi virtus spes est præmij futuri. Qui enim arat, arat vt metat. Qui pugnat, pugnat vt vincat. Nam cum sit ita difficile in hoc mundo seruare iustitiã sanctitatem, quis conueniens esset aduersus se ipsum quotidie luctamina exercere, nisi ad spem aspiceret resurrectionis? Tolle ergo spem resurrectionis, & soluta est tota obseruantia pietatis. Hæc ille. Dicendum est, nihil esse, quod magis à malo arceat, & ad bonum impellat, quàm spem resurrectionis, & immortalitatis, futuræque vitæ gaudia, aut æterna, quæ malos manet supplicia. Vnde vel Gentiles, qui vel de resurrectione nihil certi habebant, finxerunt futuram esse vitam quietam, & omni felicitate refertam, ad quam boni & iusti essent peruenturi, improbis verò tormenta, & supplicia imminere perpetua. Ita enim Cicero in libro de somnio Scipionis, atque libro de senectute sub fine, definire videtur, & Virgilius in 6. Aeneidos, atque alij Poëtæ, vt homines ad virtutem colendam impellerent. Vnde Iosephus libro de bello Iudaico laudat sapientes Græcorum, quod illa ob eam causam confinxerint. Et Ouidius de Pythagora scribit, hoc fuisse introductum ad incutiendum hominibus terrorem: quem sic ille loquentem introducit: O genus attonitum gelidæ formidine mortis; Quid Stygia, quid tenebras, quid nomina vana timetis, Materiem vatam, falsique pericula mundi?

ibidem.

Autor Operis Imperfecti. Matth. hoc. 22. 2. 0. perum. B. Chrysostomus. Diaboli astutus, & inuidia.

In omni re, aut actu, siue corporali, siue spirituali, agendi virtus spes est præmij futuri. Spem resurrectionis tollere, quid sit.

Spes resurrectionis, & immortalitatis, ad studium pietatis quanta vis.

M. Tullius.

Virgilius.

Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico. c. 10. Ouid. libr. 15. Metamorph. initio feret.

Qui-

Iuena. sa-
ty. 2. prope
fnum.

Quidam etiam alius Satyricus hæc ip-
sa intentata supplicia irridens, ait:
*Esse aliquos manes, & subterranea re-
gna,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum arc
lauantur.*

Sadducei vn
de moueren
tur ad bonũ.

Et tamen isti putantes se falsum dice-
re, verum dixerunt, ponentes animas
immortales, & gaudia, & pœnas post
mortem. Sadducei igitur licet non spe-
rent resurrectionem, exortabantur
tamen ad præstandum bonum, & ca-
uendum malum, spe præsentis boni,
& timore præsentis mali: ad quod et-
iam ipsa lex Moyfi incitabat. Vnde

Leuit. 26.
& seq.
Deute. 28.
& 29. & se
quentib.
Esa. 1.

liber Leuitici, ac Deuteronomij inter-
dum vniuersa mala præsentia trans-
gressoribus legis comminatur, & vni-
uersa bona præsentia seruantibus pol-
licetur. Esaias quoque: *Si volueritis, in-
quit, & audieritis me, bona terra come-
detis.* Et statim subdit: *Quod si nolueri-
tis, & me ad iracundiam prouocaueritis,
gladius deuorabit vos.* Et si ergo præsen-
tia bona vim non præsentent ad tâta ma-
la à mundo sustinenda, & ad proprias
voluptates, & cupiditates reprimen-
das, & ad illam perfectionem præstan-
dam, quam Euangelium exigit: vnde
æterna præmia, vel supplicia Domi-
nus frequenter inculcat, ad seruandam
tamen legem Mosaicã, satis erant præ-
sentia bona, quæ Dominus illis polli-
citus est, non tamen ad Euãgelium ser-
uandum. Vt rectè dixerit Apostolus,
Christianos miserabiliores esse om-
nibus hominibus, si in hac vita tan-
tum spem suam collocarent.

Ad obseruan-
tia legis Mo-
saiæ quæ re-
gula sufficiat.

1. Cor. 15.

Ab. 23.
Vnde Saddu-
cæi tam gra-
uiter halluci-
nati sint, vt
dicerent non
esse Angelos.

Quod verò Sadducei negarent An-
gelos, de quibus frequens est mentio
in Genesi, & in Pentateucho: dicen-
dum est, Sadducæos per Angelos in-
tellexisse Dei nuntios, vt nomen ip-
sum Græcum significat, sicut & apud
Hebræos vox Malach; & ita concedere-
nt Sadducei Angelos, id est, homi-
nes à Deo missos, & alijs hominibus
incognitos, non tamen Angelos, qui
essent puri spiritus. Vel dicerent, An-
gelos, si homines non significarent,
nec etiam puros spiritus, sed substan-
tias quasdam corporeas ratione præ-
ditas, & corpora subtiliora habentes:
vnde non nisi sumpta forma corporea

apparebant, & manducauerunt, & bi-
berunt cum Abraham, & Loth; & An-
gelus quidam luctabatur cum Iacob.
Et ita non putabant esse puros spiri-
tus. Nam si Philosophi aliqui, vt Apu-
leius, & alij Platonici dixerunt, Ange-
los esse animalia corpore aëria, mente
rationalia, idem etiam putare poterat
rudiores Sadducei.

Quod verò negarent spiritum, id
est, vel animam separatam, vel dæmo-
nem, mirum non est: quia Spiritus Do-
mini, de quo Genesim, erat Spiritus san-
ctus, vel, vt alij volunt, ventus. Spiri-
tus desiccans aquas ventus erat; & rur-
sus eum dicitur: *Non permanebit spiri-
tus meus in homine in æternum,* & infra
dicitur: *In quibus spiraculam vita est in
terra;* in his omnib; locis spiritus pro
anima coniuncta corpori significatur.
Sicut cum dicitur: *Auferam de spiritu
tuo,* pro inspiratione accipitur ad Pro-
phetandum, quæ accidens est, & non
substantia. Et ita in Pentateucho nihil
poterat Sadducæos constringere ad
accipiendam vocem Spiritus pro sub-
stantia spiritali, & separata.

Sadducei autem non recipiebant
nisi quinque libros Moyfi, quemad-
modum, & Samaritani, quia in libris
Moyfi continebatur tota lex, quam
obseruare cogebantur; ita vt non ser-
uantes, veri Iudæi non haberentur.
Cæteri tamen libri, qui nunc in Cano-
ne sunt, certi erant, & repositi inter li-
bros sacros, & semper custoditi, vt de
illorum fide nulla esse posset ambigui-
tas: vt docet Augustinus libris de Ci-
uitate Dei. Nunc autè sicut Iudæi cer-
tum canonem habent librorum Vete-
ris Testamenti, ita & nos: de quo lege
Hieronymum in prologo galeato. Sa-
maritani verò non recipiebant alios
libros, quàm quinque Moyfi: nõ quòd
eo tempore, quo ipsi missi sunt ad co-
lendam terram decem tribuum, non
esset alij libri scripti præter illos quin-
que, quia erant nonnulli alij, sed quia,
vt legitur in quarto Regum volumi-
ne, cum Gentiles illi terram decem tri-
buum colentes, ritus suos profanos re-
tinerent, & Deum Israël non colerēt;
ob id misit Deus Leones, qui lacera-
runt illos, & intellexerunt Gentes id-

Gen. 18.
Infra. 19.
Infra. 32.

Apuleius, &
cæteri Philo-
sophi, præter-
tim Platoni-
ci, de Angelis
quid sentie-
runt.
Vnde factum
sit, vt Saddu-
cæi negauer-
int spiritum
esse.

Ab. 23.
Gen. 1.
Infra. 8.
Sup. 6.
Gen. 7.
Num. 11.

Quare Sad-
ducei recipere
sunt solos quin-
que libros
Moyfi, & nõ
alios.

Aug. li. 15.
de Ciuitate.
Dei ca. 23.
tom. 3.
Hiero. to. 3.

Samarita-
ni cur solos
quinque Moy-
fi recipere
libros.

4. Reg. 17.

circò illis hoc euenisse: quod cum Re-
gi Assyriorum innotuisset, præcepit
vt vnum de Sacerdotibus captiuis se-
cum haberent, qui ritum colendi Do-
minum eos doceret. Cum autem ce-
remoniæ diuini cultus in quinque li-
bris Moyfi contineantur; ideo Sacerdos il-
le non reliquit eis alios libros, præter
illos Moyfi. Postea verò reliquos li-
bros recipere noluerunt ob odium an-
tiquum, quo Israëlitas redeûtes ab æ-
dificatione impedire voluerunt, & pro-
pter templum in monte Garizim ere-
ctum, in quo, & non in Ierusalem dice-
bant esse adorandum.

1. Esd. 4. &
seq.
& 2. Esdr.
6.
Ioan. 4.

Quo animo
Christi Saddu-
cæi Inter-
rogauerint de
resurrectione
mortuorum.

Matth. 22.

Luc. 20.

Cur potius
de resurre-
ctione, quàm
de alia re in-
terrogaue-
runt.

Ab. 23.
Cur Saddu-
cæi potius quæ-
sierint de re-
surrectione,
quàm de An-
gelo, vel spi-
ritu.
Matth. 4.
Infr. 10. &
Luc. 10.

Et interrogauerunt eum, dicentes. Hæc
interrogatio non est simplici animo
facta ad discendum, sed animo tentan-
di, & explorandi, non quidem vt eum
proderent, quemadmodum Pharisei,
sed vt ostentarent scientiam, & con-
funderent Dominum. Nam si tantum
discendi gratia interrogassent, nõ di-
ceret Dominus: *Erratis nescientes Scri-
pturas, neque virtutem Dei,* nec diceret
Euangelium, silentium eis esse imposi-
tum; nec Lucas diceret: *Amplius non au-
debant eum quicquam interrogare.* Inter-
rogant autem potius Sadducei de re-
surrectione, quia ipsi volebant gloriã
captare, Christum disputatione supe-
rando; & circa hoc se putabant habere
firmius argumentum, quàm in alia ma-
teria; & quia hanc nominatim senten-
tiam sustinebant aduersus Phariseos;
& Christus frequenter contra eam fo-
lebat differere; ideo vt eam tuerentur,
voluerunt de ea argumentum forma-
re, quò si Christum vicissent, videren-
tur Phariseos aduersarios suos quoque
superasse. Ad hæc cum vidissent Chri-
stum Phariseos tentantes de censu Ce-
sari dando à se confutatos recessisse,
cogitabant fortassis Christum indig-
natione commotum contra Phariseos
velle asserere, & negare resurrectio-
nem, vt ipsimet Sadducei negabant:
qui etsi spiritum, & Angelum nega-
rent, potius tamen quæsierunt de re-
surrectione, quàm de Angelis, vel spi-
ritibus. Nam resurrectionem sepe præ-
dicabat, cum diceret: *Appropinquauit
regnum cælorum,* & Apostolis illud præ-
ciperet prædicare: regnum autem cæ-

lorum est post resurrectionem: de An-
gelis verò, vel spiritibus raro Domi-
minus loquebatur ad populum. Dein
de maior contètio erat de resurrectio-
ne: quia magis curant homines de eo,
quod ad ipsos spectat, qualis est resur-
rectio corporum, in qua totum homi-
nis bonum, in quod tendit, situm est:
esse autem Angelos, vel spiritus, pa-
rum curant, ad quos etiam negandos
non ita validum argumentum suppe-
tebat, atque ad resurrectionem subuer-
tendã. Postremo declarata resurre-
ctionis quæstione, declarantur, & aliæ
duæ: quia si resurrectio est, necesse est
manere animam corpore solutã, quæ
debeat corpori coniungi. Soluitur et-
iam quæstio de Angelis; quos prop-
terea negabant Sadducei, vt diximus,
quia Angeli sunt puri spiritus, & pu-
tabant ipsi quod nõ posset esse aliqua
substantia purè spiritalis. Quod si re-
surrectio est: ergo anima separata est,
& spiritus est, & substantia incorpo-
rea est; ac ob id Angelus esse potest.
Et tamen si concedatur, Angelum esse,
vel spiritum, non sequitur resurre-
ctionem esse: quia multi Philosophi
ponunt, animas separatas manere in-
corruptas; qui tamen negant resurre-
ctionem.

II. ratio.

III. ratio.

Deut. 25

Quid sit sus-
citatio semi-
nis.

Alter sensus.

Gen. 3.

Infr. 17. &
22.

Hæc suscita-
tio seminis
ad quid va-
leat.

Gen. 24.

Infr. 30.
Ibidem.

1. Reg. 24.

Cur hæc lex de feminis suscitanda fuerit Iudæis: & an Gentes illam haberent.

Gen. 38. Ruth. 4.

Iudæis olim que permissa

Ibidem.

Deute. 24. 1. Reg. 8. & 7. Deute. 23.

Deut. 12.

Suscitatione feminis qui negligenter.

Virg. 4. Aeneid. initio.

Cur lex suscitandi feminis ad Nouum non pertinet Testamentum.

2. Thess. 4. Ibidem.

Heb. 13.

Eccles. 30.

rogabat ne deleret nomē suum. Ut ergo esset successio in hæreditate; & linea defuncti, quantum ad nomen, continuaretur, erat hæc lex suscitandi feminis, ita ut suscitans non gigneret sibi filios, ut Onan nõ cognoscebat Thamar, ne filiū suscitaret fratri suo Her: & cognatus Booz noluit cognoscere Ruth Moabitidem. Reuera ergo manebat nomen, & opinione habebatur filius, ob quam causam, non obstare zelotypia, supponebat ancillas maritis, ex quibus filios susciperēt. Et ob id fiebant etiam apud Gentiles ante legem, ut constat ex sacra Genesi. Et idcirco concessum fuit Iudæis diuortiu, sicut datus est Rex, vsura permissa, & vxorum multitudo tolerata, quia imperfecti, & illis assueti, & habentes exempla à Gentilibus. Nam Iudæi prorsus legem omisissent, nisi in his, quæ libertatis erant aliquid concederet. In cultu autem Dei falso, non permisit ut Gentes imitarentur, ut in Deuteronomio perferibitur, vbi omnia spectantia ad deorum cultum iubet subueri. Et si autē Gentes ab initio suscitationem feminis impense desiderarent; Gentiles tamen posterius, & zelotypi non ita nomen curantes, potius cauerunt ne vxores secundo nubere, & magis concupierunt ut manerēt in perpetua viduitate, adeo ut gloriæ, & decori duceretur foeminam secundo non nubere. Vnde de Dido secundas nuptias cogitās, dixit apud Poëtam, culpam vocās: Si non pertasum thalami, tedag, fuisset, Huic vni forsā potui succumbere culpa. In Nouo vero Testamento lex suscitandi feminis non est conueniens: quia huiusmodi suscitatio feminis repugnat ex parte fidei, & spei certæ resurrectionis, ut non opus sit conseruari nomen in filio. Hinc Apostolus inquit: Consola mini inuicem in verbis istis; & rursus: Nolumus vos ignorare fratres, de dormientibus ut non contristemini, sicut & ceteri, qui spem non habent, scilicet de resurrectione. Nam qui vult suscitari sibi semen, desiderat in filio viuere; at nos non habemus hic manentem ciuitatem; sed futuram inquirimus, ut non opus sit cōseruari in filio, de quo dicitur: Mortuus est pater eius, & quasi

non est mortuus: similem enim reliquit sibi post se. Non erat etiam in Nouo Testamento illa opinio hominū, ut curarent de nomine suo per suscitationem feminis tuendo, neq; in optimis legibus Gentilium, quales erant leges Romanorum, tale quid mandabatur. Nõ conuenit etiam suscitatio feminis honestati graduum matrimonij: nã contingeret cōiugia fieri in primo gradu affinitatis, vel saltem eundem virū habere duas sorores simul in vxores, vbi contingeret alterius illarum virū absque semine defunctum esse, neq; extare aliū, qui possit suscitare semen. Frater autem directē lege tenebatur semē suscitare; sed poterat cognatus alius suscitare, alio cedente, ut habes in lib. Ruth. Et habens vxorem debebat suscitare, quia licita pluralitas tunc erat; aliās raro suscitaretur semen: & Booz laudauit Ruth, quod non sit secuta iuuenes, ex quo videtur vxoratus fuisse. Septimus etiam frater non videtur expectasse ante matrimonium mortem sexi. Et hæc pauca de suscitatione feminis sint dicta. Ex hac autem lege, quam Moyses superapposuit, bene cōsiderata, multæ soluuntur in Scriptura quæstiones, quod alij sint patres secundum legem, alij secundum naturā, & tamen vtriq; veri Patres. Hinc Ioseph sponsus Mariæ Virginis duos habuit Patres, alterum secundum carnē, qui dicitur Iacob, alterum secundum legem, qui nuncupatur Heli: ex cuius rei consideratione dissonantia Euāgelica conciliatur, ut suo loco fuit dictū. Erant autem apud nos septem fratres. De his enim, & non de cognatis lex Deuter. loquitur, quam tantum recipiebant Sadducæi, & fratres tantum obligatur. Et factū hoc contingere potuit, ut de Sara Tobiz, quæ septem viris nupsit, & de Samaritana, quæ quinque habuerat viros præter eum, quem tunc habebat. Martialis meminit cuiusdam Gallæ, quæ septem viris nupsit, ait enim: Funera post septem nupsit tibi Gallæ virorum, Picentine: sequi vult, puto, Gallæ viros. Et de altera: Inscrisit tumulo septē celebrata virorū

II. ratio. Optima leges Gentiliū erant leges Romanorū. III. ratio. Mosaicæ legis suscitandi feminis recta intelligentia quid conferat. Mat. 1. Luc. 3. Lib. 3. Deut. 25. Ad quos tantum lex spectaret feminis suscitandi. Tob. 3. Ioan. 4. Martialis. li. 9. epigram.

Quare Sadducæi de septem fratribus tantum petierunt, non pluribus, vel paucioribus. Hierony.

Virtute dā; & mulieris item prodigiōsi incontinentia.

Tob. 3.

Per resurrectionē quid hoc loco. 1. Cor. 15.

Sadducæorū de muliere septem, cui illorū in resurrectione contingeret, in terrogatio sol. ut nit-batur duplici fundamento.

Se fecisse Cloe: quid potest simplicius? Ideo valet argumentū, licet forte non acciderit de septē fratribus sine semine: sed non constat. Et non ponunt decem, vel plures, quia non esset verisimilis historia: Quanquā Hieron. ad Geruntiam testetur virum quendā suo tempore Romæ vixisse, qui viginti se pelisset vxores, alteram; quæ vigesimum secundum habuisset maritū, matrimonio copulatos; & summam omnium fuisse expectationem quis quem prior efferret, & vicisse tandem maritum. Nec ponunt ditos tantum, quia etsi idem sit nerius argumenti, imperiti tamen magis ex multitudinē turbantur: & maius incōueniens videtur q̄ sex viri maneant in cōiugati post resurrectionē, quā vnus. Et maior vis esset argumenti, si non esset accepta ad semen suscitandum; quia possit videri primi vxor: sed esset tanquā Sara, quam septem viri acceperunt. Tamen primum proponunt, quia rarum est, quod sine lege ita sit vnā incontinens, ut septem copuletur. Et subiungunt: Nouissime autem omnium, & mulier defuncta est. Et ita non potuit habere alium, de quo esset dubitandum: nam si aliquis septem fratrum superuiveret, illius esse videretur. In resurrectione ergo, cuius erit de septem vxor? Omnes enim habuerunt eam. Resurrectionem, vocant statim resurrectionis: nam resurrectio ipsa in momento fiet, ut ait Apostolus. Omnes autem, quia habuerunt illam, ius habent ad eam. Ponunt Sadducæi in statum resurgentium futuram commixtionem sexuum, sicut nunc: deinde quemlibet eam habiturum vxorem, quam hic habuit. Quib⁹ datis, videbatur sequi maximum inconueniēs: quia aut omnes illi haberent simul eandem vxorem, aut aliquis eorum solus. Si omnes, fieri non poterat, ut vna mulier haberet plures viros simul, etiam si e contrario vir potuerit simul multas vxores habere: maxime cum isti essent fratres, & cognationis impedimentum obstaret. Si autem dicatur quod vnus habiturus esset eam, quæretur quis esset, quia non videtur maior causa de vno, quā de altero: ideo nullus esset

habiturus eam, quia omnes habuerunt illam, ut dicitur in litera: & ita omnes ius ad eam habebant. Deinde omnes mortui sunt ante illā, & nemo in hoc alteri præstabat: quia nouissima mulier defuncta est. Tertio, quia omnes mortui sunt sine semine, ut ponderat Marcus, & Lucas: Cur ergo magis vni, quā alteri traderetur? Quod inconueniens videtur, quia in resurrectione ponebant quemlibet illorum suam habiturum vxorem. Eo etiam dato, quod vni illorum adiudicaretur, ceteri sine vxoribus manerent: quod nõ minus erat inconueniens. Sed eo etiam admissio, nimirum in resurrectione generali esse commixtionem futuram sexuum, & quemlibet accepturum vxorem suam, non restet inferebant quod volebant: quia in ea causa vxor non æqualiter pertinebat ad omnes, sed ad vnum præcipue: ergo illius erat futura vxor in resurrectione, hoc est, primi eorum; quia ille accepit eam in vxorem propter se ipsum, ceteri autem non acceperunt eā propter seipso, sed propter defunctū ut illi semen suscitarent: Id verò quod propter aliū fit, reducit ad id quod per se est. Deinde primus sponte eam accepit, alij autem compulsi necessitate legis: & cum illa accipiebant bonā defuncti primi iuxta legem Deuter. & lib. Ruth: ad eum igitur in resurrectione feditura erat. Tertio, quia filij, qui gignuntur post mortem ex vxore sua, minus ad defunctum pertinent, quā vxor; & tamen primogenitus ex vxore defuncti ad suscitandum semen donatus, pertinet ad defunctum, & nõ ad viuētem, qui illum genuit. Ergo, à fortiori, pertinebit vxor ad defunctum, & ita eam habebit; & non alij tanquā minores in iure. Dato etiam quod in resurrectione esset futura corporum commixtio: si stricto iure agitur, dicendum quod ad nullum pertinebit vxor, quam habuit hic, eo quod non maneat iam aliquod vinculum, cum per mortem viri fuerit soluta mulier a lege viri, ut Paulus habet ad Romanos. Nam obligatio semel extincta nõ redit. Itaq; nõ oportebat, ut quis rediret ad vxorem, quam viuens ha-

Mar. 12. Luc. 20.

Alterum fundamētū quia que ratione b⁹ eberitur.

II. ratio.

Deut. 25. Ruth. 4. III. ratio.

III. ratio à iure ipso.

Rom. 7. 1. Cor. 7.

Ubi æquitate.

buerat; & sic cessaret ista contentiosa argumētatio. Si autem ex æquitate agatur, videtur æquius quod homo redeat ad uxorem suam, quam quod aliam de integro accipiat; & tunc cum illa fuerit septem virorum, & primi fuerit præcipue, ad illum potius redire deberet. Nec circa alios vllum remanet inconueniens: quia poterant illi accipere uxores alias quas vellent, quem admodum hie moriente uxore alicuius, accipi potest alia sine vlllo dedecore, aut absurdo.

Quare tunc Christus Sadducæis respondentibus contra morem suum respondit.

Matth. 21. Infr. 22.

I. causa.

Respondens autem Iesus, ait illis. Quæuis Iesus tentatoribus non solet respondere, vnde quærentibus: *In qua potestate hac facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?* respondit: *Nec ego dico vobis in qua potestate hac facio, & Phariseis tentantibus de censu, oblique responderit, quia dolose, & ad machinandum illi mortem tentabant, Sadducæis tamen tentantibus ad gloriam, & ostentationem doctrinæ, & contra veram doctrinam peccantibus directe respondere voluit, ne Sadducæi victoriam obtinuisse viderentur contra Dominum, vel possent gloriari de sua sapientia; Ideo directe confutauit eorum positionem. Respondit etiam, vt Dei gloria suo responso illustraretur, turbæ ædificaretur, & nos de conditione resurgētium doceret.*

II. causa.

Cur Christus Sadducæorum objectionem propositam non diluit.

Neq; voluit Christus dissoluere illorum argumentum, ostendens non valere consequentiam. Nam vxor illa vel nullius esset, vel esset primi & neutro modo vllum absurdum sequeretur, vt dictum est. Sed Dominus noluit sic illorum argumentum confutare, tamen si potuisset, sed falsitatem eius quod positum erat, ostendere. Nam aliter debet procedere dialecticus disputator, & aliter moralis doctor, & diuinæ doctrinæ traditor: nam respondere ad consequentiam, erat subtile, & dialecticum, sed ad mores nequaquam. Ideo Dominus Iesus quod nobis erat conuincibilis, respondit. Deinde non erat admittendum Christi ita respondere: nam si dissolueret consequentiam, ostenderet quod vxor illa ad vnum potius pertineret, quam ad alios, vel ad nullum; & hoc per aliquas probationes, quas auditores non bene taperent, nec viderent an Dominus fecisset satis argumēto. Ad hæc etsi viderent confutationem consequentiam, non esset tamen tam manifesta, quin aliquo modo posset contēdi, quia circa subtilia semper remanet aliquis scrupulus: & hoc multum derogasset Christi honori, qui aperte confutare debebat aduersarios, vt populus audiens laudaret Deum, sicut factum est. Denique si ad consequentiam respondisset, etiam si quod positum erat, non admitteret, putassent simplices, quod tacendo illud concederet, cum ad illud non responderet: & crederent Christum astruere, quod in resurrectione esset sexuum commixtio. Ideo ad hoc expresse respondit, & ad illud similiter, vt doceret statum resurgētium alienum longè à nuptijs. Docet igitur nos suo exemplo, vt intelligamus quibus, & quando, & ob quem finem respondendum, vt fructuosa sit nostra responsio, & grata atque gratiosa apud auditores existat. Sed ne tractatus modum excedat, reliqua huius disceptationis in sequentem rejiciemus, quod maiori cum pondere discutiamus, atq; examinemus verba Domini nostri Iesu Christi, cuius cum Patre, atque Spiritu sancto sempiternam felicitatem agnoscere, & prædicare debemus omnibus seculis, Amen.

II. ratio.

III. ratio.

III. ratio.

Quando fructuosa ad interrogantes erit nostra responsio.

III. causa.

TRACTATUS LXI.

De disceptatione Domini cum Sadducæis de Resurrectione, in eadem verba.

Resurrectionis articulus quanti ponderis sit atq; momenti.

Peræpretium est, vt hanc Domini responsonem diligenter atq; luculenter excutiamus, quia articulus resurrectionis & magni est momenti, & longè intelligentiæ nostræ facultatē, vt capiatur, sicut & vires naturæ vt fiat, excedit. Ait ergo: *Erratis nescientes Scripturas, neq; virtutem Dei.* Primo asserit illos errare: quod verū erat, nā ex errore argumentum eorum procedebat, nec intelligebant quod esset futura resurrectio, nec qualis esset futura conditio resurgētium. Deinde hoc dixit ad confusionem eorum, qui sapientes erant in oculis suis; & ad indicandum eorum mentem, quod non hypocriti, & malo animo, sed errore peccarent, ostentare volentes scientiam, & putantes insolubile, quod tamē solubile erat, & falso nitebatur fundamento, nimirum vsum sexuum futurum, in alia vita. Errabāt ergo nescientes Scripturas: id est, ideō erratis, quia neque scitis, neq; legitis Scripturas: quas qui nesciunt, ignorāt virtutem Dei, vt ait Hieronymus. Sermo est de sacris Scripturis, quæ loquuntur de resurrectione, vel de conditione resurgētium. Virtus autē Dei non est Christus, vt interpretatur Origenes, etiam si ille sit virtus Dei; sed potestas illius est ad efficiendā resurrectionē, vel ad dandā conditionē spirituales resurgētibus. Vterq; verō error Sadducæorum ex ignorantia procedebat, tum Scripturarū, tum virtutis Dei: nā Scripturas nesciebāt, qui Prophetarū Scripturas non recipiebāt, & scripturas Mosaicæ quas legebant, minime intelligebant. Nam ex Scripturis etiā Mosaicis potuissent accipere resurrectionē, & aliā in ea viuēdi rationē, quā modo habemus in cibo, potu,

Cur Christus dixerit Sadducæos errare in resurrectionis doctrina.

Ignorantes Scripturas, quid ignorat teste Hieronymo.

Hierony. in Matthe. c. 22. tom. 9. Sadducæi quam ignorabant virtutē Dei.

Orig. tract. 22. in Matthe. tom. 2.

& vfu venerorū, & illi non absurdum putassent. Homines etiā in cinerem redactos secūdū corpus redire ad vitam ab eo, qui totū mundū ex nihilo antecōdiderat. Ex quo etiā facillē accepissent, Deo possibile esse, nos alia in futuro seculo vita donari, quā sit præses. Et horū duorū ignorantia causa fuit erroribus omnibus, tum Philosophis, tum Hæreticis, & non solum Sadducæis, qui resurrectionem, vel apud Iudæos, vel apud Christianos negarūt. Et Iesus esse potest, quod Sadducæi errabāt, putantes non esse futurā resurrectionē: quod ex duobus proueniebat, nimirum ex ignorantia Scripturarū, & virtutis Dei. Scripturarū quidē, quia multæ de resurrectione loquuntur: & isti vel illas non legebant, vel non intelligebāt. Circa virtutem Dei etiam errabant, quia etsi Scripturas legerent, & intelligerēt ex illis significari resurrectionē, non credebant tamē Scripturæ propter resurrectionis difficultatē, quia non putabāt esse potestatem quæ sufficeret ad efficiendā resurrectionē. Atq; in hūc modū intelligūt Origenes, & Theophyl. Vel secūdō sensus est, quod isti errabāt in fundamento, putantes quod etsi resurrectio sit futura, in illa quoq; foret corporū commixtio: qui error prouenit ex ignorantia Scripturarū, quæ ponunt aliā resurgētium conditionem: prouenit etiā ex virtute Dei ignorata, putabant enim quod homines non possent alio modo viuere, quā nunc viuunt. Et hunc sensum optimè exprimit Euthymius his verbis, *Fallimini, vt qui non intelligitis propheticas Scripturas, quæ non talē, qualē vos suspicamini, docēt resurrectionē: & veluti ignoratis virtutem Dei, quæ a mortuos resuscitare potest, sine prioribus habitibus, & affectibus.* Hæc ille.

Gen. 1. & seq.

Sadducæi cur resurrectionem negarent.

Origen. Theophyl.

Euthym. c. 53. in Matthe.

Quæ scripturæ nouam futuræ resurrectionis statum insinuant.

1. Cor. 15. & seq.

Origen. ibidem sub finem.

I. solutio, sed infirma, ac improbabilis

Heb. 10.

Gen. 15. infra 49.

In quo sensu scripturæ non facit solidum argumentum

Altera firmior solutio, atque probabilior. Duplex error Sadducæorum circa resurre-

Dices; Quæ sunt illæ Scripturæ, quæ dicunt futuram conditionem resurrectionis aliam: nulla enim talis videtur extare: non enim Christus allegaret seipsum tunc, vel Apostolum in priori ad Corinthios, cum eiusmodi libri nondum essent editi. Origenes hoc loco sic scribit: *Queritur hic Saluator, qui dicit ad Sadducæos, Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei indicat enim, quoniam in quibusdā scripturis positum est, ut in resurrectione nuptiæ non sint, hominibus videlicet factis in similitudinem Angelorum. Quæ ergo Scriptura est docens, quoniam in resurrectione neque nubunt, neque uxores accipiunt? Et in qua Scriptura vel Legis, vel Prophetarum discimus, quoniam erunt, qui resurrexerint, sicut Angeli in celo? Manifeste enim in Veteri Testamento hoc non legitur scriptum, & querat qui vult, si poterit inuenire. Nos autem dicimus quia scriptum est, non tamen in ipsis sermonibus manifeste ista dicentibus, sed in mysterio indicantibus secundum intellectum moralem. Nam tū sit Lex umbra futurorum bonorum, & dicens quadam de viris, & vxoribus, & exponens nuptias, non principaliter de ipsis nuptiis intelligitur, quas non simpliciter secundum carnem nuptias existimamus, sed de talibus nuptiis, quales nos de Christo, & Ecclesia exposuimus in seculo illo fore. Et infra: Nec inuenio alicubi Scripturam dicentem, Sanctos post exitum fore sicut Angelos Dei: nisi forte quis & hoc moraliter intelligat, secundum illud quod dicitur: Tu autem ibis ad patres tuos cum pace nutritus in senecta bona; item, Appositus est ad populum suum, aut, appositus est ad genus suum. Sic ille sentit. Hæc autem non videntur satis solida: quia cum Christus argueret contra Sadducæos, ex Scripturis hoc posse colligi: & tamen Scriptura in sensu mystico non facit aliquod firmum argumentum: ex Scriptura ergo in sensu literali hoc elici poterat.*

Propterea dicendum est, quod isti tam circa resurrectionem futuram, quam circa conditionem resurgentium errabant. Et primus error ex istis proveniebat ex ignorantia Scripturæ, quæ illud abunde tradit. Secundus error

procedebat ex ignorantia diuinæ virtutis: nam et si Scripturæ aperte de ea re non loquantur, tamen non debet crediti hoc impossibile, si virtus; & potestas Dei agnosceretur. Putabant enim Sadducæi solum fieri posse quæ naturaliter, & quæ consueve fiunt, id est negabant quicquid non videtur oculis; quemadmodum nunc faciunt oculi; qui omnia inficiantur, quæ alij videntur, vel sacris, aut alijs probatis traduntur historijs. Rationi namque est consonum, quod cum status resurgentium sit ad recipiendam poenam, & præmium pro bonis, & malis, ut illi, qui in parte bonorum meliorem statum habituri sint quam hic, atque adeo corpora ex utrisque passionibus, & habitibus corporum modum seruent spiritualem. Cum ergo ratio hoc suadeat, videtur ita esse futurum, nisi desit potestas faciendi hoc: at potentia non deest, quia illa Dei infinita est. Ergo resurrectio futura erit ad conditionem spiritualem, quam qui negat, non credit Dei virtutem esse potentem ad hoc efficiendum. Et hic sensus videtur ceteris præstantior, illumque asserit Chrysostomus à B. Thoma in Catenâ aurea citatus, his verbis: *Quod dixit, In resurrectione neque nubent, &c. retulit ad hoc quod dixerat: Nescitis virtutem Dei. Quod ante dixit: Ego sum Deus Abraham, &c. ad illud quod dixerat: Nescitis Scripturas. Sic ille.*

Verba Græca habent *ὅτι καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι γὰρ ἔσονται*, quæ magis generalia sunt, quam verbum nostrum nubendi, quod apud nos proprie mulieribus conuenit respectu viuorum. Verba tamen Græca generaliora sunt, & significant matrimonium contrahere, aut nuptiis copulari, quorum utrumque perinde viris, ac mulieribus commune est. Verbum autem secundum Græcum non passiuam significationem habet, ut Latina vox Nubentur: habet enim neutralem, non actiuam significationem: nam secundum actiuum significatū diceremus, parentes nubere suas proles, id est, nuptui tradere. Huius autem verbi passiuum, quo hic vtitur Euangelista, actiuam significationem ponit Paulus, cum ait: *Igitur & qui matrimonio iungit*

ctionem vendit: perueniret.

Sadducæorum qui similes videntur.

Resurrectio cur futura.

Chrysost. in Matth. 10. mo 2.

Quare Christus dixerit: In resurrectione neque nubent, neque nubentur.

1. Cor. 7.

virginem

Nonnius Marcel.

Nubere olim apud antiquos dicebatur tamen viri, quæ feminæ.

Quorundam id: In resurrectione neque nubent, neque nubentur.

Luc. 20.

Filij huius seculi qui dicuntur.

Supra 3.

Nuptias esse illicitas, quæ ratione quædam falso asseruerint.

Filij alterius seculi qui sint.

Heb. 13.

virginem suam, bene facit. Vbi Græcè legitur *ἡγαμίωσθαι*, id est, nubens actiue, siue matrimonio iungens. Nemo verò miretur, interpretem nostrum Latinum tribuisse viris, verbum nubendi: nam ut testis est Nonnius Marcellus, nubere apud antiquos verbum fuit, & viris, & feminis commune, sicut & apud Græcos verbum *γαμίζω*. Atque ita præsentis loci sensus erit. In resurrectione neque matrimonia contrahent, neque nuptui tradentur. Quod conuenit liberis respectu parentum: nubuntur etiam a parentibus, quando eos nuptum elocant, aut nuptui tradunt.

Quantum ad sensum autem, Dominus dissoluit argumentum Sadducæorum, tollendo eorum fundamentum, scilicet in resurrectione negando ullam futuram sexuum commixtionem: ideo non recipiet quis ibi uxorem, quam hic habuit, vel aliam. Et ita tolluntur absurda, & inconuenientia, quæ ex suo fundamento inferebant Sadducæi, scilicet quod nesciretur cuius esset illa vxor, & quod licet daretur vni, reliqui manerent sine vxoribus: quorum neutrum inconuenit, cum nullus eorum vel antiquam, vel nouam sit habiturus vxorem. Apud Lucam hoc expressius dicitur, ait enim: *Filij huius seculi nubunt* (siue ducunt uxores, ut Græcè habetur) *& traduntur ad nuptias* (nempe a parentibus.) Et vocantur filij huius seculi homines, omnes post peccatum: ante casum enim Adam dicitur Dei Filius apud eundem Lucam. Ac proinde alia ratione quam Luc. 16. vbi filij huius seculi, homines tantum mundo dediti, qui opponuntur filijs lucis, vocantur; hic vero, vniuersi homines in hoc solo degentes. Quod ob id à nobis annotatur; ne hinc aliquis colligat nuptias esse illicitas, ut aliqui hæretici asseruerunt. Illi verò, qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducunt uxores, neque ultra mori poterunt. Quibus verbis Dominus statuit futurum seculum, quod pariter negabant Sadducæi, dicentes non esse resurrectionem. Illius autem seculi electi, sunt filij, qui ad illud aspirant; quia non habent hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirunt: quemadmodum

filij huius seculi præsentis seculo vacant, atque in eo delectantur.

Deinde aduerte, dici electos & pios dignos resurrectione ex mortuis: nam et si boni & mali communem habeant resurrectionem, boni tamen procedent in resurrectionem vitæ, mali verò ad reprobi procedent in resurrectionem iudicij ad condemnationem. Quæ admodum Apostolus dixit, *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Reproborum enim resurrectio propter perpetuam miseriam, mors potius dicenda est, quam vita, ut Irenæus docet. Tertiò perpende in verbis Lucæ: *Neque ultra mori poterunt*, ostendi, ut Euthymius ponderat, quod nuptiæ propter mortem factæ sunt, dum loco mortuorum alij generantur: vbi autem non est mors, iam neque nuptiæ sunt. Sic ille.

Quartò considera, tamen in verbis Matthæi, quam in verbis Lucæ, in vita æterna non tantum non futurum actum matrimoniale, qui solus est licitus, sed nec aliquam aliam sexuum commixtionem, cum quælibet talis spirituali statui resurgendum repugnet: & negata illa, quæ legitima est, & licita in statu coniugali, intelligitur cæteræ omnes fornicariæ, & illicitæ multo magis negatæ. Quod verò nulla sit futura commixtio corporum in vita æterna: etiã si satis esset ad confirmandum verbum Christi, ostendam tamen illud propter Cerinthum, & alios hæreticos, à quibus impurus ille Mahometus tamen impurum dogma hausit, ut in eo constituerit beatitudinem. Omnis enim coniunctio corporum, aut propter necessitatem est, aut propter voluptatem capiendam; sed horum nihil manebit; igitur nulla talis vel in beatis, vel in danatis erit. Quia nunc necessaria est eiusmodi corporum commixtio ad procreationem proles pro conseruanda specie: nam cum individuuum humanum corrumpatur, non potest in seipso perpetuari: opus est igitur generatione, ad quam refertur carnalis copulatio, ut successione viuientia omnia fient incorruptibilia; & ideo non erit necessaria generatio, cum quilibet in seipso conseruari possit.

In celo nulla futura esse corporum commixtionem, multis ostenditur.

Hinc Augustin. *Cōnubia*, inquit, propter

Electi & pij cur dicuntur digni resurrectione ex mortuis.

10ann. 5. & Matth. 25.

1. Cor. 15.

Irenæ. lib. 2. cap. 63.

Euthym. 6. 53. in Matthæum.

Nuptiæ ad quid institutæ secundum Euthymium.

In celo nulla futura esse corporum commixtionem, multis ostenditur.

Aduersus Cerinthum, summum hominis bonum in obscena voluptate constituentem, atque eius discipulum Mahometum.

Autor oper. imperfe. in Matth. homil. 42. tom. 2. operu B. Chrysoft.

Quod in beatis nullus erit vsus venereoru ob voluptatem capiendam, nec in damnatis.

August. numer. 3 tom. 6. initio.

Ratio prima.

Secunda a fine venere voluptatis.

filios sunt; filij autem propter successio- nem; successio propter mortem. Vbi ergo mors non est, neque connubia. Præterea autor operis imperfecti: In hoc quidem seculo quia morimur, ideo nascimur: quia nascimur, ideo uxores ducimus: ut quod moriendo minuitur, nascendo suppleatur. Ibi autem moriendi necessitas tollitur; ubi & nascendi causa soluta est. Hæc ille. Quod etiam apud damnatos verum est: nam illi quoque erunt immortales. Deinde probatur, nullum vsum venereorum futurum propter voluptatem capiendam, tam in beatis, quam in damnatis. Nam in delectationibus Venereis beatitudinem posuit ex nostris Cherintus, ut testatur Augustinus libro De hæresibus, & ex externis Mahometus pseudopropheta nullam aliam promisit suis felicitatem, quam quæ ex sensuum gustus & tactus functionibus perciperetur. In beatis quidem primò non erit, quia esset aliquid inordinatum: nam venerea ad generationem referuntur à natura, tanquam ad finem suum. Cum ergo finis cesset, nempe generatio, profectò & id, quod ad finem est, cessabit, hoc est vsus coniugij.

Deinde delectatio non est finis, ad quæ actus generationis referendus sit, vel propter quem sit appetendus, sed est veluti causa mouens, & impellens ne omittatur generatio. Nam permixtio sexuum, est operatio materialis, & non fit nisi cum magna substantiæ resolutione: vnde multa incommoda perpeti contingit coeuntes. Et propterea homines eiusmodi amplexus non appetent, nisi natura inseruisset in eiusmodi sexuum permixtione magnam voluptatem, ut ad opus generationis summè necessarium omnia animalia feruenti conatu ferantur: quem admodum etiam in cibo & potu sumendo, quo indiuiduum seruatur, natura voluptatem maiorem constituit, quam in alijs. Ergo non constituetur delectatio tanquam finis, quia in melioribus actionibus constitueretur maior delectatio, quod falsum est. Ideò constituitur tantum ut iritamentum, vel causa impellens ad generationem, ut conseruetur natura. Cum ergo cessabit finis generandi, non erit amplius causa voluptatis; & ob id nec ipsa voluptas manere illo statu incorruptionis. Ibi etiam si coniungerentur inuicem homines, esse non posset talis delectatio, quia esset ibi aliqua resolutio, decisio, & deperditio substantiæ incorruptioni repugnans. Tertio, quia ad venerea allicit, ac impellit concupiscentia: quæ in beatis nulla erit, sicut nec vlla carnis titillatio eam efficiens. Quarto, quia venerea quandiu durat, tollunt operationem intellectus: nam ut docet Aristoteles in Ethicis, nemo potest in ipsa quicquam intelligere: ideo tolleretur operationem intellectus, in qua consistit beatitudo: quod maximum esset inconueniens: quare nec venereæ delectationes ibi erunt. Quod si admittas, delectationes ibi esse, sed non quæ absorbeant intellectum, neque tollant eius operationem, ut modò, iam non appetentur. Nam cessare omnem actum intellectus ad præsentiam venereorum, fit ex voluptatis superabundantia. Nam regula hæc est Aristotelis in Ethicis, ut maior delectatio simul habita non permittat percipere minorem, si multum excedat. Si ergo non absorbeant, neque priuènt operationes intellectus in vita æterna, non appetentur, ut hic. Quinto eiusmodi voluptates, quæ in generatione percipiuntur, non habent vim maximam delectandi, ideo non est in eas, ut in finem tendendum. Quia qui eas appetit, in ratione delectabilis illas sibi tanquam finem constituit: quod rationi omnia ad id, quod optimum est referenti repugnat. Ideò non posset beatus concupiscere tales voluptates, quia iam illis tanquam fine fruere, non referendo eas ad alterum; ac proinde peccaret, nec esset beatus: quorum vtrumque falsum est. Qui enim semel beatus est, à beatitudine cadere non potest, neque peccare. Sexto, delectationes, quæ sensibus percipiuntur, magnæ non sunt, nisi per errorem: nam vulgares homines, qui alias delectationes meliores non cognoscunt, illas in magno pretio habent. Et tamen Aristoteles in libris Ethicorum ostendit illas esse

paruas, & admixtas doloribus, etiam in videndo & audiendo, nec appetuntur nisi ob sopiendas tristitias naturæ rodentis, & malæ compositæ; & quia aliæ meliores ignorantur. Aliæ etiam sensuum functiones, quia referuntur ad cognitionem, & non appetuntur propter se, ut venerea oblectamenta, possunt in beatis manere, quia manent eorum obiecta. In damnatis etiam, cum sint sicuti beati, immortales & incorruptibiles, non possunt esse mutationes, vel resolutiones, quæ habent vim corrupendi: quales sunt in Venereis. Delectationes etiam, medicinæ quædam sunt ad tristitias pellendas; at pœna damnatorum non potest tolli etiam per actum generationis, cum pœna illa in immensum voluptatem excedat. Præterea non est in dæmonibus titillatio, vel concupiscentia ad illas delectationes: & quia animæ torquentur à dæmonibus, non permittuntur agere quæ volunt. Et ita colligimus, quod à resurrectione, neque nubent, neque nubentur, nec erit vllus vsus permixtionis corporum.

Tertia ratio.

Quarta.

Arist. lib. 7. Ethic. c. 15 Ad illud quod obijcit: Voluptates esse poterant in beatis, quæ nequaquam impediunt intellectum.

Aristot. 10. Ethicor. Maior delectatio minore absorbet quando secūdam Philosophum.

Rationis officium.

Sexta.

Arist. lib. 7. Ethic.

Quæ sensuum functiones poterunt etiam in beatis remanere.

Delectationes, præsertim venereæ in damnatis, cur erunt nulla.

Homines beati ut erunt sicut Angeli Dei in cælo; & quare hoc dixit Dominus. Mar. 12.

Matth. 19.

Angeli castitatem amant, eiusque cultores singulariter præregunt atque custodiunt.

Act. 23. Luc. 20.

paruas, & admixtas doloribus, etiam in videndo & audiendo, nec appetuntur nisi ob sopiendas tristitias naturæ rodentis, & malæ compositæ; & quia aliæ meliores ignorantur. Aliæ etiam sensuum functiones, quia referuntur ad cognitionem, & non appetuntur propter se, ut venerea oblectamenta, possunt in beatis manere, quia manent eorum obiecta. In damnatis etiam, cum sint sicuti beati, immortales & incorruptibiles, non possunt esse mutationes, vel resolutiones, quæ habent vim corrupendi: quales sunt in Venereis. Delectationes etiam, medicinæ quædam sunt ad tristitias pellendas; at pœna damnatorum non potest tolli etiam per actum generationis, cum pœna illa in immensum voluptatem excedat. Præterea non est in dæmonibus titillatio, vel concupiscentia ad illas delectationes: & quia animæ torquentur à dæmonibus, non permittuntur agere quæ volunt. Et ita colligimus, quod à resurrectione, neque nubent, neque nubentur, nec erit vllus vsus permixtionis corporum.

Subdit Dominus: Sed erunt sicut Angeli Dei in cælo. Verbum, in cælo, iungi potest cum verbo, erunt, nimirum, Beati erunt in cælo sicut sunt Angeli: vel potest iungi cum voce Angeli, ut sit fesus, beatos fore eo modo, quo Angeli Dei sunt in cælo: & ita indicat Marcus. Hoc autem de solis iustis dicit, quod deinceps quasi Angeli erunt quantum ad affectionem, & voluptatum carentiam, videlicet non nubentes, ac incorruptibiles, neque habentes actus corporis imperfectos, nec proclives ad venereæ. Secus verò eunuchi, qui seipso modo castrauerunt propter regnum cælorum, quorum sanctitati, & perfectioni non repugnat magnis carnis molestiis affici, atque perturbari, modò fortiter dimicando vincant. Insinuat etiam, Angelis amicam esse castitatem, atque illis qui eam profitentur, propitios esse, & fautores. Consultò etiam Dominus Angelorum meminit, ut eos statueret contra dogma Sadducæorum insanum, qui illos negabant, ut in Actis refert Lucas. Hæc paulò aliter habetur apud ipsum Lucam; ait enim: Aequales

enim Angelis sunt; & filij sunt Dei, cum sint filij resurrectionis. Intellige Angelis æquales, quantum ad conditionem incorruptionis, & immortalitatis, quæ homines habebunt ex gratia. Angeli etiam omnes simul fuerunt creati; ideo in eis non est opus nuptijs ad propagationem. Similiter etiam filij Dei, quos filios resurrectionis vocat: simul etiam suscitabuntur, ut amplius nuptijs non egeant ad propagationem. Vide igitur quam honorificis, & præclaris nominibus pios insigniat. Nam erunt sicut Angeli, vel pares Angelis, ob rationes dictas. Erunt filij Dei, & non amplius filij Adæ: quia non solum per Spiritum regenerati, & renouati in Christo. Erunt, quia hoc modo prius etiam dum viuerent, etiam filij Dei erant, iuxta illud, Charissimi nunc filij Dei sumus; & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videmus eum sicuti est. Intelligit ergo, filios Dei secundum corpus, quod diuina quadam cum Angelis immortalitate donatum erit. Ad quod Apostolus spectans, scripsit: Nos ipsi primitias Spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, ad optionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri. Erunt postremo filij resurrectionis, id est, in quibus perfecta, & beata resurrectio complebitur, omnisque corruptionis & passionis experti: à qua, sicut & à beatitudine, alieni erunt damnati. Vel filij resurrectionis, id est, Christi, qui de se ipso dixit: Ego sum resurrectio, & vita: ut exponit Irenæus martyr. Tertullianus. verò libro De resurrectione carnis explicans quare resurrecturi dicantur filij resurrectionis: Filios, inquit, resurrectionis appellat, ut per eam quodam modo nasci habentes; postquam non nubent, sed resuscitati. Similes enim erunt Angelis, quia non nupturi, quia nec morituri, sed qua transituri in statum Angelicum.

Neque potest quis ex his verbis elicere, corpora piorum absque vllò sexus discrimine suscitanda, ut quidam hæretici dixerunt. Nam ut Angelorum natura diuisionem in masculum & feminam non suscipit, ita nec beati. Et quia Apostolus dixit: Donec occurrat

Electi in cælo quomodo erunt Angelis æquales.

Nomina electorum in cælo quam honorifica sint futura.

1. Ioann. 3.

Iisdem ut erunt filij Dei.

Rom. 8.

Electi cur dicantur filij resurrectionis.

Alter sensus.

Ioan. 11.

Irenæ. lib. 4. cap. 9. Tertius Tertulliani.

In eos qui dicunt nullam futuram in cælo sexuum distinctionem.

Ephes. 4.

B. Hilar. can. 23. in Matth.

Hierony. to mo 1. paulo à med.

Idem ibid.

August.

Gen. 2.

Quid sit sexus femine? Augustino.

Idem ibid.

Hierony.

mus omnes in virum perfectum, ex eo colligebant feminas non resurrecturas in sexu feminino. Et Hilarius in Matthæum illam sententiam sequi videtur, ab alijs nequaquam tacitâ; quod se temerarie facere asserit: est tamen omnino falsa, & ab Ecclesia reprobata. Hieronymus enim in epitaphio Lucinij Bæticæ, sic habet: *Non natura, & substantia corporum tollitur, sed gloria magnitudo monstratur. Neque enim scriptum est. Erunt Angeli, sed, sicut Angeli: Vbi similitudo promittitur, veritas denegatur.* Idem refert in epitaphio Paulæ, matris sanctæ Eustochij, vbi citatis his verbis, ait: *Non substantiam nobis Angelorum, sed conversationem, & beatitudinem Dominus repromittit.* Augustinus vero lib. 22. De ciuitate Dei capite 27. initio tomo quinto, idem confirmat: *Sed mihi melius, inquit, sapere videntur, qui vtrumque sexum resurrecturum esse non dubitant. Non enim libido ibi erit, qua confusionis est causa. Nam prius quam peccassent, nudi erant, & non confundebantur vir, & femina. Corporibus ergo illis vitia detrahentur, natura seruabitur. Non est autem vitium sexus femineus; sed natura, qua tunc quidem, & à concubitu, & à partu immunis erit: erant tamen membra feminea non accommodata vsui veteri, sed decori nouo, quo non alliciatur aspicientis concupiscentia, qua nulla erit, sed Dei laudetur sapientia, atque clementia: qui & quod non erat, fecit, & liberauit à corruptione quod fecit.* Sic ille. Et idem probat inferius ex his verbis: *Nuptias, inquit, Dominus futuras negauit esse in resurrectione, non feminas, & ibi negauit, vbi talis quaestio vertebatur; vt eam negato sexu muliebri, celeriore facilitate dissolueret, si eum ibi pranosceret non futurum: imò etiam futurum esse firmavit, dicendo, Non nubent, quod ad feminas pertinet: neque vxores ducent, quod ad viros. Similiter exponit Hieronymus libro 3. in Matthæum capite 22. tomo 9. Si in resurrectione, ait, non nubent, neque nubentur, resurgent ergo corpora, qua possunt nubere, & nubere. Nemo quippe dicit de lapide, & arbore, & his rebus, qua non habent mem-*

bra genitalia, quod non nubant, neque nubantur, sed de his, qui cum possunt nubere, tamen alia ratione non nubunt. Sic ille. Erit igitur distinctio sexuum post resurrectionem: contra Origenem, qui aliter sensit.

De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Hæc eadem sic refert Lucas: *Quia vero resurgent mortui, & Moyses ostendit se-cus rabum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed viuorum. Omnes enim viuunt ei.* Dominus ad statuendam resurrectionem, cum plurimos & apertos locos Prophetarum posset producere, vt Esaiæ, Ezechielis, Danielis, Iobis, Oseæ, & Ioëlis, cõsulto omisit: quia Sadducæi, cum quibus disputabat, teste Hieronymo, non recipiebant nisi Pêrateuchû. Deinde Moyses legem de suscitando semine ipsi allegauerant: idcirco Moysen contra eos, & nõ alium producit, vt perpendit Chrysostomus. Denique cum illi in doctrina Moysi gloriarentur, & in ea se doctos existimarêt, per Moysen eos reuincit. Quæadmodum apud Ioanem dixit: *Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.* Produxit etiam hoc testimoniû potius ex Moysè, quam ex alijs, quæ commodè potuisset proferre, vt marginis solidos, & perspicuos, vt illud: *Appositus est ad patres suos, vel, ad populum suum: Dormiuit cum patribus suis, aut cum Iacob: Descendam in infernum ad filium meum.* Sed noluit aliud quàm hoc, quia in eo, in trina repetitione Dei mysterium Trinitatis includitur: & in eo quodd est Deus Abraham, Isaac, & Iacob, incarnationis Sacramentum designatur: & in eo quod meminit rubi, ex quo locutus est Dominus, arcanum Passionis, & resurrectionis insinuatum est, cum rubus arderet, & non combureretur: quanquam aliquid aliud contineat. Et cum dicitur, *Non est Deus mortuorum, sed viuentium,* supplendum est Deus.

Origen.

De mortuorum resurrectione testimonium Del Exo. 3. Luc. 20.

Quare Christus ad statuendam resurrectionem contra Sadducæos, Moysen potius, quam Prophetarum testimonium protulerit. Ela. 26. Ezech. 37. & seq. Dan. 12. Iob 19. & 14. Ose. 6. Ioel. 3. B. Hierony. Deut. 25. et seq. Chrysof. homil. 71. in Matth. tomo 2. Ioan. 5. Secunda ratio. Gen. 49. Trinæ Dei repetitionis mysterium.

Quodd

Cur dictu de presenti: Ego sum Deus, &c.

Theophy. in Luc. cap. 22

Cyrl. Hierosolym. ca teche. 18.

Rationis Christi vis.

Viuere, viuere est esse, ait Philosophus. Arist. lib. 2. De anima. Abraham, Isaac, & Iacob, qui iam erant mortui.

Violenti primum.

Apocal. 5.

2. Cor. 5.

2. Mach. 12

Quodd vero ait: *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob:* ponderandum est verbum præsentis temporis, Ego sum: non ait, fui olim, vel eram, sed nunc sum. Et vt ponderat Theophylactus, de rebus perditis, & corruptis dicere solemus; Ego eram dominus huius, & huius rei, &c. At Cyriillus Hierosolymitanus rectè hoc verbum expendit; ait enim: *Nunquid Deus est non existentium? num aliquando dixit Rex se Regem esse militum, quos non habet? Quando aliquis ostentat diuitias, quas non possidet? Necessè est itaq; subsistere Abraham, Isaac, & Iacob, vt Deus sit viuentium Deus. Nec enim dixit: Ipsorum eram Deus, sed sum.* Hæc ille. Et vis argumenti in hoc sita est: quia tunc erant mortui, & tamen dicitur eorum Deus. Si erat eorum Deus, & Deus non est nisi viuentium, ergo viuebant. Quodd vero non probat amplius, Deum esse viuorum Deum, ob id fecit, quia illud est per se certum, & perspicuum. Effet enim perinde absurdum, Deum viuum, imò ipsam vitam, mortuorum dici Deum: sicut absurdè vitæ diceretur vitæ mortuorum, & eorum qui nõ sunt. Et quia viuere, viuentibus est esse, teste Philosopho lib. 2. De anima; Ergo tunc erant.

Quodd si vltra quæras, quomodo tunc essent, qui vitæ erant defuncti? Respondent nonnulli, quodd erant quantum ad animam, quæ vitæ est, & sic animæ erant, & viuebant: & consequenter statuuntur spiritus separati, quos Sadducæi negabant. Probat autem quodd existerent animæ eorum, darent esse resurrectionem: maxime quia animæ partes entium naturalium sunt, & vniri suis corporibus optant, vt integrè maneant. At tale votum & desiderium cum sit à natura inditum, frustrari non potest: illo enim impediri, est contra rationem violenti, de quo Philosophus, *Nullum violentum perpetuum.* De hoc desiderio animarum loquitur Ioannes in Apocalypsi, quæ acceptis stolis optat suorum corporum assumptionem: & Paulus, *Nolumus, inquit, expoliari, sed superuestiri.* Et autor libri Machabæorum colligit Iudæ Machabæum de resurrectione mortuorum

rectè sensisse ex credita ab eo animarum vitæ post mortem, cum ait; *Nisi enim eos qui dormierant, resurrecturos speraret, & rel. Nã alioquin etiã prodesset etiam illa oratio, & oblatio, etsi non resurgerent: sed existimabãt vnũ alteri necessario adherere, & ex immortalitate animarum colligi resurrectionem corporum.* Iustitiæ quoque diuinæ æquitas postulat, vt corpora, quæ cum animabus bona, vel mala gesserunt, cum eisdem aut felicitate, aut supplicio afficiantur. Opera enim mala, vel bona à composito ex anima, & corpore prodierunt, & idem in vtrõq; remuneranda sunt, & non tantum in sola anima. Et ita Caietanus affirmat probari hoc loco simpliciter animæ immortalitatem, quam Sadducæi credebãt cum corpore interire; & vtrõq; negabant Act. 23. & per Synecdochen Scripturam vocare Abraham, Isaac, & Iacob animas eorum, & ita indirectè probari resurrectionem. Atque hunc sensum sequitur Hieronymus in hunc locum, atque Theophylactus.

At vero alij, Abraham, Isaac, & Iacob non pro parte, id est, pro animis, sed pro integris personis illos accipiendos voluit: ex quo sequitur, quodd essent, & quodd viuerent ei: atque hic sensus præstantior videtur, quia Dominus produxit hunc locum ad statuendam resurrectionem, quæ ex coniunctione animæ cum corpore suo resultat; & non ad probandam immortalitatem animarum, etiam si hanc immortalitatem resurrectio cõsequatur. Potius ergo rationi est consonũ, probare resurrectionem, ad quam consequatur immortalitas animarum. Atque hunc sensum vt veriore, & subtiliorem, amplectitur B. Thomas in Matthæum scribens, qui in quarto sententiarum ait: *Ad secundum dicendum, quodd anima Abraham non est propriè loquendo ipse Abraham, sed est pars eius; & sic de alijs. Vnde vitæ anima Abraham non sufficeret ad hoc quodd Abraham sit viuens, vel quodd Deus Abraham, sit Deus viuens, sed exigitur vitæ totius coniuncti, scilicet animæ, & corporis: qua quiddem vitæ quamuis non esset actu, quando verba proponebantur, erat tamen in or-*

Caiet.

Hieron. Theophy. in Matth. 22. Altera solutio probabilior.

B. Thom. in 4. sentent. distinct. 43. quæst. 1. ad 2.

dine

Hilar. can. 23. in Mattha.

dine vtriusq; partis ad resurrectionem. Vnde Dominus per verba illa subtilissimè, & efficaciter probat resurrectionem. Hilarius in hæc verba ait: Sermo hic ad Moysen sanctis istis patriarchis iam pridem quiescentibus extiterat. Ergo quorum erat Deus, hi Deum habebant: Nihil autem poterant habere, si non erant. Quia in natura rei est, vt esse id necesse sit, cuius sit alterum. Atque ita Deum habere, viuendum est, cum Deus æternitas sit, & non sit eorum, quæ mortua sunt, habere id, quod æternum est. Et quomodo esse illi, futuriq; semper negabuntur, quorum se esse profiteatur æternitas? Epiphanius in hæresim Samaritanorum ait: Adstruitur resurrectio primum ex Abel, nam post eius mortem sanguis loquitur cum Domino: sanguis quidem licet non sit anima, non est tamen sine anima. B. Chrysostr. explicans quomodo illo tempore Abraham viuus erat? respondet: Quomodo Adam quæuis viueret, posteaquam de vitæ ligno comedit, sententia tamen prolata mortuus erat: sic profecto isti etiam mortui erant, pollicitatione tamè resurrectionis viuebant. Addo istis Irenæum, qui lib. aduersus Valentinum, ita hunc absoluit locum: Si enim Deus mortuorum non est, sed viuorum, hic autem dormientium patrum Deus dictus est, indubitatè viuunt Deo, & non perierunt, cum sint filij resurrectionis. Sic illi Patres egregiè.

B. Chrysostr. homil. 7. in Matth. tomo. 2. Gen. 3.

Irena. lib. 4 cap. 9.

Ve omnes Deo viuunt.

Rom. 4.

Matth. 9. Ioan. 11.

Christi argumentatio qualis sit pro resurrectionis veritate.

Lucas quoque addidit, quod omnes viuunt ei. Id est in eius dispositione de eis suo tempore suscitandis. Etsi enim nobis sint mortui, Deo tamen viuunt veluti dormientes sibi, qui vocat ea quæ non sunt, tãquam ea quæ sunt, & de mortua puella dixit: Non est mortua puella, sed dormit, & Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt à somno exuscitem eum. Et ita Ecclesia canit; Regem cui omnia viuunt, & cui non pereunt corpora nostra. Deus enim non colitur à mortuis, sed à viuentibus.

Sic ergo verba Christi ad syllogismum reduci possunt: Deus, est Deus viuorum; Deus est Deus Abraham, Isaac & Iacob; Abraham ergo, Isaac, & Iacob viuunt. Quod si obijcias, malè

Christum cõcludere istos viuere, quia non probat eos simpliciter viuere, sed viuere in Deo; ita enim Lucas habet; Omnes enim viuunt ei: & tamen quantum ad vitam qua viuunt ei, nõ distinguuntur viuentia à non viuētibus: quia omnia viuūt in Deo, iuxta illud: Quod factū est, in ipso vita erat; id est, Omnia quæ facta sunt, vita sunt in Deo. Viuere enim in Deo, est, habere exemplar in Deo, quod sit vita, vel viuens: nam omnia, quæ fiunt, à Deo prodierunt, tanquam à prima causa, quæ non est agens naturale, aut fortuitū, sed agens propter finem, & secundum formam, vel exemplar præconceptum, quod in Deo ab ipso non distinguitur. Et ita res quælibet est in Deo eo modo, quo exemplar eius est, quia nõ habet aliud esse in Deo. Et tamen illud exemplar est aliquid viuēs, & ideo quælibet creatura in Deo est viuens, imò ipsa vita, vt Ioannes ait. Sed ista prædicatio nõ est formalis, vel denominatiua, sed magis per causam: nẽpẽ, id omne quod creatum est, vita est in Deo, id est, vita, quæ Deus est per formam exemplarẽ. Aliud est viuere Deo, & talia viuunt formaliter, & non per causam, sed imperfectè: quia viuūt in spe, vel in dispositione: quomodo homo qui iussit, & iam non est, & de quo Deus disposuit, quod nasceretur. Viuunt iã Deo, id est, secundum Dei dispositionem, qui constituit, vt aliquando viuere. Et ita plus est viuere Deo, quã in Deo: Nã quicquid viuunt Deo, viuunt in Deo. Sed non conuertitur: nam omnia viuentia viuunt in Deo, inter quæ solæ creaturæ ratione præditæ viuunt Deo.

Ponderat autem Origenes, quod ter dicatur Deus: Qui enim, inquit, perfectissimè sunt circa Deum, quantum ad cõparationem dico ceterorum hominũ, plenus totum habent Deum in se; propterea non communiter, sed singulariter eorum dicitur Deus. Vtputa si dicatur, Ager ille eorum est, ostendimus quod vnusquisq; eorum qui possidet agrum illum, partem modicam habent de eo, & non habent eũ in toto. Si autem dicimus quoniam ager ille illius est; demonstramus quia totum agrum illum possidet ille. Sic & vbi dicitur

Luc. 20.

Ioan. 1.

Viuere in Deo quid sit.

Deus quale sit agens.

Deo viuere quid sit.

Orig. tract. 22. in Mattheum.

Cur ter dicatur Deus, secundum Origenem.

Origenis elegans sanè cõparatio.

Cur Deus Hebræorũ dicitur, nõ autem vnusquisq; illorũ, sicut Abraham, Isaac, & Iacob.

Quomodo verum sit, Deũ non esse Deũ mortuorum.

Ast. 10.

Rom. 4.

Deus vt dicitur esse alicuius Deus.

Qua ratione Deus mortuorũ sit Deus, & non sit.

Quare turbæ miratæ sint de doctrina Christi.

tur Deus Hebræorum, imperfectio demonstratur eorum, quoniam vnusquisq; eorũ aliquid modicũ de Deo habebant. Abraham autem totum habebat Deum, & Isaac totum habebat Deum, & Iacob totum habebat Deum; ideo nõ dicitur in communiõne, Deus eorũ, sed, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob; quasi singuli eorum totum habeant Deum. Hactenus ille, satis acutè quidem.

Sed obijcias; Quomodo dicitur Deus nõ esse Deus mortuorum, eũ in Actis Christus dicatur constitutus iudex viuorum, & mortuorum? & Paulus dicat, Vt & viuorum, & mortuorum dominetur? Respondeo, nomen Deus, non dici ad alterum, sed esse absolutum: dicitur autem Deus alicuius, id est, possidens eum, vel habens super eum aliquem modum causæ: nõ entis autem non est causa; ideo Deus non est eius quod non est, Deus. Si autem mortuus simpliciter est non existens, Deus non erit Deus mortuorũ. Si verò mortuus est aliquo modo ens, Deus erit Deus mortuorum. Aut ergo mortuus accipitur pro partibus, ex quibus constat, aut pro composito ex vtrõq;. Si p partibus; ita mortuus verè est, quia eius verè est aliquid: & corpus etiam secundum materiam verè aliquid est, cum nõ redeat in nihilum: & ita Deus est mortuorum. Si verò mortuus accipitur pro composito; aut cõsideratur re ipsa, aut in spe, vel diuina dispositione. Et re quidẽ ipsa mortuus nihil est, nisi in quãtum manet in opinione nostra. Et hoc modo Deus non se vocat Deum mortuorũ: quia mortui nihil sunt. Si autẽ in spe, vel in dispositione diuina; mortuus aliquid est; quia Deus disponit, vt ille, qui mortuus est, idem ille aliquando sit, qui prius erat. Atque hoc modo dicitur Deus viuorum, & mortuorum, quia disposuit vt mortui suscitentur.

Et concludit Matthæus: Et audiēt es turbæ, mirabatur in doctrina eius. Quia obturauerat ora eorum, & articulus ille nondum videbatur decisus. Et beneuoli, qui Christum diligebant, gaudebant de Christi victoria contra aduersarios, vt habes apud Lucam. Adiungit Marcus Dominũ intulisse: vos

ergo multum erratis: & quia negabant resurrectionem, & quia illa posita, existimabant carnalem fore vitam resurgentium, non secus atque est præsens. Addit etiam Lucas: Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei; Magister, bene dixisti. Et amplius non audebat eũ quicquam interrogare. Videntur illi, vt ait Euthymius, fuisse ex his, qui resurrectionem confitebantur, qui gaudebãt esse occlusum os aduersarijs suis; attamen admirati sunt & ipsi argumenti modum, & interpretationem illius verbi: Ego sum Deus Abraham, &c. Marcus similem cuiusdam Scribæ cõmendationem narrat. Ait enim: Et accessit vnus de scribis, qui audierat illos conquirentes: & videns quoniam bene illis responderit, interrogauit eum quod esset primum omnium mādatur. Et in fine huius dicitur: Et nemo iam audebat eum interrogare. Sed intelligendum est, vtramq; Domini responõnem ad duas quæstiones quosdam ex scribis approbasse: alteram quidem commendationem scripsit Marcus, alteram verò Lucas. Quod verò ait Lucas, amplius nõ esse ausos eum quicquam interrogare: ex Matthæo, & Marco falsum apparet; cũ hi testentur post quæstionem Sadducæorũ, Phariseos, & Scribas aliã proposuisse quæstionem de maximo mādatur. Proinde vel est intelligendum, Lucam rãtũ loqui de Sadducæis, quorum nullus ausus est eũ amplius quicquam interrogare; aut si de omnibus Lucas loqui intelligatur, videtur idẽ voluisse dicere cum eo, quod post sequentem quæstionem à se omissam de maximo mandato dixit Marcus: Et nemo iam audebat eum interrogare.

Hactenus igitur planè spinosam, & obscuram quæstionem absoluimus, eiusq; difficiles nodos expedire tentauimus. Illud ante omnia ex hac disputatione elicientes, resurrectionem vt certam & indubitatam nobis esse statuendam, & ad vitam quidem spiritualem, non ad animale, quæ nuptijs cõstat, vt præsens est, pertinere. In qua etiam habes, omnia dogmata Sadducæorum confutata. Nam hic directè stabilita est resurrectio mortuorum, & per cõsequens spiritus animorum fe-

Luc. 13. Qui Scribæ Christũ laudauerint, & bene responderint. Euthym. in Matth. cap. 53.

Mar. 12.

Luc. 20. Qui non ausi fuerit Christum amplius interrogare.

Alter sensus:

De resurrectione nobis quid censendum sit.

Ab Angelis duo abiant.

Quis idoneus Christus ex loco Moyſi confirmet reſurrectionis veritatem.

In Scripturis quid cenſendum neceſſario contineri.

IOAN. 20.

paratorum, ſine quibus reſurrectio nõ conſtaret. Confirmata eſt etiam veritas Angelorum, qui non tantũ nuptiarũ ſunt expertes, ſed & incorporeos, & ab omni materia & corruptione alienos, Dñs designat, cum ait, ſuſcitatos futuros ſicut Angelos Dei.

Deinde aduerte, argumẽtum iſtud procedere contra noſtræ tempeſtatis hæreticos, qui nihil adduci volunt ex Scriptura ſancta, quod non expreſſe contineatur in illa. Neque enim in loco, quẽ Chriſtus ailegat, expreſſe mortuorũ reſurrectio aſſeritur; ſed ex eo in bona conſequẽtia deducitur. Quare quod euidenti, vel neceſſaria conſequẽtia deducitur ex Scripturis, in illis dicendum eſt contineri. Simili argumẽto Theologi confirmant faciendam eſſe confeſſionem Sacerdoti. Dixit enim Chriſtus: *Quorum remiſeritis peccata, remittantur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Sed remitti, & retineri non poſſunt à Sacerdote, ſi illis non indicẽtur; igitur Sacerdoti indicanda ſunt, antequam retineantur,

vel remittantur. Deinde aduerte, Phariſæos lætatos, quod Sadducæi eorum aduerſarij à Chriſto conuincerentur; ſicut & probabile eſt, Sadducæos gauifos fuiſſe, cũ dogmata propria Phariſæorum, in quibus ab eis diſideret, à Chriſto conſutarentur. Omnes tamẽ etſi inter ſe diſcordes, in Chriſto tamẽ conſutando, & conuincendo concordẽs erant. Nam ſimili ratione videas hodie hæreticos, qui varias profitẽtur ſectas, etſi inter ſe maximẽ diſideant in vna tamen Dei Eccleſia oppugnanda, & in vno Chriſti vicario, & vniuerſali in terris paſtore pernegando, ac reſellendo mirificẽ cõſentire. Nos verõ ſi ſapimus, Chriſti verbis fidẽ habeamus, Eccleſiam eius Sponſam amplectamur, & exoſculemur, vnicum eius Vicarium & Eccleſiæ gubernatorem agnoſcamus, veneremurq; , tanquam perſonam ſuſtinentem Domini noſtri Ieſu Chriſti: vnde, ſicut à Patre etiam, atque Spiritu ſancto, omne bonũ promanat, quibus & immortales agenda ſunt gratiæ in ſecula ſeculorũ. Amen.

In quibus hæretici hodie inter ſe conueniant.

TRACTATVS LXII.

DE Diſceptatione Dñi cum Phariſæis de maximo mādato. Et habetur Matth. 22. & Marc. 12. *Phariſæi autem audientes quod ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, conuenerunt in vnum: & interrogauit eum vnus ex eis legis Doctõr, tentãs eum, Magiſter, quod eſt mādatum magnum in Lege? Ait illi Ieſus, Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum, & primum mandatuũ. Secundũ autẽ ſimile eſt huic, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.*

Phariſæorum quæſtiones quales ferẽ.

Multæ quæſtiones magis diſſiciles, quã piæ, vel neceſſariæ iactabantur apud Phariſæos, de quibus Apoſtol.

Stultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones deuicit, ſciens quia generant lites: inter quas hæc nõ poterat collocari. Nã etſi parui referat ſcire quod præceptũ

2. Tim. 2.

maximum

Quæſtio de primo & maximo mandato quid momenti habeat.

Quomodo Sadducæis fuerit ſilẽtium impoſitum.

Act. 23.

An hæc quæſtio d. primo, & maximo mandato, præcedentẽ proximẽ ſit cõſeſcuta.

Matth. 22.

Mar. 12. Luc. 20.

Matth. 22. Quid quod vnuſtantũ eſt phariſæis, iſque legis doctõr, ac tentans Chriſtũ interrogauit de maximo mandato.

maximum ſit, & quantum vnum alteri præſtet, & magis expediat omnia diligenter obſeruare; nõnihil tamẽ doctõri eſt in eo, quod ſummuũ, & primum præceptum aliquod eſſe agnoſcatur, vt vel inde quiſque cognoſcat, quantum à Deo recedat, & ab obediẽtia, quam illi debet, qui primum præceptum infringit. Vnde Dominus interrogatus, dignatus eſt nobis aperire quod eſſet primum, & quod ſecundũ mandatum inter ſexcenta decẽ & tria præcepta legis.

Audientes igitur Phariſæi quod ſilentium impoſuiſſet Sadducæis. Non quidẽ imperando illis, vt tacerent; ſed quia non habebant quid replicarent. Quãquam, cum non crederent, poſteã conrendebant, licet non cum Chriſto, vt habes in Actis; non enim perſuaſi ſunt ad credendum intus, & ad amplectendam veritatem, ſed coacti ſunt ſilere, etſi verum non putarent reſponſum acceptum. Atque hæc quæſtio præcedentẽ proximẽ ſequitur: quia ſine aliquo intermedio narrato in Scripturis deſcribitur. Vt autem tentent Dominum, veniũt, alijs ſuperatis, quibus contra Chriſtum vniuntur. Cõſilium autem quod inierunt de quæſtione cẽſus dandi Cæſari, an non, in abſentia Chriſti factum fuit: quia dicitur, *Et audientes mirati ſunt, & relicto eo abierrunt.* Sed aliqui manſerunt, vt de vno reſtatur Marcus, & plures, vt Lucas ait, quorum vnus inquit, *Magiſter, bene dixiſti.* Vnus ergo qui audierat, alijs nũtiauit: nunc autẽ omnes Phariſæi præſentes aderant, quia dicitur, *Vnus ex eis:* atque eis proponitur quæſtio à Domino, cuius filius eſt. *Et interrogauit eum vnus ex eis Legis doctõr, tentans eũ.* Vnus, quia vna quæſtio, & ne ſi vniuerſi quærent, & conuincerẽtur, magis erubeſcerent: ſed aderant alij, vt illi vni fauerent, & magis Chriſtum iriderent. Dicitur legis doctõr; ne de ſumma arte quærens ſuperaretur. Tentans autem, quia volebat diſcere. Et malo animo conuenerant, eo quod vidiffent Chriſtum bene reſpondentem Sadducæis: nã ſi ab illis conſuſus fuiſſet, fortaliſis ipſum non tẽtaſſent. Etſi autem malo animo à principio tenta-

ret, poſteã tamen componẽtus eſt, & dixit illi Dominus; *Nõn eſt longẽ a regno Dei:* quemadmodũ miniſtri miſſi ad eum capiendum, mitiores ſunt redditi audito Chriſto.

Magiſter, quod eſt mandatum magnum in Lege? Blandiuntur vocando eũ magiſtrum, vt magis ſeducant; & quia docebat, ita vocabatur ab omnibus, vt à Sadducæis paulõ ante, & à Phariſæis modo, & ab Scriba: *Magiſter, ſequar te quocunq; ieris:* & à populo, vt apud Marcum, *Quid vltra vexas Magiſtrum?* & à diſcipulis: *Vos vocatis me, Magiſter, & Domine: & bene dicitis: ſum etenim:* & Dominus ipſe præcepit diſcipulis: *Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite: Magiſter dicit, Tempus meũ propẽ eſt, &c.* Interrogant quod eſſet mādatum magnum in Lege: Marcus ait interrogalle, quod eſſet primum omnium mādatum, id eſt, præcipuum. Et idẽ idem ſunt primum, & magnum, quemadmodũ etiam reſponſio Chriſti reſtatur. Hoc eſt maximum & primum mandatum: etſi in vtroque habeatur *magnum* in Græco: quemadmodũ primitiæ auri, meliores auri partes dicuntur in Exodo. Et poſitiuum ponitur pro comparatiuo, vel ſuperlatiuo frequenter more Hebræorũ, aliàs multa magna erant in lege præcepta: ſic etiam in libro Paralipomenon ſuperlatiuum pro poſitiuo ponitur, dicitur enim de filijs Ephraim viginti millia, octingenti fortiffimi robore (pro fortes robore) viri nominati in cognationibus ſuis. Erat autem quæſtio hæc indeciſa apud Iudæos ob varietatem præceptorum. Quidam tamen legiſperitus Luc. 10. interrogans, *Quid faciẽdo vitam æternam poſideret, & ad legem à Domino remiſſus, reſpondit, duo hæc dilectionis præcepta, & probata ſunt à Domino eius reſpoſio. Et intendebant Chriſtũ capere in ſermone. Ait illi Ieſus, Diliges Dominum Deum tuum.* Marcus habet: *Ieſus autem reſpondit ei, Quia primum omnium mandatum eſt, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuum, & quæ ſequũtur.* Chriſtus Dominus interrogatus ſemper reſpõdebat, ſed non ad mentem tẽtantium:

Mar. 12. Ioan. 7.

Idem Chriſtum, cur vocet Magiſtrũ.

Matth. 22. Supra 8.

Mar. 5.

Ioan. 13.

Matth. 26.

I. mandatum in lege, quid more Hebræo

Simile.

EXO. 25.

1. Paral. 12

Quare phariſæus peculiariter de hoc dubio Dominum interrogauerit.

Mar. 12. Deute. 6.

quanuis

quantis huic directè respòderit, etiãsi tentandi animo proposuerit quæstionem. Quæ ut magis intelligatur, perpende varias fuisse tentantium voluntates, varia etiam interrogationum genera. Vnde Interrogantes si postularerem, quã non expediret vel facere, vel scire, quæadmodum quando petebant signũ de cælo fieri, vel ut explicaret, In qua potestate hæc facis, respondit se nolle facere, vel dicere: si autem expediret, & tentarent, ad nocendum in persona, ut de censu dando Cæsari, respondebat. docendo eos circa propositam materiam; sed eorum malã mentem non detegebat. Cùm verò têtator intenderet vincere verbis; Dominus directè respondebat, confundendo eũ præter ipsius mentem, ut fecit cũ Sadducæis. Si autem tantum gloriã quærat interrogator, & non Christi confessionem; directè ad quæsitum respòdet; ut apud Lucam interrogatus: *Es quis est meus proximus?* Hic autem tentanti Pharisæo, quia postea ipsum pœnituit, directum responsum exhibuit. Quoniam autem præceptum est de aliquo quod fieri debet; debitum autè est ex necessitate alicuius finis, quia scilicet ad eum assequendum refertur; & talè est vel necessarium, vel vile ad illum, sit, ut quæuis lex, siue noua, siue vetus vnum mandatum habeat, quò vnum finè proximum respiciat, & multa. Multa siquidem adiumenta sunt, quibus ad finem non casu, sed ex regula ordinante cõtenditur. Quemadmodum cum dicitur; *Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem*; nimirũ propter dilectum Deum. Et Dominus in Deuteronomio cum dixisset: *Si tamen audieris vocẽ Dei tui, & custodieris præcepta eius & ceremonias, quæ in hac lege conscripta sunt*; continuo subiungit in singulari: *Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque possum.* Id est: Tota lex, quæ ratione finis vnum est mandatum: sicut ars ædificandi vna est, quod ad finem domus attinet, varia tamen habet instrumenta. Ita, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, vnum est præceptum, in quo continetur omnia vnitate finis; sicut illud: *Omnia quacunque vultis ut faciãt*

vobis homines, & vos facite illius, vnum est, in quo omnia quatenus omnes dilectionis modi in eo continentur. Nam amabilia quæ sunt ad alterũ, sunt ex amicabilibus, quæ sunt ad se ipsum: ut tradit Aristoteles. Quauis autem ceremoniæ, atque iudicia mores dirigant: quia tamen ex institutione, & voluntate Legislatoris potius quàm ex ductu rationis naturalis id faciunt; propterea quæ prioris generis sunt, moralia vocantur per excellẽtiã: iudicialia dicuntur, quia executio illarum legum sunt, quatum ad pœnas per iudices, qui ius reddebant, inferendas. Atq; hæc sicut, & quæ spectabant ad ceremonias, nihil aliud erãt, quàm determinationes præceptorum moralium. Iudicia quidem, præceptorum ad Proximum spectantiũ; ceremoniæ, eorum, quæ ad cultum Dei attinent. Et si verò Lex Noua obseruari sine ceremonijs, & iudicijs nequeat; hæc tamen non fuerunt posita in Euangelio, sed data potestas illa condendi, cũ dixit; *Qui vos audit, me audit: Quacũq; alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo*; &, *Pasce oves meas*. Nam si lex Christi nec haberet iudicia, nec ceremonias, nec potestatem illa condendi, nunquã Christi lex seruari posset: quia sine illis conuenienter viuere nõ possemus. Ideò hæc præcepta, ceremonias, & iudicia tradentia in Veteri Lege, cùm essent à Deo expressa, diuina erant, licet positiua: in Nouo verò Testamento, in quo non sunt expressa, sed per vel Pontifices, vel concilia, vel homines Sanctos, & sapientes instituta, Ecclesiastica sunt, & positiua, & non propriè diuina, quauis ab Spiritu sancto Patribus illis assistenti cõdita fuerint. Atque hæc gradum superiorem obtinent ad leges ciuiles, & Imperiales per viros iurisprudētissimos editas, & ad politiam externam spectantes. Hæ verò leges merè humanæ, & ciuiles vocantur, etiam si de illis dicat Sapiẽtia: *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & potètes decernunt iustitiam*: quoniam & ab obiecto quod respiciunt, nempe pacificum, & ciuilem hominum conuictum, & ab

Philosophus lib. 9. Ethicor.

Iudicia, & ceremoniæ in quo distinguantur.

Cum lex noua obseruari sine ceremonijs, & iudicijs nequeat: cur illa non sint posita in Euangelio.

Luc. 10.

Matth. 18.

Ioan. vlt.

An præcepta ad ceremonias attinentia moralia sint in lege Christi, sicut erant in Veteri lege.

Vnde leges humanæ descendunt, & quis earũ sit finis.

Prout. 8.

autori-

Quemadmodum ferè Christus respòderet ipsum tentantibus.

Matth. 12. & inf. 16.

Infra 21.

Infra 22.

Ibidem.

Luc. 10.

Huic Pharisæo Christus ferè tantum respondit.

Præceptũ, & debitum differunt.

Ioan. 15.

Deuter. 30.

Quid illud Moysi: Mandatũ hoc quod ego præcipio tibi hodie, nõ supra te est, neque possum.

Matth. 22.

Supra 7.

autoribus, qui homines fuerunt, generali, & communi Dei prouidentia adiutus, latæ, & pronũtiatæ sunt. Nec attingunt ad Ecclesiasticas sanctiones, & leges per homines sanctos editas: quia hæ peculiari Spiritus sancti concursu & assistentiã conditæ sunt, & hominibus datæ.

Mat. 12.

Deute. 6.

Quid est qd Matthæus de vnico dilectionis Dei mandato meminuit, Marcus autè, & fidei in Deum, & dilectionis præcepta cõplexus est.

Christus cur mandatũ dilectionis Dei cum fidei in Deum mandato coniunxit.

Euthym. in Mat. 6. 12.

Psal. 66.

II. ratio.

Diliges Dominum Deum tuum. Obijciens, Marcum nõ sic habere, ait enim: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.* Sed hæc inuicem sibi non pugnat; sed Matthæus expressit mentem Christi, Marcus autem posuit verba, & quod vnus omisit, suppleuit alter, ut solent Euangelistæ facere. Et verba, quæ Marcus recitat, sumpta sunt ex c. 6. Deuteronomij: in quibus non tantum præceptũ dilectionis Dei continetur, sed etiam præceptũ fidei vnus Dei. Nam etsi dilectio Dei sine fide non possit consistere: voluit tamen Dominus vtrumque, & fidei, & dilectionis præceptum coniunctim tradere propter tardiores, rudioresq; tũ ne amorem Dei egeũ esse existimaret, ut est ille hominum, & ut fides præcedens ostendat bonitatem, & perfectiõnem Dei, beneficiaque in nos collata: vnde oriri debet ratio, & quantitas amoris nostri erga Deum, id est, ex toto corde, &c. Sed aduerte, Hebræam lectionem habere: *Dominus Deus noster Deus vnus est*. Et ut Euthymius cõsiderat, includitur in illa Dei vnitate Trinitatis mysterium in triplici Dei repetitione, & mysterium etiam Incarnationis, per quod secunda persona in diuinis Deus noster est, peculiari carnis assumptæ ratione, quod Patri, vel Spiritui sancto non conuenit. Idem etiam habetur in illo versu Psalmi: *Benedicat nos Deus Deus noster: Benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terra*. Deinde: ut iugularetur hæresis, docens fidem satis esse ad salutem; cùm tamen hic statuatur fides per dilectionem operans. Et ne sibi quisquam putaret satis esse fidem, & dilectionem Dei, adiunxit præceptum dilectionis proximi, in quem per fructum bonorum operum exeratur charitas Dei, propter quem diligen-

ter est, ut verum sit dictum Apostoli: *Qui diligit proximum, legem impleuit*. Meminit etiam dilectionis proximi, quæ est secundum mandatum; ut per hoc illos obiurgaret; ut potè qui se omni dilectionis affectu dignum non solum non amarent, sed etiam inuidia, ac insidijs persequerentur, eumque etiam nunc dolose interrogarent: nam si diligerent, non tentarent.

Est autem hoc præceptum dilectionis Dei merito maximum; quia per se diligere, opus est dignum vitæ æternæ, ac per se ducens in finem propter se ipsum appetendum atque amplectendum, & non propter nos, aut propter aliud. Alia verò præcepta non nisi per dilectionem, aut promerentur, aut ad Deum pergunt, quò maxime tendebat Domini interrogatio. Non enim erat quæstio, quod esset maximum mandatum in longitudine verborum, quia alia pluribus verbis cõtenduntur; nec de hoc, quod simul multa faciendâ complecteretur, quia id maxime esset: *Omnia quacũq; vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis*. Plura etiam continet præceptum dilectionis proximi, quia includit dilectionem Dei nondum visi. Neque quærunt quod esset maximum difficultate: quia etsi Deum diligere sit difficilius, tamè diligere proximum, per se accipiẽdo, non esset secundum, quia alia difficiliora inueniuntur. Neque quærabant quod esset maximum præceptum ratione datitis, quia hoc datum est à Moise in Deuteronomio. Decalogus à Deo in Exod. Nec demum de præcepto obligante ad maiorem pœnam, quia sic maius est illud: Non habebis deos alienos. Estque summum omnium moralium, non determinatio aliqua diuini cultus, sed substantia eius.

Hoc loco quædã dubia ad hoc præceptum plenius intelligendum euacuanda sunt. Et illud primo loco, cur dicatur maximum, & primum. Maximum in primis mandatum propterea rectè dicitur, quia maiora sunt præcepta primæ tabulæ, quàm secundæ; & inter illa primæ, maiora quæ cultum internum, quàm quæ ex-

Rom. 13. III. ratio:

Præceptũ dilectionis Dei quàm magnũ sit.

Quibus modis hoc præceptum dilectionis Dei non sit omnium maximum.

Matth. 7.

Deut. 6.

Exod. 20.

Ibidem.

Præceptũ dilectionis Dei cur dicatur maximum.

ternum præcipiunt : & inter interna quæ plus affectum, quàm quæ intellectum perficiunt. Et magis unimur per voluntatem Deo, quàm per intellectum : & per amorem unimur Deo propter ipsum ; per fidem verò, & spem, propter nos ipsos. Ideò maximè à Deo requiritur dilectio, quæ maior est omnibus holocaustomatibus, & sacrificijs; ac proinde summè hominem veterem mortificans, & maximè Deo debita, & ei offerenda, & ab Apostolo dicitur excellentior via, finis præcepti, vinculum perfectionis, plenitudo legis. Et ubi tres illas virtutes Theologicas inuicem comparat, ait : *Maior autem horum est charitas.* Ad hæc dicitur maximum, quia magnum fuit in lege Naturæ: maius, quia actum in lege Moyfi: maximum, quia per Christum ostendentem diuinitas bonitatis diuinæ perfectum fuit. Maximum etiam ex potentia, habitu, seu dono, actu, obiecto, & fine, atque effectu. Potentia, quia maxima inter omnes facultates est voluntas, cæteris imperans, vt Regina: donum summum est charitas reliquis excellentior: actus est per se summè gratus, & magni meriti apud Deum: Obiectum est ipse Deus, quatenus fons totius bonitatis: & finis est supremus, quia non nisi propter se ipsum diligendus est Deus, sicut vniuersa propter semetipsum operatur. Effectus maximus est, quia facit maxima sustinere pro dilecto: quia fortis est vt mors, dilectio.

Dicitur etiam primum dignitate, nam ordine non refert quale sit: & non esse secundum, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* si ordinis esset habenda ratio. Ordine tamen dici potest etiam primum in lege simpliciter Moyfi, id est, Deuteronomio: quia duplex est dara à Deo populo Iudæo, vna in Horeb in Exodo, Leuitico, & libro Numerorum; altera in Moab, vt dicitur in Deuteronomio. Et hæc in totum est à Moyse, & ante capitulum sextum Deuteronomij, vbi est hoc præceptum dilectionis Dei, non præponitur aliud nisi Decalogus capit. 5. qui ad Exodum spectat. Dicitur etiam primum: quia quemad-

modum Deus primum, donat nobis amorem suam, antequam vllum donum nobis largiatur, & quicquid donat postea, ex amore donat; ita primum Deo à nobis dandus est ipse amor, per quem nos ipsos Deo offeramus, deinde ex amore reliqua danda, iuxta illud: *Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* Hinc etiam sequitur, prius nos amorem docendos esse, quàm timorem: quia primum præceptum est de amando. Et is timor laudandus est, qui ob id nascitur, quia timemus amittere, aut iratum habere Deum, quem diligimus. Non autem ita ille probandus est, quò Deus vt victor & vindex peccatorum timetur: nam hic timor crescente charitate diffedit, ille autem superior manet, & tanto maior, quanto maior est charitas. Quo enim magis aliquid diligimus, eò plus timemus illud perdere, sicut quidam Ethnicus dixit: *Res est solliciti plena timoris amor.* Sed non è contrario: multi enim timent, qui necdum ad amorem peruenerunt: & eiusmodi hominibus utilis est timor Dei vltoris, vt per illum introducantur ad spiritum amoris, secundum illud: *Initium sapientiæ timor Domini.* Proinde vbi amor Dei constituitur, ibi continuo adiungendus est timor. Hinc in eodem capit. 6. Deuteronomij, pronuntiato præcepto amoris Dei ex toto corde, subiungitur: *Dominum Deum tuum timebis, ac illi soli serues.*

Alterum dubium; Quomodo dicitur mandatum magnum in lege, cum non sit in lege inclusum, sed extra Decalogum positum in Deuteronomio? Dicendum est, contineri intra Decalogum, & extra, sicut enim prima principia in scientijs partes sunt illarum, quatenus ex illis eliciuntur conclusiones: sunt etiam extra, quatenus propriè ad scientiam conclusiones tantum spectant: ita amor Dei extra Decalogum est, quod attinet ad verba; quantum ad sensum verò, in tribus primis includitur, atque in illis explicatur, estque finis illorum, atque adeo aliorum omnium: quia finis præcepti, est charitas de corde puro, conf-

Gen. 4. II. ratio.

Timor qui laudabilis, qui finime.

Quid. epist. I. in initio.

Seruilis timor quibus utilis.

Psal. 110. Eccles. 1.

Quomodo dicitur mandatum magnum in lege, cum in lege non comprehenderetur.

I. Tim. 1.

Dilectionis proximi effectus. Rom. 13. Ibidem. Illud præceptum vt sit primum in Decalogo.

Quo de amice sit sermo in his præceptis dilectionis Dei, & proximi. I. opinio Caietani, & aliorum quorundam, minime probabilis.

I. ratio, ad probandum, hic de natura Dei dilectione nõ esse sermonem

II. ratio.

Gal. 2. Rom. 8.

III. ratio.

cientia bona, & fide non ficta. Porro finis in moralibus, eodem modo se habet atque principium in his, quæ in speculationem veniunt. Dilectio etiam proximi, teste Apostolo, legem implet; & propterea dilectio proximi malum non operatur, & bonum quodcunque potest, operari solet: qua ratione dilectio proximi primum principium est secundæ tabulæ Decalogi, & summa eorum omnium, quæ in illo continentur.

Tertium dubium est, de quo amore sit sermo in his præceptis, an de gratuito, an verò de naturali, an de eodem de utroque. Respondeo, quosdam in hunc locum scribentes, inter quos est Caietanus, sensisse, dilectionem quam proximo debemus sicut nobis ipsis, non debere intelligi de dilectione ex charitate. Et in 6. caput Deuteronomij scribens, docet, ambo hæc præcepta non esse intelligenda ex charitate: quæ manifestè falsa sunt, & ad Pelagianum dogma, quod vires naturæ exaltat, & obseruantiam legis libero arbitrio tribuit, proxime accedunt. Nam vt de vnoquoque illorum per se differamus, quomodo potest natura deprauata hunc actum dilectionis Dei super omnia elicere; cum summopere sit ad seipsum conuersa, nisi à Deo peculiari gratia adiuuetur? Deinde qui hunc actum potest elicere, cum sit maximus, poterit & omnia quæ minora sunt, perficere. Quorsum igitur aduentus Christi? Nam si per legem esset iustitia; gratia Christus mortuus est: & vnde est illud: *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis?* aut quod est aliud dogma Pelagianum vires ad seruandam legem exaltans, nisi hoc ipsum? Ad hæc dilectionem hanc intelligendam esse ex charitate infusa, declarat idem liber Deuteronomij. Nam cap. 30. ita habet: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui; vt diligas Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis vi-*

uere Quibus verbis insinuat, ad diligendum Deum, opus esse circuncisione diuina amputante omnes prauas cupiditates, & procliuitates naturæ. Præterea si dilectio Dei ex charitate maior est, & perfectior, quàm ea, quæ sine charitate præstatur, quomodo hæc posterior dicitur maximum mandatum? non enim esset maximum, quod daretur longè maius, scilicet diligere ex charitate. Deinde verum esset, quod alibi dixit: *Hoc fac, & viues, vbi seruanti præceptum dilectionis Dei, promittitur vita æterna: esset igitur vita æterna ex viribus naturæ, & non ex gratia Dei.* Postremo falsum esset, quod in his duobus mandatis vniuersa lex, & Prophetæ penderent: falsum quod esset omnibus holocaustomatibus maius. Atque ita comprobatum relinquimus, dilectionem Dei præceptam ex charitate necessario esse intelligendam.

Quod etiam sententijs Patrum euincitur. Nam B. Augustinus libr. de Trinitate in huc modum pulchrè philosophatur: *Cum enim duo præcepta sint, inquit, in quibus tota lex pendet, & Prophetæ; dilectio Dei, & dilectio proximi, non immerito plerunque Scriptura pro utroque ponit. Siue tantum Dei, sicuti est illud: Scimus quoniam diligentes Deum, omnia cooperantur in bonum. Et iterum: Quisquis autem diligit Deum, hic cognitus est ab illo. Et illud: Quoniam charitas Dei diffusa est, in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Et alia multa: quia & qui diligit Deum, consequens est vt faciat quod præcipit Deus, & in tantum diligit, in quantum facit: consequens ergo est, vt & proximum diligat, quia hoc præcepit Deus? siue tantum proximi dilectionem Scriptura commemorat, sicut est illud: Inuicem onera vestra portate; & sic adimplebitis legem Christi. Et illud: Omnis enim lex in vno sermone impletur, in eo quod scriptum est: Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Et in Euangelio: Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis: hæc est enim lex, & Prophetæ. Et pleraque alia reperimus in literis sanctis, in quibus sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & sacri de Dei dilectione, cum in utro-*

Ad diligendum Deum quid necessarium sit.

III. ratio.

Luc. 10.

V. ratio, & vltima, ab incòmodis.

Matth. 22.

Idem Patrum testimonio comprobatur.

B. Aug. lib. 8. de Trinitate. c. 7. initio, tom. 3.

Rom. 8.

1. Cor. 8.

Rom. 5.

Quatenus diligat quis Deum, teste Augustino.

Gal. 6.

Supra. 5.

Matth. 7.

Aug. lib. de Natura, & Gra. c. 43. tom. 7.

Idem ser. 61. de tēpo. in stio ferē, tom. 10.

Idem lib. de Natura, & Gra. c. 69.

C. p. 70. Psal. 16.

Idem lib. de perfect. in- stitia, res- pons. 17. a initio.

1. Tim. 1. Rom. 13.

Excluditur varij sensus huius disti- Distiges Do- minum Deū tuum ex toto corde tuo, & Psal. 102.

Quaſta nobis Deus manda- ta tradiderit.

Tropis vbi non vtitur Deus.

Sed hac possibilia cuncta, singuli habe- re non possumus: non imbecillitate natu- ra, ne calumniam facias Deo; sed animi lassitudine, qui cunctas simul & semper non potest habere virtutes; & Augusti- ni, qui libro de Natura, & Gratia, sic habet: Non igitur Deus impossibilia iu- bet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis. Idem rursus: Quia veritas, inquit, mentiri non potest, iam vanas excusationes suas relinquat humana fragilitas: quia nec impossibile aliquid potuit imperare, qui iustus est; nec damnaturus est hominem pro eo quod non potuit vitare, qui pius est. Idem libro de Natura & Gratia: Om- nia sunt facilia charitati, cui Christi sar- cina leuis est; aut, ea vna est sarcina ip- sa, quae leuis est. Et infra explicans quae sint viae durae, de quibus Psalmista, in- quit: Durae sunt timori, leues amori. Et libro de perfectione iustitiae: Quis au- tem nesciat, inquit, cum praeceptum sit generale charitas, quia finis praecepti, est charitas, & plenitudo legis est charitas, non esse graue quod diligendo fit, non ti- mendo? & reliqua. Sic ille: Quod ergo dicitur: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, &c. non est sensus, vt nihil aliud ab eo cogitemus, & amemus: quia ipse praecipit diligere proximum. Et beati, qui hoc praeceptum perfecte implent, a- lia cogitant, & amant, sed in Deo, & propter Deum. Nec est sensus, vt sic diligamus ex viribus nostris, vt earo nulli ex ipsis mandatis Dei obluete- tur: quia nouit Dominus figmentum nostrum, & saepe inuitis nobis caro subsultat, & nunquam, vel maxime iu- stus sine fomite esse potest. Neque rur- sus vult dicere, vt quanto maximo possimus nixu, & conatu Deum dili- gamus: nam Deus pro bonitate sua ita tradidit nobis mandata, vt sem- per sit locus consilij, vt possimus su- pererogare. Alioqui pax non esset conscientiae, vel laetitiae, si tam gra- ue iugum nobis esset impositum; nec vnquam probabiliter agnoscere pos- semus nos eiusmodi praeceptum im- pleuisse. Neque rursus dicendum est, Dominum hyperbolicē locutū in exi- gendo amore: quia eiusmodi tropis

non vtitur in tradendis mandatis: & huiusmodi verborum circūstantijs ali- quid nobis praecipit maius homine. Adhuc non videtur praecepta dilectio Dei in affectu, sed in actu, proximorū verō in vtroque, vt quidam ex B. Ber- nardo ser. 50. super Cantica colligunt. Tūm quia praeceptum dilectionis & amoris, animam magis respicit; quām vires externas: & haec praecepta eo mo- do, quod attinet ad substantiam operis in eis praescripti, sunt interpretanda. Et Bernardus libr. de diligendo Deo circa mediū verba primi praecepti de affectu proprie docet intelligenda. Et nec sic eua deret quisquam difficulta- tem propositam, quia difficilius est a- ctu seruire Deo ex toto corde, anima, mente, & viribus, quā ex affectu. Et malē exhibemus officia charitatis pro- ximo, si non viuuda sit intus erga eos charitas; siquidem beneficentia ex be- neuolentia proficiscitur. Postremo non est intelligendum, quod diligendus sit tam Deus affectu interiori, quā proximus externis of- ficijs: quia hoc est haereticorum dog- ma credentium duas tabulas praep- torum distingui in opera interna, & externa. Contra quod est, quia Spiri- tus sanctus in dilectione Dei addidit, ex omnibus viribus: quo & verba, quae internorum sunt iymbola, & actus ip- si praecipiantur, vt praeceptum secun- dum de non vsurpando diuino nomi- ne in vanum, & sanctificando Sabba- to ostendunt: quemadmodum secun- da tabula prohibet internam concupis- centiam, & iniustitiam. Putant aliqui, genuinum sensum huius praecepti di- ligendi Deum ex toto corde, esse, vt non partem nostrorum affectuum, & virium Deo vero impendamus, & par- tem dijs alienis, sicut gentes illae, siue Samaritani, de quibus liber Regum quartus meminit, qui Deo, & idolis simul seruiebant. Deus autem se totū vult diligere, coli, atque integrum obse- quium sibi praestari: totum enim idem est quod perfectum, integrum, & in- diuisum. Is ergo perfecte ex toto cor- de diligit, qui in alium deum affectum suum non diuidit, nec alijs seclis re- ctis repugnantibus fidei credit; Quē

B. Bernar.

Idem

Beneficentia oriatur vnde.

Opinio haereticorum de praeceptis De calogi.

De modo di- ligendi Deū, quorundā o- pinio.

4. Reg. 17. & seq.

Deum perfe- cte ex toto corde quis di- ligat.

sen-

Ioan. 4.

Exod. 20.

Probabilior de praeceptis diligendi Deū, & Proximum sententia.

August. lib. 2. de Doct. Christia. c. 7. initio. 3.

sensum cōprobat quod sequitur Deu- teronomij Cap. 6. *Caue diligenter, ne obliuiscaris Domini qui eduxit te de Ter- ra Aegypti, & reliqua*: Vbi vides per, Diligi ex toto corde, explicari, quod nulli alieno Deo seruiant. Deinde subiungit: *Custodi praecepta Domini Dei tui, ac testimonia, & ceremonias, quas praecepit tibi*; Videlicet nihil illi repug- nans admittendo. Vndē Ioānes dixit: *Hac est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus*. Adhuc etsi dixerit hoc ef- se maximum, & primum mandatum, atque eius non fiat mentio in Exodo, vbi leguntur decem praecepta; amor tamen, aut memoria creaturarum nō interdicitur, sed expresse cauētur quae ad idololatriam spectant, ne habeantur dijs alieni, neque sculptilia, nec ima- gines quae adorentur. At verō quia fa- cile inuenies Christi fideles, qui in peccato mortali degant, & tamen plu- res Deos non colant, nisi vnum tantū: praestat vt per haec praeceptum dilige- di Deū ex toto corde, nihil aliud in- telligamus, quā vt nihil contra Deū, nihil supra Deum, nihil aequē ac Deū, sed sub Deo, & infra Deum, & pro- pter Deum, reliqua autem omnia, atque adeo nos ipsos, & proximos, & Ange- los diligamus. Et tunc ex toto corde diligimus, quando integro, & perfe- cto corde, quod est, dicere praecipuo, & cui nihil profus desit, eum super omnia amamus. Vt intelligere valeas Deum diligere ex toto corde, cum quis nec actu, nec virtute aliqua crea- turam Deo praefert in amore. Hinc Augustinus lib. de Doctrina Christia- na exponit hoc praeceptū in hunc sen- sum, vt nulla aliqua re fruamur praeter Deum, sed quicquid aliud diligen- dum venerit, propter Deū diligatur. Estque hoc praeceptum ex parte nega- tiuum, ex parte affirmatiuum; affirma- tiuum quidē ratione ea peculiare est mandatum & primum, & maximum, & à ceteris distinctum, nimirū vt seruiamus Deo omnibus nostris faculta- tibus, & viribus tam internis, quā externis. Est etiam ex parte negatiuum; & ita virtute, & interpretatiue nō est aliquod peculiare mandatum, sed ge- nericum explicatum, atque distribu-

tum per cetera praecepta, exigens vt totum cor, & totam animam nulli al- teri quā Deo tribuamus actu, aut vir- tute. Et vt negatiuum est, obligat sem- per, sicut est natura, & ingenium negatiuorum praeceptorum: vt affirma- tiuum autem est, non ita obligat, sed certis tantū temporibus, & occasio- nibus: & ea ratione, qua vim habet obligandi, impleri potest. Nam ad- stringit ad Deum diligendum super omnia, & omnia propter Deum, & ni- hil contra Deum: non tamen vt dile- ctio sit sine vllō defectu, aut sensus re- pugnantia, quia hac ratione modō nō obligat, sed ponitur ta tūm, vt quod tendendum sit, & ad quam perfectio- nem perueniendum, non ignoremus: quemadmodū eruditē docet B. Au- gustinus libro de Spiritu & litera, ait enim: *Proinde hoc erit primum praeceptum iustitia, quod iubemur diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: cui est de proximo diligendo al- terum consequens, quod in illa vita complebimus, cum videbimus facie ad faciem. Sed idē nobis hoc etiam nunc praeceptum est, vt admoneremur quid fide exposcere, quod spem praemittere, & obliuiscendo quae retro sunt, in qua an- teriora nos extendere debeamus. Ac per haec quantum mihi videtur, in ea, quae per- scienda est iustitia, multum in hac vita ille profecit, qui quā longē sit à perfe- ctione iustitia, proficiendo cognouit. Sed dici potest quadam iustitia minor huic vita competens, quae iustus ex fide viu- it, quamuis peregrinus à Domino; & ideo per fidem ambulans, nō dum per speciem, non absurdē dicitur etiam ad istam per- tinere ne peccet. Neque enim si esse non- dum potest tanta dilectio Dei, quanta il- li cognitioni plena, perfectaque debetur, iam culpa deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi charitatem; aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo, quamuis longē minus amet Deum quā eum potest amare conspectū, nihil tamē appetere illicitum. Haec ille. Similia docet in libro de substantia dilectionis; & in Cōmentarijs in Ioā- nē. Et haec sint satis de hac quaestione. Quintum dubium est: Cur praeceptū est, vt diligam Deum, & Proximum;*

Negatiui & affirmatiui praeceptorū differentia.

August. lib. de Spiritu, & litera, c. 36. sub ini- tium. to. 3.

1. Cor. 13. 1. Ioan. 3.

Philip. 3. Multum quis in hac vita profecit teste Augusti- no.

Habac. 2. Rom. 1. 2. Cor. 5. Ibidem.

Idem lib. de substantia dilectionis cap. 3. & 8. tom. 9.

non

Deū, & Proximum diligere, non autem nos ipsos cur præcipit Deus.

Ioan. 12.

II. ratio.

Quo amore nos ipsos diligere debeamus.

III. ratio.

Matth. 7.

Eccle. 30.

Psal. 10.

1. Tim. 4.

Cur dilectio proximi secundum mandatum dicatur.

Rom. 8.

Ioan. 14.

Secundum præceptum cur simile dicatur primo.

B. Tho. Opusc. de dilectio. Dei, & Proximi cap. 2.

non autem ut me ipsum diligam? Respondeo, quia charitati, qua Deum, & Proximum diligo, sæpè propter me ipsum repugno. Id ne faciam, præcepto explicatum est, quod me foris admoneret eius, quod intus charitas moneat. De me ipso autem diligendo præcepto nõ est explicatum, quia charitati de me amando non resisto, nisi cum illa repugnaret comodis naturalibus, & per consequens naturali amori: quare Dominus addidit, ut odio me haberem, nimirum cupiditates naturæ pravas à lege abducentes. Præterea in eo quod dixit diligendum proximum sicut nos ipsos, aperte docuit nos ipsos debere diligere. Et non est sermo de amore naturali, quia de illo superflue traderetur præceptum, cum nimis propensa sit natura ad sui dilectionem, sed de amore Dei gratuito, quo nos propter Deum ex charitate debemus diligere, atque illa est forma, & exemplar diligendi proximum. Videatur etiam carnalibus ansa præberi suo genio, & voluptatibus indulgendi, si quicquam de se ipso diligendo præcepisset. Satis tamen hæc dilectio spiritualis sui ipsius expressa est in præcepto dilectionis proximi, & in illo principio legis naturæ: Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis: & in illo: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam: & Apostolus, Attende tibi, & doctrinæ: insta in illis. Sextum dubium est: cur dilectio proximi secundum mandatum dicitur? Nam debebat esse primū, sicut proximos prius cognoscimus, quàm Deum. Et quia prius est legislatione: nam latum est Leuit. 19. sicut illud Dei Deuter. 6. sed profectò inutiliter diligit proximum, & se ipsum, qui prius nõ diligit Deum: Deum autem diligenti, omnia cooperantur in bonum: & qui diligit Christum, mandata eius servat, ut ipse dixit: quare secundum præceptum dicitur simile? Respondeo: Simile est in substantia actus diligendi, & quia in proximo Deus ipse diligitur, mutuoque se hæc inferunt. Et B. Thomas in Opusc. de dilectione Dei, & Proximi,

ostendens quomodo hoc mandatum secundum sit simile primo: Tripliciter, inquit, simile. Nam idem est actus in specie, qui utrobique præcipitur, scilicet dilectio: idem numero actus charitatis, à qua uterque actus dicitur: & vnus idemque finis, scilicet Deus, in quem uterque dirigitur: quia propter Deum & Deus & Proximus diligitur. Cum ergo Proximus diligitur propter Deum, solus Deus diligitur propter se ipsum. Arist. Vbi vnum propter alterum, ibi tantum vnum. Sic ille. Quanquam autem Dominus non sit interrogatus nisi tantum de magno mandato, siue de primo; pro bonitate sua tamen adiecit secundum, & modum utriusque expressit, de quo nõ interrogauerant. Sicut in questione de censu dando Cæsari, plus aliquid respondit, explicans Deo esse reddenda debita: ut annotauit Chrysostomus. Septimum dubium: Quid significat; In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ? B. Augustinus lib. Quæst. Euageliorum: Pendet, dixit, id est, illò refertur, ibi habet finem. Hæc ille. Pendent utique media ex fine, atque ea de causa sunt media inter agentem, & finem intentum, ut per ea ad finem intentum perueniatur. Licet ergo sit actus eiusdem speciei, & vna charitas, modi tamen sunt diuersi specie, scilicet propter se, & ex toto corde, & sicut te ipsum, & non ex toto corde: quo etiam modo diligendus est Angelus. Ideo non sunt duo præcepta de diligendo homine, & Angelo. Multiplicatio autem actus, vel intentio non efficit diuersa præcepta: nam aliàs dilectio proximorum efficeret tria præcepta. Per legem, intellige quinque libros Moysi, non totum vetus Testamentum, aut solum librum Deuteronomij. Per Prophetas accipe, non personas, sed libros ipsorum, continentis non tantum reuelationes, sed etiam editos edices à Prophetis: ut, librum Iudicij, Regum, Paralipomenon, ac similia. Pendet, inquit, id est, continentur simpliciter in his duobus omnia ibi contenta, vel ad hæc duo, ut ad finem referuntur. Quia omnia præcepta, &

Arist.

Christi bonitas, & misericordia.

Chry. hom. 71. in Mat. tom. 2.

Quid significet: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ? August. lib. 1. Quæst. Euang. 9. 33. tom. 4.

Ex qua lege, & Prophetis, Dei, & Proximi dilectionis mandata dependent.

Diuina præcepta, & historiarum quid efficiant. Rom. 15.

Quemadmodum ex lege, & Prophetis duo illa mandata dependent.

Supr. 13.

1. Ioan. 4.

Quid illud Esaiæ: Verbum abbreviatum faciet Dominus super terram.

Esai. 10. in x. 12. 70.

Rom. 9.

Cyprian.

Rom. 13.

Mar. 12.

Historiarum ordinant hominem ad Deum & Proximum diligendum, iuxta illud: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et proprius dicitur pendere ex duobus, quàm ex vno; quia vnum non reducitur directe ad alterum, cum Deus propter se, & ex toto corde diligendus sit: proximus nec propter se, nec ex toto corde. Vel melius intelligitur sic in duobus istis pendere, ut in singulis horum omnia pendeat eo quod alterius præcepti obseruatio sine altero esse nequeat, imò alterum in altero includatur. Ideo Dñs cum Matt. 7. dixisset: Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis, adiecit: hæc est enim lex, & Prophetæ: & Paulus; Plenitudo legis est dilectio, scilicet Proximi, de quo erat sermo: & Dilactus, Si quis dixerit, Quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Ad hæc pauca contraxit Dominus præceptorum varietatem, & multitudinem, implens illud Esaiæ: Verbum abbreviatum faciet Dominus super terram. Quem locum tractans Cyprianus in sermone de Oratione Dominica, sic habet: Nam cum Dei sermo Dominus noster Christus Iesus omnibus venerit, & colligens doctos pariter, & in doctos, omni sexui atque ætati præcepta soluti ediderit, præceptorum suorum fecit grande compendium, ut in disciplina celesti discerentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium, velociter disceret. Sic ille. Potius tamen tota lex reducitur ad dilectionem Dei, quæ prior est, & proximus non propter se, sed propter Deum diligitur: etsi dilectio Dei dilectionem proximi necessario includat, ob quæ Dei dilectionem proximum diligimus. Plura autem, & difficiliora præcepta videntur esse de proximo. Ideo quod ait Apostolus; Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges Proximum tuum sicut te ipsum: intellige mandatum de proximo. Subdit Marcus: Et ait illi scriba, Bene Magister, in veritate dixisti, &c. Et replicato præcepto subdit: Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi, Non es longe à regno Dei: & nemo iam audebat eum interrogare. Ex huius

Scribæ responsione constare potest, non tantum questionem fuisse de præceptis Decalogi, quod nam horum sit maius, sed etiam sacrificia fuisse Decalogo collata, quibus videlicet Scribæ, & Pharisei fauebant; alij vero maioris autoritatem fidei, & dilectionis operibus tribuebant; eo quod plurimi patrum ante legem absque victimis, & sacrificijs ex fide tantum per dilectionem operante Deo placuissent: memo autem absque fide, & dilectione per holocausta solum, & sacrificia placuisse inueniretur. Et in hac sententia fuit hic Scriba, dicens, diligere Deum, & Proximum, maius esse omnibus holocaustis & sacrificijs. Et consentit hæc doctrina cum dictis Prophetarum, qui præferunt fidem, & dilectionem sacrificijs Psal. 49. 50. 59. Esai. 1. Ierem. 7. & alijs multis locis, quos colligit Irenæus lib. 4. cap. 32. In quibus sacrificijs censet obedientiam, pietatem, iustitiam, & misericordiam. Sicut Deut. 10. testatur Dominus per Moysen, se non aliud à suis petere, quàm ut diligant Deum in toto corde suo. Cum egregie respondisset, & rem ita se habere confiteretur, ut Christus dixerat, Iesus intuitus est illum, ut oculis iuaret fidem eius, & verbis adhortaretur eum ad perfectiorem fidem, & dixit, Non es longe à regno Dei, hoc est à fide: qui enim oblatam veritatem amplectitur, propinquus fit ipsi fidei. Vel non longe erat, quia credebat vnum Deum, licet nondum amaret. Nam sine amore fides potest quidem esse, sed non prodesse. Qui etiam ad sacrificiorum ceremonias pro charitate contemnendas adducitur, facile illi haud ita multo post lex libertatis committi poterit. Et ita fortassis hic non nihil tacitus hoc verbo Domini, postea conuersus fuit. Nos igitur verbis Christi cedamus, & auscultemus. Et quia præcipit Dominum diligere, inuocandus est Dominus Iesus, atque illi dicendum: O Domine Iesu, placet tibi dilectio Dei, atque in ea delectaris; dilige ergo & me proximum tuum ut te ipsum, & fac ut ego quoque diligam Deum, & in eo oblecter, & beer

Cum quibus senserit, hic Scriba dicens præceptum dilectionem Dei, & Proximi maius esse omnibus holocaustis, & sacrificijs.

Irenæ.

Cur eum fatuitus est Iesus, ac dixit; Nõ longe es à regno Dei.

Propinquus fidei quis.

Fides quæ nihil prodest.

in eo amando; & ita ego quoque sic à te dilectus diligam proximum meum: daboque operam ut & tecum diligat Deum. Nam antequam tu mihi hoc des, nihil agam: Si verò hoc con-

cesseris, beatum me hinc esse existimabo, prestaboque; ut hinc perpetuas tibi cum Patre & Spiritu sancto laudes decantem in secula seculorum. Amen.

TRACTATUS LXIII.

De disceptatione Domini cum Phariseis de maximo mandato: in quo precipue explicantur verba primi mandati de dilectione Dei.

Propositum auctoris.

PRÆCEDENTI Tractatu explicauimus historiam huius disceptationis, & dubia circa præceptum dilectionis Dei, & Proximi, quæ magis ad speculationem spectabant, quàm ad praxim, pro virili nostra euacuauimus: iam illud aggredimur, ut paulò diligentius singula verba primi præcepti excutiamus, atque expèdamus. Verba ergo sunt: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua* (addit Marcus) *& ex tota virtute tua* (Lucas verò) *& ex omnibus viribus tuis*: quanquàm in Deuteronomio non habeatur, *Ex omni mente tua*; habetur tamen, *Ex tota fortitudine tua*; Et ita pro eodem sumendum est, ex omni virtute, siue ex omnibus viribus, siue ex omni fortitudine. In verbis igitur propositis duo præcipue continentur: nàm in prioribus verbis: *Diliges Dominum Deum tuum*, rationes impellentes ad amandum Deum indicantur; in reliquis verò, ex toto corde, anima, mente, & reliq. modus diligendi præscribitur. Nos tamen ut latius spatiemur in tam felici & utili argumento, omnia illa verba expèdemus, primum, quatenus porrigunt modum in dilectione Dei seruandum: deinde iterum eadem excutiemus, ut rationes ad Dei dilectionem excitantes eliciamus. Illud autem in primis præfundum, nullam esse men-

suram dilectionis Dei, est enim infinitum bonum, infinitaque perfectio, quare & infinito amore digna; ut propterea rectè dictum sit à B. Bernardo: Causa diligendi Deum, Deus est: modus, sine modo diligere. Tradunt Philosophi, finem sine mensura vlla à nobis expetendum, quæ verò ad finem sunt, cum mensura quadam, & quatenus ad finem conducunt. Quæ admodum sanitas sine modo, & ab infirmo desideratur, & à Medico procuratur; at verò medicina nisi quatenus confert ad sanitatem. Deus igitur, qui supremus est finis, sine modo, aut mensura, aut vlllo termino diligere debet; propterea hinc rectè dicitur, *Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente*: at creaturæ ratione præditæ quia ad Deum referuntur, non nisi cum mensura amoris amplectendæ sunt, quatenus ad Deum diligendum conferunt: solet enim nimius creaturarum amor valde nocere: vnde & nos ipsos non nisi cum mensura diligere debemus, atque adeò proximos nostros sicut nos ipsos, ut expressit Dominus. Quantum ad primum; pondera verbum *Diliges*, futuri esse temporis: & quanquam Hebræi futuris pro Imperatiuis vtantur, ut aliàs est à nobis annotatum, ut perinde sit, diliges, ac dilige, dicere; tamè illa oratione futuri temporis, designatur amoris perseuerantia. Nam quando recipimus donum

B. Ber. tra. de diligendo Deo, initio.

Finis absque mensura vlla à nobis expetendas, secundum Philosophos, non tunc instrumenta.

Deus quomodo diligendus sit, quo verò creaturæ ratione præditæ.

Cur dictum in futuro: Diliges Dominum Deum, &c. Futuris pro Imperatiuis vtuntur Hebræi.

chari-

Mar. 12. Luc. 10.

Deut. 6.

Expenditur: Christi sententia: Diliges Dominum Deum tuum, & reliq.

Dilectionis Dei cur nulla est mensura.

Qua lege donum nobis charitatis donatur. Prou. 4. Spiritualis vita quid.

II. ratio, dicti de futuro: Diliges Dominum, &c.

III. ratio.

Exod. 24.

III. ratio.

August. lib. de Spiritu. & litera, cap. 36. initio. Bernard. ibidem circa medium.

Expenditur illa vox: Dominum. Malac. 1. Diligendus ne Dominus, qui timendus?

B. August. in Psal. 123. tom. 8.

charitatis, intelligamus ea lege nobis donari, ut illud plus quam vitam, atque adeò proprium cor, magni pendere debeamus, de quo propterea dictum est: *Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso vita procedit*: at vita spiritualis ex corde prodiens, aliud non est quam charitas. De hoc etiam dono stricta nobis reddenda est ratio. Et quando baptismo intinctus fuisti, in signo sensibili data est tibi charitatis vestis, ac dictum: *Accipe vestem candidam, immaculatam, quam perferas in die iudicij*. Diliges ergo, id est, perseuerabis in amore, tam pretiosam vestem per peccatum vllum non contaminabis, neque duplici corde, aut animi acerbitate lacerabis. Adhæc de futuro, præceptum dilectionis tradidit Iudæo. Nàm ille gloriabatur omnia se opera legis facturum; & interim naturæ impotentiam, & corruptionem ignorabat. Et hanc debebat agnoscere, quamprimum agnouisset Messiam incarnatum, & mortuum pro nobis, & prædictum per vniuersum orbem, misso etiam Spiritu sancto in credentium pectora, per quem danda erat gratia, quam tunc cetera omnia, tunc præceptum dilectionis implerem. Ideo rectè dicitur de futuro, *Diliges*. Nobis etiam in Christum credentibus dicitur *Diliges*, de futuro: quia plena, & perfecta huius legis obseruatio non ad hanc peregrinationem spectat, ut testantur Augustinus, & Bernardus, sed ad patriam, & ad statum vitæ æternæ. Quanquàm in eo sensu, quo tunc implendum est hoc præceptum, nunc minimè ad stringat, sed in alio sensu, quem præcedenti Tractatu expressimus, & qui à nobis cum diuinæ gratiæ opitulatione præstari potest.

Sequitur altera vox, *Dominum*. Vbi primum hæsitabis, qui fieri possit ut diligatur Dominus, qui potius timendus est, iuxta illud; Si Dominus ego sum; ubi est timor meus? Sed hinc Dominus valde est amabilis, vult enim seruos non ob vtilitatem aliquam suam, sed ob ipsorum seruerum commoditatem & vtilitatem. Nam ut rectè docet B. Augustinus, in hoc differt dominium terrenum à diuino, quòd terrenum mix-

tum sit cum necessitate, & seruiture: eget namque homo seruis, equis, curru, atque alijs, quibus dominatur. At Dei dominium liberum est ab omni necessitate, quia bonorum nostrorum non eget; nec vult vllam seruitutem vilem, & ad timorem seruilem inducentem, sed illam, quæ charitati non aduersatur, imò cum adoptione filiorum adiungitur. Nam ut docet Areopagita Dionysius, quando sunt in diuersis generibus subordinatis multi gradus, semper altior gradus inferioris generis idem est cum infimo superioris. Ut verbi gratia, inter Elementa, summus gradus aeris est idem cum infimo gradu ignis, & infimus aeris est idem cum supremo aquæ: & inter metalla supremus gradus argenti est idem cum infimo gradu auri: ita etiam inter ea, quæ sensu sunt prædita, & ratione, summum sensibile cum rationali coniungitur. Summum enim inter sensibilia corpus humanum, infimum inter ea quæ intellectu vigent, Ratio est; & tamen Ratio cum corpore humano in homine coniungitur. Ad eum modum cum duplex sit seruitus, altera, quæ exhibetur ex timore, altera verò quæ ex charitate; duplex item sit filiorum ratio, altera naturalis, altera adoptiua, gradus supremus seruitutis, qui est ex charitate, proculdubio coniungitur cum infimo gradu filiorum, id est, eorum, qui Dei gratia adoptantur in filios: atque ita Dominus talis maximè est diligendus, quia & ipse incidit cum eo, qui pater est.

Subdit, *Deum*, Quæ vox in Hebræo habetur Elohim, id est, Deum prouidentem, gubernantem, sustentantem, & ad finem beatitudinis non minus suaviter, ac iuste, quam potenter, ac sapienter hominem perducet. Amæ ergo Deum, qui ex nihilo condidit, conditum gubernauit, & collapsum redemit. Dicere ergo, *Diliges Dominum*, si spectes modum amoris, intellige reuerentem, quia Dominus est. Vnde apud Esaiam, Angeli velabant facies suas in signum reuerentiæ, ut docet Dionysius. Dilige ut filius patrem, non ut patrem, vel socium: amor enim Dei, sanctum, & reuerentem timorem non tollit, qui permanet in seculum seculi. Hinc sancti in

Dominum terrenum; & diuinum differunt inter se. Psal. 115.

Dionys. Areopag. Regula Beati Dionysij.

Duplex seruitus.

Elohim Hebraice quid.

Esai. 6. Angeli apud Esaiam cur velarent facies suas. Dionys. lib. de Eccl. Hierarc. c. 4. part. 3. post medium. Psal. 118.

cælo

Apocal. 4. 8. Reg. 19. caelo corā Deo prosterunt se ipsos, & Helias trāseunte Domino operuit vul- tum suū palliō prae reuerentia, Dei as- pectu indignū se iudicans, & Ecclesia canit: Per quem, Maiestatem tuam lau- dant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates. In amore igitur creaturæ etsi verum sit, quod Poëta quidam dixit:

Quid lib. 2. Metam. in fine. Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur

In amore tamen Dei hæc mirificè cō- ueniunt. Nam amor auget reueren- tiam, & reuerentia amorem; quemad- modum ipse Dominus summo nos, & inexplicabili amore diligens, si- cut in Filio incarnato ostendit, maie- statem tamen suam, & grauitatem seruauit. Vt possimus non minus ve- ré, quàm dulciter canere, ac dicere;

Quam bene conueniunt, & in vna se- de morantur, Maiestas, & amor.

Dominū dili- gere quid. Rursus Diliges Dñm, idem est, ac dice- re; Dilige potenter, siue amore forti, qui nō deficiat in tentationibus, siue tribulationibus, vt accidit Petro ne- ganti. Dæmō enim nos tanto amoris thesauro spoliare conatur, proinde ex- pedit amore forti muniri, vt possim⁹ cū Apostolo dicere: Sed in his omni- bus superamus propter eū qui dilexit nos: & in Canticis: Aqua multa non potuerunt extinguere charitatem, nec flu- mina obruent illā. Dicere, Dilige Deū videntem omnia, & qui seruator est cordiū, & currentem ad amatum, tan- tundem est ac dicere; Amā prudenter, ac circumspectè, quia ipse acuto intui- tu cernit omnia. Hinc sancta quædam scēmina dicere solita erat, quod plus metueret, ab amore, quam à diabolo: Sæpè enim contingit, dæmonem no- stris se implicare, & immiscere amo- ribus: & plerunquē dñm Deum nōs diligere existimamus, non nisi nos ip- sos amamus. Debet ergo esse amor no- ster purus, ac prudens, igneq; celesti inflāmat, non terrestri, vt à Deo ac- ceptetur. Hinc in lege, sacrificia alie- no, vel externo igne oblata recusabat. Terrenus, & alienus amor, est amor quo nos amamus; celestis verò ignis,

Rom. 8. Cant. 8. Quid itē, Di- ligere Deum. Psal. 7.

Pia quædam femina cur plus amore in motuebat, quàm diabo lum.

Qualis esse debeat amor noster, qui Deo gratus, & acceptus sit.

siue tēpli, est amor Dei, quo eū super omnia diligimus. De hoc amore pru- denti dixit Dñs Abrahæ; Ambula corā me, & esto perfectus. Id est, Age circumspectè, quia ego sum plenus oculis, & omnia sunt nuda, & aperta oculis meis. Adiūgit, Tuum, Insinuans verò, & dulci amore, atq; adeo confidentiæ pleno Deū diligendū. Nam nos ipsos tenero affectu prosequimur, & nobis ipsis maximè fidimus, neq; nobis de- futuros nos ipsos speram⁹. Ex toto corde. Quoniam notæ sunt satis ex Patri- bus expositiones, quid sit diligere ex toto corde, quid ex tota anima, quid ex tota mēte, atq; ex omnibus viribus, non ero longior in illis citandis: tan- tū dicam quid mihi his verbis exponē- dis quam maximè veritati consonū ef- se videatur. Præmittendum est tamē, Matthæū dixisse iuxta Græcā literam, Diliges in toto corde, in tota anima, &c. quia secutus est Hebræam literam, vbi præcedit litera Beth seruilis. Marcus verò secutus LXXII. interpretes, di- xit, Ex toto corde, ex tota anima, &c. Idemque ex vtraq; præpositione sen- sus elicitur. Hebræis tamen familia- re etiam est, In, pro, Cum, vsurpare, vt ibi, Accersuit Iacob in animabus septua- ginta; Et, Introibo domum tuam in holo- caustis, pro, cum holocaustis, & cum animabus. Tale est & illud; Eduxit eos cum argento, & auro; vbi tamen & Hebræi, & LXX. habent, in ar- gento, & auro. Ita similiter hoc lo- cō; Diliges Dominum in toto corde, & anima, id est, cū toto corde & anima. Cor corporeum illud, est sedes calo- ris, & sanguinis, collocatum in homi- ne iuxta læuam papillam, cæteris verò animantibus in medio pectore, quod primo viuit, & vltimum moritur, vitæ domicilium. Atque vt ex cor- de, vita procedit, vt diximus; ita ex voluntate procedit omnis opera- tio, siue bona, siue mala. Proinde qua- le cor est, talia sunt quæ ab eo profi- ciscuntur: quia non potest arbor bo- na malos fructus facere, neque ar- bor mala bonos fructus facere. Di- lige ergo ex tota voluntate: quod primus homo in statu innocentie fa- cile præstare poterat; nam Deum

Leuit. 3. Num. 3. Gen. 17. Quid illud Domini ad Abrahā; Am- bula coram me, & esto perfectus. Heb. 4.

Ex toto cor- de tuo.

Gen. 45. Act. 7. Psal. 104. Matth. 7.

Cor propriè quid: vbi in homine, vbi inbruto po- situm sit: eius fructus.

amorc

Homo prim⁹ ante lapsum, Deū quomodo diligeret, & beati in celo. An possimus, & an debeat- mus ita Deum diligere, quæ- admodum di- ligemus in pa- tria. Esa. 64. 1. Cor. 2. Matth. 10.

Prodat se quis Deū nō diligere ex toto corde. Psal. 26.

August. lib. 1. de ciui. Dei, cap. 28 tom. 5. Quō feratur amor.

Venialium effectus deli- ctorum quis.

amore cæteris omnibus præferbat, & reliqua omnia quatenus diligi possūt, ad Deum cum ordine referebat. Beati etiā, & spiritus Angelici in gloria im- plent hoc mandatum, quia pleni sunt amore Dei, quemadmodum ferrū lon- go tempore in fornace positum, igni impletur. Deus tamen, vt diximus, nō adstringit ad illum modū amoris, quē in præmium præparauit diligentibus se; sed illud tantum significat, vt cor tuum ita sit in amore Dei exercitatū, vt nihil supra, nihil æquē ac Deū dili- gas, nihil deniq; contra Deū, & legem eius ames. Vnde dixit, Qui amat pa- trem, aut matrem plusquam me, non est medignus. Nec ergo filios, aut parētes, aut honores, aut facultates supra Deū diligere debemus, ne rei huius violati efficiamur præcepti. Vbi ergo quid occurrit dubitatione dignū, quo istud præceptū violari possit, & eo nō ob- stante, id facis, prodis te ex toto corde non diligere, & mentita est iniquitas tibi: vt, si dubitas an cōtractus vsuram sapiat, & an nefas sit habere plura be- neficia, quæ vocantur incompatibilia, nihilominus ab illis non ablines. Di- ligenter ergo inspiciendū est, vt amor Dei in statēra tui cordis præponderet amori mundi. Nam, vt dixit Augusti- nus, ita corpus pondere, sicut animus amore fertur, quocunq; fertur. Nam si Deum plus diligis, omnia ad eum te- cum trahes; similiter, si mūdū. Quod si dixeris, Tardat tantillū bilanx amo- rem Dei descendere in statēra cordis, & non nihil cor à Deo separat: Dico hoc non tollere Dei gratiam, nec ex- tinguiere amorem Dei, vt sunt peccata venialia, non nihil nos in via Dei retar- datia. Verum est, quod habebimus mi- nus præmij, quàm si in totum propē- deremus in Deum. Debemus tamē o- perā dare, vt ab illis etiam leuioribus liberemur: quia etsi non sunt vulnera lethalia, faciē tamen dedecorant, atq; dehonestant. Sequitur: Et in tota ani- ma tua. Anima significat vitam sensi- tiuam, & omnia quæ habemus cū bel- luis communia, id est, sensus, appeti- tiones, & membra. Et ita diligere Deū ex tota anima, nihil est aliud, quàm di- ligere Deū ex omnibus illis partibus,

quas cum belluis cōmunes habemus. Sed quomodo poterit hoc fieri; cum amare, propriè sit producere actum a- moris, quod solum præstat voluntas? Dicendum, quod etsi amare, propriè sit id quod dictum est: metaphoricè ta- men amare, est signa externa amoris ostendere. Hinc aiebat Dilectus; Filioli mei, nō diligamus verbo, neq; lingua; sed opere, & veritate; & Dominus, In hoc cognoscet omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem; id est, externa mutui amoris argumenta edideritis. Et cum quis alteri facit de- licias, dicimus eum illum diligere: vt cum Christus fleuit Lazarum mortuū, dicebant: Ecce quomodo amabat eum. Ad propositum ergo, etsi anima non possit eum cognoscere, nec producere actum dilectionis, tamē potest edere signa amoris, ac si illū amaret; quod præstat, cū proprijs cupiditatibus resi- stit, & voluptatibus ac delectatibus se spoliat, vt rem gratam Deo faciat, & sanctam eius voluntatem impleat. Vt si v. g. caro suggerat esse faciendā vin- dictam, Ratio verò oppositum dicet, & tu Rationi acquiescas, & carni tuæ repugnes; tamen caro dicitur diligere Deum: ita si sensus alliciat ad edendū, vel ad voluptates carnis captandas, vel ad bona aliorum expilandas, tu tamen propter Deum eiusmodi motus reprimas, & illos extinguas: non secus atq; B. Benedictus, qui tentatus ex carne, nudū se inter spinas volutauit; vel vt B. Franciscus, qui appetitione carnali ducēda vxoris, & procreationis filio- rum, nudum se in niuem proiecit, vt niueam vxorem, & niueos filios haberet, edomandæ, ac macerandæ carnis gratia. Isti dicuntur Deum diligere in tota anima.

Subdit; Et in tota mente tua. Id est, intellectu. Nam quod Dominus dixit, Ex tota mente tua; Scriba explicando repetiuit, ex toto intellectu: vbi eadē quæ prius, difficultas occurrit. Nam intellectus munus non est amare, sicut nec videre aurium, aut oculorum au- dire. Per metaphoram ergo significat ostendere signum amoris per intelle- ctum; quod tunc fit, cū intellectus vo- luntate Dei regi se finit. Vult enim

Amor cum sit actus solius voluntatis; Deum ex to- ta anima qui diligam?

1. Ioann. 3. Amoris argu- mentum. Ioan. 13.

Supra 11.

Deum in tota anima qui dili- gant. Marc. 12.

Quid sit Deū diligere in to- ta mente, vel ex toto intel- lectu.

Ab intellectu nostro tria Dominus requirit.

II. debitum.

Psal. 38.

III. debitum

Psal. 40.

Luc. 10.

Mar. 12. Ex omnibus virtibus tuis.

Psal. 102.

Diuini amoris incitamentum quinque.

Deus à nostro intellectu, tum vt credamus quæ non videmus sed accipiamus ab his, quibus Deus reuelauit, & qui nõ poterant decipi: vt sunt mysteria Trinitatis, Incarnationis, Passionis, Resurrectionis, & futuræ vitæ. Et vt puer debet credere nutrici suæ, qui si nolit sugere lac ex vberibus eius, proculdubio mortem incurret; ita nobis omnibus fides habenda est Ecclesiæ, quæ tãquam pia nutrix lac mysteriorum credendorum præbet. Deinde petit, vt fidem exerceamus, ruminãdo quæ Scriptura proponit, & volũtate, quæ Dei amabilia sunt, beatorum, atq; æternæ vitæ repræsentãdo: quia sic in meditatione nostra exardescet ignis. Nam si diligẽter inspicias eum, qui te condidit, & in quem finem, quorsum dederit corpus, & animam, si quorsum Filius Dei est incarnatus, ac talem, & tantam mortem pro nobis perpeffus fuerit, & ad vitam immortalem suscitatus; facilẽ ex istis scintillas amoris educes, tanquam ferrõ percuteres filicem. Tertio vult Deus, vt intelligamus in quanto periculo versẽmur, & quãtis egeamus Dei adiuuẽtis, & in quãtis necessitatibus volentur proximi nostri, vt tum pro nobis, tum pro illis iuges, & perpetuas offeramus Deo preces: Beatus enim qui intelligit super egenum, & pauperem.

Quod addidit Lucas, *Ex omnibus virtibus: & Marcus: Ex omni virtute:* vel generalis vox est ad comprehendẽdas omnes animæ facultates, secundum illud: *Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius: vbi animam cũ interioribus facultatibus ad laudandum Deum excitat: ita hĩc generali voce virium, omnes tum corporis, tum animi virtutes nõ comprehensas corde, anima, & mẽte, indicare voluit; vt sciamus omnia Deo reddenda esse per amorem, quæ ex dilectione eius erga nos accipimus. Et hætenus de modo diligẽdi dictum sit.*

Superest vt causas, & rationes dilectionis Dei in his verbis expressas, discurrendo aperiamus. Primum igitur incitamentum amandi Deum est, agnoscere à Deo profectum esse præ-

ceptum hoc: quia qui dicit Deum, infinitam denorat potentiam, sapiẽtiam atq; iustitiam. Atq; hæc tria deberẽt nos inducere ad portandum iugum amoris. Nam si potestas quælibet inferior, vt paterfamilias, vel magistratus, vel Princeps aliquid præcipiat, meritõ ad obediendum inclinaris, quia iustitia hoc exigit: & quoniam qui illi resistit, Dei ordinationi resistit. Si ergo Deus alijs locum suum sustinentibus obsequium præstari voluit; quãto magis sibi? Ad hæc si scires, præcipiẽtem tibi esse sapientissimum, & non posse errare, nonnẽ dictis eius auscultares? Quid si esset infinitæ sapientiæ? nonne magis illi esset parendum, cum decipere nequeat? Adde prætereã, esse infinitam iustitiam, dicentem, ama. Finge seruam aliquam miseram, & fœdam in domo Regis esse, quam tamen filius Regis volẽs exaltare, & accipere eam sibi in vxorem, & præcipere illi vt se diligeret: pone, illam recusare conditionem oblatam, ac dicere: Nolo te in virum, & tamẽ de nuptijs cum alio seruo mortem eius machinante celebrandis tractare, quo supplicio plectẽda esset tam stulta refutatio? Haud equidem secus nos agere cum Deo deprehendimur. Ait enim Deus animæ: *Ama me, quia te volo in sponsam assumere, daboq; tibi aternas delicias.* Dicit mundus ambitione, auaritia, atq; luxuria infectus, Noli illum amare, sed me ama, & dabo tibi mortem sempiternã: & tamen audimus hanc fallacem mundi vocem, & non illam Dei.

Deinde à lamãdum Deum incitare deberet res ipsa præcepta, nẽpẽ amor, qui suauissimus est, & naturę hominis valde consonus; ita vt qui nõ amat, & expers sit huius affectus, verẽ mortuus dici possit. Mundus enim cum omnibus in ipso contẽtis, ex amore conditus est à Deo, anima ex dilectione Dei creata est, amore Christi redempta, & tanto amoris symbolo; id est, Eucharistiæ cibata, corpus ex amore parentum genitum, homo deniq; charitate parentum eorundem educatus, atque instructus; adeõ, vt facilius sit homini diligere, quã scire, quã loqui, quã sentire, vel edere: & perinde illi dictũ,

Dei appellatione continentur tria.

Rom. 13.

Quale Dei cum anima coniugium.

Mundi voces quas potius audiamus, quã Dei nos infelices.

II. incitamentum diuinæ dilectionis, ex parte amoris ipsius.

Diliges,

III. incitamentum, ex parte ipsius Dei.

Iehouah Hebraicè quid significet.

Psal. 105.

Deus qualis concipi possit à nobis.

Dei dominij perfectiones.

III. incitamentum amoris Diuini.

Diliges, ac dicere lapidi sursum existẽti, Descẽde, igni, Vre, Soli, Resplẽde. Tertio videamus, quis sit ille, qui diligi præcipitur, nõ sit vilis aliquis, aut fœdus, aut malè de nobis meritis, qui diligi præcipitur. Est enim nobilissimum, pulcherrimum, & optimũ ens, fonsq; totius bonitatis, & perfectiõnis: vnde vocatur Dñs Deus tuus. Nam voci primæ Dominũ, respondet Hebraicè Iehouah, q̃ significat Deũ, vt est in seipso, & qualis erat ante mundi constitutionem quia ipse solus se vt summum ens, & pelagus substantiæ infinitæ se comprehendit. Et hæc est maxima causa diligendi, bonitas Dei in seipso, de qua ait Propheta, *Cõstemi Domino quoniam bonus,* nimirum absolute in seipso, non tibi, vel illi. Et quia bonus est etiam nobis, subdit: *Quonia in seculum misericordia eius.* Quod vt magis intelligas, finge colorẽ esse, qui haberet omnium aliorum colorũ gratiam, & amœnitatem; sonum qui comprehenderet omnem melodiam; cibũ, qui contineret omnium fructũ, & ciborum saporem; herbam, quæ haberet omnium aliarũ proprietatem & virtutem; gemmam, quæ omnium vnionũ, & lapillorum pretiosorum vim, & efficaciam cõpleteretur, rẽ deniq; tantam, quæ omnium creaturarum virtutũ perfectiõnem absolueret: quæ etsi in se sint finitæ, tu tamen illas cogitatione redde infinitas: deinde collige illas ad vnitatem, & simplicitatem, & illud quod concipies, erit Deus, illa erit pulchritudo, & perfectio infinita, bonitas immensa, dulcedo incõprehẽsa, & ad aliquem cõceptum Dei peruenisti: hic est ergo, quẽ præciperis diligere. Qui verõ Hebraicè dicitur Iehouah, à Latinis Dñs appellatur, & à Septuaginta Κύριος. Habet autem dominũ nõ tantũ vsus rerum, vt homines, sed ipsius substantiæ, cuius homo dñs esse nequit. Habet etiam dominium vniuersale à nullo pendens, & merè liberũ, nulliq; seruituti obnoxium, nullaq; seruorũ suorum opera propter se indigens. Post Dominum, addit, *Deum tuum.* Id est, creatorem, redemptorem, iustificatorem, & glorificatorem. Ecce ergo nouam causam amãdi, id est, quia nõ

tantũ in se bonus est, sed etiam tibi bonus est, & tu propensus es ad amandã ea, quæ tua sunt; ideo ait, *tuũ.* Est ergo Deus prouisor, qui omnia videt, & per omnia meat. Proinde in Deo est sapiẽtia, prouidentia, & gubernatio. Sapiẽtia quidem, qua tot res, & tam varias condidit, & conditas distinxit in vniuerso: ad quã spectat, quod ex virtute illa feminali, construxerit tanto artificioso tã pulchram, elegantem, atq; excellentẽ creaturã, qualis est homo, ex qua primõ cor, cerebrum, hepar, & deinde reliqua membra distinxit, cũ tanto sensuum internorum, externorũq; ornamento. Quõd si talem fecit seruũ, hoc est, corpus; quid d̃ dño, hoc est, anima, cogitandũ quæ forma est substantialis, nobilissima, imagineq; Dei insignita, incorruptibilis, cognitione, & amore prædita? quod nõ habent ipsa corpora cœlestia, etiam si, vt quidã volũt, corruptionis omnis sint expertia. Secũdo, adest prouidentia Deo, qua cũctis creaturis instrumenta, atq; præsidia aptauit, vt quælibet suos fines attingat, & consequatur. Sed in hac mirabilis est Dei prouidentia erga hominem, q̃ illum ad tam altũ finem, id est, ad se instauratorem, ac glorificatorem visione, & fruitione possidendum condiderit. Tertio, est in Deo gubernatio, qua singulas creaturas ad suos fines mouet, & suauiter adiuuat. Attingit enim à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Quæ gubernandi ratio maximè splendet in homine, quẽ aduersis, & prosperis, terroribus, & beneficijs, supplicijs, & præmijs permouet, tum per se, tũ per Angelos, & prædicatores, & alijs infinitis modis, qui à nobis cõprehendi non possunt. Qui hæc serio cogitat, videt quãtũ debeat Deo creatori, quantũ Deo redimenti, & esse perditum restituenti. Quantũ enim chirurgus restituenti oculũ amisum, aut membrũ præcisum deberes? Deus autem non vnum, aut alterũ membrum, sed omnia membra per peccatũ ad gehẽnam ignis adiudicata benignè tibi restituit. Vt nihil dicã de anima, quẽ in immensum excedit dignitatem corporis: nec tantũ restituit, sed etiam seruat. Itaq; te ipsum bis Deo debes,

Humani corporis, sed præsertim animæ rationalis excellentia.

Gen. 1.

Dei erga hominem prouidentia singularis.

Sap. 8.

Eiusdem gubernatio admirabilis.

B. Bernar- do in tract. De diligen- do Deo, an- te med. Cur Deo bis debeam? nos ipsos teste Bernardo. Dan. 3.

V. Incitame- tum.

Spongia cor nostru quam recte compa- raucris.

Psal. 11.

Præcepti di- lectionis Dei utilitates.

Psal. 18.

teste Bernardo: & quia te ex nihilo feci; & quia cū peccato inquinatus es, refecit, sed fecit solum verbo. Ad reficiendum opus fuit sudore, sanguine, ac denique; crucis morte; & adhuc tantum amatorē non redamas? & in tanto beneficiorum igni positus friges? edisq; miraculū conforme illi triū puerorū: nā illos in fornace ignis ardentis positos non tetigit ignis; tu in medio tot incitamentorum amoris, arte Satanæ non incenderis? non diligis?

Sequitur: Ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Habes etiam in his verbis rationes ad Dei dilectionē impellētes. Cor etiam nostrū velut spongia quædam est, & infinitum desiderat, & humore vilo minori Deo nō valet satiari. Aqua in infinitum satians cor Deus est, cætera omnia finita sunt, & sitim potius excitant, quā sedant. Cūq; Deus solus sit, in quo omnes nostræ appetitiones sint implēde atq; sedandæ; per inania, & vana vagamur, dū vel in thesauris huius mundi, vel delectationibus carnis, vel sciētis humano labore atq; industria partis, vel honoribus huius seculi animū famelicū, ac sitibūdū expleri posse putamus, ita ut in circuitu impij ambulent. Modò hoc, modò illud, modò aliud teritū, modò illud ipsum, q̄ reliquimus, summo desiderio expetim⁹, & magno labore quærimus; & tamē inquietū est cor nostrū, donec reuertatur ad Dñm: in quo solo est quies. Præstat & hanc quoq; utilitatem præceptum hoc Dñi lucidum, ut agnoscamus quantus sit Deus, cū quo tantū debitum cōtraximus, ut ex toto corde, & sub intermi-

natione gehennæ veniat à nobis diligēdus. Illuminat etiā de corruptione naturæ, quā quisq; imbecillā ad tām rē præstādā esse cognoscit, nisi diuino gratiæ munere adiueretur. Cūq; homo hinc natū se agnoscat cū propensione ad seipsum super omnia diligendū; illic verò videat præceptū diligendi Deū supra se, & super omnia: cogitur ille agnita sua miseria, & infirmitate cōfugere ad Deū, & ab eo implorare diuinam gratiā, qua, tanquā oleo quodā lampadē charitatis sustētare possit cū virginibus prudentibus; & tanquā vestē nuptialem, sine qua nō datur ingressus ad cōuiuū cæleste, & ut ignē sacrū, quē venit Iesus mittere in terrā, & ut aurū ignitū, quo locupletemur, & ut vinculū perfectionis, sine quo faciliē prolabimur, & deniq; ut legis plenitudinem, sine qua fides mortua est, spes vacua, prudentia cæca, casta tēperantia, remissa iustitia, fortitudo dbilis, homo deniq; nullius momenti: Nā ut magnus dixit Apostolus. Si charitatē nō habuero, nihil mihi p̄dest. Postquā igitur tātās utilitates hoc præceptū secū adfert, adnitamur diligenter precibus impetrare vires, quò illud cum fructu obseruemus, ut præmium æternæ charitatis, qua Deū perpetuò diligere valeamus, cōsequamur: siquidē charitas, ut ait Apostolus, nunquā excidit. Nec enim charitas viæ maiori remuneratōne coronari potest, quā beata illa, & felici patriæ dilectione, atq; fruitione, qua prosequemur Patrē, Filiū, & Spiritum sanctum, quibus vna, atq; eadem competit gloriificatio, honorificentia, & imperium in secula.

Diuinæ homini gratiæ necessitas vnde agnosceda.

Matth. 25.

Supra 22.

Luc. 12.

Coloss. 3.

Rom. 13.

Iaco. 2.

1. Cor. 13.

Ibidem.

TRACTATUS LXIII.

De disceptatione Dñi cū Pharisæis de maximo mādato: vbi explicat; Diliges proximum tuū sicut te ipsum.

Dilectionis species duplex est, cō-

uplicē esse dilectionis speciem, ex Philosopho facile constare potest. Est em̄ qui-

dam amor dicitur cōcupiscentiæ, alter verò amicitiae: inter quos magnum est discrimē. Amor siquidē cōcupiscentiæ

cupiscentiæ & amicitiae: vtriusque discrimen.

ille

Aristot. lib. Ethic.

De amore cōcupiscentiæ cur nullū nobis præceptū traditum sit.

Matth. 22. Cicer. lib. 2 de Diuinatione. Amicitia, Ciceroni quid.

Aristot. lib. 9. Ethic. De amore verò amicitiae præceptū cur traditum.

Quo amore proximus diligendus sit.

Proprium legislatoris boni quid.

ille est, quo res anima carentes, & animatas diligo in vsum, & commoditatem meā; amamus siquidem vineas, agros, pecunias, & cætera huiusmodi, quatenus vtilitatem aliquam, aut commoditatem præstant, ipsas tamen non diligimus amore amicitiae ad bonum ipsarum. Amor verò amicitiae tantūmodo terminatur ad creaturam ratione, siue intellectu præditam, qualis est homo, & Angelus, quos ita diligere debemus, ut bonū ipsis velimus propter ipsos. Proinde atq; nobis bona optamus; ita & ipsis bene cupiamus: hic est em̄ amor amicitiae in honesto, virtuteq; collocatus, quemadmodū alter in vtilitate, & delectatione quā ex rebus amatis captamus. Atq; de hoc amore nullū præceptum traditur, quia satis natura ipsa hūc amorem iniecit, & fouet. Alter verò, in quo lex pendet, & Prophetæ, merito præcipitur: vnde Cicero libro de Diuinatione rectē scripsit: Amicitia, est voluntas erga aliquem rerum bonarum illius ipsius causa, quem diligit, cū eius pari voluntate. Et quanquā natura ad hunc secundū inclinēt in genere, cuius signū est q̄ homo homini erranti, quem nunquā nouit, viā monstrat, ut docet Aristoteles; tamen nō satis est ad satisfaciendū diuinæ legi, ut p̄ximos propter seipsum diligamus, sicut nec nos ipsos propter nosmetipsos. Propterea præceptū traditū est, ut tū nos, tūm proximos propter Deū diligamus; atq; ita dilectio proximi ex charitate diuina impleta, atq; exhibita legē impleat, & Prophetas, quemadmodū superiūs indicauimus. Est ergo sermo hoc loco de amore amicitiae gratuito, non de solo naturali, qui legē Dei non potest seruare, nec vitam æternā, ut Christus promittit, cōparare. Primò ergo præmittendū est, prudētis legislatoris esse eas leges ferre, quæ populum instituāt, ut bene se gerat erga Principē, & gubernatorē suum. Deinde leges dare aptas, & accommodas, quib⁹ ciues inter se pacē, & iustitiā colāt. Per primum dilectionis præceptū, homo bene compositus, & morigeratus erga Deum efficitur, per secundū verò dilectionis proximi, informantur homines, ut rectē, & cū or-

dine, atq; honestē inuicem se habeāt. Deinde præmittendū est, idē esse proximum, & amicū: vnde in Leuitico legitur: Diliges amicū tuum sicut te ipsum, & Dñs apud Matthæum; Audistis quia dictū est, Diliges proximum tuū, & odio habebis inimicū tuum; quāuis vox Hebræa potius significat socium, quā amicum, vel proximum. Sed socios proximos habere soliti sumus. Proximus verò relationem ad alterū dicit, nemo enim propriē sibi proximus est, nam anima mea, & caro mea aliud nō sunt, quā quod ego sum. Quæ ergo à me distincta sunt, & tamen sine medio in eadem specie iūcta, illa mihi proxima dicuntur: quia ratione pinū pinui proximam esse dicimus, etiam si loco lōgē distet; at verò situ pinū pyro proximā dicimus, si proximē illā crescat, tamen si natura sit ab illa alienissīma. Homo ergo homini proximus est, nimirū natura, gente, sanguine, religione, redēptione, felicitate, siue gloria: hic ergo nō dicitur loco, aut sedib⁹ proximus; sed quia natura adeo est propinquus, ut nequeat esse propinquior. Quòd Christus apud Lucā indicauit exēplo Samaritani, qui misericordiam impēdit, nulla facta interrogatione, sanguine ne esset propinquus, an gente, an religione; merito, an immeritò calamitatem perpeffus, de quo nihil aliud cognouit, nisi quòd homo esset. Et subiūxit: Vade, & tu fac similiter; ac si diceret, Intellige omnem hominē tibi esse proximum, ac proinde impēde illi misericordiam, etiam si nec genere, nec gente, nec religione, nec amicitia tibi proximus sit. B. August. lib. De doctrina Christiana, colligit ex illo verbo Pauli ad Romanos: Qui diligit Proximū, legem impleuit, proximum significare omnem hominē: quòd Scripturis est familiare. Hinc David; Nec fecit proximo suo malum, ac rursus, Vana locuti sunt vnusquisq; ad proximum suū: & iterū, Opprobrium non accepit aduersus proximos suos; & alibi; Quasi proximum & quasi fratrem nostrum, sic cōplacēbam. Est autem homo homini proximus, quia ab eo nō differt genere, nec specie, sed tantū persona, quæ quia diuidi nō potest, nisi partes perficiētes,

Proximus ab amico nō differt. Leuit. 19. Matth. 5.

simile.

Homo homini ut proximus sit.

Luc. 10.

Homines proximi appellatio in scripturis saepe venire.

B. August. lib. 1. De doctrina Christi. c. 30. tom. 3.

Rom. 13.

Psal. 14.

Psal. 11.

Psal. 14.

Psal. 34.

Homines quare proximi inter se dicantur.

II. ratio.

2. Reg. 19. III. ratio.

Rom. 11.

Anima rationalis & mors vnde sint.

Gen. 1.

Christiani quot, quae rationibus sibi iniucem sint proximi, ac fratres.

Amicum siue socium diligere cur preceperit Deus

Luc. 10.

& qualitates aduentitiae separentur, recte à Physicis dicitur indiuiduum. Omnes enim vnam & eandem specie animam, & vnam & eandem specie carnem habent. Secundò dicuntur proximi, quia ab eodem principio ortum habent: vnde proximi fratres sumus, quia omnes ab Adam, & Noe progeniti sumus: hinc fratres vocantur omnes, qui ex Abraham, Isaac, & Iacob nascuntur, & David dixit populo; *Fratres mei vos, os meum, & caro mea vos.* Tertio sumus proximi omnes ex alio principio, hoc est, ex Deo: quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Neque enim nasceretur homo, nisi Deus animam infunderet: quae non est ex traduce, sed à Deo immediatè: à quo etiam est mors, quatenus non seruat vitam. Ad hæc cum Deus fecerit hominem ad imaginem, & similitudinem suam, quae inanimatis, & brutis communis non est, sed tantum creaturis ratione præditis, proximus proinde est homini homo: præter has rationes propinquitatis, quæ omnibus hominibus communes sunt, Christiani peculiaribus quibusdam rationibus sunt sibi iniucem proximi. Nam sunt iniucem membra sub eodem capite Christo: habent eundem Deum Patrem, eandem Ecclesiam matrem, eundem Redemptorem, eundem viuificantem Spiritum, fidem eandem, eadem Sacramenta, idem verbi Dei pabulum, eandem spem, eundem aduocatum, eandem denique mensam, & quod mirum est, vno, & eodem Spiritu omnia Christi membra viuificantur: quæ qui peccato amiserit, potest Pœnitentiæ Sacramento recuperare. Etsi verò omnes homines debeamus, vt proximos diligere: verum cum dilectio nostra non possit nisi ad quosdam exeri (nullus enim beneficeret his, quos non nouit natos, vel qui olim iam fuerunt, & amplius non supersunt, vel procul à se habitantes sunt) propterea iussit Deus diligere amicum, siue socium, id est, omnem hominem, quemcunque Deus tibi aliqua ratione coniunxerit, aut cognitum reddiderit, vt testatur parabola Samaritani.

Quia verò plerumq; contingit, vt proximi nostri vel infideles sint, vel hæretici, vel criminosi: adhuc tamen & illi diligendi sunt. Sed quomodo tales capaces sint dilectionis, declarauit beatus Augustinus libro 8. de Trinitate, capite 6. in fine, tomo 3. dicens: *Qui ergo amat homines; aut quia iusti sunt, aut vt iusti sint, amare debet: sic enim diligit proximum tanquam seipsum sine vlllo periculo. Qui enim aliter se diligit, iniuste se diligit, quoniam se ad hoc diligit, vt sit iniustus. Ad hoc ergo vt sit malus, ac per hoc iam non se diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animam suam.* Hæc ille egregiè. Qui ergo neque bonus iam esse potest, vt sunt demones omnes, atq; damnati, illi soli à ratione proximi excluduntur, reliqui verò omnes, etiam si magnis flagitijs, & sceleribus inquinentur, grauesq; inimicitias nobiscum gerat, nosq; oderint, pro proximis habendi sunt, & omniam quam possumus ratione à nobis iuuant. Est autem hoc præceptum diligendi proximum, perinde, atq; se ipsum, iustum, vtile, ac delectabile. Iustum quidem, quia Deus ipse præcipit, qui potest vires præstare ad seruandum, & cor emollire ad inimicum diligendum: nec potest nos decipere, & potest magno præmio dilectionem nostram remunerare.

Deinde iustitiam præcepti indicat ipse Deus, imò & Angeli, & Sancti, & boni omnes, qui proximos quoque diligunt; qui tamen, quid sit odio, vel amore dignum, nouerunt optimè. Denique ad imaginem Dei summi conditi sunt, & participes bonitatis diuinæ effecti, imò filij, & membra Regis, quod attinet ad Christianos. Et quod summa est omnium, quicquid nos proximo facimus, non tam ipsi, quam Christo impendimus, dixit enim: *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

Deinde vtile est hoc mandatù, tum ad multa mala vitanda, tum ad multa bona consequenda. Et in primis ad cauendam iustam Dei indignationem, ne

August.

Infideles, hæretici, ac criminosi quatenus sint diligendi, secundum Augustinum.

Psal. 10.

A ratione proximi qui excludantur.

Præceptum diligendi proximum non secus ac seipsum tripliciter iustum ostenditur.

Matth. 25.

Idem vtile est, ex multis euincitur.

fortè

Supra 18.

1. Ioann. 3. Dilectio proximi à quibus malis nos eripiat. Ibidem.

Quæ mala incurrant odio habentes proximum.

Rom. 13.

Prouerbum.

Ecclesiastes

4. Psal. 132.

Ecclesiastes

4.

Matth. 18.

Luc. 6.

Rom. 13.

Ecclesiastici 25.

Quod delectabile item sit præceptum diligendi proximum.

fortè dicat vobis; *Serue nequam omnem debitum dimisi tibi, quia rogasti me: non ergo oportuit & te misereri conferui tui, sicut & ego tui miserus sum?* Iuuat etiam ad mortem æternam vitandam: Quia qui non diligit, manet in morte. Liberat præterea à perturbatione mentis, & similitudine demonis, & homicidio spirituali, quæ vniuersa mala homo incurrat odio habens proximum: nam omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Tollit etiam dilectio proximi aut priuationem bonorum, & factatum, aut defraudationem boni nominis, aut vitæ spoliationem: hæc etenim mala incurrunt, qui in odio versantur: Nam vt plenitudo legis est dilectio, ita plenitudo peccatorum, & malorum, est proximi odium. Confert præterea hoc præceptum ad plurima bona adipiscenda, tribuit enim victoriam: nam dici solet: *Neque Hercules contra duos;* & vt ait Salomon: *Si quisquam prauauerit contra eum, duo resistent ei.* Parit deinde mutuam consolationem: *Ecce,* inquit Psaltes, *quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum.* Generat exhortationem, efficacemque facit; vt merito sit dictum: *Si dormierint duo, fouebuntur mutuo: vnus quomodo calefiet?* Præstat præterea exauditionem orationis, nam plures facilius exaudiuntur, quam vnus. Si duo ex vobis cõfenserint super terram, de omni re quacumq; petierint, fiet illis à Patre meo, qui in caelis est. Consequitur dilectio proximi remissionem peccatorum, & gratiam: *Dimittite,* inquit, *& dimittimini.* Deniq; gloriam promeretur: nam qui diligit proximum, legem impleuit, et implenti legem, promissa est gloria. Et vt hic amor maximè conciliat beneuolentiam coram Deo, & hominibus, secundum illud aureum dictum Salomonis; *In tribus placitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo, & hominibus. Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir, & mulier benè sibi consentientes.* Ita hic amor maximè ingratus est Satanæ; qui delectatur in seminandis inter fratres discordijs, & est vt Darius, qui interturbat omnia. Tertio delectabile est præceptum

hoc multis de causis. Tum quia homo naturam est ad amorem propensus, vt qui ex amore creatam animam habuit, & ex amore genitum corpus accepit. Deinde, quia amor conformis est vitæ, cor ipsum dilatans, & impinguans; quemadmodum & tristitia exiccat ossa. Tertio, quia res quæ sub præceptum cadit, mala non est, vt peccatum, vel imperfectum quid, sed bona, vt pote natura ipsa à Deo condita, imò inter corporea summe bona: vt non excuseris quod iniucus sit, vel sceleratus, vel inimicus, ad cuius amorè distringeris. Sic quippe diligendi sunt homines, vt eorum non diligantur errores. Quarto, quia Deus gratia sua naturam adiuuat, vt se vincat, prece, & beneficijs iuando proximum, nec considerando mala quæ tibi, sed quæ sibi intulit, vt ita lucreris fratrem tuum: nec considerando honorem terrenum, sed cœlestem, & diuinum: excitando etiam ad cognitionem, quod non satis sit nolle nocere, sed opus est velle proficere. Ad hæc vt non cogites te nihil illi profuturum tua dilectione: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius; vel saltem tibi proderis. Quinto hoc ipsum suadet naturalis ex vtròque parente, nempe Adam & Eva, fraternitas, quod nec in brutis animantibus, nec in Angelis reperitur, quare nec in illis inuenitur tanta dilectionis ratio. Adest præterea supernaturalis ex Christo & Ecclesia spiritualis fraternitas, in qua vt membra viuimus Spiritu Christi, vt filij sub eodem parente. Postremo vrget necessitas ipsa: non enim potest dicere oculus manui, Non indigeo opera tua, vel è contrario; sed omnes ad mutuam dilectionem exemplo corporis naturalis adstringimur.

Iam de modo aliquid subiungendum: qui variè nobis describitur in sacris literis, sed hic familiarior, & notior nobis: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Nam vt nobis nolumus vllam iniuriam, aut molestiam inferri, & cõmoda atque beneficia, dum in indigentia aliqua positi sumus, nobis optamus exhiberi, quæ tamen rationi sint

Prou. 17.

Vera proximum diligendi ratio.

Prou. 25.

Rom. 12. Hominis propria fraternitas.

1. Cor. 12.

Agitur de modo diligendi proximum.

coniun-

Iuris Naturę præcepta duo sunt. Tob. 4. Matth. 7.

Bonorum genera quinque; eaque expetenda quatenus.

Alij modi diligendi proximum in scripturis traditi. Ioan. 15.

Ordo in charitate tenendus.

Cantic. 2.

Statuuntur gradus amoris Dei & proximi.

coniuncta: ad eum planè modum diligere proximum iubemur, vt nullam iniuriam proximo inferamus, & beneficia, quę ratio præscribit esse exhibenda, in illum conferamus: vt ita seruemus duo illa præcepta iuris Naturę: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias; &, Quacunq; volueris vt faciant tibi homines, ita & tu facito illis. Quoniam autem diligere, est bonum velle alicui; & bona sunt in quincuplici differentia, nempè fortunę, corporis, & animi, quę nota fuerunt etiam Philosophis; deinde bona gratiæ, & glorię, quę tantum fidelibus agnita sunt. Ex his quinque bonorum generibus, postrema tria simpliciter, & sine aliqua conditione sunt perinde proximo, atque nobis desideranda; Bona vero corporis non simpliciter, sed quatenus conferunt ad vitam æternam comparandam, tum proximis, tum nobis expetenda sunt. Bona vero fortunę non nisi cum duabus conditionibus, vel nobis, vel alijs velle debemus; altera est, vt eiusmodi bona statui, & conditioni cuiusvis conueniant, altera, vt ad vitam æternam acquirendam sint adiumenta, & instrumenta: nec enim si illi fini assequendo nocerent, exoptanda essent. Præter hunc modum diligendi proximum, Scriptura alios portigit, nimirum: vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Deinde vt diligamus sicut commembra eiusdem corporis, qui est Christus. Sed de his nihil hic agendum esse existimaui, de quibus in suis locis commodius dicitur. Illud tantum addendum, ad modum diligendi proximum spectare, vt ordo in charitate præstanda seruetur, de quo Sponsa in Canticis dixit: Ordinauit in me charitatem. Neque qui dixit, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, intelligi voluit tanto esse amore à me diligendum proximum, atque à me ipsum: & vbi plures causę diligendi suppetunt, ibi conuenit esse propensioem, & ardentioem charitatem. Primo igitur loco diligendus est Deus ex toto corde. Deinde quisque à se ipso est diligendus: atque in seipso diligendo, ordinem quoque

seruare debet. Nam prius animam, quàm corpus; & plus corpus, quàm bona fortunę; & inter bona externa priori loco famam, & bonum nomen, quàm diuitias amare debet: qui etiam ordo in proximi dilectione seruandus est. Tertio diligendi sunt participes gratiæ in Christo priusquam hostes Christi, & bellum illi indicentes. Sed & interdum inter fideles ordo seruandus est. Nam quod plus aliqui sunt nobis coniuncti, eò magis sunt diligendi, quàm remoti, iuxta illud Pauli ad Galatas; Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei: &, Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Proinde priore loco amandi sunt parentes, filij, vxores, mariti, fratres, & sancti, qui in cœlo regnant, & optimi quisque, qui verbo præsumunt, & Sacramento. Ideo de vxore ait; Qui suam vxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit; sed nutrit, & fouet eam. Inter hostes Fidei etiam ordo seruandus est, & quo quisque magis, aut minus Ecclesię, & Fidei nocet, eò magis, aut minus est diligendus. Et vt egregie sanctus Thomas tradit, Paganij, Iudæi, & Hæretici fidei, & religionem Christianam impugnant. Inter quos hic est ordo; vt quoniam Paganij ignotam veritatem persequuntur, cum quibus computandi sunt Saraceni, siue Mahometani, qui errores Iudæorum, & hæreticorum quorundam cum Mahometo amplexi esse videntur; Iudæi vero veritatem in figuris, & vmbri cognitam abnegant; Hæretici vero apertę veritati per omnia agnitę atque comprehensę aduersantur & illi contradicunt. Propterea extremo numero dicti hoc est hæretici; minus diligendi sunt, quàm Iudæi; & Iudæi minus quàm Gẽtiles, vel Mahometani, atq; hi minus adhuc quàm fideles peccatores, & vitę criminofam degentes; rursus isti minus quàm fideles charitatis operibus, & misericordię incumbentes, aut Evangelica consilia profitentes, & perfectionis arcem consecrantes. Itaq; ordo summè in charitatis mandatis est tenendus?

Gal. 6:

1. Tim. 5:

Ephes. 5:

Inimicorum dilectionis ordo.

D. Thom. in 2. 2.

nendus?

nendus. Nam cui maior debetur dilectio, maiora illi debemus tum temporalia, tum spiritualia beneficia exhibere. Et vbi contingeret, vni plusquàm alteri, esse ex charitatis regula succurrendum; cum vtriq; non possimus, ille semper esset præferendus, qui plures rationes, & grauiore ad diligendum excitantes haberet, vel ille, cuius vitę si succurrimus, magis Christi gloriã illustraturus, aut Ecclesię Dei erit magis fructuosus. Verum cum ad hæc

particularia descendimus, nulla est certior regula, quàm illa, quàm prudẽtia spiritus suo tempore, & loco dictabit, postquam quisquam Dominum orãdo consuluerit: nam propè est Dominus omnibus inuocantibus eum; omnibus inuocantibus eum in veritate: hic est Dominus noster Iesus Christus, qui cum Patre & Spiritu sancto, ab omni creatura rationis compote summè diligendus est, colendus atq; venerandus in sempiternis seculis. Amen.

Psal. 144.

TRACTATVS LXV.

DE Disceptatione Domini cum Phariseis, quibus proponit quæstionem de Christo cuius filius sit, & habetur Matth. 22. Marc. 12. Luc. 20. Matthæus hanc disceptationem ita refert: Congregatis autem Phariseis interrogauit eos Iesus, dicens; Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei, David. Ait illis, Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum dicens, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum; quomodo filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare. Marcus addit in fine: Et multa turba eum libenter audiuit.

ermontis Domini efficacia.

Reuis admodum videtur hæc disceptatio, & planè apparuit quanta esset Dni efficacia in disputando, qui tam paucis verbis quæstionem difficillimam potuit absoluere, & ita ora aduersariorum obturare, vt nullus eorum quicquã potuerit respondere. Et antea quidem habuimus plura exempla disputationum prauo, & insidioso animo

institutarum. Nã Sacerdotes, Scribæ, Herodiani, & Sadducæi in his quę egerunt, animo maligno non caruerunt: iam nouam audimus quæstionem à Dno proponi, ex qua intelligamus quales debeant esse priorum disceptationes: simplices, & purę, sine insidijs, fraudibus, vel calumnijs institutę ad ædificationem audientium, petiã etiam ex scripturis, & in hunc finem additę, vt cognoscamus

Quales debeant esse priorum disceptationes.

gnoscamus

Huius disceptationis causa

Quare Iudaei Messiam filium tantum Dauidis agnoscerent, non Deum, aut Dominum Dauidis.

Marc. 10.

Luc. 18.

Messias cur debuerit simul esse & filius Dauidis, & filius Dei.

Matth. 21. Cur isti Pharisei dicatur congregati.

Mar. 12.

Ibidem.

Luc. 20.

Scribarum officium. Cur Dominus quaesierit de hac quaestione, scilicet Christus cuius filius esset? & in tertia persona, non in prima.

gnoscamus verum Deum, & huius filium Iesum Christum. Huius autem disceptationis causa extitit, quod cum hostes Domini ex his, quae hactenus & audierat, & viderat, didicisse debuissent, Iesum & Deum verum, & hominem verum, id est, expectatum illum Messiam esse, atque hoc illi per crassitiam, & malitiam admittente nolent: ipse Dominus eos ad veri confessionem proposita quaestione urget. Nouerant quidem Iudaei, ex multis vaticinijs, Messiam fore filium Dauidis, adeo ut multi leprosi, & infirmi ac caeci clamarent, *Iesu preceptor, Fili Dauid, miserere mei*: sed nolabant credere eum esse Filium Dei, & ex hoc etiam dominum Dauidis. Quod concedebant, bonum erat: quod negabant, blasphemiam. Nisi fuisset filius Dauidis, hoc est, hominis, non potuisset mori: nisi fuisset Filius Dei, non potuisset resurgere. Sed iam singula verba expendamus.

Congregatis autem, inquit, *Phariseis*, Ex quo apparet continuatio historiae, & omnia a siculnea arefacta (de qua superius) in die Martis sancti gesta sunt. Et dicuntur congregati, quia ad tentandum venerant ad templum: & quia Marcus non fecit mentionem huius congregationis Phariseorum, sententiam tantum referens, inducit Dominum loquentem: *Quomodo dicunt Scribae, &c.* Et quod ait, Respondens Iesus, dicebat, idem est ac, loquens, quia eos interrogauerat, & introducit loquentem, non ad turbas, sed ad Phariseos tentantes coram turbis. Quomodo dicunt Scribae, Christum, &c. Lucas vero quia loquentem ad Scribas inducit Dominum, non meminit Scribarum, neque eius cum Phariseis narrat disputationem; ideo non dixit, *Quomodo dicunt, &c.* quasi dicat. Non bene dicunt. Et hoc post interrogationem dictam, *Quid vobis videtur de Christo?* quasi vellet dicere, Vos me interrogatis de lege, ego vos de Christo, ad quem lex mittit: & post responsum Dauidis, quam proponit Matthaeus. Et aliqui Pharisei erant Scribae, quorum est scire, & scientiam alios docere. Quaesivit autem hoc, ut confundendo, faciat eos cessare a tentando, & ut agnita veritate quiescerent, & ut Iudaei errantes, de ar-

ticulo necessario, instante morte sua erudirentur. Et sub tertia persona de Messia egit, ut cum post, se Messiam diceret, Deus crederetur: quod minus fide susciperetur, si de seipso dixisset in prima persona. Beneuolos autem interrogauit: *Quem me esse dicitis?* non autem hos Scribas, & Phariseos, quia aperte negarent, etiam si veritatem scirent, & causam accusandi venarentur. Per modum autem interrogationis, & non citationis re tractat, ut conuincat Scribas ne tentent, & ut elucescat antiquorum Patrum fides de Messia, & ut sententia contra aduersarios eius firma maneat, & ne videatur sibi id usurpare contra veritatem. A Phariseis vero doctis, & congregatis quaerit, ut illis silentio imposito, populus firmaretur in sententia, qua a tot sapientibus vi veritatis extorserat, Christus porro sapientissimus ad vincendum non solum singulos, sed etiam vniuersos simul collectos ostenderetur.

Quid vobis videtur de Christo? Id est, Scio vos falsam opinionem tueri. *Cuius filius est?* Hoc est, esse debet, hic enim non ponit se Messiam, vel illum iam venisse. *¶ Dicunt ei Dauid.* Obijcies; Cum Christus dicatur non minus filius Abraham, quam Dauid, ut patet in Matthaeo, in Genesi, & ad Galatas; cur potius eum filium Dauidis vocarunt, quam Abraham? Dicendum, Dauidem praecelsius dignitate regali, & nomine sanctitatis, cum de illo Propheta dixerit: *Quaesuit Dominus sibi virum iuxta cor suum.* Plures etiam promissiones factae sunt ad Dauidem, quam ad Abraham, & similior est Messias Dauidi, quia natus etiam in loco, in quo Dauid, scilicet in Bethleem. Si praeterea dicerent filium Abraham, nihil determinaret, quia omnes Iudaei erant filij Abraham, & certum erat apud Iudaeos quod Christus Iudaeus futurus esset, nec de ea re erat dubium vllum, sed de domo, & familia, ut fieret aliqua distinctio nam Abraham, etiam Ismaelitarum, & Gentilium quorundam pater fuit. Non dicitur filius alicuius eorum, qui praecesserunt Dauidem, ut dicatur filius Phares, vel Esrom, vel eorum, qui successerunt Dauidi post Abraham, ut di-

Matth. 16. Cur interrogando potius, quam citado Christus se probat Filium Dei.

Huius rei a Phariseis doctis, & congregatis inquirenda causa.

Quin potius Pharisei Christum filium Dauidis dixerunt esse, quam Abraham.

1. Reg. 13.

Matth. 2. & Luc. 2.

Quid est quod Christus Dauidis filius vocatur, non autem alicuius antecessorū, aut successorum eius.

Vnde fiat de nominatio.

Quare Christus reprehendit Phariseos dicentes filium Dauid Christum, cum id verum esset secundum Ambrosium.

Luc. 18. Matth. 21. Supra 16. Cur, ut olim ab Apostolis, non a Phariseis Christus quaesierit, quod homines se sentirent.

Ioan. 7.

Quam fortis hac illatio: Christus non est filius Dauid, est igitur filius Dei.

catur filius Iosiae, vel Ezechiae: quia cum denominatio fiat a potiori, nemo illorum, qui fuerunt post Dauid, fuit aequae principalis, atque Dauid. Deinde promissiones non illis, sed Abraham, & Dauidi factae sunt. Similiter nec filius eorum, qui antecesserunt Dauidem post Abraham: quia non fuerunt ita insignes, & magni viri, nec illis vlla facta est promissio.

Reprehendit autem Phariseos: non quod dicerent Christum esse filium Dauidis, cum verum esset; sed quia non confitebantur esse filium Dei: a nobiliore enim fieri solet denominatio. Hinc Ambrosius super Lucam: *Illud quoque considerandum, quia reprehendit eos, qui Christum Dauid filium dicunt. Et quomodo cecus ille Dauid filium confitendo meruit sanitate? Quomodo pueri dicentes, Osanna filio Dauid, praecelsa praedicationis Deo gloria deferebant. Sed non reprehenduntur hoc loco quia Dauid filium confiterentur, sed quia non credunt filium Dei. Non enim alterum, sed alterutrum in fide vera est.* Sic ille. Non quaesivit Dominus ab Scribis, & Phariseis quid sentiret populus de se, ut olim ab Apostolis, cum dixit: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* quia hic non erat quaestio de hac persona Iesu, sed de Messia in genere: & hoc non a simplicibus, & idiotis, sed a peritis, & in Sacris literis exercitatis quaesivit. Et assertio populi modo non proderat, cum esset quaestio legis, & populus quaestiones legis ignoraret, ut dicitur apud Ioannem; sed turba haec, quae non nouit legem, maledicti sunt.

Sed quaeritur, quomodo valet argumentum, quod Christus non sit filius Dauid, ergo erit filius Dei; quod Christus inferat. Non enim videtur valere haec illatio. Etsi enim sequatur quod Christus non esset filius Dauid, quia Dominus eius erat; non sequitur tamen quod erat filius Dei, quia poterat esse filius alterius viri; quare nihil inferret Dominus. Respondeo, quod cum Iesus dixit, *Christus non est filius Dauid*, noluit inferre quod erat filius alterius viri, quia hoc parum promoueret suam sententiam; sed voluit inferre quod erat filius Dei, ad ostendendam excellen-

tiam eius. Ex modo tamen dicendi probat eum Deum: quia cuiusuis hominis alterius Iudaei filius non vocaretur dominus a Dauid Rege ut Deus, nec genitus ex utero, id est, substantia, nec ante Luciferum, id est, stellam creatam quarta die. Nec etiam Scribarum traditionem voluit Dominus tollere; sed expendendum relinquit, quomodo scilicet illa traditio conueniret cum his quae Dauid de ipso vaticinatus est. Erat enim Dauidis verus Filius secundum carnem, & praeterea erat Filius Dei, & Deus verus iuxta diuinitatem: quam duplicem naturam ignorabant tunc Scribae. Vnde Caiphas dixit: *Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei.*

Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum? Quod Matthaeus ait in Spiritu, *in spiritu sancto*, Marcus latius, & clarior explicauit dicens, *in spiritu sancto* cum duplici articulo, id est, in Spiritu sancto: quia in Scriptura Canonica, id est, libro Psalmorum, ut ait Lucas; alioqui Propheta mentiri potest ex intentione, si malus est, ut Balaam, & Caiphas; ut etiam peccare, sicut Propheta occisus a leone, velut Dauid propheta etiam peccauit. Nec Propheta semper habebat Spiritum, qui cum veniret, apprehendebat hominem insipientem, id est, quasi saltans in eum ad tempus, ut per diem, & noctem in Saulem; *In filiet in te Spiritus Domini, & prophetabis.* Et quandoque cito insiliebat, ut vocato psalte sonante; quandoque post aliquot dies, ut accidit Ieremiae, & post tres hebdomadas Daniela; quandoque nunquam, ut cum Sauli voluit respondere per Prophetam, vel somnium; & de fine obsidionis a Chaldaeis, quam alij Prophetae a Ieremia habere non poterunt; ideo in Threnis dicitur: *Non est Lex, & Propheta eius non inuenerunt visionem a Domino.* Hoc autem loco de spiritu prophetico est sermo, sicut quarto Regum de spiritu Heliae, & in libro Numerorum de spiritu Moysi. Hic igitur vel est Spiritus sanctus, vel donum eius, per quod reuelat: quem admodum apud Ioannem; *Accipite Spiritum sanctum*, id est, potestatem spiritualem remittendi peccata.

Gen. 1.

Matth. 26. Mar. 12.

Luc. 20. Quorum id: Quomodo ergo Dauid in Spiritu, &c. Christus adferat ad probandum se esse Filium Dei.

Num. 24. 3. Reg. 13. 2. Reg. 11. & 24.

Quid est, quod insilire Spiritu Domini in Prophetas, tunc illi prophetabant.

1. Reg. 10. 4. Reg. 3. Ierem. 42. Dan. 10.

1. Reg. 28. Thren. 2. Quo Spiritu Dauid dicitur: Dixit Dominus Dominus meus, &c. Num. 12. Ioan. 20.

Psal. 100.
Hic psalmus: Dixit Dominus Domino meo, &c. Dauidi: esse ostenditur.

August. in proem. super psalm. in fin. tom. 8.

2. Reg. 23.
Propheta in eo psalmo quod concinat.

Heb. 1.

Act. 2.

Hunc psalmum quo nã Iudæi posteriores de torqueant, & c. nimirum, & perfidi.

Tertull.

In Christianos Rabbini stas, dictum psalmum de alio quã de Christo intelligentes, & in terpretantes.
Heb. 1.

Dicens, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis. Quæstio est an hic psalmus sit editus à Dauide. Sed hoc in dubium venire nõ potest: quia psalmi omnes, vel Dauidis sunt, secundum Augustini sententiam, vel saltẽ omnes qui eius nomine inscribuntur. Hic autem inscriptionem habet: *Psalms Dauid:* Vnde dicitur, egregius Psaltes Israël. Alia est quæstio: Quid cãter Propheta in illo psalmo. Id verò omnibus esse debet exploratum, atq; comperit Christianis, ibi cani gesta Messia. Quod ex eo confirmatur: quia ex eius testimonio Iesus probat Messiam esse Deũ; & Paulus ad Hebræos nulli Angelorum aliquãdo esse dictum asserit: *Sede à dextris meis.* Ex eo etiam Princeps Apostolorũ Petrus in Actis probat Iesum esse Messiam dextera Dei exaltatum. Tũ deinde, quia Iudæi omnes ante Messiam, & tempore Messia, de Messia hunc psalmũ intelligebãt: vnde ipsi Rabbini, & magni Scribæ, cum quibus diserebat Iesus, nihil Christo opposuerunt, nec perceperũt alium esse verborum illorum sensum: quod verisimile est fuisse facturos, nisi constans fuisset, & receptus intellectus, ad Messia huiusmodi verba esse referenda. Atq; hæc ratio conuincit Iudæos posteriores, qui magna impudentia, atq; imperitia certant de sensu huius psalmi. Nam Rabbi Salomon cum Rabbi Dauid, testatur esse intelligendum de Abraham: quia fit mētio Melchisedec. At Auen Ešdra scribens in id psalmi, *Virgam virtutis tua emittet Dominus ex Sion,* ait, quod cum Sio tempore Abraham nondũ erecta staret, potius de Dauide putat exponendum psalmum: quæ dissensio declarat eos nihil certi habuisse; vt quoniã veritatem amplecti noluerunt, in multa, & diuersa mēdacia inciderint. Teste etiã Tertulliano lib. 5. in Marcionem, quidam Iudæi exponebant de Ezechia, quia is sederit ad dexteram templi, & eius hostes Deus absumpserit. Sed adhuc impudentiores sunt Christiani quidam, qui hæc non de Messia intelligunt; cum Apostolus ad Hebræos testetur, non solum hominibus, sed nec Angelis quadrare posse. Quomodo

em Dauidi, aut Abraham, aut, vt alij volunt, Zorobabeli quadrare poterit, *se de à dextris meis: ex vtero ante Luciferum genui te, & Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec?* Adhęc Ionatham, qui scripturas Hebraicas fecit Syriacas, siue Chaldæas, quod eo sermone post captiuitatem Babylonicã Iudæi pro vulgari, & materna lingua vterentur, trãstulit: *Dixit Dominus Verbo suo,* hoc est, Christo: Quamquam Iudæi posteriores corruperint: *Dixit Deus in verbo suo:* vt tantam veritatem obscurarent. Midras Thehillim, id est, glossa Hebræorum, & Rabbi Moyſes Adarſan super Genesis cap. 18. citant ex hoc psalmo, quasi de Messia intellecto, vt omnia somnia Hebræorum prorsus concidant. Falsum ergo est, quod hic psalmus canatur in persona Heliezer procuratoris Abraham de bello ab Abraham confecto; quasi Abraham diceret ad Isaac, *Sede à dextris meis.* Nec enim Abraham erat dominus absolutè: nec eo tempore erat Isaac. Nec rursus intelligi potest de Deo ad Abraham dicente; *Sede à dextris meis.* Quia Abraham nõ est à dextris: nec dominatus est in Sio; ideo nec Sacerdos in æternum, nec genitus ex vtero ante Luciferum. Et licet Abraham bellum gesserit cum quatuor Regibus; illi tamen nõ erant inimici Abraham, sed Regum Sodomorũ. Hęc igitur verba Dauidis sunt loquentis de Christo, ad ostendendum eius honorem, & dignitatem, in eo quod filius Dei sit, & equalis per omnia Patri. Et ideo, *Dixit Dominus;* nempe Pater, qui dominus est omnium absolutè, sed non relatiuè ad Christum, qui heres est, & dominus vniuersorum. Subdit, *Dño meo,* id est, Messia, qui non est alius dominus à Patre. Et ad distinctionem personę Patris, additũ est pronomen Meus: quia erat Deus peculiaris Hebræorum, ex quibus carnem assumpsit. Et ideo dicitur, Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. Quare merito vocauit Dominum suum, non tantum quatenus Deus est, sed etiã quatenus homo est, & secundum carnem ex Dauide descendit. Dicitur autẽ Pater dixisse Filio

Rab. Ionathã trãslatio huius loci Syriaca, siue Chaldaica.

Glossa Hebræorum.
Rab. Moyſes

Predictus psalmus quibus aptari nõ possit.
Gen. 14.

Ibidem.

Vni Christo competere.

Heb. 1.
Quid est: Dixit Dominus Dño meo.

Psal. 75.

Quomodo Deus Pater dixerit Christo, *Sede à dextris meis.*

vt sedeat

Gene. 1. & seq.
Psal. 148.

Vt verũ sit, Filium sedere à dextris Patris.

Deo cum resistere nil possit, quos habet inimicos.

Diuina omnipotentia voluntatis.

Sap. 11.

Duplex genus inimicorum Dei.
Psal. 138.
Psal. 80.

vt sedeat à dextris; non quidem vltimo verbo vocali, sicut in creatione, cum dixit, & facta sunt; sed ad significandum, quod vt eo dicente & volente, facta sunt omnia, ita intelligatur Filium sedere à dextris Dei ipso volente, & statuente. Non est autem cogitandum Christum sedere ad dexteram Patris, vt voces significant: quia in Deo non est dextera, quæ tantum rei corporeæ animatæ competit. Et si Deus dexteram haberet, non federet Filius ad dexteram eius, sed potius ad sinistram, vt honorabilior locus ei competeret. Dicitur ergo per metaphoram sedere ad dexteram, vt significetur in optimis; & summis bonis eum collocatum, in quibus est Pater. Nam homines putant dexteram meliorem, & honorabiliorem. Sequitur: *Donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorum,* Deus propriè, & perfectè non habet inimicos: quia inimicus est, qui aduersatur, & nocet, & qui odio habetur ab eo, cuius est inimicus, vt vice versa sit inimicus. Hęc autem Deo nõ competunt: nam vt Deo resistit nemo, ita nemo ei aduersatur, neque nocere potest. Deinde Deus neminem odio confecto habet; ideo nemo est inimicus eius: qui enim inimicum habet, eum vult omnino delere, Deus verò si delere vellet aliquid, iam esset deletum: quia sicut coepit esse Deo volente, ita desinet esse Deo volente, vt non esset. Quatenus namque aliquid habet esse, necessum est ab eo diligere, secundum illud; *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odians aliquid constituisti, aut fecisti. Quomodo enim posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur?* Quasi dicat, Non posset. Deo igitur propriè, & perfectè non competit habere inimicos: nisi latè accipiendo inimicũ pro eo, qui aduersatur, vel aduersari cupit. Vel alio modo, quia aduersatur amicis eius, quibus ipse in auxiliũ esse debet. Hinc Scriptura inimicos tribuit Deo: *Super inimicos,* inquit, *tuos tabescebam;* & iterum, *inimici Domini mentiti sunt ei.* Hi ergo dicuntur inimici, nõ quod possint nõ

cere, vel resistere voluntati eius, sed quia resistunt Deo, cultum eius impediendo; vel cultum contrarium inducendo, vt sunt Hæretici, & Schismatici, ac Pagani. Secũdo modo habet inimicos, de quibus Dñs ait ad Israëlitas; *Inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.* Eodem modo dicendam est de Christo, qui cum sit Deus, propriè non habet inimicos, nisi largo modo, quatenus ei aduersabantur, volentes capere eum in sermone, aut comprehendere eum, aut machinari in necem eius. Vel quia aduersantur amicis eius, de quibus: *Vos dixi amicos: quia omnia quacunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Scabellũ autẽ, quod Græcè *τροπέδιον,* & quidã vertunt suppedaneum; illud est, quod pedibus calcadũ subijcitur, & ad innuendũ perfectã subiectionẽ inimicorũ, dicimus quod ponuntur vt scabellum pedum eius. Venit autẽ hic modus loquendi ab illis quinque Regibus fugatis in bello à Iosue, quos ipse scribit latuisse in spelunca Maceda, & cũ eduxisset eos, strauit in terrã, & præcepit eos calcari à principibus Iudæorũ, ponẽtib; pedes super colla Regũ, vt discerẽt nõ timere eos, neq; alios hostes. Perfectè autẽ subiecit Dominus inimicos suos; vincens eorũ argumenta, & fraudes, & conuertendo eos ad fidẽ, vt in Actis dicitur; vel delẽdo Iudæos per Romanos. Inimici autẽ cultus Christi paulatim subijciuntur, vel conuersione eorum ad fidẽ, vt Romani omnes, & Pagani; vel punitione diuina, vt Iulianus Imperator, & alij tyranni, vsq; ad iudiciũ: & similiter dicendum de persequẽtibus Christianos. Et subiectio perfecta erit in iudicio, vbi nouissima inimica destruetur mors. Quod autẽ ait: *Donec ponam inimicos tuos: non sequitur:* Ergo postquam subiecerit illos, non amplius sedebit, aut quiescet. Imò à fortiori, tunc erit maior quies. Quia Donec, ponitur ad significandum tempus, de quo potest esse dubium, vt illud de coruo: *Non reuertebatur, donec siccarentur aquæ super terram;* & de Ioseph sponso Virginis; *Non cognoscebat eam, donec peperit filium*

Exod. 23.

Matth. 22.

Ioan. 15.
Quid sit scabellum, & quid ponere inimicos Christi scabellum pedũ eius.

Vnde hæc dicta translato.
Iosu. 10.

Inimicos suos vt sibi Christus subiecerit, eosque vicerit.

Act. 2. & 3.

1. Cor. 15.

Illud: Donec ponã inimicos tuos: quẽ sensum habeat.

Gene. 8.

Matth. 1.

Tom. 8.

Hhh suum

Psal. 111. suam primogenitum, & David, non comovebitur, donec despiciat inimicos suos. Dicitur enim de Messia; *Sedes tua, Deus, in seculum seculi*, hoc est, in æternum. Et ideo per adverbium illud *Donec*, non interruptitur eius regnum. Tribuit autem Propheta Patri subijcere inimicos, ut denotetur Christi Humanitas, secundum quam, potentiam subijciendi accepit à Patre; deinde ut denotetur Patris benevolentia, & mutua æqualium personarum actio. Vnde Pater Filium reuelat, iuxta illud: *Garo, & sanguis non reuelavit tibi, sed Pater meus qui in talis est*; Et, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum*. Et contra Filius etiam reuelat, ut cum ait, *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*. Simili ratione Apostolus in priori ad Corinthios: *Deinde finis, inquit, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnem principatum, & potestatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius*, scilicet Patris: quemadmodum & Filius sedet à dextris in principio huius Psalmi, & paulo post de Patre ait, *Dominus à dextris tuis, confregit in die ira sua Reges*. Consulto autem Dominus expressit de inimicis supponendis pedibus Christi, ad terrendum Iudæos, ut resipiscant. Quæ verò sequuntur, de generatione æterna, iuxta illud, *Ante Luciferum genuite*, & de Sacerdotio secundum ordinem Melchisedec, consulto subiicit, quia prædicta fati erant; & quia non putarent esse in Iuda Sacerdotium, & quia Iudæi non caperent generationem illam æternam, & quod illa non ita faciebant ad probandum quod volebat.

Si ergo David vocat eum dominum, quomodo Filius eius est? Quia quantumuis magnus, & sanctus Filius, si purus homo est, non solet vocari dominus à patre, vel rustico, nedum à sapiente; quin potius filius etsi magnus, patrem etiam vilem consuevit vocare Dominum. Verum etiam est, quod non potest esse dominus qui filius, si est filius in totum eiusdem speciei cum patre suo: Messias verò quia na-

tura Dei Filius, & Dominus; & ex accidenti Filius est Davidis, hoc non mutatur naturam, ut desit esse Dominus. Et valet hoc argumentum contra Phariseos; putantes eum esse purum hominem. Quod si darent, Iesum esse Filium Dei; Christus haberet quod vellet. Si autem non est Filius David, ergo nullius regis Israël, quia David dignior in Israël; nam præcallebat regno, prophetia, patriarchatu, de quo in Actis fit mentio. Erat etiam pater Regum propter se regnatum: relicta ob eum duæ tribus in regno Iuda: erat etiam secundum cor Dei. Si ergo Davidis non est Filius; nullius hominis erit: quia nec Angeli est Filius, nec belluæ alicuius.

Et nemo poterat ei respondere verbis: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare. Quia argumentum efficax erat, & apparens, & Deus incutiebat timorem loquendi, infatuabatque cogitationes eorum, ut Scriptura testatur de Achitophel: & sic videntur subijci inimici à Christo potente in sermone. Subdit Marcus: *Et multa turba eum libenter audiuit*. Quod ægre habebat Scribas, & Phariseos, & verbat eos, qui suæ autoritati timebant. Matthæus addit, quod nemo ausus sit ex illa die eum amplius interrogare; nimirum ad tentandum, & explorandum: licet Dominus à doctrina disseminanda non cessauerit; bene autem adeum condemnandum in passione, & verbis, & rationibus destituti, ad iniurias, & malefacta se conuerterunt, ne plus confunderentur. Et quoniam discere volebant, Christus timorem incutiebat, ut viderentur ratione cuncti, & malitia agere; & ab illa die, quæ tertia erat à Dominica Oliuæ, non amplius cum Christo disputarunt. Et ita occlusit ora aduersariorum, silentiumque illis indixit perpetuum, nobisque diuinæ suæ sapientiæ thesauros ita aperuit, ut ex his paucis disputationibus eum illis habitis didicerimus, quatenus sit veritas protegens, atque propugnanda, & quibus armis sit dimicandum cum Iudæis & Gentilibus, quomodo etiam cum Hæreticis decertandum, ut gloriosum de

Quæ est hæc illatio, Pater Christum Dominum vocat, ergo Filius eius est. David in quibus excelleret.

Act. 2.
2. Reg. 7.
& seq.
3. Reg. 11.
1. Reg. 13.

Quare nemo poterat probationibus Christi respondere.
2. Reg. 15.
Luc. 24.
Marc. 12.

Quid est Scriba, & Pharisei? Christus ex ea die non ausus sunt amplius interrogare.

A qua die Scriba, & Pharisei non ausi sunt Christum amplius interrogare.

omni mendacio, & falso cultu triumphum reportemus, ad exemplum, imitationemque Domini nostri Iesu Christi,

qui cum Patre, & Spiritu sancto, sempiternis totius diuinitatis bonis perfruitur in seculis seculorum. Amen.

TRACTATUS LXVI.

Ac postremus, de disceptatione in concilio Phariseorum habitâ ante biduum Paschæ, consilioque inito cum Iuda de prodendo Domino, in illa verba: *Et factum est, cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis, Scitis quia post biduum Pascha fiet, & Filius hominis tradetur ut crucifigatur. Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum, & seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas: Et consilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem, Non in die Festo, ne forte tumultus fieret in populo. Et habentur Matth. 26. Mar. 14. & Luc. 22.*

Horum cum præcedentibus ordo.

Ea Christus quando protulerit.
Matth. 21.

Ibidem.
Marc. 11.

Epif. Abul.
in. c. Matt.

VONIAM hoc conciliū biduo ante Pascha est celebratum, & in eo pactio cum Iuda de prodendo Domino inita, ut Lucas ait, merito hæc ante librum 9. explicanda videntur. Nam in illo ca tantum, quæ vel dicta, vel facta sunt in cœna à Domino, continentur. Hæc autem feria tertia, siue die Martis sancto sub vesperam videtur à Domino prolata: nam die Dominico fecit solennem ingressum cum palmis, & eiecit vendentes & ementes de templo; die Lunæ maledixit ficui: die Martis apparuit ficus arida, atque tunc hæc dicta videntur apud Marcum. Diem autem illam, consequuntur dies Mercurij, & Iouis, in cuius vespera, & Pascha, & proditio fuit, id est, traditio ut crucifigeretur: ideo post biduum, ut ait Episcopus Abulensis. Potest etiam dici dies Veneris

Pascha communiter à Iudæis illo anno ex traditione celebratum, quo die traditus est Christus, vel à Pontificibus Pilato, iuxta id: *Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi*; vel à Pilato ad crucem, de qua infra cap. 27. *Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.* Quia à Iuda non fuit traditus ad crucem die Iouis; & sic post biduum à die Mercurij inclusa fuit dies Paschæ. Et ita hoc concilium coactum, atque proditiois consilium tractatum, fuit die Mercurij, qui dies olim in primitiua Ecclesia cum die Veneris ieiunio ab Apostolis inditum veneratur, propter proditionem, & mortem, quæ in illos dies inciderunt: ut docet Clemens in libris Constitutionum Apostolicarum, & Augustinus ad Casulanum. Clemens tamen Alexandrinus in Stromatis adiungit, ieiunium in illis

26. quæst. 26. par. 3.

Ioan. 18.

Pharisei hoc conciliū quâdo celebrauerint.
Sexta feria religio in Ecclesia primitiua, eiusque significatio.
Clem. libr. 5. constit. Apost. c. 16.
Aug. epist. 86. tom. 2.
Clem. libr. 7. Strom. tom. 2.

Anaritia & luxuria Domini in cruce adegerrunt. *Joan. 11.*

Haec locutiones: Fuit sic, & factum est: quid significent.

Continuatio praedictorum cum his.

Mat. 13.

Cur Dominus de cruce & morte sua frequentem ad Apostolos sermonem haberet.

Matth. 16. Infr. 17. Infr. 20.

Luc. ult.

In prosperis & aduersis quales nos geramus.

diebus Mercurij, & Veneris, significare perpetuam abstinenciam ab auaritia, & luxuria: quae crucis, & mortis Christi causa extiterunt. Et quemadmodum alteram consultationem, de qua Ioannes dixit; *Collegerunt Pontifices, & Pharisei concilium, & dicebant, Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit, &c.* ad librum hunc Disceptationum reiecit; ita de hac altera consultatione, in qua de prodendo Domino a Iuda tractatum est cum Principibus Sacerdotum, & Senioribus populi, faciendum esse duximus, ut illam, ceu disputationem quandam inter illos & proditorem agitatum, exponamus.

Cum igitur ait Matthaeus: *Et factum est cum consummasset Iesus sermones hos omnes: verbum, factum est, idem significat, atque fuit sic: hoc enim, his quae sunt, vel accidunt, proprius conuenit; illud vero, factum est, his quae habent modum actionis, & passionis. Continuatur ergo haec cum praecedentibus, quia consummatis sermonibus his a cap. 24. & 25. quos quatuor Apostolis proposuit, nempe Petro, Iacobo, Ioanni, & Andreae, ut testatur Marcus, in quibus multa de sua maiestate, & aduentu suo ad vniuersum mundum iudicandum, & stupendis signis illum praecedentibus, ut minus acerbitate mortis, & passionis terrentur, erat locutus, tunc vniuersis suis discipulis hoc quod sequitur de imminente mortua sua dixit, cum spectata ad eius gloriam, solis quatuor praenuntiasset. At mortis praedictio imminens utilis erat omnibus, quod scirent illis nihil posse euenire, nisi a se praecognitum, & iaculis praenisis minus ferirentur. Pluries autem Dominus de cruce ac morte sua Apostolos erat allocutus, ut apud Matthaeum superius tribus in locis, & hic rursus de illa post gloriam iudicij loquitur: quia per illam & sibi, & nobis gloriam sempiternam promeruit, iuxta illud; *Nonne hac oportuit pati Christum, & ita inuolare in gloriam suam?* Rursus ne ob gloriam illam crucis obliuiscerentur, vel propter crucem gloriae; discamusque instantibus periculis bonorum recordari, & in prosperis aduersorum quae nos manent, ut mortis, ac*

iudicij, meminisse, iuxta verbum Sapientis: *In die bonorum ne immemor sis malorum; & in die malorum, ne immemor sis bonorum.* Atque ita temperatur vinum praesentis prosperitatis, ne iocundis submergamur, calixque amarus tribulationum spe futurorum bonorum leniendus, ne aduersis succumbamus. Quoniam ergo completa doctrina, eruditus erat auditor de vltima remuneratione, tantummodo de Domini passione erat contextendus sermo: post resurrectionem autem paucis locutus est, confirmansque iam prius dicta. Cum saepe autem de morte, & genere mortis multa dixisset, nunc exprimit tempus, & diem, scilicet biduo ante Pascha, ut leuius ipsa morte offendantur.

Scitis, inquit, quia post biduum Pascha fiet. Toto autem illo biduo creditur verisimiliter Christus solito more non adisse Bethaniam in Ierusalem docendi gratia, sed mansisse in Bethania usque ad vesperam quintae diei: quod praeter causas alias, quibus Dominus solitus erat se ad tempus subtrahere suis hostibus, nunc ob id fuisse videri potest, ut ne postquam dixisset suis se post biduum occidendum, prius adiret locum illum, in quo erat occidendus, quam biduum impleri coepisset, ne hostibus ante tempus daret occasionem se comprehendendi, & Iudae prodendi. Et expendit Origenes verbum, *Fiet*: non enim ait, erit, vel veniet, sed, *Fiet*, quale nunquam est factum antea, & quod tale sit, ut exhibita veritate nouum pellat figuram veteris, sicut lux adueniens tenebras. Vox autem Pascha, Chaldaea est: nam Hebraei Pesach, Syri Piska, vel Pascha, Graeci Phase vocant. Et proprie est agnus immolandus: qui dicitur parari, comedi, occidi, mactari, & immolari. Et ita, cum dicitur, Pascha fiet, significatur, Agnus immolabitur. Unde Apostolus ait: *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Quae omnia diebus panis Azymi non quadrant; quandoquidem tunc, accipitur pro die immolationis ipso. Hinc in Leuitico dicitur; *Quartadecima die mensis ad vespere, Phase Domini est.* Et Lucas hoc loco habet; *Appropinquabat autem dies Festus Azymorum, qui dicitur Pascha: Quia esus Azy-*

Eccles. 11.

Vbi manifeste Christus hoc biduo.

Id, Pascha fiet, quid Origeni. *Orig. tract. 35. in Mat. par. 2.*

Pascha quae vox sit.

Pascha quid sit proprie.

1. Cor. 5.

Leuit. 23.

Luc. 22. Mat. 14.

Quare Apostoli Dominum non sint dehortati ab hac traditione, ut alias. *Matth. 16. Leuit. 4.*

Luc. 22.

Hoc concilium diuersum esse ab illo Ioannis post Lazarum suscitatum, ostenditur.

II. argum. *Ioan. 11.*

morum incipiebat in ipsa nocte, quae edebatur agnus; durabatque per septem dies. Marcus autem quasi de duobus distinctis habet: *Erat autem Pascha, & Azyma post biduum.* Nam reuera distincti sunt panes Azymi ab agno: & agnus illa tantum nocte; Azyma vero per totam hebdomadam edebantur. Et reuera alia ratione sunt idem: quia in ipso Pascha incipiunt edi Azyma, ut quodammodo sit idem cum Luca, & non idem cum Marco.

Sequitur: *Et Filius hominis tradetur.* Dices; Quid est quod Apostoli non dehortabantur Dominum ab hac traditione, cum fuga, aut alio modo posset sibi consulere? Sed primo non erat discipulorum corrigere, aut docere magistrum. Deinde sciebant alias Petrum quandoque grauius reprehensum. Denique iam Apostoli consentiebant sacrificio futuro de vitulo Christo, qui erat victima pro omni populo immolanda, ut habes in Leuitico: ideo eam immolabant principes. Et quia etiam pro Gentibus immolandus erat; ideo etiam per Gentilium oblatum est manus, quibus a principio autoritate Sacerdotum est traditus. De quo subdit Matthaeus: *Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum, & seniores populi in atrium Principis Sacerdotum qui dicebatur Caiphas: & consilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent, & occiderent.* Dicebant autem, *Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* Lucas vero ait: *Et querebant Principes Sacerdotum, & Scriba quomodo eum interficerent; timebant vero plebem.* Solus Matthaeus meminit huius concilij celebrati a principibus Sacerdotum, & senioribus in domo Caiphae de tenendo per dolum, & occidendo Christo. Estque hoc concilium distinctum ab illo Ioannis 11. Nam illud die suscitati Lazari; hoc longe post contigit, nempe per biduum ante Pascha; ideo Matthaeus ait; *Tunc congregati*, id est, dicta die Mercurij. Deinde in priori illo concilio definitum fuit, ut Christus publice moreretur: Expedi, inquit, vobis ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat; in hoc vero, de peculiari ra-

tionem consilij perficiendi consultabant, ut scilicet eum dolo, & occulte caperent: quia existimabant nimis esse difficile apertavi propter turbam, cui erat gratissimus, tenere eum: ideo violentiae fraudem admiscere cogitabant. Tractabant igitur, quot & quales, & quando, & vbi, & quomodo eum caperent, sed omnia illorum consilia inania reddita sunt, quia non nisi quando, & vbi, & quomodo, & a quibus capivoluit, comprehensus est: quia quod ad ipsum attinet, sine vi aut fraude, sciens ac volens seipsum manibus illorum tradidit, ac morti se exposuit, licet ex parte ipsorum fraus, & dolus non abfuerit: quia nocte sequenti per Iudam osculo prodentem, & magna vi armati ad eum comprehendendum venerunt, quia adduxerunt cohortem, & ministros Iudaeorum; Deinde expende eos, qui adstiterunt huic concilio: non enim fuerunt Gentiles, sed Iudaei: non ex populo, sed ex Sacerdotibus: nec vulgares Sacerdotes, sed Principes summi, qui quotidie populo ex sacris literis venturum Christum praedicare soliti erant: qui debuerunt, teste Hieronymo, paschate vicino praeparare victimas; leuigare templi parietes; pauimenta vertere, vasa mandare, & secundum ritum legis purificari, ut esu agni digni fierent; & tamen insidias struant vero agno, ut eum capiant; cum tamen saepe alias id frustra attentassent, & mandatū tradidissent ministris, ut Iesum apprehederent. Et plus temeritatis fuit in hoc genere hominum quam in Satana ipso, qui saepe ipsum cum confessus esset Filium Dei, & sanctum Dei; eius tamen potestatem timuit, & praecipienti obediuit, & nunquam ausus est vel in deserto, vel in montibus, vel in pinnaculo templi temerarias manus in eum iniicere. Vereor nullum cogi concilium, cui improbus aliquis non sit admixtus. Locus in quem conuenerunt, id est, atrium Principis Sacerdotum, id est, aula seu domus regia ut Psa. 28. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Debent autem consultores ab omnibus corruptis affectibus liberi esse, ut suum consi-

Iudaeorum conatus contra Christum quo reciderint.

Matth. 26.

Qui astiterunt huic concilio contra Christum.

Hierony. in 26. c. Mat. tom. 9.

Ioan. 7. Quo sceleratius Iudaei ipso Satana merito videri queant. *Mar. 3. Luc. 4.*

Quales consultores debeant esse.

Aquæ, oculique cõditio.

lium præstare possint. Et vt aqua est præstantissima, quæ omnis est saporis expers: & oculus vt rectè cernat, omni colore debet esse destitutus; ita præsentanea erunt consilia, & saluberrima, quæ ab illis proficiantur, qui quamminimis fieri potest affectibus destituantur. Deliberabant ergo quomodo Iesum dolo, & occultè tenerent: non seditiosum aliquem, vel impium, vel homicidam; sed Iesum, id est, perdi Saluatorem mundi; & vt ægroti medicum, captiui liberatorem, oues pastorem, cæci lumen caperent, breuiter creatura impia Deum & hominem. Et vbi iniquitas palam non potest prorumpere, per tyrannos cõpõt dãmõ sãuire vt Leo, deinde vt serpens dolosus per Hæreticos verbo Christum laudantes Ecclesiam aggreditur.

Iniquitatis propriũ quid.

Quo timore Pharisæi miserabiles à cõ de Christi arcerentur.

Matth. 10. Timore Dei cãrens, quã proeliũ ad peccãdũ.

Psal. 80.

Psal. 13.

Eccles. 15.

Supra. 1.

Ioan. 10.

Magni qui peccatores apud Deum.

Matth. 15.

Quorum hominũ vana, & inutilis estimatio sanctitatis.

De die Festo cur hic meminit Euangelista.

Deut. 17.

giæ, animaduertent, vt tradit Rabinus Maymon. Deliberabant ergo Sanedrin cum Pontificibus, an hunc modum essent secuturi: quod etsi eis non placuerit, Diuina tamen prouidentia ita accidit, vt Christus sui sempiterni sacrificij testem totum haberet Israëlem. Iudas enim tantum potuit apud Iudæos, vt animo consilium mutauerit. Cum enim dixissent: Non in die Festo, quod scirent eo tempore multos vndique accurrere etiam ex Gentibus, qui Iesum videre volebant, & qui captiorem impedire poterant, & ne vacantes cædi, & morti Christi in die sacro, impij haberentur: vnde vel Herodes Petrum volebat post dies Azymorum producere ad supplicium: Iudas tamen in causa fuit, vt in die Festo caperetur.

Per diem Festum non intelligit primum diem Paschæ, qui celebris erat apud Iudæos: nam id consultatione non indigebat, cum scirent id per legem non licere, sed de tota festiuitate, quæ septem diebus constabat, vt etiam B. Chrysostomus interpretatur. Per quos septem dies omne masculinum debebat Ierolimam venire, & ibi per septem dies immorari. Et hoc est quod Lucas capit. 2. scribit: Consummatisque diebus cum redirent (parentes eius) remansit puer Iesus in Hierusalem. Propter eã, cum per Iudam mors Christi fuerit anticipata, merito illi Dominus dixit: Quod facis, fac citius. Ipsi tamen timuerunt, dicentes id, quod consilio illo concluderant, Ne fortè tumultus fieret in populo, vel potius, ne fiat: quia si legamus, fiat, Iudæorum sunt verba consultantium, non Euangelistæ; Si verò legatur, fieret, sunt verba Euangelistæ explicantis nobis rationem consilij Iudæorum. Verum contra eorum mentem, & opinionè aliter euenit Diuina dispositione. Nam interfectus est Iesus in die Festo, vt & declararetur Christus esse verus agnus Paschalis; & intelligeremus ipsum occisum quando voluit, non quando illi voluerunt, & contra eorum mentem nullum accidit

Rabb. Maymon.

Iudæ proditoris autoritas de captura Domini apud Iudæos quanta.

Act. 12.

Quis ille dies Festus.

B. Chryf.

Exod. 12.

Leuit. 23.

Num. 28.

Ioan. 13.

Quare Christus in die Festo à Iudæis pari voluerit.

tumultu fieri in populo pro Iesu, sed potius contra eum. Vnde & à Pilato traditus est ad mortem. Ait enim Matthæus cum alijs: Videns Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, volens satisfacere populo, adiudicauit fieri petitionem eorum; vt ita totus Iudæus populus iusto Dei iudicio reiciendus simul cum Principibus necem Domini machinantibus, eadem cum illis vltione inuolueretur; Demum, vt Iudæicas festiuitates iuste reiectas, & abolicas à Deo intelligeretur, postquæ præcipuam eorum festiuitatem solennitatem tam iniqua maculassent cede, ob quam præmeriti sunt eodem tempore postea à Romano opprimi exereu. Interfuerunt autem huic scelerato concilio primum principes Sacerdotum, & Scribæ, vt ait Marcus, & Lucas; sub quibus intelliguntur etiã Pharisæi, tertio Seniores populi, quos verisimile est fuisse quos Lucas vocat speiuyes, & interpretis vertit magistratus, etsi propriè illa vox Duces exercitus significet, qui Act. 4. & 5. dicuntur templi magistratus, & Luc. 22. Tumultus, vt ait Hieronymus, vox pluri morum est, & nimie multitudinis clamor pariter emissus, ne existimemus vnus vocem esse, sed omnium cõmunem. Sic ille. Talis fuit ille populi clamor in templo Dianæ Ephesæ per duas horas: Magna Diana Ephesorum. Cicero verò 8. Philippica vocem hanc explicans, ait: Quid aliud est tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde & nomen ductum, quasi timor multus. Itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, præter eã nullum tumultum nominabant. Hec ille. Timebant igitur Iudæi, ne in capita sua accerferent turbulentam aliquam seditionem, si Iesum tentarent capere.

Iudæorum huic de Christi interficiendo qui nam assistere concilio. Mar. 14. Luc. 22.

Hieron. in c. Micha. 2. paullo post mediũ rom. 6.

Tumultus quid scendum Hieronymũ, quid verò scendum M. Tullium.

Act. 19. Romani quos tumultus solos nominabant; Tullio eodem autore.

Procedendi Dominũ occasione vnde sumpsit Iudas.

petamus; quare eõ mittimus lectore. Verum subiungamus tantum illa, quæ tres Euangelistæ de aduentu Iudæ pro ditoris in concilium illud Principum Sacerdotum commemorant. Sic ergo habet Matthæus: Tunc abiit vnus de duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos. Et exinde querebat opportunitatem vt eum traderet. Eadem Marcus, nisi quod tantum addit: Qui audientes (scilicet propositionem suam tradendi Christum) gauisi sunt, & promiserunt ei pecuniam se duros. Lucas vero in hunc modum hanc describit historiam: Intrauit autem Satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnus de duodecim: & abiit, & locutus est cum Principibus Sacerdotum, & magistratibus quemadmodum illum traderet eis. Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare. Et spondit. Et querebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis. Hæc omnia in hoc tractatu explicanda sunt, & ad mores accommodanda, quo fructum aliquem ex tanto eliciamus mysterio. Primum igitur ex Luca considerandum est, quod intrauit in Iudam Satanas: non quidem in eius corpus tantum, quod parum erat, sed in præcipuam eius partem, id est, cor; vt habes apud Ioannem. Deinde introitum hunc non intelligas per illapsum in essentiã animæ, quod solius Dei est, vt vera tradit Theologia; ac Didymus mox producendus docet, sed per quãdam specialem operationem, & singulare dominium. Intrauit denique ostio aperto à Iuda per consensum in auaritiam, & prodicionem, vt dæmon qui prius foris existens furta suggerebat, intus versaretur. Vt enim dixit Dominus: Ecce sto ad ostium, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illũ, & cenabo cum illo, & ipse mecum: ita dæmon prius suggerit delectationem quam repræsentat, vt aperiat ei per consensum deliberatum, ostium: intrat verò per peccati perpetratiõem. Intrauit etiam, vt duceret illum vt iumentum, & in illo iret ad Principes

Ioan. 12.

Euangelistarum consuetudo in hæc historia.

Mar. 14.

Luc. 22.

Satanæ in Iudã introitus qualis fuerit.

Opus Dei propriũ circa animam rationalem.

II. ratio. Ioan. 12.

Apocal. 3.

III. ratio.

Gen. 3. Sacerdotum, & per illum loqueretur ad eos, sicut per serpentem allocutus est, ac seduxit primos parentes, tā horrendum enim, tamque inauditum flagitium, nisi Satanæ peculiari operatione admitti non potuit. Et fortè obicit Iudæ dæmon, hostes Christi ad deliberandum de captura eius; & morte congregatos fuisse. Ac ut dæmon inter adulterum & adulteram agit mediator, preparans hunc, vel illam ad flagitium perpetrandum: ita congregari fecit illud concilium, atque illi præfuit ut caput, & Iudam iam spontè paratum deduxit illò, ut pacificeretur cum eis. Nec obstat quod Ioannes habet: *Et cæna facta (cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes)* nam revera Ioannes ibi alludit ad hæc verba Lucæ quæ exponimus, quia de præterito ait: Cum diabolus iam misisset. Nec obstat secundò, quòd post buccellam introisse in eum Satanæ scribitur: quia primò introiit ut proderet, & promitteret se illum proditorum; Deinde intravit, ut proditorum executioni manderet. Ideò Dominus illi tunc dixit: *Quod facis, fac citius.* Cum ergo accepisset ille buccellam, exiit continuo. Ut intelligamus dæmonem sibi hominem conciliare ad peccandum, primò per consensum deliberatum, deinde per operis mali executionem. Simili loquendi ratione viri iusti, qui habuerunt prius Spiritum sanctum, dicuntur Spiritu sancto repleti, quando ad novum aliquem effectum operandum eos movet. Ita dicendum de spiritu Satanæ, de quo Act. 5. iuxta literā Græcam dicitur: *Ananias cur implevit Satanæ cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto?* Quem locum, & hunc expendens Didymus libro de Spiritu sancto, docet aliter ingredi Satanam in cor, & illud implere, aliter Spiritum sanctum. Nam animum, vel mentem nulla creatura iuxta substantiam suam, vel ingredi potest, vel implere, sed sola Trinitas. Ut vel hinc probet, Spiritum sanctum Deum esse: quia homines sancti impleri in Scripturis dicuntur Spiritu sancto. Ad id verò, quod secundum posueramus exemplum, quia in Iudæ

Dæmō leno niperfamilis.

Duplex obicitio dilutur de tempore proditoris Iudæ. **10. 13.**

Ibidem.

Quemadmodum dæmon hominem allicit ad peccandum. Sancti viri Spiritu sancto quando repleantur, more Scripturæ.

Didymus li. 3. de Spiritu sancto sub finem, tom. 9. operum D. Hierony. in fine.

introisset Satanæ: hoc dicendum est. Observans diabolus quibusdam motibus, & operationum signis, ad quæ potissimum Iudæ cor esset vitia proclivius, deprehendit eum patere insidijs avaritiæ: & reperta cupiditatis ianua, misit in mentem eius quomodo desideratam pecuniam acciperet, & per occasionem lucri, proditor magistri, & salvatoris sui existeret, argentum pro pietate commutans, & suscipiens pretium sceleris à Pharisæis, atque Iudæis. Hæc ergo cogitationis occasio, locum tribuit Satanæ, ut in cor eius introiens, impleret eum pessima voluntate. Introiit ergo, non secundum substantiam, sed secundum operationem: quia introire in aliquem, increata naturæ est eius, quæ participetur à pluribus. Hactenus ille in sensu. Paucant igitur, ac contremiscant omnes avari, qui propter pecuniam nulli non dæmoni serviunt. Deinde de Iudæ dicitur: *Tunc abiit vnus de duodecim.* Quod verbum expèdens Theophylactus, ait: *Erat ex maximè familiaribus discipulis, ut nullus confidat in seipso, sed semper attendat vita sua, ut potè gravem habens adversariū. Quidam autem sic intellexerunt: Qui erat è numero duodecim: numerum solum implebat, ut apostata, non ut Apostolus, nec ut verus discipulus.* Sic ille. Discamus minimè offendi, si qui mali existunt aut in sacerdotio, aut in religione: miremur potius si qui sint boni, atque perfecti: nam hoc Dei donum est, sicut illud proclive est naturæ nostræ lapsæ. Dicce etiam, inimicos esse hominis, domesticos eius, nec illis fidendum esse, si Cain occidit fratrem suum Abel, si Noë irrisus est à proprio filio Cham, si Iacob passus est persecutionem à fratre suo Esau, si Absalon insurrexit in patrem Dauidem, Dalida in virum Samsonem, Iudas discipulus in Christum magistrum.

Subdit autem Evangelista de Iudæ: *Qui cognominabatur Iscariotes.* Quod, teste Theophylacto, factum est, ut notiorum eum redderet. Erat enim & alius Iudas, qui Lebbæus dicebatur, hic verò proditor, erat à pago, qui dicebatur Iscara. Et idem restatur Hierony.

Quod aperuerit ostium Satanæ Iudas ille infelix.

Iudas cur dicitur vnus de duodecim. **Theophy. in Lucam.**

Hominiū vel domesticorū quā in infida societate. **Michæ. 7. & Matth. 10. Gen. 4. Infra. 9. Infra. 27. 2. Reg. 27. Iudic. 14. Luc. 20. Theophy. in Matth. 26. Iudas cur dicitur Iscariotes. B. Hierony. tom. 9.**

in

in Matth. c. 10. vbi ab vrbe, vel vico, in quo ortus est, dictum putat, vel à tribu Issachar. Quamquam in cōmentarijs suis in Esa. 28. de tribu Ephraim ex vico Iscarioth eiusdem tribus nominatum asserat. Et cum nomen hoc interpretetur vir occisionis, seu mercedis, mirificè ipsi quadrat: quia propter vilem mercedem ad necem prodidit Christum. Origenes tamen in hūc locum: *Audiui, inquit, quendam exponētem patriam proditoris Iudæ secundum interpretationem Hebraicam, ex suffocatum vocari, eo quòd ipse laqueo se suffocatus impleuit.*

Idem to. 5. Iscariotes quid sonet.

Orig. tract. 35. in Matthæū, part. 2.

Matth. 27. Quando abiit Iudas ad Iudæos, ut loqueretur eū eis de prodèdo Domino.

Iudæ flagitium. 2. Reg. 17.

Luc. 22. Quid per magistratus templi.

Act. 4. & 5.

Luc. 12.

Theophy. in Luc. 6. 22.

Tunc, inquit, abiit. Non intelligas tunc, scilicet quando facta est vnctio in Bethania, quæ præcedit in Matthæo, sed potius refer ad tempus quod præcessit, & de quo dixit: *Tunc congregati sunt Principes Sacerdotum, biduo ante Pascha.* Abijt, inquit spontè, non vocat⁹, nec sollicitatus, ac proinde grauius peccauit. Et significatur, introitum Satanæ in eum non abstulisse propriam libertatem: ideo dicitur, *Abijt*, scilicet expeditis pedibus avaritiæ, & dæmone illi tam turpem rem honestante, ac colorante. Ad Principes Sacerdotum. Num ut ad meliorem mentem, & saniora consilia eos reuocaret? Num pauperibus elemosynas collecturus? Nunquid fortè sicut Chusai fidelis seruus Dauidis, qui venit in aulam Absalonis consilium Achitophelis dissipaturus? Minimè, sed ut rem flagitiosissimam perpetraret. Et locutus est, inquit, cum Principibus Sacerdotum, & magistratibus. De hoc magistratu præsentem in captura dixit Lucas: *Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, Principes Sacerdotum, & magistratus templi, & seniores: & in Actis: Superuerunt Sacerdotes, & magistratus templi, & Sadducei.* Et alibi: *Cum autem inducent vos in Synagogas, & ad magistratus, & potestates.* Ex quibus elicimus, officium distinctum fuisse à Sacerdotibus, & Senioribus. Theophylactus hoc loco sic ait: *Magistratus hoc loco vocat præfectos adificijs templi, vel etiam censors, ut qui curarent ea, quæ ad bonū ordinem seruandum pertinebant. Præse-*

cerant enim Romani quosdam populo, ut ne turbaretur, quandoquidem seditiosi erant. Illos igitur vocat *spasmodos*, magistratus. Fortassis autem, & militaria munera credebantur eis, qui erant ex sacerdotali ordine: vnde magistratus, & duces dicti. Ambitione enim laborantes, & illa officia inuadebant: vnde eos magistratus, & duces templi nominavit, manifestius fortè taxans illos. Et multò post inferius ait: *Dicit autem ad Principes Sacerdotum, & ad magistratus templi, qui spasmodi, & adiles dicebantur: quia constituti erant ad exquirenda, quæ ad templi usum exigebantur, vel qui præfecti erant adificijs, & constructioni templi.* Hæc ille. Quid verò locutus fuerit Iudas cum Principibus, & magistratibus, declarat Matthæus his verbis: *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Cupiditas, quæ omnium malorum radix ab Apostolo vocatur, huius proditoris causam describitur, ad redimendum videlicet pretium vnquenti effusi super caput Christi recumbentis: non enim pati poterat a quo animo, quòd tāta furti materia sibi fuisset subtrahenda. Infelix (inquit Hieronymus) *Iudas dæmonium, quod ex effusione vnquenti se fecisse credebatur, vult magistri pretio compensare. Nec certam tamen postulat summam, ut saltem lucrosa videretur proditio; sed quasi vile tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellent dare.* Sic ille. Et ut Euangelista describens Christi tentationes, nudas tantum conclusiones enarrat, non cernens singulares rerum circumstantias: nō secus hic proditoris huius substantiam recenset Euangelista, prætermittens quæcunque illam exterius honestare poterant. Verisimile enim est, ut quidam ex nostris non ineptè coniecat, illum ad eos dixisse, valde se de suo magistro offensum, quòd cum hactenus coleret eum ut virum spiritualem, sed iā visa vnquenti tam pretiosi, ac delicati effusione, & illa quidē per manus mulieris facta, & non tantum in capite, sed etiam in pedibus, bonam, quæ de ipso conceperat opinionem, deposuisset: & ideo genio, & cuti bene curadæ intentum sapius deprehendisse. Naturale enim est hominibus iniquitatē

Matth. 26.

1. Tim. 6.

Hierony. li. 4. in Matthæū, to. 9.

Matth. 4.

Simon de Cassia. Quale apud Principes Sacerdotum de prodèdo Domino oratio nec habuerit Iudas. Iniquorū hominum, proditorum præcipuè, quid sit proprium.

patran-

patribus, & præcipue illam proditi-
 onis, aliquam honestam causam ob-
 tendere, quæ præferat virtutis spe-
 ciem. Atque ita illis persuasit, serio, &
 sine vlla mora eius morti incumben-
 dam: quia periculum imminerebat, ne
 Christo viuente ipsi perirent; quare
 cõsultius esse, Christum perire, quàm
 ipsos. Parentes, inquit ille, non habet,
 qui eius causam agant: quia pauper-
 tas, & terror vester eos vel mutos ef-
 ficiet. Amici vero eius etiam si aliqui
 esse videantur, tamen vbi semel vide-
 rint eum extinctum iam, nullus eius
 suscipiet patrociniũ: nullus enim est,
 qui propter mortuum velit se redde-
 re iuistum presentibus. Si quicquam
 de me suspicamini, omni vos metu li-
 bero: quia non sum amplius eius dis-
 cipulus: non est vllum periculum, vel
 impedimentum in captura: in villam
 Gethsemani singulis noctibus intem-
 pestis se solet recipere: Ego vobis dux-
 ero, sequimini me: caput meum pro
 illius capite vobis deuoueo: vt prodit-
 orem condemnate me, nisi provestro
 arbitrio eum vobis tradidero. Iustum
 tamen est, & rationi consentaneum,
 vt pro meo labore, ac fidelitate, quam
 vobis impendo, stipendium aliquod
 honestum à vobis assignetur mihi.
 Et gauisi sunt: & pacti sunt pecuniam
 illi dare. Ita habet Lucas in genere, &
 Marcus, solus Matthæus certam in spe-
 cie mercedem assignauit: quia, ait
 Constituerunt ei triginta argenteos: &
 hoc, quia postea ostensus erat pre-
 tium à Propheta fuisse prædictum, vt
 solet Matthæus, qui Hebraicè ad He-
 braeos scripsit. Primum igitur gauisi
 sunt, quod iam haberent vnum, cuius
 opera ac industria certò vti possent ad
 capiendum, & perdendum Christum,
 de quo semper dubitarant. Deinde læ-
 tantur, quod non soli sint, qui de Iesu
 male sentiant, sed quod suæ impieta-
 tis adiutores habeant, & fautores. Di-
 cebant enim apud seipsos: Si discipu-
 lus eius eum prodit; argumentum est
 non vulgare, eum seductorem esse, hy-
 pocritam, Dei que inimicum. Et vsque
 adeo lærati sunt spontaneo Iudæ ad-
 uentu, vt sententiam mutauerint, de-
 que anticipanda nece Domini etiam

ante Pascha cogitauerint, partim ne
 illius temporis iacturam facerent, quã
 se viuente Christo facere putabãt, par-
 tim vt maiori cum iocunditate, & gau-
 dio extincto Christo Pascha celebra-
 rent, qui illos, & illorum vitia acerbè
 solitus esset insectari.
 Et pacti sunt pecuniam illi dare. Et
 spondit. Videtur hinc inde facta pro-
 missio, & vt Iurisconsulti loquuntur,
 stipulatio, ne postea de pretio, vel e-
 ius quantitate danda, vlla posset oriri
 contentio. Vtrinque enim vrgebat a-
 uaritia, quæ ingeniosa est, & tot adin-
 uenit cautelas, & fideiussiones, alias-
 que confirmandi pacti rationes. Vt
 autem quidam tradunt, interuenit cau-
 tio iuratoria, stipulatioque scripta &
 subscripta, atque adeo ob signata, &
 iterum scripta, vt vnum exemplũ ma-
 neret penes Phariseos, alterum vero
 Iudæ traderent: quod ille in sinu suo
 prope cor diligenter asseruandum re-
 posuit. Pretium vero assignatum, vt
 diximus, continebat triginta argen-
 teos. Quo in loco aduerte, triplex o-
 lim fuisse monetæ genus. Erat enim
 pecunia ærea, argentea, & aurea: hæc
 autem argentea erat. Cum autem illa
 multiplex sit, quemadmodum hodie
 etiam est ided dubium est, quales fue-
 rint illi argentei, quantique pretij, seu
 valoris, si ad nostram monetam redu-
 eantur. Huius rei gratia viros eruditos
 annotasse legimus, quoties sacra Scri-
 ptura vitur nomine argentei, intelli-
 gere argenteum solum, qui interdum
 dicitur simpliciter argenteus, interdum
 simpliciter sclus, interdum vero si-
 clus argenteus. De quo in Genesi dici-
 tur: Vendiderunt eum Ismaelitis trigin-
 ta argenteis. Rex etiã Abimelech pro-
 pter Saram dono dedit Abrahæ mille
 argenteos: quod de sclus quoque est
 intelligendum, sicut illud eiusdem li-
 bri aperte testatur: Terra quam postu-
 las, quadringentos sclus argenti valet.
 Ac rorsus de Ioseph loquens: Benia-
 min vero dedit, inquit, trecentos argen-
 teos cum quinque stolis optimis. Ad hæc
 2. Reg. 18. Iob ait de Absalone: Si vi-
 disti, quare non confodisti eum cum ter-
 ra, & ego dedissem tibi decem argenti si-
 clos, & vnum balthem? Qui dixit ad

Quomodo
 Iudæi pacti
 sint dare pe-
 cuniam Iudæ
 proditori.

Ingeniũ auar-
 itia.

Triplex o-
 lim pecuniæ
 genus fuit ap-
 ud Iudæos.

Quales fue-
 rint illi tri-
 ginta argen-
 tei, quibus v-
 ditus fuit
 Christus.

Gen. 37.

Supra. 20.

Infra. 23.

Infra. 45.

Iob,

Keseph He-
 brais quid.

Ioseph lib.
 Antiquita.

Hierony. in
 Esaiæ ca. 7.
 tom. 5.

Idem in ca.
 Ierem. 32.
 eod. tom.

2. Reg. vlt.

4. Reg. 6.

Ezech. 11.

Sclus quan-
 tum valeret
 Iudæis.

Sclus quotu-
 plex.

Epiphani.

Matth. 17.

Iob, Si appenderes in manibus meis mil-
 le argenteos, nequaquam mitterem ma-
 num meam in silium Regis. Vtrobique
 Hebrais est keseph, quod argentum
 significat. Septuaginta Interpretes v-
 trobique habent οὐκ ἔδωκεν ἀργύριον, & Iose-
 phus sclus. Ergo in Scripturis argen-
 tei dicti nil sunt aliud quàm sclus. Hie-
 ronymus etiam in illud Esaiæ: Mille
 vites mille argenteis, declarat subaudi-
 dum sclus. Et in illud Ieremiæ: Appen-
 di ei argentum septem stateres, & decem
 argenteos, scribens Hieronymus: Ne-
 quis putet per stateres, id est, sclus (quæ
 admodum hic habent Hebraei) & argen-
 teos, diuersa numismata intelligenda, in-
 terpretatur significari agrum emptum
 decem & septem sclus: Emit, inquit, Pro-
 pheta agrum 17. sclus. Sic ille. Libro e-
 tiam Regum secundo dicitur: Emit
 David arẽ, & boues, argenti sclus quin-
 quaginta. Et iterum: Facta est fames ma-
 gna in Samaria: & tandiu obsessa est, do-
 nec venundaretur caput asini octoginta
 argenteis. Denique Zacharias vaticin-
 ans Christi venditionem, dixit: Et
 appenderunt mercedem meam triginta
 argenteis, &c. decorum pretium, quo ap-
 pretiatus sum ab eis. Isti ergo argentei
 sclus erant. Et enim Iudæi sub Roma-
 nis essent, & denario vterentur Roma-
 no, adhuc tamen restabat vsus suæ an-
 tiquæ monetæ.
 Vt autem intelligamus quantum va-
 leret sclus, statuendum est, duplicem
 fuisse sclus: alterũ iuxta pondus San-
 ctuarij, quod quatuor drachmas Atti-
 cas continebat, quæ efficiunt staterem
 argenteum; alterum vero, communẽ,
 & vulgarem, quod passim vtebantur
 mercatores, qui duas drachmas conti-
 nebat. Hoc nos docet caput Exodi 30.
 vbi dicitur: Quando tuleris summam
 filiorum Israel iuxta numerum, dabunt
 singuli pretium pro animabus suis Do-
 mino, &c. Hoc autem dabit omnis qui tr-
 nsit ad numerum, dimidium sclus iux-
 ta mensuram templi. Sclus viginti obo-
 los habet. Media pars sclus offerretur Do-
 mino. Hinc Epiphanius libro de pon-
 derib. & mensu. ait sclus valere duas
 drachmas, id est, obolos decem, respi-
 ciens ad sclus vulgarem. Matthæus
 etiam alibi idem docet, cum loquitur

de duobus didrachmis, quæ soluit Chri-
 stus pro se, & pro Petro; id est, qua-
 tuor drachmas. Atque ita stater argen-
 teus iuxta Iosephum, & Epiphanium,
 quatuor drachmas continebat. At ve-
 rò quia drachma Attica paullo minor
 est denario Romano, qui respondet
 nunc Julio apud Romanos, vel Regali
 simplici apud Hispanos, vel Marcello
 apud Venetos, vel Caroleno apud Nea-
 politanos; hinc triginta argentei sclus
 a d pondus sanctuarij, totidem essent
 stateres argentei, qui conficerent sum-
 mam duodecim ducatorum currentis
 monetæ, vt vulgus loquitur, plus mi-
 nus non nihil. Certè Eusebius libr. de
 demonstratione Euangelica triginta
 stateres, legit pro, triginta argenteis,
 & ager emptus in sepulturam peregrini-
 orum, illam pretij quantitatem indi-
 care videtur. Similiter Origenes pro
 triginta argenteis semper habet tri-
 ginta stateres. Si vero sclus argenteus
 erat vsitatus, & qui commutationibus
 deseruiebat, quod multò magis est ve-
 risimile; triginta argentei conficerent
 sexaginta denarios, qui redderent sum-
 mam sex ducatorum currentis, vt aiunt,
 monetæ. Hinc est; vt Septuaginta In-
 terpretes vbi Hebraicè habetur ἄργυρον
 SeKel, vel ἄργυρον Keseph, vertant δι-
 δραχμας, vt Gen. 20. Ecce tradidi mille
 argenteos fratri tuo, Septuaginta ver-
 tunt χίλια διδραχμα. Et Gen. 25. Emit a-
 grum in sepulturam quadringentos
 sclus argenti, habet Septuaginta, qua-
 dringenta didrachma. Et Exodo. 30.
 Hoc dabit omnis qui transit ad nume-
 rum, dimidium sclus iuxta mensuram tem-
 pli. Sclus viginti obolos habet. Media
 pars sclus offerretur Domino: Septua-
 ginta semper pro sclus conuertunt di-
 drachmum. Quæ sententia si veræ est,
 Christus fuisset venditus triginta di-
 drachmis, id est, sex ducatis monetæ.
 Et hoc est illud decorum pretiũ, quo
 se per antiphrasin appretiatum Domi-
 nus per Prophetam prædicit; cum vel-
 canis, ne dicam, asinus, vel caput asini
 in Samaria obsessa maiori pretio veni-
 re soleret. Quam monetæ rationẽ con-
 firmat Budæus in libro de Assæ, & par-
 tibus eius, scribens se vidisse in templo
 D. Dionysij vnum argenteum ex illis

Ioseph. Id-
 de.

Epiphani.
 Stater quid
 constaret.

Euseb. lib.
 10. de de-
 monstr. Eu-
 gel. c. 4.
 Matth. 27.
 Orig. tract.
 35. in Mat-
 thæu. p. 26

Quale sit il-
 lud decorum
 pretiũ, quo
 iuxta Prophe-
 tam appretia-
 tus à Iudæis
 Dñs fuit.
 4. Reg. 6.
 Budæus.

asser-

asserdatum, nec pōderasse nisi septem solidos Parisienses : qui si reducantur ad monetam Italicam, conficiunt monetam, quam Veneti mozenicum, & Neapolitani tarenum vocant. Vidi ego Romæ in æde sacra Crucis Sanctæ alterum argenteum ex istis asserutum, & inter sacras Reliquias ostendi solitum; ab hac ratione non abhorrentem. Quod verò Anselmus scribit in quodam loco, illos denarios Ismaeliticos fuisse, quibus & Ioseph venditus fuit ante multos annos; & hereditaria successione fuisse deuolutos ad illos Iudæos, qui Filium Dei redemerunt: non video quo certo argumento fidem impetrare valeat, cum vel vno seculo, nedum tam multis, pecunia deturatur, & valde imminuat. Venditur igitur Dominus triginta argenteis: quia sic à Zacharia fuerat Prophetarum; deinde etiam præfiguratum in Ioseph vendito triginta argenteis, ut dicunt Septuaginta Interpretes. Et quanquam Hebræa veritas habet viginti, quia non est opus figuram per omnia rei figuratæ responderet: tamen eum iterum ab Ismaelitis venditus sit in Ægypto, & mercatores non sint soliti emere nisi ut carius vendant, maxime in florentibus ciuitatibus, vbi res maiori pretio veneunt, ratione non caret, pretiū Ioseph peruenisse ad triginta argenteos. Quanquam Septuaginta Interpretes, aut potius alius eorum deprauator, quod tanti Patriarchæ pretium auget, pro argenteis scripsit aureos, quod eo loco reprehendit Hieronymus, vt & Gen. 45. cum dicitur Ioseph dedisse fratri suo Benjamin trecentos argenteos, apud Septuaginta legitur τριακοῖς χρῶσ, id est, trecentos aureos. Ambros. lib. de Patriarcha Ioseph testatur alicubi legi Ioseph emptum viginti, alibi viginti quinque aureis, alibi trecentis aureis, vel argenteis. Pro istis argenteis Iudas triginta maledictionibus percutitur in Psalmo illo decantato: *Deus laudem meam ne tacueris: Quia os peccatoris, & os docti super me apertum est*: vt annotauit Abbas Roper. Tuitiensis. Quarū prima est: *Cōstitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius*: Secūda,

*Quum indicatur, exeat condemnatus: Tertia, Et oratio eius fiat in peccatum: Quarta, Fiant dies eius pauci: Quinta, Et Episcopatum eius accipiat alter: Sexta, Fiant filij eius orphani: Septima, Et vxor eius vidua, & reliquæ, quas breuitatis gratia non enumerō: quæ omnes in Iuda primū pro ditore, deinde in Iudæis emptoribus Christi implentur, vt Augustinus doctè exponit; vt sint participes maledictionum; qui participes fuerunt iniquitatis; & proditiōnis. Quartō, qui tam decoro pretio Dominum redemerunt, digni habiti sunt, qui in vrbe Ierosolymæ excidio tam vili, & contempto pretio venderentur. Ad eō vt Egessippus in Anacephaleosi scribat: *Merito siquidem dei sciendi, & viles habendi fuerunt, qui vniuersis pretijs cariorem Iesum triginta denariorum pretio à discipulo comparauerant: non vt eum haberent tanquam dominum, sed vt è terra viuentium tollerent velut iniquum. Quare iure de here ditate viliores paleis in omnem terram ventilati sunt à Gentibus, quas formidauerant, ne sibi locum, & gentem tollerent. Et qui triginta denarijs Iesum comparauerant ad perdendum, iuste postea triginta capita suorum viderunt vendi vno denario ad illudendum. Sic ille, vocans argenteos Euāgelicos, denarios, quemadmodum etiam Anselmus superius vocauit. Quintō, Exod. 21. præceptum fuit, vt pro seruo, aut ancilla à boue cornupeta occisis, domino serui numerentur triginta sili argenti. Tanti ergo sibi ad mortem tradendum emerunt Dominum Iudæi, quanti seruum occisum redimere solent, & tanti emerunt innocentis vitam, quanti vilis serui solent redimere mortem: apparet enim ex illo textu, commune pretium emendi serui fuisse triginta siclorum. Eodem pretio Ptolemæus Philadelphus iussit manumitti Iudæos seruos, qui erant in Ægypto, per solito pretio drachmarum 120. pro singulis capitibus; qui numerus drachmarum efficit triginta argenteos, vt narrat Ioseph. lib. Antiquit. nam argenteus valet quatuor drachmas. Sextō, hoc ipso quod vili dignatus est Dominus vèdi, meruit fieri pretium nostræ**

Ansel. li. de Domini Passione.

Gen. 37.

Quid Anselmus de 30. argenteis Iudæi proditoris parum solide optinatus sit.

Zacha. 11.

Gen. 37.

Infr. 39.

Quot argenteis Ioseph Patriarcha Ismaelitis venditus fuerit.

Hierony. li. de Questio. Hebraicis, tom. 3.

Ambros. li. de Ioseph Patriarcha. ca. 3. tom. 4.

Iudæa maledictiones, & Iudæorum 30. Psal. 108. & seq. Roper. Tuitien.

Act. 17.

Aug. in Psal. 108. to. 8.

Iudæi tam vili pretio 30. argenteorum Christum redierunt, quid fuerint asseruit.

Egessip.

Ioan. 11. Iudæi post obsidionem quam vili venderint à Romanis.

Ansel. loco citato.

Pretium serui, ait ancillæ occasione apud Iudæos ex lege.

Ioseph. lib. 12. Antiquit. c. 2.

Tem vilis pretij Redemptoris apud Deum meritum.

redem-

Gal. 4. Supra. 3.

Gen. 3. Rom. 7.

Orige. tra. 35. in Matth. Par. 2.

Triginta argentei mystici quid.

LUC. 22. Quam querebat opportunitatem Iudas tradendi Dominum.

Cum Christus alia ratione comprehensus poruerit, quod opus fuit Iudæi proditore, ac eum pretio redimere? Matth. 26.

Omnium malorum radix, auaritia. 1. Tim. 6.

redemptionis, sicut factus sub lege liberavit eos qui erant sub lege, & per lignum crucis factus pro nobis maledictum, à maledictione, quæ per lignum intrauerat, nos exemit: ita etiam vendundatus meruit pretium fieri, quod nos, qui vendundati eramus sub peccato, à diaboli tyrannide, & ira Dei redimeremur. Septimō, explicat & Origenes hunc numerum in Mattheū scribens: *At illi statuerunt ei triginta argenteos, tantam ei dationem constituentes, quantos annos saluator peregrinatus fuerat in hoc mundo. Triginta enim annorum baptizatus cepit Euāgelium predicare, quasi Ioseph factus triginta annorum erogare frumenta fratribus suis. Nam sicut propter filios quidem Israel à Deo fuerat preparatum frumentum illud, erogatum est autem etiam Ægyptijs: sic Euāgelium sanctis quidem fuerat preparatum, tamen predicatum est etiam infidelibus, & iniquis. Hactenus ille. Octauō, triginta argentei, pretium perfectum sunt omnium peccatorum, quæ corde, ore, & opere, vel ignorantia, fragilitate, & malitia contra decem præcepta legis committuntur.*

Subdit vltimo loco Mattheus: *Et exinde querebat opportunitatem vt eum traderet. Id est, sine turbis, vt explicat Lucas. Et ista erat opportunitas dolo tradendi. Sed reuera sicut dolo non est proditus, sed aperte, & cohorte comprehendente, ita nec extra diem festum, sed in die festo, vt verus agnus immolaretur pro nobis. Quod si forte interrogas; Quid opus erat proditore, & pretio proditiōnem redimere, si poterat Christus ab ipsis vel in domo cenans, vel in villa Gethsemani orans, aut quiescens comprehendi sine ducatu, & opera Iudæ? Profectō insanijsse videntur pretio comparando proditiōnem, ad cōprehensionem: Ita cæca est iniquitas, & pretio placuit redimere, quod sine turbis caperent, & quod ab vno ex familiaribus prodideretur, & vt significaretur, quàm vili soliti sumus pretio vendere Iesum.*

Cauenda est igitur causa proditiōnis, & imitatio Iudæ. Causa quidem fuit auaritia, quæ omnium malorum est

radix verè, & Auaro nihil est sceleratius: nihil est iniquius quàm amare pecuniam: hic & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua. Iudas enim Dominum, quem anima sua chariorem habere debuit, & animam suam quoque vendidit: & vt in sequentibus historia Euāgelica declarat, proiecit intima sua suspensus: quemadmodum etiam meretrix corpus exponit suum venale ob quæstum: auaritia enim manifestè ostium aperit diabolo. Multi quidem indignantur, quod Iudas tā vili Christum vendiderit; in seipos verò non excandescunt, qui minori, ac viliori pretio non semel, vt ille, sed pluries: non mortalem, sed immortalem: non vix notum, sed notissimū adhuc vendere non verentur. Vnde quis nos exitus maneat, & quanto acerbiora supplicia, quàm Iudæ, nec cogitamus quidem? Quis etiam nostrum debet Christum emere triginta argenteis, id est, præceptorum obseruantia cum fide Trinitatis, vt locupletemur, & viuat in nobis Iesus, & nostrum veterem hominem occidat. Cauenda est etiam Iudæ imitatio: *Multi enim, vt scribit Beda, hodie scelus nefarium exhibent; nec tamen cauent, cum pro numeribus falsum contra quemlibet dicunt testimonium. Profectō qui veritatem pro pecunia negant, Dominum pecunia vendunt. Sic ille. Multi etiam sunt, qui pro pretio locat operas suas ad necem alijs inferendam, & Christum produnt, qui in proximi vita est. Multi qui sacramenta pacto interueniente vel verbum Dei cauponantur, & Dominum produnt, qui Verbum Dei est, & gratiarum fons & plenitudo, qui gratis est dandus. Multi qui vsuris, & illicitis contractibus, sæpè etiam periurijs admixtis proximum decipiunt, vel falsis ponderibus & mensuris ementibus imponunt: granumq; plerunq; in fossis sepeliunt, quod carius vendere queant. Et isti omnes tanquam veri Iudæ imitatores Iesum produnt, qui charitas est: & hi omnes si non verbo, saltem facto dicunt; *Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?* Simili ratione sceminæ, quæ vili pretio cor-*

Ecclesiastici 10.

Ibi dem.

Christum peius quàm Iudas qui vendere videantur.

Emere Christum triginta argenteis quomodo Christiani debeant.

Beda in. c. 26. Matth. tom. 5.

Christum qui vendant ac prodant.

1. Ioann. 4.

XECOM Tom. 8.

lii pora

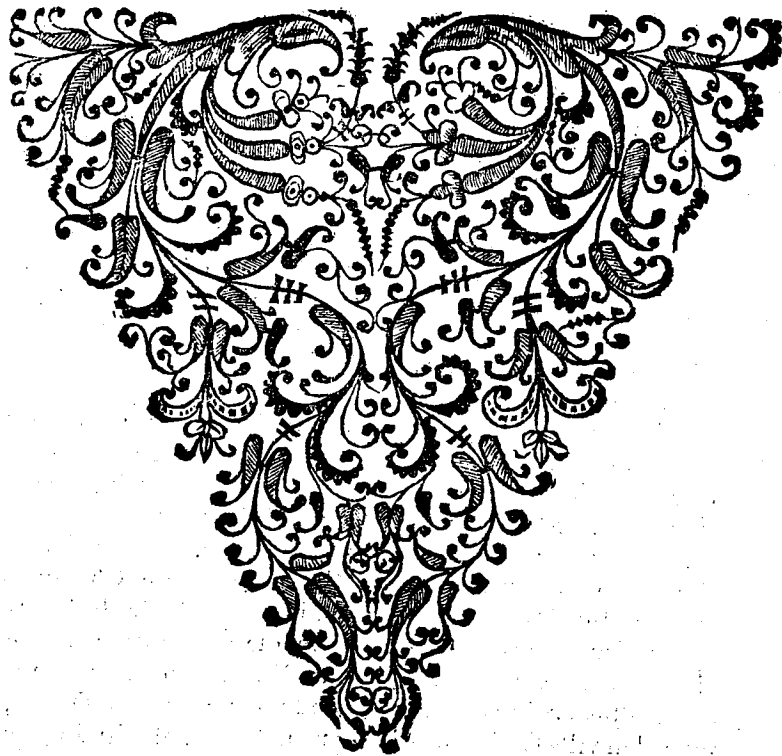

1. Cor. 6.

pōra sua ad aliorum exaturandam libidinem vendunt, quid aliud faciunt, quā quod cum Iuda Christum vendunt, qui castitas est? tales enim tollūt membra Christi, & faciunt membra meretricis, atque Dei templum, in Veneris templum, siue Asmodei commutant. Danda est igitur nobis opera, & studium adhibendum, vt pestem auaritiæ, quæ in onine flagitium præ-

cipitat, longè à nobis propellamus, quò veri, & solidi discipuli efficiamur illius, qui pro nobis tam liberaliter opes suorum meritorum, & thesauros sanguinis sui communicauit, nimirū Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto, sempiterna est virtus, & diuinitas, gloria, maiestas & imperium in secula seculorum, Amen.

LAVS DEO OPTIMO Maximo semper.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTURÆ, QUÆ IN hoc octauo tomo explicantur.

	EX GENESI.		EX IOB.	
Cap. 1.	S PIRITVS Domini ferebatur super aquas. pag. 41.		¶ Si venerit ad me, non videbo eum. 57.	Cap. 9.
Ibid.	Vidit Deus cūcta quæ fecerat, & erant valde bona. 312.		Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. 51.	Cap. 32.
Cap. 2.	Erunt duo in carne vna. 109.		Ipsa est Rex super vniuersos filios superbia; 152.	Cap. 41.
Cap. 5.	Hæc placuit Deo, & translatus est in paradysum, &c. 325.			
Cap. 8.	Adduxit spiritum super terram, & immixta sunt aqua. 52.		EX PSALMIS.	
			¶ Ideo non resurgunt in ipis in iudicio. 83.	Pfal. 7.
			& 173.	
Cap. 8.	EX EXODO.		Filius meus es tu: ego hodie genui te. pag. 113.	Pfal. 2.
Cap. 20.	¶ Digitus Dei est hic. 149.		Ego ostendam omne bonum tibi. 117.	Pfal. 4.
Ibid.	Non habebis deos alienos. 105.		Si reddidi retribuētibus mihi mala, de-	Pfal. 7.
	Honora patrem & matrem. Qui maledixerit patri, &c. 297.		cidam, &c. 315.	
			In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. 457.	Pfal. 9.
Cap. 24.	EX LEVITICO.		Ignis & sulphur, & spiritus procellarū, &c. 52.	Pfal. 10.
	¶ Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c. 344.		Dixit insipiens in corde suo: Nō est Deus. pag. 340.	Pfal. 13.
			Circudederunt me caues multi, concilium malignantium, &c. 433.	Pfal. 21.
Cap. 18.	EX DEUTERONOMIO.		Plantati in domo Domini, in atrijs, &c. pag. 308.	Pfal. 19.
Cap. 28.	¶ Ponam verba mea in ore eius. pag. 98. & 348.		Ipsi erunt in caput, & tu eris in caudā. pag. 452.	Pfal. 33.
			Diligit dies videre bonos. 137.	Pfal. 34.
Cap. 21.	EX 1. LIB. REGVM.		Audiam quid loquatur in me Dominus. 196.	Pfal. 36.
	¶ Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, &c. 140.		Non vidi iustum derelictum, nec semen eius, &c. 321.	Pfal. 44.
Cap. 18.	EX 3. REGVM.		Astitit Regina à dextris tuis, in vestitu, &c. 303.	Pfal. 47.
Cap. 29.	EX 1. PARALIPOM.		In spiritu vehemēti cōteres nauēs Tharsis. 52.	Pfal. 54.
	¶ Ecce caeli cōtenebrati sunt, & nubes & ventus, &c. 52.		Molliti sunt sermones eius super oleum, &c. 164.	Ibid.
			Tacta cogitatum tuum in Dominum, &c. pag. 321.	Pfal. 71.
Cap. 3.	EX 3. ESDRÆ.		Deus iudicium tuum Regi dā, &c. 82.	Pfal. 72.
	¶ Magna est veritas & prauales. 408.		Existimabam vt cognoscerem hoc, labor est, ante me, &c. 72.	Pfal. 77.
Cap. 12.	EX TOBIA.		Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam, &c. 220.	Ibid.
	¶ Ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominibus videri non potest, vt or. 248.		Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum. pag. 281.	

INDEX

Pfal. 80.	Et non audiuit populus meus vocem meam, &c. 341.	EX SAPIENTIA.	Cap. 1.
Pfal. 84.	Audiam quid loquatur in me Dominus. Dens. 422.	¶ In maleuolam animam non introibit sapientia. 346.	Cap. 2.
Pfal. 92.	Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. 100.	¶ Inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum. 152.	Cap. 4.
Pfal. 94.	Quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. 385.	¶ Condemnat autem iustus mortuus viuos impios. 173.	Cap. 24.
Pfal. 101.	Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. 202.	EX ECCLESIASTICO.	Cap. 24.
Pfal. 103.	Omnia in sapientia fecisti. 116.	¶ Qui edunt me, adhuc esuriunt, &c. 248.	Ibid.
Ibid.	¶ Ut educas panem de terra, & vinum letificet cor hominis, &c. 153.	¶ Penetrabo omnes inferiores partes terrae, &c. 398.	Cap. 34.
Pfal. 106.	Dixit, & stetit spiritus procellae. 52.	¶ Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio eius? 388.	EX ESAIA.
Pfal. 109.	De torrente in via bibet, &c. 337.	EX ESAIA.	Cap. 6.
Pfal. 123.	Anima nostra sicut passer erepra est, &c. 340.	¶ Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua. 301.	Cap. 7.
Pfal. 130.	Si non humiliter sentiebam, &c. 315.	¶ Non petam, & non tentabo Dominum. pag. 284.	Cap. 14.
Pfal. 134.	Qui producit ventos de thesauris suis, &c. 57.	¶ Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, &c. 337. & 416.	Cap. 26.
Ibid.	Omnia quaecumque voluit Dominus fecit, &c. 219.	¶ Omnia enim opera nostra operatus es nobis. 87.	Cap. 30.
Pfal. 138.	Quo ibo a spiritu tuo? 56.	¶ Loquimini nobis placentia, &c. 422.	Cap. 42.
Pfal. 48.	Spiritus procellarum quae faciunt verbum eius. 52.	¶ Non clamabit, nec accipiet personam, &c. pag. 361.	Cap. 44.
Cap. 8.	EX PROVERBIIS.	¶ Effundam aquas super sitientem. 67.	Cap. 48.
Cap. 28.	¶ Per me Reges regnant, & legum conditores, &c. 306.	¶ Egredimini a Babylone: fugite a Chaldeis. 340.	Cap. 54.
Cap. 29.	Beatus homo qui semper est pauidus. 293	¶ Vniuersos filios tuos doctos a Domino. 346.	Cap. 55.
Ibid.	Doctrina viri per patientiam noscitur. pag. 429.	¶ Omnes sitientes venite ad aquas, &c. 250 & 371.	Cap. 56.
Ibid.	Quia vocaui & renuistis, extendi manus meas, & non aspexistis, &c. 451.	¶ Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum, &c. 493.	Cap. 58.
Ibid.	Qui tenet adulteram, stultus est. 492.	¶ Me etenim de die in diem querunt, & scire vias meas volunt, &c. 353.	EX IEREMIA.
Cap. 31.	Byssus & purpura indumentum eius. 498	EX IEREMIA.	Cap. 22.
Cap. 1.	EX ECCLESIASTE.	¶ Ego te plantaui vineam electam, &c. pag. 308.	Cap. 10.
Cap. 3.	¶ Vanitas vanitatum, &c. 340.	¶ A signis caeli nolite metuere, quae timent gentes, &c. 336.	Cap. 13.
Cap. 8.	Omnia tempus habent. 336.	¶ Si mutare potest Aethiops pellem suam, &c. 113.	Cap. 50.
Cap. 10.	Omni negotio tempus est & opportunitas. Ibid.	¶ Quomodo contractus est contritus malleus, &c. 343.	EX EZECHIELE.
Cap. 10.	In via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, &c. 335.	EX EZECHIELE.	Cap. 2.
Ibid.	Va tibi terra, cuius Rex puer est, &c. 337.	¶ Fili hominis, in medio scorpionum habitas, &c. 343.	Cap. 16.
Cap. 11.	Quomodo ignoras quae sit via spiritus. pag. 57.	¶ Iustificasti sorores tuas. 173.	
Cap. 26.	Omnis autem ponderatio non est digna continentis anima. 498.		
Cap. 2.	EX CANTICIS.		
Cap. 2.	¶ Sub umbra illius quem desideraueram, sedi. 334.		

SCRIPTURÆ.

Cap. 28.	In delicijs paradisi Dei fuisti; omnis lapis pretiosus operimentum tuum. 416.	Omnia plantatio, quam non plantauit Pater meus, &c. 307.	Cap. 15.
Cap. 33.	Nolo mortem peccatoris, &c. 400.	Tu es Christus, filius Dei viui. 113.	Cap. 16.
Cap. 36.	Effundam super vos aquam mundam. 41.	Si manus tua, vel pes tuus scandalizat te, &c. 53.	Cap. 18.
Cap. 13.	EX OSEA.	Qui scandalizauerit unum de pusillis, &c. pag. 308.	Ibid.
Cap. 13.	¶ Perditio tua Israel; tantummodo in me auxilium tuum, &c. 421. & 437.	Apud homines hoc impossibile est, &c. pag. 114.	Cap. 19.
Cap. 2.	EX IOELE.	Sedere ad dexteram meam, vel sinistram, &c. 350.	Cap. 20.
Cap. 2.	¶ Effundam de spiritu meo super omnem carnem. 61.	Caelum & terra transibunt, verba autem mea, &c. 217.	Cap. 24.
Cap. 2.	EX MICHÆA.	Hoc est corpus meum, &c. 54.	Cap. 26.
Cap. 2.	¶ Ascendet iter pandens ante eos. 68.	Semper pauperes habebitis vobiscum, &c. 283.	Ibid.
Cap. 13.	EX ZACHARIA.	Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt, &c. 307.	Cap. vlt.
Cap. 13.	¶ In die illa erit fons patens domui Dauid. pag. 41.	Baptizantes eos in nomine Patris, &c. pag. 40.	Cap. vlt.
Cap. 4.	EX MALACHIA.	EX MARCO.	Cap. 6.
Cap. 4.	¶ Helias veniet, & conuertet cor patrum ad filios, &c. pag. 323.	¶ Non potest mundus odisse vos. 114.	Ibid.
Cap. 3.	EX MATTHÆO.	Vnde huic hæc omnia? & quæ est sapientia & virtutes quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber, filius Maria? 347.	Cap. vlt.
Ibid.	¶ Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. 40.	¶ Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. 43.	Cap. vlt.
Ibid.	Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham, &c. 453.	EX LVCA.	Cap. 2.
Cap. 4.	Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. 112.	¶ Proficiebat sapientia, atate & gratia. pag. 349.	Cap. 4.
Ibid.	Vade Satana, &c. 152.	Spiritus Domini super me. 55.	Cap. 9.
Cap. 5.	Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. 114.	¶ Manducauerunt omnes, & saturati sunt, &c. 276.	Ibid.
Ibid.	Ego autem dico vobis, non iurare omnino. 244.	Factum est autem, cum compleretur dies assumptionis eius, &c. 330.	Cap. 10.
Ibid.	Ego autem dico vobis, non resistere malo. 344.	¶ Qui vos audit, me audit, &c. 304.	Ibid.
Cap. 9.	Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 267.	¶ Beati oculi qui vident quæ vos videtis, &c. 427.	Cap. 12.
Ibid.	¶ Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autem tui, &c. 296.	¶ Quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos? 32.	Cap. 14.
Cap. 10.	¶ Qui potest capere capiat. 114.	¶ Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, &c. 298.	Cap. 16.
Ibid.	Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, &c. 55. & 348.	¶ Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, &c. 58.	Cap. 22.
Ibid.	¶ Qui amat patrem aut matrem, plusquam me, non est me dignus, &c. 298.	¶ Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater, &c. 248.	Cap. 22.
Ibid.	Inimici hominis, domestici eius. 336.	EX IOANNE.	Cap. 1.
Cap. 12.	¶ Si ergo in Spiritu Dei eijcio demones, &c. 55.	¶ Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. 40.	Ibid.
Ibid.	¶ Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? 114.	¶ Deum nemo vidit unquam. Vnigenitus filius, &c. 65.	Cap. 1.
Cap. 13.	¶ Terra alia fert fructum tricesimum, &c. 502.		

INDEX

Cap. 1. Ibid.	Ego in Patre, & Pater in me est. 80. Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis, &c. 286.	Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Filius Dei. 113. Hæc locutus sum vobis, vt cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. 238.	Cap. 20. Cap. 21.
Cap. 2. Cap. 5. Ibid.	Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. 168. Scrutamini Scripturas, &c. 69. Qui verò mala, in resurrectionem iudicij. 82.	EX ACTIS APOSTOL. ¶ Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, &c. 527. & 247. Visum est Spiritui sancto, & nobis. 306. Vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, &c. 313. Hæc dixit Spiritus sanctus. 55.	Cap. 5. Cap. 15. Ibid.
Ibid.	Pater non indicat quemquam, sed. omne iudicium, &c. 349.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 5. Cap. 21. Cap. 8. Ibid.
Cap. 6. Ibid.	Vnus ex vobis diabolus est. 152. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet, &c. 217.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 5. Ibid.
Ibid.	Nunquid & vos vultis abire? ibid.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 21. Cap. 8.
Ibid.	Queritis me, non quia vidistis signa, &c. 222.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Quomodo potest hic nobis carnem suam dare, &c. 225.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Durus est hic sermo. ibid.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Verba vita æterna habes. 261.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Pater meus dat vobis panem de cælo verum. 258.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Sicut Pater dedit Filio habere vitam in semetipso, &c. 281.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius. 285.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Caro non prodest quicquam. 288.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. 289.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Cap. 7.	Nunquid in Galilæa venit Christus? &c. 323.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Cap. 8. Ibid.	Et qui misit me, mecum est. 80. Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, &c. 168.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Cap. 9.	Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. 393.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Cap. 12.	Si exaltatus fuero à terra, omnia traham, &c. 69.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Nos audiuimus ex lege, quod Christus manet in æternum. 323.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Non veni vt iudicem mundum, &c. 325.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Cap. 14.	Audistis, quia ego dixi vobis, vado & venio ad vos. 56.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Et sermonem quem audistis, non est meus, &c. 98.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Cap. 15.	Exiui à Patre, & veni in mundum, & iterum relinquo mundum, &c. 56.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Cum venerit Paracletus, &c. ibid.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Ibid.	Non de omnibus dico: ego scio quos elegerim. 291.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.
Cap. 18. Ibid.	Ego palam locutus sum mundo. 71. Regnum meum non est de hoc mundo. 82.	EX EPIST. AD ROMANOS. ¶ Ipse enim Spiritus testimonium reddit. 55. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo. 93. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. 344. Quis nos separabit à charitate Christi, &c. 437. Corde creditur ad iustitiam: ore autem, &c. 300. Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 421.	Cap. 8. Ibid.

SCRIPTURÆ.

Cap. 11. Cap. 5. Cap. 11.	Canet enim tuba, & mortui resurgent, &c. 125. EX 2. AD CORINTH. ¶ Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. 350. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. 9.	Omnis Scriptura diuinitus inspirata, &c. 50. EX EPIST. AD TITUM. ¶ Omnia munda mundis. 312. Per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti. 40.	Cap. 3. Cap. 1. Cap. 3.
Cap. 5. Cap. 11.	EX EPIST. AD GALAT. ¶ Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. 288. EX EPIST. AD EPHES. ¶ Nolite locum dare diabolo. pag. 152. Eratis aliquando tenebra, nunc autem, &c. 392.	EX EPIST. AD HEBRÆOS. ¶ Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus. 55. Sic & Christus non semetipsum clarificauit, &c. 58. Didicit ex his quæ passus est, obedientiam. 349. Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati, &c. 114. Quibus impossibile est mentiri Deum. ibid.	Cap. 3. Cap. 5. Ibid. Cap. 6.
Cap. 2. Cap. 2. Cap. 3.	AD PHILIPPENSES. ¶ Qui cum in forma Dei esset, &c. pag. III. AD COLOSSENSES. ¶ Videte nequis vos decipiat per Philosophiam, &c. 305. Super omnia charitatem habete, &c. 513.	Henoc translatus est, ne videret mortem. 325. Fornicatores & adulteros indicabit Deus. 82. EX EPIST. IACOBI. ¶ Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis. 58. Amicitia huius mundi, inimica est Dei. 340.	Ibid. Cap. 11. Cap. 15. Cap. 1. Ibid.
Cap. 4. Cap. 2.	AD THESSALON. 1. ¶ Et in tuba Dei descendet de cælo. 125. AD THESSALONIC. 2. ¶ State & tenete traditiones quas didicistis, &c. 304.	EX EPIST. IACOBI. ¶ Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis. 58. Amicitia huius mundi, inimica est Dei. 340. EX EPIST. PETRI 1. ¶ Aduersarius vester diabolus, tanquam leo, &c. 152.	Cap. 6. Ibid. Cap. 11. Cap. 15. Cap. 1. Ibid.
Cap. 1. Cap. 2. Ibid.	EX EPIST. AD TIMOTH. 1. ¶ Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, &c. 344. O Timothee, depositum custodi, &c. 10. Obscuro primum omnium fieri obsecrationes, &c. 237. Habens bonam conscientiam, quam quidam repellentes, &c. 354.	EX EPIST. PETRI 1. ¶ Aduersarius vester diabolus, tanquam leo, &c. 152. EX 2. PETRI. ¶ Sic enim abundanter ministrabitur vobis. 58. EX IOANNIS 1. ¶ Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt, &c. 338. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se. 20.	Cap. 1. Cap. 5. Cap. 1. Cap. 1. Cap. 2. Cap. 5.
Cap. 2.	EX 2. AD TIMOTH. ¶ Negare seipsum non potest, pag. 114.	EX APOCALYPSI. Opera enim illorum sequuntur illos. 435	Cap. 14.

FINIS.

INDEX SENTENTIA-
RVM NOTABILIVM, QVÆ IN
hoc tomo octauo continentur.

A

A BAGARVS mittit lites ad Iesum & accipit ab eo responsum. pag. 552.
Abraham pro Isaac arietem harentem cornibus sacrificans, quid denotet. 81.
Achimelec Sacerdos an Dauidi panes Proportionis ad manducandum dederit. 141. & 142.
Adulatorij sermones quonam telo excipiendi sint. 165.
Adulterium, grauiſſimum crimen. 383.
Adulterium quam grauiſſe puniretur apud Gentiles. ibid.
Adultera vxorem interficientes peccant, quamuis leges permittant. 383.
in Adultera vxoris interfectorem diuina ultio. ibid.
Alexandri munificentia. 77.
Alius & alius masculinè; & aliud & aliud neutraliter, quid significant, & quomodo de diuinis dici queant. 67.
Alimenti spiritualis proprium quid sit. 188.
Ambitionis malum. 76.
Ambitio & fides cur nequeant simul consistere. 133.
Ambitio & auaritia, quam mali consiliarij. 541.
Amen quid significet. 35.
Amor sui, & timor mundi, humana salutis magna impedimenta. 33.
Amoris nostri in Deum munificentia. 77.
Amor Dei in quo ab amore hominum distinguatur. 76.
Amoris diuini perfectiones. ibid.
Amoris quadruplicis scala statuitur, qua peruenitur ad amorem diuinum. ibid.
ad Amorem diuinum exhortatio. 80.
Amor Dei erga nos, pulchra ostenditur similitudine. 169.
Angeli eternam felicitatem quibus meritis adepti fuerint. 66.
Angeli boni cur hominibus prodesse, & mali ysdem non obesse possint. 147.

Anima hominis, immortalis dupliciter. pag. 6.
Animarum sponsalia cum Christo quando fiant. 95.
Animal quodcumque sine cibo viuere non potest. 220.
Animus malignus quacumque non intelligit, statim tanquam friuola, falsaque, per arrogantiam eijcit. 220.
Antichristi signa qualia futura. 34.
Apollo quis Græcis, quantaque eius religio. 152.
Apostolica sedis quanta autoritas. 14.
Apostolica sedes nullo modo errare potest. 15.
Apostoli cur signa ederent. 34.
Apostolos suos cur Christus ante suam mortem baptizauerit. 90.
Apostoli cur filij nuptiarum dicantur. 104.
Apostoli cur frequenter ieiunarent. 105.
Apostolos spicas vellendo in Sabbato peccasse, unde collegerint Pharisei. 136.
Apostoli quare vellebant spicas. ibid.
ab Apostolis cur Sabbatum violari Dominus permiserit. ibid.
Apostolos non edoctos à Domino artes magicas. 152.
ad Apostolatam electio potest esse sine electione ad vitam eternam. 292.
Aqua expiantis vsus apud Gentiles ter sacer, profanus tamen & impius. 41.
Arabia Felicis situs qualis. 176.
Argumentum quid, quotuplexque. 6.
in Argumento à ratione, quod extremum fugiendam. 17.
Arreptij, vasa demonis vocantur à Christo. 150.
Arrha vite eterna, est gratia. 277.
Arrianorum quorundam dogmatum confutatio. 53.
Arrius ex quo Scriptura loco, Filium minorem esse Patre, deduxerit. 190.
Arrij confutatio. ibid.
Articulus Græcè quid significet. 51.
Articuli Græci quam vim habeant. 53.
Athanasijs aurea planè doctrina de Iudeorum incredulitate à Prophetis predicta. 572.

Athanasijs aptissimum exemplum de necessario prophetia euentu, cum arbitrij libertate. 573.
Attributa diuina, qua. 51. & 120.
Aureliani Imperatoris, & Arrij infelix exitus. 28. & 29.
Austri Regina, qua & Sabà dicta, qua fuerit. 175.
Austri Regina quorum typum gesserit. 176.

B

Balsamum ubi nascatur. pag. 175.
Baptizandi pueros consuetudo Ecclesie unde orta sit. 12.
Baptismo unde insit virtus hominem regenerandi. 37.
Baptismi Ioannis à baptismo Christi discrimen. ibid.
Baptismi virtutes & necessitas. ibid.
Baptismo cur egeant filij etiam Sanctorum virorum. 38.
Baptismi lege qui minimè teneantur. ibid.
sine Baptismo catechumenos decedentes minorem gratiam consequi, quam actu baptizatos; eos tamen saluari. 38.
Baptismi lex quos obliget. 39.
Baptismi spiritualis regeneratio, cum opus sit Trinitatis totius, cur Spiritui sancto tribuatur. 40.
Baptismi forma à Christo tradita. ibid. & 58.
Baptismi materiam & formam cur non eodem tempore nobis Christus tradiderit. 39.
Baptismi substantia quo verbo à Christo fuerit expressa. ibid.
Baptismi materia qua sit. 41.
Baptismi immersio triua quid denotet. ibid.
de Baptismi aqua qua sunt Prophetarum testimonia. ibid.
Baptismi aqua quibus olim figuris fuerit adumbrata. 41.
Baptismata qua inania ac nulla. 42.
Baptizati, non tamen renati, quales sint. pag. 43.
Baptismi minister quis. ibid.
per Baptismum spiritualis natiuitas qualiter cum corporea conferenda. ibid. & 45.
Baptismum cur non iterandum. 43.
nisi per Baptismum nemo intrare potest in regnum Dei. 44.

in Baptizatum aduentus secretissimi Spiritus sancti effectus. 47.
Baptismus, ianua Sacramentorum. 90.
Baptismi distinctio in imperfectum & perfectum à diuo Hieronymo adhibita, quæ habeat sensum. ibid.
Baptismus quando fuerit à Christo institutus, atque preceptus. 60.
de Baptismi precepto & institutione quoddam D. Leonis Papa dictum. ibid.
Baptisma verè fuit Sacramentum ante mortem Christi. 91.
inter Baptisma & penitentiam quantum inter sit. 154.
Barchozibas quid sonet. 133.
Barchoziba duo fuerunt pseudochristi tempore Iudeorum. ibid.
Benedicendi verbum pro verbo maledicendi, non raro vsurpant Hebraei. 79.
Blasphemia quid sit. 158.
Blasphemie tres species sunt, quibus Deus offenditur. ibid.
Blasphemia spiritus quisnam sit. 158.
Bona & diuitia pauperibus, non cognatis diuitibus distribuenda sunt. 517.
Brachium Domini cur Christus dicatur. 573.

C

Cabala quid, & que nam præstantissima sit ad Scripturas intelligendas. 132.
Caiphas post mortem Christi sibi mortem conscivit. 549.
Caligula & Claudij Imperatorum, & Constantij Arriani infelix exitus. 28. 29.
Canem Esopicum qui imitentur. 85.
Caro Christi spiritus appellatur duabus causis. 45.
Caro & corpus quomodo differant. 203.
Carnifices qui sint. ibid.
Carnem suam bis dedit Christus. 213.
Carnis Christi virtus quanta. 216.
Carnis Christi manducatio; est annuntiatio sacrificij cruenti. 218.
Caro Christi verè cibus; alij cibi non verè cibi, sed similitudinariè. 179.
Caro Christi carni nostra vnita quid conferat. ibid.
Castitas maximum donum Dei. 494.
Catechumenos sine baptismo decedentes saluari; minorem tamen gratiam consequi, quam actu baptizatos. 38.
Ceremoniarum ratio, seu vsus triplex. 302.

que Ceremonia sint superstitiosa; onerosae, & vana. 303.
 Ceremonia quas instituebant Pharisei, onera graua & importabilia. *ibid.*
 Ceteri in materno alio modo vita mirabilis. 170.
 Charismata Spiritus sancti qua. 48.
 Charitatis effectus qui sint. 77. & 133.
 Charitatis proprium quid. 91.
 Christi religio cur maxime omnium Gentium Rhetorica atque Dialectica det operam. 3.
 Christi religio quos in his artibus atque alijs habuerit instructissimos. *ibid.*
 Christi sanctorum schola cur omnibus semper patere. 4.
 Christus quam varijs ac diuersis argumentandi modis vteretur. 6. & 7.
 Christo cur Pharisei & Pontifices non crederent. 7.
 Christus resurrectionis nostrae duplex est causa. 8.
 Christianorum proprium quid. 23.
 Christianorum sanguis quibus de causis tantus sit effusus. *ibid.*
 Christi actiones vt esse poterant diuina & humana. 24.
 Christi admirabilis doctrina. *ibid.*
 Christus cur natura impeccabilis. *ibid.*
 Christo Apollonium Tyaneum exaquantium Philostrati & Hieroclis Philosophorum stoliditas. 24.
 de Christi anima responsum Hecatae dea. pag. 25.
 Christus cur suo aduentu oraculis silentium imposuerit. *ibid.*
 Christi magnitudo eius mortis conditiones, in demonem potestas, Regiaeque excellentia. 25. & 26.
 Christi legislatoris cum alijs legislatoribus collatio. 27.
 Christi diuinitas ex zelo Patris aeterni firmissime confirmatur. *ibid.*
 Christianorum robur quantum sit. 27.
 Christianorum insignia qua sint. 30.
 Christi cum Nicodemo disputationis qua fuerit occasio. 31. & 37.
 Christi mysteria quis valeat apprehendere. 32.
 Christus qualis Doctor fuerit. *ibid.*
 Christi doctrina qualis fuerit. 33.
 a Christo cur miracula fierent. 34.
 Christus cur saepe Phariseos indignos sibi haberet responso. 34.

in Christum qua fides sit necessaria. 35.
 Christi baptismi a baptismo Ioannis discrimen. 37.
 in Christo duplex fuit notitia. 62.
 Christus quam sit testis fidelis & verus, atque omni fide dignus. 65.
 Christus qualis propheta sit. *ibid.*
 Christi mors & obedientia quid nobis contulerit. 66.
 Christi prerogatiua. *ibid.*
 Christi in caelum ascensus qui differat ab illo Sanctorum. 66.
 Christus quomodo factus filius hominis. *ibid.*
 de Christi carne, deque eius anima quaedam Valentini & Origenis falsa dogmata confutantur. 67.
 in Christo duas naturas qui confundant. *ibid.*
 vni Christo calos patere quomodo verum. 68.
 Christus serpens figuratus quibus praeter vitam aeternam. 71.
 Christi serpentis exaltati virtutes. *ibid.*
 Christi doctrina, Euangelium cur dicta. 72
 Christi incarnatio & mors, quanta sint Dei beneficia. 74.
 Christianorum tituli perquam honorificentissimi. 78.
 Christi aduentus duplex, sine diuersus. 81.
 de Christi aduentu rudis Iudaorum opinio. 82.
 Christi aduentus primi officia. *ibid.*
 Christus qua ratione hominibus salutem impertiat. 83.
 in Christum non credens, vt sit iam iudicatus. *ibid.*
 Christus qualis lux fuerit in mundum veniens. 84.
 Christo tanta luci increduli, quam sint inexcusabiles. *ibid.*
 Christo luci resistentium qualia opera. 85.
 Christo qui adhaerint ex Iudaeis. *ibid.*
 Christi sitis animarum. 87.
 Christus quomodo baptizaret. 88.
 Christi quas res gestas Ioannes descripsit. *ibid.*
 cur Christus Apostolos ante mortem suam baptizauerit. 90.
 Christi Messiae alia; alia Praecursoris officia. 94.
 Christus quomodo testetur. 97.
 in Christum fidei necessitas. *ibid.*
 Christi plenitudo gratiae & scientiae. 98.

Christo soli cur Spiritus sanctus in specie integri animalis apparuit. 99.
 praeter Christum, alijs Spiritus datur ad mensuram. *ibid.*
 Christo cur non fuit datus Spiritus ad mensuram. 99.
 Christi anima bona infinita cur dicatur. *ibid.*
 in Christum filium Dei credere, cuius fidei opus sit. 100.
 Christo Dei filio quis incredulus dicatur. *ibid.*
 in Christum credens, quomodo habeat vitam aeternam. 100.
 Christo increduli duplex poena. *ibid.*
 Christo precantes cordi esse, vnde constat. pag. 102.
 Christus cur discipulis suis ieiunia non imposuerit. 103.
 Christi sponsi filij, qui sint. *ibid.*
 Christus quamobrem non ieiunabat frequenter. 103.
 Christi discipulorum ieiunium quale esset. 106.
 Christi erga Iudaeos benignitas quanta. 109
 Christum nullo modo factum esse, neque fieri posse filium Dei. 112.
 Christum verum Deum, ac verum Dei filium, Ariani & Erasmus pernegabat. *ibid.*
 Christus quod videt Patrem facientem, & ipse facit. 115.
 Christus non operatur vt instrumentum, sed vt diuinum agens, non minus quam Pater. *ibid.*
 Christus quando iudiciariam potestatem acceperit a Patre. 118. & 119.
 Christo qualis sit debitus honor. 120.
 pro Christi diuinitate egregium factum, dictumque Amphilocho Episcopi. *ibid.*
 in Christum peccet quis. 121.
 Christus vnde virtutem habeat, & potentiam mortuos viuificandi. 123.
 Christo iudicium tribus modis datum est. *ibid.*
 Christus duplici nomine verissimus testis. 127.
 Christi potentissimum testimonium quod sit. 130.
 Christum esse filium Dei quanam testatur. *ibid.*
 Christi proprium quid. 131.
 Christum non audire, nec videre, quid sit. *ibid.*
 Christiani vna testimonia habere debent, vt vere Christiani sint. 131.

Christi signa cur parem cum Scripturis auctoritatem habeant. *ibid.*
 Christum querere in Scripturis, quatenus vtile sit & necessarium. 132.
 Christi iudicium cur nequeat a nobis eludi. 133.
 Christi cum Phariseis disceptatio coteditibus Sabbathum violatum a discipulis. 133
 a Christi praedicatione vsque eius morte quot Sabbathata fluxerint. 139.
 Christus quare Sabbathi Dominus. 143.
 Christi cum Phariseis post curatum demoniacum, caecum & mutum, disputatio. tract. 15. per totum.
 Christum humanas cogitationes callere, Deitatis magnum argumentum. 146.
 Christus quando arma demoni abstulerit. 150.
 Cum Christo quando colligant veri Dei ministri. 151.
 Christi in contumelijs patientia; in laudibus vero impatientia, quid nos doceat. 165.
 Christi a mortuis resurgentis signum admirabile. 168.
 Christi mortis & resurrectionis fructus quantus fuerit. *ibid.*
 Christus quale signum erit incredulis atque obstinatis. 168.
 Christum propria virtute & potestate a mortuis surrexisse, nolunt credere Iudaei, etiam huius seculi. *ibid.*
 Christi in sepulchro tridui commorationis mysterium. 170.
 Christi Domini mira humilitas. 174.
 Christus a quibus fugiat: cum quibus vero maneat. 181. & 182.
 Christi praedicationis fructus quatus. 181.
 Christus quibus modis panis sit vita. 188.
 Christi Dei & hominis in Eucharistia positi virtus & potentia. *ibid.*
 Christus cur in montem fugerit, ne Rex fieret. 189.
 Christus duas habuit voluntates. 190.
 Christi humana voluntas quatenus peccare non possit. 190.
 Christi pro nobis apud Patrem aduocatio nobis salutaris est; illi vero quam honorifica. 191.
 in Christum quis dicatur credere. *ibid.*
 Christus quid plus Mose operetur panem de caelo dante. 198.
 Christi corpus quot modis edere possumus. pag. 200.
 Christi datio duplex completa qua fuerit. 203

INDEX

Christus ut uiuit propter Patrem. 210.
 Christi uerba uti spiritus & uita sunt.
 pag. 216.
 Christus solet esse magis cōtemptus apud
 suos, quā apud extraneos. 282.
 Christus est in Eucharistia ad modū quo
 Angelus est in loco. 287.
 à Christo recedere, quid sit. 289.
 Christus Dominus aliquando fugiebat à
 suis inimicis, propter doctrinā & imi-
 tationem nostram. 333.
 Christus prius humiliatus est, quā ex-
 altaretur: Lucifer è contra. 337.
 Christum non decebat discere nisi à Deo.
 348.
 Christum quomodo concionatores imi-
 tari debeant. 381.
 Christi magna procliuuitas ad clementiā,
 docet nos qua clementia debeamus in-
 dicare proximos. 385.
 Christus est lux, lumen, radius, splendor
 simul & color. 392.
 Cibi corporei defectus. 198.
 Ciconia parentibus iam senibus alimen-
 ta praestant. 298.
 Circumcisio olim peccata remittebat. 90.
 Clerum maximè decet seruare cœlibem
 uitam. 505.
 Cœli heredes unde simus, teste Paulo. 6.
 Cœlibatus laudes, & quanti meriti sit a-
 pud Deum. 497.
 Cœlibatus quā antiquus sit in Ecclesia
 Dei. 498.
 Cœlibatus quas uirtutes requirat, & quā-
 tum praestet coniugio. 502.
 Cœlibatus pertinet ad solam legem Euan-
 gelicam; nam à legibus humanis potius
 damnabatur olim. 503.
 Concilia plenaria quatenus ualeant à po-
 sterioribus emendari. 13.
 Concilia prouincialia cur errare possint.
 ibid.
 que Concilia generalia legitime sint cō-
 gregata, riteq; procedant. 13.
 Concilia interdum generalia cur erra-
 uerint, & qua nam. ibid.
 Concilia à sede Apostolica coacta, riteq;
 precedentia, errare nequeunt. 13.
 Concilia Arrianorum qualia extiterint.
 ibid.
 Concilijs Niceno, Constantinopolitano,
 Ephesino primo, & Chalcedonensi, quā-
 tum Gregorius Magnus tribuebat. 14.
 sine Concilijs generalibus quot seculis fue-

rit Ecclesia gubernata per sedem Apo-
 stolicam. 14.
 Concionatores quominus in populo profi-
 ciant. 62.
 Concionatorum quorundam damnabilis
 usus. 92.
 Confessorum quorundam abusus. 299.
 Confessarij erga penitētes quales esse de-
 beant. 388.
 Consuetudo quid: quantum pondus auto-
 ritatis habeat. 11.
 Cordis boni qualis sit thesaurus: qualis e-
 riam cordis mali. 162.
 Coriolani Romani insignis pietas in ma-
 trem. 298.
 mali Corui malum ouum in prouerbum
 dicitur. 44.
 ad Conuiuium qui sint uocandi. 517.
 Creare & cōseruare, aequè infinitam ar-
 guunt Dei uirtutem. 111.
 Creatura omnis rationalis cur ex se alia
 quid facere possit. 113.
 Credens in Deum, ut habeat uitam ater-
 nam. 121.
 Cyprianus à Lactatio notatus in quo, nec
 immeritò. 17.

D

Dæmones quomodo sint in iudicium
 uenturi. pag. 84.
 Dæmonis quale sit ingenium. 91.
 Dæmonū calliditas & uersutia unde per-
 spici possit, uel maximè. ibid.
 Dæmonum illusiones quò tendant. 147.
 an Dæmō vnus alium uirtute inferiorem
 expellere possit. ibid.
 Dæmonibus est omnino contraria doctri-
 na Christi. 147.
 inter Dæmones regnū & ordo inuenitur,
 & quot modis. ibid. & 148.
 Dæmonibus minori potestate pradis tor-
 menta non minui. 148.
 an Dæmon vnus alium eijciat de loco, aut
 de corpore obsessi. ibid.
 Dæmones quando ab hominibus eijci so-
 leant in Beelzebub; perperam tamen.
 pag. 149.
 Dæmonis qua sint arma. 150.
 Dæmoni quando fuerint per Christum ar-
 ma sublata. ibid.
 Dæmonis spolia ac uasa qua ratione Chri-
 stus distribuerit. 151.
 Dæmones an habeant uoces inter se. 152.
 Dæmon Lucifer cur dicitur. ibid.

ALPHABETICVS.

Dæmon quomodo dicatur per loca arida
 ambulare. 178.
 Dæmō malus homini quatenus noceat, &
 quomodo noscat an nocere possit. ibid.
 Dæmonis requies qua sit, & qua esca ele-
 cta. 179.
 Democritus oculos sibi eruit. 53.
 Denuo aduerbium quid significet. 35.
 Descendere qua dicantur proprie, qua ue-
 rò improprie. 187.
 Deus omnes homines cupit saluos fieri.
 pag. 33.
 Dei proprium quid. ibid.
 Deus quomodo adsit iniquis signa operā-
 tibus. 34.
 Dei regnum quod sit. 34.
 Dei filiū quis conculcet, teste Cyrillo. 78.
 Deus quid nobis dederit, filium suum uni-
 genitum nobis donando. ibid.
 Dei amor erga nos, in quo ab amore ho-
 minum erga Deum distinguatur. 76.
 Deus aliter amat nos: aliter Deum ama-
 mus nos. ibid.
 Dei amor quā fuerit ordinatus mundo
 minus dilecto filium unigenitum dan-
 tis. pag. 80.
 Dei sapientia qualis fuerit, filium suum
 pretiosissimum pro uilissimo mundo tri-
 buentis. ibid.
 Dei testimonia quare credibilia facta sint
 nimis. 100.
 Dei filij proprium quid. 112.
 Deus ut uitam habeat in semetipso. 123.
 Dei proprium uitam habere, & iudicium
 facere. ibid.
 Deus quādo perfecte regnet in nobis. 150.
 Deus cur nemini unquam suam damna-
 tionem patefecerit. 159.
 Deo qua maxima inferatur iniuria. 169.
 Deorum impudica metamorphoses à Gen-
 tibus credita. 170.
 Dei & hominū opera quo differant. 185.
 in Deum murmuratio, quā graue pec-
 catum sit. 193.
 Deus qua ratione homines doceat. 196.
 à Deo quis audiat; quis uerò addiscat, &
 qua. ibid.
 Deus qui in se omnia habet, in se omnia
 uidet. 285.
 Deo quid & quantum debeamus. 592.
 Diabolus quomodo fuerit homicida ab
 initio. 416.
 Diabolus pater mendacij. 418.
 Dialectica, differendive usus necessitas. 1

Dialectica munus & beneficiū in omnes
 liberales disciplinas. 2.
 Dialecticam compressa in pugnum manū
 similem dicebat Zeno. ibid.
 de Dialectica, Physica, & Ethica, Stoico-
 rum sententia. 2.
 Dialecticam cur suis Mahometus inter-
 dixit. ibid.
 Dierum computatio à Romanis seruata,
 ab Astrologis etiam seruatur. 172.
 Discipuli Christi, ueri & falsi qui sint.
 pag. 407.
 Discordia vis quanta. 146.
 Dispensari qua actiones, statutaue possūt,
 qua uerò non. 489.
 Diuitia cum relinquuntur pro Christo,
 debent bene & utiliter distribui. 519.
 Diuitiarum contemptus Cratis Thebani,
 & aliorum, inutilis. ibid.
 Diuitia quibus danda sint, ut Christum
 sequamur. 516.
 Diuites rari, qui etiam inuitati à Chri-
 sto, sequantur uitam perfectam. 526.
 Diuitia sunt occasio multorum malorum.
 pag. 535.
 Diuitem significat apud Latinos & Gra-
 cos nomen Beatus. ibid.
 Diuitem intrare in regnum cœlorum, im-
 possibile esse, quomodo exponatur. 536.
 Diuortium nō fuit apud Romanos per an-
 nos sexcentos. 465.
 Diuortium quis apud Romanos primum
 fecit. ibid.
 Doctrina nostra non sapiat ut aqua uas,
 sed fontem Deum. 351.
 in Doctrina Christi quis proprie dicatur
 manere. 407.
 Domitiani & Diocletiani Imperatorum
 exitus infelix. 28.

E

Ecclēsia cur semel damnatos hereti-
 cos non admittat in disceptationē
 & congressum. 4.
 Ecclesiam errare non posse ullo modo. 12.
 in Ecclesia Græca & Aethiopica sub v-
 traque specie communicant laici. 254.
 Ecclesiastica praecepta non sunt appella-
 da praecepta hominum, sed Dei. 306.
 qua Ecclesia proprie habet spiritum ue-
 ritatis. 12.
 Ecclesia quot seculis sine concilijs gene-
 ralibus fuerit gubernata. 14.
 Ecclesia Pastores & Doctores cur traditi

à Deo. 15. Quales illi sint, & unde Scri-
pturarum hauserint intelligentiâ. ibid.
Ecclesia sponsi cur Episcopi dicantur, si
eius Christus est sponsus. 94. & 95.
Ecclesia Dei, qualis paradysus. 198.
Electi quo Dei iudicio interdum cadant.
ibid.
Eliezer seruus Abraha, quorum typus sit.
pag. 95.
Elohim quid significet. 124.
Eloquentia qualis esse debeat, ex Quin-
tiliano. 8.
Enceti qui dicantur apud barbaros. 41.
Episcopi nomen unde acceptum. 4.
Erasmus Lutheranorum & Catholicorum
Defensoris nomen affectavit. 151.
Ejus carnis Christi in Eucharistia, est
quedam auiditas & desiderium manē-
di in illo. 274.
Esseni cœlibem vitam agebant, eorum en-
comium. 498.
Euangelij doctrina qua Dei prouidentia
Iudaorum telis ac machinis olim fuit
impetita. 3.
Euangelium sine fide velle comprehēde-
re, quid sit. 37.
Euangelij lux quibus inuisa. 86.
Euangelij finis quis. 382.
Euangelium est durum potentibus seculi
huius. 577.
in Eucharistia quanta sit Christi virtus
& potentia. 188.
Eucharistia panis vt vitam præstet ater-
nam. 197.
cum Eucharistia qua ratione Manna sit
conferendum. 197.
Eucharisticus panis cur viuus appelle-
tur. 198.
Eucharistiam manducantes nonnulli vn-
de mortem incurrant. ibid.
Eucharistia qua sit spiritualis, qua vero
Sacramentalis manducatio. 200.
de Eucharistia quo loco Scriptura aper-
tissime sit actum. ibid. & 201.
Eucharistia datio quando fuerit exhibi-
ta. 202.
Eucharistia prædicenda & promittenda
a Domino causa. 202.
in Eucharistia sacrosancto mysterio duo
continentur. ibid.
Eucharisticum panem quando Christus
dederit. 203.
Eucharistia fructus quantus sit, & quam
late pateat. pag. 204.

Eucharistia à reliquis Sacramentis dif-
ferentia. ibid.
Eucharisticus panis vitâ vt præstet ater-
nam. 204.
in Eucharistia realis presentia corporis
Christi adstruitur. tract. 21. & 22.
Eucharistia panis in Cruce non fuit da-
tus à Christo. 206.
Eucharistia manducantes vt viuant pro-
pter Christum. 210.
Eucharistiam quis dignè sumat. 214.
Eucharistia nunquam per se & principa-
liter dat primam gratiam. ibid.
Eucharistia ad quid potissimum institu-
ta. 215.
Eucharistia proprietates & effectus figu-
rabatur in proprietatibus Manna. 223
ad Eucharistiam nemo, nisi baptizatus, ri-
tè accedit; sicut & ad esum agni Pas-
chalis, nisi circumcisus. 227. & 239.
Eucharistia habet vim resuscitandi. 230.
Eucharistia Sacramentum necessarium ad
salutem. 239.
Eucharistia non minus dat vitam homi-
nibus, quam passio Christi. 258.
Eucharistiam quis dignè & cum magno
fructu percipiat. 265.
ab Eucharistia multum abstinens, timen-
dum est, ne à salute recedat. 275.
Eunuchi propter Christum qui fiant. 496
Excacandi & indurandi, & similibus ver-
bis cur vtatur Scriptura, & Deo tri-
buat. 575.

F

Fames & sitis spiritualium qua sit. 139.
Fata in quos nullam habeant potesta-
tem. 30.
Fermentum in Scriptura bonum & malum
habet intellectum. 319.
ad Fidem confirmandam quatenus vtend-
um testimonijs poetarum & orato-
rum. 18.
Fides Christiana non aequè facile potest
defendi, ac falsa dogmata confutari.
pag. 20.
Fidei quando praebeat experimentum hu-
mana ratio. 20.
Fidei sancta lumini cur nihil possit om-
nino resistere. ibid.
Fides diuina quibus modis valeat ostēdi.
20. & seq.
Fidei signorum condiciones & circum-
stantia multiplices. 21.

G

Generatio quid. 165.
Generatio quid. 165.
apud Gentiles ten. sacer. aqua expiantis
vsus, sed impius & profanus ille. 41.
Gloriam propriam quis querat. 6.
Gloria vera unde querenda. 129.
Graeci vsque ad horam nonam ieiunabāt,
& quam ob causam. 105.
Grano frumenti quam bene & propriè se
Christus comparauerit. 558.
Granum frumenti Christus in quâ terrâ
ceciderit. ibid.
Gregorij Thaumaturgi in Apollinem im-
perium & ius. 25.
Fidei Christiana prerogatiua singularis,
& eiusdē cū alijs legibus contētio. 27.
Fidei persecutorum quam fuerint infeli-
ces exitus. 28. & 29.
Fides in Christum qua sit necessaria. 35.
qua Fide viuunt homines. 73.
Fidei in Christum necessitas. 97.
Fides cui rei innitatur. 127.
Fides & ambitio: cur nequeant simul cō-
sistere. 133.
Fidei robor ac firmitas quanta sit. 169.
Fides formata, maxima dispositio ad pa-
nem vitæ sumendum. 184.
Fidei opus, cur opus Dei dicatur. ibid.
Fides in Christum, qua duo in se mysteria
complectitur. 184.
Fides, seu confidentia, quid sint secundum
se. 185.
Fides vbi nā non vi, sed persuasione oria-
tur. 194.
Fidei quantus sit fructus. 197.
Fides nominū, salus est proprietatū. 201.
Fidei victoria & triumphus de neganti-
bus Eucharistiam. 283.
Fidelis iudicandi conditio qualis sit. 84.
Fideles vario modo iudicabuntur. 121.
Fideles veri unde perspicui, ac dignosci va-
leant. 133.
Figurata res aliquid plus continet, quam
figura. 71.
Filij Dei proprium quid. 112.
Filiū Dei non aliud quam Pater facit,
posse facere, potius libertatis, quam
seruitutis signum est. 114.
Filius Dei quomodo sicut Pater honorifi-
cari debeat. 119.
Filius alia ratione vitam habet à Patre,
quam Spiritus sanctus. 123.
Filius Dei quare in forma serui iudica-
bit, teste Augustino. 124.
Filij donū vt differat à dono Patris. 211.
Filij in quibus delinquant erga parentes.
pag. 298.
Filia in matrem insignis pietas. ibid.
Filij huius seculi qui sint: qui vero filij fu-
turi seculi. 339.
Filiū assumi in domum patris, erat, ab-
dicatum iterum recipere. 342.
Filiū legitimū ab illegitimo distingue-
di pulchra nota. 421.
Flumina aqua vina, qua sunt, & à quo ve-
tre fluant. 372.
Fratres & propinqui quam molesti sint,
& quanto impedimento seruis Dei. 336.

H

Adriani Imperatoris mors qualis. 28
Hereticos semel damnatos cur non
admittat Ecclesia in disceptatione in
& congressum. 4.
Hereticorum mores. 83.
Heretici non tribuunt plus gratia Sacra-
mentis nouae legis, quam veteribus Sa-
cramentis. 271.
Hereticus interrogando ferit. 296.
Heretici lupi, & quare. 304.
Heretici licet inter se discordent, cōcor-
dant ad inferendū bellū Ecclesia. 315
Heretici quā frustra in Iesum sperēt. 134
Hereses quam per discordiā paullatim
refruxerint. 147.
Hebraei futurum saepe vsurpant pro impe-
ratu. 105.
Hecate dea de anima Christi resposū. 25.
Herculem à pisce deuoratum, & post tri-
dum viuum euomitum in terram, fa-
bulatur Eucophoron tragedus. 170.
Herodis vtriusque infelix exitus. 28.
Historia secularis cognitio quantum Theo-
logis disciplinis deseruiat. 18.
Hominis regeneratio quotuplex. 36.
Homo quando dicatur esse in caelo. 68.
Homini quid optabilius & charius. 73.
Hominū ingenij imbecillitas quanta sit. ib.
Homines quas tenebras magis quam lucē
dilexerint. 84.
Hominum Christo luci resistentium qua-
lia opera. 85.
Hominibus cur caelestia & diuina non sa-
perent. ibid.
Hominum lucem odio prosequentium du-
plex genus. 86.

Homo in Scriptura. ferè semper sumitur in malam partem. 305.
 Homicida est coram Deo, qui lingua sua peccatum alteri suadet. 416.
 Hostes per quam legem iudicentur. 83.
 Hostia olim pacifica, & pro peccato, quid figurabat, & à quibus manducabatur. pag. 213.
 Hydrophobi qui dicantur à barbaris. 41.
 Hypothetica propositionis natura. 127.
 Hypocritarum vitium quod sit. 139.

I

Idololatria cultus vnde caput. 152.
 Ieiunium cur luctus nominetur. 103.
 Ieiunium quatenus bonum sit. 104. 106
 Ieiunantium genus triplex, & quod illud sit. 105.
 Ignis rubi quid signauerit. 135.
 Ignorantia qui merito accusetur: qui vero incredulitatis. 64.
 Impossibilia quae ferè habeantur, & Scriptura, & communi modo loquedi. 159.
 Impossibilia quae sint. 114.
 Indi, qui & Sabaei, Homeritaeq; dicti sunt, qui sint, & vnde originem trahat. 176.
 Increduli filio Dei duplex poena. 100.
 Infidelitatis atque perfidia damna. 83.
 Infidelis iam iudicati qualis conditio. 84.
 Infideles quomodo in iudicium venturi sint. ibid.
 Infideles vnde pereant. 84.
 Ingrati quomodo in die nouissimo exprorandi sint, nisi respiciant. 174.
 Iniquis signa operantibus quomodo Deus adsit. 34.
 Interpres Scripturae bonus quis sit. 309.
 Inuidorum ingenium. 102.
 Inuidia saepe iungit, quos disiungit disciplina. 102.
 Inuidia quo alimento pascatur. 364.
 Ioannis baptisimi à baptismo Christi discrimen. 37.
 Ioannes quas Christi res gestas descripserit. 88.
 Ioannis Baptista cū discipulis disceptatio. tract. 9. per totum.
 Ioannis Baptista prudentia. 89.
 Ioannis Baptista de Christo honorificatio. 90.
 Ioannis Praecursoris alia officia, alia Christi. 94.
 Ioannis in Christum eximia charitas & reuerentia. 95.

Ioannes Baptista quandiu fuerit in carcere. 101.
 Ioannes cur lucerna dictus. 129.
 Ione historia elucidatur. 169.
 Ionas quo in loco à pisce sit eiectus in ardam. 170.
 Iudaei quàm inexcusabiles de sua perfidia. 22.
 Iudaeorum non eadem erant Principes & Pharisaei. 32.
 Iudaeorum Principes quales illi. ibid.
 Iudaeorum de aduentu Christi rudis opinio. 82.
 Iudaei vocem cur non audierint Dei, neque speciem eius viderint. 130.
 Iudaei Scripturas quare non legere, sed scrutari iubentur. 131.
 Iudeos quae impedimenta à credendo retardauerunt. 135.
 Iudaei cuiusdam arctiori religione Sabbathum colentis ridiculus, miserandus tamen. euentus. 143.
 Iudaei frequenter se baptizare consueverant. 154.
 Iudaei quomodo custodirent praeceptum illud: A vespera vsque ad vesperam celebrabitis Sabbata vestra. 172.
 Iudaeis cur permissus libellus repudiij. 209
 Iudaeorum mira caecitas. 347.
 Iudaei post Christi aduentum nullum festum nisi frigidè agebant. 432.
 Iudas vocatur à Christo diabolus, id est, calumniator, qui cum ipso erat corpore, non mente. 292.
 ex Iudaeis qui Christo adhaeserint. 85.
 Iudex supremus Deus & homo quibus de causis debuit esse. 124.
 Iudices quicūq; sūt sacri, quā profani, quo Dei iudicio permittantur. ibid.
 verbum Iudico, & Iudicium, in Scripturis varia habet significata. 82.
 in Iudicio extremo directi malorum & bonorum fors. 125.
 Iudicium aliquod à recto declinare, ex tribus contingit. ibid.
 Iudices boni tria obseruare debent à Christo tradita. 126.
 Iudices quales secundum Ambrosium, & cur dii appellentur. ibid.
 Iudicis propria voluntas & affectus quid pariat plerumque. 126.
 Iudicis cuiusdam Gentilis, veritatis amantissimus, memorabilis exitus. ibid.
 Iudicare secundum faciem, quid sit. 359.

Iudices quantum debeant vitare vitium acceptionis personarum. 588.
 Iuliani Apostata infelix exitus. 29.
 Iulianus Apostata quo spiritu impulsus Christianos ab optimarum artium studijs arcebat. 3.
 Iuliani huius fraudulenta machinationis umbra & typus. ibid.
 Iuliani Apostata sectatores. ibid.
 ad Iustificacionis lucem quis perueniet nunquam. 85.
 Iustificari ex fide, quid sit in Nouo Testamento. 103.
 ad Iustificacionem duo requiruntur. 121.
 Iustinus Philo sophus vnde ad fidem conuersus. 23.

L

Labijs non solum, sed corde Deus est honorandus. 300.
 Laboris quis futurus sit praecipuus finis. 183.
 Lac cibis & potus. 248.
 Laicus communicans, quatenus alijs prodesse possit. 204.
 Legum finis, & quando lex legi cedere debeat. 142.
 Leges humane quatenus ferenda & interpretanda. ibid.
 Lex quando suam amittat vigorem. 143.
 Legis Veteris & Nouae discrimin. 82.
 Leuiathan & Lucifer quid significet. 152.
 Librorum sacerorum quanta sit autoritas. 225.
 Libertatem nostram in operibus, vnde auferri deduxerint perperam Manichaei & Lutherani. 194.
 Libertas Christiana cum civili obsequio & seruitute potest consistere. 592.
 Licinius Crassi, & Luciani, Imperatorum exitus infelix. 29.
 Linguam qui maximè debeant coercere. 163.
 quod Literis mandatur, firmitus esse solet, quam quod verbis. 135.
 Locus argumentorū quid & quotuplex. 6
 Lucernae ardentes & non lucentes, & contra, quae sint. 29.
 Lumen quadruplex, & quod vnumquodque. 17.
 Lutherus argumentum à ratione, & ab humana sapientia despiciebat. 17.
 Lutherus maledicendi verba quantum infelix laborauerit. 162.

Lux Euangelica quibus inuisa, & quantum obrem. 86.
 Lux quid sit, & quomodo à lumine, radio, splendore, coloreq; distinguatur. 391.
 Lucis nomine quàm multa significantur in Scripturis. ibid.
 Lymphati qui vocentur apud barbaros. 41.

M

Magistri diligentis opus quod inam ex Cyrillo. 113.
 Magnetis admiranda vis. 569.
 Magnes non omnia, sed solum ferrum attrahit. 194.
 Magorum miracula qualia sint. 22.
 Mahometus eloquendi, ratiocinandiq; scientiis suis interdixit, & quā ob causā. 2.
 Mahometani haeretici quid de Scripturis sentiant. 132.
 Mahometi lex penes quos nihil valuit. 3.
 Manducatio spiritualis quid sit. 200.
 nō Māducet spiritualiter pprie quis. ibid.
 Manducatio Sacramentalis corporis Domini quae tantum sit appellanda. ibid.
 Manducare ex pane, aliud est, aliud, panem manducare. 215.
 qui Manducant Christum, non omnes manent in Christo, & Christus in illis. 267
 Manichaeus duplex principium creaturarum rerum ponit. 415.
 Manna panis de caelo cur dicitur. 186.
 Manna quid significet. ibid.
 Mansuetudinis quale nobis Christus praebuerit exemplum. 424.
 Manus frequenter lauabat Iudaei in conuiuio, & vt quidā ait, ad singula ferula. 295.
 circa Manus lauandi traditionem superstitio & imperitia Pharisaeorum. ibid.
 Martyrum sanguine fides Christiana confirmatur & ostenditur. 23.
 de Martyribus praclarum Traiani Imperatoris dictum. ibid.
 Martyrum tantus sanguis quam obrem effundatur. 23.
 Matrimonij vinculum indissolubile esse multipliciter probatur. 463.
 Matrimonium inter infideles cur solui queat, non verò inter fideles. 490.
 Maximiani vtriusque & Maxentij infelix exitus. 28. & 29.
 Mendacium diutius regi non potest. 360.
 Mendacia vbi dominantur. 422.
 Merita quatenus reuiviscant. 179.

Metamorphoses impudica deorum à Gen-
tibus credita. 170.
Ministri veri Dei quādo cū Christo col-
ligant. 151.
Ministri veri Christi quādo pauci. 561.
Miraculorum operatio quibus fuerit cō-
municata. 22.
Miraculorum Christi multa & insignes
circumstantia declarantes veritatem
ipsorum. 434.
Miracula Christi quomodo possumus imi-
tari. 435.
de Monacho proprietario quid sancti Pa-
tres senserint. 532.
Monastica & eremitica vita orta ex tem-
pore Apostolorum. 533.
Mors Christi, multis de causis dicitur
exaltatio. 567.
qui Mortui audient vocem filij Dei. 122.
Mortui quomodo eam vocem audient, &
qualem. ibid.
Mortuorum resurrectio, Dei proprium
opus. 122.
Moses ubi de Christo scripserit. 134.
Mundus qua vi & potētia fuerit ad Chri-
stum perductus. 29.
Mūdi sapiētes & prudētes cur pereāt. 32.
Mundi indignitas describitur. 79.
Mundus cur sic dictus. ibid.
quem Mundum dilexerit Deus, & quara-
tione. 79.
Mundus quo pacto Deum diligat. ibid.
Mundus multipliciter sumitur in Scri-
ptura. 338.
Mundi perpulchra descriptio. 339.
de Mundo Salomonis iudicium quanti fa-
ciendum. ibid.
Mundi iactura salutaris. 340.
Mūdum totum dimittit, qui quod habet,
& quod optat habere, dimittit. 521.
Murmurationis peccati grauitas. 70.
in Murmurantes contra Deum serpentes
ignitos immittit Deus. ibid.
Murmuratio in Deum, quā sit graue pec-
catum. 196.
in Musica qua sit causa delectationis qua
percipitur. 422.
Mysteria sua Christus prius saepe pradi-
xit, quā fierent. 238.

N

Natiuitatis carnalis incommoda. 44
Natiuitas ex spiritu, quomodo acci-
pienda sit. ibid.

Natiuitatis vtriusque discrimē quale sit.
pag. 45.
Nestorij infelix exitus. 29.
Nicaulis Regina, eadem ac Regina Saba,
secundum Iosephum. 175.
Nicodemus ab Euangelista cur vocetur
homo. 31.
Nicodemi nomen quale sit. ibid.
Nicodemus qualis Princeps Iudaeorū fue-
rit. 32.
Nicodemus quare ab Euangelista Prin-
ceps Iudaeorum dictus. ibid.
Nicodemi humilitas & pietas. 32.
cum Nicodemo disputationis Christi qua
fuerit ratio. 31. & 37.
Nicodemi fuit fides excellens. 34.
Nicodemi grauitas & constantia. 37.
Nicolaus Sanderus, qualis nostri seculi
scriptor. 201.
Nolentem Deus non vult cogere. 352.
de Nuptijs ad caelibem vitam qui fuerint
diuinitus euocati. 469.

O

Oculus malus significat in Scriptura
inuidiam. 314.
Opera bona à Deo & à nobis quatenus
fiant. 87.
Opera bona minimè ad salutē necessaria
qui dogmatizauerint. 100.
Operibus quibus insistendum. 108.
Opera Dei & hominum quo differāt. 185.
Operibus bonis homines contaminari,
Musculus hereticus musitauit. 189.
Opera bona comitantur, & non deserunt
hominem. 435.
Oraculis aduentu suo silentium indixit
Christus. 25.
Orantes etiam si ob fragilitatem diuagē-
tur mente, aut ob imperitiam non in-
telligant Psalmos, vel preces, meren-
tur, & exaudiuntur. 300.
Origenes quorum exemplo Philosophia
studia est consecrata. 17.
Origenes membra sibi amputauit. 53.
Ostendere quid sit, more Scripturae. 117.
Ostium gratiae, & remissionis peccatorū,
quando claudatur. 451.
Ostium Praefectus vrbis Mediolanēsis ad tē-
plū confugiens, inuenire nō potuit. ibid.
Ovicula annicula immaculata quid signi-
ficabat. 138.
Ouium Christi, id est, electorum proprie-
tates. 436.

P

cum Pagano qualiter agendum, vt cō-
uertatur. 197.
Panis benedicti vsus in aliquibus
ecclesijs vnde ortus. 105.
Panis Propositionis quid ad literam. 140
Panis Propositionis cur sic dicti: quo in-
strumento, & ubi coquerentur. ibid.
Panis Propositionis quare coram Domino
propdnerentur, & cur tantum erant
duodecim. 140.
Panis Propositionis, cur ad mensam qua
erat ad latus Aquilonare, ponerentur,
& in duobus ordinibus, seu lineis dispo-
siti. 141.
Panis Propositionis, septem dies corā Dño
manebant, à solisq; Sacerdotibus fie-
bant. ibid.
Panis Propositionis à quibus solis man-
ducaerentur. 141.
Panis hos an Achimelech Dauidi & pue-
ris eius dedit. ibid.
de Panibus Dauidi exhibitis historia la-
te describitur. 141.
Panis vita quibus datur. 183.
Panis à Mose dati è caelo Iudaeis, & panis
Christi differentia. 187.
Panis Christi qualis sit. ibid.
Panis triplex à Deo datus. 187.
Panis vita quid sit more Scripturae. 188.
Panis Christi, cur viuus appelletur. 198.
Panis datus turbis in monte, figura Eu-
charistiae. 217.
Panis quotidianus, quem petimus in ora-
tione Dominica, est Eucharistia. 223.
& 231.
Pannus rudis & vetus quid mysticè signi-
ficent. 107.
Papa cur dicatur Ecclesia sponsus, si Chri-
stus eiusdē Ecclesia sponsus est. 94. 95
Paracleti Spiritus quantū vis. 46.
Paracleti Spiritus secretissimi aduentus
in baptizatum effectus. 47.
Paralyticus quo festo sanatus fuit à Chri-
sto ad Pescinam. 139.
Parentum honor praecipuus est, illis sub-
uenire in necessitatibus. 298.
Parentes valde peccant, qui filias suas in-
uitas monasterijs includunt. 107.
Parentum in filios est maximum ius &
imperium. ibid.
Parentes quibus in rebus deserendi pro-
pter vinculum matrimonij. 459.

Paruuli quā lege teneantur sumere Eū-
charistiam. 255.
Paruulis non est necessaria perceptio Eu-
charistiae, sed aliena Eucharistia per-
ceptio prodest. 259.
Patrum quanta sit autoritas. 12. 16.
Patrum autoritatem quā mirificè Scri-
ptura commendat. 15.
Pater aternus ad quid Filium suum no-
bis dedit. 78.
Patris aterni erga mūdum amor elegāti
similitudine describitur. ibid.
Pater aternus vt Filium suū diligat. 115
Pater aternus qua ratione omnia qua ipse
facit, demonstrat Filio. 116.
Patris aterni opera qua cum Filio com-
munia. 117.
Pater quos mortuos exsuscitet cum Ti-
lio. ibid.
Pater quid pro Filio suo Zelet. 120.
à Patre alia ratione Filius vitam habet,
alia Spiritus sanctus. ibid.
Patris nomine quis veniat, & quis suo
nomine. 133.
Patris aterni donum vt differat à dono
Filij. 211. & seq.
B. Paulini Episcopi charitas insignis. 77.
Patria amor quantum valeat. 76.
Peccatum ex malitia quod duplex, secun-
dum Scholasticos. pag. 155.
Peccatum in Spiritū sanctū quod sit. ibid.
Peccatum in Spiritum sanctum, cur inex-
piabile. 159.
qua Peccata facillè apud Deum sint ex-
piabilia. ibid.
Peccatorū remissio per quem datur. 159.
Peccatum continuare, & in peccatum re-
labi, differunt. 179.
Peccata recidua quantum noceant. ibid.
Peccata an operibus olim in gratia factis
noceant, necne. ibid.
Peccata iterum commissa quā facillè cō-
donentur. 179.
in Peccata relabentibus quānam cōside-
randa sunt. ibid.
an Peccata reuiuiscere dici queant. 179.
Perfectum quid sit, & perfectio. 513.
Periandri factum, quo Thrasibulum libe-
rauit à rebellionē suorum. 548.
Pericles oratorum cur omnium perfectis-
simus, Platonis testimonio. 1.
Personarū diuinarum attributa qua. 51.
Personarum diuinarū proprietates. 150.
Pharisai quales fuerint vt plurimum. 31.

Pharisaei non ydem ac Iudaorum Principes 32.
 Pharisaeus quid significet. ibid.
 Pharisaeorum & Scribarum insignis nequiti. 85.
 in Pharisaeis quid magis detestetur Christus. 102.
 Pharisaei quales homines essent. 164.
 Pharisaeorum proprium, aliorum vitia cernere, obliuisci suorum. 381.
 Pharisaeos cur saepe Christus indignos haberet suo responso. 34.
 Phegor mons quid significet. 152.
 Philosophiam qui penitus absoluerint. 1.
 Pilati exitus infelix. 28.
 Pilatus post mortem Christi sibi mortem conscuit. 549.
 Plebecula ingenium. 137.
 Penam sensus ob personale, non ob originale delictum incurri. 101.
 inter Penitentiam & baptismum quantum interfit. 154.
 Poetarum testimonia quatenus utilia sint ad fidem confirmandam. 18.
 Possesse, vel non posse, varie in Scripturis accipiuntur. 114.
 Potestatis ecclesiastica & secularis iura debent esse distincta. 592.
 Prædicatoribus quid opus, si homines per internam inspirationem a Deo vocantur. 195.
 Præteritum pro futuro accipere, mos est Prophetis. 63.
 Primogenitum nostrum quem Deo dare debeamus. 80.
 Principum malorum incommoda. 365.
 Principum negligentia quanta mala pariat. ibid.
 Prophetæ multi fuerunt, qui licet sibi essent mali, alijs autem fuerunt utiles & salutare. 550.
 Providentiam diuinam negantes, viros probos esse non posse. 26.
 Psalmorum decantatio, etiam si non intelligantur, placet Deo. 300.
 Pueri & infantes cuius baptismi participes esse nequeant. 39.
 Pueris sine baptismo decedentibus regni Dei introitus nullus esse potest. ibid.
 Purgatorij veritas ex quo Scriptura loco colligatur. 161.
 Purgatorij veritatem, vel inuitus, confessus est Lutherus. ibid.
 Pygmaei, unde dicantur. 295.

Quæstio inutilis silentio soluenda est. 181.

Raptores sacrarum virginum qua pena puniendi. 497.
 in Rationum vsu duplex declinandum extremum. 17.
 Ratione humana qua res comprehendere nequeant. 21.
 Rationis humana quid proprium. 37.
 Redemptionis nostræ opus per crucem & mortem, commune est toti Trinitati. pag. 208.
 Regeneratio quadruplex. 36.
 Regeneratio ex spiritu qualis sit, & eiusdem effectus. 57.
 ad Regenerationem spiritualem quid necessarium requiratur. 58.
 Regeneratio hominis ex aqua & spiritu sancto, quatenus terrena, & quatenus spiritualis sit. 64.
 Regenerationis spiritualis effectus admirabiles. ibid.
 Regnum Dei quod sit. 34.
 Rhetoricam explicita manus similem dicebat Zeno. 2.
 Religionis Christianæ insignia 30.
 Religionem cito ingredi præstat, paucas elemosynas faciendo, quam diu manet in seculo, facere magnas. 515.
 Religiosi qui veri, qui vani 519.
 Religiosi hominis officia, ex Hieronymo. pag. 533.
 Renatus ex spiritu, quid accipiat. 58.
 de Renouatione spiritus & cordis qua nati fuerint uaticinia. 61.
 Repudij libellus cur Iudæis permissus. 209.
 Resurrectionis nostræ duplex causa Christus est. 8.
 Resurrectio mortuorum, Dei proprium opus est. 122.
 Resurrectio iudicij quid significet. 125.
 Reuiviscencia mortuorum qua sit. 179.
 Romani, facti alibi ciues, ciuitatem Romanam amittebant. 400.
 apud Romanos quis sit dies ac noctes computandi modus. 172.

Saba Regina qua nati fueris, & quo nomine dicta. 175.

Saba duplex, nomine & re diuersa. 175.
 in qua Saba regnaret Regina Saba. ibid.
 Sabai populi ubi habitent. ibid.
 in Sabbato cur frequenter Christus infirmos curaret. 109.
 Sabbatum cur Deus instituerit, sicut & Moses. ibid.
 Sabbati obseruatiua verbo Memoradi cur a Mose tradita. 110.
 circa Sabbatum quot modis errarent Iudei. 111.
 Sabbatum cur violari Dominus a discipulis pateretur. 136.
 Sabbatum secundoprimum quid significet, & quale fuerit Sabbatum. 137. & seq.
 Sabbatum simpliciter cur omne festum uocent Hebraei. 137.
 Sabbati præceptum quod opus prohibebat. pag. 143.
 Sabbati dominus cur dicatur Christus. ibid.
 Sabbatum propter hominem factum fuisse, unde constat. 143.
 Sabellianorum confutatio circa quadam dogmata. 53.
 Sacerdotij veteris Iudaici potestas, & iurisdictio. 14.
 Sacramenta nouæ legis a sua institutione saluberrima fuere, etiam ante Christi mortem. 9.
 Sacramentum a sacrificio quid differat. pag. 213.
 Sacra Scriptura quis sit mos. 20. & 46.
 Sacrarum scripturarum necessitas. 195.
 Sapientia diuina scientia. 3.
 Sapientia & os quibus data sunt, ut eis nequiuissent aduersarij resistere. 4.
 Sata quid sint. 136.
 Satanas tria significat. 152.
 Scandala passiva a nobis minime curanda: actiua uero cauenda. 308.
 Scanopogia quid: & debet celebrari a Christianis. 334.
 Scanopogia festi celebritas. 369.
 Scientia diuina triplex locorum genus deseruit. 9.
 Scientia omnes bonæ & artes a Deo profecta sunt. 29.
 Scriptorum humanorum multiplex defectus. 24.
 Scripturarum intelligentia optimus canon ab Augustino traditus. 10.
 in Scriptura sacra qua oratio proprie accipienda est. 200.

Sermo sapientia quam uelox sit. 49.
 Serpentis anei cum Christo serpente collatio. 71.
 Serpentis astutia. ibid.
 Sex sunt peccati in Spiritum sanctum species. 157.
 Signa fide non præstant, sed exigunt. 164.
 Signa petere ad credendum, quid sit. ibid.
 Signa de celo cur non faceret Dominus. 166.
 Signa cur facta fuerint ab initio in Ecclesia, non modo. 169.
 Simon Magus hæresum sator primus. 29.
 Spirare quid sit. 50.
 Spiritus cur sit medium quiddam, teste Cyrillo. 50.
 Spiritus sanctus cum inanimis sit, quid spirat. ibid.
 Spiritus sanctus quid significet. 51.
 Spiritum sanctum qui blasphemant, secundum Basilium. 156.
 Spiritus sancti gratia & potentia quantitas sit. 54.
 Spiritus sancti charismata qua sint. 48.
 Superior quando culpa subditorum minime sit expers. 140.

Talmudici libri a quibus Rabbini compositi, & eorum uanitas & leuitas. 132.
 Templum anima nostra per peccatum inquinatum, quomodo instaurandum. 432.
 Templum Ierosolymitanum in magna ueneratione habitum apud Gentes. 555.
 Tenebrarum nomine qua significentur in Scriptura. 393.
 Testimonij alicuius ueritas qua requiratur. pag. 128.
 Testimonium ab hominibus qui accipiatur. pag. 129.
 Testimonium Scripturarum conformius quam signorum. 131.
 Theologia diuina triplex locorum genus deseruit. 9.
 Theodorici Ostrogothorum Regis mors qualis. 29.
 Timor mundi, & amor sui, humana salutis magna impedimenta. 33.
 Traditionum utilitas in Ecclesia. 10. & 11.
 Traditionibus quantum tribuendum. 11.
 Traiani insignis charitas. 77.
 Traiani infelix exitus. 28.
 Trinitatis opera indiuisa. 114.
 Tuba Dei nouissima, quid. 125.

INDEX ALPHABET.

V

Valeriani, Valentis, Valentiniani Imperatorum, exitus infelix. 28.
 Ventus quid. 57.
 Vento, de quibus thesauris Deus profert. ibid.
 Verba humana quatenus rebus diuinis cōueniant. 113.
 Verbum otiosum quodnam sit. 162.
 Verbi otiosi qualis debeat reddi ratio in nouissimo die. ibid.
 Verbi Christi infirmos & pusillos scādabilizabant; iustos confirmabant. 219.
 Veritas cur ratione munienda. 86.
 Veritatem facere qui nam dicantur, more Scripturæ. 86.
 Veritatis virtus quanta sit. 126.
 in Veritatis cognitione aliqui Philosophi felicitatem posuerunt. 408.
 Veritas vbi exulet, & mendacia dominentur. 423.
 Veritatem facientium opera vti manifestentur, quod in Deo sint facta. 87.
 Vestimentum nouum & vetus quid significant. 106.
 Vestis vocatur in Scriptura honor. 298.
 Vini noui quanta vis. 107.
 Virginitas æquiualeat martyrio. 502.

Virginitas qua seruatur in Ecclesia, argumentum est magnum, esse veram nostram religionem. 503.
 Virtus omnis circa difficile versatur. 563.
 Visio Dei, etiam addita particula, Patris, aut alterius persona, omnes personas Trinitatis comprehendit. 197.
 Vita religiosa & secularis apta descriptione. 520.
 Vitæ optima regula qua sit. 93.
 Vocum profana nouitates vitanda. 10.
 Voluntas quando rectum solet deprauare iudicium. 126.
 Voluntati diuina se conformare, quid sit. ibid.
 Vota religionis, sunt instrumenta perfectionis, non ipsa perfectio. 518.
 Vota religionis ab omnibus, præterquã ab impijs hæreticis, probantur. 529.
 Votorum religionis laudes sanctorum Patrum. 530.
 Vires vnde conficiantur. 107.
 in Vulgatam editionem, hæreticorum vanissimi conatus. 10.

Z

Zebub quid significet. 152.
 Zeno quid de Dialectica & de Rhetorica senserit. 2.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

¶ ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.
 Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr
 Ss Tt Vv Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh
 Iii Kkk. Omnes sunt terniones, præter ¶ qui est quaternio.

MADRITI
 Apud Ludouicum Sanchez:
 Anno M. DC.